642
131.

VERSLAG

VAN DEN STAAT DER

HOOGE-, MIDDELBARE EN LAGERE SCHOLEN

IN HET

KONINKRIJK DER NEDERLANDEN

OVER

1911—1912.

TWEEDE DEEL:

LAGER ONDERWIJS.

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

Aangeboden aan de Staten-Generaal bij schrijven van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 5 Mei 1913, n°. 6517, afd. O.

TWEEDE DEEL.

VAN HET LAGER ONDERWIJS.

§ 1. Wettelijke voorschriften omtrent het lager onderwijs.

Het Voorloopig Verslag van de Tweede Kamer der Staten-Generaal betreffende het wetsontwerp tot wijziging der wet tot regeling van het lager onderwijs, strekkende tot wijziging van eenige voorschriften in zake de regeling van wachtgeld en pensioen van openbare onderwijzers en de regeling van pensioen van bijzondere onderwijzers [1]) werd onder dagteekening van 20 April 1911 uitgebracht. Het antwoord der Regeering werd bij brief van 30 Mei 1911 ingezonden. Het eindverslag der Commissie van Rapporteurs volgde op 23 Juni, waarna in de vergadering der Tweede Kamer van 5 Juli 1911 het wetsontwerp, zooals het bij de Memorie van Antwoord was gewijzigd, zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming werd aangenomen.

Onder dagteekening van 24 Juli 1911 werd door de Eerste Kamer een Voorloopig Verslag uitgebracht, hetwelk werd beantwoord bij de Memorie, opgenomen in het onder dagteekening van 1 September d. a. v. vastgestelde Eindverslag der Kamer. In de vergadering dier Kamer van 21 September 1911 werd het wetsontwerp zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Door de Koningin onder dagteekening van 23 September 1911 bekrachtigd, werd de wet in het *Staatsblad* n°. 299 van dat jaar opgenomen (zie bijlage **A** achter dit verslag).

Bij Koninklijke Boodschap van 11 Januari 1911 werd aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal een ontwerp van wet tot wijziging der wet tot regeling van het lager onderwijs aangeboden. Dit ontwerp strekte tot verhooging van de Rijksbijdrage aan besturen van bijzondere lagere scholen ter tegemoetkoming in de kosten om te voorzien in de behoefte aan schoollokalen.

Het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer omtrent dit wetsontwerp werd onder dagteekening van 20 April 1911 uitgebracht.

[1]) Zie verslag van den Staat der hooge-, middelbare en lagere scholen in het Koninkrijk der Nederlanden over 1910—1911, deel lager onderwijs, bladz. 1.

De Memorie van Antwoord daarop werd bij brief van 30 Mei 1911 ingezonden. Het Eindverslag der Commissie van Rapporteurs, waarin de overlegging van eenige nadere gegevens werd gevraagd, volgde op 21 Juni 1911.

Bij brief van 19 September 1911 werd door de heeren Ter Laan, Duys, Helsdingen, Hugenholtz, Schaper, Troelstra en Vliegen aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal een voorstel van wet ingediend tot wijziging van de Leerplichtwet.

Bij Koninklijk besluit van 14 Maart 1911 (*Staatsblad* n°. 90) werden — met intrekking van de Koninklijke besluiten van 8 Mei 1906 (*Staatsblad* n°. 107), 29 Januari 1907 (*Staatsblad* n°. 21) en 15 Maart 1909 (*Staatsblad* n°. 69) voorschriften vastgesteld voor het verleenen van eene Rijksbijdrage aan gemeentelijke en bijzondere kweekscholen, bedoeld in artikel 12, derde lid, onder 1°, der wet tot regeling van het lager onderwijs (zie bijlage **B** achter dit verslag).

Bij Koninklijk besluit van 17 Juni 1911 (*Staatsblad* n°. 149) werd nader gewijzigd het Koninklijk besluit van 17 December 1890 (*Staatsblad* n°. 182), betreffende het examen ter verkrijging eener akte van bekwaamheid voor huis- en schoolonderwijs in de vrije en orde-oefeningen der gymnastiek, welk besluit reeds gewijzigd was bij Koninklijk besluit van 27 Juni 1892 (*Staatsblad* n°. 165) (zie bijlage **C** achter dit verslag).

Ter uitvoering van de wet van 23 September 1911 (*Staatsblad* n°. 299) werd bij Koninklijk besluit van 22 November 1911 (*Staatsblad* n°. 344) aangevuld het Koninklijk besluit van 5 December 1905 (*Staatsblad* n°. 314), waarbij nadere regelen zijn gesteld in zake de pensionneering van onderwijzers, verbonden aan bijzondere lagere scholen en aan bijzondere kweekscholen en van hunne weduwen en weezen (zie bijlage **D** achter dit verslag).

§ 2. Omvang en toestand van het lager onderwijs.

I. RAPPORTEN VAN DE INSPECTEURS VAN HET LAGER ONDERWIJS.

De door de inspecteurs van het lager onderwijs over den omvang en den toestand van het lager onderwijs in 1911 uitgebrachte rapporten zijn achter dit verslag gevoegd als bijlagen **E, F** en **G.**

II. NUMERIEKE SAMENVATTING VAN DE MEER UITVOERIGE MEDEDEELINGEN IN HET VERSLAG.

Hier volgt een kort overzicht in cijfers van hetgeen in de volgende paragrafen meer in bijzonderheden is medegedeeld.

Het **getal scholen** vermeerderde in 1911 met 71. Het getal openbare scholen toch vermeerderde met 10, dat der bijzondere scholen met 61. Het getal bijzondere scholen, aanspraak makende op de Rijksbijdrage, vermeerderde met 79, terwijl het getal dier scholen, geen aanspraak makende op de Rijksbijdrage, met 18 verminderde. **(Zie bladz. 7.)**

Het getal gemeenten zonder openbare scholen vermeerderde van 22 tot 24. Het getal scholen aan meer dan éene gemeente toebehoorende — gemeenschappelijke scholen — verminderde met 2. **(Zie bladz. 8.)**

Het getal gemeenten, waar **herhalingsonderwijs** werd gegeven, vermeerderde met 9 **(zie bladz. 12)**; dit getal bedroeg 990 tegen 981 in 1910.

Op 15 Januari 1912 maakten van dit onderwijs gebruik 32 034 jongens en 15 611 meisjes; dat is 41 jongens en 492 meisjes meer dan op gelijk tijdstip van het vorige jaar. Aan de openbare scholen verminderde het getal jongens bij het herhalingsonderwijs met 226 en vermeerderde het getal meisjes met 318 ,terwijl het bij de bijzondere scholen vermeerderde met 267 jongens en met 174 meisjes. **(Zie bladz. 23.)**

In 1911 werden 168 nieuwe **schoollokalen** gebouwd, waaronder 73 voor openbaar en 95 voor bijzonder onderwijs. Het getal scholen, welke nog verbetering eischten, bedroeg 295, namelijk 221 openbare en 74 bijzondere. **(Zie bladz. 14.)**

De **subsidiën van het Rijk krachtens art. 53 der wet** beliepen in 1911 f 699 930, waarvan f 341 990 in de gewone kosten en f 357 940 in de buitengewone kosten, onder welke laatste worden verstaan de uitgaven voor den bouw van nieuwe of verbouw van bestaande schoollokalen en onderwijzerswoningen en de aanschaffing van schoolmeubelen voor de nieuwe lokalen **(Zie bladz. 15.)**

Het **getal leerlingen**, op 15 Januari 1912 **tot de dagschool behoorende,** bedroeg 479 684 jongens en 453 070 meisjes; dat is 10 490 jongens en 5670 meisjes meer dan op gelijk tijdstip in 1911. Het getal leerlingen bij de openbare scholen vermeerderde met 4343 jongens, doch verminderde met 523 meisjes, terwijl het getal leerlingen bij de bijzondere scholen vermeerderde met 6147 jongens en 6193 meisjes. **(Zie bladz. 18.)**

Het getal kinderen, die op 15 Januari 1912 **huisonderwijs** genoten, bedroeg 345, namelijk 130 jongens en 215 meisjes. **(Zie bladz. 20.)**

Het **getal kinderen,** op voormeld tijdstip **lager onderwijs genietende,** bedroeg derhalve 479 814 jongens en 453 285 meisjes.

Het **getal kinderen,** van 7 tot beneden 13 jaar, op dat tijdstip **geen lager onderwijs genietende,** bedroeg 17 525 jongens en 21 790 meisjes. Van de 10 000 jongens en de 10 000 meisjes genoten op 15 Januari 1912 geen lager onderwijs 439 jongens en 557 meisjes. Op 15 Januari 1911 waren die getallen 442 en 548 **(Zie bladz. 21.)**

Het **aantal dagscholieren, kosteloos onderwijs ontvangende,** bedroeg op 15 Januari 1912 143 655 jongens en 133 385 meisjes. Sedert 15 Januari 1911 verminderde het aan de openbare scholen met 1145 jongens en 569 meisjes, terwijl het aan de bijzondere scholen toenam met 149 jongens en 780 meisjes. **(Zie bladz. 22.)**

Het **getal dagscholieren, die tevens de avondschool bezochten,** bedroeg op 15 Januari 1912 2883 jongens en 2543 meisjes tegen 3260 jongens en 2517 meisjes op 15 Januari 1911. Het getal van die scholieren verminderde derhalve met 377 jongens, terwijl het met 26 meisjes vermeerderde; bij de openbare scholen verminderde het met 408 jongens en met 141 meisjes; bij de bijzondere scholen vermeerderde het met 31 jongens en 167 meisjes. **(Zie blz. 22.)**

Het **getal leerlingen, uitsluitend de avondschool bezoekende,** bedroeg op 15 Januari 1912 1531 jongens en 847 meisjes; dat is 4 jongens en 215 meisjes meer dan op gelijk tijdstip van 1911. **(Zie bladz. 23.)**

Het **getal kinderen, zich aan volstrekt leerverzuim** in den zin der Leerplichtwet **schuldig makende,** bedroeg op 1 Januari 1912 300 jongens en 274 meisjes. Die getallen waren op 1 Januari van het vorige jaar 346 en 362. **(Zie bladz. 24.)**

De opbrengst der **schoolgelden** aan de openbare scholen was over 1911 f 2 341 982,31^5; dat is f 19 033,35 meer dan over 1910.

Heffing van **evenredig schoolgeld** vond in 1911 plaats in 211 gemeenten. In 1910 bedroeg dit getal 204. **(Zie bladz. 25.)**

Onderscheidene middelen werden toegepast tot **bevordering** van het **schoolbezoek (Zie bladz. 27.)**

De kosten der **openbare belooningen en eereblijken,** bedoeld in art. 103, 2de lid, der wet, beliepen in 1911 f 56 050,16^5, tegenover f 59 359,70^5 in 1910 en f 68 319,54 in 1909. **(Zie bladz. 27.)**

Aan het **verstrekken van voeding en kleeding** aan schoolgaande kinderen werd in 1911 door de gemeenten f 116 345,97^5 besteed, en wel aan rechtstreeksche verstrekking f 28 546,19 en aan subsidieering f 87 799,78^5. In 1910 bedroegen deze totalen achtereenvolgens f 100 686,16, f 24 848,53 en f 75 837,63. **(Zie bladz. 33.)**

In 1911 had, evenals in vorige jaren, een onderzoek plaats naar de **bekwaamheid** der **miliciens** in het lezen en schrijven. **(Zie bladz. 41.)**

Het **getal onderwijzers** bij de openbare scholen, de hoofden medegeteld, vermeerderde met 156 en bij de bijzondere scholen met 453. **(Zie bladz. 42.)**

Het **getal kweekelingen** vermeerderde met 188 jongens en 318 meisjes. **(Zie bladz. 43.)**

Het **getal hoofden van scholen,** die **zonder bijstand van onderwijzers** in scholen met meer dan 40 leerlingen werkzaam waren, bedroeg op 15 Januari 1912 4, tegenover 7 op 15 Januari 1911. Aan al deze 4 scholen werd echter de onderwijzer van bijstand gemist door vacature. **(Zie bladz. 52.)**

Het **getal ontbrekende onderwijzers** bij de openbare lagere scholen bedroeg op 1 Juli 1912 81, waarvan 68 door toevallige vacature. **(Zie bladz. 53.)**

Omtrent **benoeming, schorsing en ontslag van onderwijzers** worden de gebruikelijke opgaven aangetroffen in § 10. **(Zie bladz. 54.)**

De **inkomsten der onderwijzers,** genoten van het Rijk en de gemeenten, bedroegen in 1911 f 20021077,88⁵. Dat is f 564115,88⁵ meer dan in 1910. **(Zie bladz. 73.)**

Vergunning tot **het bekleeden van andere ambten of bedieningen** werd in 1911 verleend aan 68 onderwijzers bij openbare lagere scholen en aan 9 onderwijzers bij bijzondere lagere scholen. **(Zie bladz. 74.)**

In 1911 werd **pensioen verleend:** bij het openbaar lager onderwijs aan 114 gewezen hoofden van scholen en aan 109 gewezen onderwijzers en onderwijzeressen, en bij het bijzonder lager onderwijs aan 21 gewezen hoofden van scholen en aan 34 gewezen onderwijzers en onderwijzeressen. Aan pensioen werd in 1911 f 1174804,68 uitbetaald. De bijdragen voor pensioen door de onderwijzers bij het openbaar lager onderwijs bedroegen te zamen f 363238,03⁵; die van de onderwijzers bij het bijzonder onderwijs te zamen f 147843,62. **(Zie bladz. 81.)**

In 1911 werd **wachtgeld verleend** aan 5 gewezen hoofden van scholen en aan 23 gewezen onderwijzers en onderwijzeressen. Voor wachtgelden is in 1911 in totaal uitgegeven f 89508,15. **(Zie bladz. 81.)**

Hierna volgt een beknopt overzicht van de **opleiding van onderwijzers en onderwijzeressen. (Zie bladz. 82.)**

SOORT DER INRICHTINGEN.	Getal kweekelingen op 1 April 1911.		Getal kweekelingen, die in 1911 examen hebben afgelegd.		Geslaagd.		Kosten in 1911, voor zooveel de Rijksinrichtingen betreft. Rijksbijdragen in 1911, voor zooveel de andere aangaat.
	M.	V.	M.	V.	M.	V.	
Rijkskweekscholen	540	84	115	19	104	19	f 517428,38 [1]
Gemeentelijke kweekscholen . . .	78	236	19	41	12	37	46521,24
Protestantsche kweekscholen . .	586	491	108	85	90	52	125440,33
Roomsch Katholieke kweekscholen	561	1672	116	320	100	264	248228,75
Andere kweekscholen	16	358	3	74	3	59	49797,58
Rijksnormaallessen	1902	2122	401	426	264	310	550802,36⁵
Gemeentelijke normaallessen . .	87	197	20	58	15	52	32364,58⁵
Bijzondere normaallessen	1932	1615	363	313	215	191	167140,85
Opleiding door hoofden van scholen	24	46	9	4	4	4	1532,—
Totaal . . .	5726	6821	1154	1340	807	988	f 1739256,08

[1]) Hierin zijn begrepen alle uitgaven: voor gebouwen, personeel, materiaal voor *kweek-* en *leerschool* en voor toelagen tot huisvesting en verpleging der kweekelingen.

Gedurende het cursusjaar 1911—1912 waren er 44 cursussen tot **opleiding van hoofdonderwijzers en hoofdonderwijzeressen,** waarvan 7 gemeentelijke en 37 bijzondere. **(Zie bladz. 98.)**

In 1912 werden in 19 gemeenten cursussen gehouden ter **opleiding van landbouwonderwijzers (zie bladz. 124),** terwijl in 8 gemeenten cursussen werden gehouden ter **opleiding van tuinbouwonderwijzers. (Zie bladz. 128.)**

Ter **opleiding van onderwijzers in handenarbeid (Slöjd)** zijn in 1911 twee cursussen gehouden: één te Utrecht en één te Groningen. **(Zie bladz. 130.)**

Ter **opleiding van spelleiders** zijn in 1911 in een twintigtal gemeenten van ons land cursussen gehouden. **(Zie bladz. 130).**

Ten behoeve van de onderwijzers zijn in onderscheidene schoolarrondissementen van Rijkswege **bibliotheken** onderhouden, waarvan veel gebruik werd gemaakt. De **onderwijzersgezelschappen** namen in bloei toe. **(Zie bladz. 131).**

Evenals in vorige verslagen volgt hier een vergelijkend overzicht van den **uitslag** van de gehouden **akte-examens** voor lager onderwijs. **(Zie bladz. 133).**

EXAMENS.	1911.			1910.			1909.		
	Deelnemers.	Geslaagd.	Geslaagd ten honderd.	Deelnemers.	Geslaagd.	Geslaagd ten honderd.	Deelnemers.	Geslaagd.	Geslaagd ten honderd.
Onderwijzer	2992	2007	67	2716	1793	66	2373	1516	64
Hoofdonderwijzer	1575	735	47	1610	747	46	1606	709	44
Levende talen	1534	849	55	1513	843	56	1484	802	54
Wiskunde (vak *p*)	120	75	62	125	81	65	103	64	62
Gymnastiek (vak *s*)	49	32	65	45	32	71	32	20	63
Vrije en orde-oefeningen der gymnastiek (vak *j*)	2277	1888	83	2008	1672	83	1649	1319	80
Handteekenen	417	223	53	440	207	47	349	193	56
Landbouwkunde	72	42	58	51	38	74	58	39	67
Tuinbouwkunde	15	10	67	36	21	58	23	15	65
Handwerken (nuttige)	2158	1724	80	1953	1543	79	1848	1417	77
„ (fraaie)	110	78	71	119	74	62	100	66	66

In 1911 werd aan 17 vreemdelingen **vergunning** verleend tot het **geven** van **lager onderwijs (Zie bladz. 143.)**

Het **toezicht op het lager onderwijs** werd uitgeoefend door 3 inspecteurs, 26 districts- en 128 arrondissements-schoolopzieners. Onder de inspecteurs kwamen in 1911 geen mutatiën voor; daarentegen wel in een district en in onderscheidene arrondissementen. **(Zie bladz. 144.)**

Op 31 December 1911 bestond in 279 gemeenten eene **plaatselijke commissie van toezicht** op het onderwijs **(Zie bladz. 144.)**

Het **zuiver bedrag der Rijksuitgaven** voor het lager onderwijs was in 1911 f 22 716 504,15⁵ of f 1 037 303,68 meer dan in 1910. **(Zie bladz. 150.)**

De uitgaven voor **bezoldiging** van het onderwijzend personeel bij de gemeentelijke openbare lagere scholen beliepen over 1911 f 18 400 781,03⁵. Dit is f 496 291,13⁵ meer dan in het vorige jaar. **(Zie bladz. 155.)**

Het **zuiver bedrag der uitgaven,** in 1911 **door de gemeenten** ten behoeve van het lager onderwijs gedaan, beliep f 10 644 960,40 of f 634 220,31⁵ meer dan in 1910. **(Zie bladz. 155.)**

In 1911 werden 15 **scholen voor zwakzinnigen** door het Rijk gesubsidieerd. Die subsidiën bedroegen in totaal f 80 938,33. **(Zie bladz. 158.)**

De **school voor minderjarige idioten** te 's Gravenhage ontving over 1911 een subsidie van het Rijk van f 3000. **(Zie bladz. 158.)**

Onderwijs aan gevangenen en anderen werd in 1911 gegeven in 3 bijzondere strafgevangenissen, in 25 gewone strafgevangenissen, in 23 huizen van bewaring, in 5 Rijkswerkinrichtingen, in 6 Rijksopvoedingsgestichten en in 5 tuchtscholen. **(Zie bladz. 159.)**

In 1911 bestonden er 1282 **bewaar- of kleinkinderscholen** waarvan 171 openbare en 1111 bijzondere. **(Zie bladz. 162.)**

III. BESCHIKBAARSTELLING VAN LOKALEN DER OPENBARE SCHOLEN VOOR GODSDIENSTONDERWIJS.

Krachtens de bepalingen van art. 22 der wet, volgens welke de lokalen der openbare scholen beschikbaar worden gesteld voor het onderwijs in den godsdienst, werd in 1911 door godsdienstleeraren gebruik gemaakt van 1050 scholen in 420 gemeenten. Voor zoover bekend, werden daarvan geene moeilijkheden ondervonden. Deze cijfers zijn voor elke provincie als volgt:

V. UITGEBREID EN MEER UI

In de volgende tabel is het aantal scholen vermeld, waar op 15 Januari 1911 onderwijs werd gegeven in e

PROVINCIËN.	OPENBARE SCHOLEN.										BIJZONDERE aanspraak makende op de Rijksbijdrage, bedoeld bij art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs.									
	l.	*m.*	*n.*	*o.*	*p.*	*q.*	*r.*	*rbis.*	*s.*	*t.*	*l.*	*m.*	*n.*	*o.*	*p.*	*q.*	*r.*	*rbis.*	*s.*	*t.*
Noordbrabant .	80	25	17	11	23	5	—	—	4	3	86	50	43	25	26	9	—	—	2	32
Gelderland. . .	72	61	28	30	32	16	2	2	12	20	56	47	24	26	32	8	1	1	6	13
Zuidholland . .	124	50	49	63	67	87	—	—	212	25	114	79	80	58	69	22	—	—	16	28
Noordholland .	90	41	36	47	34	127	1	—	185	17	97	58	55	38	46	23	1	—	29	21
Zeeland.	41	6	7	5	14	6	—	—	8	2	20	2	5	2	6	—	—	—	—	4
Utrecht.	28	12	12	14	13	37	—	—	35	7	33	22	23	19	22	6	—	—	5	7
Friesland. . . .	25	18	17	14	18	10	—	—	16	6	19	8	13	8	12	1	—	—	2	2
Overijssel . . .	27	18	14	14	15	14	—	—	10	9	20	13	12	9	12	1	—	—	3	3
Groningen . . .	53	38	5	23	35	14	—	—	23	5	14	13	9	9	11	—	—	—	3	2
Drenthe	15	8	3	7	8	5	—	—	—	2	4	2	3	2	4	1	—	—	—	—
Limburg	44	49	2	2	8	4	—	—	2	—	54	40	14	7	21	3	1	1	1	8
Totaal . . .	599	326	190	230	267	325	3	2	507	96	517	334	281	203	261	74	3	2	67	120
Totaal in 1910.	594	332	192	231	265	329	2	2	502	98	479	304	256	180	240	68	3	2	50	125

In het volgende overzicht zijn vermeld het aantal openbare en bijzondere scholen voor **uitgebreid lager onderwijs,** welke in 1911 hebben voldaan aan de bepalingen van art. 48, eerste lid, 1°. *b*, vijfde zinsnede, der wet tot regeling van het l. o., zooals dat artikel is gewijzigd bij de wet van 14 Juli 1910 (*Stbl.* n°. 202); — het aantal openbare en bijzondere scholen voor **meer uitgebreid lager onderwijs,** welke in 1911 hebben voldaan aan de bepalingen van art. 48, eerste lid, 1°. *b*, I, II

PROVINCIËN.	Aantal.	
	Gemeenten.	Scholen.
Noordbrabant	30	40
Gelderland	40	77
Zuidholland	68	194
Noordholland	90	148
Zeeland	26	28
Utrecht	11	43

PROVINCIËN.	Aantal.	
	Gemeenten.	Scholen.
Friesland	24	113
Overijsel	20	38
Groningen	55	181
Drenthe	24	67
Limburg	92	121
Totaal	420	1050

IV. SCHOOLARTSEN.

In 79 gemeenten was het medisch toezicht op de scholen aan schoolartsen of aan de gemeentegeneesheeren opgedragen. Deze gemeenten zijn over de provinciën verdeeld als volgt:

Noordbrabant	2
Gelderland	11
Zuidholland	9
Noordholland	18
Zeeland	3
Utrecht	4
Friesland	7
Overijsel	7
Groningen	7
Drenthe	10
Limburg	1

UITGEBREID LAGER ONDERWIJS.

in elk der vakken *l*—*t* genoemd in art. 2 der wet tot regeling van het lager onderwijs.

SCHOLEN *geen* aanspraak makende op de Rijksbijdrage, bedoeld bij art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs.										ALLE LAGERE SCHOLEN TE ZAMEN.									
l.	*m.*	*n.*	*o.*	*p.*	*q.*	*r.*	*r bis.*	*s.*	*t.*	*l.*	*m.*	*n.*	*o.*	*p.*	*q.*	*r.*	*r bis.*	*s.*	*t.*
2	1	1	1	—	—	—	—	—	—	168	76	61	37	49	14	—	—	6	35
11	11	9	11	8	7	1	—	2	2	139	119	61	67	72	31	4	3	20	35
19	16	15	15	11	13	1	—	11	7	257	145	144	136	147	122	1	—	239	60
15	7	6	5	5	5	—	—	9	5	202	106	97	90	85	155	2	—	223	43
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	61	8	12	7	20	6	—	—	8	6
9	7	6	7	2	6	—	—	5	6	70	41	41	40	37	49	—	—	45	20
1	1	1	1	1	1	—	—	—	—	45	27	31	23	31	12	—	—	18	8
1	1	1	—	1	—	—	—	—	1	48	32	27	23	28	15	—	—	13	13
1	1	1	1	1	—	—	—	—	—	68	52	15	33	47	14	—	—	26	7
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	19	10	6	9	12	6	—	—	—	2
23	24	14	15	5	12	—	—	6	16	121	113	30	24	34	19	1	1	9	24
82	69	54	56	34	44	2	—	33	37	1198	729	525	489	562	443	8	4	607	253
102	88	72	69	48	57	7	1	43	48	1175	724	520	480	553	454	12	5	595	266

en voorlaatste zinsnede, van voormelde gewijzigde wet; — de vakken, waarin op die scholen onderwijs is gegeven; — en de klassenindeeling van die scholen. Een en ander betreft den toestand op 15 Januari 1911.

Het totaal aantal *openbare* scholen voor *uitgebreid lager onderwijs* bedroeg 154, waarvan

1	school	met	2 leerjaren.
7	scholen	„	3 „
13	„	„	4 „
11	„	„	5 „
9	„	„	6 „
21	„	„	7 „
47	„	„	8 „
45	„	„	9 of meer.

Van deze scholen waren er 45 niet bestemd voor leerlingen der laagste klasse van eene school voor gewoon lager onderwijs, doch sloten aan bij eene hoogere klasse, te weten:

aan de 2de klasse	. . . . .	2 scholen.
„ „ 3de	„	10 „
„ „ 4de	„	4 „
„ „ 5de	„	6 „
„ „ 6de	„	21 „
„ „ 7de	„	2 „

Het onderwijs omvatte drie vreemde talen en wiskunde aan 78 scholen; twee vreemde talen en wiskunde aan 66 scholen; drie vreemde talen zonder wiskunde aan 10 scholen.

Aan 114 scholen werden bovendien ook andere vakken tot het uitgebreid lager onderwijs behoorende onderwezen.

Het aantal *openbare* scholen voor *meer uitgebreid lager onderwijs* bedroeg 77, waarvan

48 scholen, als bedoeld in art. 48, 1°. *b*, I, der wet, en
29 „ „ „ „ „ 48, 1°. *b*, II, „ „ .

De 48 scholen, hiervoren bedoeld, werden onderscheiden in 39 scholen met 9 leerjaren en 9 scholen met meer dan 9 eerjaren, terwijl van de 29 scholen, hiervoren bedoeld, 4 scholen aansloten bij de 3de klasse eener gewone lagere school, 8 bij de 4de klasse, 8 bij de 5de klasse en 9 bij de 6de klasse.

Het onderwijs omvatte drie vreemde talen en wiskunde aan 67 scholen, twee vreemde talen en wiskunde aan 8 scholen, en drie vreemde talen zonder wiskunde aan 2 scholen.

In 66 scholen werden bovendien ook andere vakken dan die van *a—k* van art. 2 der wet op het lager onderwijs onderwezen.

Het totaal aantal *bijzondere scholen voor uitgebreid lager onderwijs* bedroeg 160, waarvan:

1 school met 2 leerjaren } aansluitend aan het 6de leerjaar eener gewone lagere school.
1 „ „ 3 „ }

2 scholen met 4 leerjaren, waarvan 1 aansluitende aan het 4de en 1 aan het 5de leerjaar eener gewone lagere school.

20	„	„ 6	„
51	„	„ 7	„
74	„	„ 8	„
11	„	„ 9 of meer leerjaren.	

Het onderwijs omvatte drie vreemde talen en wiskunde aan 35 scholen; twee vreemde talen en wiskunde aan 81 scholen; en drie vreemde talen zonder wiskunde aan 44 scholen.

In 75 scholen werd ook onderwijs gegeven in andere vakken van uitgebreid lager onderwijs.

Het totaal aantal *bijzondere scholen* voor *meer uitgebreid lager onderwijs* bedroeg 158, waarvan 140 scholen, als bedoeld in art 48. 1°. *b*, I, der wet, en 18 scholen, als bedoeld in art. 48, 1°. *b*, II. der wet.

De 140 scholen, hiervoren bedoeld, werden onderscheiden in 117 scholen met 9 leerjaren en 23 scholen met meer dan 9 leerjaren, terwijl van de 18 scholen hiervoren bedoeld 3 scholen aansloten aan de 2de klasse eener school voor gewoon lager onderwijs; 7 scholen aan de 3de klasse, 2 scholen aan de 4de klasse, 2 scholen aan de 5de klasse en 4 scholen aan de 6de klasse.

Het onderwijs omvatte drie talen en wiskunde aan 122 scholen, twee vreemde talen en wiskunde aan 10 scholen, drie vreemde talen zonder wiskunde aan 26 scholen.

In 136 scholen werden bovendien ook andere vakken dan die van *a—k* van art. 2 der wet op het lager onderwijs onderwezen.

In de achter dit verslag als bijlage **H** opgenomen tabel zijn dienaangaande nadere bijzonderheden vermeld omtrent elke school. Bovendien zijn daarbij voor elke school aangegeven het aantal leerlingen, het aantal onderwijzers en het bedrag van de Rijksbijdrage.

Ten aanzien van deze laatste opgave valt nog het volgende op te merken.

Voor de Rijksbijdrage is ten aanzien van de openbare scholen welke op 1 Januari 1905 bestonden, geen rekening gehouden met hetgeen de gemeente ingevolge art. 9 *bis* der wet van 24 Mei 1897 (*Staatsblad* n°. 156) minder ontvangt.

De Rijksbijdrage voor de bijzondere scholen is uitgetrokken nà aftrek van de voor die scholen over 1911 mede toegekende Rijksbijdrage voor de schoollokalen en, voor zoover aan die scholen herhalingsonderwijs is gegeven, ook van de Rijksbijdrage voor dit onderwijs.

VI. KONINKLIJKE BESLISSINGEN IN GESCHILLEN VAN BESTUUR.

De raad der gemeente Nibbinxwoud kwam in beroep tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordholland, waarbij goedkeuring was onthouden aan het besluit van dien raad, waarbij werd besloten de beide bestaande scholen in die gemeente tot ééne samen te smelten en deswege over te gaan tot het bouwen van eene nieuwe school, met sluiting der beide thans bestaande.

Dit beroep is ongegrond verklaard bij Koninklijk besluit van 27 Februari 1911, n°. 35, hetwelk als n°. 1 van bijlage **I** achter dit verslag is gevoegd.

De raad der gemeente Neuzen kwam in beroep tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland, waarbij werd bevolen, dat het getal openbare scholen voor lager onderwijs in die gemeente met één zal worden vermeerderd en alzoo zal worden gebracht op vijf.

Bij Koninklijk besluit van 24 Juli 1911, n°. 19, hetwelk als n°. 2 van bijlage **I** achter dit verslag is gevoegd, werd het bestreden besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland vernietigd.

De raad der gemeente Herwen en Aerdt kwam in beroep tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, waarbij was besloten: 1°. te bevelen, dat het aantal openbare lagere scholen in de gemeente Herwen en Aerdt met één worde vermeerderd, door stichting van eene school ten behoeve van het dorp Aerdt; 2°. het gemeentebestuur van Herwen en Aerdt uit te noodigen met bekwamen spoed de noodige maatregelen te nemen ter uitvoering van het boven gegeven bevel en daarvan vóór 1 April 1911 aan Gedeputeerde Staten te doen blijken.

Dit beroep is ongegrond verklaard bij Koninklijk besluit van 24 Juli 1911, n°. 22, hetwelk als n°. 3 van bijlage **I** achter dit verslag is gevoegd.

De raad der gemeente Harenkarspel kwam in beroep tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordholland, waarbij goedkeuring was onthouden aan het besluit van dien raad, waarbij besloten werd te bepalen: 1°. dat de kinderen, om met 1 Mei tot de school te kunnen worden toegelaten, voor den 1 Januari van het jaar der toelating den leeftijd moeten hebben bereikt van 5 jaar; 2°. dat dit besluit wordt geacht in werking te treden op 1 Mei 1911, op welk tijdstip de thans bestaande voorschriften, regelende dit onderwerp, worden ingetrokken.

Dit beroep is ongegrond verklaard bij Koninklijk besluit van 9 October 1911, n°. 50, hetwelk als n°. 4 van bijlage **I** achter dit verslag is gevoegd.

Door de afdeeling „Giessendam—Hardinxveld en omstreken" van de Vereeniging „Volksonderwijs" werd beroep ingesteld tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, waarbij goedkeuring was onthouden aan het besluit van den raad der gemeente Giessendam tot wijziging van art. 3, eerste lid, der verordening voor de openbare scholen in die gemeente, vastgesteld bij raadsbesluit van 16 Juni 1906 en gewijzigd bij raadsbesluiten van 29 Mei 1909 en van 16 Maart 1910. Dit besluit betrof den leeftijd van toelating van de kinderen tot de school. Bij Koninklijk besluit van 24 November 1911, n°. 43, is appellante niet ontvankelijk verklaard in haar beroep.

Dit Koninklijk besluit is achter het verslag geplaatst als n°. 5 van bijlage **I**.

§ 3. Getal en soort en scholen.

I. AANTAL OPENBARE EN BIJZONDERE SCHOLEN PER PROVINCIE.

Op dezelfde wijze als in het vorige verslag volgt hier eene tabel, waarin het getal openbare en bijzonde scholen is vermeld, die bij het begin van 1911 en 1912 in iedere provincie bestonden.

PROVINCIËN.	Openbare scholen.	Bijzondere scholen.	Scholen in kol. 3 vermeld, die op de Rijksbijdrage, bedoeld bij artikel 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs		Totaal.
			aanspraak maken.	geen aanspraak maken.	
1.	2.	3.	4.	5.	6.
Noordbrabant 1912	328	283	281	2	611
„ 1911	*327*	*276*	*273*	*3*	*603*
Gelderland 1912	397	283	269	14	680
„ 1911	*396*	*274*	*260*	*14*	*670*
Zuidholland 1912	547	444	424	20	991
„ 1911	*541*	*436*	*411*	*25*	*977*
Noordholland 1912	492	293	278	15	785
„ 1911	*494*	*284*	*259*	*25*	*778*
Zeeland 1912	162	84	84	—	246
„ 1911	*162*	*81*	*81*	—	*243*
Utrecht 1912	122	141	130	11	263
„ 1911	*122*	*138*	*127*	*11*	*260*
Friesland 1912	333	198	197	1	531
„ 1911	*336*	*191*	*190*	*1*	*527*
Overijssel 1912	290	99	94	5	389
„ 1911	*287*	*95*	*90*	*5*	*382*
Groningen 1912	276	104	102	2	380
„ 1911	*274*	*100*	*98*	*2*	*374*
Drenthe 1912	182	41	41	—	223
„ 1911	*181*	*37*	*36*	*1*	*218*
Limburg 1912	184	151	125	26	335
„ 1911	*183*	*148*	*121*	*27*	*331*
Totaal 1912	3313	2121	2025	96	5434
„ 1911	*3303*	*2060*	*1946*	*114*	*5363*
Vermeerdering	10	61	79	— 18	71

Uit deze tabel blijkt, dat het aantal scholen in 1911 is toegenomen met 71. Het aantal openbare scholen vermeerderde met 10, het aantal bijzondere scholen met 61. Toeneming van het aantal scholen had plaats in de provinciën Zuidholland met 14, Gelderland met 10, Noordbrabant met 8, Noordholland en Overijssel elk met 7, Groningen met 6, Drenthe met 5, Friesland en Limburg elk met 4 en Zeeland en Utrecht elk met 3.

II. LIJST VAN GEMEENTEN ZONDER OPENBARE SCHOOL.

In het volgend overzicht zijn de gemeenten vermeld waar geen openbare scholen bestonden. Daarin zijn niet opgenomen de gemeenten die met eene naburige gemeente eene gemeenschappelijke school bezaten.

Provinciën.	Gemeenten.	De kinderen hadden gelegenheid onderwijs te ontvangen te:
Noordbrabant .	Andel	Andel, aan de aldaar bestaande bijzondere school
	Reusel	Reusel, idem, idem
	Udenhout	Udenhout. idem, idem
Gelderland . .	Hemmen	Hemmen, idem, idem
	Kerkwijk	Kerkwijk, idem, idem
Zuidholland . .	Leerbroek	Leerbroek, aan de aldaar bestaande bijzondere scholen en te Meerkerk
	Schoonrewoerd	Schoonrewoerd, aan de aldaar bestaande bijz. scholen
Zeeland. . . .	Aagtekerke	Domburg
Utrecht. . . .	Achttienhoven	Westbroek
Utrecht. . . .	Breukelen—St. Pieters	Breukelen-Nijenrode en Maarsseveen
	Bunschoten	Bunschoten, aan de aldaar bestaande bijzondere scholen
	Hoenkoop	Oudewater
	Laag-Nieuwkoop	Kockengen
	Loenersloot	Loenen
	Oudenrijn	Vleuten
	Rijsenburg	Driebergen en te Odijk
	Ruwiel	Kockengen
	Snelrewaard	Linschoten, te Montfoort en te Oudewater
	Tienhoven	Maarsseveen
	Willeskop	Montfoort
	Zegveld	Zegveld, aan de aldaar bestaande bijzondere scholen
Limburg . . .	Ittervoort	Thorn
	Nunhem	Haelen
	Rijckholt	Gronsveld

III. LIJST VAN GEMEENTEN MET GEMEENSCHAPPELIJLE SCHOLEN.

Provinciën.	Gemeenten of onderdeelen van gemeenten.	Gemeenschap met:
Noordbrabant .	Vorstenbosch gem. Nistelrode	Dinther, Uden en Veghel
	Eerde, gem. St. Oedenrode	Schijndel en Veghel
	Gemonde, gem. Boxtel	Schijndel, St. Michielsgestel en St. Oedenrode
	Eerde, gem. St. Oedenrode	Schijndel en Veghel
	Loosbroek, gem. Dinther	Nistelrode en Heesch
	Vinkel, gem. Nuland	Geffen, Heesch en Berlicum
	Vortum, gem. Vierlingsbeek	Sambeek
	Moerdijk, gem. Klundert	Hooge en Lage Zwaluwe
Zuidholland . .	Ameide	Tienhoven
	Barwoutswaarder	Rietveld
	Nieuwkoop	Zevenhoven en Wilnis
	Vlist	Polsbroek
	Zegwaard	Zoetermeer
	Zuid-Beijerland	Goudswaard
Noordholland. .	Spierdijk, gem. Obdam	Berkhout, Hensbroek, Obdam en Spanbroek
	Langereis, gem. Hoogwoud	Nieuwe Niedorp
Zeeland . . .	Kruiningen	Krabbendijke
Utrecht. . . .	Abcoude-Proostdij	Abcoude-Baambrugge
	Polsbroek	Vlist
	Westbroek	Achttienhoven
Friesland . . .	Finkum, gem. Leeuwarderadeel	Ferwerderadeel
	Rottevalle	Achtkarspelen, Smallingerland en Tietjerksteradeel
Groningen.	Grijpskerk	Oldehove
	Midwolda	Nieuwolda
	Scheemda	Nieuwolda
	Nieuwe Schans	Beerta
Drenthe . . .	Borger	Zweelo
	Hoogeveen	Coevorden en Dalen

IV. LIJST VAN GEMEENTEN, WAAR KRACHTENS REGELING KINDEREN UIT ANDERE GEMEENTEN TER SCHOOL GAAN.

Aan het einde van 1911 waren in de volgende gemeenten regelingen vastgesteld omtrent de toelating van kinderen uit de eene gemeente op de scholen der andere.

Noordbrabant.

Alem c. a.	en Empel c. a.
Almkerk	„ Giessen.
Asten	„ Deurne.
Bergen op Zoom	„ Wouw.
Idem	„ Woensdrecht.
Deurne	„ Helden (Limburg).
Idem	„ Horst (Limburg).
Dinther, Schijndel	„ St. Michielsgestel.
Drongelen	„ Meeuwen.
den Dungen	„ St. Michielsgestel.
Etten c. a., Hoeven c. a.	„ Rucphen c. a.
Gilze c. a.	„ Oosterhout.
Heusden	„ Oudheusden.
Leende	„ Soerendonk.
Lithoijen	„ Oijen.
Maashees	„ Venray (Limburg).
Nuland	„ Rosmalen.
Reusel	„ Hooge-Mierde.
Idem	„ Bladel.
Roosendaal	„ Wouw.
Rucphen c. a.	„ Zundert.
Schijndel	„ St. Michielsgestel.
Terheyden	„ Zevenbergen.
Teteringen	„ Ginneken.
Udenhout	„ Helvoirt.
Velp, Grave	„ Reek.
Vlijmen	„ Hedikhuizen.
Vierlingsbeek	„ Oploo.
Willemstad	„ Fijnaart.
Woudrichem	„ Poederoijen.

Gelderland.

Ammerzoden	en Nederhemert.
Apeldoorn	„ Voorst, Epe en Barneveld.
Barneveld	„ Apeldoorn.
Borculo	„ Diepenheim, Eibergen, Laren, Neede en Markelo.
Brummen	„ Voorst.
Eibergen	„ Borculo.
Ermelo	„ Harderwijk. [1]
Gorssel	„ Deventer en Warnsveld.
Groenlo	„ Lichtenvoorde.
Harderwijk	„ Ermelo.
Hemmen	„ Valburg.
Laren	„ Lochem en Borculo.
Lichtenvoorde	„ Groenlo.
Lochem	„ Laren.
Nederhemert	„ Ammerzoden.
Neede	„ Borculo.
Nijkerk	„ Bunschoten.
Poederoijen	en Woudrichem.
Valburg	„ Hemmen.
Voorst	„ Apeldoorn, Epe, Olst en Brummen.
Warnsveld	„ Gorssel.
Wisch	„ de omliggende gemeenten.

Zuidholland.

Aarlanderveen	en Zwammerdam.
Alphen	„ Boskoop.
Idem	„ Zwammerdam.
Bodegraven	„ Zwammerdam.
Boskoop	„ Gouda.
Cappelle aan den IJssel	„ Nieuwerkerk. [1]
Delft	„ Vrijenban.
Dirksland	„ Melissant.
Dordrecht	„ Dubbeldam. [1]
Gorinchem	„ Schelluinen.
Gouderak	„ Gouda.
's Gravenhage	„ Wassenaar.
Haastrecht	„ Gouda.
Idem	„ Hekendorp.
Idem	„ Reeuwijk.
Hekendorp	„ Gouda.
Idem	„ Oudewater.
Hendrik-Ido-Ambacht	„ Ridderkerk. [1]
Hillegom	„ Haarlem.
Klaaswaal	„ Numansdorp. [1]
Idem	„ Strijen. [1]
Idem	„ Westmaas. [1]
Leerbroek	„ Meerkerk.
Leiderdorp	„ Hazerswoude. [1]
Loosduinen	„ Monster.
Idem	„ Wateringen. [1]
Maasland	„ de Lier.
Idem	„ Vlaardinger Ambacht. [1]
Melissant	„ Dirksland.
Idem	„ Sommelsdijk. [1]
Middelharnis	„ Stad aan 't Haringvliet.
Idem	„ Nieuwe Tonge.
Mijnsheerenland	„ Heinenoord.
Moerkapelle	„ Gouda. [1]
Moordrecht	„ Idem.
Naaldwijk	„ Monster.
Nieuwkoop	„ Bodegraven.
Noordeloos	„ Hoogblokland.
Nootdorp	„ Zoetermeer.
Numansdorp	„ Klaaswaal. [1]
Oudewater	„ Gouda.
Reeuwijk	„ Haastrecht.
Idem	„ Gouda.
Rockanje	„ Oostvoorne.
Rotterdam	„ Barendrecht.
Idem	„ IJsselmonde. [1]
Idem	„ Hillegersberg.
Sliedrecht	„ Dubbeldam.
Sommelsdijk	„ Middelharnis. [1]
Stolwijk	„ Gouda.

[1] Van deze regeling is in 1911 geen gebruik gemaakt.

Streefkerk	en Lekkerkerk. [1])
Strijen	„ Maasdam.
Vlaardinger Ambacht	„ Schipluiden.
Idem	„ Kethel.
Vlist	„ Haastrecht.
Vrijenban	„ Delft.
Idem	„ Stompwijk.
Waddinxveen	„ Gouda.
Woubrugge	„ Alkemade.
Zevenhuizen	„ Gouda.
Zoetermeer	„ Nootdorp.
Zoeterwoude	„ Benthuizen.
Idem	„ Hazerswoude. [1])
Idem	„ Leiderdorp.
Idem	„ Voorschoten.
Zwammerdam	„ Bodegraven.

Noordholland.

Abbekerk	en Hoogwoud.
Alkmaar	„ Barsingerhorn.
Idem	„ Beemster.
Idem	„ Bergen.
Idem	„ Broek op Langendijk.
Idem	„ Castricum.
Idem	„ Egmond aan Zee.
Idem	„ Egmond binnen.
Idem	„ Harenkarspel.
Idem	„ Heilo.
Idem	„ Koedijk.
Idem	„ Limmen.
Idem	„ Noordscharwoude.
Idem	„ Oterleek.
Idem	„ Oudkarspel.
Idem	„ Oudorp.
Idem	„ Schagen.
Idem	„ Schermerhorn.
Idem	„ Uitgeest.
Idem	„ Ursem.
Idem	„ Zuid- en Noordschermer.
Idem	„ Zuidscharwoude.
Amsterdam	„ Oostzaan.
Idem	„ Ransdorp.
Andijk	„ Enkhuizen.
Avenhorn	„ Ursem.
Beets	„ Avenhorn.
Idem	„ Oosthuizen.
Beverwijk	„ Wijk aan Zee en Duin.
Buiksloot	„ Landsmeer.
Callantsoog	„ Helder
's Graveland	„ Kortenhoef.
Haarlem	„ Bennebroek.
Idem	„ Beverwijk.
Idem	„ Bloemendaal.
Idem	„ Haarlemmerliede en Spaarnwoude.
Idem	„ Haarlemmermeer.
Idem	„ Heemstede.
Idem	„ Hillegom.
Haarlem	en Lisse.
Idem	„ Schoten.
Idem	„ Sloten.
Idem	„ Uitgeest.
Idem	„ Velsen.
Haarlemmermeer	„ Alkemade.
Idem	„ Haarlemmerliede en Spaarnwoude.
Idem	„ Leimuiden.
Jisp	„ Graft.
Idem	„ Wormer.
Idem	„ Wormerveer.
Koedijk	„ St. Pancras.
Krommenie	„ Zaandam.
Idem	„ Wormerveer.
Idem	„ Assendelft.
Kwadijk	„ Middelie.
Midwoud	„ Twisk.
Nibbixwoud	„ Wervershoof.
Nieuwer-Amstel	„ Aalsmeer.
Oterleek	„ Oudorp.
Idem	„ Schermerhorn.
Oudendijk	„ Beets.
Ouder-Amstel	„ Abcoude-Proostdij.
Spaarndam	„ Haarlemmerliede c. a.
Uithoorn	„ Aalsmeer.
Idem	„ Leimuiden.
Idem	„ Mijdrecht.
Idem	„ Nieuwer-Amstel.
Idem	„ Nieuwveen.
Weesperkarspel	„ Abcoude-Proostdij.
Idem	„ Ankeveen.
Idem	„ Diemen.
Idem	„ Muiden.
Idem	„ Ouder-Amstel.
Idem	„ Weesp.
Wognum	„ Berkhout.
Idem	„ Spanbroek.
Wormerveer	„ Assendelft.
Idem	„ Uitgeest.
Idem	„ Westzaan.
Idem	„ Wormer.
Idem	„ Zaandijk.
Zaandam	„ Koog aan de Zaan.
Idem	„ Oostzaan.
Idem	„ Sloten.
Idem	„ Westzaan.
Idem	„ Zaandijk.
Zijpe	„ Anna Paulowna.
Idem	„ Callantsoog.
Idem	„ Petten.
Idem	„ Wieringerwaard.

Zeeland.

Aardenburg	en Oostburg.
Aagtekerke	„ Domburg.
Axel	„ Zaamslag.
Hoek	„ Philippine.
Ossenisse	„ Hengstdijk.
Schoondijke	„ Oostburg.

[1]) Zie de noot op de vorige bladzijde.

Schoondijke	en Waterlandkerkje.
Stoppeldijk	„ Boschkapelle.
Waterlandkerkje	„ Oostburg.
Westdorpe	„ Neuzen.
IJzendijke	„ Waterlandkerkje.
Zaamslag	„ Axel.

Utrecht.

Abcoude-Baambrugge	en Vinkeveen.
Abcoude-Proostdij	„ Weespercarspel, Ouder-Amstel en Vinkeveen.
Baarn	„ Zeist.
Idem	„ Soest.
Idem	„ de Bildt.
de Bildt	„ Baarn.
Breukelen-Nijenrode	„ Breukelen-St. Pieters.
Bunnik	„ Zeist.
Driebergen	„ Langbroek en Rijsenburg.
Hoenkoop	„ Oudewater.
Jaarsveld	„ Lopik.
Kockengen	„ Kamerik, Laag Nieuwkoop en Ruwiel.
Laag Nieuwkoop	„ Kockengen.
Langbroek	„ Driebergen.
Linschoten	„ Montfoort en Snelrewaard.
Loenen	„ Loenersloot.
Loenersloot	„ Loenen.
Lopik	„ Jaarsveld en Willige Langerak.
Maarssen	„ Maarsseveen.
Maarsseveen	„ Breukelen-St. Pieters, Tienhoven en Maarssen.
Mijdrecht	„ Uithoorn en Nieuwveen.
Montfoort	„ Linschoten, Willeskop en IJsselstein.
Odijk	„ Zeist.
Oudenrijn	„ Veldhuizen.
Ruwiel	„ Kockengen.
Rijsenburg	„ Odijk en Driebergen.
Schalkwijk	„ Tull en 't Waal.
Snelrewaard	„ Linschoten, Montfoort en Oudewater.
Soest	„ Baarn en Zeist.
Tienhoven	„ Maarsseveen.
Tull en 't Waal	„ Schalkwijk.
Veldhuizen	„ Harmelen, Oudenrijn en Vleuten.
Vinkeveen	„ Abcoude-Baambrugge en Abcoude-Proostdij.
Vleuten	„ Veldhuizen.
Westbroek	„ Zuilen.
Willeskop	„ Montfoort en Oudewater.
Willige Langerak	„ Lopik
IJsselstein	„ Oudenrijn, Vleuten en Montfoort.
Zeist	„ Baarn, Bunnik, Odijk en Soest.
Zuilen	„ Achttienhoven en Westbroek.

Friesland.

Achtkarspelen	en Grootegast en Leeuwarden.
Ængwierden	„ Schoterland.
Baarderadeel	en Hennaarderadeel en Leeuwarden.
't Bildt	„ Menaldumadeel.
Dantumadeel	„ Dokkum, Ferwerderadeel, Leeuwarden, Oost- en Westdongeradeel.
Dokkum	„ Dantumadeel.
Doniawerstal	„ Utingeradeel.
Ferwerderadeel	„ Dantumadeel, Leeuwarden en Westdongeradeel.
Franekeradeel	„ Hennaarderadeel.
Haskerland	„ Schoterland en Utingeradeel.
Hemelumer Oldephaert	„ Workum.
Hennaarderadeel	„ Baarderadeel en Franekeradeel.
Idaarderadeel	„ Leeuwarden, Smallingerland, Tietjerksteradeel en Utingeradeel.
Leeuwarden	„ Achtkarspelen, Baarderadeel, Dantumadeel, Ferwerderadeel, Idaarderadeel en Menaldumadeel.
Menaldumadeel	„ Leeuwarden en 't Bildt.
Oostdongeradeel	„ Dantumadeel en Westdongeradeel.
Schoterland	„ Ængwierden en Haskerland.
Smallingerland	„ Idaarderadeel en Utingeradeel.
Tietjerksteradeel	„ Idaarderadeel.
Utingeradeel	„ Doniawerstal, Haskerland, Idaarderadeel en Smallingerland.
Westdongeradeel	„ Dantumadeel, Ferwerderadeel en Oostdongeradeel.
Workum	„ Hemelumer Oldephaert

Overijssel.

Almelo (Stad-)	en Almelo (Ambt-).
Idem	„ Borne.
Idem	„ Hardenberg (Ambt-).
Idem	„ Hellendoorn.
Idem	„ Vriezenveen.
Idem	„ Wierden.
Avereest	„ Nieuwleusen.
Idem	„ Zuidwolde (Drenthe).
Bathem	„ Deventer.
Idem	„ Holten.
Blokzijl	„ Vollenhove (Ambt-).
Borne	„ Hengelo.
Idem	„ Weerselo.
Idem	„ Tulbergen.
Idem	„ Delden (Ambt-).
Dalfsen	„ Zwollerkerspel.
Idem	„ Ommen (Ambt-).
Idem	„ Nieuwleusen.
Delden (Stad-)	„ Delden (Ambt-).
Delden (Ambt-)	„ Haaksbergen.
Denekamp	„ Tubbergen.
Deventer	„ Diepenveen.
Idem	„ Holten.
Idem	„ Olst.

Deventer	en Wijhe.
Idem	„ Gorssel (Gelderland).
Idem	„ Voorst (Gelderland).
Genemuiden	„ Zwollerkerspel.
Grafhorst	„ IJsselmuiden.
Haaksbergen	„ Hengelo.
Hasselt	„ Zwollerkerspel.
Heino	„ Idem.
Hellendoorn	„ Holten.
Idem	„ Raalte.
Idem	„ Wierden.
Hengelo	„ Lonneker.
IJsselmuiden	„ Zwollerkerspel.
Losser	„ Weerselo.
Markelo	„ Borculo (Gelderland).
Nieuwleusen	„ Staphorst.
Ommen (Stad-)	„ Ommen (Ambt-).
Vollenhove (Stad-)	„ Vollenhove (Ambt-).
Vollenhove (Ambt-)	„ Wanneperveen.

Groningen.

Adorp	en Hoogkerk.
Aduard	„ Adorp.
Beerta	„ Wedde.
Bellingwolde	„ Beerta en Wedde.
Grijpskerk	„ Zuidhorn.
Idem	„ Oldekerk.
Grootegast	„ Achtkarspelen (Friesl.).
Kantens	„ Bedum.
Idem	„ Uithuizermeeden.
Leek	„ Zuidhorn.
Idem	„ Oldekerk.
Loppersum	„ Stedum.
Idem	„ Slochteren.
Nieuweschans	„ Beerta.
Uithuizermeeden	„ Uithuizen.
Idem	„ 't Zandt.
Vlagtwedde	„ Odoorn (Drenthe).
Idem	„ Bellingwolde.
Wildervank en Onstwedde	„ Gasselte, Gieten en Anlo (Drenthe).
Winschoten	„ Bellingwolde, Oude-Pekela, Midwolda, Nieuwe Schans, Beerta, Scheemda, Nieuwe-Pekela, Wedde en Finsterwolde.
't Zandt	en Stedum.

Drenthe.

Anlo, Gieten en Gasselte	en Wildervank.
Borger en Zweelo	„ Rolde en Westerbork.
Emmen	„ Schoonebeek.
Hoogeveen	„ Oosterhesselen.
Idem	„ Zuidwolde.
Norg	„ Roden.
Odoorn	„ Vlagtwedde.
Sleen	„ Odoorn.
Idem	„ Westerbork.
Westerbork	„ Oosterhesselen.
Zuidwolde	„ de Wijk.
Idem	„ Avereest.

Limburg.

Berg en Terblijt	en Valkenburg.
Cadier en Keer	„ Gronsveld.
Idem	„ Bemelen.
Echt	„ Montfoort.
Idem	„ Posterholt.
Grathem	„ Hunsel.
Grevenbicht	„ Obbicht en Papenhoven.
Heerlen	„ Simpelveld.
Idem	„ Kerkrade.
Helden	„ Deurne en Liessel.
Heythuizen	„ Nederweert.
Horst	„ Deurne en Liessel.
Hulsberg	„ Valkenburg.
Ittervoort	„ Thorn.
Nederweert	„ Weert.
Nunhem	„ Haelen.
Oud-Valkenburg	„ Wijlre.
Rijckholt	„ Gronsveld.
Schin op Geulle	„ Valkenburg.
Stramproy	„ Weert.
Venray	„ Maashees.
Wijlre	„ Bemelen.
Idem	„ Schin op Geulle.

V. AANTAL GEMEENTEN PER PROVINCIE, WAAR OPENBAAR HERHALINGSONDERWIJS WORDT GEGEVEN.

Bij het begin van 1912 werd in 990 gemeenten herhalingsonderwijs gegeven. Onder die gemeenten waren er ook nu nog die bij sommige harer scholen de avondklassen hadden behouden.

Behalve deze trof men in 5 gemeenten uitsluitend de oude avondscholen aan.

Het volgend overzicht levert de cijfers voor iedere provincie afzonderlijk.

Provinciën.	Aantal gemeenten met:	
	Herhalingsonderwijs.	Avondscholen.
Noordbrabant	175	2
Gelderland	113	—
Zuidholland	167	2
Noordholland	127	—
Zeeland	99	—
Utrecht	57	—
Friesland	42	1
Overijssel	60	—
Groningen	57	—
Drenthe	34	—
Limburg	59	—
Totaal	990	5

Het aantal gemeenten waar herhalingsonderwijs wordt gegeven is in 1911 toegenomen met 9.

VI. SPLITSING VAN DE BIJZONDERE SCHOLEN NAAR HAREN AARD.

In de volgende tabel zijn de 2121 bijzondere scholen naar haar verschillenden aard gesplitst. Evenals in vorige verslagen zijn ook nu weder de scholen, gehouden voor rekening van het hoofd, gerangschikt onder de Protestantsche, Roomsch-Katholieke of Israëlietische scholen, naar gelang van het kerkgenootschap waartoe de hoofden dier scholen behooren.

Provinciën.	Diaconie- en weeshuisscholen.			Scholen van kerkelijke gemeenten, instellingen of vereenigingen.			Scholen voor rekening van het hoofd der school.			Scholen niet in de vorige rubrieken begrepen.	Totaal.
	Protestantsche.	Roomsch-Katholieke.	Israëlietische.	Protestantsche.	Roomsch-Katholieke.	Israëlietische.	Protestantsche.	Roomsch-Katholieke.	Israëlietische.		
Noordbrabant	2	4	—	28	241	—	—	1	—	7	283
Gelderland	1	3	—	132	119	—	6	3	—	19	283
Zuidholland	7	6	—	250	154	—	13	—	1	13	444
Noordholland	12	4	2	106	138	2	13	1	—	15	293
Zeeland	—	—	—	61	22	—	—	—	—	1	84
Utrecht	6	1	—	67	54	—	7	—	—	6	141
Friesland	2	3	—	175	17	—	—	—	—	1	198
Overijssel	—	—	—	60	34	—	—	—	—	5	99
Groningen	—	—	—	90	12	—	1	—	—	1	104
Drenthe	—	—	—	39	1	—	—	—	—	1	41
Limburg	—	12	—	2	135	—	—	—	—	2	151
Totaal op 15 Jan. 1912	30	33	2	1010	927	2	40	5	1	71	2121
Totaal op 15 Jan. 1911	30	33	2	972	891	2	46	9	1	74	2060
Vermeerdering	—	—	—	38	36	—	— 6	— 4	—	— 3	61

De bijzondere scholen bestonden op 15 Januari 1912 uit 65 diaconie- en weeshuisscholen, 1939 scholen voor kerkelijke gemeenten, instellingen of vereenigingen (1010 Protestantsche, 927 Katholieke en 2 Israëlietische), 46 die voor rekening van de hoofden gehouden werden en 71 die niet onder een dezer rubrieken waren te rangschikken.

§ 4. Schoollokalen, schoolmeubelen en leermiddelen.

Het volgend overzicht bevat de gewone jaarlijksche opgaven betreffende den bouw en de verbetering van de schoollokalen.

PROVINCIËN.	Nieuw gebouwde lokalen.		Lokalen in aanbouw. *a)*		Vergroote of verbeterde lokalen.		Lokalen die verbetering eischten. *b)*		Plannen aanhangig tot verbetering of geheele vernieuwing.		Afgekeurde lokalen.	Toelichtingen.
	Openbare.	Bijz.	Openbare.	Bijz.	Openbare.	Bijz.	Openbare.	Bijz.	Openbare.	Bijz.		
Noordbrabant. . . .	13	19	5	9	3	2	25	4	19	14	—	*a)* In deze kolom komen enkel de in aanbouw zijnde *nieuwe* lokalen voor.
Gelderland.	7	15	5	2	17	8	24	9	14	7	—	
Zuidholland	14	19	22	10	26	14	38	15	36	14	—	*b)* Onder de cijfers in deze kolom zijn begrepen die betreffende lokalen, voor welker verbetering of geheele vernieuwing plannen aanhangig waren.
Noordholland. . . .	22	15	9	11	3	5	33	20	14	8	—	
Zeeland.	2	4	1	2	1	1	18	7	6	1	—	
Utrecht.	1	1	1	—	—	2	11	3	—	1	—	
Friesland	3	6	2	4	15	7	8	5	11	8	—	
Overijssel	1	6	5	5	7	3	11	2	5	5	—	
Groningen.	4	5	1	4	14	2	11	7	4	2	—	
Drenthe.	1	3	2	1	—	3	15	—	8	1	—	
Limburg	5	2	1	2	2	3	27	2	12	2	—	
Totaal in 1911 . .	73	95	54	50	88	50	221	74	129	63	—	
„ „ 1910 . .	78	78	46	46	95	108	224	61	131	69	—	

Uit bovenstaand overzicht blijkt, dat er in 1911 168 nieuwe lokalen werden gebouwd. In 1910 was dat getal 156.

Het getal nieuwe lokalen in aanbouw bedroeg in 1911 104, tegen 92 in het vorige jaar.

138 lokalen werden vergroot of verbeterd; in 1910 bedroeg dat getal 203.

Het getal lokalen, die verbetering eischten, bedroeg 295, tegen 285 in het vorige jaar.

In 1911 waren plannen aanhangig tot verbetering of geheele vernieuwing van 192 lokalen; dat getal was in het vorige jaar 200.

Afkeuring van schoollokalen had in 1911 niet plaats. Het is echter wel voorgekomen, dat de tusschenkomst van den Hoofdinspecteur der Volksgezondheid door den districts-schoolopziener moest worden ingeroepen om tot verbetering te geraken.

Ook in 1911 is, evenals in het vorige jaar, krachtig voortgegaan met de verbetering van de schoolgebouwen. Er bleef echter nog veel te verbeteren over.

Het schoonhouden der lokalen liet vooral ten plattelande en voornamelijk bij de openbare scholen aldaar nog te wenschen over.

Over verwarming en ventilatie der schoollokalen werden geen klachten vernomen.

Evenmin werden klachten geuit over het niet voldoende aanwezig zijn van leermiddelen.

Schoolbanken van verouderd model werden hier en daar nog aangetroffen.

§ 5. Subsidiën van het Rijk krachtens art. 53 der wet.

De beide volgende overzichten bevatten de subsidiën in de gewone en buitengewone kosten van het openbaar lager onderwijs, krachtens art. 53 der wet in 1911 door het Rijk verleend.

Onder buitengewone kosten van het lager onderwijs worden hier verstaan de uitgaven voor den bouw van nieuwe of verbouw van bestaande schoollokalen en onderwijzerswoningen en de aanschaffing van schoolmeubelen voor de nieuwe lokalen.

Subsidiën in de gewone kosten.

Provinciën.	Gemeenten.	Bedrag van het subsidie.	Totaal bedrag per provincie.
Noordbrabant	Bakel c. a.	f 500	
	Besoijen	800	
	Duizel e. a.	400	
	Genderen	450	
	Loon op Zand	1 500	
	Luijksgestel	400	
	Meeuwen	400	
	Putte	700	
	Rijswijk	500	
	Sprang	1 100	
	Veen	800	
	Vrijhoeve-Capelle	600	
	de Werken e. a.	600	
	Woudrichem	1 600	
	Wijk c. a.	500	
	Zesgehuchten	400	
			f 11 250
Gelderland	Angerlo	f 650	
	Bergh	3 100	
	Echteld	500	
	Epe	15 250	
	Gameren	1 200	
	Haaften	600	
	Harderwijk	2 600	
	Heerde	3 800	
	Lichtenvoorde	1 200	
	Nederhemert	300	
	Poederoijen	500	
	Wehl	700	
			30 400
Zuidholland	Abbenbroek	f 400	
	Ammerstol	1 275	
	Arkel	700	
	Beijerland (Nieuw-)	1 950	
	den Bommel	1 350	
	Brielle	750	
	Dubbeldam	2 450	
	Everdingen	350	
	Goedereede	2 500	
	Goudswaard	1 475	
	's-Gravendeel	2 000	
	Hardinxveld	3 050	
	Heerjansdam	1 000	
	Hellevoetsluis	2 900	
	Herkingen	f 900	
	Heukelum	1 600	
	Hoogvliet	600	
	Kedichem	1 900	
	Kethel	500	
	Krimpen aan de Lek	500	
	Maasdam	4 300	
	Melissant	800	
	Middelharnis	5 550	
	Oostvoorne	1 750	
	Piershil	1 325	
	Puttershoek	1 350	
	Spijkenisse	1 500	
	Stad aan 't Haringvliet	1 840	
	Stellendam	2 000	
	Westmaas	1 100	
	IJsselmonde	1 500	
	Zwartewaal	1 900	
	Zwijndrecht	1 000	
			f 54 065
Noordholland	Edam	f 8 500	
	Egmond aan Zee	5 900	
	Egmond binnen	500	
	Graft	650	
	Kwadijk	640	
	Landsmeer	1 750	
	Middelie	1 020	
	Oudendijk	625	
	Petten	1 650	
	Ransdorp	1 825	
	Spaarndam	1 450	
	Terschelling	4 550	
	Texel	2 700	
	Urk	7 000	
	Vlieland	2 000	
	Warder	1 000	
	Westzaan	2 500	
			44 260
Zeeland	Boschkapelle	f 350	
	Burgh	930	
	Clinge	4 900	
	Driewegen	700	
	Hengstdijk	550	
	Kapelle	2 650	
	Koewacht	2 215	
	Krabbendijke	1 650	
	Nisse	850	
	Ossenisse	1 050	
	Oudelande	600	
	Overslag	850	
	Schore	1 100	
	Serooskerke (Sch.)	350	

Provinciën.	Gemeenten.	Bedrag van het subsidie.	Totaal bedrag per provincie.
	Veere	f 900	
	Zuiddorpe	1 550	
			f 21 195
Friesland	Æengwierden	f 1 500	
	Ameland	1 500	
	Baarderadeel	9 600	
	Dokkum	5 000	
	Hindeloopen	300	
	Idaarderadeel	1 900	
	Ooststellingwerf	14 000	
	Rauwerderhem	1 500	
	Sloten	500	
	Smallingerland	6 000	
	Weststellingwerf	10 200	
			52 000
Overijssel	Denekamp	f 1 800	
	Giethoorn	3 000	
	den Ham	400	
	Hellendoorn	1 600	
	Kuinre	1 350	
	Lonneker	4 000	
	Losser	2 000	
	Nieuwleusen	500	
	Oldemarkt	1 000	
	Ootmarsum	1 300	
	Steenwijkerwold	1 000	
	Tubbergen	3 000	

Provinciën.	Gemeenten.	Bedrag van het subsidie.	Totaal bedrag per provincie.
	Wanneperveen	f 2 400	
	IJsselmuiden	150	
			23 500
Groningen	Marum	f 6 000	
	Vlagtwedde	5 000	
			11 000
Drenthe	Anlo	f 1 500	
	Beilen	5 000	
	Borger	1 800	
	Coevorden	3 000	
	Emmen	48 000	
	Gasselte	1 350	
	Havelte	2 000	
	Odoorn	20 000	
	Oosterhesselen	500	
	Ruinen	600	
	Sleen	5 500	
	Smilde	1 600	
	Westerbork	900	
	Zweelo	900	
			92 650
Limburg	Bergen	750	
	Margraten	200	
	Mesch	250	
	Munstergeleen	150	
	Neeritter	220	
	Spaubeek	100	
			1 670
Totaal der subsidiën in de gewone kosten in 1911			f 341 990

SUBSIDIËN IN DE BUITENGEWONE KOSTEN.

Provinciën.	Gemeenten.	Totaal bedrag der kosten.	Vergoeding volgens art. 48 der wet.	Subsidie volgens art. 53 der wet.	Bedrag van hetgeen ten laste van de gemeente is gebleven.
Noordbrabant	Stratum	f 60 975,02	f 13 599,25	f 33 400,—	f 13 975,77
	Velp	184,—	—	180,—	4,—
	Zesgehuchten	850,—	212,50	630,—	7,50
Gelderland	Barneveld	36 360,—	8 187,—	20 000,—	8 173,—
	Epe	5 646,—	1 206,75	3 640,—	799,25
	Gendringen	23 003,—	3 922,75	19 050,—	30,25
	Westervoort	12 718,—	2 620,75	10 090,—	7,25
Zuidholland	Beijerland (Zuid-)	7 298,—	1 390,—	1 500,—	1 454,—
	Goudswaard			2 750,—	204,—
	Oostvoorne	7 326,—	—	4 650,—	2 676,—
Noordholland	Egmond aan Zee	1 850,—	462,50	1 375,—	12,50
	Schoten	29 282,50	6 545,—	13 090,—	9 647,50
	Velsen	29 100,—	5 830,—	23 200,—	70,—
Friesland	Dantumadeel	12 594,—	2 026,25	10 550,—	17,75
	Franekeradeel	7 907,—	603,75	4 685,—	2 618,25
	Schoterland	4 437,—	957,—	3 450,—	30,—

Provinciën.	Gemeenten.	Totaal bedrag der kosten	Vergoeding volgens art. 48 der wet.	Subsidie volgens art. 53 der wet.	Bedrag van hetgeen ten laste van de gemeente is gebleven.
Friesland	Smallingerland	f 62 230,—	f 11 177,19	f 51 000,—	f 52,81
	Weststellingwerf	19 098,42	2 993,73	16 100,—	4,69
Overijssel	Avereest	16 231,—	2 475,—	8 850,—	4 906,—
	Kuinre	7 143,—	—	4 310,—	2 833,—
	Lonneker	39 228,—	6 905,50	18 765,—	13 557,50
Groningen	Leek	3 463,—	768,25	2 600,—	94,75
	Onstwedde	19 152,—	3 975,50	15 150,—	26,50
	Vlagtwedde	11 675,—	2 686,25	8 900,—	88,75
	Idem	12 053,—	2 698,25	9 300,—	54,75
Drenthe	Beilen	14 226,—	2 000,—	12 200,—	26,—
	Borger	4 815,51	—	4 800,—	15,51
	Gasselte	4 309,—	—	4 300,—	9,—
	Ruinen	21 032,—	3 581,25	14 500,—	2 950,75
	Idem	14 911,—	3 165,—	11 700,—	46,—
	Vledder	5 645,—	—	4 225,—	1 420,—
Limburg	Hoensbroek	41 950,40	7 704,40	19 000,—	15 246,—
	Totaal der subsidiën in de buitengewone kosten in 1911			f 357 940,—	

Verzameling der subsidiën in de gewone en in de buitengewone kosten.

Provinciën.	Subsidiën in de gewone kosten.	Subsidiën in de buitengewone kosten.	Totaal.
Noordbrabant	f 11 250	f 34 210	f 45 460
Gelderland	30 400	52 780	83 180
Zuidholland	54 065	8 900	62 965
Noordholland	44 260	37 665	81 925
Zeeland	21 195	—	21 195
Utrecht	—	—	—
Friesland	52 000	85 785	137 785
Overijssel	23 500	31 925	55 425
Groningen	11 000	35 950	46 950
Drenthe	92 650	51 725	144 375
Limburg	1 670	19 000	20 670
Totaal	f 341 990	f 357 940	f 699 930
Totaal in 1910	344 425	240 550	584 975

Uit de vorenstaande tabel der subsidiën in de gewone kosten blijkt, dat aan de navolgende gemeenten, die in 1910 geen subsidie genoten, in 1911 eene bijdrage is verleend:

Noordbrabant: Bakel c. a., Luyksgestel, Meeuwen, Wijk c. a.;
Zuidholland: den Bommel, Krimpen aan de Lek;
Drenthe: Ruinen.

Daarentegen genoten de volgende in 1910 gesubsidieerde gemeenten in 1911 geen subsidie:

Zuidholland: Schelluinen;
Overijssel: Grafhorst.

De volgende gemeenten genoten over 1911 in de gewone kosten *meer* aan subsidie dan in 1910 het bedrag achter hare namen vermeld:

Noordbrabant: Loon op Zand f 300, Woudrichem f 400;
Gelderland: Heerde f 1000;
Zuidholland: Abbenbroek f 50, Ammerstol f 100, Arkel f 250, Dubbeldam f 450, 's Gravendeel f 300, Hardinxveld f 500, Herkingen f 25, Hoogvliet f 200, Kedichem f 200, Oostvoorne f 250, Puttershoek f 350, Spijkenisse f 300, IJsselmonde f 500;
Noordholland: Graft f 200, Ransdorp f 455, Spaarndam f 50
Zeeland: Boschkapelle f 75, Driewegen f 100, Kapelle f 50, Koewacht f 85, Oudelande f 20, Schore f 300, Zuiddorpe f 340;
Overijssel: Giethoorn f 850, Lonneker f 3000, Steenwijkerwold f 250.

Minder dan over 1910 werd toegekend aan de volgende gemeenten:

Noordbrabant: Duizel c.a. f 200, Putte f 700, Veen f 450, de Werken c.a. f 600;
Gelderland: Angerlo f 150, Epe f 250;
Zuidholland: Nieuw-Beijerland f 150, Brielle f 750, Goudswaard f 325, Hellevoetsluis f 600, Heukelum f 100, Melissant f 400, Middelharnis f 575, Piershil f 50, Stad aan 't Haringvliet f 1060, Westmaas f 360;
Noordholland: Kwadijk f 60, Landsmeer f 50, Petten f 150, Terschelling f 250, Texel f 1150, Urk f 900;
Zeeland: Burgh f 125, Clinge f 100, Hengstdijk f 125, Overslag f 50, Serooskerke (Sch.) f 100;
Friesland: Ængwierden f 500, Dokkum f 1000, Idaarderadeel f 100, Smallingerland f 500, Weststellingwerf f 600;
Overijsel: Denekamp f 200, den Ham f 100, Nieuwleusen f 100, Ootmarsum f 300, IJsselmuiden f 350;
Drenthe: Coevorden f 500, Gasselte f 150, Havelte f 1500, Oosterhesselen f 100, Smilde f 800;
Limburg: Bergen f 250, Mesch f 100, Neeritter f 80, Spaubeek f 50.

Aan gewone subsidiën werd in het geheel f 2 435 minder uitgegeven dan in het vorige jaar.

Ten aanzien van de subsidiën in de buitengewone kosten is in vergelijking met 1910 op eene vermeerdering met f 117 390 te wijzen.

Evenmin als in het vorige jaar is in 1911 in de provincie Utrecht subsidie toegekend.

Terwijl in 1910 in Limburg geen subsidie is toegekend, is in 1911 in die provincie f 19 000 verleend. Terwijl in 1910 in Zeeland f 15 230 is toegekend, is in 1911 in die provincie geen subsidie verleend.

In Gelderland, Zuidholland, Noordholland, Friesland, Groningen, en Drenthe werd achtereenvolgens f 13 480, f 5 885, f 37 025, f 63 685, f 13 450 en f 7 745 *meer*, en in Noordbrabant en Overijsel respectievelijk f 26 690 en f 960 *minder* verleend dan in 1910.

De uitgaven wegens de toepassing van art. 53 der wet op het lager onderwijs bedroegen in totaal f 114 955 *meer* dan in 1910.

§ 6. Leerlingen.

I. AANTAL KINDEREN, DIE DE DAGSCHOOL BEZOEKEN.

De volgende tabel wijst het aantal leerlingen aan, die op 15 Januari 1912 tot de dagschool behoorden.

PROVINCIËN.	Openbare scholen.					Bijzondere scholen.				
	Beneden 6 jaar.	Van 6, 7 en 8 jaar.	Van 9, 10 en 11 jaar.	Boven 12 jaar.	Totaal.	Beneden 6 jaar.	Van 6, 7 en 8 jaar.	Van 9, 10 en 11 jaar.	Boven 12 jaar.	Totaal.
							JONGENS.			
Noordbrabant	96	13029	13747	4577	31449	80	6929	7090	3177	17276
Gelderland	170	13553	18518	6544	38785	151	6900	7083	3455	17589
Zuidholland	186	25412	28813	13129	67540	375	18643	18831	7591	45440
Noordholland	1466	23462	23507	11518	59953	475	10592	10983	5544	27594
Zeeland	74	5237	5531	2648	13490	75	2287	2202	893	5457
Utrecht	255	4811	4967	2237	12270	134	4443	4517	1944	11038
Friesland	304	7056	7064	3511	17935	380	4613	4285	1704	11082
Overijssel	403	9802	9673	3676	23554	160	3518	3295	2087	9060
Groningen	630	8221	8037	3773	20661	337	2877	2668	1211	7093
Drenthe	228	5191	5065	2251	12735	77	1172	1079	440	2768
Limburg	14	7874	8657	3170	19715	40	2613	2928	1619	7200
Totaal	3826	123648	133579	57034	318087	2284	64587	65061	29665	161597
Op 15 Januari 1911	4438	123960	127927	57419	313744	2199	62819	61541	28891	155450
Vermeerdering	—612	—312	5652	—385	4343	85	1768	3520	774	6147
							MEISJES.			
Noordbrabant	53	3598	3705	1311	8667	97	15750	16983	6116	38946
Gelderland	154	10574	11002	4006	25736	166	9300	9904	3962	23332
Zuidholland	216	24162	26885	10930	62193	365	19313	19749	7095	46522
Noordholland	1480	21170	21850	9027	53527	399	11885	12226	5557	30067
Zeeland	70	4900	5097	1822	11889	75	2407	2486	774	5742
Utrecht	275	4156	4209	1610	10250	130	4835	5096	2013	12074
Friesland	258	6737	6662	2827	16484	371	4441	4142	1191	10145
Overijssel	364	8661	8747	2453	20225	145	4157	3984	1742	10028
Groningen	621	7891	7704	2868	19084	279	2925	2672	863	6739
Drenthe	227	4989	4750	1820	11786	102	1092	1057	293	2544
Limburg	23	3643	4037	1236	8939	47	6779	7474	3851	18151
Totaal	3741	100481	104648	39910	248780	2176	82884	85773	33457	204290
Op 15 Januari 1911	4183	100751	104107	40262	249303	1982	80798	82784	32533	198097
Vermeerdering	—442	—270	541	—352	—523	194	2086	2989	924	6193
							JONGENS EN MEISJES			
Totaal	7567	224129	238227	96944	566867	4460	147471	150834	63122	365887
Op 15 Januari 1911	8621	224711	232034	97681	563047	4181	143617	144325	61424	353547
Vermeerdering	—1054	—582	6193	—737	3820	279	3854	6509	1698	12340

Alle lagere scholen te zamen.					Bevolking op 1 Jan. 1912.	Verhouding van het aantal schoolgaande jongens en meisjes tot de bevolking, in percenten.	
Beneden 6 jaar.	Van 6, 7 en 8 jaar.	Van 9, 10 en 11 jaar.	Boven 12 jaar.	Totaal.		1912.	1911.
					MANNEN.		
176	19958	20837	7754	48725	319258	15.26	15.02
321	20453	25601	9999	56374	330056	17.08	15.85
561	44055	47644	20720	112980	703394	16.06	16.10
1941	34054	34490	17062	87547	552548	15.84	15.84
149	7524	7733	3541	18947	116921	16.20	16.27
389	9254	9484	4181	23308	144414	16.14	16.12
684	11669	11449	5215	29017	183160	15.84	15.86
563	13320	12968	5763	32614	198507	16.43	16.42
967	11098	10705	4984	27754	165110	16.81	16.71
305	6363	6144	2691	15503	92371	16.78	16.60
54	10487	11585	4789	26915	177659	15.15	15.22
6110	188235	198640	86699	479684	2983398	16.08	15.94
6637	186779	189468	86310	469194			
—527	1456	9172	389	10490			
					VROUWEN.		
150	19348	20688	7427	47613	320249	14.87	14.61
320	19874	20906	7968	49068	324263	15.13	15.16
581	43475	46634	18025	108715	740473	14.68	14.65
1879	33055	34076	14584	83594	585873	14.27	14.51
145	7307	7583	2596	17631	118086	14.93	14.92
405	8991	9305	3623	22324	150516	14.83	14.79
629	11178	10804	4018	26629	181255	14.69	14.63
509	12818	12731	4195	30253	193234	15.66	15.64
900	10816	10376	3731	25823	168107	15.36	15.25
329	6081	5807	2113	14330	86190	16.63	16.72
70	10422	11511	5087	27090	170808	15.86	15.79
5917	183365	190421	73367	453070	3039054	14.91	14.91
6165	181549	186891	72795	447400			
—248	1816	3530	572	5670			
TE ZAMEN.							
12027	371600	389061	160066	932754	6022452	15.49	15.42
12802	368328	376359	159105	916594			
—775	3272	12702	961	16160			

Het aantal dagscholieren nam in 1911 toe met 16160, tegen 12452 in 1910.

De openbare scholen vermeerderden met 3820, tegen 223 in het vorige jaar, terwijl de bijzondere scholen toenamen met 12340, tegen 12229 in het vorige jaar.

Het aantal jongens aan de openbare scholen vermeerderde met 4343; dat der meisjes verminderde met 523.

Het aantal schoolgaande kinderen beneden de zes jaar verminderde, zoowel voor jongens als voor meisjes aan de openbare scholen; aan de bijzondere scholen vermeerderde dit aantal evenals het aantal leerlingen in de overige leeftijdsgroepen. Aan de openbare scholen vermeerderde alleen het leerlingental van de jongens en de meisjes van 9, 10 en 11 jaar; 16.08 pct. van de mannelijke en 14.91 pct. van de vrouwelijke bevolking bezocht de school, tegen 15.94 pct. en 14.91 pct. in het vorige jaar. Alle leerlingen te zamen vormden in 1912: 15.49 pct. en in 1911: 15.42 van de totale bevolking.

Ten einde het aantal kinderen van 7 tot beneden 13 jaar, in elke provincie en in het Rijk wonende, te kunnen vergelijken met dat van hen die op dien leeftijd onderwijs genoten, moeten van de cijfers van elke provincie worden afgetrokken de kinderen, schoolgaande in de provincie, doch behoorende tot de bevolking eener andere provincie of van een ander Rijk; bijgeteld de kinderen, behoorende tot de bevolking der provincie, doch schoolgaande in eene andere provincie of in een ander Rijk.

De volgende staat geeft van de uitkomst van deze berekening een overzicht.

Aantal kinderen van 7 tot beneden 13 jaar die op 15 Januari 1912 schoolonderwijs genoten en wonende in de:

PROVINCIËN.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Noordbrabant.	40659	40302	80961
Gelderland	42230	40318	82548
Zuidholland.	92580	90358	182938
Noordholland	68208	66446	134654
Zeeland	15233	14628	29861
Utrecht	18553	18092	36645
Friesland.	22452	21083	43535
Overijssel.	25327	24208	49535
Groningen	21050	20181	41231
Drenthe	12241	11546	23787
Limburg	22679	22334	45013
Totaal . . .	381212	369496	750708

II. AANTAL KINDEREN, DIE HUISONDERWIJS GENIETEN.

Het aantal kinderen, dat op den leeftijd van 7 tot beneden 13 jaar op 15 Januari 1912 huisonderwijs genoot, blijkt uit het volgende overzicht.

PROVINCIËN.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Noordbrabant	23	20	43
Gelderland	15	27	42
Zuidholland.	29	52	81
Noordholland	20	16	36
Zeeland	3	10	13
Utrecht	17	29	46
Friesland.	—	2	2
Overijssel	8	4	12
Groningen	4	—	4
Drente	2	3	5
Limburg	9	52	61
Totaal . . .	130	215	345

III. VERGELIJKING TUSSCHEN HET AANTAL KINDEREN DIE LAGER ONDERWIJS EN DIE GEEN LAGER ONDERWIJS GENIETEN.

Telt men de beide voorafgaande staten te zamen, dan verkrijgt men het aantal kinderen van 7 tot beneden 13 jaar die op 15 Januari 1912 lager onderwijs genoten. Dit aantal, het getal kinderen van denzelfden leeftijd op dat tijdstip in het Rijk wonende, benevens dat van hen die op 15 Januari 1912 geen lager onderwijs genoten, blijkt uit de volgende tabel.

PROVINCIËN.	Getal kinderen op 15 Januari 1912.			Getal kinderen die op 15 Januari 1912 lager onderwijs genoten.			Getal kinderen die op 15 Januari 1912 geen lager onderwijs genoten.			Van de 10 000 jongens (meisjes) genoten op 15 Januari 1912 geen lager onderwijs		
	van 7 tot beneden 13 jaar.			van 7 tot beneden 13 jaar.			van 7 tot beneden 13 jaar.			van 7 tot beneden 13 jaar.		
	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Noordbrabant	42570	42419	84989	40682	40322	81004	1888	2097	3985	444	494	469
Gelderland	44262	42821	87083	42245	40345	82590	2017	2476	4493	456	578	516
Zuidholland	96982	95817	192799	92609	90410	183019	4373	5407	9780	451	564	507
Noordholland	70888	69956	140844	68228	66462	134690	2660	3494	6154	375	499	437
Zeeland	15928	15633	31561	15236	14638	29874	692	995	1687	434	636	535
Utrecht	19359	19040	38399	18570	18121	36691	789	919	1708	408	483	445
Friesland	23318	22253	45571	22452	21085	43537	866	1168	2034	371	525	446
Overijssel	26652	25979	52631	25335	24212	49547	1317	1767	3084	494	680	586
Groningen	22004	21633	43637	21054	20181	41235	950	1452	2402	432	671	550
Drenthe	12881	12260	25141	12243	11549	23792	638	711	1349	495	580	537
Limburg	24020	23690	47710	22688	22386	45074	1332	1304	2636	555	550	553
Totaal op 15 Januari 1912 .	398864	391501	790365	381342	369711	751053	17522	21790	39312	439	557	497
Totaal op 15 Januari 1911 .	391686	385095	776781	374381	364177	738558	17305	20918	38223	442	543	492

IV. AANTAL DAGSCHOLIEREN, DIE KOSTELOOS ONDERWIJS ONTVANGEN.

Het aantal dagscholieren op 15 Januari 1912, die kosteloos onderwijs ontvingen, is in het volgende overzicht vermeld.

PROVINCIËN.	Aan de openbare scholen.		Aan de bijzondere scholen.		Aan alle lagere scholen te zamen.	
	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.
Noordbrabant	12 977	3 502	3 536	11 906	16 513	15 408
Gelderland	13 764	10 358	3 398	4 934	17 162	15 292
Zuidholland	21 174	19 360	5 815	6 071	26 989	25 431
Noordholland	21 417	19 023	5 456	5 279	26 873	24 302
Zeeland	6 567	5 677	730	845	7 297	6 522
Utrecht	3 746	3 244	1 957	2 364	5 703	5 608
Friesland	9 824	8 979	840	815	10 664	9 794
Overijssel	6 657	5 953	1 746	1 993	8 403	7 946
Groningen	12 293	11 546	527	501	12 820	12 047
Drenthe	3 694	3 413	68	41	3 762	3 454
Limburg	4 815	2 420	2 654	5 161	7 469	7 581
Totaal	116 928	93 475	26 727	39 910	143 655	133 385
Op 15 Januari 1911	118 073	94 044	26 578	39 130	144 651	133 174
Vermeerdering	— 1 145	— 569	149	780	— 996	211

Uit deze tabel blijkt, dat het aantal kosteloos schoolgaande kinderen, zoowel wat de jongens als wat de meisjes betreft is afgenomen aan de openbare en toegenomen aan de bijzondere scholen.

V. AANTAL DAGSCHOLIEREN, DIE TEVENS DE AVONDSCHOOL BEZOEKEN.

Het aantal dagscholieren op 15 Januari 1912, die tevens de avondschool bezochten, is opgegeven in de volgende tabel.

PROVINCIËN.	Aan de openbare scholen.		Aan de bijzondere scholen.		Aan alle scholen te zamen.	
	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.
Noordbrabant	231	27	359	180	590	207
Gelderland	199	77	162	45	361	122
Zuidholland	96	215	103	92	199	307
Noordholland	1 046	930	125	477	1 171	1 407
Zeeland	167	303	31	1	198	304
Utrecht	6	2	79	43	85	45
Friesland	22	16	14	26	36	42
Overijssel	119	35	29	—	148	35
Groningen	—	—	21	22	21	22
Drenthe	—	—	49	16	49	16
Limburg	18	2	7	34	25	36
Totaal	1 904	1 607	979	936	2 883	2 543
Op 15 Januari 1911	2 312	1 748	948	769	3 260	2 517
Vermeerdering	— 408	— 141	31	167	— 377	26

Het bezoek der avondschool door leerlingen der dagschool is zoowel voor jongens als voor meisjes aan de openbare scholen afgenomen en aan de bijzondere scholen toegenomen.

VI. AANTAL KINDEREN, DIE UITSLUITEND DE AVONDSCHOOL BEZOEKEN.

Het aantal kinderen op 15 Januari 1912, die uitsluitend de avondschool bezochten, is opgegeven in de volgende tabel.

PROVINCIËN.	Aan de openbare scholen.		Aan de bijzondere scholen.		Aan alle scholen te zamen.	
	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.
Noordbrabant	77	8	96	25	173	33
Gelderland	55	11	5	34	60	45
Zuidholland	67	30	218	45	285	75
Noordholland	522	416	198	75	720	491
Zeeland	17	40	12	—	29	40
Utrecht	115	43	50	32	165	75
Friesland	16	1	—	9	16	10
Overijssel	55	8	4	—	59	8
Groningen	—	—	7	5	7	5
Drenthe	—	—	3	—	3	—
Limburg	—	—	14	65	14	65
Totaal	924	557	607	290	1531	847
Op 15 Januari 1911	1017	386	510	246	1527	632
Vermeerdering	— 93	171	97	44	4	215

Het getal van hen, die uitsluitend de avondschool bezochten, is voor jongens en meisjes toegenomen aan de bijzondere scholen. Aan de openbare scholen verminderde het aantal jongens en vermeerderde het aantal meisjes.

VII. AANTAL KINDEREN, DIE HERHALINGSONDERWIJS GENIETEN.

Het aantal kinderen op 15 Januari 1912, die het herhalingsonderwijs volgden, is in het volgende overzicht vermeld.

PROVINCIËN.	Aan de openbare scholen.		Aan de bijzondere scholen.		Aan alle scholen te zamen.	
	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.
Noordbrabant	2885	233	857	246	3742	479
Gelderland	2904	1290	813	206	3717	1496
Zuidholland	5169	3540	1007	92	6176	3632
Noordholland	4666	3030	651	241	5317	3271
Zeeland	1123	430	198	19	1321	449
Utrecht	889	785	254	16	1143	801
Friesland	1940	1506	559	224	2499	1730
Overijssel	1632	794	473	225	2105	1019
Groningen	2291	1685	634	176	2925	1861
Drenthe	1668	749	124	11	1792	760
Limburg	986	50	311	63	1297	113
Totaal	26153	14092	5881	1519	32034	15611
Op 15 Januari 1911	26379	13774	5614	1345	31993	15119
Vermeerdering	— 226	318	267	174	41	492

Het getal der leerlingen, die het herhalingsonderwijs volgden, is voor jongens en meisjes toegenomen aan de bijzondere scholen. Aan de openbare scholen verminderde het getal jongens en vermeerderde het aantal meisjes.

VIII. AANTAL KINDEREN, DIE ZICH AAN VOLSTREKT LEERVERZUIM IN DEN ZIN DER LEERPLICHTWET SCHULDIG MAKEN.

De volgende tabel bevat een overzicht van het aantal kinderen — ingedeeld naar geslacht en geboortejaar — die zich blijkens de door de arrondissements-schoolopzieners verstrekte opgaven op 1 Januari 1912 aan volstrekt leerverzuim in den zin der Leerplichtwet schuldig maakten.

Geen verzuim van dien aard kwam voor in de arrondissementen Zevenbergen, Helmond, Boxmeer, Oss, Heusden, Waalwijk, Apeldoorn, Rheden, Elst, Tiel, Groenlo, Zutphen, Brielle, Dordrecht, Gorinchem, Oud-Beijerland, Alkemade, Schoonhoven, Leiden, Schiedam, Alkmaar, Helder, Hoorn, Medemblik, Texel, Amsterdam II, Amsterdam V, Hilversum, Beverwijk, Haarlem, Haarlemmermeer, Purmerend, Zaandam, Goes, Tholen, Zierikzee, Middelburg, Neuzen, Amersfoort, Rhenen, Utrecht I, IJsselstein, Beetsterzwaag, Bolsward, Heerenveen, Lemmer, Sneek, Weidum, Wolvega, Bergum, Leeuwarden, Ternaard, Deventer, Kampen, Raalte, Appingedam, Onderdendam, Warffum, Zuidhorn, Hoogezand, Slochteren, Veendam, Winschoten, Assen, Borger, Hoogeveen, Meppel, Vries, Meersen.

ARRONDISSEMENTEN.	1904.		1903.		1902.		1901.		1900.		1899.		1898.		Totaal.	
	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.
Bergen op Zoom	3	—	1	1	—	—	1	—	1	2	—	—	—	—	6	3
Breda	—	1	—	1	2	1	2	3	1	3	2	1	—	—	7	10
Roosendaal	2	7	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	1	2	10
Eindhoven	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Veghel	4	3	1	—	—	1	6	—	3	2	—	—	—	—	14	6
's Hertogenbosch	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Oirschot	1	—	—	—	1	—	—	—	1	2	—	—	—	—	3	2
Tilburg	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	2	1
Arnhem	—	—	—	1	1	—	1	1	—	—	—	—	—	—	2	2
Harderwijk	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Wageningen	1	4	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	6
Geldermalsen	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Nijmegen	—	—	2	2	3	—	2	1	1	1	—	—	—	—	8	4
Zaltbommel	13	5	6	6	7	10	8	4	6	6	7	11	—	—	47	42
Doesburg	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Doetinchem	—	1	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	2
Middelharnis	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Gouda	2	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	3	2
Woerden	2	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	2
Delft	3	1	—	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—	4	3
's Gravenhage I	11	2	3	6	4	2	4	2	1	3	3	2	—	—	26	17
„ II	4	1	2	1	1	—	1	1	1	—	4	5	—	—	13	8
„ III	4	2	1	2	—	1	—	—	4	1	2	—	—	—	11	6
Maassluis	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	2	—
Hillegersberg	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	2	1
Rotterdam I	6	2	1	—	1	1	—	—	1	—	—	2	—	—	9	5
„ II	1	3	—	5	—	—	1	2	—	—	1	1	—	—	3	11
„ III	2	4	—	3	—	—	—	1	2	—	—	—	—	—	4	8
„ IV	2	2	—	—	—	—	—	—	—	2	1	1	—	—	3	5
Amsterdam I	—	1	—	—	1	—	1	—	1	2	—	—	—	—	3	3
„ III	1	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2
„ IV	1	1	—	—	—	—	2	—	—	—	1	2	—	—	4	3
„ VI	—	—	—	—	—	—	1	—	2	1	—	3	—	—	3	4
„ VII	—	1	—	1	—	—	—	1	1	—	—	2	—	—	1	5
Hulst	1	—	1	1	1	2	—	1	1	—	—	—	—	—	4	4
Vlissingen	3	—	2	—	—	—	—	1	2	—	—	—	—	—	7	1
Loenen	1	2	2	—	3	2	—	—	—	—	—	—	—	—	6	4

ARRONDISSEMENTEN.	1904.		1903.		1902.		1901.		1900.		1899.		1898.		Totaal.	
	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.
Utrecht II	—	—	1	1	—	1	1	—	1	—	—	1	—	—	3	3
Dokkum	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Ferwerd	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Harlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1
Almelo	—	—	—	—	1	2	1	—	2	—	—	—	—	—	4	2
Enschedé	8	10	—	3	—	2	—	2	—	1	1	3	—	—	9	21
Hengelo	—	2	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	3
Oldenzaal	1	1	1	—	—	—	4	1	1	—	—	—	—	—	7	2
Ommen	3	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	2
Steenwijk	1	1	—	—	1	—	1	—	1	1	—	—	—	—	4	2
Zwolle	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Groningen	1	1	—	—	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	3	2
Onstwedde	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	2	4	—	—	2	5
Dalen	1	2	—	—	1	1	1	1	—	2	1	—	—	—	4	6
Emmen	—	—	1	—	1	1	1	5	4	4	6	4	—	—	13	14
Heerlen	3	2	3	1	1	1	1	1	1	—	—	—	—	—	9	5
Maastricht	2	1	—	—	2	1	2	—	3	—	—	—	—	—	9	2
Sittard	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Gennep	2	1	1	—	1	2	1	—	—	—	—	—	—	—	5	3
Roermond	—	3	3	1	1	2	3	2	1	2	—	—	—	—	8	10
Venlo	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—
Weert	2	1	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	4	1
Totaal	97	77	36	44	36	38	51	32	48	40	32	42	—	1	300	274
Totaal op 1 Januari 1911															346	362

§ 7. Schoolgelden.

Vrijstelling van de verplichting tot het heffen van schoolgeld voor het lager onderwijs is blijkens vorige verslagen verleend aan de gemeenten:
Zijpe (Noordholland) en
Nieuwe Schans (Groningen).

Vrijstelling van deze verplichting, uitsluitend voor zooveel het herhalingsonderwijs betreft, is blijkens vorige verslagen verleend aan de gemeenten:
Schoonhoven (Zuidholland),
Ransdorp (Noordholland),
Wijk bij Duurstede (Utrecht) en
Olst (Overijssel).

In 1911 is afwijzend beschikt op verzoeken van de besturen der gemeenten Sas van Gent en Posterholt, waarbij vrijstelling werd verzocht van de verplichting tot het heffen van schoolgeld. De afwijzing der verzoeken is gegrond op de overweging, dat de gronden waarop zij rusten niet kunnen worden beschouwd als zoodanige bijzondere omstandigheden, welke vrijstelling zouden billijken van de verplichting, in het eerste lid van art. 50 der wet op het lager onderwijs opgelegd.

Behalve waar vrijstelling van de verplichting tot het heffen van schoolgeld bestond, werd in den loop van het jaar 1911 in nog andere gemeenten geen schoolgeld voor het verstrekte onderwijs geheven. Daaromtrent valt het volgende mede te deelen.

De gemeenten, waar op één of meer der scholen geen schoolgeld werd geheven, omdat zij uitsluitend voor onvermogenden zijn bestemd, zijn daarbij niet vermeld.

Gelderland. In de gemeente Elburg werd noch voor het gewoon lager onderwijs, noch voor het herhalingsonderwijs schoolgeld geheven, omdat de openbare scholen aldaar alleen door leerlingen van onvermogende ouders werden bezocht, terwijl de betalende leerlingen op de bijzondere scholen gingen.

Voor het gewoon lager onderwijs in de afdeeling Tuil der gemeente Haaften werd geen schoolgeld geheven, omdat de kosten van het onderwijs, voor zoover die niet ten laste van het Rijk kwamen, bestreden werden uit de inkomsten eener vicarie; in de afdeelingen Haaften en Hellouw werd wel schoolgeld geheven.

Zuidholland. In de gemeente Nieuw-Helvoet werd geen schoolgeld voor het herhalingsonderwijs geheven, omdat nog geene verordening was vastgesteld.

Noordholland. In de gemeenten Anna Paulowna en Graft werd geen schoolgeld voor het herhalingsonderwijs geheven, omdat nog geene verordening was vastgesteld.

De opbrengst der schoolgelden aan de openbare scholen over 1911 is in het volgende overzicht vermeld.

PROVINCIËN.	Bij de Rijks lagere scholen.	Bij de openbare gemeentescholen.	Totaal.
Noordbrabant	—	f 89 723,45	f 89 723,45
Gelderland	f 3 565,—	191 915,25⁵	195 480,25⁵
Zuidholland	—	749 920,68⁵	749 920,68⁵
Noordholland	1 477,—	719 573,90	721 050,90
Zeeland	2 524,30	66 223,69	68 747,99
Utrecht	—	127 852,10	127 852,10
Friesland	—	77 304,09⁵	77 304,09⁵
Overijssel	1 762,65	127 119,82	128 882,47
Groningen	886,20	77 661,80⁵	78 548,00⁵
Drenthe	—	47 388,45⁵	47 388,45⁵
Limburg	3 902,—	53 181,91	57 083,91
Totaal in 1911	f 14 117,15	f 2 327 865,16⁵	f 2 341 982,31⁵
„ „ 1910	13 983,55	2 308 965,41⁵	2 322 948,96⁵
Vermeerdering	f 133,60	f 18 899,75	f 19 033,35

De gemeenten, waar volgens de op 31 December 1911 bestaande verordeningen evenredig schoolgeld werd geheven, zijn de volgende:

Noordbrabant: Boxtel, Genderen, Klundert;

Gelderland: Aalten, Angerlo, Barneveld, Batenburg, Bemmel, Bergh, Beuningen, Didam, Dinxperlo, Ambt-Doetinchem, Stad-Doetinchem, Doornspijk, Duiven, Ede, Eibergen, Elst, Ermelo, Haaften, Hedel, Heerde, Herwijen, Heteren, Hoevelaken, Oldebroek, Pannerden, Renkum, Rozendaal, Tiel, Valburg, Wageningen, Westervoort, Wisch, Zelhem;

Zuidholland: Aarlanderveen, Alblasserdam, Alkemade, Barendrecht, Oud-Beijerland, Berkel, Bleiswijk, Bodegraven, Boskoop, Brielle, Delft, Gouda (op de vier burgerscholen), 's Gravenzande, Hazerswoude, Heinenoord, Hellevoetsluis, Nieuw-Helvoet, Hillegom, Koudekerk, Leerdam, Leiderdorp, Lisse, Maassluis, Mijnsheerenland, Naaldwijk, Nieuwveen, Noordwijk, Ouddorp, Oudewater, Overschie, Pijnacker, Ridderkerk, Rockanje, Sassenheim, Schiedam (op de scholen voor m. u. l. o.), Schoonhoven, Stolwijk, Vlaardingen (voor de vierde en hoogere klassen der m. u. l. o. school), Waddinxveen (op de school voor gewoon l. o.), Warmond, Westmaas, Zegwaard, Zoetermeer, Zoeterwoude, Zwammerdam;

Noordholland: Aalsmeer, Abbekerk, Amsterdam (op scholen voor u. l. o. en m. u. l. o.), Anna Paulowna, Beverwijk, Bloemendaal, Buiksloot, Bussum, Diemen, Grootebroek, Harenkarspel, Heerhugowaard, Helder, Jisp, Krommenie, Naarden, Texel, Weesp (op school C), Wormer, Wormerveer, Wijdewormer, Zaandam, Zaandijk.

Zeeland: Aardenburg, Axel, Biggekerke, Breskens, Domburg, Goes, Grijpskerke, Hoek, Yerseke, Meliskerke, Middelburg, Neuzen, Schore, Serooskerke (W.), Stoppeldijk, Vrouwenpolder, Wemeldinge, Zaamslag;

Utrecht: Abcoude-Proostdij, Baarn, Cothen, Houten, Maarssen, Maarsseveen, Mijdrecht, Rhenen, Veenendaal, Vinkeveen, Wilnis, Wijk bij Duurstede (op de school voor m. u. l. o.), Zeist (op de school voor m. u. l. o.);

Friesland: Achtkarspelen, Ængwierden, Ameland, Barradeel, Bolsward, Dantumadeel, Doniawerstal, Ferwerderadeel, Franeker, Franekeradeel, Gaasterland, Harlingen, Haskerland, Hemelumer Oldephaert, Hennaarderadeel, Hindeloopen, Idaarderadeel, Kollumerland, Leeuwarderadeel (op de scholen voor m. u. l. o.), Lemsterland (op de school voor m. u. l. o.), Oostdongeradeel, Smallingerland, Westdongeradeel, Wonseradeel, Wijmbritseradeel, Workum, IJlst;

Overijssel: Ambt-Almelo, Avereest, Blokzijl, Ambt-Delden, Enschede (op school B), Goor, den Ham, Ambt-Hardenberg, Stad-Hardenberg, Hellendoorn, Hengelo, Kamperveen, Oldenzaal, Stad-Ommen, Raalte, Steenwijkerwold, Vriezenveen, Weerselo, Zwartsluis, Zwolle (op school A), Zwollerkerspel;

Groningen: Adorp, Bedum, Bierum, Grootegast, Kloosterburen, Marum, Meeden, Middelstum, Muntendam, Oldekerk, Onstwedde, Stedum, Uithuizen, Uithuizermeeden, Usquert, Veendam, Vlagtwedde, Wedde, Wildervank (op scholen voor m. u. l. o.), Winschoten, 't Zandt;

Drenthe: Borger, Hoogeveen, Meppel, Peize, Schoonebeek, Smilde, Zuidlaren.

Heffing van evenredig schoolgeld vond dus plaats in 211 gemeenten.

§ 8. Bevordering van het schoolbezoek en beteugeling van het leer- en schoolverzuim.

I. VERBODSBEPALINGEN OMTRENT HET ARBEIDEN VAN KINDEREN BENEDEN TWAALF JAAR.

Verbodsbepalingen als bedoeld in art. 103, eerste lid, der wet op het lager onderwijs, omtrent het arbeiden van kinderen beneden twaalf jaar, bestonden op 31 December 1911 in de volgende gemeenten.

Noordbrabant: Almkerk, Baardwijk, Beers, Dinter, Empel c. a., Erp, Gassel, Geertruidenberg, Gilze, c. a., Haaren, Halsteren, Herpen, Hoeven, Huisseling, c. a., Moergestel, Sambeek, Vierlingsbeek, Waalre, de Werken c. a., Woensel, Woudrichem;

Gelderland: Aalten, Balgoy, Beesd, Borculo, Didam, Dreumel, Elst, Gent, Heerewaarden, Hurwenen, Lochem, Pannerden, Ubbergen, Vorden, Wadenoyen, Wageningen, Wijchen, Winterswijk, Zutphen;

Zuidholland: Aarlanderveen, Nieuw-Beijerland, Dirksland, Goedereede, Herkingen, Leerdam, Leiderdorp, Nieuw-Lekkerland, de Lier, Melissant, Monster, Ouddorp, Sliedrecht, Sommelsdijk, Stellendam, Oude-Tonge, Vrijenban;

Noordholland: Anna-Paulowna, Diemen, Oudkarspel, Wieringen;

Zeeland: Colijnsplaat, Duivendijke, Kats, Kloetinge, Kruiningen, Nisse, Ovezande, St. Philipsland;

Friesland: 't Bildt, Franeker, Franekerdeel, Menaldumadeel, Tietjerksteradeel, Westdongeradeel, Wonseradeel, Workum.

Overijssel: den Ham, Olst;

Groningen: Bellingwolde, ten Boer, Kantens, Muntendam, Nieuweschans, Onstwedde, Oude-Pekela, Veendam, Vlagtwedde;

Drenthe: Anlo, Beilen, Coevorden, Gieten, Sleen, Smilde, Zuidwolde;

Limburg: Horn.

In geen dezer gemeenten is wegens overtreding van die bepalingen in den loop van 1911 proces-verbaal opgemaakt.

II. OPENBARE BELOONINGEN EN EEREBLIJKEN.

In de volgende gemeenten werd in 1911 door het uitloven van openbare belooningen en eereblijken, overeenkomstig art. 103, tweede lid, der wet op het lager onderwijs, het getrouwe schoolbezoek aangemoedigd.

Noordbrabant: Baardwijk, Bergen op Zoom, Berlicum, Boxtel, Breda, Eindhoven, Erp, Esch, Etten c. a., Gassel, Heeswijk, Helvoirt, 's Hertogenbosch, Megen c. a., Schayk, Schijndel, Veghel, de Werken c. a., Werkendam, Woensel, Zesgehuchten;

Gelderland: Apeldoorn, Arnhem, Balgoy, Barneveld, Batenburg, Beesd, Culemborg, Doodewaard, Eibergen, Elst, Gorssel, Laren, Nijmegen, Putten, Renkum, Rheden, Rozendaal, Ruurlo, Scherpenzeel, Zaltbommel, Zuilichem, Zutphen;

Zuidholland: ter Aar, Alkemade, Arkel, Oud-Beijerland, Zuid-Beijerland, Bergambacht, Bodegraven, Cappelle aan den IJssel, Delft, Dordrecht, Gorinchem, Gouda, 's Gravendeel, 's Gravenhage, Hardinxveld, Hazerswoude, Heerjansdam, Hekendorp, Hillegersberg, Katwijk, Kethel, Krimpen aan de Lek, Krimpen aan den IJssel, Lange Ruige Weide, Leiden, Nieuw-Lekkerland, Maassluis, Naaldwijk, Noordwijk, Noordwijkerhout, Numansdorp, Ouddorp, Papekop, Reeuwijk, Rhoon, Rotterdam, Rijnsaterwoude, Schiebroek, Schiedam, Schipluiden, Sliedrecht, Stompwijk, Strijen, Nieuwe-Tonge, Veur, Voorburg, Vrijenban, Waarder, Waddinxveen, Warmond, Wassenaar, Woubrugge, Zevenhuizen, Zoeterwoude;

Noordholland: Aalsmeer, Abbekerk, Nieuwer-Amstel, Amsterdam, Anna-Paulowna, Avenhorn, Beemster, Beets, Bergen, Berkhout, Beverwijk, Blokker, Bussum, Castricum, Edam, Egmond aan Zee, Egmond binnen, Haarlem, Haarlemmerliede c.a., Heerhugowaard, Heilo, Helder, Hensbroek, Hoogwoud, Ilpendam, Jisp, Koedijk, Koog aan de Zaan, Krommenie, Kwadijk, Limmen, Middelie, Midwoud, Nieuwe-Niedorp, Nieuwendam, Oosthuizen, Oostzaan, Opperdoes, Oterleek, Oudendijk, Oudorp, Petten, Purmerend, Schagen, Schellinkhout, Schoorl, Sloten, Spaarndam, Spanbroek, Sijbekarspel, Twisk, Velzen, Warder, Warmenhuizen, Watergraafsmeer, Westzaan, Wieringen, Winkel, Wormer, Wijdenes, Wijdewormer, Zandvoort, Zwaag;

Zeeland: Haamstede, Nieuw- en St. Joosland, Koewacht, Koudekerke, St. Laurens, Middelburg, Oostburg, Oosterland, Oostkapelle, Sas van Gent, Schore, Serooskerke (Walcheren), Vlissingen, Wemeldinge, Zierikzee, Zonnemaire;

Utrecht: Baarn, de Bilt, Bunnik, Eemnes, Harmelen, Hoogland, Leusden, Loenen, Loosdrecht, Maartensdijk, Schalkwijk, Stoutenburg, Tull en 't Waal, Utrecht, Veenendaal, Vreeswijk, Wijk bij Duurstede, Zeist;

Friesland: Harlingen, Leeuwarden, Menaldumadeel, Schoterland, Sloten, Sneek, Westdongeradeel;

Overijssel: Blankenham, Diepenheim, Diepenveen, Genemuiden, Giethoorn, Goor, Zwollerkerspel;

Groningen: Appingedam, Bedum, ten Boer, Eenrum, Groningen, Hoogkerk, Leens, Oldehove, Onstwedde, Nieuwe-Pekela, Oude-Pekela, Sappemeer, Scheemda, Winschoten, Zuidhorn;

Drenthe: Assen, Dwingeloo, Roden;

Limburg: Baexem, Beegden, Borgharen, Broekhuizen, Grevenbicht, Horn, Itteren, Maastricht, Margraten, Meerssen, Mook c.a., Posterholt, Roermond, Schinnen, Sittard, Tegelen, Oud-Valkenburg, Venray, Weert.

De uitgaven, hieraan ten koste gelegd, bedroegen:

In de provincie:	In 1911.	In 1910.
Noordbrabant	f 3 897,97	f 3 764,32
Gelderland	2 821,83	2 952,92⁵
Zuidholland	21 424,47⁵	21 536,01
Noordholland	22 826,38	26 099,74
Zeeland	801,52⁵	824,22⁵
Utrecht	1 776,75⁵	1 767,51⁵
Friesland	220,—	83,—
Overijssel	531,29⁵	616,37⁵
Groningen	676,83	499,51⁵
Drenthe	—	165,60
Limburg	1 073,10⁵	1 050,48
Totaal	f 56 050,16⁵	f 59 359,70⁵

III. COMMISSIËN TOT WERING VAN SCHOOLVERZUIM.

De gemeenten, waar op 31 December 1911 meer dan eene commissie tot wering van schoolverzuim, bedoeld in art. 22 der Leerplichtwet, bestond, zijn in het volgend overzicht genoemd. Tevens is aangewezen, hoeveel commissiën in elke gemeente bestonden.

Noordbrabant: Deurne c. a., 4; Gilze c. a., Megen c. a., de Werken c. a., ieder 3; Bergeyk, Beugen c. a., Dinteloord c. a., Huisseling c. a., Klundert, Loon op Zand, Maashees c. a., Made c. a., Meeuwen, Oost-, West- en Middelbeers, Oud- en Nieuw-Gastel, Princenhage, Raamsdonk, Roosendaal c. a., Sambeek, Someren c. a., Zevenbergen, ieder 2;

Gelderland: Ede, Gorssel, Voorst, ieder 5; Appeltern, Druten, ieder 4; Angerlo, Bemmel, Buren, Doornspijk, Elst, Ermelo, Haaften, Heerde, Heteren, Lienden, Oldebroek, Zoelen, ieder 3; Ammerzoden, Apeldoorn, Bergharen, Beuningen, Beusichem, Brummen, Buurmalsen, Deil, Echteld, Eibergen, Ewijk, Geldermalsen, Groesbeek, Herwen c. a., Kerkwijk, Laren, Nederhemert, Nijmegen, Overasselt, Poederoijen, Renkum, Rheden, Ubbergen, Valburg, Varik, Vuren, Waardenburg, Wadenoijen, Wamel, Warnsveld, Winterswijk, Wisch, Zelhem, ieder 2.

Zuidholland: 's Gravenhage 7; Alkemade 6; Rotterdam 5; Ridderkerk 3; Aarlanderveen, Zuid-Beijerland, Geervliet, 's Gravenzande, Hazerswoude, Heukelum, Katwijk, Kedichem, Monster, Noordwijk, Oostvoorne, Rozenburg, Streefkerk, Woubrugge, Zwijndrecht, ieder 2;

Noordholland: Amsterdam 8; Zijpe 5; Heerhugowaard, Velsen, ieder 4; Broek in Waterland, Haarlem, Haarlemmerliede c. a., Harenkarspel, Ransdorp, Sloten, Terschelling, Warmenhuizen, Winkel, ieder 3; Akersloot, Edam, Egmond-binnen, Graft, Landsmeer, Midwoud, Muiden, Nibbixwoud, Nieuwendam, Nieuwe-Niedorp, Obdam, Oude-Niedorp, Schoorl, Uitgeest, Westzaan, Zuid- en Noordschermer, ieder 2;

Zeeland: Clinge, 's Heer Arendskerke, Rilland-Bath, Wissekerke, ieder 3; Arnemuiden, Hoedekenskerke, Hontenisse, Kruiningen, Neuzen, Oosterland, St. Philipsland, Vrouwenpolder, ieder 2;

Utrecht: Utrecht 4; Loosdrecht, Rhenen, ieder 3; Maartensdijk, Woudenberg, Zeist, ieder 2;

Friesland: Opsterland 10; Barradeel, Rauwerderhem, ieder 6; Ooststellingwerf, Westdongeradeel, ieder 5; Achtkarspelen, Ameland, Schoterland, ieder 4; Idaarderadeel, Oostdongeradeel, Utingeradeel, ieder 3; Haskerland, Lemsterland, Weststellingwerf, ieder 2;

Overijssel: Dalfsen, Lonneker, Staphorst, ieder 4; Avereest, Denekamp, Ambt-Hardenberg, Losser, Olst, Raalte, Vriezenveen, Weerselo, ieder 3; Deventer, Gramsbergen, Haaksbergen, Hellendoorn, Markelo, Steenwijkerwold, Wierden, ieder 2;

Groningen: Vlagtwedde 9; Bellingwolde, Onstwedde ieder 5; Termunten 4; Eenrum, Hoogezand, Scheemda, Veendam, Wedde, ieder 3; Baflo, Beerta, Groningen, Grootegast, Haren, Midwolda, Muntendam, Nieuwe-Pekela, Oldehove, Slochteren, Wildervank, ieder 2;

Drenthe: Emmen 16; Ruinen 6; Beilen 5; Oosterhesselen, Dalen ieder 4; Borger, Gasselte, Gieten, Hoogeveen, Odoorn, Roden, Rolde, Sleen, Zuidlaren, Zuidwolde, ieder 3; Anlo, Diever, Norg, Schoonebeek, Smilde, de Wijk, ieder 2;

Limburg: Bergen 6; Venray 5; Wittem 4; Born, Echt, Limbricht, Maasbree, Nederweert, ieder 3; Arcen c. a., Geleen, Grubbenvorst, Gulpen, Heerlen, Helden, Horst, Meerssen, Mook c. a., Oirsbeek, Oud-Vroenhoven, Schinnen, Susteren, Ubach over Worms, Vaals, Voerendaal, ieder 2.

Het aantal gemeenten waar meer dan ééne commissie tot wering van schoolverzuim bestond, ingedeeld naar het getal commissiën, blijkt uit het volgend overzicht.

PROVINCIËN.	Aantal gemeenten waar het getal commissiën bedroeg:										Totaal.	Totaal in 1910.
	2	3	4	5	6	7	8	9	10	16		
Noordbrabant. . .	17	3	1	—	—	—	—	—	—	—	21	21
Gelderland. . . .	33	12	2	3	—	—	—	—	—	—	50	50
Zuidholland . . .	15	1	—	1	1	1	—	—	—	—	19	19
Noordholland. . .	16	9	2	1	—	—	1	—	—	—	29	29
Zeeland.	8	4	—	—	—	—	—	—	—	—	12	12
Utrecht.	3	2	1	—	—	—	—	—	—	—	6	6
Friesland	3	3	3	2	2	—	—	—	1	—	14	14
Overijssel	7	8	3	—	—	—	—	—	—	—	18	18
Groningen. . . .	11	5	1	2	—	—	—	1	—	—	20	20
Drenthe	6	10	2	1	1	—	—	—	—	1	21	21
Limburg	16	5	1	1	1	—	—	—	—	—	24	24
Totaal . . .	135	62	16	11	5	1	1	1	1	1	234	234

Het achtste lid van art. 22 der Leerplichtwet vond in het jaar 1911 geene toepassing.

Het tiende lid van dit wetsartikel is in de volgende gemeenten toegepast. Waar de toepassing meermalen noodig was, is dit daarbij vermeld.

Gelderland: Vuren (voor de commissie te Dalem);

Zuidholland: Dirksland, Ooltgensplaat, Nieuwe Tonge, Oude-Tonge (in elk dezer gemeenten 4 maal);

Noordholland: Haarlemmerliede c. a. (voor de commissie te Spaarnwoude), Monnikendam, (2 maal).

IV. DE VERLOVEN VOOR VELDARBEID.

Verordeningen, regelende den tijd of de tijden, waar binnen de verloven voor veldarbeid moeten vallen, bestonden op 31 December 1911 in de navolgende gemeenten. Indien de verordening niet voor de geheele gemeente geldt, is tevens aangegeven, voor welk gedeelte zij is vastgesteld.

Noordbrabant: Aalst, Budel, Heesch, Luyksgestel, Mierlo, Moergestel, Oerle, Oud- en Nieuw-Gastel, Schijndel, Son, Tongelre, Vierlingsbeek, Waalre, Zeeland.

Gelderland: Bemmel, Bergharen, Beuningen, Beusichem, Buren, Didam, Dreumel, Driel, Duiven, Ede, Elburg, Elst, Epe, Ewijk, Geldermalsen, Gent, Gorssel, Groesbeek, Hedel, Heerewaarden, Heteren, Heumen, Hoevelaken, Huissen, Hummelo, Hurwenen, Kerkwijk, (buurtschappen Kerkwijk en Delwijnen), Lienden (buurtschappen Ingen en Ommeren), Maurik, Nijkerk, (buurtschap Nijkerkerveen), Nijmegen, Ophemert, Pannerden, Renkum, Rossum, Scherpenzeel, Steenderen, Wadenoijen, Wehl, Wijchen, IJzendoorn.

Zuidholland: Zuid-Beijerland, Bleiswijk, Dordrecht (plattelandsgedeelte); Goudswaard, 's Gravendeel, 's Gravenzande, Hoogvliet, Klaaswaal, Maasdam, Mijnsheerenland, Naaldwijk, Numansdorp, Oegstgeest, Ooltgensplaat, Ouddorp, Oudenhoorn, Pernis, Piershil, Rockanje, Schipluiden, Sommelsdijk, Strijen, Wassenaar, IJsselmonde, Zoeterwoude, Zuidland, Zwartewaal.

Noordholland: Beemster, Bovenkarspel, Heilo, Hoogkarspel (voor enkele wijken der gemeente), Midwoud, Oudkarspel, Schoorl, Spaarndam, Uitgeest, Warmenhuizen, Wervershoof.

Zeeland: Aardenburg, St. Annaland, Arnemuiden, Borssele, Brouwershaven, Bruinisse, Domburg, Driewegen, Duivendijke, Eede, Elkerzee, Ellemeet, 's Gravenpolder, 's Heer-Abtskerke, Heinkenszand, Hoedekenskerke, Kapelle, Kats, Kattendijke, Kerkwerve, Kloetinge, Koewacht, Kortgene, Koudekerke, Kruiningen, St. Kruis, St. Laurens, St. Maartensdijk, Nieuwerkerk, Nieuwen St. Joosland, Nisse, Noordgouwe, Oostburg, Oosterland, Oostkapelle, Oost- en West-Souburg, Ouwerkerk, St. Philipsland, Poortvliet, Retranchement, Rilland-Bath, Scherpenisse, Schore, Serooskerke (Walcheren), Sluis, Tholen, Veere, Vrouwenpolder, Waarde, Wemeldinge, Wissekerke, Wolphaartsdijk, Zierikzee, Zonnemaire.

Utrecht: Houten, Polsbroek.

Friesland: Achtkarspelen, Ængwierden, Barradeel, 't Bildt, Dantumadeel, Franeker, Franekeradeel, Menaldumadeel, Oostdongeradeel, Schoterland, Westdongeradeel, Wonseradeel.

Overijssel: Avereest, Ambt-Delden, Denekamp, Genemuiden, Gramsbergen, Haaksbergen, den Ham, Ambt-Hardenberg, Hellendoorn, Markelo, Raalte, Rijssen, Vriezenveen, Weerselo, Wierden, Zwollerkerspel.

Groningen: Baflo, Beerta, Bellingwolde, Eenrum, Ezinge, Finsterwolde, Grootegast, Hoogezand, Kloosterburen, Leens, Meeden, Midwolda, Muntendam, Nieuweschans, Noordbroek, Oldehove, Onstwedde, Oude-Pekela, Scheemda, Termunten, Ulrum, Veendam, Vlagtwedde, Warffum, Wedde, Winschoten, Zuidhorn.

Drenthe: Anlo, Beilen, Borger, Coevorden, Dalen, Diever, Gasselte, Gieten, Havelte, Norg, Peize, Sleen, Smilde, Vledder, Vries, Westerbork, Zuidlaren;

Limburg: Gulpen, Horn, Klimmen, Linne, Stevensweert, Voerendaal, Wittem, Wijlre.

De volgende tabel bevat een overzicht van het aantal malen dat in het jaar 1911, met toepassing van art. 13 der Leerplichtwet, door den arrondissements- of den districtsschoolopziener vergunning is verleend om de school tijdelijk niet te bezoeken ten behoeve van werkzaamheden in of voor de bedrijven van landbouw, tuinbouw, veehouderij of veenderij, — van het aantal malen dat eene aanvraag tot dat doel is afgewezen, — en van den duur der verleende vergunningen.

ARRONDISSEMENTEN.	Aantal vergunningen verleend door den arrondissements-schoolopziener.	Aantal aanvragen afgewezen door den arrondissements-schoolopziener.	Aantal vergunningen verleend door den districtsschoolop-ziener.	Aantal aanvragen afgewezen door den districtsschoolop-ziener.	Aantal vergunningen verleend ten behoeve van werkzaamheden in of voor het bedrijf van				Duur der verleende vergunningen.					
					landbouw.	tuinbouw.	veehouderij.	veenderij.	korter dan 1 week.	van 1 tot 2 weken.	van 2 tot 3 weken.	van 3 tot 4 weken.	van 4 tot 5 weken.	van 5 tot en met 6 weken.
Bergen op Zoom	410	16	—	—	401	8	1	—	8	53	91	38	32	188
Breda	513	52	—	—	439	64	10	—	4	33	86	70	91	229
Roosendaal	170	36	—	—	168	2	—	—	7	15	44	46	27	31
Zevenbergen	718	58	—	—	606	50	62	—	139	185	126	63	36	169
Eindhoven	83	10	—	—	83	—	—	—	2	23	8	44	—	6
Helmond	171	18	—	—	165	6	—	—	2	10	27	35	13	84
Veghel	281	51	—	—	253	—	28	—	3	41	79	71	17	70
Boxmeer	155	1	—	—	155	—	—	—	7	88	49	9	1	1
's Hertogenbosch	87	4	—	—	81	—	6	—	2	5	15	20	10	35
Oss	315	26	—	—	315	—	—	—	—	27	98	102	44	44
Heusden	703	30	—	—	529	174	—	—	—	254	195	135	31	88
Oirschot	135	4	—	—	135	—	—	—	1	2	30	10	81	11
Tilburg	137	11	—	—	137	—	—	—	1	36	61	16	4	19
Waalwijk	259	—	—	—	252	5	2	—	4	19	36	36	46	118
Apeldoorn	287	—	—	—	287	—	—	—	—	201	84	1	—	1
Arnhem	11	—	—	—	8	3	—	—	3	3	1	2	2	—
Harderwijk	435	47	—	—	413	2	20	—	2	65	180	43	15	130
Rheden	195	—	—	—	195	—	—	—	17	45	88	31	6	8
Wageningen	230	38	—	—	230	—	—	—	2	37	130	33	12	16
Elst	503	32	—	—	340	162	1	—	9	64	101	112	75	142
Geldermalsen	2159	—	—	—	2159	—	—	—	779	646	313	164	150	107
Nijmegen	554	22	—	—	554	—	—	—	23	68	157	155	51	100
Tiel	1023	—	—	—	1023	—	—	—	283	366	72	42	34	226
Zaltbommel	412	70	—	—	412	—	—	—	33	111	116	71	6	75
Doesburg	115	23	—	—	115	—	—	—	1	2	22	14	49	27
Doetinchem	89	6	—	—	89	—	—	—	8	24	17	13	18	9
Groenlo	219	—	—	—	219	—	—	—	44	91	49	29	5	1
Zutphen	61	3	—	—	61	—	—	—	15	15	17	10	4	—
Brielle	504	37	—	—	335	164	5	—	—	38	23	6	4	433
Dordrecht	234	9	—	—	153	81	—	—	1	28	42	22	27	114
Gorinchem	191	8	—	—	191	—	—	—	3	8	21	20	25	114
Middelharnis	591	18	—	—	565	4	22	—	—	3	9	7	6	566
Oud-Beijerland	990	33	—	—	990	—	—	—	—	3	6	38	84	859
Alkemade	693	45	—	—	148	542	1	2	—	—	11	15	48	619
Gouda	102	5	—	—	86	3	13	—	6	9	9	8	7	63
Schoonhoven	139	18	—	—	119	8	12	—	7	17	12	53	12	38
Woerden	66	6	—	—	31	21	14	—	1	21	4	11	—	29
Delft	95	7	—	—	22	58	14	1	1	5	7	12	11	59
's Gravenhage III	26	5	—	—	26	—	—	—	—	—	1	2	—	23
Leiden	275	21	—	—	233	42	—	—	2	8	10	10	20	225
Maassluis	630	19	—	—	179	451	—	—	—	62	41	123	404	—
Hillegersberg	305	1	—	—	135	150	20	—	—	16	25	25	28	211
Rotterdam II	117	9	—	—	83	34	—	—	—	1	17	17	12	70
Schiedam	142	—	—	—	83	41	18	—	—	1	14	20	10	97
Alkmaar	351	25	—	—	172	179	—	—	23	38	34	59	45	152
Helder	158	—	—	—	119	31	8	—	11	30	38	22	30	27

ARRONDISSEMENTEN.	Aantal vergunningen verleend door den arrondissements-schoolopziener.	Aantal aanvragen afgewezen door den arrondissements-schoolopziener.	Aantal vergunningen verleend door den districtsschoolop-ziener.	Aantal aanvragen afgewezen door den districtsschoolop-ziener.	Aantal vergunningen verleend ten behoeve van werkzaamheden in of voor het bedrijf van				Duur der verleende vergunningen.					
					landbouw.	tuinbouw.	veehouderij.	veenderij.	korter dan 1 week.	van 1 tot 2 weken.	van 2 tot 3 weken.	van 3 tot 4 weken.	van 4 tot 5 weken.	van 5 tot en met 6 weken.
Hoorn	146	5	—	—	43	97	6	—	1	6	15	6	19	99
Medemblik	207	10	—	—	179	27	1	—	—	10	95	11	8	83
Texel	33	3	—	—	23	10	—	—	3	8	7	9	2	4
Amsterdam IV	7	—	—	—	—	7	—	—	—	—	—	—	—	7
Hilversum	31	8	—	—	10	9	7	5	—	1	3	3	6	18
Beverwijk	900	71	—	—	314	584	2	—	8	22	14	10	40	806
Haarlem	147	18	—	—	40	95	9	3	3	14	17	21	12	80
Haarlemmermeer	306	12	—	—	237	68	1	—	1	55	41	47	13	149
Purmerend	52	4	—	—	2	16	34	—	—	2	2	8	5	35
Zaandam	57	2	—	—	13	18	26	—	—	1	8	17	8	23
Goes	2279	160	—	—	1849	239	191	—	1239	508	243	77	68	144
Tholen	1762	12	—	—	1762	—	—	—	534	405	368	161	63	231
Zierikzee	477	24	—	—	477	—	—	—	2	37	11	12	11	404
Hulst	358	5	—	—	358	—	—	—	4	64	65	68	20	137
Middelburg	283	—	—	—	283	—	—	—	92	49	86	35	14	7
Neuzen	678	32	—	—	671	—	7	—	—	54	98	109	47	370
Vlissingen	402	6	—	—	396	—	6	—	6	73	61	28	42	192
Amersfoort	73	7	—	—	72	—	1	—	5	2	7	15	7	37
Loenen	48	2	—	—	24	8	12	4	2	3	6	5	5	27
Rhenen	458	35	—	—	458	—	—	—	19	165	130	27	13	104
Utrecht II	1	6	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
IJsselstein	147	1	—	—	98	24	25	—	7	9	11	23	22	75
Beetsterzwaag	41	3	—	—	41	—	—	—	2	13	3	13	3	7
Bolsward	122	11	—	—	122	—	—	—	—	2	6	83	9	22
Heerenveen	35	4	—	—	32	1	—	2	—	3	14	9	5	4
Lemmer	59	2	—	—	48	3	3	5	—	2	6	4	12	35
Sneek	20	1	—	—	16	—	4	—	—	3	2	13	1	1
Weidum	40	3	—	—	28	—	12	—	1	4	20	6	1	8
Wolvega	168	7	—	—	149	4	9	6	—	18	59	52	11	28
Bergum	81	38	—	—	81	—	—	—	—	6	39	3	1	32
Dokkum	239	38	—	—	239	—	—	—	3	14	15	25	11	171
Ferwerd	191	8	—	—	191	—	—	—	3	7	17	7	3	154
Harlingen	244	13	—	—	244	—	—	—	—	1	4	3	7	229
Leeuwarden	31	6	—	—	29	2	—	—	—	3	9	4	—	15
Ternaard	341	29	—	—	335	1	5	—	3	19	307	2	1	9
Almelo	328	31	—	—	221	—	56	51	2	38	38	117	133	—
Deventer	132	8	—	—	130	—	2	—	16	35	25	30	13	13
Enschedé	66	2	—	—	63	2	—	1	2	21	6	21	16	—
Hengelo	258	34	—	—	258	—	—	—	41	87	130	—	—	—
Oldenzaal	630	43	—	—	630	—	—	—	39	96	181	116	182	16
Kampen	160	15	—	—	121	16	23	—	1	9	20	45	20	65
Ommen	512	45	—	—	512	—	—	—	6	24	43	67	35	337
Raalte	477	31	—	—	418	—	59	—	1	53	144	103	40	136
Steenwijk	109	18	—	—	90	2	13	4	—	5	17	19	25	43
Zwolle	108	2	—	—	81	7	20	—	2	14	16	29	8	39
Appingedam	191	27	—	—	143	47	—	1	16	31	29	27	27	61

ARRONDISSEMENTEN.	Aantal vergunningen verleend door den arrondissements-schoolopziener.	Aantal aanvragen afgewezen door den arrondissements-schoolopziener.	Aantal vergunningen verleend door den districts-schoolop-ziener.	Aantal aanvragen afgewezen door den districts-schoolop-ziener.	Aantal vergunningen verleend ten behoeve van werkzaamheden in of voor het bedrijf van				Duur der verleende vergunningen.					
					landbouw.	tuinbouw.	veehouderij.	veenderij.	korter dan 1 week.	van 1 tot 2 weken.	van 2 tot 3 weken.	van 3 tot 4 weken.	van 4 tot 5 weken.	van 5 tot en met 6 weken.
Groningen	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—
Onderdendam	328	—	—	—	322	2	4	—	14	160	114	35	4	1
Warffum.	437	14	—	—	398	39	—	—	45	72	63	63	39	155
Zuidhorn.	250	7	—	—	250	—	—	—	8	71	37	32	17	85
Hoogezand	534	20	—	—	534	—	—	—	140	35	13	13	23	310
Onstwedde	741	262	1	1	742	—	—	—	—	—	4	7	23	708
Slochteren	419	17	—	—	419	—	—	—	—	17	24	24	18	336
Veendam.	635	110	—	—	635	—	—	—	—	3	—	3	3	626
Winschoten.	350	48	—	—	350	—	—	—	—	1	8	40	11	290
Assen	257	19	—	—	256	—	1	—	2	14	22	54	46	119
Borger	810	68	—	—	810	—	—	—	—	59	56	299	80	316
Dalen	579	41	—	—	574	—	1	4	13	250	39	158	29	90
Emmen	684	30	—	—	596	—	—	88	—	10	70	69	94	441
Hoogeveen	620	47	—	—	591	1	28	—	29	65	133	139	110	144
Meppel	102	17	1	—	91	—	12	—	2	15	10	34	13	29
Vries	453	20	—	—	440	11	—	2	3	6	51	62	173	158
Heerlen	28	2	—	—	28	—	—	—	—	2	6	1	1	18
Maastricht	111	4	—	—	109	—	2	—	1	22	51	10	19	8
Meerssen.	60	10	—	—	59	—	1	—	1	7	21	6	5	20
Sittard	341	19	—	—	334	—	7	—	19	43	130	76	31	42
Gennep	316	10	—	—	316	—	—	—	162	28	56	32	20	18
Roermond	242	26	—	—	242	—	—	—	—	20	209	—	13	—
Venlo	97	—	—	—	97	—	—	—	—	16	20	26	3	32
Weert.	111	14	—	—	104	—	7	—	2	6	20	21	20	42
Totaal	37 980	2 471	2	1	33 323	3 626	854	179	3 959	5 735	6 211	4 580	3 417	14 080
Totaal in 1910. . .	38 739	2 895	—	—	34 865	3 064	704	106	3 462	5 673	6 632	5 029	3 774	14 169

In de arrondissementen 's Gravenhage I en II, Rotterdam I, III en IV, Amsterdam I, II, III, V, VI en VII, Utrecht I zijn geene aanvragen om verlof behandeld.

Uit het vorenstaande overzicht blijkt, dat in 40 451 gevallen vergunning is gevraagd, en 37 980 malen door de arrondissemens-schoolopzieners de aanvraag is ingewilligd, dat is in 930 van de 1000 gevallen. Van de 2471 keeren, dat eene afwijzende beschikking is gevolgd, zijn belanghebbenden 3 malen in hooger beroep gekomen bij den districtsschoolopziener.

Let men op de indeeling van het aantal verleende vergunningen naar de verschillende bedrijven, ten behoeve van welker werkzaamheden vergunning verleend kan worden, dan blijkt, dat van de 1000 gevallen verlof is toegestaan:

voor landbouw . . . . . 878 malen;
„ tuinbouw . . . . . 95 „
„ veehouderij . . . . . 22 „
„ veenderij . . . . . 5 „

Ten opzichte van den duur der verleende vergunningen blijkt, dat van de 1000 gevallen verlof is verleend:

voor korter dan 1 week . . . . . 104 malen;
„ 1 tot 2 weken . . . . . 151 „
„ 2 „ 3 „ . . . . . 163 „
„ 3 „ 4 „ . . . . . 121 „
„ 4 „ 5 „ . . . . . 90 „
„ 5 t/m 6 „ . . . . . 371 „

V. GEMEENTEVERORDENINGEN BETREFFENDE HET BRENGEN VAN KINDEREN NAAR SCHOOL DOOR DE POLITIE.

Verordeningen ingevolge art. 29 der Leerplichtwet bestonden op 31 December 1911 in de volgende gemeenten. Indien de verordening in dat jaar is toegepast, is tevens bij elke gemeente aangewezen, in hoeveel gevallen dit plaats vond.

Noordbrabant: Baardwijk, Breda (5 maal toegepast), Etten c. a. (verschillende malen toegepast, aantal onbekend), Oerle, Schijndel;

Gelderland: Arnhem (3 maal toegepast), Beusichem, Borculo, Buren, Didam, Stad-Doetinchem (3 maal toegepast), Duiven, Herwen c. a., Hurwenen, Nijmegen (27 maal toegepast), Renkum (2 maal toegepast), Tiel, Wadenoyen, Wageningen (3 maal toegepast), Zutphen (8 maal toegepast);

Zuidholland: Aarlanderveen, Brielle, Dordrecht (61 maal toegepast), Gorinchem (4 maal toegepast), Noordwijk, Overschie (5 maal toegepast), Schiedam (5 maal toegepast), Sliedrecht, Vianen, Vlaardingen (27 maal toegepast), Vlaardinger-Ambacht;

Noordholland: Alkmaar (2 maal toegepast), Bennebroek, Beverwijk, Diemen, Egmond aan Zee (6 maal toegepast), Haarlem (220 maal toegepast), Helder, Koedijk, Nederhorst den Berg, Nieuwer-Amstel, Sloten, Watergraafsmeer, Wieringen, Zaandam, Zandvoort (6 maal toegepast);

Zeeland: Breskens, Brouwershaven, Driewegen, Duivendijke, Goes (3 maal toegepast), Groede, 's Heer Abtskerke, Heinkenszand, Kapelle, Koewacht, Koudekerke, Kruiningen, Middelburg (8 maal toegepast), Nieuwvliet, Nisse, Ovezande, Schore, Stoppeldijk, Tholen, Veere, Vlissingen (7 maal toegepast), Vrouwenpolder, Wissekerke;

Utrecht: Amersfoort (23 maal toegepast), Baarn (4 maal toegepast), Breukelen-Nijenrode, Cothen, Harmelen, Jaarsveld, Lopik, Maartensdijk, Willige-Langerak, Wijk bij Duurstede;

Friesland: Bolsward, Franekeradeel, Harlingen (6 maal toegepast), Wonseradeel, Workum;

Overijssel: Deventer, Hengelo (5 maal toegepast), Wijhe, Zwolle (9 maal toegepast);

Groningen: Appingedam (4 maal toegepast), Delfzijl, Groningen (1 maal toegepast), Middelstum, Muntendam, Veendam, Winschoten, 't Zandt;

Drenthe: Assen, Beilen (3 maal toegepast), Borger (1 maal toegepast), Coevorden (12 maal toegepast), Diever, Peize, Roden, Smilde (1 maal toegepast), Vledder (2 maal toegepast), Zuidwolde (1 maal toegepast);

Limburg: Gulpen, Kerkrade (5 maal toegepast), Maastricht, Roermond, Sittard, Vaals, Venlo (8 maal toegepast).

Hieruit blijkt, dat niet kan worden opgegeven, hoeveel malen deze verordening te Etten c. a. is toegepast, en dat dit in de overige gemeenten plaats vond in 490 gevallen. In 1910 geschiedde dit 379 maal.

VI. HET VERSTREKKEN VAN VOEDING EN KLEEDING AAN SCHOOLGAANDE KINDEREN.

De gemeenten, waar in 1911 art. 35, eerste lid, der Leerplichtwet toepassing vond, zijn vermeld in de volgende tabel, waarin tevens is aangegeven welke som, hetzij wegens rechtstreeksche verstrekking van voeding, kleeding of beide, hetzij door middel van subsidieering, is besteed.

GEMEENTEN.	Rechtstreeksche verstrekking.	Subsidieering.	Totaal.
Hilvarenbeek	—	f 50,—	f 50,—
Schijndel	—	100,—	100,—
Wijk c. a.	—	25,—	25,—
Arnhem	—	1 974,—	1 974,—
Didam	f 40,—	—	40,—
Doesburg	—	240,33⁵	240,33⁵
Stad-Doetinchem	—	100,—	100,—
Nijmegen	—	1 200,—	1 200,—
Delft	—	500,—	500,—
Dordrecht	—	984,66	984,66
Gouda	—	200,—	200,—
's Gravenhage	9 405,17	29 799,41⁵	39 204,58⁵
Leiden	—	650,—	650,—
Rotterdam	—	16 986,44⁵	16 986,44⁵
Schoonhoven	—	50,—	50,—
Alkmaar	—	300,—	300,—
Amsterdam	—	29 587,02⁵	29 587,02⁵
Bussum	—	50,—	50,—
Enkhuizen	—	200,—	200,—
Haarlem	—	1 092,10	1 092,10
Hoorn	125,—	—	125,—
Krommenie	4,54	—	4,54
Zaandam	—	500,—	500,—
Middelburg	—	700,—	700,—
Vlissingen	—	198,25	198,25
Amersfoort	450,—	—	450,—
Maartensdijk	25,84	—	25,84
Utrecht	10 598,48⁵	—	10 598,48⁵
Dokkum	—	47,17	47,17
Harlingen	—	300,—	300,—
Leeuwarden	437,40	—	437,40
Lemsterland	201,83⁵	—	201,83⁵
Opsterland	740,97	106,11	847,08
Schoterland	201,32	—	201,32
Smallingerland	—	240,—	240,—
Weststellingwerf	183,28	13,39⁵	196,67⁵
Groningen	5 668,25	899,52⁵	6 567,77⁵
Midwolda	94,39	—	94,39
Oude-Pekela	—	199,16	199,16
Sappemeer	355,61	—	355,61
Warffum	14,10	—	14,10
Winschoten	—	60,22⁵	60,22⁵
Zuidhorn	—	41,77	41,77
Assen	—	300,—	300,—
Meppel	—	50,—	50,—
Sittard	—	55,20	55,20
Totaal	f 28 546,19	f 87 799,78⁵	f 116 345,97⁵

In 1910 bedroegen deze totalen achtereenvolgens f 24 848,53, f 75 837,63 en f 100 686,16.

VII. NUMERIEKE SAMENVATTING VAN EENIGE DER VOORAFGAANDE OPGAVEN.

	Noordbrabant.	Gelderland.	Zuidholland.	Noordholland.	Zeeland.	Utrecht.	Friesland.	Overijssel.	Groningen.	Drenthe.	Limburg.	Totaal.
Aantal gemeenten.	184	116	188	134	109	72	43	61	57	34	123	1121
Aantal gemeenten, waar verbodsbepalingen bestonden omtrent het arbeiden van kinderen beneden de twaalf jaar (art. 108, eerste lid, wet l. o.)	21	19	17	4	8	—	8	2	9	7	1	96
In 1910 was dit aantal.	24	16	21	3	8	—	8	2	9	5	1	97
Aantal gemeenten, waar door het uitloven van openbare belooningen en eereblijken het schoolbezoek werd aangemoedigd (art. 108, tweede lid, wet l. o.) . .	21	22	54	63	16	18	7	7	15	3	19	245
In 1910 was dit aantal.	22	25	59	66	17	18	7	7	9	3	15	248
Aantal gemeenten, waar meer dan ééne commissie tot wering van schoolverzuim bestond (art. 22 Leerplichtwet)	21	50	19	29	12	6	14	18	20	21	24	234
In 1910 was dit aantal.	21	50	19	29	12	6	14	18	20	21	24	234
Aantal gemeenten, waar het achtste lid van art. 22 Leerplichtwet is toegepast.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
In 1910 was dit aantal.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Aantal gemeenten, waar het tiende lid van art. 22 Leerplichtwet is toegepast.	—	1	4	2	—	—	—	—	—	—	—	7
In 1910 was dit aantal.	—	1	4	2	—	—	—	—	—	—	—	7
Aantal gemeenten, waar verordeningen bestonden betreffende verlof voor veldarbeid (art. 15 Leerplichtwet)	14	41	27	11	54	2	12	16	27	17	8	229
In 1910 was dit aantal.	14	39	28	11	54	2	12	15	26	15	8	224
Aantal gemeenten, waar verordeningen bestonden betreffende het naar school brengen van kinderen (art. 29 Leerplichtwet)	5	15	11	15	23	10	5	4	8	10	7	113
In 1910 was dit aantal.	4	13	11	15	23	8	5	4	8	2	6	99
Aantal gemeenten, waar verstrekking van voeding en kleeding plaats vond (art. 35 Leerplichtwet) . . .	3	5	7	8	2	3	8	—	7	2	1	46
In 1910 was dit aantal.	4	5	7	7	2	2	9	—	7	2	1	46

VIII. BERECHTING VAN DE OVERTREDING VAN ART. 1 DER LEERPLICHTWET.

In het volgende overzicht is vermeld het aantal processen-verbaal, in 1911 opgemaakt wegens overtreding van de Leerplichtwet: I. Ten opzichte van ambtshalve ingeschreven leerlingen bedoeld in art. 21, § 6, dier wet; II. Ten opzichte van de leerlingen bedoeld in art. 21, §§ 4 en 5 dier wet. Daaruit blijkt tevens in hoeveel gevallen bij het einde van het jaar reeds eene rechterlijke beslissing was genomen en — zoo ja — of die beslissing inhield vrijspraak of ontslag van rechtsvervolging, dan wel veroordeeling.

Mede is in dat overzicht opgegeven het verloop in het jaar 1911 van de ten aanzien der beide categorieën van kinderen in 1908, 1909 en 1910 opgemaakte processen-verbaal, welke op het eind van het jaar 1910 nog in onderzoek waren.

De cijfers betreffende de in 1911 opgemaakte processen-verbaal zijn gewoon, die van de in de vorige jaren opgemaakte zijn cursief gedrukt; bij deze laatste is tevens opgegeven welke van de jaren zij betreffen.

Op grond van het niet nakomen van de voorschriften omtrent het huisonderwijs werden in 1911 geen processen-verbaal opgemaakt.

a. Ten opzichte van kinderen bedoeld in art. 21 § 6, der wet.

Arrondissement.	Aantal processen-verbaal.	Aantal veroordeelingen.	(a) Niet vervolgd; (b) vrijgesproken of ontslagen van rechtsvervolging; (c) op het einde des jaars nog in onderzoek.	Bekend was, dat van het aantal in de vorige kolom vermeld, viel onder		
				a.	b.	c.
Breda	6	—	6	—	—	6
1910 . .	*1*	—	*1*	*1*	—	—
Eindhoven. . . .	10	10	—	—	—	—
Harderwijk 1910 .	*1*	*1*	—	—	—	—
Wageningen . . .	2	1	1	—	—	1
Oud-Beijerland 1910	*1*	*1*	—	—	—	—
Alkemade	1	1	—	—	—	—
's Gravenhage I. .	1	—	1	—	—	1
1910 . .	*1*	—	*1*	—	—	*1*
's Gravenhage III .	1	1	—	—	—	—
Rotterdam I . . .	7	2	5	1	1	3
1910 . .	*1*	*1*	—	—	—	—
Rotterdam II 1910.	*1*	*1*	—	—	—	—
Rotterdam III . .	8	—	8	1	1	6
1910 . .	*5*	*4*	*1*	—	*1*	—
Rotterdam IV . .	8	1	7	1	*1*	5
1910 . .	*1*	*1*	—	—	—	—
Beverwijk 1910 . .	*1*	*1*	—	—	—	—
Goes 1910. . . .	*3*	*3*	—	—	—	—
Zierikzee	2	1	1	—	1	—
Middelburg . . .	1	—	1	—	—	1
Neuzen	2	2	—	—	—	—
Heerlen.	33	—	33	—	33	—
Totaal van het Rijk	82	19	63	3	37	23
Restant 1910. . .	*16*	*13*	*3*	*1*	*1*	*1*

b. Ten opzichte van kinderen bedoeld in art. 21, §§ 4 en 5, der wet.

Arrondissement.	Aantal processen-verbaal.	Aantal veroordeelingen.	(a) Niet vervolgd; (b) vrijgesproken of ontslagen van rechtsvervolging; (c) op het einde des jaars nog in onderzoek.	Bekend was, dat van het aantal in de vorige kolom vermeld, viel onder		
				a.	b	c.
Bergen op Zoom .	50	16	34	—	—	34
1910 . .	*53*	*42*	*11*	—	—	*11*
1909 . .	*11*	*2*	*9*	*9*	—	—
Breda	145	77	68	—	—	68
1910 . .	*74*	*74*	—	—	—	—
Roosendaal . . .	137	46	91	—	—	91
1910 . .	*92*	*89*	*3*	—	—	*3*
1909 . .	*15*	*6*	*9*	*9*	—	—
Zevenbergen . . .	37	20	17	—	—	17
1910 . .	*13*	*9*	*4*	—	—	*4*
Eindhoven. . . .	75	61	14	2	2	10
1910 . .	*3*	*3*	—	—	—	—
Helmond	24	11	13	1	3	9
1910 . .	*12*	*12*	—	—	—	—
Veghel	22	14	8	3	1	4
Boxmeer	15	6	9	2	—	7
1910 . .	*9*	*9*	—	—	—	—
's Hertogenbosch .	31	27	4	1	1	2
1910 . .	*13*	*12*	*1*	—	*1*	—
Oss	38	23	15	5	2	8
1910 . .	*1*	*1*	—	—	—	—
Heusden	15	15	—	—	—	—
Oirschot	15	2	13	7	5	1
1910 . .	*10*	*10*	—	—	—	—
Tilburg.	29	21	8	—	—	8
Waalwijk	12	5	7	—	—	7
1910 . .	*9*	*9*	—	—	—	—
Apeldoorn	39	9	30	3	—	27
1910 . .	*24*	*21*	*3*	*3*	—	—
Arnhem	51	49	2	1	1	—
1910 . .	*1*	*1*	—	—	—	—
Harderwijk . . .	39	22	17	—	2	15
1910 . .	*10*	*10*	—	—	—	—
Rheden	17	15	2	—	—	2
1910 . .	*8*	*8*	—	—	—	—
Wageningen . . .	74	47	27	—	1	26
1910 . .	*48*	*46*	2	2	—	—
Elst	56	24	32	2	28	2
1910 . .	*4*	*4*	—	—	—	—
Geldermalsen. . .	39	18	21	3	—	18
1910 . .	*16*	*15*	*1*	*1*	—	—

Arrondissement.	Aantal processen-verbaal.	Aantal veroordeelingen.	(a) Niet vervolgd; (b) vrijgesproken of ontslagen van rechtsvervolging; (c) op het einde des jaars nog in onderzoek.	Bekend was, dat van het aantal in de vorige kolom vermeld, viel onder		
				a.	b.	c.
Nijmegen	49	41	8	—	3	5
1910 . .	*1*	*1*	—	—	—	—
Tiel	22	21	1	—	—	1
1910 . .	*1*	*1*	—	—	—	—
Zaltbommel . . .	26	15	11	—	2	9
1910 . .	7	7	—	—	—	—
Doesburg	38	23	15	2	—	13
1910 . .	*18*	*16*	*2*	*1*	*1*	—
Doetinchem . . .	5	4	1	—	—	1
1910 . .	*3*	*3*	—	—	—	—
Groenlo.	4	—	4	—	—	4
1910 . .	*4*	*3*	*1*	—	—	*1*
Zutphen	13	7	6	—	—	6
1910 . .	*5*	*5*	—	—	—	—
Brielle	27	16	11	—	—	11
1910 . .	7	7	—	—	—	—
Dordrecht	81	13	68	5	4	59
1910 . .	*65*	*47*	*18*	*10*	*8*	—
Gorinchem . . .	32	25	7	2	—	5
1910 . .	*7*	*6*	*1*	*1*	—	—
Middelharnis . . .	35	28	7	1	—	6
1910 . .	*18*	*18*	—	—	—	—
Oud-Beijerland . .	30	13	17	3	1	13
1910 . .	*14*	*11*	*3*	*3*	—	—
Alkemade	80	35	45	6	1	38
1910 . .	*27*	*25*	*2*	*2*	—	—
Gouda	69	64	5	—	2	3
1910 . .	*5*	*5*	—	—	—	—
Schoonhoven . . .	15	4	11	—	—	11
1910 . .	*14*	*9*	*5*	*5*	—	—
Woerden	20	14	6	1	—	5
1910 . .	*15*	*6*	*9*	*9*	—	—
Delft	70	43	27	—	1	26
1910 . .	*53*	*51*	*2*	*1*	*1*	—

Arrondissement.	Aantal processen-verbaal.	Aantal veroordeelingen.	(a) Niet vervolgd; (b) vrijgesproken of ontslagen van rechtsvervolging; (c) op het einde des jaars nog in onderzoek.	Bekend was, dat van het aantal in de vorige kolom vermeld, viel onder		
				a.	b.	c.
's Gravenhage I. .	60	35	25	1	2	22
1910 . .	*39*	*37*	*2*	—	*2*	—
1909 . .	*2*	—	*2*	*1*	*1*	—
's Gravenhage II .	250	118	132	—	13	119
1910 . .	*122*	*100*	*22*	*11*	*1*	*10*
1909 . .	*13*	*3*	*10*	*10*	—	—
1908 . .	*6*	—	*6*	*6*	—	—
's Gravenhage III .	326	132	194	—	1	193
1910 . .	*221*	*213*	*8*	*6*	*2*	—
Leiden	316	258	58	18	2	38
1910 . .	*34*	*34*	—	—	—	—
Maassluis	9	6	3	—	—	3
1910 . .	*14*	*7*	*7*	*1*	—	*6*
1909 . .	*19*	—	*19*	*19*	—	—
1908 . .	*4*	—	*4*	*4*	—	—
Hillegersberg. . .	46	29	17	—	—	17
1910 . .	*19*	*18*	*1*	—	—	*1*
1909 . .	*1*	*1*	—	—	—	—
Rotterdam I . . .	201	94	107	—	3	104
1910 . .	*101*	*96*	*5*	*2*	—	*3*
1909 . .	*1*	*1*	—	—	—	—
Rotterdam II. . .	124	36	88	6	—	82
1910 . .	*70*	*59*	*11*	*2*	—	*9*
1909 . .	*3*	*3*	—	—	—	—
1908 . .	*1*	—	*1*	*1*	—	—
Rotterdam III . .	362	184	178	9	8	161
1910 . .	*150*	*148*	*2*	—	*2*	—
1909 . .	*25*	*6*	*19*	*17*	*2*	—
1908 . .	*2*	*2*	—	—	—	—
Rotterdam IV . .	184	71	113	7	4	102
1910 . .	*128*	*117*	*11*	—	*1*	*10*
1909 . .	*6*	*4*	*2*	*1*	—	*1*
1908 . .	*1*	*1*	—	—	—	—
Schiedam	71	46	25	4	—	21
1910 . .	*20*	*20*	—	—	—	—

Arrondissement.	Aantal processen-verbaal.	Aantal veroordeelingen.	(a) Niet vervolgd; (b) vrijgesproken of ontslagen van rechtsvervolging; (c) op het einde des jaars nog in onderzoek.	Bekend was, dat van het aantal in de vorige kolom vermeld, viel onder		
				a.	b.	c.
Alkmaar	12	8	4	—	1	3
1910 . .	*9*	*7*	*2*	—	—	*2*
1909 . .	*1*	*1*	—	—	—	—
1908 . .	*1*	*1*	—	—	—	—
Helder	31	14	17	—	1	16
1910 . .	*3*	*3*	—	—	—	—
Hoorn	5	1	4	1	1	2
Medemblik . . .	11	7	4	—	—	4
1910 . .	*6*	*6*	—	—	—	—
Texel	4	1	3	1	—	2
1910 . .	*3*	*3*	—	—	—	—
Amsterdam I . .	87	51	36	3	—	33
1910 . .	*40*	*24*	*16*	*14*	*2*	—
1909 . .	*1*	*1*	—	—	—	—
Amsterdam II . .	17	10	7	1	2	4
1910 . .	*2*	*1*	*1*	*1*	—	—
1909 . .	*3*	—	*3*	*3*	—	—
Amsterdam III . .	42	19	23	3	3	17
1910 . .	*27*	*18*	*9*	*7*	*2*	—
1909 . .	*7*	*5*	*2*	*2*	—	—
Amsterdam IV . .	24	15	9	1	2	6
1910 . .	*19*	*4*	*15*	—	*3*	*12*
1909 . .	*7*	—	*7*	*7*	—	—
Amsterdam V . .	48	26	22	2	3	17
1910 . .	*26*	*16*	*10*	*2*	*2*	*6*
Amsterdam VI . .	159	94	65	7	3	55
1910 . .	*46*	*43*	*3*	*3*	—	—
Amsterdam VII. .	121	72	49	10	2	37
1910 . .	*20*	*16*	*4*	*4*	—	—
Hilversum . . .	28	18	10	3	1	6
1910 . .	*9*	*9*	—	—	—	—
Beverwijk	61	18	43	1	1	41
1910 . .	*46*	*40*	*6*	*1*	—	*5*
1909 . .	*2*	*2*	—	—	—	—
Haarlem	59	27	32	2	4	26
1910 . .	*33*	*28*	*5*	—	—	*5*
Haarlemmermeer .	95	45	50	—	6	44
1910 . .	*25*	*25*	—	—	—	—

Arrondissement.	Aantal processen-verbaal.	Aantal veroordeelingen.	(a) Niet vervolgd; (b) vrijgesproken of ontslagen van rechtsvervolging; (c) op het einde des jaars nog in onderzoek.	Bekend was, dat van het aantal in de vorige kolom vermeld, viel onder		
				a.	b.	c.
Purmerend . . .	4	4	—	—	—	—
1910 . .	*6*	*6*	—	—	—	—
Zaandam	28	25	3	—	—	3
1910 . .	*13*	*6*	7	7	—	—
Goes	229	82	147	—	28	119
1910 . .	*78*	*63*	*15*	*2*	*13*	—
Tholen	131	40	91	—	21	70
1910 . .	*76*	*73*	*3*	—	*3*	—
Zierikzee	12	7	5	1	—	4
Hulst	43	23	20	1	—	19
1910 . .	*15*	*13*	*2*	—	—	*2*
1909 . .	*8*	*4*	*4*	*3*	—	*1*
1908 . .	*1*	*1*	—	—	—	—
Middelburg . . .	8	—	8	1	—	7
1910 . .	*3*	*3*	—	—	—	—
Neuzen	138	76	62	—	6	56
1910 . .	*100*	*93*	7	1	*6*	—
Vlissingen	45	18	27	3	—	24
1910 . .	*27*	*27*	—	—	—	—
Amersfoort . . .	33	23	10	—	—	10
1910 . .	*6*	*6*	—	—	—	—
Loenen	11	8	3	1	—	2
1910 . .	7	*6*	*1*	—	*1*	—
Rhenen	98	51	47	2	—	45
1910 . .	*29*	*23*	*6*	*5*	*1*	—
Utrecht I	34	33	1	—	—	1
1910 . .	*1*	*1*	—	—	—	—
Utrecht II. . . .	47	42	5	1	—	4
IJsselstein	10	7	3	—	1	2
1910 . .	*4*	*3*	*1*	—	*1*	—
Beetsterzwaag . .	32	4	28	2	3	23
1910 . .	*10*	*9*	*1*	*1*	—	—
Bolsward	26	19	7	3	4	—
Heerenveen . . .	41	22	19	6	—	13
1910 . .	*23*	*23*	—	—	—	—
Lemmer	10	5	5	—	1	4
1910 . .	*5*	*4*	*1*	—	*1*	—
Sneek	29	21	8	1	—	7
1910 . .	*2*	*2*	—	—	—	—
Weidum	—	—	—	—	—	—
Wolvega	27	11	16	—	—	16
1910 . .	*16*	*14*	*2*	*1*	*1*	—

Arrondissement.	Aantal processen-verbaal.	Aantal veroordeelingen.	(a) Niet vervolgd; (b) vrijgesproken of ontslagen van rechtsvervolging; (c) op het einde des jaars nog in onderzoek.	Bekend was, dat van het aantal in de vorige kolom vermeld, viel onder		
				a.	b.	c.
Bergum	53	47	6	3	—	3
1910	7	7	—	—	—	—
Dokkum	43	36	7	3	1	3
1910	*12*	*9*	*3*	*2*	*1*	—
Ferwerd	23	17	6	6	—	—
1910	7	7	—	—	—	—
Harlingen	52	39	13	2	—	11
1910	*6*	*5*	*1*	—	*1*	—
Leeuwarden	44	28	16	7	1	8
1910	*6*	*6*	—	—	—	—
Ternaard	36	28	8	5	—	3
1910	*4*	*4*	—	—	—	—
Almelo	83	32	51	37	6	8
1910	*22*	*13*	*9*	*6*	*3*	—
Deventer	11	6	5	—	1	4
1910	*6*	*6*	—	—	—	—
Enschedé	32	21	11	5	—	6
1910	*8*	*6*	*2*	*1*	*1*	—
Hengelo	21	16	5	—	2	3
1910	5	*1*	*4*	*4*	—	—
Oldenzaal	34	18	16	7	1	8
1910	*5*	*4*	*1*	*1*	—	—
Kampen	8	1	7	—	1	6
1910	*2*	*2*	—	—	—	—
Ommen	85	67	18	5	2	11
1910	*36*	*26*	*10*	*9*	*1*	—
Raalte	20	6	14	—	3	11
1910	*7*	*5*	*2*	—	*2*	—
Steenwijk	23	9	14	1	—	13
1910	*4*	*4*	—	—	—	—
Zwolle	19	11	8	7	1	—
1910	*2*	—	*2*	—	*2*	—
Appingedam	24	17	7	—	—	7
1910	*1*	—	*1*	—	—	—
Groningen	40	32	8	1	4	3
1910	*2*	*2*	—	—	—	—
Onderdendam	3	3	—	—	—	—
Warffum	15	14	1	1	—	—
Zuidhorn	16	6	10	—	—	10
Hoogezand	30	21	9	8	—	1
1910	*5*	*4*	*1*	*1*	—	—

Arrondissement.	Aantal processen-verbaal.	Aantal veroordeelingen.	(a) Niet vervolgd; (b) vrijgesproken of ontslagen van rechtsvervolging; (c) op het einde des jaars nog in onderzoek.	Bekend was, dat van het aantal in de vorige kolom vermeld, viel onder		
				a.	b.	c.
Onstwedde	94	54	40	16	4	20
1910	*47*	*39*	*8*	*3*	*5*	—
Slochteren	9	5	4	3	—	1
Veendam	126	86	40	25	—	15
1910	*18*	*17*	*1*	*1*	—	—
Winschoten	108	62	41	25	—	16
1910	*17*	*14*	*3*	*3*	—	—
Assen	56	23	33	22	2	9
1910	*1*	*1*	—	—	—	—
Borger	72	47	25	13	2	10
1910	*18*	*18*	—	—	—	—
Dalen	60	49	11	6	—	5
1910	*6*	*6*	—	—	—	—
Emmen	136	97	39	10	1	28
1910	*14*	*14*	—	—	—	—
Hoogeveen	23	8	15	4	—	11
1910	*33*	*33*	—	—	—	—
Meppel	46	40	6	—	3	3
1910	*10*	*10*	—	—	—	—
Vries	22	10	12	8	—	4
1910	*9*	*9*	—	—	—	—
Heerlen	76	43	33	7	2	24
1910	*17*	*14*	*3*	—	*3*	—
Maastricht	60	35	25	14	1	10
1910	*4*	*4*	—	—	—	—
Meerssen	35	16	19	6	3	10
1910	*7*	*5*	*2*	—	*2*	—
Sittard	73	7	66	44	3	19
1910	*10*	*2*	*8*	*8*	—	—
Gennep	3	1	2	1	—	1
1910	*2*	—	*2*	*2*	—	—
Roermond	43	16	27	19	1	7
1910	*10*	*5*	*5*	*5*	—	—
Venlo	5	4	1	1	—	—
Weert	23	15	8	1	4	3
1910	5	*4*	*1*	—	*1*	—
Totaal van het Rijk	7145	3943	3202	475	236	2491
Restant 1910	*2692*	*2369*	*323*	*155*	*78*	*90*
1909	*125*	*39*	*86*	*81*	*3*	*2*
1908	*16*	*5*	*11*	*11*	—	—

De afloop van de in 1908 opgemaakte processen-verbaal is als volgt samen te vatten. Ten opzichte van de kinderen bedoeld in art. 21, § 6, der wet, werden opgemaakt 45 processen-verbaal; veroordeeling volgde in 35 gevallen (77,8 pct.), vrijspraak of ontslag van rechtsvervolging in 6 gevallen (13,3 pct.), geene vervolging werd ingesteld in 4 gevallen (8,9 pct.). Ten aanzien van de kinderen, bedoeld in art. 21, §§ 4 en 5, der wet, werden opgemaakt 8448 processen-verbaal; veroordeeling volgde in 7124 gevallen (84,3 pct.), vrijspraak of ontslag van rechtsvervolging in 343 gevallen (4,— pct.), geene vervolging werd ingesteld in 981 gevallen (11,7 pct.).

De voorloopige afloop van de in 1909 opgemaakte processen-verbaal was blijkens bovenstaande tabel op het einde van 1911 als volgt. Ten opzichte van de kinderen, bedoeld in art. 21, § 6, der wet, werden opgemaakt 84 processen-verbaal; veroordeeling volgde in 54 gevallen (64,3 pct.), vrijspraak of ontslag van rechtsvervolging in 3 gevallen (3,6 pct.), geen vervolging werd ingesteld in 27 gevallen (32,1 pct.). Ten aanzien van de kinderen, bedoeld in art. 21, §§ 4 en 5, der wet, werden opgemaakt 7177 processen-verbaal; veroordeeling volgde in 6080 gevallen (84,7 pct.), vrijspraak of ontslag van rechtsvervolging in 271 gevallen (3,8 pct.). geene vervolging werd ingesteld in 824 gevallen (11,5 pct.), terwijl nog 2 gevallen in onderzoek waren.

De voorloopige afloop van de in 1910 opgemaakte processen-verbaal was blijkens bovenstaande tabel op het einde van 1911 als volgt. Ten opzichte van de kinderen, bedoeld in art. 21, § 6 der wet, werden opgemaakt 75 processen-verbaal; veroordeeling volgde in 37 gevallen (49,3 pct.), vrijspraak of ontslag van rechtsvervolging in 5 gevallen (6,7 pct.), geene vervolging werd ingesteld in 32 gevallen (42,7 pct.), terwijl nog 1 geval (1,3 pct.) in onderzoek was. Ten aanzien van de kinderen, bedoeld in art. 21, §§ 4 en 5, der wet, werden opgemaakt 7360 processen-verbaal; veroordeeling volgde in 6310 gevallen (85,8 pct.), vrijspraak of ontslag van rechtsvervolging in 295 gevallen (4,— pct.), geene vervolging werd ingesteld in 665 gevallen (9,— pct.), terwijl nog 90 gevallen (1,2 pct.), in onderzoek waren.

De voorloopige afloop van de in 1911 opgemaakte processen-verbaal was blijkens bovenstaande tabel op het einde van dat jaar als volgt. Ten opzichte van de kinderen, bedoeld in art. 21, § 6, der wet werden opgemaakt 82 processen-verbaal; veroordeeling volgde in 19 gevallen (23,2 pct.), vrijspraak of ontslag van rechtsvolging in 37 gevallen (45,— pct.), geene vervolging werd ingesteld in 3 gevallen (3,7 pct.), terwijl nog 23 gevallen (28,1 pct.) in onderzoek waren. Ten aanzien van de kinderen, bedoeld in art. 21, §§ 4 en 5, der wet werden opgemaakt 7145 processen-verbaal; veroordeeling volgde in 3943 gevallen (55,2 pct.), vrijspraak of ontslag van rechtsvervolging in 236 gevallen (3,3 pct.), geene vervolging werd ingesteld in 475 gevallen (6,7 pct.), terwijl nog 2491 gevallen (34,8 pct.), in onderzoek waren.

IX. OMVANG VAN HET BETREKKELIJK SCHOOLVERZUIM.

De volgende tabel bevat een overzicht betreffende het jaar 1911 per provincie en voor het geheele Rijk van het gezamenlijk aantal schooltijden, en het aantal verzuimen per 10 000 schooltijden. Daarbij is aangewezen in hoever het verzuim in den zin der Leerplichtwet geoorloofd of ongeoorloofd was.

PROVINCIËN.	Gezamenlijk aantal schooltijden.	Aantal verzuimde schooltijden.			Aantal verzuimen per 10 000 schooltijden.		
		Geoorloofd.	Ongeoorloofd.	Totaal.	Geoorloofd.	Onge-oorloofd.	Totaal.
Noordbrabant	41 737 970	1 482 635	415 896	1 898 531	355	100	455
Gelderland	44 767 657	2 162 361	238 150	2 400 511	483	53	536
Zuidholland	100 000 784	5 778 919	950 076	6 728 995	578	95	673
Noordholland	76 847 065	4 220 389	328 752	4 549 141	549	43	592
Zeeland	16 303 680	1 022 189	272 280	1 294 469	627	167	794
Utrecht	20 441 107	976 639	118 214	1 094 853	478	58	536
Friesland	25 640 675	1 329 148	198 262	1 527 410	518	77	596
Overijssel	27 641 486	1 137 559	156 688	1 294 247	411	57	468
Groningen	23 875 221	1 506 645	185 515	1 692 160	631	78	709
Drenthe	13 723 319	877 706	346 211	1 223 917	640	252	892
Limburg	22 797 002	775 088	116 502	891 590	340	51	391
Het Rijk	413 775 966	21 269 278	3 326 546	24 595 824	514	80	594

De volgende tabel bevat eene vergelijking per provincie en voor het geheele Rijk tusschen het aantal verzuimen per 10 000 schooltijden in de jaren 1910 en 1911 (geoorloofd, ongeoorloofd, totaal).

PROVINCIËN.		SOORTEN VAN SCHOLEN.																			
		Openbare scholen.		Bijzondere scholen van vereenigingen of instellingen.								Bijzondere scholen voor eigen rekening.								Alle scholen te zamen.	
				Protestantsche.		Roomsch-Katholieke.		Israëlietische.		Niet aan bepaalde godsdienstige beginselen gebonden.		Protestantsche.		Roomsch-Katholieke.		Israëlietische.		Niet aan bepaalde godsdienstige beginselen gebonden.			
		1910.	1911.	1910.	1911.	1910.	1911.	1910.	1911.	1910.	1911.	1910.	1911.	1910.	1911.	1910.	1911.	1910.	1911.	1910.	1911.
Noordbrabant.	geoorloofd	434	428	651	577	287	279	—	—	453	418	—	—	—	—	—	—	—	—	366	355
	ongeoorloofd	128	129	62	69	71	79	—	—	10	14	—	—	—	—	—	—	—	—	94	100
	totaal	562	557	713	646	357	358	—	—	463	432	—	—	—	—	—	—	—	—	461	455
Gelderland.	geoorloofd	517	495	591	566	382	357	—	—	448	424	—	—	140	139	—	—	376	368	507	483
	ongeoorloofd	52	57	38	41	53	57	—	—	11	26	—	—	—	—	—	—	—	—	49	53
	totaal	569	551	629	607	436	414	—	—	459	451	—	—	140	139	—	—	376	368	556	536
Zuidholland	geoorloofd	647	621	615	586	418	409	—	—	607	627	722	789	142	—	—	—	381	464	602	578
	ongeoorloofd	118	118	64	61	69	70	—	—	13	5	—	—	—	—	—	—	1	—	96	95
	totaal	765	739	680	647	487	479	—	—	620	632	722	789	142	—	—	—	382	464	698	673
Noordholland.	geoorloofd	571	576	528	557	437	446	361	385	546	537	672	—	314	—	—	—	523	653	541	549
	ongeoorloofd	52	47	41	42	35	32	5	2	3	3	—	—	—	—	—	—	—	—	47	43
	totaal	623	622	569	599	472	479	366	387	549	540	672	—	314	—	—	—	523	653	588	592
Zeeland.	geoorloofd	715	670	600	574	410	423	—	—	358	192	—	—	—	—	—	—	12	—	663	627
	ongeoorloofd	171	172	134	106	224	262	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	168	167
	totaal	886	842	734	680	635	685	—	—	358	196	—	—	—	—	—	—	12	—	832	794
Utrecht.	geoorloofd	586	517	547	494	426	368	—	—	110	252	480	520	21	810	—	—	682	594	542	478
	ongeoorloofd	58	56	48	57	62	64	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	56	58
	totaal	644	574	595	551	487	432	—	—	110	252	480	520	21	810	—	—	682	595	598	536
Friesland	geoorloofd	526	531	534	521	304	320	—	—	31	—	—	—	—	—	—	—	—	—	519	518
	ongeoorloofd	97	85	80	68	36	39	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	89	77
	totaal	623	616	614	589	340	359	—	—	31	—	—	—	—	—	—	—	—	—	608	596
Overijssel	geoorloofd	439	426	466	444	269	284	—	—	692	787	—	—	—	—	—	—	182	210	423	411
	ongeoorloofd	67	62	63	49	47	36	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	63	57
	totaal	506	488	529	493	317	320	—	—	692	787	—	—	—	—	—	—	182	210	486	468
Groningen.	geoorloofd	594	658	520	576	430	373	—	—	747	1203	—	—	—	—	—	—	—	—	573	631
	ongeoorloofd	102	88	51	51	51	28	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	89	78
	totaal	697	746	571	627	480	401	—	—	747	1203	—	—	—	—	—	—	—	—	661	709
Drenthe.	geoorloofd	604	665	580	534	100	131	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	76	79	597	640
	ongeoorloofd	298	282	131	112	171	109	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	271	252
	totaal	903	947	711	646	271	240	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	76	79	868	892
Limburg	geoorloofd	373	357	620	765	348	318	—	—	262	277	—	—	28	84	—	—	—	—	356	340
	ongeoorloofd	68	68	22	38	37	30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	54	51
	totaal	441	424	643	803	384	348	—	—	262	277	—	—	28	84	—	—	—	—	409	391
Het Rijk . . .	geoorloofd	560	553	570	554	364	355	361	385	525	528	648	634	81	250	—	—	406	458	524	514
	ongeoorloofd	97	94	62	59	59	61	5	2	8	8	—	—	—	—	—	—	—	—	83	80
	totaal	658	647	632	613	424	416	366	387	533	536	648	634	81	250	—	—	406	458	607	594

Een meer uitvoerig overzicht van het betrekkelijk schoolverzuim op de lagere scholen in het jaar 1911 is opgenomen in het bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van 9/10 Juni 1912, n°. 133 (n°. 34 der Verslagen en Rapporten).

X UITKOMSTEN VAN HET ONDERZOEK NAAR DE KENNIS VAN HET LEZEN EN SCHRIJVEN BIJ DE INGELIJFDEN BIJ DE LAND- EN DE ZEEMILITIE.

a. *Ingelijfden bij de landmilitie.*

Aan het onderzoek dat jaarlijks, vanwege het Departement van Oorlog wordt ingesteld naar de bekwaamheid der miliciens in het lezen en schrijven, nemen alleen deel de lotelingen bij de landmilitie ingelijfd, doch ook dezen niet allen.

Het onderzoek heeft namelijk plaats kort na de inlijving zoodat daarin niet deelnemen zij aan wie op dat tijdstip ontheffing van den dienst, op grond van art. 113 der Militiewet 1901, is verleend, en evenmin zij die op dat tijdstip afwezig zijn.

Daar ten gevolge der ontheffing van den dienst, verleend krachtens de eerste zinsnede van genoemd artikel, aan het onderzoek niet wordt deelgenomen door vele jongelieden uit die standen der maatschappij, waarin het kunnen lezen en schrijven regel is, kunnen de verkregen uitkomsten van het onderzoek niet als absolute maatstaf gelden voor de kennis van de ontwikkeling der jongelieden op het tijdstip hunner inlijving.

In hoeverre dit bij de vergelijking der uitkomsten in het oog behoort te worden gehouden, kan blijken uit het volgend overzicht betreffende de lichting 1911.

PROVINCIËN.	Geheel aantal lotelingen, ingelijfd bij de landmilitie.	Aantal ingelijfden bij de landmilitie aan wie ontheffing op grond van art. 113, 1ste zinsnede der Militiewet 1901, is verleend.
Noordbrabant	1640	45
Gelderland	1815	15
Zuidholland.	3789	20
Noordholland	3258	25
Zeeland	673	4
Utrecht	769	7
Friesland	1030	3
Overijssel.	1102	7
Groningen	922	6
Drenthe	534	1
Limburg	872	20
Het Rijk	16404	153
In 1910.	16335	152
Vermeerdering . .	69	1

Gelijk reeds opgemerkt is, hebben niet al de ingelijfden bij de landmilitie aan het onderzoek in lezen en schrijven deelgenomen. Daarentegen zijn onderscheidenen, tot wie dat onderzoek zich wel heeft uitgestrekt, niet begrepen in het bovenstaand overzicht. De reden hiervan is, dat meermalen manschappen die ingelijfd zijn, later worden ontslagen en door anderen vervangen. Al deze manschappen namen aan het onderzoek deel, terwijl in den staat van den afloop der lichting waaruit bovenstaand overzicht is getrokken, slechts die manschappen begrepen zijn welke definitief voor den dienst zijn aangewezen. Hieraan is het toe te schrijven, dat het getal der manschappen die aan het onderzoek hebben deelgenomen niet gelijk is aan het gezamelijk getal der ingelijfden bij de landmilitie. De uitkomsten van het onderzoek waren de volgende:

PROVINCIËN.	Aantal manschappen in 1911 ingedeeld, die aan het onderzoek hebben deelgenomen.						
	Geheel aantal.	Konden lezen en schrijven.		Konden enkel lezen.		Konden noch lezen noch schrijven.	
		Geheel aantal.	Ten honderd.	Geheel aantal.	Ten honderd.	Geheel aantal.	Ten honderd.
Noordbrabant	1958	1932	98.67	4	0.20	22	1.12
Gelderland	2087	2073	99.33	3	0.14	11	0.53
Zuidholland	4471	4444	99.40	5	0.11	22	0.49
Noordholland	3602	3588	99.61	—	—	14	0.39
Zeeland	708	697	98.45	1	0.14	10	1.41
Utrecht.	862	859	99.65	—	—	3	0.35
Friesland	1203	1185	98.50	2	0.17	16	1.33
Overijssel	1180	1170	99.15	1	0.08	9	0.76
Groningen.	1043	1029	98.66	—	—	14	1.34
Drenthe	578	557	96.37	—	—	21	3.63
Limburg	1020	1013	99.31	2	0.20	5	0.49
Het Rijk	18712	18547	99.12	18	0.10	147	0.78
In 1910	18643	18433	98.87	29	0.16	181	0.97
Vermeerdering	69	114	0.25	— 11	— 0.06	— 34	— 0.19

Omtrent dit overzicht zij opgemerkt, dat het niet is bewerkt naar de gemeenten waarvoor de lotelingen zijn ingelijfd, maar naar de gemeenten waar zij de schooljaren of het grootste gedeelte dier jaren hebben doorgebracht.

Uit den staat blijkt, dat 99,12 pct. der ingedeelde manschappen konden lezen en schrijven, 0,10 pct. enkel konden lezen en 0,78 pct. noch lezen noch schrijven konden; voor het vorige jaar waren deze percentages resp. 98,87 pct., 0,16 pct. en 0,97 pct.

De provinciën Noordholland en Utrecht namen in dit opzicht de gunstigste, de provinciën Drenthe en Zeeland de ongunstigste plaats in.

In vergelijking met 1910 is het verhoudingscijfer voor het aantal van hen die noch lezen noch schrijven konden, voor Noordbrabant, Gelderland, Zuidholland, Noordholland, Utrecht, Overijssel, Groningen en Limburg gedaald, terwijl het voor de overige provinciën gestegen is.

In de arrondissementen Eindhoven, Heusden, Rheden, Nijmegen, Zaltbommel, Doesburg, Doetinchem, Groenlo, Alkemade, Gouda, Schoonhoven, Schiedam, Alkmaar, Helder, Hoorn, Medemblik, Texel, Hilversum, Zaandam, Goes, Zierikzee, Loenen, Rhenen, Utrecht I en II, IJsselstein, Almelo, Hengelo, Kampen, Raalte, Steenwijk, Zwolle, Zuidhorn, Hoogezand, Meppel, Heerlen, Sittard, Gennep, Roermond en Venlo konden al de ingelijfden lezen en schrijven.

b. *Ingelijfden bij de zeemilitie.*

Het onderzoek vanwege het Departement van Marine ingesteld naar de bekwaamheid der zeemiliciens in het lezen en schrijven op dezelfde wijze als dit voor de landmacht plaats had, gaf dit jaar tot uitkomst dat allen konden lezen en schrijven.

Uit welke provinciën de zeemiliciens afkomstig waren, blijkt uit het volgende overzicht.

Provinciën.	Geheel aantal.	Konden lezen en schrijven.	Konden enkel lezen.	Konden noch lezen noch schrijven.
Noordbrabant . . .	12	12	—	—
Gelderland	15	15	—	—
Zuidholland. . . .	92	92	—	—
Noordholland . . .	115	115	—	—
Zeeland	17	17	—	—
Utrecht	9	9	—	—
Friesland	56	56	—	—
Overijssel	25	25	—	—
Groningen	44	44	—	—
Drenthe	11	11	—	—
Limburg.	1	1	—	—
België.	2	2	—	—
Duitschland . . .	1	1	—	—
Totaal . .	400	400	—	—

Voorts zij verwezen naar de uitvoerige tabellen betreffende dit ontwerp, als bijlage **J** achter dit verslag gevoegd.

§ 9. Onderwijzend personeel.

I. AANTAL HOOFDEN VAN SCHOLEN EN ONDERWIJZERS(ESSEN).

Het volgend overzicht bevat het getal hoofden van scholen, zoowel dat der mannelijke, als dat der vrouwelijke, van de onderwijzers en de onderwijzeressen, bij het begin van 1912 vergeleken met dat van het voorgaande jaar.

PROVINCIEN.	Bij de openbare scholen.				Bij de bijzondere scholen.				Bij alle lagere scholen te zamen.			
	Hoofden van scholen (Mannen).	Onderwijzers.	Hoofden van scholen (Vrouwen).	Onderwijzeressen.	Hoofden van scholen (Mannen).	Onderwijzers.	Hoofden van scholen (Vrouwen).	Onderwijzeressen.	Hoofden van scholen (Mannen).	Onderwijzers.	Hoofden van scholen (Vrouwen).	Onderwijzeressen.
Noordbrabant	319	563	4	168	92	380	188	876	411	943	192	1044
Gelderland	385	769	4	574	205	411	75	547	590	1180	79	1121
Zuidholland.	520	2184	22	1365	354	1150	88	1100	874	3334	110	2465
Noordholland	466	1734	19	1212	216	671	77	825	682	2405	96	2037
Zeeland	157	333	2	212	76	130	8	96	233	463	10	308
Utrecht	118	381	3	247	106	274	35	293	224	655	38	540
Friesland	323	404	1	360	191	300	7	128	514	704	8	488
Overijssel	279	567	4	410	81	210	18	177	360	777	22	587
Groningen	272	490	2	385	99	184	3	114	371	674	5	499
Drenthe	171	228	1	235	41	67	—	38	212	295	1	273
Limburg.	182	424	—	106	45	152	104	482	227	576	104	588
Totaal op 15 Jan. 1912 . . .	3192	8077	62	5274	1506	3929	603	4676	4698	12006	665	9950
Totaal op 15 Jan. 1911 . . .	3198	7999	63	5189	1458	3710	590	4503	4656	11709	653	9692
Vermeerdering. . .	—6	78	—1	85	48	219	13	173	42	297	12	258

Op 15 Januari 1912 waren 69 scholen (59 openbare en 10 bijzondere) zonder hoofd ten gevolge van vacaturen. Het getal hoofden, met dat der scholen vergeleken, geeft evenwel een verschil van 71 scholen zonder hoofd.

Voor deze vergelijking moet men echter bij de 5363 hoofden, 2 hoofden bijtellen, omdat het hoofd van eene bijzondere school te Termunten tevens hoofd was van eene openbare school aldaar, en het hoofd van eene bijzondere school te Vaals tevens hoofd was van eene andere bijzondere school aldaar.

Uit deze tabel blijkt verder, dat het aantal onderwijzers bij de openbare scholen in 1911 toenam met 78 en bij de bijzondere scholen met 219.

Het aantal onderwijzeressen vermeerderde bij de openbare met 85 en bij de bijzondere met 173.

Over het geheel waren de lagere scholen bezet met 4698 mannelijke hoofden van scholen, 665 vrouwelijke hoofden van scholen, 12006 onderwijzers en 9950 onderwijzeressen.

Het aantal onderwijzers en onderwijzeressen, werkzaam krachtens eene tijdelijke aanstelling, benevens de vakonderwijzers en onderwijzeressen zijn buiten beschouwing gelaten.

II. AANTAL KWEEKELINGEN.

De volgende tabel geeft een overzicht van het aantal kweekelingen, dat op 15 Januari 1912 aan de lagere scholen werkzaam was, vergeleken met dat op 15 Januari 1911.

PROVINCIËN.	Bij de openbare scholen.		Bij de bijzondere scholen.		Bij alle lagere scholen te zamen.	
	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.
Noordbrabant	—	—	43	251	43	251
Gelderland	18	64	26	29	44	93
Zuidholland	359	754	271	179	630	933
Noordholland	40	130	95	133	135	263
Zeeland	73	45	25	7	98	52
Utrecht	54	75	103	89	157	164
Friesland	106	93	114	58	220	151
Overijssel	42	78	24	8	66	86
Groningen	77	86	38	16	115	102
Drenthe	31	45	19	11	50	56
Limburg	32	10	39	112	71	122
Totaal	832	1380	797	893	1629	2273
Op 15 Januari 1911	714	1210	727	745	1441	1955
Vermeerdering	118	170	70	148	188	318

III. SCHOLEN MET MINDER DAN 41 LEERLINGEN.

In het volgende overzicht zijn die scholen vermeld, welker bevolking op 15 Januari 1912, 40 of minder leerlingen bedroeg.

A. OPENBARE SCHOLEN.

Gemeenten.	Vakken van onderwijs.	Aantal leerlingen.	Jaarwedde van het hoofd.
Noordbrabant.			
Alem c.a.	a-k	38	f 1050
Baarle-Nassau	a-i	37	1090
Bladel	a-k	39	1050
Bokhoven	a-k	28	1050
Cuyk c.a.	a-k	13	f 1100
Deurne c.a.	a-m	31	1425
Dieden c.a.	a-k	25	1050
Empel c.a.	a-i, k	33	900
Engelen	a-k	36	1000
Fijnaart c.a.	a-i, k	22	1125
Genderen	a-i, k	29	1050
Id.	a-i, k	19	1050

Gemeenten.	Vakken van onderwijs.	Aantal leerlingen.	Jaarwedde van het hoofd.
Genderen	a-k	35	f 900
Goirle.	a-l	20	1 250
Grave	a-k	9	1 380
Hedikhuizen . . .	a-i, k	32	1 100
Herpen	a-k	40	1 000
Herpt	a-k	33	1 050
Heusden.	a-l, p	23	1 550
Huisseling	a-i, k	34	1 050
Id.	a-i, k	18	950
Linden	a-k	30	1 050
Id.	a-k	14	1 050
Litholjen.	a-j	32	950
Megen.	a-k	38	1 050
Mierde (Hooge en Lage)	a-i	33	1 050
Id.	a-i, k	25	1 050
Oerle.	a-i	15	1 050
Oisterwijk	a-j	28	1 200
Sambeek.	a-k	34	900
Son c. a.	a-j	20	1 050
Id.	a-j	38	900
Uden	a-m, o, p	11	1 350
Veghel	a-l	29	1 100
Vessem c. a. . . .	a-i, k	29	1 050
Vlierden	a-k	30	1 050
Vlijmen	a-l	24	1 200
Gelderland.			
Aalten	a-k	27	1 000
Id.	a-k	35	1 150
Id.	a-k	35	vacature.
Id.	a-k	40	1 150
Apeldoorn	a-k	30	1 400
Appeltern	a-i, k	37	1 050
Arnhem	a-k	29	1 250
Barneveld	a-n, p	34	1 600
Batenburg	a-i	30	1 050
Beesd	a-k	30	1 050
Beuningen	a-k	26	950
Borculo	a-p	28	1 600
Id.	a-i, k	33	1 000
Brummen	a-m, o, p, t	31	1 500
Deil	a-i, k	18	950
Dinxperlo	a-k	17	950

Gemeenten.	Vakken van onderwijs.	Aantal leerlingen.	Jaarwedde van het hoofd.
Doorwerth	a-k	32	f 1 200
Driel	a-k	35	950
Eibergen.	a-k	37	950
Ede.	a-k	39	1 000
Epe.	a-i, l, m, o, p	5	1 300
Ermelo	a-k	25	1 050
Gendringen. . . .	a-k	39	vacature.
Groenlo	a-m, o, p, t	13	1 150
Heerde	a-j, k, q	28	1 300
Id.	a-k	26	1 050
Huissen	a-k	26	1 325
Nederhemert . . .	a-k	21	1 050
Nijkerk	a-k	28	1 085
Id.	a-q	33	1 425
Putten	a-k	10	vacature.
Roosendaal	a-k	33	1 050
Valburg	a-k	11	1 220
Winterswijk . . .	a-o, t	39	1 400
Wijchen	a-k	39	1 050
Zuilichem	a-i, k	34	900
Zuidholland.			
Aarlanderveen. . .	a-k	34	1 100
Alblas (Oud) . . .	a-k	11	1 075
Berkel.	a-i, k	32	1 110
Beijerland (Oud) . .	a-p	33	1 500
Bodegraven. . . .	a-k	9	1 075
Id.	a-p	23	1 500
Gouda.	a-l, o, q, s, t	32	1 900
Hazerswoude . .	a-k	20	vacature.
Hoornaar	a-k	29	850
Lange Ruige Weide .	a-i, k	28	950
Katwijk	a-l, n	13	1 550
Nieuwland	a-k	36	1 075
Nieuwkoop	a-k	10	1 000
Ottoland.	a-k	21	1 050
Ouddorp	a-i, k	39	1 200
Pijnacker	a-k	35	1 050
Papekop	a-k	30	950
Peursum.	a-k	29	1 050
Rijnsburg	a-k	22	1 100
Waarder.	a-k	19	950
Warmond . . .	a-k	19	1 200
Westmaas	a-k	21	900

Gemeenten.	Vakken van onderwijs.	Aantal leerlingen.	Jaarwedde van het hoofd.
Westmaas	a-k	37	f 1050
Woubrugge. . . .	a-k	7	900
Zevenhoven. . . .	a-i, k	29	950
Zoeterwoude . . .	a-k	28	1200
Noordholland.			
Aalsmeer	a-i, k	37	1200
Avenhorn	a-k	32	1050
Amstel (Ouder-) . .	a-k	30	950
Barsingerhorn. . .	a-k	29	1100
Beemster	a-k	29	1100
Id.	a-k	37	1200
Beets	a-k	34	1150
Blokker	a-k	39	1150
Id.	a-k	37	1150
Broek in Waterland .	a-k	12	900
Edam	a-t	23	1475
Hoogwoud	a-k	39	1000
Id.	a-k	37	1200
Katwoude	a-k	39	1050
St. Maarten. . . .	a-k	26	1050
Id.	a-k	37	1050
Midwoud.	a-k	27	1130
Nederhorst den Berg	a-k	8	1110
Nibbixwoud. . . .	a-k	8	1100
Oosthuizen	a-k	34	1100
Id.	a-i, k	15	1100
Opmeer	a-k	38	1100
Oterleek	a-k	36	1100
Id.	a-k	34	1100
Oudorp	a-k	26	950
Ransdorp	a-k	34	1100
Id.	a-k	26	900
Schermer (Zuid- en Noord-)	a-k	29	1075
Texel	a-k	39	1100
Id.	a-k	27	vacature.
Id.	a-k	24	1000
Uitgeest	a-k	36	1100
Uithoorn.	a-k	11	1000
Warmenhuizen . .	a-k	40	1125
Westwoud	a-k	15	1150
Id.	a-k	26	1050
Winkel	a-k	30	1100

Gemeenten.	Vakken van onderwijs.	Aantal leerlingen.	Jaarwedde van het hoofd.
Winkel	a-k	25	f 950
Wijdenes	a-k	14	1100
Wijdewormer . . .	a-k	38	1100
Zwaag	a-k, o, p, q	40	1250
Zeeland.			
Arnemuiden . . .	a-i, k	25	1050
Biggekerke	a-i, k	40	1100
Duivendijke. . . .	a-k	36	1100
Elkerzee	a-i, k	40	1050
Goes	a-g, i, j, p, t	34	1300
Grijpskerke. . . .	a-i, k	19	1050
's Heerenhoek . . .	a-i, k	35	1050
Meliskerke	a-i, k	34	1050
Schoondijke. . . .	a-i, k	30	1050
Sluis	a-k	18	1050
St. Laurens. . . .	a-k	40	1000
Vrouwenpolder . .	a-i, k	24	1050
Id.	a-i, k	16	1050
Zaamslag	a-k	34	1100
Utrecht.			
Kockengen	a-k	25	900
Langbroek	a-k	38	1050
Mijdrecht	a-k	10	900
Montfoort	a-k	15	950
Friesland.			
Ameland.	a-k	39	950
Achtkarspelen. . .	a-k	19	1050
Baarderadeel . . .	a-k	29	1100
Id.	a k	36	1100
Barradeel	a-k	24	950
Dantumadeel . . .	a-k	31	1050
Doniawerstal . . .	a-k	37	950
Id.	a-k	14	1100
Id.	a-k	20	1050
Id.	a-k	38	950
Franekeradeel . . .	a-k	38	1100
Id.	a-k	32	1100
Id.	a-k	35	1050
Id.	a-k	38	1100
Id.	a-k	13	1050
Gaasterland. . . .	a-g, l, p	22	1350

Gemeenten.	Vakken van onderwijs.	Aantal leerlingen.	Jaarwedde van het hoofd.
Gaasterland. . . .	a-k	13	f 1050
Id.	a-k	40	vacature.
Haskerland	a-k	38	1150
Hemelumer-Oldephaert	a-k	35	1000
Id.	a-k	39	1050
Hennaarderadeel . .	a-k	35	900
Id.	a-k	38	1050
Idaarderadeel . . .	a-i, k	13	1050
Id.	a-k	27	1050
Kollumerland . . .	a-k	17	900
Id.	a-k	20	1050
Id.	a-k	24	900
Id.	a-k	39	1050
Leeuwarderadeel . .	a-k	32	1050
Id.	a-k	12	950
Menaldumadeel . .	a-i, k	16	1150
Id.	a-k	25	1200
Id.	a-k	34	1200
Id.	a-k	40	1200
Id.	a-k	30	1200
Id.	a-i, k	34	1200
Oostdongeradeel . .	a-k	40	1050
Id.	a-k	20	900
Id.	a-k	39	950
Id.	a-k	34	1050
Id.	a-k	29	900
Ooststellingwerf . .	a-k	36	1050
Rauwerderhem . .	a-k	32	1150
Id.	a-k	32	1000
Id.	a-k	31	1150
Smallingerland . .	a-k	39	1050
Tietjerksteradeel . .	a-k	24	1050
Id.	a-k	37	1075
Id.	a-k	27	1075
Id.	a-i, k	38	1075
Westdongeradeel . .	a-k	6	950
Id.	a-k	19	f 1050
Id.	a-k	10	1050
Wonseradeel . . .	a-k	36	1000
Id.	a-k	17	950
Id.	a-k	26	vacature.
Id.	a-i, k	15	1100
Id.	a-k	16	1100
Wonseradeel . . .	a-k	22	1100
Workum.	a-p	32	1550
Id.	a-k	3	vacature.
Wijmbritseradeel. .	a-k	29	1050
Id.	a-k	17	900
Id.	a-k	30	1000
Id.	a-k	11	1000
Id.	a-k	24	1050
Id.	a-k	20	1100
Westellingwerf . .	a-k	39	1050
Overijssel.			
Delden (Ambt-) . .	a-k	35	1250
Id.	a-k	17	1200
Denekamp	a-k	28	950
Enschedé	a-q, t	14	1900
Goor	a-q, t	18	1400
Hardenberg (Ambt-).	a-k	26	1100
Id.	a-k	39	1100
Id.	a-k	30	950
Hellendoorn . . .	a-k	30	950
Hengelo	a-k	35	1350
Kampen	a-k	14	1250
Id.	a-q, t	35	1650
Kamperveen . . .	a-k	34	1000
Markelo	a-k	39	900
Id.	a-k	34	900
Oldemarkt	a-k	33	1050
Staphorst	a-k	19	1100
Id.	a-k	33	1100

Gemeenten.	Vakken van onderwijs.	Aantal leerlingen.	Jaarwedde van het hoofd.
Vollenhoven (Stad-).	a-i, l-p	14	vacature
Vriezenveen . . .	a-k	24	f 1050
Zwollerkerspel. . .	a-k	32	950
Id.	a-k	22	1000
Id.	a-k	37	1100
Zwartsluis	a-i, k-q	20	1500
Groningen.			
Aduard	a-k	37	1050
Adorp.	a-k	26	1050
Appingedam . . .	a-k	32	1200
Baflo	a-k	35	1050
Id.	a-i, k	20	1050
Bedum	a-k	20	1100
Bellingwolde . . .	a-m, p	26	1300
Bierum	a-k	38	1050
Boer (ten)	a-k	34	1050
Id.	a-i, k, l	9	1150
Delfzijl	a-k	36	925
Grijpskerk	a-k	34	1050
Id.	a-k	16	900
Id.	a-k	29	1100
Kantens	a-k	34	1050
Id.	a-k	31	900
Id.	a-i, k	32	900
Leek	a-k	40	1050
Id.	a-k	30	950
Leens	a-i, k	22	1100
Id.	a-k	39	1100
Id.	a-k	38	1100
Middelstum	a-k	33	950
Id.	a-k	23	1000
Midwolda	a-k	34	1100
Nieuwolda	a-m, o, q	13	1400
Oldehove.	a-i, k	18	1050
Uithuizermeeden . .	a-i, k	22	1075

Gemeenten.	Vakken van onderwijs.	Aantal leerlingen.	Jaarwedde van het hoofd.
Ulrum	a-k	39	f 1050
Veendam	a-k	30	1350
Wildervank. . . .	a-m, o, p	29	1500
Id.	a-k	39	1150
't Zand	a-k	33	1100
Drenthe.			
Anlo	a-k	38	1050
Coevorden	a-k	37	1150
Diever.	a-k	30	1050
Havelte	a-k	37	1050
Hoogeveen	a-k	17	1100
Meppel	a-k, l-q	17	1850
Id.	a-k	30	1175
Norg	a-k	25	1050
Ruinen	a-k	35	950
Westerbork. . . .	a-k	20	vacature
Limburg.			
Bemelen	a-i, k	40	f 1050
Grubbenhorst . . .	a-i	22	1050
Id.	a-i	39	1000
Meerlo	a-i, k	37	1050

B. BIJZONDERE SCHOLEN.

Gemeenten.	Vakken van onderwijs.	Aantal leerlingen.
Noordbrabant.		
Baarle-Nassau	a-i, k	37
Chaam.	a-i, k	31
's Hertogenbosch	a-i	28
St. Michiels-Gestel	a-i	36
Standdaarbuiten.	a-i, k	39
Woensel	a-i, k	36
Zevenbergen.	a-j, l	6

Gemeenten.	Vakken van onderwijs.	Aantal leerlingen.
Gelderland.		
Apeldoorn	a-r	6
Appeltern	a-i, k	8
Arnhem	a-j, l, q, s	24
Id.	a-i, l-o	1
Id.	a-i	14
Id.	a-q	24
Barneveld	a-i, k	30
Id.	a-i, k	35
Batenburg	a-i, k	16
Bergharen	a-i, k	32
Driel	a-l	30
Duiven	a-j, l-q, s	28
Epe	a-i, k	36
Ewijk	a-i, k	12
Groesbeek	a-i, k	29
Nijmegen	a-j, l	27
Id.	a-q, s	27
Id.	a-q, t	40
Id.	a-i, k, o, t	27
Oldebroek	a-i, k	38
Renkum	a-p	18
Rheden	a-i, l-q	28
Varik	a-i, k	31
Wageningen	a-i, k-m, o, p	17
Zevenaar	a-g, l-p,	20
Zuidholland.		
's Gravenhage	a-n, p, s	18
Id.	a-i, k, l, o, t	8
Id.	a-g, k-q s, t	13
Id.	a-r, s	35
Id.	a-i, l-q	13
Id.	a-j, l-q, s	19
Haastrecht	a-i, k	28
Katwijk	a-j, l	26
Leiden	a-k	37
Nieuwland	a-i, k	33
Rotterdam	a-i, k	37
Id.	a-i, l-q	6
Voorschoten	a-j, l	5
Zwammerdam	a-i, k-m	36
Noordholland.		
Amsterdam	a-n, s, t	34
Id.	a-k	36
Id.	a-n, p	26
Id.	a-i, l, q, s	8
Id.	a-l, q, s	30
Id.	a-k	37
Id.	a-d, f, h, i, k	18
Id.	a-i, k	30
Id.	a-i, k, l, p	30
Id.	a-l	30
Bussum	a-h, k-p, t	20
Bennebroek	a-o	31
Hilversum	a-h, j, l	18
Id.	a-l, slöjd	20
Purmerend	a-i, k	36
Uithoorn	a-i, k	35
Velsen	a-i, k	38
Zaandam	a-i, k, l	32
Zeeland.		
Vrouwenpolder	a-i, k	33
Utrecht.		
Amersfoort	a-h, j, k-o, q, t	25
Baarn	a-l, t	8
Id.	a-m,	30
Bunschoten	a-i, k	35
Doorn	a-o, q, s, t	15
Driebergen	a-o, q, s, t	31

Gemeenten.	Vakken van onderwijs.	Aantal leerlingen.
Eemnes	a-i, k	38
Loosdrecht	a-i, k	34
Nigtevecht	a-i, k	36
Id.	a-i, k	33
Utrecht	a-i, k	12
Id.	a-o, q, s, t	32
Zeist	a-l, slöjd-kleiarbeid	16
Friesland.		
Hennaarderadeel	a-i, k	36
Id.	a-i, k	29
Id.	a-i, k	37
Idaarderadeel	a-i, k	38
Leeuwarden	a-k, s	24
Id.	a-k	28
Leeuwarderadeel	a-i, k	37
Menaldumadeel	a-i, k	32
Wonseradeel	a-i, k	31
Id.	a-i, k	29
Id.	a-i, k	36
Id.	a-i, k	25
Wijmbritseradeel	a-i, k	36

Gemeenten.	Vakken van onderwijs.	Aantal leerlingen.
Overijssel.		
Heino	a-i, k	38
Oldenzaal	a-n, t	18
Oostmarsum	a-k	29
Groningen.		
Bedum	a-i, k	33
Bierum	a-i, k	34
Hoogezand	a-i, k	36
Pekela (Nieuwe-)	a-g, l-p	18
Sappemeer	a-i, k-m, o, p	33
Termunten	a-i	12
Drenthe.		
Sleen	a-i, k	27
Limburg.		
Echt	a-m	26
Meerssen	a-i, k-n	36
Ottersum	a-m, q, s, t	34
Posterholt	a-i, k-m, t	28
Roermond	a-i, l, m	39
Tegelen	a-c, f-o, t	15
Weert	a-o, q, t	27

IV. AANTAL HOOFDEN VAN SCHOLEN IN HET BEZIT VAN DE ONDERSCHEIDENE WETTELIJKE BEVOEGDHEDEN.

Evenals in vorige verslagen volgt hier eene tabel, waarin de bevoegdheid is aangegeven van het onderwijzend personeel dat aan het hoofd der scholen geplaatst was op 15 Januari 1912, vergeleken met dat op 15 Januari 1911.

PROVINCIËN.	OPENBARE SCHOLEN.																		BIJZONDERE						
	Hoofdonderwijzers en hoofdonderwijzeressen volgens de wet van													Onderwijzers volgens de wet van 3 April 1806.					Hoofdonderwijzers en volgens de						
	17 Augustus 1878.							13 Augustus 1857.											17 Augustus 1878.						
	Met de akte alleen.	Met aanteekeningen volgens de wet van 1857, en andere akten.						Met de akte alleen.	Met aanteekeningen volgens de wet van 1857, en andere akten.					Met den 1sten rang.	Met den 2den rang.	Met den 3den rang.	Met den 4den rang.	Schoolhouderessen.	Met de akte alleen.	Met aanteekeningen volgens de wet van 1857, en andere akten.					
		1	2	3	4	5	6		1	2	3	4	5	6						1	2	3	4	5	6
Noordbrabant	43	60	71	29	21	11	[1] 3	15	24	13	11	18	2	1	—	—	1	—	—	80	57	42	20	10	1	—
Gelderland	25	78	93	46	28	15	1	22	25	19	17	10	6	4	—	—	—	—	—	65	72	50	28	11	4	1
Zuidholland	119	93	70	64	51	9	1	33	40	22	13	21	5	1	—	—	—	—	—	146	97	62	49	19	1	—
Noordholland	47	94	105	71	50	15	[1] 4	12	32	15	15	23	2	—	—	—	—	—	—	69	75	42	31	14	6	1
Zeeland	11	35	44	14	12	6	1	7	11	7	5	4	2	—	—	—	—	—	—	22	24	17	10	2	—	—
Utrecht	8	27	23	18	11	8	5	4	7	6	1	—	3	—	—	—	—	—	—	37	40	19	15	7	6	—
Friesland	69	94	46	14	13	6	1	20	29	13	12	3	4	—	—	—	—	—	—	79	55	24	7	5	3	—
Overijssel	26	86	58	32	11	6	5	12	20	11	9	6	1	—	—	—	—	—	—	34	21	19	8	4	4	—
Groningen	29	59	60	28	14	6	2	18	22	9	10	12	3	2	—	—	—	—	—	46	18	11	6	6	—	—
Drenthe	4	81	39	10	5	3	—	9	12	5	3	—	1	—	—	—	—	—	—	21	8	5	5	1	—	—
Limburg	8	48	49	27	11	1	1	1	6	17	6	4	1	2	—	—	—	—	—	14	33	27	20	6	2	[2] 2
Totaal op 15 Januari 1912	389	755	658	353	227	86	24	153	228	137	102	101	30	10	—	—	1	—	—	613	500	318	199	85	27	4
Totaal op 15 Januari 1911	376	736	636	348	207	79	[3] 23	172	259	152	109	104	35	14	—	—	1	—	—	587	478	304	188	78	24	6
Vermeerdering	13	19	22	5	20	7	1	-19	-31	-15	-17	-3	-5	-4	—	—	—	—	—	26	22	14	11	7	3	-2

[1]) 1 met 7 aanteekeningen. [2]) 1 met 8 aanteekeningen. [3]) 3 met 7 aanteekeningen.

SCHOLEN.												ALLE LAGERE SCHOLEN TE ZAMEN.																	
hoofdonderwijzeressen wet van 13 Augustus 1857.							Onderwijzers volgens de wet van 3 April 1806.					Hoofdonderwijzers en hoofdonderwijzeressen volgens de wet van 17 Augustus 1878.							Hoofdonderwijzers en hoofdonderwijzeressen volgens de wet van 13 Augustus 1857.							Onderwijzers volgens de wet van 3 April 1806.				
Met de akte alleen.	Met aanteekeningen volgens de wet van 1857, en andere akten.						Met den 1sten rang.	Met den 2den rang.	Met den 3den rang.	Met den 4den rang.	Schoolhouderessen.	Met de akte alleen.	Met aanteekeningen volgens de wet van 1857, en andere akten.						Met de akte alleen.	Met aanteekeningen volgens de wet van 1857, en andere akten.						Met den 1sten rang.	Met den 2den rang.	Met den 3den rang.	Met den 4den rang.	Schoolhouderessen.
	1	2	3	4	5	6							1	2	3	4	5	6		1	2	3	4	5	6					
22	19	8	6	2	2	1	—	1	—	—	9	123	117	113	49	31	12	3	37	43	21	17	20	4	2	—	1	1	—	9
12	11	11	9	3	1	—	—	2	—	—	—	90	150	143	74	39	19	2	34	36	30	26	13	7	4	—	2	—	—	—
20	21	8	15	3	—	1	—	—	—	—	—	265	190	132	113	70	10	1	53	61	30	28	24	5	2	—	—	—	—	—
11	14	12	12	5	1	—	—	—	—	—	—	116	169	147	102	64	21	5	23	46	27	27	28	3	—	—	—	—	—	—
1	6	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	33	59	61	24	14	6	1	8	17	9	5	4	2	—	—	—	—	—	—
4	3	4	1	1	4	—	—	—	—	—	—	45	67	42	33	18	14	5	8	10	10	2	1	7	—	—	—	—	—	—
9	10	3	2	1	—	—	—	—	—	—	—	148	149	70	21	18	9	1	29	39	16	14	4	4	—	—	—	—	—	—
2	2	1	3	—	1	—	—	—	—	—	—	60	107	77	40	15	10	5	14	22	12	12	6	2	—	—	—	—	—	—
7	4	—	3	1	—	—	—	—	—	—	—	75	77	71	34	20	6	2	25	26	9	13	13	3	2	—	—	—	—	—
—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	25	89	44	15	6	3	—	9	13	5	3	—	1	—	—	—	—	—	—
5	12	11	10	5	—	—	—	—	1	—	1	22	81	76	47	17	3	3	6	18	28	16	9	1	2	—	—	1	—	1
93	103	60	61	21	9	2	—	3	1	—	10	1002	1255	976	552	312	113	28	246	331	197	163	122	39	12	—	3	2	—	10
104	99	72	59	24	8	1	—	4	1	—	11	963	1214	940	536	285	103	29	276	358	224	178	128	43	15	—	4	2	—	11
-11	4	-12	2	-3	1	1	—	-1	—	—	-1	39	41	36	16	27	10	-1	-30	-27	-27	-15	-6	-4	-3	—	-1	—	—	—1

Het aantal hoofden van scholen die, behalve de hoofdakte, één of meer bijakten bezaten, verminderde sinds 15 Januari 1911 met 1 voor de openbare en vermeerderde met 48 voor de bijzondere scholen.

Waren op 15 Januari van het vorige jaar 5309 onderwijzers en onderwijzeressen aan het hoofd van scholen geplaatst, waarvan 17 of 0,32 pct. volgens de wet van 3 April 1806, hun aantal bedroeg op 15 Januari 1912, 5363, waarvan 15 of 0,28 pct. volgens genoemde wet.

Onderwijzers, niet in het bezit van den hoofdonderwijzersrang, die op 1 November 1880, uit kracht van artt. 20 of 51 der wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* n°. 103) aan het hoofd der school stonden, mogen volgens het bepaalde bij art. 112 der tegenwoordige wet die betrekking blijven waarnemen. Voorts kan, volgens alinea 2 van art. 23 of volgens alinea 3 van art. 58 van de wet tot regeling van het lageronderwijs, aan een onderwijzer, niet in het bezit van den hoofdonderwijzersrang, doch niet langer dan voor zes maanden, de waarneming van het bestuur eener school worden toevertrouwd.

Het getal scholen aan welker hoofd op 15 Januari 1912 zoodanige onderwijzers stonden, is in het volgende overzicht vermeld:

Provinciën.	Hulponderwijzers of onderwijzers volgens de wetten van 1857 en 1878.	Onderwijzers.		Totaal.
		3den rang.	4den rang.	
Noordbrabant . .	1	1	—	2
Gelderland . . .	—	—	—	—
Zuidholland . .	—	—	—	—
Noordholland . .	—	—	—	—
Zeeland	—	—	—	—
Utrecht	—	—	—	—
Friesland . . .	—	—	—	—
Overijssel . . .	—	—	—	—
Groningen . . .	1	—	—	1
Drenthe	3	—	—	3
Limburg. . . .	—	1	—	1
Totaal . .	5	2	—	7

V. AANTAL SCHOLEN MET MEER DAN 40 LEERLINGEN, WAAR HET HOOFD ZONDER BIJSTAND VAN EEN OF MEER ONDERWIJZERS(ESSEN) WERKZAAM IS.

De volgende tabel geeft een overzicht van het aantal hoofden van openbare scholen, op 15 Januari 1912 werkzaam zonder bijstand van onderwijzers, in scholen met een aantal leerlingen tusschen:

Gemeenten.	40 en 50	50 en 60	60 en 70	70 en 80	80 en 90	90 en 100	100 en 110
Noordbrabant.							
St. Oedenrode . .	—	—	1	—	—	—	—
Gelderland.							
Druten	—	—	1	—	—	—	—
Noordholland.							
Ursem	1	—	—	—	—	—	—
Limburg.							
Montfort	1	—	—	—	—	—	—
Totaal . .	2	—	2	—	—	—	—
Op 15 Jan. 1911	3	3	—	1	—	—	—
Vermindering .	1	3	—2	1	—	—	—

Het getal hoofden van scholen, die zonder bijstand van onderwijzers in scholen met méér dan 40 leerlingen op 15 Januari 1912 werkzaam waren, is dus in het afgeloopen jaar met 3 afgenomen en bedroeg alzoo 4, tegen 7 op 15 Januari 1911. Men dient evenwel in het oog te houden, dat aan alle deze 4 scholen het hoofd ten gevolge van vacatures niet door hulppersoneel werd bijgestaan.

VI. AANTAL VACATURES AAN DE OPENBARE SCHOLEN.

Het volgend staatje geeft een overzicht van het aantal vacatures op 15 Januari 1912 in iedere provincie, vergeleken met dat op 15 Januari van het vorige jaar.

Provinciën.	15 Januari 1912.	15 Januari 1911.	Vermeerdering.
Noordbrabant . .	36	23	13
Gelderland . . .	23	17	6
Zuidholland . .	61	62	— 1
Noordholland . .	92	99	— 7
Zeeland	19	7	12
Utrecht	8	6	2
Friesland . . .	12	7	5
Overijssel . . .	11	10	1
Groningen . . .	16	19	— 3
Drenthe	7	12	— 5
Limburg. . . .	6	4	2
Totaal . . .	291	266	25

De volgende tabel geeft een overzicht van de gevallen, waarin op 1 Juli 1912 niet was voldaan aan de voorschriften van art. 24 der wet, wat betreft het daarbij voorgeschreven aantal onderwijzers bij openbare lagere scholen, met opgave van de redenen, zooals die door het schooltoezicht zijn medegedeeld.

OORZAKEN.	Provinciën.											Totaal.
	Noordbrabant.	Gelderland.	Zuidholland.	Noordholland.	Zeeland.	Utrecht.	Friesland.	Overijssel.	Groningen.	Drenthe.	Limburg.	
Onwil of nalatigheid van het gemeentebestuur . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Geen ernstige pogingen van het gemeentebestuur; het uitloven van eene te geringe jaarwedde, enz. . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
De geringe overschrijding van het getal leerlingen, waarvoor het door de wet gevorderd aantal onderwijzers aanwezig was	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
De geringe overschrijding van het getal leerlingen, waarvoor het door de wet gevorderd aantal onderwijzers aanwezig was, gepaard met een slechten financieelen toestand der gemeente	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
De geringe overschrijding van het aantal leerlingen, waarvoor het door de wet gevorderd aantal onderwijzers aanwezig was, gepaard met het uitzicht dat door een geopende of te stichten bijzondere school het aantal leerlingen beneden het maximum zal dalen	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
De geringe overschrijding van het getal leerlingen, waarvoor het door de wet gevorderd aantal onderwijzers aanwezig was, gepaard met gebrek aan localiteit voor eene klasse meer.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Uitstel tot het betrekken van een in aanbouw zijnd of een te bouwen nieuw schoollokaal.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ongunstige ligging der school, waardoor geen of geen geschikte sollicitanten zich aanmeldden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Geen of geen geschikte sollicitanten	2	—	—	—	3	—	2	—	—	—	2	9
Gewoon verloop der vacature (toevallige vacatures) .	4	4	17	5	7	—	2	9	4	6	10	68
Op 1 Juli 1912	9	5	17	5	10	—	4	9	4	6	12	81
„ 1 „ 1911	9	8	13	7	7	—	5	10	5	10	5	79
„ 1 „ 1910	17	4	10	7	4	—	5	17	11	17	8	101
„ 1 „ 1909	19	9	6	5	5	—	5	19	10	16	10	102
„ 1 „ 1908	18	8	16	7	9	—	14	26	6	19	5	129
„ 1 „ 1907	15	4	16	43	7	—	12	16	8	10	8	139
„ 1 „ 1906	9	10	6	29	3	—	5	17	6	20	4	109
„ 1 „ 1905	13	5	9	27	6	3	5	7	6	12	6	99
„ 1 „ 1904	8	12	24	18	4	2	17	8	15	6	4	118
„ 1 „ 1903	5	8	13	61	5	—	7	14	8	8	4	133
„ 1 „ 1902	3	2	7	6	4	5	5	8	13	14	19	86
„ 1 „ 1901	19	8	10	8	14	—	19	13	21	39	53	204
„ 1 „ 1900	16	3	2	7	11	—	14	8	9	32	24	126
„ 1 „ 1899	10	5	6	5	15	5	18	18	18	38	48	186
„ 1 „ 1898	28	2	11	6	13	5	17	23	15	39	55	220
„ 1 „ 1897	49	20	18	6	18	5	49	33	11	37	60	306
„ 1 „ 1896	63	18	16	10	20	5	63	37	50	45	59	386
„ 1 „ 1895	63	31	26	16	38	6	60	65	44	20	70	439

Ter verduidelijking van vorenstaande tabel volgt hier eene opgave van het aantal gevallen, waarin op 1 Juli van voormelde jaren aan de voorschriften van art. 24 der wet, wat betreft het daarbij voorgeschreven aantal onderwijzers bij de openbare lagere scholen, niet was voldaan, na aftrek van het aantal toevallige vacatures, waarin op de gewone wijze is voorzien.

Op 1 Juli 1912	13
„ 1 „ 1911	3
„ 1 „ 1910	11
„ 1 „ 1909	11
„ 1 „ 1908	19
„ 1 „ 1907	8
Op 1 Juli 1906	7
„ 1 „ 1905	6
„ 1 „ 1904	14
„ 1 „ 1903	28
„ 1 „ 1902	54
„ 1 „ 1901	168
„ 1 „ 1900	107
„ 1 „ 1899	158
„ 1 „ 1898	179
„ 1 „ 1897	248
„ 1 „ 1896	314
„ 1 „ 1895	339

§ 10. Benoeming, schorsing en ontslag van onderwijzers.

I. VERVULLING DER VACATURES VAN HOOFD EENER OPENBARE SCHOOL.

De volgende tabel bevat een overzicht van de gemeenten of afdeelingen van gemeenten, waar vacatures van hoofd van eene school zijn ontstaan, van het getal sollicitanten en van de wijze, waarop in de vervulling is voorzien.

TABEL betreffende de benoeming van hoofden van scholen over het jaar 1910
Koninklijk besluit van

GEMEENTE.	Benaming en aard der school, waar de vacature is ontstaan.	Uitgeloofde jaarwedde: *a.* met vrije woning *b.* vergoeding voor huishuur.	Eischen van bevoegdheid behalve de wettelijke voorschriften.	Overplaatsing zonder voordracht, art. 29, al. 7, der wet.	*Met* of *zonder* oproeping van bevoegden.	Oproeping *met* of *zonder* beperkende voorwaarden.
						NOORD
Nieuw-Borgvliet, gem. Bergen op Zoom.	gewoon lager	volgens verordening met *a*	geene	neen	met	zonder
Schijf, gem. Rucphen en Sprundel	id.	id.	"	"	"	"
Hoeven, dorp	id.	id.	"	"	"	"
Achtmaal, gem. Zundert	id.	id.	"	"	"	"
Ginniken, kom	id.	id.	"	"	"	"
Hooge Zwaluwe, gem. Hooge en Lage Zwaluwe	id.	id.	"	"	"	"
Heeze	id.	f 950 met *a*	"	"	"	"
Breugel, gem. Son en Breugel	id.	f 850 met *a*	"	"	"	"
Helmond	met uitgebreid leerplan	f 1800 met *a*	vakken *l, m, n, p*	"	"	met
Weebosch, gem. Bergeyk.	gewoon lager	f 850 met *a*	geene	"	"	zonder
Acht, gem. Woensel	id.	id.	"	"	"	"
Lieshout	id.	id.	"	"	"	"
Zesgehuchten	id.	id.	"	"	"	"
Oploo	id.	wettelijk minimum met *a*	"	"	"	"
Nuland	id.	id.	"	"	"	"
Lithoijen	id.	id.	"	"	"	"
Lith	id.	wettelijk minimum met *a* + f 100 en f 150 voor elk der akten *l, m, n* + f 50 voor de akte *r*	"	"	"	"
Burgakker, gem. Boxtel	met uitgebreid leerplan	volgens verordening met *a*	Fr., Eng. of Hoogduitsch	ja	—	—
Breukelen, gem. Boxtel	gewoon lager	id.	akte Fransch	"	—	—
Burgakker, gem. Boxtel	id.	id.	id.	"	—	—
Nieuwstraat, gem. Capelle	id.	id.	id.	neen	met	zonder
Heusden	met uitgebreid leerplan	f 1500 met *b*	drie talen en wiskunde	"	"	"
Kaatsheuvel, gem. Loon op Zand	id.	f 1400 met *a*	twee talen en wiskunde	"	"	"
Nieuwkuik	gewoon lager	volgens verordening met *a*	geene	"	"	"
Straten, gem. Oirschot	id.	id.	"	"	"	"
Langestraat, gem. Tilburg	met uitgebreid leerplan	id.	drie talen of twee talen en wiskunde	"	"	"

overeenkomstig art. 29 der wet op het lager onderwijs in verband met het 17 December 1890 (Staatsblad n°. 184),

Welke beperkende voor-waarden.	Aantal bevoegden die zich opgaven zonder oproeping of na de 1ste, 2de en 3de oproeping.	*Met* of *zonder* vergelijkend onderzoek.	Vergelijkend onderzoek met een beperkt getal of met alle bevoegden.	Aantal bevoegden, die in het geval van art. 9 van het Kon. besluit aan het 2de gedeelte van het onderzoek deelnamen.	Met of zonder vernieuwde oproeping, art. 14 Kon. besluit.	Getal bevoegden op de voordracht geplaatst.	Plaats van den benoemde op de voordracht.
BRABANT.							
—	19 na 1ste opr.	zonder	—	—	zonder	4	2
—	3 „ 1ste „	„	—	—	„	3	1
—	11 „ 1ste „	„	—	—	„	4	1
—	7 „ 1ste „	„	—	—	„	4	1
—	13 „ 1ste „	„	—	—	„	4	alphabetisch 4
—	13 „ 1ste „	„	—	—	„	5	1
—	8 „ 1ste „	„	—	—	„	4	alphabetisch
—	4 „ 1ste „	„	—	—	„	3	2
bezit van bijakte	18 „ 1ste „	„	—	—	„	3	1
—	5 „ 1ste „	„	—	—	„	3	3
—	7 „ 1ste „	met	met alle bevoegden	—	„	3	3
—	5 „ 1ste „	zonder	—	—	„	3	alphabetisch
—	7 „ 1ste „	„	—	—	„	4	idem
—	9 „ 1ste „	„	—	—	„	3	alphabetisch 1
—	7 „ 1ste „	„	—	—	„	3	„ 2
—	11 „ 1ste „	„	—	—	„	3	„ 1
—	23 „ 1ste „	„	—	—	„	3	„ 3
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	18 na 1ste opr.	zonder	—	—	zonder	3	alphabetisch
—	5 „ 1ste „	„	—	—	„	3	1
—	10 „ 2de „	„	—	—	„	3	2
—	13 „ 1ste „	„	—	—	„	4	alphabetisch
—	5 „ 1ste „	„	—	—	„	3	idem
—	18 „ 1ste „	„	—	—	„	3	1

GEMEENTE.	Benaming en aard der school, waar de vacature is ontstaan.	Uitgeloofde jaarwedde: *a.* met vrije woning *b.* vergoeding voor huishuur.	Eischen van bevoegdheid behalve de wettelijke voorschriften.	Overplaatsing zonder voordracht, art. 29, al. 7, der wet.	*Met* of *zonder* oproeping van bevoegden.	Oproeping *met* of *zonder* beperkende voorwaarden.
						GELDER
Steenenkamer gem. Voorst,	gewoon lager	f 850 met *a*	—	ja	—	—
Gietelo, gem. Voorst	id.	f 850 met *a*	geen	neen	met	zonder
Wilp, gem. Voorst	id.	f 850 met *a*	"	"	"	"
Leuvenheim, gem. Brummen	id.	f 900 met *a*	"	"	"	"
Brummen	met uitgebreid leerplan	f 1300 met *a*	"	"	"	"
Loenen (II), gem. Apeldoorn	gewoon lager	f 900 met *a*	"	"	"	"
Arnhem, school XVII	id.	f 1500 met *b* (f 400)	"	"	"	met
Voorthuizen, gem. Barneveld	id.	f 850 met *a*	"	"	"	zonder
Heerde	id.	f 1150 met *a*	—	ja	—	—
Wapenveld, gem. Heerde	id.	f 950 met *a*	geen	neen	met	zonder
Nederwoud, gem. Ede	id.	f 900 met *a*	"	"	"	"
Ede	met uitgebreid leerplan	f 1400 met *a*	"	"	"	"
Ede	id.	f 1400 met *a*	"	ja	—	—
Lunteren, gem. Ede	gewoon lager	f 950 met *a*	"	neen	met	zonder
Renkum	met uitgebreid leerplan	f 1400 met *a*	"	"	"	"
Hattem	id.	f 1400 met *a*	"	"	"	"
Zuilichem	gewoon lager	wettelijk minimum met *a*	"	"	"	"
Acquoy, gem. Beesd	id.	wettelijk minimum met *a*	"	"	"	"
Est, gem. Est en Opijnen	id.	wettelijk minimum met *a*	"	"	"	"
Nijmegen, school 4	id.	f 1250 + f 400 voor *b* met f 75 verhooging na 4, 8, 12, 16 en 20 jaar	"	"	"	"
Zoelen	met uitgebreid leerplan	f 50 boven wettelijk minimum met *a* en f 50 voor elk der akten: *m*, *n* en *r*	akte vak *l*	"	"	"
Drumpt, gem. Wadenoijen	gewoon lager	wettelijk minimum met *a*	geen	"	"	"
Kerk-Driel, gem. Driel	id.	f 900 met *a* na 5 jaar wettelijk minimum	"	"	"	"
Kerk-Avezaath, gem. Zoelen	met uitgebreid leerplan	f 50 boven wettelijk minimum met *a* en f 50 voor elk der vakken *m*, *n* en *r*	akte vak *l*	"	"	"
—	—	2de oproeping: f 150 boven wettelijk minimum met *a*	—	—	—	—
Eldik, gem. Echteld	gewoon lager	wettelijk minimum met *a*	geen	"	"	"
St. Anthonis (sch. III), gem. Groesbeek	met uitgebreid leerplan	f 100 boven wettelijk minimum met *a*	akte vak *m*	"	"	"
Heteren	gewoon lager	f 50 boven wettelijk minimum met *a*	geen	"	"	"
Asch, gem. Buren	id.	f 50 boven wettelijk minimum met *a* en f 100 voor Fransch en Landbouwkunde als zoodanig onderwijs wordt gegeven.	"	"	"	"

Welke beperkende voor-waarden.	Aantal bevoegden die zich opgaven zonder oproeping of na de 1ste, 2de en 3de oproeping.	*Met* of *zonder* vergelijkend onderzoek.	Vergelijkend onderzoek met een beperkt getal of met alle bevoegden.	Aantal bevoegden, die in het geval van art. 9 van het Kon. besluit aan het 2de gedeelte van het onderzoek deelnamen.	Met of zonder vernieuwde oproeping, art. 14 Kon. besluit.	Getal bevoegden op de voordracht geplaatst.	Plaats van den benoemde op de voordracht.
LAND.							
—	„	—	—	—	—	—	—
—	32 na 1ste opr.	zonder	—	—	zonder	3	3
—	15 „ 1ste „	„	—	—	„	4	4
—	42 „ 1ste „	„	—	—	„	5	1
—	11 „ 1ste „	„	—	—	„	3	1
—	19 „ 1ste „	„	—	—	„	4	alphabetisch
leeftijd	120 „ 1ste „	„	—	—	„	5	1
—	14 „ 1ste „	„	—	—	„	3	2
—	—	—	—	—	—	—	—
—	22 na 1ste opr.	zonder	—	—	zonder	3	2
—	8 „ 1ste „	met	3	—	„	3	2
—	48 „ 1ste „	„	7	7	„	3	1
—	—	—	—	—	—	—	—
—	56 „ 1ste „	zonder	—	—	zonder	3	1
—	59 „ 1ste „	met	12	7	„	3	1
—	68 „ 2de „	zonder	—	—	met	3	1
—	na 1ste opr. 1 „ 2de „ 4	„	—	—	—	3	2
—	„ 1ste „ 2 „ 2de „ 10	„	—	—	—	3	1
—	5 na 1ste opr.	„	—	—	zonder	3	1
—	77 „ 1ste „	„	—	—	„	4	2
—	9 „ 1ste „	„	—	—	„	4	1
—	8 „ 1ste „	„	—	—	„	3	1
—	6 „ 1ste „	„	—	—	„	4	1
—	na 1ste opr. 3 „ 2de „ 27	„	—	—	„	1ste voordr. 4 2de „ 3	1 (bedankt) 1
—	„ 1ste „ 1 „ 2de „ 2 „ 3de „ 7	„	—	—	„	3	1
—	4 na 1ste opr.	„	—	—	„	3	2
—	3 „ 1ste „	„	—	—	„	3	1
—	6 „ 1ste „	„	—	—	„	3	1

GEMEENTE.	Benaming en aard der school waar de vacature is ontstaan.	Uitgeloofde jaarwedde: *a.* met vrije woning *b.* vergoeding voor huishuur.	Eischen van bevoegdheid behalve de wettelijke voorschriften.	Overplaatsing zonder voordracht, art. 29, al. 7, der wet.	*Met* of *zonder* oproeping van bevoegden.	Oproeping *met* of *zonder* beperkende voorwaarden.
Rekken, gem. Eibergen	met uitgebreid leerplan	f 1100 met *a*	akte vak *m*	neen	met	zonder
Eibergen	id.	f 1450 met *a*	akten vakken *l, m, n*	"	"	"
Woold, gem. Winterswijk	gewoon lager	f 1150 met *a*	geene	"	"	"
Harfsen, gem. Gorssel	id.	f 950 met *a*	"	"	"	"
Lichtenvoorde, school 3	met uitgebreid leerplan	f 1300 met *a*	vakken *l* en *m*	"	"	"
Babberich, gem. Zevenaar	id.	f 1150 met *a*	vak *m*	"	"	"
Haarlo, gem. Borculo	gewoon lager	f 950 met *a*	geene	"	"	"
Kotten, gem. Winterswijk	id.	f 1050 met *a*	"	"	"	"
Lintelo, gem. Aalten	id.	f 1050 met *a*	"	"	"	"
Bredevoort, gem. Aalten	met uitgebreid leerplan	f 1200 met *a*	vak *m*	"	"	"
Giesbeek, gem. Angerlo	gewoon lager	f 890 met *a*	geene	"	"	"
Rha, gem. Steenderen	id.	f 900 met *a*	"	"	"	"
Terborg, gem. Wisch	met uitgebreid leerplan	f 1500 met *a*	vakken *l, m, n*	"	"	"
Varsseveld, gem. Wisch	id.	f 1250 met *a*	vakken *l* en *m*	ja	"	"
						ZUID HO
Hardinxveld	school n°. 3 voor gewoon lager onderwijs	wettelijk minimum met *a* en f 50 voor elke akte *l, m, n, p* of *q*	—	—	met	zonder
Sliedrecht	idem (n°. 4)	f 1150—f 1500 met *a*	—	—	"	"
Dordrecht	idem (n°. 4)	f 1300—f 1600 met *a* of *b*	—	—	"	"
Schelluinen	id.	wettelijk minimum met *a*	—	—	"	"
Gorinchem	idem (n°. 1)	f 1100—f 1200 tot f 1500—f 1600 *b* f 300	—	—	"	"
Id.	idem (n°. 2)	f 1100—f 1260 tot f 1500—f 1600 *b* f 300	—	overplaatsing	—	—
Hoornaar	id.	wettelijk minimum met *a*	—	—	met	zonder
Vierpolders	id.	f 900 met *a*	—	—	"	"
Sliedrecht	idem (n°. 1)	f 1150—f 1500 met *a*	—	—	"	"
Papendrecht	school voor gewoon lager onderwijs (westelijke)	f 1000—f 1200 met *a*	—	overplaatsing	—	—
Id.	idem (oostelijke)	f 1000—f 1200 met *a* en f 15 voor gemis van tuin	—	—	met	zonder
Numansdorp	idem (n°. 1)	f 1300—f 1500 met *a*	vakken *l, m, n*	—	"	"
Strijen	idem (n°. 1)	f 1200—f 1400 met *a* en f 100 voor akte landbouw	vak *l*	—	"	"
Oudenhoorn	id.	wettelijk minimum met *a*	—	—	"	"
Heinenoord	idem (n°. 2)	id.	—	—	"	"
Dubbeldam	idem (n°. 3)	f 950—f 1150 met *a*	—	—	"	"
Alblasserdam	idem (n°. 2)	f 1050—f 1300 met *a*	—	—	"	"
Nieuwkoop (Noorden)	id.	f 900—f 1100 met *a*	—	—	"	"
Ottoland	id.	f 850—f 1050 met *a*	—	—	"	"

Welke beperkende voor-waarden.	Aantal bevoegden die zich opgaven zonder oproeping of na de 1ste, 2de en 3de oproeping.	*Met* of *zonder* vergelijkend onderzoek.	Vergelijkend onderzoek met een beperkt getal of met alle bevoegden.	Aantal oevoegden. die in het geval van art. 9 van het Kon. besluit aan het 2de gedeelte van het onderzoek deelnamen.	Met of zonder vernieuwde oproeping, art. 14 Kon. besluit.	Getal bevoegden op de voordracht geplaatst.	Plaats van den benoemde op de voordracht.
—	4 na 3de opr.	zonder	—	—	zonder	3	1
—	6 „ 1ste „	„	—	—	„	3	1
—	8 „ 1ste „	„	—	—	„	4	2
—	12 „ 1ste „	„	—	—	„	3	1
—	5 „ 1ste „	„	—	—	„	3	1
—	10 „ 1ste „	„	—	—	„	3	2
—	5 „ 1ste „	„	—	—	„	4	2
—	9 „ 1ste „	„	—	—	„	3	1
—	5 „ 1ste „	„	—	—	„	3	1
—	3 „ 3de „	„	—	—	„	3	1
—	7 „ 2de „	„	—	—	„	4	1
—	11 „ 1ste „	„	—	—	„	4	1
—	7 „ 2de „	„	—	—	„	3	1
—	—	—	—	—	—	—	—
HOLLAND.							
—	8 na 1ste opr.	zonder	—	—	zonder	3	1
—	19 „ 1ste „	„	—	—	„	3	1
—	58 „ 1ste „	„	—	—	„	3	1
—	3 „ 1ste „	„	—	—	„	3	1
—	25 „ 1ste „	„	—	—	„	3	1
—	—	„	—	—	„	—	—
—	2 na 1ste opr. 3 „ 2de „	„	—	—	zonder	3	1
—	8 „ 1ste „	„	—	—	„	3	2
—	15 „ 1ste „	„	—	—	„	3	1
—	—	—	—	—	—	—	—
—	7 na 1ste opr.	zonder	—	—	zonder	4	alphabetisch
—	4 „ 1ste „	„	—	—	„	3	1
—	11 „ 1ste „	„	—	—	„	4	1
—	4 „ 1ste „	„	—	—	„	3	alphabetisch
—	5 „ 1ste „	„	—	—	„	4	2
—	10 „ 1ste „	„	—	—	„	4	1
—	36 „ 2de „	„	—	—	„	3	1
—	6 „ 2de „	„	—	—	„	3	1
—	5 „ 2de „	„	—	—	„	3	1

GEMEENTE.	Benaming en aard der school waar de vacature is ontstaan.	Uitgeloofde jaarwedde: *a.* met vrije woning *b.* vergoeding voor huishuur.	Eischen van bevoegdheid behalve de wettelijke voorschriften.	Overplaatsing zonder voordracht, art. 29, al. 7, der wet.	*Met* of *zonder* oproeping van bevoegden.	Oproeping *met* of *zonder* beperkende voorwaarden.
Noordwijkerhout	school voor gewoon lager onderwijs	f 50 boven het wettelijk minimum met *a*	—	—	met	zonder
Ameide en Tienhoven	id.	id.	—	—	"	"
Waarder	id.	f 900 met *a*	—	—	"	"
Lange Ruige Weide	id.	wettelijk minimum met *a*	—	—	"	"
Vianen	school voor gewoon en meer uitgebreid lager onderwijs	f 200 boven wettelijk minimum met *a* en f 100 voor elk der vakken *l, m, n, p.*	minstens voor twee der vakken *l, m, n, p*	—	"	"
's Gravenhage	school voor gewoon lager onderwijs (de Gheynstraat)	f 1700, *b* f 350	—	overplaatsing	—	—
Id.	idem (Messstraat)	f 1700, *b* f 350	—	—	zonder	—
Id.	idem (Terwestenstr.)	f 1700, *b* f 350	—	—	"	—
Id.	school voor meer uitgebr. lager onderwijs (v. d. Eyndestraat)	f 2200, *b* f 350	—	—	"	—
Id.	idem (Neptunusstr.)	f 2200, *b* f 350	—	—	"	—
Id.	burgerschool (Hondiusstraat)	f 2000 *b* f 350	—	—	"	—
Delft	school 1D voor gewoon lager onderwijs	f 1400, *b* f 300	—	—	met	zonder
Leiden	school voor gewoon lager onderwijs (Medusastraat)	f 1600 *b* f 350	—	overplaatsing	—	—
Id.	burgerschool (Heerenstraat)	f 1800 *b* f 350	—	"	—	—
Maassluis	school voor gewoon lager onderwijs (school *B*)	f 1100—f 1400 *b* f 300	—	—	met	zonder
Valkenburg	id.	f 1100 met *a*	—	—	"	"
Nootdorp	id.	f 1100 met *a*	—	—	"	"
Monster	idem (n°. 1)	f 950—f 1200 met *a*	—	—	"	"
Katwijk	idem (n°. 2)	f 1300 *b* f 300	—	—	zonder	—
Rotterdam	idem	f 2150 *b* f 350	—	overplaatsing	—	—
Id.	school voor gewoon lager onderwijs 3de klasse (n°. 19)	f 1800 *b* f 350	—	"	—	—
Id.	idem (n°. 41)	f 1800 *b* f 350	—	—	zonder	—
Id.	idem (n°. 46)	f 1800 *b* f 350	—	—	"	—
Id.	idem (n°. 38)	f 1800 *b* f 350	—	—	"	—
Hoogvliet	idem	f 1000 met *a*	—	—	met	zonder
Pernis	idem	f 1150 met *a*	—	—	"	"
Vlaardingen	idem	f 1300 *b* f 300	—	—	"	"
Schiedam	idem	f 1675 met *a*	—	—	zonder	—
Krimpen a/d IJssel	idem	f 1100 met *a*	—	—	"	—
						NOORD
Nibbixwoud	id.	f 1100 met *a*	—	—	met	zonder
Zijpe (Oudesluis)	id.	f 1000 met *a*	—	—	"	"
Wervershoof (Onderdijk)	id.	f 975 met *a*	—	—	"	"
Bovenkarspel	id.	f 950 met *a*	—	—	"	"
Wieringerwaard	id.	f 1450 met *a*	—	—	"	"

Welke beperkende voor-waarden.	Aantal bevoegden die zich opgaven zonder oproeping of na de 1ste, 2de en 3de oproeping.	*Met* of *zonder* vergelijkend onderzoek.	Vergelijkend onderzoek met een beperkt getal of met alle bevoegden.	Aantal bevoegden, die in het geval van art. 9 van het Kon. besluit aan het 2de gedeelte van het onderzoek deelnamen.	Met of zonder vernieuwde oproeping, art. 14 Kon. besluit.	Getal bevoegden op de voordracht geplaatst.	Plaats van den benoemde op de voordracht.
—	19	zonder	—	—	zonder	3	1
—	10	"	—	—	"	3	1
—	3 na 2de opr.	"	—	—	"	3	1
—	3	"	—	—	"	3	1
—	19	"	—	—	"	3	2
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	zonder	—	—	zonder	3	1
—	—	"	—	—	"	3	1
—	—	"	—	—	"	3	1
—	—	"	—	—	"	3	1
—	—	"	—	—	"	3	1
—	64 na 1ste opr.	"	—	—	"	3	1
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	35 na 1ste opr.	zonder	—	—	zonder	3	3
—	13 " 1ste "	"	—	—	"	3	3
—	6 " 1ste "	"	—	—	"	3	2
—	24 " 1ste "	"	—	—	"	4	1
—	—	"	—	—	"	3	1
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	zonder	—	—	zonder	3	alphabetisch
—	—	"	—	—	"	3	"
—	—	"	—	—	"	3	"
—	11	"	—	—	"	4	"
—	4	"	—	—	"	4	3
—	50	"	—	—	"	3	1
—	—	"	—	—	"	3	alphabetisch
—	19	"	—	—	"	3	1
D HOLLAND.							
—	13	"	—	—	"	3	3
—	10	"	—	—	"	3	2
—	23	"	—	—	met	3	1
—	18	"	—	—	zonder	3	1
—	19	"	—	—	"	3	1

GEMEENTE.	Benaming en aard der school, waar de vacature is ontstaan.	Uitgeloofde jaarwedde: *a.* met vrije woning *b.* vergoeding voor huishuur.	Eischen van bevoegdheid behalve de wettelijke voorschriften.	Overplaatsing zonder voordracht, art. 29, al. 7, der wet.	*Met* of *zonder* oproeping van bevoegden.	Oproeping *met* of *zonder* beperkende voorwaarden.
Zijpe (Schagerbrug)	school voor gewoon lager onderwijs	f 1200 met *a*	—	—	met	zonder
Helder	idem (nº. 3)	f 1600 *b* f 300	—	—	"	"
Sijbekarspel (Benningbroek)	id.	f 1100 met *a*	—	—	"	"
Oudorp	id.	f 950 met *a*	—	—	"	"
Terschelling (Midsland)	school voor gewoon lager onderwijs	f 1100 met *a*	—	—	"	"
Abbekerk	id.	f 1000 met *a*	—	—	"	"
Harenkarspel (Waarland)	id.	f 1100 met *a*	vak *r*	—	"	"
Idem (Dirkshorn)	id.	f 950 met *a*	—	—	"	"
Barsingerhorn (Kolhorn)	id.	f 1050 met *a*	—	—	"	"
Amsterdam	idem (nº. 13)	f 1700, *b* f 500	—	—	"	"
Id.	school voor uitgebr. lager onderwijs 1ste klasse (J. v. d. Heydensch.)	f 2150, *b* f 500	—	overplaatsing	—	—
Id.	school voor gewoon lager onderwijs (nº. 105)	f 1700, *b* f 500	—	—	zonder	—
Id.	school voor uitgebr. lager onderwijs 1ste klasse (J. ter Gouwschool).	f 2150, *b* f 500	—	overplaatsing	—	—
Id.	school voor gewoon lager onderwijs (nº. 138).	f 2000, *b* f 500	—	—	zonder	—
Id.	school voor gewoon lager onderwijs (nº. 8)	f 1700 *b* f 500	—	overplaatsing	—	—
Id.	school voor uitgebr. lager onderwijs 1ste klasse (J. P. Coenschool)	f 2150 *b* f 500	—	id.	—	—
Id.	idem (Gov. Flinksch.)	f 2150 *b* f 500	—	id.	—	—
Id.	idem (Rembrandtsch.)	f 2150 *b* f 500	—	id.	—	—
Id.	school voor gewoon lager onderwijs (nº. 76)	f 2000 *b* f 500	—	id.	—	—
Id.	idem (nº. 111)	f 1725 *b* f 500	—	—	zonder	—
Id.	school voor uitgebr. lager onderwijs 1ste klasse (Parelschool)	f 2150 *b* f 500	—	overplaatsing	—	—
Id.	school voor gewoon lager onderwijs (nº. 49)	f 1895 *b* f 500	—	id.	—	—
Id.	idem (nº. 63)	f 1970 *b* f 500	—	id.	—	—
Id.	idem (nº. 18)	f 1700 *b* f 500	—	—	zonder	—
Id.	idem nº. 58)	f 2000 *b* f 500	—	—	"	—
Id.	school voor uitgebr. lager onderwijs 2de klasse (A. Dekenschool)	f 2400 *b* f 400	—	overplaatsing	—	—
Id.	school voor gewoon lager onderwijs (nº. 98)	f 2025 *b* f 500	—	—	zonder	—
Sloten	idem (Baarsjes)	f 1200—f 1500 met *a*	—	overplaatsing	—	—
Id.	idem (Groote IJpolder)	f 1200—f 1500 met *a*	—	—	met	zonder
Ransdorp	idem (Durgerdam)	f 800—f 1050 met *a*	—	—	"	"
Bloemendaal	idem (Overveen)	f 1200—f 1600 met *a*	—	—	"	"
Ilpendam	idem (Ilp)	f 850—f 1150 met *a*	—	—	"	"
Haarlemmermeer	idem (nº. 10)	f 1050—f 1250 met *a*	—	—	"	"

Welke beperkende voor-waarden.	Aantal bevoegden die zich opgaven zonder oproeping of na de 1ste, 2de en 3de oproeping	*Met* of *zonder* vergelijkend onderzoek.	Vergelijkend onderzoek met een beperkt getal of met alle bevoegden.	Aantal bevoegden, die in het geval van art. 9 van het Kon. besluit aan het 2de gedeelte van het onderzoek deelnamen.	Met of zonder vernieuwde oproeping, art. 14 Kon. besluit.	Getal bevoegden op de voordracht geplaatst.	Plaats van den benoemde op de voordracht.
—	10	zonder	—	—	zonder	3	2
—	30	"	—	—	"	3	1
—	11	"	—	—	"	3	2
—	9	"	—	—	"	3	1
—	6	"	—	—	met	3	1
—	17	"	—	—	"	3	alphabetisch
—	13	"	—	—	"	3	1
—	8	"	—	—	"	3	1
—	9	"	—	—	"	3	1
—	131	met	beperkt getal	26	zonder	3	1
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	zonder	—	—	zonder	3	1
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	zonder	—	—	zonder	3	1
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	zonder	—	—	zonder	3	1
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	zonder	—	—	zonder	3	1
—	—	"	—	—	"	3	1
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	zonder	—	—	zonder	3	1
—	—	—	—	—	—	—	1
—	57	zonder	—	—	zonder	3	3
—	10	"	—	—	"	3	2
—	160	"	—	—	"	3	3
—	9 na 2de opr.	"	—	—	"	3	1
—	42	"	—	—	"	3	2

GEMEENTE.	Benaming en aard der school, waar de vacature is ontstaan.	Uitgeloofde jaarwedde: *a.* met vrije woning *b.* vergoeding voor huishuur.	Eischen van bevoegdheid behalve de wettelijke voorschriften.	Overplaatsing zonder voordracht, art. 29, al. 7, der wet.	*Met* of *zonder* oproeping van bevoegden.	Oproeping *met* of *zonder* beperkende voorwaarden.
Zaandijk	school voor gewoon lager onderwijs	f 1500—f 1800 met *a*	—	—	met	zonder
Nieuwendam	school voor gewoon lager onderwijs (Zunderdorp)	f 900—f 1100 met *a*	—	—	"	"
Id.	idem (dorp)	f 1100—f 1300, *b* f 250.	—	overplaatsing	—	—
Buiksloot	id.	f 1100—f 1300, *b* f 250	—	—	met	zonder
Haarlemmerliede en Spaarnwoude	idem (Spaarnwoude)	f 900—f 1100 met *a*	—	—	"	"
Kwadijk	id.	f 900—f 1100 met *a*	—	—	"	"
						ZEE LA
Scherpenisse	school voor gewoon lager onderwijs	f 50 boven het wettelijk minimum met *a*	—	—	met	zonder
Id.	id.	id.	—	—	"	"
Kamperland (Wissekerke)	id.	f 100 boven het wettelijk minimum met *a*	—	—	"	"
Ovezand	id.	wettelijk minimum met *a*	—	—	"	"
IJzendijke	school voor uitgebreid lager onderwijs	f 1000 met f 50 voor akte landbouwkunde en 4 vijfjarige verh. ad f 50 met *o*	akte Fransch l. o.	—	"	"
Philippine	id.	f 25 boven het wettelijk minimum; f 25 voor akte *j*; f 100 voor akte *l*; mits voor het geven van onderwijs vereischt, met *a*	—	—	"	"
Graauw en Langendam	id.	f 1200 met *a*	akte Fransch l. o.	—	"	"
Middelburg	school voor gewoon lager onderwijs (C)	f 1400 met *a*	—	overplaatsing	—	—
Id.	idem (B)	f 1400 met *a*	—	—	met	zonder
Zaamslag	idem (Gr. Huissenspolder)	wettelijk minimum met *a*	—	—	"	"
						UTRECHT.
Veenendaal	school voor gewoon en meer uitgebreid lager onderwijs	f 1050 met *a*	—	—	met	zonder
Linschoten	school voor gewoon lager onderwijs	f 900 met *a*	—	—	"	"
Eemnes	id.	f 900 met 4 vijfj. verh. à f 50 en één vijfj. verh. ad f 100 met *a*	—	—	"	"
Kockengen	id.	f 850 met 4 vijfj. verh. à f 50 met *a*	—	—	"	"
Woudenberg (Holevoet)	id.	f 1000 met *a*	—	—	"	"
Odijk	id.	wettelijk minimum met *a*	—	—	"	"

Welke beperkende voor-waarden.	Aantal bevoegden die zich opgaven zonder oproeping of na de 1ste, 2de en 3de oproeping.	*Met* of *zonder* vergelijkend onderzoek.	Vergelijkend onderzoek met een beperkt getal of met alle bevoegden.	Aantal bevoegden, die in het geval van art. 9 van het Kon. besluit aan het 2de gedeelte van het onderzoek deelnamen.	Met of zonder vernieuwde oproeping, art. 14 Kon. besluit.	Getal bevoegden op de voordracht geplaatst.	Plaats van den benoemde op de voordracht.
—	13	zonder	—	—	zonder	3	1
—	7	"	—	—	"	3	1
—	—	—	—	—	—	—	—
—	60	zonder	—	—	zonder	3	1
—	26	"	—	—	"	3	2
—	8	"	—	—	"	3	2
LAND.							
—	15	zonder	—	—	zonder	3	1
—	11	"	—	—	"	3	3
—	3	"	—	—	"	3	2
—	7	"	—	—	—	3	1
—	9	"	—	—	zonder	3	2
—	8	"	—	—	"	3	3
—	12	"	—	—	"	3	3
—	—	—	—	—	—	—	—
—	26	zonder	—	—	zonder	3	1
—	3	"	—	—	"	2	1
—	22	zonder	—	—	zonder	3	3
—	13	"	—	—	"	3	1
—	17	"	—	—	"	3	1
—	2	"	—	—	met	2	1
—	6	"	—	—	zonder	3	1
—	13	"	—	—	"	3	1

GEMEENTE.	Benaming en aard der school, waar de vacature is ontstaan.	Uitgeloofde jaarwedde: *a.* met vrije woning *b.* vergoeding voor huishuur.	Eischen van bevoegdheid behalve de wettelijke voorschriften.	Overplaatsing zonder voordracht, art. 29, al. 7. der wet.	*Met* of *zonder* oproeping van bevoegden.	Oproeping *met* of *zonder* beperkende voorwaarden.
						FRIES
Achtkarspelen	Drogeham	f 900 + *a*	—	—	met	zonder
Id.	Twijzelerheide	f 900 + *a*	—	—	"	"
Ameland	Hollum	f 850 + *a*	—	—	"	"
Id.	Ballum	f 850 + *a*	—	—	"	"
Barradeel	Firdgum	f 950 + *a*	—	—	"	"
Leeuwarderadeel	Wijtgaard	f 1000 + *a*	—	—	"	"
Menaldumadeel	Blessum	f 1150 + *a*	—	—	"	"
Oostdongeradeel	Engwierum	f 950 + *a*	—	overplaatsing	—	—
Tietjerksteradeel	Rijperkerk	f 950 + *a*	—	—	met	zonder
Gaasterland	Sondel	f 850 + *a*	—	—	"	"
Weststellingwerf	Steggerda aan den Jokweg	f 850 + *a*	—	—	"	"
Id.	Munnikeburen	f 850 + *a*	—	—	"	"
Id.	Blesse	f 850 + *a*	—	overplaatsing	—	—
Smallingerland	Drachten	f 950 + *a*	—	—	met	zonder
Id.	Boornbergum	f 850 + *a*	—	—	"	"
Rauwerderhem	Poppingawier	f 950 + *a*	—	—	"	"
Ooststellingwerf	Langendijke	f 850 + *a*	—	—	"	"
Id.	Haule	f 900 + *a*	—	—	"	"
Id.	Appelscha	f 900 + *a*	—	—	"	"
Baarderadeel	Beers	f 900 + *a*	—	—	"	"
Id.	Oosterwierum	f 900 + *a*	—	—	"	"
Hemelumer Oldephaert en Noordwolde	Oudega	f 850 + *a*	—	—	"	"
Schoterland	Delfstrahuizen	f 850 + *a*	—	—	"	"
Id.	Jubbega-Schurega	f 850 + *a*	—	overplaatsing	—	—
Id.	Beneden-Knijpe	f 850 + *a*	—	id.	—	—
Ængwirden	Gersloot	f 900 + *a*	—	—	met	zonder
Opsterland	Hemrik	f 850 + *a*	—	—	"	"
Id.	Siegerswoude	f 850 + *a*	—	—	"	"
Wonseradeel	Cornwerd	f 950 + *a*	—	—	"	"
Id.	Tjerkwerd	f 950 + *a*	—	—	"	"
Wonseradeel	Exmorra	f 950 + *a*	—	—	"	"
						OVER
Avereest	den Oosterhuis	f 1150 + *a*	—	—	"	zonder
Id.	Stegereus allée	f 1150 + *a*	—	overplaatsing	—	—
Blokzijl	—	f 1150 + *a*	*l*	—	met	zonder
Genemuiden	—	f 1100 + *a*	—	—	"	"
Giethoorn	Dwarsgracht	f 900 + *a*	—	—	"	"
Ambt-Hardenberg	Kloosterhaar	f 1200 + *a*	—	—	"	"
Id.	Schuinesloot	f 900 + *a*	—	—	"	"
Hasselt	—	f 1000 + *b* f 170	—	—	"	"
Raalte	dorp	f 1600 + *a*	*l* en *m*	—	"	"
Id.	Luttenberg	f 1125 + *a*	—	—	"	"
Staphorst	dorp	f 1000 + *a*	—	—	"	"
Steenwijkerwold	Kallenkote	f 950 + *a*	—	overplaatsing	—	—
Id.	Wetering	f 950 + *a*	—	—	met	zonder

Welke beperkende voor-waarden.	Aantal bevoegden die zich opgaven zonder oproeping of na de 1ste, 2de en 3de oproeping.	*Met* of *zonder* vergelijkend onderzoek.	Vergelijkend onderzoek met een beperkt getal of met alle bevoegden.	Aantal bevoegden, die in het geval van art. 9 van het Kon. besluit aan het 2de gedeelte van het onderzoek deelnamen.	Met of zonder vernieuwde oproeping, art. 14 Kon. besluit.	Getal bevoegden op de voordracht geplaatst.	Plaats van den benoemde op de voordracht.
LAND.							
—	6	zonder	—	—	—	3	1
—	4	"	—	—	—	4	1
—	2 na 3de opr.	"	—	—	—	2	1
—	2 " 3de "	"	—	—	—	2	1
—	9	"	—	—	—	4	2
—	27	met	met beperkt getal (11)	6	—	4	3
—	15	zonder	—	—	—	5	alph. voordracht
—	—	—	—	—	—	—	—
—	14	zonder	—	—	—	4	1
—	3	"	—	—	—	3	3
—	6	"	—	—	—	4	2
—	4	met	met 4	—	—	4	1
—	—	—	—	—	—	—	—
—	35	zonder	—	—	—	3	2
—	12	"	—	—	—	4	1
—	15	met	met 14	—	—	3	3
—	3	"	" 3	—	—	3	1
—	5	"	" 4	—	met 2de opr.	3	2
—	26	"	" 7	—	—	5	3
—	16	zonder	—	—	—	3	1
—	6	met	met 5	—	—	5	3
—	4	zonder	—	—	—	3	1
—	4	"	—	—	met 2de opr.	3	1
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	7	met	met 6	—	—	3	1
—	11	"	" 7	—	—	4	1
—	7	"	" 4	—	met 2de opr.	3	1
—	4	"	" 3	—	idem	3	1
—	7	"	" 7	—	—	3	2
—	3	"	" 3	—	—	3	1
IJSSEL.							
—	15	met	met 9	—	—	5	4
—	—	—	—	—	—	—	—
—	3	met	met allen	—	—	3	1
—	6	"	" 3	—	—	3	2
—	1	zonder	—	—	—	1	1
—	9	met	met 3	—	—	3	1
—	4	"	" 3	—	—	3	1
—	11	"	" 6	—	—	3	1
—	7	"	" 3	—	—	3	2
—	7	"	" 5	—	—	3	2
—	6	zonder	—	—	—	3	1
—	—	—	—	—	—	—	—
—	3	zonder	—	—	—	1	1

GEMEENTE.	Benaming en aard der school, waar de vacature is ontstaan.	Uitgeloofde jaarwedde: *a.* met vrije woning *b.* vergoeding voor huishuur.	Eischen van bevoegdheid behalve de wettelijke voorschriften.	Overplaatsing zonder voordracht, art. 29, al. 7, der wet.	*Met* of *zonder* oproeping van bevoegden.	Oproeping *met* of *zonder* beperkende voorwaarden.
Ambt-Vollenhove	St. Janskloostер	f 975 + *a*	—	—	met	zonder
Wanneperveen	Schutsloot	f 1000 + *a*	—	—	"	"
Zwartsluis	—	f 1050 + *b* f 160	—	—	"	"
Zwollerkerspel	Wijthumen	f 950 + *a*	—	—	"	"
Borne	Bornerbroek	f 950 + *a*	—	—	"	"
Diepenveen	Colmschate	f 850 + *a*	—	—	"	"
Enschedé	parallelschool B	f 1600 + *b* f 300	—	overplaatsing	—	—
Id.	2de openbare lagere school	f 1300 + *b* f 300	—	—	met	zonder
Haaksbergen	Brammelo	f 875 + *b* f 150	—	—	"	"
Losser	dorpschool	f 950 + *a*	—	overplaatsing	—	—
Id.	de Marke	f 900 + *b* f 150	—	—	met	zonder
Markelo	Elsen	f 850 + *a*	—	—	"	"
Id.	Elsenerbroek	f 850 + *a*	—	—	"	"
Oldenzaal	2de school	f 1000 + *a*	—	—	"	"
Olst	den Nul	f 900 + *a*	—	—	"	"
Ootmarsum	—	f 950 + *b* f 150	*l* en *m*	—	"	"
Vriezenveen	Bruinehaar	f 975 + *b* f 150	—	—	"	"
Wierden	IJpelo	f 850 + *a*	—	—	"	"
						GRO NI
Delfzijl	U. L. O.	f 1325—f 1525 + *a*	*l*, *m* en *n*	—	"	"
Id.	Uitwierde	f 875—f 1075 + *a*	—	—	"	"
Aduard	den Ham	f 850—f 1050 + *a*	—	—	"	"
Ezinge	Garnwerd	wettelijk minimum + *a*	—	overplaatsing	—	—
Id.	Feerwerd	idem + *a*	—	—	met	zonder
Hoogkerk	M. U. L. O.	f 275 boven minimum	*l* en *m*	—	"	"
Muntendam	Tripcompagnie	f 850 + *a*	—	—	"	"
Veendam	M. U. L. O.	f 1550 + *b* f 300	*l*, *m*, *n* en *p*	—	"	"
Hoogezand	—	f 950 + *a*	—	—	"	"
Winschoten	U. L. O.	f 1700 + *a*	*l*	overplaatsing	—	—
Id.	Visschersdijk	f 1300 + *a*	—	"	—	—
Id.	Engelsche straat	f 950 + *a*	—	—	met	zonder
Beerta	West	f 1100 + *a*	—	overplaatsing	—	—
Id.	Kroonpolder	idem + *a*	—	—	met	zonder
Onstwedde	Alteveer	f 875 + *a*	—	—	"	"
Id.	dorp	f 950 + *a*	—	—	"	"
						DREN TH
Assen	School n°. 6	f 1300 + *a*	—	—	"	"
Dalen	Dalerveld	f 900 + *a*	—	—	"	"
Id.	Dalerveen	f 900 + *a*	—	—	"	"
Dwingelo	Lhee	wettelijk minimum + *a*	—	—	"	"
Emmen	Nieuw Weerdinge	f 900 + *a*	—	—	"	"
Id.	Barger Compascuum	f 900 + *a*	—	—	"	"
Gasselte	Gasselte	f 900 + *a*	—	—	"	"
Meppel	Heerengracht	f 1850 + b f 250	—	—	"	"
Id.	Vledderstraat	f 1300 + f 250	—	—	"	"

Welke beperkende voor-waarden.	Aantal bevoegden die zich opgaven zonder oproeping of na de 1ste, 2de en 3de oproeping.	*Met* of *zonder* vergelijkend onderzoek.	Vergelijkend onderzoek met een beperkt getal of met alle bevoegden.	Aantal bevoegden, die in het geval van art. 9 van het Kon. besluit aan het 2de gedeelte van het onderzoek deelnamen.	Met of zonder vernieuwde oproeping, art. 14 Kon. besluit.	Getal bevoegden op de voordracht geplaatst.	Plaats van den benoemde op de voordracht.
—	8	met	—	—	—	4	2
—	3	zonder	—	—	—	1	1
—	8	met	—	—	—	3	1
—	6	„	—	—	—	3	1
—	20	zonder	—	—	—	3	1
—	19	„	—	—	—	3	1
—	—	—	—	—	—	—	—
—	55	zonder	—	—	—	3	1
—	6	„	—	—	—	3	alphabetisch
—	—	—	—	—	—	—	—
—	10	zonder	—	—	—	3	1
—	8	„	—	—	—	3	1
—	7	„	—	—	—	4	3
—	53	„	—	—	—	3	1
—	11	„	—	—	—	3	3
—	3	„	—	—	—	3	1
—	9	„	—	—	—	4	2
—	4	„	—	—	—	4	1
NINGEN.							
—	11	„	—	—	—	3	2
—	12	„	—	—	—	4	1
—	9	„	—	—	—	3	3
—	—	—	—	—	—	—	—
—	3	zonder	—	—	—	3	2
—	3 na 2de opr. 6 „ 3de „	„	—	—	—	3	2
—	18	„	—	—	—	3	2
—	10	„	—	—	—	3	1
—	33	„	—	—	—	4	2
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	28	zonder	—	—	—	3	1
—	—	—	—	—	—	—	—
—	5	met	—	—	—	3	2
—	3	„	—	—	—	3	1
—	3 na 2de opr.	—	—	—	—	3	1
N THE.							
—	78	zonder	—	—	—	6	5
—	5	„	—	—	—	5	1
—	9	„	—	—	—	4	2
—	4	„	—	—	—	3	1
—	3 na 3de opr.	„	—	—	—	2	1
—	3 „ 2de „	„	—	—	—	3	1
—	17	met	met beperkt	8	—	4	4
—	17	zonder	—	—	—	3	1
—	62	„	—	—	—	3	1

GEMEENTE.	Benaming en aard der school, waar de vacature is onstaan.	Uitgeloofde jaarwedde: *a.* met vrije woning *b.* vergoeding voor huishuur.	Eischen van bevoegdheid behalve de wettelijke voorschriften.	Overplaatsing zonder voordracht, art. 29, al. 7, der wet.	*Met* of *zonder* oproeping van bevoegden.	Oproeping *met* of *zonder* beperkende voorwaarden.
Norg	Een	wettelijk minimum + *a*	—	—	met	zonder
Id.	Norgervaart	wettelijk minimum + *a* en f 50 voor bezit landbouwakte	—	—	"	"
Odoorn	Valthermond (38)	f 900 + *a*	—	—	"	"
Id.	Odoornerveen	f 900 + *a*	—	—	"	"
Id.	Valthermond (80)	f 900 + *b* f 150	—	—	"	"
Id.	Valtherveen	f 900 + *a*	—	—	"	"
Id.	Exlo	f 900 + *a*	—	—	"	"
Roden	Roderveld	f 950 + *a*	—	—	"	"
Ruinen	Echten	wettelijk minimum + *b* f 150	—	—	"	"
Sleen	Holsloot	wettelijk minimum + *a*	—	—	"	"
Id.	Schoonoord	wettelijk minimum + *a*	—	—	"	"
Vledder	Vledderveen	wettelijk minimum + *a*	—	—	"	"
Zuidwolde	Drogteropslagen	wettelijk minimum + *a*	—	—	"	"
						LIM BU
Buchten, gem. Born	gewoon lager	wettelijk minimum met *a*	geen	neen	met	zonder
Heerlen, school 4	met uitgebreid leerplan	f 1100—f 1500 met *a*	vakken *l* en *m*	"	"	"
Heerlen, school 5	id.	f 900—f 1300 met *a*	vakken *l* en *m*	"	"	"
Itteren	gewoon lager	wettelijk minimum met *a*	geen	"	"	"
Heer	met uitgebreid leerplan	f 150 boven wettelijk minimum met *a*	vak *l*	"	"	"
Dieteren, gem. Susteren	gewoon lager	wettelijk minimum met *a*	geen	"	"	"
Heerlen, school 2	met uitgebreid leerplan	f 1100—f 1500 met *a*	vakken *l* en *m*	"	"	"
Vaals, school 1	met uitgebreid leerplan	f 160 boven wettelijk minimum met *a*	vak *m*	"	"	"
Oud-Vroenhoven, Dorp	id.	f 100 boven wettelijk minimum met *a*	vak *l*	"	"	"
Kelpen, gem. Grathem	gewoon lager	f 850 met *a*	geene	"	"	"
Roermond	met uitgebreid leerplan	f 1400—f 1700 met *a* en f 75 voor elk der vakken *l, m, p.*	vakken *l, m, p*	"	"	"

Uit het vorenstaande blijkt, dat er waren 287 vacatures.

In 40 werd voorzien door overplaatsing, door toepassing van art. 29, 7de lid, der wet.

Voor 233 vacatures had eene oproeping van bevoegden plaats; voor 14 werd dit achterwege gelaten.

Het getal sollicitanten naar vacatures, waarvoor eene oproeping van bevoegden had plaats gehad, bedroeg:

voor 1 vacature	1
" 3 vacatures	2
voor 25 vacatures	3
" 20 "	4
" 15 "	5
" 18 "	6
" 18 "	7
" 12 "	8
" 16 "	9
" 11 "	10

Welke beperkende voorwaarden.	Aantal bevoegden die zich opgaven zonder oproeping of na de 1ste, 2de en 3de oproeping.	*Met* of *zonder* vergelijkend onderzoek.	Vergelijkend onderzoek met een beperkt getal of met alle bevoegden.	Aantal bevoegden, die in het geval van art. 9 van het Kon. besluit aan het 2de gedeelte van het onderzoek deelnamen.	Met of zonder vernieuwde oproeping art. 14 Kon. besluit.	Getal bevoegden op de voordracht geplaatst.	Plaats van den benoemde op de voordracht.
—	3	zonder	—	—	—	3	2
—	5	„	—	—	—	3	3
—	9	„	—	—	—	6	1
—	4	„	—	—	—	4	1
—	3	„	—	—	—	3	1
—	4	„	—	—	—	3	1
—	28	„	—	—	—	4	1
—	5	„	—	—	—	3	1
—	9	„	—	—	—	4	4
—	4 na 3de opr.	„	—	—	—	3	1
—	7 „ 2de „	„	—	—	—	3	1
—	6 „ 3de „	„	—	—	—	3	2
—	6 „ 3de „	„	—	—	—	4	2
BURG.							
—	3 na 1ste opr.	zonder	—	—	zonder	3	1
—	14 „ 1ste „	„	—	—	„	3	1
—	9 „ 1ste „	„	—	—	„	3	1
—	7 „ 1ste „	„	—	—	„	3	2
—	10 „ 1ste „	„	—	—	„	4	1
—	3 „ 1ste „	„	—	—	„	3	1
—	9 „ 1ste „	„	—	—	„	3	1
—	6 „ 1ste „	„	—	—	„	3	1
—	4 „ 1ste „	„	—	—	„	3	3
—	4 „ 1ste „	„	—	—	„	3	1
—	15 „ 1ste „	„	—	—	„	3	1

voor 12 vacatures 11
„ 4 „ 12
„ 9 „ 13
„ 3 „ 14
„ 7 „ 15
„ 1 vacature 16
„ 4 vacatures 17
„ 5 „ 18

voor 9 vacatures 19
„ 1 vacature 20
„ 2 vacatures 22
„ 2 „ 23
„ 1 vacature 24
„ 1 „ 25
„ 3 vacatures 26
„ 2 „ 27

voor	2 vacatures	28
„	1 vacature	30
„	1 „	32
„	1 „	33
„	2 vacatures	35
„	1 vacature	36
„	2 vacatures	42
„	1 vacature	48
„	1 „	50
„	1 „	53
„	1 „	55
„	1 „	56
„	1 „	57
„	1 „	58
„	1 „	59
voor	1 vacature	60
„	1 „	62
„	1 „	64
„	1 „	68
„	1 „	77
„	1 „	78
„	1 „	120
„	1 „	131
„	1 „	160

In 33 gevallen ging een vergelijkend onderzoek vooraf; in 214 gevallen werd de voordracht opgemaakt zonder vergelijkend onderzoek.

151 malen werd n°. 1 van de voordracht benoemd, 46 malen n°. 2, 23 malen n°. 3, 4 malen n°. 4, éénmaal n°. 5; in 22 voordrachten waren de namen van de sollicitanten in alphabetische volgorde geplaatst.

II. ONTSLAG EN SCHORSING VAN HET PERSONEEL DER OPENBARE SCHOLEN; VERLIES VAN BEVOEGDHEID TOT HET GEVEN VAN ONDERWIJS.

Rechtstreeks overeenkomstig eigen verzoek (art. 30*a* der wet) werden ontslagen in:

Noordbrabant	107	onderwijzers en onderwijzeressen
Gelderland	173	„ „ „
Zuidholland	283	„ „ „
Noordholland	235	„ „ „
Zeeland	54	„ „ „
Utrecht	57	onderwijzers en onderwijzeressen.
Friesland	118	„ „ „
Overijssel	105	„ „ „
Groningen	110	„ „ „
Drenthe	111	„ „ „
Limburg	54	„ „ „
te zamen	1407	tegenover 1376 in 1910.

ONDERWERPEN.	Noordbrabant.	Gelderland.	Zuidholland.	Noordholland.
a. *Van het Rijk.*				
Jaarwedden bij de Rijks lagere scholen	—	—	—	—
Jaarwedden bij de Rijkskweekscholen voor onderwijzers en onderwijzeressen en daaraan verbonden leerscholen	—	f 74 549,13⁵	—	f 39 210,84
Toelagen bij de Rijksnormaallessen tot opleiding van onderwijzers en onderwijzeressen	f 52 283,68	43 669,99	f 84 037,20⁵	48 644,85
Totaal in 1911	f 52 283,68	f 118 218,12⁵	f 84 037,20⁵	f 87 855,69
b. *Van de gemeenten.*				
Jaarwedden van de hoofden van scholen	f 381 977,99	f 470 098,24⁵	f 858 869,35	f 773 220,31
Jaarwedden van de onderwijzers en onderwijzeressen	582 470,18⁵	1 168 842,89⁵	4 290 660,28⁵	3 870 186,01⁵
Gratificatiën aan het onderwijzend personeel	1 522,41⁵	2 742,17⁵	4 487,90	6 318,36
Belooning voor het geven van herhalingsonderwijs, bedoeld bij art. 27, 1ste lid, der wet op het lager onderwijs	27 386,49	39 578,20⁵	132 042,20⁵	125 425,25⁵
Tegemoetkoming in de huishuur, bedoeld bij art. 26, 8ste lid, der wet op het lager onderwijs	15 849,82⁵	32 109,18	165 163,96⁵	39 076,14⁵
Totaal in 1911	f 1 009 206,90⁵	f 1 713 370,70	f 5 451 223,70⁵	f 4 814 226,08⁵
c. *Aandeel in de schoolgelden, door de onderwijzers in* 1910 *genoten*	f 362,—	f 348,20	—	f 4,—
Algemeen totaal in 1911	f 1 061 852,58⁵	f 1 831 937,02⁵	f 5 535 260,91	f 4 902 085,77⁵
„ „ „ 1910	1 040 393,25	1 798 433,53⁵	5 183 318,11	4 872 281,74⁵
Vermeerdering	f 21 459,33⁵	f 33 503,49	f 351 942,80	f 29 804,03

Krachtens art. 30, 4ste lid, sub *b*, werd, op voordracht van burgemeester en wethouders of van den districtsschoolopziener aan 3 hoofden van scholen ontslag verleend, waarvan 2 niet eervol.

Krachtens art. 30, 1ste lid, sub *c*, werd, op voordracht van burgemeester en wethouders of van den arrondissements-schoolopziener, aan 26 onderwijzers en onderwijzeressen ontslag verleend, waarbij 5 niet eervol.

Krachtens art. 30, 2de lid, werd ten opzichte van 4 niet-eervol ontslagen onderwijzers door Gedeputeerde Staten verklaard, dat zij de bevoegdheid tot het geven van onderwijs hadden verloren.

Schorsing, krachtens art. 31, 1ste lid, werd toegepast op 4 onderwijzers.

Van de bevoegdheid, hun verleend bij art. 32, is door Gedeputeerde Staten geen gebruik gemaakt behoeven te worden.

Art. 57 werd in één geval toepast.

III. KONINKLIJKE BESLISSINGEN IN GESCHILLEN VAN BESTUUR.

De raad der gemeente Stedum kwam in beroep tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Groningen, waarbij goedkeuring was onthouden aan een besluit van dien raad, waarbij aan G. Th. Beishuizen, te Loppersum, ongevraagd ontslag was verleend uit zijne betrekking van onderwijzer aan de openbare lagere school te Garsthuizen, wegens het niet nakomen van art. 19, al. 1, der op 22 Februari 1907 vastgestelde instructie voor het onderwijzend personeel aan de openbare lagere scholen in de gemeente Stedum, bepalende, dat de onderwijzers verplicht zijn te wonen in het dorp, waar de school staat, waaraan zij werkzaam zijn.

Met handhaving van het bestreden besluit is het daartegen ingesteld beroep ongegrond verklaard bij Koninklijk besluit van 12 Januari 1911 n°. 14, hetwelk als n°. 6 van bijlage I achter dit verslag is gevoegd.

Bij Koninklijk besluit van 14 Februari 1911 (*Staatsblad* n°. 73) is geschorst het besluit van den raad der gemeente Sliedrecht, dd. 30 Januari 1911, strekkende tot benoeming van mejuffrouw J. van Ouwerkerk tot onderwijzeres aan de openbare lagere school n°. IV aldaar.

Dit Koninklijk besluit is achter het verslag geplaatst als n°. 7 van bijlage I.

De raad der gemeente Oost- en West-Souburg kwam in beroep tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland, waarbij goedkeuring was onthouden aan het besluit van dien raad tot het verleenen van eervol ontslag, met ingang van 1 April 1911, aan P. Zeegelaar, onderwijzer aan de openbare lagere school aldaar.

Met handhaving van het bestreden besluit is het daartegen ingesteld beroep ongegrond verklaard bij Koninklijk besluit van 7 Juli 1911 n°. 33, hetwelk als n°. 8 van bijlage I achter dit verslag is gevoegd.

§ 11. Inkomsten van de onderwijzers.

I. OPGAVE PER PROVINCIE VAN DE GEZAMENLIJKE INKOMSTEN DER OPENBARE ONDERWIJZERS VANWEGE HET RIJK EN DE GEMEENTEN.

De inkomsten, welke de onderwijzers genoten van het Rijk en de gemeenten, over 1911, zijn in het volgende overzicht vermeld.

Zeeland.	Utrecht.	Friesland.	Overijssel.	Groningen.	Drenthe.	Limburg.	Totaal.
—	—	f 3 429,40	f 3 640,50	—	f 11 194,57	—	f 18 264,47
f 38 322,04	—	—	36 689,84	f 37 193,05	—	f 44 482,18	270 447,08⁵
37 749,64⁵	f 28 941,66	39 242,42⁵	36 653,63⁵	34 363.04⁵	21 024,60⁵	35 492,07⁵	462 102,81⁵
f 76 071,68⁵	f 28 941,66	f 42 671,82⁵	f 76 983,97⁵	f 71 556,09⁵	f 32 219,17⁵	f 79 974,25⁵	f 750 814,37
f 186 672,12⁵	f 167 342,53	f 369 754,99⁵	f 343 853,39	f 321 892,85⁵	f 186 242,31	f 199 582,43⁵	f 4 259 496,53⁵
450 538,60⁵	675 461,08	645 056,61⁵	877 259,29⁵	809 322,37	349 989,59⁵	397 460,14	14 117 247,08
965,83⁵	307,54⁵	1 794,68	912,50	880,25	938,41	3 167,35	24 037,42
17 231,75⁵	37 302,—	32 292 41	26 716,52⁵	30 451,62⁵	20 344,00⁵	8 577,21	497 357,68⁵
14 615,15	17 642,38	19 246,45	25 150,14	24 072,23	7 086,19⁵	11 261,68⁵	371 273,34⁵
f 670 023,47	f 898 055,53⁵	f 1 068 145,15	f 1 273,891,85	f 1 186 619,33	f 564 600,51⁵	f 620 048,82	f 19 269 412,06⁵
—	f 97,25	—	—	f 40,—	—	—	f 851,45
f 746 095,15⁵	f 927 094,44⁵	f 1 110 816,97⁵	f 1 350 875,82⁵	f 1 258 215,42⁵	f 596 819,69	f 700 026,07⁵	f 20 021 077,88⁵
726,130,05	900 562,42	1 098 650,23⁵	1 338 737,27	1 232 659,23⁵	585 113,33⁵	680 682,81⁵	19 456 962,—
f 19 965,10⁵	f 26 532,02⁵	f 12 166.74	f 12 138,55⁵	f 25 556,19	f 11 706,35⁵	f 19 343,26	f 564 115,88⁵

De uitgaven voor bezoldiging van de onderwijzers bij het openbaar onderwijs bedroegen in 1911 f 564 115,88⁵ meer dan in 1910.

De uitgaven voor de Rijksinrichtingen vermeerderden met f 14 309,88⁵; die voor de gemeentelijke met f 549 882,42⁵; het aandeel door de onderwijzers in de schoolgelden genoten, verminderde daarentegen met f 76,42⁵.

De gemeentelijke uitgaven vermeerderden in:

Noordbrabant	met	f 20 583,68
Gelderland	„	30 987,80
Zuidholland	„	351 351,31
Noordholland	„	28 655,32⁵
Zeeland	„	15 652,47
Utrecht	„	27 679,72
Friesland	„	9 078,37⁵
Overijssel	„	11 669,33⁵
Groningen	„	26 789,70⁵
Drenthe	„	9 889,55
Limburg	„	17 545,15⁵
		f 549 882,42⁵

II. NEVENBEDIENINGEN VAN OPENBARE EN BIJZONDERE ONDERWIJZERS.

Krachtens art. 38, 2de lid, der wet werd in 1911 aan 68 onderwijzers bij openbare lagere scholen en krachtens art. 59, 6de lid, aan 9 onderwijzers bij bijzondere scholen door Gedeputeerde Staten vrijstelling verleend van het verbod tevens andere ambten of bedieningen te bekleeden of te gedoogen dat te hunnen huize handel of nering gedreven, of eenig beroep uitgeoefend wordt door de leden van hun gezin, namelijk:

	openbare	bijzondere
in Noordbrabant	1	—
„ Gelderland	6	—
„ Zuidholland	5	5
„ Noordholland	5	—
„ Zeeland	12	2
„ Utrecht	5	—
„ Friesland	13	—
„ Overijssel	3	2
„ Groningen	8	—
„ Drenthe	4	—
„ Limburg	6	—

Die vrijstellingen betroffen de na te noemen ambten of bedieningen.

Noordbrabant.

Openbare:

lid van het Roomsch-Katholiek kerkbestuur.

Bijzondere: geen.

Gelderland.

Openbare:

kerkelijk ontvanger der Ned. Hervormde kerk;
voorzanger en administrateur-kerkvoogd der Ned. Hervormde gemeente;
organist der Ned. Hervormde kerk;
ontvanger en secretaris van een buitenpolder;
secretaris van een dorpspolder en voorzanger der Hervormde kerk;
secretaris van een boerenleenbank.

Bijzondere: geen.

Zuidholland.

Openbare:

kerkelijk ontvanger en voorzanger;
kerkelijk voorzanger en voorlezer;
kassier eener coöperatieve boerenleenbank;
secretaris van eene volkswoningbouwvereeniging;
secretaris van de brandweer.

Bijzondere:

secretaris van den Augurkenbond „Bid en Werk";
secretaris van de kerkelijke administratie der Ned. Hervormde gemeente;
kassier eener boerenleenbank;
secretaris van eene woningvereeniging;
vertegenwoordiger van eene levensverzekeringmaatschappij.

Noordholland.

Openbare:

ontvanger der Ned. Hervormde kerk;
koster, voorzanger en kerkelijk ontvanger bij de Ned. Hervormde gemeente;
kerkelijk ontvanger;
agent eener brandwaarborgmaatschappij;
kassier eener boerenleenbank.

Bijzondere: geen.

Zeeland.

Openbare:

organist bij de Ned. Hervormde gemeente;
diaken der Ned. Hervormde kerk;
lid van het college van notabelen der Ned. Hervormde gemeente;
secundus-lid van de Algemeene Synode der Ned. Hervormde kerk;
opwinder van de gemeenteklok;
klokluider en opwinder van de gemeenteklok;
agent van den voogdijraad en organist bij de Ned. Hervormde gemeente;
agent van eene levensverzekeringmaatschappij;
agent van eene onderlinge aannemersverzekeringmaatschappij;
secretaris-ontvanger van het burgerlijk armbestuur;
agentes van eene levensverzekeringmaatschappij;
agent van eene assurantiemaatschappij.

Bijzondere:

vertegenwoordiger van eene provinciale brand- en inbraakverzekeringmaatschappij.

Aan eene onderwijzeres werd toegestaan te gedoogen, dat te haren huize door haren echtgenoot het beroep van schilder en behanger wordt uitgeoefend.

Utrecht.

Openbare:

schrijver-ontvanger der Ned. Hervormde gemeente;
koster en voorzanger der Ned. Hervormde gemeente;
agent van eene levens- of brandverzekeringmaatschappij;
opzichter der algemeene burgerlijke begraafplaats;
ambtenaar van den burgerlijken stand;
boekhouder.

Bijzondere: geen.

Friesland.

Openbare:

organist in de Ned. Hervormde kerk;
organist bij de Ned. Hervormde gemeente;
secretaris-administrateur der Ned. Hervormde gemeente en secretaris-ontvanger van een waterschap;

secretaris-boekhouder bij de diaconie der Ned. Hervormde gemeente;
secretaris van een landbouw-onderlinge;
kassier van eene coöperatieve boerenleenbank (aan drie onderwijzers);
boekhouders bij het burgerlijk armbestuur;
administrateur van eene coöperatieve vereeniging „Onderling hulpbetoon";
secretaris-ontvanger van een polder;
boekhouder bij eene coöperatieve roomboterfabriek.
Voorts werd aan een onderwijzer toegestaan te gedoogen, dat te zijnen huize door zijn zoon eenig boerenbedrijf werd uitgeoefend.

Bijzondere: geen.

Overijssel.

Openbare:

kerkelijk ontvanger der Ned. Hervormde gemeente;
organist in de Roomsch-Katholieke kerk;
boekhouder eener onderlinge brandwaarborgmaatschappij.

Bijzondere:

kassier bij eene boerenleenbank;
tijdelijk redacteur van een dagblad.

Groningen.

Openbare:

organist bij de Ned. Hervormde gemeente (aan vijf onderwijzers);
diaken bij de Ned. Hervormde gemeente;
koster en organist bij de Ned. Hervormde gemeente;
koster bij de Ned. Hervormde gemeente.

Bijzondere: geen.

Drenthe.

Openbare:

secretaris van een onderling veefonds en organist der Ned. Hervormde kerk;
het verrichten van kantoorwerk;
agent van eene levensverzekeringmaatschappij.
Verder werd aan een onderwijzer toegestaan te gedoogen, dat zijne dochter te zijnen huize het kostuumnaaien uitoefent.

Bijzondere: geen.

Limburg.

Openbare:

secretaris-penningmeester eener coöperatieve zuivelfabriek;
kassier eener boerenleenbank;
ontvanger van een kerkbestuur en penningmeester van een landbouwbond;
correspondent van eene brandverzekeringmaatschappij;
secretaris van eene coöperatieve roomboterfabriek.
Voorts werd aan het hoofd eener school vergund in te wonen ten huize van zijne schoonmoeder, die het bedrijf van koffiehuishoudster uitoefent.

Bijzondere: geen.

Met inbegrip van vorenbedoelde bedroeg het getal onderwijzers, aan wie de vrijstelling van het verbod was verleend, op het einde van 1911, in:

	openbare	bijzondere
Noordbrabant	44	3
Gelderland	166	15
Zuidholland [1]	95	?
Noordholland	103	4
Zeeland	132	4
Utrecht	43	16
Friesland	156	1
Overijssel	98	5
Groningen	172	6
Drenthe	40	2
Limburg	44	2

[1] Door Gedeputeerde Staten van Zuidholland is medegedeeld, dat de opgave betreffende de openbare onderwijzers niet betrouwbaar is en dat nopens de bijzondere onderwijzers geen opgave ten deze kan worden verstrekt, welke slechts eenigszins is te betrouwen.

III. KONINKLIJKE BESLISSINGEN IN GESCHILLEN VAN BESTUUR.

Door W. Vijzelaar en negen anderen, allen onderwijzers en onderwijzeressen in de gemeente Lienden, werd beroep ingesteld tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, waarbij aan adressanten te kennen was gegeven, dat er voor Gedeputeerde Staten geene aanleiding bestond aan hun verzoek betreffende de regeling der jaarwedden van het onderwijzend personeel aan de openbare lagere scholen in de gemeente Lienden te voldoen.
Bij Koninklijk besluit van 13 Juni 1911 n°. 59 zijn appellanten niet ontvankelijk verklaard in het door hen ingesteld beroep.
Dit Koninklijk besluit is achter het verslag geplaatst als n°. 9 van bijlage **I**.

Door J. F. Oosterhof, onderwijzer aan eene openbare lagere school te Lonneker, werd beroep ingesteld tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel, houdende afwijzing van zijn verzoek om vrijstelling van de verbodsbepaling van art. 38, eerste lid, der wet tot regeling van het lager onderwijs. Bij Koninklijk besluit van 7 October 1911 n°. 42 is appellant niet ontvankelijk verklaard in zijn beroep.
Dit Koninklijk besluit is achter het verslag geplaatst als n°. 10 van bijlage **I**.

Door R. Viersen, onderwijzer aan eene openbare lagere school te Joure, gemeente Haskerland, werd beroep ingesteld tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland, waarbij afwijzend was beschikt op zijn verzoek om voor de Algemeene Levensverzekeringmaatschappij en de Algemeene Nederlandsche Verzekeringsbank, onder ééne directie gevestigd te Rotterdam, te mogen optreden als vertegenwoordiger te Joure onder den titel van hoofdagent voor de eerste, en agent voor de tweede maatschappij. Bij Koninklijk besluit van 2 November 1911 n°. 25 is, met vernietiging van het bestreden besluit aan R. Viersen de gevraagde vrijstelling van het verbod van art. 38, eerste lid, der wet tot regeling van het lager onderwijs verleend.
Dit Koninklijk besluit is achter het verslag geplaatst als n°. 11 van bijlage **I**.

IV. OVERZICHT VAN HET BEDRAG DER JAARWEDDEN VAN DE HOOFDEN DER OPENBARE SCHOLEN, PER PROVINCIE EN NAAR DEN DIENSTTIJD.

De volgende tabel bevat een overzicht van de jaarwedden van het onderwijzend personeel, dat op 15 Januari 1912 aan het hoofd der openbare school geplaatst was. Met „jaarwedde" wordt hier bedoeld de vaste jaarwedde, genoemd in art. 26 der wet op het lager onderwijs. Eventueele vergoeding voor huishuur, wegens het gemis eener vrije woning, is hierin niet begrepen.

PROVINCIËN.	f 850—f 899.	f 900—f 949.	f 950—f 999.	f 1000—f 1049.	f 1050—f 1099.	f 1100—f 1149.	f 1150—f 1199.	f 1200—f 1249.	f 1250—f 1299.	f 1300—f 1399.	f 1400—f 1499.	f 1500—f 1599.	f 1600—f 1699.	f 1700—f 1799.	f 1800—f 1999.	f 2000—f 2199.	f 2200—f 2399.	f 2400—f 2599.	f 2600—f 2799.	f 2800—f 2999.	Totaal.
Noordbrabant	—	13	16	22	98	44	21	25	16	17	18	8	6	7	11	1	—	—	—	—	323
Gelderland	—	8	26	20	80	42	39	31	20	27	27	26	10	6	16	7	2	1	1	—	389
Zuidholland	1	7	14	8	35	50	25	38	12	41	26	19	15	20	67	98	23	24	15	[1] 4	542
Noordholland	—	4	12	15	27	52	21	42	13	20	22	12	18	26	47	130	13	10	1	—	485
Zeeland	—	3	6	10	49	28	11	13	5	7	11	6	2	2	2	2	1	—	1	—	159
Utrecht	1	5	4	5	25	11	9	5	1	4	5	4	6	5	13	8	8	2	—	—	121
Friesland	—	17	19	21	111	55	24	29	4	11	11	6	6	5	4	1	—	—	—	—	324
Overijssel	1	10	22	21	47	49	19	17	14	17	8	11	20	13	7	6	1	—	—	—	283
Groningen	—	10	11	16	67	43	35	15	6	22	10	9	8	15	6	—	—	—	1	—	274
Drenthe	—	18	11	14	56	43	5	5	1	11	3	1	3	—	1	—	—	—	—	—	172
Limburg	—	4	15	17	60	28	17	16	3	12	4	—	1	1	3	—	—	—	1	—	182
Totaal	3	99	156	169	655	445	226	236	95	189	145	102	95	100	177	253	48	37	20	4	3254
Totaal op 15 Januari 1911	5	95	161	184	703	448	233	207	105	185	137	94	110	113	161	226	36	45	9	4	3261
Vermindering	2	—4	5	15	48	3	7	—29	10	—4	—8	—8	15	13	—16	—27	—12	8	—11	—	7

[1] 2 onderwijzers met f 3250 en 2 met f 3300.

Inkomsten van f 700 tot f 1000 per jaar werden genoten in het tijdvak van:

1887—1891 door gemiddeld 64 pct. der schoolhoofden.
1892—1896 „ „ 63 „ „ „
1897—1901 „ „ 60 „ „ „

Inkomsten [1]) van f 750 tot f 1000 per jaar, werden genoten in:

1902 door 1446 of ruim 45,50 pct. der schoolhoofden.
1903 „ 1251 „ „ 39 „ „ „
1904 „ 1238 „ „ 38,50 „ „ „
1905 „ 1565 „ „ 48,36 „ „ „
1906 „ 1465 „ „ 45,40 „ „ „
1907 „ 967 „ „ 30,17 „ „ „

[1]) Tot en met het jaar 1904 werden hierin opgenomen de bedragen welke eventueel werden genoten wegens het geven van herhalingsonderwijs.

Inkomsten van f 850 tot f 1000 per jaar werden op 15 Januari 1912 genoten door 258 of 7.93 pct.; die van f 1000 tot f 1500 door 2160 of 66,38 pct., die van f 1500 tot f 2000 door 474 of 14,57 pct. en die van f 2000 en hooger door 362 of 11,12 pct. van de schoolhoofden tegen 8 pct.; 67,53 pct.; 14,66 en 9,81 pct. op gelijk tijdstip van het vorige jaar.

Thans volgt hier eene tabel, bevattende een overzicht van de jaarwedden in verband met den diensttijd der hoofden van openbare scholen, op 15 Januari 1912. Als diensttijd is in aanmerking genomen de tijd, doorgebracht in dienst zoowel aan openbare als aan bijzondere lagere scholen, als hoofd en als onderwijzer tot bijstand van het hoofd der school, zoomede diensten, bewezen volgens art. 33 der wet tot regeling van het lager onderwijs en volgens het laatste lid van art. 22 der wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* n°. 103).

Diensttijd in volle jaren.	f 850—f 899.	f 900—f 949.	f 950—f 999.	f 1000—f 1049.	f 1050—f 1099.	f 1100—f 1149.	f 1150—f 1199.	f 1200—f 1249.	f 1250—f 1299.	f 1300—f 1399.	f 1400—f 1499.	f 1500—f 1599.	f 1600—f 1699.	f 1700—f 1799.	f 1800—f 1999.	f 2000—f 2199.	f 2200—f 2399.	f 2400—f 2599.	f 2600—f 2799.	f 2800—f 2999.	Totaal.
Minder dan 5 jaar	3	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	8
5—9 jaar	—	96	56	25	7	9	9	3	1	3	2	1	1	—	—	—	—	1	—	—	214
10—14 jaar	—	—	100	72	44	40	15	16	7	19	14	9	4	6	5	—	—	—	—	—	351
15—19 „	—	—	—	72	44	25	29	17	9	9	16	8	8	8	18	11	1	—	—	—	275
20—29 „	—	—	—	—	230	172	87	106	25	78	53	42	34	57	101	109	23	15	7	[1] 1	1140
30—39 „	—	—	—	—	179	109	47	57	34	48	34	27	33	16	36	97	18	16	5	[2] 3	759
40 jaar en meer	—	—	—	—	151	90	39	37	19	32	26	15	15	13	16	35	6	5	8	—	567
Totaal	3	99	156	169	655	445	226	236	95	189	145	102	95	100	177	253	48	37	20	4	3254

[1]) Een onderwijzer met f 3300.
[2]) Twee onderwijzers met f 3250 en een met f 3300.

V. OVERZICHT VAN HET BEDRAG DER JAARWEDDEN VAN DE ONDERWIJZERS (ESSEN) AAN DE OPENBARE SCHOLEN, PER PROVINCIE EN NAAR DEN DIENSTTIJD.

De volgende tabel geeft een overzicht van de jaarwedden der onderwijzers en onderwijzeressen aan de openbare lagere scholen op 15 Januari 1912. Met „jaarwedde" wordt hier bedoeld de vaste jaarwedde, genoemd in art. 26 der wet op her lager onderwijs. Eventueele tegemoetkoming in de huishuur is er *niet* in begrepen.

Provinciën.	f 500—f 599.	f 600—f 674.	f 675—f 749.	f 750—f 824.	f 825—f 899.	f 900—f 999.	f 1000—f 1099.	f 1100—f 1199.	f 1200—f 1299.	f 1300—f 1399.	f 1400—f 1499.	f 1500—f 1599.	f 1600—f 1699.	f 1700—f 1799.	f 1800—f 1899.	f 1900—f 1999.	f 2000—f 2099	f 2100—f 2199	f 2200—f 2299	f 2300—f 2399	f 2400—f 2499	Totaal
Noordbrabant.																						
Onderwijzers . . .	108	82	53	62	102	64	33	29	9	13	7	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	563
Onderwijzeressen .	43	39	22	14	13	20	8	3	—	3	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	168
Gelderland.																						
Onderwijzers . . .	90	57	48	61	134	92	87	51	63	35	12	21	7	5	2	1	2	—	1	—	—	769
Onderwijzeressen .	114	118	58	86	48	50	28	33	16	10	3	8	2	—	—	—	—	—	—	—	—	574
Zuidholland.																						
Onderwijzers . . .	73	141	66	90	133	149	211	219	207	144	127	183	138	111	88	47	29	7	10	9	2	2184
Onderwijzeressen .	85	188	150	142	129	160	165	72	63	50	34	43	33	12	26	8	4	1	—	—	—	1365
Noordholland.																						
Onderwijzers . . .	10	88	25	71	80	116	127	150	155	143	191	104	464	7	1	2	—	—	—	—	—	1734
Onderwijzeressen .	23	149	76	101	148	117	147	224	46	59	111	2	2	7	—	—	—	—	—	—	—	1212
Zeeland.																						
Onderwijzers . . .	47	23	36	28	86	33	35	12	22	5	2	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	333
Onderwijzeressen .	54	37	32	21	27	15	11	3	2	5	4	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	212
Utrecht.																						
Onderwijzers . . .	19	18	11	18	30	35	61	52	31	26	18	20	22	12	7	1	—	—	—	—	—	381
Onderwijzeressen .	34	32	25	31	16	25	37	18	8	7	2	3	5	1	2	1	—	—	—	—	—	247
Friesland.																						
Onderwijzers . . .	53	47	36	54	71	48	40	31	11	4	3	3	3	—	—	—	—	—	—	—	—	404
Onderwijzeressen .	44	107	59	44	56	33	6	4	6	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	360
Overijssel.																						
Onderwijzers . . .	59	51	34	45	72	67	46	49	67	32	23	12	8	2	—	—	—	—	—	—	—	567
Onderwijzeressen .	59	94	65	49	36	36	26	15	13	10	3	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	410
Groningen.																						
Onderwijzers . . .	54	61	36	38	83	68	42	27	31	34	8	7	—	1	—	—	—	—	—	—	—	490
Onderwijzeressen .	39	80	51	46	56	48	32	9	15	4	2	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	385
Drenthe.																						
Onderwijzers . . .	22	49	16	20	63	20	21	8	6	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	228
Onderwijzeressen .	32	95	34	46	17	4	5	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	235
Limburg.																						
Onderwijzers . . .	78	49	52	54	81	52	24	16	4	5	5	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	424
Onderwijzeressen .	25	20	18	12	8	11	1	7	1	—	—	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	106
Totaal:																						
Onderwijzers . .	613	666	413	541	935	744	727	644	606	444	396	356	644	139	98	51	31	7	11	9	2	8077
Onderwijzeressen	552	959	590	592	554	519	466	389	170	150	161	64	46	20	28	9	4	1	—	—	—	5274
Algemeen totaal. .	1165	1625	1003	1133	1489	1263	1193	1033	776	594	557	420	690	159	126	60	35	8	11	9	2	13351
„ „ 1911	1211	1703	1047	1172	1552	1359	1229	911	647	546	573	350	587	134	84	46	24	8	5	—	—	13188
Vermeerdering .	—46	—78	—44	—39	—63	—96	—36	122	129	48	—16	70	103	25	42	14	11	—	6	9	2	163

Thans volgt hier eene tabel, waarin een overzicht wordt gegeven van de jaarwedden, in verband met den diensttijd der onderwijzers en onderwijzeressen van de openbare lagere scholen op 15 Januari 1912. Als diensttijd is in aanmerking genomen de tijd doorgebracht in dienst, zoowel aan openbare als aan bijzondere lagere scholen als hoofd en als onderwijzer tot bijstand van het hoofd der school, zoomede diensten, bewezen volgens art. 33 der wet tot regeling van het lager onderwijs en volgens het laatste lid van art. 22 der wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* n°. 103).

Diensttijd in volle jaren.	f 500—f 599.	f 600—f 674.	f 675—f 749	f 750—f 824.	f 825—f 899.	f 900—f 999.	f 1000—f 1099.	f 1100—f 1199.	f 1200—f 1299.	f 1300—f 1399.	f 1400—f 1499.	f 1500—f 1599.	f 1600—f 1699.	f 1700—f 1799.	f 1800—f 1899.	f 1900—f 1999.	f 2000—f 2099.	f 2100—f 2199.	f 2200—f 2299.	f 2300—f 2399.	f 2400—f 2499.	Totaal.
Minder dan 5 jaar.																						
Onderwijzers. . .	613	522	134	130	37	63	49	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1553
Onderwijzeressen .	552	673	200	104	37	28	11	3	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1612
5—9 jaar.																						
Onderwijzers. . .	—	144	150	193	152	225	199	163	121	21	8	2	1	1	1	—	1	—	—	—	—	1382
Onderwijzeressen .	—	286	259	293	191	136	93	55	18	13	3	2	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1350
10—14 jaar.																						
Onderwijzers. . .	—	—	129	94	90	132	132	134	169	209	124	45	16	12	8	5	5	2	3	—	—	1309
Onderwijzeressen .	—	—	131	110	131	147	138	88	57	39	18	4	3	1	1	—	—	—	—	—	—	868
15—19 jaar.																						
Onderwijzers. . .	—	—	—	124	64	50	54	82	61	55	87	106	77	35	17	6	6	1	5	2	—	832
Onderwijzeressen .	—	—	—	85	52	72	89	65	28	45	41	14	13	5	7	1	—	—	—	—	—	517
20—29 jaar.																						
Onderwijzers. . .	—	—	—	—	321	136	174	141	157	99	108	143	376	69	51	20	13	4	3	5	1	1821
Onderwijzeressen .	—	—	—	—	124	107	103	122	44	39	76	36	22	10	14	5	2	—	—	—	—	704
30—39 jaar.																						
Onderwijzers. . .	—	—	—	—	226	111	98	82	71	51	58	45	118	13	14	16	6	—	—	1	1	911
Onderwijzeressen .	—	—	—	—	19	27	32	54	19	10	23	8	8	4	5	2	2	1	—	—	—	214
40 jaar en meer.																						
Onderwijzers. . .	—	—	—	—	45	27	21	37	27	9	11	15	56	9	7	4	—	—	—	1	—	269
Onderwijzeressen .	—	—	—	—	—	2	—	2	2	2	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	9
Totaal: Onderwijzers. .	613	666	413	541	935	744	727	644	606	444	396	356	644	139	98	51	31	7	11	9	2	8077
Totaal: Onderwijzeressen	552	959	590	592	554	519	466	389	170	150	161	64	46	20	28	9	4	1	—	—	—	5274
Algemeen totaal .	1165	1625	1003	1133	1489	1263	1193	1033	776	594	557	420	690	159	126	60	35	8	11	9	2	13 351

De volgende tabel geeft een overzicht van de jaarwedden in verband met den diensttijd der onderwijzers en onderwijzeressen van bijstand, welke ingevolge het derde lid van art. 24 der wet tot regeling van het lager onderwijs op 15 Januari 1912 aan de scholen aanwezig waren.

Diensttijd in volle jaren.	f 700—f 749.	f 750—f 824.	f 825—f 899.	f 900—f 999.	f 1000—f 1099.	f 1100—f 1199.	f 1200—f 1299.	f 1300—f 1399.	f 1400—f 1499.	f 1500—f 1599.	f 1600—f 1699.	f 1700—f 1799.	f 1800—f 1899.	f 1900—f 1999.	f 2000—f 2099.	f 2100—f 2199.	f 2200—f 2299.	f 2300—f 2399.	f 2400—f 2499.	Totaal.
Minder dan 5 jaar.																				
Onderwijzers	1	6	7	5	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	20
Onderwijzeressen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5—9 jaar.																				
Onderwijzers	—	12	46	61	14	5	6	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	147
Onderwijzeressen	—	—	1	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5
10—14 jaar.																				
Onderwijzers	—	—	12	45	25	25	10	20	19	8	1	3	1	—	—	—	—	—	—	169
Onderwijzeressen	—	—	—	5	2	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8
15—19 jaar.																				
Onderwijzers	—	—	—	9	18	20	14	9	8	10	17	12	4	1	—	—	—	—	—	122
Onderwijzeressen	—	—	—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
20—29 jaar.																				
Onderwijzers	—	—	—	—	58	49	49	40	28	39	149	21	15	8	2	2	—	—	1	461
Onderwijzeressen	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	—	—	3	—	—	—	—	—	—	7
30—39 jaar.																				
Onderwijzers	—	—	—	—	14	15	35	28	13	18	76	6	9	11	4	—	—	—	—	229
Onderwijzeressen	—	—	—	-	—	—	—	—	12	1	1	1	1	—	—	—	—	—	—	16
40 jaar en meer.																				
Onderwijzers	—	—	—	—	5	11	14	4	1	7	42	7	7	2	—	—	—	—	—	100
Onderwijzeressen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Totaal Onderwijzers	1	18	65	120	134	126	128	104	69	82	285	49	36	22	6	2	—	—	1	1248
Totaal Onderwijzeressen	—	—	1	9	3	—	1	—	15	4	1	1	4	—	—	—	—	—	—	39
Algemeen totaal	1	18	66	129	137	126	129	104	84	86	286	50	40	22	6	2	—	—	1	1287
„ „ 1911	3	30	75	121	171	137	128	97	110	111	229	33	36	17	4	2	1	—	—	1305
Vermindering	2	12	9	—8	34	11	—1	—7	26	25	—57	—17	—4	—5	—2	—	1	—	—1	18

De volgende tabel geeft een overzicht van de jaarwedden, in verband met den diensttijd der onderwijzers en onderwijzeressen, met uitzondering van die, vermeld in de vorige tabel, welke op 15 Januari 1912 in het bezit van de hoofdakte waren.

Diensttijd in volle jaren.	f 600—f 674.	f 675—f 749.	f 750—f 824.	f 825—f 899.	f 900—f 999.	f 1000—f 1099.	f 1100—f 1199.	f 1200—f 1299.	f 1300—f 1399.	f 1400—f 1499.	f 1500—f 1599.	f 1600—f 1699.	f 1700—f 1799.	f 1800—f 1899.	f 1900—f 1999.	f 2000—f 2099.	f 2100—f 2199.	f 2200—f 2299.	f 2300—f 2399.	f 2400—f 2499.	Totaal.
Minder dan 5 jaar.																					
Onderwijzers	47	49	85	25	58	49	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	317
Onderwijzeressen. . . .	8	10	18	22	23	8	1	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	93
5—9 jaar.																					
Onderwijzers	—	36	103	74	143	179	157	115	18	8	2	1	1	1	—	1	—	—	—	—	839
Onderwijzeressen. . . .	—	5	21	48	53	53	50	16	9	2	2	—	—	1	—	—	—	—	—	—	260
10—14 jaar.																					
Onderwijzers	—	—	15	37	49	75	99	156	188	104	36	15	9	7	5	5	2	3	—	—	805
Onderwijzeressen. . . .	—	—	—	16	20	50	64	45	30	15	3	3	1	1	—	—	—	—	—	—	248
15—19 jaar.																					
Onderwijzers	—	—	—	17	17	23	43	43	42	72	96	59	23	13	5	6	1	5	2	—	467
Onderwijzeressen. . . .	—	—	—	1	8	16	11	16	34	34	7	6	5	7	1	—	—	—	—	—	146
20—29 jaar.																					
Onderwijzers	—	—	—	—	37	31	37	81	54	67	91	225	48	36	12	11	2	3	5	—	740
Onderwijzeressen. . . .	—	—	—	—	4	1	9	25	32	73	21	16	7	8	4	2	—	—	—	—	202
30—39 jaar.																					
Onderwijzers	—	—	—	—	18	14	10	20	19	14	26	40	7	5	5	2	—	—	1	1	182
Onderwijzeressen. . . .	—	—	—	—	1	1	4	8	7	11	3	4	3	1	2	2	1	—	—	—	48
40 jaar en meer.																					
Onderwijzers	—	—	—	—	5	6	6	8	5	3	8	14	2	—	2	—	—	—	1	—	60
Onderwijzeressen. . . .	—	—	—	—	—	—	1	1	2	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	5
Totaal { Onderwijzers . .	47	85	203	153	327	377	356	423	326	268	259	354	90	62	29	25	5	11	9	1	3410
Totaal { Onderwijzeressen.	8	15	39	87	109	129	140	113	115	135	36	29	16	18	8	4	1	—	—	—	1002
Algemeen totaal. . .	55	100	242	240	436	506	496	536	441	403	295	383	106	80	37	29	6	11	9	1	4412
„ . 1911.	56	124	286	293	519	548	480	447	412	396	202	338	99	41	27	20	6	4	—	—	4298
Vermeerdering . . .	—1	—24	—44	—53	—83	—42	16	89	29	7	93	45	7	39	10	9	—	7	9	1	114

§ 12. Pensioenen en wachtgelden der onderwijzers.

Gedurende 1911 werden bij het openbaar lager onderwijs de volgende pensioenen verleend: [1])

		aan gewezen hoofden van scholen.		
1	tusschen	f 100	en f	200
4	„	400	„	500
2	„	500	„	600
4	„	600	„	700
6	„	700	„	800
17	van	800		
21	tusschen	800	„	900
4	van	900		
16	tusschen	900	„	1000
4	van	1000		
12	tusschen	1000	„	1100
2	van	1100		
4	tusschen	1100	„	1200
3	„	1200	„	1300
4	„	1300	„	1400
2	van	1400		
1	tusschen	1500	„	1600
3	„	1600	„	1700
2	„	1700	„	1800
2	„	1800	„	1900

Totaal 114 hoofden van scholen.

		aan gewezen onderwijzers en onderwijzeressen.		
11	tusschen	f 100	en f	200
8	„	200	„	300
11	„	300	„	400
12	„	400	„	500
17	„	500	„	600
16	„	600	„	700
6	„	700	„	800
2	van	800		
3	tusschen	800	„	900
2	van	900		
5	tusschen	900	„	1000
1	van	1000		
5	tusschen	1000	„	1100
10	„	1100	„	1200

Totaal 109 onderwijzers en onderwijzeressen.

Gedurende 1911 werden bij het bijzonder lager onderwijs de volgende pensioenen verleend:

aan gewezen hoofden van scholen:

1	tusschen	f 400	en f	500
2	„	500	„	600
1	„	600	„	700
4	„	700	„	800
5	„	800	„	900
2	„	900	„	1000
4	„	1000	„	1100
2	„	1300	„	1400

Totaal 21 hoofden van scholen.

Aan gewezen onderwijzers en onderwijzeressen:

8	tusschen	f 100	en f	200
8	„	200	„	300
1	„	300	„	400
5	„	400	„	500
3	„	500	„	600
1	„	600	„	700
1	van	700		
1	tusschen	700	„	800
1	van	800		
4	tusschen	900	„	900
1	„	900	„	1000

Totaal 34 onderwijzers en onderwijzeressen.

Gedurende 1911 werden bij het openbaar lager onderwijs de volgende wachtgelden verleend:

in	aan gewezen hoofden van scholen.	aan gewezen onderwijzers.
Noordbrabant	1	3
Gelderland	—	2
Zuidholland	—	6
Noordholland	1	6
Zeeland	—	—
Utrecht	1	3
Friesland	1	—
Overijssel	—	1
Groningen	—	—
Drenthe	—	—
Limburg	1	2
Totaal . . .	5	23

De bedragen der in 1911 aan gewezen hoofden van scholen verleende wachtgelden waren als volgt:

2	tusschen	f 1000	en f	1100
1	„	1100	„	1200
1	van	1900		
1	„	2000	„	2100

De aan de gewezen onderwijzers en onderwijzeressen in 1911 toegekende wachtgelden beliepen:

5	van	f 500		
1	tusschen	500	en f	600
2	van	600		
3	tusschen	600	„	700
1	van	700		
1	tusschen	700	„	800
1	van	800		
2	tusschen	800	„	900
2	„	900	„	1000
1	„	1100	„	1200
2	„	1200	„	1300
1	„	1300	„	1400
1	„	1400	„	1500

Voor wachtgelden krachtens art. 41 der wet is in 1911 in het geheel f 19 508,15 uitgegeven.

Aan pensioenen van gewezen onderwijzers bij openbare en bijzondere lagere scholen is over 1911 eene som van f 1 174 804,68 uitbetaald.

[1]) Aangezien sedert het in werking treden van de wet van 7 Nov. 1910 (*Stbl.* n°. 314) de pensioenen niet meer met medewerking van het Departement van Binnenlandsche Zaken worden toegekend kan de gebruikelijke opgaaf per provincie niet meer worden verstrekt.

Krachtens art. 48 der wet op het lager onderwijs wordt als bijdrage voor pensioen door de openbare onderwijzers jaarlijks betaald twee ten honderd van de jaarwedde, aan hunne betrekking verbonden.

Die bijdragen maakten in 1911 te zamen een bedrag uit van f 363 238.03⁵ en waren over de verschillende provinciën verdeeld als volgt:

Noordbrabant	f 20 234,11⁵
Gelderland	33 584,92
Zuidholland	98 650,52
Noordholland	88 873,19⁵
Zeeland	13 046,37
Utrecht	16 644,16⁵
Friesland	f 20 703,39⁵
Overijssel	25 281,79⁵
Groningen	22 666,32⁵
Drenthe	10 989,60
Limburg	12 563,63⁵

De bijdragen voor pensioen van de onderwijzers aan bijzondere lagere scholen en bijzondere kweekscholen, ingevolge art. 69 der wet op het lager onderwijs, bedroegen in 1911 in totaal f 147 843,62.

Deze bijdragen maakten voor openbaar en bijzonder lager onderwijs te zamen een bedrag uit van f 511 081,65⁵.

§ 13. Opleiding van onderwijzers en onderwijzeressen.

I. RIJKSKWEEKSCHOLEN VOOR ONDERWIJZERS EN ONDERWIJZERESSEN.

Gedurende den cursus 1911—1912 kwamen in het onderwijzend personeel bij de Rijkskweekscholen en daaraan verbonden leerscholen de veranderingen voor, in het volgende overzicht vermeld.

Rijkskweekschool te	Betrekking.	Overleden of op verzoek eervol ontslagen.	Benoemd.
Deventer	onderwijzer aan de kweekschool	Dr. L. S. Meijer	G. A. van Dijk
Groningen	„ „ „ leerschool	IJ. Bos	S. W. Bakker
Maastricht	„ „ „ kweekschool	M. J. Koenen	J. W. Mols
Id.	„ „ „ leerschool	J. S. Grossier	Th. M. F. Meertens

In het volgende overzicht is vermeld het getal kweekelingen bij elke Rijkskweekschool, het getal van hen, die aan het akte-examen deelnamen, van hen, die daarbij slaagden, van hen, die tusschentijds en bij het einde van den cursus de kweekschool verlieten, alsmede de uitslag van de gehouden toelatingsexamens voor den nieuwen cursus, welke is aangevangen in Mei 1912.

Rijkskweekscholen ter opleiding van onderwijzers en onderwijzeressen.	GETAL DER KWEEKELINGEN															
	bij den aanvang van den cursus 1911-1912, in de:				die aan de akte-examens in 1912 deelnamen.	die in het bezit der akte werden gesteld.	die gedurende den cursus 1911-1912 tusschentijds de kweekschool verlieten, of krachtens art. 33 der Regelen werden verwijderd.	die bij het einde van den cursus de kweekschool verlieten.	die na zich voor het toelatingsexamen voor den cursus 1912-1913 te hebben aangemeld zijn opgekomen.	die zijn afgekeurd.	die tot den nieuwen cursus, aanvangende in Mei 1912, werden toegelaten.	die in Mei 1912 niet tot eene hoogere klasse konden overgaan.	die bij het begin van den cursus 1912-1913 aan de kweekschool waren geplaatst in de:			
	1ste klasse.	2de klasse.	3de klasse.	4de klasse.									1ste klasse.	2de klasse.	3de klasse.	4de klasse.
Apeldoorn	22	21	22	22	21	21	—	21	180	2	22	—	22	22	21	23
Nijmegen	21	24	20	23	23	22	1	23	102	6	21	5	24	20	21	20
Haarlem	24	26	24	24	26	23	1	23	113	5	24	3	24	23	29	22
Middelburg	24	26	22	23	21	20	3	20	91	5	23	3	24	25	23	23
Deventer	24	21	24	23	23	21	—	21	79	6	23	1	24	23	21	26
Groningen.	24	24	24	24	24	23	—	24	106	2	23	2	25	23	25	23
Maastricht.	24	26	22	24	23	23	2	23	63	—	24	2	24	24	27	20
Totaal . . .	163	168	158	163	161	153	7	155	734	26	161	16	167	160	167	157

Tot toelichting van dit overzicht zij vermeld, dat in Mei 1911, bij den aanvang van den cursus, 652 kweekelingen aan de zeven Rijkskweekscholen waren geplaatst.

Door 161 kweekelingen werd in 1912 deelgenomen aan het examen ter verkrijging van de akte, bedoeld in art. 77, onder *a*, der wet op het lager onderwijs, van wie 153 slaagden.

Naar aanleiding van eene oproeping meldden zich voor de toelatingsexamens voor den cursus 1912—1913 aan:

te Apeldoorn.	184	adspiranten
„ Nijmegen	102	„
„ Haarlem	114	„
„ Middelburg	101	„
„ Deventer	87	„
„ Groningen.	117	„
„ Maastricht.	74	„
te zamen.	779	jongelieden.

45 adspiranten kwamen niet op, 26 werden lichamelijk ongeschikt bevonden, zoodat 708 aan het examen deelnamen; 161 werden toegelaten.

Bij elke kweekschool werden 24 Rijkstoelagen van f 300 voor huisvesting en verpleging beschikbaar gesteld.

Van de kweekelingen, die in 1912 de akte van bekwaamheid als onderwijzer of onderwijzeres behaalden, zijn onderscheidene reeds voor vast, dan wel voor tijdelijk geplaatst aan openbare of aan bijzondere scholen; sommigen bleven nog deelnemen aan de gymnastiekcursussen, verbonden aan de Rijkskweekscholen te Nijmegen, Haarlem, Deventer en Maastricht, of aan de teekencursussen, verbonden aan de Rijkskweekscholen te Deventer en Maastricht.

Volgens den rooster voor den cursus 1911—1912 was het getal uren, hetwelk ieder van de kweekelingen wekelijks in de onderscheiden vakken onderwijs ontving, geregeld zooals in de tabel op de volgende bladzijde is aangegeven.

LEERVAKKEN.	GETAL UREN 'SWEEKS VOOR IEDER LEERVAK BESTEMD TE																											
	Apeldoorn.				Nijmegen.				Haarlem.				Middelburg.				Deventer.				Groningen.				Maastricht.			
	1ste studiejaar.	2de studiejaar.	3de studiejaar.	4de studiejaar.	1ste studiejaar.	2de studiejaar.	3de studiejaar.	4de studiejaar.	1ste studiejaar.	2de studiejaar.	3de studiejaar.	4de studiejaar.	1ste studiejaar.	2de studiejaar.	3de studiejaar.	4de studiejaar.	1ste studiejaar.	2de studiejaar.	3de studiejaar.	4de studiejaar.	1ste studiejaar.	2de studiejaar.	3de studiejaar.	4de studiejaar.	1ste studiejaar.	2de studiejaar.	3de studiejaar.	4de studiejaar.
Nederlandsche taal (lezen, taalkunde, stijl en letterkunde en spreekonderwijs	5½	6	5½	5½	6	7	6	8	5	5	6	6	6	6	8	7	6	6	6	6	9	7	6	6	6	6	6	7
Schrijven	1	½	—	—	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1	1	1	—	1	1	1	1
Geschiedenis (vaderlandsche en algemeene)	2	2	2	2	2	3	3	3	3	3	3	3	2	2	2	2	3	3	2	3	3	3	3	3	2	2	2	2
Aardrijkskunde (wis-, natuur- en staatkundige, kaartschetsen)	3	2	2	3	2	2	2	2	3	3	4	4	2	2	3	3	3	3	3	3	2	2	3	3	2	2	3	3
Rekenen	3	3	3	3	3	3	3	3	2	2	2	3	2	3	3	3	3	3	2	2	3	2	2	2	3	3	3	5
Kennis der natuur (natuurlijke historie, natuurkunde, scheikunde)	3	2	3	3	2	3	3	3	3	3	2	2	3	3	3	2	3	5	4	4	2	3	3	4	3	4	5	4
Zang en toonkunst	3	3	3	2½	3	3	4	4	4½	4½	3½	3½	3	3	3	3	3	3	4	4	3	3	4	4	4	4	4	3
Opvoeding en onderwijs	½	2	2	2	—	2	2	3	2	2	2	3	2	2	2	3	1	2	2	2	—	2	2	3	1	2	2	2
Teekenen	2	2	2	2	4	3	3	2	2	3	4	3	3	3	3	3	4	2	2	4	2	2	2	2	3	3	2	3
Wiskunde (stel- en meetkunde)	1	2	2	2	2	2	2	1	4	4	3	3	3	2	2	2	3	3	3	2	2	2	2	2	4	4	2	2
Gymnastiek	2	2	2	3	3	3	5	5	3	3	3	3	3	3	2	2	2	2	3	3	2	2	2	2	2	2	2	2
Fransche taal	2	2	2	2	3	3	2	2	2	2	2	2	3	2	2	1	2	2	2	2	4	3	1	1	3	2	2	2
Hoogduitsche taal	2	2	2	2	2	2	3	2	—	2	2	1	—	2	2	1	3	2	1	1	3	2	2	1	1	2	2	2
Engelsche taal	—	2	2	2	—	—	—	—	3	2	2	1	3	2	2	1	—	—	—	—	—	1	1	1	—	—	—	—
Tuin- en landbouw	—	—	—	—	—	—	1	1	1	1	1	1	—	1	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—
Anatomie, physiologie, gezondheidsleer	—	—	—	1	—	—	1	2	—	1	1	1	—	—	—	1	—	—	2	1	—	1	1	1	—	—	1	1
Handenarbeid (Slöjd)	—	—	—	—	—	—	—	—	4	3	2	3	4	3	2	3	—	—	—	—	3	3	3	3	2	2	2	2
Vrouwelijke handwerken	3	2	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Totaal	33	34½	35½	37	33	37	41	42	42½	44½	43½	43½	40	40	41	40	37	37	37	37	39	39	38	38	37	40	40	41

Het onderwijs, volgens dien rooster verstrekt, heeft voornamelijk de theoretische opleiding ten doel gehad. Overeenkomstig art. 39, alinea 1, van de Regelen voor de Rijkskweekscholen, vastgesteld bij Koninklijk besluit van 21 Mei 1891 (*Staatsblad* n°. 97) is ook voor de practische opleiding van de kweekelingen, voor zoover zij daarvoor in de termen vielen, zooveel mogelijk zorg gedragen.

Het gedrag van de kweekelingen was over het algemeen goed te noemen.

De vlijt en de vorderingen waren over het algemeen voldoende.

De gezondheidstoestand der kweekelingen was zeer bevredigend.

De huisvesting en de verpleging van de kweekelingen in de kosthuizen gaven geen reden tot klachten.

Het getal leerlingen bij de aan de kweekscholen verbonden leerscholen bedroeg gemiddeld te:

Apeldoorn	240
Nijmegen	191
Haarlem	241
Middelburg	257
Deventer	268
Groningen	203
Maastricht	295

Het onderwijs aan deze scholen wordt blijkbaar zeer op prijs gesteld. Bij de meeste dezer scholen overtrof, evenals vorige jaren, het getal aanvragen voor plaatsing dat der beschikbare plaatsen. Te Apeldoorn en Nijmegen waren aangegeven respectievelijk 82 en 100 kinderen, van wie 36 en 34 plaatsing konden bekomen.

In het volgende overzicht is de toestand vermeld van de cursussen tot opleiding van gymnastiekonderwijzers, welke zijn verbonden aan de Rijkskweekscholen te Nijmegen, Haarlem, Deventer en Maastricht.

Cursus verbonden aan de kweekschool te:	Getal leerlingen bij den aanvang van den cursus in 1911 geplaatst in de				Gedurende den cursus 1911—1912 verlieten de lessen				Gedurende den cursus 1911—1912 werden toegelaten				Tot den cursus 1912—1913 werden toegelaten				Uitslag der akte-examens in 1912.	
	1ste klasse.		2de klasse.		1ste klasse.		2de klasse.		1ste klasse.		2de klasse.		1ste klasse.		2de klasse.			
	kweekelingen.	extranei.	kweekelingen.	extranei.	kweekelingen.	extranei.	kweekelingen.	extranei.	kweekelingen.	extranei.	kweekelingen.	extranei.	kweekelingen.	extranei.	kweekelingen.	extranei.	Getal deelnemers.	Getal geslaagden
Nijmegen	9	—	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	—	9	—	9	5
Haarlem	23	—	11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	26	—	11	—	11	8
Deventer	16	—	11	—	—	—	2	—	1	—	—	—	12	—	17	—	9	8
Maastricht	22	—	24	—	3	—	18	—	2	—	—	1	26	—	19	—	7	3
Totaal	70	—	58	—	3	—	20	—	3	—	—	1	72	—	56	—	36	24
Totaal in 1910	72	—	51	—	1	—	14	—	—	—	—	—	71	—	59	—	36	26
Vermeerdering	— 2	—	7	—	2	—	6	—	3	—	—	1	1	—	— 3	—	—	— 2

De in 1911 gedane uitgaven voor de Rijkskweekscholen en de daaraan verbonden leerscholen zijn in het volgende overzicht vermeld.

Onderwerpen van uitgaaf.	Rijkskweekschool te:							
	Apeldoorn.	Nijmegen.	Haarlem.	Middelburg.	Deventer.	Groningen.	Maastricht.	Totaal.
Onderwijzend personeel	f 39 161,48⁵	f 35 387,65	f 39 210,84	f 38 322,04	f 36 689,84	f 37 193,05	f 44 482,18	f 270 447,08⁵
Kweekelingen	24 900,—	25 600,—	27 675,—	26 450,—	25 375,—	26 675,—	27 550,—	184 225,—
Materieel	8 896,57⁵	6 832,16⁵	9 453,06	8 831,53	9 469,73⁵	10 310,14⁵	8 963,08⁵	62 756,29⁵
Totaal in 1911	f 72 958,06	f 67 819,81⁵	f 76 338,90	f 73 603,57	f 71 534,57⁵	f 74 178,19⁵	f 80 995,26⁵	f 517 428,38
„ „ 1910	72 270,18⁵	66 983,99	76 238,35	70 361,69	69 623,38⁵	73 309,27	78 948,58⁵	507 735,45⁵
Vermeerdering	f 687,87⁵	f 835,82⁵	f 100,55	f 3 241,88	f 1 911,19	f 868,92⁵	f 2 046,68	f 9 692,92⁵

II. RIJKSNORMAALLESSEN.

Zooals uit het overzicht, opgenomen onder n°. V in deze paragraaf, blijkt, bestonden er op het einde van 1911 63 Rijksnormaallessen van den eersten rang (A) en 23 van den tweeden rang (B).

Op 1 April 1911 werden aan die inrichtingen opgeleid 1902 mannelijke en 2122 vrouwelijke kweekelingen; dat is respectievelijk 185 en 165 meer dan op gelijk tijdstip van het vorige jaar.

Door 401 mannelijke en 426 vrouwelijke kweekelingen werd deelgenomen aan het examen ter verkrijging van de akte van bekwaamheid, bedoeld bij art. 77, onder *a*, der wet op het lager onderwijs, van wie 264 en 310 slaagden.

Terwijl dit overzicht, voor zooveel betreft het getal kweekelingen, den toestand van de Rijksnormaallessen op het einde van het jaar aangeeft, bevat de eerste der twee volgende tabellen eenige opgaven omtrent het cursusjaar 1911—1912.

Daaruit blijkt, dat die inrichtingen bij den aanvang van den cursus 1911—1912 werden bezocht door 2272 mannelijke en 2515 vrouwelijke kweekelingen.

Om verschillende hierna te vermelden redenen vertrokken 558 mannelijke en 571 vrouwelijke kweekelingen. Daarentegen werden 718 mannelijke en 675 vrouwelijke kweekelingen tot de lessen toegelaten, zoodat alle Rijksnormaallessen te zamen op 1 Mei 1912 werden bezocht door 2432 mannelijke en 2619 vrouwelijke kweekelingen.

Uit de cijfers der tweede tabel blijkt, dat 116 kweekelingen de normaallessen verlieten wegens ongeschiktheid voor het onderwijs en 177 wegens verandering van loopbaan, terwijl 45 overleden of wegens ziekte de normaallessen verlieten. Van 81 bleven de redenen, waarom zij de inrichting verlieten, onbekend. Neemt men aan, dat ook deze laatsten van het onderwijs afzagen, dan gingen 419 kweekelingen gedurende den cursus 1911—1912 voor het onderwijs verloren.

PROVINCIËN.	GETAL DER KWEEKELINGEN BIJ DE RIJKSNORMAALLESSEN,											
	die bij den aanvang van den cursus 1911—1912 de lessen volgden.		die gedurende den cursus 1911—1912 de lessen verlieten. (Vergelijk de hierna volgende tabel.)		die gedurende den cursus 1911—1912 tusschentijds werden toegelaten.		die zich aan het toelatings-examen voor den cursus 1912—1913 onderwierpen.		die tot den nieuwen cursus aanvangende 1 Mei 1912 werden toegelaten en werkelijk opkwamen.		die bij den aanvang van den cursus 1912—1913 de lessen volgden.	
	M.	Vr.	M.	Vr.	M.	Vr.	M.	Vr.	M.	Vr.	M.	Vr.
Noordbrabant . .	270	170	66	44	7	3	124	57	86	42	297	171
Gelderland . . .	219	269	49	55	8	3	89	116	48	67	226	284
Zuidholland . . .	384	522	91	130	14	15	186	181	129	121	436	528
Noordholland. . .	159	286	35	74	7	14	83	117	50	72	181	298
Zeeland	217	180	65	48	12	17	79	57	52	42	216	191
Utrecht.	132	176	31	29	3	3	71	90	33	42	137	192
Friesland	234	253	64	46	4	5	92	122	51	80	225	292
Overijssel	204	255	38	61	7	4	86	66	50	45	223	243
Groningen. . . .	161	211	48	34	10	3	81	72	41	40	164	220
Drenthe	73	111	19	34	3	2	70	44	36	31	93	110
Limburg	219	82	52	16	10	4	79	26	57	20	234	90
Totaal . . .	2272	2515	558	571	85	73	1040	948	633	602	2432	2619
Totaal gedurende 1910—1911 . .	2022	2291	450	461	85	63	1035	968	615	622	2272	2515
Vermeerdering .	250	224	108	110	—	10	5	—20	18	—20	160	104

GETAL DER KWEEKELINGEN DIE GEDURENDE DEN CURSUS 1911—1912 TUSSCHENTIJDS DE RIJKSNORMAALLESSEN VERLATEN HEBBEN.

PROVINCIËN.	wegens verkregen akte van bekwaamheid in het cursusjaar 1911—1912.		wegens toelating tot eene kweekschool.		wegens overplaatsing naar eene andere normaalinrichting.		wegens ongeschiktheid voor het onderwijs.		wegens ziekte of overlijden.		wegens verandering van loopbaan.		wegens andere of onbekend gebleven redenen.		Totaal.	
	M.	Vr.	M.	Vr.	M.	Vr.	M.	Vr.	M.	Vr.	M.	Vr.	M.	Vr.	M.	Vr.
Noordbrabant	32	13	2	1	4	6	2	4	2	3	19	17	5	—	66	44
Gelderland	25	37	6	2	—	1	2	7	3	3	8	1	5	4	49	55
Zuidholland	39	78	5	4	4	9	14	9	4	5	17	8	8	17	91	130
Noordholland	17	43	4	—	—	4	4	12	1	4	7	11	2	—	35	74
Zeeland	36	38	5	1	1	3	5	1	1	2	11	2	6	1	65	48
Utrecht	12	14	3	—	1	2	7	3	—	2	8	7	—	1	31	29
Friesland	34	27	4	2	5	2	7	7	2	2	11	4	1	2	64	46
Overijssel	21	43	3	1	1	—	3	10	3	1	7	4	—	2	38	61
Groningen	28	18	—	—	4	2	4	4	1	1	8	6	3	3	48	34
Drenthe	4	17	3	—	—	—	2	—	1	2	3	4	6	11	19	34
Limburg	28	5	—	5	—	1	8	1	—	2	14	—	2	2	52	16
Totaal	276	333	35	16	20	30	58	58	18	27	113	64	38	43	558	571
Totaal gedurende 1910-1911	185	249	48	16	28	42	61	39	16	29	92	60	20	26	450	461
Vermeerdering	91	84	—13	—	—8	—12	—3	19	2	—2	21	4	18	17	108	110

III. GEMEENTELIJKE KWEEKSCHOLEN.

Gemeentelijke kweekschool voor onderwijzers en onderwijzeressen te Amsterdam.

Op 1 April 1911 bedroeg het getal leerlingen van afdeeling A 48 jongens en 112 meisjes.

Het toelatingsexamen had plaats in de maanden Maart en April.

Voor dat examen:

waren ingeschreven	42	jongens en	63	meisjes,
werden geëxamineerd	41	„ „	62	„
kwamen niet op	1	jongen „	1	meisje,
werden toegelaten	15	jongens „	34	meisjes,
werden afgewezen	26	„ „	28	„
bedankten voor plaatsing	1	jongen „	2	„
werden geneesk. afgek.	1	„ „	0	„
werden geplaatst	13	jongens „	32	„

De nieuwe cursus werd op 1 Mei geopend met 48 jongens en 112 meisjes.

De akte-examens leverden de volgende uitkomsten op:

Nuttige handwerken.

Van de 21 meisjes van het derde leerjaar en 3 meisjes van het tweede leerjaar slaagden 21 en werden 3 afgewezen.

Vrije en orde-oefeningen der gymnastiek.

Van de 32 leerlingen slaagden 30 en werden 2 afgewezen.

Onderwijzer(es).

Van de 12 jongens en 24 meisjes behaalden 9 jongens en 22 meisjes de akte. Afgewezen werden dus 3 jongens en 2 meisjes.

De Rijksbijdrage voor deze inrichting bedroeg over 1911 f 24 000.

Gemeentelijke kweekschool voor onderwijzers en onderwijzeressen te Leiden.

Het toelatingsexamen voor den cursus 1912—1913 had plaats op het einde van Maart en in het begin van April.

Voor de 1e klasse deden examen 13 jongens en 20 meisjes; voor de 2e klasse 1 jongen en 1 meisje. Hiervan werden toegelaten tot de 1ste klasse 7 jongens en 15 meisjes. De beide adspiranten voor de 2e klasse werden afgewezen.

Met 3 meisjes, die niet tot de 2de klasse konden worden bevorderd en daarom de 1ste klasse nogmaals moesten volgen, bedroeg het getal leerlingen in deze klasse 25.

Er werden bovendien 6 nieuwe leerlingen toegelaten, die uitsluitend les ontvingen in de nuttige handwerken voor meisjes.

De nieuwe cursus ving aan op 1 Mei 1912 met:

in de 1ste klasse	7	jongens en	25	meisjes
„ „ 2de „	11	„	„ 24	„
„ „ 3de „	11	„	„ 28	„
„ „ 4de „	3	„	„ 12	„

Het getal leerlingen in de klassen uitsluitend voor de nuttige handwerken voor meisjes, bedroeg in de 1ste klasse 7 meisjes en in de 2de klasse eveneens 7 meisjes.

Van de 15 kweekelingen der 4e klasse, die het onderwijzersexamen aflegden, slaagden 5 mannelijke en 9 vrouwelijke candidaten.

Voor de akte van bekwaamheid in de vrije en orde-oefeningen der gymnastiek slaagden 4 mannelijke en 19 vrouwelijke candidaten; 2 mannelijke en 6 vrouwelijke kweekelingen werden afgewezen.

Van de 18 candidaten voor de akte van bekwaamheid voor de nuttige handwerken voor meisjes slaagden 14; 4, waarvan 2 vakleerlingen, werden afgewezen.

De Rijksbijdrage voor deze inrichting bedroeg over 1911 f 7906,64.

Kweekschool voor onderwijzeressen te Groningen.

Het aantal leerlingen bedroeg op 1 Januari 1911 78; en op 31 December 1911 79.

Zij waren als volgt over de verschillende klassen verdeeld:

		1ste kl.	2de kl.	3de kl.	4de kl.	Totaal.
Aantal leerlingen .	1 Jan.	21	22	22	13	78
Niet bevorderd . .	1 Mei	4	2	3	—	
Vertrokken. . . .	1 „	3	2	—	13	
Geplaatst	1 „	19	—	—	—	
Aantal leerlingen .	1 „	20	17	23	19	79

Het toelatingsexamen werd gehouden op 16 Maart en 3, 4 en 5 April.

Aan het examen namen deel 56 adspiranten, van wie eene voor de 2de klasse.

Toegelaten werden 19 candidaten, allen voor de 1ste klasse.

Aan eene van de toegelaten kweekelingen werd eene beurs van f 200 toegekend, welke beschikbaar was gesteld door het Departement Groningen van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen.

2 kweekelingen werden tot de 1ste klasse kosteloos toegelaten.

In Februari en Maart werd het examen afgelegd voor de nuttige handwerken voor meisjes; 15 kweekelingen van de 3de klasse namen er aan deel; allen slaagden.

De 13 kweekelingen der 4de klasse legden het examen af voor de akte van bekwaamheid als onderwijzeres; allen slaagden.

Alle geslaagden legden examen af voor de vrije en orde-oefeningen der gymnastiek; eene der candidaten werd afgewezen.

De Rijksbijdrage voor deze inrichting bedroeg over 1911 f 14614,60.

IV. INRICHTINGEN VAN BIJZONDEREN AARD TER OPLEIDING VAN ONDERWIJZERS EN ONDERWIJZERESSEN, EN OPLEIDING DOOR HOOFDEN VAN SCHOLEN.

a. Bijzondere kweekscholen.

Blijkens de tabellen, opgenomen onder n°. V in deze paragraaf, bestonden er in 1911 15 Protestantsche, 37 Roomsch-Katholieke en 5 andere kweekscholen.

Aan de Protestantsche kweekscholen werden op 1 April 1911 opgeleid 586 jongens en 491 meisjes, aan de Roomsch-Katholieke kweekscholen 561 jongens en 1672 meisjes en aan de andere kweekscholen 16 jongens en 358 meisjes, te zamen 1163 jongens en 2521 meisjes.

Aan het examen voor onderwijzer(es) werd in 1911 deelgenomen door 227 mannelijke en 479 vrouwelijke kweekelingen, van wie 193 en 375 de akte verwierven.

Door deze inrichtingen werd in 1911 f 423 466,66 aan subsidie genoten.

19 van deze inrichtingen genoten subsidie op den voet van art. 1 van het Koninklijk besluit van 14 Maart 1911 (*Staatsblad* n°. 90).

De 38 overige waren kweekscholen als bedoeld bij art. 8 van voormeld Koninklijk besluit. De voorwaarden, waaraan laatstbedoelde kweekscholen moeten voldoen, alsmede de wijze van berekening van het subsidie, zijn medegedeeld op bladz. 261 van het verslag over 1890—1891.

b. Opleiding aan bijzondere normaallessen en door hoofden van scholen.

Ter uitvoering van art. 1 van het Koninklijk besluit van 3 April 1890 (*Staatsblad* n°. 34), laatstelijk gewijzigd bij Koninklijk besluit van 16 Maart 1909 (*Staatsblad* n°. 72), werd bij Koninklijk besluit van 22 December 1910, n°. 19, het bedrag der Rijksbijdragen vastgesteld, die aan gemeentelijke en aan bijzondere normaallessen en aan hoofden van scholen zullen worden verleend voor ieder der door hen in den loop van 1911 ter opleiding tot onderwijzer(es) aangenomen personen, nadat dezen in den loop van 1913 of later de akte van bekwaamheid, bedoeld in art. 77, onder *a*, der wet, zullen hebben verkregen, namelijk:

voor hen, die aan gemeentelijke en aan bijzondere normaallessen zijn opgeleid:

gedurende ten minste twee jaren	f	350
„ „ „ drie „		525
„ „ „ vier „		700

voor hen, die door hoofden van scholen zijn opgeleid:

gedurende ten minste twee jaren	f	200
„ „ „ drie „		250
„ „ „ vier „		300

Blijkens de tabellen, opgenomen onder n°. V. in deze paragraaf, bedroeg het getal kweekelingen op 1 April 1911 bij de gemeentelijke normaallessen 284 (87 jongens en 197 meisjes), bij de bijzondere normaallessen 3547 (1932 jongens en 1615 meisjes), terwijl op dat tijdstip door hoofden van scholen werden opgeleid 70 kweekelingen (24 jongens en 46 meisjes).

In 1911 werd examen afgelegd door 78 kweekelingen van de gemeentelijke normaallessen, van wie 15 jongens en 52 meisjes slaagden, door 676 kweekelingen van de bijzondere normaallessen, van wie 215 jongens en 191 meisjes slaagden, en door 13 kweekelingen, opgeleid door hoofden van scholen, van wie 4 jongens en 4 meisjes de akte verwierven.

De gemeentelijke normaallessen genoten over 1911 f 32 364,58[5] subsidie, de bijzondere normaallessen f 167 140,85 en de hoofden van scholen f 1532.

De volgende tabellen geven een overzicht van de opleiding in 1911.

V. OVERZICHT van de Rijks-, gemeentelijke en bijzondere inrichtingen tot opleiding van onderwijzers en onderwijzeressen en van de opleiding van onderwijzers en onderwijzeressen door hoofden van scholen in 1911.

GEMEENTEN.	Getal kweekelingen op 1 April 1911.		Getal kweekelingen, die in 1911 examen hebben afgelegd.		Geslaagd.		KOSTEN [1] over 1911.
	Mannelijke.	Vrouwelijke.	Mannelijke.	Vrouwelijke.	Mannelijke.	Vrouwelijke.	
A. RIJKSKWEEKSCHOLEN.							
Apeldoorn	—	84	—	19	—	19	f 72 958,06
Nijmegen	82	—	16	—	12	—	67 819,81[5]
Haarlem	96	—	21	—	20	—	76 338,90
Middelburg	89	—	20	—	17	—	73 603,57
Deventer	91	—	20	—	20	—	71 534,57[5]
Groningen	91	—	19	—	18	—	74 178,19[5]
Maastricht	91	—	19	—	17	—	80 995,26[5]
Totaal	540	84	115	19	104	19	f 517 428,38

GEMEENTEN OF GEDEELTEN VAN GEMEENTEN.	Getal kweekelingen op 1 April 1911.		Getal kweekelingen die in 1911 examen hebben afgelegd.		Geslaagd.		RIJKSBIJDRAGE over 1911.
	Mannelijke.	Vrouwelijke.	Mannelijke.	Vrouwelijke.	Mannelijke.	Vrouwelijke.	
B. GEMEENTELIJKE KWEEKSCHOLEN.							
Leiden	30	46	7	4	3	2	f 7 906,64
Amsterdam	48	112	12	24	9	22	24 000,—
Groningen	—	78	—	13	—	13	14 614,60
Totaal	78	236	19	41	12	37	f 46 521,24
C. BIJZONDERE KWEEKSCHOLEN.							
Protestantsche kweekscholen.							
Nijmegen	78	16	18	3	16	1	f 8 415,—
Zetten-Valburg	—	50	—	10	—	9	7 958,33
Stad-Doetinchem	39	15	10	1	8	1	7 140,—
Gorinchem	36	25	3	2	—	2	6 192,—
's Gravenhage, Christelijke normaalschool	44	40	11	11	11	9	8 610,—
Idem, Christelijke kweekschool	9	32	—	—	—	—	3 152,—
Leiden (id.)	49	33	7	5	6	2	8 304,—
Rotterdam, Geref. kweekschool	39	28	10	15	7	3	14 046,—

[1] Hierin zijn begrepen alle uitgaven: voor gebouwen, personeel, materieel voor *kweek-* en *leer*school en voor toelagen tot huisvesting en verpleging der kweekelingen.

GEMEENTEN OF GEDEELTEN VAN GEMEENTEN.	Getal kweekelingen op 1 April 1911.		Getal kweekelingen, die in 1911 examen hebben afgelegd.		Geslaagd.		RIJKSBIJDRAGE over 1911.
	Mannelijke.	Vrouwelijke.	Mannelijke.	Vrouwelijke.	Mannelijke.	Vrouwelijke.	
Rotterdam, Koningin Wilhelmina kweekschool	43	49	6	10	4	7	f 10 636,—
Amsterdam, Geref. kweekschool	47	43	5	5	3	3	5 180,—
Idem, Hervormde kweekschool	24	49	3	7	3	6	10 515,—
Middelburg	48	33	12	5	12	5	7 523,—
Leeuwarden	63	23	16	3	14	2	13 034,—
Zwolle	11	15	—	—	—	—	2 790,—
Groningen	56	40	7	8	6	2	11 945,—
Totaal	586	491	108	85	90	52	f 125 440,33
Roomsch-Katholieke kweekscholen.							
Bergen op Zoom, Geestelijke Zusters	—	47	—	5	—	5	f 5 340,—
Id. Geestelijke Broeders	45	—	10	—	8	—	8 040,—
Oudenbosch, Geestelijke Broeders	79	—	16	—	14	—	4 530,—
Id. Geestelijke Zusters	—	48	—	14	—	13	5 880,—
Etten	—	42	—	11	—	7	4 280,—
Roosendaal	—	22	—	5	—	4	5 702,50
Dongen	—	51	—	10	—	7	4 500,—
Moerdijk-Zwaluwe	—	72	—	8	—	7	2 827,50
Hoogerheide-Woensdrecht	—	35	—	9	—	8	6 060,—
Schijndel	—	46	—	6	—	6	3 850,—
Veghel	—	45	—	9	—	9	3 530,—
's Hertogenbosch, St. Jozefstraat	66	—	13	—	12	—	12 253,—
Id., Goorstraat	—	75	—	19	—	17	9 470,—
Id., St. Janssingel	—	50	—	10	—	10	4 235,—
Vught	—	53	—	5	—	2	6 762,50
Tilburg, Fraterstraat	79	—	10	—	9	—	9 338,—
Id., Oudendijk	—	58	—	12	—	12	4 695,—
Oirschot	—	53	—	13	—	11	11 153,—
Arnhem	—	39	—	8	—	5	3 700,—
's Gravenhage, Oude Molstraat	—	72	—	12	—	12	7 945,—
Rotterdam, St. Luciastichting	—	88	—	16	—	8	6 976,25
Amsterdam	—	53	—	8	—	7	3 860,—
Bergen	—	75	—	13	—	8	9 393,—
Beverwijk	78	—	20	—	19	—	14 882,—
Hilversum	61	—	14	—	11	—	11 076,—
Amersfoort	—	80	—	13	—	13	7 830,—
Steenwijkerwold	—	57	—	16	—	11	7 200,—
Maastricht	—	70	—	8	—	8	7 055,—
Eysden	—	61	—	18	—	12	4 480,—
Oud-Vroenhoven	75	—	16	—	15	—	7 570,—
Echt, Boschstraat	78	—	17	—	12	—	6 380,—
Id., Wijnstraat	—	92	—	15	—	14	6 300,—
Koningsbosch-Echt	—	42	—	4	—	4	6 065,—
Reuver-Beesel	—	44	—	11	—	9	4 490,—
Blerick-Maasbree	—	80	—	11	—	8	7 450,—
Heythuysen	—	92	—	20	—	17	7 655,—
Venray	—	30	—	11	—	10	5 475,—
Totaal	561	1672	116	320	100	264	f 248 228,75

GEMEENTEN OF GEDEELTEN VAN GEMEENTEN.	Getal kweekelingen op 1 April 1911.		Getal kweekelingen, die in 1911 examen hebben afgelegd.		Geslaagd.		RIJKSBIJDRAGE over 1911.
	Mannelijke.	Vrouwelijke.	Mannelijke.	Vrouwelijke.	Mannelijke.	Vrouwelijke.	
Andere kweekscholen.							
Arnhem	—	100	—	25	—	21	f 16 488,—
Nijmegen	—	57	—	10	—	7	7 160,—
's Gravenhage, Elandstraat	16	109	3	14	3	12	9 810,—
Id. Oude Molstraat	—	—	—	—	—	—	2 902,50
Haarlem	—	92	—	25	—	19	13 437,08
Totaal	16	358	3	74	3	59	f 49 797,58
Algemeen totaal C	1163	2521	227	479	193	375	f 423 466,66

D. RIJKSNORMAALLESSEN.

GEMEENTEN OF GEDEELTEN VAN GEMEENTEN.	Rang der inrichting.	Getal kweekelingen op 1 April 1911.		Getal kweekelingen, die in 1911 examen hebben afgelegd.		Geslaagd.	
		Mannelijke.	Vrouwelijke.	Mannelijke.	Vrouwelijke.	Mannelijke.	Vrouwelijke.
Breda	A	33	33	4	7	2	2
Bergen op Zoom	A	16	19	2	2	1	1
Dinteloord	B	26	5	3	2	2	2
Eindhoven	A	28	18	7	1	5	—
's Hertogenbosch	A	13	23	3	3	3	3
Grave	B	16	3	3	1	2	1
Boxmeer	B	18	5	2	1	1	—
Tilburg	B	18	11	6	1	5	1
Waalwijk	B	23	5	4	—	1	—
Heusden	B	20	12	5	5	3	1
Geertruidenberg	B	15	4	5	1	2	—
Apeldoorn	A	24	51	1	8	1	8
Arnhem	A	20	27	2	12	1	11
Harderwijk	A	22	15	4	6	2	2
Nijmegen	A	32	18	11	4	4	3
Tiel	A	31	30	9	3	7	3
Zutphen	A	11	31	4	8	2	5
Winterswijk	A	13	20	6	3	5	—
Doetinchem	A	18	20	4	7	2	5
Charlois	B	16	28	3	9	2	4
Delft	A	14	48	—	17	—	10
Dordrecht	A	17	47	2	7	2	6
Gorinchem	A	14	20	5	3	3	3
Gouda	A	20	38	5	10	4	7

GEMEENTEN OF GEDEELTEN VAN GEMEENTEN.	Rang der inrichting.	Getal kweekelingen op 1 April 1911.		Getal kweekelingen, die in 1911 examen hebben afgelegd.		Geslaagd.	
		Mannelijke.	Vrouwelijke.	Mannelijke.	Vrouwelijke.	Mannelijke.	Vrouwelijke.
's Gravenhage	A	26	67	4	12	4	10
Katwijk	B	13	13	2	—	—	—
Klaaswaal	A	26	9	4	2	2	2
Lekkerkerk	B	18	17	5	1	3	1
Maassluis	B	9	25	3	5	3	3
Middelharnis	B	14	17	3	4	3	3
Rijsoord	B	16	17	1	8	1	5
Schiedam	A	23	41	8	7	8	6
Schoonhoven	A	29	18	4	6	3	4
Sliedrecht	B	10	16	2	2	1	2
Spijkenisse	A	25	26	3	8	3	8
Voorschoten	B	12	8	2	1	—	1
Edam	A	10	13	1	2	—	2
Enkhuizen	A	18	15	4	3	1	3
Haarlem	A	22	30	7	3	4	3
Helder	A	27	48	5	12	4	10
Hilversum	A	17	41	2	2	1	2
Hoorn	A	24	29	—	4	—	4
Velzen	A	12	32	3	9	2	5
Zaandam	A	12	30	3	10	3	9
Axel	A	38	10	7	2	5	1
Goes	A	35	31	8	12	6	10
Oostburg	A	26	19	6	3	3	3
Tholen	A	33	14	13	2	10	1
Vlissingen	A	17	53	1	15	1	11
Zierikzee	A	22	20	3	6	2	6
Amersfoort	A	22	27	5	5	4	4
Maarssen	A	10	27	—	4	—	2
Rhenen	A	36	41	7	7	3	4
Utrecht	A	31	50	7	6	6	6
Wijk bij Duurstede	B	20	14	4	2	3	2
Leeuwarden	A	22	41	3	8	2	4
Franeker	A	24	29	4	8	—	5
Dokkum	A	26	20	8	2	8	1
Buitenpost	A	26	17	4	2	4	2
Heerenveen	B	32	48	4	8	2	7
Drachten	B	35	37	7	7	4	4
Sneek	A	46	29	10	5	7	3
Kampen	A	21	33	5	7	3	4
Steenwijk	B	24	22	9	3	7	2

GEMEENTEN OF GEDEELTEN VAN GEMEENTEN.	Rang der inrichting.	Getal kweekelingen op 1 April 1911.		Getal kweekelingen, die in 1911 examen hebben afgelegd.		Geslaagd.	
		Mannelijke.	Vrouwelijke.	Mannelijke.	Vrouwelijke.	Mannelijke.	Vrouwelijke.
Zwolle	A	26	46	7	10	5	5
Almelo	A	20	24	3	1	1	1
Deventer	A	26	42	4	8	4	7
Hengelo	A	32	35	7	6	5	5
Oldenzaal	A	32	8	10	2	6	2
Groningen	A	23	36	5	9	5	7
Appingedam	A	24	24	7	4	3	3
Warffum	A	14	20	—	4	—	4
Oude-Pekela	A	20	27	6	5	4	2
Sappemeer	A	27	43	11	7	5	4
Winschoten	A	31	37	6	8	6	8
Assen	A	25	41	3	5	3	5
Hoogeveen	A	20	17	5	2	2	2
Meppel	A	8	20	2	4	2	3
Coevorden	B	8	12	2	3	2	3
Maastricht	A	—	37	—	7	—	3
Meerssen	A	32	4	9	1	5	1
Heerlen	A	26	4	4	1	3	—
Roermond	A	36	11	7	1	6	1
Venlo	B	22	8	6	2	2	1
Weert	B	31	1	9	—	5	—
Venray	B	32	—	7	—	2	—
Totaal		1902	2122	401	426	264	310

GEMEENTEN OF GEDEELTEN VAN GEMEENTEN.	Getal kweekelingen op 1 April 1911.		Getal kweekelingen, die in 1911 examen hebben afgelegd.		Geslaagd.		RIJKSBIJDRAGE over 1911.
	Mannelijke.	Vrouwelijke.	Mannelijke.	Vrouwelijke.	Mannelijke.	Vrouwelijke.	

E. GEMEENTELIJKE EN BIJZONDERE NORMAALLESSEN.

Gemeentelijke normaallessen.

Rotterdam	71	148	15	49	13	44	f 28 164,58[5]
Alkmaar	13	40	4	6	2	5	3 500,—
Veendam	3	9	1	3	—	3	700,—
Totaal	87	197	20	58	15	52	f 32 364,58[5]

GEMEENTEN OF GEDEELTEN VAN GEMEENTEN.	Getal kweekelingen op 1 April 1911.		Getal kweekelingen, die in 1911 examen hebben afgelegd.		Geslaagd.		RIJKSBIJDRAGE over 1911.
	Mannelijke.	Vrouwelijke.	Mannelijke.	Vrouwelijke.	Mannelijke.	Vrouwelijke.	
Bijzondere normaallessen.							
Breda, Maatschappij tot Nut van 't Algemeen	—	6	—	4	—	2	f 800,—
Id., Geestelijke Zusters	—	33	—	5	—	3	1 500,—
Id., Openbare Meisjesschool	—	1	—	1	—	1	400,—
Id., Chr. Normaallessen	5	6	—	—	—	—	—
Id., St. Janstraat	20	2	—	—	—	—	—
Dongen	13	—	3	—	2	—	800,—
Klundert	1	—	—	—	—	—	—
Tilburg	7	—	1	—	1	—	1 622,—
Werkendam	4	1	4	—	—	—	—
Apeldoorn	11	16	2	2	1	—	943,05[5]
Arnhem	34	28	7	3	5	2	3 442,—
Elburg	9	4	4	1	2	—	300,—
Ermelo-Putten	12	17	2	1	1	1	1 000,—
Ede	17	12	2	3	2	1	1 500,—
Oosterbeek	4	2	1	2	—	1	500,—
Nijmegen	—	44	—	6	—	1	500,—
Neerbosch-Nijmegen	—	24	—	3	—	2	—
Tiel	6	1	5	—	3	—	1 300,—
Zutphen	33	30	6	4	4	1	2 000,—
Doesburg	15	—	6	—	4	—	1 700,—
Aalten	15	5	1	—	—	—	260,41[5]
Winterswijk	10	4	4	—	2	—	239,58[5]
Bodegraven	18	6	4	—	—	—	—
Delft	13	21	—	—	—	—	—
Dordrecht	21	26	8	4	4	4	3 596,—
Gouda	17	5	2	1	1	—	300,—
's Gravenhage, R.-K., Westeinde	26	—	4	—	3	—	1 432,—
Id., R.-K., Scheveningen	9	—	2	—	2	—	600,—
Id., R.-K., Prins Hendrikstr.	—	7	—	—	—	—	—
Id., mej. Paesie	—	5	—	—	—	—	—
Id., mej. v. d. Velde	—	17	—	7	—	6	—
Id., C. Krienen	13	9	—	—	—	—	—
Hillegom	4	5	—	—	—	—	—
Leerdam	10	6	—	3	—	2	1 000,—
Maassluis	9	6	—	—	—	—	—
Nieuw Helvoet	12	6	5	3	2	2	2 000,—
Oud Beijerland	19	6	9	—	6	—	3 000,—
Ridderkerk	23	9	3	1	3	1	2 000,—
Rotterdam, Vormschool Ned. Herv. gemeente	17	21	2	6	1	5	3 000,—
Id., Geref. Vormschool	38	35	5	5	2	4	2 764,—
Id., St. Laurensstichting	—	22	—	2	—	1	400,—
Id., Vereen. Kath. Onderwijs	60	—	9	—	7	—	2 900,—
Bronkhorst	—	63	—	10	—	8	3 435,41[5]
Donkersloot	12	24	2	5	1	3	—
Voorburg	2	—	2	—	1	—	500,—
Woerden (R.-K.)	—	27	—	6	—	6	2 600,—

GEMEENTEN OF GEDEELTEN VAN GEMEENTEN.	Getal kweekelingen op 1 April 1911.		Getal kweekelingen, die in 1911 examen hebben afgelegd.		Geslaagd.		RIJKSBIJDRAGE over 1911.
	Mannelijke.	Vrouwelijke.	Mannelijke.	Vrouwelijke.	Mannelijke.	Vrouwelijke.	
Woerden (Chr.)	6	7	—	—	—	—	—
Amsterdam, Vereen. tot opl. van onderw. en onderwijzeressen	13	20	7	7	3	4	f 2 016,59⁵
Id., Chr. normaallessen	35	92	11	24	11	11	8 809,59
Id., Norm. lessen, Marnixstr.	25	81	7	31	7	21	10 108,52
Id., Normaallessen Vincentius à Paulo	79	—	5	—	2	—	1 000,—
Id., Normaallessen St. Hieronymusstichting	—	59	—	9	—	5	2 400,—
Id., Normaallessen Zusters van Liefde	—	40	—	13	—	6	2 438,54⁵
Id., Normaallessen H. Bonifacius	—	51	—	13	—	8	3 400,—
Id., Normaallessen, Andrieskade	—	1	—	1	—	1	500,—
Beverwijk	12	14	1	—	—	—	—
Bussum	7	10	—	—	—	—	—
Haarlem	30	36	3	9	3	6	4 300,—
Helder	8	1	—	—	—	—	—
Hilversum	15	8	3	1	2	1	1 400,—
Texel	5	4	—	—	—	—	—
Zaandam	25	5	—	—	—	—	—
Goes	28	8	—	—	—	—	—
Neuzen	28	11	5	2	3	1	2 000,—
Amersfoort	18	24	4	8	1	7	2 546,24
Baarn	3	2	1	2	—	1	500,—
Benschop	8	1	2	—	—	—	—
Breukelen	18	8	1	—	1	—	500,—
Bunschoten	4	—	—	—	—	—	—
Tienhoven	6	3	1	—	1	—	500,—
Utrecht (Geref.)	53	39	11	6	7	4	4 985,76
Id. (Ned. Herv.)	71	71	13	11	11	8	7 869,44⁵
Id. R.-K. onderwijzers	49	—	8	—	4	—	2 000,—
Id. R.-K. onderwijzeressen	—	48	—	12	—	9	4 200,—
Zeist	25	13	6	—	3	—	1 400,—
Leeuwarden	—	2	—	2	—	—	—
Franeker	16	1	3	1	2	1	1 500,—
Harlingen	—	16	—	3	—	2	1 000,—
Idem	13	7	6	3	3	2	2 100,—
Ferwerderadeel	18	3	3	—	—	—	—
Menaldumadeel	13	4	2	—	2	—	1 000,—
Oostdongeradeel	11	—	1	—	1	—	500,—
Tietjerksteradeel	27	4	4	—	2	—	1 000,—
Achtkarspelen (Buitenpost)	34	14	18	5	6	1	3 632,—
Achtkarspelen (Surhuisterveen)	2	3	—	—	—	—	—
Dokkum	11	8	6	2	6	1	2 996,—
Bolsward	42	22	9	4	5	2	2 900,—
Hennaarderadeel	19	2	4	1	4	—	1 800,—
Sneek	42	3	10	1	5	1	3 021,—
Smallingerland	27	14	3	5	3	1	1 400,—
Workum	27	9	5	3	2	—	1 000,—
Wijmbritseradeel	16	—	4	—	—	—	—

GEMEENTEN OF GEDEELTEN VAN GEMEENTEN.	Getal kweekelingen op 1 April 1911.		Getal kweekelingen, die in 1911 examen hebben afgelegd.		Geslaagd.		RIJKSBIJDRAGE over 1911.
	Mannelijke.	Vrouwelijke.	Mannelijke.	Vrouwelijke.	Mannelijke.	Vrouwelijke.	
Gaasterland	2	—	—	—	—	—	—
Schoterland	15	6	2	—	—	—	—
Ooststellingwerf (Haulerwijk)	6	—	2	—	2	—	f 1 000,—
Id. (Oosterwolde)	14	5	—	—	—	—	—
IJlst	2	—	—	—	—	—	—
Avereest	29	4	5	—	4	—	266,66⅚
Idem	5	5	—	—	—	—	—
Ambt-Hardenberg	2	2	—	—	—	—	—
Kampen	8	6	—	—	—	—	—
Steenwijk	12	5	1	—	—	—	—
Vollenhove (Stad-)	8	3	—	—	—	—	—
Zwolle	9	6	7	4	2	2	1 300,—
Idem	1	2	—	—	—	—	—
Almelo (Stad-)	19	4	—	—	—	—	—
Enschedé	10	35	—	—	—	—	—
Idem	9	6	—	—	—	—	—
Appingedam-Loppersum	35	3	11	1	6	—	2 300,—
Bedum	26	4	5	2	5	1	3 000,—
Bierum	21	4	5	1	4	1	1 900,—
Grootegast (dorp)	11	3	1	1	—	1	400,—
Id. (Opeinde)	2	2	—	—	—	—	—
Leek (Midwolde)	15	4	2	—	1	—	400,—
Id. (Tolbert)	10	15	3	3	2	2	1 800,—
Uithuizen	22	10	4	2	2	—	—
Ulrum	6	5	4	—	2	—	500,—
Zuidhorn	13	2	5	—	5	—	1 758,33⅓
Groningen	7	7	7	7	5	3	957,—
Ten Boer	23	20	4	1	2	1	1 462,50
Onstwedde (Stadskanaal)	21	5	4	—	3	—	1 300,—
Id. (Musselkanaal)	6	4	—	—	—	—	—
Slochteren	25	15	3	1	1	1	1 000,—
Winschoten	17	8	5	4	3	1	1 400,—
Vlagtwedde	4	4	—	—	—	—	—
Assen	12	6	—	—	—	—	—
Hoogeveen	16	10	9	1	5	—	2 687,50
Meppel	23	12	1	4	—	4	1 400,—
Coevorden	13	7	1	2	1	2	2 250,68⅚
Dwingelo	3	—	—	—	—	—	—
Emmen	3	—	—	—	—	—	—
Kerkrade	19	—	—	—	—	—	—

GEMEENTEN OF GEDEELTEN VAN GEMEENTEN.	Getal kweekelingen op 1 April 1911.		Getal kweekelingen, die in 1911 examen hebben afgelegd.		Geslaagd.		RIJKSBIJDRAGE over 1911.
	Mannelijke.	Vrouwelijke.	Mannelijke.	Vrouwelijke.	Mannelijke.	Vrouwelijke.	
Schin op Geulle	—	19	—	8	—	7	f 3 300,—
Sittard	—	8	—	—	—	—	385,41[5]
Roermond	—	4	—	—	—	—	—
Grubbenvorst	—	14	—	4	—	4	1 314,58[5]
Totaal	1932	1615	363	313	215	191	f 167 140,85
F. OPLEIDING DOOR HOOFDEN VAN SCHOLEN.							
Tilburg	—	1	—	—	—	—	—
Arnhem	—	23	—	1	—	1	—
Epe	1	1	—	—	—	—	—
Doornspijk	2	1	—	—	—	—	—
Rheden-Velp	—	1	—	—	—	—	—
Bodegraven	—	1	—	—	—	—	—
's Gravenhage	—	4	—	—	—	—	—
Rozenburg	2	1	2	1	—	1	300,—
Hoogwoud	1	—	—	—	—	—	—
Hoorn	—	1	—	—	—	—	—
Terschelling	1	1	—	—	—	—	—
Ursem	—	1	—	—	—	—	—
Duivendijke	—	1	—	1	—	1	—
Haamstede	2	—	—	—	—	—	—
Oostkapelle	1	—	—	—	—	—	—
Zaamslag	1	—	1	—	—	—	—
Axel	1	—	—	—	—	—	—
Ameland	4	1	3	—	2	—	632,—
Lemsterland	4	2	2	1	1	1	600,—
Doniawerstal	—	1	—	—	—	—	—
Dalfsen	—	2	—	—	—	—	—
Zwollerkerspel	2	—	—	—	—	—	—
Vriezenveen	1	1	1	—	1	—	—
Bedum	—	1	—	—	—	—	—
Haren	—	1	—	—	—	—	—
Odoorn	1	—	—	—	—	—	—
Totaal	24	46	9	4	4	4	f 1 532,—

Het totaal der Rijksbijdragen, vermeld in vorenstaande tabellen E en F, is f 12 427,85 minder dan het totaal van kolom 5 der tabel opgenomen onder n°. VI in deze paragraaf, aangezien in de bedragen, in die kolom vermeld, Rijksbijdragen zijn begrepen aan bijzondere normaallessen, welke voor 1 April 1911 waren opgeheven en die daarom niet voorkomen in tabel E.

VI. KOSTEN VAN DE OPLEIDING VAN ONDERWIJZERS EN ONDERWIJZERESSEN.

In het volgende overzicht zijn de uitgaven vermeld, welke in 1911 ten behoeve van de opleiding van onderwijzers en onderwijzeressen zijn gedaan.

PROVINCIËN.	Rijks-kweekscholen voor onderwijzers en onderwijzeressen.	Rijks-normaallessen tot opleiding van onderwijzers en onderwijzeressen.	Rijks-bijdragen aan kweekscholen voor onderwijzers en onderwijzeressen.	Rijks-bijdragen aan normaallessen en aan hoofden van scholen.	Gemeentelijke uitgaven.	Totaal.
Noordbrabant	—	f 62 528,21	f 112 446,50	f 5 515,40⁵	f 648,25	f 181 138,36⁵
Gelderland	f 140 777,87⁵	55 218,22	50 861,33	14 268,39⁵	254,90	261 380,72
Zuidholland	—	93 748,40⁵	86 480,39	59 378,—	76 149,09⁵	315 755,89
Noordholland	76 338,90	53 660,68⁵	92 343,08	40 613,04	96 593,03⁵	359 548,74
Zeeland	73 603,57	47 415,21⁵	7 523,—	7 203,—	121,21	135 865,99⁵
Utrecht	—	33 329,25⁵	7 830,—	25 201,44⁵	7 946,53	74 307,23
Friesland	—	50 479,45	13 034,—	26 379,—	170,—	90 062,45
Overijssel	71 534,57⁵	41 184,55	9 990,—	4 400,—	727,92	127 837,04⁵
Groningen	74 178,19⁵	43 995,41	26 559,60	19 919,50	33 091,51	197 744,21⁵
Drenthe	—	25 639,36	—	5 587,50	—	31 226,86
Limburg	80 995,26⁵	43 603,60⁵	62 920,—	5 000,—	237,50	192 756,37
Totaal	f 517 428,38	f 550 802,36⁵	f 469 987,90	f 213 465,28⁵	f 215 939,95	f 1 967 623,88
Totaal in 1910	507 735,45⁵	530 843,01	430 100,33⁵	175 766,89⁵	209 793,74⁵	1 854 239,44
	f 9 692,92⁵	f 19 959,35⁵	f 39 887,56⁵	f 37 698,39	f 6 146,20⁵	113 384,44

VII. OPLEIDING VAN ONDERWIJZERS EN ONDERWIJZERESSEN TOT DEN RANG VAN HOOFDONDERWIJZER EN HOOFDONDERWIJZERES.

De volgende tabel wijst aan, zoowel voor het cursusjaar 1910—1911 als voor het cursusjaar 1911—1912, in welke gemeenten, voor zoover bekend, gemeentelijke en bijzondere cursussen tot opleiding van hoofdonderwijzers en hoofdonderwijzeressen gevestigd waren. Het aantal dier cursussen is daarbij tevens opgegeven. De laatste kolom bevat eene verklaring van de verschillen tusschen de beide jaren; waar daarbij vermeld is, dat een cursus is opgeheven, bestaat de mogelijkheid, dat het onderwijs slechts gedurende het cursusjaar 1911—1912 is gestaakt.

Plaats van vestiging.	Cursusjaar 1910—1911.		Cursusjaar 1911—1912.		OPMERKINGEN.
	Gem.	Bijz.	Gem.	Bijz.	
Noordbrabant.					
Bergen op Zoom [1]	—	1	—	—	[1] Opgeheven.
Breda	—	2	—	2	[2] Betreffende dezen cursus zijn thans voor het eerst opgaven ontvangen, hoewel hij sinds 1906 bestaat.
Eindhoven	—	1	—	1	
's Hertogenbosch	—	1	—	1	
Schijndel	—	1	—	1	
Tilburg [2]	—	—	—	1	
Veghel	—	1	—	1	
Gelderland.					
Apeldoorn	—	1	—	1	
Arnhem	—	1	—	1	

Plaats van vestiging.	Cursusjaar 1910—1911.		Cursusjaar 1911—1912.		Opmerkingen.
	Gem.	Bijz.	Gem.	Bijz.	
Doetinchem (Stad-)	—	1	—	1	[3]) Opgeheven.
Nijmegen	—	1	—	1	[4]) De cursus is opgericht in 1907, maar de lessen zijn gedurende het cursusjaar 1910—1911 niet gegeven.
Tiel [3])	—	1	—	—	
Zuidholland.					[5]) Opgeheven.
Delft	1	—	1	—	[6]) Opgericht 11 November 1911.
Dordrecht	—	1	—	1	
Gorinchem	—	1	—	1	
Gouda	—	1	—	1	
's Gravenhage	1	3	1	3	
Klaaswaal	—	1	—	1	
Leiden	1	—	1	—	
Rotterdam	1	3	1	3	
Noordholland.					
Amsterdam	1	2	1	2	
Bergen	—	1	—	1	
Haarlem	—	1	—	1	
Helder	—	1	—	1	
Hoorn	—	1	—	1	
Zeeland.					
Hulst	—	1	—	1	
Middelburg [4])	—	—	—	1	
Utrecht.					
Utrecht	1	—	1	—	
Friesland.					
Leeuwarden	—	2	—	2	
Sneek	—	1	—	1	
Overijssel.					
Almelo (Stad-) [5])	—	1	—	—	
Deventer	1	—	1	—	
Steenwijk	—	1	—	1	
Groningen.					
Groningen	—	1	—	1	
Limburg.					
Eysden	—	1	—	1	
Maastricht	—	1	—	1	
Sittard [6])	—	—	—	1	
Totaal	7	37	7	37	

Nadere mededeelingen betreffende deze cursussen over het cursusjaar 1911—1912 worden verstrekt in het volgende overzicht.

Cursussen tot opleiding van hoofd on

Plaats van vestiging.	De cursus gaat uit van:	Jaar van oprichting.	Begin en einde van het cursusjaar 1911—1912; werkelijke duur van het onderwijs.	Aantal leerlingen: a. bij het begin van het cursusjaar 1911—1912; b. die in den loop daarvan tot den cursus zijn toegelaten; c. die in den loop daarvan den cursus hebben verlaten;[1] d. bij het einde van dat cursusjaar. M.	Vr.	Aantal leerlingen, die in 1912: a. het hoofdonderwijzersexamen hebben afgelegd; b. daarbij de akte hebben behaald. M.	Vr.	Dagen en uren waarop en localiteiten waar de lessen zijn gegeven.	Leergeld per leerling gedurende het cursusjaar 1911—1912.	Belooning der onderwijzers per lesuur gedurende het cursusjaar 1911—1912.
Noordbrabant.										
Breda.	de afd. Breda van den Bond van Ned. Onderwijzers.	1902	1 Sept. 1911, 31 Aug. 1912; 40 weken.	a. 6 b. 4 c. 4 d. 6	9 — 2 7	a. 5 b. 4	4 2	Woensdag, van 1½ tot 6 uur. Zaterdag, idem. In een lokaal der openb. meisjesschool aan de Eindstraat, het natuurk. kabinet en het lokaal voor natuurlijke historie der h. b. school, de teekenzaal der meisjesschool van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen.	f 35,— (voor cursisten van buiten wordt tegemoetkoming in reiskosten toegestaan.)	f 2,—
Breda.	den R.K. Onderwijzersbond in het bisdom Breda.	1903	6 Sept. 1911, 13 Juli 1912; 40 weken.	I, II. a. 3 6 b. 3 1 c. — 4 d. 6 3	I, II. — 4 — — — 2 — 2	a. 5 b. 3	3 2	Zaterd., van 1½—7 uur. Zondag, van 9½ tot 1½ uur. In lokalen van het instituut St. Antoine.	f 35,—	1,40
Eindhoven.	den R.K. Onderwijzersbond in het bisdom 's Hertogenbosch.	1902	1 Sept. 1911, 31 Juli 1912; 42 weken.	a. 17 b. 2 c. 6 d. 13	2 1 1 2	a. 8 b. 4	3 1	Zaterd., van 9—6 uur. In een lokaal van de R.K. jongenssch.	40,—	2,—

[1]) Met inbegrip van degenen, die de hoofdonderwijzersakte behaalden.

onderwijzers en hoofdonderwijzeressen.

Inkomsten en uitgaven gedurende het cursusjaar 1911—1912.	Vakken van onderwijs, gedurende het cursusjaar 1911—1912 op den cursus gegeven; aantal uren aan elk vak per week besteed.		Persoon of personen, die het onderwijs in elk vak hebben gegeven.	Andere mededeelingen.
Inkomsten:	Leerjaar I en II.			Het leerplan van den cursus is tweejarig. Wegens het te klein aantal deelnemers worden zij in ééne klasse bijeengevoegd. Het eene jaar wordt de eene helft van het leerplan afgewerkt, het volgende jaar de andere helft, behalve bij wis- en natuurkundige aardrijkskunde, waarvan het leerplan eenjarig is, zoodat in dat vak elk jaar hetzelfde wordt onderwezen. Van het subsidie der Nutscommissie voor onderwijs strekte f 150 ter tegemoetkoming voor 50 pct. in de reiskosten van cursisten.
Lesgelden . . . . . f 582,—	Lezen			
Subsidie Nutscommissie voor onderwijs. . . . 450,—	Nederlandsche taal . . .	1½ uur	J. F. Thijssen, onderwijzer o. l. school en Rijksnormaallessen.	
Rente van kasgeld . . . 7,40	Letterkunde			
Batigsaldo vorig cursusjaar 20,20	Rekenen	1½ „	W. Stoorvogel, onderwijzer Nutsschool voor jongens en Rijksnormaallessen.	
Totaal . . . f 1 059,60	Wis- en natuurk. aardrijksk.	1 „	dr. J. E. Couvée, leeraar H. B. S. en gymnasium en onderwijzer Rijksnormaallessen.	
Uitgaven:				
Belooning onderwijzers . f 800,—	Natuurkunde	1½ „	dr. P. G. Tiddens, leeraar H. B. S. en gymnasium en onderw. Rijksnormaallessen tot 1 April; daarna dr. Couvée.	
Belooning concierges . . 28,—				
Belooning amanuensis . 8,—				
Boeken en leermiddelen . 5,55	Handteekenen	1½ „	A. Boost., onderwijzer Nutsschool voor jongens.	
Tegemoetkoming in reiskosten cursisten . . . 153,87	Paedagogiek	1 „	J. W. Krul, onderwijzer o. l. school, allen te Breda.	
Administratie, enz. . . . 61,40				
Totaal . . . f 1056,82	Totaal . . .	8 uur		
Inkomsten:	Leerjaar I en II.			
Lesgelden . . . . . f 450,—	Lezen			
Subsidie van den bisschop 200,—	Nederlandsche taal . . .	2 uur	A van der Hout, schoolhoofd te Princenhage.	
Totaal . . . f 650,—	Letterkunde			
Uitgaven:	Rekenen	1½ „	B. E. Joling, schoolhoofd te Princenhage.	
Belooning onderwijzers . f 617,50	Aardrijkskunde	1 „	W. A. te Riele, onderwijzer te Breda.	
Belooning concierge . . 7,50	Geschiedenis	1 „	H. de Bie, schoolhoofd te Terheyden.	
Belooning amanuensis . 7,50	Kennis der natuur	1 „	dr. J. E. Couvée, leeraar H. B. S. en gymnasium, en onderw. Rijksnormaallessen te Breda.	
Lokaalhuur, enz. . . . . 10,—				
Administratie 6,37	Handteekenen	1 „	W. A. te Riele.	
Totaal . . . f 648,87	Paedagogiek	1 „	P. F. Roijackers, schoolhoofd te Oudenbosch.	
	Totaal . . .	8½ uur		
Inkomsten:	Lezen			
Lesgelden . . . . . f 766,—	Nederl. taal	1½ uur	J. Berkvens, onderwijzer bijz. kweekschool te Oirschot.	
Rente van kasgeld . . . 11,78	Letterkunde			
Totaal . . . f 777,78	Rekenen	1½ „	H. Baks, onderwijzer openb. school te Eindhoven.	
Uitgaven:				
Belooning onderwijzers . f 674,—	Natuur- en wiskunde, aardrijkskunde . . .	1½ „	J. Deelen, hoofd openbare school te Woensel.	
Lokaalhuur, enz. . . . 27,50	Verbrandingsverschijnselen			
Boeken en leermiddelen . 25,75	Natuurkunde	1 „	J. Hoppenbrouwers, onderw. openb. school te Eindhoven.	
Administratie 1,79				
Totaal . . . f 729,04	Handteekenen	1 „	A. Hoppenbrouwers, onderw. openb. school te Eindhoven.	
	Paedagogiek	1 „	J. Deelen.	
	Totaal . . .	7½ uur		

Plaats van vestiging.	De cursus gaat uit van:	Jaar van oprichting.	Begin en einde van het cursusjaar 1911—1912; werkelijke duur van het onderwijs.	Aantal leerlingen: a. bij het begin van het cursusjaar 1911—1912; b. die in den loop daarvan tot den cursus zijn toegelaten; c. die in den loop daarvan den cursus hebben verlaten; (1) d. bij het einde van dat cursusjaar.			Aantal leerlingen, die in 1912: a. het hoofdonderwijzersexamen hebben afgelegd; b. daarbij de akte hebben behaald.		Dagen en uren waarop en localiteiten waar de lessen zijn gegeven.	Leergeld per leerling gedurende het cursusjaar 1911—1912.	Beloning der onderwijzers per lesuur gedurende het cursusjaar 1911—1912.
				M.		Vr.	M.	Vr.			
				I	II						
's Hertogenbosch.	het bestuur der Bissch. kweeksch. voor R. K. onderwijzers te 's Hertogenbosch, zijnde het bisdom 's Hertogenbosch.	1899	7 Sept. 1911; Juli 1912; 45 weken.	a. 15 b. — c. — d. 15	17 — 12 5	— — — —	a. 13 b. 8	— —	Zaterdag van 8½—12 en van 1—4½ uur. In de lokalen der kweekschool.	f 20,—	(1)
				I	II						
Schijndel.	het bestuur der kweekschool „Burgerlijk Zedelijk Lichaam, vereeniging van vrouwen voor de verpleging van zieken en het geven van onderwijs".	1896	1 Sept. 1911; 20 Juli 1912; 44 weken.	a. — b. — c. — d. —	3 — — 3	2 1 2 1	a. — b. —	3 2	Woensdag, van 6 tot 7 uur. Vrijdag, van 4—5 en 6—8 uur. Zaterdag, van 7½—8¼, 9 tot 11, 1½—3½ en 4 tot 7½ uur. Zondag, van 10 tot 12, 2½—4½ en 8½—9½ uur. In een daarvoor bestemd lokaal der kweekschool.	—	f 2,—
				I	II						
Tilburg.	Vereeniging van Fraters te Tilburg.	1906	1 Sept. 1911, 1 Juli 1912; 40 weken.	a. 3 b. 4 c. — d. 7	2 — 2 —	— — — —	a. 2 b. 2	— —	Alle werkdagen, van 7—9½ uur 's avonds. Zondag, van 1—3 uur. In een lokaal der Bijz. Normaalschool te Tilburg.	—	2,—
				I	II						
Veghel.	het bestuur der bijz. kweekschool voor onderwijzeressen „De Zusters van Liefde".	1888	10 Aug. 1911, 23 Juli 1212; 42 weken.	a. — b. — c. — d. —	5 — 2 3	2 — 2 —	a. — b. —	2 2	Vrijdag, tusschen 5 en 9 uur. Zaterdag, tusschen 8 en 8 uur. In de lokalen der kweekschool.	—	2,— benevens reiskosten (2)

Inkomsten en uitgaven gedurende het cursusjaar 1911—1912.	Vakken van onderwijs, gedurende het cursusjaar 1911—1912 op den cursus gegeven; aantal uren aan elk vak per week besteed.			Persoon of personen, die het onderwijs in elk vak hebben gegeven.	Andere mededeelingen.
Inkomsten:	Leerjaar I,	II.			(1) De belooning is begrepen in het salaris als onderwijzer enz. aan de kweekschool.
Lesgelden . . . . . f 580,—	Lezen				
Uitgaven:	Nederl. taal . . .	1½ uur	1½ uur	J. L. Horsten, onderwijzer,	
De kosten zijn begrepen in de uitgaven der kweekschool en van deze niet te scheiden.	Letterkunde. . .				
	Rekenen	1 „	1 „	H. J. Willemse, onderwijzer,	
	Aardrijkskunde . . .	1 „	1 „	S. J. Linthorst en A. J. Scholten, onderwijzers,	
	Geschiedenis . . .	1 „	1 „	A. de Rooy, onderwijzer,	
	Kennis der natuur .	1 „	1 „	W. van Eyndhoven, onderwijzer,	
	Handteekenen . . .	1 „	1 „	B. Waijers, onderwijzer,	
	Paedagogiek. . . .	1 „	1 „	A. de Rooy, onderwijzer,	
	Ethica of sociologie .	—	—	A. F. Diepen, directeur,	
	Totaal . . .	7½ uur	7½ uur	allen aan de Bissch. kweekschool.	
Inkomsten:	Leerjaar I,	II.			
Ontbreken.	Lezen	1 uur	1 uur		
Uitgaven:	Nederl. taal	1 „	1 „	G. M. van Velthoven.	
Belooning onderwijzers . f 1750,—	Letterkunde. . . .	1 „	1 „		
Lokaalhuur, enz. . . . . 145,—	Rekenen	2 „	2 „	E. M. F. Renders, J. B. Michels.	
Administratie . . . . . 20,—	Aardrijkskunde . .	2 „	2 „	M. P. Aarts, J. B. Michels.	
	Geschiedenis . . .	1 „	2 „	M. van der Heiden.	
Totaal . . . f 1915,—	Kennis der natuur .	1 „	2 „	J. W. Hamelynck, J. B. Michels, J. Onland.	
	Handteekenen . . .	2 „	2 „	J. Stuyver.	
	Paedagogiek. . . .	2 „	3 „	E. M. F. Renders, J. B. Michels.	
	Totaal . . .	13 uur	16 uur		
Inkomsten:	Leerjaar I,	II.			
Subsidie v. d. Vereen. der Fraters. . . . . f 1400,—	Lezen	½ uur	½ uur		
Giften . . . . . 175,—	Nederl. taal	1 „	1 „	W. Walboomers, ond. bijz. kweeksch. Tilburg.	
Totaal . . . f 1575,—	Letterkunde. . . .	½ „	½ „		
Uitgaven:	Rekenen	1 „	1 „	J. J. W. v. d. Heyden, idem.	
Belooning der onderw. . f 1280,—	Aardrijkskunde . .	1 „	1 „	S. J. Linthorst, idem, en A. J. Scholten, ond. bijz. kw.sch. 's Hertogenb.	
Belooning amanuensis. . 25,—	Geschiedenis . . .	1 „	1 „	G. Merkx, ond. bijz. school.	
Vuur, licht, enz. . . . . 25,—	Kennis der natuur .	1 „	1 „	J. J. W. v. d. Heyden en S. J. Linthorst.	
Boeken en leermiddelen . 245,—	Handteekenen . . .	1 „	1 „	Zeegers, onderwijzer bijz. school.	
	Paedagogiek. . . .	1 „	1 „	G. Rombouts, ond. bijz. kweekschool.	
Totaal . . . f 1575,—	Totaal . . .	8 uur	8 uur		
Inkomsten:	Leerjaar I,	II.			(2) De directrice en de onderwijzeressen der kweekschool ontvangen geene belooning.
Ontbreken.	Lezen				
Uitgaven:	Nederl. taal . . .	3 uur	3 uur	G. M. van Velthoven, onderw. bijz. kweeksch. Schijndel.	
Belooning onderwijzers ± f 800,—	Letterkunde. . .				
	Rekenen	2 „	2 „	A. van der Ven, hoofd openb. school te Zijtaart.	
	Wis- en natuurk., aardrijkskunde . .	½ „	½ „	mej. J. L. de Rooy, directrice bijz. kweeksch. Veghel.	
	Aardrijkskunde . .	1 „	1 „	mej. G. C. Herckenrath, ond^es. idem.	
	Geschiedenis . . .	1 „	1 „	mej. M. W. L. J. van den Eerden, onderwijzeres idem.	
	Kennis der natuur .	2 „	2 „	J. B. Michels, hoofd openb. school Schijndel (physica), mej. J. L. de Rooy (nat. historie).	
	Handteekenen . . .	1 „	1 „	mej. G. C. Herckenrath.	
	Paedagogiek. . . .	1 „	1 „	J. B. Michels.	
	Totaal . . .	11½ uur	11½ uur		

Plaats van vestiging.	De cursus gaat uit van:	Jaar van oprichting.	Begin en einde van het cursusjaar 1911—1912; werkelijke duur van het onderwijs.	Aantal leerlingen: a. bij het begin van het cursusjaar 1911—1912; b. die in den loop daarvan tot den cursus zijn toegelaten; c. die in den loop daarvan den cursus hebben verlaten; (1) d. bij het einde van dat cursusjaar. M.	Vr.	Aantal leerlingen, die in 1912: a. het hoofdonderwijzersexamen hebben afgelegd; b. daarbij de akte hebben behaald. M.	Vr.	Dagen en uren waarop en localiteiten waar de lessen zijn gegeven.	Leergeld per leerling gedurende het cursusjaar 1911—1912.	Belooning der onderwijzers per lesuur gedurende het cursusjaar 1911—1912.
Gelderland.										
Apeldoorn.	onderwijzers en onderwijzeressen te Apeldoorn en omstreken.	1891	half Sept. 1911; half Juli 1912; 24 weken.	a. 4 b. — c. — d. 4	6 — 1 5	a. 3 b. —	3 —	Zaterdag, van 1—5 en van 6—8 uur. In eene openbare school en de hoogere burgerschool.	f 36,35	f 2,50
Arnhem.	de afd. Arnhem van den Bond van Ned. Onderwijzers.	1910	2 Sept. 1911; 6 Juli 1912; 40 weken.	a. 12 b. 3 c. 6 d. 9	13 3 6 10	a. 8 b. 3	5 3	Zaterd., van $1\frac{1}{2}$—$4\frac{1}{2}$ en $5\frac{1}{2}$—$8\frac{1}{2}$ uur; In een lokaal der hoogere burgerschool met 3-jarigen cursus;	35,—	f 2,50 voor taal, rekenen en paedagogiek f 3,75
Doetinchem (Stad-)	eene commissie bestaande uit de schoolopzieners in de arrondissementen Doetinchem en Groenlo en dr. Bouwmeester, leeraar aan het gymnasium te Doetinchem.	1893	1 Sept. 1911; 31 Aug. 1912; 40 weken.	I II a. 4 6 b. — — c. — 4 d. 4 2	I II 4 1 — — 1 1 3 —	a. 2 b. —	— —	Zaterdag, van 1—$8\frac{1}{2}$ uur met $\frac{1}{2}$ uur pauze. Dinsdag, van 6—8 uur (alleen teekenen) In eene op. lagere school: de lessen in kennis der natuur in het laboratorium van het gymnasium; de lessen in het teekenen in de ambachtsschool.	30,—	f 0,94
Nijmegen.	hen, die de lessen geven.	1901	Sept. 1911; Juli 1912; 40 weken.	I II a. 5 6 b. 1 1 c. 2 — d. 4 7	I II 6 8 2 1 — 3 8 6	a. 1 b. —	5 1	Zaterdag, tusschen $1\frac{1}{2}$ en $7\frac{1}{2}$ uur. In lokalen van eene openb. lagere school. en van eene school voor middelbaar onderwijs.	40,—	f 1,— terwijl bovendien betaald wordt voor het correctiewerk bij taal, rekenen en paedagogiek.

Inkomsten en uitgaven gedurende het cursusjaar 1911—1912.	Vakken van onderwijs, gedurende het cursusjaar 1911—1912 op den cursus gegeven; aantal uren aan elk vak per week besteed.	Persoon of personen, die het onderwijs in elk vak hebben gegeven.	Andere mededeelingen.
Inkomsten: Lesgelden . . . . . f 363,50 *Uitgaven:* Belooning onderwijzers . f 312,50 „ concierge. . . 12,50 „ amanuensis. . 12,50 Administratie . . . . . 26,— Totaal . . f 363,50	Lezen. . . . . 1 uur Nederl. taal . . . . . 1 „ Letterkunde . . . . . 1 „ Rekenen . . . . . 1 „ Aardrijkskunde . . . . . 1 „ Kennis der natuur. . . . . 1 „ Handteekenen . . . . . 1 „ Totaal . . . 6 uur	R. Schuiling, leeraar gymn. en H. B. S. te Deventer. H. W. Leurink, schoolhoofd te Apeldoorn. R. Schuiling. dr. N. J. van der Lee, directeur H. B. S. te Apeldoorn. P. Puype, leeraar ambachtsschool Apeldoorn.	De lessen zijn om de andere week gegeven.
Inkomsten: Saldo . . . . . f 54,96 Lesgelden . . . . . 897,40 Rente van kasgeld . . . 3,75 Totaal . . f 956,11 *Uitgaven:* Belooning onderwijzers . f 750,— „ concierge . . 40,— „ amanuensis. . 20,— Administratie . . . . . 21,52⅝ Totaal . . f 831,52⅝	Lezen. . . . . 1 uur Nederl. taal . . . . . 1 uur Letterkunde . . . . . 1 uur Rekenen. . . . . 1 „ Aardrijkskunde . . . . . 1 „ Geschiedenis . . . . . 1 „ Kennis der natuur. . . . . 1 „ Paedogogiek . . . . . 1 „ Totaal . . . 6 uur	K. Geertsema, onderw. openb. school, A. Hildesheim, hoofd openb. school, J. v. d. Sand, onderw. openb. school, P. A. van Deinse, leeraar gymnasium, dr. D. H. Cocheret, leeraar H. B. S. 3-jarigen cursus, W. A. van Zant, hoofd openb. school, allen te Arnhem.	
Inkomsten: Lesgelden . . . . . f 450,— *Uitgaven:* Belooning onderwijzers . f 396,— „ concierge. . . 10,— Lokaalhuur, enz. . . . . 32,— Administratie . . . . . 12,— Totaal . . f 450,—	beerjaar I, II. Lezen. . . . . ½ uur Nederl. taal . . . . 1 uur 1 „ Letterkunde . . . . 1 uur 1 „ Rekenen. . . . . ¾ „ ¾ „ Geschiedenis . . . . ¾ „ ¾ „ Kennis der natuur. . ¾ „ ¾ „ Handteekenen . . . 1 „ 1 „ Paedagogiek . . . . ¾ „ ¾ „ Totaal. . 5 uur 5 uur + ½ uur	J. v. d. Brink, onderwijzer Groen van Prinstererkweekschool te Doetinchem. D. Denkers. hoofd openb. school te Zalhem. C. v. d. Mooren, hoofd openb. school te Doetinchem. J. J. Leys, directeur Groen v. Prinstererkweekschool te Doetinchem. J. Mus, leeraar ambachtsschool. J. Kuypers, hoofd openb. school te Ulft.	Het onderwijs is gedurende de cursusjaren 1901—1902 en 1902—1903 niet gegeven.
Inkomsten: Lesgelden . . . . . f 938,— *Uitgaven:* Belooning onderwijzers . f 900,— „ concierge. . . 20,— „ amanuensis . 12,50 Administratie . . . . . 8,15 Totaal . . f 940,65	Leerjaar I, II. Lezen. . . . . 1 uur 1 uur Nederl. taal . . . . 1 uur 1 uur Letterkunde . . . . 1 „ 1 „ Rekenen. . . . . 1 „ 1 „ Aardrijkskunde . . . 1 uur Geschiedenis . . . . 1 „ Kennis der natuur. . ½ „ Handteekenen . . . 1 „ Paedagogiek . . . . 1 uur 1 uur Totaal. . 4 uur 4 uur + 3½ uur	directeur: W. Heiliger. dr. J. Prinsen Lzn., onderwijzer Rijkskweekschool. J. C. de Joode, leeraar H. B. S. G. Gorter, directeur bijz. kweekschool voor onderwijzeressen. G. J. Burger, leeraar H. B. S. dr. C. J. Söhngen, leeraar gymnasium. G. Gorter. W. de Jager, onderw. Rijksnormaalles. J. E. Klop, hoofd openb. lagere school.	

Plaats van vestiging.	De cursus gaat uit van:	Jaar van oprichting.	Begin en einde van het cursusjaar 1911—1912; werkelijke duur van het onderwijs.	Aantal leerlingen: a. bij het begin van het cursusjaar 1911—1912; b. die in den loop daarvan tot den cursus zijn toegelaten; c. die in den loop daarvan den cursus hebben verlaten; (3) d. bij het einde van dat cursusjaar. M.	Vr.	Aantal leerlingen, die in 1912: a. het hoofdonderwijzersexamen hebben afgelegd; b. daarbij de akte hebben behaald. M.	vr.	Dagen en uren waarop en localiteiten waar de lessen zijn gegeven.	Leergeld per leerling gedurende het cursusjaar 1911—1912.	Beloning der onderwijzers per lesuur gedurende het cursusjaar 1911—1912.
Zuidholland.										
Delft	de gemeente.	1893	1 Sept. 1911, 31 Aug. 1912; 40 weken.	a. 6 b. 5 c. 4 d. 7	7 — 3 4	a. 4 b. 3	3 3	Dinsdag, van 5½ tot 8½ uur, Woensd., van 6—9 u. Donderd., „ 6—9 „ Vrijdag, „ 6—8 „ Zaterdag, „ 6—8 „ In de lokalen eener openb. lagere school; scheikunde in een lokaal van het gymnasium; teekenen in een lokaal der burgeravondschool.	f 20,— (voor één vak f 5.)	f 1,87⁵
Dordrecht.	de afd. Dordrecht en omstreken van den Bond van Ned. Onderwijzers.	1899	1 Sept. 1911, 31 Aug. 1912; 44 weken.	I II III a. 6 5 10 b. 8 — 4 c. 2 1 12 d. 12 4 2	I II III 6 4 4 — 1 2 3 — 5 3 5 1	a. 11 b. 6	6 2	Woensd., van 5—8 u. Zaterd., van 2—8 u. In eene openbare school; natuurkunde in een lokaal der h. b. school.	f 47,30 Leden van den Bond 10% korting; voor cursisten van buiten wordt tegemoetkoming in reiskosten toegestaan.	f 1,70
Gorinchem.	directeur en onderwijzers der Christ. kweeksch. te Gorinchem.	1908	1 Sept. 1911, half Juli 1912; 40 weken.	a. 5 b. — c. 4 d. 1	4 — 3 1	a. 5 b. 3	1 —	Woensd., van 5—8 u. Zaterd., van 1—7 u. In de lokalen der kweekschool.	f 40,—	f 1,—

Inkomsten en uitgaven gedurende het cursusjaar 1911—1912.	Vakken van onderwijs, gedurende het cursusjaar 1911—1912 op den cursus gegeven; aantal uren aan elk vak per week besteed.	Persoon of personen, die het onderwijs in elk vak hebben gegeven.	Andere mededeelingen.
Inkomsten: Lesgelden . . . . . f 240,—	Lezen . . . . . . Nederl. taal . . . . . 2 uur Letterkunde	P. Beishuizen, onderw. en leeraar M. O. Ned. taal en letterk.	
Uitgaven: Belooning onderwijzers . f 877,50 Belooning amanuensis. . 46,— Vuur, licht enz. . . . . 10,— Vergoeding reiskosten onderwijzers . . . . . 27,20 Boeken en leermiddelen . 25,—	Rekenen . . . . . 2 „ Aardrijkskunde . . . . . 1 „ Geschiedenis . . . . . 2 „ Physica . . . . . 1 „ Scheikunde . . . . . 1 „ Handteekenen . . . . . 2 „ Paedagogiek . . . . . 2 „	J. A. Geers, hoofd eener school. J. Hemmes, hoofd eener school. dr. W. A. A. Hecker, leeraar gymnasium. mej. M. A. Bes, scheik. ing. dr. U. H. E. Huber Noodt. T. F. Warffemius. F. Eterman, hoofd eener school.	
Totaal . . . f 985,70	Totaal . . . 13 uur		
Inkomsten: Lesgelden . . . . . f 1829,50 Subsidie Dep. Dordrecht Maatschappij tot Nut van 't Algemeen . . . 200,— Subsidie Nutscommissie voor onderwijs . . . . 200,—	Leerjaar I, II, III. Lezen . . . . . . Nederl. taal . . . 1 u. 1 u. 1 u. Letterkunde . . .	J. L. van Dalen, leeraar M. O.	Van de 17 candidaten voor het examen hadden 6 alle leerjaren van den cursus gevolgd; van dezen behaalden 4 de akte.
Totaal . . . f 2229,50	Rekenen . . . . . 1 „ 1 „ 1 „ Wis- en natuurkunde, aardrijkskunde . . — 1 „ 1 „ Geschiedenis. . . . 1 „ 1 „ 1 „ Kennis der natuur . 1 „ 2 „ 2 „	K. Houpst, onderwijzer. P. C. Maat, onderwijzer. C. van Eck, leeraar M. O. A. Vega, leeraar M. O., C. van der Graaf, onderwijzer.	
Uitgaven: Belooning onderwijzers . f 1819,50 Belooning amanuensis. . 40,— Lokaalhuur enz. . . . . 156,25 Tegemoetkoming in reiskosten cursisten . . . 200,— Administratie 46,70⁵	Handteekenen . . . 1 „ 1 „ 1 „ Paedagogiek . . . . 1 „ 1 „ 1 „	C. Stempels, onderwijzer met akte teekenen L. O. J. S. Verburg, hoofd eener school Rotterdam.	
Totaal . . . f 2262,45⁵	Totaal . . . 6 u. 8 u. 8 u.		
Inkomsten: Lesgelden . . . . . f 335,—	Lezen . . . . . . Nederl. taal . . . . . 1 uur Letterkunde . . . . . 1 „	J. Gras, directeur	Christelijke kweekschool te Gorinchem.
Uitgaven: Belooning onderwijzers . f 300,— „ concierge . . . 10,— „ amanuensis . . 25,—	Rekenen . . . . . 1 „ Aardrijkskunde . . . . . 1 „ Geschiedenis . . . . . 1 „ Kennis der natuurkunde . 2 „ Handteekenen . . . . . 1 „ Paedagogiek . . . . . 1 „	J. Spiering, onderwijzer C. Groen, onderwijzer J. Veldkamp, onderwijzer B. Elbrecht, onderwijzer J. Gras, directeur	
Totaal. . . . f 335,—	Totaal . . . 9 uur		

Plaats van vestiging.	De cursus gaat uit van:	Jaar van oprichting.	Begin en einde van het cursusjaar 1911—1912; werkelijke duur van het onderwijs.	Aantal leerlingen: a. bij het begin van het cursusjaar 1911—1912; b. die in den loop daarvan tot den cursus zijn toegelaten; c. die in den loop daarvan den cursus hebben verlaten; (0) d. bij het einde van dat cursusjaar. M.	Vr.	Aantal leerlingen, die in 1912: a. het hoofdonderwijzersexamen hebben afgelegd; b. daarbij de akte hebben behaald. M.	Vr.	Dagen en uren waarop en localiteiten waar de lessen zijn gegeven.	Leergeld per leerling gedurende het cursusjaar 1911—1912.	Beloning der onderwijzers per lesuur gedurende het cursusjaar 1911—1912.
Gouda.	de afd. Gouda en omstreken van den Bond van Ned. Onderwijzers.	1907	15 Sept. 1911. 15 Juli 1912; 40 weken.	a. 14 b. 1 c. 6 d. 9	7 — 5 2	a. 9 b. 5	3 3	Woensdag, van 5¾ tot 9¼ uur, Zaterdag, van 2½—4½ en 5½—9 uur. In het gebouw der Rijks h. b. school.	f 36,—	f 2,50 (één der docenten genoot f 25 voor reiskosten).
's Gravenhage.	de gemeente.	1883	1 Sept. 1911, 31 Aug. 1912; 44 weken.	I | II a. 2 | 14 b. 4 | 1 c. 1 | 9 d. 5 | 6	I | II 28 | 23 2 | 4 6 | 16 24 | 11	a. 12 b. 4	18 9	Woensdag, van 6 tot 8¼ uur. Donderd., van 6 tot 8¼ uur. Vrijdag, van 6 tot 6¾ uur. Zaterdag, van 1¾ tot 5¼ uur. In het gebouw der hoogere burgerschool met 3-jarigen cursus.	40,— (sommigen kosteloos, anderen tegen verminderd lesgeld.)	f 2,—
's Gravenhage.	het bestuur der Christ. kweeksch. te 's Gravenhage.	1899	1 Sept. 1911, 15 Juli 1912; 39 weken.	I | II a. 10 | 10 b. 2 | 2 c. 3 | 8 d. 9 | 4	I | II 1 | 2 — | — — | — 1 | 2	a. 11 b. 8	— —	Dinsd., van 6—9¼ u. Donderdag, van 6 tot 9 uur. Zaterdag, van 2¼ tot 5½ uur. In het gebouw der kweeksch., Galvanistraat 118.	f 30,— voor onderwijzers en onderwijzeressen aan Chr. bijzondere scholen; f 50,— voor anderen.	2,—
's Gravenhage.	de afd. 's Gravenhage van den Bond van Ned. Onderwijzers.	1902	Sept. 1911; einde Juli 1912; 43 weken.	a. 8 b. 5 c. 7 d. 6	8 — 3 5	a. 9 b. 6	5 2	Woensd., van 6—9 u. Vrijdag, van 6 tot 10 uur. Zaterdag van 1½ tot 3½ en van 4—6 uur. In de lokalen van een gehuurd gebouw, Archimedesstraat 6.	voor 1 wekel. lesuur . . f 1,— 2 uur . . . 1,75 3 „ . . . 2,25 4 „ . . . 2,75 5 „ . . . 3,25 6 „ . . . 3,75 7 „ . . . 4,25 8 „ . . . 4,50 per maand.	1,75

Inkomsten en uitgaven gedurende het cursusjaar 1911—1912.	Vakken van onderwijs, gedurende het cursusjaar 1911—1912 op den cursus gegeven; aantal uren aan elk vak per week besteed.	Persoon of personen, die het onderwijs in elk vak hebben gegeven.	Andere mededeelingen.
Inkomsten: Saldo . . . . . f 94,14⁵ Lesgelden . . . . . 712,80 Subs. Mij. t. N. v. 't Alg. 225,92⁵ Aandeel van den Franschen cursus in kosten concierge, vuur en licht . . . . 19,63 Totaal . . . f 1052,50 *Uitgaven:* Belooning onderwijzers . f 850,— „ concierge . . 50,— „ amanuensis. . 50,— Vuur, licht, enz. . . . . 25,— Reiskosten . . . . . 25,— Administratie . . . . . 26,55⁵ Totaal . . . f 1026,55⁵	Leerjaar I, II en III. Lezen . . . . . } 1½ uur Nederl. taal . . . . . } Letterkunde . . . . . } Rekenen . . . . . 1 „ Aardrijkskunde . . . . . 1 „ Geschiedenis . . . . . 1 „ Kennis der natuur . . . . 1 „ Handteekenen . . . . . 1½ „ Paedagogiek . . . . . 1½ „ Totaal . . . 8½ uur	J. H. v. d. Bosch, leeraar R. H. B. S. en gymnasium Gouda. J. A. W. Baart, leeraar R. H. B. S. Gouda. J. Smit, leeraar R. H. B. S. Gouda. S. Postmus, leeraar Chr. gym. Amsterd. C. J. de Ruwe, onderwijzer Gouda. H. C. German, onderwijzer Gouda. P. de Vos, onderwijzer Gouda.	De cursus is in 1901 opgericht als gemeentelijke instelling, en in 1907 voortgezet door de afd. van den Bond van Nederlandsche Onderwijzers. De cursus bestaat uit drie leerjaren, doch is éénklassig.
Inkomsten: Lesgelden . . . . . f 2741,65 *Uitgaven:* Belooning onderwijzers . f 3369,— „ amanuensis . . 75,— Boeken en leermiddelen . 8,32⁵ Administratie . . . . . 62,29 Totaal . . . f 3514,61⁵	Leerjaar I, II. Lezen . . . . . } 2 uur 2 uur Nederl. taal . . . } Letterkunde . . . } Rekenen . . . . 2 „ 2 „ Aardrijkskunde . . 2 „ 1 „ Geschiedenis . . . 1 „ 1 „ Kennis der natuur 1 „ 2 „ Handteekenen . . 1 „ 1½ „ Paedagogiek . . . 1 „ 1½ „ Totaal . . . 10 uur 11 uur	C. W. Valken, hoofd openb. school, G. Smelt, idem, J. M. Keen, idem, M. de Vries, idem, J. M. Prins, idem (physica), J. M. Keen, idem (plant- en dierk.), G. A. Laagland, leeraar M. O., H. J. van der Kraan, hoofd openb. sch., allen te 's Gravenhage.	De cursus staat onder toezicht van den schoolopziener in het arrond. 's Gravenhage II. Het tweede leerjaar bestond uit twee parallelafdeelingen.
Inkomsten: Lesgelden . . . . . f 665,— *Uitgaven:* Belooning onderwijzers . f 980,— Van de verdere uitgaven is door het bestuur der kweekschool geen afzonderlijke administratie gehouden.	Leerjaar I en II. Lezen . . . . . ¼ uur Nederl. taal . . . . . 1 „ Letterkunde . . . . . ¼ „ Rekenen . . . . . 1 „ Aardrijkskunde. . . . . 1 „ Geschiedenis. . . . . 1 „ Kennis der natuur . . . . 2 „ Handteekenen . . . . . 1½ „ Paedagogiek . . . . . 1 „ Totaal . . . 9¼ uur	J. D. de Visser Smits, directeur H. K. F. du Pré, onderwijzer J. D. de Visser Smits, directeur J. J. 't Hart, onderwijzer I. Labruyère, onderwijzer H. K. F. du Pré, onderwijzer J. J. 't Hart, onderwijzer G. A. Pont, onderwijzer J. D. de Visser Smits (Christelijke kweekschool.)	
Inkomsten: Lesgelden. . . . . f 644,77 Subsidie Dep. 's Gravenh. Maatschappij tot Nut van 't Algemeen . . . . . 100,— Totaal . . . f 744.77 *Uitgaven:* Belooning onderwijzers. . f 725,65 Lokaalhuur, enz. . . . . 161,75 Boeken en leermiddelen . 10,— Administratie . . . . . 50,— Totaal . . . f 947,40	Leerjaar II. Lezen . . . . . } Nederl. taal . . . . . } 2 uur Letterkunde. . . . . } Rekenen . . . . . 1 „ Aardrijkskunde (cosmogr.) . ¾ „ Geschiedenis . . . . . ¾ „ Kennis der natuur . . . . 2 „ Handteekenen . . . . . 2 „ Paedagogiek . . . . . 1 „ Totaal . . . 9¼ uur	K. ter Laan, leeraar M. O. J. Brouwer, hoofd eener school, W. Uitterdijk, hoofd eener school, dr. Kooperberg, leeraar H. B. S., W. Uitterdijk, G. A. Laagland, leeraar M. O., G. J. Vos, hoofd eener school, allen te 's Gravenhage.	De cursus bestond uit één leerjaar, en wel een tweede leerjaar.

Plaats van vestiging.	De cursus gaat uit van:	Jaar van oprichting.	Begin en einde van het cursusjaar 1911—1912; werkelijke duur van het onderwijs.	Aantal leerlingen: a. bij het begin van het cursusjaar 1911—1912; b. die in den loop daarvan tot den cursus zijn toegelaten; c. die in den loop daarvan den cursus hebben verlaten; (9) d. bij het einde van dat cursusjaar. M.	Vr.	Aantal leerlingen, die in 1912: a. het hoofdonderwijzersexamen hebben afgelegd; b. daarbij de akte hebben behaald. M.	Vr.	Dagen en uren waarop en localiteiten waar de lessen zijn gegeven.	Leergeld per leerling gedurende het cursusjaar 1911—1912.	Beloning der onderwijzers per lesuur gedurende het cursusjaar 1911—1912.
's Gravenhage.	de St. Jacobusvereen. te 's Gravenhage.	1910	1 Sept. 1911, 31 Aug. 1912; 44 weken.	I | II a. 5 | 2 b. 1 | 2 c. — | 4 d. 6 | —	—	a. 3 b. 1	— —	Dinsdag, van 6—9 u. Donderd., „ 6—9 „ Zaterdag, „ 2—6½ „ In twee lokalen, Z.O. Binnensingel 66.	f 40,— (voor de cursisten van buiten 's Gravenhage f 30.	1,96
Klaaswaal.	hen, die de lessen geven.	1905	15 Sept. 1911, 15 Aug. 1912; 46 weken.	I | II a. 4 | 4 b. — | — c. 2 | 1 d. 2 | 3	I | II 2 | — — | — — | — 2 | —	a. 4 b. 1	— —	Woensdag, tusschen 2½ en 6½ uur. Zaterdag, tusschen 2½ en 6 uur. In de openb. school te Klaaswaal.	f 36,—	0,75
Leiden.	de gemeente.	1864	1 Sept. 1911, 31 Aug. 1912; 40 weken.	I | II a. 5 | 11 b. 3 | 3 c. 2 | 14 d. 6 | —	I | II 9 | 13 — | — — | 13 9 | —	a. 6 b. 3	10 3	Maand., van 6—8 u. Dinsdag, „ 6—9 „ Woensd., „ 6—8 „ Donderd., „ 6—9 „ Vrijdag, „ 6—8 „ In de lokalen van de gem. kweekschool voor onderwijzers en onderwijzeressen.	— (alleen voor de leerlingen, die met aan eene openb. of eene bijz. school te Leiden werkzaam zijn, f 5 's jaars per leervak, tot een maximum van f 35.)	75,— 's jaars per wekelijksch lesuur, met twee vierjaarlijksche verhoogingen van f 10; de docenten in taal, natuurk., wisk., aardrijkskunde en geschiedenis bovendien f 200 's jaars met twee vierjaarlijksche verhoogingen van f 100.
Rotterdam.	de gemeente.	1860	1 Sept. 1911, 31 Aug. 1912; 43 weken.	I | II | III a. 19 | 25 | 21 b. — | — | — c. 8 | 10 | 8 d. 11 | 15 | 13	I | II | III 30 | 9 | 10 — | — | — 12 | 5 | 5 18 | 4 | 5	a. 19 b. 8	11 8	Maandag, Dinsdag, Woensd., Donderd., Vrijdag van 5¾—7¾ u. In het gebouw der Handelsschool aan het van Alkemadeplein.	—	f 2,33

Inkomsten en uitgaven gedurende het cursusjaar 1911—1912.	Vakken van onderwijs, gedurende het cursusjaar 1911—1912 op den cursus gegeven; aantal uren aan elk vak per week besteed.	Persoon of personen, die het onderwijs in elk vak hebben gegeven.	Andere mededeelingen.
Inkomsten: Lesgelden . . . . . f 164,— Subsidie van de St. Jacobus-Vereeniging . . . 410,— Subsidie van de vereen. tot bevordering van Katholiek onderwijs . . . 500,— Totaal . . . f 1074.— *Uitgaven:* Belooning onderwijzers . 675,— „ concierge . . . 100,— Lokaalhuur, enz. . . . . 200,— Boeken en leermiddelen . 60,— Administratie . . . . . 39,— Totaal . . . f 1074,—	Leerjaar I. II. Lezen . . . . . ½ uur ½ uur Nederl. taal . . . . ½ „ ½ „ Letterkunde . . . . ½ „ ½ „ Rekenen . . . . . 1½ „ 1½ „ Aardrijkskunde . . 1 „ 1 „ Geschiedenis . . . 1 „ 1 „ Kennis der natuur . 2 „ 2 „ Handteekenen . . . 2 „ 2 „ Paedagogiek . . . . 1½ „ 1½ „ Totaal . . . 10½ uur 10½ uur	F. A. C. van Stekelenburg, onderwijzer Scheveningen. J. Th. F. van den Donk, hoofd bijz. school Voorburg. A. M. J. Lourijssen, onderwijzer 's Gravenhage. F. Molenaars, onderwijzer, Scheveningen. P. J. Landman, onderwijzer 's Gravenhage. Th. P. Badoux, hoofd bijz. school 's Gravenhage. Chr. L. Wesseling Mzn., hoofd bijz. school Scheveningen, directeur van den cursus.	
Inkomsten: Lesgelden . . . . . 270,— *Uitgaven:* Belooning onderwijzers . 252,— Lokaalhuur . . . . . 15,— Administratie . . . . . 3,— Totaal . . . f 270,—	Leerjaar I en II. Lezen. . . . . 2 uur Nederl. taal . . . . . 2 uur Letterkunde . . . . . 2 uur Rekenen. . . . . 1 „ Aardrijkskunde . . . . . 1 „ Geschiedenis . . . . . 1 „ Kennis der natuur. . . . . 1 „ Handteekenen . . . . . 1 „ Paedagogiek . . . . . 1 „ Totaal . . . 7 uur	H. de Hullu, direct. J. Vreeken, onderw. P. Huyskes, onderw. J. Vreeken, P. M. de Pee, onderw. P. Huyskes, aan de Rijksnormaallessen te Klaaswaal.	De cursus is in 1896 opgericht te Numansdorp en in 1905 verplaatst naar Klaaswaal.
Inkomsten: Lesgelden . . . . . f 992,16⁵ *Uitgaven:* Belooning onderwijzers . 3877,71⁵ Vuur, licht, enz. . . . . 249,51 Boeken, leermiddelen en administratie . . . . 102,44 Toelagen aan kweekelingen . . . . . 642,09 Totaal . . . f 4871,75⁵ (Deze cijfers betreffen het kalenderjaar 1911 en de geheele kweekschool.)	Leerjaar I, II. Spraakvorming en zang 1 uur Nederl. taal. . . . 1 uur 1 uur Letterkunde. . . . 1 „ 1 „ Rekenen . . . . . 1 „ 1 „ Wis-, nat.- en aardr. 1 „ 1 „ Geschiedenis . . . 1 „ 1 „ Kennis der natuur. 2 „ 3 „ Handteekenen. . . 2 „ 3 „ Paedagogiek . . . 1 „ 1 „ Totaal. . . 10 uur 12 uur + 1 uur	mej. A. S. A. van Kaathoven. H. Oberman, leeraar M. O. C. E. van Hoorens van Heyningen, leeraar M. O. dr. H. J. Taverne. mej. J. J. A. Longepee, leeraar M. O. dr. H. J. Taverne. G. M. Kosters, leeraar M. O. W. Koops Azn., hoofd eener school.	De cursus voor de hoofdakte vormt met de cursussen in de moderne talen, de wiskunde, de handwerken voor meisjes, de spraakvorming en den zang de afdeeling B van de kweekschool voor onderwijzers en onderwijzeressen.
Inkomsten: Ontbreken. *Uitgaven:* Belooning onderwijzers . f 3 000,— + een deel der wedde van den directeur der Vormschool, die als zoodanig f 1200 geniet. De overige kosten zijn niet afzonderlijk op te geven.	Leerjaar I, II, III. Lezen . . . . . 2 u. 2 u. 2 u. Nederl. taal . . . 2 u. 2 u. 2 u. Letterkunde . . . 2 u. 2 u. 2 u. Rekenen . . . . . 2 „ 2 „ 2 „ Aardrijkskunde . . 1 „ 1 „ 1 „ Geschiedenis . . . 1 „ 1 „ 1 „ Kennis der natuur . . 1 „ 1 „ 1 „ Handteekenen . . . 2 „ 2 „ 2 „ Paedagogiek . . . . 1 „ 1 „ 1 „ Totaal . . 10 u. 10 u. 10 u.	J. J. Griss, leeraar H. B. S. 5 j. c., G. Kamerbeek, hoofd openb. school., P. T. van den Berg van Os, leeraar H. B. S. 5 j. cursus., J. Kamerbeek Jz., leeraar H. B. S. 5 j. cursus., C. Kamerbeek, hoofd openb. school., D. G. Ezerman, leeraar openb. Handelsschool., W. G. Brandenburg, hoofd openb. sch., J. S. Verburg, hoofd openb. school. allen te Rotterdam.	

Plaats van vestiging.	De cursus gaat uit van:	Jaar van oprichting.	Begin en einde van het cursusjaar 1911—1912; werkelijke duur van het onderwijs.	Aantal leerlingen: a. bij het begin van het cursusjaar 1911—1912: b. die in den loop daarvan tot den cursus zijn toegelaten; c. die in den loop daarvan den cursus hebben verlaten; (1) d. bij het einde van dat cursusjaar. M.			Vr.			Aantal leerlingen, die in 1912: a. het hoofdonderwijzersexamen hebben afgelegd; b. daarbij de akte hebben behaald. M.	Vr.	Dagen en uren waarop en localiteiten waar de lessen zijn gegeven.	Leergeld per leerling gedurende het cursusjaar 1911—1912.	Belooning der onderwijzers per lesuur gedurende het cursusjaar 1911—1912.
				I	II	III	I	II	III					
Rotterdam.	de Rotterdamsche vereeniging voor Katholiek Onderwijs.	1880.	1 Juli 1911, 30 Juni 1912, 44 weken.	a. 4	2	4	1	—	—	a. 5	—	Van Maandag tot en met Vrijdag, van 5¼ tot 7½ of 8¼ uur. Het eerste en het tweede leerjaar hebben een avond vrij, het derde leerjaar heeft twee avonden vrij. In lokalen der St. Thomas van Aquinoschool, Boomgaardwarsstraat.	—	f 1,70 (voor de leekenonderwijzers).
				b. —	1	—	—	—	—	b. 3	—			
				c. —	—	4	—	—	—					
				d. 4	3	—	1	—	—					
Rotterdam.	de afd. Rotterdam van den Bond van Ned. Onderwijzers.	1896.	1 Sept. 1911, 31 Juli 1912; 42 weken.	I	II	III	I	II	III	a. 64	3	Voor cursisten van buiten Rotterdam: Woensdag, van 3 tot 7 uur, Zaterd., van 3—7½ u. Voor cursisten van Rotterdam: Maandag, Dinsdag, Donderd., Vrijdag van 6—9 u. In het voormalig schoolgeb. Nieuwe Haven 87.	— eerste en tweede leerjaar f 47,50; derde leerjaar f 42,50.	f 2,— lezen, taal, letterkunde en rekenen; f 1,80 kennis der natuur; f 1,70 de overige vakken.
				a. 23	35	36	10	7	3	b 33	3			
				b. 4	7	7	3	—	—					
				c. 2	21	19	1	2	2					
				d. 25	21	24	12	5	1					
Rotterdam.	de Vereeniging van onderwijzers aan Christelijke kweekscholen te Rotterdam.	1908.	1 Sept. 1911, 31 Aug. 1912; 44 weken.	I	II		I	II		a. 15	8	Woensdag, van 5—8½ u. Zaterdag, van 2—5½ en van 6—9 uur. In de Kon. Wilhelmina-kweekschool, Tuindersstr. 101.	f 40,—	f 2,—
				a. 22	16		4	10		b. 10	6			
				b. —	4		—	—						
				c. 5	17		1	10						
				d. 17	3		3	—						

Inkomsten en uitgaven gedurende het cursusjaar 1911—1912.	Vakken van onderwijs, gedurende het cursusjaar 1911—1912 op den cursus gegeven; aantal uren aan elk vak per week besteed.	Persoon of personen, die het onderwijs in elk vak hebben gegeven.	Andere mededeelingen.
Inkomsten: Ontbreken. *Uitgaven:* Belooning leeken-onderwijzers . . . . . f 1 650,— De kosten zijn niet juist op te geven, omdat de vormschool voor hoofd-onderwijzers met die voor onderwijzers een geheel vormt.	Leerjaar I. II. III. Lezen . . . . . } 1 u. 1 u. 1 u. Letterkunde . . . } Nederl. taal . . . . 1 „ 1 „ 1 „ Rekenen . . . . . 2 „ 1 „ 1 „ Aardrijksk. (per 14 d.) 1 „ 1 „ — Geschied. (per 14 d.) . 1 „ 1 „ — Kennis der natuur . 2 „ 2 „ 2 „ Handteekenen . . . 1 „ 1 „ 1 „ Paedagogiek . . . . 1 „ 1 „ 1 „ Zielkunde (per 14 d.) 1 „ 1 „ 1 „ Godsdienstleer . . . 1 uur. Totaal . . . 9½ u. 8½ u. 7½ u. + 1 uur.	H. J. Willemsen, directeur, hoofd eener school. F. J. Willems, onderwijzer St. Willibrordus-Instituut. A. A. Koster, hoofd bijz. school Vlaardingen. H. J. Ahsmann, hoofd eener school. G. van Nimwegen, hoofd eener school. G. L. J. Seesink, hoofd eener school. E. H. Leenderts, onderw. bijz. school. Th. L. Derksen, R.-K. priester. (de uren per 14 dagen zijn gerekend voor halve uren per week).	
Inkomsten: Lesgelden . . . . . f 5 222,37⁵ Toeslag uit het reservefonds . . . . . 132,73⁵ Totaal . . . f 5 355,11 *Uitgaven:* Belooning onderwijzers . 4 448,60 „ concierge. . . 234,— Lokaalhuur, enz. . . . . 255,49 Boeken, en leermiddelen . 116,14 Commissie van beheer . 200,— Administratie, enz. . . . 100,88 Totaal . . . f 5 355,11 De Nutscommissie voor het onderwijs verleende een subsidie van f 400 ter tegemoetkoming in de reiskosten van cursisten van buiten Rotterdam.	Leerjaar I. II. Rep. cursus Lezen . . . . } Nederl. taal . . } 1½ u. 1½ u. 1½ u. Letterkunde . . } Rekenen . . . . 1½ „ 1½ „ 1½ „ Cosmographie. . . — 1 „ 1 „ Geschiedenis . . . 1 „ 1 „ 1 „ Kennis der natuur. 1½ „ 1½ „ 1½ „ Handteekenen . . 1 „ 1 „ 1 „ Paedagogiek . . . 1 „ 1 „ 1 „ Totaal . . . 7½ u. 8½ u. 8½ u.	J. van Dale, leeraar M. O. A. Buyze en J. van der Pluym, onderwijzers. C. Julius, ambt. a. h. filiaal v. h. Meteor. Instituut. C. v. Eck en N. v. d. Stoel, onderw. A. Korsten, onderwijzer. A. M. van der Wel en K. Volbeda, onderwijzers. J. H. Huyts, onderwijzer.	De cursus bestaat uit twee leerjaren en een repetitie-cursus voor niet geslaagden. Het eerste leerjaar bestaat uit 3, het tweede en derde leerjaar bestaan uit 2 parallel-afdeelingen.
Inkomsten: Lesgelden . . . . . f 1 920,75 *Uitgaven:* Belooning onderwijzers . 1 780,— „ concierge . . 75,— Vuur, licht, enz. . . . . 30,— Administratie . . . . . 27,80 Totaal . . . f 1 912,80	Leerjaar I. II. Lezen . . . . } Nederl. taal . . } 1½ uur 1½ uur Letterkunde . . } Rekenen . . . . 1½ „ 1½ „ Aardrijkskunde . . 1 „ 1 „ Geschiedenis . . . 1 „ 1 „ Natuurkunde . . . 1½ „ 1½ „ Plant- en dierkunde 1 „ 1 „ Handteekenen . . 1½ „ 1½ „ Paedagogiek . . . 1 „ 1 „ Totaal . . . 10 uur 10 uur	Chr. Stapelkamp, leeraar Chr. H. B. S., R. van Groenenbergh, dir. Kon. Wilh. kweekschool., J. v. d. Kolk, ond. Kon. Wilh. kw.sch., H. Scholtens Kzn, dir. Kweekschool met den Bijbel., J. v. d. Lugt, leeraar Marnix-gymnas., H. Plooy, onderw. Kon. Wilh. kw.sch., D. J. van Beijeren, idem, S. Stemerding, idem, allen te Rotterdam.	

Plaats van vestiging.	De cursus gaat uit van:	Jaar van oprichting.	Begin en einde van het cursusjaar 1911—1912: werkelijke duur van het onderwijs.	Aantal leerlingen: a. bij het begin van het cursusjaar 1911—1912; b. die in den loop daarvan tot den cursus zijn toegelaten; c. die in den loop daarvan den cursus hebben verlaten; (9) d. bij het einde van dat cursusjaar. M. I	M. II	Vr. I	Vr. II	Aantal leerlingen, die in 1912: a. het hoofdonderwijzersexamen hebben afgelegd; b. daarbij de akte hebben behaald. M.	Vr.	Dagen en uren waarop en localiteiten waar de lessen zijn gegeven.	Leergeld per leerling gedurende het cursusjaar 1911—1912.	Beloning der onderwijzers per bestuur gedurende het cursusjaar 1911—1912.
Noordholland.												
Amsterdam.	de gemeente.	1876	18 Sept. 1911, 21 Juni 1912, 35 weken.	a. 15 b. — c. 2 d. 13	6 — 1 5	18 — 4 14	18 — 3 15	a. 2 b. 1	9 2	Maandag, van 6½ tot 9 uur. Donderdag, van 6½ tot 9 uur. Zaterdag, van 1½ tot 4⅞ uur. In de lokalen der gem. kweekschool.	f 20,— voor één vak; f 25,— voor twee vakken; f 30,— voor meer vakken.	f 3,30 à f 5,— afhangende van het aantal dienstjaren.
Amsterdam.	de afd. Amsterdam van den Bond van Ned. Onderwijzers.	1898	9 Sept. 1911, 13 Juli 1912, 38 weken.	a. 11 b. 2 c. 4 d. 9	45 5 19 31	14 3 1 16	16 1 8 9	a. 30 b. 16	13 5	Maand., van 6¼—7¾ en 8—9 uur. Woensdag, idem. Vrijdag van 6—9½ u. Zaterd., „ 1⅞—6 u. In de 1ste h. b. sch. voor jongens met 5-j. curs., Keizersgracht.	f 43,— (voor enkele vakken en bepaalde groepen van vakken minder)	voor Ned. taal, rekenen, opvoedkunde f 4 of f 5 per les, naar het aantal leerlingen; kennis der natuur f 3 of f 4 per les van 1½ u.; aardrijkskunde, geschiedenis en teekenen f 2,50 of f 3.
Amsterdam.	de Vereeniging tot bevordering van R. K. onderwijs in het bisdom van Haarlem.	1904	1 Sept. 1911, 15 Juli 1912, 41 weken.	a. 7 b. 1 c. 1 d. 7	8 1 6 3	7 1 2 6	7 — 2 5	a. 8 b. 6	5 1	Dinsdag, van 6—9 u. Woensdag, van 1½ tot 7½ uur. Zaterdag van 2 tot 6½ uur. In het St. Vincentiusgebouw, Kloveniersburgwal 95.	f 25,—	f 2,70 (dezen, taal, letterk., rekenen, opvoedkunde.) f 2,20 (aardrijkskunde, geschiedenis). f 1,70 (natuurkennis, teekenen).
Bergen.	het bestuur der St. Joseph-stichting.	1903	1 Sept. 1911, 31 Aug. 1912, 44 weken.	a. 1 b. — c. — d. 1	2 — 2 —	1 — — 1	2 — — 2	a. 2 b. 2	2 2	Maand., van 5—9 u. Woensd., „ 3—9 „ Zaterd., „ 4½—8 u. In de leerschool der kweekschool van de stichting.	f 40,—	(de belooning is begrepen in het salaris der kweekschool).

Inkomsten en uitgaven gedurende het cursusjaar 1911—1912.	Vakken van onderwijs, gedurende het cursusjaar 1911—1912 op den cursus gegeven; aantal uren aan elk vak per week besteed.	Persoon of personen, die het onderwijs in elk vak hebben gegeven.	Andere mededeelingen.
	Leerjaar I. II.		De cursus voor de hoofdakte vormt met de cursussen voor afzonderlijke akten lager onderwijs (gymnastiek, teekenen, moderne talen) en met de cursussen in enkele speciale vakken (schoolhygiëne, stemvorming) de afdeeling B der kweekschool voor onderwijzers en onderwijzeressen. Het eerste leerjaar bestond uit twee parallel-afdeelingen.
Inkomsten:	Lezen		
Lesgelden . . . . . f 1 392,50	Nederl. taal . . .	M. Mieras, ond. gem. kweekschool,	
Uitgaven:	Letterkunde . . .		
Belooning onderwijzers . f 4 282,50	Rekenen . . . . . 1 „ 1 „	C. F. A. Zernike, hoofd eener school,	
„ concierge . . 100,—	Aardrijkskunde. . . 1 „ 1 „	A. W. Geerling, ond. gem. kweeksch.,	
De overige inkomsten en uitgaven zijn niet afzonderlijk op te geven.	Geschiedenis . . . 1 „ 1 „	dr. E. Bouwman, leeraar gymnasium,	
	Kennis der natuur . 2 „ 2 „	dr. H. W. Heinsius, leeraar H. B. S. 5 j. cursus,	
	Handteekenen . . . 2 „ 2 „	B. W. Wierink en H. J. Horn, onderwijzers gem. kweeksch.,	
	Paedagogiek . . . . 1 „ 1 „	A. J. Straatman, hoofd eener school,	
	Totaal . . . 10 uur 10 uur	allen te Amsterdam.	
Inkomsten:	Lezen		Het tweede leerjaar bestond uit twee parallel-afdeelingen.
Lesgelden . . . . . f 2 320,—	Nederl. taal . . . 1⅓ uur 1⅓ uur	J. C. Kummer, leeraar M. O., W. Zoethout, leeraar M. O.,	
Uitgaven:	Letterkunde . . .		
Belooning onderwijzers . f 1 987,25	Rekenen . . . . . 1⅓ „ 1⅓ „	W. Uiterdijk, (Wisk. L. O.), W. A. W. Moll, (Wisk. L. O.),	
„ concierge . . 80,—	Aardrijkskunde. . . 1 „ 1 „	H. Postma,	
Lokaalhuur, enz. . . . 100,05	Geschiedenis . . . 1 „ 1 „	J. C. Kummer, leeraar M. O.,	
Boeken en leermiddelen . 64,35	Kennis der natuur . 3 „ 3 „	H. Postma,	
Administratie, enz. . . . 87,63	Handteekenen (perspectief en methodiek) 1 „ 1 „		
Totaal . . . f 2 319,28	Paedagogiek . . . . 1⅓ „ 1⅓ „	J. C. van Rietschoten, W. A. Moll,	
	Totaal . . . 10 uur 10 uur	allen te Amsterdam.	
Inkomsten:	Lezen		
Lesgelden . . . . . f 700,—	Nederl. taal . . . 1½ uur 1½ uur	C. C. Mok, hoofd bijz. sch. Amsterdam.	
Uitgaven:	Letterkunde . . . . 1 „ 1 „	G. H. Weustink, leeraar M.O. Amsterd.	
Belooning onderwijzers . 2 370,—	Rekenen . . . . . 1½ „ 1½ „	L. J. de Pater, hoofd bijz. sch. „	
„ concierge . . 50,—	Aardrijkskunde. . . 1½ „ 1½ „	J. Overtoom, hoofd bijz. sch. Watergraafsmeer.	
Boeken en leermiddelen . 50,—	Geschiedenis. . . . 1½ „ 1½ „	Dr. H. J. E. Moller, leeraar gem. H.B.S. Amsterdam.	
Administratie . . . . . 100,—	Kennis der natuur . 1 „ 2 „	J. J. Haanen, ond. bijz. kweekschool Beverwijk.	
Totaal . . . f 2 570,—	Handteekenen . . . 1 „ 1 „	B. G. Wolke, ond. bijz. sch. Amsterd.	
	Paedagogiek . . . . 1½ „ 1½ „	Chr. Wesseling, hoofd bijz. school Scheveningen.	
	Godsdienstleer . . . 1 „ 1 „	J. G. van Noort, pastoor te Amsterd.	
	Totaal . . . 11½ „ 12½ „		
Inkomsten:	Lezen		
Lesgelden . . . . . f 230,—	Nederl. taal . . . 2½ uur 3 uur	P. B. van Don, onderwijzer,	
Uitgaven:	Letterkunde . . .		
Belooning onderwijzers . f 300,—	Rekenen . . . . . 1½ „ 1½ „	H. B. Fijnenberg, onderwijzer, later mej. F. P. J. M. ten Dam, onderw.	
Lokaalhuur enz. . . . . 185,—	Aardrijkskunde. . . 1 „ 1 „	P. B. van Don, onderwijzeres,	
Boeken en leermiddelen . 140,—	Geschiedenis . . . 1 „ 1 „		
Totaal . . . f 625,—	Kennis der natuur . 2½ „ 2½ „	mej. R. Koning, onderwijzeres,	
	Handteekenen . . . 1½ „ 1½ „	mej. F. P. J. M. ten Dam, onderw.,	
	Paedagogiek . . . . 1½ „ 1½ „	mej. A. M. Bielars, directrice,	
	Totaal . . . 11½ „ 12 „	allen aan de R.K. kweeksch. te Bergen.	

Plaats van vestiging.	De cursus gaat uit van:	Jaar van oprichting.	Begin en einde van het cursusjaar 1911—1912; werkelijke duur van het onderwijs.	Aantal leerlingen: a. bij het begin van het cursusjaar 1911—1912; b. die in den loop daarvan tot den cursus zijn toegelaten; c die in den loop daarvan den cursus hebben verlaten; (?) d. bij het einde van dat cursusjaar. M.		Vr.		Aantal leerlingen, die in 1912: a. het hoofdonderwijzersexamen hebben afgelegd; b. daarbij de akte hebben behaald. M.	Vr.	Dagen en uren waarop en localiteiten waar de lessen zijn gegeven.	Leergeld per leerling gedurende het cursusjaar 1911—1912.	Belooning der onderwijzers per lesuur gedurende het cursusjaar 1911—1912.
				I	II	I	II					
Haarlem.	den schoolopziener in het district Haarlem.	1883	1 Sept. 1911, 15 Juli 1912; 40 weken.	a. 15 b. 5 c. 4 d. 16	20 1 12 9	19 3 5 17	14 3 9 8	a. 19 b. 10	14 9	1ste leerjaar: Woensdag, van 1—4 en 6—8 uur. Zaterdag, van 1—5 en 6—8 uur. 2de leerjaar: Woensd., van 1½—5 en 6—8 uur. Zaterdag, van 1—4 en 5—8 uur. In twee gemeentescholen en de Rijkskweekschool.	f 25,—	f 2,67
Helder.	de Vereeniging „De Hoofdcursus".	1899	1 Sept. 1911, 31 Aug. 1912; 48 weken.	a. 2 b. 1 c. 1 d. 2	4 — 4 —	2 — 1 1	5 — 4 1	a 3 b. 3	— —	Maand., van 6—8 u. Woensdag, van 2—4 en 5—8 uur, Vrijd., van 6—7½ u. Zaterd., van 1—4½ u. In de R. h. b. school, eene op. lag. school en het laboratorium van het Inscituut der Marine.	30,—	1,— (kennis der natuur f 3,50 per 1½ uur, geschiedenis f 2 per 1½ uur.)
Hoorn	de schoolopzieners in de arrondissementen Hoorn en Medemblik.	1901	9 Sept. 1911, 31 Juli 1912; 43 weken.	a. 3 b. 2 c. — d. 5	6 — 2 4	1 3 1 3	1 — — 1	a. 6 b. 2	— —	Zaterd., van 3—7 u. In het gebouw der Rijksnormaallessen.	20,—	f 1,60
Zeeland.												
Hulst.	de afd. Hulst van het Ned. Onderwijzers-Genootschap.	1904	1 Sept. 1911, 1 Aug. 1912; 46 weken.	a. 10 b. 2 c. 3 d. 9		4 1 5 —		a. 4 b. —	— —	Zondag, tusschen 9 en 4 uur. In de openb. lagere school te Hulst.	Niet juist op te geven.	2,—

Inkomsten en uitgaven gedurende het cursusjaar 1911—1912.	Vakken van onderwijs, gedurende het cursusjaar 1911—1912 op den cursus gegeven; aantal uren aan elk vak per week besteed.	Persoon of personen, die het onderwijs in elk vak hebben gegeven.	Andere mededeelingen.
Inkomsten:	Leerjaar I. II.		
Lesgelden . . . . . f 1731,25	Lezen . . . . . 1 uur 1 uur	H. Bussemaker, dir. bijz. kweeksch.,	
Subsidie gem. Haarlem . 750,—	Ned. taal. . . . . 1 „ 1 „	E. J. van Sonsbeek, onderwijzer Rijks kweekschool,	
Totaal . . . f 2481,25	Letterkunde . . . — „ 1 „	H. Bussemaker,	
Uitgaven:	Rekenen . . . . . 1 „ 1 „	P. C. Bouwmeester, hoofd openbare school, later K. Pijper, onderw.,	
Belooning onderwijzers . f 2351,80	Aardrijkskunde . . 2 „ 2 „	J. B. A. Saeys, hoofd openb. school,	
„ concierge. . . 56,50	Geschiedenis . . . 1 „ 1 „	H. M. Hubregtse, hoofd openb. school,	
„ amanuensis. . 25,—	Natuurkunde . . . 1 „ 1 „	P. H. van der Ley, dir. R. kweeksch.,	
Lokaalhuur . . . . . 20,—	Plant- en dierkunde 1 „ 1 „	A. Mellink, onderw. R. kweekschool,	
Administratie 26,12	Handteekenen . . . 1½ „ 1½ „	P. van Looy, leeraar M. O.,	
Totaal . . . f 2479,42	Paedagogiek . . . 1 „ 1 „	W. Kraak, onderw. R. kweekschool, allen te Haarlem.	
	Totaal . . . 10½ uur 11½ uur		
Inkomsten:	Leerjaar I en II.		De beide leerjaren waren in ééne klasse vereenigd.
Lesgelden . . . . . f 285,75	Lezen . . . . . 1 uur		
Subsidie gem. Helder . . 300,—	Nederl. taal . . . . . 1 „	A. C. van der Mey, onderwijzer.	
Totaal . . . f 585,75	Letterkunde . . . . . 2 „		
Uitgaven:	Rekenen . . . . . 1 „	F. T. A. Cedée, leeraar Zeevaartsch.	
Belooning onderwijzers . f 510,—	Wis- en natuurk., aardrijksk. 1 „		
„ concierges . . 25,—	Geschiedenis . . . . . 1½ „	N. J. J. de Voogd, leeraar R. H. B. S.	
„ amanuensis. . 32,—	Kennis der natuur . . . . 1½ „	dr. H. J. Oosting, leeraar Kon. Inst. der Marine.	
Lokaalhuur . . . . . 17,—	Handteekenen . . . . . 2 „	N. W. Francken, leeraar R. H. B. S.	
Boeken en leermiddelen . 2,30	Paedagogiek . . . . . 1 „	A. C. van der Mey.	
Administratie 1,95	Totaal . . . 12 uur		
Totaal . . . f 588,25			
Inkomsten:	Leerjaar I. II.		
Lesgelden . . . . . f 250,—	Lezen		
Subs. van gemeenten . . 210,—	Nederl. taal . . . 1 uur 1 uur	N. H. Bruins, dir. Rijksnormaallessen Hoorn.	
Rente van kasgeld . . . 8,—	Letterkunde . . .		
Totaal . . . f 468,—	Rekenen . . . . . 1 „ 1 „	A. L. van den Berg, schoolh. te Twisk.	
Uitgaven:	Aardrijksk. (p. 14 d.) . 1 uur	N. H. Bruins.	
Belooning onderwijzer . . f 438,—	Geschiedenis (p. 14 d.) 1 „		
„ concierge. . . 10,—	Kennis der natuur (p. 14 d.) . . . . 1 „	K. Ruyterman, schoolh. te Hauwert.	
Boeken en leermiddelen . 27,21	Handteekenen (p. 3 w.) 1 „	W. C. Speets, onderw. Oudkarspel.	
Reiskosten 36,10	Paedagogiek (p. 14 d.) 1 „	M. Mantel, schoolhoofd te Wester Blokker.	
Administratie, enz. . . . 44,50	Totaal . . . 2 uur 2 uur	(de uren per 14 dagen zijn gerekend voor halve uren per week; het uur per 3 weken voor een derde uur per week).	
Totaal . . . f 555,81	+ 2⅓ uur		
Inkomsten:	Lezen		
Lesgelden . . . . . f 484,—	Nederl. taal . . . . . 2 uur	L. M. Meijer.	
Subs. Mij. t. N. v. 't Alg. 180,—	Letterkunde		
Totaal . . . f 664,—	Rekenen . . . . . 1½ „	A. de Volder, hoofd der school te Hengstdijk.	
Uitgaven:	Aardrijkskunde . . . . . 1 „	E. J. van Wesemael, hoofd der school te Nieuw-Namen.	
Belooning onderwijzers . f 644,—	Handteekenen . . . . . 1½ „	H. R. Karstel, hoofd der school te Zuiddorpe.	
„ concierge. . . 5,—	Paedagogiek . . . . . 1 „	E. J. van Wesemael.	
Vuur, licht, enz. 12,50	Totaal . . . 7 uur		
Administratie 2,50			
Totaal . . . f 664,—			

Plaats van vestiging.	De cursus gaat uit van:	Jaar van oprichting.	Begin en einde van het cursusjaar 1911—1912; werkelijke duur van het onderwijs.	Aantal leerlingen: a. bij het begin van het cursusjaar 1911—1912; b. die in den loop daarvan tot den cursus zijn toegelaten; c. die in den loop daarvan den cursus hebben verlaten; (1) d. bij het einde van dat cursusjaar. M.	Vr.	Aantal leerlingen, die in 1912: a. het hoofdonderwijzersexamen hebben afgelegd; b. daarbij de akte hebben behaald. M.	Vr.	Dagen en uren waarop en localiteiten waar de lessen zijn gegeven.	Leergeld per leerling gedurende het cursusjaar 1911—1912.	Beloning der onderwijzers per lesuur gedurende het cursusjaar 1911—1912.
Midde burg.	hen, die de lessen geven.	1907	1 Juni 1911, 31 Mei 1912; 44 weken.	a. 12 b. 4 c. 3 d. 13	1 — 1 —	a. 3 b. 1	— —	Woensd., van 5½-8½ u. Zaterd., van 1-7½ u. met ½ uur pauze. In de lokalen der bijz. kweekschool.	f 30,—	f 1,—
Utrecht.										
Utrecht.	de gemeente.	1882	12 Sept. 1911, 13 Juli 1912; 41 weken.	I II III a. 6 3 18 b. 1 — 4 c. 4 — 16 d. 3 3 6	I II III 6 7 9 — — — 2 2 3 4 5 6	a. 10 b. 5	6 2	Dinsd., van 6—9½ u. Vrijd., „ 5—9½ „ Zaterd., „ 1½—5 „ In de hoog. burgerschool voor meisjes.	21,— (voor leerlingen 3de leerjaar, wien toegestaan kan worden enkele lessen te volgen, f 2 per wekel. lesuur.)	2,44
Friesland.										
Leeuwarden.	hen die de lessen geven.	1887	1 Sept. 1911, 30 Juni 1912; 40 weken.	a. 14 b. 4 c. 8 d. 10	— — — —	a. 11 b. 5	— —	Zaterdag, van 2—5 en 6—8 uur. In eene openb. lag. school.	f 30,—	2,—
Leeuwarden.	de Vereeniging tot stichting en instandhouding van kweekscholen in Friesland.	1907	9 Sept. 1911, 13 Juli 1912; 40 weken.	I II a. 15 12 b. 4 1 c. 6 11 d. 13 2	I II 3 — — — 1 — 2 —	a. 12 b. 9	— —	Zaterd., van 1½—4½ en 5—8 uur. In de lokalen der Christ. kweekschool.	35,—	1,25

Inkomsten en uitgaven gedurende het cursusjaar 1911—1912.	Vakken van onderwijs, gedurende het cursusjaar 1911—1912 op den cursus gegeven; aantal uren aan elk vak per week besteed.	Persoon of personen, die het onderwijs in elk vak hebben gegeven.	Andere mededeelingen.
Inkomsten: Lesgelden . . . . . f 467,50 *Uitgaven:* Belooning onderwijzers . f 427,50 „ concierge . . 10,— Boeken en leermiddelen . 16,— Administratie . . . . . 2,96 Totaal . . . f 456,46	Lezen . . . . . } Nederlandsche taal . . . } 2 uur Letterkunde . . . . . } Rekenen . . . . . 1 „ Aardrijkskunde . . . . . 1 „ Geschiedenis . . . . . 1 „ Kennis der natuur . . . . 2 „ Handteekenen . . . . . 1 „ Paedagogiek . . . . . 1 „ Totaal . . . 9 uur	C. Weeda, directeur bijz. kweekschool. R. van der Welle, onderw. idem. Z. W. Sneller, onderw. idem. R. van der Welle en J. Baarschers, onderw. idem. J. H. Wattez, onderw. idem. S. K. Laansma, hoofd bijz. school Oostkapelle.	Het onderwijs is gedurende het cursusjaar 1910—1911 niet gegeven.
Inkomsten: Lesgelden . . . . . f 793,50 *Uitgaven:* Belooning directeur . . . f 125,— „ onderwijzers . 3150,— „ concierge . . . 75,— „ amanuensis . . 60,— Administratie . . . . . 2,54⁵ Totaal . . . f 3412,54⁵	Leerjaar I. II. III. Lezen . . . . } Nederl. taal . . } 2 u. 2 u. 2 u. Letterkunde . . } Rekenen . . . . 1½ „ 1½ „ 1½ „ Aardrijkskunde . . 1 „ 1 „ 1 „ Geschiedenis . . . 1 „ 1 „ 1 „ Kennis der natuur . 2 „ 2 „ 2 „ Handteekenen . . 1½ „ 1½ „ 1½ „ Paedagogiek . . . 1½ „ 1½ „ 1½ „ Totaal . . 10½ u. 10½ u. 10½ u.	K. Beversluis, hoofd eener school, directeur van den cursus, W. Verburg, hoofd eener school, S. Hulst, hoofd eener school, M. ten Bouwhuis, leeraar H. B. S., dr. H. Ekama, oud-leeraar H. B. S., C. W. Hoenkamp, hoofd eener school, S. Snijder, hoofd eener school, allen te Utrecht.	
Inkomsten: Lesgelden . . . . . f 467,50 *Uitgaven:* Belooning onderwijzers . f 400,— „ concierge . . . 5,— Lokaalhuur enz. . . . . 50,— Administratie . . . . . 12,50 Totaal . . . f 467,50	Lezen . . . . . } Nederl. taal . . . . . } 1 uur Letterkunde . . . . . } Rekenkunde . . . . . 1 „ Kennis der natuur . . . . 1 „ Handteekenen . . . . . 1 „ Paedagogiek . . . . . 1 „ Totaal . . . 5 uur	O. Sijtstra, hoofd eener school, L. bij de Ley, hoofd eener school, J. Botke, leeraar M. O., E. van der Laan, onderwijzer, G. Postma, hoofd eener school, allen te Leeuwarden.	
Inkomsten: Lesgelden . . . . . f 950,07⁵ *Uitgaven:* Belooning onderwijzers . f 750,— Lokaalhuur . . . . . 150,— Administratie . . . . . 50,07⁵ Totaal . . . f 950,07⁵	Leerjaar I. II. Nederl. taal. . . . } 1 uur 1 uur Letterkunde . . . } Rekenen. . . . . 1 „ 1 „ Geschiedenis . . . . 1 „ 1 „ Kennis der natuur. . 1 „ 1 „ Handteekenen. . . . 1 „ 1 „ Paedagogiek . . . . 1 „ 1 „ Totaal . . . . 6 uur 6 uur Eens per maand werd 1 uur lezen gegeven in plaats van geschiedenis, en 1 uur aardrijkskunde in plaats van kennis der natuur.	J. Monsma, onderw. Christ. kweeksch. Leeuwarden. A. J. Drewes, onderwijzer idem. J. E. van Buuren, directeur idem. A. de Graaf, onderwijzer idem. G. M. van den Deyl, leeraar M. O. W. Heins, hoofd der Chr. school te Deinum.	

Plaats van vestiging.	De cursus gaat uit van:	Jaar van oprichting.	Begin en einde van het cursusjaar 1911—1912; werkelijke duur van het onderwijs.	Aantal leerlingen: a. bij het begin van het cursusjaar 1911—1912; b. die in den loop daarvan tot den cursus zijn toegelaten; c. die in den loop daarvan den cursus hebben verlaten; (b) d. bij het einde van dat cursusjaar. M.	Vr.	Aantal leerlingen, die in 1912: a. het hoofdonderwijzersexamen hebben afgelegd; b. daarbij de akte hebbbn behaald. M.	Vr.	Dagen en uren waarop en localiteiten waar de lessen zijn gegeven.	Leergeld per leerling gedurende het cursusjaar 1911—1912.	Belooning der onderwijzers per wekelijks gegeven lesuur gedurende het cursusjaar 1911—1912.
Sneek.	hen, die de lessen geven.	1883	1 Sept. 1911, 30 Juli 1912; 40 weken.	a. 2 b. 2 c. 3 d. 1	— — — —	a. — b. —	— —	Woensd., van 4—7 u. Zaterdag, „ 2—6 „ In eene openbare lagere school.	f 25,—	f 0,84⅝
Deventer.	de gemeente.	1881	half Sept. 1911, half Juli 1912; 40 weken.	a. 16 b. 3 c. 4 d. 15	7 3 6 4	a. 3 b. 2	2 2	Maand., van 5—7 u. Dinsdag, van 5—7 en 7½—8½ uur. Donderd., van 5—7 u. Vrijdag, „ 5—8 „ Zaterd., „ 2—4 „ In de Rijkskweekschool; handteekenen in de hoogere burgerschool.	—	1,25
Steenwijk.	de afd. Steenwijk en omstreken van den Bond van Ned. Onderwijzers.	1910	2 Sept. 1911, 13 Juli 1912; 42 weken.	I, II. a. 3 | 10 b. — | 2 c. — | 7 d. 3 | 5	I, II. 2 | — — | 1 1 | 1 1 | —	a. 9 b. 6	1 1	Zaterd. van 2—8 u. In de Rijks hoogere burgerschool en eene openb. lagere school.	30,—	2,—
Groningen.										
Groningen.	de afd. Groningen van den Bond van Ned. Onderwijzers.	1831	15 Sept. 1911, 20 Juni 1912; 39 weken.	I, II. a. 11 | 16 b. 5 | — c. 2 | 15 d. 14 | 1	I, II. 12 | 11 — | — 2 | 4 10 | 7	a. 14 b. 9	5 4	Vrijd., van 5¼—8¼ u. Zaterd., „ 1¼—7¼ „ In de Rijks kweekschool voor onderw.	45,—	2,50

Inkomsten en uitgaven gedurende het cursusjaar 1911—1912.	Vakken van onderwijs, gedurende het cursusjaar 1911—1912 op den cursus gegeven; aantal uren aan elk vak per week besteed.	Persoon of personen, die het onderwijs in elk vak hebben gegeven.	Andere mededeelingen
Inkomsten: Lesgelden . . . . . f 57,50 Subsidie gem. Sneek . . 150,— Totaal . . . f 207,50 *Uitgaven:* Belooning onderwijzers . f 198,28 „ concierge . . . 2,50 Administratie . . . . . 6,72 Totaal . . . f 207,50	Lezen . . . . . } Nederl. taal . . . . . } 1½ uur Letterkunde . . . . . } Rekenen . . . . . 1 „ Geschiedenis . . . . . 1 „ Wisk. aardrijkskunde . . } Kennis der natuur . . . } 1½ „ Handteekenen . . . . . 1 „ Paedagogiek . . . . . 1 „ Totaal . . . 7 uur Gedurende elke drie weken werd tweemaal les gegeven in kennis der natuur en eenmaal in wiskundige aardrijkskunde.	P. Ronner, hoofd eener school te Sneek. J. Bergmans, directeur der R. N. L. te Sneek. P. Ronner. S. de Boer, hoofd eener school te Sneek. A. Velsink, leeraar H. B. S. te Sneek. A. Nawijn, hoofd eener school te Lutkewierum.	
Inkomsten: Ontbreken. *Uitgaven:* Belooning onderwijzers . f 600,— Belooning concierge . . 10,— Totaal . . . f 610,—	Lezen . . . . . } Nederl. taal . . . . . } 2 uur Letterkunde . . . . . } Rekenen . . . . . 2 „ Aardrijkskunde . . . . . 1½ „ Geschiedenis . . . . . 1½ „ Kennis der natuur . . . . 2 „ Handteekenen . . . . . 2 „ Paedagogiek . . . . . 1 „ Totaal . . . 12 uur	Th. J. Bosman, onderw. Rijkskweekschool. N. L. W. A. Gravelaar, id. R. Schuiling, leeraar gymn. en H.B.S. H. J. van Meegeren, onderw. Rijkskweekschool. H. R. Hoogenraad, id. P. J. Bodifee, leeraar burgeravondsch. D. Tjalsma, hoofd o. l. school.	De cursus is een tweejarige, zonder klasse-indeeling.
Inkomsten: Saldo . . . . . f 33,82⁵ Lesgelden . . . . . 425,65 Subs. Nutscommissie voor onderwijs . . . . . 313,20 Subs. Volksonderwijs . . 10,— Rente kasgeld . . . . . 3,49 Totaal . . . f 786,16⁵ *Uitgaven:* Belooning onderwijzers . f 640,— Belooning concierge . . 15,— Vuur, licht, enz. . . . . 28,57 Boeken en leermiddelen . 3,30 Administratie, enz. . . . 32,80 Totaal . . . f 719,67	Leerjaar I II Lezen. . . . . } Nederl. taal . . . } I uur I uur Letterkunde . . . } Rekenen . . . . 1 „ 1 „ } Wisk. aardrijksk. . — „ ¾ „ } de Boer, id., Kennis der natuur . 1 „ 1 „ Handteekenen . . 1 „ Paedagogiek . . . ¾ uur 1 uur Totaal . . . 3¾ uur 4¾ uur + 1 uur.	dr. C. F. Hofker, leeraar R. H. B. S., dr. A. J. C. de Waal, leeraar R. H. B. S., later mej. Hietink te Zwolle. J. B. Mulder, leeraar R. H. B. S., G. de Leeuw, onderwijzer, allen te Steenwijk.	
Inkomsten: Lesgelden . . . . . f 2175,33 *Uitgaven:* Belooning onderwijzers . 1711,25 Belooning concierge . . 80,— Vuur, licht, enz. . . . . 45,— Boeken en leermiddelen . 85,— Administratie . . . . . 160,45 Totaal . . . f 2081,70	Leerjaar I II Lezen . . . . . 1 uur 1 uur } Nederl. taal . . . 1½ „ 1½ „ } J. Lanjouw, onderw. gem. kweeksch., Letterkunde . . . 1 „ 1 „ } Rekenen . . . . 1½ „ 1½ „ Aardrijkskunde . . 1 „ 1 „ Geschiedenis . . . — 1 „ Kennis der natuur . 2 „ 2 „ Paedagogiek . . . 1½ „ 1½ „ Totaal . . . 9½ uur 10½ uur	J. Bonga, leeraar zeevaartschool, B. A. Kwast, leeraar gem. H. B. S., G. Hildebrand, id., W. Lindenburg, onderw. Rijkskweekschool, B. Laarman, hoofd openbare school, allen te Groningen.	

Plaats van vestiging.	De cursus gaat uit van:	Jaar van oprichting.	Begin en einde van het cursusjaar 1911—1912; werkelijke duur van het onderwijs.	Aantal leerlingen: a. bij het begin van het cursusjaar 1911 1912; b. die in den loop daarvan tot den cursus zijn toegelaten; c. die in den loop daarvan den cursus hebben verlaten;(1) d. bij het einde van dat cursusjaar. M.	Vr.	Aantal leerlingen, die in 1912: a. het hoofdonderwijzersexamen hebben afgelegd; b. daarbij de akte hebben behaald. M.	Vr.	Dagen en uren waarop en localiteiten waar de lessen zijn gegeven.	Leergeld per leerling gedurende het cursusjaar 1911—1912.	Beloning der onderwijzers per lesuur gedurende het cursusjaar 1911—1912.
Limburg.										
Eysden.	het bestuur der bijzondere kweekschool voor onderwijzeressen „De Mariaschool".	1910	1 Juni 1911, 31 Mei 1912; 40 weken.	a. — b. — c. — d. —	I II — 2 2 — 1 2 1 —	a. — b. —	2 2	Op elken dag der week na 5 uur; Zaterdags van 1 tot 3 uur. Na 1 Mei 1912: Woensdag en Zaterdag tusschen 1½ en 8 uur. In een lokaal van de kweekschool.	—	—
Maastricht.	van het Zedelijk Lichaam onder de zinspreuk: „Sub praesidio Beatae Mariae Virginis sine macula conceptae", te Maastricht.	'902	1 Sept. 1911, 31 Aug. 1912; 46 weken.	a. 10 b. — c. 7 d. 3	— — — —	a. 10 b. 7	— —	Maand. Dinsd. Woensd. Donderd. Vrijdag Zaterdag van 7—8½ u. Zondag, van 10—12, 1—3 en 5—6½ uur. In lokalen van de kweekschool der vereeniging.	—	—
Sittard.	den R. K. Onderwijzersbond in het Bisdom Roermond.	1911	11 Nov. 1911, 20 Juli 1912; 31 weken.	a. 25 b. 9 c. 6 d. 28	— — — —	a. ? b. 4	— —	Zaterdag tusschen 7¼ uur voorm. en 5¼ uur namiddag. In het Bisschoppelijk college, doch kennis der natuur in het Aloysius college, en handteekenen in de gemeentel. teekenschool.	f 27,50 (wordt f 35 bij volledigen cursus).	f 2,50 (per lesuur met correctie f 5).

Inkomsten en uitgaven gedurende het cursusjaar 1911—1912.	Vakken van onderwijs, gedurende het cursusjaar 1911—1912 op den cursus gegeven; aantal uren aan elk vak per week besteed.	Persoon of personen, die het onderwijs in elk vak hebben gegeven.	Andere mededeelingen.
	Leerjaar I en II.		
Er zijn geene inkomsten. Uitgaven zijn niet op te geven.	Lezen . . . . . . Nederl. taal . . . . . 2 uur Letterkunde	J. Resink, directeur kw.sch. Eysden.	De twee leerjaren waren in ééne klasse vereenigd.
	Rekenen . . . . . 2 „	Mej. H. J. G. M. van Kan, onderwijzeres, idem.	
	Aardrijkskunde . . . . . 2 „ Geschiedenis . . . . . 1 „	Mej. B. A. L. M. Scheins, onderwijzeres, idem.	
	Kennis der natuur . . . . 2 „	J. Sturing, onderwijzer Rijkskw.sch. Maastricht.	
	Handteekenen . . . . . 3 „	Mej. H. J. G. M. van Kan.	
	Paedagogiek . . . . . 1 „	J. Resink.	
	Totaal . . . 13 uur		
Er zijn geene inkomsten. Door het bestuur wordt alles wat voor de studie noodig is gratis verstrekt: boeken, leermiddelen, lokalen, vuur, licht, enz. Door de docenten, die leden zijn van dezelfde congregatie waartoe de leerlingen behooren, worden alle lessen gratis gegeven.	Lezen . . . . . . Nederl. taal . . . . . 3½ uur Letterkunde	J. C. van Alphen, ond. bijz. kweekschool Oud-Vroenhoven.	Om het andere jaar wordt door het bestuur een nieuwe cursus geopend. Zoo in 1902, 1904, 1906, 1908 en 1910, waarvan de leerlingen resp. in 1904, 1906, 1908, 1910 en 1912 het examen aflegden. De nieuwe cursus is met 1 September 1912 aangevangen.
	Rekenen . . . . . 1½ „	J. W. Smeelen, idem.	
	Aardrijkskunde . . . . . 1½ „	J. Broeders, hoofd bijzondere school Maastricht.	
	Geschiedenis . . . . . 1½ „	P. L. M. Snelders, idem.	
	Kennis der natuur . . . . 3 „	J. G. Gallenkamp, directeur bijz. kweekschool Oud-Vroenhoven.	
	Handteekenen . . . . . 2 „	H. Katwinkel, ond. bijz. kw.sch. Oud-Vroenhoven.	
	Paedagogiek . . . . . 1½ „	Th. G. L. Andreae, hoofd bijz. sch. Maastricht.	
	Totaal . . . 14½ uur		
Inkomsten: Lesgelden . . . . . f 832,65 Subsidie van den R.-K. Ond. bond . . . . . 100,— Giften . . . . . 621,12 Totaa. . . f 1 553,77 *Uitgaven:* Belooning onderwijzers . f 977,54 „ concierge . . 30,— Lokaalhuur enz. . . . . 135,— Boeken en leermiddelen . 400,— Administratie . . . . . 11,23 Totaal . . . f 1 553,77	Lezen . . . . . . Nederl. taal . . . . . 1½ uur Letterkunde	J. Resink, directeur bijz. kweekschool Eysden.	
	Rekenen . . . . . 1 „	S. J. Kentgens, onderw. Sittard.	
	Aardrijkskunde . . . . . ¾ „ Geschiedenis . . . . . ¾ „	C. Bongaarts, onderw. bijz. kweekschool Echt.	
	Kennis der natuur . . . . 1½ „	S. J. Kentgens.	
	Handteekenen . . . . . 1½ „	J. Beusmans, onderw. Sittard.	
	Paedagogiek . . . . . 1 „	V. Kersten, onderw. bijz. kweekschool Echt.	
	Godsdienstleer . . . . . 1 „	P. Brounts, directeur Bisschoppelijk College Sittard.	
	Totaal . . . 9 uur		

VIII. OPLEIDING VAN ONDERWIJZERS BIJ HET LAGER ONDERWIJS, DIE ZICH WENSCHEN TE BEKWAMEN VOOR HET AFLEGGEN VAN HET EXAMEN TER VERKRIJGING VAN DE AKTE VAN BEKWAAMHEID TOT HET GEVEN VAN LAGER ONDERWIJS IN DE LAND- EN TUINBOUWKUNDE.

VERSLAG DER CURSUSSEN TER OPLEIDING VAN LAND- EN TUINBOUWONDERWIJZERS IN 1912.

Volgnummer.	Plaatsen waar de cursussen werden gehouden.	Namen der leeraren.	Duur.	Gebouwen waarin de lessen werden gegeven.	Aantal deelnemers.		OPMERKINGEN.
					Begin.	Einde.	
			I. Opleidingscursussen voor landbouwonderwijzers.				
1.	Groningen.	K. R. Labberté; J. Heidema; W. Oosterbaan; H. A. Kroes; F. D. Schaly; J. J. Huisman.	Van 13 Januari tot 10 Augustus 1912 (des Zaterdagmiddags); tot 1 April 3 uren per 14 dagen, nà 1 April 3 uren per week. Geen vacantiën.	Rijks-landbouw-winterschool te Groningen.	12	15	In den loop van het jaar verliet 1 deelnemer den cursus, omdat hij van de studie voor de landbouwakte afzag, en werden 4 nieuwe deelnemers ingeschreven. Het bezoek was vrij geregeld. Zeven deelnemers onderwierpen zich aan het akte-examen, van wie zes met goed gevolg.
2.	Leeuwarden.	C. R. Brinkman; A. Rauwerda; M. Kramer; H. Veenstra; J. Mesdag.	Van 2 Maart tot 17 Augustus 1912 (des Zaterdags) $3^1/_2$ uur per week, met vacantie op de Zaterdagen vóór Paschen en Pinksteren.	Rijks-landbouw-winterschool te Leeuwarden.	11	11	Geen der deelnemers verliet in den loop van het jaar den cursus, evenmin werden tusschentijds nog nieuwe deelnemers toegelaten. Het bezoek was geregeld. Negen deelnemers onderwierpen zich aan het akte-examen, van wie er zeven slaagden.
3.	Leeuwarden.	A. Rauwerda; M. Kramer; H. Veenstra; F. F. Leupen.	Van 30 Maart tot 21 December 1912 (des Zaterdags) $3^1/_2$ uur per week, met vacantie op den Zaterdag vóór Paschen en op 10 en 17 Augustus.	Rijks-landbouw-winterschool te Leeuwarden.	17	16	Vijf deelnemers verlieten den cursus in den loop van het jaar, waarvan twee wegens ongesteldheid, twee wegens vertrek naar elders en één zonder opgaaf van redenen. Kort na den aanvang van den cursus werden nog vier nieuwe deelnemers ingeschreven. Het bezoek was geregeld. Twee excursiën werden gemaakt naar den schooltuin en ééne naar de Friesche Landbouwtentoonstelling.
4.	Assen.	J. Elema; J. C. van Weydom Claterbos.	Van 1 Januari tot half Augustus 1912 (des Zaterdags) 3 uren per week, behoudens enkele Zaterdagen wegens verhindering van de leeraren of van een groot deel der deelnemers. Geen vacantiën.	Rijks Hoogere Burgerschool te Assen.	11	8	Drie deelnemers verlieten den cursus in den loop van het jaar, hetzij wegens drukke werkzaamheden, hetzij wegens te moeilijke reizen, enz. Het bezoek was over het algemeen geregeld. Eene excursie werd gemaakt naar eene boerderij annex ontginning; twee excursiën naar zuivelfabrieken. Voorts werden nog eenige oefeningen gehouden in het practisch melkonderzoek. De meeste deelnemers hadden te weinig tijd voor de studie. Twee namen slechts deel aan het examen voor de landbouwakte, waarvan één met gunstig gevolg.

Volgnummer.	Plaatsen waar de cursussen werden gehouden.	Namen der leeraren.	Duur.	Gebouwen, waarin de lessen werden gegeven.	Aantal deelnemers.		OPMERKINGEN.
					Begin.	Einde.	
5.	Coevorden.	Dr. J. Hoving; J. Elema; J. C. van Weydom Claterbos.	Van 1 Januari tot 31 December 1912 (des Zaterdags) 3 uren per week, behoudens enkele Zaterdagen wegens verhindering van de leeraren of van een groot deel deelnemers. Geen vacantiën.	Rijks Hoogere Burgerschool te Coevorden.	32	20	Dertien deelnemers verlieten den cursus in den loop van het jaar; sommigen wegens drukke werkzaamheden, anderen wegens te moeilijke reizen, enkelen zonder opgaaf van redenen. Tusschentijds werd nog 1 deelnemer toegelaten. Het bezoek was vrij geregeld. Twee excursiën werden gemaakt naar zuivelfabrieken; bovendien werden eenige oefeningen gehouden in het practisch melkonderzoek. Een der deelnemers, die vroeger een cursus te Zwolle had gevolgd, nam met goed gevolg deel aan het examen voor de landbouwakte.
6.	Almelo.	Dr. H. J. E. Beth.	Van 8 Juni tot 21 December 1912 (des Zaterdags) 3 uren per week, met vacantie van 29 Juni—7 September.	Gemeentelijke Hoogere Burgerschool te Almelo.	20	19	In den loop van het jaar verlieten 5 deelnemers den cursus; één, omdat hij met gunstig gevolg het akte-examen had afgelegd; de overigen zonder opgaaf van redenen. Na den aanvang van den cursus werden nog 4 nieuwe deelnemers ingeschreven. Het bezoek was over het algemeen zeer geregeld.
7.	Zutphen.	D. S. Huizinga; B. v. d. Burg; W. Emmens; Dr. R. N. de Haas te Wageningen; H. D. Zelders.	Van 6 Januari tot 26 Juli 1912 (des Zaterdagmiddags) $2^1/_2$ uur per week, met vacantie gedurende de Paasch-week.	Rijks-landbouw-winterschool te Zutphen.	21	17	Vier deelnemers verlieten den cursus in den loop van het jaar, hetzij wegens vertrek naar elders, hetzij wegens ziekte; nieuwe werden niet ingeschreven. Het bezoek was vrij geregeld. Excursiën werden gemaakt naar den schooltuin, den „Proeftuin voor Zutphen en omstreken" en naar enkele boerderijen in de omgeving van Zutphen. 13 deelnemers onderwierpen zich aan het akte-examen, van wie 10 met goed gevolg.
8.	Arnhem.	Dr. R. N. de Haas te Wageningen; H. D. Zelders te Zutphen.	Van 5 October tot einde 1912 (des Zaterdagmiddags) 3 uren per week.	Gemeentelijke Hoogere Burgerschool te Arnhem.	29	35	Geen der deelnemers verliet in den loop van het jaar den cursus. Na den aanvang van den cursus werden nog 6 nieuwe deelnemers ingeschreven. Het bezoek was zeer geregeld.
9.	Tiel.	Dr. J. H. Slothouwer; M. Stakman; D. S. Huizinga te Zutphen; H. J. C. van Lent; C. K. van Daalen te Utrecht.	Van 27 Januari tot 21 December (des Zaterdags) 3 uren per week, met vacantie op 17 Februari, 6 en 13 April, 25 Mei en van 14 Juli-6 September.	Gemeentelijke Hoogere Burgerschool te Tiel.	18	10	In den loop van het jaar verlieten 10 deelnemers den cursus; 2 wegens vertrek naar elders, 1 om gezondsheidsredenen, 2 wegens te moeilijke reizen, 2 wegens drukke werkzaamheden, 2 wegens andere studie en 1 zonder opgaaf van redenen. Eén der deelnemers overleed. Tusschentijds werden nog 3 nieuwe deelnemers toegelaten. Verzuimen kwamen nogal eens voor. Een der deelnemers was reeds in het bezit van de tuinbouwakte.
10.	Utrecht.	Dr. J. E. Enklaar; dr. J. M. Geerts; H. B. Hijlkema; A. van Leeuwen; C. K. van Daalen.	Van 13 Januari tot 6 Juli 1912 (des Zaterdags) 3 of $3\frac{1}{2}$ uur per week, met vacantie op 13 April.	Rijks Hoogere Burgerschool te Utrecht.	22	19	Drie deelnemers verlieten in den loop van het jaar den cursus. Redenen: drukke werkzaamheden, ziekte. Nieuwe deelnemers werden gedurende den cursus niet ingeschreven. Het bezoek was geregeld. Excursiën werden gemaakt naar Rhenen en Wageningen en naar Houten en Schalkwijk. Veertien deelnemers onderwierpen zich aan het akte-examen; tien slaagden.

Volgnummer.	Plaatsen waar de cursussen werden gehouden.	Namen der leeraren.	Duur.	Gebouwen waarin de lessen werden gegeven.	Aantal deelnemers. Begin.	Aantal deelnemers. Einde.	OPMERKINGEN.
11.	Amsterdam.	H. Visser te Schagen; H. van Ree te Aartswoud; C. Nobel te Schagen; S. L. Louwes.	Van 20 April tot einde 1912 (des Zaterdags) 4 uur per week, met vacantie van 27 Juli—7 September en van 28 September — 12 October.	Gemeentelijke Hoogere Burgerschool aan de Keizersgracht bij de Westermarkt te Amsterdam.	20	16	Zeven deelnemers verlieten in den loop van het jaar den cursus, bijna allen wegens drukke werkzaamheden. Tusschentijds werden nog 3 nieuwe deelnemers ingeschreven. Het bezoek was over het algemeen vrij geregeld. Tot 1 October was de cursus ten deele gecombineerd met een ter opleiding van tuinbouwonderwijzers; in de vakken scheikunde, plantkunde, kennis van den grond en bemestingsleer werd gezamenlijk onderricht gegeven. Twee der deelnemers namen aan het examen voor de landbouwakte deel; één slaagde.
12.	Alkmaar.	H. Visser te Schagen; F. D. Schaly te Groningen; C. Nobel te Schagen.	Van 13 April tot en met 20 Augustus 1912 (des Zaterdags) 4 uren per week, met vacantie op 25 Mei.	Rijks Hoogere Burgerschool te Alkmaar en Rijkslandbouwwinterschool te Schagen.	6	6	Geen der deelnemers verliet in den loop van het jaar den cursus; evenmin werden tusschentijds nieuwe deelnemers ingeschreven. Het bezoek was zeer geregeld. Excursiën werden gemaakt: *a*) naar Hoorn en Oudendijk voor zuivelbereiding; *b*) naar Anna-Paulowna voor plantenteelt; *c*) naar Anna-Paulowna, Wieringerwaard en Barsingerhorn voor landbouwwerktuigen en veeteelt. Vijf deelnemers onderwierpen zich aan het akte-examen, van wie 3 met gunstig gevolg.
13.	Rotterdam.	Dr. J. Reiding; A. A. Neeb.	Van 6 Januari tot 21 December 1912 (des Zaterdags) $2^1/_2$ of 3 uur per week met vacantie gedurende de maand Augustus.	Gemeentelijke Hoogere Burgerschool in de Kortenaerstraat te Rotterdam.	36	21	Zestien deelnemers verlieten in den loop van het jaar den cursus; redenen: vertrek naar elders, familieaangelegenheden, andere of te drukke werkzaamheden. Na den aanvang van den curcus werd nog 1 nieuwe deelnemer toegelaten. Het bezoek was over het algemeen zeer geregeld. Twee excursiën werden gemaakt naar den Rijkslandbouwwinterschool te Dordrecht en daarbij behoorenden schooltuin en aardappelkweekveld. Drie deelnemers onderwierpen zich aan het akte-examen. Ze werden echter allen afgewezen.
14.	Goes.	M. B. Smits; G. v. d. Hoek; I. G. J. Kakebeeke; W. Oosterbaan; M. v. d. Vliet.	Van 6 Januari tot 10 Augustus 1912 (des Zaterdags) 2 of 3 uur per week, met vacantie van 6 April —20 April op 25 Mei en 1 Juni en van 13 Juli—3 Augustus.	Rijkslandbouwwinterschool te Goes.	7	5	Twee deelnemers verlieten in den loop van het jaar den cursus, de een wegens vertrek naar elders, de andere zonder opgaaf van redenen. Nieuwe deelnemers werden tusschentijds niet ingeschreven. Het bezoek was geregeld. Een tweetal excursiën werd naar den Wilhelminapolder gemaakt. Drie deelnemers onderwierpen zich aan het akte-examen, van wie 1 met goed gevolg.

Volgnummer.	Plaatsen waar de cursussen werden gehouden.	Namen der leeraren.	Duur.	Gebouwen, waarin de lessen werden gegeven.	Aantal deelnemers		OPMERKINGEN.
					Begin.	Einde.	
15.	Breda.	Dr. P. G. Tiddens; dr. J. E Couvee; dr. J. E. v. d. Arend; H. E. Huizenga te Teteringen.	Van 13 Januari tot 13 Juli 1912 (des Zaterdag middags) $2^1/_2$ uur per week, met vacantie gedurende de Paaschweek.	Gemeentelijke Hoogere Burgerschool te Breda.	15	15	Geen der deelnemers verliet in den loop van het jaar den cursus; evenmin werden tusschentijds nieuwe deelnemers toegelaten. Behoudens enkele uitzonderingen was het bezoek zeer geregeld. Excursiën werden gemaakt naar *a*) Teteringen en Dorst; *b*) Valkenswaard; *c*) Roosendaal en Wouw; *d*) Helenaveen en Griensveen. Tien deelnemers onderwierpen zich aan het akte-examen; vijf hunner slaagden.
16.	Tilburg.	H. E. Huizenga te Teteringen.	Van 5 October tot 14 December 1912 (des Zaterdags) 2 uur per week. Geen vacantiën.	Rijks Hoogere Burgerschool te Tilburg.	11	11	In den loop van het jaar verliet 1 deelnemer den cursus, zonder opgaaf van reden, terwijl nog 1 nieuwe deelnemer werd ingeschreven. Het bezoek was geregeld. Deze cursus is in hoofdzaak te beschouwen als een aanvullingscursus van dien te Breda en werd in de eerste plaatst opgericht met de bedoeling om onderwijzers, die van den cursus te Breda waren weggebleven in verband met de wijziging der spoorwegtarieven, gelegenheid te geven, de studie met eenige leiding voort te zetten. Er nemen echter ook eenige andere onderwijzers aan deel.
17.	's Hertogenbosch.	Dr. C. H. Sluiter; J. Wintermans.	Van 13 Januari tot 21 December 1912 (des Zaterdags) 2, $2^1/_2$ of 3 uur per week, met vacantie gedurende de tijden, waarin de Rijks-Hoogere Burgerschool wegens vacantie gesloten was en op de R. K. feestdagen.	Rijks Hoogere Burgerschool te 's Hertogenbosch.	28	20	Acht deelnemers verlieten den cursus in den loop van het jaar; drie wegens overgang naar een anderen cursus; de overigen zonder opgaaf van redenen. Het bezoek was geregeld. Zeven deelnemers van den vorigen cursus onderwierpen zich aan het akte-examen, van wie 6 met gunstig gevolg.
18.	Venlo.	J. Timmermans te Sittard; J. J. C. Ament te Roermond; L. van Kempen te Sittard; C. A. J. M. de Gier, C. Bulder te Sittart; A M. Sprenger te Maastricht.	Van 1 Januari tot 17 Augustus 1912 (des Zaterdags) 3 uren per week, met vacantie voor de afdeeling landbouw op 6 Januari en op den Zaterdag vóór Paschen.	Eene openbare lagere school te Venlo.	11	10	De cursus was gecombineerd met een ter opleiding van tuinbouwonderwijzers; in de vakken scheikunde en bemestingsleer werd gezamenlijk onderricht gegeven. Nieuwe deelnemers werden in den loop van het jaar niet ingeschreven. De afdeeling landbouw telde bij het begin van den cursus 7 deelnemers, van wie één ook voor de tuinbouwakte studeerde. Een der deelnemers van de afdeeling landbouw verliet den cursus in den loop van het jaar wegens ziekte, zoodat deze afdeeling aan het einde van den cursus 6 deelnemers telde. De afdeeling tuinbouw telde bij het begin en aan het einde van den cursus 4 deelnemers. Behoudens enkele uitzonderingen was het bezoek zeer geregeld. Drie deelnemers van de afdeeling tuinbouw waren reeds in het bezit van de landbouw akte. Zoowel met de afdeeling landbouw

Volgnummer.	Plaatsen waar de cursussen werden gehouden.	Namen der leeraren.	Duur.	Gebouwen, waarin de lessen werden gegeven.	Aantal deelnemers		OPMERKINGEN.
					Begin.	Einde.	
							als met de afdeeling tuinbouw werden excursiën gemaakt. Van de afdeeling landbouw onderwierpen zich 5 deelnemers aan het akte-examen, van wie drie met gunstig gevolg; van de afdeeling tuinbouw 4 deelnemers, van wie er eveneens drie slaagden.
19.	Roermond.	C. Bulder en C. A. J. M. de Gier, beiden te Sittard.	Van 6 Juli tot einde December 1912 (des Zaterdags) 3 uren per week, met vacantie gedurende de maand Augustus en op den Zaterdag vóór Kerstmis.	Rijks Hoogere Burgerschool te Roermond.	21	17	De cursus was gecombineerd met een ter opleiding van tuinbouwonderwijzers; in de vakken scheikunde, kennis van den grond en plantkunde werd gezamenlijk onderricht gegeven. Drie deelnemers van de afdeeling tuinbouw zijn reeds in het bezit van de landbouw akte. In den loop van het jaar verlieten 9 deelnemers den cursus; enkelen omdat de studie hun te moeilijk viel; de anderen, uit Roermond en naaste omgeving, omdat zij te weinig met de praktijk in aanraking konden komen. Na den aanvang van den cursus werden nog 5 nieuwe deelnemers ingeschreven. In de maand December werd de cursus wegens het ongunstige weer slecht bezocht. Overigens was het bezoek vrij geregeld.
		II. Opleidingscursussen voor tuinbouwonderwijs.					
1.	Groningen.	J. Beemstra.	Van 6 Januari tot 21 December 1912 (des Zaterdags) drie uren per week met vacantie op 17 Februari, 13 en 27 April, 10 en 17 Augustus, 14 en 21 September, 19 October en 28 December.	Rijkslandbouwwinterschool te Groningen.	4	7	In den loop van het jaar verliet 1 deelnemer, uit Exlo, den cursus, wegens te hooge reiskosten. Tusschentijds werden nog 4 nieuwe deelnemers toegelaten. Het bezoek was geregeld. Met de deelnemers werd een 15-tal excursiën gemaakt.
2.	Leeuwarden.	J. Leendertz Czn.	Van 20 April tot 19 December 1912 (des Zaterdags i/h zomer-halfjaar en des Donderdags in het winterhalfjaar) gemiddeld 3 uren per week, met vacantie van 14 Juli—13 September, op 21 September en op 23 November.	Rijkslandbouwwinterschool te Leeuwarden.	5	5	Geen der deelnemers verliet den cursus evenmin werden tusschentijds nieuwe deelnemers ingeschreven. Alle deelnemers waren reeds in het bezit van de landbouwakte. Gedurende het zomerhalfjaar werden steeds practische lessen gegeven in den proeftuin te Leeuwarden of te Tietjerk. Het bezoek was zeer geregeld. Met een drietal onderwijzers van den vorigen cursus werd in de maanden Januari tot en met Juli éénmaal per maand samengekomen op den proeftuin te Leeuwarden om daar groenteteelt, vruchtenteelt en bloementeelt te repeteeren, telkens op een Zaterdagmiddag gedurende $2^1/_4$ uur. Deze onderwijzers hebben allen in Augustus 1912 het examen voor de tuinbouwakte met gunstig gevolg afgelegd.

Volgnummer.	Plaatsen waar de cursussen werden gehouden.	Namen der leeraren.	Duur.	Gebouwen waarin de lessen werden gegeven.	Aantal deelnemers		OPMERKINGEN.
					Begin.	Einde.	
3.	Deventer.	B. A. Plemper van Balen te Wageningen, dr. L. Vuyk, A. Schuttevaar te Nijkerk.	Van 9 November tot 21 December 1912 (des Zaterdagmiddags) 4 uren per week, met vacantie in de Kerstweek.	Middelbare Koloniale Landbouwschool te Deventer.	16	16	Geen der deelnemers verliet den cursus, evenmin werden tusschentijds nieuwe deelnemers ingeschreven. Veertien deelnemers waren reeds in het bezit van de landbouw akte. Het bezoek was zeer geregeld.
4.	Wageningen.	Dr. H. Bos, dr. R. N. de Haas, B. A. Plemper van Balen, A. Schuttevaar te Nijkerk.	Van 6 Januari tot 27 Juli 1912 (des Zaterdagmiddags) 4 uren per week. Geen vacantiën.	Rijks Hoogere Landbouwschool te Wageningen.	8	12	Geen der deelnemers verliet den cursus. Na den aanvang van den cursus werden nog vier nieuwe deelnemers toegelaten. Het bezoek was zeer geregeld. Excursiën werden gemaakt naar Gouda en naar het Westland. Het meerendeel der deelnemers onderwierp zich aan het akte-examen en slaagde.
5.	Utrecht.	N. Nobel te Wadenoyen; J. Rietsema, destijds te Boskoop, thans te Maastricht.	Van 20 April tot 20 Juli 1912 (des Zaterdags) $3^1/_2$ uur per week. Geen vacantiën.	Rijks Hoogere Burgerschool te Utrecht.	3	3	Geen der deelnemers verliet den cursus; evenmin werden tusschentijds nieuwe deelnemers toegelaten. Alle deelnemers waren reeds in het bezit van de landbouw akte. Het bezoek was geregeld. Excursiën werden gemaakt naar Aalsmeer, Boskoop, de Streek, de Bangert, den Langedijk, Beverwijk en het Westland. Een der deelnemers onderwierp zich aan het akte-examen en slaagde.
6.	Alkmaar.	P. de Vries; J. G. Hazeloop.	Van 6 Januari tot 13 Juli 1912 (des Zaterdags) 4 uur per week met vacantie van 30 Maart tot 13 April.	Rijks Hoogere Burgerschool te Alkmaar.	7	7	Geen der deelnemers verliet den cursus; evenmin werden in den loop van het jaar nieuwe deelnemers ingeschreven. Twee deelnemers waren reeds in het bezit van de landbouw akte. Het bezoek was geregeld. Excursiën werden gemaakt naar Heilo, Beverwijk en omstreken, den Langedijk, de Streek, de Bangert, het Westland, Berkel en Rodenrijs en de Beemster. Alle deelnemers onderwierpen zich aan het akte-examen, doch slechts 3 hunner slaagden.
7.	Rotterdam.	C. Ph. Moerlands te Lisse; K. Wiersma te 's Gravenhage; C. H. Klaassen te Boskoop.	Van 6 Januari tot 28 December 1912 (des Zaterdags) 3 of $3^3/_4$ uur per week. Geen vacantiën.	Gemeentelijke Hoogere Burger- en Handelsschool aan het Alkemadeplein te Rotterdam.	14	14	In het aantal deelnemers kwam in den loop van het jaar geen verandering. Acht deelnemers waren reeds in het bezit van de landbouw akte. Het bezoek was geregeld. Excursiën werden gemaakt naar: *a.* Charlois; *b.* Boskoop; *c.* Leiden en Leiderdorp; *d.* Dordrecht en Zwijndrecht.
8.	Middelburg.	J. P. M. Camman te Teteringen.	Van 1 Januari tot einde December 1912 (des Zaterdagmorgens) 3 uren per week.	Leslokaal van den tuinbouwwintercursus te Middelburg.	4	3	In den loop van het jaar verliet een der deelnemers den cursus, omdat de studie hem te moeilijk viel. Tusschentijds werden geen nieuwe leerlingen ingeschreven. Het bezoek was over het algemeen zeer geregeld. In het voorjaar en in den zomer werd des namiddags meestal een bezoek gebracht aan de groente- of fruitkweekerijen in de omgeving van Middelburg en onder Koudekerke, of wel aan de bloemisterijen of boom-

Volgnummer.	Plaatsen waar de cursussen werden gehouden.	Namen der leeraren.	Duur.	Gebouwen waarin de lessen werden gegeven.	Aantal deelnemers		OPMERKINGEN.
					Begin.	Einde.	
							kweekerijen te Middelburg, waar ook menigmaal praktische werkzaamheden werden verricht. Meermalen werd in voorjaar en zomer de les verplaatst naar den proeftuin te Goes, om aldaar in de verschillende perioden de practische werkzaamheden te kunnen meemaken en studie te maken van de vruchten. Op 13, 14, 15 en 16 Augustus werd eene excursie gemaakt naar Noord-Holland, (de boomkweekerijen te Naarden en Bussum, de groente- en fruitkweekerijen te Bangert, gem. Blokker en Grootebroek en de kweekerijen te Aalsmeer) en op 31 Augustus ééne naar de land- en tuinbouwtentoonstelling te Bergen op Zoom.

IX. OPLEIDING VAN ONDERWIJZERS IN HANDENARBEID (SLÖJD).

In 1911 is te Utrecht, evenals dat in 1902, 1903 en 1904 te Haarlem, in 1905 te Groningen, in 1906 te Nijmegen, in 1907 te Middelburg, in 1908 te Maastricht, in 1909 te 's Hertogenbosch en in 1910 te Deventer heeft plaats gehad, vanwege de „Vereeniging tot bevordering van het onderwijs in handenarbeid in Nederland", daartoe door een Rijkssubsidie van f 4000 in staat gesteld, een cursus in handenarbeid gehouden.

In 1911 is te Groningen, evenals dat in 1908, 1909 en 1910 heeft plaats gehad, vanwege de „Vereeniging tot bevordering van het onderwijs in handenarbeid in de provincie Groningen, Friesland, Drenthe en Overijssel", daartoe door een Rijkssubsidie van f 1500 in staat gesteld, een cursus in handenarbeid gehouden.

Deze cursussen waren, evenals de vorige, toegankelijk voor onderwijzers en onderwijzeressen uit alle deelen des lands, voor zooveel het aantal beschikbare plaatsen dat toeliet.

Het aantal aanvragen om toelating overtrof, evenals in vorige jaren, wederom het aantal plaatsen. Bij den cursus te Utrecht kon aan 71 van de 110 aanvragen worden voldaan; bij den cursus te Groningen aan 39 van de 63 aanvragen.

De schoolopzieners in de districten Assen en Maastricht en de directeur der Rijkskweekschool voor onderwijzers te Haarlem waren van Rijkswege aangewezen om toezicht op deze cursussen te houden.

De door de besturen van voormelde vereenigingen omtrent de cursussen aan de Regeering uitgebrachte verslagen zijn als bijlagen **K** en **L** achter dit verslag gevoegd.

In 1911 is wederom aan de „Vereeniging tot bevordering van het onderwijs in handenarbeid in Nederland" een Rijkssubsidie verleend — en wel tot een bedrag van f 1000 — in de kosten van het examineeren van hen die een diploma voor handenarbeid verlangen.

De examens zijn afgenomen te Amsterdam van 18 tot en met 24 April en van 27 tot en met 30 December 1911. Bij het examen in April behaalden diploma A (karton en klei) 157 van de 216 en diploma B (hout) 37 van de 55 geëxamineerden. Bij het examen in December behaalden diploma A 20 van de 24, en diploma B 9 van de 12 geëxamineerden.

De omtrent deze examens uitgebrachte verslagen zijn achter dit verslag gevoegd als bijlage **M**.

X. OPLEIDING VAN SPELLEIDERS.

Ter bevordering van het invoeren van bewegingsspelen zijn ook over het jaar 1911 door het Rijk subsidiën aan vereenigingen verleend, en wel f 18000 aan den Nederlandschen Bond voor Lichamelijke Opvoeding, f 1000 aan de Vereeniging van Gymnastiek-Onderwijzers in Nederland, en f 1000 aan het Nederlandsch Onderwijzers-Genootschap.

Gesteund door deze bijdrage heeft de Nederlandsche Bond voor Lichamelijke Opvoeding in dat jaar wederom een centralen spelleiderscursus te Breda doen geven, en in samenwerking met de beide andere genoemde vereenigingen ook weder plaatselijke cursusen tot opleiding van spelleiders georganiseerd.

De verslagen betreffende den centralen cursus en de plaatselijke cursussen, in 1911 gehouden, zijn als bijlage **N** achter dit verslag gevoegd.

§ 14. Arrondissements-bibliotheken en onderwijzersbijeenkomsten.

Evenals in vorige verslagen volgt hier een overzicht van de in 1911 gehouden onderwijzersbijeenkomsten en van den toestand der arrondissements-bibliotheken.

ARRONDISSEMENT.	Aantal gehouden onderwijzersbijeenkomsten.	Gemiddeld getal onderwijzers, die de bijeenkomsten hebben bijgewoond.		Arrondissements-bibliotheek.	
		Openbare.	Bijzondere.	Aantal nummers.	Aantal lezers.
Bergen op Zoom	4	49	10	864	21
Breda	3	68	11	324	25
Roosendaal	2	58	—	376	19
Zevenbergen	1	50	6	308	18
Eindhoven	2	73		383	36
Helmond	2	42	6	775	23
Veghel	5	29	1	81	21
Boxmeer	8	26	—	374	29
's Hertogenbosch	4	30	1	750	61
Oss	4	37	—	630	29
Heusden	1	50	20	606	48
Oirschot	2	40	1	514	18
Tilburg	4	43	6	697	30
Waalwijk	3	43	—	256	30
Apeldoorn	—	—	—	472	78
Arnhem	1	60	100	285	26
Harderwijk	1	48	26	530	84
Rheden	1	110		589	65
Wageningen	1	95	66	414	29
Elst	—	—	—	728	31
Geldermalsen	1	47	14	955	78
Nijmegen	—	—	—	430	65
Tiel	—	—	—	367	42
Zaltbommel	—	—	—	714	48
Doesburg	1	88	30	412	63
Doetinchem	1	90	61	874	52
Groenlo	1	86	33	959	85
Zutphen	—	—	—	964	66
Brielle	1	69	10	319	43
Dordrecht	1	155	80	433	20
Gorinchem	1	88	18	528	49
Middelharnis	1	73	19	879	44
Oud-Beijerland	1	81	83	247	37
Alkemade	1	31	48	349	49
Gouda	1	116	51	474	30
Schoonhoven	1	74	19	242	219
Woerden	1	42	58	365	66
Delft	—	—	—	675	61
's Gravenhage I t/m. III.	—	—	—	678	162
Leiden	1	126	44	251	41
Maassluis	—	—	—	688	42
Hilligersberg	1	82	63	202	45
Rotterdam I t/m IV	—	—	—	1983	306
Schiedam	1	124	118	709	60

ARRONDISSEMENT.	Aantal gehouden onderwijzersbijeenkomsten.	Gemiddeld getal onderwijzers, die de bijeenkomsten hebben bijgewoond.		Arrondissements-bibliotheek.	
		Openbare.	Bijzondere.	Aantal nummers.	Aantal lezers.
Alkmaar	1	139	42	334	36
den Helder	1	105	16	470	43
Hoorn	1	79	27	360	24
Medemblik	1	70	29	466	24
Texel	—	—	—	420	19
Amsterdam I t/m VII	—	—	—	2430	522
Hilversum	—	—	—	357	86
Beverwijk	—	—	—	125	53
Haarlem	—	—	—	714	80
Haarlemmermeer	1	90	58	368	81
Purmerend	1	83	29	389	25
Zaandam	1	159	28	607	84
Goes	1	56	—	419	45
Tholen	1	92	—	449	42
Zierikzee	—	—	—	579	40
Hulst	—	—	—	874	37
Middelburg	1	89	51	612	66
Neuzen	—	—	—	310	23
Vlissingen	2	33	4	440	22
Amersfoort	1	40	28	482	39
Loenen	1	30	24	256	46
Rhenen	1	55	20	206	44
Utrecht I en II	1	116	116	763	133
IJsselstein	1	13	11	64	15
Beetsterzwaag	—	—	—	596	81
Bolsward	1	50	60	400	191
Heerenveen	1	102	15	536	52
Lemmer	1	37	13	590	30
Sneek	1	40	32	736	52
Weidum	—	—	—	180	72
Wolvega	—	—	—	309	26
Bergum	—	—	—	262	52
Dokkum	1	49	35	376	33
Ferwerd	1	54	27	580	49
Harlingen	1	60	30	778	50
Leeuwarden	1	174		349	22
Ternaard	—	—	—	408	24
Almelo	—	—	—	431	46
Deventer	—	—	—	1802	76
Enschedé	—	—	—	572	71
Hengelo	—	—	—	205	30
Oldenzaal	—	—	—	748	50
Kampen	—	—	—	1176	74
Ommen	1	47	11	786	63

ARRONDISSEMENT.	Aantal gehouden onderwijzersbijeenkomsten.	Gemiddeld getal onderwijzers, die de bijeenkomsten hebben bijgewoond.		Arrondissements-bibliotheek.	
		Openbare.	Bijzondere.	Aantal nummers.	Aantal lezers.
Raalte	—	—	—	286	60
Steenwijk	—	—	—	1154	52
Zwolle	—	—	—	622	97
Appingedam	2	55	21	328	14
Groningen	—	—	—	579	—
Onderdendam	1	43	11	388	35
Warffum	1	85	45	380	17
Zuidhorn	1	60	10	411	35
Hoogezand	—	—	—	307	43
Onstwedde	1	54	5	333	49
Slochteren	—	—	—	390	71
Veendam	1	78	8	317	27
Winschoten	1	46	9	275	51
Assen	1	36	7	830	29

ARRONDISSEMENT.	Aantal gehouden onderwijzersbijeenkomsten.	Gemiddeld getal onderwijzers, die de bijeenkomsten hebben bijgewoond.		Arrondissements-bibliotheek.	
		Openbare.	Bijzondere.	Aantal nummers.	Aantal lezers.
Borger	1	82	2	627	44
Dalen	1	45	4	370	86
Emmen	1	105	12	627	89
Hoogeveen	—	—	—	1150	31
Meppel	1	50		684	34
Vries	—	—	—	538	60
Heerlen	—	—	—	760	39
Maastricht	3	41	21	285	36
Meerssen	2	24	6	510	32
Sittard	4	49	5	651	31
Gennep	4	45	—	652	14
Roermond	6	20	3	662	20
Venlo	8	57	4	733	25
Weert	2	38	7	665	18

Deze gezelschappen nemen in verschillende arrondissementen in bloei toe.

De arrondissements-bibliotheken bewezen vele goede diensten. Het bezoek der vergaderingen was over het algemeen niet onbevredigend.

Ook in 1911 werd het noodige verricht in het belang van onderhoud en uitbreiding der bibliotheken.

§ 15. Akten van bekwaamheid tot het geven van lager onderwijs.

I. EXAMEN ALS ONDERWIJZER EN ONDERWIJZERES.

In 1911 is éénmaal de gelegenheid opengesteld tot het afleggen van examen, ter verkrijging van akten van bekwaamheid tot het geven van huis- en schoolonderwijs in de vakken vermeld in art. 2, onder *a-i*, *a-j*, *a-k* en *a-i* en *k*.

Deze examens werden op 4 April en volgende dagen afgenomen door commissiën, die zitting hebben gehouden in de navolgende plaatsen en voor de arrondissementen bij iedere plaats vermeld:

te Breda, voor de arrondissementen 's Hertogenbosch, Oss en die in de districten Breda en Tilburg;

te Arnhem, voor de arrondissementen in de provincie Gelderland;

te 's Gravenhage, voor de arrondissementen Delft, 's Gravenhage I tot en met III, Maassluis, Hilligersberg en Schiedam;

te Rotterdam, voor de arrondissementen Rotterdam I tot en met IV en die in het district Dordrecht;

te Amsterdam, voor de arrondissementen in het district Amsterdam;

te Haarlem, voor de arrondissementen Alkemade, Leiden en die in de districten Alkmaar en Haarlem;

te Middelburg, voor de arrondissementen in de provincie Zeeland;

te Utrecht, voor de arrondissementen Gouda, Scheonhoven, Woerden en die in de provincie Utrecht;

te Leeuwarden, voor de arrondissementen in de provincie Friesland;

te Zwolle, voor de arrondissementen in de provincie Overijssel en Drenthe;

te Groningen, voor de arrondissementen in de provincie Groningen;

te Venlo, voor het arrondissement Boxmeer en de arrondissementen in het district Eindhoven en de provincie Limburg.

In voormelde commissies zijn benoemd te:

Breda:

tot lid en voorzitter, de schoolopziener in het district 's Hertogenbosch;

tot leden, de schoolopzieners in de districten Breda, Tilburg en Tiel en de arrondissementen Bergen op Zoom en Heusden;

tot leden-plaatsvervangers, de schoolopzieners in de arrondissementen Roosendaal, Zevenbergen, Helmond en Tilburg;

Arnhem:

tot lid en voorzitter, de schoolopziener in het district Zutphen;

tot leden, de schoolopzieners in het district Eindhoven en de arrondissementen Elst, Tiel, Doesburg en Doetinchem;

tot leden-plaatsvervangers, de schoolopzieners in de arrondissementen Arnhem, Rheden, Groenlo en Zutphen;

's Gravenhage:

tot lid en voorzitter, de schoolopziener in het district 's Gravenhage;

tot leden, de schoolopzieners in het district Middelburg en de arrondissementen Alkemade, Woerden, Delft en Leiden;

tot leden-plaatsvervangers, de schoolopzieners in de arrondissementen Gorinchem, Schoonhoven en Haarlem;

Rotterdam:

tot lid en voorzitter, de schoolopziener in het district Rotterdam;

tot leden, de schoolopzieners in de arrondissementen Brielle, Middelharnis, Oud-Beijerland, Hilligersberg en Schiedam;

tot leden-plaatsvervangers, de inspecteur van het lager onderwijs in de tweede inspectie en de schoolopzieners in de arrondissementen Gouda, Rotterdam I, III en IV;

Amsterdam:

tot lid en voorzitter, de schoolopziener in het district Alkmaar;

tot leden, de schoolopzieners in de arrondissementen 's Gravenhage I, Medemblik, Amsterdam III, Hilversum en Purmerend;

tot leden-plaatsvervangers, de schoolopzieners in het district Amsterdam, en de arrondissementen Hoorn, Amsterdam II, Haarlemmermeer en Zaandam;

Haarlem:

tot lid en voorzitter, de schoolopziener in het district Haarlem;

tot leden, de schoolopzieners in de arrondissementen Dordrecht, 's Gravenhage II en III, Maassluis en Alkmaar;

tot leden-plaatsvervangers, de schoolopzieners in het district Dordrecht en de arrondissementen den Helder, Amsterdam V en VII en Beverwijk;

Middelburg:

tot lid en voorzitter, de schoolopziener in het district Goes;

tot leden, de schoolopzieners in de arrondissementen Gouda, Tholen, Zierikzee, Middelburg en Utrecht II;

tot leden-plaatsvervangers, de schoolopzieners in het district Dordrecht en de arrondissementen Goes, Hulst, Neuzen en Vlissingen;

Utrecht:

tot lid en voorzitter, de schoolopziener in het district Utrecht;

tot leden, de schoolopzieners in de arrondissementen Rotterdam II, Amsterdam I, Amersfoort, Rhenen en Utrecht I;

tot leden-plaatsvervangers, de schoolopzieners in het district Gouda en de arrondissementen Amsterdam IV en VI, Loenen en IJsselstein;

Leeuwarden:

tot lid en voorzitter, de schoolopziener in het district Leeuwarden;

tot leden, de schoolopzieners in het district Heerenveen en de arrondissementen Bolsward, Wolvega, Bergum en Leeuwarden;

tot leden-plaatsvervangers, de schoolopzieners in de arrondissementen Lemmer, Ferwerd, Harlingen en Ternaard;

Zwolle:

tot lid en voorzitter, de inspecteur van het lager onderwijs in de derde inspectie;

tot leden, de schoolopzieners in het district Zwolle en de arrondissementen Hengelo, Steenwijk, Dalen en Emmen;

tot leden-plaatsvervangers, de schoolopzieners in de arrondissementen Oldenzaal, Almelo, Borger en Meppel;

Groningen:

tot lid en voorzitter, de schoolopziener in het district Assen;

tot leden, de schoolopzieners in de arrondissementen Dokkum, Warffum, Hoogezand, Winschoten en Slochteren;

tot leden-plaatsvervangers, de schoolopzieners in het district Winschoten en de arrondissementen Appingedam, Assen en Vries;

Venlo:

tot lid en voorzitter, de inspecteur van het lager onderwijs in de eerste inspectie;

tot leden, de schoolopzieners in het district Roermond en de arrondissementen Eindhoven, Oss, Zaltbommel en Maastricht;

tot leden-plaatsvervangers, de schoolopzieners in de arrondissementen Heerlen, Sittard, Gennep, Roermond en Venlo.

Het volgend overzicht bevat den uitslag dezer examens.

Plaatsen waar de examens zijn afgenomen.	Akte als onderwijzer.				Aanteekening vak *j*.				Akte als onderwijzeres.				Aanteekening vak *j*.				Aanteekening vak *k*.			
	Opgekomen.	Teruggetrokken.	Afgewezen.	Toegelaten.	Opgekomen.	Teruggetrokken.	Afgewezen.	Toegelaten.	Opgekomen.	Teruggetrokken.	Afgewezen.	Toegelaten.	Opgekomen.	Teruggetrokken.	Afgewezen.	Toegelaten.	Opgekomen.	Teruggetrokken.	Afgewezen.	Toegelaten.
	MANNELIJKE CANDIDATEN.								VROUWELIJKE CANDIDATEN.											
Breda	101	—	28	73	7	—	3	4	146	—	34	112	10	—	2	8	6	—	2	4
Arnhem	146	—	52	94	4	—	3	1	181	1	59	121	6	—	2	4	25	—	—	25
's Gravenhage	71	—	24	47	—	—	—	—	162	1	56	105	1	—	—	1	—	—	—	—
Rotterdam	122	1	43	78	3	—	1	2	174	—	43	131	3	—	—	3	1	—	—	1
Amsterdam	84	4	30	50	2	—	1	1	174	—	67	107	4	—	1	3	1	—	1	—
Haarlem	112	—	39	73	3	—	1	2	121	1	36	84	5	—	3	2	2	—	2	—
Middelburg	92	—	28	64	7	—	2	5	55	—	11	44	5	—	1	4	1	—	—	1
Utrecht	105	—	43	62	4	—	1	3	138	—	43	95	10	—	—	10	3	—	—	3
Leeuwarden	159	1	66	92	10	—	4	6	97	2	42	53	3	—	—	3	2	—	—	2
Zwolle	131	—	45	86	2	—	2	—	93	—	25	68	1	—	—	1	4	—	3	1
Groningen	166	2	62	102	14	—	4	10	100	—	31	69	19	—	2	17	3	—	1	2
Venlo	112	—	34	78	13	—	3	10	150	—	31	119	5	—	—	5	31	—	8	23
Totaal	1401	8	494	899	69	—	25	44	1591	5	478	1108	72	—	11	61	79	—	17	62
Totaal onderwijzeressen	1591	5	478	1108	72	—	11	61												
Algemeen totaal	2992	13	972	2007	141	—	36	105												

In de volgende tabel is vermeld, hoevelen sedert 1881 bij de onderwijzersexamens zijn geëxamineerd en toegelaten.

Bij het examen in:	Geëxamineerd.	Toegelaten.
Voorjaar 1881	801	517
Najaar 1881	640	348
Voorjaar 1882	925	528
Najaar 1882	735	408
Voorjaar 1883	1161	720
Najaar 1883	760	435
Voorjaar 1884	1298	746
Najaar 1884	893	477
Voorjaar 1885	1432	806
Najaar 1885	915	453
Voorjaar 1886	1423	735
Najaar 1886	902	417

Bij het examen in:	Geëxamineerd.	Toegelaten.
Voorjaar 1887	1371	758
Najaar 1887	888	409
Voorjaar 1888	1314	720
Najaar 1888	885	380
Voorjaar 1889	1268	697
Najaar 1889	815	440
Voorjaar 1890	1044	611
Najaar 1890	657	350
1891	1107	669
1892	1232	852
1893	1219	845
Voorjaar 1894	1181	797
Najaar 1894	544	331
Voorjaar 1895	1085	736
Najaar 1895	597	346
1896	1432	947
1897	1990	1289
1898	2495	1574
1899	2700	1749
1900	2830	1776
1901	2692	1678
1902	2628	1574
1903	2478	1368
1904	2491	1519
1905	2303	1376
1906	2241	1375
1907	2169	1349
1908	2262	1518
1909	2373	1516
1910	2716	1793

Nadere bijzonderheden aangaande deze examens worden aangetroffen in de door de commissiën aan de Regeering gedane mededeelingen omtrent den uitslag van het onderzoek, welke onder bijlage **D** hierachter zijn opgenomen.

II. EXAMEN ALS HOOFDONDERWIJZER EN HOOFDONDERWIJZERES.

Bij beschikking van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 30 Mei 1911, n°. 4265[1], afd. Lager Onderwijs, werd bepaald, dat het schriftelijk gedeelte van het examen ter verkrijging der akte van bekwaamheid als hoofdonderwijzer of hoofdonderwijzeres voor het jaar 1911 zou plaats hebben op 28 Juni, dat de mondelinge examens zouden aanvangen op 14 Juli, en dat de commissiën, met het afnemen dezer examens belast, zouden zitting houden te Breda, Arnhem, 's Gravenhage, Amsterdam, Leeuwarden en Deventer, en werden benoemd te:

Breda:

tot lid en voorzitter, dr. M. J. H. Houba, schoolopziener in het district Maastricht;

tot lid en ondervoorzitter, dr. A. H. J. V. M. Desertine, schoolopziener in het district Eindhoven;

tot leden, F. J. F. Tijssen, schoolopziener in het arrondissement Eindhoven; A. Blok, schoolopziener in het arrondissement Heusden; P. H. Kisjes, leeraar aan de Rijks hoogere burgerschool te Roermond; G. Goossens, directeur eener bijzondere kweekschool voor onderwijzeressen te Oirschot; A. van den Donk, onderwijzer aan eene bijzondere kweekschool voor onderwijzers te Oudenbosch; P. Klerks, onderwijzer aan eene bijzondere kweekschool voor onderwijzers te Tilburg; K. Maurits, directeur der Rijksnormaallessen te Tiel; H. Snellens, te Valkenswaard, onderwijzer aan de Rijksnormaallessen te Eindhoven; J. G. Onland, onderwijzer aan de Rijksnormaallessen te 's Hertogenbosch; J. F. Clerx, hoofd eener openbare lagere school te Breda; H. Prinsen, hoofd eener openbare lagere school te Haarsteeg, gemeente Hedikhuizen; J. Koonings, hoofd eener openbare lagere school te Woensel; A. Doeleman, te Teteringen, oud-hoofd eener openbare lagere school;

tot leden-plaatsvervangers, A. I. A. Asselbergs, leeraar aan de Rijks hoogere burgerschool te Helmond; H. Weytens, directeur eene bijzondere kweekschool voor onderwijzeressen te Tilburg; H. M. Hosemans, directeur eener bijzondere kweekschool voor onderwijzers te Tilburg; J. J. van Wiechen en W. H. Tromp, hoofden van openbare lagere scholen te Breda; J. B. Michels, hoofd eener openbare lagere school te Schijndel; W. Stoorvogel, onderwijzer aan eene bijzondere lagere school te Breda;

Arnhem:

tot lid en voorzitter, J. E. van Renesse, schoolopziener in het district Arnhem;

tot lid en ondervoorzitter, dr. H. P. M. van der Horn van den Bos, schoolopziener in het district 's Hertogenbosch;

tot leden, N. Oosterbaan, schoolopziener in het arrondissement Doesburg; dr. J. J. Moolhuizen, schoolopziener in het arrondissement Groenlo; G. Smits, schoolopziener in het arrondissement Heerlen; A. Hermans, leeraar aan de gemeentelijke teekenschool te Roermond; P. Kat Pzn., leeraar aan de gemeentelijke hoogere burgerschool te Zutphen; P. Oosterlee, directeur eener bijzondere kweekschool voor onderwijzers en onderwijzeressen te Nijmegen; dr. H. A. Weststraete, directeur eener bijzondere kweekschool voor onderwijzeressen te Zetten, gemeente Valburg; J. Mulders, directeur eener bijzondere kweekschool voor onderwijzeressen te Maastricht; W. H. Peters, onderwijzer aan de Rijkskweekschool voor onderwijzers te Nijmegen; H. van Lohuizen, D. C. van Neck en J. G. Zijlstra, hoofden van openbare lagere scholen te Arnhem; jonkvrouw E. M. A. de Jonge, leerares in het teekenen te Zutphen;

tot leden-plaatsvervangers, dr. A. J. M. Garjeanne, leeraar aan de Rijks hoogere burgerschool te Venlo; A. M. J. Diemont, leeraar aan de gemeentelijke hoogere burgerschool te Zaltbommel; dr. J. Prinsen, onderwijzer aan de Rijkskweekschool voor onderwijzers te Nijmegen; J. van den Bogert, directeur der Rijksnormaallessen te 's Hertogenbosch; W. Walstra, hoofd eener openbare lagere school te Arnhem; J. E. Klop, hoofd eener openbare lagere school te Nijmegen; A. de Zeeuw, hoofd eener bijzondere lagere school te Zutphen;

's Gravenhage:

tot lid en voorzitter, W. Jansen, schoolopziener in het district Middelburg;

tot lid en ondervoorzitter, P. le Grand, schoolopziener in het district Dordrecht;

tot leden, J. van der Laan Nzn., schoolopziener in het arrondissement Schiedam; W. C. Seyl, schoolopziener in het arrondissement Utrecht I; J. D. de Visser Smits, directeur eener bijzondere kweekschool voor onderwijzers en onderwijzeressen te 's Gravenhage; H. Scholtens Kzn, directeur eener bijzondere kweekschool voor onderwijzers en onderwijzeressen te Rotterdam; G. A. Laagland, onderwijzer aan eene bijzondere kweek-

school voor onderwijzeressen te 's Gravenhage; F. de Graaf, onderwijzer aan de Rijkskweekschool voor onderwijzers te Haarlem; J. J. ten Have en C. W. Valken, hoofden van openbare scholen te 's Gravenhage; I. Schreuder en H. Schuring, hoofden van openbare lagere scholen te Rotterdam; K. Beversluis, hoofd eener openbare lagere school te Utrecht; H. Eerdbeek, te 's Gravenhage, oud-hoofd eener bijzondere lagere school; A. van de Griendt, te Voorburg, oud-hoofd eener bijzondere lagere school;

tot leden-plaatsvervangers, J. Postma, schoolopziener in het arrondissement Gouda; W. H. Hasselbach, onderwijzer aan de Rijkskweekschool voor onderwijzers te Middelburg; J. Hemmes, hoofd eener bijzondere lagere school te Delft; A. A. Kleyn, hoofd eener bijzondere lagere school te Driebergen; J. M. Keen, hoofd eener openbare lagere school te 's Gravenhage; J. W. Sevenhuysen, hoofd der leerschool verbonden aan de Rijkskweekschool voor onderwijzers te Haarlem; P. J. Fehmers, onderwijzer aan het instituut voor doofstommen en aan de gemeentevormschool voor onderwijzeressen te Rotterdam;

Amsterdam:

tot lid en voorzitter, dr. J. H. Jennes, schoolopziener in het district Rotterdam;

tot lid en ondervoorzitter, D. Boswijk, schoolopziener in het district Gouda;

tot leden, G. Meijer, directeur der gemeentelijke kweekschool voor onderwijzers en onderwijzeressen te Amsterdam; P. H. van der Ley, directeur der Rijkskweekschool voor onderwijzers te Haarlem; J. G. Nijk, directeur der Rijkskweekschool voor onderwijzers te Middelburg; J. A. Bakker, H. J. Emous en G. H. Weustink, hoofden van bijzondere lagere scholen te Amsterdam; P. J. Oudheusden en B. P. Prakken, hoofden van openbare lagere scholen te Amsterdam; C. Hettema, hoofd eener openbare lagere school te Rotterdam; C. W. Hoenkamp, hoofd eener openbare lagere school te Utrecht; A. Langhout, hoofd eener bijzondere lagere school te Weesp; M. H. van Gestel, onderwijzer aan eene openbare lagere school te Amsterdam; M. L. van Gemert, te Heemstede, oud-hoofd eener bijzondere lagere school;

tot leden-plaatsvervangers, F. Eringa, schoolopziener in het arrondissement Amsterdam II; H. Bussemaker, directeur eener bijzondere kweekschool voor onderwijzeressen te Haarlem; H. Douma en H. Verhagen, hoofden van openbare lagere scholen te Amsterdam; G. Schutte, hoofd eener bijzondere lagere school te Amsterdam; D. H. Cocheret, hoofd eener bijzondere lagere school te Rotterdam; P. J. van Loo, hoofd eener openbare lagere school te Utrecht;

Leeuwarden:

tot lid en voorzitter: Ph. J. Kloppers, schoolopziener in het district Groningen;

tot lid en ondervoorzitter: J. C. Wirtz, schoolopziener in het district Winschoten;

tot leden: J. D. de Vries, schoolopziener in het arrondissement Dokkum; J. Botke, leeraar aan de Rijks hoogere burgerschool te Leeuwarden; J. Bauer, leeraar aan de gemeentelijke hoogere burgerschool en onderwijzer aan de Rijksnormaallessen te Sneek; J. E. van Buuren, directeur eener bijzondere kweekschool voor onderwijzers te Leeuwarden; W. Alons, leeraar aan de ambachtsschool te Groningen; J. Elstrodt, directeur der Rijksnormaallessen te Assen; J. Mulder, hoofd eener openbare lagere school te Groningen; E. H. Boddé, L. bij de Ley en G. Postma, hoofden van openbare lagere scholen te Leeuwarden; K. Harts, hoofd eener openbare lagere school te Schrans, gemeente Leeuwarderadeel; J. Smedink, hoofd eener bijzondere lagere school te Beets, gemeente Opsterland; D. Oosterkamp, hoofd eener openbare lagere school te Bergum, gemeente Tietjerksteradeel;

tot leden-plaatsvervangers: J. Strikwerda, directeur eener bijzondere kweekschool voor onderwijzers te Dokkum; U. D. Keiser jr., W. Woldendorp, onderwijzers aan de Rijkskweekschool voor onderwijzers te Groningen; L. M. den Hollander, onderwijzer aan de Rijksnormaallessen te Meppel; H. J. de Visser, hoofd eener bijzondere lagere school te Bolsward; Sj. Boersma, hoofd eener openbare lagere school te Leeuwarden; W. Straatsma, hoofd eener bijzondere lagere school te Nijland, gemeente Wijmbritseradeel;

Deventer:

tot lid en voorzitter, G. A. Bosch, schoolopziener in het district Zwolle;

tot lid en ondervoorzitter, N. Felix, schoolopziener in het arrondissement Lemmer;

tot leden, dr. G. Postma, leeraar aan de gemeentelijke hoogere burgerschool te Deventer; R. Jurgens, leeraar aan de gemeentelijke hoogere burgerschool te Kampen; P. H. Heynen, directeur der Rijkskweekschool voor onderwijzers te Deventer; P. D. Beersma, directeur eener bijzondere kweekschool voor onderwijzeressen te Steenwijkerwold; J. H. Franken, directeur eener bijzondere kweekschool voor onderwijzers te Zwolle; Th. J. Bosman en N. L. W. A. Gravelaar, onderwijzers aan de Rijkskweekschool voor onderwijzers te Deventer; D. Lako, onderwijzer aan de Rijksnormaallessen te Zwolle; H. J. Noy, H. U. Thoden van Velzen en D. Tjalsma, hoofden van openbare lagere scholen te Deventer; K. Brouwer, hoofd eener openbare lagere school te Zwolle; mejuffrouw J. M. C. A. Nuysink, leerares in het teekenen te Zutphen;

tot leden-plaatsvervangers, H. J. van Meegeren, onderwijzer aan de Rijkskweekschool voor onderwijzers te Deventer; H. van Roggen, onderwijzer aan de Rijksnormaallessen te Almelo; G. J. A. Mulder, onderwijzer aan de Rijksnormaallessen te Assen; H. J. Garritsen, hoofd eener openbare lagere school te Almelo; P. Stuitje en H. Zwarts, hoofden van openbare lagere scholen te Deventer; N. Kanstein, hoofd eener openbare lagere school te Zwolle.

Het volgend overzicht bevat den uitslag dezer examens.

Plaatsen waar de examens zijn afgenomen.	Opgekomen.	Teruggetrokken.	Afgewezen.	Toegelaten.	Opgekomen.	Teruggetrokken.	Afgewezen.	Toegelaten.
	MANNELIJKE CANDIDATEN.				VROUWELIJKE CANDIDATEN.			
Breda	249	39	109	101	68	9	30	29
Arnhem	278	83	81	114	58	14	14	30
's Gravenhage	295	29	121	145	93	4	41	48
Amsterdam	123	5	53	65	78	3	35	40
Leeuwarden	202	12	96	94	21	1	6	14
Deventer	92	7	46	39	18	—	2	16
Totaal	1239	175	506	558	336	31	128	177
Totaal der vrouwelijke candidaten	336	31	128	177				
Algemeen totaal	1575	206	634	735				

In de volgende tabel is vermeld, hoevelen sedert 1881 bij de hoofdonderwijzersexamens zijn geëxamineerd en toegelaten.

Bij het examen in:	Geëxamineerd.	Toegelaten.	Bij het examen in:	Geëxamineerd.	Toegelaten.
1881	108	79	1898	1027	460
1882	509	169	1899	969	431
1883	777	213	1900	1035	364
1884	901	295	1901	1120	497
1885	1205	372	1902	1317	549
1886	1214	374	1903	1403	627
1887	1254	329	1904	1500	645
1888	1280	363	1905	1443	598
1889	1390	425	1906	1547	620
1890	1186	392	1907	1558	634
1891	1328	486	1908	1657	721
1892	1342	524	1909	1606	709
1893	1380	573	1910	1575	735
1894	1455	566			
1895	1347	565			
1896	1201	472			
1897	1088	462			

De volgende tabel geeft een overzicht van het aantal volledige examens dat is afgelegd in elk der vakken, genoemd in het programma behoorende bij het Koninklijk besluit van 17 December 1890 (*Staatsblad* n°. 180), en van het aantal malen dat voor elk dier vakken een voldoend, een onvoldoend eindcijfer of het cijfer 5 (twijfelachtig) is toegekend.

De ontvangen verslagen der commissiën worden aangetroffen onder bijlage **P.**

COMMISSIËN TE	Lezen.				Schrijven.				Nederlandsche taal.				Rekenen.			
	Aantal volledige examens.	waarvan			Aantal volledige examens.	waarvan			Aantal volledige examens.	waarvan			Aantal volledige examens.	waarvan		
		voldoende.	twijfelachtig.	onvoldoende.		voldoende.	twijfelachtig.	onvoldoende.		voldoende.	twijfelachtig.	onvoldoende.		voldoende.	twijfelachtig.	onvoldoende.
Mannelijke																
Breda	232	128	64	40	241	231	10	—	232	127	56	49	224	119	53	52
Arnhem	235	161	53	21	254	212	38	4	234	151	41	42	235	99	46	90
's Gravenhage	271	245	—	26	274	272	—	2	271	190	5	76	277	191	—	86
Amsterdam	120	105	1	14	120	117	—	3	120	87	1	32	119	77	2	40
Leeuwarden	195	140	24	31	191	147	24	20	196	130	7	59	194	91	26	77
Deventer	88	72	4	12	89	75	9	5	88	59	10	19	89	41	9	39
Totaal	1141	851	146	144	1169	1054	81	34	1141	744	120	277	1138	618	136	384
Vrouwelijke																
Breda	63	41	18	4	67	60	7	—	63	35	16	12	64	36	11	17
Arnhem	52	40	10	2	54	39	12	3	52	39	9	4	51	23	8	20
's Gravenhage	91	87	—	4	89	88	—	1	91	78	—	13	89	56	—	33
Amsterdam	76	68	—	8	75	71	—	4	76	58	1	17	75	58	—	17
Leeuwarden	20	19	—	1	20	14	4	2	20	16	2	2	20	11	2	7
Deventer	18	17	1	—	18	17	1	—	18	16	1	1	18	14	1	3
Totaal	320	272	29	19	323	289	24	10	320	242	29	49	317	198	22	97
Algemeen totaal	1461	1123	175	163	1492	1343	105	44	1461	986	149	326	1455	816	158	481

Van de geëamineerden hadden, ingevolge art. 82, laatste lid, of art. 106, laatste lid, der wet tot regeling van het lager onderwijs, vrijstelling van het examen in het handteekenen:

te Breda: 4 mannelijke candidaten;

te Arnhem: 3 mannelijke candidaten en 1 vrouwelijke candidaat;

te 's Gravenhage: 14 mannelijke candidaten en 1 vrouwelijke candidaat;

te Amsterdam: 11 mannelijke candidaten en 1 vrouwelijke candidaat;

te Deventer: 3 mannelijke candidaten en 1 vrouwelijke candidaat.

Van de geslaagden hadden een onvoldoend cijfer voor Nederlandsche taal:

te Arnhem: 1 mannelijke candidaat;

te 's Gravenhage: 4 mannelijke candidaten;

te Amsterdam: 1 vrouwelijke candidaat;

te Leeuwarden: 2 mannelijke candidaten.

III. EXAMENS IN DE FRANSCHE, HOOGDUITSCHE EN ENGELSCHE TAAL.

Bij beschikking van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 19 Mei 1911, n°. 3557[1], afdeeling Hooger en Middelbaar Onderwijs, werd bepaald, dat de commissiën, die in 1911 zouden zijn belast met het afnemen der examens in de Fransche, Hoogduitsche en Engelsche talen, waarvan de programma's zijn vastgesteld bij Koninklijk besluit van 14 October 1884 *Staatsblad* n°. 216), en met de examens in de Russische taal en letterkunde, waarvan de programma's zijn vastgesteld onder litt. L. van de Koninklijke besluiten van 2 Februari 1864 (*Staatsblad* n°. 8) en 11 October 1869 (*Staatsblad* n°. 156), voor zooveel betreft de in den zomer te houden examens, zitting zouden houden voor het mondeling gedeelte te s'Gravenhage, voor het schriftelijk gedeelte op nader aan te wijzen plaatsen, en werden benoemd: tot lid en voorzitter van de commissie voor de Fransche taal: dr. J. J. Salverda de Grave, hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Groningen; tot lid en voorzitter van de commissie voor de Hoogduitsche taal; dr. B. Symons, hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Groningen; tot lid en voorzitter van de commissie voor de Engelsche en Russische talen: dr. J. H. Kern, hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Groningen.

Aardrijkskunde.				Geschiedenis.				Kennis der natuur.				Handteekenen.				Methode van onderwijs en opvoeding.			
Aantal volledige examens.	waarvan			Aantal volledige examens.	waarvan			Aantal volledige examens.	waarvan			Aantal volledige examens.	waarvan			Aantal volledige examens.	waarvan		
	voldoende.	twijfelachtig.	onvoldoende.		voldoende.	twijfelachtig.	onvoldoende.		voldoende.	twijfelachtig.	onvoldoende.		voldoende.	twijfelachtig.	onvoldoende.		voldoende.	twijfelachtig.	onvoldoende.
adspiranten.																			
224	119	47	58	231	109	42	80	230	122	43	65	228	138	54	31	231	131	43	57
238	140	42	56	229	142	22	65	236	142	41	53	245	141	58	46	230	126	53	51
273	193	—	80	274	189	—	85	272	189	—	83	257	170	1	86	272	186	—	86
119	72	—	47	119	73	—	46	120	80	—	40	108	81	—	27	120	89	—	31
194	93	20	81	196	115	17	64	193	86	23	84	191	109	34	48	195	149	13	33
87	55	13	19	88	46	6	36	90	38	6	46	83	69	1	13	87	33	17	37
1135	672	122	341	1137	674	87	376	1141	657	113	371	1107	708	148	251	1135	714	126	295
adspiranten.																			
64	28	12	24	67	30	11	26	64	36	12	16	64	37	15	12	62	43	10	9
49	32	4	13	52	33	4	15	52	26	11	15	53	28	15	10	53	37	8	8
89	55	—	34	89	53	—	36	89	54	—	35	88	67	2	19	91	64	—	27
76	46	1	29	76	45	—	31	75	43	—	32	74	61	—	13	76	54	—	22
20	14	2	4	20	13	1	6	20	9	7	4	20	12	3	5	20	16	—	4
18	15	1	2	18	12	2	4	18	6	4	8	12	14	1	2	18	10	5	3
316	190	20	106	322	186	18	118	318	174	34	110	316	219	36	61	320	224	23	73
1451	862	142	447	1459	860	105	494	1459	831	147	481	1423	927	184	312	1455	938	149	368

De volledige samenstelling der commissiën voor zoover betreft de in den zomer afgenomen examens — waaronder die in de Fransche, Hoogduitsche en Engelsche talen voor lager onderwijs — en verdere bijzonderheden aangaande deze examens worden aangetroffen in de door de commissiën uitgebrachte verslagen, die onder bijlagen **Q**, **R** en **S**. hierachter voorkomen.

De uitslag der examens (lager onderwijs), is in het volgende overzicht vermeld.

Gevraagde akte van bekwaamheid.	Mannelijke candidaten,				Vrouwelijke candidaten,			
	die examen hebben afgelegd.	die zich onder het examen terugtrokken.	die werden		die examen hebben afgelegd.	die zich onder het examen terugtrokken.	die werden	
			afgewezen.	toegelaten.			afgewezen.	toegelaten.
Fransche taal	478	83	151	244	315	40	92	183
Hoogduitsche taal	232	48	75	109	113	21	30	62
Engelsche taal	220	31	53	136	176	24	37	115
Totaal	930	162	279	489	604	85	159	360

IV. EXAMENS IN HET HANDTEEKENEN.

Bij beschikking van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 26 Mei 1911, n°. 3680[1], afdeeling Lager Onderwijs, werd bepaald, dat de commissie, belast met het examineeren van hen die eene akte van bekwaamheid verlangen voor het handteekenen, bedoeld in art. 87 der wet tot regeling van het lager onderwijs, voor het jaar 1911 zitting zou houden te 's Gravenhage, en werden benoemd:

tot lid en voorzitter der commissie: W. H. L. Janssen van Raay, hoogleeraar aan de Technische Hoogeschool te Delft;

tot leden: mejuffrouw A. J. A. Bridge, leerares aan de Academie van Beeldende Kunsten en onderwijzeres aan eene bijzondere school te 's Gravenhage; mejuffrouw J. M. E. Kerlen, directrice van de Dagteeken- en Kunstambachtschool voor meisjes te Amsterdam; J. N. T. Buining, directeur van de gemeentelijke teekenschool, leeraar aan de gemeentelijke hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus en aan de ambachtsschool te Breda; J. Godefroy, directeur van de teekenschool voor kunstambachten en leeraar aan de middelbare technische school, kweekschool voor machinisten te Amsterdam; F. W. van der Haagen, te Velp, gemeente Rheden, leeraar aan de gemeentelijke hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus en onderwijzer aan scholen voor meer uitgebreid lager onderwijs te Arnhem, leeraar aan de burgeravondschool te Velp en aan de avondschool voor handwerkslieden te Dieren; P. J. A. M. Haaring, leeraar aan de Academie van Beeldende Kunsten en directeur der teekenschool van den Nederlandschen Roomsch-Katholieken Volksbond te 's Gravenhage; J. de Jong Hzn., leeraar aan de Rijks- hoogere burgerschool te Zwolle; B. Korteling, leeraar aan de avondteekenschool, onderwijzer aan de Rijkskweekschool voor onderwijzers en aan de Rijksnormaallessen te Deventer; E. T. J. Lücker, te Nijmegen, leeraar aan het Canisiuscollege te Nijmegen en directeur der teekenschool voor ambachtslieden te Echt; J. D. Ros, leeraar aan de Academie van Beeldende Kunsten en conservator van het Museum van Kunstnijverheid te 's Gravenhage; A. Spoon, leeraar aan de Academie van Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen te Rotterdam; H. J. de Vries, directeur der burgeravondschool en leeraar aan de gemeentelijke hoogere burgerschool met vijf-jarigen cursus te Haarlem;

tot plaatsvervangende leden: mejuffrouw A. F. J. van Ketwich, onderwijzeres aan openbare lagere scholen te Amsterdam; J. de Jong Czn., directeur der burgeravondschool en leeraar aan de gemeentelijke hoogere burgerschool met vijf-jarigen cursus te Utrecht.

Nadere bijzonderheden omtrent die examens zijn te vinden in het door de commissie uitgebracht verslag, dat als bijlage **T** hierachter is opgenomen.

V. EXAMENS IN DE WISKUNDE, GYMNASTIEK, DE LANDBOUWKUNDE EN DE TUINBOUWKUNDE.

In wiskunde, gymnastiek, landbouwkunde en tuinbouwkunde werden voorts nog examens afgenomen door commissiën, die tevens de candidaten voor akte middelbaar onderwijs hebben geëxamineerd. Ten aanzien van de samenstelling der commissiën en verdere bijzonderheden aangaande deze examens zij verwezen naar de bijlagen **U**, **V** en **W**.

De uitslag van het examen in handteekenen, zoowel als van de examens in wiskunde, gymnastiek, landbouwkunde en tuinbouwkunde blijkt uit het volgende overzicht.

	Mannelijke candidaten.		Vrouwelijke candidaten.		Totaal.	
	Geëxamineerd.	Geslaagd.	Geëxamineerd.	Geslaagd.	Geëxamineerd.	Geslaagd.
Wiskunde	104	68	16	7	120	75
Gymnastiek	44	30	5	2	49	32
Handteekenen.	343	183	74	40	417	223
Landbouwkunde	72	42	—	—	72	42
Tuinbouwkunde	15	10	—	—	15	10

VI. EXAMEN IN DE VRIJE EN ORDE-OEFENINGEN DER GYMNASTIEK.

Bij beschikking van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 19 September 1911, n°. 6973[1], afd. Lager Onderwijs, werd bepaald, dat het examen ter verkrijging van de akte van bekwaamheid voor huis- en schoolonderwijs in de vrije en ordeoefeningen der gymnastiek voor het jaar 1911 zou aanvangen op 13 October, en dat de commissiën, met het afnemen van dit examen belast, zitting zouden houden te *Breda*, *Rotterdam*, *Amsterdam*, *Zwolle*, *Groningen* en *Venlo* en werden benoemd in de commissie te:

Breda:

tot lid en voorzitter: B. Dingemans, schoolopziener in het district Zutphen;

tot leden: W. H. Nijsten, onderwijzer aan de Rijkskweekschool voor onderwijzers te Maastricht; J. J. Speet, leeraar in de gymnastiek te Breda; mej. J. C. Tiebo, onderwijzeres aan de Rijkskweekschool voor onderwijzeressen te Apeldoorn; Mej. B. van Griensven, onderwijzeres aan eene openbare lagere school te 's Hertogenbosch;

tot plaatsvervanger van den voorzitter: J. W. Schulinck, schoolopziener in het district Breda;

tot plaatsvervangende leden: F. M. Siegmund, leeraar aan de hoogere burgerschool te Breda; mej. J. Minkman, onderwijzeres in de gymnastiek te Arnhem.

Rotterdam:

tot lid en voorzitter: P. le Grand, schoolopziener in het district Dordrecht;

tot leden: B. Nieuwenhuis en G. Dekker, gymnastiekonderwijzers bij het openbaar lager onderwijs te Rotterdam; mej. A. S. Beugel, gymnastiekonderwijzeres aan eene openbare lagere school te Middelburg; mej. C. M. van der Made, gymnastiekonderwijzeres aan eene openbare lagere school te Rotterdam;

tot plaatsvervanger van den voorzitter: mr. R. van Goens, schoolopziener in het district 's Gravenhage;

tot plaatsvervangende leden: D. de Haan, gymnastiekonderwijzer te Rotterdam; mej. A. J. M. Meijer, gymnastiekonderwijzeres aan eene bijzondere kweekschool voor onderwijzeressen te Rotterdam.

Amsterdam:

tot lid en voorzitter: D. Boswijk, schoolopziener in het district Gouda;

tot leden: P. C. van Zuylen en J A. H. Eckhardt, gymnastiekonderwijzers aan openbare lagere scholen te Amsterdam; mej. A. Risseeuw, te 's Gravenhage; mej. F. E. Blauw, mej. C. W. Schoor en mej. T. Visser, gymnastiekonderwijzeressen aan openbare lagere scholen te Amsterdam;

tot plaatsvervanger van den voorzitter: G. Roodenburch, schoolopziener in het district Haarlem;

tot plaatsvervangende leden: J. A. van der Boom, onderwijzer aan de Rijkskweekschool voor onderwijzers te Haarlem; mej. A. C. P. Bolland, leerares in de gymnastiek aan het gemeentelijk gymnasium te Amsterdam.

Zwolle:

tot lid en voorzitter: C. A. Zelvelder, schoolopziener in het district Heerenveen;

tot leden: G. J. Mullers Jr., onderwijzer aan de Rijkskweekschool voor onderwijzers te Deventer; F. Bennekers, onderwijzer aan eene openbare lagere school te Zwolle; mej. M. W. J. Milatz, onderwijzeres aan de Rijksnormaallessen te Zwolle; mej. A. P. E. Th. Voskuil, gymnastiekonderwijzeres te Zwolle;

tot plaatsvervanger van den voorzitter: G. A. Bosch, schoolopziener in het district Zwolle;

tot plaatsvervangende leden: J. L. G Rosier, leeraar aan de Rijks hoogere burgerschool te Steenwijk; mej. H. A. Mesdag, gymnastiekonderwijzeres te Zwolle.

Groningen:

tot lid en voorzitter: J. C. Wirtz Cz., schoolopziener in het district Winschoten;

tot leden: C. A. M. van Riet, onderwijzer aan de Rijkskweekschool voor onderwijzers te Groningen; L. Bogtstra, leeraar aan de Rijks hoogere burgerschool en onderwijzer aan de Rijksnormaallessen te Leeuwarden; mej. P. S. L. van Deinse, onderwijzeres aan de gemeentelijke kweekschool voor onderwijzeressen te Groningen; mej. H. E. Wigersma, gymnastiekonderwijzeres te Leeuwarden;

tot plaatsvervanger van den voorzitter: Ph. J. Kloppers, schoolopziener in het district Groningen;

tot plaatsvervangende leden: C. Meijerinck, leeraar aan de hoogere burgerschool te Winschoten; mej. H. G. A. Kilsdonk, leerares aan de hoogere burgerschool voor meisjes te Leeuwarden.

Venlo:

tot lid en voorzitter: dr. J. L. A. Steyns, schoolopziener in het district Roermond;

tot leden: H. D. van der Maas, leeraar aan de Rijks hoogere burgerschool te Roermond; S. Halbesma, onderwijzer aan de Christelijke Normaalschool „de Klokkenberg" te Nijmegen; mej. C. W. van Hilst, onderwijzeres aan eene bijzondere kweekschool voor onderwijzeressen te 's Hertogenbosch; mej. V. Gerritzen, onderwijzeres aan eene bijzondere kweekschool voor onderwijzeressen te Arnhem;

tot plaatsvervanger van den voorzitter: dr. M. J. H. Houba, schoolopziener in het district Maastricht;

tot plaatsvervangende leden: J. F. Munnick, onderwijzer aan de Rijksnormaallessen te Venlo; mej. C. M. H. Deserière te Blerick, onderwijzeres aan eene openbare lagere school te Venlo.

Het volgende overzicht bevat den uitslag dezer examens.

Plaatsen waar de examens zijn afgenomen.	Getal mannelijke adspiranten, dat				Getal vrouwelijke adspiranten, dat			
	is geëxamineerd.	zich heeft teruggetrokken.	is afgewezen.	is toegelaten.	is geëxamineerd.	zich heeft teruggetrokken.	is afgewezen.	is toegelaten.
Breda	145	—	24	121	219	—	27	192
Rotterdam	165	—	38	127	208	—	31	177
Amsterdam	169	1	29	139	218	—	29	189
Zwolle	120	—	29	91	176	—	35	141
Groningen	143	—	41	102	128	—	30	98
Venlo	220	—	12	208	225	—	27	198
Totaal . . .	962	1	173	788	1174	—	179	995
Totaal der vrouwel. adspiranten	1174	—	179	995				
Algem. totaal . . .	2136	1	352	1783				

In de volgende tabel is vermeld, hoevelen bij de examens in de vrije en orde-oefeningen der gymnastiek zijn geëxamineerd en toegelaten.

Bij het examen in:	Geëxamineerd.	Toegelaten.
1891	4099	2860
Voorjaar 1892.	1628	1189
Najaar 1892	3605	2806
1893	819	616
1894	424	333
1895	617	485
1896	629	502
1897	784	603
1898	1194	906
1899	1306	956
1900	1232	976
1901	1370	1011
1902	1395	1004
1903	1264	1002
1904	1312	1040
1905	1167	893
1906	1260	988
1907	1220	964
1908	1338	1095
1909	1536	1240
1910	1844	1551

De ontvangen verslagen der commissiën worden aangetroffen onder bijlage **X.**

VII. EXAMENS IN DE NUTTIGE EN DE FRAAIE HANDWERKEN VOOR MEISJES.

Bij beschikking van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 18 Januari 1911, n°. 329[1], afdeeling Lager Onderwijs, werd bepaald, dat de examens ter verkrijging van akten van bekwaamheid voor huis- en schoolonderwijs in de nuttige en in de fraaie handwerken voor meisjes voor het jaar 1911 zouden aanvangen op 14 Februari, en dat de commissiën met het afnemen dezer examens belast, zitting zouden houden:

voor de nuttige handwerken: te Breda, 's Gravenhage, Utrecht en Zwolle;

voor de fraaie handwerken: te Utrecht,

en werden benoemd te:

Breda:

tot lid en voorzitter der commissie voor de nuttige handwerken, jhr. mr. L. F. H. Michiels van Kessenich, inspecteur van het lager onderwijs in de 1ste inspectie;

tot leden, de dames: A. Teunisse, onderwijzeres in de vrouwelijke handwerken te Amsterdam; A. Munnekrede, geboren van der Grinten, te 's Gravenhage; A. C. Kerlen, onderwijzeres aan de Rijkskweekschool voor onderwijzeressen te Apeldoorn; J. J. E. de Swert, onderwijzeres in de vrouwelijke handwerken te Breda;

tot plaatsvervanger van den voorzitter: J. W. Schulinck, schoolopziener in het district Breda;

tot plaatsvervangende leden, de dames: C. W. van Hilst, onderwijzeres aan eene bijzondere meisjesschool te 's Hertogenbosch; E. van Dijk, onderwijzeres aan eene openbare lagere school te Breda.

's Gravenhage:

tot lid en voorzitter der commissie voor de nuttige handwerken, J. C. Fabius, inspecteur van het lager onderwijs in de 2de inspectie;

tot leden, de dames: J. G. Gravelotte, geboren Pontier, te 's Gravenhage; G. Eggers, leerares aan de industrieschool voor meisjes te 's Gravenhage; weduwe M. A. Baas, geboren van Drunen, onderwijzeres aan de Rijksnormaallessen te 's Gravenhage; G. W. C. Kuyk, geboren van der Steen, onderwijzeres in de nuttige handwerken, te 's Gravenhage; A. M, Nater, onderwijzeres aan de gemeentelijke vormschool voor onderwijzeressen te Rotterdam; A. M. van der Velden, onderwijzeres aan de leerschool, verbonden aan de gemeentelijke kweekschool voor onderwijzers en onderwijzeressen te Amsterdam;

tot plaatsvervanger van den voorzitter, mr. R. van Goens, schoolopziener in het district 's Gravenhage;

tot plaatsvervangende leden, de dames: J. H. Schambach, onderwijzeres in de nuttige handwerken te 's Gravenhage; M. J. Renard, onderwijzeres aan de Rijksnormaallessen te Delft.

Utrecht:

tot lid en voorzitter der commissie voor de nuttige handwerken, W. Middelveld Viersen, schoolopziener in het district Utrecht;

tot leden, de dames: C. J. W. Wisse, geboren Verburgt, te Harderwijk, onderwijzeres aan de Rijksnormaallessen te Utrecht; H. J. de Kroon, te Utrecht, onderwijzeres aan de Rijksnormaallessen te Maarssen; S. C. Visée, leerares aan de industrieschool voor meisjes te Rotterdam; F. B. Mundhenk, onderwijzeres in de vrouwelijke handwerken, te Amsterdam;

tot plaatsvervanger van den voorzitter: D. Boswijk, schoolopziener in het district Gouda;

tot plaatsvervangende leden, de dames: W. E. A. Ouwejan, te Utrecht, onderwijzeres aan de Rijksnormaallessen te Hilversum; M. W. Kruisheer, onderwijzeres aan de Rijksnormaallessen te Gouda;

tot lid en voorzitter der commissie voor de fraaie handwerken, dr. J. H. Jennes, schoolopziener in het district Rotterdam;

tot leden, de dames: J. van der Kaay, leerares aan de industrieschool voor meisjes te Rotterdam; E. C. van de Wall Perné, geboren van Vooren, leerares aan de industrieschool voor vrouwelijke jeugd, te Amsterdam; I. H. A. Linden, directrice der industrieschool voor meisjes te Groningen; S. A. J, M. Schaepman, onderwijzeres in de vrouwelijke handwerken te Arnhem;

tot plaatsvervanger van den voorzitter, P. le Grand, schoolopziener in het district Dordrecht;

tot plaatsvervangende leden, de dames: E. J. van Nieuwenhoven, leerares aan de industrieschool voor meisjes te 's Gravenhage; M. C. de Vet, onderwijzeres in de vrouwelijke handwerken te Breda;

Zwolle:

tot lid en voorzitter der commissie voor de nuttige hand-

werken, mr. Th. Ruys L.-Pz., inspecteur van het lager onderwijs in de 3de inspectie;

tot leden, de dames weduwe N. van der Zee, geboren Abbinga, onderwijzeres aan de Rijksnormaallessen te Sneek; W. A. Hendriks, leerares aan de industrieschool voor meisjes te Groningen; D. W. Dijk, onderwijzeres aan de Rijksnormaallessen te Groningen; E. Breman, onderwijzeres aan de Rijksnormaalschool te Zwolle; F. J. G. Weijenberg, onderwijzeres aan de Rijksnormaallessen te Deventer; J. D. Top, te Oosterbeek, onderwijzeres aan de Rijksnormaallessen te Arnhem;

tot plaatsvervanger van den voorzitter, dr. B. van der Meulen, schoolopziener in het district Assen;

tot plaatsvervangende leden, de dames: W. Wolters, geboren de Vries, onderwijzeres aan de Rijksnormaallessen te Dokkum; A. van Drooge, onderwijzeres aan de Rijksnormaallessen te Leeuwarden.

In het volgende overzicht is de uitslag dezer examens vermeld.

Plaatsen waar de examens zijn afgenomen.	Getal adspiranten, dat			
	is geëxamineerd.	zich heeft terug-getrokken.	is af-gewezen.	is toe-gelaten.
Nuttige handwerken.				
Breda	333	1	64	268
's Gravenhage	762	—	138	624
Utrecht	481	—	108	373
Zwolle	503	—	106	397
Totaal	2079	1	416	1662
Fraaie Handwerken.				
Utrecht	110	—	32	78

In de volgende tabel is vermeld, hoevelen bij de examens in de nuttige en in de fraaie handwerken voor meisjes zijn geëxamineerd en toegelaten.

Bij het examen in:	Geëxamineerd.	Toegelaten.
Nuttige handwerken:		
1885	186	105
1886	451	247
1887	579	366
1888	663	376
1889	659	426
1890	729	473
1891	719	476
1892	907	564
1893	874	552
1894	980	664
1895	1062	722
1896	1152	752
1897	1348	926
1898	1317	908
1899	1397	951
1900	1663	1185
1901	1702	1142
1902	1701	1134
1903	1717	1255
1904	1582	1143
1905	1684	1193
1906	1681	1229
1907	1692	1261
1908	1702	1268
1909	1782	1360
1910	1883	1483
Fraaie handwerken:		
1885	36	16
1886	125	60
1887	136	68
1888	199	103
1889	161	96
1890	184	100
1891	159	96
1892	176	86
1893	154	100
1894	153	90
1895	158	98
1896	156	85
1897	173	118
1898	160	102
1899	148	96
1900	170	114
1901	137	73
1902	132	64
1903	122	74
1904	104	64
1905	115	79
1906	109	67
1907	86	53
1908	73	53
1909	100	66
1910	119	74

De ontvangen verslagen der commissiën worden aangetroffen onder bijlage **IJ.**

VIII. VERLEENDE VERGUNNING AAN VREEMDELINGEN TOT HET GEVEN VAN LAGER ONDERWIJS.

Krachtens het tweede lid van art. 6 der wet op het lager onderwijs werd aan 17 vreemdelingen vergunning verleend tot het geven van lager onderwijs.

Zij waren afkomstig uit:

België . . . . . 3 vrouwen;
Duitschland . . . 3 mannen en 4 vrouwen;
Frankrijk . . . . 1 man en 5 vrouwen;
Zwitserland . . . 1 vrouw.

§ 16. Toezicht op het lager onderwijs.

Met ingang van 1 Juni 1911 werd aan dr. B. van der Meulen op zijn verzoek eervol ontslag verleend als schoolopziener in het district Assen, terwijl hij met ingang van denzelfden dag werd benoemd tot schoolopziener in het arrondissement Groningen. Tot schoolopziener in het district Assen werd benoemd de heer P. Wielinga, schoolopziener in het arrondissement Borger, die op 16 Augustus 1911 de betrekking aanvaardde.

De mutatiën onder de arrondissements-schoolopzieners zijn in het volgende overzicht vermeld.

Arrondissement.	Overleden of, hetzij wegens overplaatsing, hetzij op verzoek, eervol ontslagen.	Benoemd.
Boxmeer	(Vacature in 1910 ontstaan)	J. Croonen.
Nijmegen	J. F. D. Bruinsma	—
Hilligersberg	J. van der Molen Tzn.	—
Amsterdam II	(Vacature in 1910 ontstaan)	F. Eringa.
Amsterdam III	(idem)	H. W. Brugmans.
Amsterdam V	(idem)	dr. J. F. Hoekstra.
Amsterdam VI	(idem)	F. J. A. M. Wierdels.
Zaandam	F. Eringa	mr. J. N. van der Ley.
Helder	H. W. Brugmans	J. Korver.
Loenen	(Vacature in 1910 ontstaan)	dr. K. E. W. Strootman.
Heerenveen	(idem)	F. de Vries.
Groningen	dr. J. F. Hoekstra	dr. B. van der Meulen
Groningen	dr. B. van der Meulen	—
Zuidhorn	mr. S. L. Andreae	mr. dr. J. Kalma.
Borger	P. Wielinga	B. G. Hogewind.
Hoogeveen	mr. F. L. Tonckens	J. M. Valeton.
Venlo	(Vacature in 1910 ontstaan)	D. Schram.
Gennep	D. Schram	G. Goossens.

In de dienaangaande door de Regeering ontvangen berichten is ook thans weer over het algemeen met waardeering gesproken over de toewijding, waarmede de leden van het Rijksschooltoezicht hunne taak hebben vervuld.

Op 31 December 1911 bestond in de volgende 279 gemeenten ter nadere verzekering van het plaatselijk schooltoezicht eene commissie als bedoeld in art. 93, tweede lid, der wet;

Noordbrabant: Bergen op Zoom, Boxmeer, Boxtel, Breda, Budel, Dongen, Eindhoven, Engelen, Etten c. a., Fijnaart c. a., Gilze c. a., Ginneken c. a., Helmond, 's Hertogenbosch, Huybergen, Klundert, Maashees c. a., Nuland (voor de gemeenschappelijke school te Vinkel), St. Oedenrode (voor de gemeenschappelijke school te Gemonde), Oudenbosch, Raamsdonk, Roosendaal c. a, Schijndel, Steenbergen c. a., Stratum, Tilburg, Valkenswaard, Vught, Waalwijk, Woensel, Zevenbergen;

Gelderland: Apeldoorn, Arnhem, Barneveld, Bemmel, Bergh, Brummen, Doesburg, Ambt-Doetinchem, Stad-Doetinchem, Dreumel, Driel, Ede, Epe, Ermelo, Gorssel, Groenlo, Harderwijk, Heerewaarden, Herwen c. a., Heteren, Laren, Lienden, Nijmegen, Rheden, Tiel, Ubbergen, Valburg, Wageningen, Winterswijk, Wijchen, Zevenaar, Zutphen;

Zuidholland: Alblasserdam, Alkemade, Nieuw-Beijerland, Oud-Beijerland, Bodegraven, Den Bommel, Boskoop, Brielle, Delft, Dirksland, Dordrecht, Dubbeldam, Giessen-Nieuwkerk, Goedereede, Gorinchem, Gouda, 's-Gravendeel, 's-Gravenhage, 's-Gravenzande, Hardinxveld, Heerjansdam, Heinenoord, Katwijk, Klaaswaal, Leerdam, Leiden, Nieuw-Lekkerland, Maassluis, Middelharnis, Monster, Naaldwijk, Noordwijk, Peursum, Rotterdam, Schelluinen, Schiedam, Sliedrecht, Sommelsdijk, Stellendam, Strijen, Oude-Tonge, Vianen, Vlaardingen, Waddinxveen, Zwijndrecht;

Noordholland: Aalsmeer, Alkmaar, Amsterdam, Anna-Paulowna, Avenhorn, Beemster, Berkhout, Beverwijk, Bloemendaal, Bussem, Edam, Egmond aan Zee, Enkhuizen, Haarlem, Haarlemmerliede c. a., Haarlemmermeer, Heemskerk, Heemstede, Helder, Hensbroek, Hilversum, Hoogkarspel, Hoorn, Koog aan de Zaan, Monnikendam, Purmerend, Schagen, Sloten, Velsen, Watergraafsmeer, Wormerveer, Zaandam;

Zeeland: Goes, Hontenisse, Middelburg, Neuzen, Vlissingen, Wissekerke, Zierikzee;

Utrecht: Achttienhoven, Amersfoort, Baarn, Maarssen, Maarsseveen, Rhenen, Utrecht, Westbroek, Wijk bij Duurstede, Zeist;

Friesland: Achtkarspelen, Aengwierden, Baarderadeel, Barradeel, Bolsward, Dokkum, Doniawerstal, Ferwerderadeel, Franeker, Franekeradeel, Gaasterland, Harlingen, Haskerland, Hennaarderadeel, Hindeloopen, Kollumerland, Leeuwarden, Leeuwarderadeel, Lemsterland, Menaldumadeel, Oostdongeradeel, Ooststellingwerf, Opsterland, Schoterland, Smallingerland, Sneek, Tietjerksteradeel, Utingeradeel, Westdongeradeel, Wonseradeel;

Overijssel: Stad-Almelo, Borne, Ambt-Delden, Deventer, Diepenveen, Enschede, Hellendoorn, Hengelo Holten, Kampen,

Lonneker, Losser, Markelo, Olst, Raalte, Rijssen, Steenwijk, Tubbergen, Weerselo, Wierden, Wijhe, Zwolle;

Groningen: Appingedam, Baflo, Bedum, Beerta, Bellingwolde, Bierum, Ten Boer, Delfzijl, Groningen, Grootegast, Grijpskerk, Haren, Hoogezand, Leek, Leens, Loppersum, Marum, Middelstum, Midwolda, Muntendam, Nieuwe-Pekela, Nieuwolda, Noordbroek, Oldehove, Oude-Pekela, Sappemeer, Scheemda, Stedum, Termunten, Uithuizen, Uithuizermeeden, Usquert, Veendam, Wildervank, Winschoten, 't Zandt, Zuidhorn;

Drenthe: Assen, Beilen, Borger, Coevorden, Dalen, Havelte, Hoogeveen, Meppel, Odoorn;

Limburg: Baexem, Belfeld, Bocholtz, Borgharen, Echt, Eysden, Gennep, Grevenbicht, Heer, Heerlen, Klimmen, Maastricht, Merkelbeek, Mook c. a., Noorbeek, Obbicht c. a., Roermond, Schinnen, Sittard, Venlo, Venray, Voerendaal, Weert, Wijnandsrade.

De gemeenten waar in 1911, bij het ontbreken van eene plaatselijke commissie van toezicht, door burgemeester en wethouders in overleg met den arrondissements-schoolopziener krachtens art. 102, eerste lid, der wet personen buiten dat college met het doen van schoolbezoek waren belast, zijn de volgende:

Gelderland: Gent, Hummelo, (eene damescommissie voor het handwerkenonderwijs), Lochem (idem);

Zuidholland: Wassenaar;

Noordholland: Blokker (eene damescommissie voor het handwerkenonderwijs), Krommenie (idem), De Rijp (idem);

Zeeland: Kruiningen;

Friesland: Weststellingwerf;

Limburg: Meerssen, St. Pieter, Spaubeek.

§ 17. Uitgaven van het Rijk en de Gemeenten ten behoeve van het lager onderwijs.

I. UITGAVEN EN INKOMSTEN VAN HET RIJK.

Het volgende overzicht bevat de *uitgaven* van het Rijk ten behoeve van het lager onderwijs in 1911, vergeleken met die over 1910.

			1911.	1910.	Vermeerdering.
I. *Schooltoezicht.*					
a. Jaarwedden:					
1. der inspecteurs	f 12 000,—				
2. „ districts-schoolopzieners	78 000,—				
		f 90 000,—			
b. Reis- en verblijfkosten:					
1. der inspecteurs	f 2 228,12				
2. „ districts-schoolopzieners	12 743,36⁵				
		14 971,48⁵			
c. Bureelkosten:					
1. der inspecteurs	f 1 200,—				
2. „ districts-schoolopzieners	8 100,—				
		9 300,—			
d. Reis- verblijf- en bureelkosten of abonnement deswege van en toelagen aan de arrondissements-schoolopzieners		150 624,52⁵			
e. Kosten van vergaderingen		131,50	f 265 027,51	f 266 078,77⁵	— f 1 051,26⁵
II. *Opleiding van onderwijzers en onderwijzeressen.*					
a. Rijkskweekscholen voor onderwijzers en onderwijzeressen en daaraan verbonden leerscholen:					
1. Personeel:					
Apeldoorn	f 39 161,48⁵				
Nijmegen	35 387,65				
Haarlem	39 210,84				

			1911.	1910.	Vermeerdering.
Middelburg	f 38 322,04				
Deventer	36 689,84				
Groningen	37 193,05				
Maastricht	44 482,18				
		f 270 447,08⁵			
2. Materieel:					
Apeldoorn	f 8 896,57⁵				
Nijmegen	6 832,16⁵				
Haarlem	9 453,06				
Middelburg	8 831,53				
Deventer	9 469,73⁵				
Groningen	10 310,14⁵				
Maastricht	8 963,08⁵				
		62 756,29⁵			
3. Toelagen aan kweekelingen:					
Apeldoorn	f 24 900,—				
Nijmegen	25 600,—				
Haarlem	27 675,—				
Middelburg	26 450,—				
Deventer	25 375,—				
Groningen	26 675,—				
Maastricht	27 550,—				
		184 225,—			
b. Subsidiën voor kweekscholen ter opleiding van onderwijzers en onderwijzeressen:					
1. Gemeentelijke kweekscholen voor onderwijzers en onderwijzeressen	f 46 521,24				
2. Bijzondere kweekscholen voor onderwijzers en onderwijzeressen	423 466,66				
		469 987,90			
c. Rijksnormaallessen:					
Noordbrabant	f 62 528,21				
Gelderland	55 218,22				
Zuidholland	93 748,40⁵				
Noordholland	53 660,68⁵				
Zeeland	47 415,21⁵				
Utrecht	33 329,25⁵				
Friesland	50 479,45				
Overijssel	41 184,55				
Groningen	43 995,41				
Drenthe	25 639,36				
Limburg	43 603,60⁵				
		f 550 802,36⁵			
d. Bijdragen aan normaallessen en aan hoofden van scholen voor de opleiding van onderwijzers en onderwijzeressen:					
Noordbrabant	f 5 515,40⁵				
Gelderland	14 268,39⁵				
Zuidholland	59 378,—				
Noordholland	40 613,04				
Zeeland	7 203,—				
Utrecht	25 201,44⁵				

			1911.	1910.	Vermeerdering.
Friesland	f 26 379,—				
Overijssel	4 400,—				
Groningen	19 919,50				
Drenthe	5 587,50				
Limburg	5 000,—				
		f 213 465,28⁵			
			f 1 751 683,93	f 1 644 445,69⁵	f 107 238,23⁵
III. *Toelagen tot bekostiging der arrondissements-bibliotheken en tot bestrijding van kleine uitgaven ter bevordering van het doel der onderwijzersbijeenkomsten*			12 692,67⁵	11 702,33⁵	990,34
IV. *Rijks- lagere scholen.*					
a. Personeel:					
Weststellingwerf	f 3 429,40				
Steenwijkerwold	3 640,50				
Vledder	11 194,57				
		f 18 264,47			
b. Materieel:					
Weststellingwerf	f 993,90				
Steenwijkerwold	1 020,50⁵				
Vledder	3 228,01⁵				
		5 242,42			
			23 506,89	23 894,37	— 387,48
V. *Bijdragen aan gemeenten vervangende de vroegere Rijksjaarwedden.*					
Noordbrabant		f 38 227,50			
Gelderland		8 481,80			
Zuidholland		2 680,40			
Noordholland		1 496,—			
Zeeland		3 852,—			
Utrecht		765,—			
Friesland		664,—			
Overijssel		7 237,30			
Groningen		8 444,10			
Drenthe		446,90			
			72 295,—	72 295,—	—
VI. *Bijdrage aan de gemeenten in de kosten van haar lager onderwijs ten gevolge van art. 48 der wet, zoomede tegemoetkoming aan gemeenten wegens verlies van die bijdrage; met inbegrip van te weinig genoten bijdrage volgens art. 48 der wet over 1909.*					
Noordbrabant		f 870 829,31⁵			
Gelderland		1 286 287,88			
Zuidholland		2 875 132,30⁵			
Noordholland		2 465 916,53⁵			
Zeeland		542 634,68			
Utrecht		478 452,92⁵			
Friesland		830 118,69⁵			
Overijssel		921 693,09⁵			
Groningen		859 330,86			
Drenthe		474 167,36⁵			
Limburg		560 362,30			
			12 164 925,95⁵	11 965 432,73⁵	199 493,22

		1911.	1910.	Vermeerdering.
VII. *Bijdrage aan de gemeenten in de aan de onderwijzers uit te keeren belooning wegens het geven van herhalingsonderwijs.*				
Noordbrabant	f 11 735,85			
Gelderland	16 304,70			
Zuidholland	31 550,15			
Noordholland	28 668,52⁵			
Zeeland	6 974,02⁵			
Utrecht	6 450,—			
Friesland	13 947,15			
Overijssel	10 022,70			
Groningen	12 763,42⁵			
Drenthe	9 488,40			
Limburg	3 462,—	f 151 366,92⁵	f 150 663,—	f 703,92⁵
VIII. *Subsidie aan gemeenten krachtens art 53 der wet.*				
Noordbrabant	45 460,—			
Gelderland	83 180,—			
Zuidholland	62 965.—			
Noordholland	81 925,—			
Zeeland	21 195,—			
Utrecht	—			
Friesland	137 785,—			
Overijssel	55 425,—			
Groningen	46 950,—			
Drenthe	144 375,—			
Limburg	20 670,—	699 930,—	584 975,—	114 955,—
IX. *Bijdrage aan bijzondere scholen tengevolge van art. 59 der wet zoomede tegemoetkoming aan besturen van zoodanige scholen wegens verlies van die bijdrage:*				
Noordbrabant	f 1 020 609,40			
Gelderland	792 592,14			
Zuidholland	1 708 453,31⁵			
Noordholland	1 075 654,83⁵			
Zeeland	216 359,57⁵			
Utrecht	457 539,69			
Friesland	435 363,60			
Overijssel	309 416,16⁵			
Groningen	258 933,00⁵			
Drenthe	114 382,84⁵			
Limburg	398 425,78⁵	6 787 730,35⁵	6 300 811,81	486 918,54⁵
X. *Reis- en verblijfkosten en vacatiegelden der leden van de commissiën tot het examineeren van hen die eene der akten van bekwaamheid, vermeld in art. 77, onder a en b, of eene akte van bekwaamheid in de handwerken of in vrije en orde-oefeningen der gymnastiek, vermeld in art. 87 der wet, wenschten te ontvangen, benevens verdere kosten dier examens*		156 594,62	162 291,15⁵	— 5 696,53⁵
XI. *Gratificatiën aan onderwijzers*		707,96	475,86	232,10
XII. *Pensioenen aan onderwijzers van openbare en bijzondere lagere scholen*		1 174 804,68	1 073 487,10	101 317,58
XIII. *Wachtgelden ingevolge art. 41 der wet*		89 508,15	70 813,97⁵	18 694,17⁵

		1911.	1910.	Vermeerdering.
XIV. *Verdere uitgaven betrekkelijk het onderwijs in het algemeen:*				
a. subsidie aan de Vereeniging „Het Nederlandsch Schoolmuseum" te Amsterdam	f 6 000,—			
b. subsidiën aan vereenigingen tot bevordering van het geregeld schoolbezoek van schipperskinderen . . .	15 000,—			
c. subsidie ten behoeve van de kweekschool voor bewaarschoolhouderessen te Leiden	3 500,—			
d. subsidie aan de Vereeniging tot bevordering van het onderwijs in handenarbeid in Nederland:				
1. voor het houden van een cursus in handenarbeid voor onderwijzers	4 000,—			
2. ter tegemoetkoming in de kosten van het examineeren van hen die een diploma voor handenarbeid verlangen	1 000,—			
e. subsidie aan de Vereeniging tot bevordering van het onderwijs in handenarbeid in de provinciën Groningen, Friesland, Drente en Overijsel, voor het houden van een cursus in handenarbeid voor onderwijzers uit het Noorden des lands.	1 500,—			
f. subsidiën ten behoeve van scholen voor zwakzinnigen	80 938,33			
g. subsidie ten behoeve van vereenigingen voor meer uitgebreid lager onderwijs ter tegemoetkoming in de kosten van de vanwege die vereenigingen afgenomen examens	500,—			
h. toelagen aan onderwijzers voor het bijwonen in het buitenland van vacantiecursussen in vreemde talen	3 000,—			
i. subidie aan het geneeskundig gesticht voor minderjarige idioten te 's Gravenhage	3 000,—			
j. kosten voortvloeiende uit de bevordering van het invoeren van bewegingsspelen:				
k. subsidie ter bevordering van het invoeren van bewegingsspelen:				
1. aan den Ned. Bond voor lichamelijke opvoeding	18 000,—			
2. aan de Vereeniging van Gymnastiekonderwijzers in Nederland	1 000,—			
3. aan het Nederlandsch Onderwijzersgenootschap	1 000,—			
		f 138 438,33	f 112 088,58	f 26 349,75
Totaal		f 23 489 212,98	f 22 439 455,39	f 1 049 757,59

De inkomsten van het Rijk, ter zake van het lager onderwijs waren in 1911 als volgt:

Opbrengst van schoolgelden aan de leerscholen verbonden aan de Rijkskweekscholen voor onderwijzers:

Apeldoorn.	f 2 177,50	
Nijmegen	1 387,50	
Haarlem	1 477,—	
Middelburg	2 524,30	
Deventer	1 762,65	
Groningen.	886,20	
Maastricht.	3 902,—	
		f 14 117,15

Bijdragen der openbare onderwijzers voor hun pensioen:

Noordbrabant	f 20 234,11⁵	
Gelderland	33 584,92	
Zuidholland	98 650,52	
Noordholland	88 873,19⁵	
Zeeland.	13 046,37	
Utrecht.	16 644,16⁵	
Friesland	20 703,39⁵	
Overijssel	25 281,79⁵	
Groningen.	22 666,32⁵	
Drenthe	10 989,60	
Limburg	12 563,63⁵	
		363 238,03⁵

Bijdragen voor pensioenen van de onderwijzers aan bijzondere lagere scholen en bijzondere kweekscholen voor onderwijzers en onderwijzeressen	f 147 843,62
Bijdragen wegens inkoop van diensttijd bij bijzondere lagere scholen op grond van art. 72 der wet	74 547,47⁵
Opbrengst der examengelden ingevolge art. 88 der wet op het lager onderwijs	50 604,—
Totaal	f 650 350,28

In 1910 bedroegen de inkomsten f 628 164,24.

Voorts is, ter verrekening van de door de gemeenten over 1909 te veel genoten vergoeding, volgens art. 48 der wet op het lager onderwijs, op de voor 1911 toegekende vergoeding ingehouden:

In Noordbrabant	f 27 031,62⁵
„ Gelderland	14 979,41⁵
„ Zuidholland	9 892,85⁵
„ Noordholland	16 764,45
„ Zeeland	6 791,60
„ Utrecht	1 791,89
„ Friesland	9 672,72
„ Overijssel	7 448,54
„ Groningen	6 378,05⁵
„ Drenthe	8 731,05
„ Limburg	12 876,34⁵
Totaal	f 122 358,54⁵

Trekt men het bedrag der inkomsten en dat der vermelde inhoudingen, te zamen bedragende f 772 708,82⁵, van het cijfer der uitgaven af, dan blijkt, dat het zuiver bedrag der Rijksuitgaven in 1911 was . . . . . f 22 716 504,15⁵

In 1910 was dit	21 679 200,47⁵
Vermeerdering	f 1 037 303,68

Het vorenstaand overzicht wijst ten aanzien van de volgende onderwerpen op vermeerdering van uitgaven tot de bedragen achter ieder onderwerp vermeld als:

Opleiding van onderwijzers en onderwijzeressen	f 107 238,23⁵
Arrondissements-bibliotheken en onderwijzersbijeenkomsten	990,34
Vergoeding aan de gemeenten ingevolge art. 48 der wet	199 493,22
Bijdragen aan de gemeenten in de belooning aan de onderwijzers wegens het geven van herhalingsonderwijs	703,92⁵
Bijdragen aan gemeenten krachtens art. 58 der wet	f 114 955,—
Bijdragen aan bijzondere scholen krachtens art. 59 der wet	486 918,54⁵
Gratificatiën aan onderwijzers	232,10
Pensioenen aan onderwijzers van openbare en bijzondere lagere scholen	101 317,58
Wachtgelden ingevolge art. 41 der wet	18 694,17⁵
Verdere uitgaven betrekkelijk het onderwijs in het algemeen	26 349,75
Totaal	f 1 056 892,87

De uitgaven verminderden ten aanzien van de volgende onderwerpen als:

Schooltoezicht	f 1 051,26⁵
Rijks lagere scholen	387,48
Kosten der examens	5 696,53⁵
Totaal	f 7 135,28

Het bedrag, dat als vergoeding aan de gemeenten volgens art. 48 der wet ten laste van hoofdstuk V der Staatsbegrooiing van 1911 is gebracht, beliep f 204 393,22 meer dan in 1910.

Vergelijkt men echter hetgeen in beide jaren te dezer zake na aftrek der inhoudingen van het te veel genotene over vroegere jaren uitgegeven is, dan vindt men eene vermeerdering van f 214 125,35.

De inkomsten van het Rijk vermeerderden in 1911 wegens:

Opbrengst der schoolgelden aan de leerscholen, verbonden aan de Rijkskweekscholen voor onderwijzers	f 13 360
Bijdragen der openbare onderwijzers voor hun pensioen	13 178,71⁵
Bijdragen voor pensioen van de onderwijzers aan bijzondere lagere scholen en bijzondere kweekscholen voor onderwijzers en onderwijzeressen	10 833.87
Opbrengst der examengelden in art. 88 der wet op het lager onderwijs	2 023,—
Totaal	f 26 169,18⁵

De inkomsten verminderen wegens:

Bijdragen wegens inkoop van diensttijd bij bijzondere lagere scholen op grond van art. 72 der wet	3 983,14⁵
Totaal	f 3 983,14⁵

De volgende tabel vermeldt de ontheffingen, welke in 1911 bij Koninklijk besluit aan de daarbij genoemde gemeentebesturen zijn verleend van den eisch, gesteld in het 4de lid van art. 48 der wet tot regeling van het lager onderwijs, voor de scholen en de tijdvakken, als achter den naam van elke gemeente is aangeduid.

Dagteekening en nummer van het Koninklijk besluit.	Gemeente.	Nadere plaatsaanduiding waar de school staat.	Tijdvak waarvoor ontheffing is verleend.
2 Februari 1911 n°. 55	Ginneken c a.	Ulvenhout	15 Januari 1910—17 October 1910.
	Hooge en Lage Zwaluwe	Groenendijk	1 December 1909—1 Juni 1910.
	Ridderkerk	Bolnes	1 Juli 1909—1 Januari 1910.
	Heinkenszand	Heinkenszand	1 April 1909—1 Januari 1910.
	Denekamp	Noord-Deurninge	1 Februari 1909—1 Juli 1909.
	id.	id.	1 October 1909—1 April 1910.
	Stad-Ommen	Kom	15 December 1909—1 Juli 1910.
	Staphorst	School n°. 1 te Rouveen	15 Januari 1910—1 September 1910.
	Gieten	Gieterveen	10 April 1909—1 September 1909.
	Schoonebeek	Nieuw-Schoonebeek, Westeinde	15 Januari 1910—16 Juli 1910.
	id.	Idem	1 Juni 1910—17 October 1910.
	Bergen (L.)	Heijen	16 November 1908—1 Juni 1909.
	id.	Afferden	15 Januari 1909—1 Juni 1909.
	Nederweert	Ospel	1 Januari 1910—1 Juni 1910.
2 Maart 1911 n°. 12	den Dungen	den Dungen	1 September 1910—16 Januari 1911.
	Hoeven	Dorp	15 Januari 1909—1 Juli 1909.
	id.	Bosschenhoofd	15 Januari 1909—1 Juli 1909.
	Epe	Zauk	1 Mei 1909—1 December 1909.
	Hummelo en Keppel	Drempt	15 Februari 1909—1 Juli 1909.
	Woerden	Woerden	15 Mei 1910—1 Februari 1911.
	Oosterland	Kom	1 Juli 1910—1 Februari 1911.
	Ooststellingwerf	Appelscha-beneden	1 Januari 1910—15 Juni 1910.
	Ambt-Hardenberg	Slagharen	15 October 1908—1 Juli 1909.
	id.	Radewijk	15 Januari 1909—1 Januari 1910.
	Raalte	Dorp	15 Januari 1909—1 Juli 1909.
	id.	Wolthaarshoek	16 Februari 1909—16 Augustus 1909.
	Ulestraten	Ulestraten	15 Januari 1910—1 Juni 1910.
5 April 1911 n°. 7	Oostelbeers c. a.	Middelbeers	1 April 1910—15 November 1910.
	Brummen	Hall	15 Januari 1909—1 Juli 1909.
	id.	Eerbeek	15 Januari 1909—1 Juli 1909.
	Lisse	Heereweg	15 Augustus 1910—31 December 1910.
	Baarn	School voor m. u. l. o.	16 Maart 1910—17 October 1910.
	Weerselo	Deurningen	18 September 1910—15 Februari 1911.
	Marum	Zevenhuizen.	15 Januari 1910—15 Juni 1910.
	St. Odiliënberg	St. Odiliënberg	15 Januari 1910—1 October 1910.
	Ubach over Worms	Waubach	1 October 1909—1 Mei 1910.
12 Juni 1911 n°. 27	Alphen en Riel	Alphen	16 Januari 1910—16 Juli 1910.
	Loon op Zand	Berkdijk	1 October 1910—16 Maart 1911.
	Riethoven	Riethoven	1 December 1909—1 Januari 1911.
	Eibergen	Rekken	1 October 1910—15 April 1911.

Dagteekening en nummer van het Koninklijk besluit.	Gemeente.	Nadere plaatsaanduiding waar de school staat.	Tijdvak waarvoor ontheffing is verleend.
12 Juni 1911 n°. 27	Elst	Lent	1 Januari 1910—1 Januari 1911.
	Rhoon	Rhoon	15 Juni 1910—1 Februari 1911.
	Hontenisse	Molenstraat	1 Mei 1910—1 Januari 1911.
	IJzendijke	IJzendijke	1 September 1910—1 April 1911.
	Veere	Veere	15 Mei 1910—1 November 1910.
	Kerkrade	Chevremont	11 Juli 1910—1 Januari 1911.
	id.	Spekholzerheide	15 Mei 1910—1 Januari 1911.
1 Augustus 1911 n°. 109	Geffen	Kom	16 November 1909—16 Mei 1910.
	Rucphen	St. Willebrord	15 November 1910—1 April 1911.
	Bemmel	Doornenburg	1 April 1909—1 September 1909.
	Ede	Dorp	1 October 1909—1 Maart 1910.
	id.	Idem.	1 Juni 1910—28 November 1910.
	Lienden	Lienden	1 October 1910—1 April 1911.
	Pannerden	Pannerden	15 Januari 1910—1 Juni 1910.
	Rilland-Bath	Rilland	15 Januari 1911—1 Juni 1911.
	Smallingerland	Dragtstercompagnie.	15 Januari 1910—14 Juni 1910.
	Vlagtwedde	Bourtange	1 December 1909—1 Augustus 1911.
	id.	Ter Apel	15 Januari 1910—1 Juli 1910.
6 October 1911 n°. 38	Dinther	Kom	1 Januari 1910—17 Mei 1910.
	Wijk c. a.	Aalburg	1 Januari 1911—2 Juni 1911.
	Eibergen	Beltrum	13 Februari 1911—1 Juli 1911.
	Egmond binnen	Egmond binnen	15 Januari 1911—20 Juni 1911.
	Nibbixwoud	Nibbixwoud	1 Maart 1910—1 Juni 1911.
	Clinge	Nieuw-Namen	15 Januari 1911—1 Juni 1911.
	Wonseradeel	Burgwerd	1 Maart 1910—7 September 1910.
	Sappemeer	Sappemeer-Oost	6 Februari 1911—1 Augustus 1911.
14 November 1911 n°. 34	Duizel c. a.	Steensel	1 October 1910—16 Mei 1911.
	Dussen	Wijk C	1 October 1909—15 Mei 1910.
	Klundert	Moerdijk	1 November 1910—1 Mei 1911.
	Westerhoven	Westerhoven	1 November 1909—1 October 1910.
	Zundert	Achtmaal	15 Januari 1911—5 Juli 1911.
	Opsterland	Ureterp	25 Januari 1910—16 Augustus 1910.
	Weert	Swartbroek	1 Mei 1910—16 October 1910.
30 December 1911 n°. 24	Lith	Lith	15 Januari 1910—31 December 1910.
	Mierlo	Hout	15 Januari 1910—31 December 1910.
	Woudrichem	1e openbare lagere school	1 Januari 1910—17 Mei 1910.
	Brakel	Brakel	1 October 1910—1 Juli 1911.
	Driel	Kerkdriel	1 Januari 1911—26 Juni 1911.
	Maassluis	School B	26 Maart 1911—16 October 1911.

Dagteekening en nummer van het Koninklijk besluit.	Gemeente.	Nadere plaatsaanduiding waar de school staat.	Tijdvak waarvoor ontheffing is verleend.
30 December 1911 n°. 24	Grootebroek	Lutjebroek	1 Januari 1911—1 December 1911.
	Sluis	School A	16 Juli 1910—1 Januari 1911.
	Vlissingen	School B	1 Januari 1911—1 November 1911.
	Vreeswijk	Vreeswijk	1 Juni 1911—15 November 1911.
	Tubbergen	Langeveen	1 December 1910—25 September 1911
	Slochteren	Woudbloem	30 November 1909—1 April 1910.
	Vlagtwedde	Ter-Apel-west	1 October 1910—1 April 1911.
	id.	Sellingen	8 Februari 1911—1 Juli 1911.
	id.	Sellingerbeetse	15 Januari 1911—1 Juli 1911.
	Meppel	School voor m. u. l. o. voor meisjes aan de Heerengracht.	1 September 1910—1 September 1911.

De Koninklijke beslissingen in zake de beroepen van besluiten van Gedeputeerde Staten ten aanzien van aanvragen van besturen van bijzondere scholen om over 1910 in het genot van de Rijksbijdrage te worden gesteld, overeenkomstig art. 59 der wet, volgen als bijlage **Z** achter dit verslag.

Bij Koninklijk besluit van 2 Maart 1911 n°. 13 is aan de besturen van de in den volgenden staat vermelde bijzondere lagere scholen, voor zooveel het jaar 1910 betreft, ontheffing verleend van de voorwaarden, vervat in het tweede lid onder *c* van artikel 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, als aan:

Volgnummer.	Naam der instelling of vereeniging onder welker bestuur de school staat.	Gemeente en nadere plaatsaanduiding waar de school is gevestigd.
1.	Vereeniging tot stichting en instandhouding van een school met den Bijbel te Zuilichem.	Zuilichem.
2.	Vereeniging tot stichting en instandhouding van scholen met den Bijbel te Dirksland.	Dirksland. Pompoenstraat.
3.	Vereeniging tot instandhouding van eene Vrije Christel. School op Gereformeerden grondslag te 's Gravendeel.	Gravendeel. Lange straat B 132.
4.	Vereeniging tot stichting en instandhouding van scholen met den Bijbel te Ouddorp.	Ouddorp. Kom A 124.

II. UITGAVEN EN INKOMSTEN DER GEMEENTEN.

In de volgende tabel zijn de uitgaven en de inkomsten der gemeenten voor het lager onderwijs vermeld.

UITGAVEN en INKOMSTEN der gemeenten ten

ONDERWERPEN.	Noordbrabant.	Gelderland.	Zuidholland.	Noordholland.	Z
					UITGA
1. Onderwijzend personeel	f 965 970,59	f 1 641 683,31⁵	f 5 154 017,53⁵	f 4 649 714,68⁵	f
2. Belooning voor het geven van herhalingsonderwijs	27 386,49	39 578,20⁵	132 042,20⁵	125 435,25⁵	
3. Tegemoetkoming in de huishuur ingevolge art. 26, achtste lid, der wet op het lager onderwijs	15 849,82⁵	32 109,18	165 163,96⁵	39 076,14⁵	
4. Vergoeding voor vrije woning en huur van schoollokalen	2 525,83	21 971,37⁵	78 377,18⁵	99 870,28	
5. Opleiding van onderwijzers en onderwijzeressen	648,25	254,90	76 149,09⁵	96 593,03⁵	
6. Nieuwe schoollokalen	165 331,28⁵	174 365,77⁵	952 102,23⁵	256 982,61⁵	
7. Onderhoud van schoollokalen	42 679,77⁵	67 925,87⁵	296 864,13⁵	403 163,12	
8. Schoolmeubelen en schoolbehoeften	60 195,39⁵	128 177,61	400 209,25⁵	250 415,34	
9. Vuur en licht in de schoollokalen	50 014,31⁵	89 626,73⁵	218 571,28⁵	190 176,94⁵	
10. Kosten van het plaatselijk schooltoezicht, daaronder begrepen de commissiën tot wering van schoolverzuim	9 605,25	9 463,26⁵	22 260,80⁵	33 529,96⁵	
11. Kosten wegens het van gemeentewege rechtstreeks verstrekken van voedsel en kleeding aan schoolgaande kinderen	—	40,—	9 405,17	129,54	
12. Subsidiën ter verstrekking van voedsel en kleeding aan schoolgaande kinderen	175,—	3 514,33⁵	49 170,52	31 729,12⁵	
13. Kosten van het vergelijkend onderzoek voor hoofden van scholen	24,—	698,23	12 631,52	70,80⁵	
14. Uitkeering aan andere gemeenten	16 331,25	1 693,43⁵	10 671,08	13 267,80	
15. Kosten wegens aanmoediging van getrouw schoolbezoek	3 897,97	2 821,83	21 424,47⁵	22 826,38	
16. Andere uitgaven	25 151,27⁵	29 262,67	46 723,65	172 401,28⁵	
Totaal in 1911	f 1 385 786,50	f 2 243 186,73⁵	f 7 645 784,11⁵	f 6 385 382,32	f
„ „ 1910	1 348 084,32	2 324 938,99	7 084 883,80	6 147 285,90	
Vermeerdering	f 37 702,18	— f 81 752,25⁵	f 560 900,31⁵	f 238 096,42	—
					INKOM
1. Opbrengst der schoolgelden	f 89 723,45	f 191 915,25⁵	f 749,920,68⁵	f 719 573,90	f
2. Bijdragen van het Rijk, vervangende de vroegere Rijksjaarwedden	38 227,50	8 481,80	2 680,40	1 496,—	
3. Bijdrage van het Rijk volgens art. 48 der wet, zoomede tegemoetkoming aan gemeenten wegens verlies van die bijdrage; met inbegrip der bijbetaling wegens te weinig genoten bijdrage over 1909 en na aftrek der te veel genoten bijdrage over dat jaar	843 797,69	1 271 308,46⁵	2 865 239,45	2 449 152,08⁵	
4. Bijdrage van het Rijk in de aan de onderwijzers uit te keeren belooning wegens het geven van herhalingsonderwijs	11 735,85	16 304,70	31 550,15	28 668,52⁵	
5. Subsidie van het Rijk krachtens art. 53 der wet	45 460,—	83 180,—	62 965,—	81 925,—	
6. Bijdragen van andere gemeenten	17 027,32⁵	778 43⁵	11 735,60	12 430,95	
7. Opbrengst van bijzondere fondsen	3 460,50	1 701,91⁵	3 294,20	4 294,89⁵	
Totaal in 1911	f 1 049 432,31⁵	f 1 573 670,57	f 3 727 385,48⁵	f 3 297 541,35⁵	f
„ „ 1910	1 048 602,67⁵	1 556 829,30⁵	3 617 164,74	3 246 590,03⁵	
Vermeerdering	f 829,64	f 16 841,26⁵	f 110 220,74⁵	f 50 951,32⁵	—
Zuiver bedrag der uitgaven in 1911	f 336 354,18⁵	f 669 516,16⁵	f 3 918 398,63	f 3 087 840,96⁵	f
„ „ „ „ „ 1910	299 481,64⁵	768 109,68⁵	3 467 719,06	2 900 695,87	
Vermeerdering	f 36 872,54	— f 98 593,52	f 450 679,57	f 187 145,09⁵	f

[1]) Dit bedrag is f 122,67 hooger dan het totaal der „bijdragen van andere gemeenten" onder de inkomsten verantwoord, aangezien door de gemeente IJzendijke (Zeeland) aan de Belgische gemeente Waterland-Oudeman eene som van f 122,67 is betaald.

ten behoeve van het lager onderwijs in 1911.

Zeeland.	Utrecht.	Friesland.	Overijssel.	Groningen.	Drenthe.	Limburg.	Totaal.
VEN.							
f 638 176,56⁵	f 843 111,15⁵	f 1 016 606,29	f 1 222 025,18⁵	f 1 132 095,47⁵	f 537 170,31⁵	f 600 209,92⁵	f 18 400 781,03⁵
17 231,75⁵	37 302,—	32 292,41	26 716,52⁵	30 451,62⁵	20 344,00⁵	8 577,21	497 357,68⁵
14 615,15	17 642,38	19 246,45	25 150,14	24 072,23	7 086,19⁵	11 261,68⁵	371 273,34⁵
5 345,88	5 985,45⁵	12 416,02⁵	23 858,06	16 588,33⁵	4 642,83⁵	2 027,—	273 608,26
121,21	7 946,53	170,—	727,92	33 091,51	—	237,50	215 939,95
54 846,54	44 921,30⁵	85 683,02⁵	110 456,31⁵	178 636,22	88 154,38⁵	138 536,87	2 250 016,57
45 701,80	40 584,38⁵	65 031,16⁵	53 976,92	87 454,43	21 706,07⁵	17 864,85	1 142 952,53
53 694,90⁵	59 809,56⁵	71 790,29	82 293,78	85 348,10⁵	48 783,73⁵	43 133,87	1 283 851,85
22 024,31	53 445,01⁵	64 759,41	79 118,96⁵	57 225,02⁵	29 968,59	34 985,16	889,915,75⁵
4 079,09⁵	3 333,36	9 765,12	7 652,71	7 923,83	3 075,09⁵	2 381,30⁵	113 069,80
—	11 074,32⁵	1 764,80⁵	—	6 132,35	—	—	28 546 19
898,25	—	706,67⁵	—	1 200,68	350,—	55,20	87 799,78⁵
—	193,43⁵	962,74⁵	279,18	8,63	110,45	—	14 978,99⁵
1 845,85⁵	14 297,36⁵	5 388,24	8 479,44⁵	3 588,76⁵	1 372,84⁵	4 078,79	[1]) 81 014,87
801,52⁵	1 776,75⁵	220,—	531,29⁵	676,83	—	1 073,10⁵	56 050,16⁵
15 258,44	12 987,68	9 973,82⁵	16 255,81	16 965,28	15 548,15	2 498 11	363 026,17⁵
f 874 641,28	f 1 154 410,71	f 1 396 776,47⁵	f 1 657 522,25	f 1 681 459,32	f 778 312,67⁵	f 866 920,58	f 26 070 182,96
877 913,49⁵	1 089 319,55	1 385 831,50⁵	1 655 044,64⁵	1 581 666,53⁵	799 288,24	793 635,60⁵	25 087 892,58⁵
— f 3 272,21⁵	f 65 091,16	f 10 944,97	f 2 477,60⁵	f 99 792,78⁵	— f 20 975,56⁵	f 73 284,97⁵	f 982 290,37⁵
STEN.							
f 66 223,69	f 127 852,10	f 77 304,09⁵	f 127 119,82	f 77 661,80⁵	f 47 388,45⁵	f 53 181,91	f 2 327 865,16⁵
3 852,—	765,—	664,—	7 237,30	8 444,10	446,90	—	72 295,—
535 843,08	476 661,03⁵	820 445,97⁵	914 244,55⁵	852 952,80⁵	465 436,31⁵	547 485,95⁵	12 042 567,41
6 974,02⁵	6 450,—	13 947,15	10 022,70	12 763,42⁵	9 488,40	3 462,—	151 366,92⁵
21 195,—	—	137 785,—	55 425,—	46 950,—	144 375,—	20 670,—	690 930,—
1 723,18⁵	14 069,69⁵	5 766,57⁵	9 542,44⁵	3 210,43	1 224,84⁵	3 382,71⁵	80 892,20
5 285,—	1 121,90	6 578,92⁵	98,58	24 346,70⁵	89,03	34,21	50 305,86
f 641 095,98	f 626 919,73	f 1 062 491,72	f 1 123 690,40	f 1 026 329,27	f 668 448,94⁵	f 628 216,79	f 15 425 222,56
652 952,37⁵	615 521,54	998 663,21⁵	1 103 887,16	968 964,55	657 454,32⁵	610 522,58⁵	15 077 152,50
— f 11 856,39⁵	f 11 398,19	f 63 828,50⁵	f 19 803,24	f 57 364,72	f 10 994,62	f 17 694,20⁵	f 348 070,06
f 233 545,30	f 527 490,98	f 334 284,75⁵	f 533 831,85	f 655 130,05	f 109 863,73	f 238 703,79	f 10 644 960,40
224 961,12	473 798,01	387 168,29	551 157,48⁵	612 701,98⁵	141 833,91⁵	183 113,02	10 010 740,08⁵
f 8 584,18	f 53 692,97	— f 52 883,53⁵	— f 17 325,63⁵	f 42 428,06⁵	— f 31 970,18⁵	f 55 590,77	f 634 220,31⁵

In 1911 werd door de gemeenten ten behoeve van het lager onderwijs eene som van f 26 070 182,96 uitgegeven, dat is f 982 290,37⁵ meer dan in 1910.

De inkomsten beliepen in 1911 f 15 425 222,56, derhalve f 348 070,06 meer dan in 1910.

Het zuiver bedrag der uitgaven door de gemeenten beliep dientengevolge f 10 644 960,40 of f 634 220,31⁵ meer dan in 1910.

Het zuiver bedrag der uitgaven vermeerderde in de provinciën Noordbrabant, Zuidholland, Noordholland, Zeeland, Utrecht, Groningen en Limburg en verminderde in de provinciën Gelderland, Friesland, Overijssel en Drenthe.

Met betrekking tot de onderwerpen van uitgaaf valt de volgende vermeerdering waar te nemen:

onderwijzend personeel	f 496 291,13⁵
belooning voor het geven van herhalingsonderwijs	7 933,57⁵
tegemoetkoming in de huishuur ingevolge art. 26 der wet	45 657,71⁵
vergoeding voor vrije woning en huur van schoollokalen	19 215.10⁵
opleiding van onderwijzers en onderwijzeressen	6 146,20⁵
nieuwe schoollokalen	223 676,62
onderhoud van schoollokalen	144 860,93
schoolmeubelen en schoolbehoeften	38 013,72
kosten van het plaatselijk schooltoezicht	3 893,08⁵
rechtstreeksche verstrekking van voedsel en kleeding	3 697,66
subsidie voor verstrekking van voedsel en kleeding	f 11 962,15⁵
vergelijkend onderzoek voor hoofden van scholen	1 486,74⁵
uitkeering aan andere gemeenten	7 468,40⁵
andere uitgaven	19 291,81
De uitgaven verminderden voor de volgende onderwerpen:	
vuur en licht in de schoollokalen	f 43 994,95
aanmoediging van getrouw schoolbezoek	3 309,54
De inkomsten vermeerderden ten aanzien van:	
opbrengst der schoolgelden	f 18 899,75
vergoeding door het Rijk ingevolge art. 48 der wet	209 225,35
bijdrage van het Rijk voor het geven van herhalingsonderwijs	703,92⁵
bijdragen van andere gemeenten	7 449,72
subsidiën van het Rijk krachtens art. 53 der wet	114 955,—
De inkomsten verminderden ten aanzien van:	
opbrengst van bijzondere fondsen	3 163,68⁵

De inkomsten uit bijdragen van het Rijk vervangende de vroegere Rijksjaarwedden, waren gelijk aan die van het vorige jaar.

III. UITGAVEN EN INKOMSTEN VAN HET RIJK EN DE GEMEENTEN TE ZAMEN.

In het volgend overzicht worden de uitgaven door Rijk en gemeenten te zamen in 1911 gedaan, vergeleken met die over 1910.

ONDERWERPEN.	1911.	1910.	Vermeerdering.
Onderwijzend personeel	f 18 916 403,19	f 18 412 417,61	f 503 985,58
Vergoeding voor vrije woning, tegemoetkoming in de huishuur en huur van schoollokalen	644 881,60⁵	580 008,78⁵	64 872,82
Nieuwe schoollokalen	2 250 016.57	2 026 339,95	223 676,62
Onderhoud van schoollokalen	1 142 952,53	998 091,60	144 860,93
Schoolmeubelen, schoolbehoeften, vuur en licht enz.	2 179 010,02⁵	2 185 139,60⁵	— 6 129,58
Gratificatiën aan onderwijzers	707,96	475,86	232,10
Pensioenen aan onderwijzers	1 174 804,68	1 073 487,10	101 317,58
Rijkswachtgeld aan onderwijzers	89 508,15	70 813,97⁵	18 694,17⁵
Opleiding van onderwijzers	1 967 623,88	1 854 239,44	113 384,44
Arrondissements-bibliotheken on onderwijzersbijeenkomsten	12 692,67⁵	11 702,33⁵	990,34
Vergelijkend onderzoek voor hoofden van scholen	14 978,99⁵	13 492,25	1 486,74⁵
Akte-examens	156 594,62	162 291,15⁵	— 5 696,53⁵
Schooltoezicht, daaronder begrepen de commissiën tot wering van schoolverzuim	378 097,31	375 255,49	2 841,82
Aanmoediging van getrouw schoolbezoek door de gemeenten	56 050,16⁵	59 359,70⁵	— 3 309,54
Kosten van en subsidiën wegens het verstrekken van voedsel en kleeding aan schoolgaande kinderen	116 345,97⁵	100 686,16	15 659,81⁵
Subsidiën van het Rijk aan bijzondere scholen	6 787 730,35⁵	6 300 811,81	486 918,54⁵
Uitkeering tusschen gemeenten	81 014,87	73 546,46⁵	7 468,40⁵
Andere uitgaven van gemeenten	363 026,17⁵	343 734,36⁵	19 291,81
Verdere uitgaven van het Rijk	138 438,33	112 088,58	26 349,75
Totaal	f 36 470,878,06	f 34 753 982,24	f 1 716 895,82

De inkomsten van Rijk en gemeenten te zamen in 1911 vergeleken met die in 1910 waren als volgt:

ONDERWERPEN.	1911.	1910.	Vermeerdering.
Schoolgelden	f 2 341 982,31⁵	f 2 322 948,96⁵	f 19 033,35
Bijdragen van openbare en bijzondere onderwijzers voor hun pensioen	585 629,13	565 599,69	20 029,44
Examengelden	50 604,—	48 581,—	2 023,—
Bijdragen door gemeenten van andere gemeenten ontvangen voor schoolgaande kinderen	80 892,20	73 442,48	7 449 72
Opbrengst van bijzondere fondsen	50 305,86	53 469,54⁵	— 3 163,68⁵
Totaal	f 3 109 413,50⁵	f 3 064 041,68	f 45 371,82⁵

Het zuiver bedrag der uitgaven van Rijk en gemeenten te zamen was dus in 1911 f 33 361 464,55⁵ tegenover f 31 689 940,56 in 1910.

De volgende tabel geeft een overzicht van de uitgaven en ontvangsten van het Rijk en de gemeenten ten behoeve van het lager onderwijs over de jaren 1878 tot en met 1911.

	Uitgaven				Inkomsten			Zuiver bedrag der uitgaven.
	door het Rijk.	door de provinciën.	door de gemeenten (na aftrek der subsidiën).	Totaal.	van het Rijk.	van de gemeenten (na aftrek der subsidiën.)	Totaal.	
In 1878 . . .	f 963 251,83	f 212 826,39	f 7 149 787,47⁵	f 8 325 865,19	f 95 540,77	f 1 152 155,24⁵	f 1 247 696,01⁵	f 7 078 169,17⁵
„ 1879 . . .	1 320 164,79⁵	334 959,03⁵	7 001 623,94⁵	8 656 747,77⁵	101 109,24	1 168 479,89⁵	1 269 589,13⁵	7 387 158,64
„ 1880 . . .	2 332 659,97	619 695,74⁵	6 716 339,25	9 668 694,96⁵	108 423,12	1 193 334,61	1 301 757,73	8 366 937,23⁵
„ 1881 t/m 1885 gemidd.	5 536 340,27⁵	—	8 432 309,86⁵	13 968 650,14	150 688,72⁵	1 274 323,84	1 425 012,56⁵	12 543,637,57⁵
In 1886 t/m 1890 gemidd.	4 535 565,79⁵	—	8 462 041,68	12 997 607,47⁵	186 825,47⁵	1 499 754,42	1 636 579,89⁵	11 361 027,58
In 1891 t/m 1895 gemidd.	6 001 620,02	—	9 760 646,52	15 762 266,54	233 673,08	1 659 385,95⁵	1 893 059,03⁵	13 869 207,50⁵
In 1896 t/m 1900 gemidd.	6 740 093,83	—	11 514 171,71	18 254 265,54	268 528,74	1 844 079,77	2 110 808,51	16 143 457,03
In 1901 t/m 1905 gemidd.	9 295 710,87⁵	—	14 476 946,24	23 772 657,11⁵	327 969,26	2 139 880,32	2 467 849,58	21 304 807,53⁵
In 1906 t/m 1910 gemidd.	19 618 540,14	—	11 562 193,11	31 180 733,25	557 581,07⁵	2 387 515,80⁵	2 945 096,88	28 235 636,37
In 1911 . . .	23 366 854,43⁵	—	13 104 023,62⁵	36 470 878,06	650 350,28	2 459 063,22⁵	3 109 413,50⁵	33 361 464,55⁵

De cijfers in de kolom „uitgaven door het Rijk" zijn opgenomen na aftrek van de inhoudingen wegens door de gemeenten te veel genoten vergoeding (of na aftrek van de restitutiën door de gemeenten wegens te veel genoten vergoeding) volgens art. 48 der wet op het lager onderwijs over het voorlaatste jaar. De eerste verrekening vond plaats bij het jaar 1882 van het te veel genotene over 1880.

§ 18. Onderwerpen van verschillenden aard.

I. SCHOLEN VOOR ZWAKZINNIGEN EN IDIOTEN.

a. Scholen voor zwakzinnigen.

Over het jaar 1911 zijn ten behoeve van de volgende scholen voor zwakzinnigen de Rijkssubsidiën toegekend, tot het bedrag bij elke school vermeld:

Openbare school te Arnhem . . . . . f	7 347,60
Openbare school te Dordrecht	268,75
Openbare scholen te 's-Gravenhage:	
a. aan de Hooftskade	8 478,72
b. aan de Badhuisstraat.	3 249,70
c. aan de Teniersstraat	2 683,71
Openbare school te Rotterdam.	11 600,40
Openbare school te Haarlem	6 609,26
Openbare school te Utrecht.	6 284,40
Bijzondere school te Ermelo (van de Vereeniging tot opvoeding en verpleging van idioten en achterlijke kinderen, gevestigd te Utrecht)	2 886,29
Bijzondere school te Renkum (van de Vereeniging tot het verzorgen, opvoeden en onderwijzen van zwakzinnige kinderen, gevestigd te Utrecht) . .	1 745,67
Bijzondere school te Rotterdam (van de Vereeniging voor Christelijk onderwijs aan zwakzinnige kinderen te Rotterdam, gevestigd te Rotterdam)	2 000,—
Bijzondere scholen te Amsterdam (van de Vereeniging voor spraakgebrekkigen en achterlijke kinderen, gevestigd te Amsterdam):	
a. aan de Borgerstraat . . . . . f	9 474,—
b. aan de Rustenburgerstraat.	5 221,20
c. aan de Plantage-Muidergracht	11 117,05
Bijzondere school te Amsterdam (van de Vereeniging tot oprichting en instandhouding van Christelijke scholen voor zwakzinnigen te Amsterdam	1 971,58
Totaal . . . f	80 938,33

De over het jaar 1911 aan de Regeering uitgebrachte verslagen betreffende deze scholen zijn als bijlage **A A** achter dit verslag gevoegd.

b. Scholen voor idioten.

In het geneeskundig gesticht voor minderjarige idioten te 's Gravenhage werden op 1 Januari 1911 verpleegd 35 jongens en 11 meisjes; in den loop van het jaar werden 1 jongen en 2 meisjes opgenomen, 5 jongens en 4 meisjes verlieten het gesticht, zoodat op het einde des jaars het aantal verpleegden bestond uit 31 jongens en 9 meisjes.

De dagschool werd op 1 Januari 1911 bezocht door 11 externen, namelijk 5 jongens en 6 meisjes; in den loop van het jaar verlieten 2 meisjes de school, terwijl 2 jongens en 1 meisje als nieuwe leerlingen tot het onderwijs werden toegelaten, zoodat op het einde des jaars 7 jongens en 5 meisjes als dagscholieren stonden ingeschreven.

GESTICHTEN.	Totale bevolking in den loop des jaars aanwezig geweest.	Aantal personen, niet tot het onderwijs toegelaten:					In 1911 of reeds vroeger toegelaten tot het onderwijs.
		als zijnde prev. gedetineerden, doortrekkende vreemdelingen, die over de grenzen moesten worden gebracht, ergrijpelden.	wegens te kort verblijf.	wegens gevorderden leeftijd.	als zijnde genoegzaam onderwezen.	om andere redenen.	
Bijzondere strafgevangenissen	326	—	1	106	64	24	131
Gewone strafgevangenissen	9641	—	5027	859	691	111	2953
Huizen van bewaring in de arrondissementshoofdplaatsen	23491	5985	14550	2429	140	46	341
Huizen van bewaring buiten de arrondissementshoofdplaatsen . .	975	—	975	—	—	—	—
Rijkswerkinrichtingen	3416	—	16	1180	1111	856	253
Totaal	37849	5985	20569	4574	2006	1037	3678

Ten behoeve van deze school is over 1911 een Rijkssubsidie van f 3000 verleend. Aan verdere subsidiën werd ontvangen f 3062,50, aan contributiën f 956,30, aan giften en legaten f 1165,— aan verpleeg- en schoolgelden f 10 971,50, aan andere inkomsten f 1722,75⁵. Het totaal der ontvangsten beliep dus f 20 878,05⁵, het totaal der uitgaven was f 20 357,34.

II. ONDERWIJS IN DE GEVANGENISSEN ENZ.

Het onderwijs werd gedurende het jaar 1911 gegeven in:

3 bijzondere strafgevangenissen, gevestigd te 's Hertogenbosch, Gorinchem en Leeuwarden;

25 gewone strafgevangenissen, waarbij 11 hulpstrafgevangenissen, gevestigd te 's Hertogenbosch, Breda, Arnhem, Zutphen, Tiel, 's Gravenhage, Rotterdam, Dordrecht, Amsterdam, Haarlem, Alkmaar, Goes, Zierikzee, Utrecht, Leeuwarden, Heerenveen, Sneek, Zwolle, Almelo, Groningen, Appingedam, Winschoten, Assen, Maastricht en Roermond;

23 huizen van bewaring in de arrondissementshoofdplaatsen gevestigd te 's Hertogenbosch, Breda, Arnhem, Zutphen, Tiel, 's Gravenhage, Rotterdam, Dordrecht, Amsterdam, Haarlem, Alkmaar, Middelburg, Zierikzee. Utrecht, Leeuwarden, Heerenveen, Zwolle, Almelo, Groningen, Winschoten, Assen, Maastricht en Roermond;

de Rijkswerkinrichtingen voor mannen te Veenhuizen nos. I, II en III, en Hoorn;

de Rijkswerkinrichting voor vrouwen te Leiden;

5 Rijksopvoedingsgestichten voor jongens, gevestigd te Alkmaar, Amersfoort, Avereest, Doetinchem en Leiden;

1 Rijksopvoedingsgesticht voor meisjes te Zeist;

4 tuchtscholen voor jongens te Ginneken, Haren, Nijmegen en Velsen;

1 tuchtschool voor meisjes te Montfoort.

Behalve de 23 voornoemde huizen van bewaring, in de arrondissementshoofdplaatsen gevestigd, zijn er nog 4 huizen van bewaring buiten de arrondissementshoofdplaatsen.

In geen van laatstgenoemde inrichtingen werd onderwijs gegeven.

De volgende tabel bevat een overzicht van het onderwijs in strafgevangenissen, huizen van bewaring en de Rijkswerkinrichtingen

Van de tot het onderwijs toegelatenen waren:					Van de in den loop des jaars opgenomenen, die tot het onderwijs werden toegelaten, konden						Van de in den loop des jaars ontslagenen, die tot het onderwijs waren toegelaten, konden								
					niet			wel			lezen:			schrijven:			rekenen:		
jonger dan 20 j.	van 20—30 jaar.	van 30—40 jaar.	van 40 jaar en ouder.	reeds op 1 Jan. aanwezig en voor dien tijd reeds tot het onderwijs toegelaten.	lezen.	schrijven.	rekenen.	lezen	schrijven.	rekenen.	Goed.	Gebrekkig.	In het geheel niet.	Goed.	Gebrekkig.	In het geheel niet.	Goed.	Gebrekkig.	In het geheel niet.
1	78	47	5	71	1	2	4	20	19	17	37	5	3	37	5	3	36	6	3
506	1719	694	34	969	118	154	627	1866	1830	1357	1678	455	34	1446	680	41	1042	980	145
220	108	10	3	44	12	23	58	288	277	242	229	57	2	208	74	6	149	114	25
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	74	176	2	100	11	11	19	142	142	134	73	33	6	75	31	6	56	51	5
728	1979	927	44	1184	142	190	708	2316	2268	1750	2017	550	45	1766	790	56	1283	1151	178

Uit deze tabel blijkt, dat in 1911 tot het onderwijs 3678 personen zijn toegelaten en wel in de bijzondere strafgevangenissen 131 of 40,2 percent van de totale bevolking, in de gewone strafgevangenissen 2953 of 30,7 percent, in de huizen van bewaring in de arrondissements hoofdplaatsen 341 of 1,5 percent en in de Rijkswerkinrichtingen 253 of 7,4 percent.

Voorts valt uit die tabel de volgende splitsing van de onderwezenen naar leeftijdsgroepen af te leiden.

GESTICHTEN.	Totaal aantal onderwezenen.	Daarvan waren			
		jonger dan 20 jaar.	van 20—30 jaar.	van 30—40 jaar.	van 40 jaar en ouder.
Bijzondere strafgevangenissen	131	0,8 pct.	59,5 pct.	35,9 pct.	3,8 pct.
Gewone strafgevangenissen	2953	17,1 „	58,2 „	23,5 „	1,2 „
Huizen van bewaring in de arr. hoofdpl.	341	64,5 „	31,7 „	2,9 „	0,9 „
Rijkswerkinrichtingen	253	0,4 „	29,2 „	69,6 „	0,8 „
Te zamen	3678	19,8 pct.	53,8 pct.	25,2 pct.	1,2 pct.

Onder de tot het onderwijs toegelatenen waren er in de onderscheidene groepen van gestichten respectievelijk 71, 969, 44 en 100 reeds op 1 Januari aanwezig en vóór dien tijd bij het onderwijs opgenomen. Van de overige onderwezenen was de mate van schoolkennis bij opneming als volgt.

GESTICHTEN.	Totaal aantal in 1911 tot het onderwijs toegelatenen.	Hiervan konden bij hunne opneming		
		niet lezen.	niet schrijven.	niet rekenen.
Bijzondere strafgevangenissen	21	4,8 pct.	9,5 pct.	19,— pct.
Gewone strafgevangenissen	1984	5,9 „	7,8 „	31,6 „
Huizen van bewaring	297	4,— „	7,7 „	19,9 „
Rijkswerkinrichtingen	153	7,2 „	7,2 „	12,4 „

Het volgende staatje geeft een gelijksoortig overzicht betreffende de tot het onderwijs toegelatenen, die in 1911 werden ontslagen

GESTICHTEN.	Totaal aantal in 1911 ontslagenen die tot het onderwijs waren toegelaten.	Hiervan konden bij hun ontslag		
		niet lezen.	niet schrijven.	niet rekenen.
Bijzondere strafgevangenissen	45	6,7 pct.	6,7 pct.	6,7 pct.
Gewone strafgevangenissen	2167	1,6 „	1,9 „	6,7 „
Huizen van bewaring	288	0,7 „	2,1 „	8,— „
Rijkswerkinrichtingen	112	5,4 „	5,4 „	4,5 „

Meer uitgebreid of vakonderwijs werd in de onderscheidene gestichten verstrekt:

in 1902	aan	85	personen
„ 1903	„	95	„
„ 1904	„	99	„
„ 1905	„	103	„
„ 1906	„	58	„
„ 1907	„	86	„
„ 1908	„	170	„
„ 1909	„	230	„
„ 1910	„	578	„
„ 1911	„	548	„

Voor zoover het jaar 1911 aangaat waren hieronder begrepen 213 personen die meer uitgebreid onderwijs ontvingen, 101 die vakonderwijs ontvingen ter uitbreiding van reeds bestaande vakkennis en 234 die vakonderwijs ontvingen en nog geen vakkennis bezaten.

Het meer uitgebreid onderwijs werd verstrekt in de bijzondere strafgevangenissen aan 46 personen, in de gewone strafgevangenissen aan 165 personen en in de Rijkswerkinrichtingen aan 2 personen (beiden in de Rijkswerkinrichting voor vrouwen te Leiden).

Het vakonderwijs werd gegeven in de gewone strafgevangenissen aan 316 personen en in de Rijkswerkinrichtingen aan 19 personen (Leiden en Hoorn).

Voor de gewone strafgevangenissen is van 142 ontslagenen, die vakonderwijs hadden genoten, medegedeeld dat 73 bij hun ontslag een vak goed verstonden en 51 gebrekkig, terwijl 18 hunner geen vak verstonden. Voor de Rijkswerkinrichtingen zijn deze cijfers bij een totaal van 11 respectievelijk 5, 3 en 3.

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de resultaten van het onderwijs in de tuchtscholen en de Rijksopvoedingsgestichten.

Gestichten.	Totale bevolking.	Daarvan hebben ontvangen:			Bij ontslag en overplaatsing was de mate van ontwikkeling bij het klassikaal en hoofdelijk schoolonderwijs verkregen		
		klassikaal onderwijs.	uitsluitend hoofdelijk onderwijs.	in het geheel geen onderwijs.	goed.	redelijk.	slecht.
Tuchtscholen.							
Ginneken (jongens)	167	129	38	—	32	47	45
Haren („)	145	96	49	—	13	62	31
Nijmegen („)	137	90	44	3	20	54	26
Velsen („)	220	143	72	5	36	62	61
Montfoort (meisjes)	63	54	7	2	12	24	9
Totaal	732	512	210	10	113	249	172
Rijksopvoedingsgestichten.							
Alkmaar (jongens)	384	370	11	3	78	108	34
Amersfoort („)	139	139	—	—	7	10	11
Avereest („)	275	257	18	—	26	16	15
Doetinchem („)	112	81	—	31	32	62	9
Leiden („)	135	135	—	—	15	27	7
Zeist (meisjes)	107	107	—	—	12	19	11
Totaal	1152	1089	29	34	170	242	87

Het aantal boeken bij het einde van het jaar in de verschillende bibliotheken van gevangenissen en Rijkswerkinrichtingen aanwezig bedroeg 36596 tegen 38446 op gelijk tijdstip van het vorig jaar. Opgemerkt dient echter, dat het aantal in 1910 gebleken is te hoog te zijn opgegeven.

De bijzondere strafgevangenissen beschikten over 2629 boeken, de gewone strafgevangenissen over 19875 boeken, de huizen van bewaring over 9110 en de Rijkswerkinrichtingen over 4982.

De verhouding van het aantal lezers tot de geheele bevolking was:

	1911.	1910.	1909.
Bijzondere strafgevangenissen	301 of 92 pct.	87 pct.	92 pct.
Gewone „	9527 „ 99 „	91 „	92 „
Huizen van bewaring in arrondissementshoofdplaatsen	16183 „ 69 „	72 „	73 „
Huizen van bewaring buiten arrondissementshoofdplaatsen . . .	462 „ 47 „	46 „	55 „
Rijkswerkinrichtingen	3024 „ 89 „	87 „	87 „

III. BEWAARSCHOLEN.

In de volgende tabel is het getal van de openbare en bijzondere bewaar- of klein-kinderscholen, van het daaraan verbonden personeel en van de leerlingen aan het einde van 1911 vermeld.

PROVINCIËN.	OPENBARE BEWAAR- OF KLEIN-KINDERSCHOLEN.									BIJZONDERE BEWAAR- OF KLEIN-KINDERSCHOLEN.								
	Getal der scholen.	Onderwijzend personeel.			Leerlingen.					Getal der scholen.	Onderwijzend personeel.			Leerlingen.				
					Jongens		Meisjes							Jongens		Meisjes		
		Onderwijzers.	Onderwijzeressen.	Helpsters.	beneden 6 jaren.	boven 6 jaren.	beneden 6 jaren.	boven 6 jaren.	Totaal.		Onderwijzers.	Onderwijzeressen.	Helpsters.	beneden 6 jaren.	boven 6 jaren.	beneden 6 jaren.	boven 6 jaren.	Totaal.
Noordbrabant.	1	—	1	1	88	—	77	—	165	252	13	299	308	10036	2323	11104	2520	25983
Gelderland.	5	—	25	24	605	39	539	45	1228	143	—	172	215	5742	887	5762	936	13327
Zuidholland	92	1	472	457	8031	4184	5025	1686	18926	199	1	401	407	9980	3339	7553	1396	22268
Noordholland.	22	1	83	71	1679	409	1545	389	4022	151	17	268	304	7346	651	6550	640	15187
Zeeland.	10	—	19	18	396	51	414	73	934	69	—	85	67	2080	212	2152	115	4559
Utrecht.	2	—	13	—	201	33	146	38	418	73	—	107	105	2691	350	2553	353	5947
Friesland.	15	—	48	43	858	107	786	86	1837	57	1	61	80	1851	110	1770	103	3834
Overijssel	15	—	21	43	978	90	907	86	2061	39	—	50	61	2039	103	2022	129	4293
Groningen.	8	—	48	14	821	109	709	118	1757	28	—	43	32	1063	108	906	17	2094
Drenthe.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	—	9	7	210	10	209	19	448
Limburg	1	—	1	—	21	7	35	5	68	94	4	121	87	4019	459	4510	425	9413
Totaal in 1911. . .	171	2	731	671	13678	5029	10183	2526	31416	1111	36	1616	1673	47057	8552	45091	6653	107353
„ „ 1910. . .	163	1	678	661	13037	4954	9842	2352	30185	1096	33	1682	1731	46544	7791	44320	6815	105470
Vermeerdering. . .	8	1	53	10	641	75	341	174	1231	15	3	—66	—58	513	761	771	—162	1883

De gemeenten waar in 1911 bewaar- of klein-kinderscholen waren gevestigd, zijn de volgende. Door cursieve letters is aangewezen waar openbare scholen werden aangetroffen, nevens welke in de meeste gevallen ook bijzondere bestonden.

Noordbrabant: 138 gemeenten: Aalst, Aarle-Rixtel, Alphen c. a., Asten, Baardwijk, Baarle-Nassau, Bakel c. a., Beek en Donk, Beers, Bergeyk, Bergen op Zoom, Berghem, Berlicum, Besoijen, Best, Beugen c. a., Bladel c. a., Boekel, Bokhoven, Boxmeer, Boxtel, Breda, Budel, Chaam, Cuyk c. a., Deurne c. a., Diesen, Dinteloord c. a., Dinther, Dongen, Drunen, den Dungen, Dussen c. a., Eersel, Eindhoven, Engelen, Erp, Etten c. a., Geertruidenberg, Geffen, Geldrop, Gemert, Gestel c. a., Gilze c. a., Ginneken c. a., Goirle, Grave, 's Gravenmoer, Haaren, Halsteren, Haps, Hedikhuizen, Heesch, Heeswijk, Heeze, Helmond, Helvoirt, Herpen, 's Hertogenbosch, Heusden, Hilvarenbeek, Hoeven, Hooge- en Lage Mierde, Hooge- en Lage Zwaluwe, Klundert, Leende, Liempde, Lierop, Lieshout, Lith, Lithoijen, Loon op Zand, Made c. a., Megen c. a., Mierlo,

Mill c. a., Moergestel, Nieuwkuyk c. a., Nieuw-Vossemeer, Nistelrode, Nunen c. a., Oijen c. a., Oirschot, Oisterwijk, Oosterhout, Oploo c. a., Oss, Ossendrecht, Oud- en Nieuw-Gastel, Oudenbosch, Oudheusden, Princenhage, Raamsdonk, Ravestein, Reek, Reusel, Roosendaal, Rosmalen, Rucphen c. a., Sambeek, Schayk, Schijndel, St. Michiels-Gestel, St. Oedenrode, Someren, Son c. a., Standdaarbuiten, Steenbergen c. a., Stiphout, Stratum, Strijp, Terheyden, Teteringen. Tilburg, Tongelre, Uden, Udenhout, Valkenswaard, Veghel, Veldhoven c. a., Vierlingsbeek, Vlierden, Vlijmen, Vught, Waalwijk, Wanroy, Waspik, *Werkendam*, Westerhoven, Willemstad, Woensdrecht, Woensel, Woudrichem, Wouw, Zeeland, Zeelst, Zevenbergen, Zundert.

Gelderland: 64 gemeenten: Aalten, Ammerzoden, Apeldoorn, *Arnhem*, Barneveld, Batenburg, Beesd, Bemmel, Bergh, Bergharen, Beuningen, Borculo, Brummen, Buren, Culemborg, Deil, Didam, Doesburg, Doetinchem (Stad), Driel, Druten. Duiven, Ede, Eibergen, Elst, Ewijk, Gameren, Geldermalsen, Gendringen, Genf, Groenlo, Groesbeek, Harderwijk, Hattem, Hengelo, Herwen c. a., Hoevelaken, Huissen, Hummelo, Lichtenvoorde, *Lochem*, Millingen, Nijkerk, Nijmegen, Overasselt, Putten, Renkum, Rheden, Scherpenzeel, Tiel, Ubbergen, Valburg, Voorst, Vorden, Wageningen, Wamel, Warnsveld, Wehl, Wijchen, Winterswijk, Wisch, Zaltbommel, Zevenaar, Zutphen.

Zuidholland: 85 gemeenten: ter Aar, Abbenbroek, Alblasserdam, Alkemade, Alphen, Beijerland (Oud-), Berkel, Bodegraven, Boskoop, *Brielle*, *Delft*, *Dirksland*, *Dordrecht*, Geervliet, *Goedereede*, *Gorinchem*, *Gouda*, *'s Gravendeel*, *'s Gravenhage*, *'s Gravenzande*, Haastrecht, Hardinxveld, Hazerswoude, *Heenvliet*, Hekelingen, Hellevoetsluis, Heukelum, Hillegersberg, Hillegom, Hof van Delft, *IJsselmonde*, *Katwijk*, *Krimpen a. d. Lek*, *Leerdam*, *Leiden*, Leiderdorp, Leimuiden, Lekkerkerk, *Lisse*, *Loosduinen*, *Maassluis*, *Middelharnis*, Monster, *Naaldwijk*, Nieuwkoop, Nieuwveen, Nieuw-Lekkerland, Noordwijk, Noordwijkerhout, Nootdorp, Oegstgeest, *Ooltgensplaat*, Oudenhoorn, Oudewater, Oudshoorn, *Overschie*, *Pijnacker*, *Puttershoek*, Rijnsburg, Rijswijk, *Rotterdam*, Sassenheim. Schiedam, *Schoonhoven*, Sliedrecht, *Sommelsdijk*, Stompwijk, *Oude Tonge*, Veur, Vianen, *Vlaardingen*, Voorburg, Voorhout, Voorschoten, Warmond, Wassenaar, Wateringen, Woerden, Zegwaard, Zoetermeer, Zoeterwoude, *Zuidland*, Zwammerdam, Zwartewaal, *Zwijndrecht*.

Noordholland: 62 gemeenten: Aalsmeer, Abbekerk, Assendelft, *Alkmaar*, *Amsterdam*, Beemster, Bennebroek, Bergen, Berkhout, *Beverwijk*, Blaricum, Blokker, Bloemendaal, Bovenkarspel, Broek in Waterland, *Buiksloot*, Bussum, Castricum, Edam, *Egmond aan Zee*, *Enkhuizen*, 's Graveland, Grootebroek, *Haarlem*. Haarlemmerliede c. a., Haarlemmermeer, Heemskerk, Heemstede, Hilversum, *Hoorn*, Ilpendam, *Koog aan de Zaan*, Krommenie, Laren, Medemblik, Midwoud, Monnikendam, Muiden, Naarden, Nederhorst den Berg, Nibbixwoud, *Nieuwendam*, Oudorp, *Purmerend*, Schagen, Schoten, Sloten, Terschelling, Texel, *Uitgeest*, Uithoorn, Urk, Velsen, Vlieland, Watergraafsmeer, Weesp, Wervershoof, Westwoud, Wognum, Wormerveer, Zaandam, *Zandvoort*.

Zeeland: 54 gemeenten: Aardenburg, Arnemuiden, Axel, Biervliet, Borsselen, Boschkapelle, Breskens, Brouwershaven, Bruinisse, Clinge, Domburg, *Dreischor*, Eede, *Goes*, Graauw c. a. Groede, Heemstede, 's Heer Arendskerke, 's Heerenhoek, Heinkenszand, Hengstdijk, Hontenisse, Hoofdplaat, Hulst, IJzendijke, Kattendijke, *Kloetinge*, Kortgene, Koudekerke, *Kruiningen*, *Middelburg*, Neuzen, *Nieuwerkerk*, Oostburg, Oosterland, Oostkapelle, Oud-Vossemeer, Ouwerkerk, Sas van Gent, Schoondijke, Seroosskerke (Walcheren), St. Jansteen, *St. Maartensdijk*, Sluis, Stavenisse, *Tholen*, Veere, Vlissingen, *Wemeldinge*, Westkapelle, Wissekerke, Zierikzee, Zonnemaire, Zuiddorpe.

Utrecht: 34 gemeenten: Abcoude-Baambrugge, Abcoude-Proostdij, Amerongen, Amersfoort, Baarn, de Bildt, Breukelen-Nijenrode, Breukelen-St. Pieters, Doorn, Driebergen, Eemnes, Hoogland, Jutphaas, Leusden, Loenen, Maarssen, Mijdrecht, Montfoort, Nigtevecht, Rhenen, Rijsenburg, Schalkwijk, Soest, Stoutenburg, *Utrecht*, Veenendaal, Vinkeveen, Vreeland, Vreeswijk, Woudenberg, Wijk bij Duurstede, IJsselstein, Zeist, Zuilen.

Friesland: 31 gemeenten: Achtkarspelen, Ameland, Baarderadeel, Barradeel, 't Bildt, Bolsward, Dokkum, *Franeker*, Franekeradeel, Harlingen, *Haskerland*, Hennaarderadeel, *Idaarderadeel*, *Kollumerland*, *Leeuwarden*, Leeuwarderadeel, Lemsterland, Menaldumadeel, Opsterland, Rauwerderhem, Schoterland, Sloten, *Smallingerland*, *Sneek*, Tietjerksteradeel, Utingeradeel, Westdongeradeel, Weststellingwerf, Wijmbritseradeel, Wonseradeel, Workum.

Overijssel: 26 gemeenten: Almelo (Stad-), Blokzijl, Borne, Delden (Stad-), *Deventer*, Diepenheim, Enschedé, *Genemuiden*, *Goor*, Haaksbergen, *Hardenberg (Stad-)*, *Hasselt*, Hengelo, *Kampen*, Losser, *Oldemarkt*, *Oldenzaal*, Ootmarsum, Raalte, Rijssen, *Steenwijk*, Steenwijkerwold, Vollenhove (Stad-), *Wijhe*, Zwartsluis, *Zwolle*.

Groningen: 16 gemeenten: Appingedam, Bedum, Delfzijl, Ezinge, *Groningen*, Hoogezand. *Muntendam*, Oldehove, *Sappemeer*, Scheemda, Uithuizen, Veendam, Wildervank, Winschoten, *Winsum*, Zuidhorn.

Drenthe: 4 gemeenten: Assen, Coevorden, Meppel, Zuidlaren.

Limburg: 66 gemeenten: Amby, Arcen en Velden, Beek, Beesel, Bocholz, Born, Brunssum, *Buggenum*, Echt, Eysden, Geleen, Gennep, Gronsveld, Grubbenvorst, Gulpen, Haelen, Heel en Panheel, Heer, Heerlen, Helden, Heythuizen, Herten, Horn, Horst, Kerkrade, Kessel, Linne, Maasbracht, Maasbree, Maastricht, Meerlo, Meerssen, Meijel, Melick en Herkenbosch, Montfoort, Mook, Nederweert, Neer, Obbicht en Papenhaven, Ottersum, Oud-Vroenhoven, Posterholt, Roermond, Roosteren, Schaesberg, Schimmert, Schinnen, Sevenum, Simpelveld, St. Odiliënberg, St. Pieter, Sittard, Stein, Stevensweert, Stramproy, Susteren, Swalmen, Tegelen, Thorn, Ubach over Worms, Vaals, Valkenburg, Venlo, Venray, Weert, Wessem.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

INHOUD.

Behalve deze inhoudsopgave kan bij de raadpleging van dit Verslag als leidraad dienen het Overzicht in § 2 onder II.

Bladz.

§ 1. Wettelijke voorschriften omtrent het lager onderwijs (met bijlagen **A—D**) 1

§ 2. Omvang en toestand van het lager onderwijs . 2

I. Rapporten van de inspecteurs van het lager onderwijs (met bijlagen **E—G**) . 2

II. Numerieke samenvatting van de meer uitvoerige mededeelingen in het Verslag 2

III. Beschikbaarstelling van lokalen der openbare scholen voor godsdienstonderwijs . 4

IV. Schoolartsen 5

V. Uitgebreid en meer uitgebreid lager onderwijs (met bijlage **H**) 5

VI. Koninklijke beslissingen in geschillen van bestuur (met nos. 1—5 van bijl. **I**) 6

§ 3. Getal en soort der scholen 7

I. Aantal openbare en bijzondere scholen per provincie 7

II. Lijst van gemeenten zonder openbare school 8

III. Lijst van gemeenten met gemeenschappelijke scholen 8

IV. Lijst van gemeenten, waar krachtens regeling kinderen uit andere gemeenten ter school gaan 9

V. Aantal gemeenten per provincie, waar openbaar herhalingsonderwijs wordt gegeven 12

VI. Splitsing van de bijzondere scholen naar haren aard 13

§ 4. Schoollokalen, schoolmeubelen en leermiddelen 14

§ 5. Subsidiën van het Rijk krachtens art. 53 der wet 15

§ 6. Leerlingen 18

I. Aantal kinderen, die de dagschool bezoeken 18

II. Aantal kinderen, die huisonderwijs genieten 20

III. Vergelijking tusschen het aantal kinderen die lager onderwijs en die geen lager onderwijs genieten 20

Bladz.

IV. Aantal dagscholieren, die kosteloos onderwijs ontvangen 22

V. Aantal dagscholieren, die tevens de avondschool bezoeken 22

VI. Aantal kinderen, die uitsluitend de avondschool bezoeken 23

VII. Aantal kinderen, die herhalingsonderwijs genieten 23

VIII. Aantal kinderen, die zich aan volstrekt leerverzuim in den zin der Leerplichtwet schuldig maken 24

§ 7. Schoolgelden 25

§ 8. Bevordering van het schoolbezoek en beteugeling van het leer- en schoolverzuim 27

I. Verbodsbepalingen omtrent het arbeiden van kinderen beneden twaalf jaar . 27

II. Openbare belooningen en eereblijken . 27

III. Commissiën tot wering van schoolverzuim 28

IV. De verloven voor veldarbeid 29

V. Gemeenteverordeningen betreffende het brengen van kinderen naar school door de politie 33

VI. Het verstrekken van voeding en kleeding aan schoolgaande kinderen 33

VII. Numerieke samenvatting van eenige der voorafgaande opgaven 34

VIII. Berechting van de overtreding van art. 1 der Leerplichtwet 34

IX. Omvang van het betrekkelijk schoolverzuim 39

X. Uitkomsten van het onderzoek naar de kennis van het lezen en schrijven bij de ingelijfden bij de land- en de zeemilitie (met bijlage **J.**) 41

§ 9. Onderwijzend personeel 42

I. Aantal hoofden van scholen en onderwijzers(essen) 42

II. Aantal kweekelingen 43

III. Scholen met minder dan 41 leerlingen . 43

IV. Aantal hoofden van scholen in het bezit van de onderscheidene wettelijke bevoegdheden 50

Bladz.

V. Aantal scholen met meer dan 40 leerlingen, waar het hoofd zonder bijstand van een of meer onderwijzers(essen) werkzaam is. 52

VI. Aantal vacatures aan de openbare scholen 52

§ 10. Benoeming, schorsing en ontslag van onderwijzers 54

I. Vervulling der vacaturen van hoofd eener openbare school 54

II. Ontslag en schorsing van het personeel der openbare scholen; verlies van bevoegdheid tot het geven van onderwijs 72

III. Koninklijke beslissingen in geschillen van bestuur (met nos. 6—8 van bijlage **I**) 73

§ 11. Inkomsten van de onderwijzers. 73

I. Opgave per provincie van de gezamenlijke inkomsten der openbare onderwijzers vanwege het Rijk en de gemeenten . 73

II. Nevenbedieningen van openbare en bijzondere onderwijzers 74

III. Koninklijke beslissingen in geschillen van bestuur (met nos. 9—11 van bijlage **I**) 75

IV. Overzicht van het bedrag der jaarwedden van de hoofden der openbare scholen, per provincie en naar den diensttijd . 75

V. Overzicht van het bedrag der jaarwedden van de onderwijzers(essen) aan de openbare scholen, per provincie en naar den diensttijd 77

§ 12. Pensioenen en wachtgelden der onderwijzers . 81

§ 13. Opleiding van onderwijzers en onderwijzeressen . 82

I. Rijkskweekscholen voor onderwijzers en onderwijzeressen. 82

II. Rijksnormaallessen 86

III. Gemeentelijke kweekscholen 87

IV. Inrichtingen van bijzonderen aard ter opleiding van onderwijzers en onderwijzeressen, en opleiding door hoofden van scholen 88

V. Overzicht van de Rijks-, gemeentelijke en bijzondere inrichtingen tot opleiding van onderwijzers en onderwijzeressen en van de opleiding door hoofden van scholen. 89

VI. Kosten van de opleiding van onderwijzers en onderwijzeressen 98

VII. Opleiding van onderwijzers en onderwijzeressen tot den rang van hoofdonderwijzer en hoofdonderwijzeres. . 98

Bladz.

VIII. Opleiding van onderwijzers bij het lager onderwijs, die zich wenschen te bekwamen voor het afleggen van het examen ter verkrijging van de akte van bekwaamheid tot het geven van lager onderwijs in de land- en tuinbouwkunde 124

IX. Opleiding van onderwijzers in handenarbeid (slöjd) (met bijlagen **K—M**) . 130

X. Opleiding van spelleiders (met bijlage **N**) 130

§ 14. Arrondissements-bibliotheken en onderwijzersbijeenkomsten 131

§ 15. Akten van bekwaamheid tot het geven van lager onderwijs 133

I. Examen als onderwijzer en onderwijzeres (met bijlage **O**) 133

II. Examen als hoofdonderwijzer en hoofdonderwijzeres (met bijlage **P**) . . . 135

III. Examens in de Fransche, Hoogduitsche en Engelsche talen (met bijlagen **Q—S**) 138

IV. Examen in het handteekenen (met bijlage **T**). 140

V. Examens in de wiskunde, de gymnastiek, de landbouwkunde en de tuinbouwkunde (met bijlagen **U—W**) . . . 140

VI. Examen in de vrije en orde-oefeningen der gymnastiek (met bijlage **X**) . . 140

VII. Examens in de nuttige en de fraaie handwerken voor meisjes (met bijlage **Y**) 142

VIII. Verleende vergunning aan vreemdelingen tot het geven van lager onderwijs . 143

§ 16. Toezicht op het lager onderwijs 144

§ 17. Uitgaven van het Rijk en de gemeenten ten behoeve van het lager onderwijs 145

I. Uitgaven en inkomsten van het Rijk (met bijlage **Z**) 145

II. Uitgaven en inkomsten der gemeenten 153

III. Uitgaven en inkomsten van het Rijk en de gemeenten te zamen 156

§ 18. Onderwerpen van verschillenden aard. . . . 158

I. Scholen voor zwakzinnigen en idioten (met bijlage **A A**) 158

II. Onderwijs in de gevangenissen enz. . 159

III. Bewaarscholen 162

BIJLAGE A.

WET *van den 23sten September 1911* (Staatsblad *n°. 299), tot wijziging der wet tot regeling van het lager onderwijs.*

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het wenschelijk is de artikelen 41, derde lid, 43, derde lid, 44, 63, eerste lid, 64, eerste lid, 66, derde lid, 69, 71 en 72 der wet tot regeling van het lager onderwijs, zooals die laatstelijk is gewijzigd bij de wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202), te wijzigen en aan te vullen;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel I.

Artikel 41, derde lid, laatste zinsnede, van de wet tot regeling van het lager onderwijs wordt gelezen als volgt:

,,met dien verstande, dat het wachtgeld voor den onderwijzer, niet uitsluitend belast met het onderwijs in een of meer der vakken, genoemd in artikel 2 onder *l*, *m*, *n*, *o* en *p* niet op minder dan f 500 's jaars zal worden bepaald."

Artikel II.

Artikel 43, derde lid, van de wet tot regeling van het lager onderwijs wordt gelezen als volgt:

,,In geval van vermindering van wedde als onderwijzer aan eene openbare school, of, ingeval bij den overgang van eene bijzondere school, als bedoeld in artikel 60 naar eene openbare school, de wedde minder bedraagt dan de laatstelijk vastgestelde pensioensgrondslag, wordt de in het eerste lid van dit artikel bedoelde bijdrage geheven van de som, die laatstelijk tot grondslag der heffing heeft gediend, tenzij de belanghebbende het tegendeel verkiezen mocht en daarvan, binnen twee maanden nadat die vermindering hem kenbaar is gemaakt, schriftelijk aangifte doet aan het gemeentebestuur."

Artikel III.

Artikel 44 van de wet tot regeling van het lager onderwijs wordt gelezen als volgt:

,,De bepalingen van de artikelen 8, 9, tweede, derde en laatste lid, 12, derde lid, 18 tot en met 24 en 26 tot en met 31 der Burgerlijke Pensioenwet zijn op de pensioenen der onderwijzers van toepassing. Mede zijn van toepassing artikel 5 dier wet — met dien verstande, dat de geneeskundigen, in het tweede lid bedoeld, worden benoemd door den burgemeester der woonplaats van den belanghebbende — en artikel 25 ook in het geval van herplaatsing van een gepensionneerde, als in dat artikel bedoeld, als onderwijzer, hetzij aan eene openbare lagere school, hetzij aan eene bijzondere school als bedoeld in artikel 60."

Artikel IV.

Aan artikel 63, eerste lid, van de wet tot regeling van het lager onderwijs worden de volgende zinsneden toegevoegd:

,,Waar die maatstaf ontbreekt, wordt daartoe genomen de middelsom over het kortere tijdvak, gedurende hetwelk de grondslag moet gelden. Nochtans wordt, indien de belanghebbende vroeger diensten heeft bewezen, welke voor pensioen in aanmerking komen, het pensioen berekend over de bedragen, welke gedurende de laatste vijf jaren voor de berekening van de pensioensbijdrage of de latere regeling van het pensioen overeenkomstig de artikelen 43, 67 of 72 dezer wet, of de desbetreffende bepalingen der Burgerlijke Pensioenwet, in aanmerking zijn gekomen, behoudens het bepaalde in de volgende zinsnede. Voor den onderwijzer, die na overgang van eene openbare naar eene bijzondere school, als bedoeld in artikel 60, zonder middelerwijl een betrekking te hebben bekleed, welke aanspraak geeft op Rijks pensioen, recht op pensioen verkrijgt, voordat hij gedurende vier jaren als onderwijzer bij de bijzondere school een pensioensgrondslag heeft gehad, geldt als maatstaf voor het vijfjarig tijdvak, bedoeld in de eerste zinsnede, het gemiddelde van de grondslagen, welke gedurende het laatste tijdvak van zijnen dienst als onderwijzer bij het bijzonder onderwijs waren vastgesteld, en de som, welke gedurende de laatste twaalf maanden van zijnen dienst bij het openbaar onderwijs voor de berekening van de pensioensbijdrage, overeenkomstig artikel 43, heeft gegolden."

Artikel V.

Artikel 64, eerste lid, van de wet tot regeling van het lager onderwijs wordt gelezen als volgt:

,,Als diensttijd komen, onverminderd het bepaalde in artikel 72, in aanmerking de volle jaren, waarover de bijdrage, vermeld in artikel 69, eerste en tweede lid, betaald is of op het pensioen wordt ingehouden, alsmede de termijnen, over welke een bijdrage is betaald, ingevolge artikel 69, derde lid."

Artikel VI.

Aan artikel 66, derde lid, van de wet tot regeling van het lager onderwijs wordt de volgende zinsnede toegevoegd:

,,Ingeval bij overgang van eene openbare school naar eene bijzondere school, als bedoeld in artikel 60, de grondslag krachtens het bepaalde in de artikelen 66, 67 en 68, lager zou moeten worden vastgesteld dan de som, welke laatstelijk, overeenkomstig art. 43, voor de berekening van de pensioensbijdrage heeft gegolden, wordt die grondslag op een daarmee gelijkstaand bedrag vastgesteld, tenzij door of namens den

belanghebbende vóór 1 Februari tot Onzen met de uitvoering dezer wet belasten Minister het verzoek wordt gericht, om den grondslag op het krachtens de aangehaalde artikelen te bepalen bedrag vast te stellen."

Artikel VII.

Aan artikel 69 van de wet tot regeling van het lager onderwijs wordt een nieuw derde lid toegevoegd, luidende als volgt:

„Indien een onderwijzer in den loop van het jaar overgaat van het openbaar naar het bijzonder onderwijs, wordt de in het eerste lid bedoelde bijdrage over het deel van het jaar dat hij verbonden is aan eene school als bedoeld in artikel 60 berekend naar den grondslag, waarnaar laatstelijk ingevolge artikel 43 door hem voor pensioen is bijgedragen. De betaling dier bijdrage is 's Rijks kas geschiedt in ééns, uiterlijk op 31 December van het jaar van den overgang. Ingeval aan deze bepaling niet tijdig is voldaan, komt dat tijdvak niet als diensttijd in aanmerking."

Artikel VIII.

Artikel 71 van de wet tot regeling van het lager onderwijs wordt gelezen als volgt:

„De bepalingen van de artikelen 9, tweede, derde en laatste lid, 18 tot en met 24 en 26 tot en met 31 der Burgerlijke Pensioenwet zijn op de pensioenen der onderwijzers, bedoeld in artikel 60, van toepassing, met dien verstande, dat de onderwijzers geacht worden werkzaam te zijn onder het Departement van Binnenlandsche Zaken. Mede zijn van toepassing artikel 5 dier wet — met dien verstande, dat de geneeskundigen, in het tweede lid bedoeld, worden benoemd door den burgemeester der woonplaats van den belanghebbende — en artikel 25 ook in geval van herplaatsing van een gepensionneerde, als in dat artikel bedoeld, als onderwijzer, hetzij aan eene openbare lagere school, hetzij aan eene bijzondere school, als bedoeld in artikel 60."

Artikel IX.

Aan artikel 72 van de wet tot regeling van het lager onderwijs wordt een nieuw elfde lid toegevoegd, luidende als volgt:

„Van het bepaalde in het zesde en in het tiende lid van dit artikel, kan door Ons, wegens bijzondere omstandigheden ontheffing worden verleend, indien de onderwijzer een daartoe strekkend verzoek aan Ons indient vóór 31 December van het jaar volgende op dat waarin de bijdrage, of de jaarlijksche termijn, overeenkomstig het bepaalde in het vijfde of het negende lid had moeten zijn voldaan. De betaling van de achterstallige bijdrage geschiedt alsdan binnen een door Ons te bepalen termijn."

Artikel X.

Het bepaalde bij de artikelen II en VI is ook van toepassing op de bij het in werking treden dezer wet in dienst zijnde onderwijzers, die vóór dien datum verkeerden in een der gevallen bij die artikelen voorzien, mits zij binnen zes maanden na den dag van in werking treden schriftelijk aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken hun verlangen te kennen geven, dat bedoelde bepalingen te hunnen aanzien zullen worden toegepast, onder bereidverklaring tot aanzuivering van de pensioensbijdragen, overeenkomstig die bepalingen van het tijdstip van hunnen overgang af verschuldigd. Die aanzuivering behoort alsdan te geschieden door betaling in 's Rijks kas binnen de door dien Minister te bepalen tijdstippen.

Het bepaalde bij artikel IX is van toepassing op de bij het in werking treden dezer wet in dienst zijnde onderwijzers, die een of meer termijnen niet binnen den daarvoor in artikel 72 der wet op het lager onderwijs gestelden tijd hebben voldaan, mits zij binnen zes maanden na het in werking treden dezer wet aan Ons een verzoek om ontheffing indienen als bedoeld in artikel IX.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle Ministerieele Departementen, Autoriteiten, Colleges en Ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven ten Paleize het Loo, den 23sten September 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

BIJLAGE **B**.

BESLUIT *van den 14den Maart 1911* (Staatsblad *n°. 90), tot vaststelling van voorschriften voor het verleenen van eene Rijksbijdrage aan gemeentelijke en bijzondere kweekscholen, bedoeld in artikel 12, derde lid, sub 1°, der wet tot regeling van het lager onderwijs, waarvan de gewijzigde tekst is bekend gemaakt bij Koninklijk besluit van 26 Juni 1905* (Staatsblad *n°. 219).*

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 29 December 1910, n°. 1383/3, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende, dat het wenschelijk is, met intrekking van Onze besluiten van 8 Mei 1906 (*Staatsblad* n°. 107), 29 Januari 1907 (*Staatsblad* n°. 21) en 15 Maart 1909 (*Staatsblad* n°. 69), voorschriften te geven tot uitvoering van artikel 12, derde lid, sub 1°. der wet tot regeling van het lager onderwijs, waarvan de gewijzigde tekst is bekend gemaakt bij Ons besluit van 26 Juni 1905 (*Staatsblad* n°. 219):

Den Raad van State gehoord (advies van 28 Februari 1911, n°. 20);

Gelet op het nader rapport van Onzen voornoemden Minister van 11 Maart 1911, n°. 1787, afdeeling Lager Onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

te bepalen:

Artikel 1.

De Rijksbijdrage, welke krachtens het bepaalde in artikel 12, derde lid, sub 1°. der wet tot regeling van het lager onderwijs, waarvan de gewijzigde tekst is bekend gemaakt bij Ons besluit van 26 Juni 1905 (*Staatsblad* n°. 219), aan gemeentelijke en aan bijzondere kweekscholen voor onderwijzers kan worden verleend, bedraagt, behoudens het voldoen aan de hierna vermelde eischen en voorwaarden:

a. ten hoogste vijf en veertig gulden 's jaars voor ieder wekelijks gegeven uur onderwijs in de vakken, genoemd onder *a* tot en met *t* in artikel 2 van voormelde wet, in de beginselen van onderwijs en opvoeding, in gezondheidsleer en in slöjd tot een maximum van honderd twintig uren 's weeks, en

b. ten hoogste vijf honderd acht en twintig gulden voor iederen kweekeling, die de akte van bekwaamheid, bedoeld in artikel 77, onder *a* van voormelde wet verkrijgt.

Deze bijdrage wordt berekend naar elf gulden voor iedere volle kalendermaand van het aan de maand, volgende op die, waarin het examen aanvangt, onmiddellijk voorafgaande tijdvak, dat die kweekeling achtereenvolgens en onafgebroken aan de inrichting is opgeleid, met dien verstande, dat indien de akte is behaald in de laatste maand van het afgeloopen schooljaar, die maand voor de berekening van de bijdrage ten volle medetelt.

Indien de opleiding in de laatste vier jaren, voorafgaande aan het examen, heeft plaats gehad achtereenvolgens aan verschillende opleidingsinrichtingen, welke voor eene Rijksbijdrage in aanmerking kunnen komen, kan de Rijksbijdrage, sub *b* in het eerste lid van dit artikel bedoeld, mits de geheele opleiding ten minste twee jaren onafgebroken heeft geduurd, worden gesplitst in verhouding tot den duur der opleiding bij de verschillende inrichtingen. Heeft de opleiding in zoodanig tijdvak plaats gehad aan eene opleidingsinrichting, uitgaande van het Rijk, en aan één of meer opleidingsinrichtingen, welke voor eene Rijksbijdrage in aanmerking kunnen komen, dan kan eene Rijksbijdrage, als sub *b* in het eerste lid van dit artikel bedoeld, aan laatstbedoelde inrichtingen worden uitgekeerd in verhouding tot den duur van de opleiding aan die inrichtingen.

De bijdrage, sub *a* in het eerste lid van dit artikel bedoeld, wordt niet toegekend, wanneer gedurende een tijdvak van vijf achtereenvolgende jaren minder dan vijf en twintig kweekelingen de akte van bekwaamheid als onderwijzer of onderwijzeres hebben verkregen. Kweekelingen, die de akte verkregen hebben, doch die niet gedurende twee schooljaren, onmiddellijk aansluitende aan het examen, aan de kweekschool zijn opgeleid, tellen voor de berekening van het getal geslaagde kweekelingen in vorenbedoeld vijfjarig tijdvak niet mede. De eerste vier jaren na de oprichting der kweekschool tellen voor de berekening van dat vijfjarig tijdvak niet mede.

Artikel 2.

Om voor de Rijksbijdrage, in artikel 1 bedoeld, in aanmerking te komen, heeft de kweekschool te voldoen aan de volgende eischen:

1°. de kweekschool — welke, zoo zij eene bijzondere school is, moet staan onder het bestuur van eene instelling of vereeniging, die rechtspersoonlijkheid bezit — is gevestigd in één gebouw met ten minste vier daarvoor bestemde klasselokalen, welke ieder eene ruimte aanbieden voor twintig leerlingen.

Die klasse-lokalen moeten voldoen aan de eischen, genoemd in artikel 6, eerste lid, en artikel 15 van het bij Koninklijk besluit van 4 Mei 1883 (*Staatsblad* n°. 41) vastgesteld reglement op de inrichting van schoollokalen, en mogen binnenshuis geen gemeenschap hebben met eene voor woning bestemde localiteit.

Van dit verbod kan door den districts-schoolopziener ontheffing worden verleend, indien de schoollokalen voor de leden van het Rijksschooltoezicht op gemakkelijke wijze toegankelijk zijn.

Van de eischen en van het verbod, bedoeld sub 1°., alinea 2, van dit artikel, kan voor de kweekscholen, welke vóór 1 Mei 1906 bestonden, door den districts-schoolopziener ontheffing worden verleend, met dien verstande, dat de vloeroppervlakte van elk klasse-lokaal voor iederen leerlingen niet minder dan

0,65 M². mag bedragen en de lichamelijke inhoud niet minder dan 3 M³.

Van de beslissing van den districts-schoolopziener is beroep op Onzen voornoemden Minister.

Indien de klasse-lokalen geen geschikte gelegenheid aanbieden voor het onderwijs in het handteekenen en in de kennis der natuur, dan behoort het gebouw voor die vakken afzonderlijk daartoe geschikte lokalen te bevatten.

Gedurende drie jaren, gerekend van het begin van het schooljaar, waarin de oprichting heeft plaats gehad, kan het getal klassen, waarin onderwijs wordt gegeven, minder dan vier bedragen;

2°. aan de kweekschool zijn verbonden ten minste vier onderwijzers, die in het bezit zijn van de akte van bekwaamheid als hoofdonderwijzer of, aan de kweekschool onderwijs gevende in een of meer der vakken, genoemd onder *c—g* in artikel 2 der wet tot regeling van het lager onderwijs, daarvoor de wettelijke bevoegdheid bezitten tot het geven van middelbaar schoolonderwijs, en die tijdens de schooluren der kweekschool aan geene andere onderwijsinrichting verbonden zijn.

Een van deze onderwijzers is, met den titel van directeur, met de leiding van het onderwijs belast.

Aan kweekscholen, waar op 1 Mei 1906 eene regeling, afwijkende van die in het vorig lid omschreven, bestond, kan met Onze toestemming die afwijking tijdelijk gehandhaafd blijven, doch in geen geval langer dan de op voormeld tijdstip in dienst zijnde directeur als zoodanig in functie blijft.

Gedurende twee jaren, gerekend van het begin van het schooljaar, waarin de oprichting heeft plaats gehad, kan het getal onderwijzers, met inbegrip van den directeur, drie bedragen, wanneer het getal klassen niet meer dan twee bedraagt;

3°. aan het onderwijs in de vakken, genoemd onder *a—j*, *o* en *p* van artikel 2 der wet op het lager onderwijs, alsmede in de theorie en practijk van onderwijs en opvoeding, worden in ieder der klassen ten minste twintig uren 's weeks besteed, die tusschen des voormiddags 8 uur en des namiddags 5 uur vallen, met dien verstande, dat het vak genoemd onder *p* niet verplicht is voor kweekscholen, uitsluitend voor vrouwelijke kweekelingen bestemd, en dat aan gemengde kweekscholen vrouwelijke leerlingen van het onderwijs in dit vak kunnen worden vrijgesteld;

4°. boven en behalve het onderwijs sub 3°. bedoeld, wordt ten minste 16 uur 's weeks in de 4 klassen onderwijs gegeven in twee of meer der vakken, genoemd in artikel 2 der wet op het lager onderwijs, onder *l*, *m*, *n*, *r* of *r bis;* bovendien wordt onderwijs gegeven in gezondheidsleer en — aan meisjes — in de nuttige handwerken, terwijl aan jongens ook onderwijs kan worden gegeven in handenarbeid (slöjd).

Wanneer tusschen meer dan twee achtereenvolgende uren onderwijs ten hoogste ½ uur van ontspanning wordt gegeven, telt die ontspanningstijd mede voor de in rekening gebrachte uren;

5°. het onderwijs in de vakken *i*, *j* en *k* wordt gegeven door daartoe in ieder opzicht bekwame onderwijzers, wat het vak, bedoeld onder letter *j* betreft, indien de kweekschool niet uitsluitend door vrouwelijke kweekelingen wordt bezocht, met wettelijk bewijs van bekwaamheid voor het geven van onderwijs in het vak, genoemd onder *s* in artikel 2 der wet;

6°. het onderwijs wordt gegeven overeenkomstig een rooster, opgemaakt met inachtneming van de in dit besluit gegeven voorschriften, waarop de vacantiedagen zijn vermeld en waarop voor elk lesuur staan aangegeven het vak van onderwijs en de naam van den daarmede belasten onderwijzer.

Vóór den aanvang van ieder schooljaar doet de directeur een exemplaar van den rooster toekomen aan den districts- en aan den arrondissements-schoolopziener;

7°. de leeftijd van toelating voor de kweekelingen wordt bepaald op ten minste 14 en ten hoogste 23 jaar; deze leeftijd moet blijken uit de geboorte-akten, welke berusten bij den directeur en desgevraagd ter inzage moeten worden gegeven aan de ambtenaren van het Rijksschooltoezicht.

Het bestuur is bevoegd leerlingen van 13 jaar of ouder dan 23 jaar als toehoorder tot de lessen toe te laten. De door toehoorders behaalde akten komen voor de Rijksbijdrage niet in aanmerking;

8°. de toelating geschiedt na het afleggen van een examen, afgenomen door de vaste onderwijzers aan de kweekschool;

9°. de kweekschool mag niet worden gehouden als winstgevend bedrijf;

10°. Onze Minister, met de uitvoering van de wet tot regeling van het lager onderwijs belast, en de ambtenaren van het Rijksschooltoezicht hebben ten aanzien van de kweekschool dezelfde bevoegdheid als hun ten opzichte van alle scholen, waar lager onderwijs wordt gegeven, is verleend bij artikel 96 der wet.

De in dat wetsartikel aan de hoofden der scholen en de overige onderwijzers ten opzichte van genoemde autoriteiten opgelegde verplichtingen gelden zoowel voor het bestuur der kweekschool als voor den directeur en de onderwijzers;

11°. de practische opleiding van de kweekelingen van de hoogste twee studiejaren heeft plaats aan één of meer leerscholen. In of bij ten minste één van de leerscholen moet een afzonderlijk lokaal zijn voor het onderwijs in vak *j*.

12°. aan de leerschool, gevestigd in een voor die school bestemd gebouw of gedeelte van een gebouw, zijn ten minste drie vaste onderwijzers verbonden, terwijl het in die school te volgen leerplan de goedkeuring behoeft van den directeur der kweekschool, welke directeur de volle bevoegdheid heeft tot regeling van het practisch onderwijs der kweekelingen in de leerschool;

13°. aan de leerschool wordt in elke klasse gedurende ten minste 20 uren 's weeks onderwijs gegeven.

Dit onderwijs omvat de vakken, genoemd onder *a—i* in artikel 2 der wet, alsmede het vak, genoemd onder *k*, indien de school door vrouwelijke leerlingen wordt bezocht, en in het vak, genoemd onder *j*, indien de leerschool is aangewezen voor de practische oefening in dat vak voor de kweekelingen der kweekschool.

Artikel 3.

1°. gemeentebesturen en besturen van bijzondere kweekscholen, die voor het ontvangen van eene Rijksbijdrage in aanmerking wenschen te komen, doen hiervan vóór den aanvang van ieder schooljaar kennisgeving aan den districts-schoolopziener, in wiens ambtsgebied de kweekschool is gelegen;

2°. de kennisgeving, in het vorige lid bedoeld, gaat vergezeld van eene lijst, waarvan het model door Onzen Minister, die met de uitvoering van de wet tot regeling van het lager onderwijs is belast, wordt vastgesteld, bevattende opgaven met betrekking tot het onderwijzend personeel, de leerlingen der kweekschool, de leervakken, alsmede de verklaring dat, wat het getal en de inrichting der lokalen van de kweekschool en wat de leerschool betreft, wordt voldaan aan de voorwaarden in artikel 2, sub 1°., 11°., 12°. en 13°., van dit besluit gesteld;

3°. bij ontslag, overlijden of aanstelling van onderwijzend personeel, bij aanneming of ontslag van kweekelingen, alsmede bij verandering in het onderwijs in den loop van het schooljaar, wordt aan den districts-schoolopziener binnen acht dagen nadat het ontslag, het overlijden, de aanstelling, de aanneming, het vertrek of de verandering heeft plaats gehad, kennis gegeven van de wijziging of aanvulling, welke de sub 2°. bedoelde lijst daardoor ondergaat.

Het model van de kennisgeving van ontslag, overlijden of aanstelling van onderwijzend personeel en dat van de kennisgeving van aanneming of ontslag van kweekelingen, worden vastgesteld door Onzen voornoemden Minister.

Artikel 4.

De districts-schoolopziener, bij wien de lijsten, bedoeld in artikel 3, zijn ingekomen, houdt toezicht over de lessen en op de naleving van de eischen en voorwaarden, voor de aanspraak op eene Rijksbijdrage gesteld, en doet daarvan jaar-

lijks, in de maand Januari, verslag aan Onzen voornoemden Minister, door tusschenkomst van den inspecteur van het lager onderwijs.

Hij deelt na ontvangst van de lijsten en bij de uitoefening van het toezicht aan het bestuur der kweekschool onmiddellijk de bezwaren schriftelijk mede, waartoe de kennisgeving der stukken of zijne bevindingen bij het schoolbezoek hem aanleiding mochten geven. Van zijne bezwaren is beroep op Onzen voornoemden Minister.

Artikel 5.

Gemeentebesturen en besturen van bijzondere kweekscholen, die op eene Rijksbijdrage aanspraak maken, zenden binnen veertien dagen, nadat voor alle candidaten hunner kweekschool de examens ter verkrijging van de akte van bekwaamheid als onderwijzer zijn afgeloopen, aan den districts-schoolopziener eene aanvrage tot uitkeering van de Rijksbijdrage, met bijvoeging van de verkregen akten. Zijn de examens afgeloopen vóór 1 Mei, dan behoeft de inzending dier stukken niet vóór 14 Mei te geschieden.

Het model van bedoelde aanvrage wordt insgelijks door Onzen voornoemden Minister vastgesteld.

Binnen eene maand, nadat de examens tot het verkrijgen van de bedoelde akte zijn afgeloopen, zendt de districts-schoolopziener, door tusschenkomst van den inspecteur van het lager onderwijs, aan Onzen voornoemden Minister de bij hem ingekomen aanvragen en bijlagen, vergezeld van een rapport omtrent de gedane aanvragen.

Door Onzen voornoemden Minister wordt de som vastgesteld, waarop het gemeentebestuur of het bestuur der bijzondere kweekschool aanspraak heeft.

Bij de vaststelling van het bedrag der Rijksbijdrage wordt rekening gehouden met het getal uren, gedurende welke onderwijs is gegeven in het schooljaar, eindigende in het kalenderjaar, waarin de Rijksbijdrage wordt uitgekeerd, met de kosten van de kweekschool over dat schooljaar en met het getal kweekelingen, die aan het einde van dat schooljaar de akte van bekwaamheid, bedoeld in artikel 77, onder *a*, der wet tot regeling van het lager onderwijs hebben verkregen.

Het schooljaar wordt geacht aan te vangen 1 Mei van ieder jaar.

Artikel 6.

Artikel 1 van dit besluit wordt voor het eerst toegepast op de in 1911 toe te kennen Rijksbijdrage.

Artikel 7.

Gemeentelijke kweekscholen, die vóór het in werking treden van de wet van 8 December 1889 (*Staatsblad* n°. 175) in het genot van eene bijdrage uit 's Rijks kas waren en sedert in dat genot zijn gebleven, kunnen op gelijken voet dat genot behouden, zoolang zij voldoen aan de eischen, welke daartoe waren gesteld in artikel 12, derde lid, der wet vóór de wijziging van dat artikel bij voormelde wet van 8 December 1889 (*Staatsblad* n°. 175).

Artikel 8.

Uiterlijk tot en met 30 April 1912 kan aan bijzondere kweekscholen, die vóór het tijdstip van het in werking treden van dit besluit eene Rijksbijdrage genoten, alsmede aan die welke vóór 1 Januari 1906 de toezegging van zoodanige bijdrage hebben ontvangen, indien zij niet aan de eischen van dit besluit voldoen, eene Rijksbijdrage worden verleend volgens den maatstaf en de regelen, die vóór dat tijdstip golden.

Indien die kweekscholen in aanmerking komen voor eene Rijksbijdrage overeenkomstig artikel 1 van dit besluit, worden ter bepaling van het vijfjarig tijdvak, bedoeld in het laatste lid van dat artikel, de eerste vier jaren gedurende welke de kweekschool in het genot van Rijkssubsidie is geweest, niet mede gerekend.

Artikel 9.

Waar in dit besluit van onderwijzers gesproken wordt, zijn hieronder onderwijzeressen begrepen.

Artikel 10.

Bij het in werking treden van dit besluit vervalt Ons besluit van 8 Mei 1906 (*Staatsblad* n°. 107), gewijzigd bij Onze besluiten van 29 Januari 1907 (*Staatsblad* n°. 21) en 15 Maart 1909 (*Staatsblad* n°. 69).

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, dat in het *Staatsblad* zal worden geplaatst en waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State.

's Gravenhage, den 14den Maart 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

BIJLAGE C.

BESLUIT *van den 17den Juni 1911* (Staatsblad *n°. 149), tot wijziging van artikel 2 van het Koninklijk besluit van 17 December 1890* (Staatsblad *n°. 182), gewijzigd bij Koninklijk besluit van 27 Juni 1892* (Staatsblad *n°. 165), waarbij is vastgesteld een programma voor het examen, bedoeld in art. 87 der wet tot regeling van het lager onderwijs, ter verkrijging eener akte van bekwaamheid voor huis- en schoolonderwijs in het vak, vermeld onder* j *in artikel 2 dier wet, en waarbij geregeld is de wijze van afneming en hetgeen verder tot dit examen betrekking heeft.*

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 3 Mei 1911, n°. 2036/3, afdeeling Lager Onderwijs;

Den Raad van State gehoord (advies van 30 Mei 1911, n°. 22);

Gelet op het nader rapport van Onzen voornoemden Minister van 14 Juni 1911, n°. 4616, afdeeling Lager Onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

te bepalen:

Artikel 2 van het Koninklijk besluit van 17 December 1890 (*Staatsblad* n°. 182), gewijzigd bij Koninklijk besluit van 27 Juni 1892 (*Staatsblad* n°. 165), tot vaststelling van een programma voor het examen, bedoeld in artikel 87 der wet tot regeling van het lager onderwijs, waarvan de gewijzigde tekst is bekend gemaakt bij Koninklijk besluit van 26 Juni 1905 (*Staatsblad* n°. 219), ter verkrijging eener akte van bekwaamheid voor huis- en schoolonderwijs in het vak, vermeld onder *j* in artikel 2 dier wet, en tot regeling van de wijze van afneming en hetgeen verder tot dit examen betrekking heeft, wordt gelezen als volgt:

„Artikel 2.

Elke commissie bestaat uit ten minste vijf leden, en wel ten minste drie mannelijke leden, van wie één tevens het voorzitterschap bekleedt, en twee vrouwelijke leden.

De commissie verdeelt zich in twee afdeelingen; de voorzitter heeft als lid en voorzitter in beide afdeelingen zitting.

Aan de commissie kunnen worden toegevoegd twee mannelijke plaatsvervangende leden, van wie één kan worden aangewezen als plaatsvervanger van den voorzitter, en een vrouwelijk plaatsvervangend lid."

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, dat in het *Staatsblad* zal worden geplaatst en waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State.

Het Loo, den 17den Juni 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

BIJLAGE D.

BESLUIT *van den 22sten November 1911*, (Staatsblad *n°. 344), tot aanvulling van het Koninklijk besluit van 5 December 1905* (Staatsblad *n°. 314), tot het stellen van nadere regelen in zake de pensionneering van onderwijzers, verbonden aan bijzondere lagere scholen en aan bijzondere kweekscholen en van hunne weduwen en weezen.*

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 11 October 1911, n°. 7580, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende, dat ten gevolge van de bepalingen der wet van 23 September 1911 *(Staatsblad* n°. 299) de bij Ons besluit van 5 December 1905 *(Staatsblad* n°. 314) gegeven regelen moeten worden aangevuld;

Den Raad van State gehoord (advies van 7 November 1911, n°. 34);

Gelet op het nader rapport van Onzen voornoemden Minister van 18 November 1911, n°. 8251, afdeeling Lager Onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan te bepalen:

Artikel 1.

Tusschen de artikelen 2 en 3 van Ons besluit van 5 December 1905 *(Staatsblad* n°. 314) wordt een nieuw artikel 2*bis*, ingevoegd, luidende als volgt:

Artikel 2*bis*. De onderwijzer die overgaat van eene openbare school naar een bijzondere school als bedoeld in artikel 60 der wet tot regeling van het lager onderwijs, is verplicht aan het bestuur dier bijzondere school mede te deelen, naar welken grondslag ingevolge het bepaalde bij artikel 43 dier wet laatstelijk door hem voor pensioen is bijgedragen. Van dien grondslag wordt door het bestuur achter den naam van dien onderwijzer melding gemaakt in de laatste kolom van de eerstvolgende opgaaf bedoeld in artikel 1 van dit besluit.

Artikel 2.

In artikel 7 van Ons besluit van 5 December 105 *(Staatsblad* n°. 314) wordt achter het bepaalde onder letter *f* gelezen:

g. binnen ééne maand na de storting van bijdragen bedoeld in het derde lid van artikel 69 der wet tot regeling van het lager onderwijs.

Artikel 3.

In artikel 8 van Ons besluit van 5 December 1905 *(Staatsblad* n°. 314) wordt in plaats van „sub *a*, *b* en *c* van artikel 7" gelezen: „sub *a*, *b*, *c* en *g* van artikel 7".

Artikel 4.

Dit besluit treedt in werking op den tweeden dag na de afkondiging.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, hetwelk in het *Staatsblad* en in de *Nederlandsche Staatscourant* zal worden geplaatst, en waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State.

Het Loo, den 22sten November 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

BIJLAGE E.

VERSLAG *over 1911 van den inspecteur van het lager onderwijs in de eerste inspectie omtrent den omvang en den toestand van het onderwijs in die inspectie.*

Toen ik in mijn vorig verslag meedeelde op welke wijze de vrijgevige bepalingen der wet van 14 Juli 1910, *Staatsblad* n°. 202, door enkele schoolbesturen werden misbruikt tot schade van het onderwijs, dacht ik er weinig aan, dat de vrees gerechtvaardigd kon zijn, dat die voorbeelden veel navolging zouden kunnen vinden.

Thans moet ik echter melden, dat reeds in vele bijzondere scholen in Noordbrabant en Limburg ten gevolge van de invoering van de wijziging van art. 48 der Lager-onderwijswet de omvang van het onderwijs op zeer bedenkelijke wijze is uitgebreid.

Wanneer men zonder meer de lijst nagaat van de schoolbesturen, die na de invoering dezer laatste wetswijziging hoogere Rijksbijdragen hebben bekomen, omdat de onder hun bestuur staande scholen U. L. O. scholen zijn geworden, dan zou men allicht denken, dat, omdat de omvang van het onderwijs in die scholen is uitgebreid, de toestand van het onderwijs daar is verbeterd. Het tegendeel is echter het geval, want verreweg de meeste van die U. L. O. scholen zijn de gewone zesklassige lagere volksscholen met niet meer dan 6 of soms 7 leerjaren, zooals de groote meerderheid der plattelandsscholen in deze inspectie zijn ingericht, in welke thans gedurende tien uren per week onderwijs gegeven wordt in twee vreemde talen en wiskunde of in drie vreemde talen, zoodat het bestuur aanspraak krijgt op de Rijksbijdrage voor een grooter aantal onderwijzers, dan anders het geval zou zijn.

Vele congregaties hebben onderwijzeressen, die om haar leeftijd, of om andere redenen in de school weinig dienst kunnen doen of die geene vaste betrekking hebben, en daar bij de U. L. O. of M. U. L. O. scholen, waar supernumeraire leerkrachten kunnen aangesteld worden, allen productief te maken zijn, hebben de besturen van sommige bijzondere scholen zooveel leerkrachten aangesteld als waarvoor in hunne U. L. O. of M. U. L. O. scholen aanspraak op de Rijksbijdrage kon worden gemaakt.

Het gevolg daarvan is dat vele dier scholen meer leerkrachten dan leerjaren en meer leerkrachten dan onderwijslokalen hebben.

Daardoor vindt men nu scholen, niet alleen met ambulante hoofden, maar zelfs met ambulante onderwijzers van bijstand. Naar mij werd meegedeeld door een districts-schoolopziener is in zijn district eene bijzondere school met drie onderwijzeressen van 73 en 74 jaar en eene andere school met eene onderwijzeres van 82-jarigen leeftijd.

Dat in die volksscholen met 6 of zelfs met 7 leerjaren, voor kinderen van 6 tot 13 jaar, die vermeerdering van den omvang van het onderwijs met dat in drie vreemde talen of in twee vreemde talen en wiskunde, waaraan wekelijks tien lesuren besteed worden, de toestand van het onderwijs verbazend moet doen achteruitgaan, zal wel geen betoog behoeven, en, al wordt ook het onderwijs in de wiskunde soms tot ½ uur in de week beperkt, dat neemt toch niet weg, dat in het geheel tien lesuren nagenoeg nutteloos met de kinderen worden doorgebracht.

Ook hebben sommige M. U. L. O. scholen gecombineerde klassen en de meening die ik uitdrukte in mijn vorig verslag, dat bij combinatie der 7de, 8ste en 9de klassen één lesuur in wiskunde aan die drie klassen gecombineerd gegeven, voor de berekening der Rijksbijdrage niet voor één uur les aan elk dier klassen gegeven zou kunnen tellen, is niet gebleken juist te zijn.

Aan de bedoeling van den wetgever om de besturen der U. L. O. en M. U. L. O. scholen financieel te steunen en daardoor de oprichting en instandhouding van scholen voor voortgezet lager onderwijs te bevorderen, heeft deze wetswijziging niet beantwoord.

De Rijkssteun aan de U. L. O. en M. U. L. O. scholen geboden, staat niet in evenredigheid met de groote uitgaven die voor de salarissen van leeken-onderwijzers voor die scholen noodig zijn, en ondanks de groote behoefte die zich in vele plaatsen aan die scholen doet gevoelen, is m. i. onder deze omstandigheden van het particuliere initiatief niet de oprichting van M. U. L. O. scholen te verwachten.

Werkelijk goede uitbreiding van den omvang van het onderwijs had plaats in het district Maastricht: aan de openbare lagere school voor betalenden te Maastricht, waar een negende leerjaar tot stand kwam en de vakken *n* en *s* opgenomen werden, en aan de openbare lagere school n°. 1 te Heerlen, waar ingelijks eene klasse voor het negende leerjaar werd ingericht.

Naar mij ook werd meegedeeld, hadden enkele scholen in het district Tiel, gedeeltelijk ten gevolge van de gewijzigde subsidiebepalingen betreffende scholen met uitgebreid leerplan, eene uitbreiding voorbereid in 1910, die echter eerst in Januari 1911 inging.

Deze scholen waren de Christ. Meisjesschool aan den Kronenburger Singel te Nijmegen, de R.-K. Jongensschool aan de Hertogstraat te Nijmegen, aan welke scholen het onderwijs in de wiskunde aan het 7de leerjaar werd toegevoegd, dat vroeger slechts aan het 8ste en 9de leerjaar werd onderwezen. Ook werd het programma aan de gemengde Nutsschool te Nijmegen verrijkt met de vakken Duitsch en wiskunde. In school D te Tiel die in 1910 met Duitsch en wiskunde was uitgebreid, werd in September 1911 ook Engelsch in het programma opgenomen voor de in die maand bij den overgang der school naar een nieuw gebouw opgerichte vervolgklasse, die reeds dadelijk 27 leerlingen telde en waaraan Duitsch, Fransch, Engelsch en wiskunde werden onderwezen. De splitsing der leerlingen heeft in deze school plaats bij de 6de klasse in hen, die voor H. B. S. en gymnasium wenschen te worden opgeleid en in die leerlingen, die de school na het 6de leerjaar verlaten of M. U. L. O. onderwijs verlangen in eene 7de, 8ste en 9de klasse. Elk dezer gesplitste 6de klassen heeft eene afzonderlijke leerkracht. Deze school dient als voorbereiding voor kweek- en normaalschool, voor handelsonderwijs en als school voor eind-M. U. L. O.-onderwijs.

De Christelijke school te Tiel onderging ook eene belangrijke uitbreiding door de toevoeging van Duitsch en wiskunde aan de lijst der vakken en door uitbreiding van klassen.

In enkele groote centra, waar vroeger de gemeentebesturen nog moeilijk te bewegen waren om aan het voortgezet lager onderwijs meer aandacht te wijden, is men allengs gaan inzien, dat voor velen dit onderwijs zeer noodig is en dat niet alle kinderen die aan meer onderwijs behoefte hebben dan de gewone lagere school hun geven kan, naar hoogere burgerscholen of gymnasia, naar handelsscholen of ambachtsscholen moeten gaan, maar dat het voortgezet lager onderwijs voor velen hunner de school is, waar zij verdere kennis en ontwikkeling moeten zoeken en kunnen vinden.

Toch is het op vele plaatsen zeer moeilijk een goede regeling van het voortgezet lager onderwijs in te voeren, daar de financieele quaestie daartoe altijd een groot struikelblok is, dat niet gemakkelijk uit den weg geruimd kan worden; en zijn de kosten geen overwegend bezwaar, dan staan allerlei moeilijkheden van practischen aard soms de goede regeling van dat onderwijs in den weg.

De schoolopziener in het district Tiel getuigt hiervan als hij zegt:

,,In Culenborg wordt nog steeds gewerkt aan een plan tot verbetering van het M. U. L. O. onderwijs aan school III. De plannen nemen steeds vasteren vorm aan en zullen waarschijnlijk uitloopen op de stichting van een nieuw gebouw voor school III met uitbreiding der school naar beneden tot eene, die alle klassen der lagere school en school voor M. U. L. O. omvat.

Een plan om de school op te heffen en te vervangen door eene handelsdagschool, waardoor eene zeer kleine categorie van leerlingen onderwijs voor hunne behoeften zou worden verzekerd, terwijl aan de behoeften van verreweg de meesten, die nu school III bezoeken, onherstelbare schade zou worden toegebracht, heeft weinig kans op verwezenlijking.

Ook Zaltbommel wacht nog steeds op afdoende regeling van het vervolgonderwijs in verband met het onderwijs aan de H. B. S. aldaar.

De quaestie is hier, waar bij eene veel kleinere bevolking eene H. B. S. bestaat, veel moeilijker op te lossen dan te Culenborg, waar eene dergelijke inrichting niet bestaat. Steeds moet men vreezen, indien men de belangen van de eene soort van onderwijs bevordert, die van de andere te veel te schaden, zoodat per slot bij groote vermeerdering van kosten alles half zou zijn geregeld. Toch moet ook hier op den duur wat worden gedaan voor die jongens, die vervolgonderwijs wenschen en noodig hebben en de H. B. S. niet bezoeken.

Ook te Nijmegen is de quaestie van het vervolgonderwijs, in zijn vollen omvang, nog onopgelost. De opleiding voor H. B. S. en gymnasium geschiedt op verschillende inrichtingen, die elk eenige leerlingen afleveren: school I, school II en enkele bijzondere scholen. Voor school I is deze opleiding niet het hoofddoel, evenmin als voor school II. Zoo worden verschillende belangen in zekeren zin aan elkaar opgeofferd. School II voorziet in eene groote behoefte aan voortgezet onderwijs, voor zoover het niet *speciaal* voorbereidt voor H. B. S. en gymnasium, maar daarmee parallel loopt. Wel hinkt ook deze school, die niet de voorbereiding voor gymnasiaal en middelbaar onderwijs heeft uitgeschakeld, op twee gedachten, zoodat het vroeg aanvangend onderwijs in het Fransch de eigenlijke organisatie schaadt. Die school voldoet overigens goed en werkt geheel volgens de bedoeling der oprichters.

Dat verder alle volksscholen niet meer dan 6 leerjaren hebben, zoodat er voor kinderen uit de volksklasse geen langere leertijd dan van 6 jaar mogelijk is, is zeker geen goede toestand te noemen.

Over den toestand van het onderwijs in het geheel valt zelden eenig kenmerkend verschil met het vorig jaar aan te geven. Bepaalde feiten, waaraan voor- of achteruitgang te constateeren valt, komen zelden voor.

In enkele gevallen valt wel eens hier of daar eene kleine verbetering van den toestand waar te nemen. Soms wordt geconstateerd, dat het onderwijs in een enkel of in meer vakken aan vele scholen beter is geworden dan het voor eenige jaren was, maar in hoofdzaak valt meer te klagen dan te loven en waar de een alle heil wil zoeken in verbetering der opleiding, daar meent een ander te kunnen voorspellen dat als de leerplicht werd verlengd of de berechting van overtredingen der Leerplichtwet spoediger plaats had, verbetering der resultaten van het onderwijs onvermijdelijk daarvan het gevolg zou zijn, terwijl weer anderen denken, dat overlading van leerstof op de lagere school oorzaak is, dat de volksontwikkeling wordt tegengehouden.

De schoolopziener in het district Tilburg is van oordeel, dat verbetering van den toestand eerlang nog niet te wachten is en noemt als oorzaken daarvan: de gebrekkige opleiding van een groot deel der onderwijzers, de geringe belangstelling van de gemeentebesturen in het onderwijs, den te korten duur van den leerplicht, en hij meent dat wij niet nader tot de volksontwikkeling zullen komen als niet aan de allereerste eischen eener goede regeling van het lager onderwijs voldaan wordt: verbeterde opleiding van onderwijzers met verbetering van hun positie en verlenging van den leertijd.

De schoolopziener in het arrondissement Heerlen is ook maar matig tevreden over de resultaten. Vergelijken wij, zegt hij, den vroegeren toestand van zaken met den tegenwoordigen, dan kan met voldoening worden geconstateerd, dat de toestand, althans in materieel opzicht, in aanzienlijke mate is vooruitgegaan. Tal van nieuwe, doelmatig ingerichte schoolgebouwen, openbare en bijzondere, zijn verrezen, schoolmeubelen werden vernieuwd, leermiddelen op de hoogte van den tijd gebracht, de eenmansscholen zijn verdwenen. Het spreekt vanzelf, dat dit alles een goeden invloed heeft gehad op het onderwijs. Maar van den anderen kant zijn er voortdurend factoren, die den vooruitgang op ernstige wijze belemmeren en tegenhouden, als: gedurige wisseling en herhaalde langdurige onvoltalligheid van het onderwijzend personeel, overvulde klassen, onvoldoende practische bekwaamheid van jonge onderwijzers, die vaak aan zich zelven overgelaten den weg (in hunne klassen) moeten zoeken en dien niet altijd vinden, en vele scholen in de mijnstreek met eene vlottende bevolking, gedeeltelijk van vreemde nationaliteit.

In de mijnstreek in het arrondissement Heerlen neemt de bevolking van enkele gemeenten in korten tijd soms verbazend toe, zoodat er voortdurend gebrek is aan schoolruimte in de gemeenten Heerlen en Kerkrade.

De aan Kerkrade grenzende gemeente Eygelshoven had in hare gemeenteschool vele kinderen, die op het grondgebied van Kerkrade wonen, toegelaten, maar toen ook de bevolking van Eygelshoven zoodanig was toegenomen, dat de school dreigde te klein te worden, werd op 31 December 1910 aan alle kinderen uit de gemeente Kerkrade, ongeveer 50 in getal, die de school te Eygelshoven bezochten, aangezegd, dat zij niet langer in die school konden worden opgenomen. De ouders die in het gehucht Hopel wonen, hielden hunne kinderen thuis, maar 33 dier kinderen werden ambtshalve ingeschreven in de school van het gehucht Chèvremont, waar echter geen dier kinderen in de school verscheen. Proces-verbaal werd opgemaakt tegen de aansprakelijke personen, maar allen werden vrijgesproken op grond dat de woonplaats der kinderen meer dan 4 K.M. van de school te Chèvremont verwijderd is. Sedert anderhalf jaar zijn die kinderen nu van alle onderwijs verstoken.

De schoolopziener in het district Breda denkt iets optimistischer over den toestand van het onderwijs. Ik lees daarover in zijn verslag:

,,De toestand van het onderwijs is over het algemeen bevredigend, vooruitgaand. Vele scholen munten uit door goede onderwijzers en uitstekende inrichting; andere zijn goed te noemen, maar steeds zijn er nog eenige, waar het onderwijs niet zoodanig is, als men zou mogen verlangen. De bekende oorzaken: langdurige vacatures, herhaald verwisselen van personeel — ik denk hier vooral aan enkele bijzondere scholen — te weinig degelijk personeel, een te groot aantal leerlingen per klasse, het vele schoolverzuim, de achterlijkheid soms der bevolking, zijn hiervan de schuld. In zekere mate werken hier en daar tot den minder gunstigen toestand mede het door kinderen gebruiken van sterken drank en het rooken."

De schoolopziener in het district Arnhem zegt, dat hij volgens eigen waarneming en na raadpleging van de verslagen zijner arrondissements-schoolopzieners het volgende kan meedeelen:

„Bij zijne algemeene opmerkingen verklaart de schoolopziener in het arrondissement Wageningen uit gesprekken met ambtgenooten steeds tot de conclusie te komen, dat het over het geheel genomen in zijn arrondissement met den toestand van het onderwijs ongeveer gesteld als in andere arrondissementen. De inhoud hunner verslagen, hoewel verschillende in vorm, draagt hiervan op menige bladzijde het bewijs."

Toch blijkt bij het raadplegen mijner aanteekeningen van het schoolbezoek menig lichtpunt, waarvan trouwens ook de verslagen van sommige arrondissements-schoolopzieners getuigen. Inderdaad is er menige school, waar door onderwijzers en leerlingen met ijver en belangstelling ordelijk wordt gewerkt.

Maar daartegenover staan er vele die zeer veel te wenschen overlaten.

Algemeen wordt in deze inspectie aangedrongen op de invoering van een 7de leerjaar, en velen schijnen daarvan voor de resultaten van het lager onderwijs veel te verwachten, maar volgens sommigen is dat toch ook niet voldoende of zelfs niet gewenscht, dat zoo maar zonder meer de leerplicht met een jaar zal verlengd worden en de lagere school met een 7de leerjaar zal worden uitgebreid. Vrees voor overlading der leerlingen door uitbreiding van de leerstof, die men voor den leerling dier zevende klasse zal willen beschikbaar stellen, doet reeds velen eene waarschuwende stem daartegen verheffen.

Dat doet ook de schoolopziener in het district Tiel in zijn jaarverslag, waar hij de vrees van den schoolopziener in het arrondissement Elst mee deelt, die waarschuwt, dat bij de invoering van een 7de leerjaar de leerstof die thans te uitgebreid is voor de 6 leerjaren niet nog mag worden uitgebreid, omdat die uitbreiding zou strekken tot schade in plaats van tot voordeel van het onderwijs.

Zijne vrees, zegt de schoolopziener in het district Tiel, is m. i. gegrond en zijne waarschuwing komt niet te onpas. In de Nederlandsche volksschool bestaat er sinds meer dan 50 jaren eene toenemende wanverhouding tusschen het leerplan op het papier en in de hoofden der onderwijzers, in onderdeelen belichaamd in allerlei schoolboeken, en principieel uiteengezet en toegelicht in allerlei methodes, en tusschen de practische uitvoering dier principes in de school en de verwerking der leerstof. Dit niet te weerspreken feit heeft velerlei oorzaken.

Hoewel het hier de plaats niet is, daarover eene verhandeling ten beste te geven, wil ik er enkele noemen. Men heeft voor ruim 50 jaren eene leemte gevoeld in het onderwijs, doordat men wel de hoofdvaardigheden — hoewel dan vrij machinaal — goed aanleerde, maar geen speciale kennisvakken onderwees.

Had men zich aanvankelijk beperkt tot lezen, schrijven en rekenen, en had men later de Nederlandsche taal aan het programma toegevoegd, — dat alles omvatte niet veel meer dan het aanleeren van vaardigheden, die het verwerven van meer kennis, het meedeelen van gedachten in den juisten taalvorm en het toepassen van allerlei berekeningen mogelijk maakten. Maar die kennis brachten zij niet, of althans slechts in geringe mate aan. De drang naar weten, naar kennis van reëele zaken, naar inzicht — ook de eischen van het toenemend verkeer, in verband met den meer naar het materieel neigenden tijdgeest — was oorzaak, dat het programma voor de volksschool werd uitgebreid successievelijk met drie kennisvakken: aardrijkskunde, geschiedenis en natuurkennis, zonder dat te gelijker tijd de leertijd werd uitgebreid, en zonder dat behoorlijk werd onderzocht, of de zoo groote vermeerdering van leerstof het onderwijs in de toch allereerst noodzakelijke vaardigheidsvakken ook kon schaden. Ware dit onderzocht, dan zou men hebben moeten concludeeren, dat de vermeerdering in dubbelen zin schadelijk werkte: van het onderwijs in de er bij gevoegde vakken zelf kon niet veel te recht komen, zoodat alleen de schijn werd gewekt, dat op de volksschool de vermeerdering van kennis bijzonder groot was, en dat in de noodzakelijke vaardigheden moest het met veel minder tijd doen, zoodat vooral èn schrijven èn rekenen minder goed werden aangeleerd dan vroeger.

Daarbij kwam nog de overdreven eisch, dien men zich zelf en anderen stelde, dat alle aan te leeren rekenkundige bewerkingen door de kinderen moesten worden doorzien en begrepen niet alleen, maar dat zij ze ook zelf moesten kunnen beredeneeren. Vooral hierdoor ontstond veel tijdverlies, terwijl de leerlingen minder geoefend werden dan vroeger, toen zij zich steeds oefenden, al was het dan vaak machinaal. Voeg daarbij, dat de lectuur in school- en kinderboeken mede het aanbrengen van kennis tot hoofdbedoeling had, zoodat zij in waarde voor de phantasie en voor het gemoed achteruitging; — dat de aan te leeren vaardigheden nog met twee werden vermeerderd (teekenen en nuttige handwerken voor meisjes), waarvan vooral het teekenen tijd nam zonder er een voor ieder zichtbaar practisch resultaat voor in ruil te geven; — dan blijkt wel, dat naast winst aan kennis een verlies moest worden geconstateerd aan opvoedende elementen en aan gemakkelijke hanteering van voor het leven en voor het onderwijs noodzakelijke vaardigheden. En nu waren er wel scholen, waar die winst aan kennis zoo groot was, — veel hing en hangt af van de ambitie van den onderwijzer ten aanzien van een bepaald vak of van een combinatie van vakken — dat men alleen daarvoor oog had en het verlies niet zag of minder telde, maar dat bleven in vele opzichten uitzonderingen. Het ergst was, dat die uitzonderingen in het oog der onderwijzers het ideaal vormden; waar zij ondanks alle inspanning zagen, dat zij dit niet konden bereiken — dat hun onderwijs niet de verwachte resultaten had, daar waren zij mismoedig, en zochten de oorzaken van hun gering succes in omstandigheden buiten het eigenlijk onderwijs. Het schoolverzuim was een kwaad ding: betere verwachtingen kwamen eerst op met de invoering van de Leerplichtwet. Deze bracht wel verbetering, maar de resultaten bevredigden ook daarna niet. Men zag het meer en meer in: de fout moest elders schuilen. Het programma eischte te veel van de volksschool in de stad en op het land: men moest zijne eischen matigen. Maar het officieele leerplan wijzigde zich niet, de omschrijving van de onderdeelen der leervakken, zich richtend naar de gangbare, veel te uitvoerige en voor school en streek niet steeds passende leerboeken, werd niet practischer gegeven. Daardoor bleef de onderwijzer zich zelf te hooge eischen stellen ten opzichte van velerlei onderdeelen; hij moest verwachten, dat ook de autoriteiten van hem te veel bleven eischen. En zoo bleef hij voortdurend in een toestand van onbevredigdheid met zijn werk, met zijne resultaten. Het is in geen enkel vak van wetenschap of practijk goed, dat de omschrijving de zaak niet dekt; de omschrijving moet zijn nuchter en sober en toch ruimte latend voor idealen; nauwkeurig zich aanpassend aan de werkelijkheid en toch ruim met het oog op in de toekomst mogelijke wijzigingen.

Naar gelang van de bereikbaar blijkende resultaten moet zich die omschrijving na verloop van kortere of langere perioden wijzigen. Eerst dan bestaat er harmonie tusschen vorm en inhoud, tusschen verwachting en resultaat, tusschen werkelijkheid en bereikbaar geacht ideaal.

Kon het voor onze volksscholen tot die harmonie komen, dan zou er uit de leerplannen voor eene school van 6 leerjaren heel wat worden geschrapt, dat toch niet kan worden onderwezen. Maar dan zou tevens blijken, dat men niet te veel schrappen mag van wat in de laatste halve eeuw in het leerplan is gebracht, zonder al te groote schade te doen aan de volksontwikkeling in ruimen zin. Men kan in onzen tijd niet meer vakken als geschiedenis, aardrijkskunde en natuurkennis tot schijnvakken maken. En als die dubbele waarheid wordt ingezien, dat men de behoefte aan die meerdere ontwikkeling niet meer terugdringen kan, en dat men ze toch ook niet kan aanbrengen in een zesjarigen leertijd, dan is het eenige redmiddel vanzelf gegeven: verlenging van den leertijd. Voorwaar een schoone wensch: de volksschool geregeld naar een uniform leerplan, maar die regeling zou niet te verkrijgen zijn dan door een wettelijk, algemeen geldend voorschrift.

Naar het oordeel van alle districtsschoolopzieners in mijne inspectie en zeker ook van de overgroote meerderheid der onderwijzers zou een ingrijpende en afdoende verbetering van den toestand van het lager onderwijs slechts te verwachten zijn wanneer dit onderwijs kwam onder direct Staatsbeheer.

Mij schijnt het niet ondoenlijk met eerbiediging eener gewenschte vrijheid van de bijzondere school, eene regeling te treffen, waarbij het geheele lager onderwijs van Staatswege werd bekostigd en beheerd. Volledige gelijkheid van het bijzonder en openbaar onderwijs zou dan kunnen verkregen worden, waardoor voor goed vrede op onderwijsgebied tusschen de verschillende richtingen zou kunnen ontstaan. Misbruiken, als boven werden meegedeeld, zouden zeker niet langer geld en tijd doen verknoeien zonder eenig nut voor het onderwijs.

De waarborgen voor degelijkheid, zoowel van het openbaar als van het bijzonder onderwijs zouden in sterke mate toenemen, wanneer benoeming, bevordering, salarieering en ontslag van het onderwijzend personeel, samenstelling van het leerplan, vaststelling van den leeftijd van toelating tot de school en bepaling van den duur van den leertijd der kinderen van Staatswege geschiedden. Een goede salarisregeling, die met de behoeften, zoo van gehuwde als van ongehuwde, in groote steden en op het platteland wonende onderwijzers rekening hield, zou dan ook elke salarisactie kunnen overbodig maken. Voor tijdige voorziening in vacaturen, voor behoorlijke waarneming van door ontstentenis van den titularis tijdelijk onbezette onderwijzersplaatsen, waardoor veel schade, thans aan het onderwijs berokkend, zal worden voorkomen, zal dan kunnen worden gezorgd.

De kinderen zullen kunnen toegelaten worden in de scholen hunner richting, of in de openbare scholen, die het meest in de nabijheid hunner woningen gelegen zijn, terwijl nu de grensscheiding der gemeenten soms oorzaak is, dat kinderen, die eene school in hunne onmiddellijke nabijheid hebben, groote afstanden moeten afleggen, om de school, die in hunne gemeente voor hen openstaat, te bereiken.

Overlading der leerlingen met leerstof in de lagere school zal kunnen worden voorkomen door een oordeelkundige regeling van het leerplan voor scholen van elk type met vrijheid tevens, om daarbij rekening te houden met de plaatselijke omstandigheden en de behoefte der naaste omgeving.

Wellicht zal het Manheimer of een ander stelsel kunnen worden toegepast, waardoor den leerlingen in verband met hun aanleg de gelegenheid zal gegeven worden vorderingen te maken, zonder dat minder begaafden schade ondervinden van het vlugger leeren van meer begaafden, of deze laatsten in hun ontwikkeling worden tegengehouden, in het belang van hen die niet even vlug kunnen leeren.

De steenen vloeren en de oude banken zullen worden opgeruimd en overal zal eene behoorlijke verwarming en ventilatie kunnen worden aangebracht, waar sedert langen tijd tot nadeel der gezondheid van leerlingen en onderwijzers vruchteloos daarnaar wordt verlangd.

Bij gemeentebesturen, die zelf niet meer de financieele zorgen van het onderwijs hebben, zal de belangstelling ontstaan voor het degelijk onderwijs, waaraan de kinderen der inwoners van de gemeente behoefte hebben.

En last not least, het onderwijs zal aan het Rijk niet meer geld behoeven te kosten dan het thans kost, wanneer de financieele regeling tusschen de gemeente en het Rijk zoodanig wordt gewijzigd, dat wat het Rijk meer aan onderwijs moet uitgeven, op een andere wijze door de gemeenten wordt terugbetaald of door eene afzonderlijke schoolbelasting wordt gedekt.

Dan zal ook de opleiding der onderwijzers kunnen ter hand genomen worden. Voor elke opleidingsinrichting zullen de scholen kunnen aangewezen worden, waarin de kweekelingen practisch zullen kunnen worden geoefend alvorens hun de waarneming eener vaste betrekking zal worden opgedragen. Niet dan geschoolde, gevormde, ervaren onderwijzers zullen dan als leerkrachten behoeven aangesteld te worden, en, doet dan de Regeering eene goede keus onder de sollicitanten naar eene betrekking bij het schooltoezicht, dan is naar mijn oordeel ook onder alle opzichten een ideaal toestand van het lager onderwijs te verwachten.

Aan de leden van het Rijksschooltoezicht was opgedragen in 1911 speciaal hunne aandacht te wijden aan de vakken *Nederlandsche taal* en *schrijven*, en daarover te rapporteeren bij hun jaarverslag.

De hieromtrent ingekomen berichten luiden over het algemeen, dat de uitkomsten van het onderwijs in de Nederlandsche taal niet zeer bevredigend kunnen genoemd worden, maar dat nagenoeg overal verbetering valt te constateeren met betrekking tot het onderwijs in het schrijven.

Het onderwijs in de Nederlandsche taal.

Bij de beoordeeling van de resultaten van het taalonderwijs op de lagere school moet men op den voorgrond stellen, dat dit onderwijs op de volksschool in hoofdzaak ten doel heeft de leerlingen te leeren hun gedachten zoowel schriftelijk als mondeling in behoorlijken vorm mee te deelen en bij het schrijven geen grove fouten te maken.

Hoe bescheiden deze eisch ook moge klinken, raadpleegt men de rapporten van de schoolopzieners in deze inspectie, dan moet men aannemen, dat dit doel op verre na niet bereikt wordt. De oorzaken, die daartoe meewerken, zijn vele, en worden in de rapporten der schoolopzieners meegedeeld.

Niet allen schrijven evenwel aan dezelfde oorzaken de slechte resultaten toe van het taalonderwijs, en ik denk ook dat niet overal dezelfde oorzaken de schuld daarvan dragen.

Men constateert dat in de volksschool niet veel van de taal geleerd wordt, maar men verwondert zich daarover niet omdat het zoo moeilijk is op dien jeugdigen leeftijd zooveel taalkennis en ontwikkeling bij te brengen.

De schoolopziener in het district Eindhoven meldt over de resultaten, in dit vak aan de volksschool verkregen:

Over de resultaten van het vak Nederlandsche taal zijn al mijn arrondissements-schoolopzieners het met mij eens. Aan het eind van den zesjarigen cursus wordt niet bereikt wat de lagere school haren vertrekkenden leerlingen moest meegeven, nl., dat zij zich in het algemeen-beschaafd-Nederlandsch op niet al te onbeholpen wijze mondeling kunnen uitdrukken en dat zij hun eigen taal zonder groote fouten kunnen schrijven.

De schoolopziener in het district Tilburg meldt:

Over het onderwijs in dit vak kan het oordeel niet gunstig zijn.

Vooral op de gewone dorpsscholen komt er niets van terecht en men moet tevreden zijn als bereikt wordt, dat de hoogere klassen een eenvoudig dictée zonder grove fouten schrijven. Het onderwijs bepaalt zich bijna altijd tot oefeningen, die tot doel hebben het zuiver schrijven, meestal machinaal werk; voor werkelijk taalonderwijs ontbreekt de tijd en is ook het ontwikkelingspeil der leerlingen te laag. Ook kan men niet zeggen, dat het taalonderwijs, dat de meeste onderwijzers genoten hebben, hen geschikt maakt tot het geven van onderwijs volgens de nieuwere eischen. Op meer dan ééne, vooral op meisjesscholen, laat men de kinderen nog grammaticale bepalingen en regels van buiten leeren, heele vervoegingen opzeggen en opschrijven, terwijl de toepassing daarvan veel te wenschen overlaat. Slechts zelden poogt men de kinderen te wennen hunne eigen gedachten, zij het dan nog zoo onbeholpen, in eigen vorm te kleeden, hetzij naar aanleiding van het gelezene of vertelde, hetzij naar eigen waarneming.

Den schoolopziener in het arrondissement Bergen op Zoom komt het voor, dat de resultaten van het taalonderwijs, over het algemeen genomen, niet zijn wat ze wezen moesten. Foutvrij geschreven wordt er betrekkelijk weinig, en dat moest toch ten slotte, meent hij, ongeveer het resultaat zijn van het taalonderwijs in de lagere school. Alleen hier en daar op eene min of meer ouderwetsch-werkende school kan men de leien met taalwerk, de taal-schrijfboeken der hoogste klasse eens doorzien zonder zich te ergeren aan een ware zee van fouten.

Verder beweert die schoolopziener, dat de nieuwe richting op spellinggebied den toestand nog ingewikkelder maakt en hij zegt hierover het volgende:

Tal van onderwijzers schijnen er de meening op na te houden, dat, eer er een paar jaar voorbij zijn, al die spellingmoeilijkheden op de eenvoudigste manier van boord zullen gebracht zijn, door ze er over heen te gooien. Dat met het badwater het kind te gelijk de diepte zal ingaan, schijnen zij niet te vreezen, en toch bij de gebrekkige gave om te onderscheiden van velen hunner, is de kans daarvan niet gering. In eene der scholen van mijn arrondissement achtte men het niet meer noodig de „vierde-naamvals-n" te plaatsen achter lidwoord en bijvoeglijk naamwoord vóór mannelijke zelfstandige naamwoorden. Die zoo geoordeeld hadden, waren onderwijzers van niet Noordbrabantschen oorsprong wien ik de opmerking maken moest, dat zij veel moeite zou-

den hebben de leerlingen te bewegen die *n* te laten vervallen, omdat zij in Noordbrabant altijd wordt uitgesproken.

De schoolopziener in het arrondissement Zevenbergen merkt op, dat het vak der lagere school, dat, vooral ten plattelande de meeste moeilijkheden veroorzaakt, de Nederlandsche taal is. Wanneer men, zoo vervolgt hij, de zesjarige boerenkleuters ter school ziet komen met hun onwelluidend dialect, hun geringen woordenvoorraad, hun uiterst beperkten gedachtenkring, dan vraagt men zich onwillekeurig af, hoe het mogelijk is zulke kinderen in zes jaar zóó ver te brengen, dat zij zoowel mondeling als schriftelijk hun gedachten in beschaafd Nederlandsch kunnen uitdrukken. Bovendien zijn er reeds zooveel factoren, die belemmerend werken op het onderwijs in de moedertaal.

Onze taal verkeert in een tijdperk van overgang. De buigingsvormen in het Nederlandsch slijten hoe langer hoe meer af, de syntaxis wordt steeds slapper, de meeningsverschillen omtrent spelling dringen zich elken dag meer op den voorgrond. Wanneer men dan nog in het oog houdt den grooten afstand die er te onzent bestaat tusschen spreek- en schrijftaal, dan kan het geen verwondering wekken, dat het taalonderwijs een eenigszins weifelend en onzeker karakter vertoont.

Goed spellen, zegt die schoolopziener verder, berust op goed hooren, goed zien en op veelzijdige oefening. Van dit drietal schrijf ik den grootsten invloed toe aan *goed zien*. Wanneer de kinderen telkens en telkens den juisten vorm des woords voor zich krijgen, nemen zij dien vanzelf in zich op en het reproduceeren geschiedt dan geheel onberispelijk. Daarom is ter bereiking van het gedeelte van het taalonderwijs, dat grammaticaal zuiver schrijven beoogt, niet zoozeer het inscherpen der regels als wel lezen en nog eens lezen het voornaamste middel. Vooral in scholen, wier bevolking, zooals in mijn arrondissement, geheel of voornamelijk bestaat uit kinderen, voor wie de lagere school *de school* is, moet het taalonderwijs in de eerste plaats steunen op het leesboek.

In zulke scholen moet men tevreden zijn, wanneer de kinderen zonder grove fouten kunnen schrijven. Van het onderscheiden der woordsoorten en van de deelen van den zin moet niet meer werk gemaakt worden dan hoog noodzakelijk is. Hoofddoel van het taalonderwijs moet zijn de kinderen in te wijden in de kennis der levende taal en het beste hulpmiddel daarbij is en blijft het leesboek. De bekroning van het taalonderwijs is het opstel. Een niet geringe eisch aan elf- en twaalfjarigen! In sommige scholen van mijn arrondissement brengt men het tot stellen. Hier en daar laat men de leerlingen hun gedachten ten papiere brengen in brieven aan bloedverwanten en vrienden.

De schoolopziener in het district Arnhem zegt, dat het een feit is, dat de kinderen in het hoogste leerjaar zich in den regel zoowel mondeling als schriftelijk op zeer onbeholpen wijze uitdrukken. Een gebrekkige logische samenhang in het uitdrukken der gedachte valt waar te nemen in de overgroote meerderheid der scholen. De oorzaak schuilt bij den onderwijzer, die de kinderen niet leert spreken, die tevreden is met één woord tot antwoord, en dan zelf den zin voor den leerling aanvult. Ook worden in de hoogere klassen zeer zelden gedichten van buiten geleerd en voorgedragen. Maar bovendien zou het uitdrukken van gedachten, mondeling en schriftelijk, meer tot zijn recht komen, als het leesonderwijs beter werd verzorgd en telkens van den leerling rekenschap omtrent inhoud en vorm van het gelezene werd gevraagd. Daardoor zou de woordenschat uitgebreid, het taalgevoel ontwikkeld, het spreken aangeleerd worden.

Het grammaticaal gedeelte van het taalonderwijs gaat hoe langer hoe meer achteruit, naar mate de taalboekjes de regels voor de vervoeging en verbuiging en de zinsontleding vereenvoudigen. Verderfelijk is het op den voet volgen dier boekjes in de school, waardoor de onderwijzer op den achtergrond geraakt, zonder dat de schrijver genoegzaam naar voren treedt. Het doel is de boekjes door te werken, omdat in de hoogere klasse het vervolgdeeltje aansluit. En waar nu op die wijze is voortgearbeid, blijkt aan het einde der leerjaren de stof niet het eigendom van het overgroot gedeelte der leerlingen te zijn geworden. Gelukkig trof ik nog enkele scholen aan, waar meer oordeelkundig wordt gewerkt en de hoogste klasse best werk leverde, maar zij worden zeldzamer.

In het stellen komt wel eenige verbetering, sedert men de kinderen laat opschrijven hetgeen zij zelf hebben waargenomen, maar toch blijven over het algemeen de resultaten ook hiervan bedroevend. Bij maar al te veel scholen worden de leerlingen niet zoo ver gebracht, dat zij zonder te veel fouten hunne gedachten in een brief of in een opstel over een eenvoudig onderwerp in dragelijk Nederlandsch kunnen uitdrukken.

Dat de mogelijkheid hiertoe wel bestaat, wordt in sommige scholen bewezen, waar de verschillende klassen onder de leiding van het hoofd der school samenwerken tot het verkrijgen van een goed eindresultaat. De ondervinding leert telkens weer, dat het taalonderwijs aan sommige kleine scholen met weinig personeel, waar dus het onderwijs en de leiding meer van een persoon uitgaan, gerust zich meten kan met dat aan grootere inrichtingen.

De schoolopziener in het district Tiel deelt als zijn oordeel het volgende mee:

Het taalonderwijs ondergaat in de laatste jaren eene vrij groote verandering: het wordt eenvoudiger en het past zich meer aan het overige onderwijs aan. In het 1ste leerjaar sluit het bij het leesonderwijs aan. Die aansluiting is dan ook de natuurlijkste zaak, zoolang de dicteeroefeningen woorden omvatten, die overeenkomstig de uitspraak worden geschreven. Later moet op de afwijkingen gewezen worden; maar zocht men met betrekking tot het leeren schrijven van zulke woorden vroeger meer zijn heil in het aanleeren van spelregels en de toepassing daarvan, meer en meer wint de overtuiging veld, dat er eene gemakkelijker wijze bestaat om de kinderen die afwijkingen in te prenten, n.l. enkel door het oog. Herhaaldelijk zien en vastleggen van het woordbeeld is in bijna alle gevallen het meest doelmatige en tevens het eenvoudigste middel; slechts in enkele gevallen levert het aanleeren en de toepassing van een regel meer gemak op. Voeg daarbij dat zeer vele onderwijzers enkele vereenvoudigingen toestaan, speciaal de weglating van de uitgangen der meeste bezittelijke voornaamwoorden en van het lidwoord *een*, dan blijkt wel, dat men met minder moeilijkheden heeft te kampen dan vroeger en dat men die moeilijkheden anders oplost.

Ondanks die vereenvoudiging blijft echter het taalonderwijs in al zijne deelen eene voor de lagere school moeilijke zaak, die den geheelen schoolleeftijd in beslag neemt. Dat eene gezonde concentratie met de eigenlijke kennisvakken tijd doet uitwinnen, en tevens aan de taaloefeningen vaak belangwekkenden inhoud geeft, behoef ik niet nader te releveeren. Deze vier dingen: nauwere aansluiting aan het eerste leesonderwijs — het zuiver leeren schrijven door het vastleggen der woordbeelden — vereenvoudiging in het gebruiken van sommige buigingsuitgangen — en het verbinden van de taal- en stijloefeningen aan leerstof uit andere vakken, zijn even zoovele verbeteringen, die op den duur het geheele onderwijs op de lagere school ten goede moeten komen.

De schoolopziener in het district Maastricht deelt omtrent het onderwijs in de Nederlandsche taal het volgende mee:

In de laatste jaren zijn de hoofden van scholen, zoo noodig daartoe aangespoord door het schooltoezicht, meer en meer begonnen eene grootere plaats in te ruimen aan het stelonderwijs en hier en daar heeft dat reeds goede gevolgen gehad, maar het eind- en hoofddoel van dat onderwijs, n.l. de kinderen zoover te brengen, dat zij bij het verlaten der school hunne gedachten schriftelijk in behoorlijken vorm en zonder grove taalfouten kunnen uitdrukken, zal onder de bestaande omstandigheden maar zelden worden bereikt, zelfs bij die kinderen, welke de 6 klassen eener gewone dorpsschool doorloopen hebben.

Het onderwijs in schrijven.

Met betrekking tot dit onderwijs wordt, te oordeelen naar de ingekomen rapporten, overal verbetering waargenomen.

Zeker is het, dat de onderwijzers bij de opleiding voor dit vak goed worden voorbereid. Bij de onderwijzersexamens is het eene groote zeldzaamheid, wanneer in deze inspectie

hetzij voor schrijven op het bord of voor schrijven op papier een onvoldoend cijfer moet worden toegekend. De onderwijzers blijken in dat onderwijs meer belang te stellen dan vroeger placht te geschieden en de gevolgen daarvan blijven ook voor de leerlingen niet uit.

Ook tracht overal het schooltoezicht de leien te doen afschaffen, niet alleen voor de oefeningen van het schrijfonderwijs, maar ook voor alle gebruik in de school en het is te hopen dat de dag niet ver verwijderd moge zijn, waarop de laatste lei uit de lagere school zal verdwenen zijn, want aan het gebruik daarvan zijn niet dan nadeelen verbonden zonder een enkel voordeel.

Het is merkwaardig zooals de rapporten van alle districtsschoolopzieners met aanhalingen van de uitgesproken zienswijzen hunner respectieve arrondissements-schoolopzieners getuigen van het verlangen, dat de lei uit de school moge verdwijnen. Geen enkele die ze daar noodig, nuttig of gewenscht acht. Zelfs wordt op grond van de ondervinding, opgedaan in de scholen van de Eerwaarde Broeders te Maastricht beweerd, dat de vermeerdering der kosten door de afschaffing der leien zoo onbeduidend is, dat niemand daardoor van die afschaffing behoeft weerhouden te worden. Velen geven de voorkeur aan het potlood voor de eerste oefeningen, anderen zouden liefst van meet af de pen bij het schrijfonderwijs gebruikt zien.

Ook wordt door alle districtsschoolopzieners meegedeeld, dat het steilschrift de lagere school nagenoeg geheel heeft verlaten, omdat overal de voorkeur gegeven wordt aan het loopend schrift.

De schoolopziener in het district Tiel, na te hebben aangehaald wat door de arrondissements-schoolopzieners aan hem is gerapporteerd over de resultaten van het schrijfonderwijs, resumeert als het ware alle argumenten, die in de geheele inspectie door de schoolopzieners worden aangegeven ter bestrijding van de lei en voegt daaraan toe eenige juiste beschouwingen, zoodat ik het dienstig acht die uiteenzetting, waarmee ik mij geheel kan vereenigen, mee te deelen.

Na te hebben aangehaald, dat alle arrondissements-schoolopzieners van zijn district van de invoering van methodes voor loopend schrift en daarnaast van vervroeging van het gebruik van potlood of pen en inkrimping of afschaffing van het gebruik der griffels en daarmede der leien, betere resultaten verwachten van het geheele onderwijs, en na te hebben vermeld, dat deze verbetering reeds in een aantal scholen van het arrondissement Tiel is ingevoerd, dank zij de herhaalde besprekingen dezer aangelegenheid met den arrondissements-schoolopziener, rapporteert hij het volgende:

„Ook ik ben van meening dat het schrijfonderwijs in verband met en later in dienst van andere leervakken eerst belangrijk zal verbeteren, als de betrokkenen er toe kunnen besluiten de lei door papier te vervangen en potlood en pen zoo vroeg mogelijk te doen gebruiken. De moeilijkheden die deze maatregel meebrengt, zijn voor alle scholen niet gelijk. Aan scholen, waar men de bij de nieuwere leesmethodes behoorende letterkuben of letterkaartjes gebruikt, ook voor het taalonderwijs, zij het dan op de leesplankjes of op speciaal ingerichte dicteerrekjes, en waar dan elk onderwijzer ééne klasse heeft, is het mogelijk, het leeren schrijven zóó lang uit te stellen, tot de kinderen gewend zijn en het eerste leesonderwijs hebben gehad. Daar kan in de schrijfles de volle aandacht worden gewijd aan het aanleeren van *schrijf*letters, en kan men dit doen met potlood of pen. Leert men dan onmiddellijk het loopend schrift aan, dan kan zoo spoedig mogelijk het schrijven in hoofdzaak in dienst worden gesteld van de overige vakken, die schriftelijk werk of aanteekeningen vereischen. Of men opzettelijk schrijfoefeningen langeren of korteren tijd daarnaast houdt, doet aan de waarde van het beginsel: zoo vroeg mogelijk de kinderen aan het loopend schrift met de pen te gewennen, niets af. De practijk moet voor ieder uitwijzen, hoe lang hij zulke opzettelijke schrijfoefeningen zal moeten houden. Dat de moeilijkheden grooter zijn aan scholen, waarbij de leerkrachten meer dan ééne klasse hebben te onderwijzen, spreekt vanzelf; onoverkomelijk zijn echter die moeilijkheden niet, zooals blijkt uit op enkele scholen genomen proeven.

De voordeelen, die men zal kunnen verkrijgen bij ernstig werken in de aangegeven richting, zijn niet gering: de schrijfhand wordt dan niet door ondoelmatig materieel als griffel en lei bedorven; loopend schrift wordt spoedig aangeleerd en kan worden toegepast bij het maken van schriftelijk werk bij andere leervakken; de onhygiënische lei wordt afgeschaft, niet alleen in de school, maar ook in de practijk van het latere leven. Het is overigens opmerkelijk hoeveel tegenstand deze maatregelen bij vele onderwijzers ondervinden. De hoofdreden zal wel liggen in het den-mensch-ingeschapen conservatisme, in sleur. Reeds vóórdat eenigerlei poging gedaan is, wordt de zaak als onmogelijk verworpen. Wijst men op voorbeelden in de practijk, dan neemt men toch veelal niet de moeite die voorbeelden op de waarde te onderzoeken. Daarbij komt de vrees voor te veel correctie. Vraagt men als men die vrees hoort uiten, of er dan als de kinderen op de lei werken, meer gecorrigeerd wordt, dan wanneer zij op papier werken, dan wordt die vraag natuurlijk ontkennend beantwoord. Dat het argument daardoor zijne waarde verliest, wordt niet algemeen ingezien.

Hetzelfde lot heeft meestal het argument, dat een kind op papier knoeit, althans aanvankelijk. Dat er op de lei minder geknoeid wordt, gelooft niemand; alleen is men overtuigd, dat de door knoeien ontstane ongerechtigheden op de lei gemakkelijk worden verwijderd. Dat deze gemakkelijkheid eene paedagogische zonde in de hand werkt, beseft men alweer niet algemeen. Het feit, dat de lei gemakkelijker gelegenheid geeft, gemaakte fouten onzichtbaar te verbeteren, doet velen meenen, dat juist dáárom dat leermiddel beter is dan papier. Dat er ook meer geknoeid wordt, en het gebruik van papier juist een einde maakt aan het knoeien, ziet men alweer niet algemeen in.

Maar, er is verbetering te bespeuren. Velen beproeven het gebruik van de lei tot een minimum te bepalen, en, waar die poging gedaan werd, viel het resultaat mee. Velen ook zijn van oordeel, dat uitsluitend gebruik van papier aan de meeste gemeente- en schoolbesturen niet welgevallig zal zijn om de kosten.

Een zorgvuldige vergelijking der bij beide systemen per kind te maken kosten, heb ik echter nog niet gezien. Wordt zij gemaakt, dan dient ééne zaak wel goed in het oog te worden gehouden, nl. dat men bij het berekenen der kosten bij het gebruik van leien alleen rekening houdt met heele bruikbare leien. Hoe vaak toch ziet men niet een kind schrijven op een stuk van een lei of op een gescheurde en slechts voor een deel bruikbare lei! Ik houd mij overtuigd, dat het gebruik van behoorlijk maar niet te duur papier weinig duurder komt dan het gebruik van goede leien, die tijdig vernieuwd worden."

Wat betreft het knoeien bij den aanvang van de schrijfoefeningen met de pen, kan ik meedeelen, dat dit knoeien geheel kan worden voorkomen, wanneer men de eerste schrijfoefeningen laat geschieden met de pen zonder inkt. Zoodra dan het kind heeft geleerd de pen vast te houden en voor de schrijfoefeningen te gebruiken, dient een inktkoker ter beschikking te worden gegeven, waaruit de pen slechts zooveel inkt kan putten als voor twee of drie letters te schrijven noodig is. Pas wanneer het kind eenige vaardigheid in het schrijven verkregen heeft, wordt de inktkoker wijder opengesteld en dan heeft het gevaar voor knoeien opgehouden te bestaan.

Door den schoolopziener in het arrondissement Geldermalsen wordt meegedeeld, dat goede resultaten verkregen werden met takteeren of het invoeren van de taktmethode bij het schrijven. Deze methode leert de kinderen schrijven in een zeker tempo of commando. Hij beveelt bij het klassikaal onderwijs het gebruik dier methode aan, die het verkrijgen van vlugheid en vaardigheid in het schrijven bevordert.

In één arrondissement werd ter beoordeeling van de vorderingen, die in de vakken gemaakt zijn, waarover na afloop van het jaar speciaal diende gerapporteerd te worden, in de openbare scholen en ook in de bijzondere scholen, die daartegen geen bezwaar hadden, door den arrondissementsschoolopziener schriftelijk werk ontworpen, dat onder zijn toezicht door de leerlingen werd gemaakt.

De districts- en de arrondissements-schoolopzieners in het district Maastricht hebben naar aanleiding van het in 1911

door hen ingesteld onderzoek speciaal naar de resultaten van het onderwijs in het schrijven en in de Nederlandsche taal aan de hoofden van scholen in dat district meegedeeld de opmerkingen, waartoe dat onderzoek hun aanleiding gegeven heeft, die voor het onderwijzend personeel dier scholen dienstig kunnen zijn en het verkrijgen van een hooger peil van ontwikkeling in die scholen kunnen bevorderen.

Met ingenomenheid heb ik van deze handelwijze en van den inhoud dier circulaire kennis genomen, omdat op die wijze alle onderwijzers in het district uit de door het schooltoezicht gemaakte opmerkingen nut kunnen trekken, terwijl ook de opmerkzaamheid zoowel op het goede als op het minder gewenschte wordt gevestigd.

Deze circulaire, geteekend door den districtsschoolopziener en door de schoolopzieners in de arrondissementen Maastricht, Sittard, Meerssen en Heerlen, luidde aldus:

,,Maastricht, October 1911.

,,Naar aanleiding van de hun verstrekte opdracht om in hun jaarverslag over den toestand van het lager onderwijs in 1911 meer in het bijzonder de vakken ,,schrijven'' en ,,beginselen der Nederlandsche taal'' te behandelen, hebben de ondergeteekenden bij het bezoeken der scholen gedurende dit jaar hunne aandacht vooral aan die vakken gewijd en daarbij de overtuiging verkregen van de wenschelijkheid, om eenige opmerkingen en wenken, gegrond op hetgeen hun hier goed, daar verkeerd voorkwam, te Uwer kennis te brengen. Een leergang te geven voor bedoelde vakken ligt allerminst op hun weg en is trouwens overbodig, daar alle onderwijzers wel een of meer der uitnemende nieuwere handboeken voor methodiek in hun bezit zullen hebben en van tijd tot tijd herlezen. Slechts eenige voorname punten willen zij aanstippen met het doel, in deze gewichtige onderdeelen van het onderwijs meer eenheid te verkrijgen, voor zoover noodig gepaard met aanpassing aan plaatselijke omstandigheden en behoeften, alsmede in sommige scholen een hooger peil van ontwikkeling dan het tegenwoordige.

Wat het *schrijven* betreft, zij er vooral op aangedrongen, dat het gebruik van lei en griffel zooveel mogelijk beperkt worde. In bijna alle scholen der Eerwaarde Broeders te Maastricht zijn ze afgeschaft en reeds in het eerste leerjaar door papier en potlood vervangen. De ondervinding heeft daar geleerd, dat de vermeerdering der kosten zoo onbeduidend is, dat die niemand van het volgen van dat voorbeeld behoeft af te schrikken, waarbij men niet vergete, dat inslaan op eenigszins groote schaal beduidend voordeel geeft en dat ook leien en griffels, om aan gewettigde eischen te beantwoorden, vrij aanzienlijke en jaarlijks terugkeerende uitgaven veroorzaken.

Waar lei en griffel behouden worden, zie de onderwijzer toe, dat beide in goeden staat verkeeren: de lei gaaf en behoorlijk omlijst, de griffels aangepunt en van voldoende lengte of ten minste voorzien van een griffelhouder of busje. Stukken van leien en stompjes van griffels moesten nergens worden aangetroffen, want het bezigen daarvan gewent aan slordigheid, en leidt tot klein en onduidelijk schrift.

De lei worde telkens na het gebruik met eene ietwat vochtige spons afgeveegd. Waar niet alle leerlingen in het bezit zijn eener eigen sponsedoos, verdient het aanbeveling, een der grootsten te laten rondgaan met eene spons om de leien te bevochtigen, waarna de anderen ze met hunne sponsjes verder schoonmaken.

Niet later dan in het tweede leerjaar beginne men met schrijven op papier, eerst met potlood, later met inkt, in het derde worde geen schoonschrift meer op de lei gemaakt.

Voorts zorge men, dat in alle klassen dezelfde lettervormen gebezigd worden; dat griffel, potlood en pen goed worden vastgehouden; dat los papier en schrijfboek er steeds zindelijk uitzien, ook bij klad- en meer nog bij huiswerk, en dat de lichaamshouding niet afwijke van de voorschriften der hygiëne.

De onderwijzer vergete nooit dat de uren, voor het schrijfonderwijs bestemd, volstrekt geen rusttijd voor hem zijn, maar zijn voortdurend toezicht vergen, zoowel op de houding der leerlingen en het goed gebruiken van potlood en pen, als op het schrift zelf, — dat de fouten moeten verbeterd worden, de persoonlijke hoofdelijk, de meer algemeene klassikaal en dat het oog steeds gericht moet blijven op het doel van dit onderwijs, namelijk het kind bij het verlaten der school een vaardig, duidelijk leesbaar en regelmatig *loopend schrift* voor zijn maatschappelijk leven mede te geven.

Bij het *taalonderwijs* is in den laatsten tijd, en met recht, het stellen op den voorgrond getreden. Reeds in de middelklassen dient men daarmede een aanvang te maken, om in het vijfde leerjaar te kunnen komen tot een vrij opstel, aan hetwelk natuurlijk geleidelijk hoogere eischen moeten gesteld worden.

Het komt ondergeteekenden wenschelijk voor, dat in het 5de en in het begin van het 6de leerjaar minstens om de veertien, later om de acht dagen, zulk een opstel worde geleverd; niet op de lei, om dra weer te verdwijnen, maar in schrijfboeken en telkens vóorzien van dagteekening, opdat zoowel de onderwijzer en de leerlingen, als zij die het toezicht voeren over de school, zich kunnen overtuigen van de progressieve verbetering èn van het taalkundig zuiver schrijven èn van het vaardig uitdrukken der gedachten.

Het opstel worde liefst dadelijk, zonder voorafgaande correctie, overgeschreven in een schrijfboek, waarbij ook aan het schrift de noodige zorg moet worden besteed. De correctie worde verricht door den onderwijzer door het aanstrepen der fouten, waarvan de meer algemeene worden opgeteekend om klassikaal te worden behandeld. Nadat de leerlingen het ,,waarom'' hunner fouten, zoo tegen de spelregels als tegen den stijl, hebben ingezien, moeten zij die zelf verbeteren, hetgeen natuurlijk weer gecontroleerd moet worden. Aan elk opstel worden waardeeringscijfers toegekend voor inhoud en voor schrift.

In sommige scholen bepaalt het stelonderwijs zich tot het leeren schrijven van brieven, briefkaarten, rekeningen, quitanties, antwoorden op advertenties, getuigschriften en dergelijke. Zeker, dat alles is nuttig en noodig voor het latere leven, maar niet voldoende. Ook aan de phantasie van het kind moet van tijd tot tijd gelegenheid gegeven worden tot uiting in opstellen over onderwerpen, binnen den kring zijner waarneming gelegen en geschikt om zijne belangstelling gaande te maken.

Het zal ondergeteekenden aangenaam zijn, bij de beantwoording der als naar gewoonte tegen het einde des jaars te stellen vragen de opmerkingen en mededeelingen te ontvangen, tot welke het bovenstaande u aanleiding kan geven.'' (Volgen de handteekeningen.)

Verder wordt medegedeeld, dat het met de invoering van de vrije- en ordeoefeningen der gymnastiek nog niet wil vlotten.

Hierover meldde de schoolopziener in het district Maastricht:

,,Voor alle openbare scholen, die tot nu toe vrijgesteld waren van de verplichting tot het geven van onderwijs in de vrije- en ordeoefeningen der gymnastiek, werd opnieuw die vrijstelling bij de Gedeputeerde Staten aangevraagd en voor den duur van 3 jaren verkregen, zelfs voor die scholen, waar zooals te Hoensbroek en te Nieuwenhagen met buitengewoon Rijkssubsidie prachtige gymnastieklokalen gebouwd zijn. De bescheiden poging van den wetgever van 1889, om iets te doen voor de lichamelijke opvoeding der jeugd is voor dit district op niets uitgeloopen.''

In de andere provinciën waren de Gedeputeerde Staten met die vrijstelling minder vrijgevig, maar toch komt in zeer weinig scholen van dat onderwijs iets terecht.

Ook vrees ik, dat het openluchtspel niet meer ingang zal vinden in de lagere school zoolang die niet direct onder Staatsbestuur komt en aan de lichaamsoefeningen een plaats op het leerplan wordt ingeruimd die voor de gezondheid der leerlingen wenschelijk is.

Herhalingsonderwijs. ,,In den toestand van het herhalingsonderwijs kwam in 1911 weinig verandering'', dat is het refrein, dat nagenoeg door alle districtsschoolopzieners gezongen wordt. En ik kan hetzelfde zeggen en verwijzen naar mijn verslag van het vorige jaar, waarin ik heb trachten aan te toonen, dat het moeilijk is uit bekende feiten en omstandigheden af te leiden waarom in het algemeen van het herhalingsonderwijs weinig of geen gebruik wordt gemaakt, waarom het in enkele, zeer enkele plaatsen opneemt, waarom in andere niet.

In enkele groote steden blijft het herhalingsonderwijs standhouden, en vermelding verdient, dat o.a. te Tiel en te Nijmegen het openbaar herhalingsonderwijs en te 's Hertogenbosch in drie bijzondere jongensscholen het herhalingsonderwijs door vele leerlingen wordt bezocht.

De jongenspatronaten te Beek, bij Nijmegen, en te Meerssen, die geen dagschool houden en ook geen onderwijzers hebben, zijn in het genot van Rijkssubsidie voor onderwijs, dat zij geven. Het eerste vereenigt eenige jongens van verschillenden leeftijd uit het dorp en de naaste omgeving, die vroeger leerlingen der openbare school waren, in het patronaatslokaal, laat daar onderwijs geven door een onderwijzer van de openbare school en komt in het bezit van de Rijksbijdrage door tusschenkomst van het bestuur der bijzondere meisjesschool, die op eenigen afstand van dat patronaatsgebouw gelegen is, welk laatste bestuur zich als bestuur van dat patronaatsonderwijs opgeeft.

Het jongenspatronaat te Meerssen geeft op naam van het bestuur der bijzondere meisjesschool te Meerssen eene avondschool, waarvoor insgelijks de Rijksbijdrage voor het herhalingsonderwijs wordt gevraagd en verkregen. Ook daar wordt het onderwijs gegeven door een onderwijzer van de openbare school.

De Rijksbijdrage voor het herhalingsonderwijs schijnt toch in veler oogen niet zoo gering als algemeen gedacht wordt, want zoo wordt mij medegedeeld, dat het hoofd der bijzondere school te Slijk-Ewijk voor het geven van herhalingsonderwijs genoegen neemt met hetgeen het Rijk daarvoor betaalt en niets van het schoolbestuur daarvoor ontvangt.

Zoo zegt de schoolopziener in het district 's Hertogenbosch, dat door de landbouwcursussen het herhalingsonderwijs in het gedrang komt, wijl die hoofden, die in het bezit der landbouwakte zijn en landbouwonderwijs geven, voor het herhalingsonderwijs verloren zijn, omdat het onderwijs aan den landbouwcursus veel beter betaald wordt dan aan den cursus voor herhalingsonderwijs.

Drankbestrijding. Evenals het vorig jaar kan ik meedeelen, dat alleen occasioneel op het groote nadeel van alcoholmisbruik gewezen wordt en dat voortdurend den onderwijzers wordt aanbevolen geen geschikte gelegenheid te laten voorbijgaan om te wijzen op de gevaren die daaruit kunnen ontstaan.

Met voldoening, zegt de schooloppziener in het district 's Hertogenbosch, heb ik waargenomen, dat de onderwijzers zoo dikwijls zich daartoe de gelegenheid aanbood, den leerlingen de nadeelige gevolgen daarvan onder het oog brachten.

De schoolopziener in het district Breda deelt mee, dat verschillende onderwijzers klagen over het toenemend misbruik bij schoolkinderen van het rooken. Dofheid en onoplettendheid waren daarvan de gevolgen.

Te Maastricht kwam het schoolartseninstituut tot stand. De Rijksleerschool en ook vele bijzondere scholen zijn aan het toezicht van den schoolarts onderworpen.

BIJLAGE F.

VERSLAG *over 1911 van den inspecteur van het lager onderwijs in de tweede inspectie omtrent den omvang en den toestand van het onderwijs in die inspectie.*

Uiteraard brengt één jaar gemeenlijk luttel wijziging in den omvang van het onderwijs; de wet van 14 Juli 1910 (*Stbl.* n°. 202) bracht eene uitzondering, doch de door haar veroorzaakte uitbreiding kreeg in datzelfde jaar nagenoeg geheel haar beslag, zoodat in 1911 de omvang van het onderwijs meestal dezelfde bleef.

Behalve over een tweetal vakken, welke onder dit hoofd in de verslagen van meerdere districtsschoolopzieners worden genoemd, valt alzoo slechts te handelen over de vraag, in hoeverre de omvang van het gewoon lager onderwijs, ook wat den leertijd betreft, voldoet aan de maatschappelijke behoeften.

De schoolopziener in het district Gouda beantwoordt haar aldus: ,,Over het algemeen voldoet de omvang, zoowel wat het aantal scholen als het aantal leerjaren en de vakken van onderwijs betreft, aan de behoefte. Opgemerkt moet echter worden, dat de bevolking geen hooge eischen stelt. Dit is te betreuren, omdat elk jaar opnieuw blijkt, dat zes leerjaren niet voldoende zijn, om die kennis en die ontwikkeling aan te brengen en te bevestigen, welke het leven eischt, en, vervolgklassen zijn er betrekkelijk weinig, terwijl het herhalingsonderwijs niet voldoende aanvult, wat er aan het dagschoolonderwijs ontbreekt.''

Mij komt dit antwoord juist voor; maar daarbij moet toch ook gewezen worden op de nadeelen, welke aan een zevende leerjaar kleven, zoolang de leertijd voor de groote meerderheid slechts zes jaren blijft.

Volkomen te recht werd aan burgemeester en wethouders van Amsterdam door den districtsschoolopziener in een rapport, waarin ook de meeningen der arrondissements-schoolopzieners waren verwerkt, bericht, ,,dat zeer zeker de inrichting van een 7de leerjaar in de lijn der tijdsontwikkeling ligt, maar dat bij eene algemeene invoering de enorme kosten (door burgemeester en wethouders geraamd op rond f 228,250) geheel onevenredig zouden zijn aan het aantal dergenen, die er van zouden profiteeren, zoolang althans de leerplichtige leeftijd niet verhoogd werd.''

En in het jaarverslag van dezen schoolopziener wordt de nog ernstiger bedenking gemaakt, dat, ,,indien invoering van een 7de leerjaar moet beteekenen verdeeling der tegenwoordige leerstof over 7 in plaats van over 6 jaar, zulks beteekent verlaging van het eindpeil voor allen — voorloopig dus verreweg de meesten — die na afloop van het 6de leerjaar de school verlaten.''

Is dit gevaar geenszins denkbeeldig, dan volgt daaruit, dat de zevende klasse, welke men op sommige scholen in kleinere plaatsen aantreft, en waarvoor, zoo zij ontbreekt, door meer gegoede ouders wordt geijverd, geenszins een voordeel voor het geheel der schoolbevolking is, en dat dus niet mag worden onderschreven, wat een schoolopziener in een plattelandsarrondissement schrijft: ,,dat het toevoegen van een 7de leerjaar de voorkeur verdient boven het tweemaal volgen van de 6de klasse, behoeft geen betoog.''

Vóór de invoering van de Leerplichtwet liet ik mij jaarlijks opgaven verstrekken van de aantallen leerlingen, die de lagere school verlieten zonder haar geheel te hebben doorloopen. Ook onder de bestaande Leerplichtwet is nog ,,onophoudelijk en langdurig schoolverzuim in tal van gevallen oorzaak der mislukking'' — zoo zegt de districtsschoolopziener te Amsterdam, als hij gewaagt van het gelukkig dalend cijfer der kinderen, die de school verlieten zonder haar geheel te hebben doorloopen. Dit euvel schaadt intusschen slechts betrekkelijk weinigen; maar het verlagen van het peil, tot dusverre in het zesde leerjaar bereikt, door er eenvoudig een zevende bovenop te zetten, slechts voor weinigen bestemd, zou veel bedenkelijker zijn. Dubbel schadelijk zou het wezen, en *is* het hier en daar in kleine scholen, waar niet elk leerjaar een eigen onderwijzer hebben kan en het hoofd soms maar al te geneigd is veel werk te maken van zulk eene weinigtalrijke klasse.

Het ergst is dit kwaad aan bijzondere scholen, waar de kinderen met het bereiken van den vijfjarigen leeftijd reeds worden toegelaten, *opdat* zij op elfjarigen leeftijd eene school kunnen verlaten, waar eene meer welgestelde minderheid de schade van het te vroeg ter school komen nog tracht in te halen.

Uitbreiding van den leertijd voor allen tot zeven jaar is noodig; maar zoolang deze overtuiging niet zóó algemeen geworden is, dat zij tot wettelijk voorschrift worden kan, zijn vervolgklassen, scholen voor voortgezet onderwijs — of hoe men dan ook het verder onderwijs aan hen, die de zesklassige school doorloopen hebben, noemen wil — te verkiezen boven het algemeen maken van het zevende leerjaar.

Dit bevestigt ook de ervaring te Haarlem, waar wel tot het instellen van een zevende leerjaar is besloten, maar waar ,,het met de daarvoor noodige vergrooting van de schoolgebouwen evenwel slechts uiterst langzaam gaat.''

Het wordt daar weder met de schoolruimte hetzelfde getob als te voren, evenals te 's Gravenhage, waar de districtsschoolopziener zegt, ,,dat men begonnen is aan dezen misstand een einde te maken en dat binnen niet te langen tijd de toestand, zoo al niet geheel verholpen, wellicht dan toch in zeer belangrijke mate zal zijn verbeterd.''

Een waarschuwend voorbeeld voor Amsterdam om voorshands liever te blijven bij de tweejarige vervolgklassen, verbonden aan gewone lagere scholen — thans 12 in getal — en er naar te streven, dat meerdere leerlingen van deze scholen die klassen volgen kunnen, want tot nog toe slaagden bij het toelatingsexamen tot de vervolgklassen slechts 57 %.

Niet minder navolgenswaard is het voorbeeld van Rotterdam. Hier is ééne school in werking, waar voortgezet gewoon lager onderwijs gegeven wordt — dus zonder vreemde talen — en de toeloop tot deze inrichting is zoo groot, dat reeds beduidend plaatsgebrek ontstaan is, zoodat maatregelen tot stichting van nog zulk eene school moeten genomen worden. De districtsschoolopziener schrijft: ,,Ik hoop inderdaad — en de teekenen, dat het aldus zal gaan, beginnen waarneembaar te worden — dat de bevolking voortaan aan voortgezet gewoon lager onderwijs de voorkeur zal geven boven de onzekere kansen van het bezoek der cursussen voor de Fransche taal, die in het leven zijn geroe-

pen met de bedoeling om ook aan de kinderen der volksklasse de gelegenheid te verschaffen om middelbaar en gymnasiaal onderwijs te genieten. De ervaring leert wel, dat het doel hier niet wordt bereikt: een uiterst klein percentage van de bezoekers dier cursussen bereikt de hoogere burgerschool en het gymnasium. Gaat in vervulling, wat door velen wordt voorgestaan: afschaffing van het Fransch op de school voor gewoon lager onderwijs, zoodat ook met die taal op de hoogere inrichtingen, evenals met Duitsch en Engelsch, wordt begonnen, dan zullen de cursussen voor het Fransch verdwijnen, en inderdaad dat zou aan de soliditeit van het onderwijs ten goede komen."

Met deze aanhaling raak ik al een van de twee vakken aan, welker bespreking behoort bij die van den omvang van het onderwijs; doch om het belangrijk onderwerp van het voortgezet lager onderwijs af te handelen, dient toch het oog gericht op de kleinere plaatsen, op het platteland. Het is juist hier, dat het herhalingsonderwijs niets, of zoo goed als niets beteekent; de schoolopziener in het district Goes zegt er van: ,,Over het algemeen blijft de belangstelling bij ouders en verzorgers uiterst gering. Gedeeltelijk is dit te wijten aan de onderwijzers, waaronder er gevonden worden, die zich voor die taak weinig inspannen en in de herhalingsschool vooral een middel zien om zonder heel veel moeite hunne inkomsten eenigszins te vermeerderen. Van veel beteekenis zijn dan ook de resultaten van de herhalingscursussen niet. Bovendien is de gewoonte om slechts één jaar van de lessen gebruik te maken mede een belangrijke belemmering van dit onderricht. Van den cursus van drie jaren, waarop bij het maken van het leerplan voor de meeste scholen gerekend is, komt maar zelden iets terecht. Zoo hadden er van de 29 herhalingsscholen in het arrondissement Goes 22 slechts ééne klasse."

Zoo is het overal. Behalve in de gemeenten Utrecht, Amersfoort en Zeist, is het voor heel *deze* provincie beschreven met deze woorden: ,,Overigens is het onderwijs meestal onvoldoende, dientengevolge dan ook de belangstelling gering, de deelneming niet groot."

Op de vraag, wat gedaan kan worden om den omvang van het onderwijs werkelijk te doen beantwoorden aan de behoeften, weet ik maar één antwoord: het onderwijs Rijkszaak. Voor de kleinere plaatsen is het onmogelijk behoorlijk te voorzien in de behoefte aan voortgezet onderwijs, en ook uitbreiding van den wettelijken leertijd tot zeven jaar zal, als zij eenmaal komt, niet voldoende blijken. Konden echter door de Regeering op de meest geschikte punten klassen of scholen van voortgezet onderwijs worden gesticht, waarbij op geene gemeentegrenzen te letten viel, dan zou het platteland te helpen zijn; land- en tuinbouwonderwijs leveren het onomstootelijke bewijs; en indien dit nog niet meer vruchten oplevert, dan is het slechts een gevolg daarvan, dat de omvang — de leertijd — van het gewoon lager onderwijs en soms ook de toestand nog niet voldoende is.

De beide vakken boven aangeduid zijn het Fransch en de vrije en orde-oefeningen, aan welke vakken door verschillende districtsschoolopzieners beschouwingen gewijd worden in dien zin, dat naar hun oordeel aan het Fransch te veel, aan de gymnastiek zonder toestellen te weinig wordt gedaan.

Zoo schrijft de schoolopziener in het district 's Gravenhage: ,,Geene verbetering is nog gekomen in den druk, die van de zijde van het gymnasiaal en middelbaar onderwijs te 's Gravenhage wordt uitgeoefend op het onderwijs der burgerscholen aldaar, met name ten aanzien van het Fransch. Destijds is een commissie ingesteld, waarin zoowel leden van het personeel bij de eerstbedoelde soorten van onderwijs als van het lager onderwijs zitting hadden, maar, naar ik uit een kort geleden van burgemeester en wethouders op een mijnerzijds tot dit college gericht schrijven ingekomen antwoord vernam, bestaan er bij deze commissie nog diepgaande verschillen. Wel is er eenige voortgang in deze zaak gekomen, maar het geheel is toch nog niet zoo ver gevorderd, dat van vermindering van het euvel ook maar eenigszins sprake kan zijn. Niet alleen dat dus op de meeste genoemde scholen nog een minder gelukkige indeeling van lesuren met overbelasting van het Fransch bestaat, ook wint het vermoeden bij mij meer en meer veld — en ik hoop hieromtrent dit jaar een zoo nauwkeurig mogelijk onderzoek in te stellen — dat er op sommige scholen meer huiswerk wordt opgegeven, dan met de belangen van de kinderen is overeen te brengen. Ten spijt van al de paedagogische en paedologische wijsheid, die op dit punt tegenwoordig kan worden ingedronken en die de kinderen zelfs wel eens wat al te veel als zwakkelingen beschouwt, behoort het niet tot de zeldzaamheden, dat aan negen- en tienjarigen, na volbrachten schooldag, nog een taak te huis wordt meegegeven, waaraan zeer stellig te veel tijd moet worden besteed."

En die te Rotterdam: ,,De scholen voor meer uitgebreid lager onderwijs, waar onderwijs wordt gegeven in twee talen en wiskunde, blijken in eene groote behoefte te voorzien. En het zijn vooral de inrichtingen, waar Duitsch en Engelsch wordt onderwezen, die door het publiek worden gezocht. Ook heeft mijne overtuiging, dat onderwijs in vreemde talen dan alleen met vrucht wordt gegeven, als een stevige ondergrond op het gebied van de vakken *a—i* is aangebracht, in het afgeloopen jaar nog vaster vorm aangenomen. De resultaten, die bereikt worden, zijn inderdaad verrassend;" met welk bericht eene merkwaardige tegenstelling vormt, wat de schoolopziener uit het district Dordrecht schrijft: ,,Aan de bijzondere school (R.-K.) voor meisjes, Voorstraat, Dordrecht, is met September 1911 de aanvang van het onderwijs in vak *l* van het 3de naar het 4de leerjaar verschoven op mijn ernstig aandringen; ik had echter aangeraden om ten minste tot het 5de leerjaar met dit onderwijs te wachten."

Eene dergelijke mededeeling komt uit Alkmaar; de districtsschoolopziener schrijft, dat bij de R.-K. meisjesschool aan de afd. burgerschool eene 8ste klasse is toegevoegd. ,,Het aantal leerlingen in deze klasse bedroeg 3 à 4. In de 4de klasse begint men met Fransch, in de 5de klasse wordt hieraan Engelsch toegevoegd en in de 6de klasse Duitsch, zoodat in laatstgenoemde klasse de 3 vreemde talen geleerd worden. Dat hierbij de andere vakken schade moeten lijden, ligt voor de hand."

Hoe het komt, weet ik niet, en het ligt ook buiten het bestek van een verslag als dit om naar de oorzaak te zoeken, maar tegen te spreken is m. i. niet, dat bij de bijzondere scholen meer voorliefde bestaat voor het onderwijs in Fransch aan jonge kinderen dan bij het openbaar onderwijs, voor zooveel dit laatste niet door gymnasium en hoogere burgerschool gedrongen wordt. Daarentegen is er voor landbouwonderwijs en de daarvoor zoo onmisbare kennis der natuur meer belangstelling bij de openbare onderwijzers, al zijn er enkele teekenen, die wijzen op ontwakende belangstelling bij bijzondere onderwijzers.

De schoolopziener in het district Utrecht meldt, dat in het arrondissement IJsselstein de aanvankelijke geringschatting van het landbouwonderwijs begint plaats te maken voor waardeering; maar dat in Utrecht het Fransch *te* veel schijnt voorop gesteld te zijn, hoewel bij het herhalingsonderwijs om zeer verklaarbare redenen Engelsch en Duitsch met meer lust en ijver beoefend worden — ,,in 1912 zal moeten worden overwogen, hoe hierin verbetering kan gebracht worden."

Het zal wel langer dan één jaar duren eer men het over verbetering in dezen eens is; hoe lang staan de vrije en orde-oefeningen al in de wet en hoeveel moeite kost het nog dit vak werkelijk ingevoerd te krijgen?

,,Het besef van het belang eener voldoende zorg voor de lichamelijke ontwikkeling dringt langzamerhand meer door," schrijft de schoolopziener in het district Amsterdam, ,,maar wat de Overheid in dezen doet is toch eigenlijk nog slechts een minimum." Ik zal niet ontkennen, dat de Regeering meer zou kunnen doen, met name door herstel van de ernstige fout door de wet van 28 December 1896 (*Staatsblad* n°. 230) begaan, toen zij de bijzondere scholen ontheef van de verplichting, dit vak te onderwijzen. Maar de schuld in dezen schuilt toch meest bij de onderwijzers. Wel wordt de oorzaak gezocht en voor een klein deel is zij wellicht ook te vinden in het gebrek aan lokalen, en ik geef gaarne plaats aan hetgeen in dien geest wordt gezegd, doch ik heb een anderen blik op deze quaestie.

De districtsschoolopziener uit Haarlem bericht, dat, kort samengevat, het oordeel van vier der vijf arrondissementsschoolopzieners hierop neerkomt, dat het onderwijs in vak *j* slechts tot zijn recht komen kan daar, waar een behoorlijk groot lokaal in of nabij de school aanwezig is. Hij voegt er echter aan toe: 1°. dat de meeste gemeentebesturen in gebreke blijven de speelplaatsen, ook waar dit met geringe kosten

kan geschieden, althans zoo geschikt mogelijk in te richten; 2°. dat dikwerf op pijnlijke wijze blijkt hoe lang niet allen, die de bevoegdheid voor het vak hebben, de daarvoor noodige geschiktheid bezitten. En hij eindigt zijne beschouwingen aldus: „Hoewel ik een enkele maal werkelijk flink en grondig onderwijs heb zien geven en de ervaring opdeed, dat inderdaad in die gevallen de bezwaren tegen het vak ingebracht, gaandeweg lichter gesteld beginnen te worden, dat men met andere woorden er aan begint te wennen, zoo zal het toch nog heel wat tijd duren eer de algemeene lijdelijke tegenstand zal zijn overwonnen en eer in de gestalte en lichaamshouding van onze Hollandsche jongens de invloed van de oefeningen zal zijn te onderkennen. In Zaandam had men na afloop van het daartoe door Gedeputeerde Staten verleend uitstel van 2 jaar, op 1 Januari 1911 niets verricht ter voorbereiding van de invoering van het vak."

De schoolopziener in het district Alkmaar komt ook terug op het sedert kort door de gewijzigde houding van Gedeputeerde Staten van Noordholland verplicht geworden vak. Aan de gemeente Helder is geleidelijke invoering toegestaan met het oog op het maken van overdekte speelplaatsen — waarvan deze schoolopziener voorstander is — n.l. 2 in elk der jaren 1910, 1911 en 1914 en 1 in elk der jaren 1912 en 1913; en nu is weder door Gedeputeerde Staten vergund „dat met het maken van de 2 overdekte speelplaatsen gewacht wordt tot na den winter 1911/1912, ten einde te kunnen nagaan in hoeverre de twee in 1910 gemaakte gedurende den winter voldoen. Ik vermoed dat door tegenwerking der onderwijzers, die het liefst verwarmde gymnastieklokalen zouden hebben, het geheele onderwijs in vak *j* in deze gemeente voorloopig nog niet tot zijn recht zal komen. Te Oude Niedorp, Schermerhorn, Opmeer en Oterleek is vak *j* wel in het leerplan opgenomen, doch de gemeentebesturen hebben niets gedaan om de uitvoering gedurende de wintermaanden behoorlijk te verzekeren. Te Anna-Paulowna is dit eveneens het geval. In de leerplannen dezer gemeente is opgenomen, dat bij ongunstig weder, in plaats van vrije en orde-oefeningen, een marschoefening kan worden gehouden of een openluchtspel gedaan."

Openluchtspel! Het zijn juist de ervaringen hiermede opgedaan, welke mij doen uitspreken, dat het meest de onderwijzers zijn, die de lichamelijke opvoeding der jeugd tegenhouden. Zoo schrijft de schoolopziener in het district Dordrecht: „De z.g. vrije kwartieren onder schooltijd, of schoolpauzen worden slechts zelden voor openluchtspelen gebruikt; de onderwijzers houden bijna allen er meer van om slechts eenig toezicht op de kinderen op de speelplaats te houden, dan wel hun spel te leiden."

En als er dan zelfs nog maar toezicht gehouden wordt; maar wat ik toevalligerwijze bij openbare scholen in het Gooi en bij opzettelijke wandeling in Amsterdamsche plantsoenen zag, wordt geheel bevestigd door de volgende woorden van den schoolopziener in het district: „Jammer, dat de onderwijzers, en vooral de onderwijzeressen de uitvoering van het vrije tusschenkwartiertje nog altijd zoo belemmeren door onpractische regelingen en nog meer door hun onwil om gedurende dien tijd bij hun klassen te blijven en een behoorlijk toezicht uit te oefenen. Op vele scholen is, te recht m. i., het vrije spelen in dat kwartiertje vervangen door een wandeling in de buurt."

In verband hiermede valt nog eene mededeeling uit hetzelfde verslag over te nemen: „In een ander opzicht ben ik gelukkiger geweest en heeft, als ik mij niet vergis, Amsterdam zelfs Arnhem een kleinen voorsprong afgewonnen: ik heb 't oog op de speelplaatsen op het dak. Die zijn thans aangebracht op de meisjesschool aan de Helmersstraat, aan school n°. 3 aan de Looiersgracht en aan de nieuwe scholen aan de Madura- en de Balistraten. In hoofdzaak voldoen zij zeer goed en bijzonder verblijdend noem ik het, dat de gymnastiekonderwijzers daar gaarne les geven. Het personeel van school n°. 48 aan de Balistraat pruttelt, maar dat komt, afgezien van het feit, dat in deze nog schaars bevolkte en dus matig bebouwde wijk, de dakspeelplaats inderdaad voorloopig nog wat tochtig is, daar vandaan, dat sommige zijner leden in den tijd, dat de schoolbevolking gedwongen was op straat te spelen, een bijzonder enthousiasme hebben opgevat voor de spelletjes, die de lieve jeugd daar bij voorkeur beoefent."

Mij dunkt, dat ook hierin aanleiding bestaat om meer schuld te zoeken bij de onderwijzers dan bij de Overheid.

Voor de besturen van gemeenten, waar de grond duur is en men het dus in de hoogte zoeken moet, is het voorbeeld van Amsterdam wel na te volgen: ik heb drie van deze dakspeelplaatsen bezocht en ze doeltreffend bevonden.

Ook in Zeeland blijft de invoering van vak *j* aan de orde; de districtsschoolopziener te Middelburg bericht dienaangaande: „Daartoe uitgenoodigd door H. H. Gedeputeerde Staten van Zeeland, bij missive van 10 Augustus 1911, n°. 114 (1ste afd.), hebben mijn ambtgenoot in het district Goes en ik in een gemeenschappelijk schrijven, dd. 27 September d. v., aan voornoemd college gericht, de omstandigheden vermeld, van welker aanwezigheid volgens onze meening het verleenen van vrijstellingen aan openbare scholen van het geven van onderwijs in de vrije en orde-oefeningen der gymnastiek behoorde te worden afhankelijk gesteld. Als zulke omstandigheden werden door ons slechts genoemd:

a. wanneer de school niet beschikt òf over een ongebruikt lokaal, òf over een terrein, groot genoeg om er de oefeningen in vak *j* te houden, en de gemeente werkelijk in de onmogelijkheid is, zulk een lokaal of terrein in de nabijheid der school beschikbaar te stellen." (Tevens werd door ons opgemerkt, dat, naar ons oordeel, ook voor het publiek toegankelijke terreinen in vele gevallen voor het doel geschikt moesten worden geacht, mits slechts de veiligheid der kinderen voldoende gewaarborgd ware.);

„*b.* wanneer er aan de school geen leerkrachten zijn, in het bezit der bevoegdheid voor vak *j*".

„Wat scholen betreft, waar het hoofd de eenige aanwezige leerkracht is, meenden wij, dat geen algemeene regel voor het verleenen of weigeren der ontheffing behoorde te worden gesteld, doch elk geval op zich zelf diende beoordeeld te worden.

„Ten slotte gaven wij te kennen, dat, naar onze opvatting, de omstandigheid, dat eene gemeente subsidie geniet, geen grond mocht zijn, haar te ontslaan van het maken van kosten, zoo die noodig mochten blijken, voor het geven van onderwijs in vak *j*, aangezien dergelijke kosten voortvloeien uit het geven van onderwijs in een der verplichte leervakken, genoemd in art. 2 der Lager-onderwijswet, en derhalve te rangschikken zijn onder de uitgaven, die, naar luid van art. 53 dier wet, tot eene behoorlijke inrichting van het lager onderwijs vereischt worden.

„Bij missive van 6 October 1911, n°. 23*a*, 1ste afd., werd mij door H. H. Gedeputeerde Staten medegedeeld, dat zij zich in het algemeen met onze ter zake uitgesproken meening konden vereenigen; doch dat zij het gewenscht achtten, dat in de gevallen, dat de invoering van het vak alleen mogelijk ware, wanneer in daarvoor te maken kosten een subsidie krachtens art. 53 der wet zou moeten worden verleend, ook mijnerzijds de noodige voorzichtigheid werde betracht.

„Het voornaamste gevolg van deze beslissing zal zijn, dat het verkrijgen van vrijstelling van het geven van onderwijs in vak *j*, wat het openbaar onderwijs betreft, eenigermate minder gemakkelijk zal worden gemaakt, en dus aan de werkelijke beoefening van dit onderwijsvak ten goede zal komen. Zooals evenwel vanzelf spreekt, wordt het vak als zoodanig daarmede niet „gered", en zulks wel in hoofdzaak ten gevolge van de zeer geringe belangstelling, die het ondervindt van de zijde van het bijzonder onderwijs; wat ik dienaangaande in mijn jaarverslag over 1910 opmerkte, blijft derhalve onverminderd van kracht."

Inderdaad, zonder wettelijk voorschrift zal de lichamelijke opvoeding op de bijzondere scholen nimmer regel worden; niet minder dan op de openbare zijn het hier de onderwijzers, die tegenwerken.

Alvorens van den omvang van het onderwijs af te stappen, nog eene opmerking, welke slechts eene herhaling is van wat ik al vóór vele jaren schreef: gelijk er akten bestaan voor lager landbouw- en tuinbouwonderwijs, zoo behoort er ook eene akte te bestaan voor lager handelsonderwijs, en behoort het vak „handelskennis" opgenomen te worden onder de z.g. facultatieve vakken van art. 2. Ik kom daarop terug, omdat èn de behoefte meer en meer blijkt, èn de opleiding van onderwijzers in dit vak door de nationale vereeniging

voor handelsonderwijs met krachtigen steun der Regeering flink is aangevat. De schoolopziener te Amsterdam zegt, m. i. te recht met het oog op de „Amstelschool" (driejarige vervolgklassen) aldaar, welke zich van jaar tot jaar uitbreidt: „meer en meer blijkt het een eisch des tijds te zijn, dat de onderwijzers in de gelegenheid worden gesteld zich een behoorlijke kennis van de elementen van wat ik nu maar kortheidshalve de handelswetenschap zal noemen, eigen te maken. De akte boekhouden M. O. eischt veel te veel van hen en geeft voor de practijk te weinig. Blijkbaar bestaat er behoefte aan eene akte L. O. voor dat vak."

Blijkt ook weder hieruit, hoe nauw omvang en toestand van het onderwijs samenhangen, hoe in zekeren zin de laatste van de eerste afhangt; thans ga ik over tot de bespreking van den toestand, zooals die behoort te wezen binnen de perken der wet.

Op dien toestand heeft het schooltoezicht meer invloed dan men dit oppervlakkig gezien denken zou. Dit blijkt wel allermeest daaruit, dat juist de onderwijzers zelven in hunne vergaderingen en bladen gestadig stemming trachten te maken voor het opnemen in het rijksschooltoezicht van mannen, voortgekomen uit hunne gelederen. Het is hier de plaats niet om dit streven te beoordeelen, maar wel om te vermelden wat een mijner arrondissements-schoolopzieners, zelf jaren lang onderwijzer, ditmaal aan zijnen districtsschoolopziener bericht: „Spreekt men over het gebruik — eer misbruik — van de lei, dan zijn de onderwijzers meestal overtuigd van het nut der afschaffing, maar in groote klassen wordt meermalen gevreesd voor te veel correctie, wat dus voor de afschaffing pleit. Ook voor het rekenonderwijs, in het bijzonder het cijferen, wordt nauwkeurigheid bevorderd door gebruik van papier. De campagne tegen de lei, gepaard met een goede contrôle op het nazien van het schriftelijk werk, acht ik een voornaam punt voor de verbetering van het onderwijs."

Van dien rusteloozen strijd tegen de lei en van dit steeds maar weer aan de arrondissements-schoolopzieners aanbevelen van scherp toezicht op het schriftelijk werk, getuigen reeds sedert jaren èn mijne verslagen, èn die der districtsschoolopzieners, gelijk ook de notulen van de gezamenlijk door ons gehouden vergaderingen.

Ik herhaal het slot van de aanhaling, zooeven gedaan: „een voornaam punt voor de verbetering van het onderwijs"; en ik herinner mij daarbij eenen schoolopziener, die mij — twintig jaar geleden misschien — naar aanleiding van eene opmerking toevoegde: „ik meen geheel op de hoogte te zijn van de toestanden in mijn arrondissement"; waarop hij ongeveer dit ten antwoord kreeg: „dat is zeker een begin, maar nu komt het er op aan, in die toestanden verbetering te brengen".

Over het geheel meen ik te mogen zeggen, dat de ambtenaren van het Rijksschooltoezicht zoowel hiervan doordrongen zijn, als van de noodzakelijkheid hierbij ééne lijn te trekken. Intusschen moet hieraan dadelijk toegevoegd, dat er nog allerlei toezicht bestaat, of tracht op te komen, dat eene gansch andere lijn trekt.

Zoo is bij mij een schoolopziener in eene groote gemeente komen klagen over inmenging van leden der „commissie van bijstand" in de taak van het schooltoezicht; ik meende hem te moeten verwijzen naar den burgemeester en mocht al spoedig het volgend bericht ontvangen:

„Naar aanleiding van het onderhoud met den burgemeester ontving ik heden bij kabinetsschrijven van burgemeester en wethouders de mededeeling, dat aan de leden van de commissie van bijstand was verzocht, zich in den vervolge te willen onthouden van het uitoefenen van toezicht op het onderwijs en van gezag in de scholen."

Werd hier alzoo een remmende invloed onschadelijk gemaakt, er zijn er andere, die niet zoo gemakkelijk zijn op zijde te schuiven. Werd enkele jaren geleden bij het opzettelijk onderzoek door de schoolopzieners naar den toestand van het leesonderwijs algemeen bevonden, dat de onvoldoende uitkomsten van dit onderwijs voor een groot deel te wijten waren aan het spreken over en naar aanleiding van de leesles, in plaats van de kinderen zich in het lezen te laten oefenen, en werd een ander jaar bij het nagaan van het geschiedenisonderwijs opgemerkt, dat veel besproken werd, voor kinderen weinig aantrekkelijk en voor hunnen leeftijd ongeschikt, dit alles heeft de plaatselijke commissie van toezicht te Amsterdam niet weerhouden bij motie de „verwachting" uit te spreken, dat de onderwijzers bij het geven van onderwijs rekening zullen houden met het gevoelen der commissie, dat bij de verschillende vakken van onderwijs als geschiedenis, aardrijkskunde en lezen geenszins is uitgesloten de punten betreffende de staatsregeling van Nederland en de „plichten en rechten van de Staatsburgers" te behandelen, mits hierbij noodelooze uitweidingen werden vermeden. En dit naar aanleiding van eene circulaire des districts-schoolopzieners aan de hoofden der openbare scholen, ter uitvoering van hetgeen menigmaaal door mij met de districts-schoolopzieners uit de 2de inspectie is besproken en vastgesteld, dat „Staatsregeling" geen vak van lager onderwijs is en dus op de *lagere* scholen ook niet mag worden onderwezen onder een anderen naam.

Eene derde ongewenschte inmenging kwam weder van anderen kant: een van de districtsschoolopzieners ondervond, dat zijn raad, evengoed op de bijzondere als op de openbare scholen gegeven om de lei te vervangen door papier, werd tegengestaan door den „bijzonderen" inspecteur, die bij het door hem gehouden „schoolbezoek" volgens het hoofd der school behoud van de lei had aangeraden.

In weerwil van deze en dergelijke gevallen van ongewenschte inmenging en tegenwerking, gaan de schoolopzieners voort met het hunne te doen tot verbetering van den toestand, en dat het meer bijzonder letten op enkele vakken voor elk jaar daarbij van veel belang is, bleek ook weder in 1911, toen de vakken: schrijven en Nederlandsche taal aan de orde waren.

Het onderwijs in het *schrijven* heeft sedert het vorig onderzoek eene andere richting genomen en het lijdt geen twijfel, of het platteland zal hierin de steden, en de bijzondere school de openbare moeten volgen. Eindelijk zijn zij die nadenken vrij algemeen tot het inzicht gekomen, door den schoolopziener in het district Middelburg aldus uitgedrukt: „Het doel nu van het onderwijs in het schrijven bestaat hierin, dat langs den weg van oordeelkundig ingerichte, methodische oefening den leerling de vaardigheid worde bijgebracht, onmisbaar om alle voorkomende letterteekens en hunne combinaties, benevens de leesteekens en de cijfers, in duidelijk leesbaren vorm graphisch weer te geven, aanvankelijk als copie, later uit het geheugen, ten einde hij in staat zij een hem voorgelegden gedrukten tekst vaardig en leesbaar af te schrijven en, onder voorwaarde, dat hij de daartoe vereischte grammaticale en stilistische ontwikkeling hebbe bereikt, een hem hoorbaar voorgedragen tekst of gedachten van eigen maaksel vaardig en leesbaar in de gebruikelijke schriftvormen tot uitdrukking te brengen.

„Op dit doel behoort, naar mijne meening, het in de lagere school gegeven schrijfonderwijs, ook ter besparing van kostbaren tijd, zoo rechtstreeks mogelijk aan te sturen, met weglating van alles wat wellicht op zich zelf wel belangrijk en fraai mag heeten, maar met de bereiking van dit doel geen onmiddellijk verband houdt. Hoe spoediger die vaardigheid wordt verkregen, hoe eerder het eigenlijke schrijfonderwijs zich zelf overbodig maakt. Hieruit volgt, dat al wat naar calligraphie zweemt, van de lagere school behoort verbannen te worden en dat de geijkte term „schoonschrijven" binnen hare muren niet behoort te weerklinken. Want indien aan den eisch der duidelijkheid volkomen voldaan wordt, is daarmede tevens ten volle voldaan aan alle binnen de sfeer der lagere school te stellen aesthetische eischen. Bovendien richt de term „schoonschrift", en niet minder die van „kladschrift, in het kinderbewustzijn eene heillooze verwarring aan. Er bestaat evengoed: „schoonlezen", als „schoonschrijven", doch geen verstandig onderwijzer zal tot zijn leerlingen zeggen: „kinderen, nu hebben we schoonlezen", alsof het er in een ander lesuur niet toe zou doen, hoe het kind las! Evenmin zal hij termen gebruiken als „schoonteekenen" en „kladteekenen". Bij alle lezen geldt de eisch: „goed lezen"; bij alle teekenen wordt „goed teekenen" verlangd; d. w. z. het kind wordt voor den eisch geplaatst zoo goed te lezen of te teekenen, als het kan. Zoo gelde bij het schrijven steeds de eisch: „lever *goed* schrift".

„Bij nagenoeg alle leervakken, indien zij ten minste naar

den eisch onderwezen worden — bij Nederlandsch rekenen, zingen, aardrijkskunde, geschiedenis, natuurkennis — kan men het schrijven niet ontberen. Het doel nu van het schrijfonderwijs behoort met die omstandigheid verband te houden en kan dus geen ander zijn, dan het kind in staat te stellen, al wat het bij de behandeling der andere vakken aan schriftelijk werk te verrichten heeft, op vaardige wijze in duidelijk schrift tot uitdrukking te brengen.

,,Zal dit doel, namelijk het aanbrengen van de vereischte vaardigheid, zoo spoedig mogelijk, althans nog binnen de grenzen van den leerplichtigen leeftijd, worden bereikt, dan verdient het overweging recht op het doel af te gaan en alle omwegen te vermijden. Met andere woorden: de methode zij eenvoudig en practisch. Het lettertype worde aldus gekozen, dat het van den aanvang af tot het einde toe kan gehandhaafd blijven, waaruit dus volgt, dat ,,loopend klein'' (in het begin niet *al* te klein!) aan te bevelen zij. En evenzoo worde dàt schrijfmateriaal gekozen, dat de practijk des levens in de eerste plaats eischt, te weten: stalen pen, inkt en papier. De richting des behouds ontdekt hier allerhande gevaren en bezwaren.....''

Het meer algemeen worden van deze overtuiging leidt er toe, dat het verschil tusschen schrijven en schoonschrijven gaandeweg verdwijnt; was dientengevolge hier en daar de eigenlijke schrijfles ook al verdwenen, daarop is men moeten terugkomen; in de lagere school blijven opzettelijke oefeningen in de kunst van schrijven even onmisbaar als die in de leeskunst.

Zoo schrijft de schoolopziener in het district Haarlem: ,,Waar behoorlijk toegezien wordt op de netheid en het schrift bij *al* het schrijfwerk, is het opzettelijk schrijfonderwijs in de hoogere klassen tot een minimum terug te brengen. Toch is mij bij eene school gebleken, dat men dat opzettelijk schrijfonderwijs zelfs niet in de hoogste klassen geheel kan ontberen. Het hoofd eener school had in zijn leerplan voor schrijven in de 5de en 6de klassen geen tijd uitgetrokken. Ik stond deze nieuwigheid tijdelijk toe, onder voorwaarde, dat wanneer na een proef van een paar jaar de noodzakelijkheid van wederinvoering bij mijne opzettelijke inspectie bleek, daartoe zou besloten worden. Sedert het vorig jaar wordt er in de beide hoogste klassen der school weder deugdelijk schrijfonderwijs gedurende twee halve uren per week gegeven. Het heeft mij namelijk niet veel moeite gekost, bij mijn onderzoek na het proefjaar het hoofd der school er van te overtuigen, dat het inderdaad zeer noodig was gebleken, bij al de zorg die er aan het schriftelijk werk der leerlingen was besteed, hen de goede lettervormen voortdurend bij het opzettelijk schrijfonderwijs voor oogen te brengen en te doen beoefenen.''

De verandering van richting bestaat intusschen niet in een meer of minder, maar in het verdringen van het z.g. staand schrift— het steilschrift, hoeveel er ook vóór te zeggen is, heeft in den strijd het onderspit gedolven — in de school door loopend schrift. Dit wordt als volgt uitgedrukt door den schoolopziener in het district Gouda: ,,Er kan in onzen tijd gesproken worden van een strijd tusschen het staand schrift en het loopend schrift. In dien strijd wint het loopend schrift terrein, maar het heeft nog maar een klein deel van het terrein veroverd. Toch voorspel ik aan het loopend schrift de overwinnning: duidelijkheid en netheid behoeven er allerminst aan te ontbreken en men gaat al meer en meer beseffen, dat ook eene zekere vlugheid mag geëischt worden. Vlugheid en *staand* schrift schijnen op geen al te goeden voet met elkaar te leven. Hinderlijk bleek dit meermalen bij het opgeven van een dictée, waarbij tevens op het schrift zou worden gelet. Ik was daarbij vaak genoodzaakt het aantal zinnen te verminderen, daar de kinderen het geheele stuk niet zouden hebben kunnen opschrijven in den tijd, dien ik er voor bestemd had en ruim voldoende achtte. En het resultaat? Dikwijls eene vrij*mooi* geschreven dictée met... veel fouten. De aandacht der leerlingen wordt zoodanig op het peuterwerk — meer teekenen dan schrijven — geconcentreerd, dat er te weinig wordt gelet op het gebruiken van den juisten woordvorm.

,,Bij vele onderwijzers schijnt nog de *schrijfles* meer speciaal beschouwd te worden als *de* les, waarop nauwkeurig op het schrift moet worden gelet: het is dan, of het schrijven iets aparts is, niet middel, maar doel. Men kan ervaren, dat leerlingen in het 1ste en 2de leerjaar met groote zorgvuldigheid dàt stukje van den cursus beoefenen, hetwelk voor die jaren is bestemd (en in dat stukje van den cursus komen lang niet alle letters en letterverbindingen voor), terwijl voor het overige schriftelijk werk de pak-maar-toe- en raakmaar-wat-methode hoogtij viert. Ik heb meermalen de opmerking gemaakt, dat op deze wijze onmogelijk kan verkregen worden: duidelijk, net en vlug schrift, en daarom moet het toch te doen zijn. Er moet, ook in de eerste leerjaren, verband gelegd worden tusschen het schriftelijk werk en de opzettelijke schrijfoefening. En dat kan, als men eenerzijds zich niet angstvallig vastklemt aan een gekozen leergang en anderzijds er voor zorgdraagt, dat men een leergang kiest, waarbij *spoedig alle* lettervormen en letterverbindingen eene beurt krijgen. Eerst alle vormen en verbindingen ,,behoorlijk'' en zorgvuldig beoefenen, later zoowel het een als het ander perfectionneeren, dat moet de leuze zijn.''

Daarna komt dan eene beschouwing door hem ontleend aan een verslag van den schoolopziener in het arrondissement Gouda: ,,In sommige scholen waar het loopend schrift wordt beoefend, gebruikten de onderwijzers het ,,takteeren'' als hulpmiddel. Daarbij worden de letterdeelen door den onderwijzer of een der leerlingen (of door alle) benoemd in een niet te langzaam tempo. De voorstanders van dit ,,taktschrijven'' meenen, dat daardoor de gelijkmatigheid der beweginngen tot eene gewoonte wordt, het vormen der letters anders dan volgens voorschrift onmogelijk wordt gemaakt en de leerlingen tot de gewenschte vlugheid worden gedwongen. Er zijn echter vele voorstanders van de beoefening van het loopend schrift, die geen bewonderaars van het takteeren zijn, er zelfs een soort dressuur in zien, die op eene school niet behoort. Het komt mij voor, dat de proeftijd nog te kort duurt, om nu reeds te kunnen uitmaken, of deze methode aanbeveling verdient.''

Ook uit het district Dordrecht komt het bericht, dat het loopend schrift gaandeweg meer algemeen wordt. De districtsschoolopziener schrijft, dat de takteermethode met of zonder tel de andere verdringen; in de Hoeksche Waard worden ze thans op 24 van de 42 scholen gevolgd. Geen wonder, dat juist daar het takteeren zooveel veld won, want daar is deze wijze van doen het eerst toegepast door den heer P. H. M. Welker, hoofd der openbare school te Numansdorp, die later zijne methode in het licht gaf. De schoolopziener in het district Rotterdam schrijft dan ook: ,,de steeds meer gevolgd wordende methode-Welker is daarop gericht, n.l. het zoo ver te brengen, dat de leerlingen bij het verlaten van de lagere school regelmatig, goed leesbaar, loopend schrift kunnen leveren.''

Geheel naar waarheid laat deze schoolopziener hierop volgen, dat de uitkomsten met de methode-Welker bereikt voor het grootste deel afhangen van de persoonlijkheid des onderwijzers. ,,Alleen wanneer van hem zoodanige kracht uitgaat, dat de klasse als het ware vanzelf ordelijk is, worden met die methode goede resultaten verkregen. Is hij niet bij machte op zeer gemakkelijke wijze het kind tot nauwkeurige opvolging van het ,,bevel'', dat hier methodisch bij elk letterdeel wordt gegeven, te brengen, dan is het beter, dat wordt uitgezien naar andere middelen tot vorming van goede schrijvers.''

Dat er zulke middelen nog wel zijn, blijkt uit hetgeen bericht wordt door den schoolopziener in het district Goes: ,,dat er n.l. niet overal voldoende op gelet wordt, dat bij het onderwijs in dat vak de houding der leerlingen goed en ongedwongen is. Er zijn onderwijzers, die de leer verkondigen, dat men den leerlingen veel vrijheid moet laten zoowel wat de houding van het lichaam betreft als ten opzichte van de wijze, waarop de pen wordt vastgehouden. De beste resultaten worden daar bereikt waar, zonder in uitersten te vervallen, nauwkeurig wordt gelet op eene goede houding der leerlingen bij het schrijven en waar geëischt wordt, dat de kinderen de pen vasthouden zooals het behoort. Om goede resultaten van het schrijfonderwijs te kunnen verkrijgen, moet bovendien de onderwijzer gedurende de schrijfles nauwkeurig toezien en elke gemaakte fout onmiddellijk verbeteren; fouten, welke veelvuldig voorkomen, voor de geheele klasse op het bord, en anderen in het schrijfboek van den betrokken leerling. Dit gebeurt nog niet in elke school: nog maar al te veel bepaalt de onderwijzer er zich toe bij de schrijfles het aantal regels aan te geven, dat geschreven mag

worden en bij het einde der les even rond te gaan, om het schrift met een cijfer of een letter te waardeeren.

„Als aan de zorg van één onderwijzer meerdere klassen toevertrouwd zijn, dan zal die wijze van handelen niet altijd te voorkomen wezen, doch ook dan moet dit geen regel worden. Hier en daar treft men wel onderwijzers aan, die de schrijfles in de eerste plaats als een rustpoos voor zich zelf schijnen aan te merken. In de lagere leerjaren gaat aan het schrijven van een letterteeken de bespreking daarvan vooraf, waarbij de onderwijzer aan de leerlingen toont, hoe het letterteeken ontstaat. Of echter dit in alle scholen wel voldoende herhaald wordt, moet betwijfeld worden.

„Bij het leeren schrijven der letterteekens wordt voldoende gelet op het splitsen der moeilijkheden en wordt gestreefd naar zoodanige opeenvolging der te schrijven letterteekens, dat er eene geleidelijke opvolging van moeilijkheden is, hoewel de volgorde waarin het schrijven der letterteekens geleerd wordt, niet in alle scholen dezelfde is."

En verder: „In den laatsten tijd beginnen verscheidene onderwijzers meer dan vroeger te gevoelen voor het zoogenaamd loopend schrift. Niet in alle scholen wordt bij al het schriftelijk werk voldoende gelet op netheid en duidelijkheid; vooral is dit het geval, waar nog te laat gewerkt wordt met potlood en pen. Waar dit wèl gebeurt, schrijven de leerlingen na volbrachten leertijd meestal net, duidelijk en vlug. Dit wordt niet bereikt, wanneer er *uitsluitend* bij het eigenlijk schrijfonderwijs (het zoogenaamde schoonschrift) *goed* schrift geëischt wordt. Het gebruik van de lei vermindert van jaar tot jaar, ook zonder dat men tot geheele afschaffing voor enkele of voor alle klassen overgaat. Toch hoort men bij schoolbezoeken, vooral door de oudere onderwijzers nog tal van bezwaren aanvoeren tegen het gebruik van papier voor alle schriftelijk werk.

„Tot deze, inderdaad weinig afdoende bezwaren, behooren de navolgende: Men acht het ondoenlijk de lei af te schaffen, wanneer een onderwijzer meer dan één leerjaar te verzorgen heeft; — bij het maken van cijferoefeningen is de lei onmisbaar; — de kosten van het vervangen van de lei door papier zijn zoo groot; — de kinderen zijn te onzindelijk om steeds op papier te werken; — als er uitsluitend papier gebezigd wordt, wordt er te weinig werk geleverd; — de lei is onmisbaar voor het z.g. kladwerk; — de leerlingen kunnen de fouten, die ze gemaakt hebben, veel gemakkelijker op de lei dan op papier verbeteren.

„Bij het opsommen der bezwaren wordt echter gewoonlijk *gezwegen* van het hoofdbezwaar, dat men tegen het uitsluitend gebruik van papier heeft, namelijk de noodzakelijkheid van *veel* en *nauwkeurige correctie*."

Dat ook bij dit vak niet voldoende gelet wordt op de lichamelijke opvoeding, blijkt, behalve uit de boven reeds overgenomen klachten, uit die van den schoolopziener in het district Dordrecht: „Op schrijfhouding van lichaam en hand wordt dooreengenomen te weinig uit hygiënisch en onderwijskundig oogpunt gelet, niet alleen bij onvoldoende of verkeerde belichting of bij nog veelvuldig voorkomende onpractische inrichting der banken, maar meer nog wegens ontstentenis van inzicht en opmerkzaamheid bij het onderwijzend personeel."

Van den schoolopziener in het district Gouda: „Ten aanzien van de houding van het lichaam moet opgemerkt worden, dat over het algemeen te weinig gelet wordt op de eischen, die de gezondheidsleer stelt aan den stand van het lichaam onder het schrijven; ik bedoel hier het schrijven in het algemeen, dus ook het maken van schriftelijk werk."

Deze schoolopziener klaagt tevens over het overlaten aan het toeval, hoe de kinderen de pen aanvatten, terwijl toch bij loopend schrift volstrekt noodig is, dat de pen niet te dicht bij de punt aangevat en niet te vast omklemd worde. Iets dergelijks merkt de schoolopziener uit Haarlem op, dat nl. deze wijze van vasthouden er toe leidt, dat het schrijven niet geschiedt door beweging van de vingers, maar door op- en neerbewegen van het geheele handje, waarvan nooit een voldoend loopende hand het gevolg zijn kan.

Uit Rotterdam wordt gemeld, dat in de lagere klassen meestal wel voldoende gelet wordt op de eischen van de lichaamshouding en van het oog, maar dat het moeite kost de onderwijzers er van te doordringen, dat voor oudere leerlingen eene goede houding even noodig is als voor de jongere. Over het algemeen is hier het oordeel gunstig; maar verzwegen wordt niet, wat ook anderen opmerken, dat soms „kinderen zitten te schrijven in eene bank, die eene behoorlijke houding onmogelijk maakt", en dat dwingende voorschriften betreffende de afmetingen der schoolbanken ontbreken. Niet onbelangrijk schijnt nog de mededeeling, dat in Rotterdam op nog slechts 4 pct. der scholen groot geschreven wordt, terwijl dit percentage stijgt tot bijna 33 pct. in de arrondissementen Schiedam en Hillegersberg, waar op de plattelandsscholen het schrift verre staat beneden dat der stadsscholen.

Deze schoolopziener wil niet beslissen, of er onmiddellijk verband is tusschen dit grootschrift, en de over het algemeen minder bevredigende uitkomsten, o. a. omdat vuilheid en slordigheid hierin ook aandeel hebben; maar zijn ambtgenoot uit Gouda acht, om te komen tot een loopend schrift van 2 à 3 m.M. lettergrootte, kleinere vormen noodig, zoowel bij de schrijfles als bij het schriftelijk werk, al heeft in hooger leerjaren het af en toe schrijven van eenigszins grooter vorm wel zijne goede zijde.

De schoolopziener te Rotterdam geeft den totaalindruk van het schrijfonderwijs aldus weer: „Dat onderwijs voldoet in de steden aan billijke eischen, op het platteland niet."

Behalve deze tegenstelling en die tusschen openbare en bijzondere scholen bestaat er nog eene derde n.l. tusschen die scholen, welke voorbereiden voor hoogere inrichtingen en de volksschool. Althans de schoolopziener in het district 's Gravenhage, die over het algemeen vooruitgang in het schrijfonderwijs opmerkte, bericht: „Voor 's Gravenhage geldt de opmerking, dat op vele burgerscholen het schrijven en in het algemeen het schriftelijk werk er minder verzorgd uitziet dan op de 1ste en 2de klasse scholen (volksscholen), zoodat het schijnt, dat op eerstgenoemde scholen het nut van net werk niet voldoende wordt ingezien.

„De oorzaak van dit kwaad moet vermoedelijk alweder voor een deel gezocht worden in het dikwijls overmatig vele huiswerk, dat de leerlingen in de avonduren, dikwijls onder ongunstige omstandigheden moeten verrichten."

Dit deel van mijn verslag eindig ik met tegenover elkander te stellen de berichten uit een plattelandsdistrict als Alkmaar is en het district Amsterdam.

De schoolopziener uit eerstgenoemd district vat zijne ervaringen als volgt samen: „Resumeerende meen ik te mogen zeggen, dat het schrijven in het algemeen genomen nog niet voldoet aan de eischen, die men daaraan redelijkerwijze kan stellen; dat de afschaffing der lei zeer zeker hierin aanmerkelijke verbetering zal brengen, als voor alle schriftelijk werk behoorlijke netheid wordt geëischt; dat dit onderwijs voorloopig de volle aandacht van het schooltoezicht zal blijven bevorderen."

En die uit Amsterdam: „Over het algemeen trof ik op de openbare scholen beter schrift aan dan op de bijzondere. Opmerkelijk is het, dat de meisjes in het algemeen netter schrijven dan de jongens; ik geloof de oorzaak daarvan te moeten zoeken in de meerdere nonchalance van den jongen in tegenstelling van het meisje. Zoo is het ook opmerkelijk, dat de U. L. school in „schrijven" volstrekt niet staat boven de volksschool, meestal wel daar beneden, wat vooral blijkt uit het schrift der meisjes. Het is, alsof naarmate het intellect meer ontwikkeld wordt, er aan alle min of meer werktuiglijk werk — en wat meerder of minder mooi schrijven kan daar stellig toe gerekend worden — minder aandacht besteed wordt. Het verschil is echter in deze zesjarige periode belangrijk kleiner geworden: aan de scholen voor U. L. O. en M. U. L. O. wordt niet meer zoo algemeen slecht geschreven. Alle schoolopzieners verklaren, dat de ijver en de toewijding voor dit vak, vooral bij de jongere leerkrachten, weinig reden tot klagen geven. Er blijft natuurlijk nog heel wat te wenschen en te verbeteren over, maar toch, de vorige periode van onverschilligheid schijnt voorbij en het onderwijs beweegt zich in de goede richting. Waar nu de vorige maal geconcludeerd werd, dat bij geen ander vak de invloed van den onderwijzer op de resultaten zóó groot was, daar spreekt het wel vanzelf, dat er vooruitgang valt te boeken. Het is een streelende gedachte, dat de onderstelling niets ongerijmds heeft, dat de belangstelling, door het Rijksschooltoezicht voor dit vak aan den dag gelegd, tot dit verblijdend resultaat niet onbelangrijk heeft bijgedragen."

In hoofdzaak meen ik mij bij de bespreking van het onderwijs in de *Nederlandsche taal* te moeten bepalen tot het weergeven van een beduidend deel uit elk der verslagen van de districten Amsterdam en Gouda. Niet omdat de opmerkingen van hunne ambtgenooten uit de andere districten onbelangrijk wezen zouden, maar door uit alle aanhalingen te doen zou het verslag te lang en te verbrokkeld worden.

Vooropgesteld moet worden, dat door bijna alle schoolopzieners krachtig aangedrongen wordt op meer en beter, op stelselmatig onderwijs in het „spreken"; gelijk zij enkele jaren eenstemmig wezen op de dringende noodzakelijkheid van beter onderwijs in het „lezen". Vrij algemeen is ook de klacht over het te veel, te slordig en het vaak gebrekkig spreken van de onderwijzers in de school. De schoolopziener in het district Haarlem vat die klachten aldus samen: „Het komt mij voor, dat er, over het algemeen genomen, in de laatste zes jaar, niet veel gewonnen is. Naar mijne meening is dit hieraan toe te schrijven:

1°. dat er tusschen het lees- en het taalonderwijs nog te weinig verband wordt gelegd, en

2°. dat de waarde van het juist, duidelijk en geaccentueerd spreken nog in de meeste scholen niet voldoende erkend wordt.

„Door verschillende schoolopzieners wordt er dan ook nog op gewezen, dat door de onderwijzers niet voldoende op bestrijding van het dialect bij het lees- en taalonderwijs wordt gelet.

„Zoo wordt bij voorbeeld in Noordholland benoorden het IJ geen onderscheid tusschen *eu* en *ui* gehoord, en niet zelden worden bij het dictée deze klanken verwisseld.

„Ook hier zouden spreekoefeningen zeer nuttig zijn. Schier overal worden deze evenwel na het aanvankelijk leesonderwijs geheel verwaarloosd. Wanneer men er maar naar streefde onze kinderen met meer zorg te leeren spreken en bij het lezen meer nadrukkelijk opmerkzaam te maken op den vorm en de spelling der woorden, ware de kans op goede resultaten bij het taalonderwijs zeer veel bevorderd."

Die uit het district Dordrecht klaagt, dat op zuiver en duidelijk spreken te weinig wordt gelet; welk verzuim op de dorpen zooveel te schadelijker is door het ontbreken van bewaarscholen en het te vroeg op school komen. Voor dit district geldt grootendeels, wat voor geheel Zeeland kan worden gezegd en wat de districtsschoolopziener uit Middelburg aldus uitdrukt: „Het gros der kinderen dient allereerst geoefend te worden in het juist spreken, wat voor hen in hoofdzaak daarop neerkomt, dat zij eene nieuwe taal hebben aan te leeren, te weten: het beschaafd Nederlandsch. Het voertuig van hun kinderlijk denken is de een of andere streekspraak. De eerste spreekoefeningen op school moeten dienen, hen te gewennen aan het verstaan, straks aan het hanteeren van de beschaafde Nederlandsche omgangstaal."

Doch zoowel daar waar de Nederlandsche omgangstaal als eene nieuwe taal is en wordt onderwezen, als daar waar slechts behoeft te worden voortgebouwd op hetgeen de kinderen van hunne moedertaal in de school meebrengen, moet het zuiver en nauwkeurig mondeling gebruik van de taal worden onderwezen. Vele onderwijzers doen dit niet of te weinig, hetzij omdat zij er de noodzakelijkheid niet van inzien, hetzij omdat zij het niet kunnen. Zoo zegt de schoolopziener in het district Rotterdam, dat dáár wel veel moeite gedaan wordt om den kinderen goed te leeren spreken, maar dat dit lang niet altijd gelukt, omdat vele onderwijzers hierin zelven te kort schieten. Het hapert intusschen ook veelvuldig bij de onderwijzers aan het inzicht, dat spreken en stellen moeten geleerd worden; dat het kind bij het zich oefenen in beide vakken evenzeer gestadige, schoon soms onmerkbare leiding behoeft als bij schrijven, teekenen en zingen.

De schoolopziener uit Haarlem zegt er van: „Er heerscht, de goede onderwijzers niet te na gesproken, in onze scholen te weinig hart voor de bestudeering van de taal.

„Men acht het niet noodig de hier onmisbare inspanning van de zijde der leerlingen te eischen, men geeft bij hen voedsel aan de gedachte: ik leer de taal wel vanzelf."

Hier wordt de vinger gelegd op de wonde. Menig onderwijzer, die zich gaarne groote moeite getroost om zijnen leerlingen vele nuttige kundigheden aan te leeren, verkeert in de stellige meening, dat elk kind zich zijn eigen taal vormt en dat hij er de handen moet afhouden. Er is natuurlijk in deze meening ook wel iets, wat juist is; waarop hier niet verder wordt ingegaan met het oog op de breede aanhalingen, welke ik volgen laat; maar de vraag moet toch beantwoord, hoe deze meening ontstaat. Het is inderdaad niet te verwonderen, dat veel jongere onderwijzers, die veel verwachten van de bladen der klasse-onderwijzers, en die zich de schrijfwijze daarvan ten voorbeeld stellen, het spoor geheel bijster raken: hoewel in strijd met de woordenlijst der z.g. „vereenvoudigde spelling" kan men daar vinden: belangrike, dikwels, dergelike, enz. Onuitspreekbare opvolging van letters als „tot 't tijd wordt, dat 'k kom" zijn niets zeldzaams meer; evenmin als *we* in plaats voor wij en *me* voor mij.

Wordt dit alles dan nog geijkt als vrucht van wetenschap, als voortvloeiende uit „het nieuwere taalbegrip"; dan is het inderdaad niet bevreemdend, dat, eigen school en eigen opleiding vergetend, veel onderwijzers, als zij de uitkomsten zien van het door hen gegeven taalonderwijs, zich er mede vleien, dat het in de toekomst „vanzelf" wel beter worden zal. Wordt hun opgemerkt, dat het gebruik van welk werktuig ook geleerd moet worden door stelselmatige oefening onder bekwame leiding, dan komt er niet veel antwoord. Spraken zij zich vrij uit, dan kwam waarschijnlijk de opmerking dat het „nieuwere taalbegrip" zulke ouderwetsche denkbeelden uitsluit.

De districtsschoolopzieners zijn door mij uitgenoodigd in hunne verslagen mede te deelen — en zulks naar aanleiding ook van door oudere onderwijzers verdedigde stellingen — in hoeverre de nieuwere taalbegrippen tot onjuiste toepassingen in de school geleid hebben.

Van opzettelijk niet corrigeeren, van het in beginsel verdedigen, dat fouten onverbeterd blijven, zijn mij geene voorbeelden medegedeeld.

De schoolopziener in het district Rotterdam schrijft: „Van de nieuwe richting in het taalonderwijs, die is aangegeven in de uitdrukkingen: *taal is klank, alle taal is individueel, er zijn geen uitzonderingen, geen fouten*, heb ik tot dusverre bij het onderwijs in de scholen van mijn district niets bespeurd"; en die in het district Haarlem meldt uitdrukkelijk, ook waar hij zegt, dat er bij het onderwijs in Nederlandsche taal een afkeer heerscht van al wat naar regels zweemt: „in mijnen dienstkring is van de toepassing dezer zeer geavanceerde denkbeelden voorloopig nog niets te bemerken."

Hiermede ben ik genaderd tot wat er de districtsschoolopziener te Amsterdam van zegt: „Tot hetgeen, sedert zes jaar geleden over het onderwijs in Nederlandsche taal verslag werd gedaan, veranderd is, behoort niet de opkomst (als ik het zoo noemen mag) van „het nieuwe taalbegrip". Deze moge in andere districten tot de „histoire contemporaine" behooren, wat ik natuurlijk niet weet; in mijn district is zij in onzen snellevenden tijd al haast „histoire ancienne". Met de uitdrukking „het nieuwe(re) taalbegrip" willen zijn adepten in de eerste plaats te kennen geven, dat men vroeger omtrent de taal verkeerde voorstellingen had. Van die verkeerde voorstellingen was de voornaamste, dat men *de afbeelding der taal in het schrift* verwarde met *de taal zelf*. Daarom is het eerste geloofsartikel der nieuwe leer: *taal is klank*. Het is duidelijk, dat dit volkomen waar is, mits men voor „taal" leest: gearticuleerd gesproken woordentaal. Maar dan is het een tautologie. Men neemt echter ook „taal" in de beteekenis van gedachtenwisseling en spreekt diensvolgens ook van „gebarentaal, dierentaal", e. d. Overigens is die leer „taal is klank" heusch niets nieuws; Bilderdijk o. a. om slechts hem te noemen, verkondigde haar met evenveel vuur als de meest enthousiaste nieuwlichter van onzen tijd.

„Het is dan ook om de consequenties te doen en of die bij Bilderdijk geheel dezelfde zijn als bij onze nieuwlichters, valt te betwijfelen. Is taal klank, dan moet alle taalonderwijs uitgaan van het gesproken woord en nooit of te nimmer van het geschrevene (let wel: er wordt gezegd: „uitgaan van"). De verwarring van „taal" met haar afbeelding in schrift heeft verder ten gevolge gehad, dat men meende, dat een woord is opgebouwd uit letters, een zin uit (los staande) woorden, dat men de letters voor de taal aanzag en meende, dat taalverrijking bestond in vermeerdering van uitgangen, schriftelijke onderscheidingsmiddelen en woordenvoorraad.

„De tweede groote dwaling der oude taalbeschouwing was volgens onze nieuwlichters het geloof aan een taalnorm, het gezag, toegekend aan de „grammaire raisonnée" als aan een wetboek. Het is onloochenbaar, dat die opvatting lang geheerscht heeft en dat zij ontstaan is onder invloed van het historische feit, dat de oude talen voor de jonge West-Europeesche beschaving eeuwenlang als vaststaande modellen heben gegolden. Maar de nieuwe opvatting, volgens welke de taal is een natuurproduct, de uiting van psychische processen, voortdurend in toestand van ontwikkeling verkeerende, gelijk de geheele natuur, vindt men reeds bij Augustinus, die deswege grammatica en rhetorica tot de natuurwetenschappen rekende. Hieruit volgt, dat grammatische regels geen wetten zijn in den zin van gebiedende voorschriften, maar omschrijvingen van waargenomen constantie, of overeenkomst van zekere verschijnselen — precies het moderne taalbegrip.

„Het is echter duidelijk, dat uit deze beschouwingen gansch andere opvattingen voortkomen omtrent de beteekenis van spelling, van taalzuiverheid enz. dan tot dusverre gangbaar waren en ons onderwijs beheerschten. Het begrip „taalfout" in den ouderwetschen zin verdwijnt geheel, dat van „taalregels" wijzigt zich grondig.

„Een andere vraag is echter of men *voor het practisch gebruik* het geheel buiten alle norm kan stellen. Dit kan niemand volhouden en wordt dan ook door onze taalonderwijshervormers niet beweerd. Zij hebben immers zelf reeds woordenlijst en spelregels opgesteld? Zij hebben immers hun oorspronkelijke leus: schrijf zooals je spreekt, reeds verzacht tot deze: „schrijf zooals „men" (d. i. de beschaafde menschen) spreken"? Waaraan men nu die norm ontleent — aan het gebruik van zoogenaamd „goede" of „klassieke" schrijvers, aan het erkend of opgelegd gezag van een academie, een leerboek of een Staatscommissie en of men de afwijkingen daarvan taalfouten wil noemen of niet, maakt in het wezen der zaak hoegenaamd geen verschil. Het wordt voor de practijk ten slotte een gezagsquaestie; en zulk eene kan onmogelijk met wetenschappelijke argumenten uitgevochten worden.

„Met die practische gezagsquaestie houden echter het nauwste verband tal van hoogst gewichtige paedagogische quaesties, die hier niet kunnen worden besproken, maar die de hervormers zeer ten onrechte stelselmatig plegen te negeeren.

„Het derde (of eerste?) artikel der nieuwe geloofsleer is: alle taal is individueel. Het is duidelijk, dat dit even waar als onwaar is. Het is mij echter nooit duidelijk geworden waarom deze (halve) waarheid zoo dierbaar is aan onze nieuwlichters. Immers, daarmede komen zij, dunkt mij, zelf voortdurend in het gedrang. Want gelijk wij reeds zagen, hebben zij zich gedwongen gezien, zelf ook een norm op te stellen en die te vinden in wat de beschaafde menschen plegen te zeggen. Zij hebben daarvoor zelfs een terminus technicus uitgedacht: „het algemeen beschaafd" en sommige hunner voormannen hebben een harden strijd gestreden en strijden dien nog om het bestaan van die zeer problematische normatieve taal te bewijzen. Men mag vragen: hoe is dat mogelijk en waartoe dient het, als alle taal toch individueel is? Of mogen wij misschien aannemen (wat inderdaad niet onwaarschijnlijk klinkt), dat het hun „dans leur for intérieur" eigenlijk te doen is om alle gezag in het taalgebruik zooveel mogelijk te ondermijnen? Dus weer een gezags- en dus ook weer een paedagogische quaestie.

„In al deze denkbeelden en beschouwingen schuilt ongetwijfeld veel goeds en waars, veel dat strekken kan om op ons taalgebruik en ons taalonderwijs een verfrisschenden invloed uit te oefenen, die waarlijk geen overdaad kan genoemd worden. Maar alleen op voorwaarde, dat men niet overdrijft, niet lievelingsdenkbeelden tot een consequent doorgevoerd systeem wil verheffen, niet fetischdienst pleegt met holle leuzen, niet voor de oude eenzijdigheden, die men bestrijdt, ons nieuwe wil opdringen, die minstens even erg zijn."

De schrijver zelf noemt deze uiteenzetting summier; ik ben intusschen van oordeel, dat zij duidelijk teekent de moeilijkheid, waarin taalhervormers, die lager onderwijs te geven hebben, zijn geraakt; en ik hoop dat ingang vinde de slotsom, waartoe hij kwam: „dat de chaotische toestand en de vermeerderende verwarring reeds een zeker conservatisme op het gebied van het onderwijs wettigen."

Met groote instemming doe ik eene andere aanhaling, welke mijne ervaring bevestigt: „Ik voor mij zou, als ik onderwijzer was, eenige typische voorbeelden van verbuiging en vervoeging en eenige der voornaamste spel- en taalregels, zoo kort mogelijk geformuleerd of alleen door voorbeelden gedemonstreerd, in goed zichtbaar schrift ergens in het lokaal ophangen of op den muur schrijven en daarnaar steeds, zonder verderen commentaar, verwijzen. Eén of twee malen vond ik trouwens dit denkbeeld reeds in practijk gebracht."

Hierop volgt eene opmerking uit het leven gegrepen en die mede haar nut doen kan: „Nog moet ik, om misverstand te vermijden, opmerken, dat ik een andere opvatting heb van het begrip „eigen taal der leerlingen" dan onze nieuwlichters. Voor mij behoort daartoe alles, wat het kind zich op de een of andere manier eigen maakt, ook, en niet in de laatste plaats, door lectuur. Nooit zou ik, zooals zij regelmatig en stelselmatig doen, uit de kinderopstellen schrappen en verjagen alles wat, altijd volgens hen, geen kindertaal, maar boekentaal of rhetorica is. Hoe meer het lezen het taalonderwijs steunt, des te beter voor dat onderwijs en — voor het kind."

Bemoedigend eindelijk is het volgende: „Men laat thans de kinderen veel meer zelfstandig werken, zeide ik. Wel komt het nog vaak genoeg voor, dat het opstel eerst duchtig in de klasse geprepareerd wordt, of punten of vragen op het bord worden gezet, maar toch is het reeds zoover, dat vele, in de hoogste klasse zelfs reeds de meeste onderwijzers er een eer in stellen te kunnen verklaren „het is alles direct werk, zooals u het daar ziet, onmiddellijk in het schrift gemaakt." Dat de opstellen eerst in het klad (en dan vaak op de lei) gemaakt en dan eerst door den onderwijzer gecorrigeerd en eerst daarna in het schrift geschreven worden, wordt steeds zeldzamer; zeer gebruikelijk echter is een tusschenvorm, waarbij de kinderen wel eerst een klad maken, maar dit overschrijven zonder dat het eerst door den onderwijzer is verbeterd: geen kwaad idee. Vele onderwijzers schuwen nog het cahier en prefereeren losse blaadjes, omdat zij meenen, dat het werk er niet netjes genoeg zal uitzien, anderen ook, omdat die losse blaadjes gemakkelijker mede naar huis kunnen genomen worden. Het blijkt nu overtuigend, dat onze kinderen veel meer vermogen dan men dacht (gelijk reeds Pestalozzi altijd beweerde) en dat een zeer bevredigende graad van vaardigheid in het schriftelijk uiten zijner gedachten in behoorlijk zuivere taal ook op de volksschool — en in groote klassen — alleszins bereikbaar is, trots al dat gejammer over onze moeilijke spelling en onze verouderde grammatica. Hoeveel daarvan na het verlaten der school beklijft, wanneer de gelegenheid tot voortgezette practijk ontbreekt of verzuimd wordt, is een andere vraag; de lagere school kan zich daarvoor niet aansprakelijk stellen; in ieder geval is de behaalde winst reeds niet gering. En zij moet te hooger aangeslagen worden, omdat deze verandering van de onderwijzers een niet geringe vermeerdering van arbeid en inspanning kost."

Bemoedigend noem ik deze beschouwing, omdat ik meen, dat zij dit is èn voor de onderwijzers èn voor de ambtenaren van het Rijksschooltoezicht; er is ook in dezen niets, wat zoo krachtig spreekt als het voorbeeld; en tegenover elk „het kan niet", is het machtigst wapen: indien gij niet kunt, ga dan zien hoe een ander het doet.

Hoe ongunstig over het algemeen het verslag van den schoolopziener in het district Gouda, waaruit ik thans putten ga, dan ook wezen moge, over den toestand van het onderwijs in Nederlandsche taal op de scholen van zijn ambtsgebied, bemoedigend is toch, dat hij, wel verre van zich daarbij neer te leggen, zijne ervaringen samenvat om den weg te wijzen tot beter. Hij begint met de opmerking dat de uitspraak van de taal der kinderen moet worden verbeterd, door het bestrijden zoowel van individueele spraakgebreken als van dialectische uitspraak; omdat eene goede uitspraak niet slechts voorwaarde is van goed spreken, maar ook aan het zuiver schrijven ten goede komt, waarop hij dan volgen laat: „Niemand ontkent dit, en toch wordt van dit eerste spreekonderwijs te weinig werk gemaakt. De onderwijzers geven al te spoedig den strijd op tegen straat en huisgezin, de beide vijanden, die zij wel hadden aangevallen,

maar die hun te machtig waren. Velen hebben dien strijd nooit energiek gestreden, omdat de kans op overwinning hun hopeloos scheen. En wie niet gelooft aan de overwinnin die laat allicht den moed zinken. Wie niet versaagt in den strijd tegen het bovengenoemde bondgenootschap, bemerkt ten slotte, dat zijn strijd niet zonder bevredigende resultaten is gebleven. Kon men die uitkomsten maar toonen aan alle ongeloovigen, dan ware er vermoedelijk reeds veel gewonnen, al moet ik tot mijn leedwezen opmerken, dat gemakzucht niet altijd vreemd is aan het bestendigen van individueele en van plaatselijke spraakgebreken..... Slordig spreken, waarbij uitgangen worden weggelaten, waarbij enkele letters worden onderdrukt of toegevoegd (korsje, ik leert), waarbij geen voldoend onderscheid wordt gemaakt tusschen *v* en *f*, tusschen *z* en *s*, heeft menig onderwijzer zich tot gewoonte gemaakt..... Moet er gelet worden op eene goede uitspraak (dit bedoel ik met „het eerste spreekonderwijs". al mag de zorg voor eene goede uitspraak in geen enkele klasse verflauwen), het is mede van groot belang, dat er veel werk wordt gemaakt van het mondeling uitdrukken der gedachten, van het „mondeling stellen", zooals ik het wel eens noem, er de aandacht op vestigende, dat, zoo opgevat, het stelonderwijs reeds behoort aan te vangen in het *eerste* leerjaar. Te weinig wordt dat ingezien..... Een stel systematisch gerangschikte oefeningen acht ik voor dit gedeelte van het taalonderwijs niet noodig, veeleer schadelijk, omdat het volgen daarvan licht de gewoonte van gedachteloos nazeggen aankweekt. Op elken leertrap moet het kind „zich leeren uitzeggen" over hetgeen hij weet of over hetgeen hij heeft ervaren; de onderwijzer trede daarbij leidend op. Zoo worden de kinderen *gewend* aan goed spreken.

„.....Van groot belang acht ik het van buiten leeren van geschikte versjes en prozastukjes. Met veel genoegen vermeld ik, dat dit in vele klassen geschiedt. Ongemerkt wordt op deze wijze de woordenschat vergroot en wordt op krachtige wijze het onderwijs in het stellen gesteund."

Ook deze schoolopziener is een overtuigd voorstander van het leeren stellen door het maken van opstelletjes, mits er niet mede worde aangevangen vóór het derde leerjaar. Hij zegt, en levert daarmede eene critiek, met welke ik geheel instem: „Onder erkenning, dat stelonderwijs een *hoogst* belangrijk deel is van het onderwijs, dat aan de lagere school wordt gegeven, omdat ieder mensch in de noodzakelijkheid komt, om hetgeen hij denkt of gevoelt aan het papier toe te vertrouwen, heeft men toch ook ingezien, dat men aan het stellen geen hooge eischen mag stellen, en dat men tevreden moet zijn, als een twaalf- of dertienjarige leerling in eenvoudig, duidelijk Nederlandsch weet te vertellen, wat hij beleefd of gelezen heeft, en zijne wenschen in een gepasten vorm schriftelijk weet uit te drukken. De lagere school vormt..... menschen, die in behoorlijken vorm schriftelijk weten te zeggen, wat zij te zeggen hebben. Dat leert men door doen, zooals men loopen leert door loopen (met vallen en opstaan),..... Leiding, voortdurende leiding is daarbij noodig, maar oefeningen met vóóroefeningen, die met de zaak zelve bitter weinig hebben uit te staan, zoogenaamde steloefeningen dus, acht ik uit den booze. Vroeger waren steloefeningen aan de orde van den dag (ook nu nog is men er niet algemeen van bekomen); het leek wel, of het om het uitwerken van de oefeningen zelf was te doen, of de oefeningen niet meer *middel* waren, maar *doel*. En wie ze als middel beschouwde, die scheen een fundament te willen leggen, waarop wel een kasteel gebouwd kon worden, maar .....het kasteel kreeg men niet te zien, geen slot, geen huis, zelfs geen hut. Men bleef steken in den fundamentenaanleg; de tijd om het gebouw op te trekken ontbrak; de leerling had vele steloefeningen gemaakt in zijne schooljaren, maar bij het verlaten der school was hij niet in staat, om een brief te schrijven. Sommige van die steloefeningen mogen goed zijn, om den stijl te perfectionneeren, voor het *eenvoudig leeren stellen* acht ik ze ongeschikt. Wanneer het al gelukte — aan de hand van sommige stijloefeningen — het schoolkind in *zijn* opstel voor hem ongewone woorden, uitdrukkingen of zinswendingen te leeren gebruiken, dan zou men verkregen hebben: bombast, in plaats van eenheid en waarheid, oppervlakkigheid in plaats van degelijkheid. Zulke stel- of stijloefeningen..... zijn: het geven van een voorzin met verbindingswoord, het invullen van den nazin, en omgekeerd; het geven van de zinnen, het invullen van het verbindingswoord, en omgekeerd; het gebruiken van woorden of uitdrukkingen in „fiksche" zinnen, zóó, dat blijkt, dat de beteekenis van woord of uitdrukking nauwkeurig bekend is; het in elkaar zetten van samengestelde zinnen, waarvoor de deelen en de verbindingswoorden gegeven zijn; het vervormen van gegeven zinnen, door de cursief gedrukte woorden te vervangen door synoniemen of tegenstellingen, het overbrengen van zinnen uit den bedrijvenden vorm in den lijdenden, en omgekeerd; het invullen van weggelaten woorden, enz. Wie langs dezen weg wil leeren stellen, plaatst den *vorm* op den voorgrond; hij denkt aan den vorm en schenkt weinig aandacht aan den inhoud, terwijl toch de inhoud nummer één, de vorm voor den inhoud nummer twee is. En wie nu niet met een eenvoudigen vorm tevreden wil zijn, die zal geregeld zien, dat de uitkomst van arbeid is: teleurstelling. Eerst worde er gezorgd voor stof, die volkomen het eigendom van den leerling is geworden. Bij het spreekonderwijs moet de leerling zeggen wat hij te zeggen heeft, en de onderwijzer trede daarbij leidend en verbeterend op. Bij het schriftelijk stellen sla men van het 3de leerjaar af denzelfden weg in: de leerling zegge nu *schriftelijk*, wat hij te vertellen heeft, en wederom is het werk van den onderwijzer: leiden en verbeteren. Zoo leert het kind opstellen maken door opstellen maken. Zijn die opstelletjes aanvankelijk zeer klein en zeer eenvoudig, met het toenemen van de kennis en het toenemen van den woordenschat worden ze ongemerkt uitgebreider en belangrijker van inhoud. Als er op deze wijze vier jaar gewerkt wordt, dan zal geen kind meer de school verlaten, dat niet in eenvoudige, duidelijke taal *zijn* gedachten schriftelijk kan uitdrukken.

„In deze richting wordt óók gewerkt, wanneer men vragen laat beantwoorden, die naar aanleiding van behandelde stof op het bord zijn geschreven, vragen, die aanvankelijk tot een antwoord in een enkelvoudigen zin leiden, later zoo zijn gesteld, dat de leerlingen bij de beantwoording genoodzaakt zijn, ook van samengestelde zinnen gebruik te maken. In deze richting wordt óók gewerkt, wanneer opstelletjes gemaakt worden naar aanleiding van een schema, dat bij de mondelinge behandeling van de leerstof met medewerking van de leerlingen is ontstaan; een schema, eerst vrij uitvoerig, daarna meer beknopt, en eindelijk slechts hoofdzaken bevattende.

„Maar in geen klasse van het 3de leerjaar af late men het vrije opstelletje of het vrije opstel achterwege. In elke klasse moet de leerling in de gelegenheid worden gesteld, om in kortere of langere zinnen mede te deelen, wat hij heeft ervaren, wat een plaatje hem geeft te verstaan, wat hij op de een of andere les goed heeft geleerd. De stof voor de opstellen worde dus niet ontleend aan de andere leerstof, de leesles niet te vergeten, aan wat de leerling heeft gezien of ondervonden of meegemaakt. Daar het er ten slotte vooral op aankomt, dat het kind bij het verlaten van de school gemakkelijk en in goede taal een brief weet te schrijven, verdient het aanbeveling, de leerlingen opzettelijk in het schrijven van brieven te oefenen, al is er geen belangrijk onderscheid tusschen het maken van een gewoon opstel en het schrijven van een brief."

In de derde en laatste plaats levert deze verslaggever eene beschouwing over het zuiver schrijven, welke het gebrekkige niet verheelt, maar tevens den weg wijst tot beter: „Met het zoogenaamd zuiver schrijven, het schrijven zonder grove taal- en spelfouten, ziet het er ook niet rooskleurig uit. Veelal kon aan matige eischen niet worden voldaan, zooals bleek uit opgegeven dictée's en uit de opstellen. In een dictée schreven vele leerlingen, 23 van de 30: „In de Noordzee woedde (woede) een vreeselijke*n* storm"; meer dan de helft koos wan*d* in plaats van wan*t* (scheepswant); dikwijls werd de 3de persoon van den onv. teg. tijd geschreven zonder *t*; masjinisten, stookers, aangewendde, noodsijnen, vorse, zegevierent kwamen herhaaldelijk voor; zelfs vuuren ontbrak niet.....

„Zagen de onderwijzers maar in, geloofden zij maar, dat onze taal niet zoo heel moeilijk is voor een Nederlander, dan zou het er veel beter uitzien, daarvan houd ik mij vast overtuigd. Men moet hierbij bedenken, dat het niet om de finesses is te doen, dat men zich tevreden mag stellen met eene goede schrijfwijze van de algemeen voorkomende woorden, met de kennis (en de toepassing) van de werkwoordelijke vormen en

van de belangrijke buigingsuitgangen. Menigeen staart zich blind op wat *ieder*, ook ik, voor de lagere school onbereikbaar acht en meent dan, dat ook het-voor-allen-noodige niet is te bereiken. En die meening is onjuist, ik weet dat bij ondervinding. Het staat vast, dat het kind der lagere school kan leeren schrijven zonder grove taal- en spelfouten. En waar dat niet gebeurt, daar ligt dit hoofdzakelijk aan het onderwijs. Voor het juist schrijven van verreweg de meeste woorden is noodig en voldoende, dat in den geest aanwezig is een zuiver gezichtsbeeld. Dat beeld wordt verkregen door spellen, door het spellen bij lettergrepen, (bij meerlettergrepige woorden), door goed bekijken, door afschrijven, door opschrijven zonder voorbeeld. Wie hieraan veel zorg besteedt, bereikt al veel. Doch die zorg laat vaak veel te wenschen over. Wanneer men letters laat invullen anders dan als proefwerk, waardoor men ziet, hoever de leerling het in zuiver schrijven van bepaalde woorden heeft gebracht, dan doet men verkeerd. Wie woorden dicteert, waarvan geen gezichtsbeeld aanwezig is bij het kind, of waarvan de schrijfwijze niet valt onder een den kinderen welbekenden taal- of schrijfregel, die handelt verkeerd. In beide gevallen laten de kinderen zich bij het schrijven van de woorden geheel leiden door den klankindruk, dien ze ontvangen, en..... ze maken veel fouten. En door dat fouten maken ontstaan verkeerde gezichtsbeelden, die niet zoo gemakkelijk weer verdwijnen. Dus geen invulling van letters in gedeeltelijk gegeven woorden en geen dictée's als middelen, om zuiver te leeren schrijven!

,,Als examen- of proefwerk-oefeningen zijn zij niet af te keuren'' ..... Voor de woorden met een vasten vorm (onverbuigbare woorden) ken ik geen betere middelen dan: bekijken, afschrijven, en opschrijven (oefen-dictée); spellen, gevolgd door: invullingen van letters en het geven van examen-dictée's van woorden, waarvan mag verondersteld worden, dat een zuiver gezichtsbeeld is verkregen, of van dezulke, die geen moeilijkheden opleveren, omdat zij phonetisch zuiver gespeld worden (maan, haar, les, boek).

,,Het afschrijven van lessen, dat volgt reeds uit het voorgaande, is zeer beslist af te keuren: veel tijd wordt daarbij verspild met het afschrijven van woorden, die stellig door ieder kind gekend worden (de, op, met, is, aan, enz.) en bij verbuigbare woorden is een gezichtsbeeld niet voldoende: er moeten taalregels toegepast worden, die nog niet zijn behandeld; in de eenvoudigste lesjes toch komen woorden voor als: de, den, vind, vindt, vond, vondt, hoeden, (w.w.) hoedde, enz.

,,Vrij algemeen zijn de onderwijzers overtuigd van de groote waarde van een juist gezichtsbeeld als voorwaarde om te komen tot het goed opschrijven, al faalt dan menigeen in de middelen, om langs dezen weg het zuiver schrijven van verreweg de meeste woorden te bereiken.

,,Intusschen, het gezichtsbeeld is niet voldoende. Er moet spraakkunst bij komen. Taal- en spelregels zijn beslist noodig, niet alleen om het schrijven naar een juist gezichtsbeeld te steunen, maar ook, omdat het gezichtsbeeld den leerling dikwijls in den steek laat: het gezichtsbeeld beslist niet over den vorm van buigbare woorden. Ongelukkig meenen vele onderwijzers, dat de spraakkunst niet weer haar intrede in de school mag doen; zij mag misschien om een hoekje gluren, maar binnentreden..... dat behoort tot het verledene. Zeg eens, dat het wel goed is, dat kinderen eene complete vervoeging, zij het slechts in de aantoonende wijze, leeren opschrijven, en tien tegen een, dat de onderwijzer u aanziet met een gelaat, dat vraagt: is dat ernst of kortswijl? Ik heb heel dikwijls den indruk gekregen, dat de onderwijzers meenen, dat het heel verkeerd is, de leerlingen eenigermate los te maken van het instinctieve gebruik der moedertaal en de vormen en de functiën meer tot hun bewustzijn te doen doordringen. Daargelaten, dat zulks op hunne ontwikkeling gunstig moet werken, ik houd mij vast overtuigd, dat men er met het luk-raak-systeem niet komt, dat de spraakkunst in bescheiden vorm in de school moet blijven, of waar zij verdreven werd, er weer ingehaald moet worden. Ingehaald moet worden! Ik zeg dit, omdat mij eens het volgende overkwam. Ik gaf een eenvoudig examen-dictée; resultaat: veel fouten, ook tegen de werkwoordelijke vormen. Ik ging nu met die leerlingen spreken. Dat leergesprek vlotte niet: de kinderen wisten niet van stam- of hoofddeel van het werkwoord (ik begrijp niet, waarom veel onderwijzers ,,hoofddeel'' verkiezen boven ,,stam''), van tegenwoordige tijd, verleden tijd, persoon, verleden deelwoord, enz. Aan het eind van de les merkte ik op, dat de kinderen de eenvoudigste zaken uit de spraakkunst niet kenden, waartegen de onderwijzer, het hoofd van eene zesklassige school met zes leerkrachten, aanvoerde: ,,maar meneer, die dingen leert men toch de kinderen niet meer!'' Ballast, dacht hij stellig, maar..... het scheepje zonder dezen ballast verging schier onder het gewicht der taalfouten. ..... Zou het nu zoo moeilijk zijn, regels te leeren? Is het niet nuttig, op zich zelf reeds, de voorbeelden, waarin het verschijnsel voorkomt, goed te bekijken, en dan uit die voorbeelden den regel af te leiden? Kan dan zulk een ,,ontdekte'' regel niet aan het geheugen worden toevertrouwd? Is het niet nuttig, ook weer op zich zelf, den gevonden regel te leeren toepassen? Elke regel, dien het kind voor zijn zuiver schrijven noodig heeft, moet met de kinderen gevonden, dan gememoriseerd en vervolgens toegepast worden. Dat aantal regels is niet groot. Maar men make er zich niet af met gevaarlijke aanwijzingen. ,,Moeder heeft voor dat laken vier gulden betaal*d*''. — ,,Waarom betaald met *d*?''. — ,,Men zegt ook: zij betaal*de*''. Zulk onderwijs keur ik af.

,,Het begrip verleden deelwoord moet aangebracht worden en dan: ,,als de voorafgaande letter een echte scherpe medeklinker is, dan krijgt het (zwakke) verl. deelwoord een *t*, anders een *d*''.

,,Waartoe het ezelsbruggetje leidt? Op herhalingsscholen zoowel als op dagscholen heb ik herhaaldelijk gezien: ,,hij betaal*d*, en als ik dan vroeg: ,,waarom een *d*?'' dan was het antwoord altijd weer: ,,men zegt betaal*de*''. Men zegge precies, hoe de vormen van den onv. teg. tijd, van den onv. verl. tijd en van het verleden deelwoord (maar drie!) gemaakt worden, en make er zich niet af met eene onbeduidende en gevaarlijke ,,aanwijzing''.

,,Ontleding van eenvoudige zinnen is noodig, niet alleen om de ontwikkeling, die er in zit, maar vooral ook om de naamvallen(hoofdgevallen) te leeren onderscheiden, en dit is weer noodig voor de buigingsvormen.

,,Bij alles zij de leuze: niet veel, maar goed, degelijk, correct. En ik kan gerust zeggen: ,,niet veel'', want veel is niet noodig voor het zuiver schrijven, mits men niet let op spitsvondigheden en kleinigheden. Maar ik moet er bij zeggen: ,,correct'', want geeft men de regels niet correct, dan komt men niet tot de gewenschte toepassing.

,,Scherp hooren, nauwkeurig zien en eenige met de leerlingen gevonden spel- en taalregels zijn noodig voor het zuiver schrijven, en dan..... eene met zorg geleide toepassing. Door de toepassing geraken de kinderen met de woordvormen vertrouwd en schrijven zij hoe langer hoe meer uit gewoonte zonder fouten. Uit gewoonte schrijven zij ten slotte ,,vuren'' en niet ,,vuuren'', zonder aan den regel te denken, schrijven zij ,,ik bind'', niet omdat het werkwoord voorkomt in den eersten persoon enkelvoud van den onv. teg. tijd, maar omdat ik bind*t* hun zoo vreemd toeschijnt. Zullen de kinderen het ver brengen, dan moet de onderwijzer gelooven, dat het mogelijk is, en dan moet hij met volharding en zonder te verflauwen bij tijdelijke teleurstelling steeds de beste middelen aanwenden, om dit doel te bereiken.''

Over de andere vakken van onderwijs bestaat tot uitweiden geene bepaalde aanleiding; over den toestand van het geheel valt echter nog een oordeel uit te spreken. Dit meen ik niet beter te kunnen doen dan door mededeeling in vollen omvang van hetgeen uit één stads- en uit één plattelandsdistrict wordt bericht. De schoolopziener in het district Rotterdam zegt over den toestand in het algemeen:

,,Evenals vroeger heb ik ook nu weer volle aandacht gewijd aan eene fout, die naar mijn gevoelen moet worden beschouwd als de eerste oorzaak, dat de resultaten van het lager onderwijs niet zoo zijn als in verband met de opofferingen, die men zich voor dit belangrijk instituut getroost, zou zijn te verwachten. Als het niet eenigszins paradoxaal klonk, zou kunnen beweerd worden, dat het onderwijs lijdt aan overmaat van soliditeit. Voortdurend heb ik op deze aangelegenheid de aandacht gevestigd. Zoo ergens dan geldt hier: ,,le superflu nuit''. Overbodige verklaringen dooden de belangstelling bij volwassen menschen, en bij kinderen is het evenzoo, maar dat wordt niet ingezien. Ik aarzel dan ook niet als mijne meening uit te spreken, dat door al te duidelijk te zijn de onderwijzer gevaar loopt het tegenovergestelde te bereiken van hetgeen hij bedoelt.

Men heeft hier te doen met een van die nadeelen, die het klassikaal onderwijs aankleven, waarvan de gevolgen bedenkelijk kunnen worden.

,,Het lijdt toch geen twijfel, dat daardoor een van de belangrijkste factoren, die de schooljeugd moeten brengen tot staan op eigen beenen, tot nadenken, tot eigen onderzoek, in het gedrang komt. Het sterkst doet zich het verschijnsel voor bij het rekenonderwijs. En het schijnt mij niet gewaagd toe te beweren, dat hier aanwezig is het gevaar, waaraan niemand ontkomt bij aanwezigheid van halve wetenschap. Dat gevaar brengt mede, dat de onderwijzer alles wat hij zelf weet aan de leerlingen wil mededeelen. En hier ontbreekt de bevoegdheid om te bepalen wat wel geschikt en wat niet geschikt is om geheel duidelijk gemaakt te worden. Hier is inderdaad voortdurend waar te nemen foutieve taxatie. Dikwijls wordt iets aangeboden, dat wel achterwege kon blijven. Het gevolg is, dat in zoodanig geval eene verklaring wordt gegeven, die wel aanvaard kan worden, maar die over de leerlingen heen gaat. Hier dus een te hoog aanslaan van de jeugd. Daartegenover eene te lage taxatie, die voor den dag komt, waar het geldt onderwerpen, die zonder eenig bezwaar aan de klasse zijn over te laten. En het is juist het laatste, waartegen ik voortdurend strijd. Tot dusverre wel met eenig gevolg. Maar toch is het resultaat, dat ik ten deze heb bereikt, nog lang niet evenredig aan de moeite, die ik mij heb getroost.

,,Naar mijn gevoelen is hier heil te verwachten van betere opleiding. Het ligt toch voor de hand, dat meer weten moet leiden tot bevordering van het onderscheidingsvermogen betreffende de materie, die in de school moet worden gebracht. De fout is samen te vatten in weinig woorden: ,,In de school wordt te veel gepraat en te weinig gedaan." En wanneer ik nu mijn oordeel over den toestand van het lager onderwijs in mijn district moet geven, dan is dat oordeel zeker niet ongunstig.

,,Maar vast staat, dat ik hooger lof had kunnen verkondigen, wanneer het mij gelukt was met meer succes de loslippigheid van het onderwijzend personeel te bestrijden, dan nu het geval is geweest. Ik houd mij overtuigd, dat in de richting van beperking der redeneerkracht in de school eene belangrijke verbetering van het volksonderwijs is te vinden."

De schoolopziener in het district Goes eindigt § 1 van zijn jaarverslag aldus: ,,De algemeene indruk dien het onderwijs in het afgeloopen jaar op mij maakte was in vele opzichten *niet* ongunstig. Bijna in elke school van mijn district werd met ijver en lust door het onderwijzend personeel gewerkt, ook al zouden er hier en daar uitzonderingen te vermelden zijn. De resultaten kunnen dan ook, als men voldoende rekening houdt met de hinderpalen, die nog in den weg staan en met de moeilijkheden, die nog te overwinnen zijn, vrij goed genoemd worden. De uitkomsten konden veel beter zijn, wanneer niet in meerdere deelen van mijn ambtsgebied het schoolverzuim zoo ergerlijk groot bleef en wanneer niet zoo veelvuldig het bevorderen werd toegepast naar eene hoogere klasse, van leerlingen, die, in hun eigen belang en in dat van de school, de klasse, die zij verlieten, nogmaals zouden behooren door te maken — een euvel, dat ook in mijn jaarverslag over 1910 ter sprake kwam."

Het verschil is vrij sprekend tusschen deze beide districten en het staat te voorzien, dat het nog sprekender worden zal; aan het euvel hetwelk dr. Jennes aanduidt is wat te doen en er wordt ook tegen gekampt; maar toestanden, als mr. de Witt Hamer schetst, werken zeer ontmoedigend; niet slechts op de onderwijzers, maar ook op hen, die met besturen van of toezien op scholen zijn belast en wier pogen met lamheid wordt geslagen. Het spreekt toch vanzelf, dat de moeite door schoolopzieners en schoolhoofden gedaan om de jonge onderwijzers der dorpsscholen te vormen tot goede klasse-onderwijzers, bijna geheel ten goede komt aan de groote steden; dáár trekt het hooge salaris, de betere gelegenheid tot studië; en niet het minst dáár bestaat uitzicht op hooger uitkomsten van den arbeid in de klasse; dáár zijn kansen om vooruit te komen.

Stelt men daartegenover het platteland, dan springt in het oog, hoe weinig aantrekkelijkheid dit heeft èn voor pas aankomende, èn voor meer gevorderde onderwijzers, èn voor schoolhoofden. De laatsten zijn er misschien nog het slechtst aan toe, want òf zij houden de minst waardige leerkrachten, die bij studeeren, zoowel als bij solliciteeren ongelukkig zijn, òf zij kunnen telkens weer van voren aan beginnen om het vak te leeren aan jongelieden, die hen verlaten, zoodra zij meenen hun vak te verstaan.

Geen wonder dan ook, dat het peil van schoolhoofden ten plattelande daalt; mannen, zooals ik er vond bij mijn optreden en gelijk er nog wel zijn, komen er niet meer of blijven er niet. Het is niets vreemds meer, dat hoofden van kleine scholen op het land na enkele jaren weer onderwijzer worden in eene groote stad; onderwijzers met verplichte hoofdakte zijn zelfs voor de grootere dorpsscholen nauwelijks te krijgen; en de ernstige vraag rijst wat gedaan kan worden om er ook bij de hoofden van scholen ten plattelande op den duur den lust en den moed in te houden. Veel zou reeds gewonnen zijn, zoo niemand hoofd van eene groote school worden kon, zonder eerst eenige jaren hoofd van eene kleine school geweest te zijn en daar zijne bekwaamheid in de practijk getoond te hebben.

Over het herhalingsonderwijs zou slechts zijn te herhalen wat in vorige verslagen herhaaldelijk is gezegd.

Omtrent het onderwijs aan schipperskinderen vind ik in het jaarverslag van den schoolopziener in het district Rotterdam het volgende, ontleend aan het gemeenschappelijk rapport der twee hoofden van openbare scholen aldaar, waaraan klassen voor deze kinderen verbonden zijn: ,,De toestand blijft, trots de vrijgevigheid van enkele groote gemeenten in ons land, treurig. Van de 10 000 schipperskinderen van 7 tot 13 jaar ontvangen waarschijnlijk niet meer dan enkele tientallen geregeld lager onderwijs, terwijl ± 1500 op de eene of andere wijze eenig onderwijs genieten. Zoodoende zijn 8500 kinderen van alle onderwijs uitgesloten. Zulk een aantal leerplichtige kinderen bezitten gemeenten van de grootte van Leiden. En nu zijn de schippers wel over het gansche land verspreid, maar toch vormen zij door hun bedrijf een aaneengesloten geheel, zoo goed als de bevolking eener stad. Bovendien de nood dringt meer dan vroeger. Het bedrijf verandert van karakter. Het transport te water eischt groote schepen en lage vrachtprijzen. De maatschappijen laten daarom voor eigen rekening schepen bouwen en plaatsen daarop zetschippers, die natuurlijk eenige administratie moeten kunnen voeren. Het gevolg is, dat nu reeds schippers aan den wal moeten gaan wonen, die als waker, bootwerker, winkeliertje, enz. een armoedig bestaan leiden en zoo zullen de tegenwoordige schipperskinderen zonder voldoend onderwijs in de toekomst geen plaats meer bij het schippersbedrijf vinden.

,,Wel gaan er stemmen op, die op verbetering aandringen, maar naar de meening van ondergeteekenden overvraagt men of stelt men minder doeltreffende maatregelen voor. Het is hunne overtuiging, dat met betrekkelijk geringe kosten de schipperskinderen geholpen kunnen worden, als het onderwijs wordt ingericht gelijk hier in Rotterdam. De ervaring heeft hun geleerd, dat zeker twee categorieën van schipperskinderen voor het leven geholpen worden: 1°. zij, die 7 à 8 jaar geregeld gedurende bijv. een vierde van den leertijd hun inrichting bezoeken; dit zijn in hoofdzaak de kinderen van de schippers, die varen op Duitschland, België of bepaalde plaatsen in ons land; 2°. zij, die 1 à 2 jaar aan den wal blijven om de klassen voor schipperskinderen te bezoeken en daarna school gaan zoo dikwijls als de gelegenheid zich voor hen opdoet.

,,Om zooveel mogelijk alle kinderen te helpen en zoo min mogelijk in te grijpen in het schippersbedrijf, waarbij de kinderen al heel spoedig behulpzaam moeten zijn, komt het ondergeteekenden voor, dat de volgende maatregelen moeten genomen worden:

,,1°. In alle gemeenten van ons land, waar gewoonlijk schepen korter of langer tijd vertoeven, geeft het Rijk subsidie om klassen voor schipperskinderen in te richten, die aan een reeds bestaande school worden toegevoegd. In groote gemeenten, waar een voldoend aantal schipperskinderen in een centrum aanwezig is om zes lokalen te vullen, worden afzonderlijke scholen ingericht.

,,2°. Het aantal dier klassen wordt geregeld naar het gemiddeld bezoek per jaar en wel zóó, dat voor elke 20 van dat gemiddeld getal één klas wordt ingericht, een onderdeel van 20 voor een vol twintigtal te rekenen.

,,3°. Het onderwijs in al die klassen wordt gegeven volgens hetzelfde leerplan.

,,4°. Het Rijk geeft voor ten hoogste 2 jaar eene tegemoetkoming van f 125 's jaars aan de ouders van elk kind, dat aan den wal wordt uitbesteed, om geregeld het onderwijs in eene klasse voor schipperskinderen te volgen."

BIJLAGE G.

VERSLAG over 1911 van den inspecteur van het lager onderwijs in de derde inspectie omtrent den omvang en den toestand van het onderwijs in die inspectie.

In den omvang van het onderwijs bracht het jaar 1911 voor deze inspectie geenerlei verandering, behalve dat op enkele scholen één of meer der facultatieve leervakken (als hoedanig voor de bijzondere scholen ook vak *j* nog is aan te merken) werd ingevoerd of kwam te vervallen.

Het getal openbare scholen is in 1911 vrijwel stationnair gebleven, behalve in het oosten van Overijssel, waar hoofdzakelijk als gevolg van bevolkingsvermeerdering 6 nieuwe scholen zijn opgericht. Op 31 December waren er 1083.

Daarentegen werden enkele openbare scholen opgeheven wegens voortdurende vermindering van het getal leerlingen, wat in de meeste gevallen een gevolg was van de stichting eener bijzondere school of eener tweede bijzondere school in hetzelfde dorp.

Het getal bijzondere scholen, aanspraak makende op de Rijksbijdrage, nam echter ook in het afgeloopen jaar toe, n.l. van 413 tot 430.

In vergelijking met de overige provinciën in mijne inspectie, treft men in Friesland, ook in verhouding tot de bevolking, het grootst aantal lagere scholen aan: n.l. 335 openbare en 195 bijzondere; de meeste dorpen hoe klein ook en hoe na bij elkander gelegen, hebben hun eigen school of scholen; vandaar dan ook, dat het aantal kleine schooltjes (van 40 leerlingen en daar beneden) nergens zoo groot is als in die provincie; op 15 Januari 1910 bedroeg zulks voor Friesland 64, Overijssel 22, Groningen 30 en Drenthe 9, en ik ben zeker, dat daarin sedert weinig verandering is gekomen.

Over de werking der gewijzigde wettelijke bepalingen ten opzichte van het U. L. O. bevatten slechts enkele van de door de districtsschoolopzieners uitgebrachte verslagen eenige mededeelingen.

Zoo schrijft de schoolopziener in het district Heerenveen: „Hadden sommigen de hoop, dat deze wetswijziging het U. L. O. en M. U. L. O. krachtig zou doen opbloeien, het komt mij voor, dat dit eerste jaar deze hoop niet heeft vervuld, en het schijnt mij ook toe, dat zij in de toekomst niet vervuld zal worden. Wel bestaat in vele plattelandsplaatsen de behoefte aan dit onderwijs, maar de bezwaren, aan het oprichten van eene goede M. U. L. O.-school verbonden, blijven voor vele gemeentebesturen en ook voor de besturen der bijzondere scholen te groot. Bovendien zijn onderwijzers met 3 moderne talen en wiskunde nog altijd schraal gezaaid en ziet men dan ook op allerlei manieren pogingen aangewend om in dit onderwijs te voorzien. Zoo kwam het b.v. voor, dat een arrondissements-schoolopziener buiten het district aan eene bijzondere M. U. L. O.-school les gaf in wiskunde aan enkele leerlingen en voor een deel buiten de schooluren. Deze lesuren — eigenlijk privaatonderwijs — werden meegeteld bij de uren, voor het meerdere subsidie noodzakelijk. Op eene andere school geeft de vrouw van het hoofd de noodige uren les in de wiskunde, zonder als onderwijzeres in de andere vakken les te geven."

En die in het district Assen: „Al is de tijd misschien nog niet gekomen om een definitief oordeel uit te spreken, toch is er nu reeds reden te betwijfelen, of op al deze scholen de toestand van dien aard is, dat van een goed ingericht (meer) uitgebreid lager onderwijs, zooals de wetgever dit heeft bedoeld, toen hij de nieuwe gunstige bepalingen van art. 48 der wet L. O. maakte, wel gesproken kan worden en of inderdaad de uitbreiding van het personeel, die op deze scholen in 1910 plaats had, werkelijk ten goede komt aan het (meer) uitgebreid lager onderwijs. Op eene openbare school met 4 surnumeraire onderwijzers is b. v. slechts één onderwijzer werkzaam bij het M. U. L. O.; voor de 3 laagste klassen van het gewoon lager onderwijs, die elk in twee parallelklassen zijn verdeeld, werken zes onderwijzers. Een bijzondere school met drie surnumeraire onderwijzers telt maar twee leerlingen, die het volledige U. L. O. genieten."

De toestand van het lager onderwijs wordt in de verslagen van de districtsschoolopzieners over het algemeen bevredigend geacht, al ligt het voor de hand, dat bij een zoo groot verschil tusschen de plaatselijke omstandigheden en tusschen de personen der onderwijzers, eveneens een groot verschil valt waar te nemen ten opzichte der resultaten van het onderwijs.

Door de districtsschoolopzieners worden verschillende omstandigheden genoemd, die belemmerend werken in dezen: sommige van plaatselijken en tijdelijken, anderen van algemeenen aard.

Zoo worden genoemd:

eene te groote uitbreiding der leerstof, waardoor te weinig tijd beschikbaar blijft voor eene herhaling, wat weer oorzaak is, dat in zoovele volksscholen, ook waar met ijver en toewijding wordt gewerkt, ten slotte de kennis van, en de vaardigheid in lezen, taal en rekenen, die in billijkheid mogen worden verlangd, zoo vaak te wenschen overlaten;

een te korte leertijd, daar de leerlingen de school verlaten op een leeftijd, waarop de hersenen tot die ontwikkeling zijn gekomen om hetgeen geleerd wordt, niet alleen in zich op te nemen, maar ook het te doen beklijven;

langdurige vacatures wegens ziekte of vertrek van onderwijzers, wat vooral in 1910 veel voorkwam en waarvan de gevolgen in 1911 duidelijk waren te bemerken;

te groote mutatie onder het onderwijzend personeel, maar ook wel eens te geringe mutatie, in zoover dat sommige op jaren gekomen onderwijzers door jeugdiger krachten behoorden te worden vervangen;

gebrek aan samenwerking tusschen het onderwijzend personeel;

ondoordachte bevordering der leerlingen, waardoor zij, het onderwijs in de hoogere klassen niet kunnende volgen, oorzaak worden van het achterblijven van de geheele klasse;

het in weerwil van den leerplicht nog te dikwijls verzuimen der school door de kinderen.

Een bepaalde vooruitgang mag het heeten, dat onder de oorzaken, die belemmerend op het onderwijs werken, slechts bij uitzondering meer wordt genoemd het ontbreken van de leer- en hulpmiddelen bij het onderwijs. De meeste gemeente- en schoolbesturen toonen in dit opzicht eene prijzenswaardige belangstelling en slechts zelden komt het meer voor, dat zij in hun plicht te kort schieten.

Eene hoofdvoorwaarde voor goed onderwijs blijft natuurlijk altijd de mate van practische geschiktheid, maar vooral het plichtsbesef en de toewijding der onderwijzers; dikwijls ziet men de ongunstige omstandigheden, waarin de school overigens mocht verkeeren, hierdoor geneutraliseerd.

Niet altijd leveren de scholen, die voorzien zijn van de beste leermiddelen en in de meest gunstige omstandigheden verkeeren, bijzonder goede resultaten. De ervaring leert, dat kleinere scholen, waar een onderwijzer 2 en wel eens 3 klassen voor zijne rekening heeft, soms met succes wedijveren met inrichtingen, waar het aantal onderwijzers overeenstemt met het aantal klassen en aan de leermiddelen niets ontbreekt. (Verslag district Assen.)

Daar, waar de verslagen mededeelingen behelzen omtrent de wijze, waarop het onderwijzend personeel der openbare en bijzondere lagere scholen zijn taak vervult, luiden deze over het algemeen gunstig.

De ijver en plichtsbetrachting van het onderwijzend personeel zijn over het geheel te loven. (Verslag district Deventer.)

Het oordeel over het onderwijzend personeel kan in hoofdzaak gunstig zijn. In den regel veel beter onderlegd dan vroeger, zich bewust van de groote verantwoordelijkheid, die op hen, als onderwijzer, rust, wijden velen zich met oordeel, ernst en toewijding aan hun taak en achten hun arbeid niet afgedaan, wanneer de schooldeuren achter hen zijn gesloten. (Verslag district Assen.)

De schoolopziener in het district Zwolle deelt met instemming mede, dat er veel minder dan vroeger onderwijzers worden aangetroffen, die onder hun werk in school een sigaar of pijp rooken. Hij zou echter wenschen, dat dit van Regeeringswege werd verboden, daar hij vreest, dat zulks anders, zelfs meer dan sporadisch, zou blijven voortgaan.

Al wil ik niet geacht worden het rooken gedurende het onderwijs in bescherming te nemen, zoo zou ik toch het door den schoolopziener aanbevolen middel niet gaarne zien toegepast.

Ik meen dat de Regeering zich beslist moet onthouden van het geven van voorschriften, welke de innerlijke organisatie van de school en het onderwijs raken.

Voor zooveel deze noodig zijn en de onderwijzers uit zich zelf nog niet het groote belang daarvan gevoelen, kan men het veilig aan de gemeente- en schoolbesturen overlaten verbodsbepalingen van dien aard uit te vaardigen. Bovendien zouden er, zelfs bij een algemeen rookverbod gedurende het onderwijs van Regeeringswege, nog wel altijd enkele onderwijzers worden aangetroffen, die, als zij zich onbemerkt wanen, een trekje deden.

In het district Zwolle zijn sedert een paar jaren op verzoek van den schoolopziener klasseschriften ingevoerd: dat zijn cahiers, waarin beurtelings ieder leerling der klasse (te beginnen met het 3de leerjaar) het werk, dat op elke les wordt behandeld en op de lei of in het schrift wordt uitgevoerd, moet inschrijven met vermelding van datum en naam.

De bedoeling hiervan is om den leden van het school toezicht gelegenheid te geven zich bij hunne periodieke bezoeken te overtuigen, hoe het onderwijs werd gegeven gedurende den tijd, die er sedert het vorige schoolbezoek verliep.

Deze soort van contrôle, die eerst nog al met wantrouwen werd aangezien, valt tegenwoordig meer in den smaak, vooral bij de flinke onderwijzers, die met de resultaten van hun arbeid voor den dag durven te komen, terwijl juist de zwakke onderwijzers, op wier werk nog al eens aanmerking moet worden gemaakt, de klasseschriften met weerzin bijhouden.

Thans volgen eenige beschouwingen over het onderwijs in „schrijven" en „Nederlandsche taal", welke vakken in de verslagen over 1911 een opzettelijk punt van bespreking hebben uitgemaakt.

Het oordeel van de districtsschoolopzieners over de resultaten van het onderwijs in het vak „schrijven" is over het algemeen gunstig en men wijst op vooruitgang sedert, nu 6 jaren geleden, aan dit vak ook eene opzettelijke bespreking werd gewijd, al kon ook destijds het oordeel niet bepaald ongunstig heeten.

De griffel en de lei, waarmede nog vrij algemeen gedurende de 2 eerste leerjaren werd gewerkt, beginnen langzamerhand ook daar te verdwijnen en plaats te maken voor potlood en papier, terwijl op sommige scholen al spoedig pen en inkt worden gebruikt.

Allerwege wordt door het toezicht daarop aangedrongen, meestal met succes, al zijn de meerdere uitgaven voor papier enz. nog wel eens oorzaak, dat de voorkeur aan de griffel en de lei wordt gegeven.

Het stompje van een griffel en een gebroken lei kunnen nog eenigen tijd worden gebruikt, alvorens uitgaven voor vernieuwing beslist onafwijsbaar zijn en men bedenkt daarbij niet, dat de schrijfhand meer of min bedorven wordt, daar de griffel een zoo groote inspanning der spieren vordert, dat de kinderen de vingers krom moeten buigen, willen zij behoorlijk zichtbare letters vormen. (District Winschoten.)

„Ook" — schrijft de schoolopziener in het district Zwolle — „worden in vele scholen gebarsten en diep ingekraste of erg bekraste leien gebruikt, wat zeer af te keuren is.

„Wanneer men gescheurde en bekraste leien tijdig door nieuwe verving, zou het blijken, dat de lei volstrekt niet zoo'n goedkoop leermiddel is, en dat het uitsluitend gebruik van cahiers maar weinig duurder zou uitkomen."

Ook voor het eerste schrijfonderwijs kan de lei zeer wel worden gemist, daar het potlood, mits goed gehandteerd, eene uitnemende voorbereiding voor het gebruik van de pen is. (District Assen.)

Volgens den schoolopziener in het district Leeuwarden zijn er evenwel nog onderwijzers (onder wie zeer goede), die de lei voor het aanvankelijk schrijfonderwijs en ook later naast het papier wenschen te behouden, terwijl er eveneens worden aangetroffen, die het onaangenaam vinden om het eerste gekrabbel hunner leerlingen in de cahiers te moeten bewaren.

Het grootschrift, dat, al moge het ook geschikt zijn om den vorm der letters beter te doen uitkomen, toch te moeielijk is voor de kleine kinderhand, raakt meer op den achtergrond, terwijl tegenwoordig meest met „middelsoort" wordt aangevangen.

In sommige verslagen wordt geklaagd, dat nog te weinig aandacht wordt geschonken aan de houding van het lichaam en aan de wijze, waarop pen of potlood worden gehanteerd; dit laatste vindt dikwijls zijn oorzaak in het feit, dat vele banken geene afmetingen bezitten die in overeenstemming zijn met de grootte van de daarin geplaatste kinderen.

Het bezwaar wordt in de hand gewerkt door te groote klassen, hoewel er ook onderwijzers zijn, die in dat opzicht zich wel wat meer moeite konden geven.

Tegenover de klacht, dat de houding der leerlingen door de onderwijzers wel eens wordt verwaarloosd, staat die, dat soms te minutieuze voorschriften werden gegeven, zoodat het lichaam van het kind eene gewrongen houding moest aannemen.

Een voortdurend toezicht is bij dit vak zeer gewenscht. Zoo zegt de schoolopziener in het district Deventer: „Waar het schrijven in de klasse tot stille werkzaamheid wordt gemaakt, de onderwijzer zijn werkzaamheid bij dit onderwijs bepaalt tot een algemeenen blik van tijd tot tijd over de klasse, tot het aangeven van den tijd, waarop een nieuwe regel moet worden begonnen, waar hij niet rondgaat om gemaakte fouten in lettervorm of in spelling aan te wijzen en te doen verbeteren, daar laat het schriftelijk werk der klasse aan netheid, ordelijkheid en regelmaat te wenschen over.

„Daarom is bij de vaststelling van den rooster voor meer dan één klasse in één lokaal zooveel mogelijk bevorderd, dat de leerlingen gelijktijdig schrijven."

Een euvel, waarop in meer dan één verslag wordt gewezen is het op verschillende scholen aangetroffen gebrek aan eenheid van methode in dit vak, en men spreekt zijne verbazing uit, dat aan dezen allereersten eisch soms zoo slecht wordt voldaan; er zijn scholen waar ieder onderwijzer op zijne wijze laat schrijven, zonder in het minst er op te letten, hoe dit in andere klassen geschiedt. Ja het is voorgekomen, dat de een,

staand en de andere loopend liet schrijven, zonder dat van een vast plan iets was te bespeuren.

Gevolg hiervan is, gelijk in het verslag van den schoolopziener in het district Groningen wordt opgemerkt, dat dikwijls op de kleinere scholen het regelmatigst, het netst en het meest eenvormig geschreven wordt.

In verband hiermede staat de opmerking, dat men zich dikwijls de vrijheid veroorlooft van eene bepaalde methode min of meer af te wijken, wat vooral blijkt bij den vorm der letters, zoodat de leerlingen in volgende klassen weer voor andere figuren komen te staan.

Juist voor dit vak wordt het volgen van eene bepaalde methode door de gansche school krachtig aanbevolen, terwijl het gebruiken van losse voorbeelden de voorkeur verdient boven het aangeven van voorbeelden op het bord, omdat niet alle onderwijzers even fraai schrijven, de leerlingen niet even ver van het bord zitten of even scherp kijken en zij in den regel maar éénmaal naar het voorbeeld zien en verder uit het hoofd schrijven.

Onder de gebruikte methodes wordt van 't Hoff in de eerste plaats genoemd, en verder nog: Welker, Brussen, van Katwijk, van Gestel, Noyons, van Slogteren e. a.

Het z.g. taktschrijven (schrijven op commando), waarbij de onderwijzer of een der leerlingen hardop de penbeweging aangeeft, wordt hier en daar aangetroffen, maar men verwacht niet, dat dit zich baan zal breken.

Op verschillende scholen duren de schrijflessen te lang, nl. een vol uur; de kinderen beginnen zich op het laatst te vervelen, wat blijkt uit het feit, dat de laatste regels dikwijls veel slordiger zijn geschreven dan de eerste; beter ware het daarom telkens niet langer dan een half uur achtereen te doen schrijven.

Het steilschrift is zoo goed als verdwenen, terwijl de gewoonte, om de kinderen eerst staand schrift te leeren en dan met loopend schrift te doen beginnen, meer en meer op den achtergrond geraakt.

De schoolopziener in het district Winschoten schrijft dienaangaande:

,,Houdt men hier en daar nog aan het staand schrift vast, het loopend wint toch meer en meer veld, wat ook meer noodzakelijk geworden is nu men veel schriftelijk werk op papier laat maken. Hebben de kinderen nooit anders dan staand schrift geleverd, dan schieten ze er weinig bij op en werken te langzaam; daarom is het ook zoo wenschelijk, dat het loopend schrijven van meet af aan beoefend wordt, waartoe men dan ook meer en meer overgaat."

Algemeen wordt ingezien, dat, hoewel ook in de hoogere klassen opzettelijk lessen in schoonschrijven niet geheel gemist kunnen worden, de leerlingen er toch bij voortduring aan moeten worden gehouden, om al hun schriftelijk werk duidelijk en netjes te maken, en dat de onderwijzer zich zelf den eisch moet stellen daarop onafgebroken en streng te letten. Alleen langs dezen weg zal men hen tot goede schrijvers vormen.

Nog wordt de wenschelijkheid uitgesproken dat men zich wat meer toeleggen zou op het schrijven van cijfers en teekens, ook van die, welke bij het rekenen worden gebruikt, daar hieraan op sommige scholen, waar overigens voldoende geschreven wordt, nog te weinig aandacht wordt geschonken.

Bij de beoordeeling van het onderwijs in de Nederlandsche taal op onze lagere scholen wordt door de districtsschoolopzieners op den voorgrond gesteld, dat het doel moet zijn om de leerlingen zoover te ontwikkelen, dat zij bij het verlaten der school met eenige juistheid in de keuze van woorden en uitdrukkingen hunne gedachten schriftelijk en mondeling kunnen weergeven, en zij beschouwen dus het z.g. ,,stellen" te recht als een voornaam deel van dit vak.

Al valt ook in de laatste jaren op vooruitgang te wijzen, zoo blijft er in dit opzicht nog wel wat te wenschen over en de algemeene klacht is, dat men zich te sterk vastklemt aan methodische steloefeningen en te veel hangt aan de boekjes, die dikwijls oefeningen geven, geheel liggende buiten den gedachtenkring der leerlingen en geen verband houden met de leerstof, welke de andere vakken van onderwijs bieden.

De schoolopziener in het district Zwolle schrijft dienaangaande: ,,Als ik zie, hoe de taalboekjes worden doorgewerkt, vrees ik wel eens, dat men de taal al te veel leert bij stukken en brokken. Men is maanden lang bezig met de tijden van het werkwoord en onderwijl vergeet men het vroeger geleerde. Vandaar dat schrijfboek en klasseschrift er soms nog wel toonbaar kunnen uitzien, maar dat een repetitie zoo heel slecht uitvalt. En om die reden zou ik zoo gaarne zien, dat de onderwijzer in de gewone lagere school een heel andere richting met het onderwijs volgde dan zijn leeraars met hem hebben ingeslagen, toen hij voor zijn onderwijzersexamen werkte. Want de kinderen werken op school niet voor een examen. Als ze van school gaan, treden ze het volle leven in, staan ze voor de practijk en op school dient daarmee te worden gerekend en moet regelrecht op het doel worden afgegaan. Alle geleerde omhaal moet worden vermeden."

En de schoolopziener in het district Winschoten klaagt, dat ,,het grootste deel van den beschikbaren tijd wordt gebruikt voor het doorwerken van boekjes en nog eens boekjes, die in steeds gewijzigden vorm spraakkunst geven, met het gevolg, dat ..... de kinderen fouten leeren maken. Het is toch een overal voorkomend verschijnsel, dat heel veel fouten pas gemaakt worden, als men taalregels gaat leeren. 't Is ook verklaarbaar, want ,,schrijven zonder grove spelfouten" berust niet op het geheugen, maar bijna uitsluitend op indrukken van het gezicht en het gehoor.

Toch zijn er reeds scholen, waar men het aandurft in het eerste en tweede leerjaar mondeling te laten stellen, waarvoor in hoofdzaak noodig is, dat de school aan de kinderen de vrijmoedigheid niet ontneemt. In de volgende jaren wordt schriftelijk gesteld, deels naar aanleiding van verhalen, leeslesjes, platen, enz., deels ook als antwoorden op gestelde vragen. De opstelletjes der kinderen dienen meteen om te komen tot ,,zuiver schrijven" d. w. z. tot het afleeren van spelfouten en het aanleeren van overeengekomen schrijfwijze der Nederlandsche taal. In dergelijke scholen krijgt men uitstekende resultaten; maar dit vergt van de zijde der onderwijzers heel wat meer arbeid en toewijding dan het gebruik van taalboekjes, waarbij men in hoofdzaak kan volstaan met te zeggen: ,,gisteren hebben we les 14 gehad, nu volgt les 15."

Al valt voorzeker eene werkzaamheid als hier door den schoolopziener in het district Winschoten wordt geschetst, hoogelijk te waardeeren, zoo mag toch niet worden verzwegen, dat zij ook wel eens kan leiden tot overdrijving van het individualisme, iets, wat vooral op groote scholen een bezwaar zou kunnen zijn.

Evenals hierboven bij het ,,schrijven" werd opgemerkt, moet ook bij het onderwijs in de Nederlandsche taal tusschen alle klassen een nauw verband bestaan en, naarmate de scholen grooter zijn en elk leerjaar eene afzonderlijke klasse vormt, neemt het gevaar voor verschillende afwijkingen toe.

Wanneer dan het hoofd der school geene krachtige leiding geeft aan het onderwijs in zijn geheel, ontstaat er eene verwarring, waarvan de kinderen de dupe worden; immers men treft toch reeds bij vele onderwijzers eene sterke neiging tot individualisme aan, wat blijken kan uit eene vergelijking tusschen de verschillende leerplannen eener zelfde gemeente.

Eene poging bijv. te Groningen aangewend om door herziening tot grootere gelijkheid hieromtrent tusschen de gelijksoortige openbare scholen te geraken heeft slechts teleurstelling gebaard. In het verslag van den toestand van het lager onderwijs in die gemeente over 1911, opgemaakt door de plaatselijke commissie van toezicht, lezen wij: ,,Uit een vergelijkenden staat, door ons opgemaakt, bleek dat zelfs voor de hoofdvakken de door ons zoo wenschelijk geachte eenheid ten opzichte van de aan die vakken te besteden uren op verre na niet was bereikt. Zoo was voor lezen, in de correspondeerende klassen, voor sommige scholen 5.30, voor andere 6, 6.40 en 6.45, voor enkele zelfs 7 uur uitgetrokken. Bij schrijven en rekenen troffen wij al even groote verscheidenheid aan en bij Nederlandsche taal was het verschil soms nog aanzienlijker. Daarvoor werd bijv. in de eerste klasse van sommige scholen 1 of 2 uur, van een andere school niet minder dan 4 uur beschikbaar gesteld."

Door den schoolopziener in het district Assen wordt opgemerkt, dat duidelijk gearticuleerd spreken in volledige zinnetjes bij de lagere klassen een uitnemend middel is, om zuiver te leeren schrijven en dat het zaakonderwijs, dienstbaar gemaakt aan het spreekonderwijs, den grond kan leggen voor het stelonderwijs in de hoogere klassen; meermalen hoort men echter binnensmonds spreken, dikwijls niet meer dan mompelen.

Bij het stelonderwijs mag echter niet vergeten worden, dat het kind de woorden om zijn gedachtenleven te openbaren, niet uit zich zelf heeft, maar deze hem moeten worden aangebracht in den omgang met hen, die de taal kennen, terwijl de leerlingen ook door lezen hun kleinen woordenschat moeten vermeerderen. Zij behooren vertrouwd te worden met het gebruik van woorden, uitdrukkingen en zinsvormingen, noodig voor het weergeven van wat ze zelf zien, ondervinden en gevoelen.

De schoolopziener in het district Leeuwarden zou wenschen, dat het opzettelijk taalonderwijs, in plaats van in het 2de of 3de, eerst in het 4de leerjaar een aanvang nam, daar toch in de middenklasse vele en velerlei oefeningen tot van de eenvoudigste regels worden gemaakt, die later, mits maar veel en goed gelezen wordt, kunnen worden toegepast.

Hij meent, dat het einddoel voor het taalonderwijs — het zonder grove fouten weergeven van een verhaal of het maken van een dragelijk opstel — het best bereikt zal worden door hen, die goed lezen hebben geleerd. De kennis van de daarvoor noodige taalregels kan dan in de hoogste leerjaren worden aangebracht.

In het verslag over het district Groningen tref ik eene ongeveer gelijke mededeeling van den schoolopziener in het arrondissement Appingedam aan: „Geen vak ondervindt zoozeer de nadeelen van dezen leeftijd als juist het taalonderwijs. Schrijven en rekenen kan men zeer jongen kinderen leeren, doch het leeren gebruiken der taal eischt rijpere geesteswerking. Het bijbrengen van enkele eenvoudige grammaticale regels en ook de toepassing hiervan gaat nog, doch het stelonderwijs lijdt deerlijk schipbreuk. Misschien zou het aanbeveling verdienen om het taalonderwijs zooveel mogelijk te verschuiven naar de hoogere klassen."

De vooruitgang in het zuiver schrijven der taal stemt over het algemeen tot tevredenheid.

Een doeltreffend middel voor de beoordeeling daarvan is het dictee, dat dan ook bij het doen van schoolbezoek door de schoolopzieners meermalen wordt opgegeven en waarvan de uitkomsten in den regel voldoende waren.

Sedert het werken met potlood of pen op den voorgrond is getreden, is men ook meer gaan inzien, dat een goede en geregelde correctie noodig is.

De schoolopziener in het arrondissement Onderdendam schrijft in dit verband: „Een groot aantal schrijvers voor de school hebben stellen boekjes geleverd voor het onderwijs in dit vak, de resultaten hangen m. i. echter minder af van de verschillende „methodes" in dezen dan van goede correctie, de geheele school door, ook bij schriftelijk werk van ieder vak dat daartoe aanleiding geeft.

„Wat spelling en het juiste gebruik van grammaticale vormen aangaat kan de onderwijzer in de lagere school met weinig regels volstaan als maar voor goede correctie gezorgd wordt; in de laatste jaren vooral begint men dit meer algemeen in te zien en legt men zich meer dan vroeger toe op *eenvoudig* taalwerk."

Over het algemeen zijn de schoolopzieners wel tevreden over de wijze, waarop het onderwijzend personeel in dezen zijne taak opvat, al zijn er ook onder hen, die zich tevreden stellen met het verbeteren der fouten, maar nalaten ze te bespreken en uit het oog verliezen, dat hierdoor een groot deel van de zorg en den tijd, aan de correctie besteed, nutteloos is geweest.

Het vraagstuk der spelling is na het verbod der Regeering om op de openbare scholen „de vereenvoudigde" te gebruiken, in eene periode van rust gekomen, in afwachting van het rapport, dat hierover door de Staatscommissie zal worden uitgebracht.

Nu dat rapport verschenen is, zal de drang naar vereenvoudiging op spellinggebied zich wel weer luider laten gevoelen; algemeen beseft men de noodzakelijkheid om, zal de schrijftaal meer en meer gemeen goed worden van allen — ook van hen, die bij hunne spreektaal zich zoo goed als uitsluitend van het dialect bedienen — de schrijfwijze zoo eenvoudig mogelijk te maken, iets wat van die van de Vries en te Winkel niet in alle opzichten kan worden verklaard.

Een der arrondissements-schoolopzieners in het district Heerenveen laat zich te dezen opzichte aldus uit: „Veel tijd gaat verloren met het zuiver schrijven van onze taal, en als de leerlingen dat dan nog maar konden doen als ze de school verlaten, maar daarvoor zijn spelling en geslachten te ingewikkeld. Sommige hoofden verklaren dan ook, dat ze verlangend uitzien naar uitkomst in deze, die echter slechts door de Regeering kan worden gegeven."

De schoolopziener in het district Winschoten herhaalt de klacht, dat het onderwijs in de Nederlandsche taal zich nog steeds, meestal onbewust, richt naar de eischen, die de hoogere burgerschool of het gymnasium aan de lagere school stellen.

Het onderwijs in de vrije- en ordeoefeningen schijnt in het jaar 1911 over het algemeen stationnair gebleven; op bijna alle openbare scholen is het thans ingevoerd, maar de verslagen van de districtsschoolopzieners gewagen nog niet van resultaten.

Het schijnt mij toe, dat men, wat de lichamelijke opvoeding der jeugd betreft, nog aan het tasten en zoeken is.

De bewegingsspelen, zooveel mogelijk in de open lucht gehouden, zijn in de laatste jaren meer op den voorgrond getreden en bezitten vrij wat meer aantrekkingskracht op de jeugd, dan de beoefening der vakken *j* of *s*. Ook de Regeering heeft zulks bevorderd door krachtigen financieelen steun aan den Bond voor lichamelijke opvoeding, die in 1911 weer een algemeenen cursus voor spelleiders te Breda en verscheiden plaatselijke cursussen heeft doen houden o. a. te Almelo, Enschedé en Steenwijk.

Hoewel deze 3 cursussen vrij geregeld werden bezocht door onderwijzers, zoowel van het bijzonder als van het openbaar onderwijs, schijnt de belangstelling voor deze spelen in het algemeen nog niet zoo groot te zijn, dat ze in de plaatsen, waaruit deelnemers aan spelleiderscursussen zijn opgekomen, werden ingevoerd.

Slechts hier en daar hebben zich jongelieden vereenigd, om onder leiding van een, op een spelleiderscursus bekwaam gemaakten, onderwijzer één of meermalen 's weeks de bewegingsspelen te beoefenen.

Zelfs uit Drenthe, waar gelijk ik in mijn vorig jaarverslag opmerkte, de in 1910 onder leiding van militairen gehouden cursussen zooveel succes hadden, kwam mij in dit opzicht niets ter oore.

Een opzettelijk onderzoek daarnaar heeft echter niet plaats gehad.

Als men de sympathie voor die bewegingsspelen mag afmeten naar het bezoek van de verschillende cursussen, kan worden aangenomen, dat deze bij de onderwijzers der bijzondere scholen grooter is dan die voor de vakken *j* en *s*, welke slechts bij zeer groote uitzondering op de lesroosters eene plaats hebben gevonden.

De bestrijding van het drankmisbruik vindt, voor zooveel de lagere school daarvoor gelegenheid aanbiedt, meestal occasioneel plaats: naar aanleiding van eene leesles of eene vertelling, door middel van schrijfvoorbeelden en anderszins.

Van opzettelijke behandeling wordt nog melding gemaakt te Wijhe, waar de plaatselijke afdeeling van de Nederlandsche Vereeniging tot afschaffing van alcoholhoudende dranken kleine geschriften heeft verspreid en van harentwege in de scholen door toepasselijke opschriften op het drankgevaar gewezen wordt.

De verschillende wijzen, waarop hier en daar dit vraagstuk wordt behandeld, heb ik in mijn vorig verslag medegedeeld, terwijl ik daaraan, zonder in eene herhaling te vervallen, thans weinig meer kan toevoegen.

Een enkele maal vervalt men bij dezen strijd wel eens in overdrijving, door het qualificeeren als minderwaardig van beroepen, die het verkoopen van sterken drank beoogen, iets wat voor de betrokken ouders grievend kan worden.

Over de werking der Leerplichtwet vind ik in enkele verslagen het een en ander medegedeeld.

Het oordeel ten opzichte van het relatief schoolverzuim is niet overal gunstig: de schoolopziener in het district Leeuwarden zegt, dat het eenigszins afnemend is, ofschoon sommige ouders onverbeterlijk zijn; die in het district Assen, dat er weinig vooruitgang te bespeuren is, eer achteruitgang; vooral geldt dit het arrondissement Emmen: „'s Zomers zijn de hoogste klassen dier scholen grootendeels ontvolkt wegens den arbeid op het veld, hetzij dat de kinderen medewerken

om in de behoeften van het gezin te helpen voorzien, hetzij dat zij thuis op hun jongere broertjes en zusjes moeten passen, terwijl vader en moeder afwezig zijn. In den winter zijn de slechte toestanden der veenwegen en de groote afstanden oorzaak, dat een groot aantal kinderen de school niet kunnen bereiken. Jaren kan het nog duren, voordat de toestanden in deze uitgestrekte gemeente in die mate zijn verbeterd, dat mijn arrondissement in de statistieken van het schoolverzuim een gunstiger plaats inneemt."

Een voorzichtig en verstandig optreden van het hoofd der school kan soms veel goeds teweegbrengen, vooral wanneer deze zich in persoonlijke aanraking stelt met de ouders, zoodra hunne kinderen de school verzuimen.

Ook in dit opzicht kan men dikwijls tot verbetering komen door eene goede samenwerking tusschen school en huis en het is mij aangenaam hier te mogen mededeelen, dat daarvan meer dan één voorbeeld kan worden aangehaald.

Over de werkzaamheid van de commissiën tot wering van schoolverzuim wordt met lof gesproken. Bij de leden daarvan bestaat dikwijls groote belangstelling en verschillenden hunner beijveren zich contact te verkrijgen met de ouders, waarbij zij niets onbeproefd laten, om bij dezen de overtuiging te vestigen, dat geregeld onderwijs voor hunne kinderen in de eerste plaats noodig is.

Als bewijs van belangstelling wordt hier medegedeeld, dat er in 1911 door de commissiën in de arrondissementen Assen, Vries en Borger eene gemeenschappelijke vergadering werd gehouden ter bespreking van verschillende onderwerpen, op haar arbeid betrekking hebbende.

Nu men ruim 11 jaren lang de gelegenheid heeft gehad de werking van de Leerplichtwet gade te slaan, moet worden erkend, dat deze in het algemeen gunstig is geweest, al heeft men ook lang niet allen kunnen bevredigen.

Dat, waar eene zoodanige nieuwe verplichting werd opgelegd, aan de eerste regeling daarvan gebreken kleven, behoeft waarlijk niet te bevreemden.

Wat bijv. destijds als eene deugd der wet werd aangemerkt, n.l. de langdurige administratieve procedure, welke blijkbaar ten doel had, om de nalatige ouders eerst dan met den strafrechter in aanraking te brengen als alle andere middelen hadden gefaald, blijkt, nu men zich met het denkbeeld van den leerplicht geheel vertrouwd heeft gemaakt, niet meer zoo noodig te zijn, terwijl zij het nadeel heeft, dat men de onwillige ouders niet snel genoeg kan treffen.

Een tweede bezwaar zijn de vrijstellingen van art. 13, waarvan een al te ruim gebruik wordt gemaakt, daar vele ouders, ook zij die het niet noodig hebben, hieraan een zeker recht meenen te ontleenen, om aan hunne kinderen 6 weken schoolvacantie te geven. Wel is waar zijn de vergunningen ten behoeve van de werkzaamheden in de veenderij door de Arbeidswet van 1911 komen te vervallen, maar zulks is bijna zonder invloed.

In 1911 toch waren er onder het totaal der vergunningen, ad 117 85, slechts 164 voor de veenderij.

De nieuwe wet, die in voorbereiding is, zal, naar gehoopt wordt, verschillende bezwaren wegnemen; één bezwaar zal echter blijven bestaan: n.l. de langzame berechting van de overtredingen, welke het gevolg is van onze tegenwoordige manier van procedeeren.

Gelukkig, dat de nieuwe Arbeidswet ook reeds verbetering heeft aangebracht door het absolute arbeidsverbod voor alle leerplichtige kinderen.

Eene groote categorie van hen, die buiten de bepalingen van de Leerplichtwet vallen, vormen wel de schippers, maar het ontbreekt gelukkig niet aan pogingen, om hunnen kinderen het voorrecht van goed onderwijs deelachtig te doen worden en ook de Regeering geeft daarbij steun.

De 3 groote Provinciale Vereenigingen in mijne inspectie hebben ook in 1911 wederom verschillende kinderen in de gelegenheid gesteld om op openbare of bijzondere scholen (naar keuze der ouders) te worden geplaatst, n.l. 293 in Friesland, 97 in Groningen en 63 in Overijssel en Drenthe: aan Rijkssubsidie werd ontvangen in totaal f 11 400, terwijl voor uitbesteding van kinderen werd uitbetaald een bedrag van f 15 262.

Aan de bijzondere school in het dorp Hoogeveen wordt aan schipperskinderen van October tot April de gelegenheid verstrekt om buiten de gewone schooltijden, en wel des avonds, onderwijs te ontvangen.

Ook bestaat hier eene plaatselijke vereeniging, welke evenals bovengenoemde groote vereenigingen, aan de schippers, die hunne kinderen naar den wal zenden, eene uitkeering verstrekt.

Eindelijk is in de gemeente Emmen het plan in overweging om de kinderen van kleine schippers — eigenlijk bewoners van woonschepen, die enkele maanden achtereen in de venen werkzaam zijn — in afzonderlijke klassen buiten de gewone schooltijden op de meest nabijgelegen school te helpen.

Eigenlijke schippersklassen, welke geheel buiten de lagere school staan en alleen administratief daarmede zijn verbonden, worden, volgens de verslagen, nog aangetroffen te Leeuwarden, Harlingen, Zwolle en Veendam. Zij duren slechts enkele maanden (in den regel van Januari tot April) en worden dan nog niet eens tijdens den ganschen duur bezocht.

De leerlust dezer kinderen is echter in den regel groot en schoolverzuim komt buiten noodzakelijkheid niet voor, weshalve de verkregen uitkomsten nog tot tevredenheid stemmen.

Het onderwijs aldaar bepaalt zich in den regel tot de vakken lezen, schrijven en rekenen.

Echter niet overal, waar schippers eenigen tijd achtereen vertoeven, vindt men speciale klassen en dikwijls komt het voor, dat deze hunne kinderen voor enkele weken naar eene school zenden ter plaatse, waar zij toevallig liggen.

Natuurlijk profiteeren dezen dan slechts weinig en hunne aanwezigheid werkt storend op den geregelden gang van het onderwijs aan die school.

Schreef ik in mijn vorig jaarverslag, dat in de belangstelling voor het herhalingsonderwijs ook in 1910 weinig verandering viel waar te nemen, zoo moet ik mijne mededeelingen over 1911 weer op dezelfde wijze aanvangen.

Het oordeel der schoolopzieners is, dat het stationnair blijft.

In het district Winschoten is het aantal bijzondere scholen, waar herhalingsonderwijs wordt gegeven, toegenomen, terwijl ook het bezoek op vele van die inrichtingen grooter was dan in 1910.

Ook de schoolopziener in het district Leeuwarden schrijft, dat het getal leerlingen eenigszins toenemend is, al blijft het gebruik, dat ten plattelande van het herhalingsonderwijs wordt gemaakt, gering.

Een dikwijls voorkomend verschijnsel is, dat de cursus met vrij wat minder leerlingen eindigt, dan waarmede die was begonnen, terwijl er cursussen zijn, die reeds in Januari werden gesloten bij gebrek aan leerlingen.

In sommige gemeenten worden nog steeds leerlingen, die de dagschool bezoeken, op de herhalingsschool toegelaten tot schade van de jongelieden, voor wie dit onderwijs bestemd is.

Ook zijn er gemeentebesturen, die bij de aanstelling van het onderwijzend personeel zich laten leiden door het motief, om dezen of genen onderwijzer, die hun sympathiek is, eene verbetering van zijne financieele positie te bezorgen, zonder na te gaan of hij voor deze taak wel de aangewezen persoon is.

Te Leeuwarden is de belangstelling vrij groot, speciaal voor den cursus voor meisjes, die uit 3 klassen bestaat en waaraan uitsluitend onderwijs wordt gegeven in de nuttige en fraaie handwerken, terwijl bij het vervaardigen van kleedingstukken de naaimachine in gebruik is gesteld.

Ook de vervolgcursus aan school n°. 12 aldaar verheugt zich in eene voortdurende belangstelling.

Wel tracht de in 1911 gewijzigde Arbeidswet het bezoek der herhalingsschool te bevorderen door het voorschrift van art. 11, dat aan in dienstzijnden jeugdigen personen de gelegenheid moet worden gegeven, om na 5 uur 's namiddags inrichtingen van onderwijs te bezoeken, maar voor het platteland zal deze bepaling weinig resultaten hebben, daar het ontbreken van belangstelling, meer dan het ontbreken van de gelegenheid, oorzaak is van het geringe schoolbezoek.

Ten slotte meen ik hier enkele beschouwingen te mogen aanhalen van den schoolopziener in het district Assen: „Daar is hier bij een deel van het onderwijzend personeel, zij het onbewust, eene zekere wisselwerking.

„Men gevoelt onwillekeurig niet in staat te zijn, ten minste niet zonder langdurige en gezette voorbereiding, om het her-

halingsonderwijs zoo te geven, als het moet zijn, zal het kunnen medewerken om de practische opleiding onzer jongens te steunen, en nu ijvert men voor een herhalingsonderwijs, dat verre moet blijven van de practijk, het algemeen wenschelijke voor oogen moet houden, dat, dienstbaar wordt gesteld aan de ontwikkeling van de verstandelijke vermogens der kinderen en aan hun opleiding tot Christelijke en maatschappelijke deugden.

„Daartoe zal dan moeten dienen het aanleeren van dezelfde gepaste en nuttige kundigheden, die op de lagere school werden onderwezen, terwijl men vergeet, dat dit „gepast en nuttig" voor meisjes en inzonderheid voor jongens, die het leven reeds ingingen, eene andere beteekenis moet hebben dan voor kinderen, die de gewone lagere school nog bezoeken.

„De herhalingsschool moet in zekeren zin zijn een beroepsschool, waarin het bedrijf van den leerling zooveel mogelijk het middelpunt is van alle onderwijs. Vergeten wordt te vaak, dat de leerlingen van de herhalingsschool niet als die van de hoogere burgerschool en het gymnasium feitelijk nog buiten de practijk van het leven staan; dat hun belangensfeer, hun voorstellingenkring, de gansche richting van hun gevoels- en wilsleven zich snel wijzigt, zoodra ze en doordat ze in een beroep werkzaam zijn. Met dat beroep heeft het leven van den vroegeren scholier een middelpunt gekregen, waarom zich zijn denken en streven concentreert en zoolang onze onderwijzers daarmede niet voldoende kunnen rekenen, zullen de vruchten van het herhalingsonderwijs altijd gering blijven, zal er gemis aan belangstelling zijn bij de leerlingen en bij de ouders.

„Daarom moest geen herhalingsonderwijs gegeven worden door jonge onderwijzers, die beter doen de avonduren te gebruiken om zelf kennis te verzamelen en eene hoogere ontwikkeling te verkrijgen.

„Het zou zeker aanbeveling verdienen, dat de onderwijzers, die zich ten volle bekwaamd hebben voor hun taak aan de gewone dagschool, in de gelegenheid gesteld werden, zich door het volgen van speciale cursussen die practische kennis eigen te maken, welke onmisbaar is om van het herhalingsonderwijs zooveel mogelijk te maken, wat het moet worden."

Omtrent de schoolartsen bevatten de verslagen der districtsschoolopzieners geene andere mededeelingen, dan dat er te Leeuwarden en te Sneek zoodanigen zijn aangesteld.

Te Groningen wordt de arbeid van den beroepsschoolarts zeer gewaardeerd, terwijl bijna alle lagere scholen en bewaarscholen aan zijn toezicht werden onderworpen. Uit het door genoemden ambtenaar opgemaakt verslag blijkt, dat de contrôle der schoolkinderen, met het oog op ziekelijke afwijkingen, geregeld plaats heeft, terwijl hij in de meeste gevallen daarbij ook op de medewerking der ouders mocht rekenen.

Dikwijls, schrijft hij, was hiervoor huisbezoek noodig, omdat men de omstandigheden, waarin het kind verkeert, eerst goed leert kennen, wanneer men een tijdlang in de woning heeft rondgezien en aldaar met de moeder heeft gesproken.

Ook met een onderzoek naar de achterlijke en spraakgebrekkige kinderen heeft hij zich bezig gehouden, waaruit hij concludeert, dat de oprichting van eene school voor zwakzinnigen en van een cursus voor kinderen met spraakgebreken te Groningen dringend noodig is.

In Meppel is eveneens eene geneeskundige schoolinspectie ingevoerd; zij geschiedt door 2 gemeenteartsen en heeft hoofdzakelijk ten doel het toezicht op den gezondheidstoestand der schoolkinderen; dit toezicht is van de zijde der ouders geheel vrijwillig, terwijl ook de besturen der bijzondere scholen gebruik kunnen maken van de diensten der schoolartsen, gelijk reeds bij 2 van die inrichtingen geschiedt.

Het verslag over 1911 (zijnde het eerste jaar hunner werkzaamheid) getuigde van bevredigende resultaten.

BIJLAGE H.

OVERZICHT

betreffende openbare en bijzondere scholen voor uitgebreid en voor meer uitgebreid lager onderwijs in het jaar 1911.

Openbare scholen voor uitgebreid lager onderwijs, die in 1911 hebben voldaan aan de bepalingen zooals dat artikel is gewijzigd bij de wet van 14 Juli 1910

GEMEENTE.	Nadere plaatsaanduiding, waar de school is gevestigd.	Totaal aantal leerlingen op 15 Januari 1911.	Vakken, waarin aan de school onderwijs wordt gegeven.	Klasse-	
				Aantal klassen der school.	Aantal maanden dat elke klasse duurt.
1. Asten	Kom	216	a-j, l-n, p	8	12
2. Bergen op Zoom	v. d. Rijtstraat L 477	159	a-j, l-n, p	8	12
3. Idem	Parade H 81	86	a-p, t	8	12
4. Boxmeer	Pastorsbiest B n°. 29	174	a-j, l-n, p	8	12
5. Boxtel	Burgakker A 233	83	a-n, p	6	12
6. Eindhoven	Keizersgracht 4	164	a-p, q, s	9	12
7. Geldrop	Kerkstraat, wijk D n°. 107	201	a-m, p	7	12
8. Helmond	Zuid-Koninginnewal C 81	148	a-m, p	7	12
9. 's Hertogenbosch	Keizerstraat 1	152	a-j, l-p	7	12
10. Oosterhout	Torenstraat, wijk E n°. 56	79	a-q	8	12
11. Ravenstein	Maasstraat 52	94	a-n, p	8	12
12. Roosendaal	Nieuwstraat 3	118	a-n, p	8	12
13. Zevenbergen	Wijk A n°. 78	297	a-n, p	6	12
14. Aalten	Dorp Aalten	268	a-p, t	8	12
15. Arnhem	Parkstraat, school IX	202	a-o, q, s, t	8	(1) 12
16. Borculo	Stad-Borculo	28	a-p	4	12
17. Brummen	Brummen	34	a-p	6	12
18. Buren	Buren	187	a-p	8	12
19. Doetinchem (Stad-)	Varsseveldsche grindweg	121	a-p	5	12
20. Epe	Vaassen C 51	5	a-i, l, m, o, p	4	12
21. Heerde	Dorp Heerde A 43	28	a-q	5	12
22. Herwen en Aerdt	Lobith	98	a-n, p	8	12
23. Nijkerk	Gasthuissteeg, wijk B n°. 330	30	a-p	6	12
24. Rheden	Velp (school n°. 1)	66	a-t	9	12
25. Wijchen	Dorpskom	250	a-m, p	8	12
26. Zutphen	Molenbeekstraat (voorheen Overwelving n°. 3)	180	a-q	8	12
27. Alblasserdam.	Kinderdijk, wijk B n°. 275	22	a-i, k-p	4	12
28. Bodegraven	Zuidzijde 36	32	a-p	5	12
29. Gorinchem	Nieuwstraatje (meisjesschool)	107	a-o, t	9	12
30. Gouda	Turfmarkt (meisjesschool)	32	a-i, k-o, q, s, t	5	12
31. 's Gravenhage	Neptunusstraat 90	244	a-q, s, t	9	12
32. Idem	Korte Lombardstraat 11	266	a-q, s, t	9	12
33. Idem	Zuidwal 65*a*	243	a-q, s, t	9	12
34. Idem	Koningin Emmakade	240	a-q, s, t	9	12
35. Idem	van Hoornbeekstraat 5	177	a-q, s, t	9	12
36. 's Gravenzande	Hoek van Holland	359	a-n, p	(2) 9	9
37. Hardinxveld	Kom, wijk B	243	a-p	8	12
38. Leerdam	Kerkstraat A 207	232	a-q	9	12

van artikel 48, eerste lid, 1°. *b*, vijfde zinsnede, der wet tot regeling van het lager onderwijs, (*Staatsblad* n°. 202) naar den toestand van 15 Januari 1911.

indeeling. Klasse waarbij de school aansluit indien zij niet is bestemd voor leerlingen der laagste klasse van eene school voor gewoon lager onderwijs.	Totaal aantal uren, dat in elk van de vakken l, m, n en p per week aan de school onderwijs wordt gegeven. l.	m.	n.	p.	Aantal onderwijzers met inbegrip van het hoofd aan de school verbonden op 15 Jan. 1911. (Vakonderwijzers hierin niet begrepen.)	Bedrag der toegekende Rijksbijdrage over 1911.	TOELICHTINGEN. (Ten aanzien van de scholen, die overeenkomstig de bepalingen van art. II der wet van 14 Juli 1910 (*Stbl.* n°. 202) ten gevolge van reorganisatie nà 1 Januari 1910 zijn komen te voldoen aan de eischen van art. 48, eerste lid, 1°. *b*, vijfde zinsnede, der wet op het l. o. is de desbetreffende dagteekening in deze kolom met cursieve letter vermeld.)
—	15	5	4	1	6	f 4 425,—	3 parallelklassen.
—	18	7	3	3	6	5 250,—	
—	27	12	7	—	4	2 425,—	
—	5	3	3	4	4	2 950,—	
3de	25	—	11	10	3	2 625,—	*1 Mei 1910.*
—	27	10	6	10	8	4 150,—	
—	8	5½	—	2	5	3 700,—	*1 October 1910.*
—	4½	3	—	6	4	3 600,—	
—	7	2	—	2	7	5 475,—	
—	7½	2½	—	6	3	2 525,—	
—	9¾	6¾	2¼	2½	4	3 550,—	
—	22	8	4	6	4	3 375,—	
—	9	2	—	1	6	4 625,—	Er zijn geen leerlingen voor vak n.
—	5¼	4	—	1¾	7	5 250,—	
3de	50½	6	3	—	12	7 175,—	(1) De laagste 6 klassen gemiddeld 6 maanden.
6de	24	6	2½	6	2	1 825,—	*1 Januari 1911.*
3de	28	6	4	5	3	1 600,—	
—	24	8	—	5	5	3 325,—	
4de	27	9	6	9	6	9 670,—	2de klasse gesplitst.
5de	5	3	—	5	1	1 050,—	
5de	6	3	2	4	2	1 550,—	
—	4	4	1½	2	4	3 000,—	
3de	28	9	6	20	2	1 900,—	
—	19	6	4	8	6	2 825,—	
—	10	2¼	—	1¼	7	4 500,—	*15 December 1910.*
—	23½	9	4	10	10	5 700,—	
2de	8	—	6	4	2	1 400,—	
6de	12¾	12	6½	6	2	1 650,—	*22 Augustus 1910.*
—	29	13¾	7¼	—	7	4 400,—	
7de	17	12	10	—	4	2 075,—	
—	29½	6	6	7½	11	7 800,—	
—	27	5½	5½	10	11	8 475,—	
—	25½	8	8	3	11	7 025,—	
—	23¾	6	8	2½	12	7 875,—	
—	19½	6¾	6¾	9	11	5 775,—	
—	5	2	11	2	11	6 275,—	(2) 7-klassige school van 12 maanden.
—	6	2	2	4	6	4 350,—	
—	16	6	9	7	8	5 125,—	

	GEMEENTE.	Nadere plaatsaanduiding, waar de school is gevestigd.	Totaal aantal leerlingen op 15 Januari 1911.	Vakken, waarin aan de school onderwijs wordt gegeven.	Klasse- Aantal klassen der school.	Aantal maanden dat elke klasse duurt.
39.	Leiden	Breestraat 66	344	a-q, s, t	9	12
40.	Nieuw-Lekkerland	Wijk D nº. 90	179	a-n, p	8	12
41.	Middelharnis	Nieuwstraat (jongensschool)	232	a-j, l-q	7	12
42.	Noordwijk	Noordwijk-binnen St. Jeroensweg nº. 2	154	a-p	9	12
43.	Rotterdam	Mauritsstraat	63	a-i, k, m-q, s, t	3	12
44.	Idem	Boomgaardstraat	187	a-i, k-q, s, t	3	12
45.	Idem	Schiedamsche Singel	128	a-i, k-q, s, t	4	12
46.	Idem	Clemensstraat	318	a-i, k-q, s, t	9	12
47.	Idem	v. d. Werffstraat	164	a-i, k-q, s, t	9	12
48.	Idem	Westzeedijk	179	a-i, k-q, s, t	9	12
49.	Idem	Molenwaterweg	296	a-i l-q, s	9	12
50.	Idem	Voorschoterlaan	157	a-i, k-q, s, t	10	12
51.	Idem	Ged. Botersloot	151	a-i, k-q, s, t	5	12
52.	Idem	Linker Rottekade	201	a-i, k-q, s, t	5	12
53.	Idem	Oostervantstraat	200	a-i, k-p, s, t	5	12
54.	Schiedam	Ged. Baansloot	81	a-j, l-p, s	6	12
55.	Sliedrecht	Wijk B nº. 460*a*	42	a-m, o, p, t	7	12
56.	Vianen	't Hof A nº. 560	80	a-q	9	12
57.	Waddinxveen	a/d Brug	266	a-m, p	8	12
58.	Alkmaar	Oude Gracht	153	a-q, t	10	12
59.	Amsterdam	Albert Cuypstraat	299	a-m, o-q, s	8	12
60.	Idem	Tesselschadeschool Pl. Muidergracht	24	a-q, s, t	9	12
61.	Idem	Leerschool verbonden aan de kweekschool voor onderwijzers en onderwijzeressen	250	a-m, p, q, s	9	12
62.	Beverwijk	Schoollaan	101	a-p, t	8	12
63.	Edam	Torenstraat	14	a-q, s, t	4	12
64.	Haarlemmermeer	J. J. 1	262	a-p	9	12
65.	Helder	Hoofdgracht	397	a-l, n, p	12	12
66.	Hoorn	Kerkplein	75	a-o, q, s, t	9	12
67.	Medemblik	Bagijnhof	163	a-p	9	12
68.	Purmerend	Kanaalstraat	63	a-i, k-p, t	6	12
69.	Schagen	Loet	293	a-n, p	7	12
70.	Terschelling	Westterschelling	309	a-q	8	12
71.	Texel	den Burg	190	a-q	(1) 14	12
72.	Velsen	IJmuiden	218	a-q, s	9	12
73.	Vlieland	Groote en Kerkstraat	91	a-n, p	8	12
74.	Wormerveer	Goudastraat	131	a-q, s	(2) 4	12
75.	Zaandijk	Tuinpad	301	a-p	9	12
76.	Axel	Schoolstraat	273	a-p	(3) 9	12
77.	Goes	Beestenmarkt (meisjesschool)	41	a-p, t	5	12
78.	Vlissingen	Groenewoud nº. 41	343	a-l, n, p, q, s	(4) 7	12
79.	Idem	Wagenaarstraat	276	a-m, p, q, s	(5) 7	12
80.	Amerongen	Gasthuissteeg	190	a-m, p	8	12
81.	Amersfoort	Plantsoen	161	a-p	10	12

indeeling. Klasse waarbij de school aansluit indien zij niet is bestemd voor leerlingen der laagste klasse van eene school voor gewoon lager onderwijs.	Totaal aantal uren, dat in elk van de vakken l, m, n en p per week aan de school onderwijs wordt gegeven. l.	m.	n.	p.	Aantal onderwijzers met inbegrip van het hoofd aan de school verbonden op 15 Jan. 1911. (Vakonderwijzers hierin niet begrepen).	Bedrag der toegekende Rijksbijdrage over 1911.	TOELICHTINGEN. (Ten aanzien van de scholen, die overeenkomstig de bepalingen van art. II der wet van 14 Juli 1910 (*Stbl.* n°. 202) ten gevolge van reorganisatie na 1 Januari 1910 zijn komen te voldoen aan de eischen van art. 48, eerste lid, 1°. *b*, vijfde zinsnede der, wet op het l. o. is de desbetreffende dagteekenlng in deze kolom met cursieve letter vermeld.)
—	26	7	4	2	14	f 8 950,—	
—	20	8	8	6	5	3 975,—	
—	13	6	2	2	9	5 875,—	
—	18	7	7	3½	5	3 700,—	
6de	—	17	18	3½	5	3 000,—	
6de	18	17	16	3½	10	6 000,—	
6de	10½	14½	16	4	7	4 950,—	
—	—	17	18	3½	14	9 150,—	
—	18¼	5	3¾	1	8	5 425,—	
—	18¼	5	3¾	1	10	5 400,—	
—	19	6	3	2	11	8 500,—	
—	18¼	5	3¾	1	10	4 925,—	
3de	6	11	7	—	8	5 900,—	
3de	6	11	7	—	11	6 675,—	
3de	6	11	7	—	11	7 850,—	
3de	28	8	10	6	5	3 025,—	
—	22	4	—	1	5	2 650,—	
—	24	12	7	12	4	2 500,—	
—	7	3	—	4	8	4 775,—	
—	29	13½	13½	4	10	5 300,—	
—	2½	5½	—	2¼	9	8 025,—	
—	28½	11¼	7¾	3	3	2 175,—	
—	24¼	3	—	2	10	7 950,—	
—	22	8	8	8	4	3 375,—	
5de	18	8	8	8	2	1 550,—	
—	18	13	7	9	7	4 975,—	
—	17½	—	3½	4¼	18	9 775,—	Met inbegrip der parallelklassen telt de school 17 klassen.
—	28	14	9	—	6	2 625,—	
—	13½	6	6	4	5	4 025,—	
4de	24½	9½	6	9	4	2 675,—	
—	6	4	—	4	8	6 225,—	
—	4	2	4	8	8	5 800,—	
—	15	10	6	12	7	4 575,—	(1) 9-klassige school van 12 maanden.
—	14¼	17½	20¾	9	8	6 475,—	
—	30	14	4	2	3	2 250,—	
3de	24	5	13	9	6	4 275,—	(2) Met inbegrip der parallelklassen 6 klassen.
—	6	6	2	6	10	6 600,—	
—	7	4	—	4	7	5 425,—	(3) 9de klasse nog niet gevormd. *29 December 1910.*
5de	31	20	16	12	4	2 375,—	
—	15	—	8	3	14	8 500,—	(4) Waarvan 6 met parallelklassen.
—	18	3¾	—	3	14	8 050,—	(5) Gedeeltelijk met parallelklassen. *14 December 1910.*
—	16½	5	—	3	6	4 475,—	
—	28	13	9	2	9	5 450,—	

GEMEENTE.	Nadere plaatsaanduiding, waar de school is gevestigd.	Totaal aantal leerlingen op 15 Januari 1911.	Vakken, waarin aan de school onderwijs wordt gegeven.	Klasse- Aantal klassen der school.	Klasse- Aantal maanden dat elke klasse duurt.
82. Amersfoort	Heerenstraat	162	a-p	9	12
83. Driebergen	Engweg A, n°. 1	316	a-q	11	12
84. Loenen	Rijksstraatweg A, n°. 168	124	a-q, s	9	12
85. Maarssen	hoek Raadhuisstraat en Breedstraat	191	a-p	8	12
86. Rhenen	Heerenstraat n°. 99	65	a-p, t	10	12
87. Wijk bij Duurstede	Volderstraat A, 202	49	a-q, s, t	8	12
88. Harlingen	Kerkstraat 1	183	a-q, s, t	9	12
89. Haskerland	Joure, Midstraat	245	a-p	8	12
90. Leeuwarden	Achter de Hoven	223	a-g, k-n, p, q, s, t	3	12
91. Lemsterland	Lemmer	378	a-p	(1) 14	8
92. Opsterland	Gorredijk	179	a-n, p	8	12
93. Schoterland	Heerenveen	125	a-q, s	4	12
94. Sneek	Oude Koemarkt	265	a-i, k-q, t	(2) 8	12
95. Tietjerksteradeel	Bergum	233	a-m, p	7	12
96. Utingeradeel	Oldeboorn	156	a-p	8	12
97. Idem	Akkrum	282	a-p	8	12
98. Weststellingwerf	Wolvega	260	a-m, p	8	12
99. Idem	Noordwolde (dorp)	261	a-n, p	7	12
100. Workum	Wijk G, n°. 212	23	a-i, l-p	3	12
101. Wonseradeel	Makkum	186	a-m, p	(4) 10	8
102. Deventer	Polstraat	152	a-j, l-p, s	8	12
103. Enschedé	Brinkstraat 6	12	a-i, k-p, s, t	5	12
104. Goor	Schoolstraat C n°. 2	20	a-q, t	4	12
105. Hasselt	Justitiebastion	146	a-l, n-q	8	12
106. Kampen	Nieuwe markt, school B	158	a-q	9	12
107. Idem	Burgwal (meisjesschool)	51	a-n, p	5	12
108. Lonneker	Enschedé, Deurningerstraat 12	75	a-q, t	4	12
109. Oldenzaal	Gasthuisstraat 7	53	a-p, t	4	12
110. Rijssen	Kom, Haarstraat K n°. 406	332	a-q	(5) 12	9
111. Stad-Vollenhove	Kerkplein (school B)	12	a-i, l-p	6	12
112. Vriezenveen	Westeinde wijk 4 n°. 338	100	a-m, o-q	8	12
113. Zwartsluis	Wijk 2 n°. 183	21	a-i, k-q	4	12
114. Groningen	Violenstraat	343	a-j, l, m, p, q, s, t	3	12
115. Idem	Coehoornsingel	264	a-j, k-m, p, q, s, t	3	12
116. Beerta	Beerta-Oost	275	a-k, l, m, p	8	12
117. Delfzijl	Delfzijl	49	a-q, s	4	12
118. Eenrum	Pieterburen	101	a-m, p	9	12
119. Finsterwolde	Finsterwolde wijk C n°. 36	273	a-m. o, p,	8	12
120. Grijpskerk	Grijpskerk	140	a-m, p	(6) 10	9
121. Haren	Haren	183	a-m, p	7	12
122. Hoogkerk	Hoogkerk	215	a-m, p	8	12
123. Loppersum	Loppersum	143	a-m, o, p	8	12
124. Middelstum	Middelstum wijk A n°. 234	73	a-m, o, p, q	9	12
125. Midwolde	Midwolda A n°. 254	272	a-m, o, p, q	7	12
126. Nieuweschans	Zandpad A n°. 22	206	a-m, o, p	8	12
127. Noordbroek	Dorp Noordbroek (Zuidelijk deel)	215	a-m, p	8	12
128. Oldehove	Oldehove	78	a-m, p	8	12
129. Sappemeer	Westerschool	301	a-m, p, q	8	12

indeeling. Klasse waarbij de school aansluit indien zij niet is bestemd voor leerlingen der laagste klasse van eene school voor gewoon lager onderwijs.	Totaal aantal uren, dat in elk van de vakken l, m, n en p per week aan de school onderwijs wordt gegeven. l.	m.	n.	p.	Aantal onderwijzers met inbegrip van het hoofd aan de school verbonden op 15 Jan. 1911. (Vakonderwijzers hierin niet begrepen.)	Bedrag der toegekende Rijksbijdrage over 1911.	TOELICHTINGEN. (Ten aanzien van de scholen, die overeenkomstig de bepalingen van art. II der wet van 14 Juli 1910 (*Stbl.* n°. 202) ten gevolge van reorganisatie nà 1 Januari 1910 zijn komen te voldoen aan de eischen van art. 48, eerste lid, 1°. *b*, vijfde zinsnede, der wet op het l. o. is de desbetreffende dagteekening in deze kolom met cursieve letter vermeld.)
—	28	10	10	6	9	f 5 600,—	
—	15	3	—	2	11	6 650,—	
—	10½	5½	2	12	5	3 250,—	
—	10	2	2	2	7	3 731,25	
—	9	12	9	6	4	2 325,—	
—	16	8	5	4	3	2 350,—	
—	21	6	6	4	8	5 300,—	
—	15	3	2	2	8	5 600,—	
6de	14	9	4	9	11	7 525,—	2de helft schooljaar: l 12, m 8, n 8, p 9 uur.
—	25	12	6	10	11	7 200,—	(1) 9-klassige school voor 12 maanden.
—	10	1	1	2	6	4 475,—	*7 December 1910.*
5de	19½	6	6	6	5	4 350,—	
—	17½	4½	4½	3	12	7 925,—	(2) Met parallelklassen inbegrepen 12 klassen (jongens en meisjes afzonderlijk).
—	10	5	—	7	7	4 375,—	
—	15	2	4	2	6	4 575,—	
—	21	(3) —	3	4	8	5 150,—	(3) Er zijn geen leerlingen voor vak m.
—	28	10	—	6	7	5 375,—	
—	24	8	8	4	6	4 975,—	
6de	12	8	2	4	2	1 775,—	
—	9	2	—	3	5	3 375,—	(4) 7-klassige school van 12 maanden.
2de	27	9	9	12	10	5 500,—	
6de	16	16	13	8	4	2 075,—	
6de	15½	5¾	4	11½	2	1 700,—	
—	12	—	4	5	5	4 550,—	
—	23	13	9	10	10	5 700,—	
5de	26	15	15	5	4	2 700,—	
4de	12½	12	3	3¾	3	2 450,—	
6de	13	9	7	7	3	2 725,—	
—	26	8	2	4	9	7 300,—	(5) De 9de klasse telt 4 afdeelingen van een leerjaar elk.
3de	25½	8	9	6	2	1 550,—	
—	8	4	—	2	3	2 375,—	
6de	20	12	9	10	2	1 650,—	
6de	14	11	—	4	14	9 275,—	
6de	14	11	—	4	14	8 325,—	
6de	6	3	—	1	8	5 675,—	*9 November 1910.*
6de	22	9	6	9	3	2 725,—	
—	5	3	—	2	3	2 450,—	*1 October 1910.*
—	8	4	—	1	8	6 075,—	
—	6	3	1	—	5	3 450,—	(6) 7-klassige school van 12 maanden.
—	2	6	—	2	5	4 000,—	*1 December 1910.*
—	6	2	—	2¼	6	4 100,—	*12 December 1910.*
—	4	4	—	2	4	2 775,—	
—	5	3	—	2	3	2 200,—	*21 December 1910.*
—	4	4	—	2	8	5 650,—	*1 December 1910.*
—	5	4½	—	1½	7	4 825,—	
—	8	3	—	6	6	4 850,—	
—	6	4	—	1	3	2 150,—	
—	13	2 à 4	—	2	8	5 300,—	*1 December 1910.*

GEMEENTE.	Nadere plaatsaanduiding, waar de school is gevestigd.	Totaal aantal leerlingen op 15 Januari 1911.	Vakken, waarin aan de school onderwijs wordt gegeven.	Klasse-	
				Aantal klassen der school.	Aantal maanden dat elke klasse duurt.
130. Scheemda	Eextra	125	a-m, o, p, q	8	12
131. Stedum	Westeremden	80	a-m, o, p	8	12
132. Uithuizen	Schoolstraat	270	a-m, o, p	9	12
133. Uithuizermeeden	A 242	153	a-m, p	8	12
134. Ulrum	Ulrum	102	a-m, o, p, q	8	12
135. Usquert	Usquert	260	a-m, p	8	12
136. Veendam	Nieuwe laan	94	a-q, t	5	12
137. Wildervank	Wildervank B 87	47	a-m, o, p	3	12
138. Stadskanaal	G 65	29	a-m, o, p	4	12
139. Winsum	Winsum	137	a-m, o, p, q, t	9	12
140. 't Zandt	't Zandt, A n°. 17	138	a-m, p	2	12
141. Zuidbroek	Aan de Heilige Laan	174	a-m, o, p	8	12
142. Zuidhorn	Zuidhorn	156	a-m, p	8	12
143. Assen	Assen, Noordersingel, school n°. 1	186	a-q, t	11	12
144. Idem	Oostersingel, school n°. 2	130	a-m, o, p	6	12
145. Beilen	Beilen	363	a-m, o, p	(2) 13	9
146. Coevorden	Coevorden	428	a-p	(3) 7	12
147. Meppel	Heerengracht	17	a-o, q, t	6	12
148. Zuidlaren	Zuidlaren	267	a-m, p	9	12
149. Gennep	Kom	150	a-m, p	7	12
150. Maastricht	Spilstraat	367	a-m, p, q, s, t	14	12
151. Meerssen	Kom, Ganzebaan	482	a-m, p	7	12
152. Sittard	Kloosterplein	401	a-m, o, p	7	12
153. Valkenburg	Engelbertstraat	188	a-m, p	7	12
154. Venlo	Goltziusstraat	349	a-m, p	7	12

indeeling. Klasse waarbij de school aansluit indien zij niet is bestemd voor leerlingen der laagste klasse van eene school voor gewoon lager onderwijs.	Totaal aantal uren, dat in elk van de vakken l, m, n en p per week aan de school onderwijs wordt gegeven. l.	m.	n.	p.	Aantal onderwijzers met inbegrip van het hoofd aan de school verbonden op 15 Jan. 1911. (Vakonderwijzers hierin niet begrepen.)	Bedrag der toegekende Rijksbijdrage over 1911.	TOELICHTINGEN. (Ten aanzien van de scholen, die overeenkomstig de bepalingen van art. II der wet van 14 Juli 1910 (*Stbl.* n°. 202) ten gevolge van reorganisatie nà 1 Januari 1910 zijn komen te voldoen aan de eischen van art. 48, eerste lid, 1°. *b*, vijfde zinsnede, der wet op het l. o. is de desbetreffende dagteekening in deze kolom met cursieve letter vermeld.)
—	11	15	—	1½	4	f 3 525,—	2 parallelklassen.
—	6	3	—	1	3	2 675,—	*7 December 1910.*
—	17	9	—	6	8	6 150,—	
—	8	10	—	4	5	3 725,—	*1 December 1910.*
—	5	4	—	2	4	2 600,—	
—	2	4	—	4	8	5 775,—	*1 December 1910.*
6de	19	12	7	3	(1) 7	4 275,—	(1) Waaronder 2 tijdelijk.
6de	14¼	4	—	2	2	1 775,—	
6de	6	2½	—	2	2	1 850,—	
6de	6	3	—	1	5	3 575,—	*12 December 1910.*
6de	5	5	—	1½	1	2 925,—	*1 October 1910.*
—	10	1	—	1½	5	3 700,—	*1 November 1910.*
—	5	4	—	1	5	3 825,—	
—	26¾	11¾	6¾	2	9	5 125,—	
Afd. A aan de 4de kl.	16	—	—	—	6	4 625,—	
„ B „ „ 7de „	14	10	—	11	—		
—	11¾	16	—	6	10	7 550,—	(2) 9-klassige school van 12 maanden.
—	23¼	4	—	3	10	9 250,—	(3) 5 parallelklassen.
4de	23	10	8	—	3	850,—	
de 8ste sluit aan bij de 6de kl. eener gew. l. sch.	4	4	—	2	7	5 075,—	*1 December 1910.*
—	4	4	—	2	4	3 350,—	
—	43½	15½	—(*a*)	4	14	10 075,—	(*a*) Van af 13 September 1911, 8¾ uur.
—	21	3	—	2	11	8 825,—	*Januari 1911.*
—	9	8	—	5	11	8 700,—	*1 December 1910.*
—	7	2	—	2	4	3 250,—	*Januari 1911.*
—	18	15	—	1	11	8 275,—	

Openbare scholen voor meer uitgebreid lager onderwijs, die in 1911 hebben voldaan aan de van het lager onderwijs, zooals dat artikel is gewijzigd bij de wet van

GEMEENTE.	Nadere plaatsaanduiding, waar de school is gevestigd.	Totaal aantal leerlingen op 15 Januari 1911.	Vakken, waarin aan de school onderwijs wordt gegeven.	Klasse- Aantal klassen der school.	Aantal maanden dat elke klasse duurt.
1. Breda	Houtmarkt	246	a-i, k-n, p	9	12
2. Idem	Eindstraat (meisjesschool)	82	a-i, k-n, p	(1) 4	12
3. 's-Hertogenbosch	Wolvenhoek 5	77	a-o, q, s, t	9	12
4. Roosendaal	Vughtstraat 16	272	a-n, p	9	12
5. Tilburg	Langestraat 12	123	a-p	9	12
6. Uden	Kruisheerensteeg, S. T. 427	17	a-m, o, p	3	12
7. Waalwijk	B 224	395	a-n, p	9	12
8. Apeldoorn	Nieuwstraat A 503	206	a-m, p, s, t	9	12
9. Arnhem	School VIII (Spoorwegstraat)	312	a-g, k-q, s, t	(2) 8	6
10. Barneveld	Jan van Schaffelaarstraat B n°. 25	30	a-p	5	12
11. Culemborg	Lange Meent A n°. 97	65	a-p	8	12
12. Doesburg	Kloosterstraat C n°. 29	116	a-q, s	10	12
13. Epe	Epe A n°. 176	49	a-p, t	6	12
14. Harderwijk	Kerkplein A 60	103	a-p, t	10	12
15. Lochem	Ruurlosche weg	96	a-q, s	7	12
16. Nijmegen	Bijleveldsingel	358	a-q, s	9	12
17. Renkum	Oosterbeek, Wilhelminastraat	132	a-q, t	9	12
18. Rheden	Dieren (school n°. 1)	55	a-g, k-p, t	5	12
19. Tiel	Voor de Kijkuit	200	a-n, p	10	12
20. Idem	St. Agnietenstraat	69	a-o, q, t	10	12
21. Wageningen	Parkstraat	260	a-q, t	(4) 11	12
22. Zutphen	Lombardsteeg	106	a-q, s	8	12
23. Idem	Tadamasingel	358	a-q	9	12
24. Beijerland (Oud-)	Oost-Voorstraat A 12	50	a-q	6	12
25. Boskoop	Achterkade	413	a-p, t	9	12
26. Delft	Burgwal	178	a-q, s, t	9	12
27. Dordrecht	Weeshuisplein n°. 2	214	a-j, l-p, s	9	12
28. Gorinchem	Boerenstraat	153	a-j, l-p, s	9	12
29. Gouda	Lange Groenendaal (2de burgerschool voor jongens)	93	a-i, l-q, s	9	12
30. 's Gravenhage	Atjehstraat 31	114	a-q, s, t	9	12
31. Hellevoetsluis	Oostzanddijk Wijk C n°. 41	75	a-q, s, t	5	12
32. Leiden	Pieterstraat 4	414	a-j, l-q, s	9	12
33. Maassluis	Reynestraat K 59	63	a-q, s	6	12
34. Rotterdam	Goudsche rijweg	165	a-i, k, m-q, s, t	3	12
35. Idem	Lijnbaanstraat	207	a-i, l-q, s	4	12
36. Schiedam	Tuinlaan	115	a-q, s, t	10	12
37. Schoonhoven	Schoolstraat	69	a-q, t	5	12

bepalingen van art. 48, eerste lid, 1°. *b*, I, II en voorlaatste zinsnede, der wet tot regeling
14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202), naar den toestand van 15 Januari 1911.

indeeling. Klasse waarbij de school aansluit indien zij niet is bestemd voor leerlingen der laagste klasse van eene school voor gewoon lager onderwijs.	Totaal aantal uren, dat in elk van de vakken l, m, n en p per week aan de school onderwijs wordt gegeven. l.	m.	n.	p.	Aantal onderwijzers met inbegrip van het hoofd aan de school verbonden op 15 Jan. 1911. (Vakonderwijzers hierin niet begrepen.)	Bedrag der toegekende Rijksbijdrage over 1911.	TOELICHTINGEN. (Ten aanzien van de scholen, die overeenkomstig de bepalingen van art. II der wet van 14 Juli 1910 (*Stbl.* n°. 202) ten gevolge van reorganisatie nà 1 Januari 1910 zijn komen te voldoen aan de eischen van art. 48, eerste lid, 1°. *b*, I, II en voorlaatste zinsnede, der wet op het l. o., is de desbetreffende dagteekening in deze kolom met cursieve letter vermeld.)
—	26	10	10	12	8	f 7 500,—	
5de	16	8	8	12	4	3 575,—	(1) De hoogste klasse is gesplitst in 2 klassen.
—	19	9	8	—	5	4 400,—	
—	24	6	6	6	7	5 700,—	
—	29	9	9	4	7	5 600,—	
6de	11	8	—	8	1	1 050,—	
—	24½	4	2	3	9	7 425,—	
—	27	7	(2)—	9	10	6 700,—	*1 September 1910.* (2) Sedert 1 September 1911 ook vak n.
6de	24	12	8	9	15	11 450,—	(3) = 4-klassige school van 12 maanden.
4de	21½	9	6	10¾	2	1 900,—	
4de	4 à 5	4	3	4	4	3 475,—	
—	27	14½	9¼	16¾	6	5 075,—	
5de	13	9	4	12	4	3 450,—	
—	26	14	10	14	8	4 550,—	
5de	31½	16½	13½	10½	6	4 825,—	
—	23	12	12	7	14	11 050,—	
—	24	9	2	7	6	4 550,—	
4de	24½	9	6	9	4	3 075,—	
—	26	12	10	12	7	5 975,—	*15 December 1910.*
—	23	13	13	—	5	3 575,—	
—	33	13	10	8	14	7 250,—	(4) Afdeeling A 7 klassen. Afdeeling B 4 klassen meer uitgebreid lager onderwijs.
4de	36	17	13	2	8	6 275,—	
—	50	12	6	10	14	9 825,—	
3de	20¼	9	9	9	4	2 350,—	
—	9	10½	10½	12	12	9 350,—	
—	26	11¼	11¼	12	11	6 700,—	
—	30	12	12	7	10	9 500,—	
—	28	12	8	12	8	6 925,—	
—	28	9	6	10	6	4 875,—	
—	22	10½	8½	6	11	6 700,—	
5de	26	4	12	10	4	3 675,—	
—	29½	10½	7¼	8½	16	11 900,—	
3de	25½	12	8	13½	5	3 325,—	
6de	—	17	18	3½	10	6 850,—	
6de	16	15	16	10	13	9 600,—	
—	32½	12¼	15	3¾	9	6 250,—	
—	28	11	8	12	4	3 350,—	

GEMEENTE.	Nadere plaatsaanduiding, waar de school is gevestigd.	Totaal aantal leerlingen op 15 Januari 1911.	Vakken, waarin aan de school onderwijs wordt gegeven.	Klasse- Aantal klassen der school.	Klasse- Aantal maanden dat elke klasse duurt.
38. Vlaardingen	Zomerstraat 31	77	a-q, s, t	6	12
39. Woerden	Wilhelminaweg 11	212	a-p, s	9	12
40. Lekkerkerk	Dorp B 211	46	a-q	5	12
41. Amsterdam	Van de Veldestraat (Agatha Dekenschool)	200	a-q, s, t	9	12
42. Idem	Frederiksplein (Frederiksschool)	203	a-q, s, t	9	12
43. Idem	Prinsengracht (Elis. Wolffschool)	243	a-q, s, t	9	12
44. Idem	Molenpad	218	a-q, s, t	(1) 8	12
45. Idem	Amstelschool	169	a-q, s,	(3) 2	12
46. Bussum	Brinklaan	323	a-q, s, t	9	12
47. Haarlem	Jacobstraat	281	a-q, s, t	9	12
48. Idem	Tuchthuisstraat	417	a-q, s, t	9	12
49. Hoorn	Nieuwe Noord	105	a-i, l-p, s	9	12
50. Koog a/d Zaan	Over de sloot	419	a-p	9	12
51. Krommenie	Zuiderhoofdstraat	487	a-p	10	12
52. Weesp	Kerkstraat	101	a-i, k-q	6	12
53. Winkel	Kom	97	a-n, p	9	12
54. Zaandam	Stationsstraat	489	a-q, s, t	9	12
55. Aardenburg	Markt	150	a-p	9	12
56. Middelburg	Haringplaats F 57 (meisjesschool)	60	a-q, s, t	5	12
57. Neuzen	Schoolweg 21, school B	210	a-q	9	12
58. Baarn	Eemnesserweg	157	a-k, l, m, n, p	9	12
59. Doorn	A 428	233	a-k, l, n, p	9	12
60. Utrecht	Hamburgerstraat 22	283	a-q, s, t	(4) 9	12
61. Idem	Janskerkhof 17	275	a-q, s, t	9	12
62. Zeist	Torenlaan	115	a-p	9	12
63. Het Bildt	St. Annaparochie	218	a-p	9	12
64. Bolsward	Hoogstraat E 178	46	a-p, t	4	12
65. Dokkum	Dokkum	57	a-q	4	12
66. Franeker	School A/B	206	a-q, t	9	12
67. Smallingerland	Drachten	44	a-n, p	6	12
68. Almelo	Bornebroeksche straat (school B)	297	a-q, s	11	12
69. Avereest	Dedemsvaart (Kalkwijk)	40	a-h, k-q	4	12
70. Hengelo	Oldenzaalsche straatweg	221	a-q, s	9	12
71. Zwolle	Bloemendalsche straat (meisjesschool)	26	a-g, j-q, s, t	4	12
72. Appingedam	Wijkstraat a/h Kerkplein D 84	53	a-q	7	12
73. Eenrum	Eenrum	210	a-m, p	9	12
74. Onstwedde	Musselkanaal	43	a-q	4	12
75. Hoogeveen	Groote Kerkstraat	126	a-q	6	12
76. Heerlen	Akerstraat (school 1)	314	a-q	8	12
77. Roermond	Minderbroedersingel	264	a-m, p	9	12

indeeling. Klasse waarbij de school aansluit indien zij niet is bestemd voor leerlingen der laagste klasse van eene school voor gewoon lager onderwijs.	Totaal aantal uren, dat in elk van de vakken l, m, n en p per week aan de school onderwijs wordt gegeven. l.	m.	n.	p.	Aantal onderwijzers met inbegrip van het hoofd aan de school verbonden op 15 Jan. 1911. (Vakonderwijzers hierin niet begrepen.)	Bedrag der toegekende Rijksbijdrage over 1911.	TOELICHTINGEN. (Ten aanzien van de scholen, die overeenkomstig de bepalingen van art. II der wet van 14 Juli 1910 (*Stbl.* n°. 202) ten gevolge van reorganisatie nà 1 Januari 1910 zijn komen te voldoen aan de eischen van art. 48, eerste lid, 1°. *b*, I, II en voorlaatste zinsnede, der wet op het l. o., is de desbetreffende dagteekening in deze kolom met cursieve letter vermeld.)
4de	24¾	11¾	10½	5½	6	f 2 975,—	
—	16	2½	2½	4	8	4 800,—	
4de	26	8	7	10	2	2 000,—	
—	28½	11¼	7¾	3	9	8 325,—	
—	28½	11¼	7¾	3	9	8 325,—	
—	28½	11¼	7¾	3	9	8 350,—	
(2) 6de	27	27	20	32	9	8 675,—	(1) Met inbegrip van de parallelklassen telt deze school 8 klassen. (2) 6de klasse uitgebreid lager onderwijs.
3de	8	16	16	6	7	5 675,—	(3) Met inbegrip van de parallelklassen telt deze school 6 klassen. 3de klasse nog niet gevormd. *1 September 1910.*
—	40	9	7	12	16	10 250,—	Met inbegrip der parallelklassen telt deze school 16 klassen.
—	24	14	16	13	15	9 275,—	
—	24½	8½	12½	10	16	10 525,—	
—	22¾	11¾	7½	9¾	7	5 275,—	
—	28	13	7	6	15	10 325,—	Met inbegrip der parallelklassen telt deze school 16 klassen.
—	18	3	—	2	15	10 325,—	Als voren. *3 Februari 1910.*
4de	30½	8¼	6	3	6	3 850,—	
—	15½	11	6½	9	3	2 475,—	
—	35¾	13	13½	7	21	13 100,—	
—	8½	2¾	3½	2¼	6	4 750,—	*1 November 1910.* 9de klasse nog niet gevormd.
6de	17¾	17¼	15	8¾	7	4 450,—	
—	23	12½	9	9	8	5 875,—	
—	28½	9½	7¼	11½	10	5 850,—	
—	4	—	4	3	9	6 700,—	
—	29½	19	15	7	13	9 450,—	(4) Er zijn 3 parallelklassen.
—	24	13	8	5½	11	8 900,—	
—	28¾	10	8	11	7	5 750,—	
—	—	12	9	9	9	1 910,—	Vak *l* buiten de gewone schooluren.
6de	27	8	7	8	3	2 950,—	
5de	14½	9	6	6	4	2 800,—	
—	22½	8	11	8	8	6 800,—	
5de	15	6	4	6½	3	2 625,—	
—	9	15	12	6	11	9 350,—	
5de	19	10½	8	8	2	1 900,—	
—	15	9	4½	12	12	9 300,—	
6de	14	14	11	9	5	3 125,—	
6de	4½	9	8¼	4½	3	2 450,—	De school is gesplitst in afdeeling: A. Voortzettingsonderwijs; B. Opleiding Hoogere Burgerschool of Gymnasium.
—	4	3	—	1	5	3 500,—	
5de	24	15	10	4½	3	2 550,—	
3de	25	10	8	8	4	4 625,—	
—	24	11½	2	6	8	6 450,—	*1 September 1911.*
—	18	10	—	7½	7	6 025,—	*1 September 1912.*

Bijzondere scholen voor uitgebreid lager onderwijs, die in 1911 hebben voldaan aan de
lager onderwijs, zooals dit artikel is gewijzigd bij de wet van 14 Juli

	Naam der instelling of vereeniging onder welker bestuur de school staat.	Gemeente en nadere plaatsaanduiding, waar de school is gevestigd.	Totaal aantal leerlingen op 15 Januari 1911.	Vakken, waarin aan de school onderwijs wordt gegeven.	Klasse-	
					Aantal klassen der school.	Aantal maanden dat elke klasse duurt.
1.	R.-K. armbestuur	Cuyk, Groote straat A 105	209	a-i, l, n-q	9	12
2.	Departement 's Hertogenbosch der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen	's Hertogenbosch, Kerkstraat	276	a-m, p, q, s, t	6	12
3.	Zedelijk Lichaam: Vereeniging van vrouwen „In Omnibus Charitas"	Idem, Choorstraat 7	97	a-n	8	12
4.	Idem	Idem, Ruische poort 2	368	a-n	7	12
5.	R.-K. kerkbestuur	Vught, Kloosterstraat B 1	423	a-i, h, l, m, p	7	12
6.	Vereeniging van den H. Vincentius à Paulo	Breda, Harristraat 16	287	a-i, l, m, p	7	12
7.	Genootschap tot liefdadig onderwijs	Bergen op Zoom, v. Hasselstraat L 318	695	a-n, t	8	12
8.	Gesticht van opvoeding en onderwijs	Dongen, Hooge Ham B 139	478	a-o, t	4	12
9.	Vereeniging „Instituut St. Louis" te Oudenbosch	Roosendaal, Vughtstraat 2	256	a-j, l, m, o, p	8	12
10.	Zedelijk lichaam „Opvoedingsgesticht 't Withof te Etten"	Teteringen, Baronielaan	241	a-n, t	7	12
11.	Zedelijk lichaam „In Omnibus Charitas"	Best	211	a-i, h, l, m, p	7	12
12.	Vereeniging van vrouwen tot het geven van onderwijs	Oirschot, Koestraat	46	a-i, h-n	2	12
13.	Idem	Oisterwijk	45	a-i, h-n	8	12
14.	R.-K. kerkbestuur	Tilburg, Leostraat	201	a-q	8	12
15.	Vereeniging der Zusters van Liefde	Idem, Oudendijk	513	a-n	8	12
16.	Idem	Aarle Rintel, Kouwenberg	218	a-n	8	12
17.	R.-K. parochiaal kerkbestuur	Bergeyk, 't Hof	136	a-i, h-n, t	8	12
18.	Departement Eindhoven der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen	Eindhoven, Groote Berg n°. 16	148	a-l, n, p, s	7	12
19.	Parochiaal kerkbestuur	Gestel, Hoogstraat A 330	281	a-i, k-n	6	12
20.	R.-K kerkbestuur	Helmond, Noord Koninginnewal	267	a-n, t	8	12
21.	R.-K. kerkbestuur	Helmond, Molenstraat	132	a-i, l, m, p	7	12
22.	Idem	St. Oedenrode, Neulstraat	216	a-i, k-n	6	12
23.	Vereeniging der Zusters van Liefde te Tilburg	Oerle, Kom A 44	123	a-n, t	8	12
24.	Vereeniging van vrouwen ter verpleging van zieken en het geven van onderwijs	Schijndel, Heikant B 175	314	a-i, k-n	6	12
25.	R.-K. parochiaal kerkbestuur	Stratum, Gasthuisstraat	331	a-n	6	12
26.	R.-K. kerkbestuur	Woensel, Kloosterstraat	563	a-i, k-n	7	12
27.	R.-K. gesticht „Insula Dei"	Arnhem, Jansstraat (school B)	256	a-i, k-n	8	12
28.	Ned. Herv. vereeniging voor Chr. lager onderwijs	Idem, Paterstraat	289	a-i, k-m, o, p	8	12
29.	Vereeniging tot bevordering van Chr. onderwijs	Idem. Roermondsplein	249	a-i, k-n, p	8	12
30.	Vereeniging tot stichting en instandhouding van eene school met den Bijbel	Brummen A 4[3]	112	a-i, k-m, p	7	12

bepalingen van art. 48, eerste lid, 1°. *b*, vijfde zinsnede, der wet tot regeling van het 1910 (*Staatsblad* n°. 202) naar den toestand van 15 Januari 1911.

indeeling. Klasse waarbij de school aansluit indien zij niet is bestemd voor leerlingen der laagste klasse van eene school voor gewoon lager onderwijs.	Totaal aantal uren, dat in elk van de vakken l, m, n en p per week aan de school onderwijs wordt gegeven.				Aantal onderwijzers met inbegrip van het hoofd aan de school verbonden op 15 Jan. 1911. (Vakonderwijzers hierin niet begrepen).	Bedrag der toegekende Rijksbijdrage over 1911.	TOELICHTINGEN. (Ten aanzien van de scholen, die overeenkomstig de bepalingen van art. II der wet van 14 Juli 1910 (*Stbl.* n°. 202) ten gevolge van reorganisatie nà 1 Januari 1910 zijn komen te voldoen aan de eischen van art. 48, eerste lid, 1°. *b*, vijfde zinsnede der, wet op het l. o., is de desbetreffende dagteekening in deze kolom met cursieve letter vermeld.)
	l.	m.	n.	p.			
—	3½	—	5	4	5	f 3 899,30	
—	28¾	2	—	2	11	7 016,66⁵	Het 3de t/m 6de leerjaar parallelklassen.
—	10	2	2	—	5	3 477,08⁵	*27 Juni 1910.*
—	18	4	2	—	11	7 697,22	*27 Juni 1910.*
—	6	2	—	2	10	7 050,—	*5 December 1910.*
—	15	2⅔	—	4	7	5 400,—	
—	24	2	1	—	15	10 965,97	*11 December 1910.*
bij de 5de klasse	45	7½	3¾	—	17	9 113,05⁵	*1 October 1910.*
—	29¼	4	—	4	8	5 433,33⁵	
—	22	3	2	—	7	5 037,50	*1 December 1910.*
—	14	4	—	2	6	4 501,38⁵	
bij de 6de klasse	4	3	3	—	3	2 075,—	
—	24½	11½	8½	—	3	2 356,25	
—	23	8	8	4	6	5 079,17	
—	14	8	9	—	13	9 072,92	
—	15	2½	2½	—	7	5 397,64	*12 December 1910.*
—	40	3	2	—	7	3 900,—	*16 November 1910.*
—	14¼	—	1¾	1¾	6	4 191,66⁵	
—	3¾	4¼	2	—	6	5 315,28⁵	*1 December 1910.*
—	6	2	2	—	9	6 041,87	*1 October 1910.*
—	19½	2½	—	2½	5	3 675,—	
—	5	4	1	—	6	3 940,83⁵	*20 December 1910.*
—	6	2	2	—	5	3 825,—	*1 November 1910.*
—	7	1½	1½	—	7	5 617,50	*18 September 1910.*
—	11	2½	1	—	9	5 759,72	*1 November 1910.*
—	8	1	1	—	11	7 525,—	*15 December 1910.*
—	17	3	1	—	8	5 863,54	*21 Juli 1910.*
—	6	6	—	2	8	5 866,66⁵	*1 September 1910.*
—	12¼	4½	4½	1½	7	5 760,42	
—	18	9	—	6	3	2 808,33	

	Naam der instelling of vereeniging onder welker bestuur de school staat.	Gemeente en nadere plaatsaanduiding, waar de school is gevestigd.	Totaal aantal leerlingen op 15 Januari 1911.	Vakken, waarin aan de school onderwijs wordt gegeven.	Klasse-indeling: Aantal klassen der school.	Klasse-indeling: Aantal maanden dat elke klasse duurt.
31.	Vereeniging tot stichting en instandhouding van scholen met den bijbel	Ede, Telefoonweg	258	a-i, k-p	8	12
32.	Vereeniging tot bevordering van Chr. onderwijs	Wageningen, Plantsoen	479	a-i, k-m, p	10	8
33.	Vereeniging: Chr. school voor M. U. L. A.	Ede, Groote straat	48	a-i, k-p	8	12
34.	Vereeniging tot stichting en instandhouding van scholen met den bijbel te Elst (G.)	Elst, Dorpstraat 196	111	a-i, k-n, p	8	12
35.	Departement Nijmegen der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen	Nijmegen, Hertogplein 6	297	a-m, p s,	6	12
36.	Vereeniging: Christelijke Normaalschool	Idem, Klokkenberg	111	a-m, o, p	6	12
37.	Vereeniging van vrouwen tot het geven van onderwijs te 's Hertogenbosch	Idem, Oude Stadsgracht	479	a-n, t	8	12
38.	Vereeniging van de H. Cath. van Senen Voorschoten	Idem, Dominicanenstraat	384	a-i, k-o, t	9	12
39.	Vereeniging tot instandhouding van scholen met den bijbel	Tiel, Achterweg	268	a-i, k-m, o, p	7	12
40.	R.-K. parochiaal kerkbestuur	Doesburg, Veerpoortstraat	147	a-i, l, m p	8	12
41.	Vereeniging voor Christelijk Nationaal Schoolonderwijs	Winterswijk, Vordensche weg	320	a-i, k-m, o, p	8	12
42.	Gereformeerde kerk Vlamingstraat 44, te Delft	Delft, Nieuwe Langendijk 44	347	a-n, p	10	9
43.	R.-K. kerkbesturen van den H. Hippolytus en van den H. Jozeph	Idem, Voorstraat 22	791	a-i, k-n, t	8	12
44.	Idem	Idem, Nieuwe Langendijk 63	707	a-i, l-n, p	7	12
45.	Vereeniging tot instandhouding der in 1719 opgerichte bijzondere school, genaamd de Charitable Sociëteitsschool	's Gravenhage, Amst. Veerkade 19	109	a-i, k-p, t	8	12
46.	Vereeniging van den H. Vincentius van Paulo	Idem, Westeinde 99 (1ste burgerschool)	205	a-i, l, m, o, p	7	12
47.	Idem	Idem, Westeinde 99 (2de burgerschool)	262	a-i, l, m, p	7	12
48.	Idem	Idem, van der Duynstraat 11*a*	482	a-i, l, m, p	6	12
49.	Idem	Idem, Mariastraat 1	166	a-i, l, m, p	7	12
50.	Idem	Idem, Da Costastraat 42	462	a-i, l, n, p	7	12
51.	Departement 's Gravenhage der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen	Idem, De Ruyterstraat 36	400	a-j, l-q, s	7	12
52.	Vereeniging „De vrije school"	Idem, Raamstraat 47	36	a-i, k-p, t	8	12
53.	Genootschap tot Opvoeding, gevestigd te Roosendaal (N.-B.)	Monster (Vaart A 439—440)	129	a-n, t	8	12
54.	Vereeniging voor schoolonderwijs op Gereformeerden grondslag	Barendrecht, Kom der gemeente	266	a-i, k, l, n, o, p	7	12
55.	Vereeniging tot stichting en instandhouding van scholen voor Gereform. lager onderwijs in het centrum van Rotterdam	Rotterdam, voorheen Baan 8, thans Lange Torenstraat 52	203	a-i, k, m, n-p	6	12
56.	Vereeniging tot stichting en instandhouding van scholen voor Christelijk lager en meer uitgebreid lager onderwijs te Rotterdam	Idem, Tuinderstraat 99/101	276	a-l, n, p-s	8	12
57.	Vereeniging tot stichting en instandhouding van de Julianaschool voor Christelijk meer uitgebreid lager onderwijs	Charlois, gemeente Rotterdam, Gouwstraat	106	a-p, t	7	12
58.	Rotterdamsche vereeniging voor Katholiek onderwijs	Rotterdam, Schiedamsche singel 88	210	a-i, l-p	7	12

indeeling. Klasse waarbij de school aansluit indien zij niet is bestemd voor leerlingen der laagste klasse van eene school voor gewoon lager onderwijs.	Totaal aantal uren, dat in elk van de vakken l, m, n en p per week aan de school onderwijs wordt gegeven. l.	m.	n.	p.	Aantal onderwijzers met inbegrip van het hoofd aan de school verbonden op 15 Jan. 1911. (Vakonderwijzers hierin niet begrepen).	Bedrag der toegekende Rijksbijdrage over 1911.	TOELICHTINGEN. (Ten aanzien van de scholen, die overeenkomstig de bepalingen van art. II der wet van 14 Juli 1910 (*Stbl.* n°. 202) ten gevolge van reorganisatie nà 1 Januari 1910 zijn komen te voldoen aan de eischen van art. 48, eerste lid, 1°. *b*, vijfde zinsnede, der wet op het l. o., is de desbetreffende dagteekening in deze kolom met cursieve letter vermeld.
—	25	3¾	4	6	9	f 6 114,58⁵	*1 November 1910.*
—	19¾	5	—	¾	12	9 012,49⁵	Komt overeen met eene school met 7 jaarklassen. *16 December 1910.*
—	28	6	7½	5	4	2 120,83	
—	12	6	4	1	5	3 533,33	
—	17½	3	—	3	15	6 680,34⁵	*4 Januari 1911.*
—	14¾	2¾	—	1	7	4 134,93	
—	13	3	4	—	12	8 337,50	
—	23¼	8	7½	—	11	7 105,76	
—	13⅛	5	—	2½	9	6 937,49⁵	
—	6	6	—	3	4	3 816,66⁵	*20 December 1910.*
—	15	9	—	3½	7	5 196,03	*1 December 1910.*
—	16	4	2	6½	9	7 043,05	Komt overeen met eene school met 8 leerjaren.
—	15¾	2	2	—	16	11 769,16⁵	*1 September 1911.*
—	9	1	1	1¾	17	13 254,30	
—	26½	2½	2½	8½	5	4 088,74⁵	
—	29	4½	—	2½	8	5 999,66⁵	
—	23¼	1	—	1	7	5 066,67⁵	*19 November 1910.*
—	18	1	—	1	13	10 262,50	*22 November 1910.*
—	23½	3	—	1½	6	4 666,66⁵	*1 September 1910.*
—	24	—	1	1	13	9 293,75	*19 November 1910.*
—	19½	2½	—	5½	17	9 270,83⁵	
—	27	4	2	2	5	2 175,—	
—	14¾	4	6	—	4	3 516,66⁵	*15 September 1910.*
—	16	—	4	1	8	5 125,—	
—	—	2	4	4	5	4 650,—	
—	4	—	10½	4	10	6 589,58⁵	
—	3	3	3	2	5	3 775,—	*1 Juli 1910.*
—	18½	8½	4½	5½	7	6 182,29	

	Naam der instelling of vereeniging onder welker bestuur de school staat.	Gemeente en nadere plaatsaanduiding, waar de school is gevestigd.	Totaal aantal leerlingen op 15 Januari 1911.	Vakken, waarin aan de school onderwijs wordt gegeven.	Klasse-	
					Aantal klassen der school.	Aantal maanden dat elke klasse duurt.
59.	Genootschap tot opvoeding gevestigd te Roosendaal (N.-B.)	Rotterdam, Goudsche singel 149	588	a-n, t	8	12
60.	St. Willebrordusstichting	Schiedam, Nieuwe Haven 12	433	a-i, l-p	7	12
61.	Idem	Idem, (Korte Haven 27)	375	a-i, k-t	8	12
62.	Vereeniging voor Gereformeerd schoolonderwijs	Vlaardingen, Emmastraat 45	510	a-i, k, l, n, p	9	8
63.	R. K. Inrichting van liefdadigheid	Gouda, (Spieringstraat)	535	a-i, l, m, o, p	10	9
64.	Idem	Idem, Westhaven	531	a-i, k-n, t	7	12
65.	R. K. kerkbestuur	Hillegom, Mariastraat 22	369	a-i, l-n, p	8	12
66.	Idem	Sassenheim, Dorpsstraat 220	165	a-i, l, n, p	8	12
67.	Vereeniging voor Christelijk schoolonderwijs	Woerden, Torenwal 6	389	a-i, k-m, o, p	10	kl. 1—8, 9 m. kl. 9 en 10, 12 m.
68.	R.K. parochiaal armbestuur	Idem, Groenendaalstraat	264	a-i, k-n, t	8	12
69.	Kerkeraad der Ned. Hervormde gemeente	Amsterdam, Prinsengracht 400	114	a-i, k-p, s	8	12
70.	Vereeniging tot oprichting van een Christelijke school voor meer uitgebreid lager onderwijs in buurt IJ IJ	Idem, 2de van der Helststraat	49	a-i, k, l, n, p	7	12
71.	Vereeniging ter bevordering van Christelijk schoolonderwijs voor de stad Amsterdam	Idem, N. Z. Voorburgwal 328	212	a-i, k, l, n, p, q	9	12
72.	Idem	Idem, Lindengracht 83/5	273	a-i, k, l, n, p	7	12
73.	Idem	Idem, Rapenburg 47	255	a-i, k, l, n, p	7	12
74.	Vereeniging „de Vrije Christel. School"	Idem, Tolstraat 84	236	a-i, k-n, p	8	12
75.	Vereeniging „de School met den Bijbel"	Idem, Fokke Simonszstr. 11—13	111	a-l, n-q, s, t	7	12
76.	Vereeniging „de Amsterdamsche Christelijke School"	Idem, Kerkstraat 158	52	a-k, l-o, q, s, t	7	12
77.	Vereeniging voor Gereformeerde scholen in de gemeente Amsterdam	Idem, 's Gravesandeplein 19	319	a-i, k, l, n, p	8	12
78.	Deutscher Schulverein	Idem, Loviersstraat 9	152	a-p, s	8	12
79.	Vereeniging School met den Bijbel, te Sloten en Overtoom	Idem, Schinkelstraat 13	255	a-m, o, p,	8	12
80.	Vereeniging van den H. Vincentius à Paulo	Idem, Kloveniersburgwal 95	229	a-i, l, m, p	6	12
81.	Idem	Idem, Stadhouderskade 60	293	a-i, l, m, p	7	12
82.	Vereeniging tot Weldadigheid van den Allerheiligsten Verlosser	Idem, Kloveniersburgwal 85	69	a-o, t	7	12
83.	Zedelijk lichaam van Vrouwen „In omnibus charitas"	Idem, Rustenburgerstraat 162	697	a-n	8	9 en 12
84.	Idem	Idem, Banstraat 5	45	a-n, t	9	12
85.	Idem	Idem, Banstraat 9	95	a-i k-n, t	7	12
86.	Onze Lieve Vrouwe stichting te Amersfoort	Bussum, Brinklaan B 82	57	a-o, t	9	12
87.	R.-K. parochiaal kerkbestuur St. Vitus	Idem, St. Vitusstraat	257	a-i, l, m, p	9	12
88.	Vereeniging voor M. U. L. O. op gereformeerden grondslag	Hilversum, Vaartweg 45	236	a-i, k-m, o-q	8	12
89.	St. Annagesticht	Idem, Groest H. 97	403	a-m, p, t	7	12
90.	R.-K. parochiaal kerkbestuur	Watergraafsmeer, Ringlaan 25	205	a-i, k, l, n-p	6	12
91.	Kerkbesturen der zes R.-K. parochiën te Haarlem	Haarlem, Ged. Oude Gracht	232	a-i, l, n, p	8	12

indeeling. Klasse waarbij de school aansluit indien zij niet is bestemd voor leerlingen der laagste klasse van eene school voor gewoon lager onderwijs.	Totaal aantal uren, dat in elk van de vakken l, m, n en p per week aan de school onderwijs wordt gegeven. l.	m.	n.	p.	Aantal onderwijzers met inbegrip van het hoofd aan de school verbonden op 15 Jan. 1911. (Vakonderwijzers hierin niet begrepen.)	Bedrag der toegekende Rijksbijdrage over 1911.	TOELICHTINGEN. (Ten aanzien van de scholen, die overeenkomstig de bepalingen van art. II der wet van 14 Juli 1910 (*Stbl.* n°. 202) ten gevolge van reorganisatie nà 1 Januari 1910 zijn komen te voldoen aan de eischen van art. 48, eerste lid, 1°. *b*, vijfde zinsnede, der wet op het l. o., is de desbetreffende dagteekening in deze kolom met cursieve letter vermeld.)
—	30	7	2	—	15	f 10 287,50	
—	17¼	3½	2	1	12	8 687,50	
—	22½	6½	6	1½	12	8 030,69⁵	
—	6½	—	3¼	4	11	8 490,63	Komt overeen met eene school met 6 leerjaren.
—	18	3	—	2	14	9 703,95	Als voren met 8 leerjaren.
—	10½	4¾	2¾	—	14	9 823,61	*1 Juli 1910.*
—	24	12	10	4	10	7 008,33	
—	9	4¼	12	1½	5	3 649,16⁵	
—	15	3½	—	2½	9	7 568,04	Komt overeen met eene school met 8 leerjaren.
—	32	5	5	—	10	6 408,32	
—	22¼	4	3¾	4	5	3 683,32⁵	
—	9	—	8	8	3	2 250,—	*1 Mei 1910.*
—	18	—	4	2	8	5 850,—	
—	9	—	8¼	3	8	5 775,—	*1 Februari 1910.*
—	4½	—	7½	3	6	5 998,32⁵	
—	17	5	4½	3	7	5 156,25	*1 November 1910.*
—	8¾	—	1¼	1¾	6	4 308,33	
—	21¾	4½	¾	—	2	2 175,—	
—	21	—	2	2	9	7 455,54	*16 December 1910.*
—	13⅛	27⅜	6	1⅝	7	4 693,75	
—	5	4	—	2	7	5 706,80	
—	20	2	—	1	7	5 775,—	*21 November 1910.*
—	21¼	4½	—	2	8	7 091,66⁵	*21 November 1910.*
—	22½	9	6½	—	3	2 483,33⁵	
—	27	10	4	—	16	10 635,76⁵	Afdeeling I 7 klassen van 12 maanden. " II 9 " " 9 " " III 8 " " 12 " *2 Juli 1910.*
—	24½	4	4	—	3	2 425,—	
—	16	5	1	—	3	2 350,—	*1 September 1910.*
—	33	10	7½	—	3	2 575,—	
—	17½	2½	1	2½	7	5 558,33	*11 December 1910.*
—	12	11	—	2	7	5 912,49⁵	*1 September 1910.*
—	22	9	—	2	9	6 379,16	*15 December 1910.*
—	11	—	4	1	6	4 868,05	*1 September 1910.*
—	8	—	2	2	8	6 720,83⁵	*1 Mei 1910.*

	Naam der instelling of vereeniging onder welker bestuur de school staat.	Gemeente en nadere plaatsaanduiding, waar de school is gevestigd.	Totaal aantal leerlingen op 15 Januari 1911.	Vakken, waarin aan de school onderwijs wordt gegeven.	Klasse- Aantal klassen der school.	Aantal maanden dat elke klasse duurt.
92.	Vereeniging van vrouwen tot bevordering van huiselijk geluk	Haarlem, Koningstraat	390	a-p, t	9	12
93.	Vereeniging der Zusters van Liefde	Idem, Spaarne	535	a-n, t	8	12
94.	Vereeniging: „Bijzondere Protestantsche school"	Heemstede, Voorweg	159	a-k, m, n, p	7	12
95.	Vereeniging „Instituut Oranje-Nassau"	Haarlem, Nassauplein	154	a-i, k-n, p, s, t	8	12
96.	Vereeniging St. Joseph	Alkmaar, St. Annastraat	531	a-j, l, m, p	7	12
97.	Onze Lieve Vrouwe-stichting	Idem, Oude Gracht	568	a-n	8	12
98.	Vereeniging tot bevordering van Christelijk onderwijs	Vlissingen, Palingstraat	231	a-i, k-p	8	12
99.	R.-K. kerkbestuur	Idem, Glacisstraat	294	a-i, l, n, p	8	12
100.	Vereeniging tot bevordering van Christelijk schoolonderwijs	Goes, Wijgaardstraat	230	a-i, k, l, n-p	8	12
101.	R.-K. kerkbesturen van de H. Franciscus Xaverius en van O. L. Vr. Hemelvaart	Amersfoort, Schimmelpenninckkade	140	a-i, l, n, p	7	12
102.	Vereeniging „Eene school met den Bijbel"	Baarn, Teding van Berkhoutstraat	47	a-i, k-p	8	12
103.	Vereeniging tot stichting en instandhouding van eene school met den Bijbel	Doorn, Kampweg	166	a-i, k-n, p	7	12
104.	Vereeniging „Eene school met den Bijbel"	Driebergen, Schoolstraat 18	277	a-i, k, l, n, o, p	8	12
105.	Vereeniging „de Gereformeerde school"	Utrecht, Havikstraat 45	217	a-i, k, m-p	8	12
106.	St. Gregoriusstichting	Idem, Kromme Nieuwe Gracht 34	239	a-i, l, m, n, p	8	12
107.	Parochie van O. L. Vrouwe Hemelvaart	Idem, Badstraat 9	168	a-j, l, m, p	7	12
108.	Idem	Idem, Pallaesstraat 3	60	a-o, t	7	12
109.	Kerkeraad der Ned. Herv. gemeente	Veenendaal, Baersland	562	a-i, k-n, p	8	12
110.	Idem	Zeist, Weeshuislaan 1	345	a-p	7	12
111.	Vereeniging tot oprichting en instandhouding van een Chr. school voor Lager en M. U. L. O.	Harlingen, Voorstaat	171	a-i, k, l, n, o, p	8	12
112.	R.-K. schoolvereeniging	Leeuwarden, Speelmanstraat	249	a-i, l, m, p	7	12
113.	St. Luciagesticht	Idem Gr. Kerkstraat	291	a-o	8	12
114.	Vereeniging tot stichting en instandhouding van scholen met den Bijbel	Schoterland—Heerenveen	151	a-i, k, l, n, p	8	12
115.	Idem	Smallingerland—Drachten	231	a-i, k-n, p	8	12
116.	Vereeniging voor Chr. onderwijs	IJlst	161	a-i, k, l, n, p	9	12
117.	Vereeniging voor Gereformeerd schoolonderwijs	Avereest, Langewijk	286	a-i, k, l, n, p	8	12
118.	Hervormde schoolvereeniging tot stichting en instandhouding van Christelijke scholen	Kampen, Morrensteeg 5	348	a-i, k, l, n, p	8	12
119.	Vereeniging voor Christelijk onderwijs	Idem, Hofstraat	99	a-i, k, l, n, p	8	12
120.	Vereeniging „de Gereformeerde school"	Zwartsluis, Zomerdijk	242	a-i k, l, n, o, p	7	12
121.	Departement Zwolle der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen	Zwolle, Bitterstraat	108	a-m, p-s	7	12
122.	Vereeniging der Zusters van liefde	Idem, Gasthuisplein	538	a-i, k-o	8	12
123.	Vereeniging voor Christelijk volksonderwijs te Stad- en Ambt-Almelo	Stad-Almelo, Hofkampstraat	210	a-i, k, l, n, p	7	12
124.	Vereeniging voor Christelijk nationaal schoolonderwijs	Idem, Schalderoi	217	a-i, k-n, p	7	12

indeeling. Klasse waarbij de school aansluit indien zij niet is bestemd voor leerlingen der laagste klasse van eene school voor gewoon lager onderwijs.	Totaal aantal uren, dat in elk van de vakken l, m, n en p per week aan de school onderwijs wordt gegeven. l.	m.	n.	p.	Aantal onderwijzers met inbegrip van het hoofd aan de school verbonden op 15 Jan. 1911. (Vakonderwijzers hierin niet begrepen.)	Bedrag der toegekende Rijksbijdrage over 1911.	TOELICHTINGEN. (Ten aanzien van de scholen, die overeenkomstig de bepalingen van art. II der wet van 14 Juli 1910 (*Stbl.* n°. 202) ten gevolge van reorganisatie nà 1 Januari 1910 zijn komen te voldoen aan de eischen van art. 48, eerste lid, 1°. *b*, vijfde zinsnede, der wet op het l. o., is de desbetreffende dagteekening in deze kolom met cursieve letter vermeld.)
—	22	3	3½	2	13	f 8 368,75	
—	12	6	6	—	13	9 395,—	*Januari 1911.*
—	—	12	12	6	4	3 004,58	*1 Juni 1910.*
—	3¼	3	2	1	8	4 312,42	
—	21	6	—	5	14	10 649,50	
—	14	6	8	—	13	8 079,16⅚	*17 October 1910.*
—	17½	1½	6	4	7	5 175,—	
—	21¼	—	3½	5¼	8	5 806,55⅚	
—	12¾	—	6¼	7	7	5 755,27⅚	*1 October 1910.*
—	16¾	—	2	1	5	3 808,33⅓	*1 September 1910.*
—	19	8½	6	4½	3	2 437,50	
—	7¾	2	8¾	5¼	6	4 150,—	*1 November 1910.*
—	7	—	1½	2	8	5 845,14	
—	—	3	3	4¾	8	5 675,—	
—	22	6	2	4½	7	5 043,33⅓	
—	15	9	—	2	7	4 533,33⅓	
—	17	6	6	—	5	2 400,—	
—	5	3½	3	2	14	8 628,05	
—	17½	1½	5	3	12	7 219,30⅚	
—	6	—	6	3½	6	3 544,99	
—	4	3	—	4	6	4 980,61	*20 December 1910.*
—	5½	5	5	—	9	5 683,05⅚	*1 September 1910.*
—	10½	—	4½	2¾	5	3 458,33	*1 April 1910.*
—	6¾	3	3	4	6	4 362,49⅚	*1 December 1910.*
—	14¼	—	3	8¼	4	3 119,16⅚	
—	8	—	2	4	7	5 291,66⅚	*1 April 1910.*
—	14	—	10	6	9	5 151,39	
—	20	—	6	3	4	3 093,75	
—	4	—	4	4	7	5 719,45	*1 December 1910.*
—	3	3	—	4	7	4 012,49⅚	*1 September 1910.*
—	6	4	2	—	13	9 254,16⅚	Er zijn verschillende parallelklassen.
—	8	—	2	1½	7	4 650,—	*Januari 1911.*
—	4½	3	4½	1	7	4 841,66⅚	*8 December 1910.*

	Naam der instelling of vereeniging onder welker bestuur de school staat.	Gemeente en nadere plaatsaanduiding, waar de school is gevestigd.	Totaal aantal leerlingen op 15 Januari 1911.	Vakken, waarin aan de school onderwijs wordt gegeven.	Klasse- Aantal klassen der school.	Aantal maanden dat elke klasse duurt.
125.	R.-K. par. kerkbestuur van den H. Lebuinus	Deventer, Broederenstraat 5	313	a-i, k-o	8	12
126.	Idem	Deventer, Smedenstraat 76	315	a-i, l, p	8	12
127.	R.-K. par. kerkbestuur St. Jacobus en St. Jozef	Enschedé, Brinkstraat 22	229	a-i, l, m, p	8	12
128.	Vereeniging tot stichting en instandhouding van scholen met den Bijbel in de gemeente Bedum	Bedum, dorp	278	a-i, k, l, n-p	8	12
129.	St. Willibrordus-vereeniging	Groningen, Achter de A kerk	72	a-i, k, o, t	7	12
130.	Idem	Idem, Idem	316	a-i, k, n	7	12
131.	Idem	Idem, Butjestraat	150	a i, l, m, p	7	12
132.	Idem	Idem, Kleine Kromme Elleboog	72	a-i, l, m, p	7	12
133.	Vereeniging tot bevordering van Christelijk lager en meer uitgebreid lager onderwijs	Idem, Schoolholm 10	338	a-i, k, l, m, p	8	12
134.	Vereeniging tot stichting en instandhouding van scholen met den Bijbel in de gemeente Middelstum	Middelstum	228	a-i, k, m, p	8	12
135.	Vereeniging voor Gereformeerd onderwijs te Sappemeer—Hoogezand	Sappemeer, Borger Compagniestraat 26*a*	37	a-i, k, l, m, o, p	4	12
136.	Vereeniging tot bevordering van Chr. Gereformeerd schoolonderwijs	Wildervank, Westerdiep O 123	170	a-i, k, p	8	12
137.	Gereformeerde schoolvereeniging	Meppel, Brouwerstraat	299	a-i, k, l, m, p	8	12
138.	Nederlandsch Hervormde schoolvereeniging	Idem, Nieuwe Kerkstraat	239	a-i, k, l, m, p	11	8
139.	Maria schoolvereeniging Zusters Ursulinen	Eysden, Breusterstraat 2	264	a-m, p	6	12
140.	Vereeniging van vrouwen tot bevordering van huiselijk geluk	Heerlen, Schaesbergerweg 27 en 28	545	a-n	8	12
141.	Zedelijk lichaam onder de zinspreuk: „Sub praesidio Beatae Mariae Virginis sine macula conceptae"	Maastricht, Brusselsche straat (Afd. A.)	194	a-i, l, m, p	6	12
142.	Idem	Idem, Idem, (Afd. B.)	227	a-i, l, m, p	6	12
143.	Idem	Idem, Capucijnengang 3	312	a-i, l, m, p	6	12
144.	Zusters Ursulinen	Idem, Capucijnenstraat 120	182	a-o, q, t	8	12
145.	Vereeniging van ziekenzusters	Idem, St. Servaasklooster 14*a*	265	a-i, k-n	8	12
146.	Vereeniging tot bevordering van het gesticht van het Arme Kind Jezus, te Simpelveld	Idem, Boschstraat 69 (St. Antoniusschool)	316	a-i, k, l, m, p	8	12
147.	R.-K. armbestuur der parochie van St. Martinus te Wijk Maastricht	Idem, Lage Barakkenstraat	122	a-i, l, m, p	4	12
148.	Idem	Idem, Rechtstraat	254	a-i, k-m, p, t	8	12
149.	Vereeniging „Dochteren der Wijsheid"	Meerssen, Beekstraat 275	175	a-i, k-n,	7	12
150.	St. Jozefsinstituut	Schin op Geul, St. Pieter	227	a-i, k, l, m, p	7	12
151.	Zedelijk lichaam de H. Ursula	Sittard, Oude Markt 138	208	a-i, k-n, p	9	12
152.	R.-K. kerkbestuur van de parochie St. Petrus	Sittard, Ruytersbaand	151	a-i, l, m, p	6	12
153.	R.-K. par. armbestuur	Valkenburg, Walramsplein	204	a-i, k-n	7	12

indeeling. Klasse waarbij de school aansluit indien zij niet is bestemd voor leerlingen der laagste klasse van eene school voor gewoon lager onderwijs.	Totaal aantal uren, dat in elk van de vakken l, m, n en p per week aan de school onderwijs wordt gegeven.				Aantal onderwijzers met inbegrip van het hoofd aan de school verbonden op 15 Jan. 1911. (Vakonderwijzers hierin niet begrepen).	Bedrag der toegekende Rijksbijdrage over 1911.	TOELICHTINGEN. (Ten aanzien van de scholen, die overeenkomstig de bepalingen van art. II der wet van 14 Juli 1910 (*Stbl.* n°. 202) ten gevolge van reorganisatie nà 1 Januari 1910 zijn komen te voldoen aan de eischen van art. 48, eerste lid, 1°. *b*, vijfde zinsnede der, wet op het l. o., is de desbetreffende dagteekening in deze kolom met cursieve letter vermeld.)
	l.	m.	n.	p.			
—	5	3	2	—	10	f 7 775,—	
—	17	3	3	1	11	7 693,75	
—	23¾	6¼	—	2	8	5 967,78	
—	5	—	4	1	6	5 404,17	
—	20	4	1	—	4	2 416,67	*14 December 1910.*
—	12	2	1	—	9	6 400,—	*21 December 1910.*
—	8¾	1	1	—	5	3 500,—	*21 December 1910.*
—	22	2	—	1	4	2 600,—	
—	6	6	—	4	8	5 766,67	
—	—	4	4	2	7	5 220,13⅚	*1 December 1910.*
bij de 4de klasse	7½	3¾	—	1¾	2	1 683,33	*21 December 1910.*
—	7	4¾	1	1	4	3 650,—	*1 October 1910.*
—	8½	3	—	2¾	8	5 937,50	*1 December 1910.*
—	9¾	2½	—	2⅓	6	4 660,41⅚	Komt overeen met eene school met 8 leerjaren. *1 December 1910.*
—	13	3	—	1¾	9	6 136,66⅚	
—	25	17	2	—	13	9 020,84	*1 October 1910.* De school bestaat uit 2 afdeelingen. Afdeeling A voor uitgebreid lager onderwijs met 8 klassen. Afd. B voor gewoon lager onderwijs met 6 klassen.
—	19	1¾	—	¾	6	4 400,—	
—	19	1½	—	¾	6	4 633,33⅚	
—	19	¾	—	¾	7	6 116,66⅚	
—	20¼	6½	1½	—	8	5 275,—	
—	17½	3	2	—	10	6 284,51⅚	*19 December 1910.*
—	22	6	—	1	11	7 441,66⅚	
—	9	1	—	¾	4	3 083,33	*1 December 1910.* School in wording. Had op 15 Januari 1911 nog slechts 4 klassen.
—	23	2	—	2	7	4 920,83⅚	
—	6	2	2	—	6	3 533,33⅚	*1 December 1910.*
—	12½	9½	—	1½	9	5 618,75	
—	11	6	2	1	7	4 700,—	
—	8¼	2⅝	—	1¼	4	3 441,66⅚	*1 December 1910.*
—	13	1	1	—	6	4 950,—	*22 December 1910.*

Naam der instelling of vereeniging onder welker bestuur de school staat.	Gemeente en nadere plaatsaanduiding, waar de school is gevestigd.	Totaal aantal leerlingen op 15 Januari 1911.	Vakken, waarin aan de school onderwijs wordt gegeven.	Klasse-	
				Aantal klassen der school.	Aantal maanden dat elke klasse duurt.
154. Zedelijk lichaam „Sub praesidio Beatae Mariae Virginis sine macula conceptae"	Oud-Vroenhoven, Tongersche weg	89	a-j, l, n, p, s	3	12
155. R.-K. kerkbestuur van St. Martinus	Gennep, Touwslagersgroes	187	a-i, k, l, m, p	8	12
156. Vereeniging R.-K. parochieschool	Roermond, Munsterstraat	304	a-j, l, m, o, p	7	12
157. Zedelijk lichaam „Sub praesidio Beatae Mariae Virginis sine macula conceptae"	Idem, Lindanusstraat	213	a-i, l, m, n, p	9	12
158. Idem	Idem, Dionisiusstraat	181	a-i, l, m, p	5	12
159. Vereeniging tot oprichting en instandhouding eener bijzondere school voor meer uitgebreid lager onderwijs	Idem, Minderbroederstraat	74	a-p	6	12
160. Zedelijk lichaam „Sub praesidio Beatae Mariae Virginis sine macula conceptae"	Weert, Schoolstraat	148	a-i, l, m, n, p	9	12

indeeling. Klasse waarbij de school aansluit indien zij niet is bestemd voor leerlingen der laagste klasse van eene school voor gewoon lager onderwijs.	Totaal aantal uren, dat in elk van de vakken l, m, n en p per week aan de school onderwijs wordt gegeven.				Aantal onderwijzers met inbegrip van het hoofd aan de school verbonden op 15 Jan. 1911. (Vakonderwijzers hierin niet begrepen).	Bedrag der toegekende Rijksbijdrage over 1911.	TOELICHTINGEN. (Ten aanzien van de scholen, die overeenkomstig de bepalingen van art. II der wet van 14 Juli 1910 (*Stbl.* n°. 202) ten gevolge van reorganisatie nà 1 Januari 1910 zijn komen te voldoen aan de eischen van art. 48, eerste lid, 1°. *b*, vijfde zinsnede, der wet op het l. o., is de desbetreffende dagteekening in deze kolom met cursieve letter vermeld.
	l.	m.	n.	p.			
aan de 6de kl.	9	0	1	1	3	f 2 533,33	*16 September 1910.*
—	9	4½	0	2	4	3 022,91⁵	
—	33¾	7	—	3	10	7 271,94	*1 September 1911.*
—	36½	8¾	8	5¾	10	7 056,25	Van 1 December 1911 af eene 9-klassige meer uitgebreid lagere school.
—	13	7¾	—	½	5	3 950,—	*1 December 1910.*
—	14	2	—	1	3	2 150,—	
—	21¼	11¾	10	3	6	5 100,—	De 7de, 8ste en 9de klasse zijn gecombineerd.

Bijzondere scholen voor meer uitgebreid lager onderwijs, die in 1911 hebben voldaan aan de van het lager onderwijs, zooals dat artikel is gewijzigd bij de wet van

	Naam der instelling of vereeniging onder welker bestuur de school staat.	Gemeente en nadere plaatsaanduiding, waar de school is gevestigd.	Totaal aantal leerlingen op 15 Januari 1911.	Vakken, waarin aan de school onderwijs wordt gegeven.	Klasse-	
					Aantal klassen der school.	Aantal maanden dat elke klasse duurt.
1.	Congregatie der Zusters van Liefde	's Hertogenbosch, Hinthamerstraat 164	146	a-o	9	12
2.	St. Janstichting	Idem, Preekerspoort 10	255	a-j, l-q	9	12
3.	Vereeniging van vrouwen tot het geven van onderwijs	Idem, Postelstraat 18	400	a-p en l	9	12
4.	Vereeniging van Fraters	St. Michielsgestel, C 38	291	a-j, l-q	7	12
5.	R.-K. kerkbestuur	Oss, Begijnstraat 311	99	a-j, l-q	6	12
6.	Departement Breda der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen	Breda, Brouwerijstraat 27	90	a-q	8	12
7.	Idem	Idem, Catharinastraat 26	243	a-q, s, t	9	12
8.	R.-K. kerkbesturen van den H. Antonius, O. L. V. Hemelvaart en H. Barbera te Breda	Idem, Jansstraat 10	340	a-i, l-n, p, q	9	12
9.	Genootschap tot opvoeding, gevestigd te Roosendaal	Idem, Nieuwstraat 27	706	a-i, k-n	10	12
10.	Vereeniging voor Christelijk onderwijs voor Breda en omstreken	Idem, Nieuwstraat 10	95	a-i, k-p	(1) 10	12
11.	Zedelijk lichaam Opvoedingsgesticht „'t Withof"	Etten, Moleneind	380	a-n en t	8	12
12.	Opvoedings- en Onderwijsstichting St. Marie	Huybergen, A 25	265	a-i, l-m, p	9	12
13.	Instituut St. Louis	Oudenbosch, Markt A 35	351	a-j, l-q	9	12
14.	Vereeniging van vrouwen onder den naam: Instituut voor meisjes	Idem, Kerkstraat A 271	453	a-o, t	8	12
15.	Genootschap tot opvoeding te Roosendaal	Roosendaal, Molenstraat 13	889	a-o, t	9	21
16.	R.K. kerkbestuur	Moerdijk, gemeente Zwaluwe	45	a-p, t	6	12
17.	Burgerlijk zedelijk lichaam Ursulinen	Boxtel, Nieuwe Kerkstraat	184	a-i, k-n	9	12
18.	Ursula's Zusters te Venray	Tilburg, Eljestraat	172	a-i, k-q	10	12
19.	R.-K. kerkbestuur	Idem, Antoniusstraat	339	a-i, l-q	10	12
20.	R.-K. parochiaal armbestuur	Eindhoven, Rozemarijnstraat	431	a-q, t	9	12
21.	Idem	Idem, Kloosterdreef	409	a-j, l-p	9	12
22.	Vereeniging der Broeders van liefde	Stratum, Eikenburg	181	a-i, l-n, p	9	12
23.	Burgerlijk zedelijk lichaam Ursulinen	Uden, Velmolen	50	a-n	9	12
24.	Vereeniging tot stichting en instandhouding eener Christelijke school voor meer uitgebreid lager onderwijs	Apeldoorn, Kerklaan	244	a-p, s, t	9	12

bepalingen van art. 48, eerste lid, 1°. *b*, I en II en voorlaatste zinsnede, der wet tot regeling 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202) naar den toestand van 15 Januari 1911.

Indeeling. Klasse waarbij de school aansluit indien zij niet is bestemd voor leerlingen der laagste klasse van eene school voor gewoon lager onderwijs.	Totaal aantal uren, dat in elk van de vakken l, m, n en p per week aan de school onderwijs wordt gegeven. l.	m.	n.	p.	Aantal onderwijzers met inbegrip van het hoofd aan de school verbonden op 15 Jan. 1911. (Vakonderwijzers hierin niet begrepen.)	Bedrag der toegekende Rijksbijdrage over 1911.	TOELICHTINGEN. (Ten aanzien van de scholen, die overeenkomstig de bepalingen van art. II der wet van 14 Juli 1910 (*Stbl.* n°. 202) ten gevolge van reorganisatie nà 1 Januari 1910 zijn komen te voldoen aan de eischen van art. 48, eerste lid, 1°. *b*, I, II en voorlaatste zinsnede, der wet op het l. o., is de desbetreffende dagteekening in deze kolom met cursieve letter vermeld.)
—	27	8	8	—	14	f 9 356,25	
—	26	5	5	4	8	5 816,66⅚	De 9de klas was op 15 Januari 1911 nog niet bezet.
—	27¾	10	8	3	17	8 958,33⅓	
bij de 3de klasse	20	9	9	3	12	7 925,—	
idem	25	10	12	1	4	2 940,28	Ten gevolge van het bepaalde in artikel II der wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202) kan deze school nog niet in aanmerking komen voor Rijksbijdrage als volledige meer-uitgebreid-lager-onderwijsschool.
idem	8¼	9¾	9	12¾	7	3 566,66⅚	
—	28¼	11½	10	16	10	8 550,—	
—	31	12	10	6	12	9 383,33⅓	
—	30	8	8	—	17	11 481,66⅚	Deze school bestaat uit 4 afdeelingen A, B, C en D, bevattende respectievelijk 10, 7, 6 en 6 klassen. De gegevens in de kolommen 5, 8, 9 en 10 betreffen uitsluitend de afdeeling A. In afdeeling B wordt per week 15 uur onderwijs gegeven in vak *l*.
—	25	12	11¼	12	6	3 843,75	*16 December 1910.* (1) De 10de klasse telde op 15 Januari 1911 geen leerlingen.
bij de 2de klasse	12	6	6	—	21	8 472,91⅚	*16 November 1910.*
—	35	4	3	2	11	6 596,59⅚	
—	20	12	11¼	11	20	10 358,33⅓	
bij de 2de klasse	8½	8½	8½	—	14	9 587,08⅓	
—	51¾	12¼	14	—	32	15 148,92	
bij de 4de klasse	3½	1½	10	11	3	1 583,33	*12 December 1910.*
—	9	7½	5	—	5	2 666,66⅚	De school was tot 14 Sept. 1914 te Uden gevestigd.
—	20	16	12¼	2	8	5 333,33	*16 September 1910.*
—	27	11	8	4	10	7 180,69⅚	
—	26	9	6	5	12	8 351,81	
—	24½	10½	5	7	11	9 097,85	
—	25	9½	9	2	7	4 596,67	
—	9	9	8	—	5	2 666,66⅚	Verplaatst naar Boxtel.
—	28	10¼	9	12	11	7 397,01	

Naam der instelling of vereeniging onder welker bestuur de school staat.	Gemeente en nadere plaatsaanduiding, waar de school is gevestigd.	Totaal aantal leerlingen op 15 Januari 1911.	Vakken, waarin aan de school onderwijs wordt gegeven.	Klasse-	
				Aantal klassen der school.	Aantal maanden dat elke klasse duurt.
25. Schoolvereeniging voor lager en meer uitgebreid lager onderwijs	Apeldoorn, Mariannelaan	88	a-i, k-q	10	12
26. R.-K. schoolbestuur St. Willibrord	Arnhem, Walburgsplein	166	a-i, l-p	9	12
27. Vereeniging tot voortzetting en instandhouding van de school voor lager en meer uitgebreid lager onderwijs voor meisjes	Idem, Groote Markt	76	a-i, k-o	7	12
28. R.-K. gesticht „Insula Dei"	Idem, Jansstraat (school A)	177	a-m, o, p	9	12
29. Vereeniging tot oprichting en instandhouding van een school met den Bijbel voor meer uitgebreid lager onderwijs	Idem, Eusebiussingel	176	a-i, k-p, t	10	12
30. Instituut van opvoeding, ingesteld door den luitenant-admiraal van Kinsbergen	Elburg, van Kinsbergenstraat	103	a-q, s	10	12
31. Schoolvereeniging voor Chr. M. U. L. O.	Nijkerk, Begijnenland	51	a-j, k, l, m, o, p	6	12
32. Vereeniging van voorstanders van Chr. Nationaal schoolonderwijs	Velp, gem. Rheden, Kerklaan	366	a-i, k-p	9	12
33. Velpsche schoolvereeniging	Idem, Hoofdstraat	28	a-i, l-q	9	12
34. Schoolvereeniging tot voortzetting en instandhouding van de school van mej. L. J. C. Kuyl	Idem, Villapark	39	a-q, s, t	10	12
35. Vereeniging tot stichting en instandhouding van scholen met den Bijbel	Rheden, Diepesteeg	84	a-i, k, l, m, p	9	12
36. Vereeniging „Scholen met Bijbel"	Ermelo, (Dorp)	49	a-i, k-n, p	6	12
37. Vereeniging van vrouwen tot het geven van onderwijs, gevestigd te 's Hertogenbosch	Culemborg, Ridderstraat A 181	123	a-o, t	9	12
38. Nijmeegsche schoolvereeniging	Nijmegen, v. d. Brugghenstraat	51	a-q, s	12	12
39. Departement Nijmegen der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen	Idem, Ridderstraat 4	58	a-q, t	5	12
40. Vereeniging tot oprichting en instandhouding eener Chr. meisjesschool	Idem, Kronenburgersingel	87	a-q, s, t	11	12
41. R.-K. parochiaal kerkbestuur	Idem, Hertogstraat 35 B	269	a-i, l-n, p	9	12
42. Vereeniging voor Christelijk Nationaal schoolonderwijs	Doesburg, Nieuwstraat A 111 *a*	166	a-i, k-p	9	12
43. Katholieke schoolvereeniging	Zevenaar, Kerkstraat 241	36	a-j, l-p	5	12
44. Vereeniging tot bevordering van Chr. onderwijs	Zutphen, Oudewant	170	a-i, k-p	9	12
45. Ned. Herv. schoolvereeniging onder de zinspreuk: „De kinderen zijn een erfdeel des Heeren"	Delft, Phoenixstraat 6	295	a-i, k-p, t	9	12
46. Vereeniging: De vreeze des Heeren is het beginsel der wijsheid	's Gravenhage, Doornstraat	170	a-i, k-n, p	8	12
47. R.-K. kerkbestuur der parochie v. d. H. Antonius-Abt	Idem, Corn. Jolstraat 117	607	a-n, p, s	8	12
48. Vereeniging: „De Groen van Prinsterer-school"	Idem, v. d. Spiegelstraat	397	a-p, t	9	12
49. Vereeniging: De Christelijke bijzondere school	Idem, Luth. Burgwal 13	216	a-q	9	12

indeeling. Klasse waarbij de school aansluit indien zij niet is bestemd voor leerlingen der laagste klasse van eene school voor gewoon lager onderwijs.	Totaal aantal uren, dat in elk van de vakken l, m, n en p per week aan de school onderwijs wordt gegeven. l.	m.	n.	p.	Aantal onderwijzers met inbegrip van het hoofd aan de school verbonden op 15 Jan. 1911. (Vakonderwijzers hierin niet begrepen.)	Bedrag der toegekende Rijksbijdrage over 1911.	TOELICHTINGEN. (Ten aanzien van de scholen, die overeenkomstig de bepalingen van art. II der wet van 14 Juli 1910 (*Stbl.* n°. 202) ten gevolge van reorganisatie nà 1 Januari 1910 zijn komen te voldoen aan de eischen van art. 48, eerste lid, 1°. *b*, I, II en voorlaatste zinsnede, der wet op het l. o., is de desbetreffende dagteekening in deze kolom met cursieve letter vermeld.)
—	38	13	14	21	8	f 2 475,—	
—	33	13	10	8	9	6 943,53⁵	
bij de 3de klasse	30	12	9	—	6	3 762,77⁵	
—	29	7½	—	2	8	6 234,37⁵	
—	29½	18¼	9¾	8½	10	6 287,50	
—	26¾	10¼	7¾	12	7	5 566,66⁵	
bij de 3de klasse	24	10	—	8	3	1 954,16⁵	
—	20¾	11	4	2½	11	8 083,33	*1 April 1910.*
—	26	9	5	17	3	1 550,—	
—	29	14	12	2	4	—	De aanvraag om Rijksbijdrage over 1911 is afgewezen.
—	21	9	—	4½	3	1 970,83	
bij de 3de klasse	17¾	5	4¾	2	3	2 058,33	Het 9de leerjaar nog niet bezet.
—	33½	16	12	—	6	4 195,62⁵	
—	13½	8¼	9½	17⅚	5	2 934,72⁵	De laagste 6 klassen zijn voor gewoon lager onderwijs en Fransch en vereenigd in één afdeeling; daarop rusten de 6 klassen voor meer uitgebreid lager onderwijs ten deele gecombineerd.
bij de 6de klasse	15⅙	14⅙	12⅙	4	5	3 141,46	
—	28	17	10½	5	9	3.574,99⁵	De 11 klassen zijn te splitsen in 6 klassen voor gewoon lager onderwijs met vak l en in het 6de leerjaar ook vak m; daarop rusten 5 klassen voor meer uitgebreid lager onderwijs.
—	26¾	12½	10	5	10	6 965,83	
—	25¼	8	3	6	7	5 450,—	
bij de 5de klasse	17	10	6	6	2	1 506,66	
—	32½	10½	7	7	6	4 966,66⁵	
—	26	13	8	4½	9	7 191,04⁵	
—	25¼	2	1	1	7	4 464,58⁵	De 9de klas was op 15 Januari 1911 nog niet bezet.
—	6½	6	6	3½	22	12 018,89	Idem.
—	31	8	7	9	16	10 081,24⁵	
—	30	6	4	6	9	7 662,50	*1 September 1910.*

	Naam der instelling of vereeniging onder welker bestuur de school staat.	Gemeente en nadere plaatsaanduiding, waar de school is gevestigd.	Totaal aantal leerlingen op 15 Januari 1911.	Vakken, waarin aan de school onderwijs wordt gegeven.	Klasse-	
					Aantal klassen der school.	Aantal maanden dat elke klasse duurt.
50.	Vereeniging tot stichting en instandhouding van Christelijke scholen voor meer uitgebreid lager onderwijs	's Gravenhage, Verhulststraat 102	154	a-q, s, t	9	12
51.	Haagsche schoolvereeniging tot stichting en instandhouding van Christ. scholen op ethisch-orthodoxen grondslag	Idem, Sweelinckstraat 59	67	a-q, t	9	12
52.	Vereeniging van den H. Vincentius van Paulo	Idem, Paramaribostraat 21	380	a-i, l-p	9	12
53.	St. Willibrordusvereeniging	Idem, Oude Molstraat 37	241	a-p	9	12
54.	Idem	Idem, Paulinastraat 4	269	a-n	9	12
55.	Genootschap tot opvoeding, gevestigd te Roosendaal (N.-B.)	Idem, Brouwersgracht 28	770	a-o, q, t	9	12
56.	Idem	Idem, Prins Hendrikstraat 57	537	a-o, q, t	9	12
57.	Nieuwe Haagsche schoolvereeniging	Idem, Gr. Hertoginnelaan 182	81	a-q, s	9	12
58.	's Gravenhaagsche schoolvereeniging voor meisjes	Idem, Alexanderstraat 1	56	a-q, s, t	11	12
59.	Vereeniging tot oprichting en instandhouding eener vrije school op Gereformeerden grondslag	's Gravenzande, Hoek van Holland	197	a-i, k-p	9	12
60.	Afdeeling Delft der Unie „Een school met den Bijbel"	Hof van Delft, Spoorsingel 7/8	284	a-p	9	12
61.	Vereeniging tot stichting en instandhouding van eene Christelijke school voor lager en meer uitgebreid lager onderwijs	Katwijk aan Zee, Michiel de Ruyterstraat	97	a-i, k-p	9	12
62.	Vereeniging tot oprichting en instandhouding van scholen voor lager en meer uitgebreid lager onderwijs op Gereformeerden grondslag	Leiden, Hoogl. kerkgracht 20*a*	182	a-i, k-p	9	12
63.	R.-K. parochiaal kerkbestuur	Idem, Rapenburg 48	178	a-i, l-q, s	8	12
64.	Congregatie der Zusters van Liefde onder R.-K. parochiaal kerkbestuur	Idem, v. d. Werfstraat	164	a-i, k-o, t	9	12
65.	Gesticht „de Voorzienigheid"	Idem, Hoogewoerd 57	286	a-n	9	12
66.	Vereeniging tot instandhouding eener bijzondere school voor meer uitgebreid lager onderwijs	Idem, Noordeinde 38	270	a-p, t	10	12
67.	Vereeniging voor Christelijk onderwijs	Maassluis, Noordvliet N. Z.	232	a-i, k-q	9	12
68.	Vereeniging voor Christelijk Hervormd schoolonderwijs	Idem, Ros. Steynstraat A 101	225	a-i, k-q	9	12
69.	Vereeniging ter bevordering van opvoeding en onderwijs	Rijswijk, Haagweg 17	94	a-q, s	10	12
70.	Delflandsche schoolvereeniging	Voorburg, Westeinde E 152	67	a-o, q, t	9	12
71.	Vereeniging van de H. Catharina van Senen	Voorschoten, Rijswijksche straatweg A 233	44	a-o, t	9	12
72.	Vereeniging Christelijk instituut voor meisjes	Rotterdam, Mauritsweg 36	53	a-o, q, s, t	9	12
73.	Vereeniging „Groen van Prinsterer"	Idem, 's Gravendijkwal	272	a-p, s, t	9	12
74.	Vereeniging voor Christelijk schoolonderwijs	Idem, Goudsche singel 49	110	a-i, k-q, s, t	9	12
75.	Vereeniging tot stichting en instandhouding van scholen voor Christ. lager en meer uitgebreid lager onderwijs	Idem, Crooswijksche singel 19/20	369	a-q, s, t	9	12
76.	Vereeniging voor Christelijk lager en meer uitgebreid lager onderwijs	Idem, v. d. Duynstraat 9	353	a-q, s, t	9	12

indeeling. Klasse waarbij de school aansluit indien zij niet is bestemd voor leerlingen der laagste klasse van eene school voor gewoon lager onderwijs.	Totaal aantal uren, dat in elk van de vakken l, m, n en p per week aan de school onderwijs wordt gegeven.				Aantal onderwijzers met inbegrip van het hoofd aan de school verbonden op 15 Jan. 1911. (Vakonderwijzers hierin niet begrepen).	Bedrag der toegekende Rijksbijdrage over 1911.	TOELICHTINGEN. (Ten aanzien van de scholen, die overeenkomstig de bepalingen van art. II der wet van 14 Juli 1910 (*Stbl.* n°. 202) ten gevolge van reorganisatie nà 1 Januari 1910 zijn komen te voldoen aan de eischen van art. 48, eerste lid, 1°. *b*, I, II en voorlaatste zinsnede, der wet op het l. o., is de desbetreffende dagteekening in deze kolom met cursieve letter vermeld.)
	l.	m.	n.	p.			
—	26¾	6	5	7	9	f 6 183,33	
—	28	14½	11	5½	5	825,69	
—	30¼	10¼	5¼	6¼	16	10 660,41⁵	
—	15	4	6½	3	8	6 358,33⁵	
—	27	8¼	9	—	8	5 725,—	
—	36	6	8	—	17	12 455,41⁵	
—	31	5	8	—	13	10 440,41⁵	
—	9	9	9	12	9	4 250,—	
—	36	19½	15½	3½	9	3 381,25	
—	15	11	13	6	5	3 700,—	
—	24	2	4	7½	10	7 626,39⁵	*1 April 1910.*
—	11½	11	10½	2	7	4 957,29⁵	
—	14¾	8¼	15	10	9	6 368,75	
—	18	7	4	4	9	5 400,—	De 9de klasse was op 15 Januari 1911 nog niet bezet.
—	23	6	8	—	7	5 325,—	*15 April 1910.*
—	16	16	16	—	8	5 422,22	*15 December 1911.*
—	34¼	11	9	17½	13	8 681,25	
—	20	12	8	3	9	6 243,05⁵	*1 September 1910.*
—	13½	2	4	2	8	5 450,—	*1 Januari 1911.*
—	28¾	12	10	13	5	4 257,50	
—	24	10	6	—	6	2 394,93	
—	25	12	8½	—	5	3 991,03⁵	*Januari 1911.*
—	31¼	10¼	8½	—	5	1 991,66⁵	
—	27¼	28	10¼	5½	10	6 975,—	
—	25¾	11	10¾	6	7	5 133,34	
—	32½	12	12	4¾	18	10 745,28	
—	9½	11¾	10¼	6¾	12	8 919,86	

	Naam der instelling of vereeniging onder welker bestuur de school staat.	Gemeente en nadere plaatsaanduiding, waar de school is gevestigd.	Totaal aantal leerlingen op 15 Januari 1911.	Vakken, waarin aan de school onderwijs wordt gegeven.	Klasse-	
					Aantal klassen der school.	Aantal maanden dat elke klasse duurt.
77.	Rotterdamsche vereeniging voor R.-K. onderwijs	Rotterdam, Mauritsstraat 84	312	a-i, l-p	9	12
78.	H. Luciagesticht	Idem, Coolsingel 36	202	a-p, t	9	12
79.	Idem	Idem, R. Fruinstraat 33	115	a-p, t	9	12
80.	Vereeniging H. Catharina van Senen	Idem, Oppert 69	203	a-i, k-o, q, t	9	12
81.	Vereeniging voor schoolonderwijs op Gereformeerden grondslag	Idem, Oudendijk 72	130	a-i, k-q, t	9	12
82.	Vereeniging voor Gereformeerd schoolonderwijs	Schiedam, Singel 24	182	a-l, n, o, p	9	12
83.	Vereeniging voor bijzonder schoolonderwijs	Vlaardingen, Wilhelminastraat 19	440	a-i, k-p	9	12
84.	Vereeniging voor in- en uitwendige zending	Dordrecht, v. Strijsingel 273 *b*	205	a-q	9	12
85.	Vereeniging „School Stek"	Idem, (Stek 11 en 13)	194	a-i, k-p	9	12
86.	Vereeniging „de School Mühring"	Idem, Vest 49	62	a-q, t	10	12
87.	Vereeniging tot stichting en instandhouding van vrije Christelijke scholen op Gereformeerden grondslag	Idem, Vrieseweg 14	103	a-i, k-p	9	12
88.	R.-K. parochiaal kerkbestuur van den H. Bonifacius	Idem, Wijnstraat 65	208	a-i, k-n, p	9	12
89.	Vereeniging tot stichting en instandhouding eener Christelijke school voor M. U. L. O.	Gorinchem, Westerstraat	131	a-i, k-n, p	9	12
90.	Vereeniging tot stichting en instandhouding van scholen met den Bijbel te Hellevoetsluis en Nieuw-Helvoet	Hellevoetsluis, West Zanddijk	174	a-i, k-p	9	12
91.	Vereeniging voor Gereformeerd lager onderwijs	Oud-Beijerland, Steenenstr. 322 A	224	a-i, k, l, n, p	9	12
92.	Vereeniging tot oprichting en instandhouding eener school met uitgebreid leerplan	Aarlanderveen, Lage Zijde n°. 220	116	a-i, k-p	9	12
93.	Vereeniging tot oprichting en instandhouding van Chr. scholen voor lager en U. L. O.	Bodegraven, Julianastraat	69	a-i, k, l, m, p	9	12
94.	Vereeniging tot stichting en instandhouding van Christelijke scholen voor L. en M. U. L. O.	Gouda, Gouwe 27	94	a-i, k-p	9	12
95.	Vereeniging „De Christelijke Burgerschool"	Hillegom, Treslongstraat 1	93	a-i, k-p	6	12
96.	Nederlandsche Schoolvereeniging	Amsterdam, Sarphatistraat 2	27	a-p, k-n, p	4	12
97.	Vereeniging „de Vrije Christ. school"	Idem, Brederodestraat 108	250	a-p	9	12
98.	Vereeniging: Christelijke Burgerschool Eben Haëzer	Idem, Kerkstraat 70	314	a-i, k-n, p	9	12
99.	Vereeniging tot stichting en instandhouding van scholen voor L. en M. U. L. O. op Gereformeerden grondslag	Idem, 1ste Helmersstraat 265	40	a-i, k-q	9	12
100.	Vereeniging: De Christelijke tusschenschool	Idem, Westeinde 19	126	a-i, k-q	9	12
101.	Vereeniging voor lager en meer uitgebreid lager onderwijs op Gereformeerden grondslag	Idem, Keizersgracht 41	326	a-i, k-p	10	12
102.	Vereeniging „Burgerschool m/d Bijbel"	Idem, Keizersgracht 345	68	a-q, s, t	9	12
103.	R.-K. parochiaal kerkbestuur van O. L. V. onbevlekte ontvangenis	Idem, Haarlemmer Houttuinen	537	a-p, t	9	12
104.	Idem.	Idem, Keizersgracht 87	180	a-i, l-p	9	12

indeeling. Klasse waarbij de school aansluit indien zij niet is bestemd voor leerlingen der laagste klasse van eene school voor gewoon lager onderwijs.	Totaal aantal uren, dat in elk van de vakken l, m, n en p per week aan de school onderwijs wordt gegeven. l.	m.	n.	p.	Aantal onderwijzers met inbegrip van het hoofd aan de school verbonden op 15 Jan. 1911. (Vakonderwijzers hierin niet begrepen).	Bedrag der toegekende Rijksbijdrage over 1911.	TOELICHTINGEN. (Ten aanzien van de scholen, die overeenkomstig de bepalingen van art. II der wet van 14 Juli 1910 (*Stbl.* n°. 202) ten gevolge van reorganisatie nà 1 Januari 1910 zijn komen te voldoen aan de eischen van art. 48, eerste lid, 1°. *b*, I, II en voorlaatste zinsnede, der wet op het l. o., is de desbetreffende dagteekening in deze kolom met cursieve letter vermeld.
—	32	16¾	13	10¾	14	f 9 976,59⁵	
—	23	9	11	3	8	5 972,23	
—	17¼	5	6	4	6	4 159,72	De 9de klasse was op 15 Januari 1911 nog niet bezet.
—	24	10¾	8¾	—	9	5 308,33⁵	
—	13½	7¾	5	5¼	5	5 233,33	De 8ste en 9de klasse waren op 1 Januari 1911 nog niet bezet.
—	36	9	—	8¼	7	4 879,16⁵	*1 September 1910.*
—	28¾	11	8	11½	12	8 750.—	
—	30	7½	4½	10¾	9	6 800,—	
—	31	10	8	19	9	7 075,—	
—	29½	14¾	11¼	4	7	3 516,66⁵	De 9de klasse was op 15 Januari 1911 nog niet bezet.
—	22½	5½	4	3½	5	3 512,98⁵	
—	22	7	9	3	9	6 177,78	Idem.
—	20	5	8	4	5	3 619,42	Idem.
—	25½	6	8¾	6	6	4 213,88	*22 October 1910.*
—	22¼	—	6	6	5	3 970,83	
—	21⅙	9¼	5⅙	9	5	4 445,83	
—	19¼	7	—	4	4	2 776,94	De 8ste en 9de klasse waren op 15 Januari 1911 nog niet bezet.
—	24	13	8	5½	5	3 943,75	
bij de 3de klasse	21	12	20	8	5	3 507,64	
bij de 6de klasse	17	12¼	8	6	2	2 552,08⁵	
—	29½	4½	6¾	3	7	5 499,99	*1 November 1910.*
—	23½	5	8½	8	11	8 208,32	*16 Augustus 1910.*
—	16¼	11	13¼	10	3	2 500,—	De school was op 15 Januari 1911 nog niet volgroeid.
—	23¾	8	4	15	6	4 568,05⁵	
—	31½	9	11¾	9 1/12	12	9 566,67	
—	25¾	10	8	4¾	4	3 775,—	*1 September 1910.*
—	67	7	4½	2	15	10 857,71	Afdeelingen A en B ieder 6 klassen, afdeeling C 7 klassen, afdeeling D 9 klassen.
—	25	12½	11¼	7½	8	6 350,—	

Naam der instelling of vereeniging onder welker bestuur de school staat.	Gemeente en nadere plaatsaanduiding, waar de school is gevestigd.	Totaal aantal leerlingen op 15 Januari 1911.	Vakken, waarin aan de school onderwijs wordt gegeven.	Klasse-	
				Aantal klassen der school.	Aantal maanden dat elke klasse duurt.
105. Vereeniging tot weldadigheid van den Allerheiligsten Verlosser	Amsterdam, Prinsengracht, 779	150	a-o, t	10	12
106. Parochiaal kerkbestuur van de H. H. Nicolaas en Barbara	Idem, Da Costakade, 20	630	a-o, t	9	12
107. R.-K. parochiaal kerkbestuur van den H. Dominicus	Idem, Singel 136	187	a-o, t	9	12
108. Roomsch-Katholieke schoolvereeniging	Idem, P. de Hoogstaat	110	a-j, l-p, s	10	12
109. Vereeniging St. Nicolaas	Idem, Kerkstraat 25	87	a-j, l-q, s	9	12
110. Vereeniging voor Christ. lager en meer uitgebreid lager onderwijs voor jongens en meisjes	Idem, Jan Luykenstr. 19	175	a-i, k-p	9	12
111. Vereeniging: Christ. Instituut Heerema	Idem, Keizersgracht 586	96	a-q, s,	9	12
112. R.-K. parochiaal kerkbestuur	Bussum, Brinklaan B 130	408	a-n, p, t	9	12
113. Vereeniging: Christ. Instituut Brandsma	Idem, Wichmanlaan 21	147	a-p, s	9	12
114. Schoolvereeniging Instituut Gooiland	Idem, Nieuwe 's Gravelandsche weg 14	119	a-q, s	9	12
115. Vereeniging „Het Christelijk Instituut Groen van Prinsterer"	Hilversum, Koninginneweg 6	124	a-i, k-p	9	12
116. R.-K. parochiaal kerkbestuur van den H. Vitus	Idem. Achterom 100	108	a-j, l-o	9	12
117. Schoolvereeniging „Watergraafsmeer"	Watergraafsmeer, Linnaeusparkweg 7	204	a-q, s	9	12
118. Vereeniging tot stichting en instandhouding van eene school met den Bijbel voor meer uitgebreid lager onderwijs	Idem, Linnaeusparkweg 24	99	a-i, k-p	9	12
119. Nieuwe Schoolvereeniging, genaamd „Instituut Schaafsma"	Beverwijk, Velserweg	60	a-r, s, t	9	12
120. Ned. Hervormde gemeente	Bloemendaal, Zomerlaan	128	a-p, s	9	12
121. Haarlemsche Schoolvereeniging	Haarlem, Jacobijnestraat	43	a-p	9	12
122. Vereen. tot stichting en instandhouding eener Christelijke school voor lager en meer uitgebreid lager onderwijs	Zaandam, Ooievaarstraat	143	a-i, k-q	9	12
123. Vereeniging „Laat de kinderkens tot Mij komen"	Helder, Koningstraat 41	487	a-i, k-m, o, p	9	12
124. Vereeniging voor Gereformeerd onderwijs	Midelburg, Heerengracht	131	a-i, k, l, n, o, p	9	12
125. Vereeniging „de Christelijke Burgerschool te Middelburg"	Idem, Singelstraat	152	a-i, k-p, t	9	12
126. Vereeniging voor Christelijk onderwijs	Neuzen, Jozinastraat	285	a-i, k, l, n, p	9	12
127. Vereeniging tot bevordering van het Christelijk Nationaal schoolonderwijs	Amerfoort, Blankenheimstraat 19	448	a-i, k-p	9	12
128. Ned. Hervormde gemeente	Utrecht, Munsterkerkhof 4 en 5	202	a-j, l-q, s	9	12
129. Ned. Hervormde gemeente	Idem, Oudkerkhof 23	205	a-q, s, t	10	12
130. Utrechtsche schoolvereeniging, genaamd Instituut P. v. D. Sluys	Idem, Fr. Hendrikstraat 21-23	61	a-p	9	12
131. Vereeniging tot oprichting en instandhouding van Gereformeerde scholen	Idem, Plompetorengracht	275	a-p, s	9	12
132. Aartsbisdom van Utrecht	Idem, Ganzenmarkt 14	234	a-l, n-p	9	12
133. Idem	Idem, Oude Gracht T. Z. 97	120	a-q, t	9	12
134. H. Willibrordusvereeniging	Idem, Nieuwe Gracht 19	213	a-i, l-q, s	9	12

indeeling. Klasse waarbij de school aansluit indien zij niet is bestemd voor leerlingen der laagste klasse van eene school voor gewoon lager onderwijs.	Totaal aantal uren, dat in elk van de vakken l, m, n en p per week aan de school onderwijs wordt gegeven. l.	m.	n.	p.	Aantal onderwijzers met inbegrip van het hoofd aan de school verbonden op 15 Jan. 1911. (Vakonderwijzers hierin niet begrepen.)	Bedrag der toegekende Rijksbijdrage over 1911.	TOELICHTINGEN. (Ten aanzien van de scholen, die overeenkomstig de bepalingen van art. II der wet van 14 Juli 1910 (*Stbl.* n°. 202) ten gevolge van reorganisatie nà 1 Januari 1910 zijn komen te voldoen aan de eischen van art. 48, eerste lid, 1°. *b*, I, II en voorlaatste zinsnede, der wet op het l. o., is de desbetreffende dagteekening in deze kolom met cursieve letter vermeld.)
—	40¼	14	11	—	9	f 6 325,—	
—	21	10½	10½	—	17	11 193,75	*1 September 1910.* Afd. I 6 klassen, afd. II 6 klassen, afd. III 8 klassen, aansluitende aan de eerste klasse van eene gewone school.
—	51 5/12	11¾	8	—	9	6 025,—	
—	36	13½	13	7½	8	nihil.	
—	26½	9	6	7	4	3 687,50	
—	24½	10½	8½	7	9	5 878,47⁵	
—	30¾	9½	9⅜	15 1/12	5	3 954,17	
—	29¼	9½	6	5	11	7 649,29⁵	
—	21⅜	8¼	4½	12	7	5 466,66⁵	
—	24	8⅜	6⅜	12¼	8	4 887,98	
—	24¼	8⅜	6	7¼	7	5 061,11	
—	32¼	10	12	—	6	4 815,07	
—	22½	8½	8	4½	8	6 500,—	
—	24	10	10	8	5	3 725,—	
—	13¾	6¾	4¾	5½	3	2 740,27	
—	16¼	8¼	3	7	7	3 624,99	*1 Januari 1910.*
—	9	10½	8½	5¼	5	2 299,99⁵	*Januari 1911.*
—	25¼	11	15	6	7	4 775,—	
—	29	6	—	5½	13	10 227,78	
—	18¾	—	6½	6½	5	4 358,33	
—	23⅜	6	6	3	8	5 437,50	
—	25	—	12	7	9	6 368,75	
—	22¼	4½	6¼	5½	14	10 289,58	
—	33½	9⅜	9⅜	11 5/12	12	8 302,08	
—	12¾	8¼	8½	2	10	8 241,66⁵	
—	9	9	6	12	6	3 725,—	
—	10	9	4	9	9	7 012,98⁵	
—	15	—	6	3	7	5 658,33	
—	14	6	2	4	7	5 500,—	
—	9	11⅛	5	8⅛	7	4 177,35	*1 September 1911.*

	Naam der instelling of vereeniging onder welker bestuur de school staat.	Gemeente en nadere plaatsaanduiding, waar de school is gevestigd.	Totaal aantal leerlingen op 15 Januari 1911.	Vakken, waarin aan de school onderwijs wordt gegeven.	Klasse-	
					Aantal klassen der school.	Aantal maanden dat elke klasse duurt.
135.	Vereeniging tot bevordering van Chr. onderwijs	Veenendaal, Nieuwe weg E 72*a*	638	a-i, k-p	9	12
136.	Vereeniging voor L.O. op Gereformeerden grondslag	Zeist, Walkartweg	243	a-i, k-p	9	12
137.	Evangelische Broedergemeente	Idem, Broederplein 1	59	a-i, l-p	9	12
138.	Idem	Idem, Zusterplein	85	a-q, t	10	12
139.	Vereeniging voor Christelijk Nationaal Schoolonderwijs	Franeker, Voorstraat	272	a-i, k-n	9	12
140.	Vereeniging voor Gereformeerd lager en M. U. L. O.	Harlingen, Zoutsloot	311	a-i, k-p	9	12
141.	Vereeniging voor Chr. schoolonderwijs	Leeuwarden, M. de Heerstraat	147	a-i, k-n, p, t	9	12
142.	Idem	Sneek, Oud Kerkhof	334	a-i, k-p, t	9	12
143.	Vereeniging tot stichting en instandhouding eener Christelijke school voor M. U. L. O.	Kampen, Nieuwe Markt 14	98	a-i, k-p, t	9	12
144.	De beide R.-K. parochiën	Zwolle, Blijmarkt-Praubstraat	149	a-i, l-n, p	9	12
145.	Vereeniging voor Gereformeerd schoolonderwijs	Idem, Schoutensteeg	120	a-i, k-p	10	12
146.	Afdeeling Zwolle van de vereeniging voor Chr. Volksonderwijs	Idem, Korte Kamperstraat	95	a-p, s	9	12
147.	Hengelosche Schoolvereeniging	Hengelo, W. ten Catestraat	71	a-q, s	10	12
148.	Vereeniging: „de Opleidingsschool"	Groningen, Haddingestraat 5	53	a-i, k-p	3	12
149.	Vereeniging tot bevordering van Chr. lager en M. U. L. O.	Idem, Folkingestraat 9	172	a-i, k-p, s	10	12
150.	Vereeniging tot stichting en instandhouding van scholen voor lager onderwijs op Gereformeerden grondslag in de gemeente Groningen	Idem, Kraneweg 7[3]	95	a-i, k-p	4	12
151.	Vereeniging tot stichting en instandhouding van scholen met den Bijbel	Stadskanaal, gem. Onstwedde, Mennistenlaan	228	a-i, k-p	9	12
152.	Asser schoolvereeniging „Instituut Rozenburg"	Assen, Groninger straatweg	46	a-i, k-p	6	12
153.	Zedelijk lichaam onder de zinspreuk Sub praesidio Beatae Mariae Virginis sine macula conceptae	Maastricht, Brusselsche straat, (afd. C.)	61	a-i, l, m, n, p	3	12
154.	Vereeniging ter bevordering van het gesticht van het Arme Kind Jezus, gevestigd te Simpelveld	Idem, Boschstraat 69 (Externaat St. Marie)	106	a-q, t	10	12
155.	Congregatie „de Bisweide"	Grubbenvorst, Broekeind	57	a-o, t	7	12
156.	Vereeniging van de Zusters van Liefde, gevestigd te Tilburg	Roermond, Kloosterwandstraat	326	a-o, t	9	12
157.	Zedelijk Lichaam „de H. Ursula"	Idem, Voogdijstraat	118	a-q, t	9	12
158.	Vereeniging van de Zusters van Liefde, te Tilburg	Venlo, Groote Kerkstraat	285	a-i, k-n, t	9	12

indeeling. Klasse waarbij de school aansluit indien zij niet is bestemd voor leerlingen der laagste klasse van eene school voor gewoon lager onderwijs.	Totaal aantal uren, dat in elk van de vakken l, m, n en p per week aan de school onderwijs wordt gegeven. l.	m.	n.	p.	Aantal onderwijzers met inbegrip van het hoofd aan de school verbonden op 15 Jan. 1911. (Vakonderwijzers hierin niet begrepen.)	Bedrag der toegekende Rijksbijdrage over 1911.	TOELICHTINGEN. (Ten aanzien van de scholen, die overeenkomstig de bepalingen van art. II der wet van 14 Juli 1910 (*Stbl.* n°. 202) ten gevolge van reorganisatie nà 1 Januari 1910 zijn komen te voldoen aan de eischen van art. 48, eerste lid, 1°. *b*, I, II en voorlaatste zinsnede, der wet op het l. o., is de desbetreffende dagteekening in deze kolom met cursieve letter vermeld.)
—	29¼	8	7	7	16	f 11 628,75	
—	20	10	6	7	10	6 687,50	*1 Mei 1911.*
—	25⅚	14¼	7¼	6⅔	5	2 650,—	*1 September 1911.*
—	12	10	12	2	9	4 000,—	
—	11¼	8	7	—	7	6 033,33⁵	*20 December 1910.*
—	9	9¼	9	6	8	6 760,40⁵	
—	10¾	6¾	6	9½	7	4 918,88⁵	
—	27	4½	8	12	10	7 336,79	
—	24	13	9	10	4	3 216,66⁵	
—	12	10	8	3	7	5 272,91⁵	
—	24	10¼	7	15¾	7	4 592,43	
—	22	7½	8	9	7	4 733,33⁵	
—	26½	12	9	8	9	2 350,—	
bij de 6de klasse	10	15	10	17	5	2 754,73	
—	19	14	7½	10	9	6 275,—	
bij de 5de klasse	15½	5½	5½	5½	6	3 967,15⁵	*1 Mei 1910.*
—	15	12	2	3	7	4 989,09⁵	*1 December 1910.*
bij de 4de klasse	27¾	14	13¼	24¾	5	3 402,50	
bij de 6de klasse	10½	10¾	7	6¼	5	4 275,—	
—	19	5¾	3¼	1½	6	4 091,67	*15 September 1910.*
bij de 2de klasse	24½	11½	5½	—	5	3 775,—	*10 December 1910.*
—	28½	8	6	—	9	6 793,74⁵	*1 September 1910.*
—	19¼	6	2¼	½	7	5 850,—	
—	19¼	11¾	8	—	8	5 906,25	

BIJLAGE I.

KONINKLIJKE BESLISSINGEN in geschillen van bestuur, met uitzondering van die, voorkomende onder bijlage **Z.**

I.

27 Februari 1911
n°. 35.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den raad der gemeente Nibbixwoud, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordholland, dd. 19 October 1910, n°. 107, waarbij goedkeuring is onthouden aan zijn besluit, dd. 4 October 1910, waarbij is besloten de beide bestaande scholen in die gemeente tot ééne samen te smelten en deswege over te gaan tot het bouwen van eene nieuwe school, met sluiting der beide thans bestaande;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 8 Februari 1911, n°. 5;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 23 Februari 1911, n°. 1359, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende: dat het bovengenoemde raadsbesluit steunt op de volgende overwegingen: dat de tegenwoordige toestand der gemeente het handhaven van twee openbare lagere scholen onnoodig maakt; dat deze toestand in een afzienbaren tijd niet gunstiger, wel ongunstiger zal worden; dat het onderwijs in een éénmansschool niet dan nadeelig voor de leerlingen is; dat het schoolgebouw in het dorp Nibbixwoud door een nieuw zal moeten vervangen worden; dat ook het schoolgebouw in het dorp Hauwert eveneens niet meer voldoet aan degelijke onderwijsvoorschriften;

dat Gedeputeerde Staten van Noordholland bij beschikking van 19 October 1910, n°. 107, aan het raadsbesluit hunne goedkeuring hebben onthouden, op de volgende gronden: dat bij besluit van 30 Maart 1910, n°. 134, hunne goedkeuring is onthouden aan 's raads besluit tot opheffing van de openbare lagere school in het dorp Nibbixwoud, welke beslissing bij Koninklijk besluit van 25 Juli n°. 52 bleef gehandhaafd; dat de motieven, welke hun college deden besluiten, hunne goedkeuring aan bovenvermeld besluit te onthouden, evenzeer gelden tegen opheffing der beide scholen te Nibbixwoud en Hauwert, zij het ook met stichting in de plaats daarvan van ééne nieuwe school elders in de gemeente; dat toch wel is waar de juiste plaats, alwaar die nieuwe school zou worden gevestigd, niet is aangegeven, doch dat voor de hand ligt aan te nemen, dat dit zou zijn tusschen de dorpen Nibbixwoud en Hauwert; dat indien dit geschiedde, dit voor het dorp Hauwert zeer ongunstig zoude wezen, daar dan alle kinderen ten getale van 55 van deze school ten minste 15 minuten gaans verwijderd zouden zijn, welke afstand voor een niet onbelangrijk aantal leerlingen nog grooter zal worden, daar de school te Hauwert thans ongeveer in het midden van het dorp ligt;

dat krachtens art. 200 der Gemeentewet de gemeenteraad hierop Onze voorziening heeft ingeroepen;

Overwegende: dat de gronden, waarop het bestreden besluit van Gedeputeerde Staten rust, juist zijn en die tot de Onze makende;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

het beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal gezonden worden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

's Gravenhage, 27 Februari 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

II.

24 Juli 1911
n°. 19.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den raad der gemeente Terneuzen, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland, dd. 13 Januari 1911, n°. 13, 1ste afd., waarbij wordt bevolen, dat het getal openbare scholen voor lager onderwijs in die gemeente met één zal worden vermeerderd en alzoo zal worden gebracht op vijf;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 28 Juni 1911, n°. 94;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 19 Juli 1911, n°. 5666, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten van Zeeland bij besluit van 13 Januari 1911, n°. 13, 1ste afd., hebben bevolen, dat het getal openbare scholen voor lager onderwijs in de gemeente Terneuzen zal worden vermeerderd en alzoo gebracht op vijf;

dat dit besluit rust op de volgende overwegingen: dat de gemeenteraad van Neuzen op 7 September 1909, ten einde in het gebrek aan schoolruimte voor de leerlingen van het openbaar lager onderwijs te voorzien, op goede gronden heeft gemeend te moeten besluiten tot het bouwen van eene afzonderlijke school voor meer uitgebreid lager onderwijs; dat de plaatselijke omstandigheden sedert dat tijdstip niet eene zoodanige verandering hebben ondergaan, dat thans eene andere voorziening wenschelijk zou zijn geworden;

dat van het besluit van Gedeputeerde Staten de gemeenteraad van Terneuzen bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat door vertrek uit de gemeente van verschillende gezinnen het zielental der gemeente sedert een paar jaar achteruitgaat, waardoor het getal der schoolgaande kinderen dalende is; dat op de scholen A en C voldoende plaats is voor de op die scholen ingeshreven leerlingen; dat de oprichting van eene R.-K. bijzondere school met vrij groote zekerheid te verwachten is, en deze wel een 150 tal leerlingen tot zich zal trekken; dat de financieele draagkracht der gemeente in den tegenwoordigen tijd van dien aard is, dat de uitgaven voor het oprichten en in stand houden van eene vijfde school voor de ingezetenen ten hoogste bezwarend zouden blijken;

Overwegende, dat in verband met inlichtingen verstrekt door den burgemeester der gemeente Terneuzen in eene openbare vergadering der afdeeling van den Raad van State voor de geschillen van bestuur gebleken is, dat inderdaad de aanbesteding voor het bouwen eener R.-K. bijzondere school voor ten minste 192 leerlingen met onderwijzerswoning op 15 Mei 1911 heeft plaats gevonden, terwijl volgens het bestek de school geheel gereed moet worden opgeleverd op 1 October 1911, en het in de bedoeling ligt, de school vóór 1 Februari 1912 te openen;

dat onder de bovenbedoelde omstandigheden het beroep moet worden geacht gegrond te zijn;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

het bestreden besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland, dd. 13 Januari 1911, n°. 13, 1ste afdeeling, te vernietigen.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Soestdijk, 24 Juli 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

III.

24 Juli 1911
n°. 22.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den raad der gemeente Herwen en Aerdt, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, dd. 31 Januari 1911, n°. 118, L. O., waarbij besloten is: 1°. te bevelen, dat het aantal openbare lagere scholen in de gemeente Herwen en Aerdt met één worde vermeerderd, door stichting van eene school ten behoeve van het dorp Aerdt; 2°. het gemeentebestuur van Herwen en Aerdt uit te noodigen met bekwamen spoed de noodige maatregelen te nemen, ter uitvoering van het boven gegeven bevel en daarvan vóór 1 April 1911 aan Gedeputeerde Staten te doen blijken;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 5 Juli 1911, n°. 142;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 19 Juli 1911, n°. 5746, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende: dat, nadat Gedeputeerde Staten van Gelderland bij besluit van 2 November 1910, n°. 5, aan den gemeenteraad van Herwen en Aerdt hadden te kennen gegeven, dat blijkens de berichten van het schooltoezicht de schoolruimte in die gemeente geheel onvoldoende was, en hem hadden uitgenoodigd, daarin ten spoedigste te voorzien, de gemeenteraad bij besluit van 10 December 1910, n°. 121, G. S., uitstel heeft verzocht van het nemen van eene beslissing in deze, daar het voornemen bestond om te Herwen eene bijzondere R.-K. meisjesschool te stichten; dat Gedeputeerde Staten echter hebben overwogen, dat in zoodanig uitstel niet mag worden getreden, aangezien — gelijk den raad bekend is — de stichting van bedoelde bijzondere school reeds zoo herhaaldelijk in uitzicht is gesteld, en ook thans nog niet binnen de eerste vijf jaren te verwachten is; weshalve zij bij besluit van 31 Januari 1911, n°. 118, L. O., hebben goedgevonden:

I. te bevelen, dat het aantal openbare lagere scholen in de gemeente Herwen en Aerdt met één worde vermeerderd, door stichting van eene school ten behoeve van het dorp Aerdt; II. het gemeentebestuur van Herwen en Aerdt uit te noodigen met bekwamen spoed de noodige maatregelen te nemen ter uitvoering van het boven gegeven bevel en daarvan vóór 1 April e. k. aan Gedeputeerde Staten te doen blijken;

dat de gemeenteraad van Herwen en Aardt van het besluit van Gedeputeerde Staten bij Ons in beroep is gekomen, daarbij mededeelende, dat in de raadsvergadering van 23 Februari 1911 een officieel schrijven van den pastoor te Herwen is ontvangen, inhoudende de mededeeling, dat naar een reeds door de kerkelijke autoriteiten goedgekeurd besluit van het R.-K. kerkbestuur te Herwen tot den bouw van eene bijzondere school is besloten, welke in den loop van dit jaar zal worden geopend; dat bij het tot stand komen van deze school een zeer groot gedeelte der kinderen de openbare scholen gaat verlaten en de overweging, die Gedeputeerde Staten heeft geleid tot het nemen van hun bestreden besluit hiermede vervalt; dat appellant de stichting van eene school te Aerdt niet alleen onnoodig, maar zelfs in het belang van het onderwijs, ongewenscht acht, op grond 1°. dat de overgroote meerderheid der kinderen te Aerdt behoort tot den R.-K. godsdienst en derhalve het godsdienstonderwijs te Herwen zal moeten blijven volgen; 2°. dat bij de stichting van eene school te Aerdt aldaar waarschijnlijk met één leerkracht zal kunnen worden volstaan, hetgeen hem ook nadeelig voor het onderwijs voorkomt; 3°. dat geen der kinderen te Aerdt op een grooteren afstand dan bedoeld in art. 7 der Leerplichtwet van de school te Herwen woont, verreweg de meesten zelfs minder, terwijl de wegen ook in goeden staat verkeeren; 4°. dat het ten slotte hem onbegrijpelijk voorkomt, dat door Gedeputeerde Staten thans de stichting van eene

school te Aerdt wordt bevolen, terwijl blijkens hun besluit van 2 November j.l., n°. 5, aanbouw van een lokaal aan de school te Herwen voldoende wordt geacht; weshalve appellant Ons verzoekt, het bestreden besluit van Gedeputeerde Staten te vernietigen;

Overwegende: dat bij de verordening op de openbare scholen, vastgesteld bij besluiten van den raad der gemeente Herwen en Aerdt, dd. 16 Juli 1908, n°. 225, en 15 October 1908, n°. 324, voor zooveel noodig goedgekeurd bij besluit van Gedeputeerde Staten, dd. 27 October 1908, n°. 68, deze gemeente is verdeeld in drie schoolwijken en voor de kinderen uit wijk I de school te Herwen, voor die uit wijk II de school te Lobith en voor die uit wijk III de school te Spijk is aangewezen; dat deze regeling, welke noodzakelijk is gemaakt door gebrek aan schoolruimte te Herwen, een deel der kinderen, welke anders in de school te Herwen zouden worden toegelaten, noopt de school te Lobith te bezoeken; dat niettegenstaande deze regeling, van de 191 leerlingen, welke op 15 Januari 1911 de school te Herwen bezochten, niet minder dan 103 te Aerdt woonachtig zijn; dat blijkens ingewonnen ambtsberichten deze kinderen over dijken en langs beslikte wegen, door weer en wind, dikwijls verre afstanden, soms niet minder dan 4000 M. bedragende, moeten afleggen, hetgeen ook uit een oogpunt van zedelijkheid niet zonder bezwaren is;dat het aantal kinderen te Aerdt ook wanneer sommigen daarvan de te bouwen bijzondere school aldaar zullen bezoeken, groot genoeg blijkt, om de oprichting eener school aldaar noodig te maken; dat al moge in den afstand van 4000 M., welke naar en van de openbare school eener plattelandsgemeente door sommige kinderen moet worden afgelegd, nog geen afdoende grond zijn gelegen, waarom die gemeente onder alle omstandigheden verplicht zou kunnen worden geacht tot oprichting eener nieuwe meer in de nabijheid van de woningen dier kinderen gevestigde school, dit afstandsbezwaar echter onder bovenbedoelde omstandigheden die verplichting medebrengt;

Overwegende voorts, dat wel is waar blijkens het door den appelleerenden raad bij Ons ingediend beroepschrift, door het R.-K. parochiaal kerkbestuur te Herwen is besloten tot den bouw eener bijzondere meisjesschool, welke in den loop van 1911 zal worden geopend; dat echter bovenbedoelde meisjesschool — die immers alleen voor meisjes bestemd is en wel niet door alle zal bezocht worden — in geenen deele te gemoet komt aan het hierboven uiteengezette afstandsbezwaar, daar zij te Herwen zal worden gebouwd; weshalve het bestreden besluit, waarbij Gedeputeerde Staten hebben bevolen, dat het aantal openbare lagere scholen in de gemeente Herwen en Aerdt met één worde vermeerderd, door stichting van eene school ten behoeve van het dorp Aerdt, behoort te worden gehandhaafd;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

het beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Soestdijk, 24 Juli 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

IV.

9 October 1911
n°. 50.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den raad der gemeente Harenkarspel tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordholland, dd. 10 Mei 1911, n°. 111, waarbij goedkeuring is onthouden aan het besluit van dien raad, dd. 6 Maart 1911, waarbij besloten werd te bepalen 1°. dat de kinderen, om met 1 Mei tot de school te kunnen worden toegelaten, vóór 1 Januari van het jaar der toelating den leeftijd moeten hebben bereikt van 5 jaar; 2°. dat dit besluit wordt geacht in werking te treden op 1 Mei 1911, op welk tijdstip de thans bestaande voorschriften, regelende dit onderwerp, worden ingetrokken;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 18 September 1911, n°. 222;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 5 October 1911, n°. 7284, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende: dat het besluit van Gedeputeerde Staten steunt op de overweging, dat volgens bovenomschreven raadsbesluit, kinderen, die den leeftijd van vijf jaar en zes maanden nog niet hebben bereikt, op de openbare lagere scholen zullen kunnen worden toegelaten; dat de toelating van kinderen beneden den leeftijd van vijf jaar en zes maanden niet wenschelijk is, aangezien zij dan te jong worden geacht om met vrucht het klassikaal te geven onderwijs te volgen;

dat van het besluit van Gedeputeerde Staten de raad der gemeente Harenkarspel bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat door de inwerkingtreding van het bestreden besluit zou zijn vervallen de tot dusver geldende bepaling, dat de kinderen, om tot de openbare lagere scholen te kunnen worden toegelaten den leeftijd van vijf jaar moeten hebben bereikt, dat derhalve ook al gaat het besluit niet zoo ver als Gedeputeerde Staten wenschelijk of noodig achten, de voorgestelde regeling, als betreffende het hier eene verhooging van den leeftijd tot vijf jaar en vier maanden, moet worden beschouwd als een stap in de goede richting;

dat in deze gemeente eenmaal per jaar kinderen worden toegelaten en een leeftijd van vijf jaar en vier maanden als minimum voldoende wordt geacht, aangezien de meeste kinderen bij de toelating dien leeftijd reeds hebben overschreden en er zelfs kunnen zijn, die ouder zijn dan zes jaar;

Overwegende: dat het niet wenschelijk moet worden geacht, dat kinderen van zeer jeugdigen leeftijd op de openbare lagere scholen worden toegelaten;

dat dit toch, zoowel ten nadeele van hen zelf als van hunne oudere klassegenooten, belemmerend zou kunnen werken op den goeden gang van het onderwijs;

dat mitsdien eene regeling, volgens welke op de openbare lagere school leerlingen zouden kunnen worden toegelaten, beneden den leeftijd van vijf jaar en zes maanden, niet voor goedkeuring vatbaar is;

dat Gedeputeerde Staten dus te recht aan bovengenoemde verordening hunne goedkeuring hebben onthouden;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

het beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 9 October 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

V.

24 November 1911.
N°. 43.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door de afdeeling „Giessendam-Hardinxveld en omstreken" van de Vereeniging „Volksonderwijs" tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland dd. 4 April 1911, B, n°. 496 (4de afd.), G. S. n°. 36, waarbij goedkeuring is onthouden aan het besluit van den raad der gemeente Giessendam dd. 4 Maart 1911, tot wijziging van art. 3, eerste lid, der verordening voor de openbare scholen in die gemeente, vastgesteld bij raadsbesluit van 16 Juni 1906, en gewijzigd bij raadsbesluiten van 29 Mei 1909 en van 16 Maart 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 1 November 1911, n°. 280;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 21 November 1911 n°. 8324, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende: dat art. 14 der wet tot regeling van het lager onderwijs het recht van hooger beroep toekent aan „ieder, die bij de vernietiging of verbetering van het besluit van Gedeputeerde Staten belang heeft";

dat „belang" daarbij te verstaan is in den zin van eigen, persoonlijk belang;

dat de appelleerende afdeeling niet geacht kan worden bij de vernietiging van het bestreden besluit een eigen, persoonlijk belang te hebben;

dat zij dus aan art. 14 der genoemde wet de bevoegdheid niet kan ontleenen, om van het besluit van Gedeputeerde Staten bij Ons in beroep te komen;

Gezien bovengemelde wet;

Hebben goedgevonden en verstaan:

appellante niet ontvankelijk te verklaren in haar beroep.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 24 November 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

VI.

12 Januari 1911.
N°. 14.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den raad der gemeente Stedum, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Groningen, dd. 28 Juli 1910, n°. 5, 3de afd., waarbij goedkeuring is onthouden aan het besluit van dien raad dd. 13 Juni 1910, n°. 10, waarbij aan G. Th. Beishuizen te Loppersum ongevraagd ontslag is verleend uit zijne betrekking van onderwijzer aan de openbare lagere school te Garsthuizen, wegens het niet nakomen van art. 19, al. 1, der op den 22sten Februari 1907 vastgestelde instructie voor het onderwijzend personeel aan de openbare lagere scholen in de gemeente Stedum, bepalende dat de onderwijzers verplicht zijn te wonen in het dorp, waar de school staat, waaraan zij werkzaam zijn;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 21 December 1910, n°. 272;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 9 Januari 1911, n°. 68, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende: dat de raad der gemeente Stedum op 13 Juni 1910 het volgende besluit heeft genomen:

„De raad der gemeente Stedum;

Gelet op de voordracht van burgemeester en wethouders om den onderwijzer aan de openbare school voor lager onderwijs te Garsthuizen G. Th. Beishuizen, wonende te Loppersum, uit zijne betrekking te ontslaan, wegens het niet nakomen van het bepaalde bij de 1ste alinea van art. 19 van de op 22 Februari 1907 vastgestelde instructie voor het onderwijzend personeel aan de openbare lagere scholen in deze gemeente, volgens welke bepaling hij verplicht is te wonen in het dorp, waar de school staat, waaraan hij werkzaam is, terwijl hem de bij de 2de alinea van genoemd artikel bedoelde vrijstelling van deze verplichting door den raad niet werd verleend;

Gelet op de artt. 19*f* en 30*c* der wet tot regeling van het lager onderwijs;

Besluit:

G. Th. Beishuizen te ontslaan als onderwijzer aan de openbare lagere school te Garsthuizen met ingang van den dag, waarop dit besluit en de goedkeuring daarop aan den betrokkene wordt medegedeeld";

dat Gedeputeerde Staten van Groningen bij besluit van 28 Juli 1910, n°. 5, 3de afd., aan het raadsbesluit hunne goedkeuring hebben onthouden, daarbij overwegende, dat G. Th. Beishuizen sedert 1878 is onderwijzer aan de openbare lagere school te Garsthuizen; dat hij van 1878 tot het najaar van 1902 te Garsthuizen heeft gewoond; dat hij in 1902 naar Loppersum is verhuisd en sedert daar heeft gewoond; dat bij besluit van den raad van Stedum van 22 Februari 1907 eene nieuwe instructie voor het onderwijzend personeel is vastgesteld, waarvan art. 19 luidt als volgt: „De onderwijzers zijn verplicht te wonen in het dorp waar de school staat, waaraan zij werkzaam zijn. In bijzondere gevallen kan hun van deze verplichting door den raad vrijstelling worden verleend"; dat deze instructie ter kennis van de onderwijzers is gebracht door toezending van een exemplaar aan ieder hunner; dat Beishuizen echter te Loppersum is blijven wonen zonder dadelijk na de inwerkingtreding der instructie de in de 2de alinea bedoelde vrijstelling te hebben gevraagd en bekomen; dat hij eerst in November 1907 zoodanige vrijstelling, en wel eene doorloopende, heeft aangevraagd na vanwege het gemeentebestuur op de desbetreffende bepaling te zijn opmerkzaam gemaakt; dat hem daarop door den raad vergunning is verleend tot 1 Mei 1909 te Loppersum te blijven wonen; dat Beishuizen verzuimd heeft vóór 1 Mei 1909 opnieuw vrijstelling aan te vragen en desniettemin te Loppersum woonachtig is gebleven; dat Beishuizen daarop in Juli 1909 vrijstelling heeft gevraagd tot wederopzeggens toe, waarop hem bij raadsbesluit van 5 Augustus 1909 opnieuw vrijstelling is verleend, echter tot 1 Mei 1910, onder te-kennen-geving, dat daarna eene nieuwe vrijstelling niet weder zou worden verleend; dat Beishuizen inmiddels bouwterrein te Loppersum had gekocht en in Augustus 1909 begonnen is aldaar een huis te bouwen; dat hij in December 1909 en in April 1910 den raad heeft ver-

zocht op zijn besluit van 5 Augustus 1909 terug te komen, waarop echter door den raad afwijzend is beschikt; dat Beishuizen echter het inmiddels door hem gebouwde huis te Loppersum heeft betrokken en daarin ook na 1 Mei 1910 is blijven wonen; dat Beishuizen, door niet in het dorp Garsthuizen zijne woonplaats te vestigen, niet heeft voldaan aan de op hem ingevolge instructie rustende verplichting om te wonen in het dorp, waar de school staat, waaraan hij werkzaam is; dat echter zijnerzijds is beweerd, dat hij niet aan die verplichting heeft kunnen voldoen, omdat te Garsthuizen geene geschikte woning beschikbaar is; dat de juistheid van deze bewering door de uitkomsten van het door het schooltoezicht ingestelde onderzoek is bevestigd en van de zijde van het gemeentebestuur, zoo niet toegegeven, althans niet is ontkend; dat de eisch om te Garsthuizen eene woning te bouwen, bezwaarlijk kan worden gesteld, omdat eene aldaar gebouwde woning eene waarde zou hebben, belangrijk beneden het bedrag der stichtingskosten, en dit bij eventueel vertrek een beteekenend geldelijk verlies zou opleveren; dat zulks in het bijzonder bezwarend zou zijn geweest voor een weinig bemiddeld man als Beishuizen, die om een huis van pl.m. f 3000 te bouwen, daarvoor een bedrag van f 1600 op hypotheek heeft moeten opnemen; dat alzoo het gemeentebestuur van Stedum, met aan Beishuizen te gelasten om te Garsthuizen te wonen, hem eene verplichting heeft opgelegd, welker vervulling voor hem eene zoo goed als ondoenlijke zaak was; dat Beishuizen dienvolgens, hoewel de instructie overtreden hebbende, die overtreding onder zoodanige omstandigheden gepleegd heeft, dat op grond daarvan het geven van ongevraagd ontslag uit den dienst niet gerechtvaardigd kan worden geacht; dat Beishuizen door meer dan eens de vereischte in art. 19, alinea 2, bedoelde vrijstelling niet of te laat aan te vragen, berispelijk heeft gehandeld en blijk heeft gegeven van een onjuist begrip van het standpunt dat een ambtenaar tegenover het boven hem gestelde gezag heeft in te nemen, dat hij daardoor, al heeft hij later erkend in verzuim te zijn geweest, er zelf toe heeft bijgedragen, dat het gemeentebestuur zich tegenover hem minder inschikkelijk heeft betoond, dan wellicht anders het geval zou zijn geweest; dat echter niet gebleken is, dat deze tekortkomingen van de zijde van Beishuizen zijn ingegeven geweest door de bedoeling om de hem gegeven voorschriften van het gemeentebestuur opzettelijk te wederstreven of met geringschatting te bejegenen; dat daarom ook deze tekortkomingen, zij het ook dat zij tot rechtmatige ergernis aanleiding hebben gegeven en op de houding van Beishuizen een ongunstig licht doen vallen, niet van dien aard zijn geweest, dat zij een zoo zware straf als het geven van ongevraagd ontslag uit den dienst zouden kunnen wettigen; dat in casu tot toepassing van die straf te meer bezwaar bestaat, nu van de zijde van het gemeentebestuur is erkend, dat Beishuizen overigens gedurende zijn langen diensttijd een goed onderwijzer is geweest en als zoodanig zijn plicht heeft gedaan; dat op grond van het vorenstaande Gedeputeerde Staten bezwaar moeten maken, aan het gemelde raadsbesluit van 13 Juni jl., n°. 10, de vereischte goedkeuring te verleenen;

dat de gemeenteraad van Stedum van het besluit van Gedeputeerde Staten bij Ons in beroep is gekomen, op grond dat zijns inziens de aan Beishuizen bij raadsbesluit van 5 Augustus 1909 opgelegde verplichting, om nà 1 Mei 1910 te Garsthuizen te wonen, moet worden beschouwd als een noodzakelijk ingrijpen van den raad, na de door Beishuizen gepleegde, door Gedeputeerde Staten erkende, tekortkomingen en berispelijke handelingen, hierin bestaande, dat hij meer dan eens niet of te laat de vereischte, bij art. 19, alinea 2 der instructie bedoelde vrijstelling had aangevraagd, en blijk had gegeven van een onduldbare opvatting van het standpunt, dat een ambtenaar tegenover het boven hem gestelde gezag heeft in te nemen; dat dit besluit tevens Beishuizen in de gelegenheid stelde, ook wanneer hij daarin door het huren van eene woning niet mocht slagen, zij het in de toekomst mogelijk, met eenig geldelijk verlies, vóór den gestelden termijn alsnog aan zijne verplichtingen, hem opgelegd bij art. 19 der instructie, te voldoen; dat Beishuizen evengoed als de andere onderwijzers in de gemeente in staat was, aan de gestelde verplichting te voldoen, wat appellant nader betoogt; dat het verzuim door Beishuizen wel degelijk opzettelijk is gepleegd en dat den raad in de gegeven omstandigheden niets anders overbleef dan het geven van ontslag; dat de overtreding van de instructie en het niet opvolgen van het raadsbesluit van 5 Augustus 1909 alzoo juist onder voor Beishuizen bezwarende omstandigheden is gepleegd; dat de omstandigheid dat Beishuizen overigens gedurende zijn langen diensttijd een goed onderwijzer is geweest, niet van zooveel invloed mag worden geacht, dat deze onderwijzer ongestraft bij herhaling en opzettelijk zijn instructie mag overtreden en eene dergelijke miskenning van gezag verradende houding mag aannemen; dat wel is waar het niet wonen door Beishuizen te Garsthuizen geen directe officieele klachten bij het gemeentebestuur over het onderwijs van Beishuizen hebben ten gevolge gehad, maar niettegenstaande dat, het bij het gemeentebestuur toch wel bekend is, dat zulks een storenden invloed op den gang van het onderwijs heeft gehad en in de toekomst nog meer kan hebben; dat de raad geheel onrechtmatig in de handhaving van een instructie wordt belemmerd, waardoor alle waarde, aan eene door den raad vastgestelde instructie wordt ontnomen; dat dit in het algemeen belang niet wenschelijk moet worden geacht en met het oog op eenen ordelijken gang van zaken bij onderwijs en gemeentebedrijf tot de meest bedenkelijke gevolgen aanleiding kan geven, om welke redenen adressant Ons verzoekt om, met vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van Groningen, alsnog goedkeuring te verleenen aan zijn bovengenoemd besluit;

Overwegende: dat de gronden, waarop het bestreden besluit steunt, juist zijn, en die tot de Onze makende;

Gezien de Wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het bestreden besluit, het daartegen ingestelde beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

's Gravenhage, 12 Januari 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

VII.

14 Februari 1911
n°. 23.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 11 Februari 1911, n°. 1194, afdeeling Lager Onderwijs, tot schorsing van het besluit van den raad der gemeente Sliedrecht, dd. 30 Januari 1911, strekkende tot benoeming van mejuffrouw J. van Ouwerkerk tot onderwijzeres aan de openbare lagere school n°. IV aldaar;

Overwegende, dat het wenschelijk, om hangende het onderzoek naar de wettigheid van dat besluit, het in werking treden daarvan te voorkomen;

Gelet op de artt. 153—155 der Gemeentewet;

Hebben goedgevonden en verstaan:

bovenvermeld besluit van den raad der gemeente Sliedrecht tot 1 April 1911 te schorsen.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, dat in het *Staatsblad* zal worden geplaatst.

's Gravenhage, 14 Februari 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

VIII.

7 Juli 1911
n°. 33.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den raad der gemeente Oost- en West-Souburg, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland, dd. 24 Februari 1911, n°. 3, 1ste afd., waarbij goedkeuring is onthouden aan het besluit van dien raad, dd. 25 Januari 1911, tot het verleenen van eervol ontslag, met ingang van 1 April 1911, aan P. Zeegelaar, onderwijzer aan de openbare lagere school aldaar;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 14 Juni 1911, n°. 123;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 3 Juli 1911, n°. 5131, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende, dat de gemeenteraad van Oost- en West-Souburg, overwegende, dat op 15 Januari 1911 het getal schoolgaande kinderen op de openbare lagere school in die gemeente 217 bedroeg; dat het onderwijzerspersoneel bestaat uit een hoofd, drie onderwijzers en twee onderwijzeressen; dat alzoo ééne leerkracht meer aanwezig is dan bij art. 24 der wet op het lager onderwijs wordt voorgeschreven; gezien zijn besluit van denzelfden dag, waarbij eene betrekking van onderwijzer aan de openbare lagere school is opgeheven; besloten heeft, den heer P. Zeegelaar, met ingang van 1 April 1911, eervol ontslag te verleenen als onderwijzer aan de openbare lagere school in die gemeente;

dat Gedeputeerde Staten van Zeeland na bij besluit van 3 Februari 1911, n°. 25, 1ste afd., de beslissing te hebben verdaagd en na het advies te hebben ingewonnen van den arrondissements-schoolopziener, den districtsschoolopziener en den inspecteur van het lager onderwijs, bij besluit van 24 Februari 1911, n°. 3, 1ste afd., aan het raadsbesluit tot het ontslag aan genoemden onderwijzer hunne goedkeuring hebben onthouden, daarbij overwegende, dat, vooral met het oog op de toeneming der bevolking in genoemde gemeente, nog geene zekerheid bestaat, dat de vermindering van het aantal leerlingen niet binnen korten tijd weder door vermeerdering zal worden gevolgd, en dat eene voortdurende verandering in het aantal onderwijzers, en dientengevolge in de verdeeling van het hun toevertrouwde onderwijs, slecht moet werken op den geregelden gang van het onderricht, dat aan de kinderen wordt verstrekt, en buitendien zulk eene handeling tegenover de onderwijzers ook niet billijk is, dat het bovendien niet in het belang van het onderwijs is te achten, eene school met 6 klassen te veranderen in eene met 5 klassen, welke verandering alleen kan worden gewettigd door dringende redenen, van het bestaan waarvan vooralsnog niet is gebleken; dat van laatstgenoemd besluit van Gedeputeerde Staten de Gemeenteraad bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat er geen grond bestaat om de mogelijkheid aan te nemen, dat het getal leerlingen weder zal toenemen, daar een belangrijk deel der ingezetenen aan het bijzonder onderwijs voor hunne kinderen de voorkeur geeft en het te voorzien is, dat het getal leerlingen aan de onlangs opgerichte bijzondere school gaandeweg zal toenemen ten koste van de bevolking der openbare school en alzoo de vrees voor eene voortdurende verandering van het aantal onderwijzers niet bestaat en daarom van onbillijkheid tegenover de onderwijzers moeilijk sprake kan zijn; dat door hem zeker niet tot opheffing van bovengenoemde betrekking zou zijn besloten, indien de vermindering van het getal leerlingen niet zoo groot ware geweest; dat hij zich onbevoegd acht te beoordeelen, in hoeverre het onderwijs wordt geschaad door eene 6-klassige school tot eene 5-klassige terug te brengen, doch dat dit in elk geval geenszins mag gelden om bij eene belangrijke vermindering der schoolbevolking de gemeente te noodzaken eene onderwijskracht meer te hebben dan door art. 24 der wet op het lager onderwijs wordt gevorderd; dat naar zijne meening wat door Gedeputeerde Staten wordt verlangd niet op eenigen wettelijken grond berust; dat al deze overwegingen hem beletten zich bij de beslissing van Gedeputeerde Staten neer te leggen;

Overwegende: dat Gedeputeerde Staten te recht hunne goedkeuring aan het raadsbesluit tot eervol ontslag van den onderwijzer Zeegelaar hebben onthouden; dat toch, nu de bijzondere school eerst onlangs is opgericht, nog niet met voldoende zekerheid is vast te stellen, welken invloed het bestaan dier school op het aantal leerlingen der openbare lagere school zal hebben;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het bestreden besluit, het daartegen ingestelde beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 7 Juli 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

IX.

13 Juni 1911
n°. 59.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door W. Vijzelaar en negen anderen, allen onderwijzers en onderwijzeressen in de gemeente Lienden, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, dd. 2 November 1910, n°. 4, L. O., waarbij aan adressanten te kennen is gegeven, dat er voor Gedeputeerde Staten geene aanleiding bestond aan hun verzoek, betreffende de regeling der jaarwedden van het onderwijzend personeel aan de openbare lagere scholen in de gemeente Lienden te voldoen;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 24 Mei 1911, n°. 101;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 8 Juni 1911, n°. 4491, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende, dat, nadat W. Vijzelaar en negen anderen, allen onderwijzers en onderwijzeressen in de gemeente Lienden, bij den raad der gemeente een adres hadden ingediend, waarin verhooging van jaarwedde werd verzocht, en de gemeenteraad dat verzoek had afgewezen, zij de tusschenkomst hebben ingeroepen van Gedputeerde Staten van Gelderland, welk college, na burgemeester en wethouders en den districtsschoolopziener te hebben gehoord, op 2 November 1910 besloten heeft, adressanten te kennen te geven, dat de bestaande regeling van bedoelde jaarwedden is goedgekeurd bij zijn besluit van 20 October 1908, n°. 157, zoodat er voor Gedeputeerde Staten geen aanleiding bestaat om aan hun verzoek te voldoen;

dat de adressanten zich hierop tot Ons hebben gewend, met verzoek alsnog het raadsbesluit, waarbij hun verzoek van de hand is gewezen niet goed te keuren, maar het daarheen te leiden, dat de minima hunner wedden met f 100 verhoogd worden;

Overwegende, dat vermits art. 26 der wet tot regeling van het lager onderwijs een raadsbesluit, waarbij een verzoek om verhooging van jaarwedden wordt afgewezen, niet onderwerpt aan de goedkeuring van Gedeputeerde Staten, tegen het bestreden besluit geen beroep op Ons openstaat;

Gezien de Lager-onderwijswet;

Hebben goedgevonden en verstaan:

appellanten niet ontvankelijk te verklaren in het door hen ingesteld beroep.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 13 Juni 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

X.

7 October 1911
n°. 42.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door J. F. Oosterhof, onderwijzer aan eene openbare lagere school te Lonneker, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel, houdende afwijzing van zijn verzoek om vrijstelling van de verbodsbepaling van art. 38, 1ste lid, der wet tot regeling van het lager onderwijs;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 23 September 1911, n°. 223;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 4 October 1911, n°. 7337, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende: dat, nadat Gedeputeerde Staten van Overijssel bij besluit van 7 Februari 1911, 2de afd., n°. 660/479, aan J. F. Oosterhof vrijstelling van genoemde wetsbepaling geweigerd hadden ter zake van het optreden als agent-correspondent voor de Levensverzekeringmaatschappij „Holda", deze onderwijzer zich opnieuw tot Gedeputeerde Staten heeft gewend en thans heeft verzocht, de vrijstelling te mogen erlangen ten einde het correspondentschap voor die maatschappij te mogen voeren;

dat Gedeputeerde Staten bij besluit van 28 Maart 1911, 2de afd., n°. 1754/1148, ook deze vrijstelling hebben geweigerd;

dat J. F. Oosterhof zich hierop tot Ons gewend heeft met een adres, waarin hij te kennen geeft, dat hem werd aangeboden een agentschap van de Verzekeringmaatschappij „Holda", te Amsterdam, welk agentschap hij gaarne wenschte te aanvaarden; dat hij zich op grond van art. 38 der wet op het lager onderwijs gewend heeft tot Gedeputeerde Staten van Overijssel om de daarvoor noodige vrijstelling te verkrijgen, welke vrijstelling dit college echter gemeend heeft niet te kunnen verleenen, van welk besluit adressant werd kennis gegeven bij missive dd. 28 Maart 1911, n°. 1752/1148; dat hij met het oog op de inkomsten, die de waarneming van dit agentschap hem kan schenken in het belang van zijn toekomstig gezin niet mag berusten in dit besluit; dat de belangen van het onderwijs niet in het minste kunnen worden geschaad door het aannemen van een agentschap van een levensverzekeringmaatschappij, waaraan slechts weinig werkzaamheden zijn verbonden, en dat, mocht onverhoopt het onderwijs door die betrekking schade lijden, de vrijstelling steeds kan worden ingetrokken;

Overwegende, dat uit het appellatoir adres niet met stelligheid is op te maken, tegen welk besluit van Gedeputeerde Staten het beroep is gericht;

dat echter, hetzij het beroep geacht moet worden gericht te zijn tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van 7 Februari 1911, waarbij de vrijstelling is geweigerd voor het bekleeden van de betrekking van agent-correspondent, hetzij tegen het besluit van dat college, dd. 28 Maart 1911, waarbij de vrijstelling is geweigerd voor het vervullen van de betrekking van correspondent, in beide gevallen de appellant wegens overschrijding van den termijn van beroep niet ontvankelijk zal moeten worden verklaard;

dat toch ingevolge art. 14, 2de lid, der wet tot regeling van het lager onderwijs het beroep moet worden ingesteld binnen 30 vrije dagen, te rekenen van den dag, waarop de kennisgeving van de beslissing van Gedeputeerde Staten den belanghebbende is toegezonden;

dat de kennisgeving van de eerste beslissing in Februari 1911 en van de tweede op 28 Maart 1911 aan den belanghebbende is toegezonden;

dat het adres van beroep — op zegel gesteld — eerst op 4 Mei 1911 bij Ons is ingekomen;

dat wel is waar aan dat gezegeld adres een ander adres van denzelfden inhoud is voorafgegaan, hetwelk op 24 April 1911 is ingekomen, maar dat hierop als ongezegeld, geen besluit mag worden genomen, en het als niet ingediend moet worden beschouwd, zoodat de appellant geacht moet worden eerst op 4 Mei het beroep te hebben ingesteld;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

appellant niet ontvankelijk te verklaren in zijn beroep.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 7 October 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

XI.

2 November 1911
n°. 25.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door R. Viersen, onderwijzer aan eene openbare lagere school te Joure, gem. Haskerland, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland, dd. 4 Mei 1911, n°. 91, 1ste afd. B, waarbij afwijzend is beschikt op zijn verzoek om voor de Algemeene Levensverzekeringmaatschappij en de algemeene Nederlandsche Verzekeringbank, onder ééne directie gevestigd te Rotterdam, te mogen optreden als vertegenwoordiger te Joure, onder den titel van hoofdagent voor de eerste, en agent voor de tweede maatschappij;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 11 October 1911, n°. 224;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 30 October 1911, n°. 7801, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten de gevraagde vrijstelling hebben geweigerd uit overweging, dat deze vergadering nog steeds staat op het standpunt, ingenomen bij haar besluit van 9 April 1902, n°. 54, (*Provinciaal Blad* n°. 115 van 1902) en door de Regeering bij het Koninklijk besluit van 9 September 1902 n°. 32, en alsnog de vrees koestert, dat de behoorlijke waarneming van een agentschap en vooral van een hoofdagentschap, als de door adressant gewenschte, zooveel inspanning kosten en zooveel tijd en moeite van den verzoeker vorderen zal, dat het vervullen der plichten aan de betrekking van onderwijzer verbonden, daaronder allicht zal lijden, en dat verder, zij het ook niet in die mate als bij het hoofd eener school het geval kan zijn, op de verhouding tusschen de ouders der kinderen en den onderwijzer, het waarnemen door dezen van het agentschap eener levensverzekeringmaatschappij een minder gewenschten invloed kan oefenen;

dat van het besluit van Gedeputeerde Staten R. Vierssen bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat het hoofdagentschap in deze van het gewone agentschap alleen in titel verschilt en in een kleine verhooging van provisie, welke titel hem vooral gegeven is, daar te Joure ter plaatse reeds een agent is, die echter alleen zich zelf verzekerd heeft; dat er dus alleen sprake is van eventueel persoonlijk af te sluiten verzekeringen; dat, waar in dezen duren tijd zijn salaris, dat betrekkelijk laag gebleven is, ook door de omstandigheid, dat hij na het behalen van zijn akte Fransch, wegens gezondheidsredenen zijn hoofdakte studie moest staken, niet toereikend is om de beslist noodige uitgaven, die zijn huisgezin vereischen, te dekken, en hij dus genoodzaakt is, door bijverdienste dat salaris aan te vullen; dat hij meent, dat het afsluiten van een verzekering geen meerdere moeite zal kosten dan het verkrijgen van andere, geoorloofde bijverdienste, en bovendien dit voordeel nog heeft, dat hij door zijn omgaan met verschillende menschen frisch van geest blijft en zich algemeen ontwikkelt; dat hij verder wijst op zijn bijzonder goede verhouding tot de ouders zijner vroegere en tegenwoordige leerlingen en hij er van overtuigd is, dat in dit bijzonder geval die verhouding er niet minder op zou worden, ook al kwam hij eens een enkelen keer over verzekering praten; dat het agentschap voor de Algemeene Nederlandsche Verzekeringbank steeds samengaat met dat aan de Algemeene Levensverzekeringbank (lees: maatschappij), en slechts zelden eenige en dan nog zeer weinig werkzaamheden zou vereischen, omdat dat alleen een brand- en ongevallenverzekering betreft, welke afdeelingen te Joure door afzonderlijke maatschappijen reeds talrijk vertegenwoordigd zijn en genoemd agentschap dus geheel bijzaak is;

Overwegende, dat bij de verantwoording van de vraag of aan onderwijzers bij het openbaar lager onderwijs kan worden toegestaan als agenten of vertegenwoordigers van verzekeringmaatschappijen op te treden, rekening moet worden gehouden met het bezwaar, dat zij daardoor in eene valsche verhouding tot de ouders hunner leerlingen kunnen komen te staan;

dat echter — mede naar het oordeel van burgemeester en wethouders van Haskerland — in dit geval het ontstaan eener minder gewenschte verhouding tusschen de ouders der kinderen en den onderwijzer niet te verwachten is;

dat de aard en de omvang der werkzaamheden, aan deze bijbetrekkingen verbonden — welke werkzaamheden buiten de schooluren kunnen worden verricht en weinig tijdroovend zijn — mede naar het oordeel van het schooltoezicht, geen grond opleveren om de vrees te wettigen, dat de belangen van het onderwijs schade zullen lijden, indien aan appellant — die zijn taak als onderwijzer nauwgezet verricht — de gevraagde vrijstelling wordt verleend;

dat voorts de vrijstelling voor intrekking vatbaar is, wanneer blijkt, dat de belangen van het onderwijs dat vorderen;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging van het bestreden besluit, aan R. Vierssen, onderwijzer aan eene openbare lagere school te Joure, gemeente Haskerland, vrijstelling te verleenen van het verbod van art. 38, 1ste lid, der wet tot regeling van het lager onderwijs, voor zooveel betreft zijn optreden als vertegenwoordiger te Joure van de Algemeene Levensverzekeringmaatschappij en de Algemeene Nederlandsche Verzekeringbank, onder ééne directie gevestigd te Rotterdam, onder den titel van hoofdagent voor de eerste en van agent voor de tweede maatschappij.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 2 November 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

BIJLAGE J.

UITKOMSTEN van het onderzoek naar de kennis van het lezen en schrijven der ingelijfden bij de land- en zeemilitie in 1911.

GEMEENTEN EN ARRONDISSEMENTEN.	Konden					
	lezen en schrijven.		alleen lezen.		lezen noch schrijven.	
	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.
DISTRICT BREDA.						
Arrond. Bergen op Zoom.						
Bergen op Zoom	54	1	—	—	3	—
Halsteren	14	—	—	—	—	—
Huybergen	6	—	—	—	—	—
Ossendrecht	13	—	—	—	—	—
Putte	7	—	—	—	—	—
Steenbergen c. a.	25	1	—	—	—	—
Nieuw-Vossemeer	3	—	—	—	—	—
Woensdrecht	7	—	—	—	—	—
Wouw	17	—	—	—	—	—
Totaal	146	2	—	—	3	—
Arrond. Breda.						
Breda	90	—	—	—	—	—
Chaam	4	—	—	—	—	—
Dongen	28	—	—	—	—	—
Ginneken c. a.	21	—	—	—	—	—
Oosterhout	44	—	—	—	—	—
Princenhage	37	—	—	—	—	—
Rijsbergen	7	—	—	—	—	—
Teteringen	6	—	—	—	—	—
Zundert	16	—	1	—	1	—
Totaal	253	—	1	—	1	—
Arrond. Roosendaal.						
Etten c. a.	18	—	—	—	—	—
Oud- en Nieuw-Gastel	18	—	—	—	—	—

GEMEENTEN EN ARRONDISSEMENTEN.	Konden					
	lezen en schrijven.		alleen lezen.		lezen noch schrijven.	
	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.
Hoeven c. a.	17	—	—	—	—	—
Oudenbosch	28	—	1	—	—	—
Roosendaal c. a.	45	—	—	—	—	—
Rucphen c. a.	22	—	—	—	—	—
Standdaarbuiten	8	—	—	—	—	—
Totaal	151	—	1	—	—	—
Arrond. Zevenbergen.						
Dinteloord c. a.	10	—	—	—	—	—
Fijnaart c. a.	13	—	—	—	—	—
Klundert	16	—	—	—	—	—
Made c. a.	11	—	—	—	1	—
Terheyden	13	—	—	—	—	—
Willemstad	7	—	—	—	—	—
Zevenbergen	23	—	1	—	1	—
Zwaluwe (Hooge- en Lage-)	11	1	—	—	1	—
Totaal	104	1	1	—	3	—
DISTRICT EINDHOVEN.						
Arrond. Eindhoven.						
Aalst	1	—	—	—	—	—
Bergeyk	5	—	—	—	—	—
Borkel c. a.	1	—	—	—	—	—
Budel	7	—	—	—	—	—
Dommelen	3	—	—	—	—	—
Duizel c. a.	2	—	—	—	—	—
Eersel	3	—	—	—	—	—
Eindhoven	19	—	—	—	—	—
Gestel c. a.	11	—	—	—	—	—
Leende	1	—	—	—	—	—
Luyksgestel	4	—	—	—	—	—
Maasheeze	1	—	—	—	—	—
Oerle	2	—	—	—	—	—
Riethoven	3	—	—	—	—	—
Soerendonk c. a.	4	—	—	—	—	—
Stratum	12	—	—	—	—	—
Strijp	9	—	—	—	—	—
Tongelre	3	—	—	—	—	—
Valkenswaard	8	—	—	—	—	—
Veldhoven c. a.	5	—	—	—	—	—
Waalre	3	—	—	—	—	—
Westerhoven	—	—	—	—	—	—
Woensel	21	—	—	—	—	—
Zeelst	5	—	—	—	—	—
Zesgehuchten	4	—	—	—	—	—
Totaal	137	—	—	—	—	—

GEMEENTEN EN ARRONDISSEMENTEN.	Konden					
	lezen en schrijven.		alleen lezen.		lezen noch schrijven.	
	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.
Arrond. Helmond.						
Aarle-Rixtel	9	—	—	—	—	—
Asten	14	2	—	—	—	—
Bakel c. a.	6	—	—	—	—	—
Deurne c. a.	20	—	—	—	—	—
Geldrop	10	—	—	—	—	—
Heeze	10	—	—	—	—	—
Helmond	43	—	—	—	1	—
Lierop	2	—	—	—	—	—
Lieshout	4	—	—	—	—	—
Mierlo	8	—	—	—	—	—
Nunen c. a.	4	—	—	—	—	—
Someren	11	—	—	—	—	—
Stiphout	2	—	—	—	—	—
Vlierden	—	—	—	—	—	—
Totaal	143	2	—	—	1	—
Arrond. Veghel.						
Beek c. a.	5	—	—	—	—	—
Boekel	9	—	—	—	—	—
Dinther	6	—	—	—	—	—
Erp	6	—	—	—	—	—
Gemert	16	—	—	—	—	—
Heeswijk	7	—	—	—	—	—
Nistelrode	10	—	—	—	—	—
St. Oedenrode	11	—	—	—	—	—
Schijndel	18	—	—	—	1	—
Son c. a.	3	—	—	—	1	—
Uden	23	—	—	—	—	—
Veghel	17	—	—	—	—	—
Totaal	131	—	—	—	2	—
DISTRICT 'S HERTOGENBOSCH.						
Arrond. Boxmeer.						
Beers	4	—	—	—	—	—
Beugen c. a.	8	—	—	—	—	—
Boxmeer	7	—	—	—	—	—
Cuyk c. a.	10	—	—	—	—	—
Escharen	2	—	—	—	—	—
Gassel	3	—	—	—	—	—
Grave	9	—	—	—	1	—
Haps	2	—	—	—	1	—
Linden	—	—	—	—	—	—

GEMEENTEN EN ARRONDISSEMENTEN.	Konden					
	lezen en schrijven.		alleen lezen.		lezen noch schrijven.	
	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.
Maashees c. a.	5	—	—	—	—	—
Mill c. a.	6	—	—	—	—	—
Oeffelt	4	—	—	—	—	—
Oploo c. a.	6	—	—	—	—	—
Sambeek	4	—	—	—	—	—
Velp	—	—	—	—	—	—
Vierlingsbeek	3	—	—	—	—	—
Wanroy	4	—	—	—	—	—
Zeeland	7	—	—	—	—	—
Totaal	84	—	—	—	—	—
Arrond. 's Hertogenbosch.						
Berlicum c. a.	5	—	—	—	—	—
Bokhoven	—	—	—	—	—	—
Cromvoirt	3	—	—	—	—	—
Dungen (den)	3	—	—	—	—	—
Engelen	—	—	—	—	—	—
Esch	—	—	—	—	—	—
Haaren	5	—	—	—	—	—
Helvoirt	5	—	—	—	—	—
's Hertogenbosch	99	4	—	—	1	—
St. Michielsgestel	14	—	—	—	—	—
Rosmalen	6	—	—	—	—	—
Vught	12	—	—	—	—	—
Totaal	152	4	—	—	1	—
Arrond. Oss.						
Alem c. a.	3	—	—	—	—	—
Berghem	6	—	—	—	—	—
Deursen c. a.	—	—	—	—	—	—
Dieden c. a.	—	—	—	—	—	—
Empel c. a.	2	—	—	—	—	—
Geffen	5	—	—	—	1	—
Heesch	10	—	—	—	1	—
Herpen	4	—	—	—	—	—
Huisseling c. a.	1	—	—	—	—	—
Lith	1	—	—	—	—	—
Lithoijen	2	—	—	—	—	—
Megen c. a.	3	—	—	—	1	—
Nuland	7	—	—	—	—	—
Oijen c. a.	3	—	—	—	—	—
Oss	34	1	—	—	1	—
Ravenstein	3	—	—	—	—	—
Reek	2	—	—	—	—	—
Schayk	7	—	—	—	—	—
Totaal	93	1	—	—	4	—

GEMEENTEN EN ARRONDISSEMENTEN.	Konden					
	lezen en schrijven.		alleen lezen.		lezen noch schrijven.	
	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.
District Tilburg.						
Arrond. Heusden.						
Almkerk	16	—	—	—	—	—
Andel	4	—	—	—	—	—
Drongelen c. a.	1	—	—	—	—	—
Dussen c. a.	4	—	—	—	—	—
Giessen	2	—	—	—	—	—
Hedikhuizen	2	—	—	—	—	—
Heesbeen c. a.	3	—	—	—	—	—
Herpt	2	—	—	—	—	—
Heusden	5	—	—	—	—	—
Meeuwen c. a.	4	—	—	—	—	—
Oudheusden	2	—	—	—	—	—
Rijswijk	2	—	—	—	—	—
Veen	2	—	—	—	—	—
de Werken c. a.	6	—	—	—	—	—
Werkendam	12	1	—	—	—	—
Woudrichem	8	—	—	—	—	—
Wijk c. a.	7	—	—	—	—	—
Totaal	82	1	—	—	—	—
Arrond. Oirschot.						
Best	10	—	—	—	—	—
Bladel c. a.	7	—	—	—	—	—
Boxtel	27	—	—	—	1	—
Diessen	1	—	—	—	—	—
Hoogeloon c. a.	3	—	—	—	—	—
Liempde	6	—	—	—	—	—
Moergestel	2	—	—	—	—	—
Oirschot	14	—	—	—	—	—
Oost-, West- en Middelbeers	4	—	—	—	—	—
Reusel	3	—	—	—	—	—
Vessem c. a.	4	—	—	—	—	—
Totaal	81	—	—	—	1	—
Arrond. Tilburg.						
Alphen	6	—	—	—	—	—
Baarle-Nassau	4	—	—	—	—	—
Berkel	4	—	—	—	—	—
Gilze c. a.	13	—	—	—	—	—
Goirle	9	—	—	—	—	—
Hilvarenbeek	10	—	—	—	—	—
Hooge- en Lage-Mierde	5	—	—	—	—	—
Oisterwijk	9	—	—	—	—	—
Tilburg	159	—	1	—	1	—
Totaal	219	—	1	—	1	—

GEMEENTEN EN ARRONDISSEMENTEN.	Konden					
	lezen en schrijven.		alleen lezen.		lezen noch schrijven.	
	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.
Arrond. Waalwijk.						
Baardwijk	6	—	—	—	—	—
Besoijen	1	—	—	—	1	—
Capelle	11	—	—	—	1	—
Drunen	10	—	—	—	—	—
Geertruidenberg	5	—	—	—	—	—
's Gravenmoer	7	—	—	—	—	—
Loon op Zand	28	—	—	—	—	—
Nieuwkuyk	3	—	—	—	—	—
Raamsdonk	22	—	—	—	—	—
Sprang	11	—	—	—	—	—
Udenhout	10	—	—	—	—	—
Vlijmen	11	—	—	—	—	—
Vrijhoeve-Capelle	2	—	—	—	—	—
Waalwijk	19	—	—	—	1	—
Waspik	10	1	—	—	—	—
Totaal	156	1	—	—	3	—
DISTRICT ARNHEM.						
Arrond. Apeldoorn.						
Apeldoorn	91	—	1	—	—	—
Epe	38	—	—	—	—	—
Heerde	25	—	—	—	—	—
Totaal	154	—	1	—	—	—
Arrond. Arnhem.						
Arnhem	174	2	—	—	1	—
Arrond. Harderwijk.						
Doornspijk	9	—	—	—	1	—
Elburg	10	—	1	—	—	—
Ermelo	19	—	—	—	—	—
Harderwijk	24	2	—	—	—	—
Hattem	19	—	—	—	—	—
Nijkerk	39	—	—	—	—	—
Oldebroek	26	—	—	—	—	—
Putten	21	—	—	—	—	—
Totaal	167	2	1	—	1	—
Arrond. Rheden.						
Brummen	20	—	—	—	—	—
Rheden	63	—	—	—	—	—
Rozendaal	3	—	—	—	—	—
Voorst	35	—	—	—	—	—
Totaal	121	—	—	—	—	—

GEMEENTEN EN ARRONDISSEMENTEN.	Konden					
	lezen en schrijven.		alleen lezen.		lezen noch schrijven.	
	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.
Arrond. Wageningen.						
Barneveld	39	—	—	—	—	—
Doorwerth	—	—	—	—	—	—
Ede	76	2	—	—	—	—
Hoevelaken	5	—	—	—	—	—
Renkum	33	1	—	—	1	—
Scherpenzeel	7	—	—	—	—	—
Wageningen	42	—	—	—	1	—
Totaal	202	3	—	—	2	—
DISTRICT TIEL.						
Arrond. Elst.						
Bemmel	11	—	—	—	—	—
Dodewaard	8	—	—	—	—	—
Elst	29	—	—	—	1	—
Gent	9	—	—	—	—	—
Hemmen	2	—	—	—	—	—
Heteren	10	—	—	—	—	—
Huissen	13	—	—	—	—	—
Kesteren	8	—	—	—	1	—
Valburg	13	—	—	—	—	—
Totaal	103	—	—	—	2	—
Arrond. Geldermalsen.						
Ammerzoden	7	—	—	—	—	—
Beesd	6	—	—	—	—	—
Brakel	6	—	—	—	—	—
Buurmalsen	6	—	—	—	—	—
Culemborg	35	—	—	—	—	—
Deil	7	—	—	—	—	—
Gameren	7	—	—	—	—	—
Geldermalsen	20	—	—	—	1	—
Haaften	6	1	—	—	—	—
Hedel	6	—	—	—	—	—
Herwijnen	8	—	—	—	—	—
Kerkwijk	3	—	—	—	1	—
Nederhemert	4	—	—	—	—	—
Poederoijen	4	—	—	—	—	—
Vuren	5	—	—	—	—	—
Zuilichem	—	—	—	—	—	—
Totaal	130	1	—	—	2	—

GEMEENTEN EN ARRONDISSEMENTEN.	Konden					
	lezen en schrijven.		alleen lezen.		lezen noch schrijven.	
	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.
Arrond. Nijmegen.						
Balgoy	2	—	—	—	—	—
Groesbeek	17	—	—	—	—	—
Heumen	5	1	—	—	—	—
Millingen	9	—	—	—	—	—
Nijmegen	143	1	—	—	—	—
Overasselt	5	—	—	—	—	—
Ubbergen	16	—	—	—	—	—
Wijchen	12	—	—	—	—	—
Totaal	209	2	—	—	—	—
Arrond. Tiel.						
Beusichem	6	—	—	—	—	—
Buren	5	—	—	—	1	—
Echteld	12	—	—	—	—	—
Est c. a.	2	—	—	—	—	—
Lienden	14	1	—	—	—	—
Maurik	11	—	—	—	—	—
Ophemert	4	—	—	—	—	—
Tiel	35	—	—	—	1	—
Varik	5	—	1	—	—	—
Waardenburg	6	—	—	—	—	—
Wadenoijen	4	—	—	—	—	—
IJzendoorn	4	—	—	—	—	—
Zoelen	4	—	—	—	—	—
Totaal	112	1	1	—	2	—
Arrond. Zaltbommel.						
Appeltern	11	—	—	—	—	—
Batenburg	1	—	—	—	—	—
Bergharen	5	—	—	—	—	—
Beuningen	9	1	—	—	—	—
Dreumel	5	—	—	—	—	—
Driel	12	—	—	—	—	—
Druten	10	—	—	—	—	—
Ewijk	12	—	—	—	—	—
Heerewaarden	2	—	—	—	—	—
Horssen	2	—	—	—	—	—
Hurwenen	1	—	—	—	—	—
Rossum	4	—	—	—	—	—
Wamel	15	—	—	—	—	—
Zaltbommel	15	—	—	—	—	—
Totaal	104	1	—	—	—	—

GEMEENTEN EN ARRONDISSEMENTEN.	Konden					
	lezen en schrijven.		alleen lezen.		lezen noch schrijven.	
	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.
District Zutphen.						
Arrond. Doesburg.						
Angerlo	7	—	—	—	—	—
Bergh	34	—	—	—	—	—
Didam	18	—	—	—	—	—
Doesburg	11	1	—	—	—	—
Duiven	16	—	—	—	—	—
Herwen c. a.	14	—	—	—	—	—
Pannerden	2	—	—	—	—	—
Wehl	7	—	—	—	—	—
Westervoort	5	—	—	—	—	—
Zevenaar	13	—	—	—	—	—
Totaal	127	1	—	—	—	—
Arrond. Doetinchem.						
Dinxperlo	17	—	—	—	—	—
Doetinchem (Ambt-)	23	1	—	—	—	—
Doetinchem (Stad-)	14	—	—	—	—	—
Gendringen	26	—	—	—	—	—
Hummelo	9	—	—	—	—	—
Wisch	25	—	—	—	—	—
Zelhem	16	—	—	—	—	—
Totaal	130	1	—	—	—	—
Arrond. Groenlo.						
Aalten	36	—	—	—	—	—
Borculo	16	—	—	—	—	—
Eibergen	19	—	—	—	—	—
Groenlo	10	—	—	—	—	—
Lichtenvoorde	17	—	—	—	—	—
Neede	20	—	—	—	—	—
Winterswijk	52	—	—	—	—	—
Totaal	170	—	—	—	—	—
Arrond. Zutphen.						
Gorssel	22	—	—	—	—	—
Hengelo	12	—	—	—	—	—
Laren	13	—	—	—	—	—
Lochem	14	1	—	—	—	—
Ruurlo	13	—	—	—	—	—
Steenderen	8	—	—	—	—	—
Vorden	15	—	—	—	—	—
Warnsveld	7	—	—	—	—	—
Zutphen	66	—	—	—	1	—
Totaal	170	1	—	—	1	—

GEMEENTEN EN ARRONDISSEMENTEN.	Konden					
	lezen en schrijven.		alleen lezen.		lezen noch schrijven.	
	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.
DISTRICT DORDRECHT.						
Arrond. Brielle.						
Abbenbroek	3	—	—	—	—	—
Brielle	15	1	—	—	—	—
Geervliet	5	—	—	—	—	—
Heenvliet	3	—	—	—	1	—
Hekelingen	4	—	—	—	—	—
Hellevoetsluis	12	—	—	—	—	—
Helvoet (Nieuw-)	7	—	—	—	—	—
Nieuwenhoorn	5	—	—	—	—	—
Oostvoorne	8	—	—	—	—	—
Oudenhoorn	6	—	—	—	—	—
Rockanje	8	—	—	—	—	—
Spijkenisse	10	—	—	—	—	—
Vierpolders	4	—	—	—	—	—
Zuidland	7	—	—	—	—	—
Zwartewaal	1	—	—	—	—	—
Totaal	98	1	—	—	1	—
Arrond. Dordrecht.						
Dordrecht	158	10	—	—	1	—
Dubbeldam	17	2	—	—	1	—
Papendrecht	12	—	—	—	—	—
Sliedrecht	36	1	—	—	—	—
Zwijndrecht	31	—	—	—	—	—
Totaal	254	13	—	—	2	—
Arrond. Gorinchem.						
Arkel	2	—	—	—	—	—
Asperen	5	—	—	—	—	—
Bleskensgraaf	3	—	—	—	—	—
Giessendam	20	—	—	—	—	—
Giessen-Nieuwkerk	3	—	—	—	—	—
Gorinchem	37	—	—	—	—	—
Hardinxveld	17	4	—	—	1	—
Heukelum	7	—	—	—	—	—
Hoogblokland	5	—	—	—	—	—
Hoornaar	1	—	—	—	—	—
Kedichem	6	—	—	—	—	—
Leerbroek	2	—	—	—	—	—
Leerdam	23	—	—	—	—	—
Meerkerk	4	—	—	—	—	—
Molenaarsgraaf	4	—	—	—	—	—
Nieuwland	1	—	—	—	—	—
Noordeloos	2	—	—	—	—	—
Peursum	—	—	—	—	—	—

GEMEENTEN EN ARRONDISSEMENTEN.	Konden					
	lezen en schrijven.		alleen lezen.		lezen noch schrijven.	
	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.
Schelluinen	2	—	—	—	—	—
Schoonrewoerd	4	—	—	—	—	—
Wijngaarden	—	—	—	—	—	—
Totaal	148	4	—	—	1	—
Arrond. Middelharnis.						
Bommel (den)	8	—	—	—	—	—
Dirksland	9	—	—	—	—	—
Goedereede	4	—	—	—	1	—
Herkingen	3	—	—	—	—	—
Melissant	7	—	—	—	—	—
Middelharnis	19	—	—	—	—	—
Ooltgensplaat	10	—	—	—	—	—
Ouddorp	11	—	—	—	—	—
Sommelsdijk	8	—	—	—	—	—
Stad aan 't Haringvliet	7	—	—	—	—	—
Stellendam	5	—	—	—	—	—
Tonge (Nieuwe)	11	—	—	—	—	—
Tonge (Oude)	11	—	—	—	—	—
Totaal	113	—	—	—	1	—
Arrond. Oud-Beijerland.						
Beijerland (Nieuw-)	6	—	—	—	—	—
Beijerland (Oud-)	21	1	—	—	2	—
Beijerland (Zuid-)	8	—	—	—	—	—
Goudswaard	4	—	—	—	—	—
's Gravendeel	17	2	—	—	—	—
Heinenoord	7	—	—	—	—	—
Klaaswaal	8	—	—	—	—	—
Maasdam	10	—	—	—	—	—
Mijnsheerenland	5	—	—	—	—	—
Numansdorp	13	—	—	—	1	—
Piershil	7	—	—	—	—	—
Puttershoek	5	—	—	—	—	—
Strijen	20	—	—	—	—	—
Westmaas	4	—	—	—	—	—
Totaal	135	3	—	—	3	—
DISTRICT GOUDA.						
Arrond. Alkemade.						
Aar (Ter)	11	—	—	—	—	—
Alkemade	14	—	—	—	—	—
Hillegom	24	—	—	—	—	—
Leimuiden	4	—	—	—	—	—
Lisse	15	1	—	—	—	—

GEMEENTEN EN ARRONDISSEMENTEN.	Konden					
	lezen en schrijven.		alleen lezen.		lezen noch schrijven.	
	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.
Nieuwveen	4	—	—	—	—	—
Noordwijk	26	—	—	—	—	—
Noordwijkerhout	4	—	—	—	—	—
Rijnsaterwoude	—	—	—	—	—	—
Sassenheim	12	—	—	—	—	—
Voorhout	5	—	—	—	—	—
Warmond	8	—	—	—	—	—
Woubrugge	6	1	—	—	—	—
Zevenhoven	9	—	—	—	—	—
Totaal	142	2	—	—	—	—
Arrond. Gouda.						
Gouda	89	1	—	—	—	—
Gouderak	3	1	—	—	—	—
Haastrecht	7	—	—	—	—	—
Hekendorp	1	—	—	—	—	—
Lange Ruige Weide	3	—	—	—	—	—
Moerkapelle	2	1	—	—	—	—
Moordrecht	8	—	—	—	—	—
Oudewater	8	—	—	—	—	—
Papekop	1	—	—	—	—	—
Reeuwijk	8	—	—	—	—	—
Stolwijk	14	—	—	—	—	—
Vlist	1	—	—	—	—	—
Waddinxveen	13	1	—	—	—	—
Zegwaard	3	—	—	—	—	—
Zevenhuizen	6	—	—	—	—	—
Zoetermeer	7	—	—	—	—	—
Totaal	174	4	—	—	—	—
Arrond. Schoonhoven.						
Alblas (Oud-)	3	—	—	—	—	—
Alblasserdam	24	—	—	—	—	—
Ameide	5	—	—	—	—	—
Ammers (Groot-)	8	—	—	—	—	—
Ammerstol	5	—	—	—	—	—
Bergambacht	11	—	—	—	—	—
Berkenwoude	4	—	—	—	—	—
Brandwijk	3	—	—	—	—	—
Everdingen	7	—	—	—	—	—
Goudriaan	2	—	—	—	—	—
Hagestein	4	—	—	—	—	—
Hei- en Boeicop	—	—	—	—	—	—
Langerak	5	—	—	—	—	—
Lekkerkerk	15	—	—	—	—	—
Lekkerland (Nieuw-)	11	—	—	—	—	—

GEMEENTEN EN ARRONDISSEMENTEN.	Konden					
	lezen en schrijven.		alleen lezen.		lezen noch schrijven.	
	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.
Lexmond	12	—	—	—	—	—
Nieuwpoort	3	—	—	—	—	—
Ottoland	—	—	—	—	—	—
Schoonhoven	14	—	—	—	—	—
Streefkerk	6	—	—	—	—	—
Tienhoven	—	—	—	—	—	—
Vianen	18	—	—	—	—	—
Totaal	160	—	—	—	—	—
Arrond. Woerden.						
Aarlanderveen	8	—	—	—	—	—
Alphen	22	—	—	—	—	—
Barwoutswaarder	1	—	—	—	—	—
Benthuizen	1	—	—	—	—	—
Bodegraven	19	—	—	—	—	—
Boskoop	19	—	—	—	—	—
Hazerswoude	19	—	—	—	—	—
Koudekerk	2	—	—	—	—	—
Nieuwkoop	7	—	—	—	—	—
Oudshoorn	11	—	—	—	—	—
Rietveld	2	—	—	—	—	—
Waarder	1	—	—	—	—	—
Woerden	21	1	—	—	—	—
Zwammerdam	4	—	—	—	1	—
Totaal	137	1	—	—	1	—
DISTRICT 'S GRAVENHAGE.						
Arrond. Delft.						
Delft	125	1	—	—	1	—
Hof van Delft	7	—	—	—	—	—
Nootdorp	2	—	—	—	—	—
Pijnacker	3	—	—	—	—	—
Rijswijk	6	—	—	—	—	—
Schipluiden	7	—	—	—	—	—
Stompwijk	11	—	—	—	—	—
Veur	5	—	—	—	—	—
Voorburg	13	—	—	—	—	—
Voorschoten	15	—	—	—	—	—
Vrijenban	5	—	—	—	—	—
Totaal	199	1	—	—	1	—
Arrond. 's Gravenhage I, II en III.						
's Gravenhage	691	14	1	—	3	—
Wassenaar	13	—	—	—	—	—
Totaal	704	14	1	—	3	—

GEMEENTEN EN ARRONDISSEMENTEN.	Konden					
	lezen en schrijven.		alleen lezen.		lezen noch schrijven.	
	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.
Arrond. Leiden.						
Katwijk	37	2	—	—	—	—
Leiden	177	4	—	—	2	—
Leiderdorp	8	1	—	—	1	—
Oegstgeest	8	—	—	—	—	—
Rijnsburg	11	—	—	—	—	—
Valkenburg	2	1	—	—	—	—
Zoeterwoude	9	—	—	—	—	—
Totaal	252	8	—	—	3	—
Arrond. Maassluis.						
's Gravenzande	31	1	—	—	—	—
Lier (de)	7	—	—	—	—	—
Loosduinen	21	—	—	—	—	—
Maasland	14	—	—	—	—	—
Maassluis	26	1	—	—	—	—
Monster	18	—	—	—	—	—
Naaldwijk	15	—	—	—	—	—
Rozenburg	5	—	—	—	—	—
Wateringen	7	1	1	—	—	—
Totaal	144	3	1	—	—	—
DISTRICT ROTTERDAM.						
Arrond. Hillegersberg.						
Bergschenhoek	3	—	—	—	—	—
Berkel	8	—	—	—	—	—
Bleiswijk	7	—	—	—	—	—
Capelle a/d IJssel	21	—	—	—	—	—
Heerjansdam	4	—	—	—	—	—
Hendrik Ido-Ambacht	19	—	1	—	—	—
Hillegersberg	13	—	—	—	—	—
Krimpen a/d Lek	8	—	—	—	—	—
Krimpen a/d IJssel	14	—	—	—	—	—
Nieuwerkerk a/d IJssel	8	—	—	—	—	—
Ouderkerk a/d IJssel	11	4	—	—	—	—
Ridderkerk	31	—	—	—	—	—
Schiebroek	2	—	—	—	—	—
IJsselmonde	13	—	—	—	—	—
Totaal	162	4	1	—	—	—
Arrond. Rotterdam I t/m. IV.						
Rotterdam	1357	25	2	—	6	—

GEMEENTEN EN ARRONDISSEMENTEN.	Konden					
	lezen en schrijven.		alleen lezen.		lezen noch schrijven.	
	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.
Arrond. Schiedam.						
Barendrecht	17	—	—	—	—	—
Hoogvliet	6	—	—	—	—	—
Kethel	7	1	—	—	—	—
Overschie	11	1	—	—	—	—
Pernis	13	1	—	—	—	—
Poortugaal	5	—	—	—	—	—
Rhoon	3	—	—	—	—	—
Schiedam	107	1	—	—	—	—
Vlaardingen	93	5	—	—	—	—
Vlaardinger-Ambacht	3	—	—	—	—	—
Totaal	265	9	—	—	—	—
DISTRICT ALKMAAR.						
Arrond. Alkmaar.						
Alkmaar	61	6	—	—	—	—
Bergen	4	—	—	—	—	—
Broek op Langendijk	5	—	—	—	—	—
Heerhugowaard	8	1	—	—	—	—
Heilo	8	—	—	—	—	—
Koedijk	6	—	—	—	—	—
Niedorp (Nieuwe)	6	—	—	—	—	—
Niedorp (Oude)	6	—	—	—	—	—
Oterleek	1	—	—	—	—	—
Oudkarspel	3	—	—	—	—	—
Oudorp	5	—	—	—	—	—
St. Pancras	2	—	—	—	—	—
Scharwoude (Noord-)	3	—	—	—	—	—
Scharwoude (Zuid-)	5	—	—	—	—	—
Schermer (Zuid- en Noord-)	3	—	—	—	—	—
Schoorl	6	—	—	—	—	—
Warmenhuizen	5	—	—	—	—	—
Winkel	6	—	—	—	—	—
Totaal	143	7	—	—	—	—
Arrond. den Helder.						
Anna Paulowna	12	1	—	—	—	—
Barsingerhorn	3	—	—	—	—	—
Callantsoog	3	—	—	—	—	—
Harenkarspel	6	—	—	—	—	—
Helder (den)	86	10	—	—	—	—
St. Maarten	4	—	—	—	—	—
Petten	—	—	—	—	—	—
Schagen	13	—	—	—	—	—

GEMEENTEN EN ARRONDISSEMENTEN.	Konden					
	lezen en schrijven.		alleen lezen.		lezen noch schrijven.	
	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.
Wieringen	14	—	—	—	—	—
Wieringerwaard	2	—	—	—	—	—
Zijpe	10	1	—	—	—	—
Totaal	153	12	—	—	—	—
Arrond. Hoorn.						
Avenhorn	6	—	—	—	—	—
Beets	2	—	—	—	—	—
Berkhout	15	—	—	—	—	—
Blokker	6	—	—	—	—	—
Hensbroek	1	—	—	—	—	—
Hoorn	37	2	—	—	—	—
Nibbixwoud	4	—	—	—	—	—
Obdam	4	—	—	—	—	—
Oudendijk	—	—	—	—	—	—
Schellinkhout	1	—	—	—	—	—
Schermerhorn	2	—	—	—	—	—
Spanbroek	4	1	—	—	—	—
Ursum	7	—	—	—	—	—
Venhuizen	7	—	—	—	—	—
Wognum	8	—	—	—	—	—
Wijdenes	—	—	—	—	—	—
Zwaag	6	—	—	—	—	—
Totaal	110	3	—	—	—	—
Arrond. Medemblik.						
Abbekerk	3	—	—	—	—	—
Andijk	9	—	—	—	—	—
Bovenkarspel	7	—	—	—	—	—
Enkhuizen	23	3	—	—	—	—
Grootebroek	5	—	—	—	—	—
Hoogkarspel	2	—	—	—	—	—
Hoogwoud	5	—	—	—	—	—
Medemblik	8	—	—	—	—	—
Midwoud	3	—	—	—	—	—
Opmeer	—	—	—	—	—	—
Opperdoes	2	—	—	—	—	—
Sybekarspel	4	—	—	—	—	—
Twisk	3	—	—	—	—	—
Wervershoof	7	—	—	—	—	—
Westwoud	7	—	—	—	—	—
Totaal	88	3	—	—	—	—

GEMEENTEN EN ARRONDISSEMENTEN.	Konden					
	lezen en schrijven.		alleen lezen.		lezen noch schrijven.	
	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.
Arrond. Texel.						
Terschelling	8	5	—	—	—	—
Texel	22	1	—	—	—	—
Urk	11	3	—	—	—	—
Vlieland	1	2	—	—	—	—
Totaal	42	11	—	—	—	—
DISTRICT AMSTERDAM.						
Arrond. Amsterdam I t/m VII.						
Amsterdam	1924	50	—	—	10	1
Arrond. Hilversum.						
Ankeveen	1	—	—	—	—	—
Blaricum	1	—	—	—	—	—
Bussum	39	—	—	—	—	—
Diemen	7	1	—	—	—	—
's Graveland	6	—	—	—	—	—
Hilversum	89	—	—	—	—	—
Huizen	26	1	—	—	—	—
Kortenhoef	4	—	—	—	—	—
Laren	7	—	—	—	—	—
Muiden	7	—	—	—	—	—
Naarden	13	—	—	—	—	—
Nederhorst den Berg	4	—	—	—	—	—
Watergraafsmeer	13	—	—	—	—	—
Weesp	26	1	—	—	—	—
Totaal	243	3	—	—	—	—
DISTRICT HAARLEM.						
Arrond. Beverwijk.						
Akersloot	5	—	—	—	—	—
Beverwijk	30	—	—	—	1	—
Castricum	7	—	—	—	—	—
Egmond aan Zee	11	1	—	—	—	—
Egmond-Binnen	8	—	—	—	—	—
Graft	7	—	—	—	—	—
Heemskerk	12	—	—	—	—	—
Krommenie	13	—	—	—	—	—
Limmen	4	—	—	—	—	—
Rijp (de)	5	—	—	—	—	—
Schoten	13	—	—	—	—	—
Spaarndam	6	—	—	—	—	—
Uitgeest	13	—	—	—	—	—

GEMEENTEN EN ARRONDISSEMENTEN.	Konden					
	lezen en schrijven.		alleen lezen.		lezen noch schrijven.	
	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.
Velsen	41	5	—	—	—	—
Wormerveer	28	3	—	—	—	—
Wijk aan Zee en Duin	2	—	—	—	—	—
Totaal	205	9	—	—	1	—
Arrond. Haarlem.						
Bennebroek	6	—	—	—	—	—
Bloemendaal	13	—	—	—	—	—
Haarlem	224	4	—	—	1	—
Haarlemmerliede c. a.	12	—	—	—	—	—
Heemstede	12	—	—	—	—	—
Zandvoort	15	—	—	—	—	—
Totaal	282	4	—	—	1	—
Arrond. Haarlemmermeer.						
Aalsmeer	20	—	—	—	1	—
Amstel (Nieuwer-)	16	—	—	—	—	—
Amstel (Ouder-)	6	—	—	—	—	—
Haarlemmermeer	57	—	—	—	—	—
Sloten	29	1	—	—	—	—
Uithoorn	11	—	—	—	—	—
Weesperkarspel	6	—	—	—	—	—
Totaal	145	1	—	—	1	—
Arrond. Purmerend.						
Broek in Waterland	3	—	—	—	—	—
Buiksloot	5	—	—	—	—	—
Edam	18	5	—	—	1	—
Ilpendam	5	—	—	—	—	—
Katwoude	1	—	—	—	—	—
Kwadijk	3	—	—	—	—	—
Landsmeer	4	—	—	—	—	—
Marken	4	1	—	—	—	—
Middelie	4	—	—	—	—	—
Monnikendam	12	—	—	—	—	—
Nieuwendam	8	—	—	—	—	—
Purmerend	17	1	—	—	—	—
Ransdorp	4	—	—	—	—	—
Warder	4	—	—	—	—	—
Totaal	92	7	—	—	1	—
Arrond. Zaandam.						
Assendelft	12	—	—	—	—	—
Beemster	13	—	—	—	—	—
Jisp	2	—	—	—	—	—
Koog a/d. Zaan	13	2	—	—	—	—

GEMEENTEN EN ARRONDISSEMENTEN.	Konden					
	lezen en schrijven.		alleen lezen.		lezen noch schrijven.	
	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.
Oosthuizen	4	—	—	—	—	—
Oostzaan	11	—	—	—	—	—
Westzaan	4	—	—	—	—	—
Wormer	9	1	—	—	—	—
Wijdewormer	2	—	—	—	—	—
Zaandam	80	2	—	—	—	—
Zaandijk	11	—	—	—	—	—
Totaal	161	5	—	—	—	—
DISTRICT GOES.						
Arrond. Goes.						
Baarland	3	—	—	—	—	—
Borsselen	7	—	—	—	—	—
Driewegen	3	—	—	—	—	—
Ellewoutsdijk	3	—	—	—	—	—
Goes	23	—	—	—	—	—
's Gravenpolder	—	—	—	—	—	—
's Heer Abtskerke	—	—	—	—	—	—
's Heer Arendskerke	14	—	—	—	—	—
's Heerenhoek	8	—	—	—	—	—
Heinkenszand	6	—	—	—	—	—
Hoedekenskerke	5	—	—	—	—	—
Kapelle	9	—	—	—	—	—
Kattendijke	4	—	—	—	—	—
Kloetinge	8	—	—	—	—	—
Nisse	3	—	—	—	—	—
Oudelande	3	1	—	—	—	—
Ovezande	3	—	—	—	—	—
Schore	3	—	—	—	—	—
Wemeldinge	9	—	—	—	—	—
Wolfaartsdijk	5	—	—	—	—	—
Yerseke	13	1	—	—	—	—
Totaal	132	2	—	—	—	—
Arrond. Tholen.						
St. Annaland	10	—	—	—	—	—
Colijnsplaat	4	—	—	—	1	—
Kats	2	—	—	—	—	—
Kortgene	2	—	—	—	—	—
Krabbendijke	6	—	—	—	—	—
Kruiningen	11	1	—	—	—	—
St. Maartensdijk	8	—	—	—	—	—
St. Philipsland	8	—	—	—	—	—
Poortvliet	9	—	—	—	—	—
Rilland-Bath	6	—	—	—	1	—
Scherpenisse	5	1	—	—	—	—

GEMEENTEN EN ARRONDISSEMENTEN.	Konden					
	lezen en schrijven.		alleen lezen.		lezen noch schrijven.	
	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.
Stavenisse	5	1	—	—	—	—
Tholen	11	—	—	—	—	—
Vossemeer (Oud-)	7	—	—	—	—	—
Waarde	3	—	—	—	—	—
Wissekerke	10	—	—	—	—	—
Totaal	107	3	—	—	2	—
Arrond. Zierikzee.						
Brouwershaven	6	—	—	—	—	—
Bruinisse	6	1	—	—	—	—
Burgh	1	—	—	—	—	—
Dreischor	4	—	—	—	—	—
Duivendijke	1	—	—	—	—	—
Elkerzee	—	—	—	—	—	—
Ellemeet	1	—	—	—	—	—
Haamstede	2	—	—	—	—	—
Kerkwerve	2	—	—	—	—	—
Nieuwerkerk	4	—	—	—	—	—
Noordgouwe	4	—	—	—	—	—
Noordwelle	2	—	—	—	—	—
Oosterland	7	—	—	—	—	—
Ouwerkerk	4	—	—	—	—	—
Renesse	—	—	—	—	—	—
Serooskerke (S.)	3	—	—	—	—	—
Zierikzee	27	—	—	—	—	—
Zonnemaire	4	—	—	—	—	—
Totaal	78	1	—	—	—	—
District Middelburg.						
Arrond. Hulst.						
Boschkapelle	4	—	—	—	—	—
Clinge	9	—	—	—	1	—
Graauw c. a.	4	1	—	—	—	—
Hengstdijk	2	—	—	—	—	—
Hontenisse	13	—	—	—	—	—
Hulst	7	—	—	—	—	—
St. Janssteen	9	—	1	—	—	—
Koewacht	7	—	—	—	—	—
Ossenisse	2	—	—	—	—	—
Overslag	1	—	—	—	—	—
Sas van Gent	4	—	—	—	—	—
Stoppeldijk	6	—	—	—	—	—
Westdorpe	5	—	—	—	—	—
Zuiddorpe	6	—	—	—	—	—
Totaal	79	1	1	—	1	—

GEMEENTEN EN ARRONDISSEMENTEN.	Konden					
	lezen en schrijven.		alleen lezen.		lezen noch schrijven.	
	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.
Arrond. Middelburg.						
Aagtekerke	2	—	—	—	—	—
Arnemuiden	4	—	—	—	1	—
Biggekerke	1	—	—	—	—	—
Domburg	4	—	—	—	—	—
Grijpskerke	2	—	—	—	—	—
Koudekerke	7	—	—	—	—	—
St. Laurens	1	—	—	—	1	—
Meliskerke	2	—	—	—	—	—
Middelburg	57	3	—	—	—	—
Nieuw- en St. Joosland	4	—	—	—	—	—
Oostkapelle	1	—	—	—	—	—
Ritthem	1	—	—	—	—	—
Serooskerke (W.)	5	—	—	—	—	—
Souburg (Oost- en West-)	6	—	—	—	1	—
Veere	1	—	—	—	—	—
Vrouwenpolder	5	—	—	—	—	—
Westkapelle	8	—	—	—	—	—
Zoutelande	2	—	—	—	—	—
Totaal	113	3	—	—	3	—
Arrond. Neuzen.						
Axel	15	—	—	—	—	—
Biervliet	8	—	—	—	—	—
Hoek	6	—	—	—	—	—
Hoofdplaat	3	—	—	—	—	—
Neuzen	29	2	—	—	—	—
Philippine	5	—	—	—	—	—
Waterlandkerkje	1	—	—	—	—	—
IJzendijke	7	—	—	—	—	—
Zaamslag	13	—	—	—	1	—
Totaal	87	2	—	—	1	—
Arrond. Vlissingen.						
Aardenburg	6	—	—	—	1	—
Breskens	6	—	—	—	—	—
Cadzand	3	—	—	—	—	—
Eede	1	—	—	—	—	—
Groede	7	—	—	—	—	—
St. Kruis	—	—	—	—	—	—
Nieuwvliet	2	—	—	—	—	—
Oostburg	5	—	—	—	—	—
Retranchement	—	—	—	—	—	—
Schoondijke	5	—	—	—	2	—
Sluis	13	—	—	—	—	—

GEMEENTEN EN ARRONDISSEMENTEN.	Konden					
	lezen en schrijven.		alleen lezen.		lezen noch schrijven.	
	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.
Vlissingen	48	5	—	—	—	—
Zuidzande	5	—	—	—	—	—
Totaal	101	5	—	—	3	—
DISTRICT UTRECHT.						
Arrond. Amersfoort.						
Achttienhoven	3	—	—	—	—	—
Amersfoort	50	1	—	—	—	—
Baarn	21	—	—	—	—	—
Bunschoten	9	—	—	—	2	—
Eemnes	—	—	—	—	—	—
Hoogland	4	—	—	—	—	—
Leusden	9	—	—	—	1	—
Maartensdijk	8	—	—	—	—	—
Soest	11	—	—	—	—	—
Stoutenburg	1	—	—	—	—	—
Westbroek	4	—	—	—	—	—
Totaal	120	1	—	—	3	—
Arrond. Loenen.						
Abcoude-Baambrugge	3	—	—	—	—	—
Abcoude-Proostdij	5	—	—	—	—	—
Breukelen-Nijenrode	10	1	—	—	—	—
Breukelen-St. Pieters	1	—	—	—	—	—
Loenen	8	—	—	—	—	—
Loenersloot	2	—	—	—	—	—
Loosdrecht	12	—	—	—	—	—
Maarssen	7	—	—	—	—	—
Maarsseveen	1	—	—	—	—	—
Mijdrecht	11	—	—	—	—	—
Nieuwkoop (Laag-)	—	—	—	—	—	—
Nigtevecht	1	—	—	—	—	—
Ruwiel	—	—	—	—	—	—
Tienhoven	2	—	—	—	—	—
Vinkeveen	8	1	—	—	—	—
Vreeland	—	—	—	—	—	—
Wilnis	6	—	—	—	—	—
Zuilen	1	—	—	—	—	—
Totaal	78	2	—	—	—	—
Arrond. Rhenen.						
Amerongen	7	—	—	—	—	—
Cothen	3	—	—	—	—	—
Doorn	12	—	—	—	—	—

GEMEENTEN EN ARRONDISSEMENTEN.	Konden					
	lezen en schrijven.		alleen lezen.		lezen noch schrijven.	
	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.
Driebergen	19	—	—	—	—	—
Houten	4	—	—	—	—	—
Langbroek	6	—	—	—	—	—
Leersum	7	—	—	—	—	—
Maarn	2	—	—	—	—	—
Odijk	2	—	—	—	—	—
Renswoude	3	—	—	—	—	—
Rhenen	18	—	—	—	—	—
Rijsenburg	2	—	—	—	—	—
Schalkwijk	5	—	—	—	—	—
Tull en 't Waal	3	—	—	—	—	—
Veenendaal	25	—	—	—	—	—
Werkhoven	1	—	—	—	—	—
Wijk bij Duurstede	11	—	—	—	—	—
Woudenberg	11	—	—	—	—	—
Totaal	141	—	—	—	—	—
Arrond. Utrecht I en II.						
Utrecht	367	3	—	—	—	—
Bildt (de)	9	—	—	—	—	—
Bunnik	8	—	—	—	—	—
Zeist	35	—	—	—	—	—
Totaal	419	3	—	—	—	—
Arrond. IJsselstein.						
Benschop	8	1	—	—	—	—
Haarzuilens	—	—	—	—	—	—
Harmelen	6	—	—	—	—	—
Hoenkoop	—	—	—	—	—	—
Jaarsveld	9	—	—	—	—	—
Jutphaas	12	—	—	—	—	—
Kamerik	5	—	—	—	—	—
Kockengen	6	—	—	—	—	—
Linschoten	5	—	—	—	—	—
Lopik	7	—	—	—	—	—
Montfoort	7	—	—	—	—	—
Oudenrijn	—	—	—	—	—	—
Polsbroek	5	—	—	—	—	—
Snelrewaard	1	—	—	—	—	—
Veldhuizen	—	—	—	—	—	—
Vleuten	11	—	—	—	—	—
Vreeswijk	4	2	—	—	—	—
Willeskop	—	—	—	—	—	—
Willinge-Langerak	2	—	—	—	—	—
IJsselstein	11	—	—	—	—	—
Zegveld	2	—	—	—	—	—
Totaal	101	3	—	—	—	—

GEMEENTEN EN ARRONDISSEMENTEN.	Konden					
	lezen en schrijven.		alleen lezen.		lezen noch schrijven.	
	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.
DISTRICT HEERENVEEN.						
Arrond. Beetsterzwaag.						
Idaarderadeel	16	2	—	—	—	—
Opsterland	64	—	—	—	—	—
Smallingerland	46	—	—	—	2	—
Totaal	126	2	—	—	2	—
Arrond. Bolsward.						
Bolsward	19	2	—	—	1	—
Hindeloopen	5	1	—	—	—	—
Wonseradeel	38	1	—	—	—	—
Workum	15	1	—	—	—	—
Totaal	77	5	—	—	1	—
Arrond. Heerenveen.						
Aengwirden	12	—	—	—	—	—
Haskerland	34	2	—	—	—	—
Schoterland	54	4	1	—	1	—
Utingeradeel	21	—	—	—	—	—
Totaal	121	6	1	—	1	—
Arrond. Lemmer.						
Doniawerstal	12	—	—	—	—	—
Gaasterland	12	1	—	—	—	—
Hemelumer-Oldephaert	17	3	—	—	1	—
Lemsterland	18	5	—	—	—	—
Sloten	4	—	—	—	—	—
Stavoren	3	1	—	—	—	—
Totaal	66	10	—	—	1	—
Arrond. Sneek.						
Sneek	40	2	—	—	1	—
Wijmbritseradeel	36	2	—	—	—	—
IJlst	4	—	—	—	—	—
Totaal	80	4	—	—	1	—
Arrond. Weidum.						
Baarderadeel	22	3	—	—	1	—
Hennaarderadeel	23	1	—	—	—	—
Rauwerderhem	8	—	—	—	—	—
Totaal	53	4	—	—	1	—

GEMEENTEN EN ARRONDISSEMENTEN.	Konden					
	lezen en schrijven.		alleen lezen.		lezen noch schrijven.	
	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.
Arrond. Wolvega.						
Ooststellingwerf	39	—	—	—	1	—
Weststellingwerf	55	—	—	—	—	—
Totaal	94	—	—	—	1	—
DISTRICT LEEUWARDEN.						
Arrond. Bergum.						
Achtkarspelen	45	1	—	—	—	—
Tietjerksteradeel	47	3	1	—	—	—
Totaal	92	4	1	—	—	—
Arrond. Dokkum.						
Dantumadeel	39	—	—	—	1	—
Dokkum	17	—	—	—	1	—
Kollumerland	27	—	—	—	1	—
Totaal	83	—	—	—	3	—
Arrond. Ferwerd.						
't Bildt	26	—	—	—	—	—
Ferwerderadeel	27	3	—	—	—	—
Menaldumadeel	38	—	—	—	1	—
Totaal	91	3	—	—	1	—
Arrond. Harlingen.						
Barradeel	23	1	—	—	—	—
Franeker	18	2	2	—	—	—
Franekeradeel	26	—	1	—	—	—
Harlingen	28	5	—	—	2	—
Totaal	95	8	3	—	2	—
Arrond. Leeuwarden.						
Leeuwarden	116	6	—	—	1	—
Leeuwarderadeel	32	1	—	—	—	—
Totaal	148	7	—	—	1	—
Arrond. Ternaard.						
Ameland	7	1	—	—	—	—
Oostdongeradeel	31	2	—	—	—	—
Schiermonnikoog	3	—	—	—	—	—
Westdongeradeel	18	—	—	—	1	—
Totaal	59	3	—	—	1	—

GEMEENTEN EN ARRONDISSEMENTEN.	Konden					
	lezen en schrijven.		alleen lezen.		lezen noch schrijven.	
	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.
DISTRICT DEVENTER.						
Arrond. Almelo.						
Almelo (Ambt-)	31	3	—	—	—	—
Almelo (Stad-)	43	—	—	—	—	—
Hellendoorn	28	—	—	—	—	—
Vriezenveen	22	2	—	—	—	—
Wierden	36	—	—	—	—	—
Totaal	160	5	—	—	—	—
Arrond. Deventer.						
Bathmen	3	—	—	—	—	—
Deventer	89	2	—	—	1	—
Diepenveen	16	—	—	—	—	—
Holten	11	—	—	—	—	—
Olst	16	—	—	—	1	—
Totaal	135	2	—	—	2	—
Arrond. Enschedé.						
Enschedé	101	1	—	—	1	—
Haaksbergen	23	—	—	—	—	—
Lonneker	49	—	—	—	—	—
Totaal	173	1	—	—	1	—
Arrond. Hengelo.						
Delden (Ambt-)	11	—	—	—	—	—
Delden (Stad-)	5	—	—	—	—	—
Diepenheim	3	—	—	—	—	—
Goor	11	—	—	—	—	—
Hengelo	66	1	—	—	—	—
Markelo	19	—	—	—	—	—
Rijssen	21	—	—	—	—	—
Totaal	136	1	—	—	—	—
Arrond. Oldenzaal.						
Borne	18	—	—	—	—	—
Denekamp	15	—	—	—	—	—
Losser	42	—	—	—	1	—
Oldenzaal	17	1	—	—	—	—
Ootmarsum	8	—	—	—	—	—
Tubbergen	27	—	—	—	2	—
Weerselo	12	—	—	—	—	—
Totaal	139	1	—	—	3	—

GEMEENTEN EN ARRONDISSEMENTEN.	Konden					
	lezen en schrijven.		alleen lezen.		lezen noch schrijven.	
	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.
DISTRICT ZWOLLE.						
Arrond. Kampen.						
Genemuiden	5	1	—	—	—	—
Grafhorst	2	—	—	—	—	—
Hasselt	5	1	—	—	—	—
Kampen	50	—	—	—	—	—
Kamperveen	3	—	—	—	—	—
Wilsum	1	—	—	—	—	—
IJsselmuiden	12	—	—	—	—	—
Zalk c. a.	2	—	—	—	—	—
Zwartsluis	8	4	—	—	—	—
Totaal	88	6	—	—	—	—
Arrond. Ommen.						
Avereest	24	1	—	—	1	—
Gramsbergen	11	—	—	—	—	—
Ham (den)	10	—	—	—	1	—
Hardenberg (Ambt-)	31	—	1	—	—	—
Hardenberg (Stad-)	11	—	—	—	—	—
Ommen (Ambt-)	5	—	—	—	1	—
Ommen (Stad-)	7	—	—	—	—	—
Totaal	99	1	1	—	3	—
Arrond. Raalte.						
Dalfsen	22	—	—	—	—	—
Heino	5	—	—	—	—	—
Nieuwleusen	14	—	—	—	—	—
Raalte	14	—	—	—	—	—
Staphorst	17	—	—	—	—	—
Wijhe	12	—	—	—	—	—
Totaal	84	—	—	—	—	—
Arrond. Steenwijk.						
Blankenham	1	—	—	—	—	—
Blokzijl	3	1	—	—	—	—
Giethoorn	8	—	—	—	—	—
Kuinre	2	—	—	—	—	—
Oldemarkt	4	—	—	—	—	—
Steenwijk	19	1	—	—	—	—
Steenwijkerwold	18	1	—	—	—	—
Vollenhove (Ambt-)	9	—	—	—	—	—
Vollenhove (Stad-)	6	—	—	—	—	—
Wanneperveen	2	—	—	—	—	—
Totaal	72	3	—	—	—	—

GEMEENTEN EN ARRONDISSEMENTEN.	Konden					
	lezen en schrijven.		alleen lezen.		lezen noch schrijven.	
	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.
Arrond. Zwolle.						
Zwolle	77	5	—	—	—	—
Zwollerkerspel	7	—	—	—	—	—
Totaal	84	5	—	—	—	—
DISTRICT GRONINGEN.						
Arrond. Appingedam.						
Appingedam	16	2	—	—	1	1
Bierum	15	—	—	—	—	—
Delfzijl	20	1	—	—	1	—
Loppersum	10	1	—	—	—	—
Stedum	6	—	—	—	—	—
't Zandt	15	1	—	—	—	—
Totaal	82	5	—	—	2	1
Arrond. Groningen.						
Groningen	211	16	—	1	3	1
Arrond. Onderdendam.						
Adorp	5	—	—	—	—	—
Aduard	4	—	—	—	—	—
Bedum	20	—	—	—	2	—
Ezinge	5	—	—	—	—	—
Hoogkerk	10	—	—	—	—	—
Kantens	8	—	—	—	—	—
Middelstum	7	—	—	—	—	—
Oldehove	4	1	—	—	—	—
Winsum	9	—	—	—	—	—
Totaal	72	1	—	—	2	—
Arrond. Warffum.						
Baflo	9	—	—	—	—	—
Eenrum	4	1	—	—	—	—
Kloosterburen	7	—	—	—	—	—
Leens	12	—	—	—	—	—
Uithuizen	17	1	—	—	1	—
Uithuizermeeden	14	—	—	—	—	—
Ulrum	8	—	—	—	—	—
Usquert	6	—	—	—	—	—
Warffum	7	—	—	—	—	—
Totaal	84	2	—	—	1	—

GEMEENTEN EN ARRONDISSEMENTEN.	Konden					
	lezen en schrijven.		alleen lezen.		lezen noch schrijven.	
	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.
Arrond. Zuidhorn.						
Grijpskerk	11	—	—	—	—	—
Grootegast	21	—	—	—	—	—
Leek	20	1	—	—	—	—
Marum	21	1	—	—	—	—
Oldekerk	5	—	—	—	—	—
Zuidhorn	5	—	—	—	—	—
Totaal	83	2	—	—	—	—
DISTRICT WINSCHOTEN.						
Arrond. Hoogezand.						
Boer (ten)	18	—	—	—	—	—
Haren	15	—	—	—	—	—
Hoogezand	32	2	—	—	—	—
Noorddijk	3	—	—	—	—	—
Sappemeer	31	—	—	—	—	—
Totaal	99	2	—	—	—	—
Arrond. Onstwedde.						
Bellingwolde	16	—	—	—	—	—
Onstwedde	53	—	—	—	1	—
Pekela (Nieuwe)	17	1	—	—	—	—
Vlagtwedde	18	—	—	—	—	—
Wedde	10	—	—	—	—	—
Totaal	114	1	—	—	1	—
Arrond. Slochteren.						
Nieuwolda	3	1	—	—	—	—
Noordbroek	7	—	—	—	—	—
Slochteren	47	—	—	—	—	—
Termunten	16	1	—	—	—	—
Zuidbroek	9	2	—	—	1	—
Totaal	82	4	—	—	1	—
Arrond. Veendam.						
Meeden	6	—	—	—	—	—
Muntendam	12	—	—	—	2	—
Pekela (Oude)	19	1	—	—	1	—
Veendam	34	4	—	—	—	—
Wildervank	31	1	—	—	—	1
Totaal	102	6	—	—	3	1

GEMEENTEN EN ARRONDISSEMENTEN.	Konden					
	lezen en schrijven.		alleen lezen.		lezen noch schrijven.	
	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.
Arrond. Winschoten.						
Beerta	11	—	—	—	1	—
Finsterwolde	10	—	—	—	—	—
Midwolda	18	—	—	—	—	—
Schans (Nieuwe)	9	1	—	—	—	—
Scheemda	24	—	—	—	—	—
Winschoten	28	4	—	—	—	—
Totaal	100	5	—	—	1	—
DISTRICT ASSEN.						
Arrond. Assen.						
Assen	41	—	—	—	1	—
Beilen	16	—	—	—	—	—
Rolde	11	—	—	—	—	—
Smilde	17	—	—	—	—	—
Totaal	85	—	—	—	1	—
Arrond. Borger.						
Borger	28	1	—	—	2	—
Gasselte	10	2	—	—	—	—
Gieten	9	—	—	—	—	—
Odoorn	42	—	—	—	5	—
Totaal	89	3	—	—	7	—
Arrond. Dalen.						
Coevorden	9	1	—	—	1	—
Dalen	14	—	—	—	—	—
Oosterhesselen	5	—	—	—	—	—
Sleen	10	—	—	—	1	—
Westerbork	11	—	—	—	—	—
Zweelo	5	—	—	—	—	—
Totaal	54	1	—	—	2	—
Arrond. Emmen.						
Emmen	85	1	—	—	7	—
Schoonebeek	5	—	—	—	—	—
Totaal	90	1	—	—	7	—
Arrond. Hoogeveen.						
Dwingeloo	6	—	—	—	—	—
Hoogeveen	40	4	—	—	3	—

GEMEENTEN EN ARRONDISSEMENTEN.	Konden					
	lezen en schrijven.		alleen lezen.		lezen noch schrijven.	
	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.
Ruinen	12	—	—	—	—	—
Wijk (de)	9	—	—	—	—	—
Zuidwolde	9	—	—	—	—	—
Totaal	76	4	—	—	3	—
Arrond. Meppel.						
Diever	9	—	—	—	—	—
Havelte	14	—	—	—	—	—
Meppel	35	1	—	—	—	—
Nijeveen	5	—	—	—	—	—
Ruinerwold	6	—	—	—	—	—
Vledder	12	—	—	—	—	—
Totaal	81	1	—	—	—	—
Arrond. Vries.						
Anlo	16	—	—	—	—	—
Eelde	9	1	—	—	—	—
Norg	8	—	—	—	—	—
Peize	9	—	—	—	1	—
Roden	17	—	—	—	—	—
Vries	13	—	—	—	—	—
Zuidlaren	10	—	—	—	—	—
Totaal	82	1	—	—	1	—
DISTRICT MAASTRICHT.						
Arrond. Heerlen.						
Amstenrade	1	—	—	—	—	—
Bocholtz	10	—	—	—	—	—
Brunssum	5	—	—	—	—	—
Eygelshoven	2	—	—	—	—	—
Heerlen	26	—	—	—	—	—
Hoensbroek	1	—	—	—	—	—
Kerkrade	41	—	—	—	—	—
Klimmen	11	—	—	—	—	—
Nieuwenhagen	4	—	—	—	—	—
Nuth	7	—	—	—	—	—
Schaesberg	6	—	—	—	—	—
Simpelveld	8	—	—	—	—	—
Ubach over Worms	6	—	—	—	—	—
Voerendaal	9	—	—	—	—	—
Wijnandsrade	1	—	—	—	—	—
Totaal	138	—	—	—	—	—

GEMEENTEN EN ARRONDISSEMENTEN.	Konden					
	lezen en schrijven.		alleen lezen.		lezen noch schrijven.	
	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.
Arrond. Maastricht.						
Cadier c. a.	1	—	—	—	—	—
Eysden	5	—	—	—	—	—
St. Geertruid	4	—	—	—	—	—
Gronsfeld	9	—	—	—	—	—
Heer	7	—	—	—	1	—
Maastricht	108	—	—	—	—	—
Margraten	5	—	—	—	—	—
Mesch	1	—	—	—	—	—
Mheer	4	—	—	—	—	—
Noorbeek	1	—	—	—	—	—
St. Pieter	6	—	—	—	—	—
Rijckholt	—	—	—	—	—	—
Slenaken	3	—	—	—	—	—
Vroenhoven (Oud)	7	—	—	—	—	—
Totaal	161	—	—	—	1	—
Arrond. Meerssen.						
Amby	4	—	—	—	—	—
Bemelen	—	—	—	—	—	—
Berg c. a.	4	—	—	—	—	—
Borgharen	1	—	—	—	—	—
Bunde	4	—	—	—	—	—
Gulpen	14	—	—	—	—	—
Houthem	2	—	—	—	1	—
Hulsberg	3	—	—	—	—	—
Itteren	3	—	—	—	—	—
Meerssen	20	—	—	—	—	—
Schimmert	4	—	—	—	—	—
Schin op Geulle	4	—	—	—	—	—
Ulestraten	3	—	—	—	—	—
Vaals	17	—	—	—	—	—
Valkenburg	7	—	—	—	—	—
Valkenburg (Oud)	2	—	—	—	—	—
Wittem	12	—	1	—	1	—
Wijlre	6	—	—	—	—	—
Totaal	110	—	1	—	2	—
Arrond. Sittard.						
Beek	14	—	—	—	—	—
Bingelrade	1	—	—	—	—	—
Born	3	—	—	—	—	—
Broeksittard	2	—	—	—	—	—
Elsloo	9	—	—	—	—	—
Geleen	8	—	—	—	—	—
Geulle	3	—	—	—	—	—

GEMEENTEN EN ARRONDISSEMENTEN.	Konden					
	lezen en schrijven.		alleen lezen.		lezen noch schrijven.	
	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.
Grevenbicht	6	—	—	—	—	—
Jabeek	1	—	—	—	—	—
Limbricht	5	—	—	—	—	—
Merkelbeek	1	—	—	—	—	—
Munstergeleen	2	—	—	—	—	—
Nieuwstadt	2	—	—	—	—	—
Obbicht c. a.	2	—	—	—	—	—
Oirsbeek	3	—	—	—	—	—
Roosteren	2	—	—	—	—	—
Schinnen	10	—	—	—	—	—
Schinveld	7	—	—	—	—	—
Sittard	16	—	—	—	—	—
Spaubeek	2	—	—	—	—	—
Stein	8	—	—	—	—	—
Susteren	8	—	—	—	—	—
Urmond	6	—	—	—	—	—
Totaal	121	—	—	—	—	—
DISTRICT ROERMOND.						
Arrond. Gennep.						
Bergen	17	—	—	—	—	—
Broekhuizen	3	—	—	—	—	—
Gennep	8	—	—	—	—	—
Meerlo	6	—	—	—	—	—
Mook c. a.	4	—	—	—	—	—
Ottersum	8	—	—	—	—	—
Venray	20	—	—	—	—	—
Wanssum	1	—	—	—	—	—
Totaal	67	—	—	—	—	—
Arrond. Roermond.						
Buggenum	2	—	—	—	—	—
Echt	18	—	—	—	—	—
Haelen	2	—	—	—	—	—
Herten	4	—	—	—	—	—
Horn	5	—	—	—	—	—
Linne	5	—	—	—	—	—
Maasbracht	10	—	—	—	—	—
Maasniel	9	—	—	—	—	—
Melick c. a.	13	—	—	—	—	—
Montfort	3	—	—	—	—	—
Neer	4	—	—	—	—	—
Nunhem	1	—	—	—	—	—
St. Odiliënberg	4	—	—	—	—	—
Ohé c. a.	1	—	—	—	—	—

GEMEENTEN EN ARRONDISSEMENTEN.	Konden					
	lezen en schrijven.		alleen lezen.		lezen noch schrijven.	
	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.
Posterholt	6	—	—	—	—	—
Roermond	44	1	—	—	—	—
Stevensweert	4	—	—	—	—	—
Swalmen	12	—	—	—	—	—
Vlodrop	4	—	—	—	—	—
Totaal	151	1	—	—	—	—
Arrond. Venlo.						
Arcen c. a.	7	—	—	—	—	—
Beesel	5	—	—	—	—	—
Belfeld	3	—	—	—	—	—
Grubbenvorst	2	—	—	—	—	—
Helden	14	—	—	—	—	—
Horst	23	—	—	—	—	—
Kessel	7	—	—	—	—	—
Maasbree	32	—	—	—	—	—
Sevenum	6	—	—	—	—	—
Tegelen	21	—	—	—	—	—
Venlo	51	—	—	—	—	—
Totaal	171	—	—	—	—	—
Arrond. Weert.						
Baexem	2	—	—	—	—	—
Beegden	4	—	—	—	—	—
Grathem	3	—	—	—	—	—
Heel c. a.	3	—	—	—	—	—
Heythuizen	6	—	—	—	—	—
Hunsel	2	—	—	—	—	—
Ittervoort	2	—	—	—	—	—
Meijel	6	—	1	—	—	—
Nederweert	20	—	—	—	1	—
Neeritter	1	—	—	—	—	—
Roggel	7	—	—	—	—	—
Stramproy	5	—	—	—	—	—
Thorn	6	—	—	—	—	—
Weert	26	—	—	—	1	—
Wessem	1	—	—	—	—	—
Totaal	94	—	1	—	2	—

RECAPITULATIE.

PROVINCIËN.	Konden					
	lezen en schrijven.		alleen lezen.		lezen noch schrijven.	
	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemilitie.	Landmilitie.	Zeemiltie.
Noordbrabant	1 932	12	4	—	22	—
Gelderland	2 073	15	3	—	11	—
Zuidholland	4 444	92	5	—	22	—
Noordholland	3 588	115	—	—	14	—
Zeeland	697	17	1	—	10	—
Utrecht	859	9	—	—	3	—
Friesland	1 185	56	2	—	16	—
Overijssel	1 170	25	1	—	9	—
Groningen	1 029	44	—	—	14	—
Drenthe	557	11	—	—	21	—
Limburg	1 013	1	2	—	5	—
Totaal	18 547	397	18	—	147	—
België	—	2	—	—	—	—
Duitschland	—	1	—	—	—	—
Algemeen totaal	18 547	400	18	—	147	—

Redenen afgeleid uit de voorgaande staten.

PROVINCIËN.	Op 100 ingelijfden bij de land- en zeemilitie konden:		
	lezen en schrijven.	alleen lezen.	lezen noch schrijven.
Noordbrabant	98,68	0,20	1,12
Gelderland	99,33	0,14	0,52
Zuidholland	99,41	0,11	0,48
Noordholland	99,62	—	0,38
Zeeland	98,48	0,14	1,38
Utrecht	99,66	—	0,34
Friesland	98,57	0,16	1,27
Overijssel	99,17	0,08	0,75
Groningen	98,71	—	1,29
Drenthe	96,43	—	3,57
Limburg	99,31	0,20	0,49
De provinciën	99,14	0,09	0,77

ARRONDISSEMENTEN.	Op 100 ingelijfden bij de land- en zeemilitie konden		
	lezen en schrijven.	alleen lezen.	lezen noch schrijven.
Bergen op Zoom	98,01	—	1,99
Breda	99,22	0,39	0,39
Roosendaal	99,34	—	0,66
Zevenbergen	96,33	0,92	2,75
Eindhoven	100,—	—	—
Helmond	99,32	—	0,68
Veghel	98,50	—	1,50
Boxmeer	97,67	—	2,33
's Hertogenbosch	99,36	—	0,64
Oss	95,91	—	4,08
Heusden	100,—	—	—
Oirschot	98,78	—	1,22
Tilburg	99,10	0,45	0,45
Waalwijk	98,12⁵	—	1,87⁵
Apeldoorn	99,35	0,65	—
Arnhem	99,44	—	0,56
Harderwijk	98,83	0,58	0,58
Rheden	100,—	—	—
Wageningen	99,03	—	0,97
Elst	98,10	—	1,90
Geldermalsen	98,50	—	1,50
Nijmegen	100,—	—	—
Tiel	97,41	0,86	1,72
Zaltbommel	100,—	—	—
Doesburg	100,—	—	—
Doetinchem	100,—	—	—
Groenlo	100,—	—	—
Zutphen	99,42	—	0,58
Brielle	99,—	—	1,—
Dordrecht	99,26	—	0,74
Gorinchem	99,35	—	0,65
Middelharnis	99,12	—	0,88
Oud-Beijerland	97,87	—	2,13
Alkemade	100,—	—	—
Gouda	100,—	—	—
Schoonhoven	100,—	—	—
Woerden	99,28	—	0,72
Delft	99,50	—	0,50
's Gravenhage	99,45	0,14	0,42
Leiden	98,86	—	1,14
Maassluis	99,32	0,68	—
Hillegersberg	99,40	0,60	—
Rotterdam	99,42	0,14	0,43
Schiedam	100,—	—	—
Alkmaar	100,—	—	—
Helder (den)	100,—	—	—
Hoorn	100,—	—	—
Medemblik	100,—	—	—
Texel	100,—	—	—
Amsterdam	99,50	—	0,50
Hilversum	100,—	—	—
Beverwijk	99,53	—	0,47
Haarlem	99,65	—	0,35
Haarlemmermeer	99,32	—	0,68
Purmerend	99,—	—	1,—
Zaandam	100,—	—	—
Goes	100,—	—	—
Tholen	98,21	—	1,79

ARRONDISSEMENTEN.	Op 100 ingelijfden bij de land- en zeemilitie konden		
	lezen en schrijven.	alleen lezen.	lezen noch schrijven.
Zierikzee	100,—	—	—
Hulst	97,56	1,22	1,22
Middelburg	97,48	—	2,52
Neuzen	98,89	—	1,11
Vlissingen	97,25	—	2,75
Amersfoort	97,58	—	2,42
Loenen	100,—	—	—
Rhenen	100,—	—	—
Utrecht	100,—	—	—
IJsselstein	100,—	—	—
Beetsterzwaag	98,46	—	1,54
Bolsward	98,80	—	1,20
Heerenveen	98,45	0,78	0,78
Lemmer	98,70	—	1,30
Sneek	98,82	—	1,18
Weidum	98,28	—	1,72
Wolvega	98,95	—	1,05
Bergum	98,97	1,03	—
Dokkum	96,51	—	3,49
Ferwerd	98,95	—	1,05
Harlingen	98,10	—	1,90
Leeuwarden	99,36	—	0,64
Ternaard	98,41	—	1,59
Almelo	100,—	—	—
Deventer	98,56	—	1,44
Enschedé	99,43	—	0,57
Hengelo	100,—	—	—
Oldenzaal	97,90	—	2,10
Kampen	100,—	—	—
Ommen	96,15	0,96	2,88
Raalte	100,—	—	—
Steenwijk	100,—	—	—
Zwolle	100,—	—	—
Appingedam	97,75	—	2,25
Groningen	98,70	—	1,30
Onderdendam	97,33	—	2,67
Warffum	98,85	—	1,15
Zuidhorn	100,—	—	—
Hoogezand	100,—	—	—
Onstwedde	99,14	—	0,86
Slochteren	98,85	—	1,15
Veendam	97,30	—	2,70
Winschoten	99,06	—	0,94
Assen	98,84	—	1,16
Borger	92,93	—	7,07
Dalen	96,50	—	3,50
Emmen	92,86	—	7,14
Hoogeveen	96,39	—	3,61
Meppel	100,—	—	—
Vries	98,81	—	1,19
Heerlen	100,—	—	—
Maastricht	99,38	—	0,62
Meerssen	97,35	0,88	1,77
Sittard	100,—	—	—
Gennep	100,—	—	—
Roermond	100,—	—	—
Venlo	100,—	—	—
Weert	96,91	1,03	2,06

BIJLAGE K.

VERSLAG *van den cursus in handenarbeid in 1911 te Utrecht gehouden.*

Ondergeteekenden D. Been, voorzitter, en A. van Waart, secretaris van de Vereeniging tot Bevordering van het Onderwijs in Handenarbeid in Nederland, handelende namens en in opdracht van het bestuur van genoemde vereeniging, hebben de eer Uwe Excellentie aan te bieden onderstaand verslag van den cursus in Handenarbeid van 24 Juli tot 12 Augustus l.l. te Utrecht gehouden.

Tot het houden van den cursus werd de vereeniging in staat gesteld door een subsidie van f 4000 door de Regeering daarvoor welwillend toegestaan. Bij eene gunstige beschikking van burgemeester en wethouders der gemeente Utrecht werd het bestuur toegestaan gebruik te maken van de gymnastiek- en teekenzaal en andere lokalen van de gemeentelijke hoogere burgerschool voor meisjes, terwijl van Uwe Excellentie de beschikking verkregen werd over de werkbanken en de gereedschappen van de Rijkskweek- en leerschool te Haarlem. Het bestuur van de scholen der Vereenigde Doopsgezinde gemeente te Haarlem voorzag welwillend in de nog ontbrekende banken en gereedschappen.

Eene advertentie en een prospectus werden opgemaakt en aan de goedkeuring onderworpen van de commissie van toezicht, bestaande uit de heeren dr. B. van der Meulen, oudschoolopziener in het district Assen, dr. M. J. H. Houba, schoolopziener in het district Maastricht, en P. H. van der Ley, directeur der Rijkskweekschool voor onderwijzers te Haarlem.

Intusschen kwam het bestuur der vereeniging bijeen ter verdere regeling van den cursus en voor het aanwijzen van leiders. Met de opgemaakte voordracht kon de commissie zich vereenigen en verleende hare goedkeuring daaraaan.

Tot hoofdleider voor den houtarbeid werd benoemd de heer W. Swart en tot leiders de heeren J. van Bladel, A. C. Hendriks en H. H. Stroy.

Voor den karton- en kleiarbeid werd tot hoofdleider aangewezen de heer P. T. van der Meulen en tot leiders de heeren M. J. Langeveld en A. van Waart, terwijl tot eenig leider van den vervolgcursus de heer D. Been benoemd werd.

Aan den heer W. Swart werd tevens de generale leiding van den cursus opgedragen.

Er kwamen 110 aanvragen in om toelating tot den cursus. De candidaten werden evenals in vorige jaren in 5 rubrieken ingedeeld:

a. oud-cursisten;

b. hoofden van scholen;

c. onderwijzers met hoofdakte en akte teekenen;

d. onderwijzers met hoofdakte zonder akte teekenen;

e. onderwijzers zonder hoofdakte.

Volgens den wensch der commissie van toezicht hadden zij, die zich voor den houtarbeid aanmeldden, de voorkeur.

In overleg met de commissie van toezicht werden toegelaten:

tot afdeeling A. (papier-, karton- en kleiarbeid) 30 candidaten, n.l. 20 dames en 10 heeren;

tot afdeeling B. (houtarbeid) 35 candidaten, n.l. 5 dames en 30 heeren;

tot den vervolgcursus 6 heeren.

Samen 71 candidaten, n.l. 25 dames en 46 heeren.

Namen en woonplaatsen der cursisten zijn opgenomen in bijlage I.

De heeren P. Boet en H. Helleman, onderwijzers te Utrecht, waren zoo welwillend het bestuur hulp te verleenen bij het zoeken naar goed en goedkoop logies voor de cursisten, die zulks verlangden.

De lokalen der hoogere burgerschool voor meisjes, die voor den cursus gebruikt zouden worden, werden op kosten der vereeniging voor de ontvangst der cursisten in gereedheid gebracht.

In den middag van 24 Juli was alles gereed en des avonds vereenigden zich in de ruime muziekzaal de cursisten met hunne leiders, benevens eenige belangstellenden, die aan de uitnoodiging van het bestuur om de opening van den cursus bij te wonen, gevolg hadden gegeven.

Met een hartelijk woord heette de hoofdleider alle aanwezigen welkom en gaf daarna het woord aan den heer A. J. Schreuder uit Arnhem, die eene rede hield over: „Iets over den ontwikkelingsgang van de kinderlijke productiviteit".

Daarna werden de cursisten in kennis gesteld met een en ander betreffende den arbeid, die hun wachtte, n.l. met de dagverdeeling, de plaatsing in de werkzaal, de aan te wenden zorg voor de gereedschappen en de wijze van de keuring der werkstukken, en verder werd de avond besteed aan onderlinge kennismaking of eene vernieuwing daarvan.

Den volgenden ochtend waren allen te 8 uur aanwezig en gereed om met den arbeid een aanvang te maken.

De deelnemers van afdeeling A. beoefenden den eersten dag den papierarbeid. Voor alle 6 leerjaren der gewone lagere school werden een paar typische oefeningen behandeld en uitgevoerd. Den volgenden dag werd met den kleiarbeid begonnen, welke tot Zaterdag d. a. v. heeft geduurd. De tweede en derde week werd de kartonarbeid beoefend.

De afdeeling B. begon onmiddellijk met de houtslöjd.

Voor deze afdeeling, zoowel als voor afdeeling A., was het werkplan in hoofdzaak hetzelfde als in voorgaande jaren, alleen waren enkele werkstukken door meer geschikte vervangen.

De vervolgcursus had ten doel niet alleen vermeerdering van de reeds verkregen vaardigheid in het gebruik der gereedschappen voor de houtbewerking te erlangen, maar vooral de deelnemers te gewennen aan zelfstandig werken.

Begonnen werd met het maken van een statief en een weeglat, naar teekeningen, zonder aanwijzigingen. Daarna moesten de deelnemers een werkstuk ontwerpen en in teekening brengen, dat in de plaats gesteld zou kunnen worden van een werkstuk uit de modellenreeks, volgens welke zij gearbeid hadden. Deze arbeid moest ook dienen ter verkrijging van een beter inzicht in de methode van den houtarbeid.

Hierna volgde een modelleeroefening, welke arbeid bij de gewone houtslöjd niet voldoende tot zijn recht kan komen. Als werkstuk werd gekozen een scheepje, model zeiljacht.

Vervolgens vervaardigden de cursisten een voorwerp, dat dienst zou kunnen doen bij het onderwijs in de bedrijven der

menschen, in de aardrijkskunde of in de natuurkennis. Vóór de cursus begon, was den deelnemers aan den vervolgcursus schriftelijk bekend gemaakt, dat een der opgaven zou zijn de vervaardiging van een zoodanig werkstuk en dat zij met het oog daarop werden uitgenoodigd goed acht te geven op de bedrijven, welke in hunne woonplaats typisch zijn. Op den cursus werd door den leider voor elken cursist uit de door hem voorgestelde voorwerpen eene keuze gedaan. Gemaakt werden: een windas, een buil, een ploeg, een handbraak, een aquarium en eene sluis.

Hierna volgde de vervaardiging van een kastje met paneelwerk. De deelnemers moesten het zelf ontwerpen, daarna in teekening brengen en uitvoeren. Meestal werden door den leider, na gehouden bespreking met den ontwerper, veranderingen in het plan aangebracht. De werkteekeningen werden met behulp van teekenbord en haak in O. I. inkt uitgevoerd en daarna gekleurd. De vervaardigde voorwerpen, welke er zich toe leenden, werden gebeitst en gewast.

Verleden jaar was gebleken, dat de vervaardiging van de voorwerpen, welke dienst kunnen doen bij het onderwijs in de bedrijven der menschen, in de aardrijkskunde en in de natuurkennis te veel tijd gevorderd had. Nu was voor die werkstukken een maximum van slechts drie dagen beschikbaar gesteld. Daardoor konden alle deelnemers van den vervolgcursus zich één of twee dagen oefenen in het versieren van voorwerpen door tarso- en inlegwerk.

Evenals in de voorgaande jaren was de belangstelling van de deelnemers in alle afdeelingen zeer groot, en werd met den meesten ijver en de grootste opgewektheid door hen gearbeid. De resultaten waren dan ook alleszins bevredigend.

Op 9 en 10 Augustus werd de cursus bezocht door de commissie van toezicht. Belangrijke vraagpunten, den cursus betreffende, werden door de commissie met de leiders besproken.

Onder de belangstellenden, die den cursus met een bezoek vereerden, behooren de heeren inspecteurs van het lager onderwijs van de 1ste en 3de inspectie, en de burgemeester der gemeente Utrecht.

Van de excursies verdienen vermelding het bezoek aan de Rijksmunt en aan het Meteorologisch Instituut te de Bilt.

Behalve de rede op den openingsavond, werden gedurende den cursus nog twee voordrachten gehouden, nl.: door den heer F. Grabijn, hoofdleeraar aan de school voor kunstnijverheid te Haarlem, over: „Het meubel in de Germaansche beschaving", en door den heer D. Been, onderwijzer in handenarbeid aan de Rijkskweek- en leerschool te Haarlem, over: „Het slöjdwerk van de leerlingen der lagere school". Een aantal voorwerpen, door zijne leerlingen vervaardigd, konden het besprokene toelichten.

Ook werd een debatavond gehouden. Vooraf hadden de cursisten gelegenheid gehad schriftelijk vragen te stellen, opdat deze discussie zoo vruchtbaar mogelijk kon worden gemaakt. Zeer belangrijke vraagpunten in betrekking tot den handenarbeid, kwamen aan de orde en gaven aanleiding tot eene zeer geanimeerde gedachtenwisseling.

In de pauzen was weer gelegenheid om tegen billijken prijs melk en verfrisschende dranken te bekomen.

De concierge zorgde daarvoor. Hem was ook het schoonhouden der werkzaal opgedragen.

's Avonds werden kleine fiets- en wandeltochten ondernomen, terwijl de Woensdag- en Zaterdagmiddagen besteed werden voor belangrijker tochten in de omgeving van Utrecht.

Ten slotte zij nog vermeld, dat de cursisten hulde brachten aan Hare Majesteit de Koningin bij Haar bezoek aan Utrecht, door zich onder een door hen vervaardigd vaandel op te stellen op eene door den commissaris van politie aangewezen plaats langs den weg, dien Hare Majesteit volgde.

Moge het slagen van dezen cursus Uwe Excellentie aanleiding zijn om ook in 1912 de Vereeniging in staat te stellen een cursus met daaraan verbonden vervolgcursus te geven.

Haarlem, Rotterdam, } September 1911.

D. Been, *Voorzitter.*

A. van Waart, *Secretaris.*

Namen en woonplaatsen der cursisten.

Afdeeling A.

Mejuffrouw W. M. S. Weeda, oud-cursiste, Geldermalsen.
,, J. D. van Dunnewold, oud-cursiste, Utrecht.
,, A. Walda, oud-cursiste, Zutphen.
,, M. G. de Goed, oud-cursiste, Helmond.
,, A. W. J. Hamer, Delft.
,, E. G. G. J. Hendriks, Steenbergen.
,, E. Zigtema, Zutphen.
,, M. F. W. A. Penzis, Heerlen.
,, W. H. van Beusekom, Utrecht.
,, C. Baarspul, Hei- en Boeicop.
,, Adr. Baas, Heerde.
,, T. Jongsma, Purmerend.
,, E. J. v. d. Est, Hengelo.
,, E. G. Landré, de Punt.
,, B. F. M. Yaux, Oisterwijk.
,, Streutgers, Zwolle.
,, J. M. v. d. Klei, Amsterdam.
,, A. H. Fluyt, Zierikzee.
,, G. van Engen, Nieuw-Amsterdam.
,, M. G. Muller, Nieuw-Amsterdam.
De heer P. Zwaal, oud-cursist, Franeker.
,, ,, D. Dijkema, oud-cursist, de Punt.
,, ,, F. André, Soest.
,, ,, S. A. Bijsterbosch, Arnhem.
,, ,, A. van de Weerd Jz., Doorn.
,, ,, R. van Wijk, de Bilt.
,, ,, W. J. F. A. Ribberink, Amersfoort.
,, ,, J. Dubbeldam, Arnhem.
,, ,, M. Poot, Vlaardingen.
,, ,, H. G. Groenhof, Loopikerkapel.

Afdeeling B.

Mejuffrouw T. H. Wouda, oud-cursist, Amsterdam.
,, G. van Engelen, Utrecht.
,, J. M. Gabriëlse, Oost-Souburg.
,, A. G. J. de Jong, den Helder.
Mevrouw M. de Wit—van Wamelen, Schiedam.
De heer J. Wolters, oud-cursist, Deventer.
,, ,, S. Hiemstra, oud-cursist, Haarlem.
,, ,, H. Woudstra, oud-cursist, Zutphen.
,, ,, L. W. Immink, oud-cursist, Bathmen.
,, ,, A. J. Calliber, oud-cursist, Amsterdam.
,, ,, A. Elbrink, oud-cursist, Deventer.
,, ,, Korns. van Wijk, oud-cursist, Baarn.
,, ,, E. Baart, oud-cursist, Alphen (Z.-H.).
,, ,, H. J. Koerselman, oud-cursist, Erica.
,, ,, C. C. Nijhoff, oud-cursist, Zeist.
,, ,, H. H. van Es, Laren.
,, ,, W. Helmholt, oud-cursist, Donkerbroek.
,, ,, F. W. Bergfeld, oud-cursist, Velp (G.).
,, ,, J. A. Haverkamp, Bergentheim.
,, ,, J. A. Rietbergen, Hardinxveld.
,, ,, A. A. Beijer, Gellicum.
,, ,, J. Plooy, Nieuwe Wetering.
,, ,, C. M. Klopper, Doesburg.
,, ,, J. A. M. van Sambeek, Nijmegen.
,, ,, G. Doornink, Dieren.
,, ,, K. Bezemer, Rotterdam.
,, ,, A. de Wit, Schiedam.
,, ,, U. Jensma, Leeuwarden.
,, ,, A. W. Beneder, Amsterdam.
,, ,, H. Boon, Gouda.
,, ,, J. van Iterson, Nieuwe Wetering.
,, ,, G. W. L. Monné, Putten (Veluwe).
,, ,, S. Bosma, Akkrum.
,, ,, B. G. Frederiks, Tiel.

Vervolgcursus.

De heer J. H. Nubé, oud-cursist, Amsterdam.
,, ,, J. J. A. Sandée, oud-cursist, Goes.
,, ,, A. J. Vasbinder, oud-cursist, Zwolle.
,, ,, A. Dekker, oud-cursist, Middelburg.
,, ,, D. J. Schekman, oud-cursist, Deventer.
,, ,, H. H. Gulikers, oud-cursist, Ubachsterg.

BIJLAGE L.

VERSLAG *van den cursus in handenarbeid in 1911 te Groningen gehouden.*

Aangenaam was het voor het bestuur der Vereeniging tot bevordering van het onderwijs in handenarbeid in de provinciën Groningen, Friesland, Drenthe en Overijssel, te Groningen, goedgekeurd bij Koninklijk besluit van 17 September 1904 n°. 56, door eene Rijkssubsidie van f 1500 in staat gesteld te worden dezen cursus te doen houden.

Van heeren burgemeester en wethouders der gemeente Groningen werd de toestemming verkregen om de gymnastiekschool in de Violenstraat voor het houden van den cursus te mogen gebruiken.

De inventaris van de fabrieksschool van den heer J. E. Scholten werd weer dankbaar gebruikt.

Met de door Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken benoemde commissie van toezicht, bestaande uit de heeren dr. B. van der Meulen, dr. M. J. H. Houba, schoolopzieners in het arrondissement Groningen en het district Maastricht, en P. H. van der Ley, directeur der Rijkskweekschool voor onderwijzers te Haarlem, werden schriftelijk en mondeling verschillende der te treffen maatregelen voor den cursus vastgesteld.

De heeren J. C. Max, W. W. Braam en J. B. Wolthuis werden aangewezen als leiders van den cursus, laatstgenoemde tevens als hoofdleider. In overleg met de commissie werd later als medeleidster nog aangewezen mej. H. W. Varossieau, oud-cursiste.

In verschillende onderwijs- en locale bladen werd eene oproeping tot deelneming geplaatst. Het prospectus werd op aanvrage gratis toegezonden en o.a. verzonden aan de leden van het toezicht in de 3de inspectie van het lager onderwijs. Alle aanvragen om inlichtingen werden uitvoerig beantwoord.

Voor toelating werden op de lijst gebracht 63 onderwijzers (-essen), werkzaam als hoofd of onderwijzer aan openbare en bijzondere scholen. Door heeren Rijkscommissarissen werden voor iedere afdeeling 20 deelnemers toegelaten; daar echter één dezer eerst 26 Juli berichtte niet te kunnen komen, was het aantal deelnemers in afd. A 19. Het gelijktijdig toelaten voor den cursus in Utrecht gaf aanleiding tot eenige moeilijkheden.

Bij het bespreken der pensions werd algemeen een hooger bedrag gevraagd, zoodat het niet mogelijk was alle deelnemers tegen den gewonen prijs te huisvesten; het bestuur zou dan ook gaarne de tegemoetkoming in reis- en verblijfkosten aan de deelnemers tot f 25 verhoogd hebben, maar de financiën lieten dit niet toe.

In een paar te Amsterdam gehouden samenkomsten der leiders werden de technische aangelegenheden uitvoerig besproken.

De inrichting der lokalen vereischte buitengewone zorg met het oog op de om den parketvloer gestelde voorwaarden.

In tegenwoordigheid van verschillende autoriteiten en genoodigden werd de cursus op Maandag 24 Juli, 's namiddags te 3 uur geopend door den heer J. R. Modderman, 2de-voorzitter der vereeniging. De heer jhr. mr. dr. E. van Beresteyn, burgemeester van Veendam, sprak bij deze gelegenheid een inleidend woord, dat getuigde van groote waardeering voor den handenarbeid en het streven der vereeniging.

Na de opening werden door den secretaris, dr. G. A. Nauta, verschillende mededeelingen gedaan en door de leiders de gewenschte aanwijzingen gegeven en besprekingen gehouden om van meet af een geregelden gang van werkzaamheden te verkrijgen.

Van de 19 deelnemers in afd. A. volgden 15 den cursus voor de 1ste en 4 voor de 2de maal; in afd. B waren deze cijfers 11 en 5, terwijl 4 op andere wijze te voren gewerkt hadden, zoodat zij met n°. 9 of 11 der serie begonnen.

Terwijl de beginners in afd. A onder leiding van den heer Max met den papierarbeid begonnen, beoefenden de anderen den kleiarbeid, daarin na 1 dag door de eersten gevolgd, mede onder leiding van mej. Varossieau; in de 2de week begonnen allen met den kartonarbeid. De heeren Braam en Wolthuis leidden den houtarbeid; in deze afdeeling werden door enkele deelnemers eenige modellen naar door hen ontworpen teekeningen vervaardigd. Zoowel tijdens de werkzaamheden als afzonderlijk werden door de leiders inlichtingen verstrekt over de behandeling van het gereedschap, de materialen, methode, leerboeken en andere onderwerpen.

De heer H. Tuin, leeraar te Amsterdam, sprak Donderdag 3 Augustus over: „Constructie en versiering"; uit de na afloop gestelde vragen bleek, dat het zoo practisch en prettig behandelde onderwerp goed ingeslagen was. In tegenwoordigheid van den heer van der Ley, lid van de commissie van toezicht, werd 8 Augustus de debat-avond gehouden; verschillende punten, die betrekking hadden op het onderwijs en de invoering en ook andere cursuszaken, werden naar aanleiding van te voren ingeleverde vragen uitvoerig behandeld.

Hoewel de temperatuur zelfs in de zoo uitstekend ingerichte werklokalen soms tot 90° F. steeg, werd er toch met groot animo gewerkt; de hoedanigheid en hoeveelheid van den arbeid was zonder deze ongewone warmte grooter geweest. De genomen voorzorgsmaatregelen beletten niet, dat een paar deelnemers aan den houtarbeid licht ongesteld werden voor korten tijd. In de pauzen bestond gelegenheid voor rusten en het gebruiken van onmisbare middelen voor het lesschen van dorst.

Brachten in de eerste week de heeren dr. Houba en dr. van der Meulen een bezoek aan den cursus, in de derde week volgde de tegenwoordigheid van den derden commissaris den heer van der Ley en genoten we ook de eer de heeren jhr. mr. L. F. H. Michiels van Kessenich en mr. Th. Ruys, inspecteurs in de eerste en derde inspectie van het lager onderwijs, op den cursus te zien. Door de heeren werden met het bestuur en de leiders allerlei zaken besproken en in eene afzonderlijke vergadering maatregelen beraamd, waardoor voor 't vervolg de belangen van den cursus aanmerkelijk kunnen bevorderd worden.

Ook verschillende autoriteiten, onderwijzers en particulieren kwamen kijken en waren vol bewondering voor de verkregen resultaten. Met genoegen zag het bestuur ook den heer Kraus, wethouder van onderwijs, blijk geven van zijne belangstelling, wien het hier gaarne dank zegt voor het zoo welwillend beschikbaar stellen van de zoo bij uitstek geschikte lokalen.

De groote warmte maakte het met het oog op den vermoeienden arbeid en het behoud der gezondheid raadzaam den vrijen tijd zoo kalm en rustig mogelijk te leven, zoodat er weinig uitstapjes en tochtjes gemaakt werden; de door den voorzitter aangeboden gelegenheid, om met de daarvoor zoo uitstekend ingerichte Hunze XX een heerlijk zeetochtje te maken naar Borkum werd blijkens de algemeene deelneming zeer gewaardeerd.

Gedurende het gezellig samenzijn op den laatsten avond bleek, dat men algemeen dankbaar terug zag op den bijna geëindigden cursus; betreurd werd, dat niet alle deelnemers en leiders nog eenige dagen van thans dubbel verdiende rust in het vooruitzicht hadden.

De resultaten van de cursussen waren in cijfers voor den papierarbeid (I), kleiarbeid (II), kartonarbeid (III) en houtarbeid (IV), (de letters *a* beteekenen de groep beginners en *b* de vervolgers), als volgt:

	Totaal aantal deelnemers.		Aantal				Gemiddelde cijfers			Aantal				Gemiddelde cijfers		
			beginners.	vervaardigde modellen						vervolgers.	vervaardigde modellen					
				% kleinste.	% grootste.	% gemidd.	% laagste.	% hoogste.	v. d. groep.		% kleinste.	% grootste.	% gemidd.	% laagste.	% hoogste.	v. d. groep.
1908	27	I	19		alle		6	10	8,3	1		geen				
		II	19	17	24	22,5	6,2	8,8	7,6	1			4			7,8
		III	17	7	21	16	6,1	8,8	7,6	3	6	8	7,3	8,3	8,8	8,5
		IV	4	14	18	16,5	7,5	8,3	7,7	3	8	10	9	9,2	9,4	9,3
1909	31	I	12		alle		7	9	8	8		geen				
		II	12	16	17	16,2	6,2	8,9	7,4	8	11	14	12,7	6,2	7,6	7,2
		III	12	15	19	17,5	5,8	9,3	8	8	6	10	8,9	6,7	8,7	7,9
		IV	6	17	21	18	6,8	9	8	5	10	12	11,2	8,5	9,4	9,1
1910	40	I	20		alle		6	10	8,5	2		geen				
		II	20	18	21	20	4,9	9,2	7,3	2	11	11	11	7,5	9,1	8,3
		III	20	11	20	17,2	6,3	9,4	7,9	2	8	9	8,5	8,6	9,5	9
		IV	11	12	19	15,2	7,4	9	8,3	7	4	12	9,4	7,4	8,7	8,1
1911	39	I	14		alle		6	10	7,9	5		geen				
		II	15	18	20	19	6,3	8,4	7,5	4	6	8	6,8	7,7	8,4	8
		III	15	11	17	14,3	6,7	8,8	7,6	4	4	8	6,3	7,8	9,3	8,6
		IV	11	13	20	16	6,4	8,8	7,6	9	4	17	9,1	7,2	8,7	7,9

Het prospectus en een lijst van de deelnemers volgen hierachter.

Namens het bestuur der vereeniging:

Dr. G. A. Nauta,
Secretaris.

Groningen, September 1911.

Prospectus.

1°. De cursus wordt gehouden in later te vermelden lokalen.

2°. De cursus is gesplitst in 2 afdeelingen, A. en B.

A. voor papier-, karton- en kleiarbeid;

B. voor houtarbeid.

3°. Men kan slechts deelnemen aan één afdeeling.

Men geve op in welke afdeeling.

Tot den cursus hebben zij de voorkeur, die zich voor houtarbeid aanmelden.

4°. Hoofdleider is de heer J. B. Wolthuis te Groningen. Medeleiders zijn de heeren J. C. Max en W. W. Braam, als leiders verbonden aan de wintercursussen voor onderwijzers te Amsterdam; zoo noodig zullen meer leiders genomen worden.

5°. Hoofden van scholen en onderwijzers-(essen), die bij het L. O. werkzaam zijn, ook zij, die vroeger aan een cursus deelnamen, kunnen zich aanmelden.

6°. De cursus is geheel kosteloos. Er kan eene tegemoetkoming in reis- en verblijfkosten tot een maximum van f 25 door de vereeniging worden verstrekt.

Bij aangifte te vermelden, of men voor tegemoetkoming in aanmerking wenscht te komen.

Het bestuur is bereid, zooveel mogelijk behulpzaam te zijn bij het verschaffen van goed en goedkoop logies. Bij de aangifte dient men dus te vermelden, of men van die hulp gebruik wenscht te maken.

7°. De arbeid is geregeld als volgt:

Practisch werken, iederen morgen van 8—10 en van 10.30—12 uur, en iederen middag (behalve Woensdag en Zaterdag) van 2—3.30 en van 4—5.30 uur.

Op Maandagmorgen wordt om 9 uur begonnen.

Er zullen lezingen worden gehouden.

8°. De cursisten zijn verplicht, op verbeurte, geheel of ten deele, van de tegemoetkoming, alle practische lessen en lezingen bij te wonen.

9°. Gedurende den cursus is eene recreatiezaal disponibel.

10°. De cursus staat onder toezicht van de heeren dr. B. v. d. Meulen en dr. M. J. H. Houba, schoolopzieners in het arrondissement Groningen en in het district Maastricht, en P. H. van der Ley, directeur der Rijkskweekschool te Haarlem, als Rijkscommissarissen.

11°. De cursisten ontvangen na afloop van den cursus een bewijs, dat zij aan den cursus hebben deelgenomen. Hierop wordt vermeld het aantal vervaardigde modellen en het gemiddelde cijfer, daarvoor verkregen.

12°. Aangifte vóór 20 Juni 1911 bij den heer J. B. Wolthuis (Groningen, Damsterkade), met opgaaf van de akten, die de sollicitant bezit, van den naam en de woonplaats van den schoolopziener, onder wiens district hij/zij ressorteert en van de school, waaraan hij/zij werkzaam zijn.

Namens het bestuur der vereeniging:
J. E. Scholten, *Voorzitter.*
Dr. G. A. Nauta, *Secretaris.*

Groningen, Juni 1911.

Deelnemers aan den cursus.

Afd. A.

1. Mejuffrouw G. Bangma, te Wommels.
2. ,, K. G. Hovingh, te Groningen.
3. ,, F. Armbrust, te Nieuw-Buinen.
4. ,, J. Edens, te Oosterwijtwerd.
5. ,, C. A. Jager, te Bedum.
6. ,, J. Lunshof, te Kallenkote.
7. ,, L. J. Lunshof, te Steggerda.
8. ,, K. Mulder, te Groningen.
9. ,, E. M. H. Zijlstra, te Stad-Almelo.
10. De heer J. G. Coerman, te 's Gravenhage.
11. ,, ,, S. de Graaf, te Aalsum.
12. ,, ,, J. H. Jansen, te Groningen.
13. De heer J. van Weering Jzn., te Groningen.
14. ,, ,, R. W. Blaauw, te Scheemda.
15. ,, ,, H. de Blouw, te Helmond.
16. ,, ,, K. M. J. ten Hoor, te Zwolle.
17. ,, ,, H. van der Ley, te Paesens.
18. ,, ,, K. Swierenga, te Hoogezand.
19. ,, ,, H. G. van der Veen, te Kollum.

Afd. B.

1. Mevrouw S. C. Smit—Machielse, te 's Gravenhage.
2. Mejuffrouw Gr. Meles, te Groningen.
3. ,, J. E. M. Onrust, te Groningen.
4. De heer H. Diephuis, te Helpman.
5. ,, ,, A. Ensing, te Odoorn.
6. ,, ,, J. Hoek, te Oosterwijtwerd.
7. ,, ,, S. N. Posthumus, te 's Gravenhage.
8. ,, ,, W. J. Smit, te 's Gravenhage.
9. ,, ,, G. Beiboer jr., te Hindeloopen.
10. ,, ,, S. Cancrinus, te Ruinen.
11. ,, ,, B. J. Frieling, te Rijssen.
12. ,, ,, L. van 't Hoff, te Veenhuizen II.
13. ,, ,, J. H. de Groot, te Kampen.
14. ,, ,, N. Perdon, te Scheemda.
15. ,, ,, F. A. van Riet, te Hengelo (O.).
16. ,, ,, J. Schonewilee, te Erica.
17. ,, ,, G. Tijmes, te De Krim.
18. ,, ,, J. P. A. van der Wall, te Veenhuizen II.
19. ,, ,, H. van Zanten, te Winschoten.
20. ,, ,, J. Zijl, te Stadskanaal.

BIJLAGE M.

VERSLAGEN *van de examens in handenarbeid in 1911.*

I. *Examen, gehouden van 18 tot en met 24 April.*

Namens de Commissie, belast met het afnemen van het examen ter verkrijging van een diploma als onderwijzer(es) in handenarbeid, hebben ondergeteekenden, dr. M. J. H. Houba, voorzitter, en A. v. Waart, secretaris, de eer, u het volgend verslag aan te bieden.

Op Zaterdag 8 April 1911 vergaderde te Amsterdam in het examenlokaal de Commissie, onder voorzitterschap van den heer dr. M. J. H. Houba, schoolopziener in het district Maastricht. Eveneens op Vrijdag 14 April.

Tegenwoordig waren: mevr. M. W. de Vries—v. d. Groen, mej. M. A. Schaly, de heeren: D. Been, W. Swart, J. C. Max, H. Stroy, T. Tjalkens, W. W. Braam, J. B. Wolthuis, P. T. van der Meulen, J. v. Bladel, J. W. Sevenhuysen, M. Vrij en A. v. Waart. De heer A. A. Hofman, die geen zitting kon nemen, werd vervangen door den heer R. Reitsema.

Tot secretaris werd bij acclamatie gekozen de heer A. v. Waart, secretaris der vereeniging. Deze doet namens het bestuur de volgende mededeelingen:

Het bestuur heeft de 15 leden der Commissie verdeeld in drie subcommissies van vijf leden, die ieder gedurende de Paaschweek en den daaropvolgenden Maandag ongeveer 90 candidaten zullen examineeren in drie groepen.

Commissie I: de heeren D. Been, W. Swart, J. v. Bladel, W. W. Braam en H. H. Stroy.

Commissie II: mevr. M. W. de Vries—v. d. Groen en de heeren J. C. Max, R. Reitsema, J. W. Sevenhuysen en A. v. Waart.

Commissie III: mej. M. A. Schaly en de heeren P. T. van der Meulen, J. B. Wolthuis, M. Vrij en T. Tjalkens.

Het aantal candidaten, dat zich heeft aangemeld, bedraagt 276, n.l. voor diploma A 219 en voor diploma B 57.

Dezen worden als volgt verdeeld:

op 18 en 19 April:

Commissie	I	voor	B 28	candidaten
,,	II	,,	A 33	,,
,,	III	,,	A 31	,,

op 20 en 21 April:

Commissie	I	voor	B 29	candidaten
,,	II	,,	A 31	,,
,,	III	,,	A 31	,,

op 22 en 24 April:

Commissie	I	voor	A 30	candidaten
,,	II	,,	A 31	,,
,,	III	,,	A 32	,,

Opgemerkt wordt, dat er groepen zijn van meer dan 30 candidaten, niettegenstaande er reeds meermalen op aangedrongen is het aantal 30 niet te overschrijden.

Naar aanleiding daarvan wijst de secretaris op de meerdere uitgaven, en de voorzitter op het feit, dat nu voor iedere groep twee volle dagen worden genomen, terwijl het examen maar ruim anderhalven dag duurt en er dus bijna een halve dag voor het nazien der werkstukken overblijft. Werden de groepen kleiner en dus het aantal grooter genomen, dan zou men waarschijnlijk weer tot het houden van avondvergaderingen moeten terugkeeren, hetgeen niet wenschelijk is.

Omtrent het mondeling examen wordt besloten, dat ieder candidaat één kwartier in meetkunde en geschiedenis en één kwartier in methode en grondstoffen ondervraagd zal worden.

Nadat nog maatregelen besproken worden, die er toe kunnen leiden, de beoordeeling van het werk in alle commissiën zooveel mogelijk gelijk te maken, worden de werkstukken vastgesteld.

De groepen, die op dezelfde dagen examen doen, hebben hetzelfde werk.

Diploma A.

Eerste dag.

Kartonarbeid.

9 — 9¾	Beschrijving van het hoofdmodel.
9¾—10¼	Snij- en ritsoefening.
10¼—11¾	Koud opzetten.
18 April.	Een halve d.M³. verdeeld in 4 kub. halve d.M. met scharnier.
20 ,,	Hetzelfde model zonder scharnier, tusschenschotten inlaten.
22 ,,	Pennenbakje.
11¾—12½ / 2 — 5½	hoofdmodel.
18 April.	Bakje met gebogen bodem.
20 ,,	Prentbriefkaartenkastje.
22 ,,	Inktstel.

Tweede dag.

Kleiarbeid.

9 —10¼	Vogelfonteintje, 19 April. Kan met oor, 21 April. Vaasje, 24 April.
10¼—12	Werken naar plaat. Steenbakkerij, 19 April. Stuw met kanaal en sluis, 21 April. Hoofd- en zijrivier en sluis, 23 April.
12 — 1	Snijmodel.

Diploma B.

Eerste dag.

9 —10 Werkteekening.
Deur, op 18 April.
Strijkplank, op 20 April.
Handdoekrol, 18 en 19 April.

10 —12½ } hoofdmodel.
2 — 5½ }

Tweede dag.

9 — 1 Springplank in het klein, 20 en 21 April.

Het examen gaf aanleiding tot de volgende opmerkingen:

Practisch werk. Er waren ook nu verschillende candidaten, die onvoldoende voorbereid aan het examen deelnamen. Dat bleek duidelijk uit de wijze, waarop door hen het werk werd aangevangen en voortgezet. Wellicht had het hun aan goede leiding ontbroken.

Mondeling. Er wordt te weinig gelezen over den handenarbeid. De meeste candidaten waren niet voldoende bekend met de lectuur, die daarover bestaat. Met nadruk meent de Commissie daarop te moeten wijzen. Het zou wenschelijk zijn dat het *Tijdschrift voor onderwijs in Handenarbeid*, vooral ook de vroegere jaargangen, een plaats kreeg in alle arrondissements-bibliotheken, opdat het in het bereik kan komen van alle onderwijzers, dus ook van hen, voor wie de aanschaffing financieel te zwaar is.

Ten slotte wordt opgemerkt, dat weer duidelijk bleek, hoe moeilijk het is bij groepen van 30 of meer candidaten behoorlijk toezicht te houden op de uitvoering van den arbeid der candidaten. Het mondeling examen nam alle leden der Commissie te veel in beslag.

Maastricht / Rotterdam, 22 Mei 1911.

Namens de Commissie van examen,
M. J. H. Houba, *Voorzitter.*
A. van Waart, *Secretaris.*

Waardeeringscijfers.

Examen handenarbeid gehouden van 18—24 April 1911 te Amsterdam.

Diploma A.	Meetkunde.	Geschiedenis.	Vouwen.	Methode.	Grondstoffen en gereedschappen.	Beschrijving.	Karton. Ritsen.	Karton. Koud opzetten.	Karton hoofdmodel. Scharnier of verdeeling.	Karton hoofdmodel. Maten en in elkaar.	Karton hoofdmodel. Linnen.	Karton hoofdmodel. Afwerking.	Kleiarbeid. Modelleeren.	Kleiarbeid. Werken naar plaat.	Kleiarbeid. Snijden.	
Voldoende . .	[1] 183	[1] 185	182	185	190	186	177	169	152	178	158	113	129	137	173	maal toegekend.
Twijfelachtig .	9	9	19	12	18	14	24	23	21	21	18	42	40	39	17	„ „
Onvoldoende .	15	13	14	17	6	14	12	22	41	15	38	59	45	38	24	„ „

[1]) Negen candidaten waren in het bezit van diploma B en dus vrijgesteld.

Diploma B.	Meetkunde.	Geschiedenis.	Methode.	Grondstoffen en gereedschappen.	Werktuigen.	Gebruik lintzaag.	Schaafwerk en vellingen.	Maat.	Haakswerken.	Houtverbinding.	Treklat.	Afschuinen of ronde stok.	Bogen of afschuiven.	
Voldoende	[1] 13	[1] 11	43	50	43	47	49	46	46	33	50	27	24	maal toegekend.
Twijfelachtig	0	3	2	1	0	0	3	2	1	7	1	2	2	„ „
Onvoldoende	4	3	10	4	12	8	3	7	8	15	4	26	29	„ „

[1]) Acht en dertig candidaten waren in 't bezit van diploma A en dus vrijgesteld.

Uitslag van het examen.

Diploma A.

	Vrouwelijke candidaten.	Mannelijke candidaten.
Opgeroepen	113	109
Opgekomen	109	107
Teruggetrokken	3	1
Afgewezen	35	24
Geslaagd	74 of ruim 67 %	83 of ruim 76 %

Diploma B.

Opgeroepen	7	52
Opgekomen	5	50
Teruggetrokken	1	1
Afgewezen	1	17
Geslaagd	4 of 80 %	33 of 66 %

II. *Examen, gehouden van 27 tot en met 30 December.*

De Commissie, belast met het afnemen der examens A en B, zooals deze zijn omschreven in het reglement der vereeniging, heeft de eer u na afloop van het door haar gedane onderzoek, het volgende verslag harer werkzaamheden aan te bieden.

De Commissie bestond uit dr. M. J. H. Houba, te Maastricht, door de Regeering als lid en voorzitter aangewezen, en de heeren T. Tjalkens, H. Tuin, P. Ypes en J. Stam, allen woonachtig te Amsterdam. Zij hield twee vergaderingen en wel op 2 en 16 December j.l. ter voorbereiding harer werkzaamheden. Deze vergaderingen, alsmede de examens werden gehouden in de werklokalen van de afdeeling Amsterdam der Vereeniging tot Bevordering van het onderwijs in Handenarbeid, in de hulpschool XVII (Rustenburgerstraat).

Op de eerste vergadering, die grootendeels bijgewoond werd door dr. P. M. Heringa, als secretaris van uw college, wien dank toekomt voor zijn krachtige medehulp, werd tot secretaris benoemd de heer Stam.

De voorzitter deelde mede, dat zich hadden aangemeld 25 candidaten voor diploma A (karton- en kleiarbeid), van wie 10 tevens ook voor het examen B (houtarbeid) [1]).

Bepaald werd, dat het examen voor diploma A op 27 en 28 December en dat voor B op 29 en 30 December zou worden afgenomen.

Wat betreft het te volgen programma kwam men overeen, dat dit zoo min mogelijk zou afwijken van dat, bij vorige gelegenheden gevolgd.

Met het oog op het gering getal candidaten voor B en ter vermijding van onkosten werd tevens besloten, dat het examen op 29 en 30 December slechts door den voorzitter en drie leden der Commissie zou worden afgenomen. Dientengevolge trad de heer Tuin op die dagen niet als examinator op.

De wijze, waarop de practische geschiktheid der candidaten zou worden onderzocht, gaf aanleiding tot eenige besprekingen.

Een der leden van de Commissie wenschte niet te laten werken naar een bepaald model, maar afzonderlijke oefeningen op te geven. Hij meende, dat op die wijze de vaardigheid der candidaten beter beoordeeld zou kunnen worden. Datzelfde lid wenschte dat bij examen B ook zou worden opgegeven het vervaardigen van een voorwerp met gebogen kanten en vlakken.

De meerderheid der Commissie had tegen dit laatste vooral bezwaren, omdat zij meende te mogen veronderstellen, dat de candidaten minder in die richting zouden zijn opgeleid.

Op diezelfde eerste bijeenkomst der Commissie werd ook besloten, dat ieder der leden voor de volgende vergadering modellen zou meebrengen, zoowel voor karton-, klei- als houtarbeid. Uit deze modellen zou eene keuze worden gedaan voor de beide examens.

Ten slotte werd den secretaris opgedragen eene regeling te ontwerpen van de verdeeling der werkzaamheden bij het mondeling onderzoek.

Op de tweede voorbereidende vergadering der Commissie kwam in de eerste plaats ter sprake de keuze van de modellen, waarnaar door de candidaten zou worden gewerkt en werd de volgende regeling van het examen vastgesteld.

Diploma A.

27 Dec.	9 — 9½ uur.	*Ritsmodel:* een regelmatige zeshoek met cirkelvormige uitsnijding op twee der hoeken.
	9½—11 uur.	*Koud model:* een Moorsche trap met deur en kwartcirkelvormigen stut.
	11 —12½ uur. 2 — 5½ uur.	*Groot model:* een halfcirkelvormig bakje met klep, bevestigd aan een schild. Daarboven een ander klein bakje.
28 Dec.	8 — 9 uur.	*Beschrijving* van de vervaardiging van een koffervormige doos met hals en tusschenschot, dienende tot berging van papier en enveloppen. Van onderen is deze doos nog voorzien van een schuiflade.
	9 —10¼ uur.	*Boetseermodel:* een ouderwetsch olielampje met tuit.
	10¼—11½ uur.	*Werken naar plaat:* een oud-Hollandsche pomp op voetstuk.
	11½—12 uur.	*Snijmodel:* kubus, waarvan de hoeken worden afgesneden en op het overblijvende vierkante bovenvlak worden opgesteld.

Diploma B.

29 Dec.	9 —12½ uur. 2 — 5 uur.	*Groot model:* een strijkplank voor mouwen.
30 Dec.	8 — 9 uur.	*Werkteekening* naar enkele gegevens o. a. de perspectivische teekening van een stofdoekbakje met schuine zijwanden.
	9 —12 uur.	*Groot model:* (zie boven).

De beide examens hadden volgens boven vermelde regeling plaats. Mede ingevolge een genomen besluit werd ieder candidaat gedurende een kwartier mondeling ondervraagd in kennis der meetkunde en der geschiedenis en gedurende een tweede kwartier in vouwen, methode en kennis der grondstoffen, terwijl de werkstukken werden beoordeeld op den namiddag en avond van elken tweeden dag.

Van de 25 candidaten, die zich voor A hadden aangemeld, verschenen er 24; één was door ongesteldheid verhinderd. Van deze 24 slaagden er 20 en werden er 4 afgewezen.

Aan examen B namen 12 personen deel, waarvan er 9 slaagden en 3 werden afgewezen. De uitslag mag dus voor beide examens gunstig worden genoemd.

Het is hier de plaats uiting te geven aan een gevoel van waardeering voor de leiding, welke de candidaten bij het onderwijs in handenarbeid genoten hadden. Het werk werd over het algemeen keurig netjes afgeleverd. Vooral de candidaten voor examen B gaven meerendeels blijk van goed technisch onderlegd te zijn.

Toch meent de Commissie een paar opmerkingen niet achterwege te kunnen laten.

Bij het kartonwerk (het hoofdmodel) werd door bijna alle candidaten de fout gemaakt, het onderste bakje, hetwelk toch verondersteld wordt bij het gebruik het meest te moeten dragen, eenvoudig „koud" tegen het schild aan te lijmen, en niet zooals toch gebruikelijk is en zooals ook het model aanwees, het daarmee inniger te verbinden.

Ook liet het vouwen van zeer vele candidaten te wenschen over.

Om te maken, dat niemand zich behoefde te haasten was bij het examen B maar één enkel model opgegeven, een voorwerp bij welks bewerking zich ongetwijfeld vele zwarigheden voordeden, maar dat toch best in den gestelden tijd kon worden afgemaakt. Het was dan ook een teleurstelling voor de Commissie, dat enkele candidaten de ronde pen, het handvat, niet af hadden gemaakt. Een zeer belangrijk deel van den arbeid kon dus niet worden beoordeeld.

Wat betreft het mondeling examen, gaf het onderzoek naar de meetkundige ontwikkeling der candidaten aanleiding tot de volgende opmerkingen. Naast enkelen die blijken gaven goed en zelfs zeer goed te hebben nagedacht over het verband tusschen den handenarbeid en de kennis der eenvoudigste eigenschappen, waren enkelen, die in dit opzicht te kort schoten. Sommigen wisten niet hoe een regelmatig vier- of achtvlak uit klei gesneden moet worden; anderen

[1]) Later is dit getal vermeerderd tot 12.

wisten eenvoudige vragen over regelmatige lichamen niet te beantwoorden.

Wat aangaat het onderzoek naar de kennis der geschiedenis van den handenarbeid, richtte de Commissie zooveel mogelijk hare vragen in naar de overtuiging, dat jongelui van den leeftijd der candidaten en met hunne weinige ervaring nog geen voldoend inzicht kunnen hebben in de opvoedkundige beteekenis van den handenarbeid. Uit de antwoorden bleek, dat hoofd- en bijzaken niet steeds goed uit elkander werden gehouden. Alle candidaten kenden het verhaaltje van Clauson Kaas, „die verplicht was zijn eigen kinderen te moeten onderwijzen", maar velen wisten niet, dat Comenius en ook Fröbel door hun streven en werken bij de geschiedenis van de handenarbeidsbeweging behooren. Cygnaeus, de Finsche kweekschooldirecteur, de eigenlijke stichter van den Zweedschen paedagogischen slöjd, scheen heeelemaal onbekend.

Naast deze opmerkingen echter ten slotte een woord van lof voor de wijze, waarop vragen over methode en grondstoffen door de meesten werden beantwoord. Zulke jonge menschen met een goed inzicht in de methodiek van het vak en daarbij zelf technisch zoo goed ontwikkeld als deze Haarlemsche kweekelingen acht de Commissie een aanwinst voor het onderwijs in handenarbeid. Moge hun spoedig gelegenheid worden gegeven het geleerde in toepassing te brengen.

Maastricht, 18 Janauri 1912.

Amsterdam, 17 Januari 1912.

Namens de Commissie,

M. J. H. Houba, *Voorzitter.*
J. Stam, *Secretaris.*

BIJLAGE N.

VERSLAGEN van de in 1911 gehouden cursussen tot opleiding van spelleiders.

I. VERSLAG *van M. F. Graafland, algemeen technisch hoofdleider, over den cursus te Breda van 31 Juli—12 Augustus 1911.*

Evenals het vorige jaar heb ik de eer u een beknopt verslag aan te bieden van den centralen cursus voor spelleiders(sters) en cursusleiders, in 1911 te Breda gehouden.

Ook dit jaar mocht ik dankbaar eenige verbeteringen constateeren waartoe ik het voorrecht had in een vorig rapport te adviseeren. O.a. het opnemen van leeraren bij het middelbaar onderwijs — ditmaal beperkt tot de gymnastiekleeraren — en de oefening der spelen hockey en cricket.

1. Indeeling.

Dimaal bestond de cursus uit:

2 groepen cursusleiders, waarvan een van 12 en een van 11 heeren gymnastiekleeraren, gymnastiekonderwijzers en onderwijzers, die reeds geruimen tijd als cursusleider werkzaam zijn;

vier groepen dames-spelleidsters;

vier groepen heeren-spelleiders.

II. Doel van den cursus.

Door bovengenoemde indeeling werd het mogelijk dezen cursus beter te doen beantwoorden aan het in den leidraad omschreven tweeledig doel (reeds in 1909 in den leidraad neergelegd) nl.:

1°. de deelnemers bekend te maken met, en te oefenen in spelen, die ze naderhand met klassen der lagere school zullen moeten uitvoeren;

2°. hen in staat te stellen de leiding op zich te nemen van clubs van volwassenen, die ook met hunne hulp in de plaats hunner inwoning kunnen worden opgericht.

Wat de leiding betreft kan worden opgemerkt, dat de daarmee belaste vakmannen — gymnastiekonderwijzers mêt akte M. O. — niet allen aan de eischen voldeden, die men aan goede spelleiders (in dit geval cursusleiders) moet stellen; met name bleef de leider van de klasse cursusleiders meermalen in gebreke, zoodat dan mijn persoonlijke leiding door de cursisten werd ingeroepen. Enkele spelleiders en de leiders van de verschillende sportbonden onderscheidden zich daarentegen bijzonder.

III. Organisatie en voorbereiding.

Dank zij het volgen van den officieelen leergang voor alle plaatselijke cursussen in ons land, uitgegeven door den Nederlandschen Bond voor Lichamelijke Opvoeding, — waarvan een exemplaar hiernevens gaat, — was eenheid gebracht in de te behandelen oefenstof.

Aanbeveling zoude het verdienen indien van Regeeringswege eene officieele lijst van spelen werd samengesteld en aan alle onderwijsautoriteiten en hoofden van scholen verstrekt.

Door verdeeling der leerstof over twee cursusjaren en vaststelling van zoodanig leerplan zal verband worden gebracht tusschen de werkzaamheden van de plaatselijke cursussen en den cursus te Breda; zullen de eischen voor het behalen van een diploma als spelleider(sters) aan den centralen cursus meerdere bekendheid verkrijgen en het beoefenen der bewegingsspelen op de openbare- en bijzondere scholen in Nederland worden gebaat. Ondergeteekende neemt daarom de vrijheid, dit denkbeeld in overweging te geven. Ook daardoor zou, naar hij bescheiden vermeent, in volgende jaren, de centrale cursus meer resultaten kunnen afwerpen. Het zij mij voorts vergund in herinnering te brengen, hetgeen dezerzijds in een vorig rapport omtrent het vormen van cursussen in elke provincie, voor leeraren bij het gymnasiaal en middelbaar onderwijs werd betoogd.

IV. Uitvoering.

Onder de belangrijke verbeteringen, die niet weinig hebben bijgedragen tot het succes van den cursus 1911, moet in de eerste plaats genoemd worden de goede leiding van den directeur en de activiteit van den secretaris. Hierdoor toch werd de samenwerking verkregen, die door mij in het rapport van den cursus 1910 onder punt III, „Uitvoering", zoo noodzakelijk werd geacht.

Hoewel niet in geheel onberispelijken vorm, hebben gedrukte roosters van werkzaamheden niettemin goede diensten bewezen. Het verdient echter aanbeveling ze vroeger te doen verschijnen. In overweging worde gegeven, de beoordeelingsstaten te doen drukken en deze in voldoende hoeveelheid voorradig te houden, opdat zoo noodig meerdere exemplaren kunnen worden verstrekt. Overigens zij het mij vergund in dit verband te verwijzen naar hetgeen dienaangaande in mijn rapport van den cursus 1910 werd vermeld.

Bij de indeeling van den rooster van werkzaamheden werd door mij rekening gehouden met ervaringen van het vorige jaar. Zoo zorgde ik er voor, dat niet steeds dezelfde personen of groepen elkaar bekampten, doch dat door afwisseling van tegenpartij de ijver werd aangewakkerd. Dit had echter de schaduwzijde, dat de betrokken leiders dikwerf andere personen hadden te beoordeelen, zoodat een scherpe blik, veel practische ervaring en menschenkennis naast groote mate van zelfbeheersching nu nog noodzakelijker waren.

Aanvankelijk was aangegeven, dat de lessen zouden gehouden worden van voormiddag 8.30—12; des namiddags van 3.30—6 uur.

Doordat het zesde regiment infanterie op 2 Augustus des voormiddags om 10 uur de vrije beschikking moest hebben over onze speelvelden, zag ik mij genoodzaakt, in overleg met den directeur de voormiddaglessen voor dien dag te bepalen op de voormiddaguren 6.30—10 uur, terwijl de namiddaglessen bleven van 3.30—6 uur. Deze uit de noodzakelijkheid geboren regeling leidde evenwel tot het verzoek van vele cursisten om, in verband met het buitengewone warme weer, ook

op andere dagen de oefeningen in dezen geest meer te doen plaats hebben; na een proef op 3 Augustus met de uren voormiddag 7—10.30 en namiddag 3.30—6 uur werden deze definitief vastgesteld, uitgezonderd echter op de dagen, waarop een lezing werd gehouden.

Werden ten vorige jaren 6 lezingen, een korfbal-, een voetbalontmoeting en een honkbaldemonstratie gehouden, waardoor ongeveer 13 uren aan de eigenlijke oefeningen der cursisten werden onttrokken, dit jaar was voor lezingen drie maal 1½ uur, dus 4½ uur uitgetrokken en werden de ontmoetingen gehouden buiten den lesrooster om. Hierdoor was het mogelijk, om bij een werktijd van 5 uur per dag (tegen 5½ uur het vorige jaar), nog drie uur meer aan practische oefeningen te besteden dan in 1910. De resultaten hiervan bleven niet uit, al dient erkend, dat deze voor een deel aan de betere leiding en het buitengewoon fraaie weer moet worden toegeschreven.

Hoewel dit jaar een veel grooter aantal spelen is onderwezen, de groote spelen met hockey en cricket zijn vermeerderd, kan ik met genoegen constateeren, dat de resultaten van den cursus 1911 die van 1910 verre hebben overtroffen.

Met uwe goedkeuring uitvoering gevende aan mijn voorstel neergelegd in mijn rapport van 1910, om vriendschappelijke ontmoetingen van cursisten onderling te doen plaats hebben, werd door mij zoodanige wedstrijd georganiseerd, welke plaats vond op Vrijdag 11 Augustus 1911 van 3—4 uur en 4.30—5.30, en die — ook volgens persberichten — uitmuntend geslaagd mag heeten. (Zie verslagen.)

Het is mij hierdoor tevens mogelijk geweest om te bewijzen, dat van leiders en cursisten niettegenstaande het buitengewoon warme weer niet te veel is gevergd. Ik leg hier nadruk op, omdat men tijdens den cursus herhaaldelijk bij mij heeft aangedrongen op vermindering van arbeid en afschaffing van de middaglessen, met het oog op de heerschende temperatuur. Doordat aan dien drang niet werd toegeven komt het mij voor, dat de N. B. L. O. met den cursus 1911 te Breda heeft getoond, wat met goeden wil is te bereiken; bij deze ongeveer 130 opvoeders(sters) der jeugd zal de moreele les haar waarde behouden bij het door hen te geven onderwijs.

V. Theorieën.

Betreffende dit onderwerp meen ik te mogen volstaan met te verwijzen naar hetgeen hierover in mijn rapport van 1910 werd gezegd.

VI. Dienst bij ongunstig weer.

Door het prachtige zomerweer behoefde geen gebruik te worden gemaakt van de te onzer beschikking gestelde loods. Het ware uiteraard verkeerd hieruit af te leiden, dat ze gemist kan worden.

VII. Beheer van het materieel.

Ook thans moet ik met dankbaarheid constateeren, dat berging van spelgereedschappen niets te wenschen overliet. Het komt mij echter van belang voor een verantwoordelijk persoon daarvoor aan te wijzen, die tevens vóór elken speeltijd de gereedschappen uitgeeft en na afloop daarvan weder in ontvangst neemt.

VIII. Gezondheidsmaatregel.

De buitengewoon hooge temperatuur deed zwem- en doucheinrichting alle recht wedervaren.

Het zij mij vergund de aandacht te blijven vestigen op het punt „zwemonderwijs" in mijn rapport van 1909 aanbevolen; wel werd daaraan thans ten deele uitvoering gegeven, doch naar mijne meening nog in onvoldoende mate. Aanbeveling verdient het, dit deel van de lichamelijke opvoeding als verplicht onderdeel op het examenprogram voor cursusleiders te plaatsen en dit wel om de tweeledige reden, dat:

1°. wel geen enkele lichaamsoefening zoo alzijdig is als juist het zwemmen;

2°. in ons vaderland het zwemmen tot een ware nationale lichaamsbeweging zou kunnen worden.

Gedurende den cursus werd gebruik gemaakt van de militaire zweminrichting door:

totaal 48 dames, waarvan 20 zwemonderwijs genoten, en totaal 100 heeren, waarvan 30 zwemonderricht genoten.

De militaire douche-inrichting werd door 105 dames benut en 298 heeren.

Ik mag niet nalaten te vermelden, dat een zeer groot aantal dames en heeren er de voorkeur aan gaven op eigen kosten gebruik te maken van de particuliere zweminrichting, welke naar hun oordeel hygiënisch beter aan de te stellen eischen voldeed. Hierop dient alle aandacht te vallen, ten einde — mocht zulks inderdaad het geval zijn — maatregelen te nemen, dat het zwemmen zoo goed mogelijk tot zijn recht kan komen. Mogelijk ware een overeenkomst te sluiten met het bestuur van die particuliere zweminrichting, in dien vorm, dat de cursisten op afgifte van een bon onzerzijds, van die inrichting hetzij gratis, hetzij op voordeelige voorwaarden zullen kunnen gebruik maken.

Behoudens in een enkel geval met een vrouwelijk lid, werden huisvesting en voeding ten zeerste geroemd.

IX. Sluiting.

Ditmaal was de sluiting van den cursus een waardig slot aan de twee weken van samenwerking tusschen cursisten en leidend personeel; jammer alleen dat een deel van de cursisten deze sluiting niet konden bijwonen, daar zij vroegtijdig weder uit Breda vertrekken moesten, ten einde nog vóór middernacht in de plaats van inwoning te kunnen aankomen.

Hieraan ware te gemoet te komen, door den laatsten Vrijdagmiddag te bestemmen voor een officieele sluiting en den daarop volgenden Zaterdag als reisdag te beschouwen. In verband hiermede en met het oog op het gewijzigd karakter van de volgende centrale cursussen neem ik de vrijheid, uwe aandacht te vestigen op het volgend

X. Schema van „reorganisatie van den centralen cursus te Breda".

Hoewel het verwerven van diploma's door onderwijzend personeel belangrijke afmetingen heeft aangenomen en van enkele zijden daarentegen niet geheel ten onrechte bezwaren worden geuit, valt het niet te ontkennen, dat een groote meerderheid het bezit van een diploma als noodzakelijk beschouwende, zich gaarne in de gelegenheid ziet gesteld dat bewijs van geschiktheid te behalen. Dit voorop stellende, moet verder worden toegegeven, dat de eischen voor verschillende bevoegdheden tot het geven van gymnastiekonderwijs geen gelijken tred hebben gehouden met de wetenschappelijke ontwikkeling van het leervak eenerzijds en anderzijds met de eischen, die ook dientengevolge in den tegenwoordigen tijd worden gesteld.

De noodzakelijkheid van aanvulling is daardoor overtuigend gebleken. Vrij algemeen wordt begrepen, dat de exameneischen, die voorheen gesteld werden om in het bezit te geraken van akten, recht gevende op het geven van onderwijs, niet zoo volledig zijn, dat in het voldoen aan die eischen waarborgen liggen, dat men de *gymnastiek in vollen omvang beheerscht*.

Het ligt nu op den weg van den N. B. L. O. om — zoolang niet de examenprogramma's van Staatswege wijziging ondergaan — gelegenheid te scheppen tot het behalen van aanvullingsakten, resp. op die voor M. O. en voor L. O. en voor vrije en orde-oefeningen (*j*). Zij zouden bestaan moeten in een diploma als:

A. Cursusleider voor akte gymnastiek M. O.;

B. Spelleider voor akte Gymnastiek L. O., en voor

C. In een getuigschrift, dat een tweejaarlijksche cursus met vrucht is gevolgd, voor de akte *j*, en voor de aanteekening op de onderwijzersakten.

Bij eventueele herziening van de exameneischen voor de bevoegdheden tot het geven van gymnastiekonderwijs kan dan wellicht door de Regeering rekening worden gehouden met het programma voor bovengenoemde aanvullingsdiploma's van den N. B. L. O.

Het spreekt vanzelf, dat iedere onderwijskracht de gelegenheid moet worden gegeven, deze aanvullingsdiploma's te behalen.

Van belang zoude het stellig zijn, indien in de toekomst het bezit van een diploma, als hier bedoeld, eenige voor-

deelen bood bij benoeming tot onderwijzer(es) of vakonderwijzer(es).

Daardoor kon men wellicht bereiken, dat in de toekomst op elke school één of meer (liefst alle) leerkrachten de bevoegdheid bezitten om zich met dit deel van de lichamelijke opvoeding te belasten, waardoor de gevaren van het onderwijs door onbevoegden worden ontgaan.

Van belang is het voorts, dat aan de bedoelde reorganisatie eenig officieel karakter wordt gegeven, bij voorbeeld doordat de Regeering zich bij de examens door een der inspecteurs van het onderwijs doe vertegenwoordigen, dan wel een hunner als gedelegeerd Regeeringscommissaris in de Commissie voor den cursus zitting doe nemen.

Zoo zouden ook de diploma's, uit te reiken door den N. B. L. O. voor cursisten van den centralen cursus te Breda, behooren te worden mede-onderteekend door den inspecteur voornoemd, en de getuigschriften voor de cursisten van de provinciale cursussen door den inspecteur van de inspectie, waartoe de provincie behoort. Om de gedachten te bepalen, denk ik mij de reorganisatie in verband met het bovenstaande ongeveer aldus:

1°. De centrale cursus van den Nederlandschen Bond voor Lichamelijke Opvoeding wordt elk jaar gehouden van 24 Juli tot 16 Augustus te Breda, en wordt verdeeld in:

a. een cursus voor dames: 24 Juli—5 Augustus;

b. een cursus voor heeren: 5—16 Augustus;

2°. Deze cursus is opengesteld voor allen, die een onderwijsbevoegdheid bezitten;

3. Het doel van dezen cursus is, de in sub 2 bedoelden in de gelegenheid te stellen zich te verwerven een getuigschrift C van het met succes volgen van een centralen cursus.

A. Een aanvullingsdiploma als cursusleider(ster);

B. Een aanvullingsdiploma als spelleider(ster).

De tweejaarlijksche cursussen in de provincies, door den N. B. L. O. te organiseeren, geven hun, die door ijver en vaardigheid uitmunten, de gelegenheid te behalen getuigschrift C, dat zij met goed gevolg een tweejaarlijkschen cursus in openluchtspel en verbandleer (Eerste Hulp bij Ongelukken) hebben doorloopen.

Zij, die van getuigschrift C zijn voorzien, kunnen een aanvullingsdiploma B als spelleider(ster), behalen door met goed gevolg te doorloopen een centralen cursus te Breda in openluchtspelen, verbandleer, zwemmen, anatomische en physiologische grondbeginselen betreffende openluchtspelen. In het bezit van diploma B of van een der akten gymnastiek M. O., L. O. of J, kan men zich aanmelden voor het examen ter verkrijging van diploma A of B, terwijl zij, die diploma C of B of een ander lager of middelbaar gymnastiek bezitten, in de gelegenheid worden gesteld diploma A te behalen aan den centralen cursus, waarvoor vereischt wordt, behalve voldoende inzicht en geoefendheid in de spelen voor de leerlingen der lagere en scholen met M. U. L. O.:

1. voldoende kennis van de verdeeling der spelen over de verschillende schooljaren van het lager en M. U. L. O.;

2. voldoende kennis van eerste hulp bij ongelukken;

3. voldoende kennis van, en vaardigheid in het zwemmen;

4. voldoende kennis van de paedagogische waarde van de spelen;

5. voldoende kennis van spelmaterieel voor de verschillende spelen en leeftijden en afmetingen van speelvelden;

6. voldoende geschiktheid om spelleiders(sters) te vormen.

Voor de richtige uitvoering zoude benoodigd zijn:

1°. een directeur van den cursus;

2°. een hoofdleider;

3°. een secretaris;

4°. een commissie voor het afnemen van theoretisch examen, waarin de onder 1°., 2°. en 3°. bedoelden zijn opgenomen, en bestaande uit een inspecteur van het lager onderwijs, voorzitter, terwijl met het meer practische gedeelte worden belast, behalve de directeur en de hoofdleider, zes gymnastiekleeraren — gymnastiekonderwijzers —, die zich op het gebied van het openluchtspel een goeden naam hebben verworven en als cursusleider van den N. B. L. O. zijn werkzaam geweest.

Voor het behalen van diploma B moet de bond de beschikking hebben over het terrein van de afdeeling „Breda" van den N. B. L. O., benevens een ongeveer 100-tal kinderen per dag.

Voor het behalen van het diploma A en C: alles wat tot heden ter beschikking stond van den centralen cursus en een gelegenheid voor het theoretisch examen. Zij, die voor het behalen van een getuigschrift B en C in aanmerking willen komen, kunnen dan tevens benut worden als leerlingen van hen, die examen doen voor diploma A.

Mocht uw bestuur met deze denkbeelden in beginsel medegaan, dan stelt ondergeteekende zich overgaarne beschikbaar om nader, wat de meest wenschelijke uitvoering betreft, in overleg te treden.

Als bijlage gelieve uw bestuur ten slotte nog eenige bijzonderheden aan te treffen.

's Gravenhage, Januari 1912.

De algemeen technisch hoofdleider van den Nederlandschen Bond voor Lichamelijke Opvoeding,
(w. g.) M. F. Graafland.

Januari 1912.

Gezien,

en er mij geheel mee vereenigende,

De Directeur van den Centralen Cursus voor Spelleiders(sters) in het jaar 1911,
(w. g.) K. v. d. Wall,
gepensionneerd generaal-majoor, arrondissements-schoolopziener.

Bijlage I.

—

Praktijk.

Het speelplan voor dezen cursus bevatte de spelen, vermeld in nevensgaanden leergang en lijst, met vermelding van het aantal malen, dat elk spel door de verschillende groepen werd gespeeld.

Alle deelnemenden werden door mij beoordeeld.

Theorie.

Lezingen werden gehouden:

1°. Over het zwemonderwijs op de lagere school. (2 Augustus.)

2°. Over het loopen. (5 Augustus.)

3°. Werd een verhandeling gehouden over het korfbalspel.

4°. Werd door de leiders van het voetbalspel het practisch onderwijs nu en dan afgewisseld door eenige theoretische beschouwingen; een en ander in verband met het warme weer.

Aantal deelnemers(sters):

a. drie en twintig heeren cursusleiders;

b. een en vijftig heeren cursisten, en

c. vier en vijftig dames cursisten.

Hiervan behaalden het praedicaat „voldoende" en meer voor vaardigheid en geschiktheid om als leider(ster) op te treden:

van de onder sub *a.* bedoelden drie en twintig;
„ „ „ „ *b.* „ zeven en veertig.
„ „ „ „ *c.* „ een en vijftig.

Ongevallen.

Ernstige ongevallen kwamen gelukkig niet voor.

BIJLAGE II.

Leergang voor het eerste cursusjaar.

Zomercursus (1 Maart—1 November) en wintercursus (1 November—1 Maart.)

a. *Klein terrein en zaalspelen.*

Nabootsingspelen.

1ste schooljaar.

1. Poppenkoopman (staande en gaande).
2. Tusschen Keulen en Parijs (staande en gaande).
3. De smid (Jan en Smid).

Zoo noodig op eventueel verzoek der cursisten uit te breiden.

Loop- en vangspelen.

1ste schooljaar.

1. Kom mee.
2. Kat en muis (met eenvoudige variaties).
3. Twee emmertjes water halen (3 manieren).
4. Herder en schapen.
5. Vos, kom uit je hol (loopende met een tik).
6. De naaiwinkel.

2de schooljaar.

1. Kat en muis (met hinderen van de kat.)
2. Herder en schapen (met hinderen van den wolf door den herder, ook met 2 wolven.)
3. Vos, kom uit je hol (loopende met 3 tikken).
4. De naaiwinkel (meer verspreid).

3de schooljaar.

1. Kat en muizen (ook met nesten).
2. Twee is te veel.
3. De stumperd.
4. De kikvorsch.
5. Vos, kom uit je hol (hinkende).

4de schooljaar.

1. Kat en muizen in flank en front.
2. Drie is te veel.
3. De stumperd (twee stumperds).
4. De kikvorsch.

5de, 6de, 7de en 8ste schooljaar.

1. Drie is te veel (ook met tusschenplaatsen).

b. *Balspelen.*

1ste schooljaar.

Kleine bal.

1. Kleine ballen vangen (werpen door den leider).
2. Oefeningen met den kleinen bal (ook tegen den muur).
3. Over en weer werpen tot pl.m. 3 M. afstand.

Groote bal.

4. Doorgeven.
5. Over en weer geven.
6. Werpbal tot pl.m. 3 M. afstand.

2de schooljaar.

Kleine bal.

1. Werpen en vangen (voortzetting van de oefeningen uit het 1ste schooljaar.
2. Over en weer werpen tot pl.m. 5 M. afstand.

Groote bal.

3. Over en weer werpen tot pl.m. 5 M. afstand.
4. Hinderbal (met tikken van het kind).
5. Burchtbal (met werpen van den bal en 2 doelverdedigers).

3de schooljaar.

Kleine bal.

1. Over en weer (ook met stuit).
2. Hinderbal (met doorgeven en tikken van het kind.)
3. Muurbal (met werpen van den bal).
4. Koningsbal.

Groote bal.

5. Doorgeven op minstens 2 M. onderlingen afstand (de bal wordt zijwaarts gebracht).
6. Over en weer werpen (minstens 5 M. afstand).
7. Hinderbal (met doorgeven in rij of enkel en aanraken van kind of bal).
8. Burchtbal (met grooter afstand en twee doelverdedigers).

4de schooljaar.

Kleine bal.

1. Hinderbal (met aanraken van kind.)
2. Loopbal (partijspel).
3. Renbal (partijspel).
4. Voorbereidende slagbalspelen.

Groote bal.

5. Hinderbal (bal aanraken).
6. Burchtbal met een doelverdediger.
7. Vierkantbal (partijspel).
8. Amerikaansch balspel.

5de en 6de schooljaar.

Kleine bal.

1. Loopbal.
2. Renbal (partijspel).
3. Voorbereidend kastie (partijspel met één honk).
4. Werp-vangbal met doelloopen (partijspel).
5. Voorbereidende slagbalspelen.

Groote bal.

6. Hinderbal (tijgerbal).
7. Burchtbal (idem als voorbereiding voor voetbal).
8. Vierkantbal (partijspel).
9. Amerikaansch balspel (partijspel).
10. Doelen.
11. Doelen en dekken.
12. Doelen en dekken in 2 vakken.
13. Doelen en dekken met buitenbaan.
14. Handbal (klein terrein 25 bij 50 M.).

7de en 8ste schooljaar.

Kleine bal.

1. Werp-vangbal met doelloop (op grooter afstand).

Groote bal.

2. Amerikaansch balspel.
3. Doelen en dekken.
4. Doelen en dekken met buitenbaan.
5. Doelen en dekken in 2 vakken.
6. Burchtbal (als voorbereiding voor voetbal).
7. Handbal.
8. Voorbereidende voetbalspelen.

c. *Kampspelen.*

3de schooljaar.

1. Trekkamp.

4de schooljaar.

1. Trekkamp.

5de en 6de schooljaar.

1. Trekkamp.

7de en 8ste schooljaar.

1. Kringtrekken.

d. *Partijspelen op groot terrein*, pl.m. 60 × 40 M.

5de en 6de schooljaar.

Met groote bal.

1. Handbal.
2. Korfbal.

7de en 8ste schooljaar.

1. Handbal.
2. Korfbal.
3. Voetbal (zessen).
4. Vuistbal.

1. Tambourijnbal (voor meisjes).

Leergang voor het tweede cursusjaar.

Zomercursus (1 Maart—1 November) en wintercursus (1 November—1 Maart).

a. *Klein terrein en zaalspelen.*

1ste schooljaar.

Loop- en vangspelen.

1. Baas, de hond heeft een haas.
2. Zwarte man of witte vrouw.

2de schooljaar.

1. Zwarte man of witte vrouw.
2. Wolf en schapen (als kat en muis met kinderen).
3. Chineesche muur.
4. Vischnetje in een cirkel (met één groot of twee kleine netjes).
5. De lokvogel.

3de schooljaar.

1. Laatste paar uit (rijen van hoogstens 8 paar).
2. De lokvogel.
3. Vischnetje (met grenslijnen met één groot of 2 kleine netjes).
4. Voetje van den grond.
5. Teerlingspel (pl.m. 7 M.).

4de schooljaar.

1. Vischnetje (vrij met aflossen).
2. Teerlingspel (met minstens 10 M. loop).
3. Gallah (partijspel).
4. Aannemer (jaren in 3 vakken).
5. Schatbewaarder (zonder kapen).
6. Pandjerooven (partijspel, gevangen, vrijtikken en zonder pand).
7. Schaar loopt uit (zonder kettingbreken).
8. De kluizenaar.

5de en 6de schooljaar.

1. Vischnetje (met grooter worden van het net).
2. Teerlingspel (met minstens 15 M. loop).
3. Gallah (partijspel).
4. Aannemer (in rechte baan in 3 vakken en om een cirkel).
5. Schatbewaarder (ook met kapen onderling).
6. Kaperspel (vrijtikken kan alleen geschieden met een pand in de hand).
7. Schaar loopt uit (ook met kettingbreken).
8. Holland—Zeeland.
9. Grijp- of roofvogel (de achterste tikken).
10. Springende kring (in front- en flankcirkel).
11. Vrije mand.
12. Barloop-grensverlos (partijspel).
13. Verlos (partijspel).
14. Oorlogsspel (partijspel).

7de en 8ste schooljaar.

1. Vischnet (twee leerlingen vormen het netje, met aflossen).
2. Schatbewaarder (ook met jager).
3. Grijpvogel (ook met aftikken van den grijpvogel).
4. Springende kring (ook met looppas en ook hinkende).
5. Vrije mand.
6. Oorlogsspel.
7. Kaperspel.
8. Verlos en grensverlos.
9. Vlaggenverlos.

b. *Wedloopen.*

1ste schooljaar.

1. In rechte baan pl.m. 10 M.
2. Kringwedloop in twee kringen.

2de schooljaar.

1. In rechte baan met keerpunt pl.m. 15 M.
2. Kringwedloop in twee kringen.
3. Halterwedloop (1 halter halen pl.m. 10 M.).
4. Slagloop (pl.m. 20 M.).

3de schooljaar.

1. Kringwedloop met tegenloop.
2. Slagloop (pl.m. 25 M.).
3. Halterwedloop (2 halters wegbrengen op pl.m. 10 M. = pl.m. 30 M.).
4. Halterrapen (4 halters op onderlingen afstand van 1½ M.).
5. Wedloop (pl.m. 25 M., zoo noodig met keerpunt op 12½ M.).

4de schooljaar.

1. Wedloop (pl.m. 30 M., zoo noodig ook met keerpunt op 15 M.).
2. Halterwedloop (2 halters op pl.m. 10 M. halen).
3. Halterrapen (4 halters op onderlingen afstand van 2 M.).

5de schooljaar.

1. Wedloop (pl.m. 40 M.).
2. Halterwedloop (3 halters op 10 M. brengen).
3. Halterrapen (5 halters op onderlingen afstand van 1½ M.).
4. Vlaggenwedloop (in front- en flankrij).
5. Hoepelwedstrijd ook met keerpunt.

6de schooljaar.

1. Wedloop (pl.m. 50 M.).
2. Halterwedloop (3 halters op 10 M. halen).
3. Halterrapen (5 halters op onderlingen afstand van 2 M.).
4. Vlaggenwedloop (in front- en flankrij).
5. Hoepelwedstrijd ook met keerpunt.

7de schooljaar.

1. Wedloop (pl.m. 50—75 M.).
2. Estafettenloop (onderlinge afstand pl.m. 50 M.).
3. Halterwedloop (4 halters op pl.m. 10 M. brengen).
4. Halterrapen (5 halters op onderlingen afstand van 2½ M. = 75 M.).

8ste schooljaar.

1. Wedloop (pl.m. 75—90 M.).
2. Estafettenloop (onderlinge afstand pl.m. 50 M.).
3. Halterwedloop (4 halters op pl.m. 10 M. halen).
4. Halterrapen (5 halters op onderlingen afstand van 3 M. = 90 M.).

c. *Balspelen.*

1ste schooljaar.

Kleine bal.

1. Koninginnebal (in kleine afdeelingen).

Groote bal.

2. Fopbal (in kleine afdeelingen).

2de schooljaar.

Kleine bal.

1. Koninginnebal (in kleine afdeelingen).
2. Fopbal (in kleine afdeelingen).

Groote bal.

3. Fopbal (in kleine afdeelingen).

3de schooljaar.

Kleine bal.

1. Fopbal (in moeilijker vormen en in kleine afdeelingen).
2. Koninginnebal (in kleine afdeelingen en op grootere afstanden).

Groote bal.

1. Loopbal (partijspel, in twee cirkels, twee front- of twee flankrijen).

4de schooljaar.

Kleine bal.

1. Kruisbal.
2. Snor- of bokbal (partijspel in 3 partijen).
3. Stabal.
4. Jagerbal (in eenvoudigen vorm).
5. Trefbal.

Groote bal.

1. Loopbal (partijspel, in cirkels, front- of flankrij).

5de en 6de schooljaar.

Kleine bal.

1. Snor- of bokbal (partijspel, 3 partijen).
2. Bal over de streep (partijspel).
3. Jagerbal.
4. Noemen en raken.
5. Stabal.
6. Trefbal (partijspel).

Groote bal.

1. Jagerbal (partijspel).

7de en 8ste schooljaar.

Kleine bal.

1. Snorbal (als boven, doch grooter afstand tusschen vak A en C).
2. Bal over de streep.
3. Jagerbal.

4. Stabal.
5. Noemen en raken.
6. Trefbal.

d. *Kampspelen.*

5de schooljaar.

1. Duwkamp (aaneen en tusschen twee stokken).
2. Kruistouwtrekken.
3. Hinkkamp (*a.* rechte baan op hetzelfde been pl.m. 20 M.);

(*b.* bij keerpunt 15 M. verwisselen van been) (hinkende halters oprapen).

6de schooljaar.

1. Duwkamp (aaneen en tusschen twee stokken).
2. Kruistouwtrekken.
3. Hinkkamp (*a.* hinkkamp rechte baan op hetzelfde been 25 M.);

(*b.* bij keerpunt 20 M. verwisselen van been) (hinkende halters oprapen).

7de en 8ste schooljaar.

1. Kruistouwtrekken.
2. Duwen.
3. Touwtrekken (met loop van minstens 25 M.)
4. Stokworstelen (ook met twee stokjes).
5. Hinkkamp (als partijspel).

Partijspelen op groot terrein.

5de en 6de schooljaar.

Kleine bal.

1. Slagbal.
2. Roofbal (gevulde bal).

7de en 8ste schooljaar.

1. Slagbal.
2. Kastie.
3. Kiepers.
4. Veldbal.
5. Grensbal (met grooten bal).
6. Honkbal.
7. Hockey.

N.B. De spelen te onderwijzen in de volgorde 1, 2, 3, enz.

Driecte voorbereidingen voor korfbal zijn:

te onderwijzen in de volgorde, hieronder aangegeven, met den grooten bal.

1. Doorgeven.
2. Over en weer.
3. Werpbal (steeds grooter afstand, ook over een koord).
4. Hinderbal.
5. Vierkantbal (steeds grooter wordend vierkant).
6. Doelen.
7. Amerikaansch balspel.
8. Doelen en dekken.
9. Doelen en dekken (met buitenbaan).
10. Doelen en dekken in twee vakken.
11. Handbal.
12. Korfbal.

Voorbereidingen voor slagbal zijn vervat in een door den bond uitgegeven werkje.

Voorbereidingen voor kastie zijn te onderwijzen in de hieronder aangegeven volgorde:

1. Kleine ballen vangen.
2. Oefeningen met den kleinen bal.
3. Over en weer.
4. Hinderbal.
5. Muurbal.
6. Koningsbal.
7. Loopbal.
8. Stabal.
9. Snorbal.
10. Renbal.
11. Jagerbal.
12. Trefbal.
13. Voorbereidend kastie.
14. Werpvangbal met doelloopen.
15. Kastie.

Het verdient aanbeveling de cursisten in kleine afdeelingen te laten spelen voor eigen oefening, zoodra een of meer voorbereidende spelen geleerd zijn.

Verplichtingen van de spelleiders(sters).

1. Elke leider(ster) van een cursus is gehouden aan te leggen: een staat betreffende namen en adressen van de cursisten.
2. Nauwkeurig aanteekening te houden van verzuim (te noteeren datum en verzuim).
3. Weersgesteldheid van elken speeldag.
4. Het behandelde van elken speeldag (met datum).
5. Eene beoordeeling bij te houden in een staat volgens nevensgaand model.
6. Aanteekening en opmerkingen betreffende spelregels.
7. Voorstellen betreffende verbeteringen van volgende cursussen.

Bovenstaande bescheiden van den zomercursus (1 Maart—1 November 1911) moeten uiterlijk 1 December 1911 worden toegezonden aan: M. F. Graafland, Paulus Buysstraat 40, 's Gravenhage.

Vóór 1 April 1912 de bescheiden van den wintercursus 1911—1912. — Vóór 1 December 1912 de bescheiden van den zomercursus 1912. Vóór 1 April 1913 de bescheiden van den wintercursus 1912—1913.

Zij die inlichtingen wenschen omtrent dezen leergang, kunnen die schriftelijk bekomen bij den heer M. F. Graafland, Paulus Buysstraat 40, 's Gravenhage.

BIJLAGE III.

—

TABEL der werkzaamheden voor den

Verklaring der teekens:

I, II, III en IV — groepen dames.
V, VI, VII en VIII — groepen heeren cursisten.
IX en X — cursusleiders

Leiders T, v. W., M., v. S., K., Z., Gr. en C.: respectievelijk Timmers,

1911 Augustus.	Speeltijden.	Wedloopen.	Bewegingsspelen.	Kleine spelen met grooten bal.	Kleine spelen met kleinen bal.	Voorbereidende slagbalspelen.	Tamboerijnbal.	Vuistbal.	Slagbal.
1	8½—10	I T.	II v. W.	III M.	IV v. S.		VIII K.	VII Z.	
	10½—12	II v. W.	III M.	IV v. S.	I T.		V K.	VI Z.	
	3½— 4½	III M.	IV M.	I T.	II v. W.	V en VI K.	VII Z.	VIII Z.	
	5 — 6	IV M.	I T.	II v. W.	III M.	VII en VIII Z.	VI K.	V K.	IX en X v. S.
2	8½—10		I T.	IV v. S.	III M.	II v. W.	V K.		
	10½—12	Lezing.					Lezing.		
	3½— 4½		IV v. S.	III M.	II v. W.	I T.	VII Z.		
	5 — 6	V K.	III M.	II v. W.	I T.	IV M.	VI Z.		
3	8½—10	VI Z.	II v. W.	I T. 8½— 9¼	IV v. S.	III M. 8½— 9¼	VII K.		
	10½—12	VIII Z.	VI K.	I T. 10½—11¼	II v. W.	III M. 10½—11¼	IV v. S.		
	3½— 4½	VII Z.	V K.	II v. W.	III M.	IV M. 4 — 4½	I T. 4—4½		
	5 — 6		VII en VIII Z.	III M.	IV M. 3½—6	I K. 5 — 5½	II 5—5½		VI v. W.
4	8½—10		VII en VIII Z.	IV M.	I T.	II v. W.	III M.		V K.
	10½—12		VI K.		III M.	VII Z.	IV v. W.		I en II T.
	3½— 4½		V Z.		I en II T.	VIII v. W.			III en IV M.
	5 — 6			V K.		I en II T.	III en IV M.		VIII v. W.
5	8½—10			VI Z.	V K.	III en IV M.	I en II T.		VII v. W.
	10½—12	IX en X v. S.			VI Z.	V K.			
	2½— 4½	Lezing.					Lezing.		
7	8½—10			VII v. W.	VIII Z.		III M.		IV Gr.
	10½—12								
	3½— 4½					VI Z.	I T.		V K.
	5 — 6			VIII Z.	VII v. W. IV v. S.				I en II T.
8	8½—10				VIII Z.		II v. S.		III en IV M.
	10½—12								
	3½— 4½			V K.	VII v. W.				VI v. S.
	5 — 6		IX en X v. S.	VII v. W.					VIII Z.
9	8½—10			IV Z.	V K.				I en II T.
	10½—12			VIII v. S.	VI Z.				VII v. W.
	2½— 4½	Lezing.					Lezing.		
10	8½—10			IX en X v. S.					III M.
	10½—12								
	3½— 4½								
	5 — 6								
11	8½—10				IX en X v. S.				
	10½—12								III en IV M.
	3 — 4	Demonstratie resten der gr.						V 1e. helft.	
	4½— 5½						I en III	V 2e. helft.	II en IV
12	8½—10					IX en X v. S.			I en II T.
	10½—12						IX en X v. S. 10½—11¼.	X en IX K. 11¼—12	
	2½— 4	Sluiting.					Sluiting.		

cursus voor spelleiders te Breda, 1911.

van Waart, Mulder, v. Soest, Kok, Zunderdorp, Graafland M. F. en Coureé.

Handbal.	Kastie.	Veldbal.	Honkbal.	Hockey.	Cricket.	Korfbal.	Voetbal.	Zwemmen.
					IX en X	V en IV		
					IX en X	VII en VIII		
	V Z.				IX en X	VII en VIII		
Lezing.				Lezing.				
	VIII K.				IX en X	V en VI		
IX en X v. S.	VII Gr.							VIII
		V Gr			IX en X			VII
	IX en X Gr.				IX en X	V en VII		
						VI en VIII		
		IX en X Gr.						V
					IX en X			VI
					IX en X	V en VIII		
						VI en VII		
			IX en X Gr.					
	VI Z.	IX en X Gr.						VII
						IX en X		VIII
	VII v. W.	VIII T.				III en IV		I en II
Lezing.			Lezing.					
I en II T.	V K.		IX en X v. S.					VI
				VII en VIII		I en II	V en VI	III en IV
III en IV M.		II v. W.		IX en X			VII en VIII	IX en X
VI K.		III M.					IX en X	V
I T.		VII v. W.				IX en X	V en VI	
II v. W.	III en IV M.	I T.		V, VI, IX en X			VII en VIII	
VIII Z.	II T.	IV M.				I en III	IX en X	
III M.	I T.					II en IV	V en VI	
IV v. S.		III M.					VII en VIII	IX en X
V K.				I, II, III en IV			IX en X	I en II van $11\frac{1}{2}$—$12\frac{1}{2}$
Lezing.				Lezing.				
	VIII v. W.	IV K.				I en II	V en VII	VI
VII v. W.	I en II T.	V K.		III en IV Gr.		IX en X	VI en VIII	III en IV van $11\frac{1}{2}$—$12\frac{1}{2}$.
	V K.	VI Z.	VIII v. W.	I en II Gr.		III en IV	IX en X	VII
	III en IV M.	VII v. W.	VI K.			I en II	V en VIII	IX en X
		I en II T.	V K.			III en IV	VI en VII	VIII
		VIII Z.	VII v. W.	V en VI Gr.			IX en X	I en II
	gemengd						gemengd	
	VI, VII en VIII	II en III			IX en X	I en IV	VI, VII en VIII	
		VII		IX en X		VI en VIII		
			V en IV K.	III en IV C.			VII en VIII	
			VIIen VIII v.W.	I en II Gr.			V en VI	III en IV
	Sluiting.			Sluiting.				

Aantal malen door elk der groepen gespeeld:

GROEP.	Wedloopen.	Bewegingsspelen.	Kleine spelen met grooten bal.	Kleine spelen met kleinen bal.	Voorbereidende slagbalspelen.	Tamboerijnbal.	Vuistbal.	Slagbal.	Handbal.	Kastje.	Veldbal.	Honkbal.	Hockey.	Cricket.	Korfbal.	Voetbal.	Zwemmen.
I	1	2	3	4	3	3	0	4	2	2	2	0	3	0	4	0	3
II	1	2	3	4	3	3	0	4	2	2	2	0	3	0	4	0	3
III	1	2	3	4	3	3	0	4	2	2	2	0	3	0	4	0	3
IV	1	2	3	4	3	3	0	4	2	2	2	0	3	0	4	0	3
V	1	2	2	2	2	2	0	2	1	2	2	2	2	0	4	6	3
VI	1	2	2	2	2	2	0	2	1	2	2	2	2	0	4	6	3
VII	1	2	2	2	2	2	1	2	1	2	2	2	2	0	4	6	3
VIII	1	2	2	2	2	2	1	2	1	2	2	2	2	0	4	6	3
IX	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	8	3	5	3
X	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	8	3	5	3

II. *Beknopt verslag van de provinciale cursussen door M. F. Graafland, technisch hoofdleider van den Nederlandschen Bond voor Lichamelijke Opvoeding over het tijdvak 1 Maart—1 November 1911.*

Ik heb de eer u een beknopt verslag aan te bieden van de provinciale cursussen voor spelleiders(sters), gehouden in 1911.

Door het hoofdbestuur van den Nederlandschen Bond voor Lichamelijke Opvoeding en door de Gemengde Commissie werd bepaald, dat de duur van elken cursus zou zijn twee achtereenvolgende jaren, verdeeld in:

een zomercursus van 1 Maart—1 November 1911;

een wintercursus van 1 November 1911—1 Maart 1912;

een zomercursus van 1 Maart—1 November 1912, en

een wintercursus van 1 November 1912—1 Maart 1913.

In verband hiermede werd door mij een leergang ontworpen, welke aan alle cursussen werd toegezonden en waarvan een exemplaar hiernevens gaat. De spelen, hierin vermeld, kunnen op lagere scholen en scholen met M. U. L. O. worden onderwezen.

Ten einde na twee jaar een zuiver overzicht te krijgen van:

1. het aantal deelnemers(sters) per provincie;

2. het aantal absenten per les en per cursus;

3. de behandelde leerstof per les en per cursus;

4. de vorderingen, door de cursisten gemaakt;

5. de weersgesteldheid in de verschillende deelen des lands, en

6. hen, die in aanmerking kunnen komen om een centralen cursus te Breda te volgen, of als spelleiders(ster) op te treden in verschillende plaatsen van ons land, zijn door mij eenige bepalingen voor cursusleiders in den leergang opgenomen, waaraan op daarin genoemde data moet worden voldaan.

Eenige der in genoemden leergang voorkomende spelen waren niet bij alle cursusleiders bekend, ook was de bedoeling van dezen leergang niet allen duidelijk. Door mijn bezoeken aan de cursussen, daartoe in staat gesteld door B. en W. en districtsschoolopziener van 's Gravenhage, op verzoek van den N. B. L. O., werd een en ander bekend gemaakt, en werd daardoor de zoo hoog noodige eenheid in de leerstof en de behandeling daarvan tot stand gebracht. Herhaaldelijk werd mij te kennen gegeven, dat mijn bezoeken op hoogen prijs gesteld werden door plaatselijke comités, cursusleiders en vooral niet minder door de cursisten, voor wien dit mede een prikkel was om hunne vorderingen te toonen.

Door mijn bezoeken werd ik tevens bekend met de plaatselijke omstandigheden en persoonlijkheden, waardoor het mogelijk is, aan de hand van ingekomen rapporten een juist oordeel te geven van verschillende zaken en personen. Dat dit voor onzen bond van zeer veel belang is, behoeft zeker geen nader betoog.

Verschillende malen was practisch optreden voor mij noodzakelijk op plaatsen, waar de cursusleider(ster) niet was opgekomen of bericht van verhindering had gezonden. Ook in dit opzicht is gebleken een band tusschen cursusleiders en algemeen hoofdleider noodzakelijk te zijn.

Over het algemeen werd met ijver en opgewektheid gewerkt door cursusleiders en cursisten.

Herhaaldelijk werd mij gevraagd of aan cursisten aan het eind van den cursus een diploma werd uitgereikt.

In verband hiermede neem ik de vrijheid te verwijzen naar hetgeen ik dienaangaande schreef in mijn rapport van den centralen cursus te Breda in 1911, hoofdstuk „reorganisatie".

De vaststelling van die reorganisatie sluit in zich een doelbewust streven voor allen, die met de leiding van dit deel van de lichamelijke opvoeding belast zijn, en reflecteert op hen, die zich aan die leiding onderwerpen.

Door vele cursisten werd reeds een nuttig gebruik gemaakt van het geleerde, door toepassing op de scholen of in hunne omgeving. Op mijn verzoek zullen de resultaten, hier bedoeld, door plaatselijke comités worden verzameld en aan het hoofdbestuur worden toegezonden. Het komt mij gewenscht voor, dit in den opzet voor nieuwe cursussen op te nemen en data van inzending daarvan vooraf te bepalen.

Door het prachtige zomerweer in 1911 werd bijna geregeld buiten geoefend en kwamen de groote partijspelen het meest in behandeling, terwijl de zaalspelen (ook volgens de bedoe-

ling van den leergang) werden bewaard voor wintertijd en minder gunstig weer.

Over het algemeen werd over goede terreinen beschikt, doch het verdient aanbeveling dat gemeentebesturen dit tot regel maken, opdat het niet voorkomt, dat een plaatselijke commissie een gemeenteterrein moet huren van een derde, zooals te Geldermalsen het geval is. Misschien is een vingerwijzing van het Ministerie van Binnenlandsche Zaken aan gemeentebesturen reeds voldoende. Bijzondere vermelding verdienen de cursussen *Steenwijk*, *Enschedé* en *Gorinchem*, welke ieder in verschillende opzicht als model kunnen dienen voor op te richten nieuwe cursussen.

De bedoelde cursussen werden in 1911 gehouden te:

Almelo	met	52	personen	2	cursussen.
Apeldoorn	,,	43	,,	2	,,
Arnhem	,,	64	,,	2	,,
Beverwijk	,,	37	,,	2	,,
Doetinchem	,,	45	,,	2	,,
Ede	,,	38	,,	1	cursus.
Enschedé	,,	56	,,	2	cursussen
Geldermalsen	,,	37	,,	2	,,
Gorinchem	,,	32	,,	2	,,
's Gravenhage	,,	130	,,	4	,,
Harderwijk	,,	26	,,	1	cursus.
Hattem	,,	28	,,	1	,,
den Helder	,,	52	,,	1	,,
Nijmegen	,,	82	,,	3	cursussen.
Ruurlo	,,	24	,,	1	cursus.
Steenwijk	,,	48	,,	2	cursussen.
Tiel	,,	42	,,	2	,,
Winterswijk	,,	23	,,	1	cursus.
Zutphen	,,	42	,,	2	cursussen.
Totaal 19 plaatsen	met	901	personen	35	cursussen.

Dit jaar wordt een begin gemaakt met het onderzoek naar de geschiktheid van cursisten om de spelen aan kinderen te onderwijzen, door bij sluiting van den cursus hen te laten optreden met een klasse schoolkinderen.

Het is mijn voornemen om, indien plaatselijke omstandigheden dit mogelijk maken, na tijdig vooraf gedane aankondigingen, dit bij elk bezoek aan 2de-jaarscursussen te doen plaats vinden.

Doordat het werkjaar voor de cursussen reeds geruimen tijd was ingetreden voordat ik mijn werkzaamheden als technisch hoofdleider kon beginnen en naar mijn oordeel mijn rapport moest inkomen na het verstrijken van het 1ste cursusjaar, is het mij niet mogelijk reeds nu een naar mijn meening uitvoerig rapport te kunnen leveren en hoop dat het bestuur zich met dit bescheiden overzicht wil tevreden stellen.

's Gravenhage, Maart 1912.

(w. g.) M. F. Graafland.

Leergang voor het eerste cursusjaar.

Zomercursus (1 April—1 November).

a. *Klein terrein- en zaalspelen.*

Nabootsingsspelen.

1ste schooljaar.

1. Poppenkoopman (staande en gaande).
2. Tusschen Keulen en Parijs (staande en gaande).
3. De Smid (Jan en Smid).

Zoo noodig op eventueel verzoek der cursisten uit te breiden.

Loop- en vangspelen.

1ste schooljaar.

1. Kom mee.
2. Kat en muis (met eenvoudige variaties).
3. Twee emmertjes water halen (drie manieren).
4. Herder en schapen.
5. Vos, kom uit je hol (loopende met een tik).
6. De naaiwinkel.

2de schooljaar.

1. Kat en muis (met hinderen van de kat).
2. Herder en schapen (met hinderen van den wolf door den herder, ook met twee wolven).
3. Vos, kom uit je hol (loopende met drie tikken).
4. De naaiwinkel (meer verspreid).

3de schooljaar.

1. Kat en muizen (ook met nesten).
2. Twee is te veel.
3. De stumperd.
4. De kikvorsch.
5. Vos, kom uit je hol (hinkende).

4de schooljaar.

1. Kat en muizen in flank en front.
2. Drie is te veel.
3. De stumperd (twee stumperds).
4. De kikvorsch.

5de, 6de, 7de en 8ste schooljaar.

1. Drie is te veel (ook met tusschenplaatsen).

Eerste cursusjaar.

Balspelen.

1ste schooljaar.

Kleine bal.

1. Kleine ballen vangen (werpen door den leider).
2. Oefeningen met den kleinen bal (het omhoog, tegen den muur en op den grond werpen met twee handen en met één hand, het vangen met twee handen).

Groote bal.

1. Geef door (zijwaarts).
2. Over en weer geven.

2de schooljaar.

Kleine bal.

1. Voortzetting van de oefeningen uit het 1ste schooljaar. (Een beweging tusschen werpen en vangen.)

2. Over en weer werpen (tot ± 5 M.).

Groote bal.

1. Geef door (achterwaarts).

2. Over en weer geven (met loop tot ± 10 M.).

3de schooljaar.

Kleine bal.

1. Koninginnebal, op grooter afstand (met beweging tusschen werpen en vangen).

2. Koningsbal met werpen (2 partijen).

3. Muurbal met werpen van den bal (6 maal werpen).

4. Baljacht (en tikken van het kind).

Groote bal.

1. Geef door (tot ± 10 M. afstand; de bal wordt zijwaarts gebracht).

2. Over en weer werpen (minstens 5 M. afstand; verschillende manieren van werpen).

3. Baljacht (in frontcirkel doorgeven en trachten den leerling te tikken, die den bal in handen heeft).

4. Geef door en loopbal.

5. Geef door en loopbal (met zijwaarts verplaatsen van de geheele rij tijdens het loopen).

4de schooljaar.

Kleine bal.

1. Hinderbal (met werpen van den bal en tikken van het kind).

2. Kruisbal.

3. Werpbal met 4 honken (zonder brander).

4. Snorbal of bokbal.

5. Stabal (1ste wijze).

6. Doelwerpen in de verte.

7. De beer bromt.

8. Werpbal met 4 honken (met brander).

Groote bal.

1. Hinderbal (bal aanraken).

2. Burchtbal (werpen met een doelverdediger).

3. Jachtbal.

4. Kruisbal.

5. Kruisbal met wedloop.

5de schooljaar.

Kleine bal.

1. Hoedjebal.

2. Noemen en raken.

3. Stabal (2de wijze).

4. Werpvangbal met doelloopen.

5. Bal over de streep.

6. Voorbereidend kastie (ook met slaghout).

7. Werpbal (met vier honken en afwerpen van den looper).

Groote bal.

1. Doelen.

2. Jachtbal met oneven aantal leerlingen en met twee of drie ballen.

3. Bal over de streep (twee groote ballen, rollen).

6de schooljaar.

Kleine bal.

1. Jagerbal.

2. Trefbal.

Groote bal.

1. Tijgerbal.

2. Burchtbal (met schoppen).

3. Doelen en dekken (in één, daarna in twee vakken).

7de schooljaar.

Kleine bal.

1. Werpvangbal met doelloop (grooter afstand).

2. Kastie.

Groote bal.

1. Trefbal in een kring (één leerling).

2. Roofbal, met lichten bal.

3. Handbal, met lichten bal.

8ste schooljaar.

Kleine bal.

1. Veldbal.

2. Honkbal.

Groote bal.

1. Korfbal,
2. Roofbal,
3. Handbal,
4. Grensbal,

} met gevulden bal.

9de schooljaar.

Groote bal.
Kleine bal. } Zoo noodig de spelen van het voorgaand schooljaar.

Eerste cursusjaar.

Kampspelen.

3de schooljaar.

1. Wachters en dieven (bijv. voorwerp op 10 M. van de dieven, 15 M. van de wakers).

4de schooljaar.

1. Trekkamp (halve touwlengte).

5de schooljaar.

1. Trekkamp (touwlengte).

2. Kruistouw trekken over de streep.

3. Hinkkamp (20 M. rechte baan).

6de schooljaar.

1. Trekkamp met loop (± 15 M.).
2. Trekkamp in en uit den cirkel (leerling tegen leerling).
3. Hinkkamp (met beenverwisseling, met keerpunt op 20 M.).

7de schooljaar.

1. Kruistouwtrekken (met oprapen van een voorwerp).
2. Duwkamp (zonder voorwerp, handen aan de schouders van te tegenpartij).
3. Touwtrekken (met loop van 25 M.).

8ste schooljaar.

1. Trekkamp (met wedloop van 30 M.).
2. Trekkamp (met één hand).

9de schooljaar.

Als in het vorige schooljaar.

Eerste cursusjaar.

Wedloopen.

1ste schooljaar.

1. In rechte baan (± 8 M. 4 à 5 leerlingen).
2. Wedloop met een blokje op 5 M. afstand (halen).

2de schooljaar.

1. In rechte baan met keerpunt (totaal 16 M.).
2. Kringwedloop in twee kringen.

3de schooljaar.

1. Kringwedloop.
2. Kringwedloop in twee kringen.
3. Kringwedloop in een kring en twee partijen.
4. Kringwedloop in een kring met vooraf middenloop.
5. Kringwedloop (slangenloop).
6. Kringwedloop in cirkel van 4 partijen.

4de schooljaar.

1. Wedloop ± 40 M. met keerpunt op 20 M. (ook met gereedschap).
2. Halterwedloop (twee halters halen op 10 M.).
3. Halterrapen (4 halters op twee M. afstand = 40 M.).

5de schooljaar.

1. Wedloop 50 M. (ook met keerpunt op 25 M., ook met gereedschap).
2. Halterwedloop (drie halters brengen op 10 M. = 50 M.).
3. Halterrapen (vijf halters op onderlingen afstand van 1½ M. = 45 M.).

6de schooljaar.

1. Wedloop op bevel.
2. Wedloop ± 60 M. (zonder of met gereedschap, vlag of bal).
3. Halterwedloop (drie halters op 10 M. halen = 60 M.).
4. Halterrapen (vijf halters op 2 M. onderlingen afstand = 60 M.).

7de schooljaar.

1. Wedloop van 60 tot 75 M.
2. Estafettenloop (baanlengte onderlingen afstand 60 M.).
3. Halterwedloop (vier halters brengen op 10 M. = 70 M.).

8ste schooljaar.

1. Wedloop (75—90 M.).
2. Halterwedloop (vier halters halen op 10 M. = 80 M.).
3. Halterrapen (vijf halters op onderlingen afstand van 3 M. = 90 M.).

9de schooljaar.

Wedloop tot 100 M.

b. *Partijspelen op groot terrein*, ± 60 × 40 M.

1. Kastie.
2. Veldbal.
3. Honkbal.
4. Roofbal.
5. Handbal.
6. Grensbal.
7. Korfbal.
8. Kaatsen.

Leergang voor het tweede cursusjaar.

Zomercursus (1 April—1 November).

a. *Klein terrein- en zaalspelen.*

Loop- en vangspelen.

1ste schooljaar.

1. Baas, de hond heeft een haas.
2. Zwarte man of witte vrouw.

2de schooljaar.

1. Zwarte man of witte vrouw.
2. Wolf en schapen (als kat en muis met hinderen).
3. Chineesche muur.
4. Vischnetje in een cirkel (met één groot of twee kleine netjes).
5. De lokvogel.

3de schooljaar.

1. Laatste paar uit (rijen van hoogstens acht paar).
2. De lokvogel.
3. Vischnetje (met grenslijnen met één groot of twee kleine netjes).
4. Voetje van den grond.
5. Teerlingspel (± 7 M.).

4de schooljaar.

1. Vischnetje (vrij met aflossen).
2. Teerlingspel (met minstens 10 M. loop).
3. Gallah (partijspel).
4. Aannemer (jaren in 3 vakken).
5. Schatbewaarder (zonder kapen).
6. Pandjerooven (partijspel, gevangenen, vrijtikken zonder pand).
7. Schaar loopt uit (zonder ketting breken).
8. De kluizenaar.

5de en 6de schooljaar.

1. Vischnetje (met grooter worden van het net).
2. Teerlingspel (met minstens 15 M. loop).
3. Gallah (partijspel).
4. Aannemer (in rechte baan in drie vakken en om een cirkel).
5. Schatbewaarder (ook met kapen onderling).
6. Kapersspel (vrijtikken kan alleen geschieden met een pand in de hand).
7. Schaar loopt uit (ook met kettingbreken).
8. Holland—Zeeland.
9. Grijp- of roofvogel (de achterste tikken).
10. Springende kring (in front- en flankcirkel).
11. Vrije mand.
12. Barloop-grensverlos(partijspel).
13. Verlos (partijspel).
14. Oorlogsspel (partijspel).

7de en 8ste schooljaar.

1 Vischnet (twee leerlingen vormen het netje, met aflossen).
2. Schatbewaarder (ook met jager).
3. Grijpvogel (ook met aftikken van den grijpvogel).
4. Springende kring (ook met looppas en ook hinkende).
5. Vrije mand.
6. Oorlogsspel.
7. Kapersspel.
8. Verlos en grensverlos.
9. Vlaggenverlos.

Tweede cursusjaar.

Balspelen.

1ste schooljaar.

Kleine bal.

1. Over en weer werpen (tot ± 3 M. afstand).
2. Koninginnebal.

Groote bal.

1. Werpbal (tot ± 3 M. afstand).
2. Fopbal.

2de schooljaar.

Kleine bal.

1. Koninginnebal (werpen en vangen op grooten afstand).
2. Fopbal (kleine afdeelingen).

Groote bal.

1. Over en weer werpen (± 3 M.).
2. Fopbal (met beweging tusschen werpen en vangen).

3de schooljaar.

Kleine bal.

1. Fopbal in moeilijker vormen (bijv. hurken, enz.).
2. Doelwerpen (in de hoogte in een korf).
3. Het stuiten beoefenen.
4. Over en weer ook met stuit (± 5 M.).

Groote bal.

1. Loopbal (in twee cirkels).
2. Loopbal (in een cirkel met twee ballen).
3. Fopbal (in moeilijker vorm en in kleine afdeelingen).
4. Stuitbal (over en weer).
5. Burchtbal (met werpen).

4de schooljaar.

Kleine bal.

1. Voorbereidende slagbalspelen (zes stuks) nl.:

a. spel zonder grenzen;
b. spel met een 5 M. neutrale strook.
c. spel met begrensd terrein van de vangpartij 25 bij 15 M.;
d. spel met dubbel veld, de neutrale strook in het midden;
e. spel met enkel veld en foutlijnen;
f. spel met dubbel veld en foutlijnen.

Groote bal.

1. Kruiswerpen met zijdelings terugwerpen.
2. Kruiswerpen met zijdelings terugbrengen.
3. Vierkantbal (partijspel, twee in een vak).
4. Loopbal in front- en flankrij (langs beide zijden van de rij).

5de schooljaar.

Kleine bal.

1. 2. 3. 4. 5. 6. Voorbereidende slagbalspelen 7, 8, 9, 10, 11 en 12. (Zie boekje „Ontwerp voorbereidende slagbalspelen".)
7. Renbal.
8. Spel met brander, brandplank, slagplaats en hout.

Groote bal.

1. Vierkantbal.
2. Amerikaansch balspel.

6de schooljaar.

Kleine bal.

1. Grensslagbal.
2. Slagbal.

Groote bal.

1. Bal in den kuil.
2. Bal door den kring.

7de schooljaar.

Kleine bal.

1. Kiepers.
2. Tambourijnbal (voor meisjes).

Groote bal.

1. Doelen en dekken (met buiten-baan).
2. Het schoppen en stoppen van den bal op verschillende manieren.

8ste schooljaar.

Kleine bal.

1. Baldrijven.
2. Cricket.

Groote bal.

1. Vuistbal.
2. Spel zessen.
3. Slingerbal (kleine bal).

9de schooljaar.

Kleine bal.

1. Hockey.
2. Cricket.

Groote bal.

1. Slingerbal (grooter bal).
2. Voetbal.

Tweede cursusjaar.

Kampspelen.

3de schooljaar.

1. Trekkamp.

4de schooljaar.

1. Hinkkamp (10 M.).

5de schooljaar.

1. Hink-duwkamp.
2. Vrije mand.

6de schooljaar.

1. Hinkende twee halters oprapen en wegbrengen op 10 M.
2. Duwkamp (aan één of tusschen twee stokken).
3. Sterke ketting.

7de schooljaar.

1. Stokworstelen met één stok.
2. Hinkkamp (als partijspel).
3. De vrije mand (als partijspel).

8ste schooljaar.

1. Stokworstelen (met twee stokken).
2. Duwkamp met stok (met één hand).

9de schooljaar.

Als in het vorige schooljaar.

Tweede cursusjaar.

1ste schooljaar.

1. Kringwedloop in twee kringen (van elken cirkel één leerling).

2de schooljaar.

1. Halterwedloop (een halter halen op 10 M.).
2. Slagloop (totaal ± 20 M. met één tik).

3de schooljaar.

1. Slagloop (± 25 M.).
2. Halterwedloop (twee halters wegbrengen op 10 M. = 30 M.).
3. Halterrapen (vier halters op onderlingen afstand van 1½ M. = 30 M.).
4. Wedloop (± 30 M. zoo noodig met keerpunt op 15 M.).

4de schooljaar.

1. Halterwedloop (met groepen).
2. Halterrapen (met groepen).

5de schooljaar.

1. Vlaggenwedloop in front- en flankrij.
2. Hoepelwedloop (ook met keerpunt = 50 M.).
3. Groote balwedloop met stuit (15 M.).

6de schooljaar.

1. Bal schoppen in rechte baan (± 50 M.).
2. Wedloop (met grooten bal met stuit ± 30 M.).
3. Hoepelwedloop (met doorkruipen ± 60 M.).
4. Hoepelwedloop (met keerpunt, zonder wenden van den hoepel).

7de schooljaar.

1. Halterrapen (vijf halters onderlingen afstand van 2½ M. = 75 M.).
2. Wedloop met hindernissen.
3. Sprongloop.

8ste schooljaar.

1. Wedloop met hindernissen (langer baan en meer hindernissen dan in het vorige leerjaar).

Lengte der baan evenredig aan de lengte der baan voor wedloop.

Zie eerste cursusjaar.

2. Balwedloop (met werpen over een lijn en doelwerpen).

Lengte der baan 45 à 50 M. en terug.

9de schooljaar.

1. Duurloop tot 15 minuten.

Partijspelen op groot terrein.

1. Grensslagbal.
2. Slagbal.
3. Kiepers.
4. Tambourijnbal (voor meisjes).
5. Cricket.
6. Hockey.
7. Vuistbal.
8. Spel zessen.
9. Slingerbal.
10. Voetbal.

N.B. De spelen in dezen leergang vermeld te onderwijzen in de volgorde 1, 2, 3, enz.
De spelregels zijn te bekomen bij den N. B. v. L. O. Jacob Gillesstraat 1, den Haag.

Directe voorbereidingen voor korfbal zijn:

te onderwijzen in de volgorde, hieronder aangegeven, met den grooten bal.

1. Doorgeven.
2. Over en weer.
3. Werpbal (steeds grooter afstand, ook over een koord).
4. Hinderbal.
5. Vierkantbal (steeds grooter wordend vierkant).
6. Doelen.
7. Amerikaansch balspel.
8. Doelen en dekken.
9. Doelen en dekken (met buitenbaan).
10. Doelen en dekken in twee vakken.
11. Handbal.
12. Korfbal.

Voorbereidingen voor slagbal zijn vervat in een door den bond uitgegeven werkje.

Voorbereidingen voor kastie zijn te onderwijzen in de hieronder aangegeven volgorde:

1. Kleine ballen vangen.
2. Oefeningen met den kleinen bal.
3. Over en weer.
4. Hinderbal.
5. Muurbal.
6. Koningsbal.
7. Loopbal.
8. Stabal.
9. Snorbal.
10. Renbal.
11. Jagerbal.
12. Trefbal.
13. Voorbereidend kastie.
14. Werpvangbal met doelloopen.
15. Kastie.

Het verdient aanbeveling de cursisten in kleine afdeelingen te laten spelen voor eigen oefening, zoodra één of meer voorbereidende spelen geleerd zijn.

Verplichtingen van de spelleiders(sters):

1. Elke leider(ster) van een cursus is gehouden aan te leggen een staat betreffende namen en adressen van de cursisten.

2. Nauwkeurig aanteekening te houden van verzuimen (te noteeren datum van verzuim).

3. Weersgesteldheid van elken speeldag.

4. Het behandelde van elken speeldag (met datum).

5. Eene beoordeeling bij te houden in een staat volgens nevensgaand model.

6. Aanteekening en opmerkingen betreffende spelregels.

7. Voorstellen betreffende verbetering van volgende cursussen.

Bovenstaande bescheiden van den zomercursus (1 April—1 November 1912) moeten uiterlijk 1 December 1912, en die van den zomercursus vóór 1 December 1913 worden toegezonden aan: M. F. Graafland, Paulus Buysstraat 40, 's Gravenhage.

Zij, die inlichtingen wenschen omtrent dezen leergang, kunnen die schriftelijk bekomen bij den heer M. F. Graafland, technisch hoofdleider van den Nederlandschen Bond voor Lichamelijke Opvoeding, Paulus Buysstraat 40, 's Gravenhage.

III. *OPGAVE van de totale kosten in 1911 voor de spelleiderscursussen in Gelderland en eenige andere provinciën en den cursus te Breda.*

Cursussen in Gelderland, enz.

Omschrijving.	Bedrag.
Cursus Winterswijk	f 159,15
,, Ruurlo	161,13
,, Harderwijk	155,97
,, Zutphen	367,11⁵
,, Apeldoorn	300,97⁵
,, Doetinchem	204,96⁵
,, Ede	154,66
,, Arnhem	330,40
,, Geldermalsen	380,98
,, den Helder	324,01
,, Nijmegen	408,08
,, Enschedé	372,05
,, Steenwijk	505,28⁵
,, Gorinchem	551,73⁵
,, Tiel	327,59⁵
,, Beverwijk	297,56
,, Almelo	93,88
,, Hattem	235,82⁵
Verstrekte spelregelboekje aan cursisten en leiders	392,50
Reiskosten gemengde commissie	96,59⁵
Reiskosten hoofdbestuursleden	234,42⁵
Kosten materialen, enz.	839,50
Diverse onkosten, vracht, enz.	17,09
Kosten hoofdspelleider (reiskosten en salaris)	1 250,81
Kosten boekje Ketting Rotterdam (Lich. Opvoeding)	1 000,—
Overschrijvingen van andere hoofden van rekening van den N. B. v. L. O., omdat in de onkosten van den Bond een deel ten behoeve der spelleiderscursussen betrokken is	
Aandeel rekening Giunta d'Albani	661,26
Drukwerk en kantoorbehoeften	150,—
Bibliotheek	150,—
Porti, telegrammen en telephoon	450,—
Reiskosten hoofdbestuur, enz.	400,—
Diverse onkosten	150,—
Salarissen en schrijfloon	1 200,—
Totaal bedrag proef Gelderland	f 12 323,54⁵

Cursus te Breda.

Omschrijving.	Bedrag.
Diverse onkosten, vrachten, enz.	f 357,13
Geneeskundige behandeling cursisten	24,80
Materialen, enz.	287,97
Reiskosten hoofdbestuur, enz.	136,77
Kosten spelleiding	327,70
Reis- en verblijfkosten Graafland (hoofdspelleider)	58,20
Logies cursisten	2 519,50
Kosten feestelijke opening en sluiting	49,70
Totaal bedrag cursus Breda	f 3 761,77

Recapitulatie.

Totale kosten cursussen Gelderland, enz.	f 12 323,54⁵
Idem cursus Breda	3 761,77
Totaal bedrag	f 16 085,31⁵

BIJLAGE O.

UITSLAG *van de in 1911 gehouden examens ter verkrijging van akten van bekwaamheid als onderwijzer en onderwijzeres.*

Breda.

Lezen. De meeste candidaten lazen niet in den natuurlijken toon, passend bij den inhoud der leesles. Het zinsverband werd herhaaldelijk verkeerd gelegd, terwijl vele candidaten — dienaren van de leesteekens — zich eene, blijkbaar door gewoonte, werktuiglijke manier van lezen hadden eigen gemaakt, waardoor de voordracht iets automatisch had en de inhoud en de schoonheid van een volzin niet voldoende tot hun recht kwamen. Flinke cijfers konden dan ook slechts zelden voor dit vak worden toegekend.

Wat betreft de verklaring van het gelezene, daarin was vooruitgang te bespeuren.

Schrijven. Het examen in schrijven gaf geen aanleiding tot bijzondere opmerkingen.

Nederlandsche taal. Uit de cijfers, voor het schriftelijk taalwerk behaald, blijkt, dat er aanmerkelijke vooruitgang is waar te nemen. Dit betreft vooral de frissche gezonde fantaisie, maar ook de vaardigheid om die op eigen wijze uit te drukken. In aanmerking genomen den leeftijd der candidaten kan niet anders gezegd worden dan dat het stijlwerk bij velen vrij goed was. Bij verscheidenen echter verried het al te zeer geen eigen werk te zijn.

Wat betreft het mondelijk examen is het een bemoedigend verschijnsel, dat men meer en meer blijkt te breken met de oude, schoolsche grammatica. De levende taal — niet die der spraakkunstenaars — waarnemen en daarover gezond oordeelen, dat wordt steeds meer beoefend en daaraan is het mede toe te schrijven, dat de indruk voor het vak Nederlandsche taal ditmaal beduidend gunstiger is dan vorige jaren.

Rekenen. Het resultaat van het schriftelijk examen was zeer bevredigend: 90 % der candidaten behaalden een voldoend cijfer. Zóó gunstig was de uitslag van het mondeling onderzoek niet; slechts aan 68 % kon een 6 of meer worden toegekend. Toch kan de commissie eene aanzienlijke verbetering in de studie der theorie constateeren. Zij wenscht alleen op te merken:

a. dat het verband tusschen de verschillende deelen en onderdeelen vaak te weinig wordt gezien;

b. dat de oppervlaks- en inhoudsberekening en de vormverandering van figuren blijkbaar door velen wordt verwaarloosd.

Vaderlandsche geschiedenis. Ofschoon er in de laatste jaren een aanmerkelijke vooruitgang is te bespeuren in de studie van dit vak, valt niet te ontkennen, dat het nog maar al te veel als geheugenwerk wordt beschouwd; dit komt vooral aan den dag, wanneer gevraagd wordt naar de beteekenis van woorden als stadhouder, raadpensionaris, e. d.; wanneer wordt nagegaan of de candidaat verband weet te brengen tusschen verschillende feiten en toestanden, en gebeurtenissen uit het eene tijdvak vergelijken kan met die uit het andere.

Vermelding verdient, dat de vrouwelijke candidaten over het algemeen genomen bij de mannelijke ten achter stonden in bekendheid met de geschiedenis.

Bij het onderzoek der candidaten bleek ook nu herhaaldelijk, dat van een geschiedkundigen atlas weinig of geen gebruik was gemaakt.

Aardrijkskunde. Vele candidaten gaven blijk ernstig gestudeerd te hebben, doch nog te velen zijn er, die de studie in dit vak beschouwen als bloot geheugenwerk; zoodat zij geen verband kennen tusschen oorzaak en gevolg; het voornaamste hulpmiddel — de kaart — wordt door hen te weinig geraadpleegd.

De kennis van Nederland, Europa en Oost-Indië was meestal voldoende; doch de algemeene kennis van de oppervlakte der aarde was bij eenigen niet voldoende; zoo bleken begrippen van polder, droogmakerij, bedijking, verval, boezem, schutsluis e. d. vaak niet helder.

Het schriftelijk werk voor dit vak liet over het algemeen nog al wat te wenschen over.

Kennis der natuur. Het examen in dit vak gaf aanleiding tot de volgende opmerkingen:

a. er is een zeer merkbare vooruitgang in de kennis der candidaten;

b. de meeste inrichtingen ter opleiding oefenen de leerlingen hoe langer hoe meer in het nauwkeurig waarnemen en het vormen van heldere begrippen;

c. waarschijnlijk waren de lagere cijfers, die aan eenige adspiranten moesten toegekend worden, in de eerste plaats aan hun gebrekkige opleiding te wijten.

Zingen. De uitslag van het examen in dit vak was over het algemeen voldoende. In vergelijking met vorige jaren was er een merkbare vooruitgang waar te nemen, al liet de kennis der toonschalen bij sommige aspiranten nog te wenschen over.

Handteekenen. De meeste candidaten voldeden goed bij het theoretisch gedeelte van dit examen (methode), doorsnede, projectie en perspectivische verschijnselen. De practijk hield daarmee geen gelijken tred. Het teekenen naar plaat en vooral naar blok liet menigmaal veel te wenschen over.

Onderwijs en opvoeding. Ofschoon de onderwerpen voor het opstel zóó waren gekozen, dat goed voorbereide candidaten ze degelijk moesten kunnen uitwerken, kon slechts zeer zelden een meer dan voldoend cijfer worden toegekend, al kwam dan ook de qualificatie „onvoldoende" evenmin dikwijls voor.

Bij het mondeling examen gaven de meesten blijk, de methodiek der leervakken *a*, *b* en *c* goed te hebben bestudeerd — niet weinigen zelfs al te nauwkeurig —, al was nog te vaak merkbaar, dat zij er slechts over hadden hooren praten.

Over het geheel bleek, dat de candidaten in de school zelve nog te weinig hadden gezien en ervaren; het beginsel der aanschouwelijkheid is blijkbaar bij de lessen in onderwijs en opvoeding nog geen hoofdbeginsel.

Arnhem.

Lezen. Waar 40 % van de mannelijke candidaten en 30 % van de vrouwelijke candidaten het praedicaat „voldoende" nog niet heeft kunnen verkrijgen, daar mogen wij wel verklaren, dat de resultaten van het „lezen" nog verre van schitterend zijn.

Te meer is voor dat oordeel grond, wanneer men in aanmerking neemt, dat het lezen der mannelijke candidaten in slechts acht gevallen goed, in geen enkele maal zeer goed genoemd is, terwijl onder de vrouwelijke candidaten nog maar achttien goede en zes zeer goede lezeressen zijn gevonden.

Bijna geregeld was de oorzaak van het onvoldoende cijfer de weinige zorg, aan het technisch lezen besteed.

Beschaafdheid van uitspraak, vaardigheid en nauwkeurigheid laten vaak maar al te veel te wenschen over. De meeste vrouwelijke candidaten lazen te vlug, daardoor meermalen onnauwkeurig en soms zelfs zeer slordig.

Het gelezene werd dikwijls goed, soms zelfs, vooral bij de vrouwelijke candidaten, met talent weergegeven.

Het onderzoek naar het verstaan van het gelezene gaf over het algemeen goede resultaten; toch bleek bij een vrij groote minderheid gebrek aan taalgevoel, algemeene ontwikkeling en vaardigheid in uitdrukking.

Nederlandsche taal. Het schriftelijk werk was over het algemeen zeer middelmatig. Gelukkig kon in vele gevallen de vorm eenigszins vergoeden wat aan den inhoud ontbrak. Vooral bij het werk der vrouwelijke candidaten vonden wij enkele zeer goede opstellen. Daarin was een streven merkbaar naar realistische schildering van eigen aanschouwen. Fouten tegen vervoeging en verbuiging kwamen zelden, tegen de voorgeschreven spelling zeer zelden voor.

De spraakkunst wordt met meer ijver geleerd dan bestudeerd. Vele candidaten toch wisten de grammaticale verschijnselen in een ander voorbeeld, dan hun boek hun gegeven had, niet te verklaren.

Te betreuren is het, dat nog zoo vele candidaten volstrekt niets wisten, en dus blijkbaar nooit gehoord hadden, van de nieuwere opvattingen omtrent taalstudie.

Rekenen. De oplossing der rekenkundige vraagstukken was over het algemeen voldoende.

Het rekenen uit het hoofd was bij vele candidaten goed, doch dikwijls konden de eigenschappen, waarop de berekeningen berustten, niet nauwkeurig genoemd worden. Ook de bewijzen dier eigenschappen waren zeer vaak onvoldoende.

De verklaringen der hoofdbewerkingen met geheele en gebroken getallen waren nog al eens onduidelijk.

De eigenschappen der evenredigheden werden vrij goed gekend.

De vormverandering van vlakke figuren en de berekening van oppervlakken en inhouden was bij vele candidaten ruim voldoende. Gebrekkig waren dikwijls de bepalingen van de eenvoudigste vlakken en lichamen.

Aardrijkskunde. Wat aardrijkskunde betreft, heeft het onderzoek in deze zitting der commissie weinig aanleiding gegeven tot bijzondere opmerkingen. Weder bleek zoo nu en dan, dat de candidaten meer hun leerboek dan hun atlas bestudeeren. De commissie wenscht er op te wijzen, dat, door het toenemend verkeer, de groote verkeerslijnen meer dan vroeger op den voorgrond treden, en dat de candidaten dus moeten toonen ook aan het moderne verkeerswezen hun aandacht te hebben geschonken. Een enkele maal wist de candidaat het begrip „schaal" niet te verklaren en kende hij het onderscheid tusschen eene reede en eene haven niet. Over het algemeen leverde het onderzoek echter bevredigende resultaten op.

Vaderlandsche geschiedenis. De resultaten van het onderzoek in dit vak waren over het algemeen niet onbevredigend. De meeste candidaten bleken bij hun studie niet zonder vrucht den geschiedkundigen atlas geraadpleegd te hebben. Eenige meerdere bekendheid met ons tegenwoordig Staatsbestuur zou voor vele aanstaande onderwijzers niet overbodig zijn.

Kennis der natuur. Plantkunde. De plantenkennis en die der indeeling waren over het algemeen voldoende. Hetzelfde mag ook gezegd worden van de kennis der morphologie, echter bleek deze te vaak uit boeken geleerd, en niet aan de plant zelf bestudeerd. Een diagram konden verscheidene candidaten niet of slechts gebrekkig teekenen.

Van de levensverrichtingen der planten had een groot deel der candidaten niet dan een vaag begrip; wat mede zijn oorzaak vindt in het gemis aan kennis der eenvoudigste scheikundige verschijnselen.

Dierkunde. De kennis der indeeling van het dierenrijk was beter dan vroeger. Ook bleek aan de bestudeering der huisdieren meer zorg besteed. Het inzicht in de verschillende levensfunctiën was bij vele candidaten zeer flauw.

Physica. Van de onderdeelen was de mechanica het minst bestudeerd: verwarring der begrippen versnelling, snelheid, weg en arbeid, kwam veelvuldig voor.

Aan de warmteleer en de hydrostatica had men meer zorg besteed; herhaaldelijk bleek het echter, dat men te weinig proeven gezien en te veel uit het leerboek gememoriseerd had. Tot scherpe formuleering der wetten en juiste toepassing in eenvoudige vraagstukjes waren vele candidaten niet in staat; evenwel valt ook op dit punt vooruitgang te constateeren.

Weder bleek het, dat bij de opleiding te weinig rekening wordt gehouden met het groote nut van eenvoudige schetsteekeningen op flinke schaal.

Zang. De kennis van het notenschrift met de meest gebruikte sleutels was over het geheel voldoende. Notenvormen, notengroepeering, dynamische en chromatische teekens, waren vrij algemeen bekend.

De teekens en termen, die betrekking hebben op het tempo en de voordracht waren evenals de maatsoorten en daarmede in verband staande accentueering, door de meeste candidaten goed bestudeerd.

Waren er candidaten, die zonder aarzeling de gevraagde groote en kleine terts-toonladders konden opnoemen, die blijken gaven intervallen en accoorden goed te hebben bestudeerd, er waren er ook niet weinige, die eerst na voorzichtig uittellen en herhaaldelijk vergissen, kwamen waar zij wezen moesten. Velen hadden èn toonladders èn intervallen op minder goede wijze beoefend.

Het maatlezen en het uit het notenschrift onderkennen van volksliederen en zeer bekende schoolversjes wezen vrij zeker die candidaten aan, die de practijk beoefenden.

Gemiddeld is het cijfer, aan de onderzochte candidaten toegekend, iets boven voldoende.

Paedagogiek. Het schriftelijk werk voor de theorie van opvoeding en onderwijs was over het algemeen voldoende; jammer, dat het zoo dikwijls ontsierd werd door grove taalfouten. Ook het mondeling onderzoek leverde in den regel, blijkens de toegekende cijfers, voldoende resultaten; punt *d* van het programma bleek het minst verzorgd.

Met genoegen kan de commissie constateeren, dat de studie van dit voor den onderwijzer zoo belangrijke vak meer en meer tot haar recht komt, vooral, daar bij de opleiding blijkbaar meer dan vroeger rekening wordt gehouden met de practijk van het onderwijs.

Teekenen. Wat het teekenen betreft, kan geconstateerd worden, dat er in het teekenen naar meetkundige lichamen en wandplaten vooruitgang valt te bespeuren; in het teekenen op het bord gaven vele candidaten blijk zich niet genoeg geoefend te hebben.

Wat het onderzoek naar de theoretische kennis aangaat, bleken vele candidaten niet in staat uit gegeven projecties van een hoogst eenvoudig lichaam een perspectivische teekening samen te stellen, terwijl de verschillende perspectivische verschijnselen wel konden opgenoemd worden.

De gang eener methode bij het teekenen was den meesten bekend.

Schrijven. Het examen in het schrijven gaf dit jaar zeer gunstige resultaten. Vooral het schrijven op het bord is in de laatste jaren aanmerkelijk verbeterd. Vele candidaten leverden mooi werk. Een enkele maal slechts behoefde „onvol-

doende" of „even voldoende" te worden toegekend. Jammer, dat aan het schrijven bij het schriftelijk werk niet wat meer zorg was besteed; dat zag er bij de zoogenaamde schoonschrijvers vaak allesbehalve schoon, soms zelfs slordig uit.

's Gravenhage.

Lezen. Bij het lezen lieten *nauwkeurigheid* en *beschaafde uitspraak* weinig te wenschen over; veelal echter werd het gelezene niet juist *verstaan.* Tot de zeldzaamheden behoorde het dan ook, dat een candidaat „naar aanleiding van het gelezene met eenige gemakkelijkheid zijne gedachten konde uitdrukken".

Slechts bij weinigen kon een meer dan voldoend cijfer worden toegekend.

Nederlandsche taal. Over het geheel maakte het examen in dit vak wel den indruk, dat door de candidaten eene behoorlijke hoeveelheid grammatische stof was gememoriseerd, maar dan ook niet meer dan dat. Van *begrijpen* toch was bij velen zelfs geen sprake.

Het kwam zelfs voor, dat candidaten — geheel uit eigen beweging — technische termen bezigden, waarvan zij de beteekenis niet eens kenden.

Waar bovendien in het schriftelijk werk van een groot deel der candidaten zoo veelvuldige tekortkomingen vielen te constateeren in het zuiver schrijven, mag de commissie de opmerking niet weerhouden, dat degelijke kennis van eenvoudige grondbeginselen den adspiranten van heel wat meer nut ware geweest dan een zekere voorraad van dikwijls onbegrepen — en voor hen soms onbegrijpelijke — spraakkunstige termen en regels.

Vaardigheid in de schriftelijke uitdrukking der gedachten. Ten aanzien van deze rubriek meende de commissie zeer matig in hare eischen te moeten zijn. Als gevolg daarvan is dan ook een onvoldoend cijfer slechts zelden toegekend.

Schrijven. Het schrijven was over het algemeen voldoende. Bij sommige candidaten was een aanmerkelijk verschil tusschen het schrijven op papier en dat op het bord.

Rekenen. Het rekenen uit het hoofd was bij de meeste candidaten voldoende. Sommigen losten de vraagstukjes vaardig op.

De schriftelijke oplossing van de opgegeven vraagstukken liet bij vele candidaten veel te wenschen over.

Het noemen van de eigenschappen, waarop de bewerkingen berustten, was over het algemeen beter dan het verklaren en bewijzen daarvan.

Vele candidaten hadden weinig inzicht in de verklaring der hoofdbewerkingen met geheele getallen en met gewone en tiendeelige breuken. Vooral de verklaring der deeling liet te wenschen over.

De eigenschappen der evenredigheden waren meestal voldoende bestudeerd, al bleek het soms, dat de candidaat weinig inzicht had in het begrip „verhouding".

De kennis van het Nederlandsche stelsel van maten en gewichten was bij het meerendeel onvoldoende.

Hetzelfde moet worden gezegd van de vormverandering en van de oppervlakteberekening van vlakke figuren en van oppervlak- en inhoudsberekening der eenvoudigste meetkundige lichamen.

Aardrijkskunde. Op zeer weinige uitzonderingen na was door de candidaten een voldoend of een goed, in enkele gevallen zelfs een uitmuntend opstel geleverd. Vooral uit de wijze, waarop waren behandeld: „Het zeekleigebied van Groningen en Friesland" en „Het stroomgebied van den Donau in Duitschland", bleek, dat zoowel de kaart als het leerboek door velen nauwkeurig waren bestudeerd en goed begrepen.

Bij het mondeling examen bleek herhaaldelijk, dat de candidaten aangaande Indië onvolledige of onjuiste voorstellingen hadden. Wanneer de Indische producten ter sprake kwamen, konden de meesten alleen betreffende rijst, sago, suiker en koffie iets mededeelen; aangaande de overige voortbrengselen was hunne kennis onvoldoende. Ook konden sommigen wel vele namen, dikwijls van weinig beteekenende plaatsjes of eilanden opnoemen, maar wisten daarentegen weinig of niets mede te deelen aangaande het leven en bedrijf der bewoners van den Indischen Archipel, de middelen van verkeer en dergelijke wetenswaardigheden van grooter belang.

Over het algemeen was de kennis der aardrijkskunde van Europa voldoende.

Ten aanzien van Nederland viel bij het mondeling examen op te merken, dat de bekendheid met onze voornaamste verbindingen met het buitenland door spoorweg- en stoomvaartlijnen, vaak te wenschen overliet.

Geschiedenis. Over het algemeen was de feitenkennis niet onvoldoende, doch de meest voorkomende geschiedkundige termen konden veelal niet worden verklaard. De meeste candidaten waren beter thuis in vorige eeuwen dan in hun eigen tijd. Een geschiedkundige atlas was door slechts enkelen gebruikt.

Kennis der natuur. Bij betrekkelijk vele candidaten liet het herkennen der planten te wenschen over, terwijl omtrent de voeding verwarde voorstellingen bestonden. Eenige kennis der voornaamste landbouwgewassen was slechts bij enkelen aanwezig.

Het menschelijk lichaam, benevens de bouw en het leven der voornaamste inlandsche dieren, bleek door sommigen enkel uit boeken te zijn bestudeerd. Het mechanisch gedeelte der ademhaling kon door zeer vele candidaten niet behoorlijk worden verklaard.

De adspiranten, die hunne kennis langs den weg der aanschouwing hadden verworven, behaalden meestal een voldoend tot goed cijfer voor physica. Vaak bleek echter ook daar weer, dat vele candidaten een onderwijs in natuurkunde hadden genoten, waarbij het nemen van proeven geheel was verwaarloosd.

Zang. Het onderzoek in dit vak had over het geheel bevredigende resultaten; vele candidaten hadden den zang met ernst bestudeerd; sommigen hadden zich in het maatlezen weinig geoefend en bezaten geringe kennis van het notenschrift, de toonladders en de maatverdeeling.

Handteekenen. Viel in het algemeen, wat het teekenen op het zwarte bord betreft, duidelijke vooruitgang waar te nemen, toch ontbrak het velen candidaten nog aan de noodige losheid van hand en arm en aan de gewenschte vaardigheid, om in betrekkelijk korten tijd eene goede teekening te leveren. Hetzelfde moet worden opgemerkt aangaande de vlakversiering op papier.

Het schetsen en schaduwen van eenig meetkunstig lichaam naar de natuur geschiedde bij vele candidaten te zeer naar een theorethisch schema, dat zij zich hadden ingeprent, in plaats dat inderdaad werd weergegeven wat het geoefende oog kon zien.

Bekendheid met de meest voorkomende perspectivische verschijnselen was bij een groot aantal candidaten slechts in zeer onvoldoende mate aanwezig; begrip van projecties en doorsneden liet minder te wenschen over.

Voorts bleek bij vele candidaten de „kennis van een goeden leergang" te bestaan in een vluchtig uit het hoofd leeren van een uittreksel uit de een of andere methode. Van toegepast hebben, of van hebben zien toepassen, was vaak geen sprake. Zelfs de leermiddelen, welke genoemd werden, bleken dikwijls niet te zijn gezien.

Ten slotte zij opgemerkt, dat blijkens het mondeling onderzoek het stigmographisch teekenen nauwelijks meer schijnt voor te komen, doch dat het teekenen op de lei nog niet schijnt afgeschaft.

Onderwijs en opvoeding. Bekendheid met de voornaamste leerwijzen voor de vakken, genoemd onder *a*, *b* en *c* van art. 2 der Wet, bleek bij vele candidaten niet in voldoende mate aanwezig. Vaak toch was voor elk der bedoelde vakken niet meer dan ééne leerwijze bestudeerd en bepaalde zich bovendien de verworven kennis tot werktuigelijk geheugenwerk, zonder dat van eenig inzicht behoorlijk rekenschap kon worden gegeven, — hetgeen in de meeste gevallen op rekening moet worden gesteld van nagenoeg volstrekt gemis aan practische opleiding.

Met eenige voldoening mag intusschen worden opgemerkt, dat van de leermiddelen beter kennis was genomen dan in vorige jaren.

Toch waren er nog enkele candidaten, die in dit opzicht te kort schoten en de leerwijzen slechts uit een „uittreksel" hadden leeren kennen.

Bovendien ontbrak vaak een juist denkbeeld aangaande de verdeeling der leerstof over de verschillende leerjaren; inzonderheid geldt deze opmerking over het vak: schrijven.

De voornaamste bepalingen der tegenwoordige wetgeving op het lager onderwijs, waren aan een overgroot aantal candidaten of in het geheel niet bekend, of in zeer geringe mate bekend. Het was geene zeldzaamheid, in dit verband te hooren gewagen van een „Ministerie van Onderwijs" of de zonderlingste onjuistheden te hooren verkondigen aangaande de bevoegdheden van het schooltoezicht en de plichten en rechten der onderwijzers.

Rotterdam.

Lezen. Voor den aanvang van het examen kregen de candidaten gedurende een kwartier gelegenheid om het stukje, dat zij zouden lezen, in te zien.

Het werktuigelijk lezen was in het algemeen voldoende. Toch was bij velen het tempo te snel; anderen legden den klemtoon verkeerd. De uitspraak was dikwijls weinig beschaafd, en sterk dialectisch.

De verklaring van het gelezene was veelal onbevredigend, en gaf in meerdere gevallen een geringen dunk van de algemeene ontwikkeling der candidaten.

Ook voor vele geslaagden zal nog vrij wat studie noodig zijn om op de hoogte van hun taak als onderwijzer te komen.

Schrijven. Aan het meerendeel der candidaten kon een voldoend of ruim voldoend cijfer gegeven worden.

Over het algemeen was het schrijven op het bord van de vrouwelijke candidaten minder goed dan van de mannelijke.

Nederlandsche taal. a. Paraphrase. Verreweg de meeste candidaten hebben van de paraphrase weinig terecht gebracht. Velen drukten zich onbeholpen uit; anderen waren omslachtig en bombastisch in hun zoogenaamde verklaring. Het gevolg was, dat slechts de kleinste helft voor dit onderdeel een voldoend cijfer kreeg.

b. Opstel. Inhoud en vorm der opstellen lieten in het algemeen veel te wenschen over. Slechts weinige candidaten leverden werk, dat met een 7 of hooger cijfer kon worden beoordeeld.

c. Dictée. Ofschoon dit geen gezochte moeilijkheden opleverde, moest toch nog aan ongeveer een vierde der candidaten een niet voldoend cijfer worden toegekend.

De indrukken bij het mondelinge gedeelte van het examen ontvangen waren zeer uiteenloopend. Sommige candidaten toonden met vrucht het onderwijs te hebben gevolgd, andere gaven blijk van geheel onvoorbereid te zijn. Tusschen deze beide uitersten liggen de middelmatigen, die een voldoend cijfer (6) verkregen, maar van wie bij strenger eischen nog een deel zou zijn afgewezen.

Vaardigheid in de schriftelijke uitdrukking der gedachten. Ofschoon zeer bescheiden eischen werden gesteld, moest toch aan 15 mannelijke en 14 vrouwelijke van de 121 mannelijke en 174 vrouwelijke candidaten een onvoldoend cijfer worden gegeven.

Rekenen. Kennis van de gronden der hoofdbewerkingen, punt 1 van het programma, liet vaak te wenschen over; vooral bij de deeling, en bij de leer der breuken was het tekort soms zeer groot.

Bij vele candidaten was het begrip *verhouding* niet duidelijk. Daaruit volgt, dat de kennis van de leer der evenredigheden onvoldoende moest zijn.

Eenvoudige herleidingen, behoorende tot het metriek stelstel werden dikwijls met grove fouten gemaakt.

De vier vraagstukken, bij het schriftelijk gedeelte ter oplossing gegeven, waren naar het oordeel der commissie eenvoudig. Toch moest voor de gemaakte oplossingen zeer dikwijls een onvoldoend cijfer gegeven worden. Van de 243 candidaten, die hunne krachten beproefd hadden aan de eenvoudige renteberekening van het eerste vraagstuk, kregen slechts 82 een goed antwoord. De overige 161 oplossingen leidden tot even zoovele varianten in de uitkomst, waarvan meerdere waren uitgedrukt in allerlei *onmogelijke*, niet te verrekenen waarden.

Ook de inhoudsberekening gaf velen blijkbaar moeilijkheid.

Het rekenen uit het hoofd was menigmaal onvoldoende; velen misten de noodige vaardigheid in het overzien der getallen.

Aardrijkskunde. Het examen in aardrijkskunde leverde vrij bevredigende resultaten op. Waren er weinig candidaten, die een in alle opzichten goed examen aflegden, het aantal van hen, wien een onvoldoend cijfer moest toegekend worden, was gering. Het kwam weinig voor, dat een candidaat verzuimd had de kaart te gebruiken en daardoor zich geen heldere voorstelling van de ligging der plaatsen enz. had gevormd. Het trok de aandacht, dat zoovelen nooit Indische producten hadden gezien, ofschoon verzamelingen daarvan toch niet moeilijk te verkrijgen zijn.

Geschiedenis. De uitslag van het examen was vrij bevredigend. Te veel candidaten spreken gebrekkig, soms onbeschaafd, en zijn niet in staat duidelijk te zeggen, wat zij weten. Velen hebben alleen gememoriseerd en dreunen stukken uit hun leerboek op zonder de beteekenis er van te begrijpen. Blijkbaar hebben verscheidene candidaten in het geheel geen of een zeer oppervlakkig gebruik gemaakt van een geschiedkundigen atlas. Evenwel moet vermeld worden, dat dikwijls werd waargenomen een gebrek in de formuleering van de gegeven antwoorden.

Kennis der natuur. Het blijkt, dat de studie van de kennis der natuur zich in goede richting beweegt: voorbereiding uitsluitend door raadpleging van het leerboek komt zelden voor.

Plantkunde. De meeste in het wild groeiende planten bleken bij de candidaten bekend te zijn, wat niet kan gezegd worden van de cultuurgewassen.

Dierkunde. Over het geheel genomen leverde het onderzoek in dit onderdeel bevredigende resultaten. Te wenschen liet over de kennis van den bouw en het leven zoowel van plant als dier.

Physica. Wat is medegedeeld betreffende het examen in de natuurlijke historie kan hier herhaald worden. In de meeste gevallen hadden de candidaten zich voorbereid door „waarneming", hoewel niet onvermeld mag blijven, dat bij de verklaring van het verschijnsel de conclusie dikwijls niet kwam te staan, waar zij behoort.

Zang. De uitslag van het examen in dit vak was zeer bevredigend. Aan sommige candidaten moest een onvoldoend cijfer gegeven worden, hoofdzakelijk wegens gebrek aan geoefendheid in het in de maat lezen van een eenvoudig stukje schoolmuziek.

Handteekenen. Het bordteekenen was meestal voldoende.

De plaatteekeningen waren over het algemeen vrij goed, zelden mooi.

Van slechts weinige candidaten muntten de blokteekeningen uit, wat de wijking der lijnen en de verhouding van de grootte der vlakken betreft.

Het inzicht in een goeden leergang voor het eerste teekenonderwijs was dikwijls gebrekkig.

De bekendheid met de meest voorkomende perspectievische verschijnselen liet bij vele candidaten te wenschen over.

Projecties en doorsneden gaven meestal geene aanleiding tot ernstige aanmerkingen.

Opvoeding en onderwijs. Van de drie opgaven voor het schriftelijk examen kozen bijna alle candidaten „het leeren schrijven van de letter *m*", de wijze hoe het onderwerp behandeld moest worden.

Hoewel de punten ter behandeling waren aangegeven, hadden sommige candidaten er maar op los geschreven, zonder zich behoorlijk rekenschap te geven, waarom zij zóó en niet anders zouden doen.

Bij het mondeling examen bleken de meeste candidaten een vrij goed inzicht te hebben in den samenhang en de beginselen der bestudeerde leerwijzen.

Verscheidene candidaten hadden verzuimd kennis te nemen van de bij deze methoden behoorende leermiddelen.

De kennis gevorderd in punt *a* van het programma, was meestal, zeer waarschijnlijk ten gevolge van de weinige ervaring der candidaten, gering.

Amsterdam.

Lezen. Van oefening in het technisch lezen, wordt blijkbaar weinig werk gemaakt; herhaaldelijk kwamen onnauwkeurigheden voor en fouten tegen den klemtoon, zoodat aan den eisch van nauwkeurig en natuurlijk lezen, maar zelden werd voldaan.

Het verstaan van het gelezene gaf meer reden tot tevredenheid, al kostte het enkelen candidaten moeite, in goede, zuivere taal rekenschap van het gelezene te geven.

Schrijven. Uit het geleverde schrift op het bord bleek in den regel veel minder vaardigheid dan uit de proeven op het papier. De candidaten hadden zich blijkbaar op het bordschrijven minder ernstig en minder geregeld toegelegd. Groote fouten in lettervormen en verbindingen, die men zelfs in het schoonschrift van leerlingen van de lagere school niet zou dulden, waren op het bord niet zeldzaam.

Met enkele uitzonderingen voldeden de schriften op papier aan redelijke eischen.

Nederlandsche taal. De spraakleer was doorgaand vrijwel bestudeerd; bij de toepassing van de regels bleek echter meermalen, dat de candidaten te veel bleven hangen aan de voorbeelden uit hun leerboek. De kennis der woordvorming en die der spelling was evenwel vaak vrij oppervlakkig en toonde weinig inzicht in deze onderdeelen der taal.

Schriftelijke uitdrukking der gedachten. Het schriftelijk werk der candidaten toonde, vergeleken met dat van vorige jaren, geen vooruitgang; niet zoozeer door de fouten en onnauwkeurigheden, als wel door de wijze van uitdrukking, die in het opstel van meer vaardigheid getuigde, dan in de overzetting van het opgegeven vrij eenvoudig gedichtje, welke niet zelden tamelijk gebrekkig was.

Rekenen. De uitslag van het *schriftelijk* examen was bevredigend.

Bij het *mondeling* examen bleek, dat de examinandi over het algemeen de gevallen, die zich bij de hoofdregels voordoen, wel kenden, maar vaak niet den grond, waarop deze gevallen berusten. Kennis van de theorie der breuken was voldoende aanwezig, evenals die van het metriek stelsel. Toch deed zich meermalen het treurig verschijnsel voor, dat sommige candidaten, daarin minder thuis waren dan behoorlijk ontwikkelde leerlingen der lagere school.

Het wezen eener verhouding was velen candidaten onbekend, waardoor het bewijzen van de eigenschappen der evenredigheden, uit die der verhoudingen doorgaans zeer gebrekkig was, en er zonder hulp veelal niets van terechtkwam.

Met de vormverandering en de berekening van oppervlakten van vlakke figuren en inhouden van eenvoudige lichamen ging het vrij goed. Het oplossen van eenvoudige vraagstukken uit het hoofd was over het algemeen voldoende.

Toepassing van eigenschappen om de bewerkingen te vereenvoudigen zag men doorgaans eerst, nadat de examinator de(n) candidaat daarop opmerkzaam had gemaakt.

Ten slotte zij nog opgemerkt:

1°. dat zeer velen der candidaten zeer gebrekkig hunne gedachten uitdrukten;

2°. dat betrekkelijk weinigen blijk gaven de leerstof zóó verwerkt te hebben, dat zij het tot een goed eind brachten, wanneer de examinator beproefde, even den weg te verlaten, die door hun leerboek was aangewezen.

Aardrijkskunde. Het onderzoek naar de kennis van de aardrijkskunde gaf aanleiding tot de volgende opmerkingen.

Het schriftelijk werk was van dien aard, dat aan een overgroot deel der candidaten een voldoend cijfer kon toegekend worden.

De opgave Europa betreffende, was in slechts 6 opstellen uitgewerkt; de andere waren ongeveer gelijkelijk over Nederland en Oost-Indië verdeeld.

Bij het mondeling examen bleek de kennis van vele candidaten oppervlakkig.

Het gebruik van woorden, waarvan de beteekenis niet begrepen werd, kwam dikwijls voor.

Dat een helder beeld van de kaart van Nederland niet verkregen was, kon meermalen geconstateerd worden. Het naastbijliggende, de omgeving van Amsterdam b.v. was talrijke candidaten vreemd; de ligging van voorname plaatsen, ook ten opzichte van elkander, konden zij zich niet voorstellen.

De belangrijkheid van drukke verkeerswegen in Nederland en Europa, was somtijds niet opgemerkt; kleine, soms onbeduidende, bijzonderheden waren geleerd. Het dient vermeld, dat op de hoofdzaken meer de aandacht moet gevestigd worden.

Vaderlandsche geschiedenis. Aan de groote meerderheid der candidaten kon voor de kennis in dit vak voldoende of meer worden toegekend.

Er waren echter nog altijd candidaten aan wie de noodige kennis ontbrak; meestal gaven deze candidaten bovendien nog blijk, woorden (die in onze geschiedenis herhaaldelijk voorkomen), niet goed te begrijpen; woorden als landvoogd, stadhouder, edict, patriotten, familieregeering en dergelijke; het schijnt soms, of deze candidaten meenen te kunnen volstaan met het opzeggen van de woorden uit een boek zonder de beteekenis daarvan te vatten.

Dat het noodzakelijk is landen, plaatsen, koloniën, enz. die in de geschiedenis voorkomen, eens te hebben opgezocht op de kaart, lijkt enkelen nog vreemd; de atlas mag bij de studie van de geschiedenis niet ongebruikt blijven liggen.

Kennis der natuur. Was het examen der mannelijke candidaten over het geheel genomen nog al bevredigend te noemen, dat van de vrouwelijke aspiranten gaf meestal minder stof tot tevredenheid.

Hare plantenkennis was over het geheel vrij voldoende; maar het inzicht in de levensverrichtingen der planten liet veel te wenschen over.

De kennis van de meest voorkomende vogels en insecten was dikwijls gering, en het begrip van de belangrijkste natuurkundige verschijnselen liet nog steeds veel te wenschen over.

De studie had zich veelal bepaald tot het oppervlakkig verklaren van eenige toepassingen van natuurwerkingen, als electrische schel, hygrometer, enz. blijkbaar zonder behoorlijke bestudeering van de grondslagen, waarop deze werkingen berusten.

Zang. Over het algemeen mag de kennis van den zang bevredigend genoemd worden.

Vele malen bleek, dat het vak meer dan oppervlakkig bestudeerd was, en bij de studie met de belangen van de lagere school rekening was gehouden. Toch gaf het examen aanleiding tot enkele opmerkingen.

Het lezen in de maat van een niet te moeilijk stukje geschiedde dikwijls niet met de noodige nauwkeurigheid: de juiste waarde der noten werd niet altijd in acht genomen, terwijl soms het maatgevoel totaal afwezig was; de syncope was eveneens vaak een struikelblok.

Het verband, bestaande tusschen majeur en mineurtoonladder werd niet altijd begrepen. De kennis der namen en teekens was meestal voldoende. Het maatslaan geschiedde soms op onlogische wijze; evenzoo de benaming der noten. Enkele candidaten hadden de studie van het vak zoo goed als geheel verwaarloosd.

Handteekenen. Het teekenen op papier gaf geen aanleiding tot bijzondere opmerkingen.

Het teekenen op het zwarte bord liet nog al vaak te wenschen over, vooral wat den eersten opzet der teekening aangaat.

Bij het mondeling onderzoek bleek, dat de meeste candidaten omtrent het maken van doorsneden de opvatting wel kennen van de meest gebruikelijke leerboeken, maar niet die van de practijk. De commissie meent, dat de laatste de voorkeur verdient.

Opvoed- en onderwijskunde. In den regel was er vrij groote overeenstemming tusschen de uitkomsten van het schriftelijk en het mondeling gedeelte van het examen in onderwijs- en opvoedkunde.

De meeste candidaten konden maar aan zeer matige eischen voldoen. Heldere kennis van de vier verschillende punten van het programma kwam zelden voor.

Dikwijls werden van buiten geleerde maar niet begrepen zinnen als antwoord gegeven, niet zelden vreemde woorden en vage uitdrukkingen gebruikt, die bij onderzoek niet, of weinig meer dan klanken bleken te zijn. Vooral de kennis van de wetgeving op het lager onderwijs was vaak onvoldoende.

Haarlem.

Lezen. Het onderzoek naar het technisch lezen leidde tot vrij onbevredigende resultaten, intonatie en articulatie lieten af en toe veel te wenschen over. Ook aan de verbetering van dialectische eigenaardigheden was in vele gevallen geen voldoende zorg besteed. De inhoud van het gelezene bleek in hoofdzaak wel te zijn begrepen, doch de kennis van woorden en uitdrukkingen van vele candidaten was gering.

Schrijven. Het schrijven kon behoudens enkele uitzonderingen voldoende of meer dan voldoende genoemd worden. Slechts zelden behoefde een beslist onvoldoend eindcijfer gegeven te worden en blijkbaar was in die gevallen gebrek aan oefening de oorzaak.

Het kwam nog al eens voor, dat de verhouding tusschen de hoofd- en lusletters en de rompletters niet goed was. Ook moest meermalen geconstateerd worden, dat overigens goede schrijvers niet bleken te weten aan welke eischen loopend schrift behoort te voldoen.

Nederlandsche taal. Bij het schriftelijk examen werd door een vrij eenvoudig dictée een onderzoek ingesteld naar de vaardigheid in de toepassing van het geleerde omtrent spelling, buiging en interpunctie. Dit dictée werd door zeer enkelen onberispelijk, door betrekkelijk velen onvoldoende gemaakt. Bij het mondeling examen waren de resultaten van het onderzoek naar de grammaticale kennis der candidaten niet onbevredigend. De vaardigheid in het ontleden van zinnen was voldoende, wanneer evenwel bij het behandelen der grammatica naar toepassing van regels in zinnen werd gevraagd, waren de candidaten er slechts bij uitzondering toe te brengen andere voorbeelden te geven, dan die in hun leerboek voorkwamen.

Schriftelijke uitdrukking der gedachten. De geleverde opstellen, hoewel in den regel niet onvoldoende, verhieven zich zelden boven het middelmatige. Zij leden meer aan armoede van gedachten, dan aan onbeholpenheid van uitdrukking.

De paraphraseering van het gedicht was over het algemeen onvoldoende. Het gedicht zelf was lang niet altijd begrepen, en bijna zonder uitzondering op gebrekkige wijze weergegeven.

Rekenen. Het *mondeling examen* leverde bij de meeste candidaten een minder goed resultaat op.

De verklaring van de deeling van gewone breuken liet vaak te wenschen over. Nog meer kwam het voor, dat men geen practische vraagstukken wist op te geven, waarbij zulk een deeling te pas kwam. Voldoende kennis van de eigenschappen der evenredigheden kwam lang niet algemeen voor.

Ook mag worden opgemerkt, dat het den meesten candidaten niet gelukte eenige eigenschap zonder hulp volledig te bewijzen.

De kennis van het metriek stelsel liet te wenschen over. De *schriftelijke opgaven* werden over het algemeen goed opgelost.

Het rekenen uit het hoofd leverde daarentegen niet altijd bevredigende resultaten op.

Aardrijkskunde. Het schriftelijk werk was weinig meer dan middelmatig; dat van de vrouwelijke candidaten was over het algemeen beter dan dat van de mannelijke.

Het mondeling examen leerde opnieuw, dat degelijke kennis slechts bij zeer weinigen wordt aangetroffen; de kennis van Nederland bleek voldoende; niet in dezelfde mate was dit het geval met die van onze Bezittingen.

Vele candidaten bepaalden zich tot het opnoemen van een grooter of kleiner aantal aardrijkskundige namen en uitdrukkingen, zonder zich rekenschap te geven van het „hoe" en „waarom".

Het trok de aandacht, dat een niet onaanzienlijk aantal examinandi van de kaart slechts een hoogst bescheiden gebruik had gemaakt, en dat bij zeer velen, de uitspraak van buitenlandsche namen veel te wenschen overliet.

Vaderlandsche geschiedenis. De kennis van de voornaamste feiten en gebeurtenissen bleek voldoende.

De meeste candidaten konden echter geen verband brengen tusschen opvolgende gebeurtenissen en dus geen overzicht van een tijdperk geven, noch zich rekenschap geven van de afstamming van ons vorstenhuis.

De beteekenis van de meest voorkomende geschiedkundige benamingen werd over het algemeen niet goed begrepen.

Het is weder helder gebleken, immers, de meeste candidaten bekenden het zelf, dat zij weinig of geen gebruik hadden gemaakt van een geschiedkundigen atlas.

Kennis der natuur. Voor dit vak werden betrekkelijk weinig onvoldoende cijfers toegekend. De meeste candidaten hadden wel zooveel uit hun leerboek bestudeerd of op de lessen genoteerd, dat hunne kennis niet geheel onvoldoende was te noemen. Hierin ligt voor de Commissie echter geen grond om met de verkregen resultaten ingenomen te zijn.

Slechts zeer enkele malen kon een hoog cijfer gegeven worden, en zeldzaam waren de examinandi, die toonden door eigen waarneming van planten en dieren eenige kennis te hebben verworven, de kennis, die eigen inzicht verheldert en waar het toch voor den onderwijzer in de school in de eerste plaats op aan komt. Even klein was het aantal van hen, die niet alleen de *beschrijving* van proeven of verschijnselen kenden, maar die ook een bevredigend antwoord konden geven op vragen, voor welker beantwoording het geleerde ook eenigszins had moeten verwerkt zijn.

Zang. Ook dit jaar bleek, dat de voorbereiding voor het examen bij de meeste candidaten bestaan had in het van buiten leeren van hetgeen hun leerboek geeft over notenschrift, intervallen, toonschalen enz., zoodat zij voor het meerendeel daarvan tamelijk goed op de hoogte waren.

Bij het maatlezen moest de examinator zich tot het opgeven van allereenvoudigste stukjes bepalen.

Ook nu weder werd gevoeld, dat het examen, op de tegenwoordige wijze afgenomen, geen waarborg geeft voor de geschiktheid der geslaagden om schoolonderwijs te geven in het zingen.

Handteekenen. De totaal indruk van het practisch gedeelte van het examen in dit vak, was voldoende. De teekeningen naar plaatmodel gaven over het geheel geen aanleiding tot bijzondere opmerkingen.

Het teekenen naar blokmodel was over het algemeen minder goed. Meermalen werden de perspectievische verschijnselen, welke de candidaten wel kenden, bij het teekenen niet in de practijk gebracht; de schaduw werd dikwijls verkeerd aangebracht. Het bordteekenen kon in het algemeen goed genoemd worden.

Doorgaans slaagden de candidaten goed in het teekenen van projectiën en doorsneden van eenvoudige voorwerpen uit het dagelijksch leven. Enkelen wisten slechts gebrekkig rekenschap te geven van de wijze, waarop ze tot hunne figuren kwamen.

De namen voor- en zij- aanzicht in sommige opleidingsinrichtingen gegeven aan twee verticale projectiën van een zelfde voorwerp sticht verwarring. Sommige candidaten haalden daadoor projectiën en perpectief geheel dooreen.

Bij het onderzoek naar de kennis van een leergang voor het eerste teekenonderwijs in de lagere school, bleek meermalen, dat de te gebruiken leermiddelen niet onder de oogen der candidaten waren gebracht.

Opvoeding en onderwijs. Voor ruim de helft der opstellen kon voldoende, eenige malen ruim voldoende, zelden goed worden toegekend. Ongeveer een vierde deel der opstellen moest als onvoldoende gewaardeerd worden.

Het mondeling onderzoek leidde tot de volgende opmerkingen. Met de inrichting der lagere school en het klassikaal onderwijs waren de candidaten in den regel voldoende bekend.

Met betrekking tot punt twee van het programma moet worden opgemerkt, dat het meerendeel der candidaten niet de handleidingen zelve hadden bestudeerd, maar slechts extracten daarvan en de bij de methode behoorende lees-, schrijf- of rekenboekjes, platen en andere leermiddelen vaak slechts bij naam kenden.

De geschiktste middelen tot handhaving van orde en tucht waren aan de meeste candidaten in theorie bekend.

Van de voornaamste bepalingen der tegenwoordige wetgeving was over het algemeen te weinig studie gemaakt.

Middelburg.

Lezen. Het lezen moest slechts een enkele maal als „onvoldoende" worden beoordeeld. Toch kwam *goed* lezen zeldzaam voor. Vaak lieten bij het lezen de nauwkeurigheid, wat de articulatie betreft, en de beschaafde uitspraak, ook die der klinkers, te wenschen over. Dit geldt ook voor het leggen van den juisten klemtoon. Voorts ontbrak het meermalen aan eenvoud en natuurlijkheid van toon. De verklaring van het gelezene, waaruit moet blijken, dat het verstaan is, was nogal eens onvoldoende, ook ten aanzien van de beteekenis van gewone eenvoudige woorden en uitdrukkingen.

Vaardigheid in de schriftelijke uitdrukking der gedachten. Door vorm en inhoud uitmuntende opstellen waren zeldzaam. Verreweg de meeste konden evenwel als „voldoende" beoordeeld worden. Verscheidene opstellen werden nog ontsierd door taalfouten en een onjuist gebruik der leesteekens.

Nederlandsche taal. Ook bij voldoende bekendheid met de beginselen der spraakkunst, bleek vaak mindere vaardigheid in de toepassing der regels door het bijbrengen van gepaste voorbeelden. Het mondeling examen voldeed over het geheel beter aan de eischen dan het schriftelijk taalwerk. Dit betrof vooral de onderscheiding der woordsoorten. Aan zestien candidaten moest een onvoldoend cijfer worden toegekend.

Rekenen. Over het geheel genomen leverde het schriftelijk gedeelte van het examen in dit vak geen voldoende resultaten op, vooral wat het werk der vrouwelijke candidaten betreft. Bijna zonder uitzondering was door alle candidaten het vraagstuk n°. 5 onhandig en daardoor omslachtig uitgecijferd. Waren de uitkomsten van het mondeling onderzoek meer bevredigend, toch dient vermeld te worden, dat de verklaring van de gewone rekenkundige bewerkingen met geheele en gebroken getallen bij sommige candidaten zeer gebrekkig was. Aanbeveling zou het ongetwijfeld verdienen meer nauwkeurige studie te maken van het Nederlandsche stelsel van maten en gewichten.

Bij de leer der evenredigheden behoorde meer gelet te worden op de eigenschappen der verhoudingen, waardoor de toepassing van de eigenschappen der evenredigheden zeer zeker minder werktuigelijk zou zijn.

Wat minder geheugenwerk, maar wat beter inzicht, zou de studie van dit onderdeel zeer vergemakkelijken.

Aardrijkskunde. Het examen in dit vak gaf reden tot tevredenheid. Slechts enkele malen moest een onvoldoend cijfer gegeven worden. Meestal was het mondeling examen beter dan het schriftelijk werk, waarin dikwijls alle plan en orde ontbrak en waarin over kleinigheden was uitgeweid, terwijl hoofdzaken vergeten waren.

De kennis van onzen zeer belangrijken handel en van de cultures van onze koloniën liet wel eens te wenschen over.

Vaderlandsche geschiedenis. Het onderzoek in dit vak had vrij bevredigende resultaten. Over het algemeen konden de candidaten behoorlijk de belangrijkste feiten onzer geschiedenis noemen. Aan velen kon een cijfer boven „voldoende" worden toegekend. Dikwijls bleef men toch nog het antwoord schuldig, als naar de *beteekenis* gevraagd werd van door hen genoemde zaken en naar de verhouding van ons land tot andere staten.

De geschiedkundige atlas wordt nog met te weinig vrucht gebruikt.

Kennis der natuur. Vele candidaten toonden met vrucht een oordeelkundig onderwijs in de kennis der natuur te hebben gevolgd. Toch bleek het wederom, dat velen hadden gemeend hun kennis uitsluitend te kunnen putten uit de leerboeken, in plaats van door eigen waarneming van de physische verschijnselen en van de planten en dieren uit hunne omgeving, waaraan voor een niet gering deel het onvoldoend cijfer, dat aan vele candidaten moest worden toegekend, moet worden toegeschreven.

Zingen. Uit het onderzoek naar de kennis der theorie van den zang bleek, dat de opmerkingen, vroeger gemaakt, over de vorming der mineurtoonladders en het berekenen der intervallen, waren ter harte genomen.

Groote verbazing wekte echter de verklaring van sommige candidaten niet te kunnen maatslaan bij het noten lezen. Voor het klassikaal zangonderwijs is het van groot belang, dat de onderwijzer de noodige vaardigheid daarin heeft.

Bijna alle candidaten waren bekend met de methode-Chevée.

Het schrijven. Meermalen was het groot schrift verre van voldoende. Het verschil tusschen staand en loopend klein bleek vaak niet scherp genoeg in het oog te zijn gehouden. Het schrift getuigde niet zelden van onvoldoende geoefendheid. De arm was niet vrij in zijne bewegingen; dientengevolge vertoonden vooral de hoofdletters hoekige vormen.

De eerste oefeningen van het handteekenen. Het opvatten en weergeven van zeer eenvoudige symmetrische figuren, zoo ten aanzien der verhoudingen, als ten opzichte der samenstelling, bleek velen boven hunne krachten te gaan. Ferme lijnen werden zelden gezien. Meermalen moest bij dit onderdeel van het examen worden geconstateerd, dat het zien en weergeven van de eenvoudigste perspectievische verschijnselen onvoldoende waren beoefend.

Kennis van een goeden leergang bleek in den regel aanwezig. Het vervaardigen van projecties en doorsneden naar aanleiding van voorwerpen, welke den candidaten in handen werden gegeven en het aanwijzen van perspectievische verschijnselen aan aanwezige voorwerpen leverden in den regel geene moeilijkheden op.

Theorie van onderwijs en opvoeding. Vele candidaten hadden voor het aanvankelijk leesonderwijs, het schrijven en het rekenen twee methoden bestudeerd, maar de handleidingen en de leermiddelen, welke bij die methoden behooren, hadden zij nooit gezien. Slechts bij uitzondering konden de candidaten mededeelen, hoe het voortgezet leesonderwijs behoort te worden ingericht.

Niet altijd kon de theoretische kennis op gevallen, aan de practijk ontleend, worden toegepast. Het kwam meermalen voor, dat een candidaat wel wist te beredeneeren dat 20 × 7 gelijk is aan 2 maal 10 × 7, maar dat hij niet in staat was deze eigenschap der vermenigvuldiging aanschouwelijk voor te stellen.

Utrecht.

Lezen. Meermalen bleek het, dat de leesstof niet ten volle — soms zelfs in het geheel niet — begrepen was. Een stukje proza werd in den regel beter begrepen dan een gedicht. Het gebrekkig begrijpen van den inhoud openbaarde zich door verkeerd accentueeren. Niet steeds echter gingen deze beide gepaard; menig candidaat, die toonde het gelezene goed begrepen te hebben, las toch zeer gebrekkig. Vele candidaten gaven blijk, dat zij zich in het lezen niet voldoende hadden geoefend en er niet aan gewend waren zich van hun leestoon rekenschap te geven. Het natuurlijk lezen en een beschaafde uitspraak ontbrak nog bij velen. Onnauwkeurig lezen in te snel tempo en met sterk dialectische uitspraak kwam dikwijls voor.

Schrijven. Hoewel het onderzoek naar het schrijven der candidaten eenen voldoenden uitslag opleverde, kon toch aan slechts weinigen, een hoog cijfer toegekend worden.

Meer oefening in het schrijven op het bord ware gewenscht.

Nederlandsche taal. Voor de spraakkunstige oefening, die betrekkelijk weinig moeilijkheden bevatte, moest aan een niet

gering procent der candidaten een onvoldoend cijfer toegekend worden.

De paraphrase was door ongeveer 20 % der candidaten niet voldoende weergegeven.

Het opstel was slechts bij een zeer klein aantal niet voldoende.

Openbaarde zich bij het mondeling onderzoek bij sommige candidaten gebrek aan kennis van de beginselen der spraakkunst in het algemeen, andere hadden met goed gevolg de leer van den zin bestudeerd, doch schoten te kort in de onderscheiding der woordsoorten en in het verstaan van de beteekenis der buigingsvormen, of toonden zeer weinig werk te hebben gemaakt van het onderdeel van het programma: de vorming der woorden. Niet zelden bleek de candidaat een reeks van regels in het geheugen te hebben opgenomen, zonder dat de leerstof goed verwerkt was. Zij hadden een of ander leerboek gedeeltelijk van buiten geleerd, maar er niet aan gedacht uit en door de levende taal te komen tot het begrijpen der taalverschijnselen, waarvan de meeste regels de uitdrukking zijn.

Schriftelijke uitdrukking der gedachten. De vaardigheid om zijn gedachten schriftelijk juist en gemakkelijk uit te drukken was bij het meerendeel der candidaten voldoende.

Rekenen. De vaardigheid in het hoofdrekenen was gering.

De kennis van het metriek stelsel liet zeer veel te wenschen over.

De berekening van de grootte van vlakke figuren en den inhoud van eenvoudige lichamen was goed.

Bij het toepassen der eigenschappen der evenredigheden en de verklaring van de hoofdbewerkingen met geheele en gebroken getallen bleek het, dat vele candidaten een helder inzicht in een en ander misten.

De oplossing der vraagstukken had bondiger beredeneerd moeten worden.

Aardrijkskunde. Bij het schriftelijk examen kozen 131 candidaten Oost-Java, 87 candidaten de Geldersche IJssel en slechts 25 candidaten de Elbe tot onderwerp voor het opstel.

Van de 131 opstellen over Oost-Java bleken slechts 6 onvoldoende, van de 25 over de Elbe geen enkel, doch aan 19 van de 87 opstellen over de Geldersche IJssel moest een onvoldoend cijfer worden toegekend.

Bij het mondeling examen hebben slechts enkelen een onvoldoend cijfer voor het opstel, in een gunstig eindcijfer weten te veranderen; meermalen kwam het echter voor, dat het gunstige cijfer voor het schriftelijk gedeelte niet kon gehandhaafd worden. Ruim 80 % der candidaten verkreeg ten slotte een voldoend eindcijfer.

Tot bijzondere opmerkingen gaf het examen geen aanleiding, alleen zou een vlijtiger gebruik van den atlas voor vele candidaten niet overbodig zijn geweest.

Geschiedenis. De kennis van de grootste helft der candidaten, ook in de chronologische volgorde, was voldoende of ruim voldoende, ja van enkelen hunner konden deze zeer goed genoemd worden.

Door gebrek aan feitenkennis leverde echter het onderzoek van velen, onvoldoende resultaten op.

Over het geheel werd door de vrouwelijke candidaten een beter examen afgelegd dan door de mannelijke.

Kennis der natuur. Hoewel vooruitgang te bespeuren is in de kennis der candidaten en verbetering in de wijze, waarop deze kennis verkregen is, hebben nog steeds velen te weinig en onvoldoende de eenvoudigste verschijnselen, die zich in de levenlooze natuur voordoen, door eigen waarneming leeren kennen. De verschijnselen op het gebied van de beweging en het evenwicht van vloeistoffen en gassen waren beter bestudeerd dan die uit de leer der warmte; wat uit de hoofdstukken licht en electriciteit was geleerd, bleek dikwijls te weinig op eigen waarneming te steunen, om voldoende begrepen te worden.

De bekendheid met het organisme van het menschelijk lichaam was over het algemeen voldoende; al bleek meermalen, dat voor het begrijpen van den bloedsomloop en de ademhaling de grondslag in de kennis van enkele gassen en hun eigenschappen ontbrak.

Tamelijk bevredigende uitkomsten gaf het onderzoek naar de kennis van den bouw en het leven van de belangrijkste inlandsche dieren en planten. Alleen werd opgemerkt, dat de kruidachtige planten beter waren waargenomen dan de boomen; bebladerde en bloemdragende takken van onze gewone boomen werden meermalen niet herkend.

Zang. Het lezen in de maat van een eenvoudig schoolliedje liet bij de meeste candidaten zeer veel te wenschen over.

De kennis der toonschalen was voldoende, die der maatsoorten meestal onvoldoende.

Het examen maakte den indruk, alsof er door onderwijzers en leerlingen van normaallessen niet genoeg zorg aan den zang wordt besteed.

Handteekenen. Het teekenen op papier en het schetsen op het zwarte bord van eene eenvoudige vlakversiering naar eene plaat was over het geheel voldoende, de bedrevenheid in het schetsen en schaduwen van eenig meetkunstig lichaam naar de natuur liet evenwel te wenschen over.

Het onderzoek naar de bekendheid met de meestvoorkomende perspectievische verschijnselen leverde over het geheel gunstige resultaten; de candidaten hadden een goed begrip van projecties, doch het begrip doorsnede was bij velen niet helder.

De kennis van een goeden leergang voor het eerste teekenonderwijs was bij veel candidaten niet bevredigend; hoe een vlakversiering met de klasse behandeld moest worden, bleek den meesten onbekend.

Opvoeding en onderwijs. Het schriftelijk werk was meestal bevredigend.

De punten 1, 3 en 4 van het programma gaven geen aanleiding tot bijzondere opmerkingen.

Bij punt 2 moet er op worden gewezen:

1°. dat vele candidaten zich hadden bepaald tot het bestudeeren van het *aanvankelijk* leesonderwijs; een serie leesboeken voor het *voortgezet* leesonderwijs bleek hun ten eenenmale onbekend;

2°. dat verscheidene candidaten zich blijkbaar tevreden hadden gesteld met het van buiten leeren van een uittreksel, in plaats van het bestudeeren van de handleidingen en boekjes zelf;

3°. dat dientengevolge dikwijls het juiste inzicht ontbrak en dat het hun moeilijk viel, of zelfs onmogelijk was, om het geleerde op de eenvoudigste gevallen uit de praktijk toe te passen.

Leeuwarden.

Lezen. Een zeer algemeen voorkomend gebrek was het zacht uitspreken der beginletters, die door invloed van eene voorafgaande letter verscherpt uitgesproken moesten worden.

Nederlandsche taal. De zinsontleding was over het algemeen zeer voldoende, doch de taalkundige ontleding voldeed niet aan billijke eischen. Het overige taalwerk gaf geen aanleiding tot bijzondere opmerkingen.

Bij het mondeling examen bleek, dat het verschil tusschen letterklank en letterteeken aan vele candidaten onbekend was, zoodat ze te kort schoten in de opgave een eenvoudig woord in zijn klanken te ontbinden. De commissie acht het van belang er op te wijzen, dat deze zaak in een tijd, dat het spellingvraagstuk op zijn oplossing wacht, de aandacht ruimschoots verdient.

Bovendien is er, naar de commissie meent, weer grond voor de klacht, dat de meeste candidaten, de blijkbaar vaak woordelijk van buiten geleerde taalregels niet konden toepassen.

Uitdrukking van gedachten. Voor dit vak kon zelden hooger cijfer dan zes gegeven worden; de commissie geeft den opleiders in overweging hunne leerlingen veel schriftelijk werk te laten maken. Ook vermeent zij, dat het aan de schriftelijke uitdrukking der gedachten ten goede zal komen, als er tijdens de les scherp gelet wordt, dat de leerlingen correct spreken.

Schrijven. Over het algemeen mocht het bordschrijven beter worden genoemd, dan het schriftschrijven, hoewel slechts weinig candidaten voor schrijven een onvoldoend cijfer

verkregen. Een sierlijke, losse en regelmatige lettervorm viel evenwel zelden op te merken.

Rekenen. Het schriftelijk gedeelte van het examen leverde over het algemeen een gunstig resultaat op. Bij het mondeling onderzoek bleek, dat de meeste candidaten de rekenkunde ernstig hadden bestudeerd. Toch waren er nog velen, die het onderling verband der rekenkundige eigenschappen niet begrepen. Ook liet de vaardigheid in het rekenen uit het hoofd nog te wenschen over. De kennis van het metriek stelsel was in de meeste gevallen voldoende.

Zang. De kennis van het notenschrift, de maatverdeeling, de toonschalen en de muzikale teekens was bij de meeste candidaten voldoende. Het maatlezen en een muzikaal dictée gaven meermalen een zeer onvoldoend resultaat.

Aardrijkskunde. Bestond de studie van de aardrijkskunde vroeger voor een groot deel in het van buiten leeren van namen en getallen, thans begint zij zich in de goede richting te bewegen. Nu echter vallen enkele candidaten in een ander uiterste en blijven zij vaak het antwoord schuldig als hun gevraagd wordt naar de grootte, zelfs van eigen gewest en naar het bevolkingscijfer van de grootste steden van ons land.

Een bepaald onvoldoend cijfer behoefde slechts aan 17 % der candidaten te worden gegeven.

Geschiedenis. Slechts de helft der candidaten behaalde een voldoend cijfer. De oorzaak hiervan moet vooral gezocht worden in de omstandigheid, dat men zich te weinig rekenschap geeft van den samenhang der feiten. Van de ontwikkeling onzer Staatsinstellingen, de wording en de uitbreiding van ons koloniaal bezit en de geschiedenis der 19de eeuw, konden door vele candidaten zelfs de groote lijnen niet worden aangegeven.

De geschiedkundige atlas, een onmisbaar hulpmiddel bij de geschiedenis-studie, wordt te weinig gebruikt.

Natuurkennis. a. Het onderzoek naar de kennis van het menschelijk lichaam gaf voor vele candidaten een bevredigend resultaat vooral ten opzichte van spijsvertering, bloedsomloop en ademhaling; de kennis van het leven onzer belangrijkste inlandsche dieren was vaak zeer onvoldoende. De plantenkennis was bij een groot deel der candidaten voldoende; aan de levensverrichtingen der plant was echter door velen te weinig aandacht geschonken. Ook het détermineeren liet te wenschen over.

b. Uit het examen bleek, dat men aan de inrichtingen voor de opleiding voor onderwijzers meer begint in te zien, dat goed onderwijs in de physica alleen kan gegeven worden, als men daarbij kan beschikken over eene, zij het dan ook eenvoudige verzameling natuurkundige instrumenten.

Toch dient te worden geconstateerd, dat te dikwijls aan het onderwijs in dit vak niet de noodige zorg wordt besteed. Van een vrij groot aantal candidaten, toch was de kennis geheel onvoldoende, terwijl bij anderen, wier kennis overigens wel voldoende was, het inzicht in het verband der verschijnselen gebrekkig was.

Eindelijk dient nog opgemerkt te worden, dat velen niet hadden leeren inzien het verband tusschen de geleerde natuurkundige wetten met de verschijnselen in de natuur en de toepassingen daarvan in het dagelijksch leven.

Teekenen. Wat het natuurteekenen aangaat, merkt de commissie op, dat te veel candidaten de teekening meer construeeren, dan naar de natuur teekenen, tengevolge waarvan dikwijls afbeeldingen werden verkregen, die, hoewel perspectievisch juist, toch wat richtingen van lijnen en wat verhoudingen betreft, in het geheel niet op het model geleken.

Zij meent dit te moeten beschouwen als gevolg van verkeerde leiding.

Ook het bordteekenen liet nogal te wenschen over. Slechts weinig candidaten maakten eerst een vluchtige schets van het geheel in dunne lijnen; bij velen was de teekening het produkt van angstvallig passen en meten en werd stukje voor stukje direct met zware lijn geteekend, om zoo tot een geheel te komen; volgens het oordeel der commissie een zeer afkeurenswaardige methode van bordteekenen.

De overige onderdeelen gaven geen aanleiding tot bijzondere opmerkingen.

Opvoedkunde. De kennis van de methoden voor de leervakken lezen, schrijven en rekenen was bij een groot aantal candidaten goed. Een goed inzicht in het klassikaal onderwijs en in de middelen om orde en tucht in de school te handhaven waren bij de meeste candidaten aanwezig. Aan den eisch van het programma: „Bekendheid met de voornaamste bepalingen van de tegenwoordige wet op het L. O.", kon door velen niet worden voldaan.

Zwolle.

Lezen. Ieder candidaat kreeg een eenvoudig stukje proza en poëzie te lezen, dat hem 5 minuten vóór het examen ter inzage werd gegeven. Aan goede voordracht en zuivere uitspraak werd groote waarde toegekend. Helaas schoten te velen daarin te kort. Het voorlezen dient zoo te geschieden, dat men op eenigen afstand het gelezene gemakkelijk kan volgen en begrijpen. Bij velen was daar geen sprake van. Men las in één dreun, zonder afwisseling in de intonatie, zonder te letten op de ademhaling en de leesteekens. Zulke tekortkomingen zijn met eene voldoende verklaring van het gelezene niet te herstellen. Menig onvoldoend cijfer voor dit vak is dan ook te wijten aan slecht technisch lezen.

Schrijven. Hoewel over het algemeen de resultaten van het onderzoek in dit vak bevredigend waren, dient toch te worden opgemerkt, dat meer oefening in het schrijven van hoofdletters voor vele candidaten geen weelde zou zijn en dat bij het z.g. „loopend klein" de verbindingen der letters dikwijls zoo lang werden uitgerekt, dat slechts enkele woorden een regel vulden; in ernst mag dan ook worden gevraagd, of jonge leerlingen in staat zouden zijn tot het vlug opvatten van woorden, op deze wijze geschreven.

Nederlandsche taal. Opgegeven was: den inhoud van een gedicht, een eenvoudig verhaal bevattende, vrij weer te geven. De candidaten kregen den tekst 20 minuten ter bestudeering.

Velen leverden een voldoend of ruim voldoend opstel, dat zich aangenaam liet lezen. Te groot was echter nog het getal, dat beneden peil stond en weinig meer waarde had dan dat van leerlingen van de hoogste klasse eener lagere school. Niet alleen werden er soms grove fouten tegen taal en spelling gemaakt, maar ook de stijl liet dikwijls veel te wenschen over.

Het grootste euvel van velen was, dat ze het eenvoudig onderwerp niet eenvoudig hadden weten te houden. Mooidoenerij, overdrijving en gezwollenheid bedierven menig werk.

Een vierregelig puntdichtje moest voorts in zinnen ontleed en enkele woorden taalkundig benoemd worden. Het eerste was maar zelden onvoldoende; waar het haperde, zat de fout meestal in de nauwkeurige aanwijzing van het nevenschikkend zinsverband, dat doorgaans minder goed gekend en begrepen wordt dan het onderschikkend.

De woordbenoeming liet dikwijls veel te wenschen over en was vaak onvoldoende. Aan de verklaring der uitdrukkingen ontbrak veel. In het algemeen heerschte vaagheid in de omschrijvingen, dikwijls volslagen onjuistheid.

Over het geheel waren de uitkomsten van het mondeling onderzoek bevredigend en verbeterde het menig zwak cijfer voor het schriftelijk werk gegeven. Toch moet op nieuw verklaard worden, dat de studie der spraakkunst nog te veel sleur en machinaal van buiten leeren aankleven.

Rekenen. Over het algemeen waren de vraagstukken goed opgelost, zoodat slechts bij uitzondering een onvoldoend cijfer voor het schriftelijk gedeelte behoefde toegekend te worden.

Het mondeling examen leidde dikwijls tot minder bevredigende uitkomsten. Het goede inzicht in de gronden der rekenkunde, vooral wat betreft de eigenschappen der geheele getallen, was vaak niet aanwezig. In zake de vormveranderingen en de oppervlakte en inhoudsberekening zou eenige meerdere kennis van de hoofdzaken der meetkunde zeer wenschelijk zijn.

Aardrijkskunde. Over het algemeen kan men zeggen, dat het examen in dit vak tot geene bijzondere opmerkingen aanleiding gaf. De kennis van Nederland en Indië was over het geheel bevredigend, die van Europa en de werelddeelen vertoonde nog wel eens wat al te groote leemten, zoodat namen van geheele landen soms niet bekend bleken.

Meer dan eens evenwel was de algemeene ontwikkeling van den candidaat te gering om verschillende namen en zaken goed te begrijpen. Ook moeten de meesten nog beter leeren om zich heen te zien in de streek, waar zij wonen.

Geschiedenis. In het algemeen bleek de kennis van feiten en namen voldoende, doch vaak liet de verklaring van het causale verband dier feiten te wenschen over.

De geschiedenis onzer koloniën schijnt door sommige candidaten van minder belang te worden geacht; hetzelfde valt op te merken omtrent de Staatsinrichting van vroeger eeuwen. Met de kennis onzer tegenwoordige Staatsinrichting was het beter gesteld.

Kennis der natuur. Ten aanzien der natuurkunde moet gewezen worden op het dikwijls totaal gemis van een eenigszins klaar inzicht in de grondbegrippen. De leer der krachten en die der beweging was door vele candidaten niet beoefend; het begrip ,,arbeid'' was hun volstrekt niet helder. Verder was het verschil tusschen ,,proef ter illustratie'' en ,,practische toepassing vele niet duidelijk.

De kennis van de belangrijkste hier te lande aangekweekte planten was bij sommige candidaten gering; velen kenden ook de meest voorkomende boomen niet en nog al te dikwijls bleek het, dat een candidaat zich bij zijn studie niet de geringste moeite had gegeven ook eens een paar planten in de hand te nemen en die zelf te ontleden.

Zang. Uit het examen bleek, dat bij betrekkelijk weinig candidaten de noodige zorg was besteed om de stem door oefening te ontwikkelen; het schijnt dat toonvorming nog te veel als gave wordt beschouwd.

Hierdoor miste veel candidaten voldoende toonhoogte om een lied te zingen in den toonaard, dien men met het oog op den omvang der kinderstem mag verlangen.

Ook het gevoel voor maat en rhytme was bij een groot aantal candidaten te weinig ontwikkeld.

Teekenen. Uit den opzet der teekeningen, die maar al te vaak verkeerd was en ook bij het mondeling onderzoek bleek, dat kijk op en begrip van bouw en karakter der te teekenen dingen, dikwijls ontbrak. Ook getuigden de dikke, zwarte houtskoollijnen van sommige teekeningen, dat de makers geen notie hadden van het zetten van een goede luchtige schetslijn. Er werden echter ook vrij veel goede, soms zeer goede, teekeningen gemaakt.

Onderwijs en opvoeding. Het onderzoek naar de inrichting van de lagere school en het klassikaal onderwijs leverde bevredigende resultaten op.

Nog maar al te dikwijls kwam het voor, dat leerwijzen van de vakken genoemd onder de letters *a*, *b* en *c*, in artikel 2, van de wet op het lager onderwijs, slechts werden gekend uit paedagogische werken. Bijbehoorende leerboeken en leermiddelen had men maar zelden in handen gehad, nog minder zien gebruiken.

De voornaamste bepalingen der lagere Onderwijswet werden over het algemeen beter gekend, dan die der Leerplichtwet.

Groningen.

Lezen. Op den leestoon, een flinken, duidelijken toon voor de klas, schijnt bij de opleiding steeds meer gelet te worden, en meer en meer wordt uitgegaan van het beginsel: goed lezen is goed spreken. Zoo las maar een klein gedeelte nog alle geschreven naamvals — n 's.

Door sommigen werd bepaald mooi gelezen, 8 maal kon een 9, 24 maal een 8 worden toegekend.

Daarentegen las nog een te groot percentage met flauwen toon, niet vloeiend, maar woord voor woord en onbeschaafd; anderen weer articuleerend naar de letters die geschreven staan, naar de klanken die men spreekt; terwijl bij velen een hinderlijk gemis aan ontwikkeling aan den dag kwam.

Schrijven. Het schrijven op het bord begint merkbaar beter te worden; de vormen der cijfers lieten wel eens te wenschen over.

Nederlandsche taal. (Schriftelijk.) 't Versje had aanleiding gegeven tot een opstel met vaak onvoldoenden stijl, zelden tot uitnemende taaluiting, wel vaak tot draaglijk werk. Door den onvoldoenden stijl van het opstel werd voor uitdrukking van gedachten zeventig malen onvoldoende gegeven. Krasse fouten in spelling en buiging waren geen zeldzaamheid.

De ontleding was in het algemeen voldoende en meer dan voldoende. Het bestaande programma bevordert, dat ontleding nog steeds als hoofdschotel wordt beschouwd, en bracht daardoor menig onvoldoend stijlwerk tot een voldoend en hooger eindcijfer.

Bij de beteekenis van de uitdrukkingen kwam nu en dan zonderlinge onkunde van gangbare spreekwijzen aan het licht.

Over het geheel gaf dit onderdeel een bevredigend resultaat.

Mondeling. Op de plaats van de spelling in ,,taal'' scheen bij de opleiding vrij veel gelet; enkele hoofdzaken van de klankleer bleken bij verreweg de meesten onderwezen te zijn.

Bij de ontleding bleek weer gedurig, dat het grammaticaboek gekend werd ,maar dat eigen inzicht ontbrak, vooral in de spraakleer van het hedendaagsche Nederlandsch. Velen zochten hun voorbeelden in vroegere, liefst in geschreven taaluiting en grepen telkens terug naar termen en zinnen uit een boek. Toch scheen het, dat de opleiding zich meer in een goede richting gaat bewegen om de jonge onderwijzers met meer levend, meer bruikbare, taalkennis in de school te doen komen.

Rekenen. Het schriftelijk werk van verreweg de meeste candidaten was ruim voldoende.

Ook het rekenen uit het hoofd gaf weinig reden tot klagen.

De kennis der hoofdbewerkingen liet echter nog bij velen te wenschen over, zoo zelfs, dat sommigen alleen tengevolge daarvan een onvoldoend eindcijfer kregen. Anderen meenden, dat de eigenschappen der geheele getallen zonder nader bewijs voor de gebroken getallen mochten worden aangenomen.

Velen ontbrak het aan vaardigheid in het uitvoeren van herleidingen in het metriek stelsel.

De leer der verhoudingen en der evenredigheden was door velen niet voldoende bestudeerd.

Aardrijkskunde. De uitwerking der schriftelijke opgaven was over het geheel niet bevredigend. Slechts weinige candidaten hadden de beide onderwerpen geheel afgewerkt. Het is blijkbaar voor velen moeilijk de stof te ordenen en zich te beperken in de uitwerking.

Wat het mondeling gedeelte aangaat: het lezen van kaarten, het bepalen van richting en afstand enz. liet nog al eens te wenschen over.

Door de meeste candidaten was Nederland vrij goed bestudeerd, al bleek bij sommigen een overzicht der belangrijke verkeerswegen te ontbreken.

De kennis van Europa bleek over het geheel wel voldoende. Toch ontbrak dikwijls een goed begrip van hoog en laag, terwijl verklaring van enkele doorzichtige namen tevergeefs werd gevraagd.

Bij de koloniën ware meerdere kennis van het leven der bewoners zeer gewenscht.

Vaderlandsche geschiedenis. De uitslag van het onderzoek in dit vak geeft weinig aanleiding tot bijzondere opmerkingen.

Vergeleken met vorige jaren mag worden geconstateerd, dat — uitzonderingen daargelaten — er eenige vooruitgang te bespeuren valt in de bestudeering onzer geschiedenis.

Te weinig wordt nog doorzien het verband der feiten. Ook laat de kennis van den laatsten tijd nog al te wenschen over.

Kennis der natuur. Vele candidaten gaven blijk, dat zij de hun geboden stof behoorlijk hadden verwerkt, zoodat hun een goed cijfer kon worden toegekend. Toch kwam het ook nog dikwijls voor, dat hoofdzaken niet geleerd of begrepen waren. Uit het hoofdstuk der warmteleer bleek de calorie-metrie wel het minst te zijn begrepen; bij vele candidaten ontbraken goede voorstellingen omtrent arbeid en arbeidsvermogen.

Bij het examen in plant- en dierkunde werd bij voorkeur gevraagd naar planten en dieren uit de omgeving van den candidaat, in het bijzonder naar cultuurplanten. Bij de oplei-

ding van het meerendeel der candidaten bleek hierop te zijn gerekend, zoodat niet op vragen naar onze meest voorkomende cultuurplanten en het daarmee in verband staande dierenleven meestal goede antwoorden kreeg. Omtrent de voeding der plant bleken nog steeds zonderlinge begrippen te bestaan.

Zang. Het onderzoek naar de kennis van zang liet den indruk achter, dat bij het onderwijs in de theorie der muziek nog veel te weinig rekening gehouden wordt met de toekomstige schoolpractijk der kweekelingen.

Het notenlezen laat veel te wenschen over; slechts enkele candidaten kunnen zelfstandig met behulp van een stemvork den grondtoon vinden; de omvang der kinderstem in de laagste, middel- en hoogste klas is maar enkelen bekend. En het is een droevige ontdekking, dat van zooveel mannelijke candidaten, die wel goed hadden kunnen leeren zingen, niet serieus de stem verzorgd wordt.

Handteekenen. Bij dit vak moet de opmerking gemaakt worden, dat van „het teekenen op het zwartbord", nog te weinig werk wordt gemaakt; vele candidaten hebben weinig begrip van den opzet der teekening, zoodat deze veelal te klein wordt of buiten het oppervlak van het bord valt.

Ook de kennis der perspectievische verschijnselen liet dikwijls te wenschen over; niet minder dan 76 maal, moest voor de theorie van het teekenen een onvoldoend cijfer worden toegekend.

Opvoedkunde. Het schriftelijk examen gaf keuze uit drie onderwerpen, nl. over klassikaal onderwijs, over de bijzondere methodiek van rekenen en over orde en tucht.

Het eerste onderwerp was door verreweg de meesten, het laatste door een kleine minderheid der candidaten gekozen. De candidaten, wier keuze op het laatste onderwerp was gevallen, konden over het geheel maar ternauwernood aan redelijke eischen voldoen.

Bij het mondeling examen bleek, dat de verschillende onderdeelen van het programma vrij goed waren bestudeerd.

Echter meent de commissie er nog eens met nadruk op te moeten wijzen, dat men bij de methodiek van lezen zich niet moet beperken tot het aanvankelijk leesonderwijs, en dat tot de „tegenwoordige wetgeving" ook behoort de Leerplichtwet.

Venlo.

Lezen. Over de nauwkeurigheid van het technisch lezen viel meestal niet te klagen; van den leestoon kan echter niet hetzelfde gezegd worden, bij velen kon men ook iets zangerigs in den toon opmerken. De verklaring van het gelezene was daarentegen weer beter, zoodat nog 68 % der candidaten een voldoend eindcijfer konden behalen.

Nederlandsche taal. Slechts een gering aantal candidaten — en van dezen meest vrouwelijke — hebben meer dan middelmatig schriftelijk werk geleverd. Het mondeling onderzoek toonde, dat de meesten zich voldoende rekenschap konden geven van de meest voorkomende eenvoudige taalverschijnselen. Er waren er echter ook, die zich blijkbaar met oppervlakkige boekenkennis hadden tevreden gesteld en niet genoeg over de behandelde stof hadden nagedacht. 72 % behaalde een voldoend cijfer.

Schrijven. Vrij algemeen voldeed het schrift op papier niet aan de eischen die men aan eenvoudig, duidelijk en vloeiend schrift mag stellen, door de slechte proportiën, te groote afstanden en de onoordeelkundige wijze, waarop de letters waren verbonden.

In weinig gevallen toonde men het verschil te kennen tusschen staand en loopend klein. Hetzelfde geldt ook voor het schrift op het bord. Bovendien bezaten velen hierin weinig bedrevenheid, een gevolg van onvoldoende oefening en leiding.

Rekenen. Het schriftelijk werk was bij het overgroote gedeelte der candidaten voldoende of meer dan voldoende. In het hoofdrekenen schenen velen niet geoefend te zijn. Zonder aanwijzing waren zij niet in staat op eenvoudige vraagstukjes de eigenschappen, die toch wel bekend bleken, toe te passen.

De theorie bleek over het algemeen wèl bestudeerd, maar de wijze van uitdrukken was vaak gebrekkig. Het hoofdstuk van het handboek over „maten, gewichten en munten", schijnt nogal verwaarloosd te worden, terwijl de kennis van de vormverandering van eenvoudige vlakke figuren, zich bij meerderen bepaalde tot enkele der meest voorkomende gevallen.

Kennis der natuur. Het examen in dit vak leverde voor de vrouwelijke en voor de mannelijke candidaten ongeveer hetzelfde resultaat op. Aan 15 % van beide categorieën kon een hoog cijfer voor de drie onderdeelen worden toegekend. 50 % legde een voldoend examen af, terwijl de overigen in een of meer onderdeelen niet aan de gestelde eischen konden voldoen.

Het natuurhistorisch gedeelte gaf over het algemeen meer redenen tot tevredenheid dan het physisch gedeelte. Bekendheid met de in het wild groeiende planten, werd bij de meeste candidaten in voldoende mate aangetroffen. Ook de kennis van den bouw en het leven van de belangrijkste dieren en planten, was bij velen voldoende.

De Commissie meent er echter op te moeten wijzen, dat het gebruik van woorden en termen, waarbij niets gedacht werd, zoodat eene heldere voorstelling van de „zaak" bleek te ontbreken, nog te veelvuldig voorkwam en dikwijls aanleiding gaf tot verwarring van begrippen, als vruchtbeginsel, vrucht, eitje, zaad, ontkieming, ontwikkeling, enz.

Klein was het aantal candidaten, die voor kennis der levensverrichtingen van mensch, dier of plant, aan zeer matig gestelde eischen konden voldoen.

Bij het natuurkundig gedeelte kwam de leer van de „warmte" bij vele candidaten vrij goed tot haar recht. Maar die van het evenwicht en de beweging van vaste lichamen, vloeistoffen en gassen, liet bij de meesten te wenschen over. Ook hier maar al te dikwijls woorden in plaats van gedachten en dientengevolge verwarring van begrippen, als: snelheid, versnelling, kracht, arbeid, arbeidsvermogen, enz. Ook een voldoend inzicht in het onderling verband van natuurkundige verschijnselen, werd bij velen gemist, terwijl de toepassing der natuurkundige beginselen niet zelden verwaarloosd scheen.

Aardrijkskunde. Bij vergelijking van de toegekende cijfers over 1910 en 1911 blijkt, dat het examen zich niet meer zoo zeer beweegt om het cijfer „voldoende". Hoogere cijfers komen betrekkelijk veel meer voor en enkele candidaten behaalden zelfs voor het mondeling gedeelte eene 9 of 10. Ofschoon de studie over het algemeen eene goede richting heeft, bleek toch, dat sommige candidaten de kaart of den atlas nog te weinig gebruiken, wat vooral uitkwam bij het opgeven eener reis per spoor of te water. Ook was de kennis van toestanden in de landen van ons werelddeel gebrekkig, terwijl enkele candidaten niet bekend waren met de veranderingen in de staatkundige indeeling van de eilanden in onze Oost.

Vaderlandsche geschiedenis. Het examen was over het geheel genomen voldoende. Bij de meeste candidaten echter, zelfs bij die, welke blijk gaven hun leerboek van buiten te kennen, ontbrak het juiste inzicht en de kennis van het verband tusschen de gebeurtenissen, en zulks vooral met betrekking tot de geschiedenis der omliggende landen. Nog steeds bleek, dat een geschiedkundige atlas als tamelijk overbodig beschouwd wordt, en dat de geschiedenis van de laatste helft der 19de eeuw het minst goed gekend wordt.

Onderwijs en opvoeding. Het schriftelijk werk voor opvoedkunde was over het geheel middelmatig; vele opstellen hadden te weinig inhoud en de wijze van uitdrukking was dikwijls niet bepaald genoeg. Het mondeling gedeelte van het examen was beter. De meeste der candidaten hadden met zorg enkele methoden (waarom alleen de nieuwere niet?) voor de vakken genoemd onder de letters *a* en *b* van artikel 2 der wet met zorg nagezien en vergeleken. Voor het rekenen bepaalden sommigen zich tot het van buiten leeren van een overzicht; dikwijls werd de indruk gewekt, dat door de candidaten te veel alleen een handboekje werd bestudeerd, dat te weinig de stof op de les werd besproken en dat de leermiddelen niet nauwkeurig genoeg werden bekeken. Ook misten velen een goed inzicht in de behandeling van het metriek stelsel.

Zingen. De meeste candidaten voldeden aan de eischen, voor de kennis van het notenschrift en de toonschalen gesteld. Ook het lezen in de maat was over het algemeen bevredigend. Echter viel het op, dat de meeste Noordbrabantsche candidaten zich bij het „lezen" bedienen van de letternamen, terwijl zij volgens hunne verklaring bij het „zingen" de notennamen leeren gebruiken; zij stelden zich daarbij herhaaldelijk bloot aan vergissingen, door niet te denken aan de teekens bij den sleutel, wat niet kan voorkomen bij het noemen der noten met do, re, enz.

Van het cijferschrift was bij slechts zeer enkelen eenige kennis aanwezig.

Handteekenen. Over het algemeen waren de resultaten niet ongunstig. Somtijds bleek echter, dat verschillende perspectievische verschijnselen wel waren opgemerkt en begrepen, maar dat de vaardigheid ontbrak om het kennen in kunnen om te zetten. Ook het teekenen op het bord mocht, om de practische waarde, beter zijn.

BIJLAGE P.

VERSLAGEN *van de in 1911 gehouden examens ter verkrijging van akten van bekwaamheid als hoofdonderwijzer of hoofdonderwijzeres.*

Breda.

Aan
Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken.

OPMERKINGEN OVER DE EXAMENS IN DE VERSCHILLENDE VAKKEN.

Lezen en Nederlandsche taal. De Commissie heeft bij deze vakken geen bijzondere opmerkingen te maken. Wilde zij het toch doen, dan zou zij slechts in herhalingen kunnen vervallen van hetgeen hare voorgangsters opgemerkt hebben. Nog kon slechts aan ruim de helft der candidaten een voldoend of hooger cijfer worden toegekend. Naar het haar voorkomt, ontbreekt het velen aan oefening en mondelinge terechtwijzing daarbij.

Velen schijnen te meenen, dat het lezen van fragmenten voldoende is, om een dragelijk figuur te maken, als zij hunne bekendheid met de voornaamste voortbrengselen der Nederlandsche letterkunde moeten toonen. Dit kan slechts tot teleurstelling leiden. Hoe gering de invloed moet zijn van zulk een wijze van studeeren op de ontwikkeling en den smaak, behoeft geen betoog.

Rekenen. Bij 69 % der candidaten was het schriftelijk examen voldoende. Het resultaat van het mondeling onderzoek was evenwel minder gunstig. Dit bleek zoowel bij de onderwerpen die reeds tot het onderwijzersexamen behooren, als bij de worteltrekking en de evenredige afhankelijkheid der grootheden. Slechts zelden waren deze grondig bestudeerd; vaak bleven de eenvoudigste vragen hierover onbeantwoord. In verband met het schriftelijk examen kon ten slotte nog aan bijna 50 % der candidaten een voldoende eindcijfer worden toegekend.

Aardrijkskunde. Aan 50 % der candidaten kon een voldoend of hooger praedicaat worden toegekend.

De studie van Nederland en zijn koloniën was door velen niet bijgehouden, veel minder uitgebreid. De kennis van de landen van Europa en die der andere werelddeelen was over het algemeen voldoende.

De natuurkundige aardrijkskunde wordt door velen nog te zeer als op zich zelf staande beschouwd.

De studie der wiskundige aardrijkskunde was bij velen beperkt gebleven tot het werktuigelijk leeren oplossen van vraagstukken op de globe.

Geschiedenis. Dat het examen van een groot aantal candidaten onvoldoende moest geacht worden, schijnt grootendeels te wijten aan de eerste opleiding der onderwijzers. Als zij de studie voor de hoofdakte aanvangen, is algemeene geschiedenis voor velen hunner een nieuw vak.

Sommigen hadden zich bepaald tot het van buiten leeren van feiten en jaartallen zonder samenhang, anderen verwaarloosden alle verband der algemeene met de vaderlandsche geschiedenis, enkelen zelfs het geheele vak, naar zij ronduit bekenden.

Schijnt de studie van de geschiedenis der oudheid voor velen eigenaardige moeilijkheden op te leveren, anderen konden den weg niet vinden in de gebeurtenissen na 1848, zoodat de nieuwste staatkundige verhoudingen hun onbekend waren.

Enkele candidaten hadden met zorg dit vak beoefend.

Meer dan vroeger blijkt men bij de studie gebruik te maken van historische atlassen.

Kennis der natuur. Vooral de gebrekkige kennis van de beginselen der natuurkunde, van de samenstelling der dampkringslucht en van de eenvoudigste verbrandingsverschijnselen noodzaakte dikwijls tot het toekennen van een onvoldoend of twijfelachtig cijfer.

De kennis van den bouw en de verrichtingen van het menschelijk lichaam mocht bij de meeste candidaten voldoende geacht worden.

Onvoldoende daarentegen waren door velen de beginselen der plant- en dierkunde bestudeerd; aan de lagere dieren was slechts zelden voldoende aandacht geschonken.

Zeer goede examens in dit vak werden afgelegd door eenige candidaten, wier eerste opleiding goed was verzorgd geweest en die daarna nog een paar jaar van een mondelingen cursus hadden geprofiteerd.

Methode van onderwijs en opvoeding. Het schriftelijk werk der candidaten was in 't algemeen onbevredigend.

Ook het mondeling gedeelte liet bij velen te wenschen over. De candidaten, die de theorie getoetst hadden aan de practijk en dus rekenschap wisten te geven van hun doen en laten in de school, legden een goed examen af in de kennis, bedoeld bij de punten *a*, *b* en *c* van het programma.

De studie van de geschiedenis van de opvoeding en het onderwijs bleek door de meerderheid der examinandi te zijn verwaarloosd.

Handteekenen en schrijven. Over het algemeen was de theoretische kennis der candidaten voldoende. De commissie getuigt ook met genoegen, dat het practisch teekenen (het teekenen naar blokmodel en plaat) vooruitgaande is.

Practijk en theorie houden evenwel nog geen gelijken tred.

Voor het schrijven op papier kon meestal een voldoend cijfer worden toegekend. Het schrijven op het bord was in den regel nog beter.

Breda, 18 September 1911.

De Commissie van examen:

M. J. H. HOUBA, *Voorzitter.*

J. F. CLERX, *Secretaris.*

Arnhem.

Aan
Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken.

REGELING VAN HET EXAMEN.

De regeling van het examen, die in het jaar 1910 gevolgd werd, bleef in hoofdzaak onveranderd.

Opmerkingen over het examen in de verschillende vakken.

Lezen. Het technisch lezen laat nog dikwijls te wenschen over en een hoog cijfer kon zelden gegeven worden.

Vele candidaten letten te weinig op den aard van het gegeven stuk en ook komt het bij gedichten nog al eens voor, dat de cadans, die zij er op nahouden, hen verhindert den klemtoon juist te leggen.

Schrijven. Uit de voor het vak schrijven toegekende cijfers blijkt, dat slechts zelden een onvoldoend cijfer werd toegekend. Hooge cijfers kwamen echter bij de waardeering ook niet voor. Vooral het schrijven op het bord, voor de school van zooveel belang, liet dikwijls veel te wenschen over. In oogenschijnlijk goed schrift was de vorm der letters vaak verre van onberispelijk.

Nederlandsche taal. Het voor de paraphrase opgegeven gedicht was over het algemeen wel begrepen, maar de stijl was dikwijls gebrekkig. Ook hadden velen te weinig aandacht geschonken aan het verband tusschen de verschillende onderdeelen en aan de hoofdgedachte van den dichter, die toch duidelijk genoeg is uitgesproken. Daardoor was het hun niet gelukt er een goed geheel van te maken.

De resultaten van het mondeling onderzoek waren bevredigend, al blijven er nog te velen, die te weinig werk maken van de spraakkunst en die de letterkundige werken meer lezen dan bestudeeren. Daardoor blijft er zoo weinig van zitten en wordt een eenigszins dieper ingaan op den inhoud van het gelezene onmogelijk.

Rekenen. De vaardigheid in het oplossen van vraagstukken was bij ruim de helft der candidaten voldoende.

Veel ongunstiger waren de resultaten bij het mondeling onderzoek. Waar het programma grondige kennis der theorie van het rekenen eischt, zou men verwachten, dat de candidaten zich hadden toegelegd op het geven van juiste bepalingen, van duidelijke verklaringen der verschillende bewerkingen, dat zij een helder inzicht hadden trachten te verkrijgen in het verband der eigenschappen en zich hadden geoefend in het nauwkeurig uitdrukken hunner gedachten. Tot haar leedwezen moest de Commissie maar al te vaak het tegendeel constateeren en haar oordeel in een onvoldoend cijfer uitdrukken.

Aardrijkskunde. De in dit vak afgelegde examens gaven over het algemeen reden tot tevredenheid. Aan de meerderheid der candidaten kon 6 of een hooger cijfer worden toegekend. Toch moet de Commissie er met nadruk op wijzen, dat slechts enkele candidaten begrip hadden van den eigenaardigen toestand van het alluviale deel van ons vaderland ten opzichte van ontstaan, hoogteligging en waterloozing, zoodat de beteekenis van woorden als polder, droogmakerij, bedijking, veenpolder, boezem, hun zeer vaag voor den geest stond.

Dit is daarom vooral te betreuren, omdat de toestanden in het vaderland in de eerste plaats moeten begrepen worden. Bij de natuurkundige aardrijkskunde bleek vaak, dat warmteverdeeling, luchtdruk en wind, verspreiding van den regenval onvoldoende bestudeerd waren. Sommige candidaten gaven blijk van groote onhandigheid bij het oplossen van vraagstukken op de globe.

Natuurkunde. De kennis van den bouw en de verrichtingen van het menschelijk lichaam was over het algemeen voldoende.

Gewervelde en gelede dieren bleken genoegzaam bestudeerd, doch in de kennis van de overige typen schoten de meeste candidaten te kort.

De plantkunde gaf geen aanleiding tot bijzondere opmerkingen.

Het onderzoek naar de kennis van de eenvoudigste verbrandingsverschijnselen was vaak bevredigend.

De verklaring van eenvoudige natuurverschijnselen en de toepassing van verschillende wetten liet bij vele candidaten te wenschen over.

Geschiedenis. Bij het onderzoek in dit vak bleek opnieuw, dat vele candidaten niet onder deskundige leiding hadden gewerkt. Hieraan moet worden toegeschreven, dat zoo dikwijls een onvoldoend cijfer moest worden toegekend. Slechts bij hooge uitzondering werden de cijfers 8 en 9 verkregen.

Methode van onderwijs en opvoeding. Voor het schriftelijk examen in dit vak was den candidaten de keus gelaten uit twee onderwerpen, die beide geheel onder het bereik van aanstaande hoofdonderwijzers moeten liggen.

Wat geleverd werd, mocht maar voor even de helft der opgekomenen voldoende worden genoemd. Niet alleen werd het werk zeer dikwijls ontsierd door verregaande slordigheid van taal en stijl, ook de inhoud liet zeer veel te wenschen over. Nu eens bestond die uit niets zeggende algemeenheden, dan weer ging hij grootendeels buiten het opgegeven onderwerp om.

Voor de meeste candidaten kon het mondeling examen het cijfer voor het schriftelijk werk niet verhoogen. Slechts enkelen hadden de noodige zorg besteed aan de bestudeering van alle onderdeelen, in het programma genoemd. Waar de zielkunde niet geheel was verwaarloosd, stond zij maar al te dikwijls los naast de kennis der methodiek en de bekendheid met de geschiedenis van onderwijs en opvoeding.

Vooral van dit laatste onderdeel van het programma bleken vele candidaten zeer weinig werk te hebben gemaakt en bij het onderzoek naar hunne bekendheid met de bijzondere methodiek kwam meer dan eens uit, dat ze geen inzicht hadden in de beginselen, waarvan een door hen zelf in school gebruikte methode uitging.

De Commissie meent er op te moeten wijzen, dat grondiger studie van dit vak beslist noodzakelijk is.

Teekenen. De Commissie kan constateeren, dat er in het practisch teekenen vooruitgang is te bespeuren. Bij de opleiding wordt blijkbaar de gewenschte aandacht ook aan *dit* vak gewijd.

Inzicht en juist begrip van een of andere methode liet intusschen nog zeer dikwijls te wenschen over.

Sommige candidaten meenen, dat het kennen der namen van methode-vervaardigers het aantal der platen, modellen, etc. voldoende is. De Commissie betreurt het, dat er naar blokmodellen en niet naar eenvoudige gebruiksvoorwerpen moet geteekend worden, aangezien het teekenen hiernaar toch algemeen als einddoel van het teekenonderwijs op de lagere school beschouwd wordt.

Ook acht zij het, evenals vele harer voorgangsters, wenschelijk, dat ook het teekenen op het bord als exameneisch worde ingevoerd.

Dit teekenen zoude toch het geheele onderwijs zeer ten goede komen.

Aldus opgemaakt te Arnhem, den 9den September 1911.

Namens de Commissie van examen,

VAN RENESSE, *Voorzitter.*

J. J. MOOLHUIZEN, *Secretaris.*

's Gravenhage.

Aan
Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken.

ALGEMEENE OPMERKINGEN.

De Commissie meent te moeten opmerken, dat het bezwaarlijk is, de werkzaamheden, bedoeld in artt. 8 en 9 van het Koninklijk besluit van 17 December 1890 (*Staatsblad* n°. 180) in éene zitting zoodanig te verrichten, dat inzonderheid de vaststelling van de opgaven voor het schriftelijk examen aan de eischen voldoet, die daaraan gesteld moeten worden. De ontworpen opgaven voor Nederlandsche taal, rekenen en methode van onderwijs en opvoeding moesten nu in dezelfde zitting, waarin zij ter tafel gebracht werden, beoordeeld, zoo noodig gewijzigd en vastgesteld worden. Meer in het bijzonder trad dit bezwaar op den voorgrond bij de vaststelling der opgaven voor Nederlandsche taal en methode van onderwijs en opvoeding. De Commissie is dan ook eenstemmig van oordeel, dat de vroegere regeling, waarbij in de eerste zitting sub-commissiën van advies benoemd werden, die in de tweede zitting rapport over de ontworpen opgaven hadden uit te brengen, te verkiezen is boven de werkwijze, die thans gevolgd moest worden.

Opmerkingen over het examen in de verschillende vakken.

Lezen. Een hoog cijfer voor dit onderdeel van het examen kon alleen bij uitzondering worden toegekend; een gevolg van de omstandigheid, dat de groote meerderheid der candidaten zich niet of niet voldoende hadden geoefend in overluid lezen; terwijl de geringe algemeene ontwikkeling van vele — vooral mannelijke candidaten oorzaak was, dat zij vaak moeite hadden den inhoud van een eenvoudig stuk proza of poëzie na voorbereiding toe te lichten, of veel voorkomende woorden en uitdrukkingen te verklaren.

Schrijven. Het examen in schrijven gaf geene aanleiding tot bijzondere opmerkingen.

Nederlandsche taal. Het schriftelijk werk — een opstel, waarvoor keuze was gegeven uit eenige letterkundige en eenige vrije onderwerpen, en het paraphraseeren van een fragment uit Huygens' Oogentroost — gaf vrij bevredigende uitkomsten. Wel moest nog meermalen een opstel onvoldoende genoemd worden, omdat er grove taalfouten in voorkwamen, of omdat stijl en woordkeus gebrekkig waren; wel was bij de paraphrase nog niet voldoende naar eenvoud en duidelijkheid gestreefd, toch kan de Commissie verklaren, dat bij de voorbereiding voor het examen aan het maken van schriftelijk werk meer dan vroeger zorg was besteed.

Met grooten nadruk moet de Commissie er echter op wijzen, dat het mondeling examen veel minder goede resultaten opleverde: zeer vele candidaten gaven de duidelijkste blijken, dat zij hunne kennis van de spraakkunst na het verkrijgen van de onderwijzersakte niet alleen niet hadden uitgebreid, maar dikwijls zelfs niet behoorlijk hadden onderhouden. Bij het examen in de letterkunde bleek eenige vooruitgang; verschillende candidaten, vooral vrouwelijke, toonden, dat zij enkele werken, ook van „de mannen van 80" met vrucht hadden gelezen. Niettemin moet worden opgemerkt, dat er te veel van bloemlezingen was gebruik gemaakt, en dat de voortbrengselen onzer letterkunde in de 18de eeuw niet voldoende waren bestudeerd.

Rekenen. De uitslag van het examen in dit vak mag bevredigend genoemd worden, wijl aan ruim 67 pct. der candidaten het predikaat voldoende of hooger kon toegekend worden. Hiertoe werkte bij de mannelijke candidaten vooral het schriftelijk examen mede.

De kennis van de theorie der rekenkunde liet bij sommigen veel te wenschen over, niet alleen wat het inzicht in de leer der evenredigheden en evenredige afhankelijkheid betreft, maar ook wat aangaat het goed begrip van de bewerkingen met geheele getallen en breuken, dat bij een onderwijzer voor het onderricht in die bewerkingen noodig mag geacht worden.

Het rekenen uit het hoofd was over het algemeen goed te noemen.

Aardrijkskunde. De kennis der wiskundige aardrijkskunde was over het algemeen voldoende, die der natuurkundige liet bij vele candidaten te wenschen over. Aan de topographie der vreemde werelddeelen bleek niet veel zorg besteed. Blijkbaar hadden verscheidene candidaten, na het verkrijgen der onderwijzersakte, weinig of niets aan de aardrijkskunde van Europa, Nederland en Indië gedaan.

Geschiedenis. De uitslag van het examen in de geschiedenis is bevredigend te noemen. Aan ongeveer 70 % der mannelijke candidaten kon een voldoend cijfer toegekend worden, terwijl ongeveer 32 % een hooger cijfer dan 6 behaalde. Voor de vrouwelijke candidaten bedroegen deze cijfers respectievelijk 60 % en 26 %, zoodat de uitslag bij de vrouwelijke candidaten ongunstiger was dan bij de mannelijke. De Commissie moet hierbij de opmerking maken, dat de studie van de geschiedenis bij sommige candidaten bleek bestaan te hebben in het van buiten leeren van tal van namen en jaartallen, zonder te letten op het verband der feiten. Ook thans hadden enkele candidaten een of meer onderdeelen geheel verwaarloosd, zelfs de geschiedenis der 19de eeuw. Er waren er, die dit zelf mededeelden onder de naïeve opmerking, dat zij zoover niet gekomen waren. Toch bleek dien candidaten bij navraag niet onbekend, dat het examenprogramma juist de geschiedenis der 19de eeuw uitdrukkelijk als het voornaamste onderdeel aanwijst. De Commissie meent ook nu weer te moeten aandringen op het geregeld gebruik maken van een historischen atlas, al is ook in dit opzicht vooruitgang merkbaar.

Kennis der natuur. Het onderzoek naar de kennis van de beginselen der natuurkunde leverde over het geheel bevredigende uitkomsten op, doch goede examens kwamen zelden voor.

Hetzelfde kan gezegd worden van de kennis van de samenstelling der dampkringslucht en van de eenvoudigste verbrandingsverschijnselen.

De kennis van den bouw en de verrichtingen van het menschelijk lichaam liet vaak te wenschen over; de beginselen der plant- en dierkunde bleken door vele candidaten onvoldoende te zijn bestudeerd; bekendheid met cultuurgewassen kwam zelden voor.

Handteekenen. De practijk van het teekenen was over het geheel voldoende; de theoretische kennis liet te wenschen over.

Vele candidaten hadden geen helder begrip van de hoofdbeginselen der doorzichtkunde, en meer dan de helft bezat geen voldoende kennis van een goeden leergang.

Methode voor onderwijs en opvoeding. De uitslag van het examen in dit onderdeel van het programma kan over het algemeen vrij gunstig worden genoemd, daar ongeveer 70 % der candidaten een voldoend cijfer verkregen.

Voor het schriftelijk werk koos bijna de helft der adspiranten het eerste onderwerp, waarbij echter door velen over het hoofd werd gezien, dat zonder zielkundigen grondslag de behandeling moest neerkomen op een zeer oppervlakkig praatje.

Ook de opstellen over het zuiver practische onderwerp, de schets eener methodische behandeling van eene geschiedenisles, gaven dikwijls blijk van eene verkeerde opvatting, wijl in plaats van het gevraagde niets meer geleverd werd dan een vertelling van het zesde leerjaar.

Bij het mondeling onderzoek bleek punt *a* van het programma door velen voldoende bestudeerd te zijn, doch herhaaldelijk werd opgemerkt, dat het verband tusschen deze studie en de taak van den onderwijzer in de school niet werd ingezien, terwijl het meermalen voorkwam, dat wetenschappelijke termen gebruikt werden, waarvan de beteekenis den candidaten verborgen was gebleven.

De kennis van de methodiek der leervakken was bij velen niet bevredigend, omdat de gronden voor de keuze, rangschikking en wijze van behandeling der leerstof niet waren opgespoord, zoodat van een zelfstandig gemotiveerd oordeel geen sprake kon zijn.

Het historisch gedeelte, punt *d* van het programma, was over het algemeen vluchtig behandeld en slechts bij uitzondering kwam het voor, dat de candidaten een werk van een der groote opvoedkundigen hadden gelezen. Tot groot nadeel voor hun algemeene vorming schijnen velen zich te beperken tot het memoriseeren van een zeer beknopt overzicht.

's Gravenhage, 20 September 1911.

Namens de Commissie,
W. Jansen, *Voorzitter.*
K. Beversluis, *Secretaris.*

Amsterdam.

Aan
Zijne Excellentie, den Heer Minister van Binnenlandsche Zaken.

Algemeene opmerkingen.

Ditmaal werd, in afwijking van vorige jaren, slechts ééne vergadering gehouden ter bespreking van de inrichting der examens.

De Commissie mag niet verzwijgen, dat de verschillende werkzaamheden, genoemd in art. 8 en art. 9 van het Koninklijk besluit van 17 December 1890 (*Staatsblad* n°. 180) — met name de verdeeling in subcommissiën en de vaststelling der opgaven voor het schriftelijk examen —, bezwaarlijk in ééne zitting kunnen worden verricht, zonder schade te doen aan de degelijkheid der voorbereiding. Eenstemmig waren de leden van oordeel, dat in het bijzonder de keuze van de rekenkundige vraagstukken en de opgaven voor de Nederlandsche taal rustiger overweging vereischt dan thans mogelijk was. Daarom werd aan de vroegere werkwijze, waarbij in de eerste vergadering sub-commissiën van beoordeeling werden aangewezen, die in de volgende bijeenkomst hadden te rapporteeren over de voorgestelde opgaven, de voorkeur gegeven boven de regeling, die thans moest worden getroffen.

Betreffende het onderzoek in de verschillende vakken, heeft de Commissie de eer het volgende onder de aandacht van Uwe Excellentie te brengen:

Schrijven. Het schrijven op het bord was over het geheel beter dan dat op papier. Fraai schrift kwam bijna niet voor.

Lezen. Over het algemeen was het technisch lezen voldoende. Zelfs kon enkele malen een goed of zeer goed cijfer worden toegekend, maar daar staat tegenover, dat eenige candidaten dit onderdeel van het examen geheel verwaarloosd hadden. Het verklaren van het gelezene liet meermalen nog veel te wenschen over, soms tengevolge van een bedenkelijk tekort aan algemeene ontwikkeling.

Ned. taal en letterkunde. Het opstel was in de meeste gevallen beter dan de paraphrase. Herhaaldelijk waren de gedachten van Huygens onjuist of onvolledig weergegeven.

Sommige candidaten hadden in al hun schriftelijk werk grove taalfouten gemaakt en ook bij het mondeling onderzoek bleek dan dikwijls, dat de spraakkunst niet voldoende bestudeerd was. Vooral de kennis van de spelregels liet zeer veel te wenschen over.

De studie van onze letterkunde bleek bij een aantal candidaten onvoldoende geweest te zijn, doordat zij zich met beknopte overzichten tevreden gesteld hadden, in plaats van de werken zelf nauwkeurig te lezen.

Omtrent het leven en de levensomstandigheden van de voornaamste schrijvers wisten enkele candidaten niets of zeer weinig mede te deelen.

Rekenen. Het resultaat van het schriftelijk rekenen was niet bevredigend: slechts aan de helft der candidaten kon het cijfer 6 of een hooger cijfer worden toegekend.

Bij het mondeling examen bleek, dat velen zich geen rekenschap geven van de eigenschappen, die bij de verschillende bewerkingen worden toegepast.

De kennis van de leer der verhoudingen, der evenredigheden en vooral die van de evenredige afhankelijkheid was meestal onvoldoende; ook de verklaring der worteltrekking liet bij menigeen te wenschen over.

De kennis van de leer der reeksen was over het geheel voldoende.

Aardrijkskunde. Vele examens in aardrijkskunde gaven reden tot tevredenheid: ongeveer 60 pct. er van konden met een voldoend of hooger cijfer worden gewaardeerd.

De wiskundige aardrijkskunde was door de meeste candidaten met vrucht beoefend, doch de studie der natuurkundige aardrijkskunde bleek dikwijls verwaarloosd.

Enkele candidaten toonden weinig bedrevenheid in het lezen van de kaart; sommigen hadden de studie van Nederland en zijne koloniën sedert het onderwijzersexamen blijkbaar laten rusten.

Geschiedenis. Vele candidaten schoten te kort in de kennis van de nieuwste geschiedenis na 1815 en in die van ons vaderland en zijne bezittingen; die der nieuwe geschiedenis liet minder te wenschen over. De bekendheid met de oude geschiedenis en de middeleeuwen was over het algemeen te gering. Een vrij groot aantal candidaten bleken de studie van het vak „geschiedenis" te hebben verwaarloosd.

Meestal was bij de voorbereiding voor het examen niet genoeg gebruik gemaakt van een historischen atlas.

Kennis der natuur. De uitslag van het examen was onbevredigend. Vele candidaten toch bleken de natuur te hebben willen bestudeeren buiten de natuur om; zij hadden zich in het geheel niet toegelegd op de waarneming van de eenvoudigste natuurverschijnselen.

Dit bleek bij het onderzoek naar de kennis niet alleen van de beginselen der natuurkunde, maar ook van de samenstelling der dampkringslucht, de eenvoudigste verbrandingsprocessen en de belangrijkste levensverrichtingen van dieren en planten.

Slechts zeer weinige candidaten hadden zoo goed waargenomen en nagedacht, dat gevraagd kon worden naar eene verklaring van het waargenomene.

De kennis van de meest voorkomende dieren en planten was over het algemeen vrij voldoende, hoewel de studie der dierkunde zich bijna enkel bepaald had tot de gewervelde dieren en de insecten.

Handteekenen. Ofschoon de practijk van het teekenen over het algemeen niet onvoldoende was, werd toch maar zelden eene smaakvol afgewerkte teekening ingeleverd.

De kennis van de hoofdbeginselen der doorzichtkunde gaf reden tot tevredenheid, doch vele candidaten waren niet in staat een goeden leergang voor het teekenonderwijs behoorlijk toe te lichten.

Methode van onderwijs en opvoeding. De candidaten toonden in den regel duidelijke begrippen te hebben van de wijze, waarop het onderwijs moet worden dienstbaar gemaakt aan de verstandelijke en zedelijke vorming der leerlingen.

Voldoende was ook meestal hunne kennis van de inrichting der lagere school, van de verdeeling der school in klassen en van het klassikaal onderwijs.

Terwijl gewoonlijk de kennis van de algemeene onderwijskunde aan redelijke eischen voldeed, liet die van de meest gebruikte leerwijzen voor de vakken van het lager onderwijs zeer dikwijls te wenschen over. Velen hadden zich met een overzicht van de door hen besproken methoden tevreden gesteld, zonder de daarbij behoorende handleidingen of zelfs de boekjes of leermiddelen gezien te hebben.

De kennis der candidaten van de geschiedenis van de opvoeding en het onderwijs was weinig bevredigend.

Rotterdam/Middelburg, 31 Augustus 1911.

Jennes, *Voorzitter.*
J. G. Nijk, *Secretaris.*

Leeuwarden.

Aan
Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken.

De Commissie, bij beschikking van 30 Mei 1911, n°. 42651, afd. L. O., belast met het afnemen der examens voor de akten van bekwaamheid als hoofdonderwijzer of hoofdonderwijzeres, te Leeuwarden, heeft de eer Uwe Excellentie het volgende mede te deelen.

De regeling van het examen was bijna gelijk aan die van de beide vorige jaren. Voor het onderzoek in elk vak was 45 minuten beschikbaar, behalve voor lezen en paedagogiek, voor welke vakken samen 45 minuten waren uitgetrokken.

Lezen. Het aantal candidaten, dat zich in technisch lezen *oefent*, neemt toe en vele examinandi begrijpen ook, dat bij strijd tusschen de nauwkeurigheid en de natuurlijkheid, de eerste aan de laatste moet opgeofferd worden. Toch was het aantal candidaten, dat werkelijk *mooi* las, heel klein: het cijfer 9 kon slechts driemaal en de 8 elfmaal worden toegekend.

Schrijven. Het schoonschrijven wordt blijkbaar weinig door de candidaten beoefend. Ofschoon onvoldoende cijfers niet talrijk waren, was toch het meeste schrift zeer middelmatig en fraai schrift een zeldzaamheid.

Nederlandsche taal. Voor het eerste gedeelte van het schriftelijk examen waren eenige onderwerpen opgegeven voor een letterkundig opstel, deze opstellen waren over 't algemeen vrij goed. Meer moeite hadden vele candidaten met de taalkundige opgaven, naar aanleiding van een versje van Beets. Ofschoon vrij gemakkelijk, ging dit werk toch nog boven hun krachten, hetgeen wijst op verwaarloozing van de studie der spraakkunst.

Hetzelfde resultaat gaf het mondeling examen. Van de studie der letterkunde was door het meerendeel der candidaten blijkbaar nog al werk gemaakt; toch waren er nog velen, die, ofschoon ze blijk gaven, enkele letterkundige werken gelezen te hebben, deze werken niet konden plaatsen in de lijst van hun tijd, of van tijdschriften en stroomingen in de letterkunde niets wisten. De kennis der spraakkunst was over het algemeen, behoudens enkele uitzonderingen, zeer gering. Bij het verklaren van een stukje proza of poëzie (uit Huygens, Da Costa, Staring of Potgieter), gaven sommigen blijk van een betreurenswaardig gebrek aan algemeene ontwikkeling.

Rekenen. De 5 vraagstukken van het schriftelijk examen, waren door vele candidaten slechts gedeeltelijk en dan nog vaak onoordeelkundig of onnauwkeurig opgelost.

Minder ongunstig waren de uitkomsten van het mondeling onderzoek. Meermalen kwam het voor, dat daarvoor nog een voldoend eindcijfer kon worden gegeven aan hen, wier schriftelijk werk beslist onvoldoende was.

Toch werd bij vele examinandi, in stede van „de grondige kennis", waarvan het programma spreekt, groote oppervlakkigheid geconstateerd.

Van het logisch verband tusschen de rekenkundige eigenschappen en bewerkingen was door menigeen weinig of niets begrepen. Ook het vaardig en correct formuleeren van bepalingen en stellingen, liet veel te wenschen over.

Aardrijkskunde. De meeste candidaten gaven blijk voldoende op de hoogte te zijn van de staatkundige aardrijkskunde, toch toonden velen op blinde kaarten weinig thuis te zijn.

De wiskundige aardrijkskunde bleek beter bestudeerd dan de natuurkundige. Aangaande de vorming van onzen bodem en het gebruik daarvan in verband met de hoogteligging, hadden vele candidaten geen juiste begrippen. In het bijzonder bleven vele candidaten in gebreke bij het verklaren der verschillende klimaten.

Geschiedenis. Het vak geschiedenis gaf aanleiding tot de volgende opmerkingen.

Beter dan vroeger was de Nieuwste geschiedenis bestudeerd, zoodat de herhaalde klachten over dit onderdeel schijnen te hebben geholpen. De kennis der vaderlandsche geschiedenis gaf geen reden tot klagen, uitgezonderd de geschiedenis der wetgeving na 1848. De kennis van de Oude geschiedenis was bij de meesten zeer onvoldoende, zoodat menig cijfer moest dalen wegens volslagen gebrek aan kennis der Grieksche en Romeinsche geschiedenis.

Het inzicht in de geschiedenis was over het algemeen niet evenredig met de kennis der feiten, wat waarschijnlijk zijn oorzaak vindt in gebrek aan goede leiding bij de meeste candidaten. Van lectuur over een of ander belangrijk onderdeel der vaderlandsche geschiedenis bleek zelden iets.

Kennis der natuur. Wat de natuurkunde betreft, bleken de meeste candidaten weinig proeven gezien te hebben, 't geen vooral geldt voor de onderdeelen: licht, geluid, electriciteit. Vandaar dat de kennis hiervan bij de meesten zeer veel te wenschen overliet. Zelfs over zeer eenvoudige verschijnselen bleken vaak verwarde denkbeelden te bestaan.

Wat de plant- en dierkunde aangaat, waarvoor toch studiemateriaal als het ware voor het grijpen ligt, is aan de subcommissie gebleken, dat door velen niet ernstig gewerkt was. De elementairste begrippen bleken vaak te ontbreken.

De levensduur der planten kwam slechts bij enkelen tot haar recht.

Het aquarium met zijne bewoners had slechts aan een enkele stof voor studie geleverd. Het best is nog te noemen de kennis van het lichaam van den mensch. De kennis van de dierenwereld liet zeer veel te wenschen over.

En wat het punt: verbrandingsverschijnselen aangaat, ook hier viel te constateeren, dat de kennis der candidaten vrij oppervlakkig was.

Teekenen. Het teekenwerk der candidaten was slechts in enkele gevallen zeer goed of goed te noemen, terwijl aan de meeste teekeningen zoowel naar de natuur als naar plaat slechts het cijfer *zes* kon worden toegekend en een groot deel onvoldoende moest worden genoemd. Wat het natuurteekenen betreft, was dit mede een gevolg van de gebrekkige toepassing der perspectivische verschijnselen.

Uit het theoretisch onderzoek bleek, dat vele candidaten niet in staat waren een wandplaat met de klasse te behandelen en dat evenmin behoorlijk de kenmerken der „reform" konden worden aangegeven. Dit laatste is daarom vooral zeer te betreuren, wijl juist de „reform" vele gegevens aan de hand doet, die, goed toegepast, tot verheffing van het teekenonderwijs op de lagere school kunnen leiden.

Methode van onderwijs en opvoeding. Het examen in de „methode van onderwijs en opvoeding", had vrij bevredigende resultaten. Aan punt *a* van het program werd wat meer gedaan, voor zoover betreft „de verstandelijke vorming" maar van „de wijze, waarop het schoolonderwijs dienstbaar kan worden gemaakt aan de zedelijke vorming" hebben vele candidaten nog geen „duidelijke begrippen".

Dat de „indeeling in klassen" soms moeilijkheden kan veroorzaken, stond aan vele candidaten niet helder voor den geest.

Aan de eischen, gesteld in punt *c* van het program, kon door vele candidaten wel voldaan worden, wanneer men de vakken zang en natuurkunde uitzondert.

Wat betreft „de geschiedenis van de opvoeding en het onderwijs en die van het Nederlandsche Schoolwezen" is de kennis van het gros der candidaten nog lang niet voldoende.

Namens de commissie, voornoemd.

P. J. Kloppers, *voorzitter*,

E. H. Boddé, *secretaris*.

Deventer.

Aan
Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken.

Lezen. De leesstof werd genomen uit: Op zonnige wegen III en IV, Analecta I, Proza en Poëzy van Dozy en Stoppelaar, leesboek van v. d. Bosch en Meijer.

Over het algemeen werd goed, door velen, vooral door de vrouwelijke candidaten, zeer goed, met veel gevoel gelezen.

Slechts aan enkelen moest wegens matheid van toon, of onnatuurlijkheid, of wegens gemis eener beschaafde uitspraak een onvoldoend of twijfelachtig cijfer worden toegekend.

Schrijven. Het examen in het vak „schrijven" leverde bevredigende resultaten op. Slechts zelden was het noodig een onvoldoend cijfer toe te kennen. Waar de waardeering voor het schrijven op papier en op het bord een enkele maal verschilde, daar werd aan het cijfer voor bordschrijven de meeste beteekenis gegeven.

Nederlandsche taal- en letterkunde. De resultaten van het schriftelijk werk — een letterkundig opstel, een kleine paraphrase en eenige opgaven over spraakkunst — waren over het geheel niet onbevredigend. Slechts bij 20 % der candidaten was het letterkundig opstel geheel onvoldoende, terwijl dezelfde candidaten ook bij het mondeling onderzoek niet in staat bleken, den juisten vorm te vinden om hunne gedachten uit te drukken. Alleen door veel oefening en goede leiding is dit euvel te verhelpen.

De uitslag van het onderzoek naar de kennis der spraakkunst was bij slechts weinig candidaten zeer bevredigend, bij eenige totaal onvoldoende. Zelfs eenvoudige taalkundige verschijnselen en betrekkingen waren dezen laatsten soms volkomen onbekend, en van eenig inzicht in die verschijnselen viel dan ook niets te bespeuren.

Met de grondslagen onzer spelling waren een groot aantal candidaten niet voldoende op de hoogte, en zij, die de regels wel geleerd hadden, faalden toch herhaaldelijk, wanneer ze hun kennis op bepaalde gevallen moesten toepassen.

Bij het verklaren van een stuk proza of poëzie, — van Hooft, Vondel, Huygens, Da Costa, De Génestet, Staring of Potgieter, — kwam bij eenige candidaten, naast de moeite, die het hun kostte, om den inhoud eenigszins juist en nauwkeurig weer te geven, ook hun gebrek aan algemeene ontwikkeling aan het licht.

Met de kennis der letterkunde was het bij de meeste candidaten beter gesteld. Dit bleek niet alleen uit het opstel, maar ook bij het mondeling onderzoek. Het aantal gelezen werken was bij enkelen vrij groot, bij de meesten voldoende. Ook bleek er meestal met zorg gelezen. In den regel schoten in dezen juist diegenen te kort, die ook in hun opstel en bij het verklaren van het gelezene zich onvoldoende voorbereid betoond hadden.

Rekenen. Opnieuw bleek uit het schriftelijk werk en bij het mondeling onderzoek, dat de meeste canditaten zoomin de grondige kennis van de theorie der rekenkunde als de vaardigheid in het oplossen van rekenkundige vraagstukken bezitten, die het programma van hen vraagt.

Zoowel kennis als inzicht ontbraken veelal; maar weinigen hadden in het bijzonder het algemeene, in de veelheid de eenheid leeren opmerken en zich een eenigszins logischen redeneertrant weten eigen te maken; slechts enkelen konden een quaestie zelfstandig aanvatten en zonder hulp oplossen.

Aardrijkskunde. Ofschoon het examen in dit vak geen onbevredigend resultaat gaf, zoodat aan de meeste candidaten een voldoend of meer dan voldoend cijfer kon worden gegeven, moeten toch de volgende opmerkingen worden gemaakt:

Er wordt nog te weinig gestudeerd met behulp van een goeden atlas, aan de studie van de landen van Europa en de werelddeelen wordt te weinig zorg besteed, vele candidaten weten geen verband aan te wijzen tusschen de aardrijkskundige zaken onderling, terwijl bij wis- en natuurkundige aardrijkskunde het onderzoek niet verder kon worden uitgestrekt dan tot de verklaring der meest eenvoudige verschijnselen.

Geschiedenis. Vergeleken bij vroegere examens zijn de resultaten ditmaal meer bevredigend. Kon vroeger soms nog niet aan de helft der candidaten een voldoend cijfer worden toegekend, thans was dit wel het geval. Toch was het examen van vele candidaten nog onvoldoende wegens te geringe studie. Bij anderen ontbrak de onderscheiding van hoofd- en bijzaken en het inzicht in verschillende belangrijke feiten. Daarentegen mag met voldoening geconstateerd worden, dat onderscheiden candidaten blijk gaven zich met ernst en daardoor met vrucht op de studie van dit vak te hebben toegelegd en zich naast de onmisbare kennis der feiten ook die van het verband tusschen de gebeurtenissen te hebben verworven. Ook de bestudeering van de geschiedenis van den nieuwsten tijd was door velen niet vergeten.

Kennis der natuur. Over het algemeen bleek, dat de candidaten de kenmerken van de meest bekende plantenfamiliën voldoende hadden bestudeerd en in staat waren om eenige planten te herkennen. De levensverrichtingen der plant waren hun over het algemeen vrij goed bekend.

Bij de studie der dierkunde hadden de meeste candidaten zich eenige kennis eigen gemaakt van gewervelde dieren en van insecten; aan de lagere dieren was vaak zoo weinig aandacht geschonken, dat zelfs de namen der hoofdafdeelingen niet genoemd konden worden.

In het onderdeel natuurkunde werd door meerdere candidaten een voldoend of goed examen afgelegd; velen echter hadden van geluid, licht en electriciteit nagenoeg geen studie gemaakt. De eenvoudigste verbrandingsverschijnselen waren door de meesten behoorlijk bestudeerd.

Teekenen. Meestal konden de candidaten wel een voldoend cijfer behalen, maar toch meent de Commissie enkele opmerkingen te moeten maken.

Bij de behandeling eener wandplaat werd aan de bespreking meestal niet gedacht. Bij het onderzoek naar de perspectievische kennis bleken velen niet in staat om de verschijnselen duidelijk en aanschouwelijk te verklaren.

De kennis der leermiddelen liet over het algemeen nog al te wenschen over. Herhaaldelijk kwam het voor, dat een candidaat zelfs geen behoorlijk overzicht wist te geven van de voorbeelden door hem zelf bij zijn onderwijs gebruikt.

Opmerkelijk is het, hoe weinig bedreven de meeste candidaten zijn in het geven van een perspectievisch schetsje van een eenvoudig voorwerp, zooals de grondvorm van een huisje, een emmer en dergelijke. De Commissie schrijft dit toe aan te weinig oefening in het teekenen uit het hoofd; en daar eenige bedrevenheid hierin den onderwijzer haast bij alle leervakken voortdurend te pas komt, acht zij het wenschelijk, dat van de candidaten ook gevraagd kan worden eenige vaardigheid in het schetsen op het schoolbord.

Methode van onderwijs en opvoeding. Het examen in dit vak leverde niet in alle opzichten bevredigende resultaten op. Hoewel de meeste candidaten toonden duidelijke begrippen te hebben van de wijze, waarop het schoolonderwijs kan dienstbaar gemaakt worden aan de verstandelijke en zedelijke vorming der leerlingen, was de kennis van de inrichting der lagere school en der klasse-indeeling niet altijd bevredigend. De kennis van de algemeene onderwijsleer was over het algemeen voldoende; de bijzondere methodiek echter liet te wenschen over. Bij herhaling kwam het voor, dat candidaten verklaarden voor een of ander vak geen enkele methode bestudeerd te hebben, ook kenden velen niet voldoende de methoden, in eigen klasse gebruikt. De kennis van de geschiedenis van de opvoeding en het onderwijs, vooral in ons vaderland, en die van het Nederlandsche schoolwezen was in den regel voldoende.

Zwolle, 19 Augustus 1911.

Namens de Commissie,
G. A. Bosch, *Voorzitter.*
K. Brouwer, *Secretaris.*

BIJLAGE Q.

VERSLAG *der Commissie, in 1911 belast geweest met het afnemen der akte-examens in de Fransche taal (lager onderwijs en middelbaar onderwijs, akte A), naar aanleiding van het Koninklijk besluit van 14 October 1884* (Staatsblad *n°. 216).*

Aan
Zijne Excellentie den Minister
van Binnenlandsche Zaken.

De Commissie, door Uwe Excellentie belast met de akte-examens in de Fransche taal (lager onderwijs en middelbaar onderwijs, akte A) heeft de eer verslag te doen van hare werkzaamheden.

Volgens beschikking van 19 Mei 1911, n°. 3557[1], afd. H. M. O., was zij samengesteld uit de volgende leden: prof. dr. J. J. Salverda de Grave, voorzitter; A. Sunier en P. Werkman, ondervoorzitters; J. Bitter, E. Th. Borlé, E. Boulan, M. Hovingh, A. D. Leeman, S. A. Leopold, I. Mauritz, J. A. H. Mettrop, W. van der Molen, A. Packet, E. E. J. H. Ribbergh, J. F. Rode, dr. K. Sneyders de Vogel, dr. J. M. Th. A. Stille, W. H. Stregels, P. Valkhoff, mej. J. Berdenis van Berlekom, mej. dr. M. E. Loke, mej. J. P. W. Rijke; en uit de plaatsvervangende leden: S. Beenhakker, dr. C. de Boer, R. Borggreve, L. J. Corbeau, F. E. G. C. Doucet, P. J. C. E. Douwes Dekker, A. J. Fehr jr., P. de Geus, A. Haringx, F. A. Kohly, G. van der Laan, F. W. Leeman, H. Straub, mej. A. Ahn, mej. M. L. Boccard, mevr. M. A. du Crocq—van der Burg, mej. F. Jeronimus, mevr. W. Walch—Mensink.

Alle plaatsvervangende leden hebben gedurende korter of langer tijd aan het werk der Commissie deelgenomen.

I. *Lager onderwijs.*

Aan deze examens is deelgenomen door bovenvermelde leden en plaatsvervangende leden, uitgezonderd de heeren Salverda de Grave en Sneyders de Vogel, mej. Loke en mej. Rijke.

De beide voorloopige vergaderingen zijn gehouden op 18 Juni en 2 Juli. In de eerste dier bijeenkomsten werd dr. Stille tot secretaris benoemd, terwijl door den voorzitter de heer Stregels als adjunct-secretaris werd aangewezen.

Ook ditmaal werd door alle candidaten op denzelfden dag, en wel op Maandag 17 Juli, het schriftelijk werk gemaakt. Dit bestond uit drie proefstukken: een vertaling van het Nederlandsch in het Fransch, waarvoor 1¾ uur tijd werd gegeven; een vertaling van het Fransch in het Nederlandsch (1½ uur) en de vertaling van eenige losse zinnen, gekozen met het oog op grammaticale en idiomatische moeielijkheden (1 uur). Deze teksten zijn als bijlagen bij dit rapport gevoegd.

Het schriftelijk examen is ook ditmaal in 8 verschillende plaatsen afgenomen, en wel: te 's Gravenhage (onder leiding, als voorzitter, van den heer Salverda de Grave), te Amsterdam (voorzitter de heer Rode), te Rotterdam (voorzitter de heer Sunier), te Nijmegen (voorzitter de heer Sneyders de Vogel), te Breda (voorzitter de heer A. D. Leeman), te Tilburg (voorzitter de heer Borlé), te Zwolle (voorzitter de heer Stille) en te Groningen (voorzitter de heer Werkman).

Dat dit jaar Tilburg als centrum nog niet is vervangen door Utrecht, is te verklaren, doordat de Commissie er niet in geslaagd is, in laatstgenoemde stad een zaal van voldoende afmetingen voor 17 Juli te huren. Mocht dit het volgend jaar weer het geval zijn, dan geeft de Commissie aan haar opvolgster in overweging, Venlo in plaats van Tilburg als centrum te kiezen.

De leiding dezer examens is door den voorzitter opgedragen aan de beide ondervoorzitters tot en met 29 Juli, van 30 Juli tot 26 Augustus aan den heer Werkman alleen, op 28 Augustus opnieuw aan beide ondervoorzitters.

De correctie van het schriftelijk werk, die geduurd heeft van 18—29 Juli, was voor elk der beide vertalingen aan een sub-commissie opgedragen. Deze onder-afdeelingen splitsten zich weder op haar beurt, en als hare voorzitters traden op de heeren Rode, Borlé, Mauritz en A. D. Leeman. De correctie der losse zinnen is opgedragen aan een sub-commissie, waarvan de heer Hovingh voorzitter is geweest, terwijl de leden afwisselden. Na afloop der correctie werd aan alle candidaten, te gelijk met hun oproeping voor het mondeling examen, mededeeling gedaan van de door hen behaalde cijfers, onder bijvoeging, voor diegenen die voor elk der drie proefstukken een 2 verkregen hadden, dat hun kans „gering geworden" was en voor hen, onder wier cijfer een 0 of een 1 voorkwam, dat hun kans van slagen „vervallen" was. Bovendien werd aan hen die twee 2en en één 3 voor het schriftelijk werk hadden verkregen, gevraagd of het hun bedoeling was, niettegenstaande deze slechte uitkomst, het mondeling examen af te leggen.

Eerstgenoemde mededeeling werd gericht aan 9 mannelijke en 6 vrouwelijke candidaten; van deze onderwierpen zich toch aan het examen 2 mannelijke en 1 vrouwelijke candidaat, die werden afgewezen.

Het tweede bericht werd gezonden aan 45 mannen en 24 vrouwen; één vrouwelijke candidaat onderwierp zich toch aan het examen en slaagde niet.

Eindelijk werd het derde bericht gezonden aan 29 mannen en 19 vrouwen; jammer genoeg bereikte het antwoord der candidaten de Commissie niet steeds op tijd. Van de 29 mannelijke en 19 vrouwelijke candidaten, die twee 2en en één 3 voor hun schriftelijk werk behaald hadden zijn tòch opgekomen 10 mannen en 11 vrouwen; van deze slaagden 2 vrouwen.

Van 31 Juli tot en met 28 Augustus hebben de mondelinge examens plaats gehad in de lokalen van de societeit „de Vereeniging" te 's Gravenhage. Het aantal candidaten, dat per dag geëxamineerd werd, was 28.

De eindvergadering had plaats op 29 Augustus, des morgens.

De indeeling van het mondeling examen was eenigszins verschillend van die in het vorig jaar: de mondelinge vertaling geschiedde niet meer na de syntaxis, maar bij het begin van het examen, nadat de candidaten in de gelegenheid gesteld waren, aandachtig de te vertalen passage na te zien. De indeeling was nu dus als volgt: 15 minuten voorbereiding voor de te vertalen en de te lezen bladzijde; 5 minuten mondelinge vertaling; 10 minuten lezen, onderzoek naar de uitspraak van den candidaat, bespreking van die uitspraak en opzeggen van een gedichtje; 10 minuten vertellen van een passage uit een door den candidaat aangegeven boek; 15 minuten syntaxis; 20 minuten vormleer en taaleigen.

Bij het examen is wederom gebruik gemaakt van *Romain Kalbris*, terwijl voor de mondelinge vertaling stukken uit de fragmenten van *Contemporains* van E. Boulan, die in het

rapport van 1909 werden medegedeeld, aan de candidaten werden voorgelegd.

De vragen over syntaxis hadden steeds tot uitgangspunt een of anderen zin uit *Romain Kalbris;* slechts bij uitzondering werd een reeks van gevallen gevraagd en steeds keerde de examinator tot een concreet geval terug, dat zich in den zin voordeed. Als uitgangspunt van het onderzoek naar de kennis van het taaleigen werden de onregelmatige werkwoorden genomen met hun samenstellingen en afleidingen. Daaraan knoopte zich ook een onderzoek vast naar de kennis der voor- en achtervoegsels, waarbij men zich beperkte tot die, waarvan de beteekenis nog duidelijk gevoeld en begrepen wordt. Waar hiervan afgeweken werd, was dit meestal naar aanleiding van woorden, door den candidaat zelf opgegeven.

Het aantal der aanvankelijk ingeschreven candidaten en van hen die aan de beide deelen van het onderzoek of alleen aan het schriftelijk examen hebben deelgenomen, zoomede den uitslag van die deelneming, vindt Uwe Excellentie opgegeven en samengevat in de volgende tabellen:

TABEL I.

Candidaten.	Ingeschreven.	Vóór het schriftelijk examen teruggetrokken.	Aan het schriftelijk examen deelgenomen.	Na de correctie van het schriftelijk werk teruggetrokken.	Aan het mondelijk examen deelgenomen.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen en teruggetrokken.	Opmerkingen.
Mannen . . .	497	19	478	83	395	151	244	234	Geslaagd ruim 53½ %.
Vrouwen . .	331	16	315	40	275	92	183	132	
Totaal . .	828	35	793	123	670	243	427	366	

TABEL II.

Candidaten.	Praedicaat.	Aantal malen toegekend voor: Taaleigen en vormleer.	Mondelinge vertaling in het Nederlandsch.	Syntaxis.	Vertaling in het Fransch.	Vertaling uit het Fransch.	Losse zinnen.	Uitspraak.	Vaardigheid.
Mannen	5. zeer goed	2	6	2	2	5	38	0	0
	4. goed	73	68	89	45	159	101	12	11
	3. voldoende	224	237	201	215	249	245	262	233
	2. onvoldoende	93	79	98	195	56	63	120	146
	1. slecht	3	5	5	21	9	27	1	5
	0. zeer slecht	0	0	0	0	0	4	0	0
	voldoende cijfers (in percenten)	75	78	74	55	86	80	70	62
Vrouwen	5. zeer goed	2	6	0	3	3	24	1	1
	4. goed	48	87	55	56	67	75	68	48
	3. voldoende	153	140	137	125	189	162	175	184
	2. onvoldoende	66	41	80	122	46	42	31	42
	1. slecht	6	1	3	9	9	12	0	0
	0. zeer slecht	0	0	0	0	1	0	0	0
	voldoende cijfers (in percenten)	74	84	70	58	82	82	88	85

Naar aanleiding van haar ondervindingen gedurende deze zitting en onder verwijzing naar door hare voorgangsters in vorige jaren uitgesproken opmerkingen en wenschen, veroorlooft de Commissie zich, het volgende onder de aandacht van Uwe Excellentie te brengen.

De proef met de *losse zinnen*, die de spraakkunstige oefeningen van vroeger hebben vervangen, is goed bevallen. De Commissie beveelt aan haar opvolgster aan, een vaste subcommissie voor de correctie er van aan te wijzen, evenals geschiedt voor de correctie der beide vertalingen.

Voor de *mondelinge vertaling* stelt de Commissie voor, in *Contemporains* de stukken van Frapié te vervangen door die van Coppée.

De op te zeggen *gedichtjes* moeten van eenvoudigen aard zijn.

Naast de voor het examen hierboven opgegeven werken zullen de candidaten goed doen, *een twee- of drietal romans of theaterstukken* te lezen.

Het is meer dan eens voorgekomen, dat candidaten met een goed en zelfs zeer goed schriftelijk examen en voldoende cijfers voor idioom, syntaxis en mondelinge vertaling, afgewezen moesten worden om hun *gebrekkige uitspraak* en *gemis aan vaardigheid*. Daarom wordt den toekomstigen candidaten aanbevolen, zich nog ijveriger toe te leggen op het practisch gebruik van de taal.

De candidaten dienen een overzicht te hebben van de geheele spraakkunst, daar de examinatoren zich niet bepalen tot enkele hoofdstukken, maar een onderzoek doen naar de kennis van de verschillende deelen der syntaxis.

Ten slotte is het nuttig, de toekomstige candidaten er op te wijzen, dat zij, om tot het examen te worden toegelaten, aan het Ministerie van Binnenlandsche Zaken te zenden hebben, behalve een verzoekschrift, hun geboorte-akte en hun akte als onderwijzer(es), dus *niet* een getuigschrift van goed zedelijk gedrag. Het verzoekschrift behoeft *niet* op zegel geschreven te zijn en de brief is vrij van port. Het adres der candidaten moet zoo nauwkeurig mogelijk worden opgegeven.

In het volgend tabellarisch overzicht vindt Uwe Excellentie de resultaten van 1911 met die van 1910 vergeleken.

TABEL III.

Candidaten.	Voldoende cijfers (in percenten) behaald in: Taaleigen en vormleer.	Mondelinge vertaling in het Nederlandsch.	Syntaxis.	Vertaling in het Fransch.	Vertaling uit het Fransch.	Losse zinnen (1911). Spraakkunstige oefeningen (1910).	Uitspraak.	Vaardigheid.	Opmerkingen.
Mannen:									
in 1910. .	73	77	68	45	90	83	75½	65½	Geslaagd in 1910: ruim 50½%.
in 1911. .	75	78	74	55	86	80	70	62	
Vrouwen:									
in 1910. .	83	84	74	50	93	82	94½	90	Geslaagd in 1911: ruim 53½%.
in 1911. .	74	84	70	58	82	82	88	85	

II. *Middelbaar onderwijs. (Akte A.)*

De volgende leden en plaatsvervangende leden waren, met machtiging van Uwe Excellentie, aangewezen voor het afnemen dezer examens: de voorzitter, de heeren Sunier, Borlé, Boulan, Doucet, Hovingh, Leopold, Mauritz, Mettrop, Packet, Sneyders de Vogel, Valkhoff en de dames Rijke, Loke en Boccard.

In de voorloopige vergadering van 18 Juni werd mejuffrouw Rijke benoemd tot secretaresse en werd de tekst der proefstukken van het schriftelijk examen vastgesteld: een Nederlandsch, door den voorzitter opgesteld, stuk ter vertaling in het Fransch en een lijst van vier onderwerpen voor een opstel in de Fransche taal; bovendien, voor de vreemde-

lingen die hadden verzocht van de vertaling te worden vrijgesteld, een Fransch gedicht ter paraphraseering. Deze teksten vindt Uwe Excellentie als bijlage achter dit verslag.

De tweede voorloopige vergadering had plaats op 2 Juli en was gewijd aan de bespreking der inrichting van het mondeling examen.

Het schriftelijk examen is afgenomen op 14 Juli, in de groote zaal van het Koninklijk Botanisch Genootschap te 's Gravenhage; de correctie er van heeft geduurd van 15 tot 26 Juli. De mondelinge examens zijn afgenomen in de societeit „de Vereeniging", van 27 Juli tot en met 29 Augustus. De eindvergadering had in den middag van dien dag plaats.

Deze examens zijn persoonlijk geleid door den voorzitter.

Na het schriftelijk examen is aan de candidaten, wier kans op slagen ten gevolge van de hun toegekende cijfers „gering geworden" of „vervallen" was, hiervan door de secretaresse mededeeling gedaan. Van de 23 mannelijke en 12 vrouwelijke candidaten, die zulk een mededeeling ontvangen hadden, hebben 3 mannen en 5 vrouwen zich toch aan het examen willen onderwerpen. Zij zijn niet geslaagd.

Onderstaande tabel geeft een overzicht van het aantal candidaten, die zich hebben aangemeld, en van den uitslag van het examen.

TABEL I.

Candidaten.	Ingeschreven.	Voor het schriftelijk examen teruggetrokk.	Aan het schriftelijk examen deelgenomen.	Na het schriftel. examen teruggetrokken.	Aan het mondeling examen deelgenomen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Afgewezen en teruggetrokken samen.
Mannen . . .	74	—	74	21	53	25	28	49
Vrouwen. . .	102	5	97	10	87	53	34	44
Totaal . .	176	5	171	31	140	78 [1]	62	93

[1]) Toegelaten 45½ pct.

In de volgende tabel vindt Uwe Excellentie bijzonderheden omtrent den uitslag van het schriftelijk en mondeling examen.

TABEL II.

Onderwerp.	Mannen.						Vrouwen.					
	Aantal candidaten.	Praedicaat.					Aantal candidaten.	Praedicaat.				
		5. Zeer goed.	4. Goed.	3. Voldoende.	2. Onvoldoende.	1. Slecht.		5. Zeer goed.	4. Goed.	3. Voldoende.	2. Onvoldoende.	1. Slecht.
Mondelinge verklaring .	53	2	12	29	10	—	87	—	17	60	10	—
Spraakkunst, mondeling:												
a. Vormleer	53	1	18	25	8	1	87	1	32	39	14	1
b. Syntaxis	53	1	8	21	22	1	87	–	12	38	32	5
c. Kennis taaleigen .	53	2	12	28	10	1	87	1	13	55	17	1
Methodologie.	18	2	7	8	1	—	48	—	11	32	5	—
Schriftelijke vertaling .	61	—	2	26	27	6	89	—	9	49	29	2
Opstel	74	9	9	31	22	3	97	4	26	51	15	1
Uitspraak en dictie:												
a. Theorie	53	3	14	25	10	1	87	1	18	48	17	3
b. Practijk	53	8	6	27	12	—	87	9	34	40	4	—
Vaardigheid	53	10	3	20	19	1	87	9	26	42	10	—
Paraphrase (voor vreemdelingen)	13	4	2	3	4	—	8	—	3	4	1	—

De Commissie voegt aan bovenstaande mededeelingen de volgende opmerkingen toe:

Zij is meer en meer overtuigd, dat de *vertaling* een der gewichtigste, zoo niet het gewichtigste middel is, om de werkelijke kennis, die de candidaat van de vreemde taal bezit, te leeren kennen. Zij is dan ook van meening, dat zij, die voor deze proef een onvoldoend cijfer hebben, veel moeite zullen hebben, te slagen.

Met het oog op de veranderde, door de Commissie hartelijk toegejuichte, opvattingen van de studie der vreemde talen — zooals die o. a. door Ch. Bally, in zijn werken over de „stylistique" zijn uiteengezet — heeft de Commissie gemeend, dat de *vormleer* en het *taaleigen* niet van elkander mochten worden gescheiden en daarom hoopt zij, dat haar opvolgster deze beide deelen van het examen tot één rubriek zal vereenigen.

Daarentegen zou zij gaarne voortaan een afzonderlijk cijfer zien toegekend aan de *verklaring* van een der door den candidaat bestudeerde bladzijden van Sensine.

Zij zou wenschen, dat in het vervolg het getal van 30 verplichte *fabels* tot 25 verminderd werd.

De lectuur van de bladzijde van Sensine zou voortaan plaats kunnen hebben vóór het examen in de *syntaxis*, zoodat een deel der vragen van deze rubriek aan de, door den candidaat bestudeerde bladzijde kunnen worden vastgeknoopt; voor het andere deel zouden, evenals tot nu toe, losse zinnen kunnen worden gebruikt.

Ten slotte wenscht de Commissie met nadruk te wijzen op de wenschelijkheid, zoo niet noodzakelijkheid, voor de candidaten dezer akte, van een verblijf van eenigen duur in een Fransche omgeving.

Aan het einde van haar taak gekomen, betuigt de Commissie haar dank voor het in haar gestelde vertrouwen.

Groningen,
Utrecht, } September 1911.
Leiden,

J. J. Salverda de Grave,
Voorzitter.

J. M. Th. A. Stille,
Secretaris l. o.

J. P. W. Rijke,
Secretaresse m. o. A.

BIJLAGE **R**.

VERSLAG *der Commissie, in 1911 belast geweest met het afnemen van de akte-examens in de Hoogduitsche taal (lager en middelbaar onderwijs, akte A), naar aanleiding van het Koninklijk besluit van 9 Augustus 1879 (*Staatsblad *n°. 149).*

Aan
Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken.

De Commissie, ingevolge de beschikking van Uwe Excellentie van 19 Mei 1911, n°. 3557I, afd. H. M. O., dit jaar belast geweest met het afnemen van de examens voor de Hoogduitsche taal (lager onderwijs en middelbaar onderwijs, akte A), heeft de eer bij dezen verslag te doen van hare werkzaamheden.

Zij was samengesteld als volgt:

dr. B. Symons, hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Groningen, voorzitter;
dr. J. J. A. Frantzen, hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Utrecht, en
dr. J. F. D. Blöte, leeraar aan de Rijks- hoogere burgerschool te Tilburg, ondervoorzitters;
H. H. Breuning, lector aan de Rijksuniversiteit te Groningen;
E. de Jong, leeraar aan het openbaar gymnasium te Amsterdam;
J. M. N. Kapteyn, leeraar aan de hoogere burgerschool te Enschede;
dr. E. F. Kossmann, lector aan de Rijksuniversiteit te Leiden, en leeraar aan het openbaar gymnasium te 's Gravenhage;
J. H. Scholte, leeraar aan een openbare hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus te Rotterdam;
A. L. Schmidt jr., leeraar aan een hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus en aan de hoogere krijgsschool te 's Gravenhage;
F. C. Corbach, leeraar aan de gemeente hoogere burgerschool met driejarigen cursus te Groningen;
R. J. ter Brugge, leeraar aan de openbare handelsschool te Amsterdam;
C. J. Hoolboom, leeraar aan een openbare hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus te Amsterdam;
J. H. Mulder jr., leeraar aan een hoogere burgerschool te Haarlem;
R. Snel, leeraar aan de Rijks- hoogere burgerschool te Bergen op Zoom;
B. W. Speekman, leeraar aan het Canisius-college te Nijmegen;
J. G. Talen, leeraar aan de Rijks- hoogere burgerschool en het gymnasium te Zwolle;
F. Tijmstra, directeur der bijzondere middelbare school voor handel en administratie te 's Gravenhage;
Th. A. Verdenius, leeraar aan een openbare hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus te 's Gravenhage;
mejuffrouw M. Koenig, leerares aan de middelbare school voor meisjes te Rotterdam;
mejuffrouw J. M. Robbers, leerares aan de middelbare school voor meisjes te Utrecht;
terwijl tot plaatsvervangende leden waren aangewezen:
J. Verwer, leeraar aan de hoogere burgerschool te Leiden;
C. Bethe, leeraar aan de Rijks hoogere burgerschool te Groningen;
A. Meyboom, leeraar aan de gemeente hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus te Utrecht;
dr. L. Polak, leeraar aan het gymnasium te Haarlem;
G. van Poppel, oud-leeraar aan de bijzondere hoogere burgerschool te Rolduc (Kerkrade).

Bij Uwer Excellentie's beschikking van 14 Juni 1911, n°. 4545I, afd. H. M. O., werd de benoeming van mej. J. M. Robbers op haar verzoek ingetrokken en in haar plaats tot lid der Commissie benoemd het plaatsvervangend lid A. Meyboom, terwijl tot plaatsvervangend lid werd aangewezen mejuffrouw M. J. Freie, leerares aan het gymnasium te Assen.

De beide voorloopige vergaderingen der Commissie werden den 25sten Juni en den 9den Juli te Utrecht gehouden. Nadat in de eerste bijeenkomst de tweede ondergeteekende als eerste en de heer Talen als tweede-secretaris waren gekozen, werd overgegaan tot de regeling der werkzaamheden. Het schriftelijk examen voor de akte lager onderwijs werd bepaald op Maandag den 31sten Juli; dat voor de akte A middelbaar onderwijs op Woensdag den 2den Augustus. Daar het aantal candidaten voor lager onderwijs (360) nagenoeg hetzelfde was als dat van verleden jaar (368), werd, overeenkomstig het in het verslag der Commissie van 1910 in uitzicht gestelde, naast het gebruikelijke viertal centra voor het afnemen van het schriftelijk examen (Amsterdam, Breda, Nijmegen, Zwolle), als vijfde centrum Rotterdam aangewezen. Voor de correctie van het schriftelijk werk voor lager onderwijs moesten weer, gelijk in het vorige jaar, 12 dagen worden uitgetrokken (van 1 tot en met 14 Augustus). Het schriftelijk examen voor het middelbaar onderwijs moest ook dit jaar, wegens gebrek aan een geschikte localiteit in de residentie, in Utrecht gehouden worden. Het aantal candidaten voor de akte A (94) was vrij wel gelijk aan dat van de beide vorige jaren (92 in 1910, 91 in 1909), zoodat de correctie voor het schriftelijk werk ook nu weer in 8 dagen kon afloopen. De mondelingen examens zouden dus voor de akte A op 12 Augustus, voor de akte lager onderwijs op 15 Augustus een aanvang nemen en, indien dagelijks 6 candidaten voor eerstgenoemde en 24 candidaten voor laatstgenoemde akte werden geëxamineerd, naar raming op 28 Augustus voor beide akten kunnen eindigen, welke raming juist is gebleken.

Tot examinatoren voor het A-examen werden, na verkregen machtiging van Uwe Excellentie, door den voorzitter aangewezen de heeren Frantzen, Bruining, de Jong, Kapteyn, Kossmann en Scholte, benevens het plaatsvervangend lid de heer Verwer. Van de diensten van den heer Verwer moest

gedurende de mondelinge examens herhaaldelijk gebruik worden gemaakt; ook de andere plaatsvervangende leden hebben — bij de correctie en de mondelinge examens voor lager onderwijs — bij afwisseling aan de werkzaamheden der commissie deelgenomen. Met de leiding der A-examens belastte zich de voorzitter, die slechts gedurende enkele dagen, dat hij de examens voor lager onderwijs wenschte bij te wonen, het praesidium aan den ondervoorzitter prof. Frantzen afstond, terwijl de ondervoorzitter dr. Blöte, evenals in de laatste jaren, de leiding der examens voor lager onderwijs op zich nam. De werkzaamheden van het secretariaat werden respectievelijk door den tweeden ondergeteekende en door den heer Talen waargenomen.

In de tweede voorloopige vergadering werd het schriftelijk werk der candidaten vastgesteld. Voor zoover het lager onderwijs betreft, werd voor elke der beide door het examenprogramma voorgeschreven vertalingen een drietal vooraf door eenige daartoe uitgenoodigde leden voorbereide stukken aan het oordeel der vergadering onderworpen, terwijl de definitieve keuze aan den voorzitter werd overgelaten. Aan de candidaten voor de akte A middelbaar onderwijs werd ook dit jaar, behalve een Nederlandsch prozastuk ter vertaling in het Duitsch, een lijstje van vier eenvoudige onderwerpen ter keuze voorgelegd ter vervaardiging van een beknopt vrij opstel in de vreemde taal. Candidaten, die het Nederlandsch niet genoegzaam machtig verklaarden te zijn, om een vertaling te beproeven, waren ditmaal niet aanwezig, zoodat afzonderlijke proefstukken voor vreemdelingen niet gekozen behoefden te worden. Uwe Excellentie vindt de gekozen schriftelijke opgaven in een bijlage achter dit verslag opgenomen.

Het schriftelijk examen voor de akte lager onderwijs had plaats op Maandag 31 Juli, te Amsterdam onder leiding van den heer Scholte, te Rotterdam onder die van den heer ter Brugge, te Breda onder die van den heer Blöte, te Nijmegen onder die van den eersten secretaris en te Zwolle onder die van den voorzitter. De regeling van het examen was dezelfde als vroeger: 11—12.45 vertaling Nederlandsch-Duitsch, 2—3.45 vertaling Duitsch-Nederlandsch, tusschen beide een pauze van vijf kwartier.

Den 1sten Augustus begon te 's Gravenhage in het gebouw „Diligentia", waar ook alle mondelingen examens zijn afgenomen, de correctie van het schriftelijk werk der candidaten voor de akte lager onderwijs. Zij werd op de volgende dagen voortgezet en eindigde op den 14den Augustus.

Het schriftelijk examen voor de akte A middelbaar onderwijs werd, onder leiding van den heer Frantzen, op Woensdag den 2den Augustus te Utrecht gehouden. Des morgens werd de vertaling gemaakt (9—12), des namiddags het opstel (1.30—4). Het correctiewerk begon te 's Gravenhage den volgenden dag en duurde tot en met 11 Augustus.

Aan alle candidaten werd bericht gezonden van de aan hun werk toegekende cijfers. Van de 345 candidaten, die aan het schriftelijk examen voor de lager onderwijsakte deelnamen — 15 van degenen die zich aangemeld hadden zijn in het geheel niet opgekomen —, trokken zich 69 (48 mannelijke en 21 vrouwelijke) vóór het mondeling gedeelte terug. Daarvan kunnen 63 worden geacht tot dit besluit te zijn gekomen op grond van de ongunstige cijfers voor hun schriftelijk werk en de daaraan verbonden mededeeling, dat hun kans van slagen „gering" was geworden, of „vervallen" was; de 6 overige candidaten (5 mannelijke en 1 vrouwelijke) zagen om andere redenen van de voortzetting van het examen af. Behalve de bovenvermelde 63 ontvingen nog 25 candidaten (16 mannelijke en 9 vrouwelijke) bij de mededeeling van hun cijfers de aanschrijving, dat hun kans van slagen gering geworden of vervallen was, die zich desniettegenstaande aan een mondeling onderzoek onderwierpen: van dezen verwierven 2 (1 mannelijke en 1 vrouwelijke candidaat) de akte.

Van de 90 opgekomen candidaten voor de akte A trokken zich 13 (6 mannelijke en 7 vrouwelijke) vóór het mondeling gedeelte terug, 10 van hen (3 mannelijke en alle vrouwelijke) op grond van de ongunstige cijfers, die aan hun schriftelijk werk toegekend hadden moeten worden, de 3 overige om andere redenen. Het aantal candidaten voor deze akte, wier schriftelijk werk ten eenenmale onvoldoende of althans van dien aard was, dat een voortzetting van het examen ontraden moest worden, was dit jaar dus niet groot, kleiner nog dan verleden jaar, toen de mededeeling, dat de kans van slagen vervallen of gering geworden was, aan 16 van de 89 opgekomen candidaten werd gezonden.

De mondelinge examens begonnen, zooals reeds werd medegedeeld, voor de akte lager onderwijs op 15 Augustus, voor de akte A op 12 Augustus. Er waren voor elken dag 24 candidaten voor eerstgenoemde en 6 candidaten voor laatstgenoemde akte opgeroepen. De examens voor beide akten eindigden in den namiddag van den 28sten Augustus. De eindvergaderingen voor het middelbaar zoowel als voor het lager onderwijs werden den 29sten Augustus des voormiddags gehouden.

De volgende tabellen geven een overzicht van den uitslag der examens. De eerste en derde wijzen den algemeenen uitslag aan, terwijl uit de tweede en vierde de uitkomsten van het onderzoek der Commissie in de verschillende onderdeelen kan blijken. Enkele opmerkingen, zoowel wat de examens voor het lager als die voor het middelbaar onderwijs betreft, wenscht de Commissie aan het overzicht van de resultaten toe te voegen.

TABEL I. *Lager onderwijs.*

Akte naar aanleiding van art. 86 der wet tot regeling van het lager onderwijs.	Aantal van hen, die zich hebben aangemeld.	niet zijn opgekomen.	aan het schriftelijk examen hebben deelgenomen.	zich hebben terug getrokken van het schriftelijk examen.	aan het mondeling examen hebben deelgenomen.	zijn afgewezen.	zijn toegelaten.
Mannelijke candidaten .	244	12	232	48	184	75	109
Vrouwelijke candidaten	116	3	113	21	92	30	62
Totaal . . .	360	15	345	69	276	105	171

TABEL II. *Lager onderwijs.*

Candidaten.	Aantal malen dat is toegekend het praedicaat.	Vertaling Nederlandsch-Hoogduitsch.	Vertaling Hoogduitsch-Nederlandsch.	Spraakleer.	Kennis van het taaleigen.	Vaardigheid in het spreken.	Uitspraak. Theoretisch.	Uitspraak. Practisch.
Mannelijke (aantal 232) [1]	zeer goed (6)	—	—	1	—	1	—	1
	goed (5)	30	20	20	14	9	35	1
	voldoende (4)	72	97	107	89	72	102	99
	niet geheel voldoende (3)	70	74	43	61	83	32	75
	onvoldoende (2)	44	39	13	19	18	15	8
	slecht (1)	16	2	—	1	1	—	—
Vrouwelijke (aantal 113) [1]	zeer goed (6)	2	—	—	—	5	—	2
	goed (5)	18	7	26	14	14	18	16
	voldoende (4)	40	36	38	49	51	53	53
	niet geheel voldoende (3)	30	36	16	23	17	16	20
	onvoldoende (2)	18	27	12	6	5	5	1
	slecht (1)	5	7	—	—	—	—	—

[1] Na het schriftelijk examen trokken zich 48 mannelijke en 21 vrouwelijke candidaten terug. (Zie Tabel I).

Zonder nog van gunstige resultaten te mogen spreken, kan toch de uitslag van deze examens bevredigender dan in de laatste jaren worden genoemd. Immers, van de candidaten, die een volledig examen aflegden, slaagden bijna 62 pct., een percentage, zooals het sinds het exceptioneel gunstige jaar 1904, toen bijna 72 pct. slaagden, niet meer is bereikt en hetwelk tegenover verleden jaar een toeneming van 5 pct. aanwijst. Van het geheele aantal candidaten — dus met in-

sluiting van degenen die zich na het schriftelijk gedeelte terugtrokken — slaagden bijna 50 pct., wat een vooruitgang beteekent van 8 pct. tegenover 1910, pl.m. 11½ pct. tegenover 1909, bijna 10 pct. tegenover 1908 en 12 pct. tegenover 1907, maar waarmede de resultaten van 1906 en daaraan voorafgaande jaren nog niet weer zijn bereikt. De gunstiger uitkomsten der examens, vergeleken met die van het vorige jaar, komen geheel voor rekening van het schriftelijk gedeelte: daaraan alleen is de toeneming van het aantal geslaagden onder de opgekomen candidaten met 8 pct. te danken, en, zonder de pl.m. 1½ pct. ongunstiger resultaten van het mondeling examen, zoude die toeneming zelfs pl.m. 9½ pct. bedragen, aangezien de resultaten van het schriftelijk examen op zich zelf beschouwd dit jaar pl.m. 9½ pct. gunstiger zijn dan die van verleden jaar.

Het verdient de aandacht, dat de toeneming van het aantal geslaagde candidaten, die een volledig examen aflegden, zoo goed als geheel aan de vrouwelijke candidaten is toe te schrijven, die, met 1910 vergeleken, nagenoeg 16 pct. vooruit zijn gegaan (ruim 67 pct. tegenover bijna 52 pct.), terwijl het percentage der mannelijke vrij wel stationnair bleef (ruim 59 pct. tegen bijna 59 pct.). Hierbij is de verrassende opmerking te maken, dat tot dit zoo veel gunstiger resultaat van de examens der vrouwelijke candidaten tegenover die der mannelijke alle onderdeelen van het examen hebben bijgedragen. Niet alleen toch gingen de vrouwelijke candidaten in alle rubrieken vooruit, terwijl de mannelijke in de rubriek practische uitspraak gelijk bleven aan het vorige jaar en in de rubrieken taaleigen, vaardigheid en theorie der uitspraak in meerdere of mindere mate bij verleden jaar ten achter bleven, maar ook in die rubrieken, waarin de examens zoowel van de mannelijke als van de vrouwelijke candidaten tot gunstiger uitkomsten leidden(vertaling Nederlandsch-Duitsch, vertaling Duitsch-Nederlandsch en spraakkunst), was de vooruitgang bij de vrouwelijke candidaten grooter dan bij de mannelijke. In dit opzicht vertoonen derhalve de examens van dit jaar een geheel ander beeld dan die van het vorige, en de constante daling in het percentage der toegelaten vrouwelijke candidaten in de laatste jaren, die in 1910 tot staan was gekomen, heeft thans plaats gemaakt voor een aanzienlijke stijging.

Het zwakke punt voor de vrouwelijke candidaten blijft intusschen altijd nog de vertaling uit het Duitsch in het Nederlandsch. Wel is ook in deze rubriek de vooruitgang tegen verleden jaar zeer merkbaar, immers niet minder dan 21 pct., maar zij bleven daarin toch nog 12 pct. ten achter bij de mannelijke candidaten.

De reeds aangestipte gunstiger resultaten van het schriftelijk examen begroet de Commissie met ingenomenheid, zij het dan ook voorloopig slechts als hoop gevend voor volgende jaren. Met name de correctie van de vertaling in het Nederlandsch heeft dit jaar vrij wat betere uitkomsten opgeleverd dan in het vorige jaar en althans iets betere dan in de laatste jaren over het geheel (aan ruim 46 pct. van alle candidaten kon het praedicaat „voldoende" of hooger worden toegekend, tegen ruim 28 pct. in 1910, ruim 42 pct in 1909, ruim 39 pct. in 1908, ruim 40 pct. in 1907). Toch is ook het cijfer van dit jaar nog te laag. Ook wanneer men het bijzonder ongunstige cijfers van 1910, dat ten deele door de eigenaardige moeilijkheden van het toen gegeven stuk verklaard mag worden, ter zijde laat, dan wijzen de cijfers der laatste jaren over het algemeen op onvoldoende oefening der candidaten in de richting van het nauwkeurig en te gelijk vloeiend vertalen uit het Duitsch in de moedertaal en tevens op onvoldoende (d. w. z. te geringe en te weinig nauwgezette) lectuur. Dat eerstgenoemde factor een belangrijk aandeel heeft in de nog onbevredigende uitkomsten, schijnt ook afgeleid te mogen worden uit de omstandigheid, dat het gemiddelde der voldoende cijfers, toegekend voor het mondeling examen in taaleigen, over de laatste zeven jaren, 14 pct. hooger is dan dat voor de vertaling Duitsch-Nederlandsch. Trouwens, ook de uitkomsten ten opzichte van de vertaling Nederlandsch-Duitsch, hoewel eveneens gunstiger dan in de laatste vier jaren (bijna 47 pct. voldoende tegenover respectievelijk ruim 41 pct., ruim 33 pct., bijna 45 pct., en ruim 42 pct. in 1910, 1909, 1908 en 1907), zijn voor verbetering vatbaar.

Tot verdere opmerkingen geven deze examens de Commissie dit jaar geen aanleiding.

TABEL III. *Middelbaar onderwijs.* (Akte A).

Gevraagde akte van bekwaamheid.	Candidaten.	Aantal der candidaten, die zich hebben aangemeld.	niet zijn opgekomen.	schriftelijk examen hebben afgelegd.	zich na het schriftelijk examen hebben teruggetrokken.	zich onder het mondeling examen hebben teruggetrokken.	zijn afgewezen.	zijn toegelaten.
Akte A, naar aanleiding van art. 4 der wet van 25 April 1879 (*Staatsblad* n°. 87).	Mannelijke	54	3	51	6	2	21	22
	Vrouwelijke	40	1	39	7	—	16	16
	Totaal	94	4	90	13	2	37	38

TABEL IV. *Middelbaar onderwijs.* (Akte A).

Candidaten.	Aantal malen dat is toegekend het praedicaat.	Vertaling.	Opstel.	Verstaan en verklaren van een gedicht.	Verstaan en verklaren van een prozatekst. 2)	Phonetiek.	Spraakkunst.	Vaardigheid in het spreken.	Uitspraak.	Methodologie. 3)
Mannelijke (aantal 51) 1)	zeer goed (6)	—	1	—	—	—	—	—	—	—
	goed (5)	6	5	4	6	4	7	4	1	—
	voldoende (4)	21	22	20	19	23	22	23	17	7
	niet geheel voldoende (3)	21	15	19	15	12	8	16	24	8
	onvoldoende (2)	3	8	2	3	6	8	2	3	2
	slecht (1)	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vrouwelijke (aantal 39) 1)	zeer goed (6)	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	goed (5)	7	1	3	3	3	5	10	16	—
	voldoende (4)	12	10	15	14	14	9	18	9	10
	niet geheel voldoende (3)	14	19	9	12	13	12	3	5	15
	onvoldoende (2)	5	8	5	3	2	6	1	2	—
	slecht (1)	1	1	—	—	—	—	—	—	—

1) Aan het mondeling examen hebben 45 mannelijke en 32 vrouwelijke candidaten deelgenomen. (Zie Tabel III).

2) Twee mannelijke candidaten trokken zich onder het mondeling examen terug vóór de behandeling van den prozatekst.

3) Van het onderzoek in de methodologie (theorie van onderwijs en opvoeding) waren 34 mannelijke en 14 vrouwelijke candidaten vrijgesteld.

De uitkomsten van deze examens zijn, in vergelijking met die van de laatste jaren, niet ongunstig te noemen. Van het geheele aantal candidaten, met inbegrip derhalve van hen, die zich na het schriftelijk examen terugtrokken, slaagden ongeveer $42^1/_5$ pct., d. i. iets minder dan in het vorige jaar, toen aan 39 van de 89 opgekomen candidaten, d. i. $43^4/_5$ pct., het diploma werd uitgereikt, maar meer dan in de zes daaraan voorafgaande jaren (1909: 38½ pct., 1908: $34^2/_3$ pct., 1907: 39 pct., 1906: 36 pct., 1905: 41½ pct., 1904. 35½ pct.). Evenals verleden jaar, en zelfs in sterkere mate dan toen, komt die betrekkelijk gunstige uitslag vooral aan de mannelijke candidaten ten goede. Bij dezen steeg het verhoudingscijfer der geslaagden tot de geëxamineerden in hun geheel wederom ruim 4 pct. boven dat van verleden jaar, zoodat de gestadige rijzing der laatste jaren aanhield (1911. 49 pct., 1910: $44^2/_3$ pct., 1909: 37 pct., 1908: 29 pct., 1907: 31 pct.). De vrouwelijke candidaten daarentegen zijn, zij het dan ook slechts onbeduidend, achteruitgegaan (41 pct. tegen bijna $42^6/_7$ in 1910) en kwamen zoodoende op het standpunt van 1909 (41 pct.), terwijl 1908 en 1907 gunstiger cijfers opleverden (resp. 44½ en 50 pct.).

Let men alleen op hen, die het geheele examen hebben afgelegd, dan is het percentage nog een weinig gunstiger dan verleden jaar (49¾ pct. tegenover $48^1/_7$ pct .in 1910), gunstiger ook of nagenoeg even gunstig als in de zes daaraan voorafgaande jaren, met uitzondering alleen van 1909, toen zich buitengewoon veel candidaten na het schriftelijk examen terugtrokken en dus minder zwakke elementen aan het mondeling deelnamen [1]). Het verschil in het verhoudingscijfer

[1]) Het percentage was in 1909: 55 pct, in 1908: 42 pct., in 1907: 41¾ pct., in 1906: 43 pct., in 1905: 50½ pct., in 1904: 44½ pct.

der geslaagde candidaten, die ook mondeling zijn geëxamineerd, ten opzichte der twee geslachten is onbeduidend. Van de mannelijke candidaten werden 49 pct. toegelaten (tegen $48\frac{6}{7}$ pct. in 1910, 57 pct. in 1909, 36 pct. in 1908, $41\frac{2}{3}$ pct. in 1907); bij de vrouwelijke werd de akte uitgereikt aan 50 pc.t (tegen $47\frac{1}{2}$ pct. in 1910, 52 pct. in 1909, 52 pct. 1908, 59 pct. in 1907).

Tot opmerkingen van bijzonderen aard vindt de Commissie in de dit jaar gehouden examens weinig aanleiding. Ook schijnt het tamelijk doelloos, de reeds zoo dikwijls geslaakte klachten over de gebrekkige algemeene ontwikkeling van sommige candidaten te herhalen. Met name de historische kennis was menigmaal bedroevend. Een candidaat plaatste den regeeringstijd van keizer Nero omstreeks 500 voor Christus, en dit nog wel naar aanleiding van de behandeling van een gedicht waarin van Christenvervolgingen sprake is. Een ander wist met Rudolf van Habsburg niets aan te vangen; een derde stond even vreemd tegenover Lodewijk de Heilige. Een vierde liet Prins Willem den Zwijger in 1672 in Holland den troon beklimmen. Op aardrijkskundig gebied was het somtijds niet beter gesteld. Tegenover dergelijke tekortkomingen staat de Commissie radeloos en machteloos; immers zij zijn het natuurlijk uitvloeisel van het noodlottige stelsel van vakexamens zonder waarborgen voor een behoorlijke algemeene vorming, dat nu reeds een halve eeuw tot groot nadeel voor het middelbaar onderwijs in ons land wordt gehuldigd.

Nog in een ander opzicht kwam het gebrek aan rijpheid te voorschijn, namelijk in den inhoud van de geleverde opstellen. Niet zelden werd de Commissie, ook wanneer de taal en de stijl in engeren zin bevredigend genoemd konden worden, pijnlijk getroffen door de armelijkheid van den inhoud en het gemis aan samenhang en helderheid van betoogtrant. Waar het een taalexamen geldt, mogen uiteraard geen hooge eischen aan den inhoud der opstellen worden gesteld, zoodat ook van dit criterium van hoogere ontwikkeling in de practijk van onze examens niet veel overblijft. Menig opstel moest, wanneer het weinig taalfouten bevatte en een dragelijke bedrevenheid in de hanteering der vreemde taal toonde, met een zucht als voldoende of even voldoende worden gequalificeerd, ook wanneer de behandeling van het onderwerp allerminst tot tevredenheid stemde. In het bijzonder geldt ditmaal deze klacht de opstellen van een aantal vrouwelijke candidaten.

Wat de verschillende rubrieken van het mondeling gedeelte aangaat, kan, in aansluiting bij het verslag van haar voorgangster, ook door deze commissie worden geconstateerd, dat het examen in de spraakkunst over het geheel niet onbevredigend genoemd kan worden. Ongetwijfeld is er in den loop der laatste jaren ten opzichte van de opvatting der grammaticale verschijnselen vooruitgang merkbaar. Betere handboeken worden gebruikt en er wordt gestreefd naar een groepeering der feiten volgens historisch-psychologische inzichten. Toch valt niet te ontkennen, dat voor vele andidaten deze soort van spraakkunstige studie even machinaal en dus even weinig ontwikkelend wordt als vroeger de meer ouderwetsche, en dat alleen het van buiten leeren van een grammatica op wetenschappelijken grondslag in de plaats treedt van het van buiten leeren van een zuiver practische spraakkunst. Zoolang de voorbereiding der candidaten veelal van het toeval en geenszins altijd aan bevoegde handen blijft overgelaten, en niet in verschillende centra van het land gelegenheid wordt geboden tot doeltreffende en niet te kostbare opleiding, zal daarin wel niet veel verandering komen.

De vaardigheid in het spreken en de uitspraak waren ook dit jaar, gelijk dit doorgaans het geval is, bij de vrouwelijke candidaten veel beter dan bij de mannelijke. Terwijl van de 32 vrouwelijke candidaten, die mondeling examen aflegden, slechts 4 een onvoldoend (of niet geheel voldoend) cijfer voor vaardigheid en 7 voor uitspraak verwierven, waren die getallen bij de 45 mannelijke, die in hetzelfde geval verkeerden, respectievelijk 18 en 27.

Met betuiging van haar dank voor het door Uwe Excellentie in haar gestelde vertrouwen, legt de Commissie haar taak neder.

Groningen/'s Gravenhage, 5 November 1911.

Namens de Commissie,

B. Symons, *Voorzitter.*

A. L. Schmidt Jr., *Secretaris.*

BIJLAGE S.

VERSLAG *der Commissie, in 1911 belast geweest met het afnemen der examens in de Engelsche taal (lager onderwijs en middelbaar onderwijs, akte A), en in de Russische taal en letterkunde, naar aanleiding van het Koninklijk besluit van 9 Augustus 1879* (Staatsblad n°. 149).

Aan
Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken.

De Commissie, bij Ministerieele beschikking van 19 Mei 1911, n°. 3557[1], Afd. H. M. O., benoemd en belast met het afnemen van de akte-examens in de Engelsche en Russische talen, heeft de eer hierbij verslag te doen van hare werkzaamheden.

Zij was samengesteld als volgt:

dr. J. H. Kern, hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Groningen, lid en voorzitter;
C. Grondhoud, leeraar aan eene openbare hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Amsterdam, lid en ondervoorzitter;

de leden:

R. de Boer, leeraar aan de Rijks hoogere burgerschool te Tilburg;
L. P. H. Eykman, leeraar aan eene openbare hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Amsterdam;
P. Fijn van Draat, leeraar aan de gemeente hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Utrecht;
dr. W. van der Gaaf, privaat-docent aan de gemeentelijke universiteit en leeraar aan de openbare handelsschool te Amsterdam;
dr. E. Kruisinga, privaat-docent aan de Rijksuniversiteit te Utrecht en leeraar aan de hoogere burgerschool te Amersfoort;
dr. R. van der Meulen, leeraar aan de hoogere burgerschool te Schiedam;
M. G. van Neck, leeraar aan het openbaar gymnasium en de gemeente hoogere burgerschool met 3-jarigen cursus te Utrecht;
A. Picnot, leeraar aan het gymnasium en aan de Rijks hoogere burgerschool te Middelburg;
A. E. H. Swaen, lector aan de Rijksuniversiteit en leeraar aan het openbaar gymnasium te Groningen;
dr. N. van Wijk, onderbibliothecaris aan de Koninklijke bibliotheek te 's Gravenhage;
M. Woronick, tijdelijk leeraar aan de openbare handelsschool te Amsterdam;
J. F. Bense, leeraar aan het openbaar gymnasium en aan de hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Arnhem;
D. van Bruggen, leeraar aan de openbare hoogere burgerschool te Nijmegen;
J. Bouten, leeraar aan eene hoogere burgerschool met 3-jarigen cursus te Amsterdam;
W. A. van Dongen, leeraar aan het Marnix-gymnasium te Rotterdam;
R. R. de Jong, leeraar aan de Rijks hoogere burgerschool te Utrecht;
Chr. Kok, leeraar aan het gymnasium te Leiden;
J. J. van Rennes, leeraar aan de hoogere burgerschool te Enschedé;
W. A. Wanting, leeraar aan het gymnasium en aan de hoogere burgerschool te Assen;
H. Weersma, leeraar aan de Rijks hoogere burgerschool te Groningen;
Mej. B. C. Broers, leerares in de Engelsche taal en letterkunde te 's Gravenhage;
Mej. C. G. H. Japikse, leerares aan het Nederlandsch Lyceum te 's Gravenhage;
Mej. J. F. de Wilde, leerares in de Engelsche taal en letterkunde te Arnhem;

en de plaatsvervangende leden:

W. van Doorn, leeraar aan de hoogere burgerschool te Zaandam;
H. Koolhoven, leeraar aan eene hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus te 's Gravenhage;
J. H. Wismans, leeraar aan het bijzonder gymnasium te Rolduc (Kerkrade);
Mej. C. M. Borneman, leerares aan de openbare middelbare school voor meisjes te Deventer.

I. *Engelsche taal.*

De leden Grondhoud, De Boer, Eykman, Fijn van Draat, van der Gaaf, Kruisinga, van Neck, Picnot en Swaen waren aangewezen om ook de examens voor de akte middelbaar onderwijs A af te nemen.

Daar het aantal candidaten voor de akte lager onderwijs en middelbaar onderwijs grooter was dan ooit te voren, moesten gedurende de correctie van het schriftelijk werk en het mondeling examen al de plaatsvervangende leden worden opgeroepen.

De eerste voorbereidende vergadering werd op 11 Juni te Utrecht gehouden. Op deze vergadering werd de heer van Neck als eerste en de heer van Bruggen als tweede secretaris aangewezen. De Commissie besloot dat de examens voor de akte lager onderwijs op dezelfde wijze zouden worden afgenomen als in vorige jaren. Het schriftelijk gedeelte zou worden gehouden te Amsterdam, Dordrecht, 's Gravenhage, Nijmegen, Utrecht en Zwolle, en zou ook nu weer bestaan in het vertalen van drie van elkander onafhankelijke reeksen van samenhangende zinnen in het Engelsch en van een stuk proza in het Nederlandsch. Dit gedeelte zou plaats hebben op 20 Juli, terwijl met het beoordeelen van het gemaakte werk op 21 Juli zou worden begonnen.

In deze vergadering werd verder een aantal zinnen ter vertaling in het Engelsch door de Commissie uitgekozen, waaruit eene sub-commissie van drie leden, door den Voorzitter aangewezen, eene keuze zou doen. Hetzelfde geschiedde met eenige door de Commissie niet ongeschikt bevonden stukken ter vertaling in het Nederlandsch. Deze beide groepen van drie kozen de naar hunne meening doelmatigste stukken uit, en onderwierpen hunne keuze op de tweede voorbereidende vergadering, die op 2 Juli te Utrecht gehouden werd, aan het oordeel der geheele Commissie, welke daarop het schriftelijk werk voor het examen lager onderwijs definitief vaststelde.

Verder werd op de eerste voorbereidende vergadering door de leden, die zich meer bepaald met het afnemen van de examens middelbaar onderwijs (akte A) zouden belasten, besloten, het examen voor deze akte over het algemeen op dezelfde wijze af te nemen als in vorige jaren was geschied.

Op deze vergadering werd ook voor de akte A eene keuze gedaan uit eenige stukken ter vertaling in het Engelsch, die reeds van te voren door de leden onderzocht waren, en de tekst van het gekozen stuk vastgesteld. Op de tweede voorbereidende vergadering werden bepaald de onderwerpen voor de opstellen en het gedicht, dat aan buitenlanders ter paraphraseering zou worden opgegeven.

De examens hebben een geregelden loop gehad. Een candidaat voor de akte lager onderwijs, die naar het oordeel van haar dokter niet in staat was, op den vastgestelden dag aan het schriftelijk examen deel te nemen, werd in de gelegenheid gesteld, later examen te doen; evenzoo een candidaat voor de akte A, die op den dag, vastgesteld voor 't schriftelijk werk, nog op reis was van Batavia naar het moederland.

Daar tijdens de mondelinge examens de voorzitter meestal bij het examen middelbaar onderwijs moest tegenwoordig zijn, vertrouwde hij de leiding van het examen voor de akte lager onderwijs toe aan den ondervoorzitter, en wees den heer Eykman aan om samen met iedere groep examinatoren bij laatstgenoemd examen het cijfer voor de uitspraak vast te stellen.

De beoordeeling van het schriftelijk werk voor de akte lager onderwijs duurde van 21 tot 31 Juli en het mondeling examen van 1 Augustus tot 14 Augustus, met 30 candidaten per dag.

De eindvergadering werd gehouden op 10 September.

Het schriftelijk examen voor de akte A had plaats op 12 Juli.

De beoordeeling van het schriftelijk werk voor de akte A duurde van 13 Juli tot 19 Juli en van 25 Juli tot 27 Juli, terwijl de mondelinge examens duurden van 28 Juli tot 18 Augustus, met 6 of 8 candidaten per dag.

De eindvergadering werd gehouden eveneens op 10 September.

De uitkomst van het examen voor de akte lager onderwijs vindt Uwe Excellentie saamgevat in de tabellen I en II.

TABEL I.

Gevraagde akte van bekwaamheid.	Candidaten.	Aantal van hen die zich hebben aangemeld.	niet zijn opgekomen.	niet zijn opgekomen voor het mondeling gedeelte.	het geheele examen hebben afgelegd.	zijn afgewezen.	zijn toegelaten.
Akte van bekwaamheid voor schoolonderwijs in de Engelsche taal, krachtens de wet tot regeling van het lager onderwijs.	Vrouwelijke	180	4	24	152	37	115
	Mannelijke	237	17	31	189	53	136
	Totaal	417	21	55	341	90	251

TABEL II.

Candidaten.	Aantal malen dat is toegekend het praedicaat	Schriftelijk. Vertaling uit het Engelsch.	Vertaling in het Engelsch.	Dictée.	Mondeling. Spraakkunst.	Woordenschat en taaleigen.	Vaardigheid.	Uitspraak. Theorie.	Practijk.
Vrouwelijke.	5. zeer goed	5	3	8	5	2	2	3	0
	4. goed	14	27	63	29	26	28	32	29
	3. voldoende	87	102	60	86	93	103	93	96
	2. onvoldoende	61	35	18	32	30	19	24	25
	1. slecht	9	9	3	0	1	0	0	2
Mannelijke.	5. zeer goed	3	4	11	5	2	3	4	0
	4. goed	45	21	73	44	31	15	53	25
	3. voldoende	120	131	72	102	105	134	96	126
	2. onvoldoende	48	50	29	38	49	37	35	37
	1. slecht	4	14	4	0	2	0	1	1

Uit deze tabellen blijkt, dat voor de akte lager onderwijs in het geheel geslaagd zijn 65 percent van de vrouwelijke en 61 percent van de mannelijke candidaten, gemiddeld 63 percent van de candidaten, die voor het schriftelijk examen waren opgekomen: een zeer gunstige uitslag.

Bij de correctie van het schriftelijk werk voor de akte lager onderwijs bleek, dat 17 percent van de vrouwelijke en 13 percent van de mannelijke candidaten geen of zeer geringe kans hadden om te slagen. Dertien hunner onderwierpen zich toch aan het mondeling examen met het gevolg dat twee hunner (vrouwelijke candidaten) de akte verkregen.

De vertalingen, die de candidaten voor lager onderwijs te maken hadden, volgen achter dit verslag (bijlagen I, I*a*, II, II*a*).

De Commissie heeft geen aanleiding tot het maken van opmerkingen aangaande de vertalingen. Een vergelijking met de uitkomsten van vorige jaren toont over 't algemeen geene vermeerdering van 't aantal voldoende cijfers.

Ten opzichte van de mondelinge examens is deze Commissie geheel getreden in de voetstappen van hare voorgangsters. Door de te behandelen stof streng te verdeelen heeft zij getracht een oordeel te verkrijgen over de kennis, die de candidaten bezaten van het taaleigen, over hun woordenschat en over den graad van vaardigheid en nauwkeurigheid, waarmede zij hunne gedachten in 't Engelsch konden uitdrukken.

Over het algemeen is de Commissie tevreden over de kennis van het taaleigen, den woordenschat, de kennis der spraakkunst en den graad van vaardigheid in het gebruik der taal. De Commissie blijft echter toekomstigen candidaten op het hart drukken, zooveel mogelijk goede, geschikte boeken te lezen en zich zooveel zij kunnen te oefenen in het spreken van de taal.

Ook de kennis van de theorie van de uitspraak en de toepassing van die kennis gaven wat het examen lager onderwijs betreft geen aanleiding tot bijzondere opmerkingen.

Het schriftelijk examenwerk voor de candidaten middelbaar onderwijs Engelsch bestond in de hierbij gevoegde vertaling (bijlage III, III*a*).

Zes vreemdelingen maakten een opstel over een der in bijlage IV genoemde onderwerpen en eene paraphrase van

een stuk poëzie (bijlage V). De volgende tabellen bevatten den uitslag van dit examen.

TABEL III. (Akte A.)

Gevraagde akte van bekwaamheid.	Candidaten.	Aantal van hen die zich hebben aangemeld.	niet zijn opgekomen.	niet zijn opgekomen voor het mondeling gedeelte.	zich hebben teruggetrokken onder 't mondeling examen.	het geheele examen hebben afgelegd.	zijn afgewezen.	zijn toegelaten.
Akte van bekwaamheid A voor schoolonderwijs in de Engelsche taal, ingevolge art. 4 der wet van 25 April 1879 (*Staatsblad* n°. 87).	Vrouwelijke .	77	1	5	0	71	32	39
	Mannelijke . .	60	3	6	0	51	29	22
	Totaal. .	137	4	11	0	122	61	61

TABEL IV. (Akte A.)

Candidaten.	Aantal malen dat is toegekend het praedicaat.	Schriftelijk. Paraphrase.	Schriftelijk. Vertaling in het Engelsch of opstel.	Mondeling. Klankleer.	Mondeling. Spraakkunst.	Mondeling. Taaleigen en woordenschat.	Mondeling. Vaardigheid.	Mondeling. Uitspraak.	Mondeling. Theorie van onderwijs en opvoeding.
Vrouwelijke.	5. zeer goed	0	4	0	0	0	3	3	0
	4. goed	0	10	11	9	6	12	13	1
	3. voldoende	1	34	29	35	35	42	30	39
	2. onvoldoende	4	26	28	23	27	14	24	11
	1. slecht	0	2	3	4	3	0	1	0
Mannelijke.	5. zeer goed	0	0	0	0	0	1	1	0
	4. goed	0	8	8	7	6	6	2	0
	3. voldoende	0	26	17	24	15	22	20	13
	2. onvoldoende	0	19	21	18	28	21	24	15
	1. slecht	1	4	5	2	2	1	4	1

Uit deze tabellen blijkt, dat 50 percent van de vrouwelijke en 40 percent van de mannelijke candidaten, d. i. ongeveer 46 percent van hen, die aan het schriftelijk examen deelnamen, de akte verwierven.

Over de schriftelijke paraphrase was het oordeel ongunstig, maar wegens het kleine aantal candidaten, die dit gedeelte van het schriftelijk werk maakten, kan de Commissie geene gevolgtrekking maken.

De uitslag van de schriftelijke vertaling was dit jaar gelijk aan die van het vorige jaar.

De uitslag van het mondeling gedeelte van het examen heeft in het algemeen geen nieuwe gezichtspunten opgeleverd. De kennis der spraakkunst was beter dan verleden jaar; toch bemerkte de Commissie, vooral bij de behandeling van de spraakkunst, dat het velen candidaten, vooral den mannelijken, ontbreekt aan de voor dit examen zoozeer vereischte algemeene ontwikkeling. Herhaaldelijk kwam het o. a. voor, dat candidaten niet de minste kennis hadden noch van 't Fransch, noch van 't Duitsch. De Commissie is van oordeel, dat dit niet mag voorkomen, en zou het zeer gewenscht achten, dat aan dezen verkeerden toestand een einde werd gemaakt door wettelijke regeling.

De uitslag van het onderzoek naar de kennis van het idioom, de vaardigheid, de klankleer en de uitspraak was over het algemeen gelijk aan die van vorige jaren. Ook nu waren sommige candidaten er niet in geslaagd, hun keel-*r*, die bij enkelen niet ongelijk was aan een *g*, in hunne uitspraak van het Engelsch door een Engelsche *r* te vervangen; anderen spraken hun „voiced" *th*'s nog steeds als *d*, en hun *sh* als een Nederlandsche *sj* uit, — onnauwkeurigheden, die niet mogen worden door de vingers gezien, vooral daar geregelde oordeelkundige oefening deze gebreken spoedig uit den weg pleegt te ruimen.

Bovendien deed zich bij het examen in de klankleer het eigenaardige geval voor, dat één candidaat (Engelschman) dit gedeelte geheel had verwaarloosd. Hij had nooit eenig boek over Engelsche klankleer ingezien, kende geen enkelen uitspraakregel en had nooit getracht, zich iets van de klankleer eigen te maken. Op grond daarvan werd de candidaat afgewezen.

II. *Russische taal.*

Voor de examens in de Russische taal waren met den voorzitter aangewezen de heeren van der Meulen, van Wijk en Woronick.

Op de voorbereidende vergadering, met machtiging van Uwe Excellentie gehouden op 1 Juli, werd tot secretaris de heer van der Meulen benoemd, waarna de inrichting van het examen uitvoerig werd besproken, en de vertaling benevens de onderwerpen voor het letterkundig opstel (bijlagen VI en VII) werden vastgesteld.

Het examen werd afgenomen te 's Gravenhage, het schriftelijk gedeelte op 25 en 26 Juli (welke tevens voor het nazien werden gebruikt), het mondeling gedeelte op 27 Juli.

De uitslag is weergegeven in de volgende tabellen.

TABEL I.

Candidaten.	Ingeschreven.	Aan het schriftelijk examen deelgenomen.	Na het schriftelijk examen teruggetrokken.	Aan het mondeling examen deelgenomen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Afgewezen en teruggetrokken samen.
Mannelijke	2	1	—	1	—	1	2
Vrouwelijke.	—	—	—	—	—	—	—
Totaal . . .	2	1	—	1	—	1	2

TABEL II.

ONDERWERP.	Aantal candidaten.	5 = zeer goed.	4 = goed.	3 = voldoende.	2 = onvoldoende.	1 = slecht.
Vertaling	1	—	—	1	—	—
Letterkundig opstel: taal en stijl	1	—	—	1	—	—
Letterkundig opstel: inhoud . .	1	—	—	—	—	1
Spraakkunst	1	—	—	—	1	—
Stijlleer.	1	—	—	—	1	—
Geschiedenis van de letterkunde	1	—	—	—	—	1
Lectuur	1	—	—	—	—	1
Taaleigen	1	—	—	1	—	—
Vaardigheid	1	1	—	—	—	—
Uitspraak	1	1	—	—	—	—
Methodologie.	1	—	—	1	—	—

De Commissie acht het gewenscht, waar dit examen voor de eerste maal is afgenomen, een eenigszins uitgebreid overzicht te geven van de door haar wenschelijk geoordeelde inrichting van het examen, opdat toekomstige candidaten

daaruit kunnen zien, aan welke eischen ongeveer zij zullen moeten voldoen.

Het examen is afgenomen op grond van het Koninklijk besluit van 2 Februari 1864 (*Staatsblad* n°. 8), vorderende: „grondige kennis van de taal, hare spraakkunst en de vereischten van een goeden stijl, blijkende uit een vaardig en juist gebruik, zoowel mondeling als schriftelijk; kennis van de hoofdtrekken van de geschiedenis en de voornaamste voortbrengselen harer letterkunde."

Bij afwezigheid van vrouwelijke candidaten behoefden de wijzigingen, door het Koninklijk besluit van 11 October 1869 (*Staatsblad* n°. 156) ter wille van onderwijzeressen aangebracht, niet in acht te worden genomen.

De Commissie meende zich geheel te moeten houden aan de in het Koninklijk besluit gestelde eischen en ook de letterkunde haar volle gewicht te moeten geven, maar aan den anderen kant niet te streng te mogen zijn ten opzichte van de theoretische studie, ofschoon zij uitbreiding van de eischen dienaangaande aanbeveelt. Zij geeft aan hare opvolgsters in overweging, zich aan het volgende programma te houden.

A. *Schriftelijk.*

1. Een vertaling uit het Nederlandsch in het Russisch, voor vreemdelingen desverlangd te vervangen door een opstel over één uit enkele opgegeven niet letterkundige onderwerpen.

2. Een opstel over een letterkundig onderwerp, te kiezen uit een lijst, samengesteld in verband met door de candidaten in 't bijzonder bestudeerde schrijvers en werken.

B. *Mondeling.*

I. Taalkennis.

1. *Nieuwe spraakkunst.* De candidaten moeten vertrouwd zijn met de taalvormen van het hedendaagsch Russisch en met de belangrijkste eigenaardigheden van zijn syntaxis, en deze taalvormen en eigenaardigheden kunnen samenvatten in eenvoudige formules. Kennis van voorname accentregels mag bij voorbeeld niet ontbreken. Zij moeten blijk geven in 't bezit te zijn van het theoretische inzicht dat noodig is om hun leerlingen het toepassen van syntactische verschijnselen, in 't bijzonder o. a. de *vidy glagola*, te onderwijzen. Daar deze leerlingen gewoonlijk West-Europeanen zullen zijn, is het ook voor Russen van geboorte onder de candidaten noodzakelijk, zich op de hoogte te stellen van de West-Europeesche spraakkunstmethode, hetgeen door het grondig bestudeeren van een goede Russische spraakleer voor vreemdelingen kan worden bereikt.

2. *Woordvorming en taaleigen.* Den candidaat worde voorgelegd een eenvoudig stuk klassiek proza (dit jaar was daarvoor een passage uit Lermontov's Held van onzen Tijd gekozen) en naar aanleiding daarvan worde hem gevraagd eenvoudige beteekenisverschillen tusschen gebruikelijke zinverwante woorden als: *vetchij, drjachlyj, staryj* in zinnen toe te lichten, en de rol en beteekenis van levende voor- en achtervoegsels en van andere middelen van woordvorming in de hedendaagsche taal uiteen te zetten. Voorts worde hem gelegenheid geschonken om te toonen, dat hij zich thuis voelt in Russische idiomatische uitdrukkingen. Door de mondelinge paraphrase van een stuk poëzie (ditmaal een stuk uit Lermontov's *Mcyri*) worde de candidaat in staat gesteld, te laten blijken, dat hij ook de dichterlijke Russische taal verstaat.

3. *Klankleer.* Van den candidaat worde verlangd eenige theoretische kennis van de Russische klanken, in 't bijzonder van de wijzigingen, welke deze in niet beklemtoonde lettergrepen ondergaan, van de palatalisatie van de medeklinkers en van de veranderingen waaraan de klinkers vanwege volgende gepalataliseerde medeklinkers blootstaan, terwijl de nadruk worde gelegd op klanken en eigenaardigheden, welke voor den Nederlander moeilijkheden opleveren, zooals de uitspraak van de *y* en van de sisklanken en de scheiding van de lettergrepen.

4. *Stijlleer.* De Commissie acht het onnoodig, van dit onderwerp voortaan een afzonderlijk onderdeel van het examen te maken.

5. *Historische spraakkunst.* Dit onderdeel zou de commissie onverplicht willen laten. Zij acht het echter, bij de eigenaardige toestanden in de Russische taal, van belang voor de candidaten, dat zij eenig begrip hebben van de verhouding tusschen Kerkslavische en Russische elementen in die taal, bij voorbeeld van de verhouding tusschen *glava* en *golova*, *sreda* en *sereda*, tusschen participale vormen op — *ucij* en — *uscij*. En wat grondiger kennis van het Oudkerkslavisch en van de historische ontwikkeling van de Russische taal strekke tot aanbeveling.

II. Letterkunde.

Ofschoon de eigenlijke Russische letterkunde nog geen twee eeuwen oud is, is zij zoo rijk, dat beperking van de eischen aan te raden is. De Commissie zou wenschen, dat (gelijk dit jaar is geschied) aan de candidaten werd verzocht, een lijst in te zenden van de werken, die zij hebben gelezen. Deze lijst moet eenigszins omvangrijk zijn, en ook enkele voorname werken van de grootste schrijvers, zooals Puskin, Gogolj, Turgenjev, Dostojevskij en Leo Tolstoj, bevatten. De letterkundige onderwerpen, die aan de candidaten bijzonder goed bekend zijn, zouden daarbij afzonderlijk kunnen worden aangeduid. Uitgebreide kennis van de letterkunde vóór de negentiende eeuw acht de Commissie niet noodzakelijk, maar zij is van oordeel, dat het bestudeeren van oudere Russische geschriften tot aanbeveling behoort te strekken.

De candidaten moeten begrip toonen van de ontwikkeling van de Russische letterkunde en kennis van de voornaamste punten in die ontwikkeling, in verband met de politieke en de algemeene beschavingsgeschiedenis van het Russische volk.

III. Uitspraak en vaardigheid.

Verlangd worde een behoorlijke beschaafde uitspraak en voldoende vaardigheid in 't spreken en verstaan van de taal.

Met dankzegging voor het in haar gestelde vertrouwen besluit de Commissie dit verslag.

Groningen,
Utrecht,
Schiedam, } 15 November 1911.

J. H. Kern, *Voorzitter.*
M. G. van Neck, *Secretaris.*
R. van der Meulen, *Secretaris.*

BIJLAGE T.

VERSLAG *der commissie, in 1911 belast geweest met het afnemen der examens handteekenen (lager onderwijs) naar aanleiding van het Koninklijk besluit van 24 October 1884* (Staatsblad *n°. 219).*

Aan
den Minister van Binnenlandsche Zaken.

De commissie, bij beschikking Uwer Excellentie van 26 Mei 1911 n°. 3680[I] afdeeling L. O., en gewijzigd bij beschikking van 8 Juli 1911 n°. 5507 afdeeling L. O., belast geweest met het afnemen van het examen, bedoeld in art. 6 van het Koninklijk besluit van 24 October 1884 (*Staatsblad* n°. 219) heeft de eer Uwe Excellentie bij dezen verslag van hare werkzaamheden te doen.

De commissie was, na de wijziging, samengesteld als volgt:

W. H. L. Janssen van Raay, hoogleeraar aan de Technische Hoogeschool te Delft, lid en voorzitter;

leden:

mejuffrouw A. J. A. Bridge, leerares aan de Academie van Beeldende Kunsten en onderwijzeres aan de Christelijke Meisjesschool te 's Gravenhage;

mejuffrouw J. M. E. Kerlen, directrice van de Dagteekenen Kunstambachtsschool voor meisjes te Amsterdam;

J. N. T. Buining, directeur van de gemeentelijke teekenschool, leeraar aan de gemeentelijke hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus en aan de ambachtsschool te Breda;

J. Godefroy, directeur van de Teekenschool voor Kunstambachten en leeraar aan de Middelbare Technische School, kweekschool voor machinisten, te Amsterdam;

F. W. van der Haagen te Velp, gemeente Rheden, leeraar aan de gemeentelijke hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus en onderwijzer aan scholen voor meer uitgebreid lager onderwijs te Arnhem, leeraar aan de burgeravondschool te Velp en aan de avondschool voor handwerkslieden te Dieren;

P. J. A. M. Haaring, leeraar aan de Academie van Beeldende Kunsten en directeur der teekenschool van den Nederlandschen Roomsch-Katholieken Volksbond te 's Gravenhage;

J. de Jong Czn., directeur der burgeravondschool en leeraar aan de gemeentelijke hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus te Utrecht;

J. de Jong Hzn., leeraar aan de Rijks-hoogere burgerschool te Zwolle;

B. Korteling, leeraar aan de avondteekenschool, onderwijzer aan de Rijkskweekschool voor onderwijzers en aan de Rijks-normaallessen te Deventer;

E. F. J. Lücker te Nijmegen, leeraar aan het Canisiuscollege te Nijmegen en directeur der teekenschool voor ambachtslieden te Echt;

J. D. Ros, leeraar aan de Academie van Beeldende Kunsten en conservator van het Museum van Kunstnijverheid te 's Gravenhage, en

A. Spoon, leeraar aan de Academie van Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen te Rotterdam;

plaatsvervangende leden:

mejuffrouw A. F. J. van Ketwich, onderwijzeres aan openbare scholen te Amsterdam, en

G. J. Feith, leeraar aan de vierde hoogere burgerschool met driejarigen cursus te Amsterdam.

In de eerste vergadering, gehouden Zaterdag 17 Juni, werd besloten dat de regeling van het examen in hoofdzaak gelijk zou wezen aan die van het vorige jaar, welke regeling toen in het algemeen, en later in de tweede vergadering, gehouden Woensdag 12 Juli, meer in bizonderheden werd vastgesteld.

Al het practische werk der candidaten werd weder in het eerste gedeelte van het examen samengebracht, met dien verstande dat een dag voor het teekenen naar stilleven en het maken van eene perspectivische schets, en een tweede dag voor de practische methodiek (zwartbordteekenen) en teekenen naar ornament bestemd werd.

Met het oog op de omvangrijke administratie van het examen besloot de commissie wederom twee secretarissen te benoemen en wees zij de leden J. de Jong Hzn. en J. D. Ros als zoodanig aan.

Voor het practische gedeelte van het examen werden de candidaten in 6 groepen van gemiddeld 70 personen opgeroepen. Iedere groep werkte twee achtereenvolgende dagen van 9 tot 12 en van 1.30 tot 4 uur. Voor de perspectivische schets werd het uur van 9—10 uitgetrokken en voor het zwartbordteekenen een half uur. Dit zwartbordteekenen omvatte het schetsen naar de natuur van een voorwerp of plant en het maken van eene geheugenteekening (voorwerp, dier of plant, afzonderlijk of wel geplaatst in de natuurlijke omgeving). Het zwartbordteekenen geschiedde door de candidaten in kleine groepen en in een afzonderlijk vertrek. Voor het teekenen naar stilleven bleef 4½ uur en voor dat naar pleister 5 uur beschikbaar.

De beoordeeling van de stilleven-, de ornament- en de perspectivische schetsteekening geschiedde, als vroeger, iederen Woensdag- en Zaterdagmorgen; het opmaken en vaststellen der cijfers den middag daarop. De cijfers voor de bordteekeningen werden uit den aard der zaak onmiddellijk opgemaakt en vastgesteld.

Voor het beoordeelen der teekeningen werd de commissie in subcommissies gesplitst; die voor het ornament, het stilleven en de perspectivische schets bleven onveranderlijk van samenstelling, maar wisselden onderling van taak; de subcommissie voor het zwartbordteekenen daarentegen bestond uit een blijvenden voorzitter, met drie volgens rooster wisselende leden. Door deze regeling kreeg ieder lid der examencommissie meermalen de gelegenheid om aan de beoordeeling van ieder type der gemaakte werkstukken deel te nemen.

Het voorbeeld voor stilleventeekenen was een 18de eeuwsche stoel, afkomstig uit de verzameling der Technische Hoogeschool te Delft; het pleisterornament was een afgietsel van een muuranker, voorkomende aan het Stadhuis te Delft.

Bij het zwartbordteekenen en het maken van de perspectivische schets hadden nooit twee naast elkaar zittende candidaten dezelfde opgave.

Het eerste gedeelte van het examen begon op Donderdag 13 Juli en eindigde op Woensdag 2 Augustus.

Voor dit gedeelte slaagden 59½ % der vrouwelijke en ruim 61 % der mannelijke of gemiddeld 61 % der gezamenlijke candidaten.

Op Donderdag 3 Augustus werden 's morgens de opgaven voor de perspectievische constructie behandeld en vastgesteld en de voorbereidende werkzaamheden voor het tweede gedeelte van het examen voleindigd.

Dit tweede gedeelte bestond wederom uit een mondeling examen in de beginselen der wiskundige perspectief en in de methodiek van het teekenonderwijs, benevens in het vervaardigen van eene perspectivische constructie.

Een en ander was te voren besproken en vastgesteld in de derde vergadering der commissie, gehouden 3 Augustus, des namiddags.

De candidaten die het tweede gedeelte van het examen medemaakten, werden in groepen van 23 tot 26 verdeeld.

Het mondeling examen duurde voor iederen candidaat hoogstens 50 minuten.

Voor het vervaardigen van de perspectivische constructie kreeg men over 2 uren te beschikken.

Bij het mondeling onderzoek naar de kennis van de theoretische perspectief werd weer hoofdzakelijk gelet op het goed begrijpen en verklaren van de meest gebruikelijke en elementaire constructies.

Het tweede gedeelte van het examen had voor de vrouwelijke candidaten plaats op Vrijdag 4 en Zaterdag 5 Augustus.

Op Maandag 7 Augustus begon het voor het publiek toegankelijke examen voor de mannelijke candidaten. Dit examen eindigde Woensdag 16 Augustus.

Op de twee eerstgenoemde dagen werd het mondeling examen door 5 subcommissies afgenomen.

Daarna werden ook de plaatsvervangende leden opgeroepen, zoodat toen met 6 subcommissies kon worden gewerkt.

Voor het volledige examen slaagden in het geheel 54 % der vrouwelijke en eveneens 54 % der mannelijke candidaten. Hiervan waren 8 vrouwelijke en 74 mannelijke, te zamen 82, in het bezit der onderwijzersakte.

Met ingenomenheid constateert de commissie, dat de vaardigheid der candidaten in het zwartbordteekenen vooruitgaande is, en dat daardoor dit voor de praktijk van het Lager Onderwijs zoo hoogst gewichtige onderdeel van het examen meer en meer tot zijn recht komt.

De commissie betreurt het evenwel, te moeten opmerken, dat bij het mondeling onderzoek naar de kennis van de theoretische perspectief, kennis der vlakke meetkunde en de kennis van de meest elementaire begrippen der Vlakke Meetkunde en Stereometrie. Vooral nu de vormleer niet meer op de lagere school als verplicht leervak wordt onderwezen, is het dubbel noodig dat bij de akte voor Handteekenen L. O., die elementaire kennis der vlakke meetkunde niet ontbreekt, afgescheiden van het feit dat voor het goed begrijpen der theoretische perspectief vele candidaten te kort schoten in stereometrie onontbeerlijk is.

Ten slotte maakt de commissie nog de opmerking, dat verschillende candidaten, die niet alleen voldoende, maar goed of zeer goed konden teekenen, toch moeten worden afgewezen wegens een volkomen gebrek aan inzicht in de perspectivische constructies en vooral ook wegens bijna volstrekte onwetendheid in de methodiek van het handteekenen op de lagere school.

De commissie wijst er toekomstige candidaten op, dat de begeerde akte niet in de eerste plaats bekwaamheid als teekenaar waarborgt, maar vooral de bevoegdheid tot het geven van onderwijs verleent.

Hieronder volgen eenige tabellen betreffende de candidaten en de door hen behaalde cijfers.

	Candidaten.	Vrouwelijke.	Mannelijke.
Ingeschreven	435	78	357
Vóór of gedurende het 1ste gedeelte van het examen teruggetrokken.	18	4	14
Te examineeren dus.	417	74	343
Onvoldoende voor het 1ste gedeelte	163	30	133
Voldoende voor het 1ste gedeelte	254	44	210
Onvoldoende voor het 2de gedeelte	35	6	29
Geslaagd	223	40	183

Aan de candidaten die het eerste gedeelte van het examen hebben afgelegd

werd toegekend het cijfer	voor teekenen naar de natuur		voor practische perspectief	voor practische methodiek
	Ornament	Stilleven		
6	6	4	13	24
5	48	42	53	80
4	238	236	226	202
3	112	124	109	97
2	13	10	16	14
1	—	1	—	—

En aan degenen, die aan het geheele examen hebben deelgenomen

werd toegekend het cijfer	voor teekenen naar de natuur		voor perspectief		voor methodiek	
	Ornament	Stilleven	Practisch	Theoretisch.	Practisch.	Theoretisch
6	6	4	13	13	23	17
5	48	42	52	88	72	75
4	197	195	154	106	125	120
3	7	17	37	44	38	39
2	—	—	2	7	—	7
1	—	—	—	—	—	—

De commissie heeft ten slotte de eer Uwe Excellentie dank te zeggen voor het haar geschonken vertrouwen en legt hierbij haar mandaat neer.

Delft,
Zwolle,
's Gravenhage, } 5 September 1911.

W. H. L. Janssen v. Raay, *Voorzitter.*

J. de Jong Hzn.,
J. D. Ros, } *Secretarissen.*

BIJLAGE U.

VERSLAG *der Commissie, in 1911 belast geweest met het examineeren van hen, die eene akte van bekwaamheid verlangden tot het geven van middelbaar onderwijs in zeevaartkunde en wis- en natuurkundige wetenschappen of tot het geven van lager onderwijs in de wiskunde, bedoeld in artikel 86 der wet tot regeling van het lager onderwijs.*

Aan
Zijne Excellentie den Minister van
Binnenlandsche Zaken.

De Commissie, krachtens art. 69 der wet van 2 Mei 1863 (*Staatsblad* n°. 50) door Uwe Excellentie bij beschikking van 23 September 1911, n°. 7240ᵗ, afd. H. M. O., aangewezen tot het afnemen van bovengenoemde examens, bestond uit de heeren:

dr. J. Campert, inspecteur van het middelbaar onderwijs te 's Gravenhage, als voorzitter;

dr. P. Zeeman Gz., hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Leiden, en dr. Jan de Vries, hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Utrecht, als ondervoorzitters;

dr. J. C. Kluyver, dr. F. A. H. Schreinemakers en dr. G. C. J. Vosmaer, hoogleeraren aan de Rijksuniversiteit te Leiden;

dr. F. A. F. C. Went, hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Utrecht;

dr. J. H. Bonnema en dr. F. Schuh, hoogleeraren aan de Rijksuniversiteit te Groningen;

dr. R. Sissingh, hoogleeraar aan de gemeente-universiteit te Amsterdam;

W. H. L. Janssen van Kaay, L. A. van Roijen en dr. G. Schouten, hoogleeraren aan de Technische Hoogeschool te Delft;

L. Roosenburg, directeur van de filiaalinrichting van het Koninklijk Meteorologisch Instituut te Amsterdam;

W. Noorduyn, directeur van de Zeevaartschool te Rotterdam;

J. M. W. Spronk, Ph. J. Stok, leeraren aan eene hoogere burgerschool te 's Gravenhage;

M. H. Spruyt, schoolopziener in het arrondissement Brielle te Heenvliet;

H. J. van Veen, leeraar aan de hoogere burgerschool te Delft;

P. Poot, hoofd eener openbare lagere school te 's Gravenhage,

als leden.

Bij beschikking van Uwe Excellentie van 20 November 1911, n°. 9106ᵗ, afd. H. M. O., werd alsnog benoemd tot plaatsvervangend lid:

dr. J. A. Barrau, hoogleeraar aan de Technische Hoogeschool te Delft.

In de eerste vergadering, gehouden op 4 October, desnamiddags te 2 uur, werden de subcommissiën benoemd en werd de regeling van het schriftelijk gedeelte der examens vastgesteld. De Commissie wees den heer Ph. J. Stok als secretaris aan.

Op 7 en 11 October werden door de sub-commissiën voor de wiskunde en voor zeevaartkunde de opgaven voor het schriftelijk gedeelte der examens vastgesteld; op 7 October die voor middelbaar onderwijs en voor lager onderwijs, op 11 October die voor zeevaartkunde.

Het schriftelijk gedeelte van de examens had plaats:

voor de akte I: op 9 en 10 November van 9—12, op 11 November van 9—11, op 16 en 17 November van 9—12, op 18 November van 9—11, op 7 en 8 December van 9—12, op 9 December van 9—11, op 27 en 28 December van 9—12, op 29 December van 9—11;

voor de akte Kᴵ: op 16 en 17 October van 9—12 en van 1¼—4 uur, op 18 October van 9—12 uur;

voor de akte Kᴵᴵ: op 21 December van 9—12 en van 1—4 uur;

voor de akte Kᵛ: op 23 en 24 October van 9—12 en van 1—4 uur;

voor de akte Wiskunde L. O.: op 19 en 20 October van 9—11½ en van 1—3½ uur;

voor de akten Kᴵᴵᴵ en Kᴵᵛ werd geen schriftelijk werk opgegeven.

Het aantal der verlangde akten bedroeg 238.

Het aantal candidaten voor elke akte, de aard der verlangde akten, het verloop en de uitslag der examens, benevens de namen der examinatoren, zijn opgegeven in de tabel, welke Uwe Excellentie hierbij gelieve aan te treffen.

De examens gaven aanleiding tot de navolgende opmerkingen:

I. Omtrent dit examen kan worden opgemerkt, dat sommige candidaten, tengevolge van te weinig oefening, de noodige vaardigheid misten in het nauwkeurig uitcijferen van zeevaartkundige vraagstukken.

Op grond van het feit, dat sedert eenige jaren in de Nautical Almanac geen opgaven meer worden geplaatst omtrent maansafstanden tot de zon en eenige andere hemellichamen, waren enkele candidaten tot de gevolgtrekking gekomen, dat bekendheid met de methode der bepaling van den middelbaren tijd Greenwich door maansafstanden, voor hen niet meer noodig zou zijn. De Commissie is van oordeel, dat deze gevolgtrekking onjuist is, en dat bekendheid met de genoemde methode, voor candidaten voor de akte I nog altijd noodig is.

Bij eenige candidaten bleek, dat zij de theorie betreffende de afwijking van het kompas tengevolge van den invloed van het scheepsijzer niet voldoende machtig waren. De beteekenis

van de termen, voorkomende in de door Poisson aangegeven grondformules, kon door deze candidaten niet voldoende verklaard worden.

Bij sommige candidaten bleek de kennis der meteorologie onvoldoende. Deze candidaten hadden uit het oog verloren, dat een meteorologische kennis die voldoende kan worden geacht voor stuurlieden ter koopvaardij, nog niet voldoende is voor den aanstaanden leeraar in de meteorologie.

K[I]. Voor het afleggen van dit examen hadden zich aangemeld 71 candidaten; aan 28 hunner kon de gevraagde akte worden uitgereikt. Deze uitslag stemt, wat het percentage der geslaagden betreft, geheel overeen met die der beide vorige jaren en de toen omtrent den uitslag van het examen gemaakte opmerkingen zouden nu kunnen worden herhaald. Het aantal der candidaten, die een werkelijk goed examen aflegden, was gering; daarentegen was het aantal hunner, die onvoldoende waren voorbereid, vrij groot. Vooral bleek weder bij het examen in de stelkunde, dat een juist inzicht in de leer der grenswaarden en de theorie der reeksen in de meeste gevallen ontbrak. De Commissie raadt daarom toekomstigen candidaten nogmaals met den meesten nadruk aan dit gedeelte der stelkunde meer aandacht waardig te keuren.

Wijl het aantal candidaten ongeveer 20 pct. kleiner was dan in 1910, deden zich de bezwaren, waarop toen door de Commissie werd gewezen, in mindere mate voor. Ditmaal was het mogelijk de examens zoo in te richten, dat gedurende de geheele maand November slechts gedurende drie dagen per week werd geëxamineerd.

K[II]. Dit examen gaf geene aanleiding tot opmerkingen.

K[III]. De practische kennis der scheikunde moet o. a. blijken uit het doen van proeven, zooals die bij het elementair onderwijs noodig zijn, waarbij de candidaat zich rekenschap behoort te geven van de inrichting der proef, van het verloop der reactie en van de verschijnselen, waarop hij de aandacht zijner leerlingen wil vestigen.

K[IV]. en K[V]. Deze examens gaven geene aanleiding tot opmerkingen.

L. O. art. 86. Wiskunde. Bij het examen in stelkunde werden de schriftelijke vraagstukken door het meerendeel der candidaten voldoende, door sommigen zeer goed opgelost. Bij het mondeling onderzoek gaven de meesten blijk de theorie behoorlijk bestudeerd te hebben; alleen de toepassing liet bij enkelen te wenschen over. Hoewel het schriftelijk werk voor planimetrie over het algemeen bevredigend gemaakt werd, wenscht de Commissie toch op te merken, dat het werk van velen, zoowel wat betreft netheid der teekeningen, als nauwkeurigheid van beredeneering, te wenschen overliet. Ook bij het mondeling onderzoek bleken vele candidaten zich met zeer weinig juistheid uit te drukken.

Ten slotte bleek vaak, dat sommige deelen der theorie door de candidaten alleen behandeld konden worden, indien zij een figuur gebruikten, overeenkomende met de figuur uit hun leerboek. Een andere ligging van de onderdeelen der figuur, b.v. bij de theorie der gelijkvormigheidspunten en machtlijnen, bracht hen volkomen in de war.

Bij het examen in goniometrie en trigonometrie bleken vele candidaten niet voldoende bedreven te zijn in de oplossing van goniometrische vergelijkingen. Ook konden meerdere candidaten de eenvoudigste bewerkingen met cyclometrische functies niet uitvoeren; sommigen hadden dit onderwerp zelfs geheel verwaarloosd.

Wat betreft het examen in stereometrie, merkt de Commissie op, dat wederom bij vele candidaten de vaardigheid in het teekenen van ruimte-figuren te wenschen overliet.

Aan het einde van hare taak gekomen, heeft de Commissie de eer Uwer Excellentie haar dank te brengen voor het in haar gestelde vertrouwen.

's Gravenhage, 12 Januari 1912.

Namens de Commissie,
J. Campert, *Voorzitter.*
Ph. J. Stok, *Secretaris.*

Bijlagen.

Akten.	Aantal candidaten die zich hadden aangemeld.			Aantal candidaten die aan het examen deelnamen.			Aantal niet geslaagde candidaten: die zich terugtrokken.			die werden afgewezen.			Totaal.			Aantal geslaagde candidaten.			Examinatoren.
	M.	V.	T.	M.	V.	T.	M.	V.	T.	M.	V.	T.	M.	V.	T.	M.	V.	T.	
I. Zeevaartkunde	9	—	9	8	—	8	1	—	1	3	—	3	4	—	4	4	—	4	Noorduyn en Roosenburg.
K[I]. Wiskunde . .	68	3	71	62	3	65	10	—	10	27	—	27	37	—	37	25	3	28	Barrau, Janssen van Raay, Kluyver, Schouten, Schuh, de Vries en Zeeman.
K[II]. Beginselen der Mechanica enz.	3	1	4	3	1	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	1	4	Janssen van Raay en van Rotjen.
K[III]. Beginselen der Natuurkunde enz.	4	—	4	4	—	4	—	—	—	2	—	2	2	—	2	2	—	2	Noorduyn, Schreinemakers en Sissingh.
K[IV]. Beginselen der Delfstofkunde enz.	—	3	3	—	3	3	—	—	—	—	1	1	—	1	1	—	2	2	Bonnema, Vosmaer en Went.
K[V]. Hoogere Wiskunde . . .	16	—	16	15	—	15	2	—	2	7	—	7	9	—	9	6	—	6	Barrau, Kluyver, Schouten, Schuh, de Vries en Zeeman.
L. O. art. 86 Wiskunde	115	16	131	104	16	120	5	4	9	31	5	36	36	9	45	68	7	75	Poot, Spronk, Spruyt, Stok en van Veen.

BIJLAGE V.

VERSLAG *der Commissie, in 1911 belast geweest met het examineeren van hen, die eene akte van bekwaamheid verlangden tot het geven van lager en middelbaar onderwijs in de gymnastiek.*

Aan
Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken.

De Commissie, krachtens art. 69 der wet tot regeling van het middelbaar onderwijs en art. 86 der wet tot regeling van het lager onderwijs, bij beschikking van 23 Juni 1911, n°. 4700[f], afdeeling H. M. O., benoemd, heeft de eer, Uwer Excellentie het navolgend verslag van hare werkzaamheden aan te bieden.

De Commissie was samengesteld als volgt:

K. ten Bruggencate, inspecteur van het middelbaar onderwijs, te 's Gravenhage, lid en voorzitter;
J. A. Vrijheid, arts, oud-officier van gezondheid der 1ste klasse, te Utrecht, lid en ondervoorzitter;
P. H. Lamberts, arts, te Utrecht;
dr. J. J. le Roy, directeur der hoogere burgerschool te Deventer;
dr. A. van der Minne, officier van gezondheid der 1ste klasse, te Utrecht;
H. A. Elias, leeraar aan de 1ste hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus, te Amsterdam;
J. H. Luiting, leeraar aan de 1ste hoogere burgerschool met 3-jarigen cursus, te Amsterdam;
R. M. Roemer, leeraar aan de 3de hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus, te Amsterdam;
C. J. G. Mieremet, leeraar aan de gemeentelijke hoogere burgerscholen, te Utrecht;
K. Ramkema, leeraar bij het middelbaar onderwijs en onderwijzer aan de Rijksnormaallessen te Utrecht;
A. B. Meilink, leeraar aan de middelbare school voor meisjes te Rotterdam;
W. de Graaf, leeraar aan de Rijks hoogere burgerschool te Middelburg;
A. C. Sonneveldt, leeraar aan de hoogere burgerschool te Tiel.

Alle bijeenkomsten der Commissie, zoomede de zittingen, in het verslag nader aangeduid, werden gehouden in het gebouw der Rijks- hoogere burgerschool te Utrecht.
De eerste bijeenkomst werd gehouden op 2 Juli 1911.
Voor deze voorbereidende vergadering was de agenda:

a. het benoemen van een secretaris der Commissie;

b. het vaststellen der examendagen in verband met het aantal candidaten, dat zich voor beide akten (lager en middelbaar onderwijs) had aangemeld;

c. het vaststellen van de onderdeelen van het examen;

d. het ontwerpen van de examenroosters;

e. het indeelen in subcommissiën voor de verschillende onderdeelen van het examen, en

f. het bespreken van de mogelijkheid om, ten behoeve van het practische deel der examens, te kunnen beschikken over geoefende schoolklassen van de lagere en middelbare school.
Het secretariaat der Commissie werd opgedragen aan het lid R. M. Roemer.
Ten opzichte van het onder *c* genoemde werd, in navolging der commissiën van de vorige jaren, bepaald, dat als onderdeelen van het examen, zoowel voor de akte D (lager onderwijs), als voor de akte P (middelbaar onderwijs), de alinea's zonder gelden als aangegeven in de programma's van genoemde akten.
Bij het examen lager onderwijs zou het onderzoek voor de mannelijke candidaten zich dus bepalen tot:

Alinea 1 en 2:

a. bekendheid in hoofdzaak met den bouw en de verrichtingen van het menschelijk lichaam;

b. de bekendheid, meer in bijzonderheden, met de beenderen en hunne verbindingen en met de meest belangrijke spieren, voornamelijk in verband met de meest gebruikelijke oefeningen in de gymnastiek.
Op den rooster komen deze alinea's voor als: „Physiologie" en „anatomie".
Evenals hare voorgangster, meende ook deze Commissie, dat het ter wille van de degelijkheid van het onderzoek en de nauwkeurigheid bij de beoordeeling, noodzakelijk zou zijn, den candidaten een afzonderlijk cijfer op den rooster te geven voor „theorie" en „toepassing", met dien verstande evenwel, dat de waardeering van beide onderdeelen te zamen in één eindcijfer zou worden uitgedrukt.

Alinea 3. Bedrevenheid in nuttige lichaamsoefeningen. („Eigen werk" op den rooster.)

Alinea 4. Eenige bedrevenheid in het leiden van gymnastische oefeningen voor leerlingen van beiderlei kunne en van den leeftijd, waarop zij de school voor gewoon lager onderwijs plegen te bezoeken, inzonderheid van de oefeningen, met name in het programma omschreven. („Les geven" op den rooster.)

Alinea 5. Bekendheid met de voorzorgen bij het geven van gymnastiekonderwijs aan bovengenoemde leerlingen in acht te nemen, van welke bekendheid ook bij een mondeling onderzoek zou moeten blijk gegeven worden. (Als „theorie" voorkomende op den rooster.)

Ook deze Commissie meende, evenals hare voorgangsters, aan de cijfers voor les geven (Al. 4), grootere waarde te mogen toekennen dan aan die voor theorie (Al. 5), en het gemiddelde der cijfers van beide alinea's te zamen, als eindcijfer op den rooster te moeten vaststellen.
Voor de vrouwelijke candidaten zou het onderzoek zich bepalen tot genoemde alinea's, behoudens de wijzigingen, in het programma bedoeld.

Bij het examen middelbaar onderwijs zou het onderzoek voor de mannelijke candidaten zich bepalen tot:

Alinea 1. Algemeene kennis van den bouw en verrichtingen van het menschelijk lichaam; bekendheid, meer in bijzonderheden, met de beenderen en hunne verbindingen en, voor zoover noodig, met de spieren, voornamelijk met het oog op de gebruikelijke oefeningen in de gymnastiek. (Op den rooster „physiologie" en „anatomie".)

Alinea 2. Bedrevenheid in nuttige lichaamsoefeningen. („Eigen werk" op den rooster.)

Alinea 3 en 5:

a. kennis der eischen van een doeltreffenden gang van het gymnastiekonderwijs voor de verschillende soorten van scholen, waar het onderwijs wordt gegeven, en

b. nauwkeurige bekendheid met de voorzorgen, die bij het geven van gymnastiekonderwijs moeten genomen worden. (Op den rooster staat hiervoor: „theorie".)

Alinea 4. Bedrevenheid in het leiden van gymnastische oefeningen voor leerlingen van beiderlei sekse en van den leeftijd waarop zij de lagere en middelbare school plegen te bezoeken. („Les geven" op den rooster.)

Met de cijfers door de candidaten bij het examen middelbaar onderwijs verkregen voor de vakken, vermeld in al. 1 (physiologie en anatomie), al. 3 en 5 (theorie) en al. 4 (les geven), besloot de Commissie, dat op dezelfde wijze zou worden gehandeld als voor het examen lager onderwijs.

Alinea 6. Bedrevenheid in het onderwijzen van het schermen en van de handgrepen met het geweer.

Voor de vrouwelijke candidaten evenwel, zou het onderzoek zich bepalen tot de alinea's 1, 2, 3, 4 en 5, met inachtneming van de wijzigingen, in het programma aangegeven.

Aangemeld hadden zich:

voor de akte lager onderwijs: 46 mannelijke en 5 vrouwelijke candidaten, en

voor de akte middelbaar onderwijs: 64 mannelijke en 31 vrouwelijke candidaten.

Onderstaand staatje moge een overzicht geven van het aantal candidaten in 1901 tot en met 1911.

Aangemeld in:	Lager onderwijs.			Middelbaar onderwijs.		
	Mannel. cand.	Vrouwel. cand.	Totaal.	Mannel. cand.	Vrouwel. cand.	Totaal.
1901 . .	38	2	40	15	9	24
1902 . .	28	1	29	19	15	34
1903 . .	30	4	34	19	15	34
1904 . .	36	5	41	18	17	35
1905 . .	44	4	48	19	23	42
1906 . .	44	4	48	25	16	41
1907 . .	37	8	45	34	20	54
1908 . .	29	8	37	34	18	52
1909 . .	31	1	32	37	22	59
1910 . .	43	3	46	54	23	77
1911 . .	46	5	51	64	31	95

Zooals uit dit staatje blijkt, onderging het aantal candidaten, dat zich jaarlijks voor de akte lager onderwijs aanmeldt, sedert 1901 geen belangrijke wijziging, terwijl dat van de candidaten voor de akte middelbaar onderwijs — het vorige jaar reeds het drievoud bereikende — dit jaar tot bijna het *viervoud* steeg.

Het betrekkelijk groot aantal candidaten, dat zich voor beide akten had aangemeld, inzonderheid dat voor de akte middelbaar onderwijs, en de wenschelijkheid, om de examens te doen eindigen wanneer de lessen aan de Rijks- hoogere burgerschool wederom aanvingen, maakten ook dit jaar eene dubbele Commissie noodig; hierdoor zou het mogelijk zijn voor de akte lager onderwijs in plaats van vier *acht* candidaten per dag en voor de akte middelbaar onderwijs in plaats van zes *twaalf* candidaten in twee dagen te examineeren.

Met het oog voorts op het eindigen der vacantie voor de openbare lagere scholen te Utrecht, werd bepaald:

a. dat de candidaten voor het lager onderwijs (51, t. w. 46 mannelijke en 5 vrouwelijke) zouden geëxamineerd worden in 7 dagen, n.l. van 7 tot en met 12 Augustus en 1 September, en

b. dat de candidaten voor het middelbaar onderwijs (95, t. w. 64 mannelijke en 31 vrouwelijke) zouden geëxamineerd worden in 18 dagen, n.l. van 14 Augustus tot en met 2 September.

Om voor het practisch deel van het examen te kunnen beschikken over de benoodigde schoolklassen (jongens en meisjes van lagere en middelbare scholen), werd besloten, de medewerking te verzoeken van het gemeentebestuur van Utrecht, van den schoolopziener in het district Utrecht, van den directeur der Rijksnormaallessen en van de hoofden der openbare lagere scholen aan het Janskerkhof, in de Oude Kerkstraat, Kruisdwarsstraat, Palmstraat, Weistraat, Poortstraat en op de Plompetorengracht.

Betreffende de te volgen roosters werd besloten, voor zoover voor het examen lager onderwijs 8 candidaten per dag zouden opgeroepen worden, en voor het examen middelbaar onderwijs telkens 12 candidaten voor 2 dagen, de roosters te volgen zooals zij door de Commissie van het vorige jaar waren vastgesteld voor *vier* en voor *zes* candidaten.

Voor elk der onderdeelen van het examen lager en middelbaar onderwijs zouden twee subcommissiën zijn, bestaande elk uit twee leden, als volgt:

a. voor de praktijk (les geven): twee leden gymnastici;

b. voor de „anatomie" en de „theorie der gymnastiek": één medicus en één gymnasticus, en

c. voor de „physiologie" en de „theorie der gymnastiek": één medicus en één gymnasticus, met dien verstande evenwel, dat ten opzichte der subcommissiën, genoemd onder *b* en *c*, het onderzoek naar de kennis van „anatomie" en „physiologie" bleef opgedragen aan den medicus, zoodat de gymnastiekleeraar als assessor optrad, terwijl voor het onderzoek naar de kennis van de „theorie der gymnastiek" het omgekeerde het geval zou zijn.

De acht leden gymnastici zouden beurtelings in elk der subcommissiën zitting nemen.

Als examinatoren voor de physiologie zouden optreden: J. A. Vrijheid en dr. J. J. le Roy, en voor de anatomie: P. H. Lamberts en dr. A. van der Minne.

De tweede bijeenkomst der Commissie werd gehouden op Zondag 6 Augustus. De werkzaamheden bepaalden zich tot:

a. het bespreken der exameneischen;

b. het treffen van eene regeling, opdat op de bepaalde uren schoolklassen beschikbaar zouden kunnen zijn; en

c. het nemen van maatregelen om te kunnen beschikken over de benoodigde schermgereedschappen.

Ingekomen berichten van candidaten, die door ziekte of om andere redenen verhinderd waren, aan het examen deel te

nemen, maakten in de getroffen regelingen geene wijziging noodig.

Van het gemeentebestuur van Utrecht was een gunstig antwoord ontvangen op het verzoek der Commissie, om voor het practisch deel der examens te mogen beschikken over schoolklassen van openbare lagere scholen. Aan de voorwaarde daarbij gesteld, om met de hoofden der betrokken scholen in overleg te treden, werd nu zoo spoedig mogelijk voldaan. Was het daardoor mogelijk te beschikken over geoefende klassen van genoemde scholen, tevens stelde een voldoend aantal leerlingen van middelbare scholen voor jongens zich gaarne ter beschikking van de Commissie, terwijl door de gewaardeerde medewerking van den directeur der Rijksnormaallessen mede beschikt kon worden over goed geoefende vrouwelijke leerlingen.

Hieronder mogen volgen de roosters voor het examen lager en middelbaar onderwijs.

Rooster voor het examen lager onderwijs. (2 × 4 candidaten.)

UREN.	Candidaat A en E.	Candidaat B en F.	Candidaat C en G.	Candidaat D en H.
8.30—9.30	Eigen werk.	Eigen werk.	Eigen werk.	Eigen werk.
10—11	Anatomie en theorie (oefeningen aan toestellen).	Physiologie en theorie (oefeningen zonder toestellen).	Les geven.	
11—12	Physiologie en theorie (oefeningen zonder toestellen).	Anatomie en theorie (oefeningen aan toestellen).		Les geven.
2—3	Les geven.		Anatomie en theorie (oefeningen aan toestellen).	Physiologie en theorie (oefeningen zonder toestellen).
3—4		Les geven.	Physiologie en theorie (oefeningen zonder toestellen).	Anatomie en theorie (oefeningen aan toestellen).

Rooster van het examen middelbaar onderwijs (2 × 6 candidaten in twee dagen).

Eerste dag.

38.0—9.25	10—10.20 Les geven lagere school cand. A „ G	10.30—11 Les geven lagere school cand. C „ I	11—11.30 Les geven lagere school cand. B „ H	1—2.20 Les geven middelbare school *meisjes* 1—1.20 cand. A en G 1.20—1.40 „ B „ H 1.40—2 „ C „ I 2—2.20 „ F „ M	2.30—3 Les geven lagere school cand. F „ M	3—3.30 Les geven lagere school cand. E „ L	3.30—4 Les geven lagere school cand. D „ K
Eigen werk voor alle candidaten	10—11.20 Anatomie en theorie (oefeningen aan toestellen) cand. D „ K	11.20—12 Anatomie cand. F „ M			2—3.20 Anatomie en theorie (oefeningen aan toestellen) cand. A „ G	3.20—4 Theorie (oefeningen aan toestellen) cand. C „ I	
	10—11.20 Physiologie en theorie (oefeningen zonder toestellen) cand. E „ L	11.20—12 Physiologie cand. C „ I			2—3.20 Physiologie en theorie (oefeningen zonder toestellen) cand. B „ H	3.20—4 Theorie (oefeningen zonder toestellen) cand. F „ M	

Rooster van het examen middelbaar onderwijs (2 × 6 candidaten in twee dagen).

Tweede dag.

8.15–9.35 en 8–9.15	10–10.40 Les geven middelb. school jongens cand. C „ I	10.40–11.20 Les geven middelb. school jongens cand. A „ G	10.20–12 Les geven middelb. school jongens cand. B „ H	1: 2 Les geven middelbare school *meisjes* 1–1.20 cand. D en K 1.20–1.40 „ E „ L	2–2.40 Les geven middelb. school jongens cand. F „ M	2.40–3.20 Les geven middelb. school jongens cand. E „ L	3.20–4 Les geven middelb. school jongens cand. D „ K
Eigen werk en schermen voor alle candidaten.	10–11.20 Anatomie en theorie (oefeningen aan toestellen) cand. E „ L	11.20–12 Anatomie cand. C „ I			2–3.20 Anatomie en theorie (oefeningen aan toestellen) cand. B „ H	3.20–4 Theorie (oefeningen aan toestellen) cand. F „ M	
	10–11.20 Physiologie en theorie (oefeningen zonder toestellen) cand. D „ K	11.20–12 Physiologie cand. F „ M			2–3.20 Physiologie en theorie (oefeningen zonder toestellen) cand. A „ G	3.20–4 Theorie (oefeningen zonder toestellen) cand. C „ I	

Bij deze roosters dient opgemerkt, dat zij voor de vrouwelijke candidaten middelbaar onderwijs in zooverre gewijzigd werden, dat in de vijfde kolom van elken dag, het „Les geven middelbare school meisjes" vervalt, en waar in de kolommen „Les geven middelbare school jongens" staat, „Les geven middelbare school meisjes" gelezen moet worden.

Uit de roosters kan blijken, dat de Commissie getracht heeft eene zoodanige regeling te treffen, dat den candidaten tusschen hunne opvolgende onderzoeken een behoorlijke rusttijd werd gegeven, en hun zooveel mogelijk de gelegenheid werd verschaft, om rustig te kunnen „Les geven".

Voorts, dat voor de verschillende onderdeelen van het examen werd toegestaan:

Voor lager onderwijs:

a. anatomie	alinea 1	60 min. samen	
b. physiologie	„ 2		
c. eigen werk	„ 3	60 „	„
d. les geven	„ 4	60 „	„
e. mondel. besprekingen, voorzorgen	„ 5	60 „	„
		4 uren.	

Voor middelbaar onderwijs:

a. anatomie	alinea 1		40 min.
b. physiologie	„ 1		40 „
c. eigen werk, schermen enz.	„ 2	en 6	120 „
d. theorie der gymnastiek	„ 3	en 5	80 „
e. les geven lagere school	„ 4		30 „
f. les geven middelb. school	„ 4		60 „
(40 minuten aan de jongens en 20 „ „ „ meisjes.)			
			6 uur 10 min.

Ten opzichte van de rubrieken *e* en *f* (middelbaar onderwijs) moet de opmerking gemaakt worden, dat het opgegeven aantal minuten (90) voor les geven, n.l. 30 minuten aan de lagere school, 40 minuten aan de middelbare school jongens en 20 minuten aan de middelbare school meisjes, enkel gold voor de mannelijke candidaten. De vrouwelijke candidaten gaven 70 minuten les, en wel 30 minuten aan de lagere en 40 minuten aan de middelbare school.

De uitslag der examens is in het navolgende staatje opgenomen.

Getal candidaten.

die zijn opgeroepen.	die niet zijn opgekomen.	die geëxamineerd zijn.	die zich tijdens het examen terugtrokken.	die afgewezen werden.	die toegelaten zijn.	Totaal.
A. Voor de akte lager onderwijs.						
I. *Mannelijke candidaten.*						
46	2	44	1	13	30	46
II. *Vrouwelijke candidaten.*						
5	—	5	—	3	2	5
B. Voor de akte middelbaar onderwijs.						
I. *Mannelijke candidaten.*						
64	5	59	5	26	28	64
II. *Vrouwelijke candidaten.*						
31	—	31	—	18	13	31

De een en vijftig candidaten lager onderwijs (waaronder 5 vrouwelijke) werden geëxamineerd in 7 dagen: 7, 8, 9, 10, 11 en 12 Augustus en 1 September.

De vier en zestig mannelijke candidaten voor de akte middelbaar onderwijs werden geëxamineerd in twaalf dagen: 18 en 19, 21 en 22, 23 en 24, 25 en 26, 28 en 29 Augustus en 1 en 2 September, en de 31 vrouwelijke candidaten in 6 dagen: 14 en 15, 16 en 17 en 30 en 31 Augustus.

Het procent der geslaagden voor de akte lager onderwijs bedraagt voor de mannelijke en vrouwelijke candidaten te zamen 65.

Van de 95 candidaten voor de akte middelbaar onderwijs slaagden 46 pct.; van de mannelijke candidaten 47 pct. en van de vrouwelijke candidaten 42 pct.

Hoe genoemde uitslag is in vergelijking met vorige jaren, moge uit onderstaand staatje blijken.

	1907.	1908.	1909.	1910.	1911.
	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.
Examen L. O.	74	84	62	71	65
„ „ „ mannel. cand. .	71	83	62	71	65
„ „ „ vrouwel. cand. .	87	88	—	—	—
„ M. O.	57	56	40	38	46
„ „ „ mannel. cand. .	53	56	39	37	47
„ „ „ vrouwel. cand. .	65	56	43	45	42

Is het percentage der geslaagden voor de akte lager onderwijs (65), dit jaar minder gunstig dan het vorige jaar, toen 71 pct. genoteerd kon worden, dat van de geslaagde candidaten voor de akte middelbaar onderwijs is dit jaar gunstiger (46) dan het vorige, toen het slechts 38 pct. bedroeg.

Onder de geslaagde candidaten voor de akte lager onderwijs bevonden zich vier recidivisten, terwijl zich onder die der mannelijke candidaten voor de akte middelbaar onderwijs dertien, en onder de vrouwelijke candidaten voor deze akte vier recidivisten bevonden.

De Commissie wenscht na deze mededeelingen op te merken, dat blijkbaar eenige candidaten middelbaar onderwijs zich maar aangeven, om „het eens te probeeren", om later òf niet op te komen, òf zich, na een paar proeven van onbekwaamheid afgelegd te hebben, terug te trekken. Nu dit jaar het aantal candidaten zóó groot was, dat de examens bijna niet binnen den beschikbaren tijd konden afloopen, en op vier dagen na met dubbele commissiën moest worden gewerkt, was dit zich lichtvaardig aangeven al bijzonder hinderlijk en zouden 's Rijks financiën er bij gebaat zijn geweest, zoo de heeren kalm thuis waren gebleven. Eén candidaat, wien niettegenstaande de te late inzending van zijn verzoek, tóch nog eene opengevallen plaats kon worden gegeven, werd opgeroepen, om op een bepaalden datum te verschijnen, maar kwam niet. De Commissie, overwegende dat de oproeping hem misschien niet had bereikt, gaf hem nogmaals op een anderen dag gelegenheid. De candidaat heeft absoluut niets van zich laten hooren.

De Commissie hoopt, dat de Regeering, met al deze misbruiken voor oogen, nooit gehoor zal geven aan de stemmen van hen, die alle examengelden wenschen afgeschaft te zien, maar integendeel voor de deelneming aan het examen middelbaar onderwijs evenals voor de akte lager onderwijs, eene zekere som zal eischen. Men zal zich dan beter bedenken vóór men zich aanmeldt. Nog een paar andere opmerkingen wenscht de Commissie hier te plaatsen.

Er zijn candidaten, die nooit anders dan L. O. hebben genoten, en wier algemeene ontwikkeling dientengevolge zóó laag is, dat zij onmogelijk iets kunnen begrijpen van hunne studieboeken, met name van die voor de anatomie en de physiologie. Wat deze menschen beweegt, naar eene middelbare akte te dingen, ligt voor de hand. De lagere akte is buiten hun bereik, omdat zij het diploma van onderwijzer missen. Zij zijn dan goed genoeg voor het middelbaar, dat immers geene algemeene voorbereiding eischt. Welnu, waarom zou dan niet eene poging worden gewaagd: men kan nooit weten.

Onder de 64 mannelijke candidaten voor middelbaar onderwijs waren er *vier* van 18 of 19 jaar, onder de 31 vrouwelijke *elf* van 17, 18 of 19 jaar; hunne algemeene ontwikkeling was zeer onbevredigend, en in den regel moest afwijzing volgen. Tegen deze beide euvelen is maar één geneesmiddel: het stellen van eenige eischen van algemeene ontwikkeling, zooals ze door de bevoegdheidscommissie van 1901 en de reorganisatie-commissie op het voetspoor van gene werden voorgesteld, alsvorens eenig candidaat tot het examen voor eene middelbare akte wordt toegelaten. Dit zoude eene aanzienlijke besparing geven van moeite en tijd (voor de Commissie en de candidaten) en van geld (voor het Rijk.) Zou er eindelijk in deze richting iets kunnen geschieden?

In de hieronder staande tabel is in cijfers uitgedrukt de waardeering van elk der onderdeelen van het examen lager en middelbaar onderwijs.

VAKKEN.	Aantal malen dat is toegekend het cijfer																			
	1		2		3		4		5		6		7		8		9		10	
	L.	M.	L.	M.	L.	M.	L.	M.	L.	M.	L.	M.	L.	M.	L.	M.	L.	M.	L.	M.
Anatomie. Theorie	—	—	3	13	6	5	9	12	14	23	9	22	5	8	2	1	—	—	—	—
Anatomie. Toepassing	—	2	7	18	9	10	16	26	8	12	5	9	1	6	2	1	—	—	—	—
Anatomie. Eindcijfer	—	2	6	14	3	6	16	19	12	24	8	12	1	6	2	1	—	—	—	—
Physiologie. Theorie	—	3	—	7	2	10	9	10	8	16	13	18	7	12	7	6	2	1	—	1
Physiologie. Toepassing	—	3	—	13	5	10	10	23	11	15	11	10	4	6	5	4	2	—	—	—
Physiologie. Eindcijfer	—	3	—	10	2	10	9	13	11	21	15	15	3	4	6	8	2	—	—	—
Eigen werk aan toestellen . .	—	—	—	2	—	8	13	16	18	29	13	20	3	9	1	—	—	—	—	—
„ „ zonder „ . .	—	—	—	—	1	4	4	21	22	30	17	26	4	3	—	—	—	—	—	—
„ „ eindcijfer	—	—	—	—	1	5	4	14	21	43	16	19	6	3	—	—	—	—	—	—
Les geven L. O.: oef. aan toestell.	—	—	4	7	12	32	18	14	12	14	2	15	—	2	—	—	—	—	—	—
„ „ „ „ „ zonder „	—	—	1	2	7	17	15	22	16	23	7	19	2	—	—	1	—	—	—	—
„ „ M. O.: „ aan „	—	—	—	14	—	27	—	22	—	10	—	9	—	2	—	—	—	—	—	—
„ „ „ „ „ zonder „	—	—	—	5	—	28	—	22	—	14	—	11	—	2	—	2	—	—	—	—
Theorie „ aan „	—	—	—	9	4	21	9	18	15	18	15	12	5	5	—	1	—	—	—	—
„ „ zonder „	—	—	—	8	3	16	10	18	17	15	13	19	4	8	1	—	—	—	—	—
Eindcijfer: les geven en theorie	—	—	—	—	—	24	16	25	27	28	5	6	—	1	—	—	—	—	—	—
Schermen, enz.	—	3	—	5	—	17	—	14	—	7	—	4	—	3	—	—	—	—	—	—

Op deze tabel zijn niet medegerekend de cijfers van één candidaat lager onderwijs en van zes candidaten middelbaar onderwijs die zich gedurende het examen terugtrokken; één dezer laatsten werd als afgewezen beschouwd, aangezien hij het grootste gedeelte van het examen had afgelegd.

Het lid H. A. Elias, den 24 Augustus verhinderd te examineeren, werd op dien datum door den voorzitter vervangen.

De eindvergadering werd gehouden op Zondag 3 September.

Alvorens aan dit overzicht eenige opmerkingen toe te voegen, wenscht de Commissie hier gaarne met erkentelijkheid te gewagen van de medewerking en den steun haar in zoo ruime mate ten deel gevallen. Zoowel bij het examen lager als middelbaar onderwijs was het daardoor mogelijk, te beschikken over goed geoefende schoolklassen. Geldt dit woord van erkentelijkheid in de eerste plaats het gemeentebestuur van Utrecht en den districts-schoolopziener, evenzeer komt het den directeur der Rijksnormaallessen, den hoofden en het personeel van genoemde lagere scholen toe. De Commissie acht zich door de belangrijke medewerking van deze zijde in hooge mate verplicht. Ook den kweekelingen van de Rijksnormaallessen en den leerlingen der gemeentelijke hoogere burgerscholen, die, met opoffering van een deel hunner vacantie, zich steeds ter beschikking van de Commissie stelden, mag zij een bijzonder woord van dank niet onthouden.

I. *Algemeene opmerkingen.*

Moest de Commissie van het vorige jaar de aandacht vestigen op de weinige algemeene ontwikkeling en de te korte en zeer ondoelmatige voorbereiding van het grootste deel der candidaten voor de akte middelbaar onderwijs, ook deze Commissie ziet zich hiertoe genoodzaakt.

Deze groote tekortkomingen kwamen vooral aan het licht, waar het gold een onderzoek naar de kenn's in anatomie en physiologie en de toepassing dezer wetenschappen, en bij de bespreking van hoofdzaken, het onderwijs in de gymnastiek betreffende. Het is met nadruk dat de Commissie wijst op de geringe algemeene ontwikkeling van het grootste deel der candidaten voor de akte middelbaar onderwijs, en zij betreurt, dat het examenprogramma geene gelegenheid geeft van hen te verlangen, schriftelijk hunne meening te geven over onderwerpen het vak betreffende, waaruit o.m. zoude kunnen blijken hunne kennis en hun gebruik der Nederlandsche taal.

Het is voor de Commissie eene onaangename taak, hierop telken jare te wijzen; alleen de Regeering kan door doeltreffende maatregelen helpen.

Voorts moet de Commissie tot haar leedwezen constateeren, dat het grootste deel der candidaten voor de akte middelbaar onderwijs zich zoo onvoldoend voorbereid onderwerpt aan het examen. Totale onbekendheid met het doel onzer schoolgymnastiek, met hare waarde uit een hygiënisch en paedagogisch oogpunt, met hare practische beteekenis voor het latere leven, met hare klassikale toepassing, met het nut van zoovele gebruikelijke spelen e. a., hoofdzaken in onze schoolgymnastiek, kwam al te dikwijls aan den dag.

Ten opzichte van de leerstof had het meerendeel der candidaten zich tevreden gesteld met het memoriseeren daarvan en het indeelen der oefeningsgroepen voor de verschillende leerjaren of -kringen, zonder de minste notie te hebben van het ,,waarom'' eener geleidelijke opklimming in de leerstof, en zonder in staat te zijn, eenige verklaring te vinden voor moeilijkheden, die zich eventueel voordoen bij het aanleeren of uitvoeren der oefeningen.

Maar ook menig onderzoek bracht aan het licht, dat bij deze candidaten de meest eenvoudige grondbegrippen der mechanica ontbraken, waardoor moeilijkheden, als bovenbedoeld, niet verklaard konden worden, of wel, dat bij het bespreken van de eene of andere eenvoudige gymnastische beweging, zooals dit geschiedde bij het onderzoek naar de kennis in anatomie, onbekendheid bleek met hefboomwerking, evenwichtstoestanden, zwaartepuntverplaatsing e. a. Van eene eenigszins breed opgevatte vakstudie kon slechts in zeer weinige gevallen sprake zijn.

Moet de Commissie wijzen op groote tekortkomingen in de theoretische vorming van de meeste candidaten, zij moet die mede constateeren, waar het geldt de practische voorbereiding. Zij meent, evenals hare voorgangsters, vele dezer tekortkomingen te moeten toeschrijven aan het gemis van voldoende gelegenheden, vooral voor de candidaten middelbaar onderwijs, om zich naar behooren te oefenen in het onderwijs geven. Zoolang dan ook in vele gemeenten van ons land het verbod gehandhaafd blijft, om lessen aan eene lagere of eene middelbare school bij te wonen, en de gelegenheid ontbreekt, zich onder deskundig toezicht in het les geven te oefenen, zoolang zal de practische vorming dezer candidaten aanmerkelijk schade lijden, en voor het afleggen van een voldoend examen in verreweg de meeste gevallen te kort schieten. Dit bijwonen van lessen en het geven van lessen onder deskundig toezicht is voor bedoelde candidaten de eenige weg, om aan behoorlijke eischen voor dit gedeelte van het examen te kunnen voldoen. De Commissie is overtuigd dat de tenuitvoerlegging van de voorstellen der Commissie voor lichamelijke geoefendheid tot het gewenschte doel kan leiden.

Door het in het leven roepen van eene opleidingsschool zou voorkomen worden, dat candidaten, zooals thans meermalen geschiedt, op te jeugdigen leeftijd aan het examen deelnemen. Zoolang het mogelijk is, dat kinderen van 17 jaar, en zelfs jonger, zich aan het examen onderwerpen, terwijl zij, volgens eigen verklaring, slechts de gewone lagere school hebben gevolgd, om zich dan een paar jaar tot de speciale vakstudie te wenden, zóólang kan van een eenigszins gezonden toestand geen sprake zijn.

II. *Bijzondere opmerkingen.*

Alinea I.

a. Anatomie. *b.* Physiologie.

A. Lager onderwijs.

Het resultaat van het onderzoek naar de kennis in anatomie was dit jaar niet zoo gunstig als het vorige jaar.

De oorzaak hiervan is hoofdzakelijk gelegen in de mindere kennis der candidaten van de ,,toepassing''; doch ook de kennis der ,,theorie'' liet dikwijls veel te wenschen over. Beide vakken dienen door de candidaten met meer zorg te worden bestudeerd.

Het onderzoek naar de kennis in physiologie leverde dit jaar beter resultaat dan dat naar de kennis in anatomie, en was, in vergelijking met dat van het vorige jaar, vrij bevredigend, zelfs iets beter.

B. Middelbaar onderwijs.

Het onderzoek in deze vakken leverde voor het middelbaar onderwijs wederom zeer onbevredigende resultaten op, al waren bij de vrouwelijke candidaten, wat de anatomie, en bij de mannelijke candidaten, wat de physiologie betreft, de uitkomsten niet zóó ongunstig als het vorige jaar. Door het toekennen van afzonderlijke cijfers voor ,,theorie'' en ,,toepassing'' komen de bekwaamheden en de tekortkomingen der candidaten meer aan het licht en spreken de eindcijfers duidelijker.

Dezelfde opmerkingen, door de Commissie van het vorige jaar gemaakt, mogen hier worden herhaald, dat de feitenkennis zeer veel te wenschen overlaat, en dat vele candidaten eene slechts oppervlakkige aandacht aan het geraamte, zijne onderdeelen en de verbindingen daarvan hadden geschonken, zóó zelfs, dat enkelen hunne studie daarvan niet verder uitbreidden, dan het bestudeeren van afbeeldingen in atlassen. Waar bij een bepaald gewricht het aantal hoofdassen dikwijls ook al kon worden medegedeeld, bleek echter het begrip van de beteekenis daarvan, in verband met de in het gewricht mogelijke bewegingen, slechts bij enkele candidaten te bestaan. De over het algemeen onvoldoende bekendheid met de plaatsen van oorsprong en inplanting der belangrijkste spieren, zoodat deze op de beenderen slechts zelden konden worden aangewezen, zal vermoedelijk voor een groot deel als de oorzaak moeten gelden van de onbedrevenheid der meeste candidaten in het in onderdeelen beschrijven zelfs van eenvoudige bewegingen, om nog niet te gewagen van de gebruikelijke oefeningen in de gymnastiek. Het onderzoek in deze leverde slechts bij enkele candidaten eenig bevredigend resultaat.

Den raad, door vorige Commissiën gegeven, om meer aandacht te wijden aan het beschrijven en analyseeren van die bewegingen, welke bij bepaalde gymnastische oefeningen voorkomen, meent ook deze Commissie met den meesten nadruk te moeten herhalen.

Viel het examen in physiologie voor de lagere akte iets gunstiger uit dan het vorige jaar, het resultaat voor de middelbare akte moet wederom treurig worden genoemd. Tot haar leedwezen moet de Commissie, evenals haar voorgangster, constateeren, dat bij de groote meerderheid der candidaten voor deze akte de meest elementaire kennis van natuur- en scheikunde wordt gemist, zonder welke kennis zelfs van een oppervlakkig begrip der levensverrichtingen geen sprake kan zijn. Volstrekte onbekendheid bijv. met de wet van Boyle, zelfs met de samenstelling van water, met het onderscheid tusschen koolstof en koolzuur, waterstof en waterdamp, en dergelijke meer, waren ook dit jaar, bijna doorloopend, de leemten, die het ondervragen bemoeilijkten. Hieruit volgt, dat in zéér vele gevallen van eene toepassing der kennis op de gymnastiek zoo goed als geen sprake kon zijn.

Betreffende de uitkomst van het onderzoek naar de kennis in beide vakken van de candidaten voor de akte lager en middelbaar onderwijs, moge navolgend staatje van de examens der drie laatste jaren een overzicht geven van de toegekende *voldoende* cijfers; *alle* cijfers, van *één* tot *tien*, voor de verschillende onderdeelen van het examen genoteerd, staan vermeld op vorenstaande tabel.

Lager onderwijs. (De voldoende cijfers van het geringe aantal vrouwelijke candidaten zijn bij die der mannelijke candidaten gevoegd.)

Geëxamineerd in	Anatomie.			Physiologie.		
	Theorie.	Toepassing.	Eindcijfer.	Theorie.	Toepassing.	Eindcijfer.
1911 49 candidaten	30 vold. cijf. = 61 %	16 vold. cijf. = 33 %	23 vold. cijf. = 47 %	37 vold. cijf. = 75 %	33 vold. cijf. = 67 %	37 vold. cijf. = 75 %
1910 45 „	35 „ „ = 78 „	27 „ „ = 60 „	33 „ „ = 73 „	35 „ „ = 78 „	28 „ „ = 62 „	32 „ „ = 71 „
1909 32 „	24 „ „ = 75 „	12 „ „ = 37½ „	20 „ „ = 62½ „	28 „ „ = 87 „	19 „ „ = 60 „	27 „ „ = 84 „
Middelbaar onderwijs. (Vrouwelijke candidaten).						
1911 31 candidaten	18 vold. cijf. = 58 %	8 vold. cijf. = 26 %	13 vold. cijf. = 42 %	16 vold. cijf. = 52 %	9 vold. cijf. = 29 %	13 vold. cijf. = 42 %
1910 22 „	13 „ „ = 59 „	4 „ „ = 18 „	7 „ „ = 32 „	11 „ „ = 50 „	6 „ „ = 27 „	10 „ „ = 45 „
1909 21 „	15 „ „ = 71 „	2 „ „ = 9½ „	9 „ „ = 43 „	14 „ „ = 67 „	4 „ „ = 19 „	13 „ „ = 62 „
Middelbaar onderwijs. (Mannelijke candidaten).						
1911 59 candidaten	36 vold. cijf. = 61 %	20 vold. cijf. = 34 %	30 vold. cijf. = 51 %	38 vold. cijf. = 64 %	26 vold. cijf. = 44 %	35 vold. cijf. = 59 %
1910 51 „	32 „ „ = 63 „	15 „ „ = 29 „	26 „ „ = 51 „	18 „ „ = 35 „	13 „ „ = 25 „	18 „ „ = 35 „
1909 36 „	20 „ „ = 65 „	7 „ „ = 19 „	16 „ „ = 44 „	13 „ „ = 36 „	7 „ „ = 19 „	14 „ „ = 39 „

Het percentage der voldoende cijfers van de candidaten lager onderwijs is dit jaar voor anatomie niet zoo gunstig als het vorige, terwijl dat voor physiologie iets beter is.

Van de 90 candidaten (t. w. 59 mannel. en 31 vrouwel.), voor de middelbare akte geëxamineerd, konden voor anatomie slechts aan 47 pct. en voor physiologie aan niet meer dan 53 pct. voldoende cijfers worden toegekend; de resultaten van de examens van het vorige jaar waren nóg ongunstiger: resp. 45 en 37 pct. Hierbij dient nog opgemerkt, dat onder de 43 voldoende cijfers voor anatomie en de 48 voor physiologie dit jaar genoteerd, resp. 24 en 21 maal het twijfelachtige cijfer 5 (even voldoende) is begrepen, zooals de tabel op blz. 15 aanwijst. Werd dit lager cijfer niet medegeteld, dan zou het percentage voor anatomie en physiologie resp. 21 en 30 pct. bedragen.

Alinea III en II. (*Eigen werk, L. en M. O.*)

Leverde dit onderzoek bij het examen lager onderwijs zeer onbevredigende resultaten op, in het bijzonder wat de oefeningen aan toestellen betreft, de uitkomst van het examen middelbaar onderwijs was veel ongunstiger; zoowel de mannelijke als de vrouwelijke candidaten schoten veel te kort, niet alleen in geoefendheid aan de toestellen, maar ook in de uitvoering van oefeningen zonder toestellen.

Evenals haar voorgangster meende ook deze Commissie, dat van de candidaten voor de akte lager onderwijs eene bedrevenheid mag gevorderd worden, minstens gelijkstaande met die van goed geoefende leerlingen (jongens en meisjes) van de 3de klasse eener hoogere burgerschool; dat hierbij in het bijzonder gelet moet worden op eene correcte uitvoering der oefeningen, en, waar de aard der oefeningen dit meebrengt, op een juisten overgang der onderdeelen in elkander. Dat de Commissie meende zich op dit standpunt te moeten plaatsen, vindt o. m. zijn grond hierin, dat de bevoegdheid dezer candidaten zich kan uitstrekken tot scholen voor meer uitgebreid lager onderwijs. Van de candidaten voor de akte middelbaar onderwijs werd geëischt minstens eene bedrevenheid als van goed geoefende leerlingen van de hoogste klasse eener hoogere burgerschool of van een gymnasium, met inachtneming van dezelfde voorwaarden ten opzichte van de uitvoering der opgegeven oefeningen, als genoemd voor de candidaten lager onderwijs. Ook deze Commissie meent, evenals haar voorgangster, dat de mannelijke candidaten veel meer zorg moeten besteden aan de uitvoering der oefeningen voor meisjes, o.m. ook, omdat op de hoogere burgerscholen voor jongens steeds meer meisjes worden toegelaten, en zij ook op de lagere scholen aan meisjes les moeten geven.

Het navolgende staatje moge een overzicht geven van de resultaten van het onderzoek van de drie laatste jaren.

Lager onderwijs.

(*Mannelijke en vrouwelijke candidaten.*)

Geëxamineerd in:	Oefeningen aan toestellen.	Oefeningen zonder toestellen.	Eindcijfer.
1911. 49 cand.	35 vold. cijf. = 71 %	43 vold. cijf. = 87 %	43 vold. cijf. = 87 %
1910. 45 „	39 „ „ = 87 „	39 „ „ = 87 „	39 „ „ = 87 „
1909. 32 „	29 „ „ = 90 „	21 „ „ = 65 „	30 „ „ = 94 „
Middelbaar onderwijs. (*Mannelijke candidaten.*)			
1911. 59 cand.	35 vold. cijf. = 59 %	38 vold. cijf. = 64 %	39 vold. cijf. = 66 %
1910. 51 „	37 „ „ = 72 „	39 „ „ = 76 „	38 „ „ = 74 „
1909. 36 „	30 „ „ = 83 „	34 „ „ = 94 „	32 „ „ = 88 „
(*Vrouwelijke candidaten.*)			
1911. 31 cand.	23 vold. cijf. = 74 %	21 vold. cijf. = 68 %	26 vold. cijf. = 84 %
1910. 22 „	20 „ „ = 91 „	21 „ „ = 95 „	22 „ „ = 100 „
1909. 21 „	18 „ „ = 86 „	20 „ „ = 95 „	19 „ „ = 90 „

Het percentage der voldoende cijfers van de mannelijke en vrouwelijke candidaten middelbaar onderwijs te zamen, bedroeg dit jaar 72 pct., het vorige jaar 82 pct. en in 1909 89 pct.

Alinea's IV, III en V.

(Les geven en Theorie.)

De resultaten van het onderzoek naar de kennis en de bedrevenheid, bedoeld in al. 3 en 5, waren bij de examens lager onderwijs, ofschoon niet zóó ongunstig als het vorige jaar, lang niet bevredigend, en bij de examens middelbaar onderwijs, vooral wat het les geven betreft, zéér ongunstig. Viel het vorige jaar, bij de vrouwelijke candidaten middelbaar onderwijs, eenige verbetering in het les geven waar te nemen, dit jaar moest groote achteruitgang worden geconstateerd.

Met den meesten nadruk moeten dezelfde opmerkingen, door commissiën van vorige jaren gemaakt, hier worden herhaald. Niet alleen ontbrak velen candidaten voor de akte lager onderwijs een juist begrip omtrent klassikaal onderwijs in de toesteloefeningen der gymnastiek, maar ook het inzicht omtrent de methodische behandeling der oefenstof liet zeer dikwijls te wenschen over. Vooral bij het ,,les geven'' kwamen deze leemten duidelijk aan het licht. Ook wat bij de behandeling der oefenstof onder *afwisselen*, *verbinden* en *varieëren* moet worden verstaan, was velen niet duidelijk. Hiervan kwam bij het les geven dikwijls weinig of niets terecht, wat daarom te betreuren valt, wijl het juist deze vormen van onderwijzen zijn, die de lessen aangenamer maken, en waardoor de oefeningen gemakkelijker en zekerder het eigendom der leerlingen worden. Bekendheid met de beteekenis van gymnastische spelen in het algemeen, met de waarde en het nut van verschillende schoolspelen in het bijzonder, alsmede met de wijze, waarop in de practijk in deze spelen variatie kan worden gebracht, dit alles liet gewoonlijk zooveel te wenschen over, dat hiervoor dikwijls ,,onvoldoende'' moest worden aangerekend.

De meeste dezer tekortkomingen, bij de candidaten voor de akte lager onderwijs geconstateerd, werden ook bij die voor de akte middelbaar onderwijs aangetroffen. Bovendien toonden deze laatsten een totaal gemis aan inzicht in het doel en wezen der schoolgymnastiek, terwijl zij tevens al zeer weinig begrip bleken te hebben van de waarde, welke de schoolgymnastiek heeft uit een hygiënisch, paedagogisch en practisch oogpunt.

Bepaalde het onderzoek zich tot het bloot vermelden der oefenstof voor de verschillende leerjaren of -kringen, dan bleken zulke candidaten vrij goed onderlegd; maar werd gevraagd naar het ,,waarom'' eener geleidelijke opklimming in de oefenstof, dan liet het geen twijfel, dat veel was gememoriseerd, maar dat men zich absoluut geen rekenschap daarvan kon geven. Eveneens ontbrak de kennis van een bepaald verband in de oefenstof. Dat onze schoolgymnastiek wordt onderwezen volgens een bepaald stelsel, scheen velen candidaten onbekend. Naar de namen van groote mannen op dit gebied durfde de Commissie zelfs niet vragen. Het spreekt dan ook van zelf, dat de Commissie te dikwijls eene beschouwing over de bekende stelsels achterwege moest laten. Ook de kennis van geschikte spelen voor leerlingen (jongens en meisjes) der middelbare school liet te wenschen over, en met nadruk moet hier vermeld, dat men zich in vele gevallen geen rekenschap had gegeven, dat het spel een integreerend deel is van onze schoolgymnastiek.

De Commissie heeft, met het oog op het examenprogramma, gemeend, geen onderzoek te mogen instellen naar de toepassing der groote partijspelen, al blijft zij dit onderzoek gewenscht achten.

Ook het onderzoek naar de ,,bedrevenheid'' bedoeld in Al. 4, ,,les geven'' op den rooster, mocht slechts weinige bevredigende resultaten opleveren, in het bijzonder wat de candidaten middelbaar onderwijs betreft. Zooals in de theorie reeds bleek, toonden velen der candidaten voor de akte lager onderwijs weinig begrip te hebben van klassikaal te geven gymnastiekonderwijs. Dikwijls was het voor deze candidaten eene groote moeielijkheid, den leerlingen bij de toestellen eene goede opstelling te geven, of de juiste plaats te kiezen, wanneer twee, drie of meer toestellen van dezelfde soort in gebruik genomen moesten worden. Aan voorzorgsmaatregelen werd dikwijls niet gedacht, evenmin aan hulp verleenen.

Liet bij de candidaten voor de akte middelbaar onderwijs het ,,les geven'' over het algemeen zéér veel te wenschen over, in het bijzonder moet hierop de nadruk worden gelegd, waar het geldt het les geven aan de leerlingen der middelbare school. In aanmerking genomen, dat het meerendeel dezer personen in geenerlei betrekking staat tot het onderwijs, kan dit geene verwondering wekken. Bij velen der candidaten bestond het les geven in een machinaal opdreunen van oefenstof, zonder eenige aanwijzing of verklaring; in verband daarmede bleek de onmogelijkheid, om de door de leerlingen gemaakte fouten op behoorlijke wijze te verbeteren. Gemis van een opgewekten leertoon moest voorts zeer vaak geconstateerd worden.

Van onderwijs geven in den strengeren zin van het woord was slechts zelden sprake. Zoowel bij het onderwijzen van oefeningen aan als zonder toestellen ontbraken bij het voordoen vaak de noodige aanwijzingen, onmisbaar voor het welgelukken der oefeningen. Te dikwijls stelde men zich tevreden met eene onvoldoende uitvoering der oefeningen, of liet het bij eene algemeene of zeer weinig zeggende opmerking. Niet zelden kwam snel, gejaagd, onduidelijk en te veel spreken voor, waar door juist voordoen of even herhalen, veel te verhelpen ware geweest. Meermalen kwam het voor, dat voor leerlingen der lagere school te moeilijke oefeningsstof gekozen werd, terwijl men de meisjes-leerlingen der middelbare school dikwijls bezighield met oefeningen voor leerlingen der lagere school. Waar ,,oefeningen van de plaats'' behandeld moesten worden, daar werd gewoonlijk verzuimd vooraf den noodigen ,,afstand'' te laten nemen en te laten richten, terwijl op eene normale houding in de meeste gevallen niet werd gelet. Voorzorgsmaatregelen werden dikwijls op schromelijke wijze veronachtzaamd. Opstellingen, zoowel voor oefeningen zonder als aan toestellen, lieten zeer dikwijls aan doelmatigheid en juistheid veel te wenschen over. Meermalen kwam het voor, dat eene klasse bij een of ander toestel zoo was opgesteld, dat de uitgevoerde oefening slechts ten deele door de leerlingen kon gezien worden, of dat voor hen gevaar niet geheel was buitengesloten.

Uitslag van het onderzoek

bedoeld bij alinea 4 (les geven) en alinea 3 en 5 (theorie).

Lager onderwijs.

(Mannelijke en vrouwelijke candidaten.)

	1911 49 cand.	in pct.	1910 45 cand.	in pct.	1909 32 cand.	in pct.
Les geven:						
oef. aan toestellen	14 vold. cijf.	28	22 vold. cijf.	49	15 vold. cijf.	47
„ zonder „	25 „ „	51	23 „ „	51	31 „ „	97
Theorie:						
oef. aan toestellen	35 „ „	71	25 „ „	55	21 „ „	66
„ zonder „	35 „ „	71	27 „ „	60	23 „ „	71
Eindcijfers:						
les geven en theorie	32 „ „	63	26 „ „	58	20 „ „	62½

Middelbaar onderwijs.

a. *Mannelijke candidaten.*

	1911 59 cand.	in pct.	1910 51 cand.	in pct.	1909 36 cand.	in pct.
Les geven L. O.:						
aan toestellen	18 vold. cijf.	31	14 vold. cijf.	27	12 vold. cijf.	33
zonder „	24 „ „	41	18 „ „	35	20 „ „	55
Les geven M. O.:						
oef. aan toestellen	14 „ „	24	17 „ „	33	11 „ „	30
„ zonder „	19 „ „	32	16 „ „	31	15 „ „	42
Theorie:						
oef. aan toestellen	27 „ „	46	20 „ „	38	16 „ „	44
„ zonder „	29 „ „	49	16 „ „	31	21 „ „	58
Eindcijfers:						
les geven en theorie	23 „ „	39	14 „ „	27	14 „ „	39

b. *Vrouwelijke candidaten.*

	1911 31 cand.	in pct.	1910 22 cand.	in pct.	1909 21 cand.	in pct.
Les geven L. O.:						
oef. aan toestellen	13 vold. cijf.	42	14 vold. cijf.	64	7 vold. cijf.	33
„ zonder „	19 „ „	61	17 „ „	77	9 „ „	43
Les geven M. O.:						
oef. aan toestellen	7 „ „	23	14 „ „	64	6 „ „	29
„ zonder „	10 „ „	32	16 „ „	73	9 „ „	43
Theorie:						
oef. aan toestellen	9 „ „	29	9 „ „	41	8 „ „	38
„ zonder „	13 „ „	42	9 „ „	41	11 „ „	52
Eindcijfers:						
les geven en theorie	12 „ „	39	15 „ „	68	6 „ „	29

Het percentage der voldoende eindcijfers van de 90 candidaten middelbaar onderwijs, mannelijke en vrouwelijke te zamen, bedroeg bijna 39 pct.; het vorige jaar van de 73 candidaten 40 pct. en in 1909 van de 57 candidaten 36 pct.

Evenals haar voorgangster, wenscht ook deze Commissie den candidaten eenigen steun te geven, ten dienste hunner voorbereiding tot het practisch deel van het examen, en voegt daarom als bijlage aan dit verslag toe een beknopt overzicht der opgaven, welke den candidaten voor het „les geven" ter practische uitvoering werden voorgelegd. Doch de Commissie zou het ten zeerste betreuren, wanneer opleiders eventueel zich angstvallig mochten houden aan deze opgaven, aangezien daardoor wellicht eene africhting der candidaten in de hand zou worden gewerkt.

Alinea VI. (*Schermen, enz.*)

De uitslag van dit onderzoek, was dit jaar zéér ongunstig, nóg ongunstiger zelfs dan het vorige jaar.

Meermalen kwam het voor, dat candidaten verklaarden het schermen niet beoefend te hebben, zelfs nooit een sabel in de hand te hebben gehad.

Bedroeg het percentage der voldoende cijfers in 1908 70 pct. en in 1909 nog 60 pct., het vorige jaar daalde het tot 31 pct., en dit jaar moest slechts 24 pct. genoteerd worden.

De Commissie meent, wat het schermen betreft, als hare meening te kennen te moeten geven, dat, zoolang op onze scholen niet meer tijd aan lichaamsoefeningen kan worden besteed, er van het schermonderwijs bijna niets terecht kan komen, en de kennis van het schermen, in de gegeven omstandigheden, voor den aanstaanden leeraar niet noodzakelijk is. Doch eene volgende commissie zal, nu er zich telken jare meer gevallen voordoen, dat candidaten verklaren, het vak, bedoeld bij alinea VI, zelfs niet te hebben beoefend, en die dus niet in staat zijn zich aan het volledige examenprogramma te onderwerpen, dienen te overwegen, of dergelijke candidaten, die een geheel onderdeel eenvoudig verwaarloosden, kunnen worden toegelaten.

Aan het einde van haar verslag meent de Commissie Uwe Excellentie er op te moeten wijzen, dat het steeds moeilijker wordt, nu het aantal scholen voor uitgebreid lager onderwijs, waar aan oudere leerlingen onderwijs gegeven wordt, toenemende is, om de eischen te bepalen, die voor de akte lager onderwijs, welke immers ook voor de scholen voor uitgebreid lager onderwijs bevoegdheid geeft, moeten worden gesteld.

Bij eene mogelijke herziening der programma's zal het wenschelijk zijn, rekening te houden met die scholen, welke, staande op den bodem van het lager onderwijs, toch feitelijk in vele vakken, waaronder de gymnastiek, middelbaar onderwijs geven.

Onder dankzegging voor het in haar gestelde vertrouwen, legt de Commissie hare taak neder.

's Gravenhage
——————, 7 October 1911.
Amsterdam

Namens de Commissie voornoemd:
K. ten Bruggencate, *voorzitter.*
R. M. Roemer, *secretaris.*

BIJLAGE, *gevoegd bij het verslag der Commissie voor de akte-examens gymnastiek, lager en middelbaar onderwijs in 1911, bevattende behandelde oefeningsstof voor het practisch gedeelte dezer examens.*

A. Voor de lagere school:

a. Orde-oefeningen, vrije oefeningen, oefeningen met handgereedschappen en spelen:

1. vrije oefeningen op en van de plaats voor de verschillende leerjaren;

2. afwisselingen van vrije oefeningen op de plaats, voor het eerste, tweede en derde leerjaar;

3. afwisselingen van vrije oefeningen op de plaats met vrije oefeningen van de plaats;

4. vrije oefeningen in afwisseling of verbinding met eene orde-oefening naar keuze, met kringgang of kwadraatgang;

5. vrije oefeningen op en van de plaats in verbinding met stokoefeningen;

6. stokoefeningen op de plaats in afwisseling met eene orde-oefening;

7. het aanleeren van:

a. verschillende stokhoudingen;

b. kring- en kwadraatgang;

c. zwenken;

d. driepas en wiegelpas;

e. kwadraatgang gevariëerd;

8. oefeningen met het korte springtouw;

9. spelen voor de verschillende leerjaren.

Dikwijls werden den candidaten opgaven gegeven, waarbij zij niet beperkt waren in hunne keuze van oefeningen, doch ook zulke, waarin bepaalde oefeningsvormen werden genoemd, als bijv.:

a. beenplaatsen en knielen met armoefeningen in afwisseling met kwadraatgang;

b. uitvallen met arm- en rompoefeningen in afwisseling of in verbinding met kwadraatgang;

c. opstellen door zwenken, uitvallen met rompoefeningen;

d. opstellen door middengang met 4-tallen, vrije oefeningen op de plaats;

e. opstellen door middengang, knielen met stokoefeningen in afwisseling met eene orde-oefening, enz.

b. Oefeningen aan de toestellen.

Oefeningen in ver en hoog springen; met het lange springtouw; op de evenwichtslatten; aan den bok; aan de horizontale en de schuine ladders; aan de klimstokken; aan het rek; aan de ringen en aan de brug.

In den regel werd eene bepaalde opdracht gegeven voor een bepaald leerjaar of een bepaalden leerkring; in eenige gevallen werd de opdracht beperkt tot het aanleeren van bepaalde oefeningsvormen, zooals: voorbereidende oefeningen voor het klimmen, oefeningen in het draaien om de breedte-as van het lichaam aan de ringen of aan het rek, enz.

B. Middelbare school.

a. Orde-oefeningen, vrije oefeningen en oefeningen met handgereedschappen:

Behalve de opgaven reeds genoemd voor de lagere school:

1. vrije oefeningen op en van de plaats voor de verschillende leerjaren (jongens en meisjes);

2. vrije oefeningen op de plaats in afwisseling met eene orde-oefening;

3. vrije oefeningen van de plaats in verbinding met draaien om de lengte-as van het lichaam;

4. vrije oefeningen als: ligsteun, heele beenbuiging op één been, enz. voor bepaalde leerjaren;

5. vrije oefeningen als: knielen, uitvallen enz., in verbinding met draaien om de lengte-as des lichaams;

6. stok- en staafoefeningen voor de verschillende leerjaren;

7. vrije oefeningen van de plaats (kunstmatige passen) in verbinding met stokoefeningen;

8. het aanleeren van den kruismarsch, en de kruismarsch in afwisseling of in verbinding met samengestelde vrije oefeningen op de plaats;

9. stokoefeningen op de plaats in afwisseling of in verbinding met den kruismarsch;

10. afdeelen met 3- of 4-tallen, gevolgd door zwenken, enz.;

11. opstellen voor de vrije oefeningen door eene samengestelde zwenking, gevolgd door het openen van de rijen;

12. het aanleeren van bepaalde vormen van stok- of staafoefeningen, als: overstappen, polsdraaien, slaan en stooten, enz.

b. Oefeningen aan toestellen.

Behalve de opgaven genoemd voor de lagere school, oefeningen aan het rek, voor een bepaald leerjaar naar keuze, of bepaalde opgaven, als: vouwhang, het aanleeren van den ondersprong, het kippen en andere vormen; aan de ringen en aan de brug (als bij het rek); horizontale en schuine ladder, den zweefmolen; het paard, breedte- en lengtesprongen (jongens); den bok; de klimstokken (jongens en meisjes); diep, ver en hoog springen.

BIJLAGE W.

VERSLAG *der Commissie, in 1911 belast geweest met het examineeren van hen, die eene akte van bekwaamheid verlangden tot het geven van middelbaar onderwijs in land- of tuinbouwkunde of houtteelt of tot het geven van lager onderwijs in land- of tuinbouwkunde, bedoeld bij Koninklijk besluit van 26 Mei 1897* (Staatsblad n°. 161), *aangevuld bij Koninklijk besluit van 8 Juni 1900* (Staatsblad n°. 105).

Aan
Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken.

De Commissie, ingevolge art. 69 van de wet tot regeling van het middelbaar onderwijs en art. 65 van de wet tot regeling van het lager onderwijs, benoemd bij Uwer Excellentie's beschikking van 26 Juni 1911, n°. 4829[1], afd. H. M. O., tot het afnemen van bovengenoemde examens, bestond uit de leden dr. K. H. M. van der Zande, inspecteur van het landbouwonderwijs te 's Gravenhage, door Uwe Excellentie als voorzitter aangewezen; L. Broekema, directeur der Rijkshoogere land-, tuin- en boschbouwschool te Wageningen; prof. dr. J. Ritzema Bos, J. H. Aberson, dr. D. van Gulik, A. C. Ide, S. Koenen, S. Lako, dr. O. Pitsch, B. A. Plemper van Balen en H. C. Reimers, leeraren aan de Rijks- hoogere land-, tuin- en boschbouwschool te Wageningen; dr. L. Vuyck en dr. G. H. Coops, leeraren aan de Rijkslandbouwschool te Wageningen; C. H. Claassen, Rijkstuinbouwleeraar te Boskoop; J. G. Hazeloop, Rijkstuinbouwleeraar te Alkmaar; N. Nobel, Rijkstuinbouwleeraar te Wadenoijen bij Tiel; P. de Vries, Rijkstuinbouwleeraar te Aalsmeer; J. Elema, Rijkslandbouwleeraar te Assen; D. S. Huizinga, Rijkslandbouwleeraar te Zutphen; I. G. J. Kakebeeke, Rijkslandbouwleeraar te Goes; B. A. H. Lips, Rijkslandbouwleeraar te 's Hertogenbosch; A. A. Neeb, Rijkslandbouwleeraar te Rotterdam; C. Nobel, Rijkslandbouwleeraar te Schagen; B. van der Burg, zuivelconsulent te Zutphen; J. Mesdag, zuivelconsulent te Leeuwarden; J. Heidema, directeur der Rijkslandbouwwinterschool te Groningen; J. H. Timmermans, Veeteelteonsulent te Sittard en dr. J. E. Enklaar, leeraar aan de Rijks hoogere burgerschool te Utrecht.

De Commissie heeft de eer Uwer Excellentie een verslag van hare werkzaamheden en de gehouden examens aan te bieden.

Voor de akte middelbaar onderwijs landbouwkunde hadden zich 5 mannelijke candidaten aangemeld; het aantal mannelijke candidaten voor de akte landbouwkunde lager onderwijs bedroeg 86, dat voor de akte tuinbouwkunde lager onderwijs 18; onder die candidaten was één, die zich voor beide akten had aangegeven.

Vóór het examen trokken zich 14 candidaten voor de akte lager onderwijs landbouwkunde en 3 voor de akte tuinbouwkunde terug. Tijdens het examen trokken zich voor de akte landbouwkunde lager onderwijs 6 candidaten terug.

In de eerste vergadering der Commissie, die op 14 Juli plaats had, werden, nadat de heer L. Broekema tot secretaris was benoemd, de werkzaamheden voor de examens geregeld. Op 15 Augustus werd eene tweede voorbereidende vergadering gehouden, waarin de schriftelijke vragen voor de akte lager onderwijs tuinbouwkunde gekozen werden. De schriftelijke vragen voor de akte landbouwkunde lager onderwijs werden in eene vergadering, gehouden op 17 Augustus, die voor het examen landbouwkunde middelbaar onderwijs in eene vergadering op 28 Augustus vastgesteld.

Voor het opmaken van het verslag over de examens werden nog drie vergaderingen gehouden, t. w.: op 19 Augustus voor het verslag over het examen tuinbouwkunde lager onderwijs, op 5 September voor dat over het examen landbouwkunde lager onderwijs en op 8 September voor het verslag over het examen middelbaar onderwijs.

De vergaderingen en examens vonden alle plaats in het hoofdgebouw der Rijks- hoogere land-, tuin- en boschbouwschool.

a. Examen lager onderwijs landbouwkunde.

De candidaten voor deze waren in 8 groepen ingedeeld; de 1ste groep bevatte 6 candidaten, de laatste 8, in al de overige groepen waren 12 candidaten geplaatst. Wegens gezondheidsredenen werd één candidaat op zijn verzoek overgebracht van de 2de groep naar de 7de en één candidaat van de 3de groep eveneens naar de 7de groep, hetgeen gevoeglijk kon geschieden, aangezien 2 der candidaten uit de 7de groep zich vóór het examen hadden teruggetrokken. Het mondeling examen duurde voor elke groep 2 dagen. Op den avond, voorafgaande aan het mondeling examen, werd een schriftelijke vraag ter beantwoording gegeven; in die groepen evenwel, wier mondeling examen op Maandag begon, werd op den avond van Dinsdag schriftelijk gewerkt.

De onderwerpen waren onder de examinatoren als volgt verdeeld:

kennis van de anorganische en organische scheikunde: Aberson, Enklaar;

kennis van natuurkunde: Coops, van Gulik;

kennis van plant- en dierkunde, benevens bekendheid met eenige voor den landbouw nuttige en schadelijke dieren: Ritzema Bos, Vuyck;

bekendheid in hoofdzaak met de gesteldheid en de vorming van den bodem van Nederland, benevens kennis van de natuur- en scheikundige eigenschappen van den grond en de meest belangrijke methoden van grondverbetering: Kakebeeke, Neeb;

bekendheid met de hoofdpunten van de leer der bemesting: Elema, C. Nobel;

bekendheid met de meest belangrijke methoden van grondbewerking, alsmede met de belangrijkste werktuigen bij den landbouw in gebruik: Heidema, Huizinga;

kennis van de plantenteelt: Lips, Pitsch;

bekendheid in hoofdzaken met de leer der veeteelt: Broekema, Timmermans;

bekendheid met de hoofdzaken der zuivelbereiding: van der Burg, Mesdag.

De genoemden waren bij afwisseling examinator en assessor.

Het mondeling examen duurde voor elk vak 45 minuten.

De schriftelijke vragen waren ontleend aan de scheikunde, de kennis van den grond, de zuivelbereiding, de veeteelt, de plantenteelt, de bemestingsleer, de natuurkunde en de plant- en dierkunde. Zij luidden:

Voor de eerste groep: Maak een opstel over de bereiding en eigenschappen van de zuurstof; beschrijf enkele oxydatieverschijnselen, ook uit het gebied der organische scheikunde.

Voor de tweede groep: Maak een opstel over den invloed van den natuurkundigen toestand van den grond op den plantengroei.

Voor de derde groep: Verklaar het gebruik van den lactodensimeter bij de bepaling van het soortgelijk gewicht van melk. Welke beteekenis heeft de bepaling van het soortgelijk gewicht voor de beoordeeling der melk?

Voor de vierde groep: Maak een opstel over het opfokken van kalveren.

Voor de vijfde groep: Maak een opstel over de verschillende methoden van zaaien.

Voor de zesde groep: Maak een opstel over de groenbemesting.

Voor de zevende groep: Wat weet gij van de uitzetting van lichamen door warmte? Geef eene definitie van den uitzettingscoëfficiënt en deel mede, hoe deze grootheid wordt bepaald.

Voor de achtste groep: Maak een opstel over de beteekenis van den wortel voor het leven der plant.

Aan 42 candidaten kon de akte worden uitgereikt, te weten aan:

H. D. Altena, te Hengelo (O.); J. A. van Delden, te Kamperveen; J. M. van den Houten, te Rotterdam; O. Bangma, te Cornwerd; J. A. van den Broek, te Breda; H. H. Claassens, te Zeeland (N.B.); T. Clay, te Weesperkarspel; J. H. F. Deckers, te Heeze; F. H. Dekkers, te Nijmegen; A. van Tuyl, te Duizel; W. van de Westeringh, te Scherpenzeel (G.); H. Frantsen, te Eemnes; J. F. Geraerts, te Beiningen (bij Nijmegen); P. J. van Haaren, te Hedel; E. Hazelhoff, te Oudega; J. H. ten Hoor, te Dordrecht; S. de Jong, te Anna Paulowna; H. Jousma, te Poortugaal; E. Kruithof, te Beusichem; H. Kuik, te Uddelermeer; J. A. de Laat, te Oss; M. H. van den Biggelaar, te Rossum (G.); A. L. van der Linde, te Amsterdam; H. Ouderkerk, te Rotterdam; W. H. Padmos, te Vlaardingen; P. Paumen, te Huisen; P. H. Renckens, te Bingelrade; D. de Vries, te Oostwoud; L. Arts, te Tilburg; H. Klimp, te Tienderveen, bij Hoogeveen; A. Pijnenburg, te 's Hertogenbosch; H. Roest, te Heenvliet; P. M. Roovers, te 's Hertogenbosch; A. Smeets, te Warmenhuizen; T. L. D. Lecluse, te Kessel (L.); P. M. A. Verhage, te Charlois (Rotterdam); H. M. Walboomers, te Nijmegen; W. Struikmans, te Hemelum; G. P. H. H. Stultiens, te 's Hertogenbosch; J. D. Dorgelo, te Rotterdam; A. P. J. van der Hout, te Princenhage; P. H. Quax, te Urmond.

Onderstaand staatje geeft een overzicht van de cijfers, welke door de gezamenlijke volledig geëxamineerde candidaten zijn behaald.

VAKKEN.	Aantal keeren, dat de aan het hoofd dezer kolommen geplaatste cijfers werden behaald.									
	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
Plant- en dierkunde .	1	3	5	17	16	12	9	3		
Natuurkunde	2	2	11	13	15	16	5	2		
Scheikunde		6	7	3	10	18	7	10	3	2
Bemestingsleer . . .		4	9	13	17	11	8	2	2	
Grondbewerking en werktuigen		1	6	19	19	11	9	1		
Kennis van den grond, grondverbetering . .		3	6	8	17	15	13	4		
Veeteelt	1	4	8	20	13	12	5	3		
Zuivelbereiding . . .	1	2	6	9	15	16	9	6	2	
Plantenteelt.		4	13	16	17	8	5	3		
Totaal . .	5	29	71	118	139	119	70	34	7	2

Het gehouden examen gaf der Commissie aanleiding tot de volgende opmerking.

Bij het examen in scheikunde bleek, dat vele candidaten niet voldoende begrepen, dat scheikunde een wetenschap der verschijnselen is, die uit boeken alleen niet geleerd kan worden. Velen konden eenvoudige proeven niet nauwkeurig beschrijven, beschouwden scheikundige formules en vergelijkingen geheel afgescheiden van de feiten, waarvan zij de uitdrukking zijn en wisten ze niet met haar experimenteelen grondslag in verband te brengen. Aan het streven om kennis te maken met de begrippen en beginselen der moderne scheikunde had het bij de meeste candidaten niet ontbroken, doch zij konden die begrippen nog dikwijls onvoldoende toepassen. Velen waren geheel onbekend met het zoo belangrijk beginsel van het bewegelijk evenwicht; de meesten konden bij de onderlinge werkingen van zuren, basen en zouten alleen de experimenteele wetten van Berthollet toepassen.

Het komt der Commissie wenschelijk voor, dat bij de studie der scheikunde aan de nieuwe richting meer aandacht wordt geschonken.

b. Examen lager onderwijs tuinbouwkunde.

De candidaten voor deze akte waren in 2 groepen ingedeeld, de eerste bevatte 12 en de tweede 6 candidaten. Het mondeling examen duurde ook hier voor elke groep 2 dagen. Het schriftelijk examen was op dezelfde wijze geregeld als voor de akte landbouwkunde.

De onderwerpen waren over de examinatoren als volgt verdeeld:

kennis van scheikunde en van natuurkunde, met name van die onderdeelen van beide wetenschappen, welke voor den tuinbouwer van belang moeten worden geacht; examinatoren voor scheikunde: Aberson, Enklaar; natuurkunde: Coops, van Gulik;

algemeene kennis van den bouw en het leven der planten; kennis van de voornaamste cultuurgewassen uit een botanisch oogpunt en van hunne plaats in het systeem; bekendheid met eenige plantenziekten en voor den tuinbouw nuttige en schadelijke dieren: Ritzema Bos, Vuyck;

bekendheid met de eigenschappen van den grond en de meest belangrijke methoden van grondbewerking en grondverbetering, met de hoofdpunten van de leer der bemesting: Elema, C. Nobel;

bekendheid met de hoofdpunten van den eigenlijken tuinbouw, voor zoover betreft:

a. warmoezerij; de teelt van gewassen in den vollen grond, vervroegen: Claassen, Hazeloop;

b. vruchtenteelt: aanleg en behandeling van den boomgaard en van den vruchtentuin, kennis van de meest aanbevelenswaardige vruchtenvariëteiten, vermenigvuldigen, veredelen, snoeien: Ide, N. Nobel;

c. bloemen- en boomteelt: eenige kennis van vaste planten, zaai- en kamerplanten, benevens van sierheesters: Plemper van Balen, de Vries.

De genoemden waren beurtelings examinator en assessor.

Het mondeling examen duurde voor de vakken warmoezerij, vruchtenteelt en bloemen- en boomteelt 1 uur, voor de overige vakken 45 minuten.

De schriftelijke vragen, waaruit een onderwerp ter behandeling gekozen mocht worden, waren:

voor de eerste groep:

a. Noem eenige vaste planten, die achtereenvolgens bloeien en beschrijf daarvan de verzorging;

b. Beschrijf de voor- en nadeelen van het winnen van eigen zaaizaad door den groenteteler;

c. Beschrijf de cultuur van den perzik als struik- en als waaiervorm in de koude kas.

Voor de tweede groep:

a. Waarop dient in het algemeen te worden gelet bij de verzorging van kamerplanten in huis en beschrijf de bijzondere behandeling van een drietal soorten;

b. Welke groenten kunnen gedurende den winter in verschen toestand worden bewaard en op welke wijze heeft die bewaring plaats?

c. Beschrijf den aanleg van een boomgaard met hoogstamappels (Goudrenetten) en onderplanting van bessen op zavelgrond.

De akte kon worden uitgereikt aan 10 candidaten, te weten aan:

W. van Bentum, te Nunspeet; H. A. Eggink, te 's Graveland; P. J. Janssen, te Neerloon; H. Molanus, te Olst; M. Reidsma, te Sexbierum; R. Sasburg, te Hoorn; J. Streefkerk, te Utrecht; T. uit de Bos, te Benthuizen; K. Wassenaar, te Koedijk; E. van Zoest, te Herwijnen.

Het volgende stukje geeft een overzicht van de door de gezamenlijke volledig geëxamineerde candidaten behaalde cijfers.

VAKKEN.	Aantal keeren, dat de aan het hoofd dezer kolommen geplaatste cijfers werden behaald.									
	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
Scheikunde		1	2	4		3	4		1	
Natuurkunde			3	6	4	1	1			
Plant- en dierkunde . . .			2	4	4	4	1			
Bodem en bemesting . . .		1	4	3	4	2		1		
Warmoezerij				5	3	3	3	1		
Vruchtenteelt.			1		3	3	3	5		
Boom- en bloementeelt . .		1		2	5	4	3			
Totaal . .		3	12	24	23	20	15	7	1	

De indruk, dien het examen in de eigenlijke tuinbouwvakken op de Commissie maakte, komt overeen met dien, welke door de Commissie van 1910 in haar verslag werd vermeld. Zij neemt dus de vrijheid daarheen te verwijzen.

Examen middelbaar onderwijs landbouwkunde.

De vijf candidaten waren in het bezit van het diploma van landbouwkundige en allen oud-leerlingen der Rijks- hoogere land-, tuin- en boschbouwschool. De Commissie heeft gemeend hiermede rekening te moeten houden en bij het examen vooral gewicht te moeten leggen op die onderdeelen van de landbouwwetenschap, waarop de candidaten, na het verlaten der school, zich in hoofdzaak hadden toegelegd. Aan die onderdeelen zijn dan ook grootendeels de schriftelijke vragen ontleend. Intusschen is het examen, naar den eisch van het programma, in zijn geheelen omvang afgenomen.

Twee der candidaten hadden hunne hoofdstudie van den akkerbouw gemaakt. Een hunner had zich meer in 't bijzonder op het onderdeel ontginning, de andere op de plantenveredeling toegelegd. De derde candidaat had zich aan de landhuishoudkunde, meer in het bijzonder aan het landbouwverzekeringswezen gewijd; de vierde had evenzeer in hoofdzaak de landhuishoudkunde beoefend en zich op het gebied van den akkerbouw meer bepaaldelijk bezig gehouden met grondbewerking en veen- en heide-ontginning; de vijfde eindelijk had de zuivelbereiding als hoofdrichting zijner studie gekozen en meer in het bijzonder werk gemaakt van het onderdeel, dat op kaas betrekking heeft.

Het schriftelijk examen vond plaats op 1 en 2 September. De schriftelijke vragen, die aan eerstbedoelden candidaat ter beantwoording gegeven werden, waren:

1. Beschrijf de ontginning van het bovenveen (Bremermethode) en van de dalgronden (Groningermethode) en vergelijk de economische beteekenis er van voor de ontwikkeling der streek.

2. Voordeelen van de vruchtwisseling.

Aan den tweeden candidaat werden de volgende vragen voorgelegd:

1. De veredelingsmethoden welke zijn en worden toegepast bij de suikerbieten en bij de mangelwortels.

2. Voordeelen van de vruchtwisseling.

De vragen voor den derden candidaat luidden:

1. Maak een opstel over veeverzekering.

Op welke punten komt het daarbij voornamelijk aan; hoe is het hier te lande op dit gebied in het algemeen gesteld, in welke opzichten laat de toestand nog te wenschen over en in hoeverre zouden naar uwe meening verbeteringen zijn aan te brengen?

(Over de stelsels van verzekering in enkele andere landen, die ons op dit gebied reeds vooruit zijn, kan daarbij tevens in het kort gehandeld worden.)

2. Voordeelen van de vruchtwisseling.

Aan den vierden candidaat werden de volgende vragen gegeven:.

1. Wat kunnen wij uit de landbouwboekhouding leeren? In welke opzichten staat de dubbele boekhouding daarbij boven de enkelvoudige en welke bezwaren worden daarentegen tegen de dubbele aangevoerd? Acht gij het mogelijk, die bezwaren geheel of voor een groot deel uit den weg te ruimen? Zoo ja, op welke wijze? Welke denkbeelden worden ten aanzien van de boekhouding en rentabiliteitsberekening in den landbouw meer door Aereboe voorgestaan en in welke opzichten wenscht hij de landbouwboekhouding daartoe te wijzigen en aan te vullen? Licht dit met één of meer voorbeelden toe.

2. Ontginning van dalgronden.

De vragen voor den vijfden candidaat luidden:

1. Geef een beschrijving van de zuivelbereiding in de provinciën Zuidholland en Utrecht, Noordholland en Friesland en vergelijk die onderling, zoowel uit een technisch als uit een economisch oogpunt.

2. Bespreek enkele u bekende proeven over de voeding van melkvee. Welke vragen wenschte men tot oplossing te brengen en welke uitkomsten werden verkregen?

Geef hierbij eene beschouwing over de methoden, die bij zoodanige voedingsproeven gevolgd worden.

Voor het beantwoorden hunner eerste vraag werd den candidaten één dag, van 9 uur 's voormiddags tot 4 uur 's namiddags, voor de tweede een halve dag tijd gegeven.

Het mondeling examen had plaats voor één der candidaten op 4 en 5 September, voor de 4 andere candidaten op 6, 7 en 8 September en was ingedeeld naar het volgende schema, waarin de omschrijving van het programma in het kort is weergegeven:

Examinatoren.

Grondbewerking en -verbetering, Lako, Pitsch.

Landbouwscheikunde en bemesting, Aberson, Elema.

Plantenteelt, Pitsch, Elema.

Landbouwwerktuigen, Lako, Heidema.

Bedrijfsleer, Koenen, Heidema.

Schadelijke dieren en plantenziekten, Ritzema Bos, Heidema, Reimers.

Veeteelt, Broekema, Reimers.

Zuivelbereiding, Mesdag, Broekema.

De tijd, die aan het mondeling examen in genoemde vakken werd besteed, was:

voor de candidaten met hoofdrichting:

	akkerbouw:	zuivelber. en veeteelt:	bedrijfsleer:
Grondbewerking en -verbetering	1 uur	¾ uur	1 uur
Landbouwwerktuigen	¾ ,,	¾ ,,	¾ ,,
Landbouwscheikunde en bemesting	1 ,,	¾ ,,	¾ ,,
Plantenteelt	1 ,,	resp. 1½ ¾ ,,	¾ ,,
Bedrijfsleer	1 ,,	1 ,,	1½ ,,
Schadel. dieren en plantenziekten	¾ ,,	¾ ,,	½ ,,
Veeteelt	1 ,,	1½ ,,	1 ,,
Zuivelbereiding	¾ ,,	1½ ,,	¾ ,,

Het examen werd, voor zooveel doenlijk, door alle leden van de Commissie, meer in het bijzonder met het afnemen van dit examen belast, bijgewoond.

De akte kon worden uitgereikt aan twee der candidaten, te weten aan W. Oosterbaan te Tzummarum en F. D. Schaly te Breukelen-Nijenrode.

Aan het einde van het verslag gekomen betuigt de Commissie Uwe Excellentie haren dank voor het haar geschonken vertrouwen.

's Gravenhage / Wageningen, October 1911.

VAN DER ZANDE, *Voorzitter.*
L. BROEKEMA, *Secretaris.*

BIJLAGE.

—

Tabellarisch overzicht van de gehouden examens.

Getal candidaten,						
die zijn opgeroepen.	die niet zijn opgekomen.	die geëxamineerd zijn.	die zich tijdens het examens terugtrokken.	die afgewezen werden.	die toegelaten zijn.	Totaal.
a. *voor middelbaar onderwijs landbouwkunde.*						
5	—	5	—	3	2	5
b. *voor lager onderwijs landbouwkunde.*						
86	14	72	6	24	42	86
c. *voor lager onderwijs tuinbouwkunde.*						
18	3	15	—	5	10	18

BIJLAGE X.

UITSLAG *van de in het jaar 1911 gehouden examens ter verkrijging van akten van bekwaamheid voor huis- en schoolonderwijs in de vrije en ordeoefeningen der gymnastiek.*

Breda.

Examengeld was bij den voorzitter gestort door 146 mannen en 219 vrouwen. Tengevolge van sterfgeval (één mannelijke candidaat overleed middelerwijl) kon het examen alleen aan 145 mannen en 219 vrouwen worden afgenomen. Geslaagd zijn: 121 mannen en 192 vrouwen, vertegenwoordigende respectievelijk 83,45 pct. en 87,67 pct.

De uitslag van het gehouden examen mag derhalve gunstig worden genoemd.

Wat het theoretische gedeelte van het onderzoek aangaat, kan worden vermeld, dat de door de candidaten daarvoor behaalde cijfers over het algemeen hooger waren dan in vorige jaren. Op dit punt bleek vooruitgang te zijn verkregen.

Over het geheel echter behaalden vele candidaten te lage cijfers voor het practische gedeelte van het examen, dat is voor het lesgeven aan jongens en meisjes, welk onderzoek op de examendagen steeds van 9—11 en van 2—4 plaats had. Deze leerlingen werden verstrekt door het hoofd van eene openbare lagere school te Breda, daartoe gemachtigd door heeren burgemeester en wethouders van die gemeente.

De meest voorkomende fouten zijn geweest:

a. het min of meer verwaarloozen van de noodige voorzorgsmaatregelen bij het opstellen der leerlingen;

b. het kiezen van een verkeerde plaats, door den candidaat in te nemen ten opzichte van de zich voortbewegende klasse;

c. als gevolg daarvan, kon hij of zij slechts een onvoldoend overzicht over de klasse hebben;

d. geen goede en geschikte keuze van oefenstof, waarbij valt op te merken, dat nog steeds te veel gewicht wordt gehecht aan inspanning der hersenen en te weinig rekening gehouden wordt met lichamelijke beweging;

e. onpaedagogisch te werk gaan bij het aanleeren van nieuwe oefeningen.

Bij het voordoen der oefeningen toonden vele candidaten te weinig bedrevenheid in de uitvoering daarvan, en wel in het bijzonder de mannelijke candidaten met betrekking tot de oefeningen voor meisjes, de vrouwelijke ten opzichte van oefeningen voor jongens.

Waar zoovele jeugdige personen, vooral bij de vrouwelijke candidaten, zich aan het examen onderwierpen, vereenigt de commissie zich met de reeds meermalen, ook door andere commissiën, uitgesproken wenschelijkheid, dat de Regeering moge voorschrijven een bepaalden leeftijd, dien de candidaten moeten hebben bereikt om aan het examen te kunnen deelnemen, een leeftijd, dien zij liefst niet beneden 17 jaar gesteld zou willen zien.

Voorts spreekt zij den wensch uit, dat een te wijzigen programma moge voorschrijven, niet *eenige*, maar *voldoende* bedrevenheid in het doen uitvoeren van en de bekendheid met bewegingsspelen en de vrije en orde-oefeningen der gymnastiek zonder toestellen.

Rotterdam.

Van de mannelijke candidaten slaagden bijna 77 pct., van de vrouwelijke ruim 85 pct., van alle candidaten bijna 82 pct.

De resultaten zouden nog gunstiger en het aantal goede examens grooter geweest zijn, indien niet zooveel leerlingen reeds uit de derde klasse der opleidingsinrichtingen examen deden. Eén jaar langer opleiding zoude dezen candidaten voor eigen oefening en verwerking der leerstof zeer ten goede gekomen zijn.

De leerstof der lagere en middelklassen wisten de candidaten in den regel veel minder goed te kiezen en te rangschikken, dan die der hoogere klassen.

Tal van candidaten waren niet op de hoogte van het onderdeel der leerstof: passen met armhoudingen.

De bewegingsspelen bleken door vele candidaten beter beoefend te zijn dan het vorige jaar.

De verdeeling der commissie in twee afdeelingen op zoodanige wijze, dat elk uit één mannelijk en één vrouwelijk lid bestond, zooals nu in deze commissie voor het eerst heeft plaats gehad, heeft de commissie zeer goed voldaan.

Amsterdam.

Van de mannelijke candidaten slaagden ruim 82 pct., van de vrouwelijke bijna 87 pct., van alle candidaten bijna 85 pct.

Blijkens deze opgave zijn de resultaten zeer bevredigend. De commissie meent dan ook te mogen opmerken, dat er bij de voorbereiding voor het examen meer dan vroeger met ernst is gewerkt.

Evenals vorige jaren heeft het onderzoek bestaan uit een practisch en een theoretisch gedeelte; terwijl het practisch gedeelte werd gesplitst in oefeningen met mannelijke leerlingen afzonderlijk, met vrouwelijke leerlingen afzonderlijk of met gemengde klassen.

Iedere candidaat gaf 20 minuten les aan vrouwelijke, en 20 minuten aan mannelijke leerlingen of aan eene gemengde klasse; terwijl het theoretisch gedeelte 20 minuten duurde.

Bij het practisch gedeelte van het examen werd wederom opgemerkt, dat sommigen candidaten de vaardigheid ontbrak, om eene klasse leerlingen behoorlijk en vlug op te stellen voor de oefeningen op de plaats. Inzonderheid bleek dit, wanneer stokken of springtouwen moesten worden gebruikt. Niet zelden werd voor die opstelling zooveel tijd in beslag genomen, dat er nauwelijks gelegenheid voor de oefeningen zelf overbleef.

De bedrevenheid der candidaten in het voordoen der oefeningen was over het algemeen voldoende, maar het doen uitvoeren der oefeningen liet nog al eens te wenschen over.

De commissie meent er dan ook uitdrukkelijk op te moeten wijzen, dat zij, die zich voor dit examen voorbereiden, de gelegenheid moeten hebben om onder bekwame leiding aan leerlingen van verschillende klassen les te geven.

De bekendheid met bewegingsspelen was dikwerf slechts oppervlakkig. Er waren candidaten, die wel verschillende spelen konden opnoemen, maar er slechts een of twee konden onderwijzen. Bij dat onderwijzen liet de uitvoering van het spel nog dikwijls veel te wenschen over.

De wijze waarop de spelen voor de hoogere klassen werden behandeld, gaf aanleiding tot de meening, dat vele candi-

daten niet voldoende overtuigd waren van het groote nut van dat deel der leerstof.

Bij het theoretisch onderzoek kwam maar al te dikwijls aan het licht, dat sommige onderwerpen niet grondig bestudeerd waren, dat vele candidaten gedachteloos napraatten wat ze gehoord of gelezen hadden, zonder in staat te zijn logische gevolgtrekkingen te maken.

Misschien is dit verschijnsel voor een gedeelte hieraan toe te schrijven, dat tal van candidaten uit het 3de leerjaar der opleidingsschool zich aan dit examen onderwerpen. De commissie betreurt dit, omdat voor dit bij uitstek practisch vak de theorie het best wordt aangeleerd bij de practijk en boekenstudie vrijwel overbodig is.

Zwolle.

Over het algemeen was de bekendheid met de leerstof grooter dan de bedrevenheid in het doen uitvoeren.

In het zelf uitvoeren der bewegingen door de candidaten echter viel merkbare vooruitgang te constateeren.

De grootste tekortkomingen bestonden in het zeer ondoelmatig toepassen der leerstof over de verschillende schooljaren en het niet voldoende in acht nemen van het verschil tusschen de oefeningen voor jongens- en meisjesklassen.

Een veelal opgemerkte fout bij de praktijk bestond hierin, dat de candidaten meest altijd hunne bevelen deden toekomen aan de voorste leerlingen der klasse, waardoor de overigen niet wisten wat ze doen moesten; dat ze dikwijls met hunnen rug naar de leerlingen gekeerd stonden, of hunne plaats vóór de klasse zóó namen, dat zij een deel der leerlingen — en deze den candidaat — niet konden zien zonder de hoofden om te draaien, in één woord: zóó dat een goed overzicht van den onderwijzer over de geheele klasse onmogelijk was. De commissie is verder van oordeel dat bij de opleiding meer zorg dient te worden besteed aan de leerstof met gereedschappen. Aan het spel, een zoo belangrijk onderdeel dezer oefeningen, was, duidelijk merkbaar, meer gedaan dan in vorige jaren.

Toch bleek het onderwijzen van en het leiding geven aan het spel dikwijls nog maar al te zeer veronachtzaamd.

Ook nu weer bleek dat de vrouwelijke candidaten zich over het algemeen voor het practische gedeelte op meer ernstige wijze hadden voorbereid dan de mannelijke.

De cijfers voor de theorie, die anders gewoonlijk uitsteken boven die voor de practijk, deden dat dit jaar over het algemeen niet; aan 60 van de 296 opgekomen candidaten moest voor theorie een cijfer beneden 6 worden toegekend.

De commissie merkt naar aanleiding hiervan op, dat velen geen helder inzicht hadden in wat de gymnastiek eigenlijk beoogt, en waarvoor gymnastiek in de lagere school wordt gegeven.

Ten slotte: Nog altijd heerscht bij de verschillende opleidingsinrichtingen veel verschil in de bevelen.

Zeer wenschelijk acht de commissie het dat hierin meer eenheid kome.

Door een onderlinge bespreking van de verschillende opleiders, die als examinator of plaatsvervanger, bijv. in de laatste 2 of 3 jaar zijn opgetreden, waarbij de belangen van en de verschillen in dit onderwijs, die bij deze examens op den voorgrond treden, gezamenlijk eens onder de oogen werden gezien, zou, zoo vermeent de commissie, in de gelijkheid der eischen, bij deze examens gesteld, meer eenheid kunnen komen.

Groningen.

De commissie meent de opmerking te moeten maken, dat men bij de opleiding voor vak *j* zich te angstvallig houdt aan de letter van het program, waarin men leest: „eenige bedrevenheid in de bekendheid met enz." Vandaar dat aan de geslaagde mannelijke candidaten slechts 3 maal het cijfer 8 en nimmer 9 of 10 kon worden toegekend bij het onderwijs aan jongens; 10 maal het cijfer 8 en 2 maal 9 bij het onderwijs aan meisjes.

Dat dikwijls ook aan hen, die slaagden, een laag cijfer moest worden toegekend, sproot voort uit de volgende oorzaken:

Het overzicht over de klasse liet te wenschen over, daar de candidaat vaak een verkeerde plaats koos.

De toepassing der leerstof was velen niet helder. Men liet de eene oefening na de andere uitvoeren, zonder te denken aan behoorlijk afwisselen in de lagere leerjaren en het uitwerken van thema's in de hoogere. De commissie meent dan ook den nadruk er op te moeten leggen, dat candidaten, die het examen met succes willen afleggen, er meer op bedacht moeten zijn verband tusschen de verschillende oefeningen te houden.

Een groot gebrek bij de meeste candidaten, was het te veel gebruik maken van den mededeelenden leervorm; vooral bij het onderwijzen van orde-oefeningen werd de aanschouwelijke leervorm vrij geregeld vergeten.

Het touwtjespringen schijnt over het algemeen zeer vluchtig te worden behandeld, en niet in verband te worden gebracht met de huppel-, spring- en loopoefeningen zonder touw.

Het behandelen van de eerste lessen met stokken, was ook meestal onvoldoende; zelfs bij de eenvoudigste oefeningen met den stok werden de leerlingen bezig gehouden zonder dat de candidaten er aan dachten, dat daaraan onmiddellijk een been- of rompoefening kon worden toegevoegd

Het verklaren van een spel liet veelal te wenschen over.

In plaats van het in gedeelten te onderwijzen, werden allerlei mogelijkheden reeds dadelijk opgesomd, om even spoedig door de leerlingen vergeten te worden.

Het zelf goed voorwerken der candidaten is een punt, waarop de aandacht ernstig gevestigd wordt.

Het theoretisch gedeelte was over het algemeen beter dan het practische. Toch deed de commissie, evenals vorige jaren, de ervaring op, dat die kennis zich te veel bepaalde tot van buiten geleerde lesjes en definities. Vroeg men naar het waarom, dan bleef men het antwoord dikwijls schuldig.

Hoe of men b.v. eene oefening uit hoogere leerjaren reeds van af het 1ste jaar methodisch voorbereidt, welke leerstof men vooral moet gebruiken om de nadeelen van het zittend schoolleven zooveel mogelijk te voorkomen; wat het nut van de evenwichtsoefeningen is enz., kon door velen niet worden verklaard.

Venlo.

Hoewel het aantal candidaten, zoowel vrouwelijke als mannelijke, zeer groot was, is de uitslag niet onbevredigend te noemen.

Die der mannelijke is zelfs zeer gunstig, waaraan zeker het goede voorbeeld van de Rijks- en van vele bijzondere kweek- en normaalscholen, om de kweekelingen eerst in het laatste studiejaar toestemming te geven tot het afleggen van dit examen, niet vreemd is. Hunne theoretische kennis en het eigen werk waren meestal ruim voldoende, het lesgeven was, meer dan vroeger, een onderwijzen, in plaats van een *vóór*- en zonder op- of aanmerkingen laten *nadoen* van verschillende oefeningen.

De commissie kreeg echter den indruk, dat de candidaten van enkele inrichtingen niet genoeg met schoolklassen hadden gewerkt.

Voor de vrouwelijke candidaten waren de uitkomsten van het examen niet zoo gunstig.

Over het algemeen werden geene oefeningen gegeven, die in ééne les bij elkaar behoorden. Meestal van alles wat door elkaar. Er werd weinig rekening gehouden met de moeilijkheid der oefeningen; men zag ze zelfs dikwijls afdalende.

Jongensoefeningen van de plaats werden gewoonlijk met meisjesoefeningen verwisseld. Bij het spel kwam weder een geheel verhaal voorop, alles werd in eens gezegd, zoodat er voor het spel zelf bijna geen tijd overbleef.

Dat de jeugdige leeftijd (16, soms 15 jaar) vaak daarvan de oorzaak was, betwijfelt de commissie niet. Zij hoopt dan ook, dat men aan alle opleidingsinrichtingen voor onderwijzeressen er toe moge besluiten, zoowel in het belang der leerlingen, als in dat van het door dezen later te geven onderwijs, de candidaten niet aan het examen te doen deelnemen vóór zij haar 17de jaar hebben bereikt.

Wellicht ware het zelfs gewenscht, dat van Regeeringswege die minimum-leeftijd werd vastgesteld.

BIJLAGE Y.

UITSLAG *van de in 1911 gehouden examens ter verkrijging van akten van bekwaamheid voor huis- en schoolonderwijs in de nuttige en in de fraaie handwerken voor meisjes.*

Nuttige handwerken.

Breda.

De inrichting van het examen was geheel gelijk aan die van het voorgaande jaar. Hoewel de uitslag van het examen niet ongunstig is te noemen, slaagden weer velen met even voldoende cijfers. De reden hiervan ligt meer in het practisch dan in het theoretisch gedeelte, hoewel ook dit laatste nog veel verbetering behoeft. De leeftijd echter (17 jaar), waarop examen mag worden afgelegd, is te jong om van het theoretisch gedeelte hooge verwachting te koesteren.

Wat het practisch gedeelte betreft, vindt de commissie, dat breien en naaien achteruit gaan, zoowel wat netheid als vaardigheid betreft.

Bij het breien worden zelfs de eenvoudigste opgaven, zooals een voetje, niet zonder fouten gebreid; daarbij is sommig werk zoo ongelijk, dat men er geen voldoend cijfer voor geven kan. Bij het breien van eenen hals voor eenen borstrok werden dikwijls de insteektoeren niet goed gewerkt; bij de mouw waren van velen de heffingen foutief, zoodat mooi en goed breiwerk tot de uitzonderingen behoort.

Bij het mazen wordt te weinig gedacht, dat het deel, dat er ingebracht moet worden, stevig moet zijn. Velen werken het los, mazen te weinig steken over of steken het overgemaasde gedeelte niet goed door.

Het stoppen is in de meeste gevallen goed.

Bij het naaien valt op te merken:

Waar eene degelijke leiding werd gegeven, muntte het werk uit door netheid en vaardigheid. Andere candidaten daarentegen leverden slecht werk en hadden bovendien veel te weinig af in den bepaalden tijd. De stiksels zijn dikwijls ongelijk, de zoomsteken slordig, de ruimten worden slecht verdeeld, het opzetten van boorden is ongelijk en knoopsgaten worden meestal slecht gewerkt.

Bij het knippen moet de aandacht daarop gevestigd worden, dat de gebogen lijnen (vooral bij vrouwen, mans- en jongensbroeken) veel te wenschen overlaten. De mooie vorm ontbreekt, omdat de lijnen veel te recht worden afgeknipt.

Wat het theoretisch gedeelte betreft, moet opgemerkt worden, dat het teekenen op het bord door velen slecht wordt uitgevoerd, o.a. het teekenen van kousen, waarvan een bepaald gedeelte, de voet. Het teekenen van steken wordt door velen goed, door sommigen onduidelijk aangegeven.

Vooral wanneer het bijv. aanmazen moet voorstellen, wordt er te weinig gedacht om het stippelen der lijnen, die achter het werk moeten komen te liggen.

Bij het aangeven van de lap stof of van het papier, dat voor een patroon moet dienen, wordt door vele candidaten niet gedacht om op het bord de maat van de lengte en breedte er bij te zetten. Ditzelfde geldt ook voor de deelen, die afgeknipt moeten worden, wat toch zeker met eene klasse noodzakelijk is, daar alle kinderen niet dadelijk onthouden, wat de onderwijzeres heeft besproken.

Bij het knippen van deelen van een kleedingstuk van papier — zooals eene hemdsmouw voor zich zelf, een stuk voor een manshemd, eene ronde band voor eene rok, boordjes en schoudertjes voor eene kinderschort — wordt dit laatste het minst vlug en goed behandeld, zoowel wat het knippen als de verklaring van het spelden en naaien betreft.

Bij het breien wordt er nog te weinig rekening gehouden, dat er met jonge kinderen, bijv. bij het opzetten van eene ronding of bij afmindering van eene kous, geen deelsommetjes van gemaakt moeten worden. Zij moeten voor eene ronding uit het hoofd leeren verdeelen, eerst een gemakkelijk getal er van afnemen en dan het overige laten verdeelen. Bij de afmindering kan dit ook op hoogst eenvoudige wijze worden behandeld.

Het zetten van den hiel en van den voet wordt door weinigen duidelijk behandeld.

Bij het mazen op het karton of op het bord wordt te weinig vergelijking gemaakt met het breien.

Van het merken wordt, wat de theorie betreft, te weinig werk gemaakt.

Wat het naaien betreft, hiervan wordt door velen de volgorde beter verklaard; het verstellen schijnt meer te worden beoefend.

De beginselen van de vakken schijnen steeds voor de candidaten de meeste moeielijkheden op te leveren.

's Gravenhage.

Over het algemeen is de uitslag van het examen gunstig te noemen.

Van de 762 adspiranten slaagden 624. Afgewezen werden 138.

Het practische gedeelte gaf minder aanleiding tot opmerkingen dan het mondelinge, hetgeen uit de bijgaande tabel is af te leiden.

Toch kan de opmerking niet achterwege blijven, dat bij het practische gedeelte enkele naaiwerken beslist slordig waren te noemen: het inzetten van een ronde mouw, het verstellen van een katoenen hemdje en het maken van knoopsgaten.

Het knippen is steeds vooruitgaande; ook het naknippen van een gegeven model werd beter uitgevoerd dan vroeger; doch het berekenen van de hoeveelheid stof met opgaaf der breedte, voor het nageknipte model was vele malen onvoldoende.

Het breien van nieuwe stukken was bevredigend; de afwerking van versteld breiwerk was niet altijd netjes.

Het mazen en stoppen gaven geen aanleiding tot bijzondere opmerkingen.

Wat het mondelinge gedeelte betreft, mag nog wel eens worden gewezen op het voorteekenen op het bord. Vele candidaten teekenden zeer slordige lijnen, waardoor de vorm van een kleedingstuk, dat geknipt moest worden, zeer onjuist werd voorgesteld. De teekening van averechtsche steken en van een overhaling en mindering was menigmaal zeer onduidelijk.

De bekendheid van de breedte der meest gebruikelijke stoffen, hetgeen voor eene aanstaande onderwijzeres in de handwerken van zoo groot nut is, was vele malen onvoldoende.

De behandeling van de beginselen van breien, naaien en merken was dikwijls zeer onbegrijpelijk; degenen, die zich met de opleiding belasten, zullen hieraan nog meer aandacht moeten schenken.

Het was opmerkelijk, dat bij de afgewezen candidaten velen waren, die reeds de akte van bekwaamheid als onderwijzeres hadden verkregen.

Vakken waarin werd geëxamineerd.	Aantal malen dat werd toegekend:									
	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
Practijk:										
Naaien	7	21	107	232	258	6	113	16	2	—
Knippen	1	47	140	231	239	1	93	7	3	—
Breien	—	20	181	279	194	—	84	3	1	—
Mazen	—	17	218	251	174	2	88	9	2	1
Stoppen	8	96	237	225	158	5	29	3	—	1
Theorie:										
Naaien	—	3	73	251	323	—	99	7	5	1
Knippen	—	2	72	251	333	—	94	6	1	3
Breien	—	1	143	257	267	—	82	6	6	—
Mazen	—	6	112	225	315	—	85	12	6	1
Stoppen	—	1	68	234	364	—	81	7	5	2

Utrecht.

Voor het examen hadden zich 494 candidaten aangemeld, 13 van deze zijn niet opgekomen wegens ziekte of andere omstandigheden.

Van de 481 geëxamineerden slaagden er 373.

108 candidaten moesten worden afgewezen.

De volgende tabel geeft het aantal cijfers (1—10)aan, dat voor de practijk en de theorie werd toegekend.

Vakken waarin werd geëxamineerd.	Aantal malen dat werd toegekend:									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Practijk:										
Knippen	—	2	6	75	1	248	110	38	1	—
Naaien	—	3	9	85	—	199	149	36	—	—
Stoppen	—	—	1	39	—	193	173	65	9	1
Mazen	—	—	9	54	1	225	143	46	3	—
Breien	—	—	1	41	—	218	169	46	6	—
Theorie:										
Knippen	—	—	6	108	—	295	71	1	—	—
Naaien	—	1	9	173	—	238	57	3	—	—
Stoppen	—	1	3	80	—	292	97	8	—	—
Mazen	—	1	6	83	—	250	117	24	—	—
Breien	—	1	9	113	—	247	89	21	1	—
	—	9	59	851	2	2405	1175	288	20	1

Ofschoon de algemeene indruk van het examen niet ongunstig was te noemen, is de commissie van oordeel, dat er dit jaar toch geen vooruitgang viel te bespeuren.

Over de verschillende vakken werden de volgende opmerkingen gemaakt.

Knippen. Het knippen van verkleinde modellen werd meestal goed uitgevoerd, doch dat van bruikbare kleedingstukken naar een gegeven maat voldeed dikwijls niet aan de gestelde eischen, omdat men zich hierbij niet hield aan de opgegeven maat. Het naknippen was dikwijls zeer onvoldoende, vele candidaten wisten blijkbaar niet het onderscheid tusschen het *knippen* en *naknippen* van een kleedingstuk; dit bleek hieruit, dat bij de laatstgenoemde werkzaamheid veelal naden werden aangeknipt.

Naaien. Mooi naaiwerk kwam zelden voor, ook werd in den gegeven tijd te weinig afgewerkt. Over het algemeen was het minder goed dan het vorige jaar. Het verstellen in bont en flanel liet dikwijls zeer veel te wenschen over; bij het bont verstellen hield men vaak in het geheel geen rekening met het patroon. Ook het maken van knoopsgaten bleek te weinig beoefend te worden.

Stoppen en *merken.* Het stoppen was vrij goed en gaf geen reden tot bijzondere opmerkingen. Het merken in stiksteek werd zelden netjes uitgevoerd; in kruissteek kwam het nog al eens voor, dat het merk scheef geplaatst werd.

Mazen. De resultaten van het mazen waren niet onbevredigend, alleen dient aan de afwerking meerdere zorg te worden besteed. Het mazen van geribd breiwerk werd het minst goed uitgevoerd.

Breien. Onderdeelen van kous en borstrok waren beter dan het vorige jaar, doch bij het verstellen van breiwerk, voornamelijk bij het inbreien van een stukje in geribd, werd dikwijls ongelijk gewerkt en was de afwerking aan de achterzijde nog al eens slordig.

Het theoretisch gedeelte gaf aanleiding tot de volgende opmerkingen.

Bij het knippen leverden de eenvoudigste kleedingstukken o.a. kinderrok, kinderhemd en gegeerde vrouwenrok voor de candidaten groote moeilijkheden op. Zij gaven dikwijls blijk wel een kleedingstuk te kunnen knippen uit een vel papier van bekende afmetingen, in het knippen voor de practijk bleken zij dikwijls minder goed onderlegd.

Bij het naaien bleek, dat de afwerking van de naden van een rok, het afwerken van de bovenzijde van den kinderboezelaar en het zetten van banden op de verschillende kleedingstukken het minst was beoefend.

De teekeningen op het bord werden vrij goed uitgevoerd, doch het bleek, dat vele candidaten bij het geven van onderwijs nog niet genoeg profijt van die teekeningen wisten te trekken. Zij toonden wel bekend te zijn met het bestaan der leermiddelen, doch waren met de behandeling niet allen op de hoogte. Dit bleek vooral met het voorwerken bij het breien; de candidaten hadden dikwijls zelf groote moeite het werk behoorlijk in de handen te houden.

Ook bij het naaien werd het leermiddel voor het inzetten van een stukje en het afwerken van een splitje met band niet gebruikt om er eenig voordeel van te hebben bij het geven van onderwijs.

Zwolle.

Evenals in het vorige jaar is ook nu de uitslag van het examen gunstig te noemen en vele candidaten behaalden in alle onderdeelen een voldoend cijfer. Anderen verkregen de akte juist op de grens, die voor toelating was vastgesteld, terwijl aan sommige der afgewezenen in bijna alle onderdeelen een onvoldoend cijfer moest worden toegekend. In dit laatste geval bleek òf de leiding òf de te geringe ontwikkeling der candidaten hiervan de oorzaak te zijn.

Het knippen blijft vooruitgaan. De wenk, vervat in het verslag van het vorig jaar schijnt ter harte genomen, want ineengeregen knipwerk kwam, behoudens eene enkele uitzondering, niet voor. De commissie meent evenwel te moeten wijzen op het onvoldoende in het knippen van modellen van kleedingstukken. De verhoudingen der deelen onderling waren

soms zóódanig, dat deze, toegepast op hetzelfde kleedingstuk in werkelijke grootte, een niet te dragen geheel zouden opleveren. Ook moeten de candidaten leeren meer rekening te houden met de bestaande stofbreedten en, in verband hiermede, voordeeliger knippen uit de gegeven hoeveelheid papier.

Het naaien blijft, evenals het knippen, vooruitgaan. Dit is een gunstig verschijnsel, omdat deze beide onderdeelen van groote practische waarde zijn.

De beoordeeling richtte zich naar de samenstelling, de uitvoering en de hoeveelheid van het ingeleverde naaiwerk en het bleek, dat vele candidaten zoo goed bedreven waren, dat deze drie grondslagen meermalen leidden tot een verhoogd cijfer.

De meeste onvoldoende cijfers werden toegekend bij opgaven als: het maken van een ronde mouw en deze in het armsgat plaatsen; de plooi van een manshemd; hals met boordje; pijp van een jongensbroek en de hierin voorkomende knoopsgaten, alsmede onder- en bovendeel van een geerrok.

Het verstellen van kleedingstukken wordt aanmerkelijk beter. Toch meent de commissie nog onder de aandacht te moeten brengen, dat het programma spreekt van het inzetten van rechthoekige stukjes, en dat deze in geruite of gestreepte stof het mooist worden ingezet, als de naad ook aan de keerzijde langs ruitje of streepje loopt.

Het mazen was meestal voldoende. De onvoldoende cijfers werden dikwijls veroorzaakt door het kort overmazen aan de kanten, waardoor het herstelde werk onsterk wordt. Vooral kwam dit voor in geribd breiwerk en in het split van een borstrok. Ook bedierven sommige candidaten haar maaswerk door het werken met te langen draad.

De vraag is of het practisch nut van teen- en kleine hielmaas wel opweegt tegen den tijd aan het leeren van deze mazen besteed.

Het stoppen van breiwerk staat ook thans weer in uitvoering beneden het stoppen in linnen- en keperweefsel. Dit practische werk behoort met meer zorg te worden uitgevoerd.

Over het algemeen was ook het breien goed.

De meeste onvoldoende cijfers werden gegeven voor: het breien van halve rug- en voorzijde van een borstrok, waar de candidaten meermalen afweken van het opgegeven aantal opzetsteken of voor hielstuk met voet in twee deelen gebreid en het verstellen van zoodanig hielstuk. Misschien vindt dit laatste zijn oorzaak hierin, dat de kous of sok met los voetblad in deze streken heel weinig wordt gebruikt en door vele candidaten slechts wordt geleerd, omdat het programma het eischt.

Bij sommige candidaten was het verschil tusschen het practisch en het mondeling gedeelte van het examen groot. Het bleek meermalen zeer moeielijk om kort en duidelijk te zeggen, hoe iets gewerkt moet worden. Waarschijnlijk komt dit, omdat deze candidaten zich niet hebben gewend aan een geregelden gedachtengang bij haar werk, maar van den hak op den tak springen en hierdoor groote moeite hebben voet bij stuk te houden.

Ten slotte uit de commissie den wensch, dat het teekenen op het bord zooveel moge vooruitgaan, dat de teekening in werkelijkheid bruikbaar wordt gemaakt bij het onderwijs in de nuttige handwerken op de lagere school.

Fraaie handwerken.

Utrecht.

In de regeling van het examen, zooals die sedert eenige jaren is gevolgd, werd geene verandering gebracht.

Zij, die werden afgewezen, schoten te kort in technische vaardigheid, bleken geen begrip te hebben van afstand en verhouding, of hielden geen rekening met de eischen van het materiaal. Het Fransch borduurwerk had meestal de fout van te hard te zijn.

In plaats van met steken te vullen hadden enkele candidaten de gewoonte om over een groot aantal losse draden te borduren tot in het overdreven toegepast.

Bij het mondeling examen viel in vergelijking met vroeger vooruitgang waar te nemen in het teekenen op het bord.

Ten slotte zij hier nog vermeld, dat het meermalen is voorgekomen, dat de candidaten, door het werk in de pauze met elkander te bespreken, het spoor bijster raakten. Zij maakten dientengevolge in de borduurproef, die des namiddags gegeven werd, fouten, die zij anders waarschijnlijk zouden vermeden hebben.

Aantal malen, dat voor de verschillende onderdeelen de verschillende waardeeringscijfers zijn toegekend:

	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	Totaal.
Borduren met den platten steek . . .	—	1	11	18	42	—	31	6	1	—	110
Fransch borduren. .	—	1	5	17	55	—	24	7	1	—	110
Engelsch borduren .	—	1	6	23	49	—	29	2	—	—	110
Kruissteek	—	1	4	25	54	—	20	5	—	1	110
Haken	1	—	10	9	24	—	13	—	—	—	57 } 110
Breien	—	—	6	17	16	—	11	2	—	1	53 }
Knoopen	1	1	8	15	52	—	26	5	2	—	110
Guipure.	—	3	10	21	52	—	21	3	—	—	110
Kantsteken	—	—	7	24	55	—	21	2	1	—	110
Patroonteekenen . .	—	1	10	23	39	—	29	7	1	—	110
Methodiek	—	4	19	26	45	—	12	2	2	—	110

BIJLAGE Z.

KONINKLIJKE BESLISSINGEN in zake de beroepen van besluiten van Gedeputeerde Staten, ten aanzien van aanvragen van besturen van bijzondere scholen om over 1910 in het genot te worden gesteld van de bijdrage overeenkomstig artikel 59 der wet op het lager onderwijs.

I.

12 Mei 1911
n°. 42.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door Onzen Commissaris in Limburg tegen het besluit van Gedeputeerde Staten dier provincie, dd. 17 Februari 1911, 1ste afd., la. 430/5 X, genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school te Arcen (op de Hor) van de Vereeniging tot bevordering van gewoon en meer uitgebreid lager onderwijs voor meisjes te Arcen en Velden, om de Rijksbijdragen, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 26 April 1911, n°. 75;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 9 Mei 1911, n°. 3544, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende: dat Gedeputeerde Staten bij voormeld besluit de Rijksbijdragen voor deze school over 1910 hebben bepaald op f 1596,16;

dat van dit besluit Onze Commissaris in Limburg bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat blijkens art. 13 der bij Koninklijk besluit van 25 October 1881 n°. 27, goedgekeurde statuten der vereeniging, deze is opgericht voor den tijd van 29 jaren, te rekenen van 1 Augustus 1881; dat wel is waar de statuten in den loop van genoemd tijdvak gewijzigd werden, welke wijziging werd goedgekeurd bij Koninklijk besluit van 13 Augustus 1903 n°. 36, maar dat ook in die gewijzigde statuten de bepaling voorkomt, dat de vereeniging is aangegaan voor den tijd van 29 jaren, te rekenen van 1 Augustus 1881; dat, nu sedert het verstrijken van den termijn, waarvoor deze vereeniging als rechtspersoon is erkend, geen nieuwe goedkeuring op de statuten is verkregen, ten aanzien van de onder haar bestuur staande school te Arcen (op de Hor) van 1 Augustus 1910 af niet voldaan is aan den eisch, gesteld in art. 59, 1ste lid, sub 1°., der Lageronderwijswet; dat mitsdien in plaats van f 1596,16 de bijdragen hadden moeten bepaald worden op f 918,75;

Overwegende: dat het in beroep aangevoerde juist is;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit, de Rijksbijdragen voor deze school over 1910 vast te stellen op f 918,75.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 12 Mei 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

II.

16 Mei 1911
n°. 36.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door Onzen Commissaris in Utrecht, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten dier provincie, dd. 20 Februari 1911, 3de afd., n°. 542, genomen op de aanvrage van de Vereeniging tot stichting en instandhouding van scholen met den Bijbel, onder de zinspreuk „Eben-Haëzer", 1 Sam. 7 : 12", te Benschop, om voor de bijzondere lagere school aldaar Zuidzijde, beneden het dorp, te bekomen de Rijksbijdragen, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 26 April 1911, n°. 73;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 12 Mei 1911, n°. 3543, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten de Rijksbijdragen voor deze school over 1910 hebben bepaald op f 1663,72^{5}, waaronder is begrepen eene som van f 75,32^{5} als bijdrage ter tegemoetkoming in de kosten om te voorzien in de behoefte aan schoollokalen;

dat van dit besluit Onze Commissaris in Utrecht bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat in verband met de overweging van het besluit, dat volgens de opgave van den districtsschoolopziener het aantal kinderen boven de 6 jaren 38 en beneden de 6 jaren 1 bedroeg, welke opgave volgens ingewonnen inlichtingen als de juiste moet worden beschouwd, in verband met het bepaalde bij art. 59, 5de lid A. der Lager-onderwijswet, te dezer zake slechts eene bijdrage ad f 46 kan worden toegekend, namelijk voor eene school van 40 en minder leerlingen;

Overwegende, dat het in beroep aangevoerde juist is;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit, de Rijksbijdragen voor deze school over 1910 vast te stellen op f 1634,40.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 16 Mei 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

III.

20 Mei 1911
n°. 31.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door Onzen Commissaris in Limburg, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten dier provincie, dd. 23 Februari 1911, 1ste afd., La. 50/5 G, genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school van den H. Franciscus te Bleijerheide, gem. Kerkrade, wijk B, n°. 407, ter bekoming van de Rijksbijdragen, bedoeld in artikel 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 3 Mei 1911, n°. 82;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 17 Mei 1911, n°. 3846, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten van Limburg de Rijksbijdragen voor deze school hebben bepaald op f 4315,97, waaronder is begrepen eene som van f 525, berekend voor J. L. Hermans, als onderwijzer ingevolge art. 24, 3de lid, der Lager-onderwijswet aan de school verbonden gedurende het tijdvak van 1 Januari 1910 tot 1 October 1910 (negen maanden naar f 700 's jaars);

dat van het besluit van Gedeputeerde Staten Onze Commissaris in Limburg bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat de onderwijzer J. L. Hermans, geboren 11 Februari 1887, eerst op 11 Februari 1910 den 23-jarigen leeftijd heeft volbracht en eerst van dien datum af kan worden aangemerkt als onderwijzer, ingevolge art. 24, 3de lid, aan de school verbonden;

dat hij dus ook eerst van dien datum af, in verband met een driejarigen diensttijd, voor eene bijdrage ad f 700 per jaar in rekening kan worden gebracht; dat Gedeputeerde Staten dus voor deze school een bedrag van 40/360 × f 100 = f 11,11 te veel hebben toegekend, zoodat de Rijksbijdragen waarop het schoolbestuur aanspraak heeft, beloopen f 4304,86;

Overwegende, dat het in beroep aangevoerde juist is;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs:

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit, de Rijksbijdragen voor deze school vast te stellen op f 4304,86.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 20 Mei 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

IV.

30 Mei 1911
n°. 41.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door Onzen Commissaris in de provincie Limburg, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg, dd. 10 Maart 1911, 1ste afd., la. 602/6 H, genomen op de aanvrage van de Vereeniging tot bevordering van het gesticht van het Arme Kind Jezus te Simpelveld, om voor de bijzondere lagere school te Maastricht, Mariastraat 19 (St. Vincentiusschool) te bekomen de Rijksbijdragen, bedoeld bij art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 10 Mei 1911, n°. 91;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 26 Mei 1911, n°. 4047, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende: dat Gedeputeerde Staten de Rijksbijdragen voor deze school over 1910 hebben bepaald op f 4 595,90½, waaronder is begrepen eene som van f 311,66½ voor mejuffrouw Anna Maria Stürtz, waarnemend hoofd der school, berekend over het tijdvak van 15 April tot en met 31 Augustus 1910 naar den maatstaf van f 825 's jaars, zijnde de wettelijke minimum-jaarwedde voor eene onderwijzeres van 20 en meer dienstjaren, die niet in het bezit is der hoofdakte; dat van het besluit van Gedeputeerde Staten Onze Commissaris in Limburg bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoe-

rende, dat, aangezien deze school op 15 Januari 1910 259 leerlingen telde en de met het wettelijk minimum-salaris gelijkstaande Rijksbijdrage, bedoeld in het 1ste lid, sub 1°., *a*, van art. 48 der Lager-onderwijswet over het volle jaar 1910 werd toegekend aan het getal onderwijzeressen van bijstand, volgens art. 24 dier wet verplicht, mejuffrouw Stürtz voor de berekening der Rijksbijdrage als niet verplicht behoort te worden beschouwd en voor haar de bijdrage ingevolge het bepaalde sub 1°., *b*, al. 3, van art. 38 der wet is te berekenen naar f 260 's jaars; dat, vermits in verband met het aantal schoolgaande kinderen, laatstgenoemde bijdrage slechts gedurende het geheele jaar 1910 kan worden toegekend voor ééne niet verplichte onderwijzeres, voor mejuffrouw Stürtz slechts het tijdvak van 19 April tot en met 31 Mei 1910 kan worden berekend, aangezien gedurende het overige gedeelte van het jaar die bijdrage bij opvolging werd in rekening gebracht voor ander aan de school verbonden personeel; dat in plaats van op f 311,66½ te haren behoeve dus slechts aanspraak kan gemaakt worden op f 30,33½, zoodat de Rijksbijdragen beloopen f 4 314,57½;

Overwegende: dat het in beroep aangevoerde juist is;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit, het bedrag der Rijksbijdragen voor deze school over 1910 vast te stellen op f 4 314,57½.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 30 Mei 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

V.

3 Juni 1911
n°. 56.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door Onzen Commissaris in Zuidholland, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten dier provincie, dd. 13 Maart 1911, B n°. 709 (3de afd.), G.S. n°. 6/1, genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school aan den Zuid-Oost Achterweg te Stellendam, van de Vereeniging tot stichting en instandhouding van eene school met den Bijbel aldaar, om de Rijksbijdragen, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 17 Mei 1911, n°. 93*;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 1 Juni 1911, n°. 4285, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten van Zuidholland de Rijksbijdragen over 1910 voor deze school hebben bepaald op f 1 571,87, waaronder f 966,39½ voor het hoofd der school P. Holtman, die gedurende het geheele jaar aan de school verbonden was geweest en op 3 September 1910 een dienst van 15 jaren had volbracht;

dat van het besluit van Gedeputeerde Staten Onze Commissaris bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat in verband met artikel 26, 2de lid, der Lager-onderwijswet, de verhooging der bijdrage wegens diensttijd voor genoemden onderwijzer slechts had mogen berekend zijn over 3 maanden en niet over 3 maanden en 28 dagen, gelijk Gedeputeerde Staten hadden gedaan; zoodat de bijdrage f 3,89½ te hoog was gesteld;

Overwegende: dat het in beroep aangevoerde juist is;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit, de Rijksbijdragen voor deze school over 1910 vast te stellen op f 1 567,97½.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 3 Juni 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

VI.

7 Juli 1911
n°. 29.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 2de inspectie, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht dd. 6 Maart 1911, 3de afd., n°. 616, genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school aan de Havikstraat 45, te Utrecht, van de Vereeniging „de Gereformeerde School" aldaar, om de Rijksbijdragen, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afd. voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 9 Juni 1911, n°. 85;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 1 Juli 1911, n°. 5197, afd. lager onderwijs;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten de Rijksbijdragen voor deze school over 1910 hebben bepaald op f 5681,88½, waaronder zijn begrepen, met de wettelijke minimum-jaarwedde gelijkstaande bijdragen voor twee niet verplichte onderwijzers over het geheele jaar en voor nog een niet verplichten onderwijzer over het tijdvak van 1 Mei—31 Dec. 1910; dat van het besluit van Gedeputeerde Staten de inspecteur van het lager onderwijs in de 2de inspectie bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat Gedeputeerde Staten zijn uitgegaan van de opvatting, dat deze school, op 15 Januari 1910 tellende 211 leerlingen, waar onderwijs gegeven werd in de vakken *a—i*, *k*, *m*, *n*, *o* en *p*, gedurende het geheele jaar 1910 voldaan zou hebben aan het bepaalde

bij art. 59, j°. 48, 1°. *b*, vijfde zinsnede, der Lager-onderwijswet, zooals die laatstelijk is gewijzigd bij de wet van 14 Juli 1910 *(Stbl.* n°. 202); dat uit den op 4 Juni 1909 voor „gezien" geteekenden rooster blijkt, dat aan deze school behalve in de gewone vakken van het lager onderwijs, meer dan tien uren 's weeks werd onderwijs gegeven in de vakken *m*, *n* en *p*, gedurende de eerste 4 maanden des jaars; dat echter uit den op 30 April 1910 voor „gezien" geteekenden rooster blijkt, dat van 1 Mei af in de vakken *m*, *n* en *p* slechts gedurende 9 uren 's weeks onderwijs werd gegeven; dat alzoo van 1 Mei 1910 af deze school niet heeft voldaan aan de eischen op het bekomen van hoogere bijdrage als meer uitgebreid lager onderwijsschool gesteld, en dus de bijdrage voor de niet verplichte onderwijzers over dat tijdvak ten onrechte is berekend naar den maatstaf van art. 48, 1°., b, zevende zinsnede, der wet; dat mitsdien het bedrag moet zijn van de bijdrage onderscheidenlijk voor de onderwijzeres A. C. Bakker $\frac{1}{3}$ van f 600 = f 200; voor de onderwijzeres E. L. H. H. van Nieuwenhuizen $\frac{1}{3}$ van f 500 = f 166,66⅔, en voor den onderwijzer C. T. Bosselaar $\frac{2}{3}$ van f 260 = f 177,33⅓, en het bedrag der Rijksbijdrage voor de onderwijzers alzoo is te verminderen met f 960, en te brengen op f 4460,83⅓;

Overwegende, dat ingevolge de 4de alinea van art. II der wet van 14 Juli 1910 *(Stsbl.* n°. 202) de bijdrage, bedoeld in art. 48, 1°. *b*, zesde en zevende zinsnede, slechts uitgekeerd wordt ten behoeve van scholen, welke op 15 Januari 1910 voldeden aan de in de 5de zinsnede van art. 48, 1ste lid, 1°., *b*, gestelde eischen of in den loop van het jaar 1910 aan de gestelde eischen komen te voldoen; dat hieruit volgt, en ook te recht door den inspecteur is aangenomen, dat wanneer op eenig tijdstip na 15 Januari 1910 de school ophoudt aan de voormelde eischen te voldoen, van af dat tijdstip de aanspraak op de hoogere bijdrage verloren gaat, althans zoolang niet weder aan die eischen voldaan is; dat evenwel uit nader verkregen inlichtingen blijkt, dat door den inspecteur geen rekening is gehouden met een sedert 1 Augustus 1910 geldenden rooster, volgens welken gedurende 10⅔ uur per week onderwijs in de vereischte vakken is gegeven; dat hieruit volgt, dat na 1 Augustus weder voldaan is aan de meergenoemde eischen, en voor het tijdvak 1 Mei—1 Augustus moet gelden de maatstaf, in de 5de en voorlaatste alinea van art. II omschreven, en mitsdien over dat tijdvak voor 3 onderwijzers $^{3}/_{12}$ × f 310 = f 77,50 per onderwijzer aan subsidie is uit te keeren.

Gezien de wet tot regeling van lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit, de Rijksbijdrage voor deze school over 1910 vast te stellen op f 5497,71⅓.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 7 Juli 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

VII.

7 Juli 1911
n°. 30.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 2de inspectie, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht dd. 27 Febr. 1911, 3de afd., n°. 545, genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school aan de Oude Gracht F. Z. n°. 97, van het aartsbisdom Utrecht, om de Rijksbijdragen, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afd. voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 9 Juni 1911, n°. 87;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 1 Juli 1911, n°. 5199, afd. lager onderwijs;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten bij bovenvermeld besluit de Rijksbijdragen hebben vastgesteld op f 5035,12½; dat van dit besluit de inspecteur van het lager onderwijs in de 2de inspectie bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat in dit bedrag onder meer begrepen is eene met de wettelijke minimum-jaarwedde gelijkstaande bijdrage voor twee niet verplichte onderwijzeressen over het geheele jaar, en voor nog twee niet verplichte onderwijzeressen over de tijdvakken, onderscheidenlijk van 1 Mei—31 Dec. 1910, en van 1 Juni—31 Dec. 1910; dat Gedeputeerde Staten bij deze berekening alzoo zijn uitgegaan van de opvatting, dat deze school, op 15 Jan. 1910 tellende 119 leerlingen, waar onderwijs gegeven werd in de vakken *a*—*q* en *t*, gedurende het geheele jaar 1910 voldaan zou hebben aan het bepaalde bij art. 59, j°. art. 48, 1°., *b*, voorlaatste zinsnede, der Lager-onderwijswet, zooals die laatstelijk is gewijzigd bij de wet van 14 Juli 1910 *(Stsbl.* n°. 202); dat uit den op 10 Januari voor „gezien" geteekenden rooster evenwel blijkt, dat aan deze school, behalve in de gewone vakken van het lager onderwijs slechts enkele uren Fransch en wiskunde werden onderwezen, nl. in de 7de en 8ste klasse, terwijl uit den op 26 Aug. 1910 voor „gezien" geteekenden rooster blijkt, dat de school, welke vóór 1 Sept. 1910 slechts in 8 klassen verdeeld was, met ingang van dezen datum 9 klassen telde; en van dezen datum af in de 7de, 8ste en 9de klasse gedurende 8 uren per week onderwijs gegeven werd in de vakken *l*, *m*, *n* en *p*; dat alzoo gedurende het tijdvak van 1 Januari—1 Sept. 1910 deze school niet heeft voldaan aan de eischen op het bekomen van hoogere bijdrage, als meer uitgebreid lager onderwijsschool gesteld, en dus de bijdrage voor de niet verplichte onderwijzers over dit tijdvak ten onrechte is berekend naar den maatstaf van art. 48, 1°. *b*, laatste zinsnede der wet; dat mitsdien het bedrag moet zijn van de bijdrage, onderscheidenlijk voor de onderwijzeres H. J. A. de Wilde $\frac{1}{3}$ van f 750 + $\frac{2}{3}$ van f 310 = f 456,66⅔; voor de onderwijzeres O. D. M. Colen $\frac{1}{3}$ van f 675 + $\frac{2}{3}$ van f 310 = 431,66⅔; voor de onderwijzeressen J. J. Linthorst en R. H. van der Kamp elk $\frac{1}{3}$ van f 600 = f 200, en het bedrag der Rijksbijdrage voor de onderwijzers alzoo is te verminderen met f 886,67 en te brengen op f 4013,33;

Overwegende, dat het in beroep aangevoerde in zoover juist is, dat de bijdrage voor de niet verplichte onderwijzers over het tijdvak van 1 Januari—1 Sept. 1910 ten onrechte berekend is naar den maatstaf van art. 48, 1°. *b*, laatste zinsnede der wet, en voormelde school slechts van 1 Sept. 1910 af op deze bijdrage recht heeft; dat toch het tweede lid van art. II vaangenoemde wet voorschrijft, dat met de scholen, in het eerste lid bedoeld, worden gelijkgesteld de scholen, welke in den loop van het jaar 1910 aan de gestelde eischen komen te voldoen, mits worde aangetoond, dat vóór 1 Januari 1910 tot hare oprichting of reorganisatie was besloten, maar dat daaruit geenszins volgt, dat de hoogere bijdrage ook over dat deel van het jaar, waarin de scholen niet aan de gestelde eischen voldeden, verschuldigd zoude zijn; dat ech-

ter over het tijdvak 1 Jan.—1 Sept. 1910 krachtens art. 48, 1*b*, 3de zinsnede, der wet aan deze school slechts eene bijdrage toekomt van $\frac{2}{3}$ van f 260 voor een onderwijzer, en niet zooals in het beroep wordt voorgesteld, een bijdrage van $\frac{2}{3}$ × f 310 voor twee onderwijzers, aangezien het onderwijs, behalve de vakken *a*—*k*, niet ten minste twee der vakken onder *l*, *m*, en *n*, en het vak onder *p* heeft omvat; dat mitsdien de Rijksbijdrage voor de onderwijzers over het jaar 1910 moet zijn: f 1150 + f 825 + f 750 + $\frac{1}{3}$ van f 675 + $\frac{1}{3}$ van f 600 + $\frac{1}{3}$ van f 600 + $\frac{2}{3}$ van f 260 = f 3773,33$\frac{1}{3}$;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht dd. 27 Februari 1911, 3de afd. n°. 545, de Rijksbijdrage over het jaar 1910 aan het bestuur van voormelde school toekomende, vast te stellen op f 3908,46.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 7 Juli 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

VIII.

7 Juli 1911
n°. 31.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 2de inspectie, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht, dd. 27 Februari 1911, 3de afd., n°. 545, genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school aan de Ganzenmarkt 14, te Utrecht, van het aartsbisdom Utrecht, om de Rijksbijdragen, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 9 Juni 1911, n°. 86;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 3 Juli 1911, n°. 5198, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten bij voormeld besluit de Rijksbijdragen voor deze school over 1910 hebben bepaald op f 5811,05; dat van dit besluit de inspecteur van het lager onderwijs in de 2de inspectie bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat onder dit bedrag onder meer begrepen is eene met de wettelijke minimum-jaarwedde gelijkstaande bijdrage voor 2 niet verplichte onderwijzeressen over het geheele jaar;

dat Gedeputeerde Staten bij deze berekening alzoo zijn uitgegaan van de opvatting, dat deze school op 15 Januari 1910 tellende 223 leerlingen, waar onderwijs gegeven werd in de vakken *a*—*l*, *n*, *p* en *t* gedurende het geheele jaar zou hebben voldaan aan het bepaalde bij art. 59, jo. art. 48, 1°., *b*, voorlaatste zinsnede der Lager-onderwijswet, zooals die laatstelijk is gewijzigd bij de wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202); dat uit de op 24 April 1909 en 8 November 1909 voor „gezien" geteekende roosters evenwel blijkt, dat aan deze school, behalve in de gewone vakken van het lager onderwijs, slechts enkele uren Fransch en wiskunde werden onderwezen, nl. in de 7de en 8ste klasse; terwijl uit de op 6 April 1910 en 27 Augustus 1910 geteekende roosters blijkt, dat de school, welke vroeger slechts in 8 klassen verdeeld was, thans 9 klassen telde, waarvan in de 7de, 8ste en 9de gedurende 8 uren per week onderwijs wordt gegeven in de vakken *l*, *n* en *p*; dat in verband met het van 1 Mei 1909 tot 30 April 1910 loopende schooljaar aangenomen moet worden, dat de op 6 April 1910 voor „gezien" geteekende roosters vermelde vakken van onderwijs eerst van 1 Mei 1910 af worden onderwezen; dat alzoo gedurende het tijdvak van 1 Januari—1 Mei 1910 deze school niet heeft voldaan aan de eischen op het bekomen van hoogere bijdrage als meer uitgebreid lager onderwijsschool gesteld, en dus de bijdrage voor de niet verplichte onderwijzers over dat tijdvak ten onrechte is berekend naar den maatstaf van art. 48, 1°., *b*, laatste zinsnede der wet; dat mitsdien het bedrag moet zijn van de bijdrage onderscheidenlijk voor de onderwijzeres R. C. Woerdeman 2/3 van f 675 plus 1/3 van f 310 is f 533,33$\frac{1}{3}$, en voor de onderwijzeres M. J. H. C. Driessen 2/3 van f 600 plus 1/3 van f 310 is f 503,33$\frac{1}{3}$, en het bedrag der Rijksbijdrage voor de onderwijzers alzoo is te verminderen met f 218,33 en te brengen op f 5331,67;

Overwegende, dat het in beroep aangevoerde in zooverre juist is, dat de bijdrage voor de niet verplichte onderwijzers over het tijdvak 1 Januari—1 Mei 1910 ten onrechte is berekend naar den maatstaf van art. 48, 1°., *b*, laatste zinsnede der wet, en voormelde school slechts van 1 Mei 1910 af op deze bijdrage recht heeft;

dat toch het 2de lid van art. II van genoemde wet voorschrijft, dat met de scholen in het 1ste lid bedoeld, worden gelijkgesteld de scholen, welke in den loop van het jaar 1910 aan de gestelde eischen komen te voldoen, mits worde aangetoond, dat vóór 1 Januari 1910 tot hare oprichting of reorganisatie was besloten, maar dat daaruit geenszins volgt, dat de hoogere bijdrage ook voor dat deel van het jaar, waarin de scholen niet aan de gestelde eischen voldeden, verschuldigd zoude zijn;

dat echter over het tijdvak 1 Januari—1 Mei 1910 krachtens art. 48, 1°., *b*, 3de zinsnede der wet aan deze school slechts eene bijdrage toekomt van 1/3 van f 260 voor een onderwijzer en niet, zooals in het beroep wordt voorgesteld eene bijdrage van 1/3 van f 310 voor 2 onderwijzeressen, aangezien het onderwijs, behalve de vakken *a*—*k*, niet ten minste twee der vakken onder *l*, *m*, *n* en het vak onder *p* heeft omvat;

dat mitsdien de Rijksbijdrage voor de onderwijzers over het jaar 1910 moet zijn: f 1150 plus f 875 plus f 825 plus f 750 plus f 675 plus 2/3 van f 675 plus 2/3 van f 600 plus 1/3 van f 260 is f 5211,66$\frac{1}{3}$;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht dd. 27 Februari 1911, 3de afd., n°. 545, de Rijksbijdragen, aan het bestuur van voornoemde school toekomende over het jaar 1910, vast te stellen op f 5472,71$\frac{1}{3}$.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 7 Juli 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

IX.

7 Juli 1911
n°. 32.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 2de inspectie, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht, dd. 14 Maart 1911, 3de afd., n°. 672, genomen op de aanvrage van den kerkeraad der Nederduitsche Herv. gemeente te Veenendaal, om voor de bijzondere lagere school aldaar, Boersland B. 95, te bekomen de Rijksbijdragen, bedoeld bij art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 15 Juni 1911, n°. 104;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 3 Juli 1911, n°. 5200, afd. Lager Onderwijs;

Overwegende, dat Ged. Staten de Rijksbijdragen voor deze school over 1910 hebben bepaald op f 8648,89, waaronder is begrepen een met de wettelijke minimum-jaarwedde gelijkstaande bijdrage voor eene niet verplichte onderwijzeres over het geheele jaar en voor nog drie niet verplichte leerkrachten, onderscheidenlijk over de tijdvakken 1 Maart—31 December 1910, 1 Januari—31 Augustus 1910 en 1 September—31 December 1910; dat van het besluit van Gedeputeerde Staten de inspecteur van het lager onderwijs in de 2de inspectie bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat Gedeputeerde Staten bij deze berekening zijn uitgegaan van de opvatting, dat deze school, op 15 Januari 1910 tellende 481 leerlingen, waar onderwijs gegeven werd in de vakken *a—i*, *k*, *l*, *m*, *n* en *p*, gedurende het geheele jaar 1910 voldaan zou hebben aan het bepaalde bij art. 59, juncto art. 48, 1°., *b*, voorlaatste zinsnede der Lager-onderwijswet, zooals die laatstelijk is gewijzigd bij de wet van 14 Juli 1910, (*Staatsblad* n°. 202); dat uit den op 19 Maart 1909 voor „gezien" geteekenden rooster blijkt, dat gedurende den cursus, loopende van 1 April 1909—31 Maart 1910, minder dan 10 uren per week onderwijs werd gegeven in ten minste twee der vakken genoemd in art. 2 der wet onder *l*, *m*, en *n* en onder *p*; en dat eerst met aanvang van 1 April 1910 meer dan 10 uren in deze vakken werd onderwijs gegeven; dat alzoo over het tijdvak van 1 Januari—1 April 1910 deze school niet heeft voldaan aan de eischen op het bekomen van hoogere bijdrage als meer uitgebreid lager onderwijsschool gesteld, en de bijdrage voor de niet verplichte leerkrachten over genoemd tijdvak ten onrechte is toegekend naar den maatstaf van art. 48, 1°., *b*, zevende zinsnede, der wet, dat mitsdien het bedrag moet zijn van de bijdrage, onderscheidenlijk voor de onderwijzeres J. W. Wilten 3/4 van f 500 plus 1/4 van f 310 is f 452,50; voor den onderwijzer S. Strijbos 9/10 van f 708,33⅓ plus 1/12 van f 310 is f 663,33⅓; voor de onderwijzeres E. M. Rubé 5/8 van f 333⅓ plus 1/4 van f 310 is f 285,83⅓; en voor de onderwijzeres E. M. Harmsen f 166,66⅔; dat dientengevolge het bedrag der Rijksbijdrage voor de onderwijzers is te verminderen met f 140 en te brengen op f 7868,34;

Overwegende, dat blijkens den door den schoolopziener op 19 Maart 1909 voor „gezien" geteekenden rooster van lesuren voormelde school over het tijdvak 1 Januari 1910—31 Maart 1910 behalve zes klassen, waarin in de vakken *a—i* en *k* onderwijs werd gegeven nog een vervolgklasse had, waar gedurende 13½ uur per week de vakken *l*, *m*, *n* en *p* werden onderwezen; dat gedurende de overige negen maanden van het jaar 1910 volgens den op 15 Maart 1910 geteekenden rooster dezelfde onderwijsregeling is blijven bestaan; dat mitsdien deze school gedurende het geheele jaar 1910 heeft voldaan aan de eischen gesteld in art. 48, 1°., *b*, 5de zinsnede, en recht heeft op de Rijksbijdragen vermeld in art. 48, 1°., *b*, 7de zinsnede;

Gezien de wet tot regeling van het Lager Onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

het beroep ongegrond te verklaren en de Rijksbijdragen over 1910 voor vermelde school vast te stellen op f 8648,89.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 7 Juli 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

X.

10 Juli 1911
n°. 37.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door Onzen Commissaris in Gelderland, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten dier provincie, dd. 21 Februari 1911, n°. 73, genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school Arnhemsche weg 124 te Rheden, van de Vereeniging van Voorstanders van Christelijk Nationaal Schoolonderwijs aldaar, om de Rijksbijdragen, bedoeld in artikel 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 21 Juni 1911, n°. 136;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 6 Juli 1911, n°. 5318, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende: dat Gedeputeerde Staten van Gelderland bij bovengenoemd besluit in overeenstemming met de aanvrage de Rijksbijdragen hebben bepaald op f 2 868,63;

dat Onze Commissaris in Gelderland van het besluit van Gedeputeerde Staten bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat in genoemd bedrag klaarblijkelijk overeenkomstig de aanvraag van het schoolbestuur, begrepen is eene bijdrage ad f 87,50 voor den onderwijzer van bijstand C. J. P. Verhoeff, berekend over het tijdvak van 16 April—31 Mei; dat deze onderwijzer echter volgens aanteekening van den schoolopziener in het district Arnhem in zijne opgave model O, eerst op 21 April 1910 in het bezit is gekomen van het bewijs, bedoeld bij artikel 55, 1ste lid, sub *c*, der Lager-onderwijswet; dat dus de bijdrage ingevolge artikel 48, 1ste lid, sub 1°. *a*, en *c*, voor hem ten onrechte is toegekend over het tijdvak van 16 tot en met 20 April 1909; dat Gedeputeerde Staten de bijdrage voor genoemde school derhalve 5/760 × f 675 plus 5/360 × f 25 = f 9,72 te hoog hebben vastgesteld;

Overwegende, dat volgens artikel 55*c* der wet tot regeling van het lager onderwijs tot het geven van bijzonder onderwijs wordt vereischt het bezit van het bewijs, dat de beide aldaar sub *a* en *b* vermelde stukken door burgemeester en wethouders der gemeente waar het onderwijs gegeven zal worden, zijn gezien en in orde bevonden;

dat nu de onderwijzer C. J. P. Verhoeff eerst op 21 April 1910 genoemd bewijs heeft ontvangen, het voor dien datum

door hem gegeven onderwijs bij de berekening der Rijksbijdrage niet in aanmerking mocht worden genomen, omdat hij voor dien tijd niet in het bezit is geweest van een der stukken door de wet tot het geven van bijzonder onderwijs vereischt en mitsdien niet als wettelijk bevoegd onderwijzer beschouwd kon worden;

Gezien de Lager-onderwijswet;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit, de Rijksbijdragen voor genoemde school over 1910 vast te stellen op f 2 858,91.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 10 Juli 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

XI.

10 Juli 1911
n°. 38.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het bestuur der Vereeniging tot bevordering van Christelijk Onderwijs te Zutphen, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, dd. 14 Februari 1911, n°. 46, genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school dier vereeniging aan den Paardenwal te Zutphen om de Rijksbijdragen, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 21 Juni 1911, n°. 137;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 6 Juli 1911, n°. 5319, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten de Rijksbijdragen voor deze school over 1910 hebben bepaald op f 5 416,49, waaronder eene bijdrage van f 800 voor den onderwijzer W. A. Rietveldt; dat van het besluit van Gedeputeerde Staten het schoolbestuur bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat Gedeputeerde Staten voor genoemden onderwijze Rietveldt de verhooging voor zgn. onderwijzer met verplichte hoofdakte niet hebben doen gelden; dat dit naar hunne meening onjuist is omdat, wanneer een onderwijzer met verplichte hoofdakte eervol ontslag krijgt, een ander aan dezelfde school werkzaam onderwijzer daarvoor terstond in de plaats kan treden, wanneer hij aan de wettelijk gestelde eischen voldoet en het in dit geval geldende minimum-salaris ontvangt, zonder dat van deze opschuiving aan het Rijksschooltoezicht behoeft kennis gegeven te worden, aangezien noch in de wet op het lager onderwijs, noch in eenig Koninklijk besluit deze mededeeling wordt geëischt; dat voor W. A. Rietveldt, die op 1 Januari 1910 oud was 30 jaar, de hoofdakte bezat, elf dienstjaren had en gehuwd was, en op 1 Juni als onderwijzer met verplichte hoofdakte in de plaats trad van een op 31 Mei 1910 vertrokken onderwijzer, aanspraak bestaat op eene bijdrage van f 858,33½;

Overwegende, dat het in beroep aangevoerde juist is;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit, het bedrag der Rijksbijdragen voor deze school over 1910 vast te stellen op f 5 474,82½.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 10 Juli 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

XII.

12 Juli 1911
n°. 41.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 2de inspectie, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht dd. 6 Maart 1911, 3de afd. n°. 616, genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school aan den Walkartweg te Zeist van de Vereeniging voor lager onderwijs op Gereformeerden grondslag aldaar, om de Rijksbijdragen, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 9 Juni 1911, n°. 96;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 8 Juli 1911, n°. 5340, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende dat Gedeputeerde Staten de Rijksbijdragen voor deze school over 1910 hebben bepaald op f 6677,71½, waaronder zijn begrepen eene met de wettelijke minimumjaarwedde gelijkstaande bijdrage voor drie niet verplichte onderwijzers over het geheele jaar en voor nog drie niet verplichte onderwijzers onderscheidenlijk over de tijdvakken 1 Mei—1 Augustus 1910, 1 Juni—31 December 1910 en 1 Augustus—31 December 1910;

dat van het besluit van Gedeputeerde Staten de inspecteur van het lager onderwijs in de 2de inspectie bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat Gedeputeerde Staten bij deze berekening zijn uitgegaan van de opvatting, dat deze school, op 15 Januari 1910 tellende 230 leerlingen, waar onderwijs gegeven werd in de vakken *a—i*, *k*, *l*, *m*, *n*, *o* en *p*, gedurende het geheele jaar 1910 voldaan zou hebben aan het bepaalde bij art. 59, juncto art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede der Lager-onderwijswet, zooals die laatstelijk is gewijzigd bij de wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202); dat uit de in 1910 voor „gezien" geteekende roosters evenwel blijkt, dat eerst met ingang van 1 Mei 1910 in de vereischte vakken en tot het vereischte aantal uren onderwijs is gegeven om deze school als een meer-uitgebreid-lager-onderwijsschool aan te merken; dat de school echter nog geen

9 leerjaren telde; terwijl blijkens de opgave O[1] des districtsschoolopzieners dit onderwijs in de hoogste 3 klassen slechts werd gegeven aan 15 leerlingen; dat alzoo deze school over 1910 niet heeft voldaan aan de eischen op het bekomen van hoogere bijdrage als meer uitgebreid lager-onderwijsschool gesteld, zoodat de bijdrage voor de niet verplichte onderwijzers ten onrechte is toegekend naar den maatstaf van art. 48, 1°. *b*, laatste zinsnede, in plaats van naar dien, bedoeld bij art. 48, 1°. *b*, 7de zinsnede der wet; dat misdien het bedrag van de Rijksbijdrage voor de onderwijzers is te verminderen met 3 × f 500, eenmaal f 125, en 2 × f 291,66[5] = f 2208,33, en te vermeerderen met 3 × f 310 = f 930, en dit bedrag alzoo is te brengen op f 5138,33[5];

Overwegende, dat de feiten, door den inspecteur aangevoerd tot ondersteuning zijner bewering, dat de onderwerpelijke school niet in aanmerking kan komen voor de Rijksbijdrage, bedoeld in art. 48, 1°. *b*, laatste zinsnede, der wet op het lager onderwijs, door het bestuur der school niet zijn ontkend;

dat alzoo vaststaat, dat de school op 15 Januari 1910 niet heeft voldaan aan de eischen, bij art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, der wet op het lager onderwijs, juncto art. II, al. 1, der wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202), tot wijziging der wet tot regeling van het lager onderwijs gesteld;

dat niettemin het bestuur beweert aanspraak te hebben op de bedoelde Rijksbijdrage op grond van art. II der wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202) en aanvoert, dat het toch met het oog op die wetsbepaling genoegzaam wordt geacht, dat de betrokken school in den loop van het jaar 1910 aan de gestelde eischen komt te voldoen, mits worde aangetoond, dat vóór 1 Januari 1910 tot hare reorganisatie is besloten, terwijl de eisch, dat in de drie hoogste klassen feitelijk onderwijs wordt gegeven, in dat geval niet wordt gesteld voor de eerste twee jaren na het in werking treden dier wet; dat aan de in deze overgangsbepaling gestelde vereischten ten aanzien der betrokken school geheel is voldaan; dat toch in de jaarvergadering der Vereeniging van 20 December 1905 en de bestuursvergadering van 23 Januari 1906 tot reorganisatie der betrokken school is besloten (gelijk uit de overgelegde uittreksels uit de notulen en de door het bestuur verzonden circulaires blijkt) in dien zin, dat de school zoude worden eene school voor meer uitgebreid lager onderwijs van 9 klassen, waarin van af het 4de leerjaar successievelijk de vakken *l*, *m*, *n* en *p* zouden worden onderwezen; dat op dit besluit nimmer is teruggekomen, noch ooit in de uitvoering tot eenig uitstel is besloten, zoodat dan ook de eerste klasse, in welke ingevolge het reorganisatiebesluit het meer uitgebreid lager onderwijs is gegeven, zijnde met aanvang van 1 Mei 1906, de 4de klasse thans op 1 Mei 1911 9de klasse is geworden; dat men zelfs aan enkele leerlingen, die langs anderen weg reeds eenig meer uitgebreid lager onderwijs hadden genoten, reeds tusschentijds, vóór dat de school geheel was uitgegroeid, onderwijs volgens de voor verdere klassen opgemaakte leerplans — welke ter informatie mede zijn overgelegd — heeft doen geven, zoodat reeds sedert het reorganisatiebesluit geregeld eene 7de klasse voorkwam, sedert 1908 eene 8ste klasse en in het volgende jaar gedurende eenigen tijd zelfs eene 9de klasse; dat de omstandigheid, dat in 1910 de regelmatige uitgroeiing der school nog niet voltooid was, het bestuur niet kan schaden, terwijl — waar de eisch, dat in de 3 hoogste klassen feitelijk onderwijs wordt gegeven gedurende de jaren 1910 en 1911, zelfs in het geheel niet gesteld wordt — de omstandigheid, dat aan de onderhavige school in die klassen, voor zoover aanwezig, in 1910 slechts 15 leerlingen meer uitgebreid lager onderwijs genoten, evenzeer irrelevant is;

dat nu de vraag is, of, wanneer ook de door het schoolbestuur aangevoerde feiten juist zijn, de school, op grond van genoemd art. II der wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202) aanspraak heeft op de verhoogde bijdrage die het bestuur vraagt;

dat die vraag ontkennend moet worden beantwoord;

dat art. II, voornoemd, in de wet is opgenomen, omdat de wetgever met het oog op eene te verwachten reorganisatie van dit gedeelte van het onderwijs, niet heeft gewild, dat het meer uitgebried lager onderwijs zich dadelijk na de invoering der wet zou gaan inrichten naar de eischen, gesteld bij de voorlaatste zinsnede van art. 48, 1°. *b*, der wet, zooals die is gewijzigd bij de wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202);

dat in verband hiermede art. II, al. 1, bepaalt, dat alleen die scholen de verhoogde Rijksbijdrage zouden ontvangen, die op 15 Januari 1910 voldeden aan de eischen, die voor het onderwijs in de vakken *l*, *m*, *n* en *p* van art. 2 der wet gesteld zijn;

Overwegende, dat deze strenge eisch van voldoening op 15 Januari 1910 is verzocht voor de in al. 2 en 3 bedoelde scholen, waardoor ook deze scholen, die op grond van al. 1 zouden zijn uitgesloten, zoodra zij voldoen aan de gestelde vereischten, de verhoogde Rijksbijdrage kunnen erlangen;

Overwegende, dat echter ook voor die scholen de voldoening aan de gestelde eischen — gedurende de overgangsjaren, aan art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede der wet, in verband met art. II, al. 1, der wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202) en nà dien tijd alleen aan art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede — de voorwaarde voor het verkrijgen der verhoogde Rijksbijdrage blijft;

dat bij deze beschouwing een onderzoek naar de juistheid der door het schoolbestuur bij memorie gestelde feiten overbodig is;

Overwegende, dat uit het bovenstaande volgt, dat de bijdragen voor drie der niet verplichte onderwijzers bij deze school, die op 15 Januari 1910 wel voldeed aan de eischen, gesteld bij art. 48, 1°. *b*, 5de zinsnede, der wet op het lager onderwijs, juncto art. II, al. 4, der wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202) alleen kan worden toegekend naar den maatstaf van de 7de zinsnede van dit artikel en de bijdrage voor deze drie niet verplichte onderwijzers dus niet op f 310 per onderwijzer, zooals de inspecteur voorstelt, moet worden gesteld, maar op f 500, en bij opvolging voor twee onderwijzers elk op f 291,66[5];

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht dd. 6 Maart 1911, 3de afd., n°. 616, de Rijksbijdragen voor voormelde school over het jaar 1910 te bepalen op f 6052,71[5].

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 12 Juli 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

XIII.

12 Juli 1911
n°. 42.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 3de inspectie, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland, dd. 23 Maart 1911, n°. 63 (2de afd. F), genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school aan het Oud-Kerkhof te Sneek, van de Vereeniging voor Christelijk Schoolonderwijs aldaar, om de Rijksbijdragen, bedoeld in artikel 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 23 Juni 1911, n°. 130;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 8 Juli 1911, n°. 5361, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende: dat Gedeputeerde Staten de Rijksbijdragen voor deze school over 1910 hebben bepaald op f 7 233,36, waaronder zijn begrepen de met de minimum-jaarwedden gelijkstaande Rijksbijdragen voor 4 niet verplichte onderwijzers van bijstand; dat van het besluit van Gedeputeerde Staten de inspecteur bij Ons in beroep is gekomen, daarbij te kennen gevende, dat Gedeputeerde Staten blijkbaar de meening waren toegedaan, dat hier artikel 48, 1ste lid, 1°. *b*, laatste alinea der wet op het lager onderwijs toepasselijk was, waartoe zij waarschijnlijk geleid zijn door de verklaring van het schoolbestuur, dat de school voldeed aan de voorlaatste alinea van genoemd artikel, welke verklaring wordt bevestigd in de door den schoolopziener in het district Heerenveen ingediende tabel O', kolommen 6—9;

dat evenwel uit de overgelegde roosters van lesuren blijkt, dat het onderwijs aan genoemde school van 1 Januari—12 November 1910 niet heeft voldaan aan het bepaalde in artikel 48, 1ste lid, 1°. *b*, voorlaatste alinea, waaruit volgens artikel II der wet van 14 Juli (*Staatsblad* n°. 202) volgt, dat het bestuur der school niet in de termen valt om aanspraak te maken op de Rijksbijdrage voor vier boven het minimum aanwezige onderwijzers, maar zich tevreden moet stellen met de bijdrage voor drie dergelijke onderwijzers;

Overwegende, dat vaststaat, dat de onderhavige school van 1 Januari—12 November 1910 niet heeft voldaan aan de eischen bij artikel 48, 1ste lid, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede der wet tot regeling van het lager onderwijs tot het bekomen van de verhoogde bijdrage als meer uitgebreid lager onderwijs school gesteld en eerst sinds laatstgenoemd tijdstip aan die eischen heeft voldaan;

dat wel is waar volgens Gedeputeerde Staten voormelde omstandigheid de aanspraak op de Rijksbijdragen bedoeld in artikel 48, 1°. *b*, laatste zinsnede, ook over eerstgenoemd tijdvak voor de school niet doet verloren gaan, daar toch volgens artikel II, al. 3, der wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202) de eischen, dat in de drie hoogste klassen feitelijk onderwijs wordt gegeven niet wordt gesteld voor de eerste twee jaren na het in werking treden dier wet, mits worde aangetoond, dat voor 1 Januari 1910 tot reorganisatie der betrokken school was besloten;

dat dit betoog evenwel niet opgaat;

dat toch artikel II voornoemd in de wet is opgenomen, omdat de wetgever met het oog op eene te verwachten reorganisatie van dit gedeelte van het onderwijs niet heeft gewild, dat het meer uitgebreid lager onderwijs zich dadelijk na de invoering der wet zou gaan inrichten naar de eischen gesteld bij de voorlaatste zinsnede van artikel 48, 1°. *b*, der wet, zooals die is gewijzigd bij de wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202);

dat in verband hiermede artikel II, al. 1, bepaalt, dat alleen die scholen de verhoogde Rijksbijdragen zouden ontvangen, die op 15 Januari 1910 voldeden aan de eischen, die voor het onderwijs in de vakken *l*, *m*, *n* en *p* van artikel 2 gesteld zijn;

Overwegende, dat deze strenge eisch van voldoening op 15 Januari 1910 is verzacht voor de in al. 2 en 3 bedoelde scholen, waardoor ook deze scholen, die op grond van al. 2 zouden zijn uitgesloten, zoodra zij voldoen aan de gestelde eischen, de verhoogde Rijksbijdragen kunnen erlangen;

Overwegende, dat echter ook voor die scholen de voldoening aan de gestelde eischen — gedurende de overgangsjaren aan artikel 48, 1°. *b*, voorlaatst zinsnede, der wet in verband met artikel II, al. 1, der wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202) en na dien tijd alleen aan artikel 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede — de voorwaarde voor het verkrijgen van de verhoogde Rijksbijdrage blijkt;

Overwegende, dat uit het bovenstaande volgt, dat de bijdragen voor de niet verplichte onderwijzers bij deze school, over het tijdvak van 1 Januari—12 November 1910 alleen kunnen worden toegekend naar den maatstaf van de zevende zinsnede van artikel 48, 1°. *b*, en dus voor drie onderwijzers op de minimum-jaarwedden aanspraak kan worden gemaakt;

dat over het tijdvak van 12 November—31 December 1910 naar den maatstaf van de laatste zinsnede van artikel 48, 1°. *b*, voor vijf onderwijzers op de minima-jaarwedden aanspraak zou kunnen worden gemaakt, doch toen slechts drie boventallige onderwijzers aanwezig waren;

dat mitsdien over het geheele jaar slechts aanspraak bestaat op Rijksbijdragen voor 3 onderwijzers, boven het minimum van onderwijzers bij artikel 24 der wet gesteld;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland de Rijksbijdragen voor deze school over 1910 vast te stellen op f 7 004,20.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 12 Juli 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

XIV.

14 Juli 1911
n°. 55.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door Onzen Commissaris in Zuidholland, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten dier provincie, dd. 10 April 1911, G.S. n°. 4, onder meer genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school aan de Groenendijk A 76 te Hazerswoude, van

het Roomsch-Katholiek kerkbestuur aldaar, om de Rijksbijdragen, bedoeld in artikel 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 28 Juni 1911, n°. 152;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 11 Juli 1911, n°. 5513, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten van Zuidholland bij bovengenoemd besluit overeenkomstig de aanvrage de Rijksbijdragen voor deze school over 1910 hebben bepaald op een gezamenlijk bedrag van f 1 418,37½;

dat Onze Commissaris in Zuidholland van het besluit van Gedeputeerde Staten bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat in genoemd bedrag begrepen is eene bijdrage voor de onderwijzeres G. H. Jonker ad f 16,66½ gelijkstaande met het bedrag der minimum-jaarwedde als onderwijzeres van bijstand met hoofdakte en 4 dienstjaren, berekend over het tijdvak van 1—10 Januari 1910; dat ingevolge artikel 59, 1ste lid, aanhef, jo. artikel 48, sub 1°. *a*, en de artikelen 26 en 24 der Lager-onderwijswet, ten behoeve van deze school, welke 76 leerlingen telde, voor niet meer dan één onderwijzer van bijstand eene bijdrage kan worden verleend, gelijkstaande met de minimum-jaarwedde; dat, aangezien nu reeds gedurende het geheele jaar deze bijdrage voor zoodanigen onderwijzer is toegekend, voor de onderwijzeres G. H. Jonker overeenkomstig het bepaalde bij artikel 48, 1ste lid, sub 1°. *b*, van genoemde wet, de bijdrage over genoemd tijdvak had moeten worden berekend naar den maatstaf van f 260 's jaars;

dat Gedeputeerde Staten alzoo f 16,66½ — f 7,22 = f 9,44½ te veel hebben toegekend;

Overwegende, dat hetgeen in beroep is aangevoerd, juist is;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit, het gezamenlijk bedrag der Rijksbijdragen voor deze school over 1910 vast te stellen op f 1 408,93.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 14 Juli 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

XV.

14 Juli 1911
n°. 56.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door Onzen Commissaris in de provincie Gelderland, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten dier provincie, dd. 28 Februari 1911, n°. 80, genomen op de aanvrage van het bestuur der Arnhemsche schoolvereeniging, te Arnhem, om voor de bijzondere lagere school, Korte Walstraat 38, te bekomen de Rijksbijdragen, bedoeld bij art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 21 Juni 1911, n°. 139;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 11 Juli 1911, n°. 5456, afd. Lager Onderwijs;

Overwegende: dat Gedeputeerde Staten het bedrag der Rijksbijdragen voor deze school over 1910 hebben vastgesteld op f 2210; dat van dit besluit Onze Commissaris bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat bedoelde school eerst van 31 Januari 1910 af aangesloten is bij eene commissie van beroep; dat over het tijdvak 1—30 Januari 1910 door genoemd schoolbestuur niet is voldaan aan alle eischen en voorwaarden, om in aanmerking te komen voor Rijksbijdragen, zoodat Gedeputeerde Staten die bijdragen ten onrechte over dat tijdvak hebben verleend;

Overwegende: dat het in beroep aangevoerde juist is en mitsdien het bedrag der Rijksbijdragen voor deze school over 1910 moet worden vastgesteld op f 2027,91½;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, dd. 28 Febr. 1911, n°. 80, de Rijksbijdragen over het jaar 1910 voor bovengenoemde school vast te stellen op f 2027,91½.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 14 Juli 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

XVI.

14 Juli 1911
n°. 57.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door Onzen Commissaris in de provincie Gelderland, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten dier provincie, dd. 28 Februari 1911, n°. 77, onder meer genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school aan den Paaschberg, te Oosterbeek (gemeente Renkum), van de Vereeniging voor Christelijk Nationaal Schoolonderwijs aldaar, om de Rijksbijdragen, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 21 Juni 1911, n°. 138;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 11 Juli 1911, n°. 5455, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende, dat bij bovenvermeld besluit voor gemelde school de Rijksbijdragen, bedoeld in art. 59 der Lager-onderwijswet, zijn bepaald op f 5310,13; dat van dit besluit van Gedeputeerde Staten Onze Commissaris bij Ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat de statuten dezer vereeniging, welke op 16 September 1909 had opgehouden als rechtspersoon te bestaan, opnieuw werden goedgekeurd bij Koninklijk besluit van 15 April 1910 n°. 61 (*Staatscourant* van 26 Mei 1910, n°. 120), zoodat in verband met het Koninklijk besluit van 6 Juni 1910, n°. 68, bedoelde vereeniging weder van 15 April af rechtspersoonlijkheid bezit; dat van 1 Januari tot en met 14 April 1910 de bovenbedoelde school dus niet voldeed aan het bepaalde bij art. 59, 1ste lid, sub 1°., der Lager-onderwijswet, en voor haar over dat tijdvak geen aanspraak kan worden gemaakt op de in genoemd artikel bedoelde Rijksbijdragen;

Overwegende, dat het in beroep aangevoerde juist is;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit, het bedrag der Rijksbijdragen voor deze school over 1910 vast te stellen op f 3733,64½.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 14 Juli 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

XVII.

15 Juli 1911
n°. 45.

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 1ste inspectie, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, dd. 7 Maart 1911, n°. 54, genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school in de Hoofdstraat D 197, te Velp (gemeente Rheden), van de Velpsche Schoolvereeniging tot instandhouding en voortzetting van de thans onder den naam „Instituut Allan" bestaande school, om de Rijksbijdragen, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 23 Juni 1911, n°. 112;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 12 Juli 1911, n°. 5457, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten bij voormeld besluit de Rijksbijdragen voor deze school over 1910 hebben bepaald op f 669,54½; dat van dit besluit de inspecteur van het lager onderwijs in de 1ste inspectie bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat blijkens schrijven van het bestuur van het departement 's Gravenhage der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, dd. 10 October 1910, bedoelde school eerst van dien datum af aangesloten is bij de in dat schrijven bedoelde commissie van beroep, terwijl niet is gebleken, dat die school ook voor dien datum bij zoodanige commissie was aangesloten; dat mitsdien over het tijdvak van 6 September tot en met 9 October 1910 door genoemd schoolbestuur niet is voldaan aan alle eischen en voorwaarden om in aanmerking te komen voor Rijksbijdragen en Gedeputeerde Staten derhalve die bijdrage ten onrechte over dat tijdvak hebben verleend; dat verder onder het bedrag van f 669,54½ ook is begrepen eene bijdrage voor twee surnumeraire onderwijzers, terwijl voor deze school daarop geen aanspraak kan gemaakt worden, daar in de 9de klasse dezer school, volgens de opgaaf verstrekt door den schoolopziener in het district Arnhem, niet werd onderwijs gegeven in drie der vakken *l*, *m*, *n* en *p* en het onderwijs in de drie hoogste klassen gezamenlijk slechts gegeven werd aan 6 leerlingen;

Overwegende, dat waar gebleken is, dat bedoelde school eerst sinds 10 October 1910 bij eene commissie van beroep, als bedoeld in artikel 59, 1ste lid, sub 7°., der Lager-onderwijswet is aangesloten, zij eerst van dien datum af voor eene Rijksbijdrage, als bedoeld in artikel 59, kan in aanmerking komen;

Overwegende, dat wijders de feiten door den inspecteur aangevoerd tot ondersteuning van zijne bewering, dat de onderwerpelijke school gedurende het tijdvak van 10 October—31 December niet in aanmerking kan komen voor de Rijksbijdrage, bedoeld in artikel 48, 1°. *b*, laatste zinsnede der wet, door het bestuur der school niet zijn ontkend;

dat niettemin het bestuur beweert gedurende genoemd tijdvak aanspraak te hebben op bovenbedoelde Rijksbijdrage op grond van artikel II, al. 3, der wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202) omdat volgens dit artikel gedurende de eerste twee jaren na het in werking treden der wet de eisch, dat in de drie hoogste klassen feitelijk onderwijs wordt gegeven en eveneens de eisch, dat dit onderwijs aan een bepaald aantal kinderen wordt gegeven, niet worden gesteld;

Overwegende, dat nu de vraag is of deze school, hoewel aan bovengenoemde eischen niet voldaan is, op grond van genoemd artikel II, al. 3, der wet gedurende het tijdvak van 10 October—31 December 1910 aanspraak heeft op de verhoogde Rijksbijdrage van artikel 48, 1°. *b*, laatste zinsnede;

dat deze vraag ontkennend moet worden beantwoord;

dat toch artikel II voornoemd, in de wet is opgenomen omdat de wetgever met het oog op eene te verwachten reorganisatie van dit gedeelte van het onderwijs, niet heeft gewild, dat het meer uitgebreid lager onderwijs zich dadelijk na de invoering der wet zou gaan inrichten naar de eischen, gesteld bij de voorlaatste zinsnede van artikel 48, 1°. *b*, der wet, zooals die gewijzigd is bij de wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202);

dat in verband hiermede artikel II, al. 1, bepaalt, dat alleen die scholen de verhoogde Rijksbijdrage ontvangen zouden, die op 15 Januari 1910 voldeden aan de eischen die voor het onderwijs in de vakken *l*, *m*, *n* en *p* van artikel 2 der wet gesteld zijn;

Overwegende, dat deze strenge eisch van voldoening op 15 Januari 1910 is verzacht voor de in al. 2 en 3 bedoelde scholen, waardoor ook deze scholen, die op grond van al. 1 zouden zijn uitgesloten, zoodra zij voldoen aan de gestelde vereischten, de verhoogde Rijksbijdrage kunnen erlangen;

Overwegende, dat echter ook voor die scholen de voldoening aan de gestelde eischen, gedurende de overgangsjaren aan artikel 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede der wet, in verband met artikel II, al. 1, der wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202) en ná dien tijd alleen aan artikel 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, de voorwaarde voor het verkrijgen der verhoogde Rijksbijdrage blijft;

dat, waar echter deze school wel heeft voldaan aan de eischen, gesteld in artikel II, 5de zinsnede, zij recht heeft op eene bijdrage, gelijkstaande met de minimum-jaarwedde van een onderwijzer boven het vereischte aantal en niet behoeft te worden onderzocht, of zij aanspraak heeft op de bijdrage van artikel 48, 1°. *b*, 6de zinsnede, aangezien in laatstgenoemd geval geen recht op eene hoogere bijdrage zou worden verkregen;

dat mitsdien voor deze school de Rijksbijdrage voor de onderwijzers moet worden vastgesteld op 81/360 × f 1050 = f 236¼ plus 81/360 × f 500 = f 112½ en de Rijksbijdrage krachtens artikel 59, lid 5 A, op 81/360 × f 46 = f 10⁷/₂₀;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit, de Rijksbijdragen voor deze school over 1910 vast te stellen op f 359,10.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 15 Juli 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

XVIII.

24 Juli 1911
n°. 13.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 2de inspectie, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht dd. 14 Maart 1911, 3de afd. n°. 756, genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school aan de Nieuwe Gracht 19, te Utrecht, van de St. Willibrordusvereeniging aldaar, om de Rijksbijdragen, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 28 Juni 1911, n°. 103;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 19 Juli 1911, n°. 5512, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten de Rijksbijdragen voor deze school over 1910 hebben bepaald op f 4635,12½, waaronder begrepen zijn met de minimum-jaarwedde gelijkstaande bijdragen voor drie niet verplichte onderwijzers over het geheele jaar 1910, en voor nog twee niet verplichte onderwijzers, onderscheidenlijk over de tijdvakken 1 Januari—1 Juli 1910 en 1 Juli—31 December 1910;

dat van het besluit van Gedeputeerde Staten de inspecteur van het lager onderwijs in de 2de inspectie bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat Gedeputeerde Staten bij deze berekening zijn uitgegaan van de opvatting, dat deze school, op 15 Januari 1910 tellende 110 leerlingen, en waar onderwijs gegeven werd in de vakken *a*—*i*, *l*, *m*, *n*, *o*, *p*, *q* en *s*, gedurende het geheele jaar 1910 zou hebben voldaan aan het bepaalde in art. 59 j°. art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede der Lager-onderwijswet, zooals die laatstelijk is gewijzigd bij de wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202); dat echter uit de roosters van lesuren blijkt, dat eerst met den aanvang van den cursus 1 Juli 1910—1 Juli 1911 in de vereischte vakken en tot het vereischt aantal uren onderwijs werd gegeven om deze school als eene meer uitgebreid lager onderwijs-school aan te merken, terwijl zij daaraan over het tijdvak 1 Januari—1 Juli 1910 niet voldeed en de school bovendien toen slechts 8 klassen telde; dat evenwel uit de opgave model O¹ des districtsschoolopzieners blijkt, dat aan slechts 5 leerlingen uit de 7de en 8ste klasse onderwijs werd gegeven in drie der vakken *l*, *m*, *n* en *p*, zoodat — aangenomen dat er op 1 Juli 1910 reeds eene 9de klasse bestond — deze school zelfs niet van 1 Juli 1910 af heeft voldaan aan de eischen, op het bekomen van hoogere bijdrage als meer uitgebreid lager onderwijs-school gesteld, zoodat de bijdrage voor de niet verplichte onderwijzers over het geheele jaar 1910 ten onrechte is toegekend naar den maatstaf van art. 48, 1°. *b*, laatste zinsnede, in plaats van naar dien, bedoeld bij art. 48, 1°. *b*, 7de zinsnede der wet; dat mitsdien het bedrag der bijdragen, berekend voor de onderwijzers A. P. M. Ahsmann, G. J. M. van Rossum, C. J. Uiterwaal, W. de Beer en H. A. A. Reith, tot een gezamenlijk bedrag van f 2125,00½ is te vervangen door een bedrag van 2 × f 310; en aldus het bedrag der Rijksbijdrage van de onderwijzers is te verminderen met f 1505,00½ en te brengen op f 2995,00½;

Overwegende, dat op grond van de door den inspecteur aangevoerde omstandigheid, dat aan slechts vijf leerlingen uit de 7de en 8ste klasse onderwijs gegeven werd in drie der vakken *l*, *m*, *n* en *p*, vaststaat, dat de onderhavige school in 1910 niet heeft voldaan aan de bij art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede der wet tot regeling van het lager onderwijs op het bekomen van hoogere bijdrage als meer uitgebreid lager onderwijs-school gestelde eischen;

dat wel is waar volgens Gedeputeerde Staten voormelde omstandigheid de aanspraak op de Rijksbijdrage, bedoeld in art. 48, 1°. *b*, laatste zinsnede, voor de school niet doet verloren gaan, daar toch volgens art. II, al. 3, der wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202) de eisch, dat in de drie hoogste klassen feitelijk onderwijs wordt gegeven, niet wordt gesteld voor de eerste twee jaren na het in werking treden dier wet, mits worde aangetoond, dat vóór 1 Januari 1910 tot reorganisatie der betrokken school is besloten;

dat dit betoog evenwel niet opgaat;

dat toch art. II voornoemd, in de wet is opgenomen, omdat de wetgever met het oog op eene te verwachten reorganisatie van dit gedeelte van het onderwijs niet heeft gewild, dat het meer uitgebreid lager onderwijs zich dadelijk na de invoering der wet zou gaan inrichten naar de eischen, gesteld bij de voorlaatste zinsnede van art. 48, 1°. *b*, der wet, zooals die gewijzigd is bij de wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202);

dat in verband hiermede art. II, al. 1, bepaalt, dat alleen die scholen de verhoogde Rijksbijdrage zouden ontvangen die op 15 Januari 1910 voldeden aan de eischen, die voor het onderwijs in de vakken *l*, *m*, *n* en *p* van art. 2 der wet gesteld zijn;

Overwegende, dat deze strenge eisch van voldoening op 15 Januari 1910 is verzacht voor de in al. 2 en 3 bedoelde scholen, waardoor ook deze scholen, die op grond van al. 1 zouden zijn uitgesloten, zoodra zij voldoen aan de gestelde vereischten, de verhoogde Rijksbijdrage kunnen erlangen;

Overwegende, dat echter ook voor die scholen de voldoening aan de gestelde eischen, gedurende de overgangsjaren aan art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, der wet in verband met art. II, al. 1, der wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202) en na dien tijd alleen aan art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, de voorwaarde voor het verkrijgen der verhoogde Rijksbijdrage blijft;

Overwegende, dat uit het bovenstaande volgt, dat de bijdragen voor de niet verplichte onderwijzers bij deze school, die op 15 Januari 1910 wel voldeed aan de eischen, gesteld bij art. 48, 1°. *b*, 5de zinsnede, der wet tot regeling van het lager onderwijs juncto art. II, al. 4 der wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202) alleen kan worden toegekend naar den maatstaf van de zevende zinsnede van art. 48, 1°. *b*, en de bijdragen voor twee niet verplichte onderwijzers op 2 maal de minimum-jaarwedde en niet op 2 maal f 310, zooals de inspecteur voorstelt, moet worden gesteld;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit, de Rijksbijdragen voor deze school over 1910 vast te stellen op f 3635,12½.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Soestdijk, 24 Juli 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

XIX.

24 Juli 1911
n°. 20.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het bestuur van het Departement Nijmegen der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, dd. 4 April 1911, n°. 100, genomen op de aanvrage van bovengenoemd bestuur om voor de bijzondere lagere school te Nijmegen, Hertogplein 6, te bekomen de Rijksbijdragen, bedoeld bij art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 5 Juli 1911, n°. 160;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 19 Juli 1911, n°. 5688, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende, dat bij bovengemeld besluit Gedeputeerde Staten, gezien o. a. het schrijven van den schoolopziener in het district Tiel van 6 Maart 1911, n°. 270, en het schrijven van het bestuur van genoemde school van 21 Maart 1911, n°. 76, uit welke stukken nader blijkt, dat eerst 4 Januari 1911 met de lessen in de vakken *m* en *p* aanvang is gemaakt, zoodat het bepaalde bij art. 48, 1ste lid, 1°. sub *b*, 5°. en volgende zinsneden, op de onderwerpelijke school niet van toepassing is, het gezamenlijk bedrag der Rijksbijdragen hebben bepaald op f 7 542,82;

dat van het besluit van Gedeputeerde Staten bovengemeld bestuur bij Ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat in overleg met het in September 1910 opgetreden nieuw schoolhoofd werd besloten, aan de school mede onderwijs te doen geven in Duitsch en wiskunde (vakken *m* en *p*); dat het schoolhoofd door een samenloop van omstandigheden eerst in het begin van December 1910 een in alle nauwgezetheid opgemaakten rooster aan het bestuur kon overleggen, waarop ook Duitsch en wiskunde als leervakken voorkwamen; dat het bestuur dien rooster naar behooren den waarnemenden arrondissements-schoolopziener en den districtsschoolopziener aanbood, en het stuk 12 December 1910 van eerstgenoemde autoriteit voor „gezien" geteekend terugontving; dat derhalve op dien 12den December 1910 het onderwijs aan meergenoemde school omvatte, behalve de vakken *a*—*k*, ten minste twee der vakken onder *l*, *m* en *n* en het vak onder *p* van art. 2 der wet op het lager onderwijs, en die school in den loop van 1910 kwam te voldoen aan de eischen als bedoeld in het slot van het 4de lid van art. II der wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202); dat waar alles voor de uitbreiding der werkzaamheden reeds grondig geregeld was, het natuurlijk weinig of geen moeite gekost zou hebben, al dadelijk 13 December met de lessen in Duitsch en wiskunde te beginnen, maar aangezien op dien datum slechts enkele dagen van de Kestvacantie scheidden, het op paedagogische gronden beter werd geacht het onderricht in meerbedoelde vakken in de enkele dagen van December, die overbleven, niet te geven; dat Gedeputeerde Staten, naar adressant vermeent, geen voldoende rekening hebben gehouden met het bepaalde bij de 4de alinea van art. II der wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202); dat immers ingevolge die 4de alinea de Rijksbijdrage, waarvan onderwerpelijk sprake is, beschikbaar is voor scholen welke in den loop van 1910 aan de gestelde eischen kwamen te voldoen, en het onderwijs, gelijk boven reeds opgemerkt, 12 December 1910, behalve de vakken *a*—*k*, tevens, gedurende ten minste 10 uren per week, omvattende de vakken *l* (Fransch), *m* (Duitsch) en *p* (wiskunde); dat overigens het onderwerpelijk geval voor zich zelf spreekt; dat de wetgever, getuige de tijd in de 3de alinea van meergemeld art. II tot voorbereiding gegund, blijkbaar eene op hechte grondslagen rustende uitbreiding van het lager onderwijs heeft willen bevorderen en het met deze bedoeling moeilijk te rijmen zou zijn, als eene school die, het bestuur meent het zonder schroom te mogen zeggen, onder de beste van het land mag worden genoemd, van eene toepassing der mildere bepalingen werd uitgesloten, omdat er in een paar dagen geen les in Duitsch en wiskunde is gegeven;

Overwegende, dat, vermits aan bovengenoemde school eerst op 4 Januari 1911 de gelegenheid is geopend om onderwijs te ontvangen in de vakken *m* en *p*, de school alzoo noch op 15 Januari 1910 voldeed, noch in den loop van het jaar 1910 heeft voldaan aan de in de 5de zinsnede van art. 48, 1ste lid, 1°. *b*, der wet tot regeling van het lager onderwijs gestelde eischen;

dat derhalve Gedeputeerde Staten de bepaling van de 4de zinsnede van art. II der wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202), waarop het appelleerend bestuur zich beroept, te recht niet toepasselijk hebben geacht;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

het beroep ongegrond te verklaren en het bedrag der Rijksbijdragen voor de onderwerpelijke school over 1910 vast te stellen op f 7 542,82.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Soestdijk, 24 Juli 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

XX.

24 Juli 1911
n°. 21.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door Onzen Commissaris in Groningen, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten dier provincie, dd. 13 April 1911, n°. 89, 2de afd. A, genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school aan de Haddingestraat n°. 5 te Groningen, van de Vereeniging „De Opleidingsschool" aldaar, om de Rijksbijdrage, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 5 Juli 1911, n°. 163;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 19 Juli 1911, n°. 5689, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende: dat Gedeputeerde Staten voor deze school — waarvoor over het jaar 1910 eene Rijksbijdrage was aangevraagd van f 264,58½ — die bijdrage hebben bepaald op f 195,83½;

dat van het besluit van Gedeputeerde Staten Onze Commissaris bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat nader gebleken is, dat de school eerst op 17 Januari 1911 is aangesloten bij eene commissie van beroep als bedoeld in art. 59, eerste lid, sub 7, der Lager-onderwijswet;

Overwegende: dat op den grond, in het adres van beroep aangevoerd, deze school over het jaar 1910 geen aanspraak heeft op de Rijksbijdrage;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging van het bestreden besluit, te verklaren, dat aan het bestuur der bijzondere lagere school aan de Haddingestraat n°. 5 te Groningen, van de Vereeniging „De Opleidingsschool" aldaar, voor het jaar 1910 geene Rijksbijdrage kan worden verleend.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Soestdijk, 24 Juli 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

XXI.

25 Juli 1911
n°. 49.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 2de inspectie, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht dd. 14 Maart 1911, 3de afd., n°. 672, genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school aan de Schoolstraat te Driebergen, van de vereeniging „Eene school met den Bijbel" aldaar, om de Rijksbijdrage, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 28 Juni 1911, n°. 108;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 21 Juli 1911, n°. 5742, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende: dat Gedeputeerde Staten bij voormeld besluit de Rijksbijdragen voor deze school over 1910 hebben bepaald op f 5582,63⁵; dat van dit besluit de inspecteur van het lager onderwijs in de 2de inspectie bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat in dit bedrag onder meer begrepen zijn eene met de wettelijke minimum-jaarwedde gelijkstaande bijdrage voor eene niet verplichte onderwijzeres over het geheele jaar 1910, en voor nog twee niet verplichte leerkrachten, onderscheidenlijk over de tijdvakken 1 Januari—1 Maart 1910 en 2 December—31 December 1910; dat Gedeputeerde Staten bij deze berekening alzoo zijn uitgegaan van de opvatting, dat deze school, op 15 Januari 1910 tellende 281 leerlingen, waar onderwijs gegeven werd in de vakken *a—i*, *k*, *l*, *n*, *o* en *p*, gedurende het geheele jaar 1910 voldaan zou hebben aan het bepaalde bij art. 59, juncto art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede der Lageronderwijswet, zooals die laatstelijk is gewijzigd bij de wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202); dat echter uit den op 13 Augustus voor „gezien" geteekenden rooster blijkt, dat van 1 September 1910 af, behalve in de gewone vakken van het lager onderwijs, meer dan 10 uren per week onderwijs werd gegeven in de vakken *l*, *n* en *p*; dat alzoo van 1 Januari —1 September 1910 deze school niet heeft voldaan aan de eischen op het bekomen van hoogere bijdrage als meer uitgebreid lager onderwijs-school gesteld, en dus de bijdrage voor de niet verplichte onderwijzers over dat tijdvak ten onrechte is berekend naar den maatstaf van art. 48, 1°. *b*, zevende zinsnede der wet; dat mitsdien uit dezen hoofde het bedrag van de Rijksbijdrage voor de onderwijzers moet worden verminderd met bedragen van f 83,33⅓ en f 500, onderscheidenlijk voor den onderwijzer A. H. van Nierop en de onderwijzeres Z. G. Pleizier; dat bovendien voor de onderwijzeres E. M. F. Kleyn eene bijdrage is toegekend ad f 50, zijnde de minimum-wedde voor een onderwijzer met 6-jarigen diensttijd gedurende een volle maand, terwijl volgens de opgave des districtsschoolopzieners model O¹ genoemde persoon aan de onderhavige school slechts verbonden was van 2—31 December 1910 en de bijdrage voor haar slechts had kunnen bepaald worden op 29/360 van f 600, nl. f 48,33⅓; dat alzoo uit dezen hoofde het bedrag der Rijksbijdrage voor de onderwijzers nog moet worden verminderd met f 1,66⅔, en alzoo is te brengen op f 4673,33⅓;

Overwegende, dat blijkens den door den arrondissementsschoolopziener op 30 Augustus 1909 voor „gezien" geteekenden rooster van lesuren op voormelde school over het tijdvak 1 Januari—1 September 1910, behalve de vakken *a—k* gedurende 6¾ uur per week de vakken *l*, *n*, en het vak onder *p*, werden onderwezen, zoodat deze school over gemeld tijdvak geen recht heeft op de bijdrage van art. 48, 1°. *b*, zevende zinsnede der wet, aangezien niet is voldaan aan de in de vijfde zinsnede gestelde eischen; dat, waar echter aan de eischen van art. II, vijfde zinsnede, wel is voldaan, zij recht heeft op de bijdrage krachtens art. II, achtste zinsnede, zijnde $^{2}/_{12}$ van f 310 = f 51⅔ + $^{8}/_{12}$ van f 310 = f 206,666; dat over het tijdvak 1 September—31 December 1910 blijkens den door den arrondissements-schoolopziener op 13 Augustus 1910 voor „gezien" geteekenden rooster, behalve in de vakken *a—k*, gedurende 10½ uur ook in de vakken *l*, *n* en *p* onderwijs werd gegeven, zoodat deze school over deze vier maanden recht heeft op de bijdrage van art. 48, 1°. *b*, zevende zinsnede, zijnde ⅓ × f 500 = f 166,66⅔ + 29/360 × f 600 = f 48,33⅓, daar toch de bijdrage voor de niet verplichte onderwijzeres E. M. F. Kleyn over 29 dagen moet berekend worden, omdat uit de opgave van den dis-

trictsschoolopziener blijkt, dat zij slechts van 2 December—31 December aan de school is verbonden geweest; dat mitsdien voor deze school het bedrag der Rijksbijdragen over het jaar 1910 moet worden vastgesteld op f 5422,63;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit, de Rijksbijdragen voor deze school vast te stellen op f 5422,63.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Soestdijk, 25 Juli 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

XXII.

25 Juli 1911
n°. 50.

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 1ste inspectie, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, dd. 28 Februari 1911, n°. 79, o. m. genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school aan de Kerkallee B n°. 144 te Velp, van de Vereeniging van voorstanders van Christelijk Nationaal Schoolonderwijs aldaar, om de Rijksbijdragen, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 5 Juli 1911, n°. 156;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 21 Juli 1911, n°. 5743, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende, dat bij bovengemeld besluit het totaal der Rijksbijdragen voor bedoelde school over 1910 is bepaald op f 7895,85, in welk bedrag begrepen is eene bijdrage ad f 458,35 over het tijdvak 1 Februari tot 31 December voor den onderwijzer van bijstand J. van Weerd;

dat van het besluit van Gedeputeerde Staten de inspecteur van het lager onderwijs in de 1ste inspectie bij Ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat volgens de roosters van lesuren aan deze school tot 1 April 1910, behalve in de gewone vakken slechts onderwijs is gegeven in de vakken *l* en *m* zoodat tot dat tijdstip en in verband met het aantal leerlingen dier school, slechts voor zeven onderwijzers van bijstand eene bijdrage gelijk aan de minimum-jaarwedde verleend kon worden; dat mitsdien de bijdrage voor J. van Weerd, onderwijzer van bijstand, die in functie trad nadat reeds zeven onderwijzers van bijstand in functie waren, over dat tijdperk van 1 Februari tot en met 31 Maart slechts moest berekend worden over een jaarlijksch bedrag van f 260;

Overwegende, dat de feiten, door den inspecteur tot staving van zijn beroep aangehaald, niet zijn weersproken;

dat wel is waar Gedeputeerde Staten, op het beroep gehoord, betoogen, dat met het oog op het bepaalde in het derde lid van art. II der wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202) de vraag of in de klassen van 1 Januari tot 1 April 1910 onderwijs is gegeven in ten minste drie der vakken onder *l*, *m*, *n* en *p* van art. 2 der wet genoemd, buiten bespreking kan worden gelaten, daar immers de school reeds vóór 1 Januari 1910 bestemd was om te voldoen aan de in het eerste lid van art. II bedoelde eischen;

dat dit betoog evenwel niet opgaat;

dat immers art. II voornoemd in de wet is opgenomen omdat de wetgever met het oog op eene te verwachten reorganisatie van dit gedeelte van het onderwijs, niet heeft gewild dat het meer uitgebreid lager onderwijs zich dadelijk na de invoering der wet zou gaan inrichten naar de eischen gesteld bij de voorlaatste zinsnede van art. 48, 1°. *b*, der wet zooals die gewijzigd is bij de wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202);

dat in verband hiermede art. II, al. 1, bepaalt, dat alleen die scholen de verhoogde Rijksbijdrage zouden ontvangen, die op 15 Januari 1910 voldeden aan de eischen, die voor het onderwijs in de vakken *l*, *m*, *n* en *p* van art. 2 der wet gesteld zijn;

Overwegende, dat deze strenge eisch van voldoening op 15 Januari 1910 is verzacht voor de in alinea's 2 en 3 bedoelde scholen, waardoor ook deze scholen, die op grond van alinea 1 zouden zijn uitgesloten, zoodra zij voldoen aan de gestelde eischen, de verhoogde Rijksbijdrage kunnen erlangen;

Overwegende, dat echter ook voor die scholen de voldoening aan de gestelde eischen — gedurende de overgangsjaren aan art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, der wet in verband met art. II, al. 1, der wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202) en na dien tijd alleen aan art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede — de voorwaarde voor het verkrijgen der verhoogde Rijksbijdrage blijft;

dat mitsdien het beroep gegrond is en voor den onderwijzer J. van Weerd slechts aanspraak bestaat op eene bijdrage van f 418,33;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit, het bedrag der Rijksbijdrage voor deze school over 1910 vast te stellen op f 7855,85.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Soestdijk, 25 Juli 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

XXIII.

1 Augustus 1911
n°. 100.

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 1ste inspectie, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, dd. 21 Maart 1911, n°. 93, o. m. genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school Dorp Ermelo A 133*a* (gemeente Ermelo), van de Vereeniging Scholen met den Bijbel aldaar, om de Rijksbijdragen, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 30 Juni 1911, n°. 157;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 24 Juli 1911, n°. 5763, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten bij voormeld besluit de Rijksbijdragen voor deze school hebben vastgesteld op f 2165,32^{5};

dat van dit besluit de inspecteur van het lager onderwijs in de 1ste inspectie bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat in dit bedrag is begrepen eene met de wettelijke minimum-jaarwedde gelijkstaande bijdrage voor mejuffrouw D. Zandstra, niet verplichte onderwijzeres voor het tijdvak van 1 April tot 31 December 1910;

dat Gedeputeerde Staten hierin dus zijn uitgegaan van de meening, dat deze school van 1 April 1910 af zou hebben voldaan aan het bepaalde bij art. 59, juncto art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, der Lager-onderwijswet, zooals die laatstelijk is gewijzigd bij de wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202); dat echter uit het schrijven van den schoolopziener in het district Arnhem, dd. 6 April 1911, n°. 2076, en uit den rooster van lesuren blijkt, dat deze zesklassige school in het jaar 1910 geen leerjaar omvatte, overeenkomende met de 9de klasse van eene school voor 9 of meer leerjaren; dat mitsdien deze school niet heeft voldaan in 1910 aan de eischen, gesteld voor het bekomen van eene hoogere bijdrage als meer-uitgebreid-lager-onderwijs-school en de door Gedeputeerde Staten vastgestelde Rijksbijdrage voor de niet verplichte leerkracht D. Zandstra voor het tijdvak van 1 April—31 December 1910 ten onrechte is toegekend naar den maatstaf van art. 48, 1°. *b*, laatste zinsnede, in plaats van naar dien, bedoeld bij art. 48, 1°. *b*, tweede zinsnede, der wet; dat derhalve de Rijksbijdragen zullen moeten worden bepaald op f 1935,32^{5};

Overwegende, dat de feiten door den inspecteur aangevoerd tot ondersteuning zijner bewering, dat de onderwerpelijke school gedurende het tijdvak 1 April—31 December 1910 niet in aanmerking kan komen voor de Rijksbijdrage, bedoeld in art. 48, 1°. *b*, laatste zinsnede, der wet op het lager onderwijs, door het bestuur der school niet zijn ontkend;

dat mitsdien het bestuur en eveneens Gedeputeerde Staten blijkens hun nader schrijven, van oordeel zijn, dat voormelde school kan aanspraak maken op bovenbedoelde Rijksbijdrage op grond van art. II, al. 3, der wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202), omdat bij dit artikel uitdrukkelijk is voorgeschreven, dat ten aanzien van eene school, die vóór 1 Januari 1910 bestemd was om te voldoen aan het bepaalde in art. 48, eerste lid, 1°. *b*, I en II, en voorlaatste zinsnede, der Lager-onderwijswet, voor de toepassing dezer wetsbepaling gedurende de jaren 1910 en 1911 de eisch niet zal gelden, dat in de hoogste drie klassen feitelijk onderwijs wordt gegeven;

Overwegende, dat nu de vraag is, of, wanneer ook de door het schoolbestuur aangevoerde feiten juist zijn, de school op grond van genoemd art. II der wet gedurende het tijdvak 1 April—31 December 1910 aanspraak heeft op de verhoogde Rijksbijdrage, die het bestuur vraagt;

dat die vraag ontkennend moet worden beantwoord;

dat art. II voornoemd in de wet is opgenomen, omdat de wetgever met het oog op eene te verwachten reorganisatie van dit gedeelte van het onderwijs, niet heeft gewild, dat het meer uitgebreid lager onderwijs zich dadelijk na de invoering der wet zou gaan inrichten naar de eischen, gesteld bij de voorlaatste zinsnede van art. 48, 1°. *b*, der wet, zooals die gewijzigd is bij de wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202);

dat in verband hiermede art. II, al. 1, bepaalt, dat alleen die scholen de verhoogde Rijksbijdrage zouden ontvangen, die op 15 Januari 1910 voldeden aan de eischen, die voor het onderwijs in de vakken *l*, *m*, *n* en *p* van art. 2 der wet gesteld zijn;

Overwegende, dat deze strenge eisch van voldoening op 15 Januari 1910 is verzacht voor de in alinea's 2 en 3 bedoelde scholen, waardoor ook deze scholen, die op grond van alinea 1 zouden zijn uitgesloten, zoodra zij voldoen aan de gestelde eischen, de verhoogde Rijksbijdrage kunnen erlangen;

Overwegende, dat echter ook voor die scholen de voldoening aan de gestelde eischen — gedurende de overgangsjaren aan art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, der wet in verband met art. II, al. 1, der wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202), en na dien tijd alleen aan art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede — de voorwaarde voor het verkrijgen der verhoogde Rijksbijdrage blijft;

dat bij deze beschouwing een onderzoek naar de juistheid der door het schoolbestuur bij memorie gestelde feiten overbodig is;

dat mitsdien in beroep te recht is aangevoerd, dat over het tijdvak 1 April—31 December 1910 de Rijksbijdrage voor onderwijzers niet mag berekend worden volgens art. 48, 1°. *b*, laatste zinsnede, der wet;

dat waar deze school gedurende genoemd tijdvak evenmin heeft voldaan aan de eischen, gesteld in art. 48, 1°. *b*, vijfde zinsnede, de bijdrage te recht berekend is volgens art. 48, 1°. *b*, derde zinsnede;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit, de Rijksbijdragen voor deze school vast te stellen op f 1935,32^{5}.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Soestdijk, 1 Augustus 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

XXIV.

1 Augustus 1911
n°. 101.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 1ste inspectie, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant dd. 16 Maart 1911, G, n°. 195, 2de afd., 1ste bur., genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school aan de Postelstraat 18, te 's Hertogenbosch, van het Zedelijk Lichaam „Vereeniging van vrouwen tot het geven van onderwijs", gevestigd aldaar, om de Rijksbijdragen, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 30 Juni 1911, n°. 161;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 26 Juli 1911 n°. 5883, afdeeling lager onderwijs;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten bij hun voormeld besluit de Rijksbijdragen voor deze school hebben vastgesteld op f 8971,01;

dat van dit besluit de inspecteur van het lager onderwijs in de 1ste inspectie bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat hierin o. a. is begrepen eene met de wettelijke minimum-jaarwedde gelijkstaande bijdrage voor 4 niet verplichte onderwijzeressen over het geheele jaar 1910 en voor nog 2 niet verplichte onderwijzeressen over het tijdvak respectief van 1 Januari tot 31 Augustus 1910 en 1 September tot 31 December 1910; dat Gedeputeerde Staten hier dus zijn uitgegaan van de meening, dat deze school, op 15 Januari 1910 tellende 370 leerlingen, en waar in de vakken *a—k*, *l*, *m*, *n*, *o*, *p* en *t* onderwijs werd gegeven, gedurende het geheele jaar 1910 zou hebben voldaan aan het bepaalde bij art. 59, juncto art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, der Lager-onderwijswet, zooals die laatstelijk is gewijzigd bij de wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202); dat echter uit den rooster van lesuren, betrekking hebbende op den cursus van 1 September 1909 tot 1 September 1910, door den arrondissements-schoolopziener te 's Hertogenbosch voor „gezien" geteekend op 24 Augustus 1909, blijkt, dat die school tot 1 September 1910 nog geen 9 leerjaren omvatte; dat volgens den overgelegden rooster van lesuren, betrekking hebbende op den cursus van 1 September 1910 tot 1 September 1911, door den genoemden arrondissements-schoolopziener voor „gezien" geteekend op 22 Augustus 1910, sedert eerstgemelden datum die school 9 leerjaren heeft; dat deze school mitsdien eerst van af 1 September 1910 en niet over het tijdvak van 1 Januari tot en met 31 Augustus 1910 heeft voldaan aan de eischen, gesteld voor het bekomen van hoogere bijdrage als meer-uitgebreid-lager-onderwijs-school, zoodat de bijdrage voor de niet-verplichte leerkrachten ten onrechte is toegekend naar den maatstaf van art. 48, 1°. *b*, laatste zinsnede, in plaats van naar dien, bedoeld bij art. 48, 1°. *b*, 7de zinsnede, der Lager-onderwijswet;

Overwegende, dat de feiten, door den inspecteur aangevoerd tot ondersteuning zijner bewering, dat de onderwerpelijke school gedurende het tijdvak 1 Januari 1910—31 Augustus 1910 niet in aanmerking kan komen voor de Rijksbijdrage, bedoeld in art. 48, 1°. *b*, laatste zinsnede, der wet op het lager onderwijs, door het bestuur der school niet zijn ontkend;

dat niettemin het bestuur gedurende genoemd tijdvak beweert aanspraak te hebben op bovenbedoelde Rijksbijdrage op grond van art. II, al. 3, der wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202), omdat aan gemelde school blijkens den rooster 1909—1910, de vakken, genoemd in het 1ste lid van het artikel, gegeven worden op 15 Januari 1910, en het bestuur kan voldoen aan de in lid 3 gestelde voorwaarden, mits, hetzij uit het leerplan, hetzij op andere wijze blijke, dat de school bij het voor dien datum genomen besluit tot oprichting of reorganisatie was bestemd, om te voldoen aan de in het 1ste lid bedoelde eischen;

Overwegende, dat nu de vraag is, of, wanneer ook de door het schoolbestuur aangevoerde feiten juist zijn, de school op grond van genoemd art. II der wet gedurende het tijdvak 1 Januari—31 Augustus 1910 aanspraak heeft op de verhoogde bijdrage, die het bestuur vraagt;

dat die vraag ontkennend moet worden beantwoord;

dat art. II voornoemd in de wet is opgenomen, omdat de wetgever met het oog op eene te verwachten reorganisatie van dit gedeelte van het onderwijs, niet heeft gewild, dat het meer uitgebreid lager onderwijs zich dadelijk na de invoering der wet zou gaan inrichten naar de eischen, gesteld bij de voorlaatste zinsnede van art. 48, 1°. *b*, der wet, zooals die gewijzigd is bij de wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202);

dat in verband hiermede art. II, al. 1, bepaalt, dat alleen die scholen de verhoogde Rijksbijdragen zouden ontvangen, die op 15 Januari 1910 voldeden aan de eischen, die voor het onderwijs in de vakken *l*, *m*, *n* en *p* van art. 2 der wet gesteld zijn;

dat deze strenge eisch van voldoening op 15 Januari 1910 is verzacht voor de in al. 2 en 3 bedoelde scholen, waardoor ook deze scholen, die op grond van al. 1 zouden zijn uitgesloten, zoodra zij voldoen aan de gestelde vereischten, de verhoogde Rijksbijdrage kunnen erlangen;

dat echter ook voor die scholen de voldoening aan de gestelde eischen — gedurende de overgangsjaren aan art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, der wet in verband met art. II, al. 1, der wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202) en na dien tijd alleen aan art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede — de voorwaarde voor het verkrijgen der verhoogde Rijksbijdrage blijft;

dat bij deze beschouwing een onderzoek naar de juistheid der door het schoolbestuur bij memorie gestelde feiten overbodig is;

dat mitsdien in beroep te recht is aangevoerd, dat over het tijdvak 1 Januari—31 Augustus 1910 de Rijksbijdrage voor onderwijzers niet mag berekend worden volgens art. 48, 1°. *b*, laatste zinsnede;

dat mede juist is de bewering, dat deze school over genoemd tijdvak wel voldaan heeft aan de eischen, in art. 48, 1°. *b*, 5de zinsnede, gesteld, aangezien volgens den door den arrondissements-schoolopziener op 24 Augustus 1909 voor „gezien" geteekenden rooster van lesuren in deze uitsluitend door meisjes bezochte school meer dan 10 uren onderwijs is gegeven in de vakken *l*, *m* en *n* van art. 2 der wet;

dat derhalve deze school van 1 Januari—1 September 1910 recht heeft op eene Rijksbijdrage voor onderwijzers, berekend volgens art. 48, 1°. *b*, 7de zinsnede, en van 1 September—31 December 1910 op eene bijdrage, berekend volgens art. 48, 1°. *b*, laatste zinsnede;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit, de Rijksbijdragen voor deze school over 1910 vast te stellen op f 8337,67^{5}.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Soestdijk, 1 Augustus 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

XXV.

1 Augustus 1911
n°. 102.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 1ste inspectie, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg dd. 21 April 1911, 1ste afd. La. 460/5 E/I, genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school in de Boschstraat 69 te Maastricht, van de Vereeniging tot bevordering van het Gesticht van het Arme Kind Jezus, gevestigd te Simpelveld, om de Rijksbijdragen, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 12 Juli 1911, n°. 177;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 26 Juli 1911, n°. 5884, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten de Rijksbijdragen over 1910 voor deze school hebben bepaald op f 3910,13, waaronder begrepen eene met de wettelijke minimum-jaarwedde gelijkstaande bijdrage voor eene niet verplichte onderwijzeres over het geheele jaar 1910 en voor nog drie zoodanige leerkrachten over het tijdvak, resp. van 1 Januari tot 1 September 1910, 1 Januari tot 1 September 1910 en van 1 September tot 31 December 1910;

dat van het besluit van Gedeputeerde Staten de inspecteur van het lager onderwijs in de 1ste inspectie bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat onder het bedrag der Rijksbijdrage is begrepen eene met de wettelijke minimum-jaarwedde gelijkstaande bijdrage voor eene niet verplichte onderwijzeres over het geheele jaar 1910 en voor nog 3 zoodanige leerkrachten over het tijdvak resp. van 1 Januari tot 1 September 1910, 1 Januari tot 1 September 1910, en van 1 September tot 31 December 1910; dat Gedeputeerde Staten dus zijn uitgegaan van de meening dat deze school, op 15 Januari 1910 tellende 94 leerlingen en waar onderwijs werd gegeven in de vakken *a—q* en *t* van art. 2 der Lager-onderwijswet, gedurende het geheele jaar zou hebben voldaan aan het bepaalde bij art. 59, juncto art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, der Lager-onderwijswet, zooals die laatstelijk is gewijzigd bij de wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202); dat echter uit den op 11 September 1909 door den schoolopziener in het arrondissement Maastricht voor „gezien" geteekenden rooster van lesuren blijkt, dat in de 7de en 8ste klasse dier school, behalve de gewone vakken van lager onderwijs slechts gegeven werden de vakken, bedoeld onder de letters *l* en *m* van gemeld art. 2 der Lager-onderwijswet, en in beide vakken gezamenlijk gedurende 6½ uur, terwijl eerst met 15 September 1910 in den op dien dag aangevangen cursus de vereischte vakken en in een voldoend aantal lesuren werden onderwezen, zooals blijkt uit den rooster van lesuren, voor „gezien" geteekend 9 September 1910; dat naar zijn oordeel hieruit volgt, dat deze school niet over het geheele jaar 1910 heeft voldaan aan de eischen, gesteld op het bekomen van eene hoogere bijdrage als meer-uitgebreid-lager-onderwijs-school, zoodat de bijdrage voor de niet verplichte leerkrachten over het tijdvak van 1 Januari tot en met 14 September 1910 ten onrechte is toegekend naar den maatstaf van art. 48, 1°. *b*, laatste zinsnede, der Lager-onderwijswet;

Overwegende, dat het in beroep aangevoerde juist is;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit, de Rijksbijdragen voor deze school over 1910 vast te stellen op f 3025,79.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Soestdijk, 1 Augustus 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

XXVI.

1 Augustus 1911
n°. 103.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 2de inspectie, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordholland dd. 29 Maart 1911, n°. 16, genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school Zuideinde A 221, te Oostzaan, van de „Vereeniging tot stichting en instandhouding van Christelijke scholen" aldaar, om de Rijksbijdragen, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 12 Juli 1911, n°. 173;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 26 Juli 1911, n°. 5888, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten bij voormeld besluit de Rijksbijdragen voor deze school over 1910 hebben bepaald op f 2209,92; dat van dit besluit de inspecteur van het lager onderwijs in de 2de inspectie bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende dat in dit bedrag o. m. begrepen is eene bijdrage van f 212,50, berekend over de maanden October, November en December 1910 voor den onderwijzer J. J. Ruyter, die, hoewel niet in het bezit der hoofdakte, gedurende dien tijd optrad als waarnemend hoofd; dat een waarnemend hoofd geen aanspraak heeft op eene wettelijke jaarwedde als zoodanig en eene daarmede gelijkstaande bijdrage niet kan worden toegekend; dat alzoo het bedrag der bijdrage voor de onderwijzers is te verminderen met f 212,50, en te brengen van f 2074,79^{5} op f 1862,29^{5};

Overwegende, dat het in beroep aangevoerde juist is, behoudens dat de vastgestelde bijdrage niet met f 212,50 doch met f 147,50 moet worden verminderd, aangezien deze school, welke op 15 Januari 1910 93 leerlingen telde, aanspraak kan maken behalve op de bijdrage voor het hoofd der school ook op eene bijdrage voor twee verplichte en een onverplichten onderwijzer (ad f 260);

dat mitsdien de Rijksbijdrage voor onderwijzers voor deze school over 1910 moet worden vastgesteld op f 2074,79^{5} — f 147,50 = f 1927,29^{5};

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit, de Rijksbijdragen voor voormelde school over 1910 vast te stellen op f 2062,42.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Soestdijk, 1 Augustus 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

XXVII.

1 Augustus 1911
n°. 104.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 1ste inspectie, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, dd. 23 Maart 1911, G n°. 198, 2de afd., 1ste Bur., genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school C 38 te St. Michielsgestel van de Vereeniging van Fraters, gevestigd te Tilburg, om de Rijksbijdragen, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 12 Juli 1911, n°. 170;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 27 Juli 1911, n°. 5916, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten bij voormeld besluit de Rijksbijdragen voor deze school over het jaar 1910 hebben bepaald op f 8180,69;

dat van dit besluit de inspecteur van het lager onderwijs in de 1ste inspectie bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat in dit bedrag is begrepen eene met de wettelijke minimum-jaarwedde gelijkstaande bijdrage voor 4 niet verplichte onderwijzers van bijstand over het geheele jaar 1910 en voor nog 2 zoodanige onderwijzers over het tijdvak resp. van 1 Januari tot en met 23 November 1910 en van 24 November tot en met 31 December 1910;

dat Gedeputeerde Staten hier dus zijn uitgegaan van de meening dat deze school, die op 15 Januari 1910 telde 279 leerlingen en waar onderwijs werd gegeven in de vakken *a—j* en *l—a*, bedoeld bij art. 2 der Lager-onderwijswet, gedurende het geheele jaar 1910 voldaan zou hebben aan de bepaalde bij art. 59, juncto art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, dier wet, zooals die laatstelijk is gewijzigd bij de wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202); dat echter uit den rooster van lesuren, betrekking hebbende op den cursus van 9 September 1909 tot 4 Augustus 1910 en op 24 Augustus 1909 door den arrondissements-schoolopziener te 's Hertogenbosch voor „gezien" geteekend, blijkt, dat in de 4de, 5de en 6de klasse, welke klassen geacht worden overeen te komen met de 3 hoogste leerjaren van eene school als bedoeld bij art. 48, 1°. *b*, I, der Lager-onderwijswet, in drie der vakken onder *l*, *m*, *n* en *p* van art. 2 dier wet, minder dan 8 uren per week onderwijs werd gegeven; dat eert gedurende den cursus van 13 September 1910 tot 1 Augustus 1911 in 3 dier vakken in die klassen ten minste gedurende 8 uren per week onderwijs werd gegeven; dat mitsdien deze school over het tijdvak van 1 Januari tot en met 12 September 1910 niet heeft voldaan aan de eischen voor het bekomen van hoogere bijdrage voor de niet verplichte leerkrachten eener meer uitgebreid lager onderwijsschool gesteld, zoodat de bijdrage voor de niet verplichte onderwijzers dezer school ten onrechte is toegekend naar den maatstaf van art. 48, 1°. *b*, laatste zinsnede, der Lager-onderwijswet;

Overwegende, dat blijkens den op 24 Augustus 1909 door den arrondissements-schoolopziener voor „gezien" geteekenden rooster van lesuren deze school niet heeft voldaan aan de eischen, gesteld in art. 48, 1°. *b*, I en II, tot het bekomen der bijdrage, bedoeld in art. 48, 1°. *b*, laatste zinsnede;

dat de inspecteur mitsdien te recht in zijn beroepschrift heeft aangevoerd, dat deze school eerst van af 13 September 1910 recht heeft op de verhoogde Rijksbijdrage, die het schoolbestuur vraagt;

dat toch het beroep van het schoolbestuur in zijne nadere memorie op den inhoud van het leerplan niet ter zake dienende is, aangezien uit den officieel door den arrondissements-schoolopziener voor „gezien" geteekenden rooster van lesuren moet blijken, dat de school, wat het aantal lesuren betreft, aan de gestelde eischen heeft voldaan;

dat waar deze school wijders van 1 Januari—13 September 1910 wel heeft voldaan aan de eischen, gesteld in art. 48, 1°. *b*, 5de zinsnede, zij over dit tijdvak recht heeft op de bijdrage van art. 48, 1°. *b*, 7de zinsnede;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit, het bedrag der Rijksbijdragen over 1910 voor deze school vast te stellen op f 7374,02.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Soestdijk, 1 Augustus 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

XXVIII.

1 Augustus 1911.
n°. 105.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door Onzen Commissaris in Noordholland, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van die provincie, dd. 5 April 1911, n°. 35, genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school aan de Egelantiersgracht 140 te Amsterdam, van de Vereeniging tot Weldadigheid van den Allerheiligsten Verlosser aldaar, om de Rijksbijdragen, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 12 Juli 1911, n°. 180;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 27 Juli 1911, n°. 5893, afdeeling Lager onderwijs;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten bij voormeld besluit het bedrag der Rijksbijdragen voor deze school over het jaar 1910 hebben vastgesteld op f 3416,13;

dat van dit besluit Onze Commissaris in Noordholland bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat onder dit bedrag is begrepen eene bijdrage ad f 83,33^5 voor de onderwijzeres Tutert;

dat vermits deze onderwijzeres, die niet in het bezit der hoofdakte is, ten onrechte over het tijdvak van 1 Juni tot 31 Juli voor eene bijdrage als „waarnemend hoofd" in aanmerking is gebracht, terwijl de bijdrage voor deze school, welke op 15 Januari 1910 177 leerlingen telde, over het volle jaar is toegekend voor drie verplichte onderwijzeressen en een onverplichte onderwijzeres, waardoor dus het maximum aantal leerkrachten, hetwelk voor Rijksbijdrage in aanmerking kan komen, is bereikt, voor genoemde onderwijzeres geen bijdrage kan worden toegekend, en Gedeputeerde Staten alzoo de bijdrage voor het personeel f 83,33^5 te hoog hebben vastgesteld;

Overwegende, dat het in beroep aangevoerde juist is;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit het bedrag der Rijksbijdrage voor deze school over het jaar 1910 vast te stellen op f f 3332,79^5.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Soestdijk, 1 Augustus 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

XXIX.

1 Augustus 1911
n°. 106.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 3de inspectie, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Groningen, dd. 2 Februari 1911, n°. 131 (2de afd. A), genomen op de aanvrage van de Vereeniging tot bevordering van Christelijk lager en meer uitgebreid lager onderwijs te Groningen, om voor de bijzondere lagere school aldaar, aan de Folkingestraat 9, te bekomen de Rijksbijdragen, bedoeld bij art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 12 Juli 1911, n°. 100;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 27 Juli 1911, n°. 5937, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende: dat Gedeputeerde Staten bij voormeld besluit de Rijksbijdragen voor deze school over 1910 hebben vastgesteld op f 6406,13^5; dat van dit besluit de inspecteur van het lager onderwijs in de 3de inspectie bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat onder dit cijfer is begrepen de bijdrage voor 7 onderwijzers van bijstand gedurende het gansche jaar (G. H. Bulten, die van 1 Januari—30 April en mej. C. W. Beck, die van 1 Mei—31 December in functie waren, zijn daarbij als ééne onderwijskracht geteld), zoodat, daar de school op 15 Januari 1910 173 leerlingen telde en het volgens art. 24 der wet gevorderde aantal onderwijzers van bijstand dus niet meer dan 3 bedraagt, nog voor 4 onderwijzers, die boven het wettelijk minimum aanwezig zijn, de Rijksbijdrage is toegekend; dat Gedeputeerde Staten bij hun besluit blijkbaar ten onrechte zijn uitgegaan van de meening, dat deze school over 1910 zou hebben voldaan aan de eischen, genoemd in het bij de wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202) gewijzigde art. 48 der wet op het lager onderwijs, en speciaal aan die, genoemd in art. I (sub 1°., *b*, I en II), en in art. II der wet van 1910, terwijl zij hoogstwaarschijnlijk hiertoe gebracht zijn door de daartoe strekkende verklaring van het schoolbestuur en door de van den districtsschoolopziener ontvangen opgaaf in model O^1, dat immers, terwijl deze school 10 klassen telt, voor de beantwoording der vraag, of zij van de gunstige bepalingen in het gewijzigde wetsartikel kan profiteeren, de hoogste (10de) klasse buiten beschouwing blijft, zoodat behoort te worden nagegaan, of in de 7de, 8ste en 9de klasse voldaan is aan den eisch, dat in ieder dezer klassen ten minste 3 der vakken, genoemd onder *m*, *n* en *p* van art. 2 der wet, gedurende 8 uren per week werden onderwezen en bovendien of de school op 15 Januari 1910, wat de voor de verhoogde Rijksbijdrage verplichte vakken betreft, aan de gestelde eischen voldeed; dat zulks nu het geval niet is, daar uit de beide roosters van lesuren, opgemaakt overeenkomstig art. 59, 1ste lid, sub 3°., der wet, blijkt, dat gedurende het gansche jaar 1910 — en althans op 15 Januari 1910 — in de 7de klasse slechts onderwijs werd gegeven in de Fransche taal, dus slechts in één van de voor de hoogere Rijksbijdrage geëischte vakken; dat wel is waar in een der parallellen, waaruit de 7de klasse bestaat, sedert 15 September 1910, ook onderwijs gegeven wordt in de Duitsche taal en in de wiskunde, maar in de eerste plaats zulks had moeten blijken uit de officieele, door den arrondissements-schoolopziener voor „gezien" geteekenden rooster van lesuren, wat niet het geval is, terwijl in de tweede plaats het niet voldoende was daarmede eerst op 15 September 1910 te beginnen, daar toch in art. II der wet van 1910 uitdrukkelijk als eisch is gesteld, dat de gunstige bepalingen, waarop het bestuur zich beroept, uitsluitend van toepassing zijn op scholen, welke op 15 Januari 1910 voldeden aan de gestelde eischen, wat ten opzichte van de 7de klasse dier school voorzeker niet het geval was; dat de districtsschoolopziener zich heeft vergist, toen hij door de invulling van kolom 7 in de tabel, model O^1, voor deze school, verklaarde, dat in de 7de klasse 8½ uur onderwijs werd gegeven in 3 der vakken *l*, *m*, *n* en *p*; dat de school echter wel voldoet aan het bepaalde bij art. 48, 1ste lid, 1°. *b*, 5de zinsnede, der wet op het lager onderwijs en het bestuur volgens de 7de zisnede aanspraak zou kunnen maken op de minimum-jaarwedden voor 2 onderwijzers die boven het bij art. 24 geëischte getal aanwezig waren;

Overwegende: dat de feiten, in beroep aangevoerd tot ondersteuning der bewering, dat de onderwerpelijke school over het jaar 1910 niet in aanmerking kan komen voor de Rijksbijdrage, bedoeld in art. 48, 1°. *b*, laatste zinsnede, der wet op het lager onderwijs, door het bestuur der school niet zijn ontkend; dat niettemin het bestuur aanspraak beweert te hebben op bovenbedoelde Rijksbijdrage op grond van art. II, 3de alinea, der wet van 14 Juli 1910 (*Stbl.* n°. 202), daar de eisch, dat in de 3 hoogste klassen feitelijk onderwijs gegeven wordt, voor de toepassing van het 1ste lid van dit artikel niet gesteld wordt gedurende de eerste twee jaren na het in werking treden dezer wet, mits, hetzij uit het leerplan, hetzij op andere wijze blijke, dat de school bij hare oprichting of reorganisatie vóór 1 Januari 1910 of bij het vóór dien datum genomen besluit tot oprichting of reorganisatie bestemd was te voldoen aan de in het 1ste lid bedoelde eischen; dat nu de vraag is of, wanneer ook de door het bestuur aan-

gevoerde feiten juist zijn, de school op grond van art. II der wet aanspraak heeft op de verhoogde bijdrage; dat die vraag ontkennend moet worden beantwoord; dat art. II voornoemd in de wet is opgenomen omdat de wetgever met het oog op eene te verwachten reorganisatie van dit gedeelte van het onderwijs, niet heeft gewild, dat het meer uitgebreid lager onderwijs zich dadelijk na de invoering der zou gaan inrichten naar de eischen, gesteld bij de voorlaatste zinsnede van art. 48, 1°. *b*, der wet, zooals die gewijzigd is bij de wet van 14 Juli 1910 *(Stbl.* n°. 202); dat in verband hiermede art. II, alinea I, bepaalt, dat alleen die scholen de verhoogde Rijksbijdrage zouden ontvangen, die op 15 Januari 1910 voldeden aan de eischen, die voor het onderwijs in de vakken *l*, *m*, *n* en *p* van art. 2 der wet gesteld zijn;

Overwegende: dat deze strenge eisch van voldoening op 15 Januari 1910 is verzacht voor de in alinea's 2 en 3 bedoelde scholen, waardoor ook deze scholen, die op grond van alinea 1 zouden zijn uitgesloten, zoodra zij voldoen aan de gestelde eischen, de verhoogde Rijksbijdragen kunnen erlangen;

Overwegende: dat echter ook voor die scholen de voldoening aan de gestelde eischen — gedurende de overgangsjaren aan art. 48, 1°. b, voorlaatste zinsnede der wet in verband met art. II, alinea 1, der wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202) en na dien tijd alleen aan art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede — de voorwaarde voor het verkrijgen der verhoogde Rijksbijdrage blijft; dat bij deze beschouwing een onderzoek naar de juistheid der door het schoolbestuur bij memorie gestelde feiten overbodig is; dat wijders aan de juistheid van het beroep niet afdoet de bewering van den districtsschoolopziener, dat, waar deze school 10 leerjaren telde, zij aan den eisch van art. 48, 1°. *b*, I, voldeed, aangezien art. 48, 1°. *c*, uitdrukkelijk zegt, dat voor de toepassing van het bepaalde sub *b*, I en II, en voorlaatste en laatste zinsnede, leerjaren, boven dat, hetwelk geacht kan worden het 9de leerjaar eener lagere school te zijn, buiten aanmerking blijven; dat evenmin deze school van 15 September 1910 af voor de verhoogde Rijksbijdrage kan in aanmerking komen, aangezien, zooals de inspecteur te recht opmerkt, het feit, dat in een der parallellen, waaruit de 7de klasse bestaat, sedert dien datum ook onderwijs in de Duitsche taal en wiskunde werd gegeven, had moeten blijken uit den officieelen door den arrondissements-schoolopziener voor „gezien" geteekenden rooster van lesuren en dit aantal uitsluitend uit den rooster kan blijken en alzoo niet kan voldaan worden met vermelding hiervan in het leerplan; dat mitsdien deze school over 1910 recht heeft op eene Rijksbijdrage voor onderwijzers, berekend volgens art. 48, 1°. *b*, 7de zinsnede;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit, de Rijksbijdragen voor deze school over 1910 vast te stellen op f 5097,80.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Soestdijk, 1 Augustus 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

XXX.

3 Augustus 1911.
N°. 58.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door Onzen Commissaris in Noordholland, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten dier provincie dd. 15 Maart 1911, n°. 24, genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school aan het Noorderpad te Opperdoes van de vereeniging „Eene School met den Bijbel", aldaar, om de Rijksbijdragen, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 12 Juli 1911, n°. 178;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 28 Juli 1911, n°. 5891, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten de Rijksbijdragen voor deze school over 1910 hebben bepaald op f 992,39^5, berekend over het tijdvak van 2 Mei—31 December 1910; dat van het besluit van Gedeputeerde Staten Onze Commissaris in Noordholland bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat, aangezien deze school eerst van af 9 Mei 1910 is aangesloten bij eene Commissie van Beroep, als bedoeld in het eerste lid, sub 7, van art. 59 der Lager-onderwijswet; en zij dus eerst van af dien datum heeft voldaan aan *alle* eischen, op het bekomen van Rijksbijdrage in de wet gesteld, ook de bijdrage had behooren te zijn berekend over het tijdvak van 9 Mei—31 December 1910 en mitsdien behooren te worden bepaald op f 963,72^5;

Overwegende, dat het in beroep aangevoerde juist is;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit de Rijksbijdrage voor deze school over 1910 vast te stellen op f 963,72^5.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Soestdijk, 3 Augustus 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

XXXI.

3 Augustus 1911.
N°. 59.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door Onzen Commissaris in Noordholland tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van die provincie, dd. 15 Maart 1911, n°. 42, genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school in de St. Annastraat C. 28, te Alkmaar, van de vereeniging „St. Joseph", aldaar, om de Rijksbijdragen, bedoeld in artikel 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 12 Juli 1911, n°. 179;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 28 Juli 1911, n°. 5892, afdeeling Lager onderwijs;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten de Rijksbijdragen over 1910 hebben bepaald op f 11 043,45^5, waaronder is begrepen eene bijdrage ad f 16,66^5 voor den onderwijzer W. P. M. Rosier;

dat van het besluit van Gedeputeerde Staten Onze Commissaris in Noordholland bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat, vermits W. P. M. Rosier, die van 1 Januari tot 12 Januari 1910 aan de school verbonden is geweest, door het bestuur dier school niet is aangemerkt als te behooren tot de onderwijzers, wier bijstand volgens art. 24 der wet verplicht is, en vermits ook geen quitantie wegens salaris, bedoeld in het 7de lid, sub *a*, van art. 59 der wet, is overgelegd, omdat genoemde onderwijzer over genoemd tijdvak geen aanspraak op salaris heeft gemaakt, het schoolbestuur voor hem evenmin aanspraak heeft op de met de wettelijke minimum-jaarwedde gelijkstaande Rijksbijdrage, en mitsdien Gedeputeerde Staten de bijdrage voor deze school f 16,66^5 te hoog hebben vastgesteld;

Overwegende, dat het in beroep aangevoerde juist is;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit het bedrag der Rijksbijdrage voor deze school over 1910 vast te stellen op f 11 026,79.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Soestdijk, 3 Augustus 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

XXXII.

5 Augustus 1911
n°. 46.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 1ste inspectie, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg, dd. 21 April 1911, 1ste afd. la. 802/5 H/I, genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school aan den Tongerschen weg te Oud-Vroenhoven, van het Zedelijk Lichaam onder de zinspreuk „Sub praesidio Beatae Mariae Virginis, sine macula conceptae" te Maastricht, om de Rijksbijdragen, bedoeld in artikel 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 19 Juli 1911, n°. 176;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 2 Augustus 1911, n°. 6025, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende: dat Gedeputeerde Staten bij voormeld besluit het bedrag der Rijksbijdragen voor deze school over het jaar 1910 hebben vastgesteld op f 2650,60;

dat van dit besluit de inspecteur van het lager onderwijs in de 1ste inspectie bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat onder dit bedrag is begrepen eene met de wettelijke minimum-jaarwedde gelijkstaande bijdrage voor twee niet verplichte leerkrachten over het tijdvak respectievelijk van 1 Januari tot en met 2 Juni 1910 en van 3 Juni tot en met 31 December 1910; dat Gedeputeerde State dus zijn uitgegaan van de meening, dat deze school, op 15 Januari 1910 tellende 70 leerlingen, en waar onderwijs werd gegeven in de vakken *a—j*, *l*, *n*, *p* en *s*, bedoeld in artikel 2 der Lager-onderwijswet, gedurende het geheele jaar 1910 zou voldaan hebben aan het bepaalde bij art. 59, juncto art. 48, 1°. *b*, 5de zinsnede, van evengemelde wet, zooals die laatstelijk is gewijzigd bij de wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202); dat hoewel de schoolopziener in het district Maastricht in zijne opgaaf, model O^1, vermeldt, dat van af 16 September 1910 in deze school meer dan 10 uren in de vereischte vakken werd onderwijs gegeven, uit de roosters van lesuren daarentegen blijkt, dat eerst met ingang van 16 December 1910 meer dan 10 uren onderwijs werd verstrekt in de vakken *l*, *n* en *p* bovenbedoeld; terwijl vóór dezen datum het getal lesuren beneden 10 uren bleef voor die vakken; dat naar zijn oordeel hieruit volgt, dat over het tijdvak van 1 Januari tot en met 15 December 1910 deze school niet heeft voldaan aan de eischen, gesteld op het bekomen van hoogere bijdrage als uitgebreid lager onderwijsschool, zoodat de bijdrage voor de niet verplichte leerkrachten over genoemd tijdvak ten onrechte is toegekend naar den maatstaf van art. 48, 1°. *b*, zesde zinsnede, der Lager-onderwijswet;

Overwegende: dat deze school volgens artikel II, 6de zinsnede, van de wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202) over het tijdvak van 1 Januari—16 December 1910 recht heeft op de bijdrage van de minimum-jaarwedde voor één onderwijzer; en volgens art. 48, 1°. *b*, 6de zinsnede, der Lager-onderwijswet over het tijkvak 16 December—31 December 1910 eveneens op de bijdrage van de minimum-jaarwedde voor één onderwijzer;

dat mitsdien Gedeputeerde Staten aan deze school te recht eene bijdrage voor één niet verplichten onderwijzer over het jaar 1910 hebben verleend, weshalve het beroep ongegrond moet worden verklaard;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

het beroep ongegrond te verklaren en het bedrag der Rijksbijdragen voor deze school over het jaar 1910 vast te stellen op f 2650,60.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Soestdijk, 5 Augustus 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

XXXIII.

15 Augustus 1911
n°. 24.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 2de inspectie, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, dd. 1 Mei 1911, B n°. 639 (3de afd.), G.S. n°. 3/1, genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school aan de van Strijsingel n°. 273*b* te Dordrecht, van de Vereeniging voor In- en Uitwendige Zending aldaar, om de Rijksbijdragen, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 19 Juli 1911, n°. 186;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 11 Augustus 1911, n°. 6255, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten de Rijksbijdragen voor deze school over 1910 hebben bepaald op f 6072,80, waaronder begrepen is eene met de wettelijke minimum-jaarwedde gelijkstaande bijdrage voor drie niet verplichte onderwijzers over het geheele jaar 1910 en voor nog twee zoodanige leerkrachten bij opvolging eveneens over 1910;

dat van het besluit van Gedeputeerde Staten de inspecteur bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat uit de overwegingen van het besluit blijkt, dat Gedeputeerde Staten zijn uitgegaan van de meening, dat deze school over het geheele jaar 1910 zou hebben voldaan aan het bepaalde bij art. 59, jo. art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, der Lager-onderwijswet, zooals die laatstelijk is gewijzigd bij de wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202); dat uit den op 25 Augustus 1909 voor „gezien" geteekenden rooster van lesuren evenwel blijkt, dat in de 7de klasse, behalve de vakken van gewoon lager onderwijs, slechts werden onderwezen twee der vakken *l*, *m*, *n* en *p* (n.l. *l* en *m*); dat eerst met den cursus, aangevangen op 1 September 1910, ook het vak *p* in die klasse werd onderwezen, terwijl het totaal aantal uren der vakken *l*, *m*, *n* en *p* per week 10½ bedroeg; dat deze school alzoo niet over het geheele jaar 1910 heeft voldaan aan de eischen op het bekomen van hoogere bijdrage als meer uitgebreid lager onderwijsschool gesteld, zoodat de bijdrage voor de niet verplichte leerkrachten over het tijdvak 1 Januari—31 Augustus 1910 ten onrechte is toegekend naar den maatstaf van art. 48, 1°. *b*, laatste zinsnede, der Lager-onderwijswet;

Overwegende, dat het in beroep aangevoerde juist is, en de school die over het geheele jaar aanspraak heeft op eene bijdrage voor twee niet verplichte leerkrachten naar den maatstaf van de minimum-jaarwedde, slechts over het tijdvak van 1 September—31 December 1910 aanspraak heeft op eene bijdrage voor vier niet verplichte onderwijzers naar dienzelfden maatstaf;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit, de Rijksbijdragen voor deze school over 1910 vast te stellen op f 5406,13^{5}.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 15 Augustus 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

XXXIV.

15 Augustus 1911
n°. 25.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 1ste inspectie, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg dd. 26 April 1911, 1ste afd. La. 528/5, 1'. genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school Schoolstraat (Pensionaat St. Louis) te Weert, van het Zedelijk Lichaam onder de zinspreuk: „Sub praesidio Beatae Mariae Virginis sine macula conceptae", gevestigd te Maastricht, om de Rijksbijdrage, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 19 Juli 1911, n°. 188;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 11 Augustus 1911, n°. 6257, afd. Lager Onderwijs;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten het bedrag der Rijksbijdragen voor deze school over het jaar 1910 hebben vastgesteld op f 5285,12^{5}, waaronder begrepen eene met die wettelijke minimum-jaarwedde gelijkstaande bijdrage voor 3 niet verplichte onderwijzers over het geheele jaar; dat van dit besluit de inspecteur van het lager onderwijs bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat Gedeputeerde Staten hebben aangenomen, dat deze school, op 15 Januari 1910 tellende 140 leerlingen, en waar onderwijs gegeven werd in de vakken, bedoeld bij art. 2 der Lager-onderwijswet, onder de letters *a*—*i*, *l*, *m*, *n* en *p*, gedurende het geheele jaar (of althans van af 1 September) 1910 zou hebben voldaan aan het bepaalde bij art. 59, j°. art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, der Lager-onderwijswet, zooals die laatste-

lijk is gewijzigd bij de wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202); dat echter uit de roosters van lesuren, respectievelijk geteekend voor „gezien" 7 Sept. 1909 en 6 Sept. 1910, blijkt, dat op 1 Januari 1910, toen de eerste rooster werd gevolgd, deze school geen 7de, 8ste of 9de schooljaar omvatte en dat van af 1 Sept. 1910, toen in deze school gold de laatstgenoemde rooster, in de 7de, 8ste en 9de klassen aan den bovenbedoelden eisch ook niet voldaan werd; dat toch uit deze roosters van lesuren in verband met de opgaaf omtrent de verdeeling der lesuren per week, opgemaakt door het bestuur dezer school voor het leerjaar 1910/1911 op pag. 30 van het door den arrondissements-schoolopziener voor „gezien" geteekende leerplan, met den daarbij behoorenden rooster der lesuren, alsook in verband met de aanteekening, vermeld op staat, model O1, en verder uit een schrijven van den schoolopziener in het arrondissement Weert dd. 25 Jan. 1911, n°. 1016, blijkt, dat aan de 7de, de 8ste en de 9de klassen gezamenlijk op dezelfde uren en in hetzelfde lokaal en dus door denzelfden onderwijzer of dezelfde onderwijzers werd onderwijs gegeven in alle vakken, en bijgevolg in de vakken *l*, *m*, *n* en *p*, gezamenlijk gedurende slechts 13 uren per week, zoodat aan ieder dezer klassen, gesteld dat de onderwijzer zich met iedere klasse gedurende evenveel tijd bezighield, slechts gedurende ⅓ van het geheele aantal der gegeven lesuren en dus minder dan 8 uren onderwijs in die vakken is kunnen gegeven worden; dat z. i. daaruit volgt, dat deze school niet heeft voldaan aan de eischen op het bekomen van hoogere bijdrage sub 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, van art. 48 der bovengenoemde wet gesteld, maar wel aan het vereischte voorgeschreven sub 1°. *b*, 5de zinsnede, van dat artikel, en dat mitsdien voor niet meer dan 2 niet verplichte leerkrachten door het bestuur dezer school aanspraak op de Rijksbijdrage kan gemaakt worden;

Overwegende, dat het in beroep aangevoerde juist is, en hiertoe niet afdoet de bewering van Gedeputeerde Staten, in hunne nadere memorie gesteld, dat deze school op grond van art. II, al. 3, der wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202) recht zoude hebben op de verhoogde Rijksbijdrage, die het schoolbestuur vraagt; dat toch art. II voornoemd in de wet is opgenomen omdat de wetgever, met het oog op eene te verwachten reorganisatie van dit gedeelte van het onderwijs, niet heeft gewild dat het meer uitgebreid lager onderwijs zich dadelijk na de invoering der wet zou gaan inrichten naar de eischen, gesteld bij de voorlaatste zinsnede van art. 48, 1°. *b*, der wet; zooals die gewijzigd is bij de wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202); dat in verband hiermede art. II, al. 1, bepaalt, dat alleen die scholen de verhoogde Rijksbijdrage zouden ontvangen, die op 15 Januari 1910 voldeden aan de eischen, die voor het onderwijs in de vakken *l*, *m*, *n* en *p* van art. 2 der wet gesteld zijn;

Overwegende, dat deze strenge eisch van voldoening op 15 Januari 1910 is verzacht voor de in alinea's 2 en 3 bedoelde scholen, waardoor ook dezè scholen, die op grond van alinea 1 zouden zijn uitgesloten, zoodra zij voldoen aan de gestelde eischen, de verhoogde Rijksbijdrage kunnen erlangen;

Overwegende, dat echter ook voor die scholen de voldoening aan de gestelde eischen — gedurende de overgangsjaren aan art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, der wet in verband met art. II, al. 1, der wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202), en na dien tijd alleen aan art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede — de voorwaarde voor het verkrijgen der verhoogde Rijksbijdrage blijft; dat mitsdien deze school volgens art. 48, 1°. *b*, 7de zinsnede, der Lager-onderwijswet, recht heeft op de Rijksbijdrage voor twee niet verplichte leerkrachten;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit het bedrag der Rijksbijdragen over 1910 voor voormelde school vast te stellen op f 4485,12[5].

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 15 Augustus 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

XXXV.

16 Augustus 1911
n°. 44.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 1ste inspectie, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg, dd. 26 April 1911, 1ste afd., la. 420/5, H/1, genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school aan de Munsterstraat 14 te Roermond, van de Vereeniging de R.-K. Parochie-School aldaar, om de Rijksbijdragen, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 19 Juli 1911, n°. 187;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 12 Augustus 1911, n°. 6256, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten de Rijksbijdragen voor deze school over 1910 hebben bepaald op f 7943,80;

dat van het besluit van Gedeputeerde Staten de inspecteur bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat onder bovengenoemd bedrag begrepen is eene met de wettelijke minimum-jaarwedde gelijkstaande bijdrage voor vier niet verplichte onderwijzers van bijstand over het tijdvak van 1 Januari—30 April 1910 en van 1 October—31 December 1910; dat Gedeputeerde Staten hier zijn uitgegaan van de meening, dat deze school, tellende op 15 Januari 1910 312 leerlingen en waar onderwijs werd gegeven in de vakken, bedoeld in art. 2 der Lager-onderwijswet onder de letters *a—j*, alsmede *l*, *m* en *p*, gedurende het geheele jaar 1910 zou hebben voldaan aan het bepaalde bij art. 59, jo. art. 48, eerste lid, 1°. *b*, I, voorlaatste zinsnede, van evengenoemde wet, zooals dat artikel is gewijzigd bij de wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202); dat echter volgens de opgaaf door den schoolopziener in het district Roermond, verstrekt in model O[1], en bevestigd in de aanvraag om Rijksbijdrage over 1910, gedaan door het schoolbestuur van deze school, blijkt, dat deze in 1910 geen 9 achtereenvolgende leerjaren omvatte, zoodat het schoolbestuur over 1910 ook geen aanspraak kan maken op de Rijksbijdrage, bedoeld sub 1°. *b*, laatste zinsnede, van meergemeld wetsartikel; dat, indien kan worden aangenomen, dat deze school gedurende het geheele jaar 1910 heeft voldaan aan het bepaalde bij art. 48, 1ste lid, 1°. *b*, 5de zinsnede, der Lager-onderwijswet, niet meer dan voor 3 niet verplichte onderwijzers Rijksbijdrage zou kunnen worden verleend;

Overwegende, dat waar gebleken is, dat de school inderdaad gedurende het geheele jaar 1910 heeft voldaan aan het bepaalde bij art. 48, 1ste lid, 1°. *b*, 5de zinsnede, der Lager-onderwijswet, het in beroep aangevoerde juist is;

dat wel is waar Gedeputeerde Staten zich in hun ambtsbericht beroepen op art. II der wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202);

dat dit beroep evenwel niet opgaat;

dat toch art. II voormeld in de wet is opgenomen, omdat de wetgever met het oog op eene te verwachten reorganisatie van dit gedeelte van het onderwijs, niet heeft gewild, dat het meer uitgebreid lager onderwijs zich dadelijk na de invoering der wet zou gaan inrichten naar de eischen, gesteld bij de voorlaatste zinsnede van art. 48, eerste lid, 1°. *b*, der wet, zooals die gewijzigd is bij de wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202);

dat in verband hiermede art. II, al. 1, bepaalt, dat alleen die scholen de verhoogde Rijksbijdrage zouden ontvangen, die op 15 Januari 1910 voldeden aan de eischen, die voor het onderwijs in de vakken *l*, *m*, *n* en *p* van art. 2 der wet gesteld zijn;

Overwegende, dat deze strenge eisch van voldoening op 15 Januari 1911 is verzacht voor de in de alinea's 2 en 3 bedoelde scholen, waardoor ook deze scholen, die op grond van alinea 1 zouden zijn uitgesloten, zoodra zij voldoen aan de gestelde eischen, de verhoogde Rijksbijdrage kunnen erlangen;

Overwegende, dat echter ook voor die scholen de voldoening aan de gestelde eischen — gedurende de overgangsjaren aan art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, der wet in verband met art. II, al. 1, der wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202), en na dien tijd alleen aan art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede — de voorwaarde voor het verkrijgen der verhoogde Rijksbijdrage blijft;

dat mitsdien de Rijksbijdrage voor niet meer dan drie niet verplichte onderwijzers kan worden verleend;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit, het bedrag der Rijksbijdragen voor deze school over 1910 vast te stellen op f 7777,13⁵.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 16 Augustus 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

XXXVI.

24 Augustus 1911
n°. 20.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door Onzen Commissaris in Zuidholland, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten dier provincie, dd. 1 Mei 1911, B n°. 2302 (3de afd.), G.S. n°. 4/1, genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school Noordeinde 202 te 's Gravenhage, van het Genootschap tot Opvoeding, gevestigd te Roosendaal (N.-B.), om de Rijksbijdragen, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 19 Juli 1911, n°. 185;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 18 Augustus 1911, n°. 6321, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende: dat Gedeputeerde Staten de Rijksbijdragen voor deze school over 1910 hebben bepaald op f 3084,29, waaronder f 2949,16⁵ als bijdrage voor de onderwijzers;

dat van het besluit van Gedeputeerde Staten Onze Commissaris in Zuidholland bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat, aangezien deze school op 15 Januari 1910 126 leerlingen telde, als verplichte leerkrachten over het geheele jaar twee onderwijzeressen in aanmerking komen, n.l. mej. Hessels en mej. Beck, resp. f 600 en f 500; dat, vermits de school tot 1 September 1910 behoorde tot de categorie, bedoeld bij art. 48, 1ste lid, 1°. *b*, 5de zinsnede, van de Lager-onderwijswet, over het tijdvak van 1 Januari—1 September 1910 naar een getal van 126 leerlingen bovendien voor twee onderwijzers de minimum-wedde moet worden berekend; dat mitsdien voor mej. de Grauw f 500 en voor mej. Heydenrijck f 450 kan worden berekend; dat voorts de bijdrage voor het hoofd Janssen te recht op f 712,50 is bepaald en voor de boventallige onderwijzeres mej. de Wolf nog eene bijdrage naar f 260 's jaars kan worden berekend over het tijdvak van 1 September—31 December 1910 ad f 86,66⁵; dat dus de totaal bijdrage voor de onderwijzers bedraagt f 2849,16⁵;

Overwegende: dat Gedeputeerde Staten zich te recht op het standpunt hebben gesteld, dat bij gebreke van aanwijzing door het schoolbestuur, die onderwijzers als verplicht moeten worden in rekening gebracht voor wie in verband met anciënniteit en casu quo het bezit der hoofdakte de Rijksbijdrage het hoogst is;

dat op dien grond van 1 Januari—31 Augustus 1910 als verplicht zijn te beschouwen mej. de Grauw en mej. Heydenrijck en van 1 September—31 December 1910 als verplicht in aanmerking komen mej. van den Burg en mej. Hessels, allen te zamen tot een bedrag van f 1350; dat daarbij komt voor de surnumeraire onderwijzers over het tijdvak 1 Januari—31 Augustus voor mej. Hessels f 400 en voor mej. de Both f 400 en over het tijdvak 1 September—31 December 1910 voor mej. de Wolf f 86,66⁵, te zamen f 886,66⁵; dat vermits voor het hoofd f 712,50 is te berekenen, de geheele Rijksbijdrage voor de onderwijzers een totaal vormt van f 2949,16⁵; zooals ook door Gedeputeerde Staten is berekend;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het bestreden besluit, het bedrag der Rijksbijdragen voor deze school over 1910 vast te stellen op f 3084,29.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 24 Augustus 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

XXXVII.

30 Augustus 1911
n°. 26.

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het bestuur der Vereeniging tot oprichting en instandhouding van Christelijke scholen voor lager en uitgebreid lager onderwijs te Bodegraven, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, dd. 29 Mei 1911, B. n°. 2887 (3de afd.) G.S. n°. 48/1, genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school dier vereeniging aan de Julianastraat te Bodegraven, om de Rijksbijdragen, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 16 Augustus 1911, n°. 193;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 26 Augustus 1911, n°. 6560, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende, dat bij bovengemeld besluit van Gedeputeerde Staten de Rijksbijdragen over 1910 voor bedoelde school zijn bepaald op f 1941,54, uit overweging o. a., dat het bestuur dezer op 1 Februari 1910 geopende school van meening is, dat het, mede op grond van het bepaalde in al. 3 van art. II der wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202) reeds in 1910 aanspraak zou kunnen maken op de Rijksbijdrage, overeenkomstig art. 48, 1ste lid, 1°. sub *b*, I en II, der wet op het lager onderwijs; dat al. 3 van art. II der wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202) onder eenig voorbehoud bedoelt te bepalen, dat al. 1 van hetzelfde artikel — inhoudende dat de verhoogde subsidie *uitsluitend* toekomt aan scholen, die op 15 Januari 1910 aan de daarvoor gestelde eischen voldeden (c. q. volgens al. 2 in den loop van 1910 daaraan komen te voldoen) — niet van toepassing is op scholen, welke nog niet volgroeid zijn, m. a. w. de categorie van nog niet volgroeide scholen niet voor *immer* uit te sluiten van het genot der verhoogde Rijksbijdrage; dat overigens deze bepaling, waarbij regelen van overgangsrecht worden gesteld, niet bedoelt eenige vermindering te brengen in de eischen, gesteld bij art. 48, 1ste lid, 1°. sub *b*, I en II, der wet op het lager onderwijs; zoodat, waar aan deze eischen in 1910 nog niet *volledig* wordt voldaan, de aldaar geregelde bijdrage voor deze school voor dat jaar niet kan worden genoten; dat echter gedurende het tijdvak 1 April—31 December 1910 aan de school gedurende meer dan 10 uur per week onderwijs in ten minste twee der vakken *l*, *m*, *n* en in vak *p* is gegeven, zoodat in dien tijd wèl werd voldaan aan de eischen, gesteld in art. 48, 1ste lid, 1°. sub *b*, vijfde alinea, der wet op het lager onderwijs, in verband waarmede dan ook over dat tijdvak voor één, boven het wettelijk minimum aanwezige leerkracht aanspraak op de met de minimum-wedde gelijkstaande Rijksbijdrage bestaat; dat gedurende de maanden Februari en Maart 1910, buiten de vakken *a*—*i* en *k*, alleen vak *l* werd onderwezen en over die maanden dus slechts Rijksbijdrage kan worden genoten voor het hoofd, voor één verplichten bijstandsonderwijzer en voor één boven het wettelijk minimum aanwezige leerkracht, naar den maatstaf van f 260 's jaars; dat van het besluit van Gedeputeerde Staten het bestuur van bovengemelde vereeniging bij Ons in beroep is gekomen, verzoekende te willen beslissen of aan bedoelde school al dan niet reeds over 1910 de verhoogde subsidie, bedoeld bij art. I, 1°. *b*, I en II, en voorlaatste en laatste zinsnede, der wet van 14 Juli 1910 moet worden toegekend;

Overwegende, dat de door het appelleerend bestuur in zijn beroepschrift gestelde vraag in ontkennenden zin behoort te worden beslist; dat toch art. II der wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202) in de wet is opgenomen, omdat de wetgever met het oog op eene te verwachten reorganisatie van dit gedeelte van het onderwijs niet heeft gewild, dat het meer uitgebreid lager onderwijs zich dadelijk na de invoering der wet zou gaan inrichten naar de eischen, gesteld bij de voorlaatste zinsnede van art. 48, 1°. *b*, der wet tot regeling van het lager onderwijs, zooals die gewijzigd is bij de wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202); dat in verband hiermede art. II, al. 1, van laatstgemelde wet bepaalt, dat alleen die scholen de verhoogde Rijksbijdrage zouden ontvangen, die op 15 Januari 1910 voldeden aan de eischen, die voor het onderwijs in de vakken *l*, *m*, *n* en *p* van art. 2 der wet tot regeling van het lager onderwijs gesteld zijn;

Overwegende, dat deze strenge eisch van voldoening op 15 Januari 1910 is verzacht voor de in al. 2 en 3 bedoelde scholen, waardoor ook deze scholen, die op grond van al. 1 zouden zijn uitgesloten, zoodra zij voldoen aan de gestelde vereischten, de verhoogde Rijksbijdrage kunnen erlangen;

Overwegende, dat echter ook voor die scholen de voldoening aan de gestelde eischen — gedurende de overgangsjaren aan art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, der wet, in verband met art. II, al. I, der wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202) en na dien tijd alleen aan art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede — de voorwaarde voor het verkrijgen der verhoogde Rijksbijdrage blijft;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met ongegrondverklaring van het ingestelde beroep, het bedrag der Rijksbijdragen voor bedoelde school vast te stellen op f 1941,54.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 30 Augustus 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

XXXVIII.

8 September 1911
n°. 53.

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 2de inspectie, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, dd. 29 Mei 1911, B n°. 2599 (3de afd.) G.S. n°. 3/1, genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school aan den Spoorsingel 7/8 te Hof van Delft, van de Afdeeling Delft der Unie, Eene school met den Bijbel, te Delft, om de Rijksbijdragen, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van hetlager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 16 Augustus 1911, n°. 191;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 5 September 1911, n°. 6542, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten bij voormeld besluit het bedrag der Rijksbijdragen voor deze school over het jaar 1910 hebben vastgesteld op f 7091,67;

dat van dit besluit de inspecteur van het lager onderwijs in de 2de inspectie bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat Gedeputeerde Staten zijn uitgegaan van de meening, dat deze school van 1 April 1910 af voldaan heeft aan het bepaalde bij art. 59, juncto art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, der wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202); dat uit de roosters van lesuren evenwel blijkt, dat gedurende het tijdvak van 1 April—15 October 1910 (datum, waarop de gewijzigde lesrooster voor „gezien" is geteekend) in de 8ste en 9de klasse dezer school slechts 7¾ uur per week onderwijs is gegeven in drie der vakken *l*, *m*, *n* en *p;* dat alzoo deze school over genoemd tijdvak niet heeft voldaan aan de eischen op het bekomen van hoogere bijdrage als meer uitgebreid lager onderwijsschool gesteld en dus ingevolge het bepaalde bij art. 48, 1°. *b*, zevende zinsnede, van 1 April tot en met 14 October 1910 eene bijdrage had moeten zijn berekend voor ten hoogste drie niet verplichte onderwijzers;

Overwegende, dat art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, der wet tot regeling van het lager onderwijs, voor het bekomen der Rijksbijdrage, bedoeld in de laatste zinsnede van dat artikel o. a. als voorwaarde stelt, dat ten minste 8 uur per week onderwijs gegeven worde in ten minste drie der vakken *l*, *m*, *n* en *p*, genoemd in art. 2 der wet op het lager onderwijs;

dat dit in dien zin moet verstaan worden, dat die 8 uur onderwijs moeten gegeven worden in drie dier vakken of in alle vier;

dat dit laatste in casu het geval is, en de school dus aan de gestelde eischen voldoet;

dat ook de overige door de wet gestelde eischen voor het bekomen der bovenbedoelde Rijksbijdrage aanwezig zijn;

dat mitsdien het beroep ongegrond is;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

het beroep ongegrond te verklaren en het bedrag der Rijksbijdragen voor voormelde school over het jaar 1910 vast te stellen op f 7091,67.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 8 September 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

XXXIX.

8 September 1911
n°. 54.

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 2de inspectie, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, dd. 8 Mei 1911, B n°. 2504 (3de afd.), G.S. n°. 10/1, genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school 's Gravendijkwal 73 te Rotterdam, van de Vereeniging Groen van Prinsterer aldaar, om de Rijksbijdragen, bedoeld in artikel 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 12 Juli 1911, n°. 174;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 5 September 1911, n°. 5889, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende, dat bij bovengemeld besluit voor bedoelde school het gezamenlijk bedrag der Rijksbijdragen over 1910 is bepaald op f 7099,30, uit overweging o.a.: dat de school met inachtneming van artikel II der wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202) voldoet aan de eischen, vermeld in artikel 48, 1ste lid, 1°. *b*, I en II en voorlaatste zinsnede, der wet op het lager onderwijs, zoodat ook de met de minimumjaarwedde gelijkstaande Rijksbijdrage voor de boven het wettelijk minimum aanwezige leerkrachten — voor zoover gevraagd — werkelijk aan het bestuur dezer school toekomt;

dat van het besluit van Gedeputeerde Staten de inspecteur van het lager onderwijs in de 2de inspectie bij Ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat in het bedrag van f 7099,30 onder meer begrepen is eene met de wettelijke minimumjaarwedde gelijkstaande bijdrage voor drie niet verplichte onderwijzers over het geheele jaar 1910 en voor nog twee zoodanige leerkrachten over het tijdvak respectievelijk van 1 Januari—1 Februari 1910 en 1 Maart—31 December 1910; dat uit de overwegingen van het besluit blijkt, dat Gedeputeerde Staten hier dus zijn uitgegaan van de meening, dat deze school gedurende het geheele jaar 1910 zou hebben voldaan aan het bepaalde bij artikel 59, jo. artikel 48, 1°. *b*, I en voorlaatste zinsnede, der Lager-onderwijswet, zooals die laatstelijk is gewijzigd bij de wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202); dat uit de respectievelijk op 27 Maart 1909 en 28 Maart 1910 voor „gezien" geteekende roosters van lesuren evenwel blijkt, dat in de 7de en 8ste klasse wel werden onderwezen de vier vakken *l*, *m*, *n* en *p* en zulks gedurende meer dan 8 uren per week, maar aan den eisch, gesteld bij artikel 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, der wet, n.l. dat in ten minste drie der vakken ten minste acht uren per week onderwijs moet worden gegeven, niet werd voldaan; dat het aantal uren onderwijs, gegeven in drie dezer vakken, voor de 7de klasse gedurende een gedeelte van het jaar en voor de 8ste klasse gedurende het geheele jaar minder dan acht bedroeg; dat deze school over het jaar 1910 alzoo niet heeft voldaan aan de eischen op het bekomen van hoogere bijdrage als meer uitgebreid lager onderwijsschool gesteld, zoodat de bijdrage voor de niet verplichte onderwijzers ten onrechte is toegekend, naar den maatstaf van artikel 48, 1°. *b*, laatste zinsnede, in plaats van naar dien, bedoeld in artikel 48, 1°. *b*, zevende zinsnede, der wet;

Overwegende: dat artikel 48, 1ste lid, 1°. sub *b*, voorlaatste zinsnede, der wet tot regeling van het lager onderwijs, zooals die laatstelijk is gewijzigd bij de wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202) voor het toekennen der Rijksbijdragen, bedoeld in de laatste zinsnede, o.a. als voorwaarde stelt dat 's weeks ten minste 8 uren onderwijs moet gegeven worden in ten minste drie der vakken *l*, *m*, *n* en *p*, genoemd in artikel 2 der wet tot regeling van het lager onderwijs;

dat dit in dien zin verstaan moet worden, dat die 8 uren onderwijs moeten gegeven worden in drie van die vakken of in alle vier; dat dit laatste in casu het geval is en de school dus aan het gestelde vereischte voldoet;

dat ook de overige door det wet gestelde eischen voor het bekomen van bovenbedoelde Rijksbijdrage aanwezig zijn;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

het beroep ongegrond te verklaren en het bedrag der Rijksbijdragen voor bedoelde school vast te stellen op f 7099,30.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 8 September 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

XL.

8 September 1911
n°. 55.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 3de inspectie, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel, dd. 11 April 1911, 2de afd. n°. 463/1470, genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school, Schoutensteeg te Zwolle, van de Vereeniging voor Gereformeerd Schoolonderwijs aldaar, om de Rijksbijdragen, bedoeld in artikel 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 12 Juli 1911, n°. 165;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 5 September 1911, n°. 5890, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten bij hun besluit voormeld, het bedrag der Rijksbijdragen voor deze school over 1910 hebben vastgesteld op f 3893,46^5;

dat van dit besluit de inspecteur van het lager onderwijs in de 3de inspectie bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat onder dit cijfer is begrepen de bijdrage voor 6 onderwijzers van bijstand (zijnde P. J. Vercouteren, die van 1 Januari—1 Mei, en P. de Zeeuw, die van 1 Mei—31 December werkzaam zijn geweest, als ééne leerkracht geteld), zoodat, daar de school op 15 Januari 1910 101 leerlingen telde en het volgens artikel 24 der wet gevorderde aantal onderwijzers van bijstand niet meer dan 2 bedroeg, nog voor 4 onderwijzers, die boven het wettelijk minimum aanwezig waren, de Rijksbijdrage is toegekend; dat Gedeputeerde Staten blijkbaar uitgegaan zijn van de meening, dat deze school over 1910 zou hebben voldaan aan de eischen, genoemd in art. 48, 1ste lid, sub 1°. *b*, I en II, der wet op het lager onderwijs, tot welke meening zij waarschijnlijk zijn gebracht door de betreffende verklaring van het schoolbestuur (op bladz. 1 der aanvrage) en door de opgave van den schoolopziener in het district Zwolle in zijn model Or; dat hij deze meening niet geheel juist acht, daar uit de over 1910 gegolden hebbende roosters van lesuren (artikel 59, 1ste lid, sub 3°, der wet) niet blijkt, dat in de 7de klasse in ten minste 3 der vakken, onder *l*, *m*, *n* en *p* van artikel 2 genoemd, gezamenlijk ten minste gedurende 8 uren per week onderwijs werd gegeven"; dat, als deze eisch zoodanig moet worden opgevat, dat, ook al worden deze 4 vakken onderwezen, toch steeds minstens 8 uren aan 3 van die vakken moeten worden gewijd, het duidelijk is, dat daaraan voor de 7de klasse niet werd voldaan, waar immers volgens de roosters over de leerjaren 1909/1910 en 1910/1911 gegeven werd 3 uur Fransch, 1¾ uur Duitsch, 1 uur Engelsche taal en 1¾ uur wiskunde, zoodat men, het aantal uren in 3 vakken bijeen tellende, nimmer tot het cijfer van 8 komt; en welke toestand zoo gebleven is tot December 1910, toen het aantal lesuren in bovengenoemde vakken resp. is verhoogd tot 4, 2¼, 1 en 2 uur; dat, waar echter deze verandering, die eene wijziging inhield van den rooster van lesuren, zooals die voor het geheele schooljaar (1 Augustus 1910—1 Augustus 1911) op wettelijke wijze was vastgesteld, blijkens het visum van den arrondissements-schoolopziener dd. 7 September 1910, tusschentijds niet mocht worden veranderd, alvorens daarop opnieuw het visum van dien schoolopziener was verkregen, hij meent te moeten aannemen, dat deze vermeerdering van lesuren eerst kon worden geacht te zijn ingegaan op 6 December 1910 (zijnde de dag, nadat de nieuwe rooster is geviseerd) waaruit weer volgt, dat de school over December 1910 slechts gedeeltelijk aan die eischen heeft voldaan en dus ook over die maand niet op de verhoogde Rijksbijdrage aanspraak kan worden gemaakt; dat trouwens feitelijk de nieuwe regeling eerst is aangevangen op 3 of 4 December; weshalve naar zijne meening deze aanvrage behoort te worden beoordeeld naar het bepaalde bij art. 48, 1ste lid, sub 1°. *b*, voorlaatste alinea, der wet, en dus slechts aanspraak kan worden gemaakt voor 2 onderwijzers, die boven het wettelijk minimum aanwezig waren, waaruit volgt, dat het tegekende bedrag moet worden verminderd:

voor den onderwijzer J. Kroes met	f 58,33^5
voor de onderwijzeres mej. A. S. la Rivière met	375,—
of in totaal met	f 433,33^5

Overwegende dienaangaande, dat art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, der Lager-onderwijswet voor het toekennen der Rijksbijdrage, bedoeld in de laatste zinsnede van dit artikel, o. a. als voorwaarde stelt, dat minstens 8 uur per week onderwijs gegeven worde in minstens 3 der vakken, *l*, *m*, *n* en *p*, genoemd in artikel 2 der wet op het lager onderwijs;

dat dit in dien zin moet worden verstaan, dat die 8 uur onderwijs moeten gegeven worden in drie der vakken of in alle vier; dat dit laatste in casu het geval is en de school dus aan de gestelde eischen voldoet;

dat ook de overige door de wet gestelde eischen voor het bekomen der bovenbedoelde Rijksbijdrage aanwezig zijn;

dat mitsdien het beroep ongegrond moet worden verklaard;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

het ingesteld beroep ongegrond te verklaren en het bedrag der Rijksbijdragen voor voormelde school over het jaar 1910 vast te stellen op f 3893,46^5.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 8 September 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

XLI.

9 September 1911
n°. 52.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 2de inspectie, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht, dd. 14 Maart 1911, 3de afd., n°. 672, genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school aan de Blankenheimstraat 19 te Amersfoort, van de Vereeniging tot bevordering van Christelijk Nationaal Schoolonderwijs aldaar, om de Rijksbijdragen, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 12 Juli 1911, n°. 106;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 6 September 1911, n°. 5885, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende: dat bij bovengemeld besluit Gedeputeerde Staten de Rijksbijdragen voor bovenbedoelde school hebben bepaald op f 9755,30, in welk bedrag onder meer begrepen zijn met de wettelijke minimum-jaarwedde gelijkstaande bijdragen voor drie niet verplichte onderwijzers over het geheele jaar 1910 en voor nog twee niet verplichte onderwijzers over de tijdvakken onderscheidenlijk van 15 Mei—31 December 1910 en van 1 September—31 December 1910;

dat van bovengemeld besluit de inspecteur bij Ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat Gedeputeerde Staten bij deze berekening zijn uitgegaan van de opvatting, dat deze school, op 15 Januari 1910 tellende 457 leerlingen, waar onderwijs werd gegeven in de vakken *a—i*, *k*, *l*, *m*, *n*, *o* en *p*, gedurende het geheele jaar 1910 voldaan zou hebben aan het bepaalde bij art. 59, juncto art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, der Lager-onderwijswet, zooals die laatstelijk is gewijzigd bij de wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202); dat uit den op 1 October 1910 voor „gezien" geteekenden rooster blijkt, dat wel is waar in de 8ste en 9de klasse, gedurende ten minste 8 uren per week onderwijs werd gegeven in de vier vakken *l*, *m*, *n* en *p*, doch aan den eisch, dat in ten minste drie der vakken *l*, *m*, *n* en *p* gezamenlijk in ieder der hoogste drie klassen ten minste gedurende 8 uren per week onderwijs wordt gegeven, niet werd voldaan; dat mitsdien deze school over 1910 niet voldaan heeft aan de eischen op het bekomen van hoogere bijdrage als meer uitgebreid lager onderwijsschool gesteld en dus de bijdrage voor de niet verplichte onderwijzers over dat tijdvak ten onrechte is berekend naar den maatstaf van art. 48, 1°. *b*, zevende zinsnede, der wet; dat alzoo de bijdrage onderscheidenlijk voor de onderwijzers C. A. Kat ad f 500, J. H. van de Veen ad f 600, T. M. Verwey ad f 525, C. Louwerse ad f 436,25, en E. H. Bos ad f 166,66⅔, moet vervallen en vervangen worden door eene bijdrage ad 3 × f 310 = f 930, voor de drie niet verplichte onderwijzers; dat derhalve de Rijksbijdrage voor de onderwijzers is te verminderen van f 9241,25 op f 7943,33⅓;

Overwegende: dat art. 48, 1ste lid, 1°. sub *b*, voorlaatste zinsnede, der wet tot regeling van het lager onderwijs, zooals die laatstelijk is gewijzigd bij de wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202) voor het toekennen der Rijksbijdragen, bedoeld in de laatste zinsnede, o.a. als voorwaarde stelt, dat per week ten minste 8 uren onderwijs moet gegeven worden in ten minste drie der vakken *l*, *m*, *n* en *p*, genoemd in art. 2 der wet tot regeling van het lager onderwijs;

dat dit in dien zin verstaan moet worden, dat die 8 uur onderwijs moet gegeven worden in drie van die vakken of in alle vier;

dat dit laatste in casu het geval is en de school dus aan het gestelde vereischte voldoet;

dat ook de overige door de wet gestelde eischen voor het bekomen van bovenbedoelde Rijksbijdrage aanwezig zijn;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

het ingesteld beroep ongegrond te verklaren en de Rijksbijdragen voor bedoelde school over 1910 vast te stellen op f 9755,30.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 9 September 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

XLII.

9 September 1911
n°. 53.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 2de inspectie, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, dd. 24 April 1911, B n°. 96 (3de afd.), G.S. n°. 1/1, genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school aan de van de Spieghelstraat te 's Gravenhage, van de Vereeniging de Groen-van-Prinstererschool aldaar, om de Rijksbijdragen, bedoeld in artikel 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 12 Juli 1911, n°. 169;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 6 September 1911, n°. 5887, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende: dat Gedeputeerde Staten de Rijksbijdragen voor deze school over 1910 hebben bepaald op f 10 442,47, waaronder is begrepen eene met de wettelijke minimum-jaarwedde gelijkstaande bijdrage voor drie niet verplichte onderwijzers op het geheele jaar 1910 en voor nog vijf zoodanige leerkrachten over het tijdvak respectievelijk van 1 Januari—1 Juli 1910; 1 Juli—31 December 1910; 1 Januari—1 April 1910; 1 April—1 September 1910 en 1 September—31 December 1910;

dat van het besluit van Gedeputeerde Staten de inspecteur bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat Gedeputeerde Staten bij deze berekening zijn uitgegaan van de opvatting, dat deze school (op 15 Januari 1910 tellende 376 leerlingen, waarvan 370 boven de zes jaren) gedurende het geheele jaar 1910 zou hebben voldaan aan het bepaalde bij artikel 59, juncto artikel 48, 1°. *b*, I, en voorlaatste zinsnede, der Lager-onderwijswet, zooals die laatstelijk is gewijzigd bij de wet van 14 Juli 1910 *Staatsblad* n°. 202); dat echter uit de respectievelijk op 17 Juli 1909 en 26 Juli

1910 voor „gezien" geteekende roosters van lesuren blijkt, dat in de 7de klasse wel werden onderwezen de vier vakken *l*, *m*, *n* en *p* en zulks gedurende meer dan 8 uren per week, maar dat aan den eisch, gesteld bij art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, der wet, n.l. dat in ten minste drie der vakken ten minste gedurende acht uren per week onderwijs wordt gegeven, niet werd voldaan, aangezien het aantal uren, waarop onderwijs werd gegeven in drie dezer vakken minder dan acht bedroeg;

dat deze school over het jaar 1910 alzoo niet heeft voldaan aan de eischen op het bekomen van hoogere bijdrage als meer uitgebreid lager onderwijsschool gesteld en de bijdrage voor de niet verplichte leerkrachten ten onrechte is toegekend naar den maatstaf van art. 48, 1°. *b*, laatste zinsnede, in plaats van naar dien, bedoeld bij art. 48, 1°. *b*, zevende zinsnede, der wet;

Overwegende: dat artikel 48, 1ste lid, 1°. sub *b*, voorlaatste zinsnede der wet tot regeling van het lager onderwijs voor het toekennen der Rijksbijdragen, bedoeld in de laatste zinsnede van dit artikel o.a. als voorwaarde stelt, dat minstens acht uren 's weeks onderwijs moet gegeven worden in minstens drie der vakken *l*, *m*, *n* en *p*, genoemd in art. 2 der wet op het lager onderwijs;

dat dit in dien zin moet worden verstaan, dat die acht uur onderwijs moet gegeven worden in drie van die vakken of in alle vier;

dat dit laatste in casu het geval is en de school dus aan het gestelde vereischte voldoet;

dat ook de overige door de wet gestelde eischen voor het bekomen der bovenbedoelde Rijksbijdrage aanwezig zijn;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

het ingesteld beroep ongegrond te verklaren en het bedrag der Rijksbijdragen voor deze school over 1910 vast te stellen op f 10 442,47.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 9 September 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

XLIII.

9 September 1911
n°. 54.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 2de inspectie, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, dd. 24 April 1911, B. n°. 829 (3de afd.) G. S., n°. 10/1, genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school aan de Perponcherstraat 108—110 te 's Gravenhage, van de vereeniging „Christelijke school voor lager en uitgebreid lager onderwijs" aldaar, om de Rijksbijdragen, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 12 Juli 1911, n°. 168;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 6 September 1911, n°. 5886, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten bij voormeld besluit de Rijksbijdragen voor deze school over het jaar 1910 hebben vastgesteld op f 2304,16^{5};

dat van dit besluit de inspecteur van het lager onderwijs in de 2de inspectie bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat in dit bedrag o. m. begrepen is eene met de wettelijke minimum-jaarwedde gelijkstaande bijdrage voor 2 niet verplichte onderwijzers over het tijdvak van 1 Januari—1 September 1910, en voor nog eene zoodanige leerkracht over het tijdvak van 1 Januari—1 Februari 1910; dat Gedeputeerde Staten bij deze berekening alzoo zijn uitgegaan van de opvatting, dat deze school, die met ingang van 1 September 1910 werd opgeheven (op 15 Januari 1910 tellende 107 leerlingen, allen boven de 6 jaar), zou hebben voldaan aan het bepaalde bij art. 59, j°. art. 48, 1°. *b*, I, en voorlaatste zinsnede, der Lager-onderwijswet, zooals die laatstelijk is gewijzigd bij de wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202); dat echter uit den op 31 Augustus 1909 voor „gezien" geteekenden rooster evenwel blijkt, dat in de 7de en 8ste klasse wel werden onderwezen de 4 vakken *l*, *m*, *n* en *p*, gedurende 8 uren per week, maar aan den eisch, gesteld bij art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, der wet, n.l. dat in ten minste drie dier vakken ten minste 8 uren per week onderwijs wordt gegeven, niet werd voldaan, aangezien het aantal uren, waarin in 3 dezer vakken onderwijs werd gegeven voor deze klassen minder dan 8 bedroeg, nl. in het gunstigste geval 7 uur (vak *l*, *m* en *p*); dat deze school over het tijdvak van 1 Januari—1 September 1910 alzoo niet heeft voldaan aan de eischen, op het bekomen van hoogere bijdrage als meer uitgebreid lager onderwijsschool gesteld, en de bijdrage voor de niet verplichte leerkrachten over genoemde tijdvakken ten onrechte is toegekend naar den maatstaf van art. 48, 1°. *b*, laatste zinsnede, in plaats van naar dien, bedoeld bij art. 48, 1°. *b*, zevende zinsnede, der wet;

Overwegende, dat art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, der wet tot regeling van het lager onderwijs voor het toekennen der Rijksbijdrage, bedoeld in de laatste zinsnede van dat artikel o. a. als voorwaarde stelt, dat minstens 8 uur in de week onderwijs gegeven worde in minstens drie der vakken *l*, *m*, *n* en *p*, genoemd in art. 2 der wet op het lager onderwijs;

dat dit in dien zin moet worden verstaan, dat die 8 uur onderwijs moet gegeven worden in drie van die vakken of in alle vier;

dat dit laatste in casu het geval is, en de school dus aan de gestelde eischen voldoet;

dat ook de overige, door de wet gestelde eischen voor het bekomen der bovenbedoelde Rijksbijdrage aanwezig zijn;

dat mitsdien het ingestelde beroep is ongegrond;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

het ingestelde beroep ongegrond te verklaren en het bedrag der Rijksbijdragen voor voormelde school over het jaar 1910 vast te stellen op f 2304,16^{5}.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 9 September 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

XLIV.

15 September 1911
n°. 35.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 2de inspectie, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht, dd. 14 Maart 1911, 3de afd. n°. 672, genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school aan de Plompetorengracht O.Z. n°. 25 te Utrecht, van de Vereeniging tot oprichting en instandhouding van Gereformeerde Scholen aldaar, om de Rijksbijdragen, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 2 Augustus 1911, n°. 105;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 12 September 1911, n°. 6319, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende: dat bij bovengemeld besluilt Gedeputeerde Staten de Rijksbijdrage voor bovenbedoelde school hebben bepaald op f 6585,13, in welk bedrag onder meer begrepen zijn met de wettelijke minimum-jaarwedde gelijkstaande bijdragen voor ééne onderwijzeres over het geheele jaar 1910 en voorts nog voor zes onderwijzers bij opvolging onderscheidenlijk over de tijdvakken 1 Januari tot 1 Juli 1910; 1 Juli tot 31 December 1910; 1 Januari tot 1 April 1910; 1 April tot 1 Mei 1910; 1 Augustus tot 31 December 1910 en 1 Januari tot 1 April 1910;

dat van het besluit van Gedeputeerde Staten de inspecteur bij Ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat Gedeputeerde Staten zijn uitgegaan van de opvatting, dat deze school, op 15 Januari 1910 tellende 284 leerlingen, waar onderwijs gegeven werd in de vakken *a—p* en *s*, gedurende het geheele jaar 1910 voldaan zou hebben aan het bepaalde bij art. 59, juncto art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede der Lager-onderwijswet, zooals die laatstelijk is gewijzigd bij de wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202); dat uit den op 25 Juni 1910 voor „gezien" geteekenden rooster blijkt, dat deze school, die vroeger slechts 7 klassen telde, met ingang van 1 Juli 1910 9 klassen omvat, terwijl in de 7de, 8ste en 9de klasse gedurende minstens 8 uren per week onderwijs werd gegeven in ten minste drie der vakken *l*, *m*, *n* en *p*; dat alzoo van 1 Januari tot 1 Juli 1910 deze school niet heeft voldaan aan de eischen op het bekomen van hoogere bijdrage als meer uitgebreid lager onderwijsschool gesteld, en dus de bijdrage voor de niet verplichte onderwijzers over dat tijdvak ten onrechte is berekend naar den maatstaf van art. 48, 1°. *b*, laatste zinsnede, der wet, in plaats van naar dien, bedoeld in art. 48, 1°. *b*, 7de zinsnede; dat mitsdien het bedrag van de Rijksbijdragen voor de onderwijzers is te verminderen: voor den onderwijzer C. de Bouter van f 350 op f 155; voor de onderwijzeres C. van Latesteyn van f 150 op f 72,50; voor de onderwijzeres W. J. Klijnsoon van f 500 op f 405; voor de onderwijzeres M. G. Muysert van f 41,66½ op f 25,83½, en die voor den onderwijzer W. L. Wijmans ad f 77,50 geheel moet vervallen, zoodat het bedrag der Rijksbijdrage voor de onderwijzers is te verminderen van f 6260,83 op f 5800;

Overwegende: dat blijkens nader ingewonnen inlichtingen en ingekomen bescheiden bovenbedoelde school ook voor het tijdvak 1 Januari tot 1 Juli 1910 heeft voldaan aan de eischen, gesteld bij art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, der wet tot regeling van het lager onderwijs;

dat bepaaldelijk bedoelde school ook in het tijdvak 1 Januari—1 Juli 1910 negen achtereenvolgende leerjaren heeft omvat, terwijl het onderwijs in ten minste drie der vakken, onder *l*, *m*, *n* en *p* van art. 2 van bovengemelde wet genoemd, gezamenlijk in ieder der drie hoogste klassen ten minste gedurende acht uren per week werd gegeven aan ten minste achttien leerlingen in die drie klassen te zamen;

Gezien de bovengemelde wet;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het bestreden besluit, de Rijksbijdragen voor bovengemelde school over 1910 vast te stellen op f 6585,13.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 15 September 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

XLV.

15 September 1911
n°. 36.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 2de inspectie, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht dd. 14 Maart 1911, 3de afd. n°. 672, genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school Nieuwe weg E 72*a*, te Veenendaal, van de Vereeniging to bevordering van Christelijk Onderwijs, aldaar, om de Rijksbijdragen, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 2 Augustus 1911, n°. 107;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 12 September 1911, n°. 6830, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten bij voormeld besluit de Rijksbijdragen over het jaar 1910 voor deze school vastgesteld hebben op f 11 758,88;

dat van dit besluit de inspecteur van het lager onderwijs in de 2de inspectie bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat in dit bedrag o. m. begrepen zijn met de wettelijke minimum-jaarwedde gelijkstaande bijdragen voor twee niet verplichte onderwijzers over het geheele jaar, en voor nog vier niet verplichte onderwijzers, onderscheidenlijk over de tijdvakken 1 Januari—28 Februari 1910; 1 Maart—31 December 1910; 1 Maart—31 December 1910 en 28 Augustus—26 September 1910; dat Gedeputeerde Staten bij deze berekening alzoo zijn uitgegaan van de opvatting, dat deze school, op 15 Januari 1910 tellende 640 leerlingen (waarvan 622 boven de 6 jaar) waar onderwijs gegeven werd in de vakken *a—i*, *k*, *l*, *m*, *n*, *o* en *p*, gedurende het geheele jaar 1910 voldaan zou hebben aan het bepaalde bij art. 59, j°. art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede der Lager-onderwijswet, zooals die laatstelijk is gewijzigd bij de wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202); dat echter uit den op 15 Maart

1909 voor „gezien" geteekenden rooster, betrekking hebbende op den cursus 1 April 1909—1 April 1910, blijkt, dat de school tot 1 April 1910 nog geen negen leerjaren telde; dat derhalve die school over het tijdvak 1 Januari—1 April 1910 niet heeft voldaan aan de eischen, op het bekomen van hoogere bijdrage als meer uitgebreid lager onderwijs-school gesteld, en dus de bijdrage voor de niet verplichte onderwijzers over dat tijdvak ten onrechte is berekend naar den maatstaf van art. 48, 1°. *b*, 7de zinsnede der wet; dat mitsdien het bedrag moet zijn van de bijdrage, onderscheidenlijk voor de onderwijzeres Th. E. Battenberg $\frac{1}{4}$ f 310 + $\frac{1}{4}$ f 500 + $\frac{1}{2}$ f 600 = f 502,50; voor de onderwijzeres A. J. van Hardeveld $\frac{1}{4}$ f 310 + $\frac{3}{4}$ f 500 = f 452,50; voor den onderwijzer D. Brouwer $^1/_6$ f 310 = f 51,66^5; voor den onderwijzer H. Wels $^1/_{12}$ f 310 + $^9/_{10}$ f 416,66^5 = f 400,83^3; voor den onderwijzer J. P. Meijer $^9/_{10}$ f 416,66^5 = f 375; en voor den onderwijzer H. Pilon — wiens bijdrage ten onrechte over 30 dagen is berekend, daar in verband met het bepaalde bij art. 48, 1ste lid, 1°. laatste zinsnede, slechts eene bijdrage berekend 29 dagen toekomt — $^{29}/_{30}$ f 50 = f 48,33^3; en het bedrag der Rijksbijdrage voor de onderwijzers alzoo is te verminderen met f 185,83 en terug te brengen op f 10 932,50;

Overwegende, dat blijkens een in September 1909 door den arrondissements-schoolopziener voor „gezien" geteekenden supplementrooster van lesuren deze school van 1 October 1909—April 1910 negen leerjaren telde, zoodat de inspecteur ten onrechte heeft aangenomen, dat, waar voormelde school gedurende dat tijdvak ook aan de overige eischen in art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, voldeed, zij van 1 Januari —1 April geen recht zou hebben op eene Rijksbijdrage krachtens art. 48, 1°., laatste zinsnede;

dat Gedeputeerde Staten derhalve te recht de bijdrage voor de niet verplichte onderwijzers over dat tijdvak hebben berekend naar den maatstaf van art. 48, 1°. *b*, laatste zinsnede, der wet;

dat hierbij echter de bijdrage voor den onderwijzer Pilon niet over 30 dagen, doch over 29 dagen had moeten zijn berekend, aangezien hij, met ingang van 28 Augustus benoemd, in verband met art. 48, 1ste lid, 1°., laatste zinsnede, voor de berekening der subsidie slechts een diensttijd van 3 + 26 dagen = 29 dagen, kan doen gelden;

dat derhalve de door Gedeputeerde Staten vastgestelde Rijksbijdrage voor de onderwijzers moet worden verminderd met $^1/_{30}$ van f 50 = f 1,66$\frac{2}{3}$;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit van Gedeputeerde Staten, de Rijksbijdragen voor deze school over het jaar 1910 vast te stellen op f 11 757,21½.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 15 September 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

XLVI.

19 September 1911
n°. 43.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door Onzen Commissaris in Noordholland, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten dier provincie, dd. 26 April 1911, n°. 7, genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school aan de Lindengracht 83/5 P.P. te Amsterdam, van de Vereeniging tot bevordering van Christelijk Schoolonderwijs voor de stad Amsterdam, om de Rijksbijdragen, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 30 Augustus 1911, n°. 201;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 15 September 1911, n°. 6894, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende: dat Gedeputeerde Staten de Rijksbijdragen voor deze school over 1910 hebben bepaald op f 5767,60½, waaronder is begrepen een bijdrage ad f 459,16½ voor den onderwijzer K. H. Jonkers;

dat van het besluit van Gedeputeerde Staten Onze Commissaris in Noordholland bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat het aantal kinderen aan deze school, dat op 15 Januari 1910 als werkelijk schoolgaande bekend stond, bedroeg 271 (waaronder 20 tijdelijk in de gemeente vertoevende); dat de school mitsdien aanspraak kan maken op de bijdrage, naast die voor het hoofd, voor vijf verplichte onderwijzers en na 1 Februari, den datum waarop zij voldeed aan de eischen, gesteld bij art. 48, 1ste lid, 1°. *b*, 5de zinsnede, der Lager-onderwijswet, voor 3 surnumeraire onderwijzers;

dat de bijdrage voor den onderwijzer Jonkers, die van 1 Januari—15 September aan de school verbonden was, over dit tijdvak naar de volle jaarwedde te berekenen is en niet, gelijk Gedeputeerde Staten hebben gedaan, over het tijdvak van 1 Januari—31 Januari als „onverplicht" naar f 260 en van 1 Februari—15 September naar de minimum-jaarwedde;

dat Gedeputeerde Staten mitsdien de bijdragen voor deze school f 36,66½ te laag hebben gesteld;

Overwegende, dat het in beroep aangevoerde gegrond is;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit, het bedrag der Rijksbijdragen voor deze school over 1910 vast te stellen op f 5804,27.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 19 September 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

XLVII.

19 September 1911
n°. 44.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 2de inspectie, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland, dd. 31 Maart 1911, n°. 27, 1ste afd., genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school aan de Singelstraat n°. 198/200 te Middelburg, van de Vereeniging de Christelijke Burgerschool aldaar, om de Rijksbijdragen, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 30 Augustus 1911, n°. 196;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 15 September 1911, n°. 6895, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende, dat bij bovenvermeld besluit het totaal der Rijksbijdragen voor genoemde school over het jaar 1910 is bepaald op f 5931,13½, in welk bedrag o. m. begrepen is eene met de wettelijke minimum-jaarwedde gelijkstaande bijdrage voor 4 niet verplichte onderwijzeressen over het geheele jaar 1910;

dat van het besluit van Gedeputeerde Staten de inspecteur van het lager onderwijs in de 2de inspectie bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat Gedeputeerde Staten bij deze berekening blijkbaar zijn uitgegaan van de opvatting, dat deze school, op 15 Januari 1910 tellende 155 leerlingen en waar onderwijs werd gegeven in de vakken *a—i*, *k—p* en *t*, gedurende het geheele jaar 1910 zou hebben voldaan aan het bepaalde bij art. 59, juncto art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, der Lager-onderwijswet, zooals die laatstelijk is gewijzigd bij de wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202); dat echter uit de op 20 Augustus 1909 en 3 Augustus 1910 voor „gezien" geteekende roosters blijkt, dat in de 7de en 8ste klasse slechts werden onderwezen de vakken *l* en *p*;

dat uit den op 31 December 1910 voor „gezien" geteekenden rooster zou mogen worden afgeleid, dat het de bedoeling was in de 7de, 8ste en 9de klasse het vereischt aantal uren onderwijs in ten minste 3 der vakken *l*, *m*, *n* en *p* te doen geven;

dat de 9de klasse dezer school alleen bestond uit vakleerlingen en leerlingen uit de 6de, 7de en 8ste klasse, die niet opgeleid werden tot hoogere burgerschool of gymnasium; dat blijkens de opgave mode O[1] des districtsschoolopzieners in de 7de, 8ste en 9de klasse op 15 Januari 1910 aan 11, en op 1 September 1910 aan 18 leerlingen onderwijs werd gegeven in de 3 bovengenoemde vakken; dat de vakleerlingen, die niet gerekend kunnen worden te behooren tot het werkelijk getal schoolgaande kinderen, met enkele leerlingen der 6de, 7de en 8ste klasse, die, met afwijking van den rooster hunner klasse, gedurende een paar uren per week onderwijs ontvangen in de vakken *l*, *m* en *n*, samen geen 9de klasse vormen; dat derhalve deze school niet heeft voldaan aan de eischen op het bekomen van hoogere bijdrage als meer uitgebreid lager onderwijsschool gesteld, en dus de bijdrage voor de niet verplichte onderwijzeressen ten onrechte is berekend naar den maatstaf van art. 48, 1°. *b*, 7de zinsnede der wet; dat echter uit de op 20 Augustus 1909 en 3 Augustus 1910 voor „gezien" geteekende roosters blijkt, dat deze school sedert 1 Januari 1910 wel heeft voldaan aan het bepaalde bij art. 59, jo. art. 48, 1°. *b*, 5de zinsnede, der wet, aangezien het aantal uren, waarop sedert dien datum onderwijs is gegeven in de vakken genoemd onder *l*, *m*, *n* en *p*, van art. 2, dat van 10 verre overschrijdt, zoodat voor toekenning der Rijksbijdrage alleen 2 der 4 niet verplichte onderwijzeressen en wel voor het geheele jaar in aanmerking komen, terwijl die voor de beide anderen moet vervallen; dat mitsdien het bedrag der bijdrage voor de onderwijzers is te verminderen met 2 × f 500 is f 1000 en te brengen op f 4733,33⅓;

Overwegende, dat het in beroep aangevoerde gegrond is;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit, de Rijksbijdragen voor deze school over 1910 vast te stellen op f 4931,13½.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 19 September 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

XLVIII.

19 September 1911
n°. 45.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door Onzen Commissaris in Zuidholland tegen het besluit van Gedeputeerde Staten dier provincie dd. 24 April 1911, G. S. n°. 14/1, genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school aan de Antonie Duyckstraat 126 te 's Gravenhage van het Haagsch Genootschap tot verdediging van den Christelijken Godsdienst aldaar, om de Rijksbijdragen, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 30 Augustus 1911, n°. 181;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 15 September 1911, n°. 6896, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten van Zuidholland bij bovengenoemd besluit de Rijksbijdragen voor deze school over het jaar 1910 hebben bepaald op f 1301,74[5];

dat Onze Commissaris van het besluit van Gedeputeerde Staten bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat blijkens de aanvrage, model L, van het schoolbestuur, de opbrengst der schoolgelden f 3884,40, was, berekend over het tijdvak van 1 Mei—31 December 1910; dat de school op 30 Juni 48 kinderen telde, zoodat blijkens eene berekening, als gevolg in Ons besluit van 21 September 1909, n°. 50, in verband met het bepaalde bij art. 59, 3de lid, j°. art. 48, 3de lid, der wet tot regeling van het lager onderwijs, de gemiddelde opbrengst der schoolgelden per leerling en per jaar meer bedroeg dan f 80, in verband waarmede op grond van het bepaalde bij art. 59, 2de lid, sub *b*, der genoemde wet, deze school over het jaar 1910 niet over Rijksbijdrage in aanmerking kan komen;

Overwegende, dat voor de Rijksbijdrage krachtens art. 59 der wet op het lager onderwijs, niet in aanmerking komen

de bijzondere scholen, waarvan de opbrengst der schoolgelden eene inkomst oplevert van gemiddeld f 80 of meer per leerling en per jaar;

dat bij de berekening of dit cijfer aanwezig is, volgens voormeld art. 59 moet worden gevolgd het voorschrift, in art. 48 der wet gegeven, en dus tot grondslag moet worden genomen het aantal leerlingen, waarnaar volgens den maatstaf, in art. 24 vermeld, het aantal onderwijzers geregeld wordt;

dat deze maatstaf in dit geval is het getal leerlingen, die op 30 Juni 1910 den laatsten dag der maand, volgende op die, waarin de school geopend is, als werkelijk schoolgaande bekend stonden;

dat echter geen grond bestaat om alleen rekening te houden met de schoolgelden, geheven van die leerlingen, die op genoemden datum de school bezochten;

dat de appellant dus te recht bij de berekening van het gemiddelde schoolgeld per leerling en per jaar de totale opbrengst der schoolgelden in het jaar 1910 (f 3884,40), deelt door het aantal leerlingen, die op 30 Juni 1910 de school bezochten f48), hetgeen eene uitkomst geeft van meer dan f 80;

dat dus de Rijksbijdrage voor deze school ten onrechte is toegekend;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging van het bestreden besluit, te verklaren, dat aan het bestuur van bovengenoemde school over het jaar 1910 geene Rijksbijdrage kan worden verleend.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 19 September 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

XLIX.

30 September 1911
n°. 33.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 1ste inspectie, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg dd. 26 April 1911, 1ste afd. la. 529/5, G/1, genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school aan de Lindamsstraat te Roermond, van het Zedelijk Lichaam, onder de zinspreuk: „Sub praesidio Beatae Mariae Virginis sine macula conceptae", gevestigd te Maastricht, om de Rijksbijdragen, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 30 Augustus 1911, n°. 190;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 27 September 1911, n°. 7124, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende, dat bij bovengemeld besluit van Gedeputeerde Staten de Rijksbijdragen voor bedoelde school bepaald zijn op f 8549,93[3], uit overweging o. a., dat de betrokken school, hoewel niet vormelijk, in haar wezen steeds eene inrichting van onderwijs is geweest, als bedoeld in art. 48, 1ste lid, sub 1°. *b*, I, in dier voege, dat, ofschoon de oude rooster van lesuren slechts melding maakte van acht klassen, de zevende en achtste klasse te zamen feitelijk drie leerjaren, elk leerjaar met verschillende leerstof, bevatte; dat bij de vernieuwing van den rooster van lesuren en het leerplan in de maand September, dit gebrek in den vorm hersteld en met behoud overigens van de inrichting van het onderwijs in het algemeen, elk dezer drie leerjaren als afzonderlijke klasse vermeld is, zoodat vaststaat, dat bedoelde school reeds vóór 1 Januari 1910 was bestemd om te voldoen aan de eischen, gesteld bij art. 48, 1ste lid, sub 1°. *b*, I;

dat van het besluit van Gedeputeerde Staten de inspecteur van het lager onderwijs in de 1ste inspectie bij Ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat uit de roosters van lesuren, respectievelijk voor „gezien" geteekend 31 Augustus 1909 en 31 Augustus 1910, blijkt, dat op 1 Januari 1910, toen de eerste rooster werd gevolgd, aan geen enkele klasse gedurende ten minste 8 uren per week onderwijs werd gegeven in ten minste drie der vakken *l*, *m*, *n* en *p*, en dat van af 31 Augustus 1910, toen in deze school gold de laatstgenoemde rooster, niet in de 7de en 8ste klasse, maar wel in de 9de klasse, aan dezen eisch werd voldaan; dat toch uit deze roosters van lesuren in verband met de opgaaf omtrent de verdeeling der lesuren per week, opgemaakt door het bestuur dezer school voor het leerjaar 1910/1911, op pagina 31 van het overgelegde, door den arrondissements-schoolopziener voor „gezien" geteekende leerplan, met den daarbij behoorenden rooster van lesuren, alsook in verband met de aanteekening, vermeld op staat model O[1] blijkt, dat aan de 7de en aan de 8ste klassen gezamenlijk op dezelfde uren en in hetzelfde lokaal en dus door denzelfden onderwijzer of dezelfde onderwijzers werd onderwijs gegeven in alle vakken, en bijgevolg in de vakken *l*, *m*, *n* en *p*, gezamenlijk gedurende slechts elf uren per week, zoodat aan ieder dezer klassen, gesteld dat de onderwijzer zich met iedere klasse gedurende evenveel tijd bezig hield, slechts gedurende de helft van het geheele aantal der gegeven lesuren of 11 : 2 of 5½ uur onderwijs in die vakken is kunnen gegeven worden; dat bovendien uit den eerstgenoemden rooster moet afgeleid worden, dat voor of tot 31 Augustus 1910 deze school geen 9de klasse omvatte; dat zijns inziens hieruit volgt, dat deze school niet heeft voldaan aan de eischen, op het bekomen van hoogere bijdrage gesteld, sub 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, van art. 48 der evengenoemde wet, maar wel aan het vereischte, voorgeschreven sub 1°. *b*, 5de zinsnede, van dit artikel, en dat mitsdien voor niet meer dan 3 niet verplichte leerkrachten door het bestuur van deze school op de Rijksbijdrage aanspraak kan gemaakt worden;

Overwegende, dat het in het beroep aangevoerde juist is, en voormelde school mitsdien krachtens art. 48, 1°. *b*, 7de zinsnede der Lager-onderwijswet, over het geheele jaar 1910 recht heeft op eene Rijksbijdrage voor drie niet verplichte onderwijzers;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit, het bedrag der Rijksbijdragen voor voormelde school over het jaar 1910 vast te stellen op f 7283,26.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 30 September 1912.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

L.

30 September 1911
n°. 34.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het bestuur der 's Gravenhaagsche Schoolvereeniging voor meisjes te 's Gravenhage, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, dd. 15 Mei 1911, B n°. 2468 (3de afd.), G.S. n°. 15/1, genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school dier vereeniging aan de Alexanderstraat 1 aldaar, om de Rijksbijdrage, bedoeld in artikel 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 11 September 1911, n°. 202;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 27 September 1911, n°. 7125, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten de Rijksbijdrage voor deze school over 1910 hebben bepaald op f 669,10, daarbij overwegende, dat, hoewel volgens de aanvraag en de daarmede overeenstemmende opgaaf van den districtsschoolopziener het hoofd der school mej. M. E. E. Paesie, aan de hierbedoelde school werkzaam is geweest van 6 September—31 December 1910, evenwel, volgens mededeeling van den districtsschoolopziener, de verklaring van burgemeester en wethouders van 's Gravenhage, bedoeld bij artikel 55, la. C, der wet tot regeling van het lager onderwijs, eerst op 16 November 1910 werd afgegeven; dat genoemd hoofd zonder in het bezit dier verklaring te zijn, onbevoegd was in genoemde gemeente bijzonder onderwijs te geven en dientengevolge het bestuur der school eerst van af het tijdstip, waarop bedoelde verklaring werd afgegeven, aanspraak op de Rijksbijdrage ten behoeve van genoemd hoofd kan maken; dat, in verband hiermede, de Rijksbijdrage voor dat hoofd bepaald moet worden op f 150; dat het bestuur der school eerst op 6 September 1910 den subsidieband met het Rijk heeft aangeknoopt en dat de school dus ook eerst van af dien datum onder het Rijksschooltoezicht is komen te staan; dat deze school moet worden beschouwd gelijk te staan met eene in den loop van 1910 nieuw geopende en dat dus ten aanzien van haar, voor de toepassing van artikel 48, 1ste lid, 1°. sub *b*, I en II der wet op het lager onderwijs, het aantal leerlingen in het 7de, 8ste en 9de leerjaar te zamen aanwezig op 31 October 1910 bindend moet worden geacht; dat dit aantal, zoowel volgens de gegevens van den betrokken districtsschoolopziener als volgens de aanvrage zelve, op 31 October 1910 slechts 15 bedroeg, waardoor dus voor deze school over 1910 nog geen aanspraak op de Rijksbijdrage volgens artikel 48, 1ste lid, 1°. sub I en II, der Lager-onderwijswet, kan worden gemaakt; dat echter gedurende het geheele jaar 1910 aan deze meisjesschool gedurende meer dan 10 uren per week onderwijs in de vakken *l*, *m* en *n* gegeven werd, zoodat wel is voldaan aan de eischen van artikel 48, 1ste lid, 1°. sub *b*, 5de alinea, der wet; dat dus, bij een kindertal van 57 op 31 October 1910, over het tijdvak 6 September tot en met 31 December van dat jaar aanspraak bestaat op de met de minimum-wedde volgens artikel 26, 1ste lid, sub 2°., der wet op het lager onderwijs, gelijkstaande Rijksbijdrage voor ten hoogste eene boven het wettelijk minimum aanwezige leerkracht; dat ten deze de aangevraagde Rijksbijdrage met f 383,33 zal moeten worden verminderd en teruggebracht op f 669,10 in totaal, berekend als volgt:

voor het hoofd	f 150,—
voor de onderwijzeres Briedé	271,53
voor de onderwijzeres Coops	247,57;

dat van het besluit van Gedeputeerde Staten het schoolbestuur bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat de school, die geheel voldoet aan de eischen eener volledig ingerichte meer-uitgebreid-lager-onderwijsschool, in alle opzichten is eene voortzetting van de sedert een 10-tal jaren te 's Gravenhage bestaande bijzondere school van mej. M. E. E. Paesie; dat derhalve het bestuur van oordeel is dat voor de bepaling van het bedrag der Rijksbijdrage het college van Gedeputeerde Staten zich ten onrechte heeft laten leiden door de gedachte, dat het op 31 October 1910 aanwezige aantal leerlingen in het 7de, 8ste en 9de leerjaar te zamen als maatstaf behoort genomen te worden; dat toch voor de berekening der Rijksbijdrage het aantal kinderen in de evengenoemde leerjaren samen niet op den datum van 31 October 1910 doch op dien van 15 Januari 1910 als maatstaf had moeten genomen worden, zulks in overeenstemming met de bepaling van artikel 59 der Lager-onderwijswet in verband met artikel 11 van het Koninklijk besluit van 13 November 1905 (*Staatsblad* n°. 303) (model L[1]); dat dit aantal kinderen in het 7de, 8ste en 9de leerjaar te zamen op 15 Januari 1910 twintig bedroeg, van welk feit genoemd bestuur bereid is nader bewijs te leveren; dat het bestuur alzoo aanspraak meent te mogen maken op de volledige meer-uitgebreid-lager-onderwijs-Rijksbijdrage;

Overwegende, dat de gronden, waarop het bestreden besluit van Gedeputeerde Staten rust, juist zijn en mitsdien het bedrag der Rijksbijdrage voor deze school over het jaar 1910 zal moeten worden vastgesteld op f 669,10;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

het ingesteld beroep ongegrond te verklaren en het bedrag der Rijksbijdrage voor deze school over het jaar 1910 vast te stellen op f 669,10.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 30 September 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

LI.

4 October 1911
n°. 13.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 1ste inspectie, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, dd. 15 April 1911, G n°. 221, 2de afd., 1ste Bur., genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school aan de Kerkstraat A 271 te Oudenbosch, van de Vereeniging van Vrouwen onder den naam van „Instituut voor Meisjes", aldaar, om de Rijksbijdragen, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 15 September 1911, n°. 213;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 30 September 1911, n°. 7246, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende: dat bij bovengemeld besluit Gedeputeerde Staten de Rijksbijdragen voor bovenbedoelde school over 1910 hebben bepaald op f 9383,33^5, in welk bedrag begrepen is eene met de wettelijke minimum-jaarwedde gelijk staande bijdrage voor 4 niet verplichte onderwijzeressen over het tijdvak van 29 Augustus—31 December 1910;

dat van het besluit van Gedeputeerde Staten de inspecteur van het lager onderwijs in de 1ste inspectie, bij Ons in beroep is gekomen, aanvoerende dat Gedeputeerde Staten zijn uitgegaan van de meening, dat deze school gedurende het geheele jaar 1910, althans van 29 Augustus af, zou hebben voldaan aan het bepaalde bij art. 59, jo. art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, der Lager-onderwijswet, zooals die laatstelijk gewijzigd is bij de wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202); dat evenwel uit den rooster van lesuren, op 3 December 1910 voor „gezien" geteekend, blijkt, dat eerst toen de 8ste en 9de klassen werden opgericht, terwijl vóór dien tijd de school uit niet meer dan 7 klassen bestond; dat hieruit volgt, dat deze school niet over het geheele jaar 1910 heeft voldaan aan de eischen voor het bekomen van de hoogere bijdrage als school voor meer uitgebreid lager onderwijs gesteld, zoodat de bijdrage voor de niet verplichte leerkrachten over het tijdvak van 29 Augustus—3 December 1910 ten onrechte voor eene onderwijzeres te veel is toegekend;

Overwegende, dat het in beroep aangevoerde juist is;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit, het bedrag der Rijksbijdragen voor deze school over 1910 vast te stellen op f 9252,77^5.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 4 October 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

LII.

6 October 1911
n°. 39.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 1ste inspectie, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, dd. 6 April 1911, G n°. 300, 2de afd., 1ste Bur., genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school Velmolen te Uden, van het Burgerlijk Zedelijk Lichaam „Ursulinen" aldaar, om de Rijksbijdragen, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 18 September 1911, n°. 211;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 3 October 1911, n°. 7281, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende: dat Gedeputeerde Staten bij bovengenoemd besluit hebben besloten, de Rijksbijdragen over 1910 voor bedoelde school te bepalen op f 1231,71, in welk bedrag o. m. begrepen is eene met de wettelijke minimum-jaarwedde gelijkstaande bijdrage voor 3 niet verplichte onderwijzeressen over het tijdvak van 20 tot 31 December 1910; dat van het besluit van Gedeputeerde Staten de inspecteur bij Ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat Gedeputeerde Staten zijn uitgegaan van de meening, dat deze school, op 31 Juli 1911 tellende 47 leerlingen en waar van 20 December af onderwijs werd gegeven in de vakken *a*—*k*, *l*, *m* en *n*, van af dien datum zou hebben voldaan aan het bepaalde bij art. 59, jo. art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, der Lager-onderwijswet, zooals die laatstelijk is gewijzigd bij de wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202); dat Gedeputeerde Staten voornoemd klaarblijkelijk deze hunne meening grondden op het bepaalde bij art. II, 2de lid, der evengenoemde wet, luidende: Met scholen als in het 1ste lid bedoeld, worden gelijkgesteld de scholen, welke in den loop van het jaar 1910 aan de gestelde eischen komen te voldoen, mits worde aangetoond, dat vóór 1 Januari 1910 tot hare oprichting of reorganisatie was besloten; dat evenwel naar zijn oordeel deze bepaling hier niet van toepassing is op deze school, die op 27 Juni 1910 werd geopend, want dat, al kan men aannemen, dat tot de oprichting dezer school reeds vóór 1 Januari 1910 was besloten, dan toch ook blijkt uit den op 23 Juni voor „gezien" geteekenden rooster, dat deze school zou zijn eene gewone lagere school, daar in geen der 8 klassen, waaruit de school bestond, 3 der vakken *l*, *m*, *n* en *p* werden onderwezen, maar het onderwijs integendeel slechts omvatte de vakken van *a*—*k*; dat wel blijkt uit den op 20 December voor „gezien" geteekenden rooster, dat er toen 9 klassen waren, terwijl toen ook de vereischte vakken van onderwijs (voor een getal uren en in de drie hoogste klassen) werden gegeven om deze school als meer uitgebreid lager onderwijsschool te doen aanmerken, maar dat naar zijn oordeel tevens hieruit blijkt, dat het besluit tot deze reorganisatie eerst na de opening der school, dus na 27 Juni 1910, kan genomen zijn, daar, indien reeds vóór 1 Januari 1910 daartoe was besloten, de vereischte vakken reeds van af de opening der school, zij het dan ook niet in de hoogste drie klassen, moesten zijn onderwezen; dat ook uit het ambtsbericht van den schoolopziener in het district Eindhoven, dd. 23 April 1911, n°. 28/35, duidelijk blijkt, dat het schoolbestuur eerst onder dagteekening van 12 December 1910 mededeelde, dat het van plan was om nog vóór het einde van het jaar 1910 de school te veranderen in eene meer-uitgebreid-lager-onderwijsschool; dat evenwel, al moge deze school van af 20 December 1910 eene volledige meer-uitgebreid-lager-onderwijsschool zijn, voor de berekening der Rijksbijdrage deze school niet als eene zoodanige kan aangemerkt worden, zoodat naar zijne meening de Rijksbijdrage voor de niet verplichte leerkrachten over het tijdvak van 20 December tot 31 December 1910 ten onrechte is toegekend naar den maatstaf van art. 48, 1° *b*, laatste zinsnede, in plaats van naar dien, bedoeld bij art. 48, 1°. *b*, 7de zinsnede, der genoemde wet;

Overwegende, dat door den inspecteur op goede gronden, waarmede Wij Ons vereenigen, is aangetoond, dat vóór 1 Januari 1910 niet tot reorganisatie is besloten; dat mitsdien de Rijksbijdrage voor de niet verplichte leerkrachten over het tijdvak van 20 December tot 31 December 1910 behoort te worden toegekend naar den maatstaf van art. 48, 1°. *b*, 6de zinsnede;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit, het bedrag der Rijksbijdragen voor deze school over het jaar 1910 vast te stellen op f 1195,80^5.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 6 October 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

LIII.

7 October 1911
n°. 43.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 1ste inspectie, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, dd. 15 April 1911, G n°. 221, 2de afd., 1ste Bur., genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school aan de Kloosterdreef te Eindhoven, van het R.-K. Parochiaal Armbestuur aldaar, om de Rijksbijdragen, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 18 September 1911, n°. 210;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 4 October 1911, n°. 7280, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende: dat bij bovengenoemd besluit Gedeputeerde Staten de Rijksbijdragen over 1910 voor deze school hebben bepaald op f 8702,05, in welk bedrag begrepen is eene met de wettelijke minimum-jaarwedde gelijkstaande bijdrage voor 3 niet verplichte onderwijzers over het geheele jaar 1910.

dat van het besluit van Gedeputeerde Staten de inspecteur van het lager onderwijs in de 1ste inspectie bij Ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat Gedeputeerde Staten zijn uitgegaan van de meening, dat deze school, op 15 Januari 1910 tellende 415 leerlingen en waar onderwijs werd gegeven in de vakken *a—j*, *l*, *m*, *n* en *p*, over het geheele jaar 1910 zou hebben voldaan aan het bepaalde bij art. 59, jo. art. 48, 1°. *b*, 5de zinsnede, of art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, der Lager-onderwijswet, zooals die laatstelijk is gewijzigd bij de wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202); dat echter uit den op 28 Augustus 1909 voor „gezien" geteekenden rooster van lesuren blijkt, dat aan deze school, behalve de vakken van gewoon lager onderwijs, slechts werd onderwezen het vak, bedoeld onder letter *l* van art. 2 der Lager-onderwijswet; dat uit den op 25 Augustus 1910 voor „gezien" geteekenden rooster van lesuren blijkt, dat toen de vereischte vakken en tot een voldoend aantal uren werd gegeven, maar aan de school nog steeds ontbrak de negende klasse, dat eerst op 16 December 1910 de aanvullingsrooster voor het negende leerjaar voor „gezien" werd geteekend; dat hieruit volgt, dat deze school, aangenomen, dat op 16 December 1910 de negende klasse werkelijk bestond, niet over het geheele jaar 1910 heeft voldaan aan de eischen voor het bekomen van de hoogere Rijksbijdrage als uitgebreid-lager-onderwijsschool of meer-uitgebreid-lager-onderwijsschool gesteld, zoodat de bijdrage voor de niet verplichte leerkrachten onjuist is berekend; dat voorts voor de onderwijzers A. Hoppenbrouwers en W. P. Jansen, beiden aan die school werkzaam van 1 November tot 31 December 1910, bijdragen berekend zijn over de twee maanden, terwijl genoemde onderwijzers eerst op 28 November 1910 in het bezit waren gekomen van het bewijs, bedoeld bij art. 55*c* der Lager-onderwijswet, zoodat voor hen die bijdrage slechts kon worden berekend over het tijdvak van 28 November tot 31 December 1910;

Overwegende, dat wel is waar op den op 28 Augustus 1909 voor „gezien" geteekenden rooster van lesuren alleen het vak, bedoeld onder letter *l* van art. 2 der wet op het lager onderwijs naast de vakken *a—i* is vermeld, maar dat bij dezen rooster behoorde een mede op dien dag voor „gezien" geteekende supplementaire rooster, waaruit blijkt, dat ook de vakken *m*, *n* en *p* zijn onderwezen in een aan de eischen der wet voldoend aantal uren;

dat, gelijk de inspecteur toegeeft, op den op 25 Augustus 1910 voor „gezien" geteekenden rooster van lesuren eveneens de door de wet vereischte vakken tot een voldoend aantal uren zijn uitgetrokken;

dat in December 1910 aan de school eene negende klasse is toegevoegd, waarin de vereischte vakken tot het wettelijk getal uren zijn onderwezen, terwijl uit de door het bestuur overgelegde notulen van zijne vergaderingen is aangetoond, dat vóór 1 Januari 1910 tot de reorganisatie dezer school was besloten;

Overwegende, wat de bedenking des inspecteurs tegen de voor de onderwijzers A. Hoppenbrouwers en W. P. Jansen toegekende bijdragen betreft, dat deze te recht over twee maanden zijn berekend, vermits deze onderwijzers blijkens bericht van burgemeester en wethouders van Eindhoven, op 28 October 1910 zijn gekomen in het bezit van het bewijs, bedoeld in art. 55*c* der Lager-onderwijswet;

dat alzoo Gedeputeerde Staten te recht hebben geoordeeld, dat het bestuur over het geheele jaar 1910 aanspraak heeft op de Rijksbijdrage tot het aangevraagd bedrag;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

het beroep ongegrond te verklaren en het bedrag der Rijksbijdragen voor deze school over het jaar 1910 vast te stellen op f 8702,05.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 7 October 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

LIV.

12 October 1911
n°. 57.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het R.-K. parochiaal schoolbestuur te Leiden, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland dd. 22 Mei 1911, B. n°. 2472 (3de afd.) G. S. n°. 3/1, genomen op de aanvrage van genoemd bestuur om voor zijne school aan het Rapen-

burg 48 te Leiden, te bekomen de Rijksbijdragen, bedoeld in art. 59 der Wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 18 September 1911, n°. 216;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 9 October 1911, n°. 7373, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten het bedrag der Rijksbijdragen voor deze school over het jaar 1910 hebben bepaald op f 4664,46⁵;

daarbij overwegende, dat het schoolbestuur van meening is, dat het reeds over 1910 aanspraak zou kunnen maken op de Rijksbijdrage overeenkomstig art. 48, 1ste lid, 1°. sub *b*, I en II, voorlaatste en laatste zinsnede, der wet op het lager onderwijs; dat alinea 3 van art. II der wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202) onder eenig voorbehoud, bedoelt te bepalen, dat alinea 1 van hetzelfde artikel, inhoudende, dat de verhoogde subsidie uitsluitend toekomt aan scholen, die op 15 Januari 1910 aan de daarvoor gestelde eischen voldeden (c. q. volgens alinea 2, in den loop van 1910 daaraan komen te voldoen) — niet van toepassing is op scholen, welke nog niet volgroeid zijn; m. a. w. de categorie van nog niet volgroeide scholen niet voor immer uit te sluiten van het genot der verhoogde Rijksbijdrage; dat overigens deze bepaling, waarbij regelen van overgangsrecht worden gesteld, niet bedoelt eenige vermindering te brengen in de eischen, gesteld bij art. 48, 1ste lid, 1°. sub *b*, I en II der Wet op het lager onderwijs, zoodat, waar aan deze eischen niet volledig wordt voldaan, de aldaar geregelde bijdrage voor deze school niet kan worden genoten; dat echter gedurende het geheele jaar 1910 aan de school gedurende meer dan 40 uur per week onderwijs in ten minste 2 der vakken *l*, *m* en *n*, en in vak *p* is gegeven, zoodat wel werd voldaan aan de eischen, gesteld in art. 48, 1ste lid, sub *b*, 5de alinea, der Wet op het lager onderwijs, in verband waarmede voor elke van ten hoogste twee boven het wettelijk minimum aanwezige leerkrachten aanspraak op de met de minimum-wedde gelijkstaande Rijksbijdrage bestaat; dat mitsdien voor het onderwijzend personeel een Rijksbijdrage kan worden toegekend van f 4466,66⁵; dat van het besluit van Gedeputeerde Staten het schoolbestuur bij Ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat het van meening was en is, aanspraak te kunnen maken op de Rijksbijdrage, overeenkomstig art. 48, 1ste lid, 1°, sub I en II, voorlaatste en laatste zinsnede der Wet tot regeling van het lager onderwijs; dat Gedeputeerde Staten in hunne uitlegging van art. II der wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202) geheel over het hoofd zien, dat lid 2 van dat artikel zegt: „Met scholen, als in het 1ste lid bedoeld, worden gelijkgesteld de scholen, welke in den loop van het jaar 1910 aan de gestelde eischen komen te voldoen, mits worde aangetoond, dat vóór 1 Januari 1910 tot hare oprichting of reorganisatie was besloten", terwijl lid 3 uitdrukkelijk zegt, dat de niet-volgroeide scholen, gedurende de eerste 2 jaren na het in werking treden der wet, niet behoeven te voldoen aan den eisch, dat in de drie hoogste klassen feitelijk onderwijs gegeven wordt; dat nu aan meergenoemde school op 15 Januari 1910 nog wel feitelijk geen onderwijs werd gegeven in de drie hoogste klassen, maar slechts in één daarvan, doch reeds na de zomervacantie in 1911 wèl in de drie hoogste klassen feitelijk onderwijs zal worden gegeven, gelijk ook blijkt uit het leerplan der school, dat dus aan dit vereischte binnen 2 jaren na het in werking treden der wet zal zijn voldaan; dat uit hetgeen bij de behandeling der wet door den Minister van Binnenlandsche Zaken en den voorzitter der Commissie van Rapporteurs in de Tweede Kamer der Staten-Generaal werd gesproken, duidelijk blijkt, dat de door Gedeputeerde Staten gehuldigde wetsuitlegging niet in overeenstemming is met de bedoeling van den wetgever, dat de onvolgroeide scholen toch tijdens het niet volgroeid zijn gelijk staan met reeds volledige negenklassige scholen, en het schoolbestuur derhalve van meening is, dat de Rijksbijdrage moet worden vastgesteld overeenkomstig art. 48, 1ste lid, 1°. sub *b*, I en II, voorlaatste en laatste zinsnede der Lager-onderwijswet;

Overwegende, dat de feiten, door Gedeputeerde Staten aangevoerd, tot ondersteuning hunner bewering, dat de onderwerpelijke school niet in aanmerking kan komen voor de Rijksbijdrage, bedoeld in art. 48, 1°. *b*, laatste zinsnede, der wet tot regeling van het lager onderwijs niet zijn ontkend; dat alzoo vaststaat, dat de school op 15 Januari 1910 niet voldeed aan de bij art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede der Wet tot regeling van het lager onderwijs, j°. art. II, al. 1, der wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202) tot wijziging der wet tot regeling van het lager onderwijs, gestelde eischen; dat niettemin het bestuur beweert aanspraak te hebben op bovenbedoelde Rijksbijdrage, op grond van lid 2 van art. II der wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202) luidende: „Met scholen, als in het eerste lid bedoeld, worden gelijk gesteld de scholen, welke in den loop van het jaar 1910 aan de gestelde eischen komen te voldoen, mits worde aangetoond dat vóór 1 Januari 1910 tot hare oprichting of reorganisatie was besloten, en van lid 3 van dat artikel, bepalende, dat de niet volgroeide scholen gedurende de eerste 2 jaren na het in werking treden der wet niet behoeven te voldoen aan den eisch, dat in de 3 hoogste klassen feitelijk onderwijs wordt gegeven; dat nu de vraag is, of, wanneer ook de door het schoolbestuur aangevoerde feiten juist zijn, de school op grond van genoemd art. II der wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202) aanspraak heeft op de verhoogde bijdrage, die het bestuur vraagt; dat die vraag ontkennend moet worden beantwoord; dat art. II voornoemd, in de wet is opgenomen omdat de wetgever met het oog op eene te verwachten reorganisatie van dit gedeelte van het onderwijs, niet heeft gewild, dat het meer uitgebreid lager onderwijs zich dadelijk na de invoering der wet zou gaan inrichten naar de eischen, gesteld bij de voorlaatste zinsnede van art. 48, 1°. *b*, der wet, zooals die gewijzigd is bij de wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202); dat in verband hiermede art. II, al. 1, bepaalt, dat alleen die scholen de verhoogde Rijksbijdrage zouden ontvangen, die op 15 Januari 1910 voldeden aan de eischen, die voor het onderwijs in de vakken *l*, *m*, *n* en *p* van art. 2 der wet gesteld zijn;

Overwegende, dat deze strenge eisch van voldoening op 15 Januari 1910 is verzacht voor de in alinea's 2 en 3 bedoelde scholen, waardoor ook deze scholen, die op grond van al. 1 zouden zijn uitgesloten, zoodra zij voldoen aan de gestelde eischen, de verhoogde Rijksbijdrage kunnen erlangen;

Overwegende, dat echter ook voor die scholen de voldoening aan de gestelde eischen — gedurende de overgangsjaren aan art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede der wet in verband met art. II, al. 1, der wet van 14 Juni 1910 *(Staatsblad* n°. 202) en na dien tijd alleen aan art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede — de voorwaarde voor het verkrijgen der verhoogde Rijksbijdrage blijft; dat bij deze beschouwing een onderzoek naar de juistheid der door het schoolbestuur bij memorie gestelde feiten overbodig is; dat, waar echter de school gedurende het jaar 1910 wel heeft voldaan aan de eischen, gesteld in art. 48, 1°. *b*, 5de zinsnede, der Wet tot regeling van het lager onderwijs, Gedeputeerde Staten te recht eene bijdrage hebben verleend volgens art. 48, 1°. *b*, 7de zinsnede, der wet;

Gezien de Wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

het ingesteld beroep ongegrond te verklaren, en het bedrag der Rijksbijdragen voor deze school over het jaar 1910 vast te stellen op f 4664,46⁵.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 12 October 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

LV.

12 October 1911
n°. 58.

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het schoolbestuur „de beide R.-K. Parochiën", te Zwolle, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel, dd. 18 April 1911, 2de afd., n°. 483/1530, genomen op de aanvrage van genoemd bestuur om voor de bijzondere lagere school aan de Blijmarkt—Praubstraat te Zwolle, te bekomen de Rijksbijdragen, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 23 September 1911, n°. 197;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 9 October 1911, n°. 7374, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende: dat Gedeputeerde Staten het bedrag der Rijksbijdragen voor deze school over het jaar 1910 hebben bepaald op f 3982,80, daarbij overwegende, dat volgens de aanvrage de school voldoet aan het bepaalde bij art. 48, 1ste lid, 1°. *b*, I, en voorlaatste zinsnede, der wet tot regeling van het lager onderwijs; dat blijkens de opgaaf van den districtsschoolopziener de school aan bedoelden eisch slechts voldoet sedert 28 December 1910; dat, waar de datum van 28 December in de Kerstvacantie viel, in werkelijkheid dus over het nog resteerend deel van 1910 geen onderwijs kan zijn gegeven in ten minste drie der vakken onder *l*, *m*, *n* en *p*, van art. 2 der voornoemde wet, gezamenlijk in ieder der drie hoogste klassen ten minste gedurende acht uren per week aan ten minste 18 leerlingen in die drie klassen te zamen; dat, hoewel volgens den rooster van lesuren, door het schoolbestuur nevens de aanvraag overgelegd, het leerplan sedert 1908 omvat de vakken *a*—*k*, *l*, *m*, *n* en *p*, de school evenmin over 1910 geacht kan worden te hebben voldaan aan het bepaalde in art. 48, 1e lid, 1°. *b*, 5e zinsnede der wet, als zijnde toch in vak *p*, wegens het ontbreken van een daartoe bevoegde leerkracht, geen onderwijs gegeven; dat in verband met het aantal leerlingen op 15 Januari 1910 derhalve slechts één surnumaire leerkracht naar de bijdrage ad f 260,— in aanmerking komt;

dat van het besluit van Gedeputeerde Staten het schoolbestuur bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat de school, waarvan in deze sprake is, geheel voldoet aan de in het bij de wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202), gewijzigd art. 48, 1e lid, 1°. *b*, I en voorlaatste zinsnede der wet op het lager onderwijs gestelde eischen in verband met het in art. II der wet van 14 Juli 1910 bepaalde; dat de school niet eerst sedert 28 December 1910 aan deze eischen voldoet, gelijk Gedeputeerde Staten overwegen, doch reeds veel vroeger in elk geval sedert het begin van het schooljaar 1910, zijnde September, terwijl reeds vóór 1 Januari 1910 tot hare reorganisatie was besloten; dat reeds in het leerplan 1908, de vakken *l*, *m* en *n* voorkwamen, gezamenlijk gedurende ten minste 8 uren per week in ieder der drie hoogste klassen van den negenjarigen cursus; dat onderwijl eene geheele reorganisatie en verbouwing der R.-K. scholen te Zwolle plaats had, waarbij de school Blijmarkt—Praubstraat geheel volgens de eischen der wet werd ingericht tot eene volledige meer uitgebreid lager onderwijsschool; dat deze school na de verbouwing in November 1909 weder werd betrokken en in verband daarmede — hoewel reeds toen onderwijs werd gegeven in de vakken *l*, *m* en *n* gedurende het vereischte aantal uren — het leerplan opnieuw werd vastgesteld en met ingang van het nieuwe schooljaar (September 1910) definitief werd ingevoerd, welk leerplan 22 Augustus 1910 bij den arrondissements-schoolopziener werd ingediend en op 13 September d. a. v. door dezen voor „gezien" werd geteekend; dat volgens dit leerplan in de 7de klasse 9 uren, in de 8ste klasse eveneens 9 uren en in de 9de klasse 12 uren aan de vakken *l*, *m* en *n* worden besteed, voor welk onderwijs reeds te voren, in elk geval reeds sedert 1 Januari 1910, voldoende leerkrachten aanwezig waren; dat op 28 December 1910 door het aanstellen van een daartoe bevoegde leerkracht daadwerkelijk alléén vak *p* is toegevoegd en sedert in verband daarmede het aantal hiervoor genoemde lesuren werd gebracht op respectievelijk 10, 10 en 13, hetgeen alles echter van geen invloed kan zijn, daar alleen onderwijs vereischt wordt in ten minste drie der vakken *l*, *m*, *n* en *p* en in casu onderwijs werd gegeven in de drie eerstgenoemde vakken; dat Gedeputeerde Staten ook erkennen, dat de school sedert 28 December 1910 aan de eischen van art. 48, 1ste lid, *b*, I, en voorlaatste zinsnede, voldeed; dat de daarbij gevoegde overweging, dat, waar die datum in de Kerstvacantie viel, in werkelijkheid over het nog resteerend deel van 1910 geen onderwijs kan zijn gegeven in ten minste drie der vakken *l*, *m*, *n* en *p*, gezamenlijk in ieder der drie hoogste klassen ten minste gedurende 8 uren per week aan ten minste 18 leerlingen in die drie klassen te zamen, geheel onjuist is, daar dit alléén geldt voor vak *p*, dat echter niet wordt vereischt;

dat dit, wat de vakken *l*, *m* en *n* betreft, door het hiervoren aangevoerde wordt gelogenstraft en tevens wordt tegengesproken in de daarop volgende overweging van Gedeputeerde Staten, waarin gesteld wordt, dat alleen in vak *p* geen onderwijs kan gegeven zijn wegens het ontbreken van een daartoe bevoegde leerkracht; dat ook het onderwijs in de vakken *l*, *m* en *n* aan een voldoend aantal leerlingen te zamen in de drie hoogste klassen werd gegeven, nl. aan twintig, volgens de op 28 December 1910 gedateerde opgave (model A/1), hetgeen trouwens door Gedputeerde Staten niet wordt tegengesproken; dat het geheele aantal leerlingen op 15 Januari 1910 bedroeg 2 beneden de 6 jaar en 155 boven dien leeftijd; dat derhalve in elk geval in den loop van 1910 de school is komen te voldoen aan het bepaalde bij art. 48, 1ste lid, 1°. *b*, I, en voorlaatste zinsnede, der wet tot regeling van het lager onderwijs, terwijl vóór 1 Januari 1910 tot hare reorganisatie was besloten; dat dit van vóór 1 Januari 1910 dateerend reorganisatieplan voldoende blijkt uit de bescheiden, die appellant overlegt en bovendien nog gestaafd wordt door het reglement op de heffing en invordering van schoolgeld op de R.-K. scholen te Zwolle van 15 November 1909, waar in art. 4 voor de school Blijmarkt—Praubstraat (St. Aloysiusschool) uitdrukkelijk het meer uitgebreid lager onderwijs wordt genoemd;

Overwegende, dat vóór 1 Januari 1910 tot reorganisatie der school is besloten; dat zij van 6 September 1910 af heeft voldaan aan de eischen gesteld in art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, der wet tot regeling van het lager onderwijs; dat zij mitsdien over het tijdvak 6 September—31 December 1910 recht heeft op de Rijksbijdrage volgens art. 48, 1°. *b*, laatste zinsnede, der wet; dat zij echter over het tijdvak 1 Januari—6 September 1910 noch aan de eischen gesteld in art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, der wet noch aan die gesteld in art. 48, 1°. *b*, 5de zinsnede, der wet heeft voldaan en over genoemd tijdvak alleen recht heeft op de Rijksbijdrage van art. 48, 1°. *b*, 3de zinsnede, der wet;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit, het bedrag der Rijksbijdragen voor deze school over 1910 vast te stellen op f 4518,84.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 12 October 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

LVI.

13 October 1911
n°. 35.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 1ste inspectie, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, dd. 15 April 1911, n°. 221, 2de afd., 1ste bur., genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school aan de Nieuwstraat 31 te Breda van de vereeniging voor Christelijk onderwijs voor Breda en omstreken, om de Rijksbijdragen, bedoeld bij artikel 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 18 September 1911, n°. 221;

Op de voodracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 10 October 1911, n°. 7408, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende: dat Gedeputeerde Staten de Rijksbijdragen voor deze school over 1910 hebben bepaald op f 3132,35;

dat van het besluit van Gedeputeerde Staten de inspecteur van het lager onderwijs in de 1ste inspectie bij ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat onder bovengenoemd bedrag begrepen is eene met de wettelijke minimum-jaarwedde gelijkstaande bijdrage voor drie niet verplichte leerkrachten voor het tijdvak van 26 September tot 31 December 1910; dat Gedeputeerde Staten uitgegaan zijn van de meening, dat deze school, op 15 Januari 1910 tellende 100 leerlingen en waar onderwijs werd gegeven in de vakken *a—i*, *k*, *l*, *m*, *n*, *o* en *p*, bedoeld bij artikel 2 der Lager-onderwijswet, gedurende het geheele jaar en althans van 26 September 1910 af, zou hebben voldaan aan het bepaalde bij art. 59, juncto art. 48, 1ste *b*, voorlaatste zinsnede, der Lager-onderwijswet, zooals die laatstelijk is gewijzigd bij de wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202); dat echter uit de roosters van lesuren op 23 September 1909 en 21 September 1910 respectief voor „gezien" getekend, blijkt, dat in de 7de klasse slechts worden onderwezen de vakken *l* en *m*, bovenbedoeld, en gedurende slechts zeven uren per week; dat blijkens den op 17 December 1910 door het schoolbestuur opgemaakten gewijzigden rooster van lesuren eerst toen ook vak *p* (lees *n*) aan de lessen werd toegevoegd, zoodat vanaf dit oogenblik in drie der vakken *l*, *m*, *n* en *p* gedurende 8 uren per week onderwijs werd gegeven; dat deze school dus over het tijdvak van 1 Januari tot 16 December 1910 niet voldeed aan alle eischen, gesteld op het bekomen van hoogere bijdrage als meer uitgebreid lager onderwijsschool, zoodat de bijdrage voor de niet verplichte leerkrachten over het tijdvak van 26 September tot en met 15 December 1910 ten onrechte voor één onderwijzer te veel werd toegekend;

Overwegende: dat het in beroep aangevoerde juist is;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit, het bedrag der Rijksbijdragen over het jaar 1910 voor deze school vast te stellen op f 3021,24.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 13 October 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

LVII.

13 October 1911
n°. 36.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 1ste inspectie, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, dd. 6 April 1911, G, n°. 300, 2de afd., 1ste Bur., genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school te Eikenburg, gemeente Stratum, van de Vereeniging der Broeders van Liefde aldaar, om de Rijksbijdragen, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 23 September 1911, n°. 212;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 10 October 1911, n°. 7409, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten het bedrag der Rijksbijdragen voor deze school bij voormeld besluit over 1910 hebben bepaald op f 4646,82½, in welk bedrag o. m. begrepen is eene met de wettelijke minimum-jaarwedde gelijkstaande bijdrage voor een niet verplichten onderwijzer over het geheele jaar en voor nog 3 zoodanige leerkrachten over het tijdvak respectievelijk van 1 Januari tot en met 14 September 1910, 15 September tot en met 31 December 1910 en 15 September tot en met 31 December 1910;

dat van dit besluit van Gedeputeerde Staten de inspecteur van het lager onderwijs bij Ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat Gedeputeerde Staten zijn uitgegaan van de meening, dat deze school, op 15 Januari 1910 tellende 168 leerlingen en waar onderwijs werd gegeven in de vakken *a—i*, *l*, *m*, *n* en *p* gedurende het geheele jaar 1910, althans van 15 September 1910 af, zou hebben voldaan aan het bepaalde bij art. 59, juncto art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, der Lager-onderwijswet, zooals die laatstelijk is gewijzigd bij de wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202); dat zoowel uit de opgave, model O/I, van den schoolopziener in het district Eindhoven als uit de roosters van lesuren blijkt, dat die school nog geen 9 leerjaren omvatte; dat toch eerst op 14 December 1910 de rooster van lesuren, betrekking hebbende op het 9de leerjaar, door den schoolopziener in het arrondissement Eindhoven voor „gezien" werd geteekend; dat hieruit volgt, dat deze school, aangenomen dat op laatstgenoemden datum de 9de klasse werkelijk bestond, niet over het geheele jaar 1910 heeft voldaan aan de eischen op het bekomen van hoogere bijdrage als meer uitgebreid lager onderwijsschool gesteld, zoodat de bijdrage voor de niet verplichte leerkrachten over het tijdvak van 1 Januari tot en met 13 December 1910 ten onrechte is toegekend naar den maatstaf van art. 48, 1°. *b*, laatste zinsnede, in plaats van naar dien, bedoeld bij art. 48, 1°. *b*, zevende zinsnede, der bovenaangehaalde Lager-onderwijswet; dat ook uit de roosters van lesuren, geteekend voor „gezien" door den schoolopziener in het arrondissement Eindhoven, respectievelijk 10 September 1909 en 17 September 1910 blijkt, dat op 15 Januari 1910 deze school met betrekking tot wat voor de verhoogde Rijksbijdrage voor zoover het de verplichte vakken betreft, niet aan de gestelde eischen voldeed, daar geen negende leerjaar aanwezig was en mitsdien ook niet in deze klasse ten minste gedurende 8 uren per week onderwijs kon worden gegeven in ten minste drie der leervakken onder *l*, *m*, *n* en *p* genoemd, terwijl ook niet wordt aangetoond, dat vóór 1 Januari 1910 tot de oprichting dier klasse, de 9de klasse, of tot derzelver reorganisatie was besloten, zoodat ook over het tijdvak van 13 December tot en met 31 December 1910 ten onrechte is toegekend eene Rijksbijdrage naar den maatstaf van art. 48, 1°. *b*, laatste zinsnede, in plaats van naar dien, bedoeld bij meergemeld art. 48, 1°. *b*, zevende zinsnede, juncto art. 59, 1ste lid, sub 5°.;

Overwegende: dat voormelde school volgens den op 14 December 1910 door den arrondissements-schoolopziener voor „gezien" geteekenden aanvullingsrooster van lesuren heeft voldaan aan de eischen, gesteld in art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, der wet tot regeling van het lager onderwijs;

dat, waar gebleken is, dat vóór 1 Januari 1910 tot hare reorganisatie besloten was, zij mitsdien van 14 December 1910 af, recht heeft op eene Rijksbijdrage volgens art. 48, 1°. *b*, laatste zinsnede, der wet;

dat zij echter over het tijdvak 1 Januari tot 14 December slechts heeft voldaan aan de eischen, gesteld in art. 48, 1°. *b*, 5de zinsnede, en haar over dat tijdvak toekomt eene Rijksbijdrage krachtens art. 48, 1°. *b*, 7de zinsnede, der wet;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit, het bedrag der Rijksbijdragen voor deze school over het jaar 1910 vast te stellen op f 4523,21.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 13 October 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

LVIII.

13 October 1911
n°. 37.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 1ste inspectie, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, dd. 15 April 1911, G, n°. 221, 2de afd. 1ste bur., genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school aan de Molenstraat 13 te Roosendaal van het genootschap tot opvoeding aldaar, om de Rijksbijdragen, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 23 September 1911, n°. 214;

Op de voodracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 10 October 1911, n°. 7410, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten het bedrag der Rijksbijdragen voor deze school over het jaar 1910 hebben bepaald op f 16 177,08, in welk bedrag is begrepen eene met de wettelijke minimum-jaarwedde gelijkstaande bijdrage voor het maximum-aantal niet verplichte onderwijzers van bijstand, bij opvolging over het geheele jaar 1910;

dat van dit besluit de inspecteur van het lager onderwijs in de 1ste inspectie bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat Gedeputeerde Staten hier zijn uitgegaan van de meening, dat deze school, tellende op 15 Januari 1910 976 leerlingen, en waar onderwijs werd gegeven in de vakken *a* tot *o* en *t*, gedurende het geheele jaar 1910 zou hebben voldaan aan het bepaalde bij art. 59, juncto art. 48, 1ste *b*, voorlaatste zinsnede der Lager-onderwijswet, zooals die laatstelijk is gewijzigd bij de wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202); dat echter uit den rooster van lesuren, betrekking hebbende op den cursus van 1 Januari 1910 tot 1 Januari 1911 (afdeeling A) blijkt, dat deze school slechts 8 klassen omvat; terwijl in de 7de klasse ook niet werden onderwezen drie der vakken *l*, *m*, *n* en *p*, bedoeld bij art. 2 der Lager-onderwijswet; dat uit den op 12 September 1910 voor „gezien" geteekenden rooster, betreffende den op 23 September 1910 aangevangen cursus, evenwel zou mogen worden afgeleid, dat de school toen 9 klassen zou omvat hebben, terwijl ook toen in de drie hoogste klassen in drie der evengenoemde vakken het vereischte aantal uren zou gegeven zijn; dat, aangenomen dat de 9de klasse toen bestond, dan hieruit volgt, dat deze school over het tijdvak van 1 Januari tot en met 22 September 1910 niet heeft voldaan aan de eischen gesteld op het bekomen van de hoogere bijdrage als meer uitgebreid lager onderwijsschool, zoodat de bijdrage voor de niet verplichte onderwijzers ten onrechte is toegekend naar den maatstaf van art. 48, 1ste *b*, laatste zinsnede der Lager-onderwijswet;

Overwegende, dat de feiten door den inspecteur aangevoerd tot ondersteuning zijner bewering, dat de onderwerpelijke school over het tijdvak 1 Januari—23 September 1910 niet in aanmerking kan komen voor de Rijksbijdrage, bedoeld in art. 48, 1ste *b*, laatste zinsnede der wet, door het bestuur der school niet zijn ontkend;

dat alzoo vaststaat, dat de school op 15 Januari 1910 niet voldeed aan de bij art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, der wet tot regeling van het lager onderwijs, juncto artikel II, al. 1 der wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202) tot wijziging dier wet gestelde eischen;

dat niettemin het bestuur beweert, aanspraak te hebben op bovenbedoelde rijksbijdrage, op grond van lid 2 van art. II der wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202) luidende: „Met scholen, als in het eerste lid bedoeld, worden gelijkgesteld de scholen, welke in den loop van het jaar 1910 aan de gestelde eischen komen te voldoen, mits worde aangetoond, dat vóór 1 Januari 1910 tot hare oprichting of reorganisatie was besloten", en van lid 3 van dat artikel, bepalende dat de niet volgroeide scholen gedurende de eerste 2 jaren na het in werking treden der wet niet behoeven te voldoen aan den eisch, dat in de drie hoogste klassen feitelijk onderwijs worde gegeven;

dat nu de vraag is of de school op grond van genoemd artikel II der wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202) aanspraak kan maken op de verhoogde bijdrage, die het bestuur vraagt;

dat deze vraag ontkennend moet worden beantwoord;

dat artikel II, voornoemd, in de wet is opgenomen omdat de wetgever met het oog op eene te verwachten reorganisatie van dit gedeelte van het onderwijs niet heeft gewild, dat het meer uitgebreid lager onderwijs zich dadelijk na de invoering der wet zou gaan inrichten naar de eischen, gesteld bij de voorlaatste zinsnede van art. 1°. *b*, der wet, zooals die gewijzigd is bij de wet van 14 Juni 1910 (*Staatsblad* n°. 202);

dat, in verband hiermede artikel II, al. 1, bepaalt, dat alleen die scholen de verhoogde Rijksbijdrage zouden ontvangen, die op 15 Januari 1910 voldeden aan de eischen, die voor het onderwijs in de vakken *l*, *m*, *n* en *p* van art. 2 der wet gesteld zijn;

Overwegende, dat deze strenge eisch van voldoening op 15 Januari 1910 is verzacht voor de in alinea's 2 en 3 bedoelde scholen, waardoor ook deze scholen, die op grond van al. 1 zouden zijn uitgesloten, zoodra zij voldoen aan de gestelde eischen, de verhoogde Rijksbijdrage kunnen erlangen;

Overwegende, dat echter ook voor die scholen de voldoening aan de gestelde eischen — gedurende de overgangs-

jaren aan art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede der wet, in verband met artikel II, al. 1, der wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202), en na dien tijd alleen aan artikel 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede — de voorwaarde voor het verkrijgen der verhoogde Rijksbijdrage blijft;

dat mitsdien voormelde school eerst van 23 September 1910 af recht heeft op een Rijksbijdrage volgens art. 48, 1°. *b*, laatste zinsnede, der wet, terwijl haar over het tijdvak 1 Januari—23 September 1910 toekomt de Rijksbijdrage van art. 48, 1°. *b*, 7de zinsnede der wet, daar zij voldaan heeft aan de eischen, gesteld in art. 48, 1°. *b*, 5de zinsnede;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit, het bedrag der Rijksbijdragen voor deze school over het jaar 1910 vast te stellen op f 15 410,97½.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 13 October 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

LIX.

16 October 1911
n°. 11.

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 1ste inspectie, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, dd. 7 Maart 1911, n°. 49, o. m. genomen op de aanvrage van het bestuur van de Schoolvereeniging voor Christelijk meer uitgebreid lager onderwijs te Nijkerk, om voor de bijzondere lagere school Bagijnenland A 451 aldaar, te bekomen de Rijksbijdragen, bedoeld bij art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 23 September 1911, n°. 230;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 12 October 1911, n°. 7480, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende: dat Gedeputeerde Staten de Rijksbijdragen voor deze school over 1910 hebben bepaald op f 1757,11, waaronder is begrepen eene met de wettelijke minimumjaarwedde gelijkstaande bijdrage voor eene niet verplichte onderwijzeres over het tijdvak van 5 September—31 December 1910 en voor eene niet verplichte onderwijzeres over het geheele jaar 1910;

dat van het besluit van Gedeputeerde Staten de inspecteur van het lager onderwijs in de 1ste inspectie bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat Gedeputeerde Staten zijn uitgegaan van de meening, dat deze school, welke op 15 Januari 1910 33 leerlingen telde en waar onderwijs werd gegeven in de vakken *a—i*, *k*, *l*, *m*, *o* en *p*, bedoeld in art. 2 der wet op het lager onderwijs, zou hebben voldaan aan het bepaalde bij art. 59, jo. art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, der Lager-onderwijswet, zooals die laatstelijk is gewijzigd bij de wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202); dat echter, zooals uit het schrijven van den schoolopziener in het district Arnhem blijkt, deze volgens de roosters van lesuren zesklassige school in het jaar 1910 nog geen leerjaar omvatte, overeenkomende met de 9de klasse van eene school voor 9 of meer leerjaren; dat mitsdien hieruit volgt, dat deze school in het jaar 1910 niet heeft voldaan aan de eischen op het bekomen van de hoogere bijdrage als meer uitgebreid lager onderwijsschool gesteld, en dat bijgevolg de bijdrage voor de niet verplichte leerkrachten ten onrechte is toegekend naar den maatstaf van art. 48, 1°. *b*, laatste zinsnede, terwijl het bestuur dier school slechts aanspraak kan maken op eene bijdrage, berekend naar den maatstaf, bedoeld in art. 48, 1°. *b*, 7de (lees 6de) zinsnede, der Lager-onderwijswet;

dat Gedeputeerde Staten, over het beroep gehoord, hebben opgemerkt, dat deze school vóór 1 Januari 1910 bestemd is geworden om te voldoen aan de eischen, bedoeld in het eerste lid van art. II der wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202), op welke omstandigheden ook het schoolbestuur in eene nader bij de afdeeling van den Raad van State voor de geschillen van bestuur ingediende memorie zich heeft beroepen;

Overwegende, dat een beroep op art. II der wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202) in dezen niet kan opgaan; dat toch art. II voornoemd in de wet is opgenomen omdat de wetgever met het oog op eene te verwachten reorganisatie van dit gedeelte van het onderwijs, niet heeft gewild dat het meer uitgebreid lager onderwijs zich dadelijk na de invoering der wet zou gaan inrichten naar de eischen, gesteld bij de voorlaatste zinsnede van art. 48, 1°. *b*, der wet, zooals die gewijzigd is bij de wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202); dat in verband hiermede art. II, al. 1, bepaalt, dat alleen die scholen de verhoogde Rijksbijdragen zouden ontvangen, die op 15 Januari 1910 voldeden aan de eischen, die voor het onderwijs in de vakken *l*, *m*, *n* en *p* van art. 2 der wet gesteld zijn;

Overwegende: dat deze strenge eisch van voldoening op 15 Januari 1910 is verzacht voor de in alinea's 2 en 3 bedoelde scholen, waardoor ook deze scholen, die op grond van alinea 1 zouden zijn uitgesloten, zoodra zij voldoen aan de gestelde eischen, de verhoogde Rijksbijdrage kunnen erlangen;

Overwegend: dat echter ook voor die scholen de voldoening aan de gestelde eischen — gedurende de overgangsjaren aan art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, der wet in verband met art. II, al. 1, der wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202) en na dien tijd alleen aan art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede — de voorwaarde voor het verkrijgen der verhoogde Rijksbijdrage blijft; dat dienvolgens op grond van hetgeen in beroep is aangevoerd het bestuur dezer school slechts aanspraak kan maken op eene bijdrage berekend naar den maatstaf, bedoeld in art. 48, 1°. *b*, zesde zinsnede, der Lager-onderwijswet, voor één boventallige onderwijzer;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit, het bedrag der Rijksbijdragen over het jaar 1910 voor deze school vast te stellen op f 1596.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 11 October 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

LX.

20 October 1911
n°. 33.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 1ste inspectie, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, dd. 15 April 1911, G, n°. 221, 2de afd., 1ste bur., genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school aan de Nieuwstraat 27 te Breda, van het Genootschap tot Opvoeding, gevestigd te Roosendaal, om de Rijksbijdragen, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 11 September 1911, n°. 209;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 17 October 1911, n°. 7178, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende: dat Gedeputeerde Staten de Rijksbijdragen over 1910 voor bedoelde school bepaald hebben op f 11 934,91½, in welk bedrag o. m. begrepen is eene met de wettelijke minimum-jaarwedde gelijkstaande bijdrage voor 2 niet verplichte onderwijzeressen over het geheele jaar 1910 en voor nog 2 zoodanige leerkrachten bij opvolging eveneens over het geheele jaar 1910;

dat van dit besluit van Gedeputeerde Staten de inspecteur van het lager onderwijs in de 1ste inspectie bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat Gedeputeerde Staten hier dus zijn uitgegaan van de meening, dat deze school, op 15 Januari 1910 tellende 734 leerlingen — blijkens de opgaaf van den districtsschoolopziener allen meisjes — over het geheele jaar zou hebben voldaan aan het bepaalde bij art. 59, juncto art. 48, 1°. *b*, 5de zinsnede, of art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, der Lager-onderwijswet, zooals die laatstelijk is gewijzigd bij de wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202); dat evenwel uit den rooster van lesuren, op 13 Augustus 1909 voor „gezien" geteekend, niet blijkt, dat in de vereischte vakken van onderwijs les werd gegeven; dat uit den op 15 April 1910 voor „gezien" geteekenden rooster van lesuren blijkt, dat met het begin van het schooljaar op 16 Augustus 1910 in de 7de, 8ste en 9de klasse de vakken *l*, *m* en *n* werden onderwezen, doch dat vóór 16 Augustus 1910 in deze drie vakken en in genoemde klasse respectievelijk 6, 6 en 7 uur onderwijs zou gegeven zijn, zooals in het schrijven van het schoolhoofd wordt medegedeeld in dato 13 Januari 1911, niet uit den betrokken rooster van lesuren bleek en ook niet bij het schooltoezicht bekend was, daar trouwens de 9de klasse toen nog niet bestond; dat hij op grond van het vorenstaande van oordeel is, dat deze school niet over het geheele jaar heeft voldaan aan de eischen op het bekomen van hoogere bijdrage als uitgebreid lager onderwijs of meer uitgebreid lager onderwijsschool gesteld, zoodat over het tijdvak van 1 Januari tot en met 15 Augustus 1910 de bijdrage voor de boventallige leerkrachten onjuist is berekend;

Overwegende: dat het in beroep aangevoerde juist is en deze school mitsdien over het jaar 1910 van 1 Januari—16 Augustus recht heeft op eene Rijksbijdrage voor onderwijzers krachtens art. 48, 1°. *b*, 4de zinsnede, der wet en van 16 Augustus—31 December krachtens art. 48, 1°. *b*, laatste zinsnede;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging van het bestreden beluit, het bedrag der Rijksbijdragen voor deze school over het jaar 1910 vast te stellen op f 11 259,91½.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 20 October 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

LXI.

21 October 1911
n°. 46.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op de beroepen, ingesteld door Onzen Commissaris in de provincie Zuidholland en door het bestuur der Congregatie der Zusters van Liefde onder R.-K. parochiaal kerkbestuur te Leiden, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland dd. 29 Mei 1911, G. S. n°. 77/1, genomen op de aanvrage van genoemd bestuur, om voor de bijzondere lagere school te Leiden, van de Werfstraat, te bekomen de Rijksbijdragen, bedoeld bij art. 59 der Wet tot regeling van het lager onderwijs over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 4 October 1911, n°. 245;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 18 October 1911, n°. 7608, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten bij voormeld besluit de Rijksbijdrage voor onderwijzers hebben vastgesteld op f 4886,22, daarbij o. a. overwegende, dat deze school van 15 April 1910 af heeft voldaan aan de eischen, gesteld in art. 48, 1°. *b*, sub I en II, voorlaatste alinea der wet tot regeling van het lager onderwijs;

dat van dit besluit Onze Commissaris bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat ten onrechte voor de onderwijzeres E. O. C. Corbière over het geheele jaar eene bijdrage is toegekend, gelijk aan de minimum-jaarwedde, terwijl voor deze onderwijzeres op gelijke wijze als voor de onderwijzeressen Koster en H. Evers het door het schoolbestuur aangevraagd bedrag met 104/360 × f 600 = f 173,33⅓, had moeten zijn verminderd;

dat eveneens bij Ons in beroep is gekomen voormeld schoolbestuur, daarbij aanvoerende, dat deze school feitelijk reeds op 1 Januari 1910 aan de gestelde eischen voldeed; dat toch het vak *m* reeds meer dan 30 jaar aan die school werd onderwezen, doch vóór 15 April 1910 niet op de rooster van lesuren is geplaatst geworden, omdat men op 1 Januari 1910 niet kon weten, dat genoemd vak tot de verplichte vakken zou gaan behooren; dat mitsdien de Rijksbijdragen voor deze school over het jaar 1910 zullen moeten worden vastgesteld op f 5297,80;

Overwegende, wat betreft eerstgenoemd beroep, dat dit gegrond is, en de bijdrage voor de onderwijzeres E. O. C. Corbière met 104/360 × f 600 = f 173,33⅓ zal moeten worden verminderd;

wat betreft laatstgenoemd beroep: dat dit ongegrond is, aangezien de school eerst van 15 April 1910 af — datum,

waarop de op 9 April geviseerde rooster in werking trad — en verder het geheele jaar 1910 volledig heeft voldaan aan de eischen, gesteld bij art. 59, juncto 48, 1ste lid, sub *b*, II, voorlaatste alinea der wet tot regeling van het lager onderwijs;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

1°. het beroep van Onzen Commissaris ongegrond te verklaren;

2°. het beroep van voormeld schoolbestuur ongegrond te verklaren, en mitsdien het bedrag der Rijksbijdragen voor bovengenoemde school over het jaar 1910 vast te stellen op f 4910,68½.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 21 October 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

LXII.

21 October 1911
n°. 47.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het R.-K. Parochiaal Kerkbestuur van den H. Vitus te Hilversum, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordholland, dd. 26 April 1911, n°. 40, genomen op zijne aanvrage om voor de bijzondere lagere school te Hilversum, Achterom 100, te bekomen de Rijksbijdragen, bedoeld bij art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 4 October 1911, n°. 237;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 18 October 1911, n°. 7623, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende: dat Gedeputeerde Staten bij voormeld besluit het bedrag der Rijksbijdragen voor deze school over 1910, welke waren aangevraagd tot een bedrag van f 4259,08, bepaald hebben op f 3740,74½, daarbij o. m. overwegende, dat de berekening van de Rijksbijdragen juist is, behoudens die voor de onderwijzers Beemer en Fiedink, welke respectievelijk zijn te stellen op f 161,66⅔ en f 295, vermits deze school, volgens de aanteekening in het register, model O¹, van den districtsschoolopziener eerst van 1 Mei 1910 af is te rangschikken onder die, bedoeld bij art. 48, 1ste lid, 1°. *b*, 5de zinsnede, der Lager-onderwijswet; dat van dit besluit het schoolbestuur bij Ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat de school moet worden beschouwd als te voldoen aan art. 48, 1ste lid, 1°. *b*, I en II, en voorlaatste zinsnede, van dat wetsartikel, met inachtneming van het bepaalde bij art. II der wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202), blijkende uit de opgaven, verstrekt aan den districtsschoolopziener; dat de rangschikking van de school door Gedeputeerde Staten vermoedelijk moet worden toegeschreven aan een abuis, daar voornoemde schoolopziener verklaarde, dat de betreffende opgaven juist en naar waarheid waren gesteld;

Overwegende: dat appellant in zijn beroep niet ontvankelijk moet worden verklaard, vermits voormeld besluit van Gedeputeerde Staten is gdagteekend 26 April 1911 en het adres van beroep op 29 Mei 1911 bij Ons is ingekomen, alzoo niet binnen den bij art. 59, 9de lid, der wet op het lager onderwijs bepaalden termijn tot het instellen van beroep;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

appellant niet ontvankelijk te verklaren in zijn beroep.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 21 October 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

LXIII.

23 October 1911
n°. 65.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 2de inspectie, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordholland, dd. 26 April 1911, n°. 45, genomen op de aanvrage van het bestuur der Vereeniging tot stichting en instandhouding van Scholen voor lager en meer uitgebreid lager onderwijs op Gereformeerden grondslag te Amsterdam, om voor de bijzondere lagere school aldaar, 1ste Helmersstraat 138, te bekomen de Rijksbijdrage, bedoeld bij art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 4 October 1911, n°. 238;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 19 October 1911, n°. 7624, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende: dat Gedeputeerde Staten van Noordholland bij gemeld besluit het bedrag der Rijksbijdrage voor deze school over het jaar 1910 hebben bepaald op f 531,25;

dat van dit besluit de inspecteur van het lager onderwijs in de 2de inspectie bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat in dit bedrag o. m. begrepen is, eene met de wettelijke minimum-jaarwedde gelijkstaande bijdrage voor twee niet verplichte onderwijzers over het tijdvak van 1 October—31 December 1910; dat Gedeputeerde Staten bij deze berekening zijn uitgegaan van de opvatting dat deze school van den dag der opening af, zijnde 1 October 1910, zou hebben voldaan aan het bepaalde bij art. 59, jo. art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, der Lager-onderwijswet, zooals

die laatstelijk is gewijzigd bij de wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202); dat uit den rooster van lesuren blijkt, dat van den dag der opening dezer school af, aan geen enkele klasse gedurende ten minste 8 uren per week onderwijs werd gegeven in ten minste drie der vakken *l*, *m*, *n* en *p*; dat de bijdrage alzoo ten onrechte is toegekend naar den maatstaf van art. 48, 1°. *b*, laatste zinsnede, in plaats van naar dien bedoeld bij art. 48, 1°. *b*, 6de zinsnede, der wet en slechts voor één niet verplichte leerkracht had moeten worden berekend;

Overwegende: dat art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, der wet tot regeling van het lager onderwijs voor het toekennen der Rijksbijdrage, bedoeld in de laatste zinsnede van dat artikel, o. a. als voorwaarde stelt, dat ten minste 8 uren per week onderwijs gegeven worde in ten minste drie der vakken *l*, *m*, *n* en *p*, genoemd in art. 2 der wet tot regeling van het lager onderwijs;

dat dit in dien zin moet verstaan worden, dat die 8 uur onderwijs moeten gegeven worden in drie dier vakken of in alle vier;

dat dit laatste in casu het geval is en de school dus ook aan de gestelde eischen voldoet;

dat ook de overige door de wet gestelde eischen voor het bekomen der bovenbedoelde Rijksbijdrage aanwezig zijn;

dat mitsdien het beroep ongegrond is;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

het beroep ongegrond te verklaren en het bedrag der Rijksbijdrage voor voormelde school over het jaar 1910 vast te stellen op f 531,25.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 23 October 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

LXIV.

24 October 1911
n°. 36.

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 2de inspectie, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordholland dd. 19 April 1911, n°. 8, genomen op de aanvrage van het bestuur der Ned. Herv. Gemeente te Bloemendaal, om voor de bijzondere lagere school aldaar, Zomerzorgerlaan 3, te bekomen de Rijksbijdragen, bedoeld bij artikel 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur gehoord, advies van 4 October 1911, n°. 236;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 20 October 1911, n°. 7666, afdeeling lager onderwijs;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten van Noordholland bij voormeld besluit het bedrag der Rijksbijdrage voor deze school over 1910 hebben bepaald op f 3650,32½;

dat van dit besluit de inspecteur van het lager onderwijs in de 2de inspectie bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat in dit bedrag o. m. is begrepen eene met de wettelijke minimum-jaarwedde gelijkstaande bijdrage voor drie niet verplichte onderwijzers over het geheele jaar 1910; dat Gedeputeerde Staten bij deze berekening zijn uitgegaan van de opvatting, dat deze school, op 15 Januari 1910 tellende 75 leerlingen, waarvan 74 boven de 6 jaar) waar onderwijs gegeven werd in de vakken *a*—*k*, *l*, *m*, *n*, *o*, *p* en *s*, zou hebben voldaan aan het bepaalde bij artikel 59, j°. artikel 48, 1°. *b*, I, voorlaatste zinsnede der Lager onderwijswet, zooals die laatstelijk is gewijzigd bij de wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202); dat echter uit de opgave model O¹ des districtsschoolopzieners zoowel als uit den op 20 Dec. 1909 voor „gezien" geteekenden rooster van lesuren blijkt, dat deze school, die op 1 Januari 1910 werd geopend, slechts bestond uit niet meer dan 7 leerjaren, terwijl in de 7de klasse aan niet meer dan 9 leerlingen gedurende 8 uren per week onderwijs werd gegeven in de vakken *l*, *m*, en *p* van artikel 2 der wet; dat deze school alzoo niet heeft voldaan aan de eischen, op het bekomen van hoogere bijdrage als meer uitgebreid lager onderwijsschool gesteld en de bijdrage voor de niet verplichte leerkrachten ten onrechte is toegekend naar den maatstaf van artikel 48, 1°. *b*, laatste zinsnede, in plaats van naar dien, bedoeld in artikel 48, 1°. *b*, 6de zinsnede der wet;

Overwegende, dat de feiten, door den inspecteur aangevoerd tot ondersteuning zijner bewering, dat de onderwerpelijke school niet in aanmerking kan komen voor de Rijksbijdrage, bedoeld in artikel 48, 1°. *b*, laatste zinsnede der wet, door het bestuur der school in zijne nadere memorie, en evenmin door Gedeputeerde Staten zijn ontkend;

dat alzoo vaststaat, dat de school op 15 Januari 1910 niet voldeed aan de bij artikel 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede der wet tot regeling van het lager onderwijs, j°. artikel II, al. 1 der wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202) tot wijziging dier wet gestelde eischen;

dat niettemin het bestuur beweert, aanspraak te hebben op bovenbedoelde Rijksbijdrage, op grond van lid 2 en lid 3 van artikel II der wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202);

dat nu de vraag is of de school op grond van genoemd wetsartikel aanspraak kan maken op de verhoogde bijdrage, die het bestuur vraagt;

dat die vraag ontkennend moet worden beantwoord;

dat artikel II voornoemd, in de wet is opgenomen, omdat de wetgever met het oog op eene te verwachten reorganisatie van dit gedeelte van het onderwijs, niet heeft gewild, dat het meer uitgebreid lager onderwijs zich dadelijk na de invoering der wet zou gaan inrichten naar de eischen, gesteld bij de voorlaatste zinsnede van artikel 48, 1°. *b*, der wet, zooals die gewijzigd is bij de wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202); dat in verband hiermede artikel II, al. 1, bepaalt, dat alleen die scholen de verhoogde Rijksbijdrage zouden ontvangen, die op 15 Januari 1910 voldeden aan de eischen, die voor het onderwijs in de vakken *l*, *m*, *n* en *p* van artikel 2 der wet gesteld zijn;

Overwegende, dat deze strenge eisch van voldoening op 15 Januari 1910 is verzacht voor de in alinea's 2 en 3 bedoelde scholen, waardoor ook deze scholen, die op grond van al. 1 zouden zijn uitgesloten zoodra zij voldoen aan de gestelde eischen, de verhoogde Rijksbijdrage kunnen erlangen;

Overwegende, dat echter ook voor die scholen de voldoening aan de gestelde eischen — gedurende de overgangsjaren

aan artikel 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, der wet in verband met artikel II, al. 1 der wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202), en na dien tijd alleen aan artikel 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede — de voorwaarde voor het verkrijgen van de verhoogde Rijksbijdrage blijft;

dat bij deze beschouwing de omstandigheid, dat reeds voor 1 Januari 1910 tot oprichting van deze school was besloten, niet afdoende is, om de aanspraak op de verhoogde Rijksbijdrage te wettigen, en deze bijdrage over het jaar 1910 moet worden berekend naar artikel 48, 1°. *b*, zesde zinsnede, der wet tot regeling van het lager onderwijs;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit, het bedrag der Rijksbijdragen voor deze school over het jaar 1910 vast te stellen op f 2375,32½.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 24 October 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

LXV.

27 October 1911
n°. 36.

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 2de inspectie tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordholland, dd. 19 April 1911, n°. 4, genomen op de aanvrage van het bestuur der vereeniging „Laat de kinderkens tot mij komen" te Helder, om voor de onder zijn bestuur staande lagere school, aldaar, Koningstraat 41—Hoogstraat 40, te bekomen de Rijksbijdragen, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 4 October 1911, n°. 235;

op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 24 October 1911, n°. 7728, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende: dat Gedeputeerde Staten van Noordholland bij voormeld besluit het bedrag der Rijksbijdragen voor deze school over 1910 hebben bepaald op f 9904,24;

dat van dit besluit de inspecteur van het lager onderwijs in de 2de inspectie bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat in het bedrag der Rijksbijdrage zooals dit door Gedeputeerde Staten is vastgesteld, o.m. begrepen zijn, met de wettelijke minimum-jaarwedde gelijkstaande bijdrage voor 2 niet verplichte onderwijzers en ééne niet verplichte onderwijzeres over het geheele jaar en voor nog een niet verplichten onderwijzer en eene niet verplichte onderwijzeres onderscheidenlijk over de tijdvakken 16 April—15 Mei 1910 en 1 October—31 December 1910; dat Gedeputeerde Staten bij deze berekening alzoo zijn uitgegaan van de opvatting, dat deze school op 15 Januari 1910 tellende 463 leerlingen (waarvan 448 boven de 6 jaren), waar onderwijs gegeven werd in de vakken *a—i*, *k*, *l*, *m*, *o* en *p*, zou hebben voldaan aan het bepaalde bij art. 59, j°. art. 48, 1° b I, II en laatste zinsnede der Lager-onderwijswet, zooals die laatstelijk is gewijzigd bij de wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202), dat echter uit de opgave model O[1] des districtsschoolopzieners blijkt, dat deze school gedurende het geheele jaar slechts 8 klassen telde en daarom de bijdrage behoorde te worden berekend naar den maatstaf van art. 48, 1° b, 7de zinsnede, der wet en dus voor niet meer dan 3 niet verplichte onderwijzers had kunnen worden toegekend; dat mitsdien het bedrag van de bijdrage voor de onderwijzers is te verminderen met dat, aangevraagd voor eene niet verplichte onderwijzeres over het tijdvak van 16 April—15 Mei 1910, zijnde 1/12 van f 500 = 41,66⅔ en met dat aangevraagd voor een niet verplichten onderwijzer over het tijdvak van 1 October—31 December 1910, zijnde 1/4 van f 500 = f 125,— te zamen uimtakende f 166,66⅔ en alzoo dient te worden vastgesteld op f 9223,52⅔;

overwegende: dat de feiten door den inspecteur aangevoerd tot ondersteuning zijner bewering, dat de onderwerpelijke school niet in aanmerking kan komen voor de Rijksbijdrage bedoeld in art. 48, I b, laatste zinsnede, der wet door het estuur der school in zijn nadere memorie niet zijn ontkend;

dat alzoo vaststaat, dat de school op 15 Januari 1910 niet voldeed aan de bij art. 48, 1 b, voorlaatste zinsnede der wet tot regeling van het lager onderwijs, juncto art. II, al. 1, der wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202) tot wijziging dier wet gestelde eischen;

dat niettemin het bestuur beweert aanspraak te hebben op boven bedoelde Rijksbijdrage op grond van lid 2 en lid 3 van art. II der wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202);

dat nu de vraag is of de school op grond van genoemd wetsartikel aanspraak kan maken op de verhoogde bijdrage, die het bestuur vraagt;

dat die vraag ontkennend moet worden beantwoord;

dat art. II voornoemd in de wet is opgenomen, omdat de wetgever met het oog op eene te verwachten reorganisatie van dit gedeelte van het onderwijs, niet heeft gewild dat het meer uitgebreid lager onderwijs zich dadelijk na de invoering der wet zou gaan inrichten naar de eischen, gesteld bij de voorlaatste zinsnede van art. 48, 1°. b, der wet zooals die gewijzigd is bij de wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202);

dat in verband hiermede art. II, al. 1, bepaalt, dat alleen die scholen de verhoogde Rijksbijdrage zouden ontvangen, die op 15 Januari 1910 voldeden aan de eischen, die voor het onderwijs in de vakken *l*, *m*, *n* en *p* van art. 2 der wet gesteld zijn;

overwegende: dat deze strenge eisch van voldoening op 15 Januari 1910 is verzacht voor de in alinea's 2 en 3 bedoelde scholen, waardoor ook deze scholen, die op grond van art. 1 zouden zijn uitgesloten, zoodra zij voldoen aan de gestelde eischen, de verhoogde Rijksbijdrage kunnen erlangen;

overwegende: dat echter ook voor die scholen de voldoening aan de gestelde eischen — gedurende de overgangsjaren aan art. 48, 1° b, voorlaatste zinsnede, der wet in verband met art. II, al. 1, der wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202) en na dien tijd alleen aan art. 48, 1° b, voorlaatste zinsnede —, de voorwaarde voor het verkrijgen der verhoogde Rijksbijdrage blijft;

dat bij deze beschouwing, de omstandigheid dat reeds vóór 1 Januari 1910 tot uitbreiding van deze school tot eene volledige meer-uitgebreid-lager-onderwijs-school was besloten, niet afdoende is om aanspraak op de verhoogde Rijksbijdrage te wettigen en deze bijdrage over het jaar 1910 moet worden berekend naar art. 48, 1° b, 7de zinsnede der wet;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit, het bedrag der Rijksbijdragen over 1910 voor deze school vast te stellen op f 9737,57[5].

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, den 27 October 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

LXVI.

BESLUIT *van den 27sten October 1911* (Stbl. *n°. 323), waarbij met wijziging van het besluit van Gedeputeerde Staten van* Zuidholland, *dd. 15 Mei 1911, B n°. 2545 (3de afd.) G.S. n°. 13/1, het bedrag der Rijksbijdrage overeenkomstig art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs voor de bijzondere lagere school te* Maassluis, *Noordvliet,* Noordzijde, *van de Vereeniging voor Christelijk onderwijs aldaar, over het jaar 1910 wordt vastgesteld op f 5483,33.*

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het bestuur der Vereeniging voor Christelijk onderwijs te Maassluis, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, dd. 15 Mei 1911, B n°. 2545 (3de afd.) G.S. n°. 13/1, genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school dier vereeniging, Noordvliet, Noordzijde, aldaar, om de Rijksbijdrage, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 11 September 1911, n°. 194;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 24 October 1911, n°. 7607, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten van Zuidholland de Rijksbijdrage voor deze school over 1910 hebben bepaald op f 5316,67, daarbij overwegende, dat blijkens de aanvrage het bestuur der school van meening is, dat deze gedurende het geheele jaar 1910 zou hebben voldaan aan de eischen, gesteld bij art. 48, 1ste lid, 1°. sub I en II, der wet op het lager onderwijs, en dat voor elk van de boven het wettelijk minimum aanwezige onderwijzers aanspraak zou bestaan op eene Rijksbijdrage, gelijk aan de minimum-wedde volgens art. 26, 1ste lid, sub 2°., dier wet; dat echter volgens den door den schoolopziener in het district 's Gravenhage aan hun college ingezonden staat model O[1], de school niet aan de in de vorige alinea genoemde eischen zou hebben voldaan, aangezien er in 1910 nog niet een negende leerjaar aan de school verbonden was en dat ook aan slechts zeven leerlingen in de drie hoogste klassen tezamen onderwijs in drie der vakken *l*, *m*, *n* en *p* werd gegeven; dat ook uit den aan hun college door den districtsschoolopziener ter inzage verstrekten rooster (door den betrokken arrondissements-schoolopziener geviseerd op 22 Maart 1909) evenmin blijkt, dat in 1910 reeds een negende leerjaar bestond; dat volgens een nader van het schoolbestuur ingekomen bericht, door dat bestuur op 25 Juli 1910, bij de reorganisatie der school nog een rooster van lesuren in duplo zou zijn gezonden aan den arrondissements-schoolopziener, die van dezen, in dato 25 Juli 1910 geviseerd, door het bestuur zou zijn terug ontvangen; dat hun college deze rooster wel is waar niet bekend is, doch dat — mocht al zijn voldaan aan de eischen van leerjaren, vakken en uren — in elk geval aan den eisch van 18 leerlingen, gesteld bij art. 48, 1ste lid, 1°. sub *b*, II, 1ste alinea, der wet, niet wordt voldaan, zoodat ten onrechte voor elk van de vier boven het wettelijk minimum aanwezige onderwijzers de met de minimum-wedde gelijkstaande Rijksbijdrage wordt gevraagd; dat evenwel onomstootelijk vaststaat, dat aan de school gedurende het geheele jaar 1910 gedurende meer dan 10 uur per week in ten minste twee der vakken *l*, *m* en *n* en in vak *p* onderwijs gegeven is, zoodat wel de Rijksbijdrage ingevolge art. 48, 1ste lid, 1°. sub *b*, 5de alinea, der wet kan worden genoten en dus voor elke van ten hoogste drie surnumeraire leerkrachten aanspraak op de met de minimum-wedde volgens art. 26, 1ste lid, sub 2, der wet gelijkstaande Rijksbijdrage aanspraak bestaat; dat op grond van het vorenstaande het aangevraagd bedrag alzoo f 208,33 te hoog is gesteld en verminderd moet worden tot f 5316,67;

dat van het besluit van Gedeputeerde Staten het schoolbestuur bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende dat nà 25 Juli 1910, op welken datum reorganisatie der school heeft plaats gehad, aan alle eischen, gesteld bij art. 48, 1ste lid, 1°. *b*, I en II en voorlaatste zinsnede, zou zijn voldaan, dus ook aan dien, gesteld ten aanzien van het aantal leerlingen, aan welke in de drie hoogste klassen onderwijs wordt gegeven in drie der vakken *l*, *m*, *n* en *p*;

Overwegende, dat blijkens het leerplan en den rooster van lesuren voor het op 1 September 1910 nieuw aangevangen schooljaar — beide stukken op 26 Juli 1910 door den arrondissements-schoolopziener voor „gezien" geteekend — de onderwerpelijke school bij den aanvang van dat schooljaar negen jaarklassen bevatte en dat in élk van de hoogste drie klassen gedurende meer dan 8 uren per week onderwijs werd gegeven in ten minste drie der vakken onder *l*, *m*, *n* en *p* genoemd in art. 2 der wet;

dat mede is gebleken, dat bij dan aanvang van het nieuwe schooljaar het in art. 48, eerste lid, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, der wet gevorderd aantal van 18 leerlingen in de hoogste drie klassen aanwezig was;

dat dus deze school op het tijdstip van hare reorganisatie, waartoe vóór 1 Januari 1910 was besloten, heeft voldaan aan alle eischen om in aanmerking te komen voor Rijksbijdrage, berekend naar den maatstaf sub 1°. *b*, laatste alinea, van art. 48 der Lager-onderwijswet gesteld;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit van Gedeputeerde Staten voornoemd het bedrag der Rijksbijdrage voor de onderwerpelijke school over het jaar 1910 vast te stellen op f 5483,33.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, dat in het *Staatsblad* en te gelijk met het rapport van genoemden Minister in de *Nederlandsche Staatscourant* zal worden geplaatst en waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 27 October 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

LXVII.

31 October 1911
n°. 34.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 2de inspectie tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordholland dd. 19 April 1911, n°. 9, genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school aan het Nassauplein 2, te Haarlem, van de vereeniging „Instituut Oranje-Nassau" voor Christelijk onderwijs aldaar, om de Rijksbijdrage, bedoeld in artikel 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 11 October 1911, n°. 258;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 27 October 1911, n°. 7796, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten van Noordholland bij bovengenoemde besluit de Rijksbijdrage over 1910 voor deze school hebben bepaald op f 5425, waaronder begrepen is eene met de wettelijke minimum-jaarwedde gelijkstaande bijdrage voor drie niet verplichte onderwijzers over het geheele jaar 1910, en voor nog twee zoodanige leerkrachten over de tijdvakken 1 Januari—31 Januari 1910 en 1 Februari —31 December 1910;

dat van het besluit van Gedeputeerde Staten de inspecteur van het lager onderwijs in de 2de inspectie bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat Gedeputeerde Staten bij hunne berekeningen zijn uitgegaan van de opvatting, dat deze school (op 15 Januari 1910 tellende 155 leerlingen, allen boven de zes jaar), waar onderwijs werd gegeven in de vakken *a—i*, *k*, *l*, *m*, *n*, *p*, *s* en *t*, genoemd in artikel 2 der wet tot regeling van het lager onderwijs, zou hebben voldaan aan artikel 59, juncto artikel 48, 1°. *b*, I, voorlaatste zinsnede der Lager-onderwijswet, zooals die laatstelijk is gewijzigd bij de wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202); dat echter uit de opgave model O[1] des districtsschoolopzieners, zoowel als uit den op 27 Augustus 1909 voor „gezien" geteekenden rooster van lesuren blijkt, dat gedurende het geheele jaar in de 8ste en 9de klasse geen onderwijs en in de 7de klasse geen acht uren per week onderwijs werd gegeven in ten minste drie der vakken *l*, *m*, *n* en *p*; dat deze school over het jaar 1910 alzoo niet heeft voldaan aan de eischen, op het bekomen van hoogere bijdrage als meer-uitgebreid-lager-onderwijsschool gesteld en de bijdrage voor de niet verplichte leerkrachten ten onrechte is toegekend naar den maatstaf van artikel 48, 1°. *b*, laatste zinsnede, in plaats van naar dien, bedoeld bij artikel 48, 1°. *b*, zevende zinsnede der wet;

Overwegende, dat de vraag of deze school, tot welker oprichting vóór 1 Januari 1910 besloten was, maar die nog slechts 7 klassen telt, aan artikel II der wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202) aanspraak kan ontleenen op de verhoogde bijdrage, door het bestuur aangevraagd, ontkennend moet worden beantwoord; dat toch artikel II voornoemd, in de wet is opgenomen, omdat de wetgever met het oog op eene te verwachten reorganisatie van dit gedeelte van het onderwijs, niet heeft gewild, dat het meer uitgebreid lager onderwijs zich dadelijk na de invoering der wet zou gaan inrichten naar de eischen, gesteld bij de voorlaatste zinsnede van artikel 48, 1°. *b*, der wet, zooals die gewijzigd is bij de wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202);

dat in verband hiermede artikel II, al. 1, bepaalt, dat alleen die scholen de verhoogde Rijksbijdrage zouden ontvangen, die op 15 Januari 1910 voldeden aan de eischen, die voor het onderwijs in de vakken *l*, *m*, *n* en *p* van artikel 2 der wet gesteld zijn; dat deze strenge eisch van voldoening op 15 Januari 1910 is verzacht voor de in alinea's 2 en 3 bedoelde scholen, waardoor ook deze scholen, die op grond van alinea 1 zouden zijn uitgesloten, zoodra zij voldoen aan de gestelde eischen, de verhoogde Rijksbijdrage kunnen erlangen;

dat echter ook voor die scholen de voldoening aan de gestelde eischen — gedurende de overgangsjaren aan artikel 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede der wet, in verband met artikel II, alinea 1, der wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202) en na dien tijd alleen aan artikel 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede — de voorwaarde voor het verkrijgen der verhoogde Rijksbijdrage blijft; dat deze school echter wel voldoet aan de eischen, in artikel 48, 1ste lid, 1°. *b*, vijfde zinsnede, der wet tot regeling van het lager onderwijs gesteld; dat uit het bovenstaande volgt, dat Gedeputeerde Staten de Rijksbijdrage voor deze school f 1000 te hoog hebben berekend;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit de Rijksbijdrage voor deze school over het jaar 1910 vast te stellen op f 4425.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 31 October 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

LXVIII.

3 November 1911
n°. 41.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door Onzen Commissaris in Noordholland, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten dier provincie, dd. 15 Maart 1911, n°. 8, genomen op de aanvrage van het bestuur der Hulpvereeniging voor Christelijk Nationaal Schoolonderwijs te Broek op Langendijk, om voor de onder zijn bestuur staande lagere school, Dorpstraat 177, aldaar, de Rijksbijdragen te bekomen, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 18 October 1911, n°. 241;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 31 October 1911, n°. 7883, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten van Noordholland bij bovengenoemd besluit het bedrag der Rijksbijdragen voor deze school hebben bepaald op f 4964,71, waaronder f 87 voor herhalingsonderwijs;

dat van het besluit van Gedeputeerde Staten Onze Commissaris in Noordholland bij Ons in beroep is gekomen,

daarbij aanvoerende, dat ingevolge art. 59, jo. art. 49, tweede lid, der Lager-onderwijswet de bijdrage voor het herhalingsonderwijs voor niet meer dan 192 uren kan worden genoten, tenzij dit aantal door Gedeputeerde Staten op een hooger cijfer is vastgesteld; dat Gedeputeerde Staten van Noordholland eerst bij besluit van 8 Maart 1911, n°. 45, voor de genoemde school het maximum aantal uren hebben verhoogd tot 290; dat deze nadere vaststelling, eerst in 1911 geschied, geen aanspraak kan geven op Rijksbijdrage over 1910 voor meer dan 192 uren, omdat die aanspraak eerst bestaat, wanneer het hooger cijfer door Gedeputeerde Staten is vastgesteld, en in dit geval die aanspraak nog niet aanwezig was toen de Rijksbijdrage werd aangevraagd; dat dus Gedeputeerde Staten voor genoemde school de bijdrage voor het herhalingsonderwijs ten onrechte over 290 in plaats van over 192 uren hebben toegekend en haar derhalve 98 × f 0,30 = f 29,40 te hoog hebben vastgesteld;

Overwegende: dat art. 49, 2de lid, der wet tot regeling van het lager onderwijs, geen termijn noemt, binnen welken Gedeputeerde Staten gebruik moeten maken van de bevoegdheid, hun bij dit wetsvoorschrift toegekend, om, den inspecteur van het lager onderwijs gehoord, het aantal lesuren dat voor eene Rijksbijdrage wegens herhalingsonderwijs in aanmerking kan komen, met inachtneming van het wettelijk maximum, op een hooger cijfer dan van 192 vast te stellen;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

het beroep ongegrond te verklaren, en het bedrag der Rijksbijdragen voor deze school over 1910 vast te stellen op f 4964,71.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 3 November 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

LXIX.

6 November 1911
n°. 65.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 2de inspectie tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordholland dd. 26 April 1911, n°. 17, genomen op de aanvrage van het bestuur der vereeniging „Burgerschool met den Bijbel", te Amsterdam, om voor de bijzondere lagere school aldaar, Keizersgracht 345, te bekomen de Rijksbijdragen, bedoeld bij art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 11 October 1911, n°. 242;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 2 November 1911, n°. 7925, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten van Noordholland bij voormeld besluit het bedrag der Rijksbijdragen voor deze school over het jaar 1910 hebben bepaald op f 3673,24; dat van dit besluit de inspecteur van het lager onderwijs in de 2de inspectie bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat in dit bedrag o. m. begrepen is eene met de wettelijke minimum-jaarwedde gelijkstaande bijdrage voor drie niet verplichte onderwijzeressen over het tijdvak, resp. van 1 Januari—1 September 1910, 1 September—1 October 1910 en 1 October—31 December 1910; dat Gedeputeerde Staten bij deze berekening zijn uitgegaan van de opvatting, dat deze school gedurende het geheele jaar 1910 zou hebben voldaan aan het bepaalde bij art. 59, j°. art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, der Lager-onderwijswet, zooals die laatstelijk is gewijzigd bij de wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202); dat blijkens de opgave model O[1] des districtsschoolopzieners deze school aan die bepaling niet heeft voldaan, vermits aan de 7de klasse minder dan 8 uren per week onderwijs is gegeven in de vereischte vakken; dat uit de op 31 Augustus 1910 en 27 October 1910 voor „gezien" geteekende roosters van lesuren blijkt, dat van 1 September af wèl aan evengenoemde bepaling is voldaan; dat alzoo de bijdrage voor de niet verplichte leerkrachten over het tijdvak van 1 Januari—31 Augustus 1910 ten onrechte is toegekend naar den maatstaf van art. 48, 1°. *b*, laatste zinsnede, der wet;

Overwegende, dat het in beroep aangevoerde juist is, en voormelde school mitsdien over het tijdvak 1 Januari—1 September 1910 recht heeft op een Rijksbijdrage voor onderwijzers krachtens art. 48, 1°. *b*, 6de zinsnede, der wet, en over het tijdvak 1 September 1910—31 December 1910 op de Rijksbijdrage voor onderwijzers krachtens art. 48, 1°. *b*, laatste zinsnede, der wet;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit, het bedrag der Rijksbijdragen voor deze school over het jaar 1910 vast te stellen op f 3339,90½.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 6 November 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

LXX.

7 November 1911
n°. 38.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 2de inspectie, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, dd. 1 Mei 1911, G.S. n°. 18/1, genomen op de aanvrage van de Vereeniging tot instandhouding eener bijzondere school voor meer uitgebreid lager onderwijs aan het Noordeinde te Leiden, om voor de bijzondere lagere school aldaar, Noordeinde 38, te

bekomen de Rijksbijdragen, bedoeld bij art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, adviezen van 2 Augustus 1911, n°. 172 en 18 October 1911, n°. 172/64;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 3 November 1911, n°. 7882, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende: dat Gedeputeerde Staten de Rijksbijdragen voor deze school over 1910 hebben bepaald op f 9059,71½, waaronder begrepen is eene met de wettelijke minimum-jaarwedde gelijkstaande bijdrage voor vier niet verplichte onderwijzers gedurende het geheele jaar 1910 en voor nog twee zoodanige leerkrachten over het tijdvak respectievelijk van 1 Januari—31 October 1910 en van 1 November—31 December 1910;

dat van het besluit van Gedeputeerde Staten de inspecteur bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat Gedeputeerde Staten bij deze berekening zijn uitgegaan van de opvatting, dat deze school gedurende het geheele jaar 1910 zou hebben voldaan aan het bepaalde bij art. 59, jo. art. 48, 1°. *b*, I, en voorlaatste zinsnede, der Lager-onderwijswet, zooals die laatstelijk is gewijzigd bij de wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202); dat echter uit den op 29 Juni 1910 voor „gezien" geteekenden rooster van lesuren voor den cursus 1 Juli 1910—30 Juni 1911 blijkt, dat aan deze school, die op 1 Januari 1910 wel aan de gestelde eischen voldeed, in de 7de klasse in plaats van drie slechts twee der vakken *l*, *m*, *n* en *p* (n.l. de vakken *l* en *m*) werden onderwezen; dat daarna blijkens een dor het schoolbestuur op 8 September 1910 opgemaakten gewijzigden rooster van lesuren, ook het vak wiskunde in de 7de klasse werd onderwezen; dat, hoewel deze rooster van lesuren bezwaarlijk reeds op 30 Augustus te voren voor „gezien" kan zijn geteekend, moet worden aangenomen, dat de school, sedert het vak wiskunde werd onderwezen, weder tot bovenbedoeld type kwam te behooren; dat deze school alzoo van af 1 Juli 1910 tot den datum waarop het vak *p* onder de leervakken der 7de klasse werd opgenomen, niet heeft voldaan aan de eischen om voor eene hoogere bijdrage als meer uitgebreid lager onderwijsschool in aanmerking te komen, zoodat de bijdrage voor de niet verplichte onderwijzers over dat tijdvak ten onrechte is toegekend naar den maatstaf van art. 48, 1°. *b*, laatste zinsnede, der wet;

Overwegende: dat blijkens ingewonnen berichten, deze school tien leerjaren telt; dat volgens het schoolbestuur hiervan zeven leerjaren den zoogenaamden onderbouw der school vormen en hetzelfde omvatten als zes leerjaren, bedoeld in de wet, en vervolgens drie leerjaren voor drie vervolgklassen den zoogenaamden bovenbouw der school vormen; dat waar de drie vervolgklassen inderdaad het karakter van meer uitgebreid lager onderwijs dragen en één geheel uitmaken, tegen een onderbouw van zeven klassen geen bezwaar bestaat en evenmin van invloed is de omstandigheid, dat in de zevende klasse in een drietal talen enkele uren onderwijs wordt gegeven; dat de drie vervolgklassen 8ste, 9de en 10de, inderdaad het karakter dragen van de leerjaren voor het meer uitgebreid lager onderwijs als bedoeld in de wet; dat zulks o. m. hieruit blijkt, dat uit de tiende klasse, en nimmer uit de negende, leerlingen het examen voor meer uitgebreid lager onderwijs en het toelatingsexamen tot de vierde klasse eener hoogere burgerschool deden; dat uit het bovenstaande volgt, dat het tiende leerjaar kan geacht worden het negende leerjaar eener lagere school, als bedoeld in de wet, te zijn;

dat met het oog op deze omstandigheid het beroep niet gegrond is;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het bestreden besluit, het bedrag der Rijksbijdragen voor deze school over 1910 vast te stellen op f 9059,71½.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 7 November 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

LXXI.

11 November 1911
n°. 34.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 1ste inspectie tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant dd. 6 April 1911, G, n°. 300, 2de afd., 1ste bur., genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school aan de Elzenstraat te Tilburg van het Zedelijk Lichaam „Ursula's Zusters", te Venray, om de Rijksbijdragen, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 30 Augustus 1911, n°. 189, en 18 October 1911, n°. 189/65;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 8 November 1911, n°. 8015, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten het bedrag der Rijksbijdragen voor deze school over 1910 hebben bepaald op f 3385,32½, waarin o. m. is begrepen eene met de wettelijke minimum-jaarwedde gelijkstaande bijdrage voor eene niet verplichte onderwijzeres over het geheele jaar 1910 en voor nog drie niet verplichte onderwijzeressen over het tijdvak, respectievelijk van 1 Januari tot en met 30 September 1910, van 1 October tot en met 31 December 1910 en van 10 Augustus tot en met 31 December 1910;

dat van dit besluit van Gedeputeerde Staten de inspecteur bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat Gedeputeerde Staten zijn uitgegaan van de meening, geheel in overeenstemming met de door den schoolopziener in het district Tilburg verstrekte opgaaf model O¹, dat deze school, op 15 Januari 1910 tellende 46 leerlingen, en waar onderwijs werd gegeven in de vakken *a*—*i*, *k*—*p* en *t*, gedurende het geheele jaar 1910 zou hebben voldaan aan het bepaalde bij art. 59, juncto art. 48, 1°. *b*, II, en voorlaatste zinsnede der Lager-onderwijswet, zooals die laatstelijk is gewijzigd bij de wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202); dat evenwel uit den op 8 September 1909 voor „gezien" geteekenden rooster van lesuren blijkt, dat het onderwijs, hetwelk aan deze school werd gegeven, niet voldeed aan den eisch, gesteld bij art. 59, 1ste lid, 2de en 3de der Lager-onderwijswet; dat echter mede uit den op 6 September 1910 voor „gezien" geteekenden rooster blijkt, dat met den cursus, aanvangende op 15 September 1910, het onderwijs, hetwelk aan deze school gegeven werd, voldeed aan de eischen, gesteld bij art. 59, 1ste lid, 2de en 3de; dat uit laatstgemelden rooster tevens kan worden afgeleid, dat de school op 15 September 1910 kwam te voldoen aan het bepaalde bij art. 48, 1°. *b*, I, en voorlaatste zinsnede, der meergenoemde Lager-onderwijswet; dat, zoo dit laatste werkelijk het geval kan zijn, uit het

bovenstaande volgt, dat deze school slechts van af 15 September 1910 voor eene Rijksbijdrage kan in aanmerking komen, terwijl zij in geen geval voor het tijdvak van 1 Januari —14 September 1910 daarvoor in aanmerking komen kan;

Overwegende: dat des inspecteurs bewering, dat het onderwijs aan deze school over het tijdvak van 1 Januari— —15 September 1910 niet heeft voldaan aan den eisch, gesteld in art. 59, 1ste lid, 2°. en 3°. der Lager-onderwijswet, kennelijk hierop steunt, dat op den op 8 September 1909 door den arrondissements-schoolopziener voor „gezien" geteekenden rooster van lesuren voor het schooljaar 1909—1910 vak *a* niet is vermeld; en het onderwijs in de vakken *a—i* en *k* niet is gegeven gedurende ten minste twintig uur per week;

dat intusschen het niet uitdrukkelijk vermelden van vak *a* op den bovenbedoelden rooster klaarblijkelijk aan een misstelling is toe te schrijven;

dat het onderwijs in de vakken *a—i* en *k* met inachtneming van het omtrent dit laatste vak bepaalde in art. 59, 1ste lid, sub 3, der Lager-onderwijswet, gedurende ten minste 14 uur per week is gegeven;

dat dit urenta] aan den eisch der wet voldoet, nu art. III der wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202) op deze school van toepassing is;

dat mitsdien des inspecteurs bewering, dat deze school over het tijdvak 1 Januari—15 September 1910 niet voor eene Rijksbijdrage in aanmerking komt, onjuist is;

dat evenwel Gedeputeerde Staten bij hun meervermeld besluit de bijdrage over evengenoemd tijdvak ten onrechte hebben bepaald volgens art. 48, 1°. *b*, laatste zinsnede der wet;

dat immers blijkens den op 8 September 1909 door den arrondissements-schoolopziener voor „gezien" geteekenden rooster van lesuren, welke tot en met 14 September 1910 aan deze school is gevolgd, in de eerste klasse, overeenstemmende met het zevende leerjaar van eene school met negenjarigen cursus, in niet meer dan twee der vakken, onder *l*, *m*, *n* en *p* in art. 2 der wet genoemd, onderwijs is gegeven, en derhalve de school gedurende meergenoemd tijdvak aan één der eischen voor het in aanmerking komen voor de Rijksbijdrage volgens art. 48, 1°. *b*, laatste zinsnede, der wet, niet heeft voldaan;

dat de school over dit tijdvak wel heeft voldaan aan het bepaalde bij art. 48, 1°. *b*, 5de zinsnede, der wet;

dat zij dus over dat tijdvak recht heeft op de Rijksbijdrage volgens art. 48, 1°. *b*, 6de zinsnede, en over het tijdvak van 15 September—31 December 1910 op de Rijksbijdrage volgens art. 48, 1°. *b*, laatste zinsnede, der wet;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit, het bedrag der Rijksbijdragen voor deze school over het jaar 1910 vast te stellen op f 2903,65½.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 11 November 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

LXXII.

14 December 1911
n°. 25.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 2de inspectie tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordholland, dd. 26 April 1911, n°. 20, genomen op de aanvrage van het R.-K. Parochiaal Kerkbestuur van O. L. Vrouw Onbevlekt Ontvangen, te Amsterdam, om voor de bijzondere lagere school aldaar, Haarlemmer Houttuinen 53/55, te bekomen de Rijksbijdragen, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, adviezen van 11 October 1911, n°. 239, en 29 November 1911, n°. 239/74;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 12 December 1911, n°. 8705, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende: dat Gedeputeerde Staten van Noordholland bij voormeld besluit het bedrag der Rijksbijdragen voor deze school over het jaar 1910 hebben bepaald op f 11 517,63;

dat van dit besluit de inspecteur van het lager onderwijs in de 2de inspectie bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat in dit bedrag o. m. begrepen is eene met de wettelijke minimum-jaarwedde gelijkstaande bijdrage voor 4 niet verplichte onderwijzeressen over het geheele jaar 1910;

dat Gedeputeerde Staten bij deze berekening zijn uitgegaan van de opvatting, dat deze school gedurende het geheele jaar 1910 zou hebben voldaan aan het bepaalde bij art. 59, jo. art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, der Lager-onderwijswet, zooals die laatstelijk is gewijzigd bij de wet van 14 Juli 1910 *(Staatsblad* n°. 202); dat uit de roosters van lesuren evenwel blijkt, dat deze school eerst van af 1 September 1910 aan bovengenoemde bepaling heeft voldaan, aangezien vóór dezen datum aan de 7de en 8ste klasse, behalve in de vakken van gewoon lager onderwijs, in niet meer dan twee der vakken *l*, *m*, *n* en *p* onderwijs werd gegeven, nl. in de vakken *l* en *m*; dat de Rijksbijdrage voor de niet verplichte leerkrachten over het tijdvak 1 Januari—1 September 1910 alzoo ten onrechte is berekend naar den maatstaf van art. 48, 1°. *b*, laatste zinsnede, der wet;

Overwegende: dat het in beroep aangevoerde juist is en mitsdien aan deze school over het tijdvak 1 Januari—1 September 1910 toekomt eene Rijksbijdrage volgens art. 48, 1°. *b*, 7de zinsnede, der wet en over de overige maanden van dat jaar eene Rijksbijdrage volgens art. 48, 1°. *b*, laatste zinsnede, der wet;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit, het bedrag der Rijksbijdragen voor deze school over het jaar 1910 vast te stellen op f 11 184,30.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

's Gravenhage, 14 December 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

HEEMSKERK.

LXXIII.

18 December 1911
n°. 14.

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het bestuur der bijzondere lagere school van de Vereeniging tot stichting en instandhouding van Christelijke scholen voor lager en meer uitgebreid lager onderwijs te Gouda, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, dd. 22 Mei 1911, B. n°. 2500, 3de afd. G. S. n°. 6/1, genomen op de aanvrage van genoemd bestuur om voor zijne school aan de Gouwe te Gouda te bekomen de Rijksbijdragen, bedoeld in artikel 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 22 November 1911, n°. 215;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 15 December 1911, n°. 8738, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten de Rijksbijdragen voor deze school over 1910 hebben bepaald op f 2777,41, daarbij overwegende, dat het aantal kinderen in de drie hoogste klassen, zoowel volgens den staat O[1] van den schoolopziener in het district Gouda, als volgens nader schrijven van het schoolbestuur dd. 28 April 1911, op 15 Januari 1910 slechts 11 bedroeg;

dat reeds op dien grond voor het geheele jaar 1910 de Rijksbijdrage ingevolge artikel 48, 1ste lid, 1°. sub *b*, I en II, voorlaatste en laatste zinsnede, voor deze school niet kan worden genoten;

dat nu wel het bestuur der school toch aanspraak op de in de vorige alinea genoemde Rijksbijdrage over 1910 meent te kunnen doen gelden, aangezien de school op 1 September 1910 aan alle daarvoor bij de wet gestelde eischen is komen te voldoen, aangezien op dat tijdstip ook het aantal kinderen in de drie hoogste klassen was gestegen tot boven 18;

dat volgens de wet bij de berekening van de in artikel 48 geregelde Rijksbijdragen tot grondslag moet worden genomen het aantal kinderen, bedoeld in het zesde lid van artikel 24, d. i. dus het aantal kinderen, op 15 Januari, waarvan in het zevende lid slechts afgeweken wordt voor in den loop van het jaar opgerichte scholen; dat mitsdien, waar het aantal kinderen in de drie hoogste klassen op 15 Januari 1910 slechts 11 bedroeg, door het schoolbestuur de Rijksbijdrage over 1910 niet tot het gevraagde bedrag kan worden genoten; dat echter gedurende het geheele jaar 1910 aan de school gedurende meer dan 10 uur per week onderwijs in ten minste twee der vakken *l*, *m* en *n*, en in vak *p* gegeven is, zoodat wel is voldaan aan de eischen, gesteld in artikel 48, 1ste lid, 1°. sub *b*, 5de alinea der wet; in verband waarmede dan ook over het volle jaar voor een boven het wettelijk minimum aanwezigen onderwijzer aanspraak op de met de minimum-wedde gelijkstaande Rijksbijdrage bestaat; dat dus aan de onderwerpelijke school over 1910 eene Rijksbijdrage in de kosten van het onderwijzend personeel kan worden toegekend, berekend als volgt:

voor het hoofd	f 1100,—
voor den onderwijzer Smit	918,75
voor den onderwijzer Wesseling (1 Jan.—31 Aug.)	425,—
voor de onderwijzeres Petersen (1 Sept.—31 Dec.)	258,33½
Totaal	f 2702,08½

dat van het besluit van Gedeputeerde Staten het schoolbestuur bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat de aanvrage gebaseerd is op het feit, dat genoemde school op 15 Januari 1910 voldeed aan de eischen, gesteld betreffende vakken en lesuren in artikel 48, 1ste lid, 1°. *b*, I en II; dat evenwel het aantal leerlingen der 7de, 8ste en 9de klasse op dien datum te zamen elf bedroeg; dat derhalve te dezen opzichte niet voldaan werd aan de gestelde voorwaarde van achttien leerlingen; dat evenwel bij den aanvang van den nieuwen cursus op 1 September 1910 dat aantal 19 bedroeg, en de school dus in den loop van 1910 aan alle gestelde eischen is komen te voldoen, en gedurende de maanden September tot en met December 1910 aan die eischen heeft voldaan; dat van dezen nieuwen toestand (nl. dien op 1 September 1910) mededeeling is gedaan aan de schoolopzieners in het district en in het arrondissement Gouda; dat het aantal leerlingen op 15 Januari 1910 76 bedroeg, en het bestuur der school aanspraak meent te mogen maken op de uitkeering van de minima-jaarwedden van het hoofd, van één verplichten onderwijzer en van drie surnumeraire onderwijzers, en een bedrag, dienovereenkomstig, als Rijksbijdrage over 1910 bij Gedeputeerde Staten heeft aangevraagd; dat het bestuur deze meening grondt op artikel II, 2de zinsnede van de wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202) tot wijziging der wet tot regeling van het lager onderwijs, waarin staat: „Met scholen als in het eerste lid bedoeld, worden gelijkgesteld de scholen, welke in den loop van 1910 aan de gestelde eischen komen te voldoen, mits worde aangetoond dat vóór 1 Januari 1910 tot hare oprichting of reorganisatie was besloten;

dat het bestuur meent, dat de uitdrukking „deze eischen" zoowel betrekking heeft op het aantal leerlingen der vervolgklassen als de te onderwijzen vakken en het aantal uren, dat in bedoelde vakken wordt les gegeven; dat Gedeputeerde Staten van Zuidholland bij besluit van 22 Mei 1911 evenwel eene bijdrage hebben toegekend, afwijkende van het bedrag der aanvrage van het schoolbestuur, omdat het aantal leerlingen in de drie vervolgklassen op 15 Januari 1910 slechts elf bedroeg en dat dit college verwijst naar artikel 24, 6de lid, der wet tot regeling van het lager onderwijs, waaruit zou moeten blijken, dat het aantal leerlingen op 15 Januari tot grondslag dient van de berekening van de Rijksbijdrage; dat het bestuur juist geheel daarmede in overeenstemming heeft gevraagd de minima-jaarwedden van een verplichten onderwijzer en drie surnumeraire onderwijzers; dat Gedeputeerde Staten, aangezien de school voldaan heeft aan de in artikel 48, 1ste lid, 1°. sub *b*, alinea 5, gestelde eischen omtrent vakken en lesuren, eene bijdrage heeft toegekend, zijnde de minima-jaarwedden van het hoofd, van één verplichten en één surnumerairen onderwijzer; dat het bestuur van meening is dat het bepaalde in artikel 24, 6de lid, onmogelijk te niet kan doen, wat bepaald is in artikel II, 2de zinsnede, van de wet van 14 Juli 1910, en de school in 1910 werkelijk aan alle eischen is komen te voldoen, en daarna gedurende vier volle maanden van dat jaar voldaan heeft;

Overwegende, dat uit een nader ingesteld onderzoek is gebleken, dat deze school reeds op 1 Januari 1910 negen jaarklassen bevatte, en dat in elk van de hoogste drie klassen gedurende meer dan 8 uren per week onderwijs werd gegeven in ten minste drie der vakken onder *l*, *m*, *n* en *p*, genoemd in artikel 2 der wet;

dat echter eerst bij den aanvang van het nieuwe schooljaar op 1 September 1910, het in artikel 48, 1ste lid, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, der wet gevorderd aantal van 18 leerlingen in de hoogste drie klassen aanwezig was;

dat derhalve deze school van 1 September 1910 tot en met 31 December 1910 in aanmerking komt voor eene Rijksbijdrag, berekend naar den maatstaf van artikel 48, 1ste lid, 1°. sub *b*, laatste alinea der wet;

dat ten opzichte van de berekening van de verhoogde Rijksbijdrage over laatstbedoeld tijdstip van geen invloed is de omstandigheid, dat het aantal leerlingen op 15 Januari 1910 slechts 11 bedroeg, daar de voorwaarde, dat het meer uitgebreid lager onderwijs in de drie hoogste klassen door ten minste 18 leerlingen moet worden genoten, niet samenhangt met de bepaling in artikel 24, alinea 6, dat het aantal leerlingen op 15 Januari tot groodslag strekt voor de toepassing van dat artikel;

dat overigens de school over het tijdvak van 1 Januari tot 1 September 1910 voldaan heeft aan de eischen, gesteld in artikel 48, 1ste lid, 1°. sub *b*, 5de alinea, der wet;

en zij derhalve aanspraak heeft op eene Rijksbijdrage, berekend naar den maatstaf van artikel 48, 1ste lid, 1°. sub *b*, 6de alinea, der wet;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden beluit van Gedeputeerde Staten, voornoemd, het bedrag der Rijksbijdragen voor deze school over 1910 vast te stellen op f 3177,40½.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

's Gravenhage, 18 December 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

LXXIV.

23 December 1911
n°. 23.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den inspecteur van het lager onderwijs in de 2de inspectie, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, dd. 29 Mei 1911, G.S. n°. 4/1, genomen op de aanvrage van het bestuur der bijzondere lagere school aan het Westeinde E n°. 152 te Voorburg, van de Delflandsche Schoolvereeniging aldaar, om de Rijksbijdrage, bedoeld in art. 59 der wet tot regeling van het lager onderwijs, over het jaar 1910;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, adviezen van 30 Augustus 1911, n°. 192, en van 6 December 1911, n°. 192/77;

Op de voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 21 December 1911, n°. 8844, afdeeling Lager Onderwijs;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten bij voormeld besluit het bedrag der Rijksbijdrage voor deze school over 1910 hebben vastgesteld op f 2264,86;

dat van het besluit van Gedeputeerde Staten de inspecteur bij Ons in beroep is gekomen, daarbij aanvoerende, dat Gedeputeerde Staten zijn uitgegaan van de meening, dat deze school het geheele jaar 1910 voldaan heeft aan het bepaalde bij art. 59, juncto art. 48, 1°. *b*, voorlaatste zinsnede, der wet op het lager onderwijs, zooals die is gewijzigd bij de wet van 14 Juli 1910 (*Staatsblad* n°. 202) o. a. op dezen grond, dat de 8ste, 9de en 10de leerjaren dezer school zijn gelijk te stellen met de 7de, 8ste en 9de leerjaren van scholen, als bedoeld in art. 48, 1°. *b*, II, van genoemde wet; dat echter in verband met het bepaalde bij art. 48, 1°., laatste zinsende, de vraag rijst, of het 10de leerjaar dezer school voor de toepassing van het bepaalde sub *b*, II, en voorlaatste zinsnede, niet buiten aanmerking had moeten blijven;

Overwegende, dat blijkens nader ingewonnen ambtsberichten, deze school tot 1 October 1910 tien leerjaren telde;

dat volgens het schoolbestuur hiervan zeven leerjaren den zoogenaamden onderbouw der school vormden en gelijk zijn te stellen met de zes leerjaren voor het gewoon lager onderwijs, zoodat de 8ste, 9de en 10de leerjaren zijn aan te merken als de drie leerjaren, bedoeld in art. 48, 1°. sub *b*, II, der wet op het lager onderwijs;

Overwegende, dat de zevende klasse inderdaad gerekend kan worden te behooren tot den onderbouw der school, hetgeen o. m. hieruit blijkt, dat uit de zevende klasse leerlingen het toelatingsexamen voor gymnasium of hoogere burgerschool doen;

dat waar de drie vervolgklassen inderdaad het karakter van meer uitgebreid lager onderwijs dragen en één geheel uitmaken, het tiende leerjaar kan geacht worden te zijn „het 9de leerjaar eener lagere school", in den zin als in art. 48, 1ste lid, 1°., laatste zinsnede, is bedoeld;

dat evenwel, zooals boven is overwogen, met 1 October 1910 het 10de leerjaar is vervallen;

dat uit een en ander volgt, dat over het tijdvak van 1 Januari tot 1 October 1910 voor deze school aanspraak bestaat op eene Rijksbijdrage, berekend ingevolge art. 48, 1ste lid, 1°. *b*, laatste zinsnede;

dat over het tijdvak van 1 October—31 December 1910 voor deze school welke niet uitsluitend door meisjes is bezocht, en waar het vak onder *p* van art. 2 genoemd niet is onderwezen, aanspraak bestaat op eene Rijksbijdrage, berekend ingevolge art. 48, 1ste lid, 1°. *b*, 3de zinsnede;

Gezien de wet tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit, het bedrag der Rijksbijdrage voor deze school over 1910 vast te stellen op f 2165,97.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

's Gravenhage, 23 December 1911.

WILHELMINA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

BIJLAGE AA.

VERSLAGEN

over het jaar 1911 aan de Regeering uitgebracht betreffende de in dat jaar van Rijkswege gesubsidieerde gemeentelijke en bijzondere scholen voor zwakzinnigen.

I. **Openbare school te Arnhem.**

II. **Openbare school te Dordrecht.**

III. **Openbare scholen te 's Gravenhage.**

IV. **Openbare school te Rotterdam.**

V. **Openbare school te Haarlem.**

VI. **Openbare school te Utrecht.**

VII. **Bijzondere school te Ermelo** *(van de Vereeniging tot Opvoeding en Verpleging van Idioten en Achterlijke Kinderen, gevestigd te Utrecht).*

VIII. **Bijzondere school te Renkum** *(van de Vereeniging tot het verzorgen, opvoeden en onderwijzen van Zwakzinnige Kinderen, gevestigd te Utrecht).*

IX. **Bijzondere school te Rotterdam** *(van de Vereeniging voor Christelijk Onderwijs aan Zwakzinnige Kinderen te Rotterdam, gevestigd te Rotterdam).*

X. **Bijzondere scholen te Amsterdam** *(van de Vereeniging voor spraakgebrekkige en achterlijke kinderen, gevestigd te Amsterdam).*

XI. **Bijzondere school te Amsterdam** *(van de Vereeniging tot oprichting en instandhouding van Christelijke Scholen voor Zwakzinnigen te Amsterdam).*

I.

VERSLAG *over het jaar 1911 omtrent de Openbare Buitengewone School voor Lager Onderwijs te Arnhem.*

Inlichtingen van algemeenen aard. Onderwijs.

In de organisatie van het onderwijs werd in het afgeloopen jaar geen wijziging gebracht. Uitteraard werd zooveel mogelijk concreet, practisch en waar noodig individueel onderwijs gegeven.

De meeste leerlingen der hoogste klasse verlieten de school. De resultaten van het onderwijs waren bevredigend. De leerlingen rekenden vaardig tot 100 en konden eenvoudige bewerkingen met geheele getallen tot 1000 goed uitvoeren, hadden juiste voorstellingen van de meest gebruikte maten en gewichten en konden zich behelpen met geld, welk resultaat bereikt werd door veel met papieren munten te rekenen. Zij konden in een eenvoudig boekje lezen, hadden geleerd zich begrijpelijk uit te drukken en konden een eenvoudig briefje zonder grove taalfouten schrijven. Zij waren in handenarbeid en vrouwelijke handwerken zoover gevorderd, dat er alle reden tot tevredenheid bestond.

De jongens zijn dan ook allen op één na vrij goed terecht gekomen; de meisjes kwamen in de huishouding.

Klassen-indeeling.

Na het vertrek der hoogste klasse is een nieuwe aangenomen. Het aantal klassen bleef dus 6.

Leerplan. Leervakken.

Het leerplan omvat de verplichte vakken, benevens spreekoefeningen. In de hoogste klasse wordt in den vorm van eenvoudige vertellingen een weinig medegedeeld betreffende bekende personen uit onze geschiedenis, terwijl ook iets — uitteraard weinig — geleerd wordt van de aardrijkskunde, zoodat de namen der provinciën, eenige groote steden en enkele rivieren bekend zijn.

Het slöjdonderwijs is thans geheel geregeld en wordt volledig onderwezen. Ten behoeve van dit onderwijs waren reeds in 1909 eenige werkbanken en gereedschappen aangeschaft; in 1910 is mede voor een aanzienlijk bedrag aangekocht. De twee hoogste klassen hebben geregeld houtarbeid; de 6de klasse 3 maal, de 5de klasse 1 maal per week. De overige middagen hebben deze twee klassen kartonarbeid, die ook onderwezen wordt aan de 4de en gedeeltelijk aan de 3de klasse. De laagste klassen hebben in plaats van hout- en kartonslöjd: bouwen, mozaïkleggen, vlechten, knippen en plakken. Kleiarbeid wordt aan de twee hoogste klassen occasionneel gegeven, aan de vier andere klassen geregeld 1 keer per week. Terwijl de jongens hout- en kartonslöjd hebben, wordt aan de meisjes les gegeven in de nuttige handwerken.

Leerlingen.

De gezondheidstoestand der leerlingen is over het algemeen goed te noemen. Het uiterlijk van sommige kinderen wijst er op, dat zij lichamelijk zwak zijn, en dat een verblijf in den zomer in eene vacantiekolonie voor hen van hoog belang zou zijn. Te betreuren is het dan ook, dat zij in de bestaande vacantiekolonie niet worden opgenomen, omdat zij dikwijls bijzondere hulp en leiding noodig hebben.

Het gedrag der leerlingen in de school is goed, waartoe de bekwame leiding der onderwijzers zeer zeker veel bijdraagt. Sommigen zijn op straat en tehuis zeer lastig. Zoo is één jongen wegens diefstal door den strafrechter ter beschikking van de Regeering gesteld. Op voorstel van het hoofd der school, die hiervoor bij dezen zijne groote erkentelijkheid betuigt, is de jongen in een internaat voor zwakzinnigen geplaatst. Nu hij uit de voor hem verderfelijke omgeving is weggenomén, bestaat er zeer veel kans ,dat er nog iets goeds van hem komt.

Een andere jongen, die het op straat te bont maakte, is door de zorgen van particulieren in een internaat geplaatst.

Een leerling, die zeer slecht de school bezocht, hetgeen uitsluitend de schuld der ouders is, is met toestemming van den districts-schoolopziener van de school verwijderd.

Maatschappelijke kring. Schoolgeld.

Het grootste deel der leerlingen behoort tot den mingegoeden stand, hetgeen blijkt uit de omstandigheid, dat van degenen, die in den loop van het jaar de school bezochten, 9 het volle schoolgeld van f 12 betaalden en 4 het verminderd schoolgeld van f 6. Van de 91 leerlingen, die op 31 December 1911 de school bezochten, waren 78 kosteloos geplaatst.

Geneeskundig onderzoek.

Het geneeskundig onderzoek geschiedde door de drie schoolartsen, op dezelfde wijze als vorige jaren.

Aantal leerlingen.

Het aantal leerlingen bedroeg op 1 Januari 1911: 90. In den loop van het jaar zijn 20 leerlingen afgeschreven, terwijl 21 leerlingen zijn opgenomen. Op 31 December 1911 bedroeg het aantal leerlingen dus 91, hetgeen blijkt uit onderstaande tabel.

1 Januari 1911:

	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
	61	29	90
Ingeschreven:			
15 Maart	1		1
17 Mei	11	6	17
1 September	1		1
14 September	1		1
2 October		1	1
Totaal	75	36	111
Afgeschreven:			
28 Januari	1		1
1 Februari	1		1
28 Februari	1		1
3 Maart		1	1
11 Maart	1		1
18 Maart	1		1
1 April		1	1
8 April	1		1
1 Mei	1		1
6 Mei		1	1
15 Mei	2	1	3
1 Juli	1	1	2
10 Juli	1		1
28 Augustus	1		1
20 September	1		1
1 December	2		2
31 December 1911	60	31	91

Afschrijving.

Redenen van afschrijving:

3 leerlingen verlieten de gemeente;

1 leerling is van school verwijderd wegens slecht schoolbezoek;

2 leerlingen zijn in een gesticht geplaatst;

2 meisjes zijn tusschentijds door de ouders van school genomen en zijn in de huishouding gekomen;

12 leerlingen (3 meisjes en 9 jongens) verlieten van uit de hoogste klasse de school. De meisjes kwamen in de huishouding. Van de jongens werden:

1 fietsenreparateur;

1 boek- en steendrukker;

1 boekbinder;

1 touwslager;

2 loopjongen;

1 krantenlooper;

1 kwam op een aardewerkfabriek;

1 niets.

Leeftijd.

De leeftijd der leerlingen blijkt uit de volgende tabel, den toestand aangevende op 31 December 1911:

	Jongens.	Meisjes.
1 Januari 1904 t/m 31 December 1904	4	3
1 ,, 1903 ,, 31 ,, 1903	5	7
1 ,, 1902 ,, 31 ,, 1902	14	2
1 ,, 1901 ,, 31 ,, 1901	11(2)	4
1 ,, 1900 ,, 31 ,, 1900	7(1)	7
1 ,, 1899 ,, 31 ,, 1899	13(1)	2(1)
1 ,, 1898 ,, 31 ,, 1898	4(3)	4(1)
1 ,, 1897 ,, 31 ,, 1897	—(1)	2(1)
1 ,, 1896 ,, 31 ,, 1896	2(6)	—(1)
1 ,, 1895 ,, 31 ,, 1895	—(1)	—(1)
	60(15)	31(5)

De tusschen haakjes geplaatste getallen betreffen de in den loop van het jaar afgeschreven leerlingen.

Personeel.

Onderstaande tabel geeft een overzicht van het personeel, dat in den loop van het jaar aan de school werkzaam was.

Betrekking.	Naam.	Datum van infunctietreding.	Akten van bekwaamheid.	Salaris.
Hoofd	van Woerkom, Jakobus	1 Jan. 1908	Hoofdond.; vrije en orde-oef.; slöjd A.	f 2100
Onderwijzeres (plaatsverv. hoofd)	Mulder, Hiltje	11 Febr. 1908	Hoofdond.; nutt. handwerken; vrije en orde-oef.	„ 1200
Onderwijzer	Jongerius jr., Arie	10 Maart 1908	Hoofdond.; vrije en orde-oef.; slöjd A en B.	„ 1200
Onderwijzer	Tonneman jr., Arnoldus	1 Febr. 1909	Hoofdond.; gymnastiek, vrije en orde-oef.; handteekenen; slöjd A en B.	„ 1200
Onderwijzer	Bakker, Barteld	1 Sept. 1909	Hoofdond.; vrije en orde-oef.	„ 1200
Onderwijzer	Modderman, Sjoerd	1 Mei 1910	Hoofdond.; vrije en orde-oef.; slöjd A.	„ 1200
Onderwijzer	Buschhaus, Otto Ernst	13 Febr. 1911	Hoofdond.; vrije en orde-oef.	„ 1200
Onderwijzeres	Biermasz, Henriette Charlotte Christine	1 April 1911	Hoofdond.; vrije en orde-oef.; aanteekening nutt. handw.; Fransche taal.	„ 1200

Mutaties.

A. Jongerius, het vorige jaar benoemd tot directeur der J. P. Heije-stichting, is 1 Februari vertrokken. Zijn opvolger O. E. Buschhaus is 13 Februari in functie getreden.

Mej. H. C. C. Biermasz, 1 April in functie getreden, is de opvolgster van mej. S. Reiding, die op 27 November 1910 overleden is.

Gebouw. Schoolmeubelen. Leermiddelen.

Het gebouw en de schoolmeubelen zijn in goeden staat, zoodat hierover geen bijzondere opmerkingen te maken zijn, terwijl leer- en hulpmiddelen in gebruik bij het onderwijs in voldoende mate aanwezig zijn. Verscheidene platen en modellen zijn aangeschaft, bijna alle gymnastiekpantoffels gerepareerd, terwijl ook nieuwe zijn aangekocht. De bibliotheek ten behoeve van het personeel werd vermeerderd met eenige studieboeken en periodieken.

Schoolbad.

Van het schoolbad werd het geheele jaar geregeld gebruik gemaakt. Verscheidene kinderen, die van het schoolbad geen gebruik maken, gaan naar het volksbad.

Mededeelingen van anderen aard.

Evenals vorige jaren werden door het personeel schoolvergaderingen gehouden, zijn met de leerlingen schoolwandelingen gedaan en werden door het personeel vaak bezoeken afgelegd aan de ouders der leerlingen, om met hen over de kinderen te spreken.

Het willekeurig schoolverzuim wordt helaas grooter. Het zijn steeds dezelfde leerlingen, die verzuimen. Het schijnt, dat de ouders ervaren hebben, dat het verzuim straffeloos kan geschieden.

Vaak werd huisbezoek gedaan, om het verzuim te beperken en, als dit niet hielp, de tusschenkomst der politie ingeroepen.

Verscheidene kinderen ontvingen vanwege de vereeniging „Kinderkleeding" onderkleeren; aan sommigen worden geregeld klompen verstrekt. In den winter namen 17 kinderen deel aan de voeding, versterkt door de vereeniging „Kindervoeding".

Arnhem, 15 Februari 1912.

Burgemeester en Wethouders van Arnhem,
VAN HEEMSTRA.
De Secretaris,
VAN ESSEN.

II.

VERSLAG *over het jaar 1911 omtrent de Openbare School voor Zwakzinnigen te Dordrecht.*

De openbare school voor zwakzinnigen in deze gemeente, tot welker oprichting de gemeenteraad besloot in zijne ververgadering van 22 September 1910, werd geopend op 30 September 1911, op welken datum de vroegere gemeenteschool n°. 6, na in verband met de nieuwe bestemming eene verbouwing te hebben ondergaan, voor deze inrichting van onderwijs in gebruik werd genomen. Op dezen verbouw werd de goedkeuring van den districts-schoolopziener verkregen.

Hoewel de school is bestemd voor drie tweejaarsklassen, werd zij aanvankelijk voor slechts ééne klasse opengesteld, met de bedoeling, om op 1 April 1913 een tweede en op 1 April 1915 een derde klasse te vormen, zoodat eerst dan de geheele school zal kunnen werken.

Het leerplan, overeenkomstig de desbetreffende verordening opgemaakt door het hoofd der school en goedgekeurd door den districts-schoolopziener en ons college, omvat de vakken, genoemd onder *a—d* en *f—k* van art. 2 der Lageronderwijswet, benevens het onderwijs in handenarbeid (karton-, klei- en houtarbeid).

De regeling der vacantiën en der schooltijden geschiedde onder onze goedkeuring. Uit deze regeling zij aangestipt, dat de vacantiën samenvallen met die der gewone lagere scholen, terwijl bovendien werd ingesteld een z.g. herfstvacantie, welke wordt gehouden de derde week in October. De schooltijden zijn op Maandag, Dinsdag, Woensdag, Donderdag, Vrijdag en Zaterdag, des voormiddags van 9—12 uur en, behalve op Woensdag en Zaterdag, des namiddags van 2—4 uur, 's morgens en 's middags onderbroken door een kwartier pauze.

Gedurende de maanden November, December en Januari duren de namiddagschooltijden van 1½—3½ uur.

Voor de laagste klasse eindigt de morgenschooltijd om 11 uur.

Uit den aard der zaak kan met betrekking tot de resultaten van het onderwijs thans nog weinig of niets worden medegedeeld. Wel blijkt voortdurend van de levendige belangstelling der ouders in deze nieuwe wijze van opleiding hunner kinderen en wordt zooveel mogelijk getracht, deze belangstelling gaande te houden en daardoor de noodige samenwerking tusschen huis en school te verkrijgen en te bestendigen. Hetgeen aanvankelijk in dit opzicht is bereikt, mag voor de toekomst de beste verwachtingen wekken.

De leerlingen worden zooveel mogelijk vrij gelaten. Zij worden aangemoedigd zich te uiten, waardoor zoowel deugden als gebreken beter te voorschijn treden, wat voor de bestudeering van het karakter van het kind van het grootste belang is, terwijl tevens van de verstandelijke ontwikkeling van den leerling een juist beeld kan worden verkregen. Voor losbandigheid wordt natuurlijk gewaakt.

Hoewel, zooals gezegd, omtrent de resultaten van het onderwijs nog geene mededeelingen kunnen worden gedaan, is het streven er op gericht, den leerlingen die kennis bij te brengen, die voor hen later van wezenlijk nut zal kunnen zijn, terwijl verder de aandacht in hoofdzaak wordt gewijd aan het aanleeren van vaardigheid, netheid, orde en tucht.

Aan het hoofd dezes werd reeds medegedeeld, dat de school aanvankelijk ééne klasse telt. De kinderen, die voor plaatsing in aanmerking zouden kunnen komen, werden gerecruteerd uit de bevolking der lagere scholen, welker hoofden, behoudens een enkele uitzondering, hunne medewerking verleenden. Door hen werd, daartoe door ons aangezocht, een opgave verstrekt van de kinderen uit de laagste drie leerjaren, wier plaatsing op de nieuwe onderwijsinrichting gewenscht zoude zijn en wier ouders zich tegen een eventueele plaatsing niet zouden verzetten. Van deze leerlingen (een 40-tal) waren zes te jong (minder dan 7 jaar oud). Van de overigen, die aan het verplichte medisch-paedagogisch onderzoek werden onderworpen, werden 29 voor plaatsing op de zwakzinnigenschool geschikt bevonden. Hiervan werd een 16-tal, dat door ouderdom, aanleg en ontwikkeling het meest voor plaatsing in aanmerking kwam, op voorstel van het hoofd der school door ons toegelaten, aan welk besluit de districts-schoolopziener zijne goedkeuring hechtte.

Op 31 December bezochten nog dezelfde leerlingen (12 jongens en 4 meisjes) de school.

Het schoolverzuim bepaalde zich tot enkele dagen afwezigheid wegens ziekte van een der leerlingen.

Van de leerlingen hadden bij de toelating 4 den leeftijd bereikt van 7 jaar, 4 dien van 8 jaar, 6 dien van 9 jaar en 2 dien van 10 jaar.

Het meerendeel behoort tot den onvermogenden of den mingegoeden stand. Voor één leerling wordt f 1,25 per maand, voor 5 leerlingen 10 cents per week betaald. De andere leerlingen zijn kosteloos toegelaten.

Het volle schoolgeld bedraagt volgens verordening f 30 per jaar, welk bedrag voor hen, die, hoewel niet tot de minvermogenden behoorende, niet in staat zijn dit schoolgeld geheel te betalen, wordt verminderd tot f 15 per jaar. Voor minvermogenden bedraagt het schoolgeld f 0,20 per week, terwijl voor minvermogenden, die dit bedrag niet kunnen betalen, het schoolgeld is bepaald op f 0,10 per week. Geen schoolgeld is verschuldigd door bedeelden en hen, die, ofschoon niet bedeeld, onvermogend zijn.

Het geneeskundig onderzoek van en toezicht op de leerlingen is opgedragen aan een geneeskundige, in het bijzonder vertrouwd met psychiatrie-neurologie, den heer dr. J. J. Haver Droeze alhier.

De klasse wordt elke week door den arts bezocht. Voortdurend wordt aanteekening gehouden zoowel van lengte en gewicht der leerlingen als van hunne bijzondere uitingen en eigenaardigheden, waaromtrent, zoo noodig, tusschen het hoofd der school en den arts overleg plaats vindt.

In verband met de vorming van slechts één klasse op 30 September 1911 is thans niet meer dan één onderwijskracht (het hoofd) aan de school verbonden. Deze, de heer A. H. D. Wepster, die gedurende ruim 2 jaren aan het zwakzinnigenonderwijs te Haarlem werkzaam was geweest, trad hier op 1 Juli 1911 in functie. Het hierop volgend tijdvak tot de opening der school werd dienstbaar gemaakt aan de voorbereiding en de regeling van al hetgeen de nieuwe inrichting zoude vereischen, als leerplan, verbouwing der bestaande gemeenteschool, aanschaffing van schoolmeubelen, medisch-paedagogisch onderzoek der toe te laten leerlingen, en zoo voort.

Voor de wijze, waarop het hoofd der school een en ander regelde, alsmede voor dienst toewijding bij het onderwijs aan deze geestelijk ten achter zijnde leerlingen, past een woord van lof.

Ten einde het hoofd, die thans, zooals gezegd, nog de eenige onderwijskracht is, van het verrichten van allerlei kleine diensten te kunnen ontheffen, zijn hem met ingang van 1 Januari 1912 twee kweekelingen, leerlingen der Rijksnormaallessen, terzijde gesteld, die om beurten in de school aanwezig zijn en voor de vervulling van de hun opgedragen taak elk een bedrag ontvangen van f 30 per jaar.

Het onderwijzend personeel aan de zwakzinnigenschool is opgenomen in het gemeentelijk pesioenfonds.

Het schoolgebouw, waarin de onderhavige inrichting is ondergebracht, is rustig gelegen aan de Spuihaven, terwijl de lokalen, waar onderwijs wordt verstrekt, door een breede gang van de openbare straat zijn gescheiden. De lokalen zijn frisch en stofvrij en geven een prettigen indruk.

Het gebouw bevat 4 leslokalen, 2 lokalen voor handenarbeid (een voor karton- en klei- en een voor houtarbeid) en een gymnastiekzaal. Een ruime speelplaats geeft gelegenheid tot ontspanning.

Zoowel schoolmeubelen als leer- en hulpmiddelen zijn alle nieuw. De banken hebben één zitplaats en zijn verstelbaar. Tot model diende het ontwerp-Wijnandts. Dit type werd in overleg met den districts-schoolopziener, den directeur der gemeentewerken, den geneeskundige, belast met het toezicht op de leerlingen der school, en het hoofd, eenigermate gewijzigd. De bank voldoet tot dusverre uitstekend.

Dordrecht, 29 Maart 1912.

Burgemeester en Wethouders van Dordrecht,

JAN HORDIJK JZN., *loco-Burgemeester.*

K. WIERINGA, *loco-Secretaris.*

III.

VERSLAGEN *over het jaar 1911 omtrent de Openbare Buitengewone Scholen voor Lager Onderwijs (scholen voor zwakzinnigen) aan de Hooftskade, de Teniersstraat en de Badhuisstraat te 's Gravenhage.*

(Uitgebracht door de hoofden der scholen aan Burgemeester en Wethouders).

School aan de Hooftskade.

Inlichtingen van algemeenen aard.

Het onderwijs. Het onderwijs aan de school werd zooveel mogelijk concreet, practisch en individueel gegeven. Inzonderheid werd getracht door herhalen en inprenten het gedeelte leerstof, dat noodzakelijk geacht mag worden voor het practische leven, tot eigendom der leerlingen te doen worden. Het doel toch moet zijn aan de leerlingen een afgerond geheel te geven, zoodat zij, die de school geheel hebben doorloopen, zich in de maatschappij kunnen redden. Ook de ontwikkeling van de handvaardigheid in practische beteekenis en de zorg voor de lichamelijke ontwikkeling namen bij het onderwijs een voorname plaats in. Eveneens treedt meer dan op de gewone scholen de zedelijke opvoeding op den voorgrond en wordt zin voor orde en netheid zooveel mogelijk aangekweekt.

Klasse-indeeling. De school telt sedert 1 December 8 klassen en wel: 2 eerste leerjaren, 1 tweede, 1 derde, 1 vierde, 1 vijfde en 2 zesde leerjaren. De klasse, welke als vijfde leerjaar is ingeschreven, bevat de ergste zwakzinnigen uit de hoogere leerjaren. Geschikt voor het leven in de maatschappij zijn deze leerlingen nog niet, van enkelen is met zekerheid te zeggen, dat zij het ook bij meerjarig schoolbezoek zelfs niet zullen worden. Dergelijke leerlingen behooren feitelijk niet op deze school. Het zou aanbeveling verdienen door in een voorklasse aan het begin van het klasseverband eerst te

onderzoeken of er van zulke leerlingen nog iets te verwachten is en blijkt dit na één of twee leerjaren niet het geval te zijn, dan moeten zij niet in de andere klassen worden opgenomen.

Leerplan. In het leerplan zijn de volgende vakken opgenomen: lezen, schrijven, rekenen, Nederlandsche taal, aardrijkskunde, zaakonderwijs, natuurkennis, zingen, teekenen, gymnastiek, nuttige handwerken en handenarbeid.

Zooveel mogelijk wordt de leerstof der verschillende vakken verbonden, zonder dat de methodische eischen der vakken daardoor worden benadeeld.

Wat de hoofdvakken betreft, moeten de ontslagen leerlingen een eenvoudig stukje kunnen lezen, met geheele getallen kunnen rekenen tot 1000, het dagelijksch gebruik van geldstukken, maten en gewichten moet hun bekend zijn en zij moeten zonder grove fouten een briefje kunnen schrijven. De handvaardigheid wordt bijgebracht door hout-, karton- en kleiarbeid.

De lesuren bedragen 21 per week, terwijl de ochtendschooltijd door een half uur pauze, de middagschooltijd door een kwartier pauze wordt onderbroken. Op Woensdag- en Zaterdagmiddag is er geen school.

De vacantiën zijn:

ongeveer 10 dagen met Kerstmis,
1 week met Paschen,
1 week met Pinksteren,
3 weken in den zomer,
1 week in den herfst.

Daarbij heeft het beginsel voorgezeten, dat voor zwakzinnigen meerdere vacantiën dan aan gewone scholen gewenscht zijn.

Bovendien op den verjaardag van H. M. de Koningin, H. M. de Koningin-Moeder en Z. K. H. den Prins der Nederlanden.

Resultaten. De resultaten van het onderwijs waren bevredigend. Op een enkele uitzondering na bereikten de leerlingen, die uit de hoogste klassen ontslagen werden, het voorgestelde doel.

Toch blijken verscheidene leerlingen van deze school niet geschikt voor de vakopleiding zooals de maatschappij die geeft. Op de werkplaatsen leeren de jongens te weinig en worden over het algemeen te veel als loopjongen gebruikt, terwijl ook de werkplaatsomgeving voor de suggestieve leerlingen van gevaar kan zijn.

Een arbeidscursus, zooals de Rotterdamsche school heeft, schijnt voor dit euvel de beste oplossing.

Leerlingen.

Leeftijd. De oudste leerling is 16 jaar, de jongste 8 jaar.

Maatschappelijke kring. Op een enkele uitzondering na komen de leerlingen uit de arbeidende klasse.

Schoolgeld. Het schoolgeld bedraagt van 4—20 ct. per week. Een aantal leerlingen bezoekt kosteloos de school.

Een nieuwe regeling zal binnenkort in werking treden.

Geneeskundig onderzoek. Bij de opneming worden de kinderen geneeskundig onderzocht door den aan de school verbonden psychiater, die zoo noodig de leerlingen geneeskundig behandelt, zoo de ouders dit wenschen.

Aantal leerlingen. Op 1 Januari 1911 bedroeg het aantal leerlingen 107, n.l. 71 jongens en 36 meisjes. Op 31 December d.a.v. was het aantal leerlingen 117, en wel 81 jongens en 36 meisjes.

Afgeschreven werden:

25 Februari	1 leerling,
28 Februari	1 leerling,
6 April	1 leerling,
29 April	22 leerlingen.

Ingeschreven werden:

6 Februari	1 leerling,
22 Mei	17 leerlingen,
26 Juni	1 leerling,
1 December	15 leerlingen,
8 December	1 leerling.

Onderwijzend personeel.

Aan de school zijn verbonden 8 klasse-onderwijzers(essen), n.l. mej. M. J. G. Rinkema en de heeren: A. Broekhuijsen, F. Fries, W. D. Hoogwater, G. C. Broekhuijsen, I. van Rij, H. van As en P. Linthorst. Voorts is een tijdelijke onderwijzeres, mej. H. Sobels, hoofdzakelijk belast met het onderwijs in handwerken, terwijl den heer H. A. Wegerif de begeleiding van de gymnastiek met pianomuziek is opgedragen.

Het hoofd der school is de heer P. H. Schreuder jr.

De heer P. Linthorst werd met ingang van 1 December 1911 aan de school werkzaam gesteld.

Gebouw, schoolmeubelen, leer- en hulpmiddelen.

De school voldoet aan de eischen, bij de wet gesteld aan de schoolgebouwen voor gewoon lager onderwijs. Er zijn o.a. twee lokalen voor slöjd (een voor hout- en een voor karton- en kleiarbeid), een gymnastieklokaal, een lokaal voor de vertooning van lichtbeelden, een lokaal voor de handwerken en een donkere kamer voor de fotografie en voor oogonderzoek.

De schoolmeubelen bevinden zich in goeden staat, terwijl ook de leer- en hulpmiddelen alleszins voldoende zijn.

Mededeelingen van anderen aard.

Vele leerlingen maakten wekelijks gebruik van de gelegenheid tot baden onder toezicht van het onderwijzend personeel, welke gelegenheid wordt gegeven door de vereeniging „Het Haagsche Volks- en Schoolbad". Wenschelijk bleek het aan de school zelf een bad te verbinden, daar dan de deelneming meer algemeen zou zijn en ook de gelegenheid zou bestaan de leerlingen bij de medische behandeling verschillende baden te laten gebruiken.

Dit jaar werd door de vereeniging „Zorg voor het Achterlijke Kind" niet, zooals verleden jaar, aan de zwakste leerlingen dagelijks melk verstrekt, daar de financiën dier vereeniging dit niet toelieten. Wel werden door deze vereeniging een twaalftal leerlingen voor vier weken uitgezonden naar een gezondheidskolonie. Het zou zeer wenschelijk zijn, als door verhooging van het gemeentesubsidie aan deze vereeniging het mogelijk gemaakt werd, dat meer kinderen worden uitgezonden. De goede invloed ook op het onderwijs van een verblijf der zwakke leerlingen in een gezondheidskolonie is duidelijk gebleken. Het geestelijk weerstandsvermogen neemt door zulk een verblijf bij deze kinderen toe.

Dezelfde vereeniging nam ook het patronaat op zich van de ontslagen leerlingen en steunde hen bij het zoeken naar een passende betrekking.

Een aantal leerlingen nam deel aan de zomer- en wintervoeding van de vereeniging „Kindervoeding".

De spraakgebrekkige leerlingen ontvangen buiten de schooluren les in spreken van het hoofd der school en een der onderwijzers. Deze cursus is tevens toegankelijk voor de achterlijke spraakgebrekkige leerlingen, die wegens plaatsgebrek nog niet op de Buitengewone School voor Lager Onderwijs konden worden geplaatst.

Te betreuren is het, dat de Leerplichtwet voor deze scholen niet geldt. Daardoor is het zeer bezwaarlijk het willekeurig schoolverzuim geheel tegen te gaan. Ook worden de leerlingen wel van school genomen, vóór zij de hoogste klasse hebben doorloopen en dat, terwijl zij van het onderwijs nog heel wat zouden kunnen leeren. Dat daarmede een te groot deel van het nut dezer scholen verloren gaat, is vanzelf sprekend.

Het hoofd der Buitengewone School voor Lager Onderwijs aan de Hooftskade 194a,

P. H. Schreuder jr.

Gewaarmerkt,

De Gemeentesecretaris,

M. van Reenen.

School aan de Teniersstraat.

Inlichtingen van algemeenen aard.

Het onderwijs. Er wordt getracht de leerlingen dezer school zoover te brengen, dat zij later in staat zullen zijn een eenvoudige betrekking te vervullen, een eenvoudig handwerk uit te oefenen. Daartoe is noodig:

dat zij leeren om een eenvoudig stuk in druk- of schrijfletters te lezen en te begrijpen;

dat zij zich in behoorlijken vorm zonder te grove fouten schriftelijk leeren uitdrukken;

dat zij met niet te groote getallen de hoofdbewerkingen leeren toepassen op eenvoudige vraagstukjes, zooals de maatschappij hun waarschijnlijk later zal voorleggen;

dat zij vooral met de getallen beneden 100 zeer vaardig uit het hoofd leeren rekenen;

dat zij hunne meestal groote onhandigheid tengevolge van onvoldoende beheersching hunner spieren afleggen, en leeren om al hun werk netjes en zoo correct mogelijk af te leveren.

Uit de leerstof der gewone lagere school wordt daarom gekozen, wat als een afgerond geheel in den leertijd van zes jaren het eigendom van de kinderen kan worden. Die leerstof wordt zooveel mogelijk concreet gehandeld. Alleen datgene wordt genomen, wat practisch nut heeft; door veelvuldig en in anderen vorm herhalen, wordt de stof zoo ingeprent, dat de leerlingen er geheel de beschikking over krijgen. Het fröbel- en gymnastiekonderwijs, het onderwijs in teekenen en handenarbeid beoogen vooral de oefening van zintuigen en spieren en het verkrijgen van practische handvaardigheid.

Door consequente toepassing van tuchtmaatregelen, door steeds te waken voor orde en netheid, door het opwekken en onderhouden van lust tot arbeidd, door vertellingen met zedekundige strekking, wordt getracht mede te werken tot verheffing van het zedelijk gevoel der leerlingen, tot onderdrukking van anti-sociale neigingen.

Klasse-indeeling en getal leerlingen.

In deze school waren op 1 Januari 1911 42 leerlingen ingeschreven. In den loop van 1911 werden 2 kinderen afgeschreven door verhuizing naar een andere gemeente, terwijl 22 leerlingen werden opgenomen: 6 ter aanvulling van bestaande klassen, 16 tot vorming eener nieuwe afdeeling.

Op 31 December 1911 was het getal leerlingen 62, als volgt over de verschillende leerjaren verdeeld:

14	kinderen	in het	5de	leerjaar,	
16	,,	,, ,,	4de	,,	.
16	,,	,, ,,	3de	,,	.
16	,,	,, ,,	1ste	,,	.

Afgeschreven werden:

10 Februari 1911	1 leerling,
18 October 1911	1 leerling.

Ingeschreven werden:

22 Mei 1911	5 leerlingen,
6 November 1911	16 leerlingen,
1 December 1911	1 leerling.

Leerplan.

Het leerplan omvat de volgende vakken: lezen, schrijven, rekenen, Nederlandsche taal, vaderlandsche geschiedenis, natuurkennis, zaakonderwijs, zingen, teekenen, gymnastiek, nuttige handwerken en handenarbeid. Het aantal lesuren bedraagt 21 per week. Gedurende den morgenschooltijd wordt ten hoogste een half uur, gedurende den namiddagschooltijd een kwartier pauze gehouden. Woensdag- en Zaterdagnamiddag geen school.

Er is vacantie:

ongeveer 10 dagen met Kerstmis,
1 week met Paschen,
1 week met Pinksteren,
3 weken in den zomer,
1 week in den herfst.

De ervaring heeft de wenschelijkheid aangetoond den leertijd tusschen zomer- en Kerstvacantie te onderbreken door een herfstvacantie.

Bovendien den verjaardag van H. M. de Koningin, H. M. de Koningin-Moeder en Z. K. H. den Prins der Nederlanden.

Resultaten.

Doordat aan deze school nog geen leerling den geheelen leertijd heeft doorloopen, kan van de resultaten nog niet veel gezegd worden. De voortgang van het onderwijs kan bevredigend genoemd worden, hoewel veel nadeel wordt ondervonden van het betrekkelijk groot en willekeurig schoolverzuim, dat zeer storend werkt. Huisbezoek en bespreking met de ouders helpen in enkele gevallen, doch tegenover laksheid en onverschilligheid, soms onwil der ouders, staat de onderwijzer machteloos, daar op de scholen voor zwakzinnigen de Leerplichtwet niet van toepassing is.

Leeftijd der leerlingen.

De oudste leerling is 13 jaar en 9 maanden, de jongste 8 jaar en 9 maanden.

Maatschappelijke kring.

Het meerendeel der ouders van de leerlingen behoort tot de arbeidende klasse, de minderheid tot den kleinen burgerstand.

Schoolgeld.

Het schoolgeld bedraagt 7½ tot 20 cent per week; bijna de helft der leerlingen bezoekt de school kosteloos.

Een nieuwe regeling zal binnenkort in werking treden.

Geneeskundig onderzoek.

Bij de opneming worden de kinderen door een psychiater onderzocht, die zoo noodig de leerlingen ook gedurende den leertijd onderzoekt en, indien de ouders dit wenschen, geneeskundig behandelt.

Onderwijzend personeel.

Aan de school zijn verbonden:

J. Brouwer, hoofd der school, tevens klasse-onderwijzer; W. J. Smit, A. Soek en W. W. Braam, klasse-onderwijzers; en mej. J. Martens, hoofdzakelijk belast met het onderwijs in de handwerken, tevens dienstdoende als reserve-onderwijzeres. Aan den heer H. A. Wegerif werd met ingang van 1 September 1911 de begeleiding van de gymnastiek met pianomuziek opgedragen.

De heer Braam is 1 November 1911 in functie getreden.

Gebouw.

De school is 1 April 1911 overgeplaatst uit de ambtswoning aan de Rembrandtstraat 316 naar het houten hulpgebouw aan de Teniersstraat 74, dat als tijdelijke inrichting zeer goed voldoet. Er zijn afzonderlijke lokalen voor gymnastiek, houtarbeid en kartonarbeid. In de pauzen kunnen de leerlingen genieten op een ruime speelplaats, waarvan een gedeelte overdekt is.

Schoolmeubelen en leermiddelen.

Schoolmeubelen en leermiddelen zijn in zeer goeden staat. Voor aanschaffing en onderhoud wordt door de Gemeente zeer voldoende gezorgd.

Mededeelingen van anderen aard.

De zorg voor het lichamelijk welzijn der leerlingen strekte zich, behalve tot hetgeen in het bovenstaande reeds is medegedeeld: geneeskundige behandeling, gymnastiek, enz. uit:

a. tot het elke week één keer geleiden naar en toezicht houden in het badhuis, waar den kinderen door de vereeniging „Haagsch Volks- en Schoolbad" gelegenheid wordt gegeven een *douche-bad* te krijgen. Wenschelijk is het, dat aan de nieuw te stichten school een bad worde gemaakt.

Daardoor zou tevens de gelegenheid worden geopend de leerlingen, voor wie dat noodig mocht worden geoordeeld, geneeskundige baden te doen gebruiken. Er zal dan minder tijd aan het onderwijs worden onttrokken; thans moeten de leerlingen een kwartier vóór het eindigen van den schooltijd naar het badhuis gaan;

b. tot het zenden van kinderen naar eene *vacantie-kolonie.* Door de vereeniging „Zorg voor het Achterlijke kind" alhier werden zes van de zwakste leerlingen in de gelegenheid gesteld, gedurende vier weken krachtiger en gezonder te worden in hare vacantie-kolonie te Velp;

c. tot het geven van een *warm maal* gedurende de wintermaanden en van een *ontbijt* gedurende de zomermaanden. Door de vereeniging „Kindervoeding" alhier kregen een tiental der armste leerlingen gedurende vijf maanden dagelijks een middagmaal en twee van hen gedurende de overige maanden 's morgens een boterham en een glas melk.

De spraakgebrekkige leerlingen dezer inrichting ontvangen na schooltijd onderwijs in spreken van het hoofd der school. Wenschelijk is het, dat ieder onderwijzer zich bekwame in het geven van „spreekonderwijs", opdat hij in staat zij, zelf de spraakgebreken zijner leerlingen te verbeteren en bij zijn onderwijs in de klasse de in de „spreekles" gevolgde behandeling te steunen.

Van groot belang voor het onderwijs zou het zijn, indien de Leerplichtwet ook van toepassing ware op de scholen voor zwakzinnigen. De laksheid, de onverschilligheid, soms de gemakzucht van enkele ouders, die langzamerhand tot de ervaring komen, dat willekeurig thuisblijven toch niet vervolgd wordt, maken dat ongeoorloofd verzuim te vaak voorkomt.

Het hoofd der Buitengewone School voor Lager Onderwijs aan de Teniersstraat 74,

J. Brouwer.

Gewaarmerkt,

De Gemeentesecretaris,

M. van Reenen.

School aan de Badhuisstraat.

Inlichtingen van algemeenen aard.

Het onderwijs. De voornaamste grondstellingen, welk bij het onderricht gelden, zijn: het onderwijs zij zooveel mogelijk concreet, het zij zooveel mogelijk practisch en zooveel mogelijk individueel. Daarbij wordt door voortdurend herhalen en inprenten getracht de leerstof het eigendom der kinderen te doen worden. Die leerstof vormt een afgerond geheel en beperkt zich tot het allernoodigste, evenwel zóó, dat de leerlingen, die de school doorloopen hebben, zich in het dagelijksch leven zullen kunnen redden. Het doel is, de kinderen zoover te brengen, dat zij bij het verlaten der school een eenvoudig stukje lezen en begrijpen; dat zij in de getallenruimte 1—1000 met geheele getallen rekenen; de dagelijks gebruikt wordende maten en gewichten kennen; zich met geld kunnen helpen en in staat zijn een eenvoudig briefje zonder grove fouten te schrijven.

Vooral worden veel tijd en moeite besteed om de handvaardigheid in practische richting te oefenen. In het algemeen neemt de lichamelijke ontwikkeling een voorname plaats in bij dit onderwijs.

Meer nog dan op gewone scholen wordt de aandacht aan de zedelijke opvoeding gewijd en wordt zin voor orde en netheid aangekweekt.

Klasse-indeeling. Op 15 December 1911 is een nieuwe klasse opgenomen, waardoor de school op dat tijdstip 4 klassen bevatte, t. w. een 6de leerjaar, een 4de leerjaar, een 3de leerjaar en een 1ste leerjaar.

Leerplan, leervakken. In het leerplan zijn de volgende leervakken opgenomen: lezen, schrijven, rekenen, Nederlandsche taal, geschiedenis, aardrijkskunde, natuurkennis (zaakonderwijs), zingen, teekenen, gymnastiek, nuttige handwerken, handenarbeid (slöjd). Algemeen vormend onderwijs staat bij elk vak op den voorgrond.

Per week wordt 21 uur les gegeven. 's Morgens is tusschen de lessen ½ uur pauze; de middagschooltijd wordt onderbroken door ¼ uur pauze. 's Woensdags- en 's Zaterdagsmiddags is er geen school.

Bij de vaststelling der vacanties heeft het beginsel voorgezeten, dat voor zwakzinnigen meer vacanties gewenscht zijn dan voor normale kinderen.

Er is vacantie:

ongeveer 10 dagen met Kerstmis,
één week met Paschen,
één week met Pinksteren,
drie weken in den zomer,
één week begin November,

de verjaardag van H. M. de Koningin, die van H. M. de Koningin-Moeder en die van Z. K. H. den Prins der Nederlanden.

Resultaten. Aangezien nog geen leerlingen den geheelen cursus doorloopen en de school verlaten hebben, valt omtrent de resultaten van het onderwijs weinig mede te deelen. Wel kan opgemerkt worden, dat de vorderingen van de leerlingen, die getrouw de school bezoeken, bijna algemeen voldoende geacht kunnen worden.

Leerlingen.

Leeftijd. De kinderen, die de school bezoeken, tellen van 8 tot 15 jaar.

Maatschappelijke kring. Voor het meerendeel behooren de ouders der leerlingen tot de visschersbevolking.

Schoolgeld. Het schoolgeld werd per week voldaan. Het bedroeg van 4—20 ct. per kind. Een aantal leerlingen bezoekt kosteloos de school.

Een nieuwe regeling zal binnenkort in werking treden.

Geneeskundig onderzoek. Bij de opneming worden de kinderen door een psychiater onderzocht, die zoo noodig de leerlingen geneeskundig behandelt, indien de ouders dit wenschen.

Aantal leerlingen. Op 1 Januari 1911 bedroeg het aantal leerlingen 45, t. w. 27 jongens en 18 meisjes; op 31 December werd de school bezocht door 61 leerlingen, n.l. 38 jongens en 32 meisjes.

Afgeschreven werden:

15 Maart	2 leerlingen,
15 December	1 leerling,
19 „	1 leerling.

Opgenomen werden:

15 December	17 leerlingen,
19 „	2 leerlingen,
22 „	1 leerling.

Personeel der school.

Aan de school zijn werkzaam:

M. A. van Praagh, als hoofd der school, tevens klasseonderwijzer;

S. N. Posthumus, als onderwijzer;

L. Lewijt, als onderwijzer;

P. van der Waals, als onderwijzer (in dienst getreden 1 December 1911), en

mej. A. A. E. Driesens, als onderwijzeres, hoofdzakelijk belast met het onderwijs in handwerken (in dienst getreden 1 Februari 1911).

Van 1 Januari 1911 tot 1 Februari d.a.v. was aan de school werkzaam als tijdelijk onderwijzeres, hoofdzakelijk belast met het onderwijs in handwerken, mej. C. F. Wittenberg.

Mej. N. J. Rijnsburger was gedurende 1911 aangesteld om het onderwijs in de gymnastiek op de piano te begeleiden.

Het gebouw, enz.

Het gebouw voldoet aan de eischen, welke aan een school voor zwakzinnigen gesteld mogen worden; de lokalen zijn ruim en licht, er is een flink gymnastieklokaal en een werklokaal voor karton- en kleiarbeid. De school bevat evenwel slechts plaats voor 4 klassen en de speelplaats is te klein voor het aantal kinderen. In het verslag over 1910 werd meegedeeld, dat maatregelen genomen waren, om een lokaal voor houtarbeid in te richten; de uitvoering is thans aanstaande.

Een deel van de speelplaats is afgerasterd en voor schooltuin ingericht.

Schoolmeubelen, leer- en hulpmiddelen.

De schoolmeubelen zijn in goeden staat.

De leer- en hulpmiddelen bij het onderwijs zijn in voldoend aantal aanwezig.

Mededeelingen van anderen aard.

Leerplicht. Het schoolbezoek lijdt erg door de ondervinding der ouders, dat voor hun kinderen, die deze school bezoeken, geen leerplicht bestaat. In de hoogste klasse verzuimden den geheelen zomer 7 leerlingen, die mee ter vischvangst gingen en uit het vierde leerjaar 3. Grootere meisjes worden nog al eens thuisgehouden, soms gedurende eenige dagen achtereen, om in de huishouding te helpen. Sommige ouders zien de noodzakelijkheid van geregeld onderwijs voor hun kinderen niet in; besprekingen, schriftelijke aanmaningen helpen tegenover onverschilligheid, soms onwil, niet. Voor deze scholen is ook leerplicht een dringende noodzakelijkheid.

Schoolwandelingen, schoolreisjes. Tot voorbereiding en steun bij het onderwijs (aardrijkskunde, zaakkennis, geschiedenis, enz.) worden van tijd tot tijd schoolwandelingen en schoolreisjes gemaakt, waarvan de onkosten grootendeels door de gemeente worden gedragen.

Lichamelijk welzijn. In de zorg voor het lichamelijk welzijn der leerlingen wordt de school belangrijk gesteund door de vereeniging „Zorg voor het Achterlijke Kind", gevestigd te 's Gravenhage. Door tusschenkomst dier vereeniging worden 's zomers de door den schoolarts aangewezen zwakste kinderen naar een vacantiekolonie gezonden. Het afgeloopen jaar werden 6 leerlingen gedurende 4 weken buiten verpleegd.

Sommige scholieren ontvangen op kosten der genoemde vereeniging dagelijks melk in de school.

's Winters neemt een groot percentage der leerlingen deel aan de voeding, verstrekt door de vereeniging „Kindervoeding".

Schoolbad. Te betreuren valt het, dat aan de school geen bad verbonden is, en dit te meer, daar in Scheveningen elke gelegenheid ontbreekt om kinderen van zoo'n inrichting gebruik te laten maken. 't Is ondoenlijk het Volksbadhuis te 's Gravenhage te benutten.

Spraakgebrekkigen. De kinderen met spraakgebreken worden dagelijks na schooltijd door het hoofd der school behandeld.

Het hoofd der Buitengewone School voor Lager Onderwijs aan de Badhuisstraat 79a,
M. A. van Praagh.

Gewaarmerkt,
De Gemeentesecretaris,
M. van Reenen.

IV.

VERSLAG *over het jaar 1911 omtrent de Openbare Buitengewone School voor Lager Onderwijs te Rotterdam.*

(Uitgebracht door het hoofd der school aan de Commissie voor het openbaar onderwijs).

In het verslag omtrent den toestand der buitengewone school over het jaar 1910 zijn aangegeven de veranderingen, die in het leerplan aangebracht werden en waarvan de practijk de noodzakelijkheid aangewezen had. In 1911 werd volgens het gewijzigde en door heeren burgemeester en wethouders en den heer districts-schoolopziener goedgekeurde leerplan gewerkt.

Uitvloeisel van dit leerplan is de hieronder opgenomen tabel, bevattende de verdeeling der lesuren over de vakken van onderwijs in de verschillende klassen der buitengewone school.

TABEL *bevattende de verdeeling der lesuren over de vakken van onderwijs in de verschillende leerjaren der buitengewone school.*

Aanduiding der leervakken.	1ste leerjaar.		2de leerjaar.		3de leerjaar.		4de leerjaar.		5de leerjaar.		6de leerjaar.		Totaal aantal uren voor elk vak in alle klassen.	
	Uren. J.	Uren. M.	Uren. J.	Uren. M.	Uren. J.	Uren. M.	Uren. J.	Uren. M.	Uren. J.	Uren. M.	Uren. J.	Uren. M.	J.	M.
Lezen					$4^1/_4$	$4^1/_4$	4	4	4	4	4	4		
Schrijven	5	$^3/_4$	5	$^3/_4$	$1^1/_2$	$1^1/_2$	1	1	$^3/_4$	$^3/_4$	$^3/_4$	$^3/_4$	$31^3/_4$	$31^3/_4$
Rekenen	5	5	5	5	4	4	4	4	4	4	$4^1/_4$	$4^1/_4$	$26^1/_4$	$26^1/_4$
Nederlandsche taal	$^1/_2$	$^1/_2$	$^1/_2$	$^1/_2$	$^1/_2$	$^1/_2$	2	2	$2^1/_2$	$2^1/_2$	$2^1/_2$	$2^1/_2$	$9^1/_2$	$9^1/_2$
Aardrijkskunde	—	—	—	—	—	—	1	1	1	1	1	1	3	3
Kennis der natuur	$2^1/_4$	$2^1/_4$	$2^1/_4$	$2^1/_4$	$2^1/_4$	$2^1/_4$	1	1	1	1	1	1	$9^3/_4$	$9^3/_4$
Zingen	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	6	6
Teekenen	1	1	1	1	1	1	1	1	$1^1/_2$	$1^1/_2$	$1^1/_2$	$1^1/_2$	7	7
Vrije en orde-oefen	1	1	1	1	1	1	$1^1/_2$	$1^1/_2$	$1^1/_2$	$1^1/_2$	$1^1/_2$	$1^1/_2$	$7^1/_2$	$7^1/_2$
Handwerken	—	—	—	—	—	3	—	3	—	3	—	3	—	12
Slöjd	3	3	3	3	3	—	3	—	3	—	3	—	18	6
Totaal	$19^1/_2$	$19^1/_2$	$19^1/_2$	$19^1/_2$	$19^1/_2$	$19^1/_2$	$19^1/_2$	$19^1/_2$	$20^1/_4$	$20^1/_4$	$20^1/_2$	$20^1/_2$	$118^3/_4$	$118^3/_4$
Schoolpauzen	$5^1/_2$	$5^1/_2$	$5^1/_2$	$5^1/_2$	$5^1/_2$	$5^1/_2$	$5^1/_2$	$5^1/_2$	$4^3/_4$	$4^3/_4$	$4^1/_2$	$4^1/_2$	$31^1/_4$	$31^1/_4$
	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	150	150

N.B. In de eerste drie leerjaren is het zoogenaamde zaak- of aanschouwingsonderwijs onder het leervak *kennis der natuur* opgenomen.

Voor het onderwijs in den godsdienst wordt ten behoeve van de leerlingen beschikbaar gehouden:

In het 5de leerjaar één half uur per week en wel op Dinsdag des voormiddags van 10—10½ en in het 6de leerjaar eveneens een half uur per week, op Woensdag des namiddags van 3½—4 uur.

De schooltijden zijn van 9—11½ en van 2—4 uur.

Op Zaterdag alleen van 9—11½.

In dit jaar werd bij het onderwijs in handenarbeid behalve het werken met karton en klei ook de houtslöjd onderwezen. Hoewel alles in het werk gesteld was om de lessen den 1sten October te doen beginnen, kon hieraan niet voldaan worden, doordat de leverancier door onvoorziene omstandigheden niet in staat was de werkbanken op tijd te leveren. De lessen begonnen daarom den 27sten October in een lokaal van het schoolgebouw aan de Crispijnlaan 105*b*. Daar geen der aan de buitengewone school verbonden onderwijzers in het bezit was van het vereischte diploma voor houtslöjd, werd door heeren burgemeester en wethouders voorloopig voor drie maanden aangesteld de heer W. J. Merten, onderwijzer aan de openbare school 3de klasse n°. 3, hoofd de heer A. Versteege, die in het bezit van genoemd diploma was.

De tijd, waarin dit onderwijs gegeven wordt, is natuurlijk te kort om een oordeel uit te spreken over de waarde, die aan dezen vorm van handenarbeid in de opvoeding en het onderwijs van het zwakzinnige kind toegekend moet worden.

Het wil mij echter voorkomen, dat de houtarbeid te veel naast het onderwijs en steeds buiten het leven van den zwakzinnige zal blijven staan.

Het is vermeldenswaard, dat vele leerlingen der school met de geringe hulpmiddelen, die de kartonarbeid vereischt, thuis zelfstandig iets vervaardigen. Ze brengen bijv. hun eigengemaakt portretlijstje of een kasteel, dat uit karton en lijm opgetrokken is met gerechtvaardigden trots naar school, terwijl de leerlingen van den handwerkcursus de uiteenvallende boeken hunner ouders van een nieuwen stevigen rug voorzien. De houtarbeid, die vele kostbare gereedschappen en dure grondstoffen vereischt, zal daartoe waarschijnlijk nooit aanleiding geven. Ongetwijfeld zal de beoefening van den houtarbeid opvoedende waarde hebben; maar wat baat het, of men schaven en zagen kan en daarbij het noodige doorzich mist om later zelfstandig iets te maken of na te maken? Later — als de practijk langer aan het woord geweest is — hoop ik hierop terug te komen en te kunnen mededeelen, dat mijn inzicht onjuist gebleken is.

Had ik in mijn vorig verslag gelegenheid eenige opmerkingen te maken over het eigenaardige dat de verstandelijke ontwikkeling van het zwakzinnige kind kenmerkt, ook in dit verslag kan ik weer als mijn bevinding mededeelen, dat het onderwijs voor de meeste leerlingen — hunne krachten in aanmerking genomen — goede resultaten oplevert.

De meesten zullen later in staat zijn een eenvoudig beroep uit te oefenen, waartoe mij vakopleiding als een onmisbare factor voorkomt.

Bij sommigen echter mislukken alle pogingen om hen in het rechte spoor te brengen en te houden. Het zijn degenen, die geen regel of orde kunnen verdragen. Zij loopen liefst in vrijheid rond en weten, helaas, op jeugdigen leeftijd door bedelarij of minderwaardige beroepen aan den kost te komen. Dikwijls komen zij van hunne lange zwerftochten eerst laat in den nacht thuis of overnachten in een portaal of in een ledigen kist aan de haven. Ze moeten door vader of moeder aan de hand naar school gebracht worden en weten dikwijls nog onder het een of andere bedrieglijke voorwendsel te ontsnappen. Op school dikwijls kalm, zijn zij thuis meestal onhandelbaar; maar het onderwijs kan, doordat zij zoo dikwijls wegblijven, natuurlijk weinig resultaat opleveren.

Eindelijk blijven ze voor goed weg; ze gaan naar een „baas". Men verliest ze eenigen tijd uit het oog, totdat de justitie inlichtingen omtrent hen komt inwinnen en men begrijpen kan, waar zulk een leven eindigen zal.

Zoo zijn er dit jaar vier vertrokken, vóórdat zij de school geheel doorloopen hadden.

Pogingen, om deze leerlingen in betere omstandigheden of onder beter toezicht te brengen stuiten ook dikwijls af op den onwil der ouders. Gelukkig zijn dit echter uitzonderingen en kan van de meeste leerlingen opgemerkt worden, dat zij geregeld de school bezoeken, goede vorderingen maken, terwijl hun gedrag weinig te wenschen overlaat.

Men staat bij de opvoeding en het onderwijs van zwakzinnigen dikwijls voor raadselen.

Wat te denken bijv. van dien jongen, die na eene les over eene koe zelf het verschijnsel van het herkauwen vertoonde? Hoe komt dat meisje er toe, verschillende jongens ervan te betichten dat zij haar na het verlaten der school onder eene brug op ergerlijke wijze aangerand hebben en dit haarfijn weet te beschrijven, terwijl bij onderzoek blijkt, dat de jongens geheel onschuldig zijn en het meisje eindelijk bekent alles verzonnen te hebben.

Hoe treffen de vorderingen van dien jongen met dat in het oog vallende uiterlijk! Hydrocephaal en daarbij doof, door het ontbreken van de schildklier in zijn geheele ontwikkeling gestoord, heeft hij zich zelven geleerd de woorden van de lippen der onderwijzers af te lezen en hanteert met zijn onbuigbare vingers en stijve gewrichten schrijf- en teekenpen als de beste.

Het zou niet moeilijk zijn uit het schoolleven met meer treffende voorbeelden aan te toonen, dat de verstandelijke en zedelijke opvoeding van zwakzinnige leerlingen hooge eischen aan den onderwijzer stellen.

Staat der schoolbevolking over 1911.

	Jongens.	Meisjes.	Totaal leerlingen.
Aanwezig op 1 Jan. 1911 ...	101	49	150
Vertrokken in 1911	22	9	31
	79	40	119
Toegelaten in 1911	11	9	20
Aanwezig op 31 Dec. 1911 ...	90	49	139

De school bevatte den 31sten December 1911 10 klassen, te zamen vormende 5 leerjaren.

			Jongens.	Meisjes.
1ste leerjaar bevattende	1 klasse ...		10	5
3de ,, ,,	1 ,, ...		5	11
4de ,, ,,	4 klassen ...		43	17
5de ,, ,,	2 ,, ...		16	10
6de ,, ,,	2 ,, ...		16	6
	10 klassen ...		90	49

totaal 139 leerlingen.

STAAT *bevattende de namen der in 1911 vertrokken leerlingen, met vermelding van den datum van vertrek.*

Jongens.

Naam en voornamen der leerlingen.	Datum v. vertrek.
1. Coenen, Jacobus Philippus	30 November 1911.
2. Cantor, Samuel Joseph	30 ,, ,,
3. Klaassen, Ludovicus	30 ,, ,,
4. Kranenburg, Evert Ment	23 December 1911.
5. de Voogt, Dirk	21 ,, ,,
6. Timmerman, Pieter Willem	24 Januari ,,
7. Bijl, Cornelis	1 April ,,
8. van der Waal, Cornelis Johannes ...	24 Mei ,,
9. Kruys, Wilhelmus Antonius	25 ,, ,,
10. van der Poel, Wilhelmus Jacobus ...	7 ,, ,,
11. Blom, Willem Theodorus	13 Juni ,,
12. Maarleveld, Arie Marcus	29 Juli ,,
13. van der Sluys, Abraham Barend	5 October ,,
14. Westdorp, Dingenus Hendrik Adam	7 November ,,

Naam en voornamen der leerlingen.	Datum v. vertrek.	
15. Meekers, Theodorus Johannes	1 April	1911
16. Bet, Johannes	1 ,,	,,
17. Mol, Henri	1 ,,	,,
18. van der Swient, Jocobus	1 ,,	,,
19. Wigmore, Johannes Jacobus	1 ,,	,,
20. Kerdel, Cornelis	1 ,,	,,
21. Andressen, Theodorus Bartholomeus	1 ,,	,,
22. Kosman, Joseph	1 ,,	,,

Meisjes.

1. van der Muyden, Maria Paulina Johanna	30 November	,,
2. den Blijker, Helena	1 April	,,
3. Groenland, Pieternella Theodora	3 ,,	,,
4. Sliedrecht, Maria	5 Mei	,,
5. Kuipers, Agatha	30 September	,,
6. de Kleyn, Helena	1 April	,,
7. Voorrips, Elisabeth	1 ,,	,,
8. Jansen, Johanna Cornelia	1 ,,	,,
9. van Bockhove, Dorothea Neeltje	23 December	,,

STAAT *der in 1911 tot de school toegelaten leerlingen met vermelding van den datum van toelating.*

Jongens.

Naam en voornamen der leerlingen.	Datum van toelating.	
1. Mundhenke, Wilhelm August Richard	30 Januari	1911
2. Kagenaar, Cornelis Pieter Willem	3 April	,,
3. Buys, Cornelis	3 ,,	,,
4. van Netten, Antonius Cornelis Hendricus	3 ,,	,,
5. Wink, Andries	3 ,,	,,
6. van der Wolf, Cornelis	3 ,,	,,
7. Opperman, Heinrich Ferdinand Wilhelm	3 ,,	,,
8. Melius, Johan Wilhelm Dirk	3 ,,	,,
9. Barendswaard, Matthijs	3 ,,	,,
10. Dasberg, Marcus	3 ,,	,,
11. van den Veerdonk, Martinus Nicolaas	3 ,,	,,

Meisjes.

1. van Berkel, Sophie	31 Januari	1911
2. Bevers, Meida Maria Huberta	3 April	,,
3. Goppel, Barbara	3 ,,	,,
4. Udink, Antonia Maria	3 ,,	,,
5. Sliedrecht, Maria	3 ,,	,,
6. van Bockhove, Dorothea Neeltje	3 ,,	,,
7. Bruinse, Jeanne Cornelia	3 ,,	,,
8. Bosman, Hendrica	3 ,,	,,
9. Schippers, Theodora Elisabeth Maria	5 Mei	,,

Aangaande den leeftijd der leerlingen valt op te merken, dat van de 139 leerlingen, aanwezig op 31 December 1911:

2	leerlingen zijn geboren in	1895
7	,, ,, ,, ,,	1896
8	,, ,, ,, ,,	1897
22	,, ,, ,, ,,	1898
28	,, ,, ,, ,,	1899
32	,, ,, ,, ,,	1900
25	,, ,, ,, ,,	1901
13	,, ,, ,, ,,	1902
2	,, ,, ,, ,,	1903
Totaal 139	leerlingen.	

Voor de leerlingen, die in April den vijftienjarigen leeftijd bereikt hadden werd de machtiging van den heer districts-schoolopziener om hen op school te doen blijven aangevraagd en verkregen.

De ouders behooren op enkele uitzonderingen na tot de min- en onvermogenden. De meer gegoeden blijven bezwaar hebben om hunne kinderen op de buitengewone school te plaatsen. De oorzaak ligt vooral in de gemengde schoolbevolking, die men op de buitengewone school aantreft.

De meer gegoeden trachten door het doen geven van privaat-lessen hunne zwakzinnige kinderen in staat te stellen het onderwijs eener gewone school te volgen. Dat zulks slechts in zeer enkele gevallen op zeer onvolkomen wijze en tot schade van de leerlingen, van wie te veel geëischt wordt, kan gelukken, is gemakkelijk te begrijpen.

Het schoolgeld bedraagt f 60 per jaar. Minvermogenden worden van de betaling van schoolgeld ten deele vrijgesteld. Voor bedeelden en voor hen, die — schoon niet bedeeld — onvermogend zijn, is de bijdrage niet verschuldigd.

In 1911 waren van de 139 leerlingen 76 kosteloos toegelaten. Van de 63 betalende leerlingen:

betaalden	2	leerlingen	f 30,— per jaar;
,,	3	,,	,, 15,— ,, ,,
,,	4	,,	,, 0,20 per week;
,,	54	,,	,, 0,10 ,, ,,

Het medisch-paedagogisch onderzoek had dit jaar geregeld één- of tweemaal per maand plaats en werd steeds bijgewoond door den heer districts-schoolopziener.

Onderzocht werden 61 leerlingen, waarvan 36 na het eerste onderzoek voor plaatsing op de buitengewone school ingeschreven konden worden.

Van de 25 leerlingen, die na dit onderzoek ongeschikt voor het bezoeken der buitengewone school bleken te zijn, of waarvoor eerst later na een herhaald onderzoek beslist zal kunnen worden, waren:

12	leerlingen	niet zwakzinnig en werden naar de lagere school of naar eene bewaarschool verwezen.
3	,,	idioot.
8	,,	zoodanig, dat zij na een half jaar of na een jaar nog eens onderzocht zullen worden.
2	,,	te oud om nog op de buitengewone school geplaatst te worden.

Als vermoedelijke oorzaken voor de zwakzinnigheid konden — behalve de gevallen, waarin deze niet duidelijk aan te wijzen of onbekend waren, aangegeven worden:

Erfelijke aanleg (krankzinnigheid of zenuwziekte bij de ouders), emoties gedurende de zwangerschap, drankmisbruik, bloedverwantschap tusschen de ouders. Verder ziekten van het kind als Engelsche ziekte en stuipen.

De geneesheer bezocht de school in den loop van het jaar eenige malen en gaf advies aan de onderwijzers omtrent de leerlingen, wanneer dit hem verzocht werd.

De gezondheidstoestand der leerlingen was over het algemeen gunstig. Enkele leerlingen moesten gedurende eenigen tijd wegens besmettelijke huidziekte naar huis gezonden worden, terwijl eenige door tuberculose de school niet konden bezoeken.

In 42 gevallen moest op verzoek van den geneesheer der school, dr. van Anrooy, een onderzoek instellen naar het gehoor der leerlingen; in 10 gevallen werd door dr. de Haas een onderzoek ingesteld naar het gezicht der leerlingen.

Van het onderwijzend personeel werden met ingang van 1 December 1911 de heeren P. Linthorst en P. v. d. Waals benoemd tot onderwijzers aan de school voor zwakzinnigen te 's Gravenhage.

In de vacaturen werd voorzien door de benoeming, voorloopig voor één jaar, van de heeren W. J. Merten en P. Ziere, die den 1sten December in dienst traden. Beide onderwijzers zijn — behalve van de vereischte akten van bekwaamheid — in het bezit van een diploma voor houtslöjd, afgegeven door de vereeniging ter bevordering van den handenarbeid in Nederland.

Het onderwijzend personeel bestaat uit de hieronder genoemde onderwijzers en onderwijzeressen:

D. Köhler, hoofd der school.
C. de Haan, eerste onderwijzer.
C. L. Kleyhee, E. F. de Ruiter, A. G. Eshuis, W. J. Merten, onderwijzeressen.
P. Ziere, K. Bezemer, A. Willeboer, K. J. Heyboer, J. van Lier, onderwijzers.
Mevrouw Chr. Egener—van Eyken: onderwijzeres in het verbeteren van spraakgebreken.

Daar een herziening van de salarisregeling van het onderwijzend personeel der Buitengewone School noodig bleek, werden door heeren Burgemeester en Wethouders voorstellen daartoe bij den Gemeenteraad ingediend.

De Verordening die door den Gemeenteraad in de Vergadering van 30 Augustus aangenomen werd, luidt als volgt:

Art. I.

De regeling van de bezoldiging der onderwijzers aan de Openbare Scholen voor L. O., vastgesteld bij de Verordening regelende de verdeeling en bezoldiging der onderwijzers aan de Openbare Scholen voor L. O. te Rotterdam, laatstelijk gewijzigd en aangevuld bij de Verordening *Gemeenteblad* n. 8 van 1911, is op het personeel der Buitengewone School van toepassing met dien verstande, dat de school voor de toepassing dier regeling wordt beschouwd als eene school voor gewoon lager onderwijs.

Bovendien genieten:

Het hoofd eene toelage van f 500 per jaar.

De onderwijzers en onderwijzeressen eene toelage van f 350 per jaar, benevens eene som van f 50 voor het diploma B, afgegeven door de Vereeniging ter bevordering van den handenarbeid in Nederland.

Zoolang ingevolge het hier bepaalde eene jaarwedde met inbegrip van toelagen minder zou bedragen dan f 1000, wordt zij tot laatstgemeld bedrag verhoogd.

Art. II.

De verordening treedt in werking op 1 Juli 1911.

Indien en zoolang de jaarwedde eener op 30 Juni 1911 aan de school in dienst zijnde onderwijzeres volgens de bepalingen dezer Verordening lager zou zijn dan haar bij de tot dien dag geldende regeling in uitzicht was gesteld, blijft voor haar deze Verordening buiten werking.

Mevrouw Chr. Egener—van Eijken, die met ingang van April 1911 definitief benoemd werd tot onderwijzeres bij het gemeentelijk onderwijs in het verbeteren van spraakgebreken, ging met de behandeling van de leerlingen der Buitengewone School dit jaar voort op dezelfde wijze, als door mij in het vorig verslag aangegeven werd.

Er werd onderwijs gegeven aan leerlingen, die de Buitengewone School reeds bezochten, aan leerlingen van scholen voor Lager Onderwijs en aan leerlingen, die voor de Buitengewone School ingeschreven, maar nog niet geplaatst zijn. Op deze wijze wordt getracht in het vervolg te voorkomen, dat de leerlingen voor het spraakonderwijs aan het gewone onderwijs gedurende eenigen tijd onttrokken worden.

Terwijl gunstige en blijvende resultaten te bereiken zijn met leerlingen, die klinkers of medeklinkers niet goed uitspreken, vertoont het stotteren zich als een verschijnsel van meer hardnekkigen aard, waarin wel verbetering aan te brengen is, maar dat dikwijls sterke neiging blijft vertoonen om terug te keeren.

Van de 6 stotteraars, die de school voor zwakzinnigen bezoeken en onderwijs ontvingen van Mei 1910 vertoonen 2 het gebrek niet meer, één is onttrokken, vóórdat hij genezen was, terwijl 3 leerlingen hun gebrek zoo nu en dan nog blijven vertoonen.

Van de 16 leerlingen der Buitengewone School, die in meerdere of mindere mate tot de stamelaars gerekend kunnen worden, zijn 10 leerlingen ontslagen, omdat zij hunne gebreken niet meer vertoonden, terwijl 6 nog onderwijs moeten ontvangen.

De 5 stotterende leerlingen, die scholen voor L. O. bezoeken (normale leerlingen), zijn zooverre gevorderd, dat zij nog slechts ééne les per week noodig hebben om te verhoeden, dat zij weer in hun gebrek terugvallen, terwijl één meisje, dat geen school meer bezocht, nog in behandeling is.

Het schoolgebouw en de schoolmeubelen zijn in goeden staat, terwijl leer- en hulpmiddelen in gebruik bij het onderwijs in voldoende mate aanwezig zijn.

Handwerkcursussen in het boekbinden en schoenmaken.

In April 1911 werden de drie boekbinders-leerlingen, die den handwerkcursus in het boekbinden bijwoonden en de 5 schoenmakers-leerlingen, die den handwerkcursus in het schoenmaken volgden, na een leertijd van twee jaren ontslagen. De cursus was begonnen met 6 leerlingen. Een van hen, die voor het aanleeren van een vak geen aanleg vertoonde en door zijn bijzonder slecht gedrag onder de lessen blijken gaf, dat hij het op prijs zou stellen weggezonden te worden, bleef — toen deze straf niet spoedig genoeg op hem toegepast werd — uit zich zelven weg en werd loopjongen.

De 5 schoenmakers- en 3 boekbinders-leerlingen werden nu door toedoen van de Commissie ter verzorging van de ontslagen leerlingen bij een patroon geplaatst, waar zij het op één na allen goed maken.

Terzelfder tijd werd de nieuwe cursus begonnen met 7 jongens, waarvan er 4 tot boekbinder en 3 tot schoenmaker opgeleid wenschten te worden. Na eene maand vertrok een schoenmakers-leerling om volgens zijn vader, een opleiding in de muziek te krijgen. Ik geloof niet, dat hij het hierin ver zal brengen, daar hij alle aanleg er toe mist; maar er hielp niets aan.

Aangaande het onderwijs, dat door de leerlingen zeer geregeld bijgewoond wordt en door de onders zeer op prijs gesteld wordt, wenschte ik alleen op te merken, dat de schoenmakers — in afwijking van hetgeen in den vorigen cursus gedaan werd — de reparatie aan nieuw werk leeren. De onderwijzer maakt het schoenwerk daartoe tot op zekere hoogte gereed en de leerlingen moeten het afmaken. Dit is beter dan het leeren aan oude, versleten schoenen, omdat deze meestal in zulk een ontredderden toestand verkeeren, dat het herstellen zeer moeilijk is. Daarenboven werkt het op de leerlingen beter, als zij een nieuw stuk werk in handen krijgen. De aldus vervaardigde kinderlaarzen werden weer aan de Vereeniging „Kleeding en Schoeisel voor behoeftige schoolkinderen" verkocht.

Rotterdam, 1 Maart 1912.

Het Hoofd her School,

(*get.*) D. Köhler.

Voor eensluidend afschrift,

De Secretaris der Commissie voor het Openbaar Onderwijs,

Pen.

V.

VERSLAG *over het jaar 1911 omtrent de Openbare Buitengewone School voor Lager Onderwijs te Haarlem.*

Ofschoon met 1 April 15 nieuwe leerlingen op plaatsing wachtten, kon eene nieuwe eerste klasse door gebrek aan onderwijzend personeel niet voor 11 September worden opgeroepen.

Er zijn maar zeer weinig leerkrachten bij het andere lager onderwijs, die lust en toewijding in voldoende mate bezitten, om zich aan het buitengewoon onderwijs te willen geven. Daarbij is het verlies van pensioenrechten bij de Rijksfondsen het tweede groote bezwaar, dat hen van solliciteeren terughoudt.

Van 11 September af telde de school zes klassen, n.l.:

1 eerste leerjaar;
1 tweede leerjaar;
2 parallel-derde leerjaren;
1 vierde, en
1 vijfde leerjaar.

Het *leerplan* voor dit vijfde leerjaar werd 19 Augustus voor één jaar, bij wijze van proef, goedgekeurd. Hierbij is bepaald, dat de jongens uit dit leerjaar gedurende 4½ uur per week les ontvangen in houtarbeid.

Dezelfde tijd, door de jongens aan den houtarbeid besteed, wordt door de meisjes benut voor vrouwelijke handwerken. Zij leeren hierbij het knippen en naaien van een zakdoek, een onderrok en een zak, terwijl het kousenstoppen wordt beoefend op eene gebreide rechte lap van geel katoen.

De *lesrooster* is thans zooveel mogelijk zoodanig ingericht, dat de vakken rekenen, lezen en handenarbeid benevens nuttige handwerken voor meisjes, in alle klassen op dezelfde uren worden onderwezen, zoodat uitwisselen van leerlingen zonder groote bezwaren in het uiterste geval kan geschieden. Het bleek op den duur ondoenlijk, dit uitwisselen geheel te voorkomen.

Resultaten van het onderwijs.

Gebleken is, dat het leerplan eer als maximum- dan als minimumplan moet worden beschouwd.

In het belang der school zou het verder zijn, wanneer er eene voorbereidende of proefklasse aan werd verbonden, waarin die kinderen konden worden opgenomen, waarvan het zeer twijfelachtig is, of ze, met het oog op hunne geestelijke vermogens, wel op de school thuis hooren. Voor dergelijke kinderen, die thans den geregelden voortgang van het onderwijs in het eerste leerjaar, waar de vorderingen zoo sterk uiteenloopen, zeer belemmeren (enkele zijn ondanks hun leeftijd nog niet regelmatig op school geweest, omdat ze slechts over een paar woorden beschikken of voortdurend uit de bank loopen en over de klasse schreeuwen), is een onderwijs gewenscht, dat zich met lezen, schrijven en rekenen nog niet bemoeit, maar waarbij gymnastiek, spel, handenarbeid, zintuigoefeningen en spreekonderwijs allen tijd in beslag nemen. Na verloop van een jaar kon dan worden beslist, of zoo'n leerling al of niet voor ontwikkeling vatbaar was in die mate, dat er eenige hoop zou bestaan, dat het kind later voor zich zelven zou kunnen zorgen, iets, dat bij een nog zoo serieus ingesteld eerste onderzoek absoluut niet is uit te maken in onderscheiden gevallen. Er kon dan ieder jaar èn in de eerste èn in de proefklasse worden aangenomen.

Aan het *onderwijs tot verbetering van spraakgebreken* werd tot heden nagenoeg niets gedaan. Voor zoover deze fouten — dikwijls een zeer verklaarbaar symptoom van zwakzin (ieder kind stamelt vóór het kan spreken) — door het articulatie-onderwijs in de eerste en tweede klasse niet worden gecorrigeerd, is verbetering slechts mogelijk door individueele behandeling buiten de klasse. Zoolang het hoofd zelf ook het onderwijs in eene vaste klasse had te geven, was dit onuitvoerbaar. Was één der leden van het onderwijzend personeel door ziekte verhinderd zijn functie waar te nemen, dan leed zelfs het gewone onderwijs door het combineeren van klassen.

Bij raadsbesluit van 8 Maart 1911, n°. 9, is echter bepaald, dat voortaan aan het hoofd niet langer het onderwijs in eene vaste klasse zal zijn opgedragen. En al kon tot heden door gebrek aan personeel aan dit besluit nog geene uitvoering worden gegeven, in 1912 zal ook deze zaak in het reine komen. Dan kan het hoofd de genoemde spreeklessen voor zijne rekening nemen, en heeft hij tevens gelegenheid zich op de hoogte te stellen van het onderwijs in de verschillende klassen, waarvan hij tot heden slechts weinig nota kon nemen.

Het aantal leerlingen bedroeg:

	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Op 1 Januari	54	23	77
Ingeschreven op:			
11 September	15	2	17
14 September	2	—	2
23 October	—	2	2
Totaal ingeschreven	17	4	21
Afgeschreven op:			
a. 23 Februari	1	—	1
b. 8 April	1	—	1
c. 1 Mei	—	1	1
d. 27 Mei	1	—	1
e. 3 Juni	1	—	1
f. 22 Augustus	1	—	1
g. 6 September	2	—	2
h. 17 November	—	1	1
Totaal afgeschreven	7	2	9

Zoodat het aantal leerlingen bedroeg:

	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Op 31 December	64	25	89

a. Opgenomen in het krankzinnigengesticht Meerenberg.

b. Is timmerman bij zijn vader.

c. Helpt moeder, die veel ziek is.

d. Geplaatst op eene drukkerij, waar hij het maar kort uithield. Thans op een sigarenfabriek.

e. Eerst loopjongen bij een groentehandelaar. Thans bij een behanger en stoffeerder, waar hij f 2,50 per week verdient.

f. Met de ouders vertrokken naar elders.

g. Eén op een chocolade- de andere op een brood- en meelfabriek.

h. Door den vader van school genomen, omdat het kind niet genoeg vorderde, naar zijne meening.

De leeftijden der leerlingen waren als volgt:

Geboren in:	Jongens:	Meisjes:	Totaal:
1896	5	—	5
1897	4	3	7
1898	4	4	8
1899	13	5	18
1900	15	2	17
1901	8	6	14
1902	10	3	13
1903	9	2	11
1904	3	2	5

De volgende staat kan doen zien, dat de kinderen van meergegoede ouders nog slechts bij uitzondering op de school komen.

Aan schoolgeld werd betaald:

Voor 2 kinderen f 40 per jaar,
,, 1 kind 20 ,, ,,
,, 4 kinderen 10 ,, ,,
,, 29 ,, 5 ,, ,,

Voor 62 kinderen werd geen schoolgeld betaald.

Het *geneeskundig onderzoek* werd dit jaar weer verricht gedurende de maand Februari, en een aantal keeren bijgewoond door den heer districts-schoolopziener.

Het *schoolverzuim* was in het algemeen gering, als we enkele zwakke kinderen niet medetellen. Sommige ouders hebben echter proefondervindelijk geleerd, dat er van vervolging geen sprake is, en trekken er partij van.

Onder het onderwijzend personeel had dit jaar nogal mutatie plaats. Ten eerste werd de heer A. H. D. Wepster benoemd tot hoofd der school voor zwakzinnigen te Dordrecht, en kreeg hier eervol ontslag met ingang van 1 Juli. Ten tweede wenschte de heer P. Schaft, ook nadat de salarissen waren verhoogd, niet aan de school voor zwakzinnigen te blijven, waar hij zich niet op zijne plaats voelde. Hij kreeg eervol ontslag met ingang van 1 October en ging als onderwijzer over naar de Opleidingsschool voor jongens en meisjes tot het Middelbaar en Hooger Onderwijs.

Door uitbreiding der school met eene klasse en door het ontheffen van het hoofd van het onderwijs in eene vaste klasse, kwamen er dit jaar nog twee vacatures bij, en werd het aantal alzoo vier. Zooals gezegd, was het aantal sollicitanten zeer klein, waarom herziening der salarisregeling als middel werd aangegerepen. Bij raadsbesluit van 7 Juni 1911 n°. 15 werd bepaald, dat voor alle leerkrachten voortaan de dienstjaren bij het lager onderwijs doorgebracht voor de helft, die bij het zwakzinnigenonderwijs geheel zullen medetellen bij de toekenning der periodieke verhoogingen, terwijl den gehuwden onderwijzer, die den leeftijd van 28 jaren heeft bereikt, nog f 150 wordt toegekend als tegemoetkoming in de woninghuur.

Desondanks bleef het getal sollicitanten klein.

In plaats van den heer Wepster werd de heer H. de Ruiter benoemd, die van 8 Mei tot 1 October als tijdelijke, en sedert 1 October als vaste leerkracht werkzaam is.

Op 22 Augustus traden als tijdelijke onderwijzers in functie de heeren H. A. Schuyt, van Haarlem, en S. Hiemstra, van Wageningen, die met ingang van 1 Januari 1912 in vasten dienst zijn overgegaan.

Op 1 October kwam de heer Ossewaarde van Middelburg als tijdelijk onderwijzer aan de school. Hij trok zich echter na het verstrijken van den proeftijd als sollicitant terug.

Het verzuim onder het onderwijzend personeel bedroeg voor:

NAAM.	Aantal schooltijden.	Redenen van het verzuim.
L. Broekhuizen	0	
Mejuffrouw Th. M. Kemna	308	ziekte.
A. H. D. Wepster . . .	19	11 wegens ziekte. 8 in verband met sollicitatie.
Mejuffrouw S. Houtkooper	24	22 wegens ziekte.
H. de Ruiter	31	30 wegens ziekte.
P. Schaft	3	1 proefles; 2 examen
H. A. Schuyt	0	
S. Hiemstra.	0	

Dat bij zooveel verzuim het besluit tot ontheffing van het hoofd van het onderwijs in eene vaste klasse geen luxe-maatregel was, behoeft geen nader betoog.

Als opvolger van dr. W. G. Huet, die overleed, werd tijdelijk aangewezen de heer A. G. W. van Waveren, arts te Haarlem, die ook tijdens de ziekte van dr. Huet voor hem was ingevallen, terwijl 7 Augustus dr. L. Coenen, zenuwarts alhier, met ingang van 1 September als arts aan de school werd benoemd.

De instructie's voor het hoofd en de onderwijzers en onderwijzeressen werden 4 April vastgesteld.

Het onderwijzend personeel heeft zich met ijver van zijn moeilijke taak gekweten.

Aangaande het *schoolgebouw* zij het volgende vermeld:

In de vier lokalen aan de straat werd de ventilatie verbeterd en zijn verder de kachels in alle leskolen met mantels omgeven.

De practijk heeft geleerd, dat op den duur in één groot slöjdlokaal niet te gelijker tijd aan twee klassen les in hout-, en aan twee andere les in kartonarbeid kan worden gegeven. Mettertijd zal de aanwezigheid van afzonderlijke lokalen voor deze twee vormen van handenarbeid noodzakelijk zijn.

Bij raadsbesluit van 15 Februari 1911 werden gelden beschikbaar gesteld voor het aanschaffen van meubelen en werktuigen voor het onderwijs in handenarbeid, zoodat de school nu ook voor den houtarbeid goed is geïnstalleerd.

Voor *leer- en hulpmiddelen* is in het verloopen jaar weer uitstekend gezorgd door het daarvoor noodige bedrag toe te staan.

Schoolvergaderingen, die aan eene zwakzinnigenschool zeker van groot nut kunnen zijn, werden evenals vorige jaren ook in 1911 gehouden, en wel ten getale van vijf. Tot opmerkingen gaven zij geene aanleiding.

Verschillende leerlingen der school maakten evenals vorige jaren gebruik van de gratis geboden gelegenheid tot *baden, zwemmen en het ontvangen van onderwijs in dit laatste.*

De commissie voor schoolkleeding en die tot uitreiking van warm voedsel aan behoeftige kinderen strekten ook in het afgeloopen jaar hare zorgen over de leerlingen der school uit. Zij hielpen waar het noodig was en voorkwamen daardoor menig schoolverzuim.

Eindelijk is de school eene instelling rijker geworden, wijl op 11 Januari 1912, bij notarieele akte het ,,Dr. W. G. Huet-fonds'' werd gesticht.

In art. 1 van het huishoudelijk reglement van het fonds zijn de middelen, welke ter bereiking van het doel zullen worden aangewend, aldus omschreven:

,,1°. het uitzenden van de leerlingen der Buitengewone School voor Lager Onderwijs te Haarlem naar eene gezondheidskolonie;

2°. het verschaffen van versterkende middelen aan die leerlingen, welke dit tijdelijk behoeven;

3°. het verschaffen van de gelegenheid voor zwakke leerlingen, die ver van de school wonen, om per tram of op andere wijze den weg naar school af te leggen;

4°. het verleenen van geldelijken steun voor schoolfeesten en schoolreisjes;

5°. het uitreiken van belooningen en eereblijken aan die leerlingen, welke bij het verlaten der school daarvoor in aanmerking komen;

6°. het uitoefenen van het patronaat over de leerlingen, die de geheele school doorloopen hebben;

7°. aansluiting bij en samenwerking met vereenigingen, werkzaam in het belang van zwakzinnige kinderen;

8°. alle verdere wettige en doelmatige maatregelen, te nemen in het belang der leerlingen en oud-leerlingen der Buitengewone School voor Lager Onderwijs te Haarlem.''

Aldus uitgebracht door burgemeester en wethouders van Haarlem, den 22sten Maart 1912.

De Burgemeester,
BOREEL.
De Secretaris,
H. M. VAN BILDERBEEK, *l.-S.*

VI.

VERSLAG *over het jaar 1911 omtrent de Openbare Buitengewone School voor Lager Onderwijs te Utrecht.*

(Uitgebracht door het hoofd der school aan Burgemeester en Wethouders).

1. *Inlichtingen van algemeenen aard* omtrent het onderwijs aan de school, de klasseindeeling, het leerplan, de leervakken, de resultaten van het onderwijs, enz.

Het onderwijs aan de school onderging, wat het aantal vakken en het aantal uren aan die vakken besteed, betreft, geen wijziging; er wordt onderwijs gegeven in de vakken *a—d*, *f—k* van art. 2 der wet op het L. O., benevens handenarbeid. De uren voor handenarbeid bedragen thans 4½ per week; door de meisjes wordt 3 uren besteed aan nuttige handwerken en 1½ uur aan handenarbeid (klei-, papier- en kartonarbeid). De jongens van de hoogere klassen beoefenen, in de uren voor nuttige handwerken voor meisjes uitgetrokken, den houtarbeid met succes; de vorderingen in dezen tak van slöjd zijn ruim voldoende. De les in houtbewerking is voor de jongens het prettigste lesuur van de heele week en men behoeft slechts te zien hoe ieder voordurend bezig is, niet in hoofdzaak lichamelijk, maar ook oordeelend en besluitend, om tot de overtuiging te komen, dat het onderwijs in houtarbeid in hooge mate instructief is. Het te bewerken materiaal bestaat uit het gewone ruwe timmerhout (delen, ribben en latten, in hoofdzaak van vurenhout met een enkel stukje grenen-, esschen-, eiken- en ook iepen-), zooals dat in een gewonen houthandel te bekomen is.

Het bewerken van het ruwe hout geeft te waardeeren lichaamsoefening, oefent het geduld en verschaft een groote voldoening aan de leerlingen die nu in het voltooide en degelijk en netjes afgewerkte werkstuk geheel eigen werk zien. Met het oog op later, wanneer de leerlingen de school reeds hebben verlaten en in het practische leven het aangeleerde willen of moeten toepassen, zal het hun bovendien te pas komen, uit ruw materiaal iets te hebben leeren vervaardigen, daar de grondstof, die dan tot hun beschikking staat, overeenkomt met die, welke ze hebben leeren gebruiken. Moge dit geen hoofdzaak zijn, naast de andere voordeelen aan ruwe grondstof verbonden, heeft het mee invloed op de keuze gehad.

Dit onderwijs wordt hoofdelijk gegeven. Voor den klei-, papier- en kartonarbeid kan de klassikale vorm meer worden toegepast, doch hoofdelijk voorthelpen en terechtwijzen is ook hier bij den eigen arbeid der leerlingen noodig.

Het onderwijs in de overige leervakken gaat zijn geregelden, langzamen gang. Methodisch werken in de beteekenis van het gewone schoolleven schijnt wel uit den booze voor deze leerlingen. Niet, dat er geen methode in den arbeid der onderwijzers zit, maar de methode wijzigt zich naar elke klasse, naar elken leerling a. h. w., de methode wordt niet in de eerste plaats beheerscht door het vak van onderwijs, maar door de behoeften van het kind.

De school telt thans 6 afdeelingen, ieder onder de leiding van een onderwijzer(es). Met April is een 6de afdeeling aan de 5 bestaande toegevoegd.

Het leerplan geeft nog steeds aan 4 klassen. De 3de en 4de klasse bestaan ieder uit 2 parallelafdeelingen met eenig verschil in vorderingen.

Wat betreft de resultaten van het onderwijs, is een vergelijking met andere gewone lagere scholen niet wel mogelijk, doch wanneer wordt vergeleken de kennis, die de leerlingen bezaten en hadden opgedaan op de gewone lagere school, met die, welke ze nu bezitten, dan mag worden geconstateerd:

1°. een aanmerkelijke vooruitgang;

2°. een veel grootere belangstelling en dientengevolge grootere ijver bij het onderwijs, dat aan deze school wordt gegeven.

Wellicht vindt dit zijn verklaring hierin, dat aan de vroegere inrichtingen van onderwijs de aangeboden leerstof te moeilijk en de gang te snel, de vorm, waarin ze werd geboden te abstract was, waardoor natuurlijk alle belangstelling moest worden uitgeblusch, terwijl aan deze school de geringe omvang der leerstof, de langzame gang, de aanschouwelijke vorm van onderwijs gepaard aan heel veel „zelf doen", „ervaren" dus, het intensieve karakter van het onderwijs en de persoonlijke bemoeiing met iederen leerling een meer volkomen begrijpen en daarmee hernieuwde belangstelling brengt. De opgewektheid, waarmee door bijna alle leerlingen aan het onderwijs wordt deelgenomen, en de vrijmoedigheid der leerlingen ten opzichte van de onderwijzers in hun uitingen, ook ingeval van niet begrijpen, bewijzen, dat de omgeving voor deze kinderen, met hunne plaatsing op deze school veel voordeeliger voor hun geestelijke ontwikkeling is geworden.

Het moeilijkste vak van onderwijs blijft steeds het rekenen. Waarschijnlijk zal dit onderwijs de leerlingen niet veel verder brengen, dan het vrij vlot uit het hoofd uitvoeren van bewerkingen met getallen en hoeveelheden tot 100 en van schriftelijke berekeningen tot 1000 en met wat grootere getallen, terwijl van de breuken alleen de allereerste noties worden aangebracht en van de decimale getallen weinig meer zal kunnen worden bereikt dan de schrijfwijze van geld in guldens en centen en van lengten in M. en c.M. Over het geheel wordt in de beperking, welke bij het rekenonderwijs wordt betracht streng rekening gehouden met hetgeen het leven later van het kind zal vragen. En dit geldt niet uitsluitend het rekenonderwijs, maar ook andere vakken.

De kennis der natuur bestaat in het voorjaar, den zomer en den herfst voornamelijk in het verrichten van allerlei bezigheden in den grooten schooltuin, het zaaien en poten, verzorgen en oogsten der verschillende gewassen en het waarnemen van hunne ontwikkeling. De indeeling, die thans is getroffen, zóó, dat elke klasse de zorg heeft voor een bepaald onderdeel: boomkweekerij, moestuin, bloemkweekerij, landbouwafdeeling, plantsoenen en weide, met het recht, ook in de andere afdeelingen te mogen kijken, bevalt tot heden uitstekend, en door ervaring wordt zoodoende heel wat kennis uit het natuurleven opgedaan. In de wintermaanden en bij slecht weder wordt in verband met goede platen gesproken over diverse onderwerpen die òf afzonderlijk aan de orde worden gesteld, òf waartoe aanleiding wordt gevonden in het overige onderwijs.

Tot de resultaten van het onderwijs mag ook worden gerekend het slagen van de leerlingen na het verlaten van de school in de eene of andere betrekking. Het volgende overzicht geve hieromtrent eenige opheldering.

Tot December 1911, dus nadat de school 3 jaren en 2 maanden had bestaan, hebben de school verlaten: 22 leerlingen, nl. 17 jongen en 5 meisjes,

waarvan:	totaal leerlingen,	jongens,	meisjes.
op een andere school kwamen	4	2	2
in een gesticht zijn geplaatst	2	2	—
overleden zijn	2	2	—
om andere reden de school verlieten	14	11	3

Van deze laatsten het volgende:

1 meisje bleef thuis bij moeder, zonder verder onderwijs;

1 „ ging naar de naaischool, met goed gevolg;

1 „ is bij moeder in de huishouding werkzaam, met goed gevolg;

1 jongen verliet de school wegens voortdurende ongesteldheid;

1 „ is geplaatst bij zijn broer als knechtje;

1 „ bleef bij moeder thuis en verricht daar kleine diensten;

8 jongens zijn geplaatst bij een baas, nl.:

1 bij een behanger,
1 „ „ kruidenier,
1 „ „ bakker,
1 „ „ barbier,
} allen met goed resultaat;

1 bij een huisschilder; resultaat onbekend (volgens het oordeel van de school is hij daarvoor totaal ongeschikt);

1 ,, ,, meubelmaker; dit is van korten duur geweest; hij vent thans met door zijn vader vervaardigde artikelen;

2 ,, ,, schoenmaker, beiden met heel goed resultaat.

2. *De leerlingen.* De leeftijd der leerlingen loopt uiteen van 7—16 jaren. De oudste, een jongen van 16 jaren, zit in de laagste afdeeling van de 3de klasse en gaat nog steeds vooruit. Daarom is hij met toestemming van den districts-schooloopziener ook op de school gebleven. De leerlingen komen voort uit alle maatschappelijke kringen, hetgeen ook blijkt uit het schoolgeld voor hen betaald. Voor sommigen wordt door de ouders met liefde en zonder moeite het hoogste schoolgeld (f 50 per jaar) betaald, terwijl anderen kosteloos zijn geplaatst. Daartusschen liggen nog de rubrieken van f 30, f 24, f 12, f 6, f 3 en f 1,50 per jaar.

De gezondheidstoestand der leerlingen is minder goed dan die bij de leerlingen der gewone scholen. Valt het den onderwijzers vanzelf reeds op, dat er veel verzuim is, ook wegens ziekte, het cijfer van verzuim, totaal 12,6 % (waarvan 7,2 % wegens ziekte) over het afgeloopen jaar, wijst dit uit, wanneer daarnaast wordt geplaatst het cijfer van ± 5 % totaal verzuim op de gewone lagere scholen.

Door het vertrek van den schoolarts naar elders en het eerst later voorzien in de vacature is er eenige stagnatie geweest in het gewone onderzoek der leerlingen naar hun gezondheidstoestand. Bijzondere gevallen hebben zich inmiddels in dien tijd, de laatste 3 maanden des jaars, niet voorgedaan. Thans is met het toezicht op de gezondheid der leerlingen van deze school belast dr. P. Smit, arts, alhier.

Nieuw toegelaten leerlingen zijn geregeld onderzocht door de daartoe aangewezen Commissie, samengesteld uit de H.H. dr. W. H. Cox, geneesheer-directeur van het Krankzinnigengesticht, S. Snijder, hoofd der school en een der schoolartsen. Op 1 Januari bedroeg het aantal leerlingen 48 jongens en 19 meisjes en op 31 December bestond de schoolbevolking uit 48 jongens en 24 meisjes.

In den loop van 't jaar zijn toegelaten:

Datum.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
25 April	7	7	14
12 Juni	3	1	4
1 October	1	—	1
9 October	1	—	1
15 December	—	1	1
Samen	12	9	21

In den loop van het jaar verlieten de school:

Datum.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
17 Januari	1	—	1
25 Februari	1	—	1
25 Maart	1	—	1
31 ,,	2	1	3
22 Mei	1	—	1
30 Juni	1	—	1
1 Juli	1	1	2
15 Augustus	1	—	1
30 September	1	—	1
23 October	—	1	1
18 December	—	1	1
19 ,,	1	—	1
31 ,,	1	—	1
	12	4	16

c. Het onderwijzend personeel.

Aan de school waren gedurende 1911 verbonden:

1. Snijder, Sebo, hoofd der school.
   Bevoegdheden: hoofdond., Fransch, Duitsch, handteekenen, landbouwkunde, gymnastiek en dipl. *A* en *B* voor handenarbeid.
2. Groen, Hendricus, plaatsvervangend hoofd.
   Bevoegdheden: hoofdond., vrije- en ordeoefeningen, Fransch, handteekenen, gymnastiek en dipl. *A* en *B* voor handenarbeid.
3. Vos, Aart de (van 1 Jan.—15 Maart).
   Bevoegdheden: hoofdond., vrije- en ordeoefeningen, Engelsch en dipl. *A* en *B* voor handenarbeid.
4. Boet, Poulus (van 1 Maart—31 Dec.).
   Bevoegdheden: hoofdond., vrije- en ordeoefeningen, en diploma *A* en *B* voor handenarbeid.
5. Wagemaker, Cornelis (van 1 Mei—31 Dec.).
   Bevoegdheden: hoofdond., vrije- en ordeoefeningen, en dipl. *A* en *B* voor handenarbeid.
6. Donker, Jeannette.
   Bevoegdheden: hoofdonderwijzeres, vrije- en ordeoef., nuttige handwerken, Fransch en dipl. voor fröbel- en bewaarschoolonderwijs.
7. Vos, Ernestine Cornelia de.
   Bevoegdheden: hoofdonderwijzeres, vrije- en ordeoef., nutt. handwerken en Fransch.
8. Dunnewold, Janna Dora van.
   Bevoegdheden: hoofdonderwijzeres, vrije- en ordeoef., nutt. handwerken en Fransch.

Voorts maken nog deel uit van het personeel, door het geregeld vervullen van den dienst van geleiders der leerlingen naar huis, waardoor ze tot de leerlingen en de school in nauwe betrekking staan, drie geleiders: J. Visser, C. H. Smeekes en mej. M. v. d. Brink.

Voor de wijze, waarop het onderwijzend personeel zich van zijn taak, zijn roeping ook, kwijt, mag worden verwezen naar het oordeel van de Commissie van Toezicht op het lager onderwijs over 1910, dat ook voor 1911 mag gelden (zie bladz. 22 van het desbetreffende verslag):

,,Bij de vanwege de Commissie aan de school gebrachte bezoeken, is steeds de indruk verkregen, dat de leerlingen, ten gevolge van de tactvolle en bewonderenswaardige wijze, waarop het onderwijzend personeel zijn taak vervult, geheel vertrouwelijk met hun onderwijzers omgaan en zich op de school gelukkig en tevreden gevoelen.

,,Waar de verstandelijke vermogens zoo weinig ontwikkeld zijn en de ontwikkeling dan nog zoo verre uiteenloopt, is het vrijwel ondoenlijk om een oordeel te vellen over de vorderingen van de leerlingen."

Wie meer geregeld, en dagelijks, nagaat hoe het met de vorderingen en de ontwikkeling verloopt, ontgaat het echter niet, hoe er een wel is waar langzame, maar geregelde vooruitgang valt te constateeren, en het oordeel van het personeel is dan ook algemeen, dat van de meeste leerlingen zeer bruikbare menschen zullen groeien.

Het personeel heeft weinig verzuimd. Een onderwijzeres was wegens ziekte 9 dagen afwezig, terwijl het hoofd der school om andere redenen één dag afwezig moest zijn. Ondanks het vermoeiende van den arbeid is, dank zij de nauwgezette plichtsbetrachting van de zijde van het personeel, het verzuim zoo uiterst gering geweest. Dit is een gelukkig verschijnsel, daar vervanging, zoo ergens, hier ernstige bezwaren heeft. Het bijzondere toch van dit onderwijs, dat de leerlingen nog vele ervaringen moet doen verkrijgen, welke andere kinderen buiten de school a. h. w. vanzelf opdoen — hoewel er op gewone scholen ook over

wordt geklaagd, dat gewone stadskinderen vaak weinig van de eenvoudigste practische dingen des levens kennen — maakt het wenschelijk, dat de onderwijzers vele dingen deugdelijker en degelijker moeten kennen, dan dat ze „er wel eens van hebben gehoord". Op de les voor handenarbeid moet practisch, in dubbele beteekenis, worden gewerkt; daartoe is doorzicht noodig; op de schoolwandelingen mag niets van belang aan de aandacht ontsnappen, moet bij alles, wat door de kinderen wordt opgemerkt, voldoende toelichting worden gegeven, — daarvoor is noodig een kijk op de dingen, die slechts door langdurige ervaring kan worden verkregen, daar is tevens voor noodig een zoo volledig mogelijk kennen van het geestelijk leven van het kind. In den schooltuin is het niet in de eerste plaats zaak om maar groenten te kweeken voor soep of hutspot, maar de bedoeling is, de kinderen eenigen kijk te geven op het natuurleven, om iets te laten opmerken, te laten bewonderen van de Goddelijke kracht, die alles volgens vaste regelen zich doet ontwikkelen, doet groeien en bloeien, die in hare wijze voorzienigheid alles zoo heerlijk heeft ingericht, — om eenig gevoel wakker te maken bij de kinderen, waaruit liefde tot de natuur, bescherming van het hulpbehoevende, zorg voor het zwakke ontspruit, waardoor in het kort waardeering, vooral ook van het onbegrepene wordt gewekt en aangekweekt.

Het spreekt, dat daarvoor een kennis van bewerking van den grond, van bemesten en zaaien, van verpoten en planten, van verzorgen en beschermen, benevens bekendheid met de voorwaarden, waaronder de ontwikkeling van plant en dier het gunstigst verloopt, en van de vormen waaronder deze zich voordoen, noodig is, die niet maar de eerste de beste bezit en dat invallen in het geregeld werk van den klasseonderwijzer voor een vreemde een hoogst moeilijke taak is.

Dit alleen, wat het onderwijs aanbelangt.

Reken daar nog bij de bijzondere karaktereigenaardigheden der leerlingen, die een speciale leiding volgens vaste regelen voor ieder noodig maken, waarvan niet straffeloos kan worden afgeweken en het zal duidelijk zijn, dat het een geluk mag worden genoemd, wanneer er weinig mutatie onder het onderwijzend personeel plaats vindt en vervanging wegens ziekte of anderszins zoo weinig mogelijk voorkomt.

Een vast korps van personeel, dat om verbetering in finantieele positie niet naar elders behoeft te solliciteeren is hier van groote beteekenis.

Het is te betreuren, dat de onderwijzers, die ingevolge art. 15 der wet op het lager onderwijs buiten die wet vallen, nog steeds niet in de voordeelen van Rijkspensioen kunnen deelen. Indien hierin verandering kon worden gebracht, dan zou zekere onrust, welke nu het personeel aan deze scholen tot solliciteeren naar betrekkingen met Rijkspensioen aandrijft, en anderen met reeds vele dienstjaren van solliciteeren naar betrekkingen aan deze scholen weerhoudt, geheel verdwijnen.

Als een gelukkig verschijnsel mag worden geconstateerd, dat het personeel door bestudeering van hetgeen er op het gebied van kinderkennis, speciaal ook de psychologie van het achterlijke kind, in de laatste jaren is bekend geworden, steeds beter voor de taak der opvoeding van deze kinderen tracht berekend te worden. „Alles weten" toch sluit, volgens het spreekwoord, het „alles vergeven" in zich en de bestudeering van het object van hun onderwijs in de klas en gezien in het licht der wetenschap, kan niet anders dan het kind ten goede komen.

Met het oog hierop wordt gewerkt aan het inrichten van een kleine bibliotheek op dit gebied, die thans reeds een 60 boekdeelen bevat. Wel is waar zijn de meeste werken in vreemde talen geschreven — in de Nederlandsche taal bestaat er nog niet zooveel op dit gebied, — maar dit heeft in dit speciale geval minder bezwaar, daar allen voldoende met een of meer vreemde talen op de hoogte zijn, om werken op het gebied van deze vakstudie daarin te kunnen lezen. Met het oog hierop mag de vraag overwogen, of bij eventueele benoeming van nieuwe onderwijskrachten naast andere aanbevelingen ook niet gelet moet worden op die van het bezit van aktes voor de vreemde talen.

d. Omtrent het gebouw en de schoolmeubelen en de leer- en hulpmiddelen mag worden geconstateerd, dat alles aan billijk gestelde eischen voldoet. Het gebouw is ruim, te terreinen, die erbij behooren, bieden meer dan voldoende ruimte voor ontspanning en voor den grooten schooltuin, de ligging is rustig en het geheele complex is volkomen afgesloten, zoodat nergens hinder van wordt ondervonden. De onmiddellijke nabijheid van de plantsoenen is een gunstige omstandigheid met het oog op de schoolwandelingen, die inmiddels ook wel „door de stad" worden ondernomen. De schoolmeubelen zijn in goeden staat en worden goed onderhouden. De leer- en hulpmiddelen zijn voldoende aanwezig en voldoen aan de eischen er aan gesteld. Voor schoolbehoeften wordt steeds voldoende gezorgd.

e. Mededeelingen van anderen aard.

Het stelsel van de geleiders voor de kinderen werkt nog steeds uitstekend en de ouders der leerlingen waardeeren deze instelling zeer.

In de Paaschvacantie nam de school deel aan een expositie van leermiddelen, voornamelijk aan scholen voor zwakzinnigen in gebruik, welke tentoonstelling in het gebouw der school te Utrecht was georganiseerd door de Vereeniging van Onderwijzers en Artsen bij dit onderwijs werkzaam.

Utrecht, 29 Januari 1912.

Het Hoofd der school voornoemd,
(*get.*) S. Snijder.

Voor eensluidend afschrift,
De Secretaris der gemeente Utrecht,
J. Bool.

VII.

VERSLAG *over het jaar 1911 omtrent de Christelijke School voor Zwakzinnigen, „Groot-Emaus" te Ermelo, uitgaande van de Vereeniging tot Opvoeding en Verpleging van Idioten en Achterlijke kinderen, gevestigd te Utrecht.*

(Uitgebracht door het hoofd der school aan het bestuur der Vereeniging).

Onderwijs.

Op 1 Januari 1911 beschikten we nog slechts over 2 klassen, die elk in twee afdeelingen waren gesplitst.

Den 1sten April werd echter eene nieuwe klasse geformeerd, zoodat we van af dien datum drie klassen aan onze school hadden. Alle klassen zijn gemengd. Het aantal aanvragen tot plaatsing was in 1911 zóó groot, dat de 3de klasse spoedig geheel bevolkt was. Vandaar dat in September 1911 weer een onderwijzer werd benoemd, om met 1 Januari 1912 in functie te treden. Van af dien datum zou onze school dus vier klassen groot zijn.

Het geheele jaar door waren alle drie de klassen geheel bezet.

Eene belangrijke vermindering werd aangebracht in het aantal wekelijksche schooluren. Dit geschiedde op verzoek van den heer districts-schoolopziener. Bedroeg het aantal lesuren per week aanvankelijk 24, in den loop van het jaar werd dit gebracht op 18 (buiten de schoolpauzes). Thans wordt onderwijs gegeven des morgens van 9 uur tot 11½ uur (met ½ uur pauze) en des middags van 2—3¾ uur (met 20 minuten pauze). 's Zaterdagsmiddags vrij. Verder heeft elke klasse nog een vrijen middag in de week. Deze middagen zijn aangewezen voor handenarbeid en nuttige handwerken voor de meisjes. Het onderwijs wordt gegeven volgens de beginselen, neergelegd in de statuten der vereeniging en omvat de vakken *a—d* en *h—k* van art. 2 der Lager-onderwijswet, benevens de Bijbelsche geschiedenis en handenarbeid.

De vakken aardrijkskunde, vaderlandsche geschiedenis en kennis der natuur zijn facultatief voor de oudste leerlingen.

De resultaten van ons onderwijs mogen alleszins bevredigend geacht worden. Drie kinderen, die onze school in dit jaar verlieten, waren voldoende ontwikkeld, om het leven in te gaan. Een hunner is thans boerenknecht, de andere is smidsknecht. De derde, een meisje, wordt thans in onze inrichting voor het latere leven verder bekwaamd. Nog vier leerlingen, die slechts kort onze school bezochten, moesten worden afgeschreven. Dezen bleken op onze school niet thuis te behooren. Twee hunner werden in een idioteninrichting geplaatst, ook de beide anderen behoorden daar eigenlijk thuis. De ouders wenschten daartoe echter niet over te gaan en namen de kinderen weer terug.

Leerlingen.

De leerlingen zijn op twee na, allen internen van de inrichting „Groot-Emaus".

De commissie van onderzoek wordt gevormd door dr. A. Dupont, directeur van Lozenoord en geneesheer van „Groot-Emaus", benevens het hoofd der school. Het aantal leerlingen bedroeg op 1 Januari 1911 32, waarvan 23 jongens en 9 meisjes.

Toegelaten werden:

op	1 Februari	3 leerlingen,
„	3 Februari	1 leerling,
„	1 April	8 leerlingen,
„	11 April	2 leerlingen,
„	4 Mei	5 leerlingen,
„	20 Juni	2 leerlingen,
„	23 Augustus	2 leerlingen.

Te zamen 23 leerlingen (15 jongens en 8 meisjes).

Afgeschreven werden:

op	1 Januari	1 leerling,
„	8 Januari	1 leerling,
„	24 Januari	2 leerlingen,
„	1 April	1 leerling,
„	13 April	1 leerling,
„	21 Juli	1 leerling.

Te zamen 7 leerlingen (3 jongens en 4 meisjes).

Het aantal leerlingen bedroeg dus op 31 December 1911 48, waarvan 35 jongens en 13 meisjes.

Den 31sten December 1911 waren 2 kinderen 6 jaar, 2 kinderen 7 jaar, 1 kind 8 jaar, 4 kinderen 9 jaar, 3 kinderen 10 jaar, 4 kinderen 11 jaar, 8 kinderen 12 jaar, 4 kinderen 13 jaar, 9 kinderen 14 jaar, 7 kinderen 15 jaar en 4 kinderen 16 jaar.

Voor de kinderen, die 15 jaar of ouder waren, was door den heer districts-schoolopziener vergunning verleend tot het verder bezoeken der school.

Personeel.

Aan het hoofd der school staat de heer W. F. H. van der Wart. Deze werd in den loop van 1911 door het bestuur der stichting tevens benoemd tot directeur van „Groot-Emaus", als opvolger van den heer F. Kortlang J. Ezn.

Verder zijn aan de school verbonden:

mejuffr. M. H. Th. J. Mink en de heer H. Leene (van af 1 April 1911). Mutatiën hadden niet plaats. Met ingang van 1 Januari 1912 werd voorts benoemd tot onderwijzer de heer Joh. K. B. Krijger, onderwijzer aan eene Christelijke school te Scheveningen. Tot het geven van onderwijs in handenarbeid zijn het hoofd der school en de onderwijzeres bevoegd. De lessen in gymnastiek worden gegeven met pianobegeleiding. Een meisje-verpleegde onzer inrichting bespeelt het instrument.

Andere mededeelingen.

Eenige malen werd onze school door den heer districts-schoolopziener bezocht, die zijn tevredenheid over een en ander uitsprak.

We beschikken thans over vier leerlokalen, een werklokaal, een gymnastieklokaal en een paar kleinere vertrekken voor berging van leermiddelen en spreekkamer.

Spoedig zal de school weder moeten worden vergroot. Onze collectie leer- en hulpmiddelen onderging eene belangrijke uitbreiding.

Vermeld dient nog, dat in de zes wintermaanden herhalingsonderwijs wordt gegeven voor de verpleegden van 16—18 jaar. De cursus duurt 2 jaar. Drie avonden in de week is er les.

Het onderwijs omvat de vakken: lezen, schrijven, rekenen en Nederlandsche taal. Er wordt onderwijs gegeven door het personeel der school.

Het hoofd der school,

W. F. H. v. d. Wart.

VIII.

VERSLAG *over het jaar 1911 omtrent de School gevestigd in de Jan Pieter Heijestichting der Vereeniging tot het verzorgen, opvoeden en onderwijzen van zwakzinnige kinderen, gevestigd te Utrecht.*

a. *Inlichtingen van algemeenen aard omtrent onderwijs, klasseindeeling, enz.*

Op 1 Maart 1911 werd het Opvoedingshuis en de School der Jan Pieter Heijestichting te Oosterbeek geopend. De groote behoefte aan een internaat voor zwakzinnige kinderen, wier isolement op een dorp, of wier huiselijke omgeving of bijzondere omstandigheden het wenschelijk maakten, hun eene opvoeding te geven in een tehuis, waar paedagogische leiding in het huisgezin samenwerkt met het onderwijs op school, deed deze stichting ontstaan.

In de school wordt thans onderwijs gegeven aan 23 kinderen, n.l. 19 interne en 4 externe leerlingen. In het Opvoedingshuis is nog plaats voor één meisje. Daar aan de school tot dusver twee leerkrachten werkzaam zijn, is het aantal kinderen verdeeld in twee groepen, geplaatst in de twee leerlokalen der school. Bij deze verdeeling is zooveel mogelijk rekening gehouden met den leeftijd en het bevattingsvermogen der leerlingen. Door omwisseling der leerlingen wordt verkregen, dat de leerkrachten tijdens het onderwijs zich over ten hoogste drie ondergroepen behoeven te verdeelen, een toestand, die als inleidende tot den normalen toestand van zes leerklassen beschouwd moet worden, waarbij dan de leerlingen naar hun ontwikkeling klassikaal vereenigd kunnen worden. Thans moet nog uit den aard der zaak het onderwijs geheel hoofdelijk gegeven worden, wat de taak der onderwijskrachten aanmerkelijk verzwaart.

Het leerplan omvat de vakken, genoemd in art. I van de „Regelen in acht te nemen bij het toekennen van Rijkssubsidie, ten behoeve van gemeentelijke en bijzondere scholen voor zwakzinnigen".

Hoewel de school eerst op 1 Maart 1911 geopend is, kunnen toch reeds opmerkelijke resultaten van het onderwijs worden waargenomen. Zoo zijn er onder de leerlingen twee, die zwaarhoorend zijn en die dientengevolge zeer slecht spraken bij hun komst in de school. Dit is thans door het geregeld spreekonderwijs aanmerkelijk verbeterd. Een ander leerling, een meisje van 7 jaar, had zich, voordat zij aan het onderwijs in de school deelnam, alleen in onsamenhangende klanken geuit; nu is zij in staat vele zaken uit haar omgeving te benoemen, kent zij de namen harer medeleerlingen en spreekt zij in eenvoudige zinnetjes.

Van een zestal andere leerlingen, die zeer moeilijk tot het aanvankelijk lezen te brengen waren, kan worden vermeld, dat zij nu de meeste letterteekens kennen en die verbinden tot eenvoudige woorden.

Vooral bij den handenarbeid toonen vele kinderen, wat een gaven er dikwijls nog in hen sluimeren. Daar niet alleen karton- en kleiarbeid, maar ook houtarbeid onderwezen wordt, ziet men hun vaardigheid zich op velerlei wijzen ontplooien; er schuilt in één der jongens een bruikbaar timmermansknecht of houtbewerker op een fabriek.

b. *Leeftijd, maatschappelijke kring der leerlingen, enz.*

De leeftijd der kinderen varieert van 7 tot 14 jaar. Er zijn onder die van 12 à 14 jaar, die minder ontwikkeld zijn dan normale kinderen van 5 à 6 jaar, voor een groot deel daaraan toe te schrijven, dat zij tot nog toe verstoken waren van goede leiding en goed onderwijs.

De maatschappelijke kringen, waaruit de leerlingen voortkomen, zijn nog al verschillend. Zoo werden door bemiddeling van de afdeeling Friesland van de „Vereeniging tot Steun" twee leerlingen geplaatst, die uit zeer verwaarloosde gezinnen kwamen; dit was ook het geval met de kinderen, die door toedoen der Vereeniging tot verzorging van minderjarigen te Zutfen werden opgenomen. De kinderen daarentegen door de Afdeelingen der Vereeniging zelve aan de Stichting toevertrouwd, zijn allen kinderen uit den kleinen burgerstand of uit werkmansgezinnen, terwijl de kinderen door particulieren geplaatst meerendeels tot den middenstand behooren, voor wien een verpleeggeld van f 250 of f 300 's jaars echter al hoog genoeg is. In dit bedrag is het schoolgeld begrepen. De externe leerlingen betalen in den regel f 50 's jaars. Voor mindervermogenden is dit echter lager gesteld of wordt het geheel door een afdeeling der vereeniging betaald.

Alle kinderen zijn vóór hunne toelating onderzocht door den heer dr. A. Dobberke, psychiater te Arnhem en door het hoofd der school; ook daarna werd, wanneer zich psychische complicaties voordeden, overleg gepleegd door het hoofd der school met genoemden geneesheer.

Bij de opening op 1 Maart 1911 waren ingeschreven 20 leerlingen.

Daarna werden nog toegelaten:

op 1 Mei 1911	.....	1 leerling,
„ 1 Juni „	.....	1 leerling,
„ 1 Oct. „	.....	2 leerlingen,
„ 15 Oct. „	.....	1 leerling.
Totaal	.....	5 leerlingen.

Afgeschreven werden:

15 Maart 1911	.....	1 leerling,
en 1 Sept. „	.....	1 leerling.
Totaal	.....	2 leerlingen.

Het aantal leerlingen bedroeg aldus op 31 December 1911 23.

c. *Mededeelingen betreffende het onderwijzend personeel der school.*

Het onderwijzend personeel der school bestaat uit:

1°. den heer A. Jongerius, hoofd der school, in het bezit der hoofdakte, akte voor de vrije en ordeoefeningen, diploma handenarbeid A en B;

2°. mejuffr. F. Themans, onderwijzeres, in het bezit der hoofdakte, akte voor de vrije en ordeoefeningen, voor de nuttige en fraaie handwerken, diploma handenarbeid A.

Bij de opening der school kon mejuffr. Themans nog niet in dienst treden, waarom zij tijdelijk vervangen werd door mejuffr. A. E. Geerling, te Arnhem, die tot 1 Juni 1911 onderwijs heeft gegeven.

d. *Mededeelingen omtrent het gebouw, de schoolmeubelen en de leer- en hulpmiddelen.*

Het schoolgebouw voldoet in alle opzichten aan de eischen die aan een net, doelmatig schoolgebouw gesteld kunnen worden, gegrond op het Koninklijk besluit van 12 September 1905. De rustige ligging komt het onderwijs zeer ten goede en de schoone omgeving werkt mede aan de ontwikkeling der kinderen.

De lokalen zijn voorzien van een gewijzigd systeem Excelsiorbanken, geleverd door de firma Keunen te Amsterdam, die ook de schoolborden leverde, een horizontaal verschuifbaar en wentelbaar stel borden, dat zeer practisch is en licht te hanteeren, terwijl voor verschillende werkzaamheden deze borden in gewenschten stand aan den werkmuur verschoven kunnen worden.

De arbeidskamer, het lokaal voor slöjd, is mede goed ingericht. Een practische werktafel, ontworpen door het hoofd der school, is voorzien van laden voor de leerlingen; de gaslampen boven de tafel zijn door een gasbuis verbonden, waaruit door slangen het kookgas verkregen wordt.

Voor het gewone onderwijs is een flinke verzameling materieel aanwezig in handleidingen en leerboeken en in enkele series platen, die mettertijd nog uitgebreid zullen worden. Van de leerlingen zelven is voorts al menig net werkstuk aanwezig, dat zorgvuldig bewaard wordt als toonbeeld van hetgeen er met hen kan bereikt worden.

e. Aan het einde van dit verslag maakt het bestuur gaarne gebruik van de gelegenheid, aan de voorgaande mededeelingen nog opmerkingen van anderen aard toe te voegen, om dan te wijzen op de wenschelijkheid, dat alsnog worde voorzien in de mogelijkheid eener tegemoetkoming van Rijkswege voor het in stand houden van een internaat als de J. P. Heijestichting, waaraan een school voor zwakzinnige kinderen verbonden is. Tevens geeft het te kennen, dat het met groote instemming vernomen heeft, dat Zijne Excellentie de Minister van Binnenlandsche Zaken niet ongezind is gebleken, om de onderwijzers, werkzaam aan scholen voor zwakzinnigen, op te nemen in het Rijkspensioenfonds.

Amsterdam, 22 Maart 1912.

Het Bestuur der Vereeniging tot het verzorgen, opvoeden en onderwijzen van zwakzinnige kinderen,

VAN PALLANDT VAN ROSENDAEL,
Voorzitter.

P. ZEEMAN, *Secretaris.*

IX.

VERSLAG *over het jaar 1911 omtrent de Bijzondere School voor Zwakzinnigen, uitgaande van de Vereeniging voor Christelijk Onderwijs aan Zwakzinnige Kinderen te Rotterdam, gevestigd te Rotterdam.*

Onderwijs.

Het jaar 1911 heeft zich niet gekenmerkt door veranderingen van beteekenis. Het leerplan werd maar weinig gewijzigd en slechts op ondergeschikte punten, wat geen verwondering behoeft te wekken, daar het voor het jaar 1910 geheel was omgewerkt in verband met de ervaringen van de voorafgaande jaren. Het personeel gevoelde daarom, ziende ook op de resultaten van het onderwijs, geen behoefte om ingrijpende veranderingen te maken. Ook voor de leerlingen is het minder gewenscht, om al te vaak wijzigingen aan te brengen, daar ook zij langzamerhand gewend geraken aan bepaalde methoden, leerboekjes, enz. en er tijd verloren gaat, indien ze weer met andere vertrouwd moeten worden.

Het onderwijs omvatte, evenals vroeger, de verplichte vakken, benevens Bijbelsche geschiedenis en een weinig aardrijkskunde, natuurkunde en vaderlandsche geschiedenis. Bij de keuze der leerstof werd vooreerst rekening gehouden met de eischen van het practische leven; in verband hiermee

werd veel zorg besteed aan de ontwikkeling van de handvaardigheid en de (mondelinge en schriftelijke) uitdrukking der gedachte, terwijl er ook bijzondere waarde aan gehecht werd, dat de leerlingen, vooral van de hoogere klassen, een taak begonnen en afwerkten zonder eenige hulp. De leerlingen maken zoodoende wel eens minder goed werk dan wanneer ze voortdurend worden geholpen of alles van te voren wordt besproken en voorgedaan, maar het zal ongetwijfeld meer vrucht voor hun ontwikkeling dragen, als ze op deze wijze tot zelfwerkzaamheid en arbeiden met overleg geprikkeld worden. Daartoe is echter noodig, dat de leerlingen belang stellen in de af te werken taak, waarom het eene vak zich beter voor zulke opgaven leent dan het andere. In verband hiermede werd het vorige jaar een proef genomen met het maken van bouwcartons, welke goed geslaagd is. De leerlingen werkten er met lust en ijver aan en behoefden zelden eenige hulp. Zooveel mogelijk werd er verder voor gezorgd, dat het onderwijs in de verschillende vakken elkander steunde en aanvulde en eindelijk werd bijzondere aandacht gewijd aan de zedelijke opvoeding.

De schooltijden waren van 9—12 met een pauze van ½ uur en van 2—4, behalve des Woensdags- en Zaterdagsmiddags, zoodat het totale aantal lesuren 24½ bedroeg. Bovendien werd twee uur per week les gegeven in de nuttige handwerken aan de meisjes, die hiervoor geschikt waren.

De resultaten van het onderwijs waren in alle klassen zeer bevredigend. Het leerplan kon, behoudens enkele uitzonderingen, vrij geregeld worden afgewerkt. Uit de hoogste klasse werden een jongen en een meisje ontslagen, die, hoewel het leerplan niet geheel met hen was afgewerkt, toch met veel vrucht het onderwijs gevolgd hadden. Ze konden eenvoudige lectuur lezen, schreven een duidelijke loopende hand, rekenden vaardig met geld, stelden een eenvoudig briefje op zonder grove fouten en konden een eenvoudig voorwerp uit karton zonder hulp maken. Bovendien hadden ze geleerd, hun bewegingen te beheerschen, duidelijk te spreken en zich in een gezelschap fatsoenlijk te gedragen. Het meisje kon bovendien kleine herstellingen aan haar kleeren uitvoeren. De jongen kwam bij een apotheker in dienst, waar hij f 2,50 per week verdiende, het meisje werd geplaatst op een fabriek. Als zij het geluk hebben voortdurend onder goede leiding te staan, zullen zij later hoogstwaarschijnlijk door arbeid in hun onderhoud kunnen voorzien. Bij een meisje, dat uit de laagste klasse werd ontslagen, had het onderwijs weinig vrucht gedragen. Aanvankelijk ging ze wel een weinig vooruit, doch daarna scheen er een stilstand in de verstandelijke ontwikkeling te komen en alle pogingen van de onderwijzeres, om dit kind nog verder te brengen, mislukten.

Leerlingen.

De school werd bezocht door 30 leerlingen. Het volgende lijstje geeft een overzicht van hun leeftijd.

Geboren in	1895	1	leerling.
,, ,,	1896	4	leerlingen.
,, ,,	1897	4	,,
,, ,,	1898	4	,,
,, ,,	1899	5	,,
,, ,,	1900	3	,,
,, ,,	1901	4	,,
,, ,,	1902	4	,,
,, ,,	1903	1	leerling.

De leerlingen boven 15 jaar bezochten de school met goedkeuring van den districts-schoolopziener. Er kwamen 5 leerlingen uit den burgerstand, die gemiddeld ± f 40 aan schoolgeld betaalden; 25 kwamen uit arbeidersgezinnen; van 20 hunner werd een schoolgeld ontvangen, dat afwisselde van 7½ tot 30 cents per week, en 5 leerlingen bezochten de school kosteloos. Er wordt geen hooger schoolgeld geëischt dan de ouders of voogden der leerlingen betalen kunnen.

Het geneeskundig onderzoek had plaats op dezelfde wijze als in voorgaande jaren door den geneeskundigen raadsman C. A. van der Loo; bij dit onderzoek waren ook tegenwoordig de districts-schoolopziener en het hoofd der school. Er werden 4 kinderen onderzocht, waarvan er 3 werden toegelaten; van het vierde kon bij het onderzoek nog niet vastgesteld worden, dat het inderdaad zwakzinnig was, waarom aan de ouders de raad werd gegeven, het kind eens bij wijze van proef gedurende een zekeren tijd een gewone lagere school te laten bezoeken.

Op 1 Januari bedroeg het aantal leerlingen 26.

Toegelaten werden:

Op 12 Januari 1 leerling, die reeds in 1910 onderzocht was; voorts 1 leerling op 13 Februari, 1 op 25 April en 1 op 3 Juli.

Afgeschreven werden:

Op 3 Juli: 1 leerlinge, die op eene fabriek kwam.

,, 2 November: 1 leerling, die loopjongen bij een apotheker werd.

Op 2 November: 1 leerlinge. Deze werd uit de eerste klasse ontslagen. Het onderwijs had voor haar weinig vrucht afgeworpen. Ze kwam bij haar moeder in het huishouden.

,, 30 December: 1 leerlinge, die overleed kort na haar toelating. Ze was 3 Juli ll. ingeschreven.

Op 31 December bedroeg het aantal leerlingen 26.

Personeel.

In het onderwijzend personeel kwam geen verandering. Het bestond uit het hoofd der school, den heer J. de Graaff en een onderwijzeres, mejuffrouw J. van Bakergem. Het bestuur zag zich echter tweemaal genoodzaakt de hulp van een tijdelijke onderwijzeres in te roepen. In April en Mei was het hoofd der school wegens ziekte eenigen tijd verhinderd, zijn werk te doen en daar de onderwijzeres alleen niet de geheele school kon besturen, nam de vereeniging gaarne het aanbod van mevrouw de Riemer, de vroegere onderwijzeres, aan, om, zooveel haar beschikbare tijd dit toeliet te helpen. Met goedkeuring van den districts-schoolopziener heeft toen genoemde onderwijzeres hulp verleend en heeft ook een kweekelinge eenige diensten verricht. Toen het hoofd der school in November weer ziek werd, heeft mevrouw de Riemer opnieuw eenige lessen waargenomen.

Gebouw, enz.

Het onderwijs moest nog in dezelfde lokalen worden gegeven als voorgaande jaren. Hoewel de vereeniging een terrein gekocht heeft om daarop een nieuw schoolgebouw te stichten, kon zij tot haar leedwezen het vorige jaar nog niet met bouwen aanvangen. Verschillende betreurenswaardige omstandigheden hebben daartoe medegewerkt, vooral de ziekte van het hoofd der school noodzaakte het bestuur hoofdzakelijk de aandacht te wijden aan de inwendige aangelegenheden der school, waardoor niet voldoende gearbeid kon worden voor het verkrijgen van een nieuw schoolgebouw. Het bestuur hoopt echter thans dezen arbeid met kracht aan te vatten, om, kon het zijn, nog in den loop van dit jaar het nieuwe gebouw voltooid te zien.

Over de schoolmeubelen zijn, in verband met wat vroeger daaromtrent is medegedeeld, geen opmerkingen van beteekenis te maken. Leer- en hulpmiddelen zijn in voldoende mate aanwezig.

Overige mededeelingen.

Veel was er in het afgeloopen jaar, dat teleurstelde en reden tot bezorgdheid gaf; toch kan ook nog iets vermeld worden, dat verblijdend voor de vereeniging was. In Februari werd namelijk een schrijven ontvangen van burgemeester en wethouders van Rotterdam, inhoudende de mededeeling, dat zich door hun bemiddeling te dezer stede had geconstitueerd

de „Commissie ter behartiging der belangen van leerlingen en oud-leerlingen der buitengewone scholen voor lager onderwijs", en dat deze commissie ook bereid was, hare bemoeiingen uit te strekken tot de leerlingen en oud-leerlingen der bijzondere school voor zwakzinnigen. De vereeniging heeft hierop geantwoord, dat zij gaarne van deze hulp gebruik zal maken. Dat hierdoor in een bestaande leemte voorzien wordt, is duidelijk. Het zoeken toch van een geschikten werkkring voor ontslagen leerlingen is een zeer moeilijke taak en bij de keuze moet groote voorzichtigheid betracht worden, waarom het verklaarbaar is, dat de ouders in dezen dikwijls om raad en hulp vragen aan het hoofd der school, die, hoe gaarne hij ook wil, niet altijd voldoende kan helpen. Vooral indien het aantal leerlingen zich uitbreidt, zal de hulp van genoemde commissie van groot belang zijn.

Ten slotte moet ook hier een woord van dank gebracht worden aan het bestuur der Rotterdamsche Diergaarde, dat aan het personeel der school verlof gaf, om met de leerlingen 12 maal per jaar kosteloos een bezoek aan de Diergaarde te brengen.

Rotterdam, 1 Maart 1912.

Het bestuur der vereeniging:

D. DEN BREEMER, *Voorzitter.*

R. J. F. J. H. NOGAREDE, *Secretaris.*

X.

VERSLAGEN *over het jaar 1911 omtrent de Scholen voor Buitengewoon Onderwijs aan de Borgerstraat, de Plantage-Muidergracht en de Rustenburgerstraat te Amsterdam van de Vereeniging voor spraakgebrekkige en achterlijke kinderen, gevestigd te Amsterdam.*

School aan de Borgerstraat.

Omtrent het onderwijs zijn geen nieuwe bijzonderheden mede te deelen. Er werd les gegeven in lezen, schrijven, rekenen, Nederlandsche taal, handenarbeid, zaakkennis (algemeene ontwikkeling), zingen en gymnastiek.

Van bijzondere methoden, afwijkend van vroeger gevolgde, werd geen gebruik gemaakt.

Over de resultaten mogen wij tevreden zijn. De hoogste 4 klassen lezen heel aardig; in de beide hoogste klassen worden gebruikt „De Wereld in I en II" die heel goed worden begrepen. Als deze kinderen over eenigen tijd van school gaan, kunnen zij zich dus met lezen zeer voldoende redden.

Ook over het schrijven valt niet te klagen. In 4 klassen worden pen en inkt gebruikt en in enkele klassen schrijven de kinderen zelfs heel goed.

Het onderwijs in Nederlandsche taal blijft altijd een van de lastigste zaken. Toch twijfelen wij niet, of verreweg de meeste kinderen zullen later een goed verstaanbaren brief schrijven, als zij daartoe in de noodzakelijkheid komen.

Wat rekenen aangaat, dit levert geen verschil bij vroeger. In de laagste klassen bestaat dikwijls vrees, dat de leerlingen het nooit verder dan de getallenreeks tot 10 zullen brengen en in de hoogste klassen komen ze tot 1000 en verder. Thans zijn er twee klassen, die het zoover hebben gebracht, terwijl de hoogste vier de tafels van vermenigvuldiging kunnen toepassen. Met tellen en teruggeven van geld en met het opschrijven van bedragen in guldens en centen zijn de kinderen in deze klassen ook tamelijk wel geoefend.

Met den handenarbeid ging het in alle klassen naar wensch. Een aanwinst voor de laagste klassen waren het werken met Smyrnagaas en grove wol en de nieuwe oefeningen in prikken, doornaaien en kleuren van Nubé, welke laatste in den handel zullen worden gebracht door den uitgever Jac. Swildens te Amsterdam. De houtslöjd wordt beoefend door de flinkste jongens uit de hoogste klassen. De oudste meisjes zijn thans bezig met het naaien van eigen ondergoed.

Er werd zooveel mogelijk gedaan aan algemeene ontwikkeling en er bestaat gegronde hoop, dat de kinderen, die nu het eerst aan de beurt zijn om ontslagen te worden, een goed figuur zullen maken, wanneer hun door de gemeenschap een plaatsje zal worden afgestaan.

Over het geheel waren de resultaten van het onderwijs dus goed en de enkele leerlingen, die dit jaar van school gingen, zullen hun weg wel vinden. Een paar kereltjes van bij de 15 jaar maakten het zelfs zoo goed, dat zij, na een half jaar bij hun baas reeds f 2,50 en f 3 per week kunnen verdienen.

Evenals altijd bestond ook dit jaar de schoolbevolking grootendeels uit kinderen van on- en minvermogende ouders. Slechts een paar maken hierop eene uitzondering. Voor twee wordt n.l. een schoolgeld betaald van f 60 en voor één van f 20 per jaar.

Verder wordt een schoolgeld geheven van 6 tot 20 cts. per week, terwijl voor een groot aantal het onderwijs kosteloos is.

De leeftijd wisselde af van 7 tot 16 jaar. Voor hen, die ouder waren dan 15 jaar, werd door den heer districts-schoolopziener vergunning verleend, de school te mogen blijven bezoeken.

Over het gedrag der leerlingen viel in het algemeen niet te klagen. Toch waren er twee, die het thuis zoo erg maakten, dat zij naar een internaat moesten worden overgebracht. Bij eenige medewerking van de ouders was de overplaatsing stellig niet noodig geweest, maar in deze beide gevallen moesten de kinderen in hun eigen belang aan den invloed der huiselijke omgeving worden onttrokken. De eene jongen ging naar „Groot-Emaus", de andere naar een Katholieke inrichting in Brabant. Met beide patiëntjes gaat het daar gelukkig heel goed.

Een derde, die thuis is in het „Tehuis voor Onbehuisden", had zulke woedebuien, dat hij op vermoeden van krankzinnigheid geplaatst werd in het Wilhelminagasthuis, met de bedoeling, hem over te brengen naar Gheel.

Gelukkig is dit nog voorkomen en hebben wij den jongen teruggekregen.

Een andere jongen maakte het zóó bont op straat en in huis, dat hij eerst 8 weken in het Binnengasthuis en later 157 dagen in het Wilhelminagasthuis moest doorbrengen. Vandaar zou hij worden geplaatst in een internaat voor zwakzinnigen.

De J. P. Heijestichting durfde den 11-jarigen reus (hij is 1,82 M. en weegt 150 pond) niet aan en nadat de directeur van „Groot-Emaus" zijn toestemming voor opneming had gegeven, vroeg hij zijn woord terug, toen hij de stukken van het gasthuis onder de oogen kreeg. En zoo is André Rodrigens Cohen onze leerling gebleven.

Wat het geneeskundig onderzoek en toezicht betreft, kan worden vermeld, dat de medisch-paedagogische commissie op enkele maanden na, het geheele jaar door, de Zaterdagmiddagen en dikwijls nog een middag in de week zitting heeft gehouden voor het onderzoek van candidaten, terwijl dr. Herderschee als speciaal schoolarts voor onze inrichtingen evenals andere jaren met het personeel der school samenwerkte om de hygiënische belangen te behartigen.

Voor het baden der kinderen werd weer gebruik gemaakt van het gemeentelijk schoolkinderbad in de Frederik Hendrikstraat.

De school telde 1 Januari 1911: 123 leerlingen, n.l. 85 jongens en 38 meisjes.

In den loop van het jaar werden *afgeschreven* 20, terwijl werden *toegelaten* 12; zoodat het aantal leerlingen op 31 December bedroeg: 115, n.l. 77 jongens en 38 meisjes.

De *afschrijvingen* waren de volgende:

Op	8 Febr.	Chr. Emmink, die overging naar een krankziningengesticht,
„	9 „	M. Swalep, die overging naar school II B. O.
„	28 „	J. M. Jansen, die overging naar school II B. O.

Op 15 Maart J. W. Heitmans, die overging naar „Groot-Emaus".
„ 1 Juli Fr. van Hoften, die overging naar een lagere school.
„ 1 Juli H. Z. Nordziek, die overging naar de diamantslijperij.
„ 1 „ M. A. Klijnveld, die overging naar de Chr. school B. O.
„ 15 „ H. Clewits, die overging naar een boekbinder.
„ 15 „ J. Beekes, die overging naar een boekbinder.
„ 15 „ H. Bakker, die overging naar een mattenfabriek.
„ 15 „ G. G. Harselaar, die overging naar een boekbinder.
„ 15 Aug. A. v. d. Bergh, die overging naar een boer.
„ 15 Oct. H. de Neff, die overleed.
„ 15 „ C. Krelekamp, die overging naar een internaat.
„ 1 Nov. G. Bottinger, die na oproeping niet verscheen.
„ 23 Dec. C. Bruns, die overging naar een mattenfabriek.
„ 23 „ H. Jochems, die voorloopig thuis blijft.
„ 23 „ S. van Dijk, die in de huishouding meehelpt.
„ 23 „ H. Hammersfeld, die in de huishouding meehelpt.
„ 23 „ G. Mook, die zijn moeder in haar groentezaak helpt.

Opgenomen werden:

„ 14 Febr. J. Doodewaard.
„ 14 „ Chr. Meijer.
„ 20 „ H. Buys.
„ 20 „ A. de Jong.
„ 28 „ W. de Haas.
„ 28 „ J. M. M. Jansen.
„ 25 Aug. G. Bottinga.
„ 15 „ P. Walekamp.
„ 15 „ M. Raatsie.
„ 15 „ Cl. A. J. Jansen.
„ 1 Nov. M. Molenaar, en
„ 1 „ G. Bottinger.

De loop van het leerlingental op de lijst was dus als volgt:

1 Januari	123,
8 Februari	122,
9 „	121,
14 „	123,
20 „	125,
28 „	126,
15 Maart	125,
1 Juli	122,
15 „	118,
15 Augustus	120,
25 „	121,
15 October	119,
1 November	120,
23 December en later	115.

In het personeel der school kwam geen verandering; het bestond op 31 December uit:

1. A. Boorsma, directeur.
2. M. Barreveld Bute, adjunct-directrice.
3. C. A. M. Koets,
4. J. W. H. Beckeringh van Loenen, } onderwijzeressen.
5. J. W. Hoefman,
6. Y. G. v. d. Veen,
7. R. Hoogland,
8. H. Dankelman, } onderwijzers.
9. J. H. Nubé,

Ten slotte zij nog opgemerkt, dat het aantal aanvragen voor plaatsing op deze school in den regel grooter is, dan het aantal beschikbare plaatsen.

Voor het westelijk deel der stad zal moeten worden uitgezien naar nog een nieuwe inrichting, waarvoor door het bestuur reeds de voorbereidende maatregelen worden genomen.

School aan de Plantage—Muidergracht.

Door de ingebruikneming van het gebouw der voormalige „Tesselschadeschool" op 15 Januari 1911, kwam School II in het genot van Rijkssubsidie. De zes klassen, die tot dat tijdstip in de oude hulpschool gehuisvest waren geweest, gingen naar de „Tesselschadeschool" over. Daar de uitbreiding met het oog op het groote aantal wachtende candidaten urgent was, werden in de hulpschool nog 4 nieuwe klassen opgenomen en werden eveneens 4 nieuwe leerkrachten aangesteld. Zoo vormden de „Tesselschadeschool" en de hulpschool dus één school met 10 klassen.

Van een normale klassenindeeling was alleen sprake in de „Tesselschadeschool". In de hulpschool zaten allen nieuwe leerlingen, waarvan de meesten van voren af aan moesten beginnen. Toch bleek het mogelijk, al was het met heel weinig verschil in opklimming, er 4 klassen van te vormen. Vooral de laagste van die vier, was er één, die ons veel zorg baarde en waar na een jaar hard werken nog betrekkelijk geringe resultaten van te boeken zijn. Het rekenen tot 5 gaat nog niet zoo, dat voorloopig verder gegaan kan worden. Lezen kan deze klas een 10-tal letters in zeer eenvoudige verbindingen. De meeste leerlingen kunnen die letters nu ook schrijven; met een drietal gaat dit echter nog zeer onbeholpen. Arbeid en teekenen lukt evenmin nog goed. Het allereenvoudigste scheurwerk hebben wij moeten opgeven, om alleen voorloopig het plakken van ronde schijfjes, het prikken en het kralenrijgen te beoefenen.

De drie andere nieuwe klassen hebben in dit jaar beter vorderingen gemaakt: ze bestonden uit andere leerlingen, die, zij het ook weinig, toch wel iets op de lagere school geleerd hadden. De beste van deze 4 klassen, waarin de oudste leerlingen zaten, brachten het in dat jaar tot het 1ste stukje Nieuw Leesboek Scheepstra, Ligthart en Hoogeveen. Met rekenen telden zij tot 100 en konden ook zoover optellen en aftrekken met behulp van een klein telraampje. In arbeid en teekenen leverden zij eveneens wat beter werk. Zij hanteerden de schaar reeds en teekenden met meetlinialen regelmatige figuren, die met waterverf gekleurd werden.

De twee andere klassen stonden tusschen deze en de laagste in wat betreft de bereikte resultaten.

De zes klassen, die in de „Tesselschadeschool" geplaatst waren, vertoonden, althans wat vijf betreft, een regelmatige opklimming. Eén van de klassen staat, omdat de leerlingen er tot de zeer-achterlijken behooren, feitelijk buiten het gewone klasseverband. Na ruim zes jaren op school te zijn geweest, zijn deze leerlingen nu zoover, dat ze eenvoudige leerboekjes kunnen lezen en rekenen met hulpmiddelen tot 100. De toekomst van vele dezer kinderen baart ons wel zorg.

Gelukkig zijn wij, wat de overige klassen betreft, meer optimistisch gestemd. De resultaten in de hoogste klasse bereikt, zoowel wat de vorderingen in de leervakken, als wat het gedrag der leerlingen betreft, doen ons het beste hopen voor de toekomst onzer leerlingen. Zij lezen behoorlijk in een leesboekje als het 4de stukje „De Wereld in", 2de serie van Scheepstra en Ligthart, en begrijpen heel goed wat er in zoo'n boekje staat; zij kunnen hun gedachten ook schriftelijk voldoende uitdrukken en rekenen met geld, maten en ge-

wichten tot 1000 en ook wel daarboven. Bij het zaakonderwijs is getracht hun wat algemeene ontwikkeling aan te brengen en het is merkwaardig hoeveel belangstelling zij toonen voor — zij het ook wat oppervlakkig — kennis van verschillende zaken, die buiten hun gewone waarneming vallen. De handenarbeid: kartonagewerk, rietvlechten en voor de meisjes speciaal de nuttige handwerken, heeft hen meer geschikt gemaakt voor een beroep en de gymnastiek heeft ook het hare gedaan om de weerbaarheid onzer leerlingen te vergrooten. De beste ervaringen deden wij in dezen op met de geregelde beoefening van het korfbalspel.

School II is zeer gunstig gelegen ten opzichte van twee centra die zeer veel zwakzinnige kinderen leveren: de eilandenbuurt en de jodenbuurt. Het grootste aantal betaalt dan ook geen schoolgeld. Nog geen derde deel der schoolbevolking betaalt een schoolgeld varieerende van 4 tot 20 cent per week en een viertal betaalt een schoolgeld varieerende van f 15,— tot f 20,— per jaar.

Voor den 15den Januari 1911, den datum, waarop school II Rijkssubsidie kreeg, telde ze 90 leerlingen: 31 meisjes en 59 jongens. Voor 60 nieuwe leerlingen werd de plaatsing goedgekeurd: 20 meisjes en 40 jongens. Daarvan moesten afgeschreven M. de Vries, die naar een ander stadsgedeelte verhuisd was; Ph. Klein, wiens ouders hun kind plaatsten op een instituut; A. Aap, die naar Antwerpen verhuisde; G. Straates, die niet opkwam omdat hij den laatsten tijd op de lagere school was vooruitgegaan, en men het daar nog wat probeeren wilde; E. de Kruyter, die naar een gesticht ging; A. C. v. Wereld, die toevallen kreeg. Bovendien vertrokken P. en D. Keeken naar Buiksloot.

De opengevallen plaatsen werden op 15 Februari weer bezet, want de plaatsing van een 14-tal kinderen was goedgekeurd, zoodat er toen 156 leerlingen waren (51 meisjes en 105 jongens).

(J. M. M. Jansen kwam niet op, omdat de ouders geen plaatsing wenschten en hem op een Christelijke school deden. Toen dus 155 leerlingen).

Jan Verdoes werd onder ongunstige voorteekenen geplaatst, omdat hij tot de zeer achterlijken behoorde. Er was geen reden om hem na een half jaar voor ontslag voor te dragen. Zijn vorderingen vielen mee en er is wel kans, dat hij zal kunnen blijven.

Den 1sten Mei werden na volbrachten leerlijd ontslagen:

N°. 1. H. Schaap (hij werd schoenmaker);
,, 2. M. Schijveschuurder (werd diamantwerkersleerling);
,, 3. G. Danko (werd stripjongen);
,, 4. J. Hildebrand (werd barbiersjongen);
,, 6. A. Teunisse (werd bakkersleerling);
,, 13. J. J. van Wijk (kwam bij moeder thuis);
,, 15. A. Cohen (werd sigarenmakersleerling);
,, 21. C. M. Verputten (werd strijkster);
,, 164. H. K. Jouvenaz (werd boekbindersleerling).

Van deze 9 leerlingen zater er 6 in de hoogste, 3 in op één na de hoogste klas.

Er bleven in de hoogste klas 10 leerlingen over, die wij nog niet geschikt achten om de wereld in te gaan.

Nu kon die hoogste klasse wel met eenige leerlingen uit een lagere klas worden aangevuld en konden in tusschenklassen eenige nieuwe leerlingen geplaatst worden, maar opneming van een geheele nieuwe klas als gevolg van bovengenoemd ontslag was niet mogelijk, zoodat na Mei 1910 eerst in Mei 1912 weer regelmatig een nieuwe klas kan worden opgenomen.

Al streven wij er naar geregeld op te nemen en te ontslaan, toch zal een dergelijke onregelmatigheid af en toe moeten voorkomen. Wij kunnen geen kinderen laten vertrekken, die nog niet geschikt zijn in de maatschappij te verkeeren en waarvan verwacht mag worden, dat ze na een jaar beter toegerust de wereld kunnen ingaan.

Het aantal kinderen was met Mei weer gedaald tot 146 en moest, indien eenigszins mogelijk, weer worden aangevuld. Door het groote getal, dat deze buurt steeds levert, konden in den loop van 1911 na Mei nog een 13-tal kinderen geplaatst worden, namelijk:

B. E. Hägener	op	1	Mei	1911.
H. Frank	,,	20	,,	,,
S. Roodveld	,,	15	Aug.	,,
S. Goedhard	,,	15	,,	,,
B. P. Marinus	,,	15	,,	,,
J. Swier	,,	15	,,	,,
H. Jang	,,	15	,,	,,
N. Bonevit	,,	15	,,	,,
A. J. de Boer	,,	15	,,	,,
C. Westerink	,,	15	,,	,,
Jo Keulen	,,	15	,,	,,
J. W. Groenenberg	,,	16	Oct.	,,
J. H. Gillebaard	,,	16	,,	,,

Tegenover deze aanwinst staat het verlies van 4 leerlingen.

G. v. d. Wal verhuisde 18 Mei naar Duitschland.

C. Bout verhuisde 1 Juli naar Noordwolde.

J. Been werd 26 Oct. door de ouders van school genomen, omdat ze hem in een opvoedingsgesticht konden plaatsen.

R. v. Bever is 8 Nov. op haar 15en verjaardag ontslagen, omdat er wegens haar groote achterlijkheid in verband met opgetreden puberteit geen kans bestond haar verder te ontwikkelen.

Eén jongen, J. A. Tongelet, was 15 Aug. naar den Helder verhuisd, doch keerde 15 Nov. terug.

Op 31 Dec. 1911 telde school II 155 leerlingen: 55 meisjes en 100 jongens.

Voor een zestal leerlingen werd toestemming gevraagd en verkregen om na hun 15de jaar op school te blijven. Het zijn: L. Hakhoff, J. Hondsdregt, C. R. Berg, S. Zilverberg, M. Mossing Holsteyn en L. B. Boots.

Zooals reeds vermeld is, werden 15 Januari de bestaande klassen met de leerkrachten overgeplaatst naar de oude Tesselschadeschool. Dit personeel bestond uit 3 heeren: J. Schreuder Azn. (directeur), P. F. Bellaart en P. de Boer en 4 dames: H. W. van Loenen, A. C. der Kinderen, M. G. ter Veen—de Wit en W. H. A. Penning—Kroonder.

Het nieuw benoemde personeel, dat de nieuwe klassen in de hulpschool kreeg, bestond uit 3 heeren: K. F. Traanberg, W. W. Braam en H. M. van der Zanden en één onderwijzeres: W. de Zwart.

Mejuffrouw A. C. der Kinderen vroeg en kreeg tegen 1 September eervol ontslag wegens hare benoeming tot leerares in het Engelsch aan een H. B. S. in Bussum. In haar plaats werd als onderwijzeres benoemd mej. H. L. Tiggelaar, onderwijzeres aan een O. L. S. in Amsterdam.

De heer W. W. Braam werd tegen 1 November aan een school voor zwakzinnigen in den Haag benoemd. In zijn plaats is nog geen nieuwe leerkracht aangesteld. Tijdens het ziekteverlof van den heer P. F. Bellaart van 1 Juli tot de groote vacantie en tijdens de vacature, ontstaan door het eervol ontslag van den heer W. W. Braam, werd als tijdelijk onderwijzeres door het bestuur aangesteld mej. C. H. Leih.

In navolging en als aanvulling van het jaarverslag van school I, acht het bestuur het wenschelijk ook in dit verslag melding te maken van de resultaten bereikt op school II.

Onze scholen hebben tot taak, zwakzinnigen, welke zonder geschikt onderwijs later geheel ten laste van de Maatschappij dreigen te komen en zelfs gevaarlijk kunnen worden voor de gemeenschap, zóóver te brengen, dat zij een bescheiden plaatsje in de maatschappij waard zijn, dat zij geheel of met een kleinen steun op den duur in hun onderhoud kunnen voorzien en dat ze geen aanstoot meer geven, geen gevaar meer opleveren.

Alleen wanneer dit doel bereikt is, kunnen wij zeggen, dat onze leerlingen geslaagd zijn, dat het gewenschte resultaat bereikt is. Vóóraf moet echter de reserve gemaakt worden, dat er een menschenleeftijd overheen moet zijn gegaan, eer met voldoende zekerheid van resultaten gewag mag worden gemaakt. Waar er echter onder onze oud-leerlingen reeds velen zijn, die den leeftijd van 18 jaar en ouder bereikt hebben, die de voor hen zoo gevaarlijke puberteit te

boven zijn, behoeft ook voor de jongeren onder hen niet zoo heel veel vrees gekoesterd te worden. Het is nu reeds gebleken, dat geschikte arbeid hen voor veel ellende behoedt.

Van resultaten sprekende, moeten noodwendig eenige leerlingen daarbuiten vallen. Het zijn:

1°. een klein aantal, dat korter dan een jaar op school bleef;

2°. een drietal, dat tusschentijds tegen ons advies naar een Christelijke of R.-K. lagere school gingen;

3°. een viertal, die door het bestuur moesten worden ontslagen, omdat de ouders tegenwerkten en de kinderen thuis hielden, veel meer dan noodig was;

4°. een viertal, die na een korten proeftijd naar een idiotengesticht of een gesticht voor vallende ziekte moesten gaan.

Dan blijven er 85 over, die onder min of meer normale omstandigheden gedurende het bestaan dezer school haar verlieten.

Van die 85 zijn er 17, die voorloopig als niet geslaagd beschouwd kunnen worden. Een viertal van deze kunnen zelfs gevaarlijk voor de maatschappij worden. Dat was reeds te voorzien, toen ze nog op school waren.

De overige 69 zijn allen aan het werk. Een onderzoek naar allen in het laatst van 1911 ingesteld, leverde daaromtrent verrassende resultaten.

School II kan dus evenals school I bogen op een voorloopige winst van 80 % geslaagden.

School aan de Rustenburgerstraat.

Het aantal klassen is 4 gebleven. Toen op 1 Mei 1911 eenige leerlingen de school verlieten, kon door een andere indeeling der klassen gelegenheid worden gevonden de 9 kinderen op te nemen, die nog op plaatsing wachtten.

Wat het leerplan betreft, verdient opgemerkt te worden, dat de jongens der hoogste klasse nu les krijgen in houtarbeid.

De lessen zijn voorts zoo geregeld, dat alle leerlingen éénmaal per week gebruik maken van het gemeentelijk schoolkinderbad.

De meisjes en de jongens der laagste klassen gaan met het oog op den grooten afstand per tram.

De leerlingen der hoogste klasse zijn zoover gevorderd, dat zij lezen uit: „De Wereld in" van Scheepstra en Ligthart, 2de serie, 4de stukje. Zij lezen deze stukjes vlot en in behoorlijken toon.

De lesjes schrijven zij over zonder fouten. Als voorbeeld van dicté, dat door de klasse nagenoeg zonder fouten wordt gemaakt, geven wij:

„Een vos, die een haan op een boomtak zag zitten, bedacht een middel om zich van het dier meester te maken. Hij ging onder den boom, keek omhoog en zei met vriendelijke stem: Goeden morgen, vriend Haan. Hebt gij het groote nieuws al gehoord?" enz. enz.

Eenvoudige opstelletjes werden gemaakt, naar vooraf vertelde verhaaltjes, bijv. Dorstige spreeuw — vindt een flesch half vol water — kan niet bij het water — werpt er steentjes in — 't water stijgt — de spreeuw kan drinken.

Voorts hield de klasse zich bezig met het schrijven van adressen op briefkaarten, postpakketkaarten, enz.

De hoogste klasse rekent tot 1000; optellen en aftrekken, vermenigvuldigen en deelen geschiedt door getallen beneden 10.

Zij schrijven geldsommen met f. en decimaalteeken, bijv. f 3,25, en hebben met vrucht kennis genomen van het metriek stelsel in de eenvoudige vormen.

Ingeschreven op 1 Januari 1911	57	leerlingen.
Toegelaten tot 31 Dec. 1911	17	„
	74	„
Afgeschreven tot 31 Dec. 1911	16	„
Totaal	58	„

Ingeschreven zijn:

Albertus Hoogewoonink	1	Mei	1911
Frederik Hoogewoonink	1	„	„
Johannes Noordhout	1	„	„
Jacobus Crombosch	1	„	„
Nicolaas Cordes	1	„	„
Antoon Poulisse	1	„	„
Johannes Mozer	1	„	„
Dirk Dijkmeijer	1	„	„
Johanna van der Vegt	1	„	„
Dirk Jansen	16	Augustus	„
Dirk Wendel	16	„	„
Bauke van Stein	16	„	„
Johannes Spaans	16	„	„
Antje Zeeven	16	„	„
Antje Gijzemijter	12	September	„
Johannes Berndsen	2	October	„
Maria Koch	13	December	„

Afgeschreven zijn:

Hendrik Verhoef 1 Maart 1911; geplaatst in de J. P. Heijestichting.

Hendrik Bruyn 1 April 1911; geplaatst in Groot Emaus.

Cornelis Burksen 3 April 1911; geplaatst op een diamantfabriek.

Frederica Cardozo 13 April 1911; geplaatst in een gezin buiten de stad.

Elsje Hägener 1 Mei 1911; verhuisd; overgeplaatst naar school II.

Cornelis van der Heyden 1 Mei 1911; ontslagen wegens leeftijd; nog bij de ouders in huis.

Dina van Engelenberg 1 Mei 1911; bij moeder in de huishouding.

Fraukina Bakker 6 Mei 1911; bij moeder in de huishouding.

Johannes Mozer 20 Mei 1911; verhuisd naar Aalsmeer.

Lambertus Wessels 22 Mei 1911; geplaatst bij een rijtuigschilder;

Gerrit Bottinga 15 Augustus 1911; overgeplaatst naar school I.

Johannes Hendriks 3 December 1911; geplaatst bij een melkboer.

Ada van Wijaarda 9 December 1911; wegens langdurige ziekte ontslagen.

Jacob Verbeet 9 December 1911; 15-jarigen leeftijd; geen verlenging van leertijd aangevraagd.

Philip Duits 23 December 1911; geplaatst in Groot Emaus.

Johan Heckert 23 December 1911; geplaatst bij de firma Blooker, alhier.

Onder het personeel had geen mutatie plaats, zoodat in 1911 aan de school bleven verbonden:

P. Ypes, als directeur; mevr. J. Eldering—Swerms; mej. J. Borgman; W. Scheffer; G. C. A. de Braal.

De ligging der school in buurt YY is van dien aard, dat in 4 klassen vrij wel kunnen worden opgenomen de kinderen uit dit stadskwartier. Aangezien in andere buurten kinderen op plaatsing wachten, is de vereeniging van plan de school naar een andere wijk over te brengen, opdat zij zich kan ontwikkelen tot een school met 8 klassen.

Amsterdam, 20 Maart 1912.

Het bestuur der vereeniging voor spraakgebrekkige en achterlijke kinderen te Amsterdam.

J. G. van Hall, *Voorzitter.*

P. de Vos Jz., *Secretaris.*

XI.

VERSLAG *over het jaar 1911 omtrent de School van de Vereeniging tot oprichting en instandhouding van Christelijke Scholen voor Zwakzinnigen, te Amsterdam.*

(Uitgebracht door het hoofd der school aan het bestuur der Vereeniging).

Inlichtingen van algemeenen aard. Het onderwijs.

Het onderwijs aan onze school wordt zooveel mogelijk practisch en individueel gegeven. Herhalen op andere wijze is steeds noodig, om de leerlingen met een voldoende hoeveelheid kennis het leven in te laten gaan, zóó, dat zij zich zooveel mogelijk zelf kunnen helpen. De ontwikkeling van de handvaardigheid in practische beteekenis neemt bij ons onderwijs een voorname plaats in.

Zin voor orde en netheid, zorg voor het goed van andere menschen, moet, méér dan op de gewone school, aangekweekt worden. Het letten op kleinigheden in houding, gebaren, kleeding, is met het oog op de practijk van het leven, ten zeerste noodig.

Klassenindeeling.

Het aantal klassen is uitgebreid tot 3, daar op 1 Maart en 1 October respectievelijk een onderwijzeres en een onderwijzer aan onze school zijn verbonden.

Leerplan, leervakken.

Door de uitbreiding moest het leerplan 2 keer geheel omgewerkt worden. Een en ander eischte heel wat zorg, vooral door de onevenredige ontwikkeling der leerlingen.

Opgenomen werden voor de hoogste afdeeling de vakken geschiedenis en aardrijkskunde.

De regeling, hetzelfde vak, op eenzelfde uur, in de verschillende klassen te onderwijzen, is gebleken van veel nut te zijn.

Als einddoel stellen we, de leerlingen zoover te brengen, dat zij zonder te grove taal- en stijlfouten een briefje kunnen schrijven, vlot en vaardig lezen en zich met rekenen in het dagelijksch leven kunnen helpen.

Zij moeten dan met geheele getallen tot 1000 rekenen, eenige eenvoudige breuken kennen en goed kunnen werken met geld, maten en gewichten.

De handenarbeid is uitgebreid door houtarbeid en rietvlechten.

Het aantal schooluren, met de pauzen, bedraagt 26. De pauzen zijn, vooral voor de hoogste afdeeling, wat ingekrompen; door zorgvuldige indeeling op den rooster van lesuren is toch voldoende afwisseling verkregen.

Het grootste gedeelte der leerlingen blijft 'smiddags over. Ook wonen veel kinderen ver van de school. Daarom is de middagschooltijd nu van 1½ tot 3½, wat uitstekend bevalt.

Vacantie wordt gegeven ruim 3 weken in den zomer, 1 week in den herfst, 14 dagen met Kerstmis, 1 week met Paschen en 5 dagen met Pinkster.

Resultaten.

Zeer duidelijk is gebleken, dat onze school in een behoefte voorziet. Leerlingen, die anders op de gewone school bleven, om des beginsels wil, maar geen noemenswaardige vorderingen maakten, gingen vaak met groote schreden vooruit.

Enkele leerlingen gaan slechts zeer langzaam vooruit, een enkele blijft stilstaan; één leerlinge moest, wegens gebleken ongeschiktheid voor onze school, ontslagen worden. Zij is nu op 's Heeren Loo.

Leerlingen. Leeftijd.

De oudste leerling is 16 jaar, de jongste 7.

Maatschappelijke kring.

De leerlingen komen uit alle standen der maatschappij; de arbeidende klasse is verre in de meerderheid.

Schoolgeld.

Als regel is door het bestuur aangenomen, dat de leerlingen hetzelfde schoolgeld betalen als op de school die zij het laatst bezochten.

Zoo betaalt één leerling f 100, één f 60, één f 45, één f 36, twee f 30, één f 25, enz. Verder van 4 tot 22½ cent per week. Negen leerlingen bezochten de school kosteloos.

Geneeskundig onderzoek.

De leerlingen worden bij de opneming onderzocht door prof. dr. L. Bouman of diens assistent dr. D. J. Beck. Deze heeren zijn zoo vriendelijk te allen tijde ons met hun hulp en raad ten dienste te zijn.

Aantal leerlingen.

Op 1 Januari 1911 bedroeg het aantal leerlingen 16. Op 31 December 1911 was het aantal 35.

Ingeschreven werden:

leerlingen:

1	op	14 Februari.
1	,,	23 ,,
1	,,	15 Maart.
4	,,	21 ,,
1	,,	27 ,,
1	,,	30 ,,
1	,,	10 April.
1	,,	12 ,,
1	,,	4 Mei.
1	,,	8 ,,
2	,,	1 Juni.
1	,,	8 ,,
1	,,	13 ,,
1	,,	1 Juli.
1	,,	1 Augustus.
1	,,	1 October.
1	,,	15 ,,
1	,,	1 November.
1	,,	27 ,,
1	,,	11 December.

Afgeschreven als volgt:

leerlingen:

1	op	20 Februari.
1	,,	8 April.
1	,,	1 Augustus.
1	,,	18 November.
1	,,	15 December.

Onderwijzend personeel.

1 Mei vertrok mej. A. Cruyff, die tot dien tijd les gaf in handenarbeid en nuttige handwerken.

1 Maart trad in functie mej. A. van der Kaay, in het bezit der hoofdakte en *j, k, l, m, n,* art. 2 L. O. en diploma A handenarbeid.

Op 1 October trad in dienst de heer J. Rinck, in het bezit der hoofdakte en *j.*

Hoofd der school is de heer A. J. Calliber.

Gebouw, schoolmeubelen, leer- en hulpmiddelen.

Het gebouw blijft goed voldoen. Enkele verbeteringen werden aangebracht.

De schoolmeubelen zijn in goeden staat.

De leer- en hulpmiddelen zijn in voldoend aantal aanwezig en worden nog steeds uitgebreid.

Mededeelingen van anderen aard.

Het afgeloopen jaar was voor onze school zeer gezegend. De gezondheidstoestand onzer leerlingen was, over het geheel, zeer bevredigend. Een paar lichamelijk zwakke kinderen gaven echter heel wat zorg.

Waar het noodig bleek, konden we, dank zij de vereeniging „Vacantie Buiten", leerlingen naar buiten zenden.

Waar behoefte was, konden kleederen uitgedeeld worden, een paar vriendinnen van de school maakten dit mogelijk. Een paar leerlingen ontvingen schoeisel, een enkele tramgeld.

Het verstrekken van voedsel bleek niet noodig.

Het gebruik van de tooverlantaarn gaf aan de kleintjes eenige genotvolle halfuurtjes en hielp bij de hoogste afdeeling eenige leerstof wat beter vast te leggen.

Onwettig schoolverzuim kwam slechts bij een paar leerlingen voor.

De ouders stelden, over het algemeen, het onderwijs op zeer hoogen prijs.

Meermalen vernamen we, dat ook thuis de invloed werd gemerkt van ons onderwijs.

Een aanvang werd gemaakt met het sparen op school, er werd niet druk gebruik van gemaakt.

Aangenaam was het voor het bestuur, dat de gemeenteraad de school een subsidie van f 2000 verleende over het jaar 1911.

Het hoofd der school,
A. J. Calliber.

Gewaarmerkt:

Het bestuur der school:

J. Th. R. Schreuder, *Voorzitter.*
H. Bonda, *Iste-Secretaris.*

BIJLAGEN.

Bladz.

A. Wet van 23 September 1911 (*Staatsblad* n°. 299) tot wijziging der wet tot regeling van het lager onderwijs 1

B. Koninklijk besluit van 14 Maart 1911 (*Staatsblad* n°. 90) tot vaststelling van voorschriften voor het verleenen van eene Rijksbijdrage aan gemeentelijke en bijzondere kweekscholen, bedoeld in art. 12, derde lid, sub 1°, der wet tot regeling van het lager onderwijs 3

C. Koninklijk besluit van 17 Juni 1911 (*Staatsblad* n°. 149) tot wijziging van art. 2 van het Koninklijk besluit van 17 December 1890 (*Staatsblad* n°. 182), gewijzigd bij Koninklijk besluit van 27 Juni 1892 (*Staatsblad* n°. 165), waarbij is vastgesteld een programma voor het examen, bedoeld in art. 87 der wet tot regeling van het lager onderwijs, ter verkrijging eener akte van bekwaamheid voor huis- en schoolonderwijs in het vak, vermeld onder *j* in art. 2 dier wet, en waarbij geregeld is de wijze van afneming en hetgeen verder tot dit examen betrekking heeft. 6

D. Koninklijk besluit van 22 November 1911 (*Staatsblad* n°. 344) tot aanvulling van het Koninklijk besluit van 5 December 1905 (*Staatsblad* n°. 314) tot het stellen van nadere regelen in zake de pensionneering van onderwijzers, verbonden aan bijzondere lagere scholen en aan bijzondere kweekscholen en van hunne weduwen en weezen . . 7

E. Verslag over 1911 van den inspecteur van het lager onderwijs in de eerste inspectie omtrent den omvang en toestand van het onderwijs in die inspectie 8

F. Verslag over 1811 van den inspecteur van het lager onderwijs in de tweede inspectie omtrent den omvang en toestand van het onderwijs in die inspectie 16

G. Verslag over 1911 van den inspecteur van het lager onderwijs in de derde inspectie omtrent den omvang en toestand van het onderwijs in die inspectie 27

H. Overzicht betreffende openbare en bijzondere scholen voor uitgebreid en voor meer uitgebreid lager onderwijs in het jaar 1911. 33

I. Koninklijke beslissingen in geschillen van bestuur, met uitzondering van die, voorkomende onder bijlage **Z**:

n°. 1 betreffende opheffing van eene school. . 70

n°s. 2 en 3 betreffende stichting van nieuwe scholen 70

Bladz.

n°s. 4 en 5 betreffende leeftijd toelating kinderen tot de school 72

n°s. 6—8 betreffende benoeming en ontslag van onderwijzers 73

n°. 9 betreffende regeling van jaarwedden . . 75

n°s. 10 en 11 betreffende vergunning bekleeden nevenbetrekking 76

J. Uitkomsten van het onderzoek naar de kennis van het lezen en schrijven der ingelijfden bij de land- en zeemilitie in 1911 78

K. Verslag van den cursus in handenarbeid in 1911 te Utrecht gehouden 114

L. Verslag van den cursus in handenarbeid in 1911 te Groningen gehouden 116

M. Verslagen van de examens in handenarbeid in 1911 119

N. Verslagen van de in 1911 gehouden cursussen tot opleiding van spelleiders. 123

O. Uitslag van de in 1911 gehouden examens ter verkrijging van akten van bekwaamheid als onderwijzer en onderwijzeres. 139

P. Verslagen van de in 1911 gehouden examens ter verkrijging van akten van bekwaamheid als hoofdonderwijzer en hoofdonderwijzeres. 151

Q. Verslag der commissie in 1911 belast geweest met het afnemen der examens in de Fransche taal (lager onderwijs en middelbaar onderwijs, akte *A*) naar aanleiding van het Koninklijk besluit van 14 October 1884 (*Staatsblad* n°. 216) 157

R. Verslag der commissie 1911 beslast geweest met het afnemen der examens in de Hoogduitsche taal lager onderwijs en middelbaar onderwijs, akte *A*), naar aanleiding van het Koninklijk besluit van 9 Augustus 1879 (*Staatsblad* n°. 149) 160

S. Verslag der commissie in 1911 belast geweest met het afnemen der examens in de Engelsche taal (lager onderwijs en middelbaar onderwijs, akte *A*) en in de Russische taal en letterkunde, naar aanleiding van het Koninklijk besluit van 9 Augustus 1879 (*Staatsblad* n°. 149) 164

T. Verslag der commissie in 1911 belast geweest met het afnemen der examens in het handteekenen (lager onderwijs) naar aanleiding van het Koninklijk besluit van 24 October 1884 (*Staatsblad* n°. 219) . . 168

Bladz.

U. Verslag der commissie in 1911 belast geweest met het examineeren van hen, die eene akte van bekwaamheid verlangden tot het geven van middelbaar onderwijs in zeevaartkunde en wis- en natuurkundige wetenschappen, of tot het geven van lager onderwijs in de wiskunde, bedoeld in art. 86 der wet tot regeling van het lager onderwijs 170

V. Verslag der commissie in 1911 belast geweest met het examineeren van hen, die eene akte van bekwaamheid verlangden tot het geven van lager en middelbaar onderwijs in gymnastiek 172

W. Verslag der commissie in 1911 belast geweest met het examineeren van hen, die eene akte van bekwaamheid verlangden tot het geven van middelbaar onderwijs in landbouwkunde, tuinbouwkunde of houtteelt of tot het geven van lager onderwijs in land- of tuinbouwkunde, bedoeld bij Koninklijk besluit van 26 Mei 1897 (*Staatsblad* n°. 161), aangevuld bij Koninklijk besluit van 8 Juni 1900 (*Staatsblad* n°. 105) 182

Bladz.

X. Uitslag van de in 1911 gehouden examens ter verkrijging van akten van bekwaamheid voor huis- en schoolonderwijs in de vrije en orde-oefeningen der gymnastiek 186

Y. Uitslag van de in 1911 gehouden examens ter verkrijging van akten van bekwaamheid voor huis- en schoolonderwijs in de nuttige en in de fraaie handwerken voor meisjes 188

Z. Koninklijke beslissingen in zake de beroepen van besluiten van Gedeputeerde Staten, ten aanzien van aanvragen van besturen van bijzondere scholen, om over 1910 in het genot te worden gesteld van de bijdrage, overeenkomstig artikel 59 der wet op het lager onderwijs 191

AA. Verslagen over 1911 betreffende de van Rijkswege gesubsidieerde gemeentelijke en bijzondere scholen voor zwakzinnigen. 244